

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

XIV. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA.

BUDAPEST, 1904.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

Dr VÁCZY JÁNOS.

TIZENNEGYEDIK KÖTET.

1816. MÁRCZIUS 1. — 1816. DECZEMBER 31.

BUDAPEST, 1904.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Kossuth Lajos Tudományegyetem
Magyar és Összehasonlító
Irodalomtudományi Intézet
Könyvtára

Szám:
37. 129

Beszerzés:
1999

739-1919

*Rem a seminárium tulajdon
Habicht*

BEVEZETÉS.

Kazinczy Ferencz Levelezésének tizennegyedik kötete az 1816. évi márcz. elsejétől decz. 31-kéig írott 212 levelet foglal magában, a melyek közül 109-et maga Kazinczy küldött íróbarátaihoz, a régiebbekhez és azokhoz, a kikkel ekkor kötött ismeretséget, mint: Jósika János b., a marosvásárhelyi ítélő-tábla bírája, Kászonyi Dániel, kassai kerületi biztos, Lészay Dániel, a későbbi híres fogorvos, Holéczy Mihály tanító; továbbá: Retzer József b., a bécsi műveltségnek egyik irányadó alakja; Hormayr József b., az ismert történetíró és szerkesztő; Majláth János gr., a vers- és mese-fordító. Két régi fogoly-társa, Juhász János, a sz. Rókus-kórház plebánusa, és Ruzsicskay Próbus, a prágai út-építő hivatal tisztje, szintén felújítja vele ismeretségét. Régi levelezői közül Sipos Pál elköltözik az élők sorából 1816. szept. 15-kén, s Kazinczy a költő-philosoph emlékét hátrahagyott műveinek kiadásával törekszik megőriztetni. Azonban tervét sohasem valósíthatja meg, részint, mivel hamrosan nem tudja Sipos Pál műveit összegyűjteni; részint, mivel a saját munkái s az egyre erősülő nyelvújító harc izgalmai minden idejét elfoglalják.

A nyelvújítás harcát ez évben leginkább a Dunán túl lakó írók, Horváth András, Takács József, Ruszek József és Kisfaludy Sándor ellen folytatja; ezen kívül erdélyi utazása élményeit s családi körülményeit rajzolja, egyszersmind készülők műveiről, a *Pályám emlékezetéről*, az *Erdélyi Levelekről* s a *Tövisek és Virágok* újabb kiadásáról tudósít.

Láttuk az előbbi kötetben, hogy Sipos József *Ó és új magyarja*, Beregszászi Nagy Pál *Dissertatiója*, Zsombory József értekezése s Kölcseynek és Szemerének a *Mondolatra* írt *Felelete* a nyelvújító

harcz izgalmainak újabb táplálékot adtak, a melyet Ungvárnémeti Tóth László a Czinke Ferencznek írt válaszával, Helmezy pedig a Berzsényi költeményeinek második kiadása elé írt értekezésével még inkább növeltek. Kazinczy nagy meglepéssel olvasta az ő eszméit erősítő véleményeket; de bár újjongó örömmel hirdette, hogy Helmezy «leverte a hydra fejét, mint győzelmes bajnok»: egy perczig sem hitte, hogy a hydrának «újabb fejei ne serkedjenek», mivel «néhány szem nem láthatja a világosságot, mert nyilván van ugyan, de rajta vastag homály ül». Ezt a vastag homályt csak a lankadatlan küzdelem s az idő fogják lassankint elűzni. Ő maga vezeti a küzdelmet ekkor még ingatallan tekintélyével, finomult, sőt finnyás ízlésével s azzal a semmi ellenmondást nem tűrő erős meggyőződésével, hogy a későbbi kor igazságot szolgáltat törekvéseinek. Napról-napra látja, hogy a nyelv-művelés terén megindult forrongás nemcsak a hivatásos írók, hanem a műveltebb közönség körében is milyen szembetűnő fogékonyságot gerjeszt. Trattner János mintegy a nagy közönség ítéletének tolmácsa, midőn arra kéri őt, hogy a *Messias*t úgy fordítsa, a mint az olvasók kívánják, mert különben nem hajlandó a fordítást kiadni; egyszersmind inti őt Trattner, hogy ne higgyen azoknak, a kik merész újításait szemtől-szembe magasztalják, mert háta megett a legtöbb író kárhoztatja. Kazinczy félre teszi a fordítást, mivel Trattner leczkéztetései mélyen sértik írói önértetét, levelére nem is válaszol és Szemerere bizza, hogy végezzen az elbizakodott kiadóval. Szemere úgy véli, hogy Trattner nem a maga esze után indult, midőn Kazinczyt mérsékletre intette, hanem a Kazinczy ellenségei sugalmazták levelét: «Trattner gorombasága egyenesen az ő művek.» Azonban Szemere viszont óvakodik Trattner a jó ügynek ellenségévé tenni, különben minden védelem kárba vész. «Nyelvünk és literaturánk képében instálom kedves Urambátyámat — írja Szemere — méltóztassék Trattner szeliden oktató levél által észre hozni. Én elmondanám neki, hogy legyen figyelmes arra, hogy nyelvünk azon epochában vagyjon, melyben *minden író, de minden, minden!* változtat rajta azt a mit, hogy magok az újítás ellen kiáltozók is újítanak; hogy még az oly popularis író is, mint Fejér s egyebek is újítanak.»

Kölcsey új ismerősének, Kiss Áronnak, a naményi ref. papnak, verseiből szintén arról győződik meg, hogy ő az újítás barátja, s ebből azt következteti, hogy minden, tanulni és haladni szerető ifjú az újítók után fog az írói pálya felé törni; mert — úgy mond —

«a mi ügyünk előbb-utóbb minden tudós és tudatlan Adelungjainknak ellenekre is triumphálni fog.»

De semmi sem mutatja inkább a nyelvmívelés iránti érdeklődést, mint az a körülmény, hogy a Révai és Verseghy munkái a könyvesboltokban már mind elfogytak, s az utolsó félév alatt ötvenen is hiába keresték. A fölgerjedt fogékonyság egészen áthatotta a támadó közvéleményt s pártokat alkotott, a melyek közül a Dunán túli írók egyesültek legszorosabban az újítás elleni küzdelemre. A *Mondolaton* itt mulattak leginkább s Kazinczy bosszúságát itt értették legkevésbé. Mindnyájan úgy vélték, hogy a *Mondolat* ostromsapásait ők maguk is megérdemlik némely részben, s még Kisfaludy Sándor is hajlandónak látszott a *Mondolat* fullánkjaitól okozott fájdalomban osztozni. S Kazinczy csakugyan az újítók közé sorozta Horváth Andrást, Kisfaludy Sándort s Döme Károlyt is, a kik bár az újítást nyelvrontásnak tekintették, önkénytelenül is ugyanazon ösvényen haladtak, mint ő. Szükségtelen is újabb védelemről gondoskodni; a legerősebb védelem maga Kisfaludy Sándor, a kinek *Hunyadi Jánosa*, valamint Horváth Andrásnak sokat magasztalt epikai elbeszélése, a *Zircz emlékezete* is, tele vannak új szókkal, új constructiókkal. Örvendve beszéli el Kis Jánosnak a széphalmi vezér, hogy Kisfaludy Sándor is «szófaragó».

Annál feltűnőbb volt Kazinczy előtt az a hír, a melyet már régóta rebesgettek, hogy őt a Dunán túlról közakarattal megtámadják. Horváth Ádám azt hitte, hogy a megye gyűlésén szólalnak fel Kazinczy ellen, s előre értesítette barátját, hogy készen legyen a támadásra. Kazinczy hideg vérrel várta a támadást s meglepve látta, hogy Kisfaludy Sándor egyedül állott ki ellene a sikra a Ruszek Józsefhez apr. 14-kén intézett levelében, a melyet a Dunán túli írók siettek lemásolni maguknak, eredeti példányát pedig Festetics György gr. keszthelyi levéltárába tétette.

A nyelvújítás elleni kisebb középpontok egyikét Pesten, a Kulcsár István házában látjuk, a másikat Debreczenben és Erdélyben. Kulcsár ugyan nyíltan nem szólal fel az újítás ellen; de az ifjabb írókat szép szerével ügyekszik a maga orthologus felfogásának megnyerni. Még Horvát István is érzi hatását. Ennek tulajdonítja Kazinczy, hogy Horvát kiméletlenül megtámadja Szemerét, a miért ez közreműködött a mesternek Horváth András és Ruszek József ellen írt levelei elküldésében. Erdélyben Döbrentei most közelebb áll Kazinczyhoz, mint pár évvel az előtt, s folyóiratában

Kazinczynak legalább elvi felfogását lámogatja. Ez az oka, hogy az erdélyi közvélemény lassankint a széphalmi vezérhez igazodik, s még azok is követni kezdik, a kik előbb hallani sem akartak az újításokról. Még a *rény* és *fölület* szókat is dicsérik, mert szükségét pótolnak. Azonban Debreczenben még sokan nem tudják feledni az *arkádiai pert*; kivált Fazekas Mihály még mindig nagy ellensége Kazinczynak. Egy szóval: a nyelvben megindult forrongás okozta közvélemény mind jobban kialakúl; Kazinczy mellett és ellene mind többen lépnek sorompóba, s Kazinczy és Kölcsey hova-tovább tisztábban látják, mily hatása lesz a harcznak egész nemzeti életünkre. (L. a 3183., 3185., 3191., 3192., 3197., 3227., 3297., 3333. sz. lev.)

Némelyek az eddigi újítások eredményeit szótárba kívánják összegyűjteni. Szemere évek óta nagy gonddal gyűjti a XVIII. század közepétől fogva megjelent művekben található új vagy fölelevenített szókat. Nagyváthy János mutatványt is közöl *Okos szótár*ából s azt óhajtja, hogy Kazinczy ossza fel a készitendő szótár anyagát az írók között, a kik «egyenes és nem görbe úton készek a nyelvet pallérozni». Cserey Miklós is sürgeti a szótár készítését. Ő a két magyar hazából szeretné a szótár dolgozóitársait összeválogatni, mert «különbön egyik magyar tartományban egy magyar nyelv, a másikon más formálódik, s az ellenkezés mellett idegen nyelvhez folyamodunk». Általában minden író tudta, hogy a nyelvújító harc végleges eldöntése még nagy idő kérdése; hogy sem Kazinczy elméleti munkái és gyakorlati példái, sem a *Mondolat* s az arra írt *Felelet*, sem Sipos József, Beregszászi Nagy Pál és Zsombory József eddig megjelent véleményei nem elégségesek a fölvetett eszmék tisztázására. A *Mondolatra* és *Feleletre* csak bosszankodtak; a gúnyt igen hitvány fegyvernek tartották ily fontos ügyben. Okkal kell itt meggyőzni a kételkedőket, nem pedig nevelésessé tenni. «A gúnyolás — írja Nagyváthy János — nem meggyőzés, és a hol meggyőződés nincs, ott követő sincs.» Ezért kell összegyűjteni az új szókat, hogy láthassa az olvasó, melyik a szükséges, melyik a fölösleges.

Nagyváthy a tájszókat általánosítani kívánja ugyan, de csak úgy, ha más vidéken megfelelő szó nincs: «a provincialismusból azt kell választani, a melyik a dolgot a legeggyenesebben kifejezi». Például hozza fel a *párna* és *vánkos* szókat; egyik a Tisza egyik, másik a másik vidékén járja; viszont másutt egyszerűen *füaljnak* mondják; szerinte tehát ezt kell elfogadni a *derékalj* analogijára

Azt természetesen Nagyváthy nem veszi észre, hogy a *főalj* nem fejezi ki a *párna* fogalmát. De nemcsak az ilyenekben téved; még nagyobb tévedése az, hogy szerinte a kicsinyítő képzőket a tót nyelvből kölcsönöztük, csakhogy már «igen régen beházasodtak a magyar nyelvbe», s így kérdés: vajjon ki lehet-e ezeket küszöbölni? Ő is, mint a legtöbbben, a helyesírással foglalkozik leginkább és szükségtelen idő- és pénz-pazarlásnak mondja, hogy így irnak némelyek: *aty-tya, any-nyu*; ő tehát jottista.

Cserey Miklós a nyelvújításnak Kazinczytól hangoztatott elveit és gyakorlati példáit vizsgálván, tartózkodás nélkül kimondja, hogy barátja «a neologismusba felettébb és igen sebesen bele ereszkedett», s arra kéri, hogy csak abban újítson, a miben szükséges. Minden nyelvnek megvan a maga sajátossága; ezt lehet, sőt kell is művelni, de nem szabad megváltoztatni. A ki — úgy mond — «magyarúl a németek szólásformái szerint beszél, megbántja a magyar nyelvet, lehúz az érdemiből, mert azt láttatik itélni, mintha ennek nem volnának a másikkhoz hasonló, vagy amazokénál is nagyobb szépségei». «Én ugyan — folytatja — hozzád képest gyenge vagyok a literaturában; de azt el merem mondani, hogy a magyar a maga nyelvének tulajdonságában nem alábbvaló a németnél.» Ezért erősen kárhozzátja a német szólásformáknak nyelvünkbe való átültetését. Elismeri, hogy a mely fogalomra nincs megfelelő szavunk, arról gondoskodnia kell az írónak; de ha van: újat alkotni merőben fölösleges, sőt czéltévesztett. S vajjon van-e egyetlen magyar író is, a ki az egész magyarság nyelvét ismeri? Mert ha saját vidékén nem talál is egy új fogalomra megfelelő szót, abból még nem következik, hogy más vidéken sincs. Meggyőződése tehát, hogy «a szók kútfejét ott kell keresni, a hol egy nyelv uralkodik, a népnél, századoktól fogva». Ilyen a székelység; itt még sok magyar szó él, a melyet máshol nem ismernek, mert itt minden magyar ember magyarúl beszélt eleitől fogva. Ezért tartja multhatatlannul szükségesnek Cserey Miklós a szótár készítését, a mire «gyenge segedelmét» ő is ajánlja. Nagyváthy szerint erre azért is szükség van, mert Kazinczy így önmagáért «nemes bosszút állhat».

Kazinczy a szótárra nézve nem nyilatkozik; valószínűleg azért nem, mert a nyelvmívelés munkáját ő épen nem hajlandó olyanokkal megosztani, a kiknek ízléséhez kevés a bizalma. Egyébiránt még időelőttinek tartja a szótárt; még forrongásban van a nyelv, s még az elvi kérdéseket is újabb és újabb szempontokból kívánja magya-

rázni, s erre nézve még leghívebb barátaival sincs egy értelemben. Dessewffy József gróffal már régóta vitatkozik az újítás módjaira nézve s nem képes őt meggyőzni. Dessewffy úgy ítél barátjáról, hogy németül gondolkozik, midőn magyarul ír. Igaz, hogy nagyban bővítette nyelvünket, de a valóságos magyar kifejezések értelmét gyakran elvesztette. Dessewffy ez úttal nem mondja ki nyíltan, de a felhozott példából világosan látszik, hogy ő is a nyelvszokást tartja az újítás legfőbb bírójának; mert az írónak első sorban arra kell törekednie, hogy írását minden olvasó megértse. «A külszókkal (xenologismus) — írja — csak akkor kell élnünk, a midőn vagy régtől fogva már be vannak véve, vagy ha nincsenek is, nem lehet helyettök könnyen és nagy erőltetés nélkül újakat koholni.» Kazinczy szerint minden szónak szépnek, jóhangzásúnak kell lennie; Dessewffy szerint erre nincs szükség, s nem is ez a fő, hanem: hogy az író ki tudja választani, hol, mikor és milyet kell használnia. Abban megegyeznek, hogy a többjelentésű szónak árnyalati különbségeit lefoglalhatja az író bizonyos fogalmak jelölésére; de hogy minden idegen szónak megfelelő magyar egyértékese legyen, már azt lehetetlennek tartja: «nem lehet minden szót minden nyelvből egészen általtenni, de nem is kell, mert minden nyelvnek más a géniusa». S midőn példával kell bizonyítani: habozás nélkül az élő nyelvszokással bizonyít. *Lankadöl*, vagy *lankadsz*, *mondöl*, vagy *mondasz* van-e helyesen? Kazinczy szerint csak a második; így kívánja a nyelv grammatikája is. Dessewffy szintén azzal érvel, hogy mivel a *lankadöl* is szokás-mondás, tehát nem lehet rossz; mert «a nyelvszokást bajos regulázni». A nyelvet szerinte, mint egy szabad nemzet nyelvét, nem is szabad a grammatika rabszolgájává tenni; a grammatikusok csak anyaghordók, nem építő-mesterek. Arra az analogiára, melyet Kazinczy állított fel, hogy az *árny*-at elfogadtassa (t. i. a *szárny* analogiájára), helyesen jegyzi meg Dessewffy, hogy a kettő között nagy különbség van: a *szárny* már «közforgásban» van, amazt pedig csak most akarják az újítók elfogadtatni. De abban ismét Dessewffy téved, midőn a *szárny* helyett a *szárnyéket* akarja meghonosítani, a minék egészen más az értelme. A *csend* és *kegy* szót ő is helyeseknek találja, mert azokat régi elveszett vagy elavult gyökereknek véli; de meg azért is, mert a *csend* és *csendesség* között bizonyos árnyalati különbséget sejt.

Azonban legalaptalanabbnak hitte Kazinczy Dessewffynek azt a véleményét, a mely szerint Dessewffy az irodalmi nyelvben vala-

mennyi tájszólásbeli sajáttságot egyesíteni aka. . . . . mint mondá, a görögök s épen Homérosz példájára. Kazinczy rettenetes tévedésnek hirdette ezt: a Homérosz nyelve és a miénk nem egy kategóriába tartoznak. Dessewffy méltán kérdezhetette volna, hogy a francziával és némettel egy kategóriába tartozik-e, s ezeket mégis utánozta Kazinczy. Hogy a grammatika rabszijára nem fűzhetni a nyelvet, abban egyetért Kazinczy Dessewffyvel, de az alkalmazásban ismét eltér tőle. «Nyelvünknek — írja Kazinczy — igenis hogy szabadnak kell lenni, s meg kell ismerni, hogy a nagyobb ok több, mint a grammatikus czirkalma s lineája; de azt tegye-e az, hogy a *mondol*-t is szabad legyen írunk, sőt csak mondanunk is, mert a *mondol* lágyabb, mint a *mondasz*.» «Szabad — folytatja Kazinczy — eltávolzni a grammatikától; de nem szabad grammatikai törvényt nem ismerni.»

Dessewffy sem kárhoztatja általánosságban véve az újításokat, de csak ha nyelvünk geniusát fel nem forgatják. Az orthologia legfőbb tekintélyei, maga Teleki László gr. is, ezt az elvet vallották. S mivel a vitatkozók eddig csak a szók kérgén jártak: Dessewffy azt óhajtja meghatározni készülendő munkájában, hogy egyáltalán mi a nyelv geniusa, s mi a magyar nyelvé? Erre — úgy mond — nem elégséges jártasnak lenni a napkeleti nyelvekben (itt Beregszászra czéloz), hanem philosophusi fő kell, a melyben az ész az érzést el nem oltotta, sem pedig az érzés meg nem homályosította az eszmék tisztaságát s világosságát. Kazinczy a nyelv geniusa meghatározásában szintén tekintettel van az eszmék tisztaságára s világosságára; ez azonban korán sem elég. Ezt a fogalmat szabatosan meghatározni fölötte nehéz. «Nekem az — írja Kazinczy — olyannak tetszik, mint ha a képfaragótól azt kívánnánk, hogy adjon réfet, mely mutassa meg, hogy az emberi test musculaturáit mint kell faragni. A törvény nem annyira azt tanítja, mint *kell* csinálni, mint inkább azt, hogy mint *nem* kell; és még így is, bár bizonyos törvényekre akadhatunk, végre azt látjuk, hogy a mi általában nem jó, egyes esetekben jó.» Kazinczy szerint erre nemcsak philosophusi fő kell; nemcsak huzamos tanulás, a régi és újabb nagy írók műveivel való gyakori foglalkozás: hanem épen a nagy írók művein nemesedett izlés; e mellett bizonyos aesthetikai érzelem, a mely igen kevés íróban van, őt magát sem véve ki. De ha Horatius szavára hallgatunk, hogy a nyelv mindig változik s mindig is változnia kell, közelebb jutunk a kérdés megoldásához,

ha a nyelv cze .ekintjük. «A nyelv célja az — mondja — hogy gondolatainkat s érzéseinket legvékonyabb, legtestetlenebb hanyatlékjaiban (nuances) is fesse. Nem fogja azt, ha a korról nem halad.» Példával világosít. Ha magyarul írok és szükségtelen idegen szót hozok elő, teszem: elégett a *domusom*, már nem lesz «simplex»; de ha a «prolixitas elkerüléseért», vagy éppen világosság kedvéért *philosophus*, *fortepiano* stb. szókkal élünk, nem sértjük meg Horatius törvényét, mert az ilyet megérti, a kinek meg kell értenie. E mellett a nyelv tisztaságának szempontja is döntő súlylyal esik a latba; nem mondhatom, hogy *félem magam* (ich fürchte mich), mert a magyar ember ezt így fejezi ki: *félek*. Midőn azonban nem a szók egyszerű lefordítása, hanem bizonyos kifejezésbeli metaphorák átültetése az író célja, ilyenkor a nyelv tisztasága rovására is helyes a metaphorát átültetni; azért Kazinczy nem akad fel az ilyen kifejezésen: *elszórtam magam* (ich habe mich zerstreut). Bizonyos tartózkodással kell minden esetre a szókat és szólásokat szaporítani; viszont azonban az olvasóknak türelmesebbeknek kell lenniök. (314., 315., 3159., 3186., 3195., 3281., 3292. sz. lev.)

Kazinczy a Dessewffy művétől nem sokat várt, sőt szerette volna, ha meg sem írta volna, mert azzal csak önmagának árthat. Nem is biztatta egy szóval sem Dessewffyt, hogy lépjen ki művével a nyilvánosság elé, inkább sajnálkozott rajta. Dessewffy azonban egy ideig szorgalmasan dolgozott munkáján, de végre is kéziratban hagyta. Kazinczy első sorban nem ő vele iparkodott a harc hevében főszinre vetett eszméket tisztázni, hanem azokkal, a kikben a kívánt aesthetikai érzelmet nagyobb mértékben megtalálta. Egyelőre a Dunán túli írókkal, kivált Horváth Andrással, kinek a *Zircz emlékezete* című elbeszélését annyiszor magasztalta; a kit a magyar költői nyelv jövődő mesterei közé sorozott, s a kinek ítéletét valóban sokra becsülte. Kazinczy Horváth Andrással személyesen is találkozott 1815-ben, bécsi útjában, midőn Takács Józsefnél szóba került a nyelvújítás ügye s íróinknak különféle pártállása. Ekkor Kazinczy röviden körvonalozta felfogását, utalt a Dayka és Báróczy életrajzában hirdetett eszméire; felhozta a *Mondolatot* is, a melynek szerkesztésében s kiadásában, véleménye szerint, éppen Takács József és társai voltak a fő segítők; e mellett vitatkozott a Bacsányi írói érdemeiről s nyelvének sajátosságairól. Haza érván Kazinczy, újra fontolóra vette a Takács Józsefnél hallott ellenvetéseket, elolvasta Bacsányi munkáit s úgy találta, hogy Bacsányi

nyelve épen nem érdemli meg a Dunán túli íróktól nyert dicséretet. Ebbeli véleményét sietett is megírni Takács Józsefnek, a ki azután Horváth Andrással is megismertette a széphalmi mester levelét. Horváth András egész értekezéssel felelt a Takács Józsefnek 1815. okt. 15-kén írt levelében, a mely azonban csak később, 1816. szept. 10-kén jutott Kazinczy kezébe. Ez alatt már Kazinczy és Horváth András több levelet váltottak egymással s az újítás elveiről s történeti folyamatáról hevesen vitatkoztak. Kazinczy kezdte a levelezést 1816. febr. 13-kán,* néhány, a nyelvújításra vonatkozó epigrammot küldvén Horváth Andrásnak, a melyekben azt ügyekezett bizonyítani, hogy a híresztelt nyelvrontás csak látszólagos, előbbutóbb a nyelv számba vehető haladása, bővülése és általában fejlettsége fogja azt követni, mint a hogy Palladio rontott, hogy új stilt alkosson. Dicsekedve említette, hogy immár «az a gyűlölködés, a melylyel orthologusaink és nyelvrontóink egymást közel negyven év óta nézték, világos ellenkezéssé, harczczá lobbant»; s nyíltan kimondá, hogy ő épen ezt akarta a Vitkovicsához írt epistolájával, a *Tövisek és Virágokkal*, a Dayka és Báróczy életrajzával. Mert itt az ideje, hogy «a sötétség valaha választassék el a világosságtól, s íróinknak és olvasóinknak közönsége, mely eddig magányosan tévesztő derengésben ügyelgett, az egyik vagy másik zászló alá térjen». A harcz most már megindult, s a két párt egymással összeméri fegyvereit, hogy lassanként kiörlődjék az igazság; a békeséget meghozza az idő, s a nemzet tudni fogja, kit kell követnie.

Horváth András 1816. ápr. 24-kén válaszol Kazinczynak. Sajnálkozik azon, hogy Kazinczy a «nyelvünket a homlásnak széléhez kísérő» neologia vezérségével dicsekszik, bár elismeri, hogy a «magyar égre új ragyogást akar hozni», s hogy tehát «szent és dicső szándékkal fogott» a nyelv művelés munkájához: de bátran kimondja, hogy téveteleg úton indult. Vajjon — kérdezi: — «mi nyereséget hozol nyelvünkbe, hogy szavainkat, ha tetszik, ok nélkül megcsontkod, máshol ellenben kettőt-hármat is úgy egybe aggatsz, hogy nemcsak a kimondás, de csupán a ránézés is bosszúság (*vadkanpamlag*)?» Felhossa a *törzs, tusa, idv, szemöld* szókat, a melyek a kimondott elv fonákságát oly nagy mértékben mutatják. «Mi nyereséget hozol nyelvünkbe — kérdi tovább — hogy a kölesön vett szókat német vagy francz végezctekre kényszerítéd, miben oly sze-

* L. a XIII. köt. 3129. számú levelét.

rencés vagy, hogy többet nem is szükség tenned nyelvünknek gyalázatára?» S vajjon a magyar szólás törvényeinek az érthetlenségig való megsértéséből nem az következik-e, hogy fordításait ránczba szedett homlokkal és fej-csóválva olvassa minden igaz magyar? Kazinczynak azt a felfogását, hogy az új és nem értett szólásokat lassankint meg fogja tanulni az olvasó, Horváth András teljesen elhibázottnak tartja. Szerinte az írónak nem lehet az a célja, hogy az értelmet homályba burkolja, hanem, hogy az eszméket tisztán és gyönyörködtetőleg fejtsse ki. Ahlwardt véleményét, a melyet Kazinczy az Ossian fordítása előtt a maga felfogásának igazolásául idéz és dicsekszik, hogy azzal mily sokat megtéritett ellenkezői közül (Es ist meine ernsthafte Meinung, dass sich lebende Sprache nach irgend einer alten *knechtisch* bilden müsse, wenn unsre Schriften dauern sollen) — egyszerűen bosszantónak tartja, mert az igaz magyar vér lángra lobban a rabszolgaságnak csak említésére is. A józan, mértéket ismerő újítástól ő sem idegenkedik. «Kell — írja — kell más nyelvbeli újításokat is követni, de képesint, ne úgy, hogy a magunké az amazokéba egészen elsüllyedjen; ne úgy, hogy mintegy füleinket hasítsa s szemeinket öklelje a kézzel fogható idegen ráma.» Igazat ad Kazinczynak abban, hogy a harcot ő indította meg; de abból nem következik, hogy a kik nem az ő pártján állanak, azok mind «profánusok legyenek». Azon a polczon, a hová őt érdemei emelték, nem az erőszak alkalmazásával kellene tovább haladnia a veszedelmes úton, hanem a tudatlanok hibáit irtogatva.

Horváth András hihetetlennek tartja, hogy ez a harcz fogja a világosságot a sötétségtől elválasztani; az idő sem alkalmas erre. Ő nem talál az utolsó korszak írói között senkit, a kit csak a XVII. század nagy íróival is egy rangba állíthatna. Mert a kik a nemzet tapsait nyerték: Kisfaludy Sándor, Berzsenyi és Kis János, azok «nem a neologia szabásai szerint mentek». Szemére veti Kazinczynak, hogy Döbrenteit és Berzsenyit, a kiknek műveiben az egész haza gyönyörködik, egy szóval sem dicséri, holott a saját feleire «öllel szórja a dicsérést». E vád épen Berzsenyire és Döbrentaire nézve merőben igaztalan; de azért Kazinczy nem hivatkozott a Kis Jánoshoz írott Berzsenyit magasztaló leveleire, hanem egyszerűen a Berzsenyihez intézett epistolájára, a melyet ismét kiadni készült az *Erdélyi Muzeu*mban. Hogy Horváth András Kisfaludy Sándort a legelső magyar költőnek tartja, azon nem akad fel Kazin-

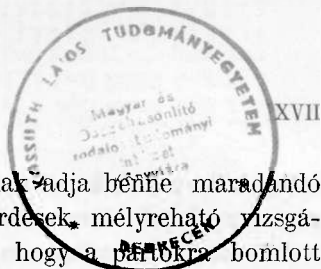
czy; ő is mindig elismerte érdemeit; sőt mivel művészből érzékkel érezte a *Himfy Szerelmeinek* szépségeit, elevenebben megérezte fogyatkozásait is; de már az a véleménye Horváth Andrásnak, hogy Kazinczy Kisfaludy Sándort úgy szereti dicsérni, hogy egyszersmind gyalázza, pedig «Kisfaludy magasztalásában az egész dicső haza soha ki nem fárad»: annál inkább sérti őt, mert egyszersmind a kritika szabadságát veszélyezteti s az elemző kritikában való tudatlanság bélyegét nyomja rá. Ezért méltán kérdezi Kazinczy: ha igaz, hogy Herder pályairásának fordítása megnyerte Horváth András javalását, más fordításait pedig hibásoknak ítélte: nem úgy dicséri-e őt Horváth, hogy egyszersmind gyalázatának is örül?

De van Horváth András levelének egy pontja, mely Kazinczyt mint izgatót különösen érdekelte. Horváth András szerint a sötétiséget épen a neologismus terjeszti; például idézi Helmecczy *Menyegzői dalát*, mely «az idétlenségnek és elmebódulásnak lánczba fűzött szedeménye». S mégis Helmecczy úgy beszél mindazokról, kik az ő erőszakos újításait csak kinevetik, hogy műveletlenek, a pörsereghez tartoznak. Az ilyeneket kellene a külföld előtt nevetségesszé tenni, nem pedig az igazi költői szépségekben gazdag műveket. (Czélzás a Himfyre.) De mégse; ne tudja meg a külföld, hogy nálunk még olyanok is találkoznak, a kik az egyszerű értelem elesavarásában keresik érdemüket. S kéri Kazinczyt, hogy ne csak azok szavára hallgasson, a kik neki «a tömjénnek enyésző füstjével kedveskednek, de az igazat vagy nem akarják vagy nem tudják megvallani»; hanem ha józan közvéleményt akar teremteni, az ellenkező felfogást is alaposan vizsgálja meg. Gondolkozzék a harcz eshetőségeiről: hiheti-e, hogy a harcz az ő részére dől el, s a béke napja jótékonyan süt a nemzetre? Vagy azt hiszi, hogy az ellenfél hovatovább leteszi a fegyvert, s az ő elvei diadalt aratnak? Hiú reménység. «Te, Uram — írja Horváth András — azt látszol hinni, hogy a veled nem tartók beleunnak a harczba, és a te tetszésed legalább ezzel győz. Ne hidd ezt. Inkább fel fognak éledni; vagy ha ez úgy nem lenne is, a későbbiek fogják az igaz ügyet felfogni, azok, kik alig hiendik, hogy Kazinczy magyar volt. De olyanok is lesznek, kik a XVIII. századnak lefolytán és a XIX-nek elején éltet két különböző személynek tartandják.»

Kazinczy nem kívánja az ellenvéleményt elfojtani; sőt inkább kérve-kéri Horváth András, hogy minden mellétekintet nélkül mondja ki meggyőződését, nem gondolva azzal, hogy vesz-e, nyer-e

maga a személy, csak az ügy nyerjen. Szeretne ugyan vele egy értelemben lenni, azonban ellenkezésének még jobban örül. Mert ez a mozgalmat újra emeli, pedig a vitatkozás már egymagában is a haladás jele. Téved Horváth András, midőn azt hiszi, hogy a neologia egyetlen valamire való íróit sem tud felmutatni. Épen a legkiválóbb írók neologusok a XVIII. századtól kezdve. Lám Kisfaludy Sándor is legújabb művében, a *Hunyadi Jánosban*, világosan neologus, mert szókat rövidít (*nádor*) s újakat képez (*csiklandék*). Verseglynek meg épen sok új szót köszönhet nyelvünk. A megcsontított szók (*törzs, idv*) helytelenségét még senki sem mutatta ki, s azért ő bátran él velük. Meg kell jegyezni, hogy a mi egyik helyen nem jó, jó lehet a másik helyen. A költőnek bizonyára több szabadsága van, mint a prózairónak. Ha újra kiadhatná fordításait, ő maga is sokat változtatna rajtuk. Ossiant íme Horváth András nem szívelheti, holott Döbrentei, a kit Horváth is dicsér, nem győzi magasztalni. Az ízlés különbségének tulajdonítható, hogy fordításai oly különböző hatással voltak az olvasókra. Szemerének *A reményhez* írt sonettjét csudálatra méltónak tartja; de hányadik olvasó érti az ebben zengő művészi nyelvet? Horváth András aligha fogja fel a stílnak azt a választékoságát, a mely különböző műfajokban különbözőképen érezteti a nyelv művészetét. «A festő a zivatari táblákban s az éjelielken sötét-feketét rak vásznára, s Rembrandt a fejeket a sötét-tiszta által tevő oly gömbölyűekké.» De hát a magyar sohase jusson el oda, hová a németek már régen eljutottak? Ne merjük mi követni Bodmer és Gottsched példáit, a melyek idvezséges következéseket ígérnek nyelvünknek? Ő hasonló következmények előidőzésére törekszik: «nyelvünk s literatúránk forrongásba jutott; élő nyelv és szegény nyelv, s így vele következesek fognak történni. S ha nyelvünk így lesz más nyelv, mint volt: veszt-e vagy nyer?» Ő is tiszteli a szokást s a közvéleményt; de azt követeli, hogy az írónak első sorban aesthetikai érzelme legyen, a melylyel minden műfaj stíljét ösztön-szerűleg kiérezze.

Ez előcsatározások után olvassa csak Kazinczy Horváth Andrásnak azt a levelét, a mely a nyelvújításnak ép oly alapos, mint szigorú bírálata s az orthologusok felfogásának méltó képviselője. Ez a levél és az előbbi kötetben közlött Teleki Lászlóé fontosabbak a nyelvújítás történetében, mint mindaz a nyomtatásban is megjelent értekezés, a mely az újítás elveit és példáit támadta s nyelvünk szándékos rontását panaszolta. Horváth András nemcsak romlatlan

nyelvérzekének, nemcsak erős hazafiségának adja benne maradandó becsü bizonyítékait, hanem a fölvetett kérdések, mélyreható vizsgálatának s annak a nemes törekvésnek is, hogy a partokra bomlott írók köztársaságát egyesítse. Általános művelődési szempontból ugyan nem szól a kérdéshez, alig is sejtve, hogy a kilobbant nyelvharcznak az egész magyar közéletre hatásának kell lennie; nyelvünk szókincsének gazdagságát is túlbecsüli, midőn a francia nyelvvel összehasonlítja: de az újítás módjainak bírálatában több alaposságot mutat, mint társai összevéve. Nem mondja, hogy Kazinczy elméleti fejtegetéseit mind áttanulmányozta; de minden során látszik, hogy huzamosan foglalkozott elveivel és gyakorlati példáival, a melyeket a fordítások kilencz kötetéből szorgalmasan kijegyzett. Ezen fölül számba vette Kazinczynak az írók közt forgó leveleit s az azokban elszórt elvi bizonyítékokat, sőt Kis Jánosnak a Kazinczyhoz 1814. okt. 7-én írott *Egynehány gondolatait a magyar nyelv kimívelése körül* is.* És meggyőződését azzal a férfias határozottsággal s pragmatikus készséggel mondja el, a melyet a nemzet közös ügye mindenkitől megkiván, a ki annak harczosává szegődik.

Kazinczynak azt a vádját, hogy az orthologusok a nyelv szokatlan színétől irtóznak, felesleges és képtelen vádnak mondja, ha a nyelv haladását, s mosolyt keltőnek, ha az idegen nyelv szépségeit tekintjük. Pedig Kazinczy «a sűrűn elrakott francz és más idegen foltokat számlálja a nem szokott színhez.» Hiszen, ha az idegen szókat és szókötéseket használni akarjuk a magyarban, akkor az utánzott idegen nyelv sajátosságait kell először az írónak és olvasónak egyaránt megtanúlnia, hogy megérthesse az újabb magyar nyelvet. «Ha ebben áll a csinos magyar szín: úgy adjon Isten jó éjszakát édes nyelvünknek!» Tagadja, hogy a francia nyelv bővebb volna a magyarnál; ha pedig valaki a francia nyelv szépségeit annyira becsüli, írjon francziául, mint II. Rákóczi Ferencz; de «az erőszak-tól irtózó s kényességére sokat tartó magyar nyelvet ősi birtokából ki ne forgassa.» Épen ezért Haller László grófot, a *Telemach* fordítóját «érdemesb hazai nyelv szeretőnek» tartja, mint II. Rákóczi Ferenczet, az ő *Emlékírataiban*.

Kazinczy a maga újításaira nézve kedvtelve hivatkozik a latin írókra, kik a görögből gazdagították nyelvöket; de nem veszi észre, mily közeli rokona a latinnak a görög; nem veszi észre, hogy ha a

* L. a XII. köt. 239—241. lapjain.

latin írók tanultak is a görögöktől: «az idegen kimeneteleket a római nyelvnek természetéhez szabták» s általában vigyáztak, hogy a kölcsön vett szókat saját nyelvök természetéhez igazítsák; ha pedig ezt nem tehették, meghagyták a görögöt a maga eredetiségében. Hol itt a Kazinczy emlegette erőszak? S nem látja-e Kazinczy, hogy bár a rómaiak sok más népekkel érintkeztek a görögökön kívül, egyiknek a nyelvből sem kölcsönöztek? Szerinte a németek példája nem lehet irányadó. Igaz, hogy a németek «száz s annyi foltokkal megtarkázták nyelvöket»; de ez semmi mást nem mutat, mint azt, hogy «az alkotó erőnek tehetségét vagy nem bírták, vagy nem próbálták s a maguk tűzhelyén a más kanalával ettek.» S különben is ez akkor «módi» volt, mikor a német nyelv fejlődésnek indult. Egyáltalán Horváth András veszedelmes példának tartja a német nyelvre való hivatkozást, a mi a nemzeti szellemnek épen nem válik becsületére. «Veljük-e — kiált fel — hogy megbocsátana Etele, hogy az ő unokájának, Árpádnak unokái annak a nemzetnek nyelvén szíszegnek, melynek, tulajdonképen szólván, nincs is saját nyelve, melynek a földén ő dicsőséggel vitt meg?»

A mi e felfogásban helytelen, nem annyira a német nyelv fejlődésében való járatlanságnak, mint inkább azon szempontnak róható fel, a melyből az értekező az egész kérdést tekinti. A magyar a német és francia nyelvből sem egyes szókat, sem egész mondat-szerkezeteket át nem vehet, — ez az alap-felfogása. Innen van, hogy a nyelvünkbe becsúszott idegen szókat, a melyekre szükségünk van, magyaros végzettel akarja ellátni, illetőleg csak a köznyelvbe jutott alakokban használni épen úgy, mint Kis János: *kollégium, teátrum, elementum* és nem: *theater, element, stb.* A mesterszókra nézve pedig Teleki László gróffal tart. Szükségtelennek mondja a *chemia, mechanika* fogalmaira új szókat alkotnunk: helyesebb, ha az ilyenekben «az egész Európától elfogadott nevezetekkel élünk». Különösen vigyáznunk kell az oly idegen szók átvételénél, a melyek a német nyelv által jutottak hozzánk: *phantasia, gratia, symphonia*. Jobb, ha az ilyeneket az eredeliből vesszük át, semmint a német végzettel. Mert szégyen ránk, hogy attól akarunk kölcsön venni, a ki maga is fülig adós (*phantasie, symphonie, stb.*). Minden nyelvnek megvan az a szabadsága, hogy az idegen szókat a maga természetéhez idomítja; miért ne éljen e szabadsággal a magyar is? Holott már őseink sem mondták, hogy *Egyipt, paradíz*, hanem *Egyiptom, paradicsom*. A latin tulajdonnevek *us, ius* végzetének (*Virgil-ius*) elhagyásába

Horváth András is belenyugszik; csak a tisztséget jelentő szók (*notarius*) eredeti alakjait kívánja megtartani. De a tulajdonneveknél a világért sem szabad az idegeneket majmolni: *Sophie, Julie*. «Megbocsássanak ő kegyelmek — írja — nekünk a nyelvben törvényt nem szabnak és a már régen befogadott idegen neveknek megszokott ejtését fel nem forgatják.» Őseink *Zsófi* vagy *Zsófia, Juli* vagy *Júlia* alakban mondták e neveket. S hátran meríthetünk mi is ugyanazon kútfőből s nem a «pittyedt francia» kiejtésből.

A közönséges fogalmakra idegen nyelvből venni kölesön, kivált ha saját nyelvünknek is van megfelelő szava, egycsenes megbocsáthatatlan vétek: *skláv, produkt*. Miért nem folyamodunk a régi, vagy a népnyelvhez? «Nem volna-e jobb a többféle környék-szólásokal próbára húznunk előbb, mint az idegenekhez koldús fővel járnunk, kik e nélkül is, mint vakok a színről ítélvén, oktalanul kaczagják nyelvbeli szegénységünket?» Látni való, hogy itt nem elvi, hanem csak alkalmazásbeli különbség van a Kazinczy és Horváth András felfogása között. Kazinczy is utal a régi írókra s a tájnyelvre is, csak hogy az elv megtartásában nem következetes; míg Horváth András a nyelv egész birodalmát vizsgáló elmével kívánja előbb bejárni, sem hogy idegenhez folyamodjék; Kazinczy pedig, ha, úgy szólván, keze ügyébe nem esik a megfelelő szó, nem sokat gondolkodik azon, honnan pótolja a közismert fogalom hiányzó szavát. S a mi fő, Kazinczy mindig csak a művelt társaság nyelvszokására van figyelemmel; innen van, hogy az idegenből kölesönzött szók idegen alakjainak megtartásában oly éles különbség van közte és Horváth András között.

Az újítás ellenségeinek legfőbb támadó pontja a gyökér nélkül alkotott új szók és szócsonkítások. Horváth András is leginkább ezekkel foglalkozik S itt ismét Kis Jánossal van egy értelemben. Új szókat szerinte a nemzetre kötni nem lehet foganatos: *lég, rény*. Hiába kulatja, mikép tehet a *rény* virtust, nem talál nyitjára. Igen, Heltai mondja a *rényes frtot*; de ebből csak nem lehet a virtus fogalmát kiokoskodni semmiképen sem. Így van Horváth András az *árkus* szóval is, a melyre Kazinczy az *ív*-et használta: «az árkust *ív*nek elnevezni a tudatlanságnak bélyegél vagyis a kritikában való járatlanságot árulja el». Idézi maga mellett Verseghyt is, a ki szintén azt vitatja, hogy ha valamely új fogalomra helyes magyar szót nem találunk: tartsuk meg inkább az idegent. Szerencsétlen újítás a *holt gyökerek* kikeresgetése is, a szócsonkítás: *árnyékból árny*; de azt

helyesen veszi észre Horváth András, hogy az élő gyökerek más szempont alá esnek: *becsesből becs, díszesből dísz*. Az itt néhány szóval érintett kifogásait aztán Kazinczy fordításaira alkalmazva, erős meggyőződéssel támadja Kazinczynak azon elvét, a melyet már Beregszászi Nagy Pál és Teleki László gr. is ostromoltak, hogy az író ura a nyelvnek. «Vakmerő az — írja Horváth András — ki magát a nyelvnek urává leszi; — nem vagyunk urai, hanem gondviselői és jussainak lentartói.»

De Horváth András nemcsak a szócsonkitásokon és idegen kölcsönzéseken (*onkel, niész*) akad fel, hanem az idegen mondatszerkezeteken is: *hagylak várni, a vidék elszórja* stb. Itt szükségtelen a kifogás okait magyarázni, miért helytelenek az effélék. Azért, mert «kézzelfogható idegen constructiók, mivel nem szoktunk így magyarul beszélni s nem is szokhatunk, ha csak minden régibb és újabb klasszikus íróinkat az érdemlett tiszteletből kitudni nem akarjuk». Kazinczy nem eléggé vetett számot nyelvünk ősi természetével s nem is vizsgálta sem a klasszikusok, sem a nép nyelvét. Horváth András hosszasan kiereszkedik a régi klasszikusok tanulmányozására s itt ismét Verseghyvel tart, kivel azonban az *ikes* igékre nézve épen nem ért egyet. A régi jobb írókat bizonyára tanulmányozni kell, de nem szabad mindenben utánoznunk. Mi szab itt határt? Az, hogy az élő nyelvet a régihez hasonlítva kritikailag megállapíthatjuk, mit eleveníthetünk fel a régiből s mit nem. Felhossa az *ődik ödlik* végzetű igéket, a melyekkel némelyek «az undorodásig» élnek, holott csak a visszaható cselekvés megjelölésében van helyök. Vitatja a Dunán túli nyelvjárás elsőségét az *ly* végzetű szók használatában; és szerinte a kik *felyhő, mely* (mell) alakokat használnak, nem tesznek különbséget a paraszt és irodalmi nyelv között. Megrója Kazinczynál is a *lyányt lány* helyett. Természetesen a Horváth András kifogásai között van akárhány, a mely nem állja ki a kritikát, kivált abból a szempontból nem, a melyből erednek. Alacsony kifejezéseknek tekinti t. i. az ilyeneket: *gyálongás, vadon szép környék, bakó lépje ki, menyecskeéske* stb. Grammatikailag helyteleneknek tartja az ilyeneket; *hozzája, melléje, enyémek* stb. Végül megrója Kazinczy hibás interpunctióit.

Mind e kisebb-nagyobb kifogásokat Horváth András a széphalmi vezér iránti őszinte tisztelettel jelöli meg, óvakodva a sértéstől. Hangja még oly éles sines, mint abban a levelében, a melyet egyenesen Kazinczyhoz írt. Szerinte a műveltség és becsület nem is engedik, hogy a kritika személyesévé fajúljon s pártokra bontsa

a nemzetet, a minek oly káros következményei voltak a múltban s fenyegetők a jelenben is. Épen ez okból kárhoztatja Kazinczyt, hogy két pártra osztja az írókat. Ne az egymás közti ellentétek kielesítése, hanem az egyetértés előmozdítása legyen becsületes törekvésünk célja. «Ne tárjunk kaput — úgy mond — a meghasonlásoknak, melyekre az emberi beteg szív úgysis igen hajló.» Nincs abban semmi dicsőség, hogy másokban hibát keresünk és találunk. És ámbár a nyelvrontás pusztításait szomorúan látja napról-napra: most sem nyúlt volna tollhoz, hogy Kazinczyt megbírálja, ha erre maga az író fel nem szólította volna. Így a barátság követelményeinek akart eleget tenni, mivel Kazinczy világosan kinyilatkoztatta, hogy a viláért sem veszi megbántásnak, ha hibáit kimutatják. S valóban a ki a jót teljes erejével munkálni akarja, az ilyen bírálatért nem is neheztelhet. Csak a kevély tarthatja magát hibátlannak. Kazinczy föltette téved, ha azt hiszi, hogy a Dunán túli írók valamennyien fondorkodnak ellene. Horváth András az egy Somogyi Gedeont kivéve, fondorkodókról mit sem tud; csak azt tudja, hogy a Kisfaludy Sándor ellen írt kritikák, a melyekben Kazinczy a «kémélést meg nem tartotta», sokakban neheztelést szültek, s e neheztelést a *Tövisök és Virágok* még inkább táplálták. De a *Mondat* sem ártott annyira Kazinczynek, mint az erre írt *Felelet*, a melyről azt hiszik sokan, hogy íróinak, különösen «Kölcseynek kezeit Kazinczy úr vezette legyen.» Horváth András azonban csak bosszúsággal hallja az ily alaptalan vádat: «ily eszelős vadság nem fér Kazinczy szívéhez, de nem is szorúl ő ily bárdolatlan prókátorra». Sokkal többre becsüli Kazinczyt, semhogy a gyanúnak még árnyékával is illetné. S csakugyan nem tekinthetjük üres bókknak, midőn minden kifogása mellett is oly magasztaló hangon szól Kazinczynek egész működéséről: «Én tudom — írja — mely igen szeretek azokban a szépségekben gyönyörködni, melyeken magamat szinte ellefeletem, és melyek csak a nagy Kazinczy szép elméjének lehetnek tulajdonai. Ah, mely gyönyörűn, mely édesen fejti ki magát ebből a szerencsés tollból a nemzeti nyelvnek hatalma, ereje, bősége, fenyjárása, valahol Kazinczy akarja! Áldja meg őtet a magyarok Istene, és tartsa sokáig édes nyelvünknek dicsőségére, nemzetünknek gyönyörködtetésére!»

Horváth Andrásnak e részletes bírálatát Takács József küldé el Kazinczynek, kifejezve meggyőződését, hogy ő is egy értelemben van az íróval, s ő is nagyon fájjalja, hogy «egy időtől fogva több

magyar könyveink a sok csigázott új szavakkal és visszatetszhető kiejtésekkel való élés által, még a tanultabb félnél is, homályosakká s azért olvasások unalmassá, sőt gyűlöletessé válnak». Kazinczytól várja, hogy «e káros eltévedés előtt még jókor bevághassák az útát».

Kazinczy köszönettel fogadta munkáinak bírálatát. Ezt vallja Horváth Andrásnak; Döbrentének s másoknak azonban némi kicsinyléssel nyilatkozik arról, s minden szavából látszik, hogy az ellenvéleményt csöndes vérrel alig tudja hallgatni; a «tudatlanság bélyege» s a «kritikában való járatlanság vádja» meg éppen sokáig emészti. Az egész bírálat komoly alapját kétségbe nem vonhatta, s részletes czáfolata elől ki nem térhetett. Ő is sorra vette a föntebb érintett kifogásokat s mindegyikre elmondá a maga védelmét. Legelőször is az *íó* szóval végzett s igen tanúlságosan fejtegette, mi adott ösztönt neki e szó alkalmazására. Fölötte érdekes, hogy némely kifejezéseit ő is a közszokással bizonyítja; például a *magamban hagyja* kifejezésre azt jegyzi meg, hogy a mennyire tudja, ezt minden magyar úgy használja, valamint az *ól*-t is *istálló* helyett. A nyelv szokás is ok lehet néha, de nem mindig. Vitatja a *várni hagysz* kifejezést is, bár alaptalanúl; a *boldog foyok lehetni* kifejezésben szerinte is van ugyan némi erőszak és szokatlanság, de az egész kifejezést írói érdemül tulajdonítja. A *menyecskécske* szerinte «rendes kis meny», s a szó igen szerencsésen fest; ily esetben pedig szükségtelen kérdezni: megengedi-e a grammatika vagy közszokás? A *pongolya* szót nemcsak nem hajlandó kitérőlni, mint Horváth András tanácsolta, hanem inkább arra kér mindenkit, hogy ha hasonló szót tudnak, csak hozzák forgalomba bátran. Hogy a *bakó tépje ki* kifejezés némileg hibás, elismeri, mert a *tépj* fogalmán a részenként való szaggatást értjük; de a hol az indulat nyelvén kell szólani, ilyen átvitelt könnyen megengedhet az író. A *chorus* helyett a *kart* helyesen védi, a *tónus* helyett *tönt* ügyesen a *módus-mód* analogiájával; de már az idegen szók használatát (*onkel, nevő*) semmi elfogadható okkal nem tudja támogatni. Érdekesen, de szintén hibás szempontból vitatja a *Sophie, Julie* használatát is: majorosnéját — úgy mond — nem fogja így nevezni, sem II. Rákóczi György nejét, Báthory Zsófiát, valamint Hunyady János édesanyját nem mondja Szilágyi *Elizának*; ellenben Yorick leveleiben s a Raynal verseiben nem mondhatja: *Drapper Erzsebet*. «Mindent a maga tulajdon színével kell adni — mondja — vagy eltévesztjük a dolgot.» Lám mennyivel helyesebb, hogy Kisfaludy Sándor is *Lizának* nevezte a maga kedvesét, mint ha Versceghyesen

Örzsinek mondta volna. A 43 pontban foglalt hiba közül Kazinczy egyet sem ismer el igazi hibának, csak épen szokatlanságnak. Az írónak pedig «mindent szabad, ha szerencsés csillagzat alatt született».

A nyelvújító harc izgalmaival, az íróknak pártokra szakadásától nincs oka félni. A kik a nyelv érthetlenségétől rettegnek, nem gondolják meg, hogy a forrongásban levő nyelv önmagától is kiveti később a salakot, s az idő megmutatja, mit fogad el a szokás. «Tegye ki-ki szabadon, valamit a mindnyájunk által elősegélni akart ügy javára tehetünk.» Igaza van Kisfaludy Sándornak, hogy a nyelv a nemzet palladiuma; de abban már nincs, hogy ahhoz minden magyarnak egyenlő joga van hozzászólni; csak annak, a ki «grammatikát is tanult, egyebet is tett, főképen pedig izlést igyekezett szerezni a nemcsak görög és római, hanem minden élő nemzetek klasszikus íróik körül». Az eleinte idegennek látszó szín lassankint hazáivá lesz, és senki sem akad fel rajta. Szükségtelen és magától érthető intésnek tartja, hogy tulajdon aranybányáinkat is ásunk kell, s felesleges idegen szólásokat átültetnünk, ha magunknak is van megfelelő. «De én azt hiszem — írja — hogy jól megy, a ki úgy megy, a hogy minden nyelv ment, és a hogy a menést maga a természet mutatja ki.» Éleszti a remény, hogy a csüggedetlen munka megtermi a maga gyümölcsét, s épen az eszme tűzében vívott harc szabja meg a határt, a melynél meg kell állni. Szégyen nélkül vallja meg, hogy már eddig is átléptek itt-ott a határon; de mindig az igazság pártján küzdöttek.

Kazinczyn kívül senki sem örül inkább a mozgalom hullámveréseinek, mint Szemere és Kölcsey, a kik minden csekély jelentéget szemügyre vesznek, a mely az újítás hatását mutatja. Kivált a Kazinczy tervei keltenek bennök osztatlan tetszést: hogy a *Tövisék és Virágok* újabb kiadásban jelennek meg, s hogy Wielandnak és Garvenak a nyelvújításra vonatkozó értekezéseit magyar fordításban szándékozik Kazinczy kiadni. «Vágnunk kell, ostoroznunk kell — írja Kölcsey — s publicumunkat ezen nyomvasztó indolentiából felrázni. Hogy ellenséget támasztunk magunknak? jó, de ügyünk, mivel igazságon fundálódik, el nem veszhethet soha... A jó akkor tetszik leginkább, ha a rosszakat maga ellen ingerli.» A fogalom árnyalati különbségeire készített szók (*szorgalmatosság, szorgalom*) a nyelv szókincsének gazdagságát világosan mutatják, s csak a rövidlátók nem örülnek az ilyeneknek. A ki mindig csak «gubás» hallgatóság

előtt beszél, véli Kazinczy, annak nincs szüksége a finomabb különbséget feltűntető szókra; de «néha ódát is kell írunk», s ebben már a műfaj természete sem engedi meg a hosszú szavakat. Bizonyos — úgy mond — hogy míg elég színünk nem lesz, addig nem festhetünk nagy képeket, s «én — írja — nem nézem, új-e a festék, csak jó legyen, s olykor megelégszem, ha nem jó is, csak tegyen szükségünkről». Hadd ellenkezzenek a Beregszásziak, Siposok és Zsomboryak, már most sem ott állunk, a hol ez előtt harmincz évvel állottunk; s még a nyelv romlásán panaszkodók sem tudtak volna régebben úgy írni, mint most. Mert «addig verődünk egymásba, míg nyelvünk constabiliattatik, s ezt tekintvén, örvendünk kell, hogy jól-rosszúl oly sokan szólottak. S ha rosszúl szólnak is, az is haszonba megyen; könnyebb megczáfolni, s végre elhallgatnak». Ugyanezt vallja Döbrentei is a Helneczy értekezéséről: «Gyöződve állítom vizsgálódásom s megfontolások után, hogy egy-két lustrum eltelésével a neologismus fog elől lenni. Sok le fog addig hullani a mostani változásokról, mint az egyébként nem is lehet; de a köz-nép beszédje védőinek bizonyosan több lépcsőt kell felfelé lépni, mint a neologusnak vissza. Akar nem akar, a genialis lélek kénytelen a töretlen nyelven változtatni.»

A sokszor emlegetett kellő határ kijelölését tartja szem előtt Kazinczy, midőn a nyelvújítás védelmét írja, a melyhez már régebben hozzáfogott, de még mindig a kezdetnél volt. Szemere és Kölcsey egyre sürgették a mestert, hogy mennél előbb lépjen ki a nyilvánosság terére az újítás védelmével, a melyre «nagy szükségünk vagyon». Szemere egész útmulatást készít erre nézve. Szerinte ki kellene mutatnia, hogy még a Kulcsár körében is újítanak; azután Klopstock nyelvújításait fejtegetnie Herder és Jenisch tekintetbe vételével; ez volna a legalkalmasabb bevezetés a magyar *Messiashoz*; Wieland és Garve észrevételei is helyet foglalnának a tervezett védelemben, s ez lenne együttvéve a «legfoganatosabb apologia», kivált ha «Révai parancsolva tanító tónjában» tenné ezt Kazinczy. A mester elfogadja Szemere tanácsát, de a mondottakhoz még a *Tövisök és Virágok* újabb kiadását akarja toldani igen bő magyarázatokkal; azután a Beregszászi és Sipos munkáinak bírálatát, a maga kilencz kötetében észrevett botlások kimutatását s végre Klopstock ódáját, a melyben Klopstock azt tanítja, hogy a német nyelvet nem idegen nyelvek után kell «mívelni és mímelni», hanem önmagából kifejtetni, noha «ez az óda is tele van neo- és xenologismusokkal». Azonban

ez a sokáig tervezett munka is abban maradt, s a «Segédek a magyar nyelv és literatura ismeretére» című munka ilyen alakban sohasem készült el.

Horváth Ádám, Sárközy István és Berzsenyi szintén szerették volna, ha az újítás elveit még egyszer tisztázza Kazinczy, mert fordításai sok felé, kivált a Dunán túl, nagy visszatetszést keltettek. Ott nincs is Kazinczynak egyetlen barátja sem, illetőleg «munkáinak és literátori erőlködéseinek épen nincs, még az sem, a ki Kisfaludynak épen nem barátja»; el vannak a felől hitelve, hogy ő és társai «rontják, vesztegetik a magyar literatúrát». A szombathelyi könyvkötőnél egy bizonyos úr megrendelte Kazinczy kilencz kötetét, de visszaküldötte, mert drágálta. Trattner is panaszkodott, hogy egyik pesti vásárban egyetlen példányt sem tudott eladni Kazinczy munkáiból; ő maga összesen ötven forintot kapott az elküldött példányokért, holott vagy kétezer forintra számított. Szeretné is Kazinczy, ha Desseffy s még néhányan, a kik a jó ügynek lelkes barátai, legalább vagy tíz példányt eladnának a fő urak között, a kik ezért neki «nevezetes summával kedveskednének». De az anyagi veszteség épen nem csüggeszti őt törekvéseiben. (3151., 3171., 3192., 3209., 3228., 3285., 3302., 3303., 3313. sz.)

Különös, de Kazinczy alapfelfogásából s pályájának lélektani okaiból érthető, hogy sem a munkáinak kelendősége ellen tett panaszokból, sem a mind hangosabban nyilatkozó közvéleményből s Teleki László gr. és Horváth András komoly bírálataiból nem tudott s nem akart okólni, hogy a megindult mozgalmat a kellő mederbe terelje. Hiába ismeri el önmagáról, még inkább látja pedig tanítványairól, hogy már is messzebb mentek, mint a dolog természete kívánta. Hanem mintegy felebbezni akarta a nyelvújítás ügyét Retzer József báróhoz, az osztrák közelet tekintélyes alakjához, a ki mint író leginkább fordításaival, az osztrák és külföldi írók közötti kapcsolat szövésével, általában pedig izgaló tevékenységével fontos szerepet játszott az utóbbi harmincz év alatt.* Hogy Kazinczy egy idegen írótól vár döntő ítéletet, a ki nemesak nem ismeri nyelvünket, hanem még nemzetünk nevének leírásában is tétováz: talán mindennél jobban mutatja Kazinczy aristokratikus felfogását s tévedésében való makacs megátalkodottságát. Igaz, hogy ő csak elveinek

* H. Kurz: Geschichte der deutschen Literatur, Leipzig, 1873. III. 7a. h. L. a 3169. számú levél jegyzetét.

a bírálatát várta Retzertől s nem egyszersemind gyakorlati példáinak javalását is; de az elvek önmagukban is alig érthetők azok gyakorlati alkalmazása nélkül. Elvei itt is ugyanazok, mint a melyeket fogságból való kiszabadulása óta már számtalanszor elmondott leveleiben s a Dayka és Báróczy életrajzában. Mire kell törekednie az oly nemzetnek, a melynél még a szép mesterségek ki nem fejlődtek, s eredeti nagy műveket nem alkothat? Nem egyébbre, mint hogy az idegen szép műveket másolja. Nyelvünknek és irodalmunknak is ugyanazt az útát kell megtennie, mint a melyen a szerencsésebb nemzetek már előre haladtak. Igaz — úgy mond — hogy minden nyelvnek megvan a maga sajátossága; de mivel a régi és újabb nemzetek irodalma minden művelt emberé egyszersemind, és e közönség a külön hazafiság szűk köréből az irodalmi kosmopolitismus magasabb köreibe vonz bennünket: e nemzeti sajátosságot (dieses Einheimische) az idegennel egyesítenünk kell, mert csak így adhatunk a magyar színnek vonzóbb ingert (höheren Reiz) a külföldi eszményi szép beoltásával. Azért fordított ő a stíl minden nemére példákat, hogy a francia könnyedséget és választékosságot, a német erőt és gazdagságot beléoltsa a magyar stílbe. Hatása már is észrevehető. A legmakacsabb orthologusok közül is melléje álltak néhányan; de a többség még mindig a szokást bálványozza s a lapossággal határos könnyen érthetőséget, a melyeket a legfőbb és egyetlen bírónak ismer a nyelvben és izlésben, s épen e felfogás ellen küzdött ő mintegy tizenöt év óta. A minden nyelv ideáljához kell nekünk is fölemelkednünk s az izlés általános haladásának ösvényein előre törnünk, a melyeket Horatius óta minden nagy író magáénak vallott. Természetesen a magyarba oltott idegen fordulatokra nem hozhat Kazinczy fel példákat annak, a ki nyelvünket nem érti; de a gyökerek elvonását, összetételeket és új alkotásokat csakugyan példákkal magyarázza. Arra a könnyen tehető ellenvetésre, hogy ha valamely új fogalomra nincs megfelelő magyar szavunk, miért nem veszünk át idegen szót: azt válaszolja, hogy a magyar nyelvnek nincsenek rokonai Európában, s az idegen szó különben is sérti a magyar fület. Őseink az átvett idegen szókat egészen megmagyarosították. Érdekes, hogy itt Kazinczy ugyanazon példákkal bizonyít, a melyeket Horváth András felhoz ő ellene. Hogy tehát az új fogalmakat kifejezhessük: nem tehetünk mást, mint hogy új szókat alkotunk, a melyeknél nem tekintjük: jók-e, helyesen képzeltek-e, csak magyarul hangozzanak, rövidek és kellemes hang-

zásúak legyenek. Mert a nyelvművésznek is szabad a természetrajz-írók példáit követnie, a kik egy-egy új növényt új névvel jelölnek meg. Aztán hivatkozik Kazinczy a latin írókra s idézi *A nyelvrontó* című epigrammját. Végül a Klopstock említett ódájának neologismusaira nézve kér felvilágosításokat Retzertől.

Mintegy két hónap mulva felelt Retzer a Kazinczy levelére, udvariasan bár, de a kérdés velejét jóformán nem is érintve. A Kazinczy fordításairól nem is szólhatott, ámbár az eredetieket jól ismerte. Mindössze a Horatius *Ad Pisones* című epistolájának a Kazinczytól is sokszor idézett sorait ajánlja figyelmébe s kívánja, hogy a nyelv szókincsének gazdagításában azokat soha se téveszsze szem elől. Klopstock ódájára nézve pedig azt jegyzi meg, hogy Klopstock már hanyatló korában írta s így arra bajosan lehet építeni. Voss graecismusait s általában a klasszikai nyelvekből tett fordításait élesen megroja, de dicséri a francia nyelvet, a melynek grammatikai alakjait és syntaxisát szorosán meghatározták. Buzdítja Kazinczyt, hogy a ravasz kritikusok és együgyű jóakarók (dumme Protektoren) el ne tántorítsák a műzsák szolgálatától.

Ime Kazinczy semmikép sem érte el célját e föllebezéssel. Retzer ítélete egyáltalában nem támogatta őt; sőt a mit a fordításokról mondott, inkább ellene szólt, mint mellette. Nem is igen emlegette Kazinczy még legmeghittebb barátai előtt sem e várvárt feleletet. Különben is midőn azt megkapta, sokkal nagyobb izgalomba hozta a Kisfaludy Sándor levele, és sokkal inkább foglalkozott az erre adandó válaszszal, semhogy a Retzer b. kiterő feleletével törődhetett volna. (3169., 3221. sz.)

Kazinczy Ruszek Józsefet még 1816. jan. 7-kén fölkereste ismét levelével,* mivel Rumytól úgy értesült, hogy Ruszek fölöle barátságosan emlékezett. A *Mondolat* «iszonyú bántását» panaszolta s kifejezte gyanúját, hogy Kisfaludy Sándor is terjesztette a gúnyíratot Vas vármegyében. A *Mondolatra* az óta már megjelent a *Félelet* is, a melyben azonban neki semmi része sincs; de őrtül, hogy a nyelvújítás mind nagyobb hullámokat ver, s az igazság mind közelebb jut a megismeréshez. Kérte egyszersmind Ruszeket, hogy engesztelje meg Kisfaludyt is, a kít ő «inkább csudál, mint a kik benne semmi botlást nem lelnek».

Ruszek nagy előzékenységgel válaszolt. Úgy hitte, hogy az ő

* L. a XIII. köt. 3093. számú levelét.

bölcséleti műveit is Kazinczy bírálta meg a német lapokban, s mivel másfelül Kazinczy őt is azzal gyanúsította, hogy a *Mondolat* írásában, kiadásában és terjesztésében fontos része van — jó ideig habozott, mily hangon feleljen Kazinczynak. Őszintén bevallja, hogy csakugyan javította a *Mondolat*nak néhány ívét a szedés alkalmával; de mivel önmagát is érdekelte a dolog, arra pedig, hogy a gúnyírat egyenesen Kazinczy ellen lett volna irányozva, nem is gondolt, az egész dologra ügyet sem vetett. Bár mindenki így tett volna; akkor már régen elfeledte volna a világ. Kisfaludy nem haragszik Kazinczyra; ő (t. i. Ruszek) látta: «mely csekély háborodással» fogadta az egész bírálatot, a mi természetes is, mivel «teljes ölégtétele volt az egész publicum egyező helybenhagyásában, mert ezen közmondás: vox populi vox dei, még nem vesztette el nálunk a maga erejét». A hozzáírt levelet megmutatta Kisfaludynak, a ki maga fog arra válaszolni, de nem egyenesen Kazinczynak, hogy úgy ne járjon, mint Verseghy, a kiről Kazinczynak a Révaihoz írott levele nyilvánosságra jutott. Ruszek azonban minden udvariaszkodása mellett is elég meggondolatlanul nyilatkozik a Kazinczy erkölcsi jelleméről, midőn így ír: «Voltak, kik az egész levelet (a melyet Kazinczy Ruszekhez 1816. máj. 15-kén írt) ravaszságra akartak mind reám, mind Himfyre nézve magyarázni, de én a Tettes Urnak erkölcsi characterét még ezen oldaláról nem igen ismerem...»

Jóllehet Kazinczy sokáig érezte a Ruszek sértő szavainak fullánkját: nem akarta kenyértörésre vinni a dolgot. Pedig barátai sehogysem szerették, hogy a mester annyira megalázkodik; mint főntebb érintettük, Szemere el sem akarta küldeni Kazinczy leveleit sem Ruszeknek, sem Horváth Andrásnak. De Kazinczy nem tágított. Simulékony természete győzött, s még mindig azzal kecsgettette magát, hogy sikerül a Dunán túli írókat kibékítenie. Hogy Kisfaludy «csak nevette ellene való törekedéseit» (mint Ruszek írja), ez nem mint írónak, csak mint embernek fájhatott; de a *Mondolat*ot, a melyben szerinte Kisfaludy is részes volt, még évek múlva sem tudta feledni. Ő ugyan a bírálatnak tulajdonította Kisfaludy nehezitelését, a minnek volt is némi alapja; de Kisfaludy mégis inkább azért haragudott, mert Kazinczy folyvást a *Mondolat*ban való részeséggel gyanúsítá.

1816. ápr. 14-kén intézte Kisfaludy Ruszekhez azt a többször említett levelet, a mely annyi álmatlan éjszakát okozott Kazinczynak. Kisfaludy kiüti ebben egész meggyőződését oly leplezetlen

őszinteséggel, a mennyire csak «a gyengeségig magyar lelke» engedte. Meg kell vallani, bár heve löbbször elragadja Kisfaludyt, és a kritika iránti elfogultsága igazságtalanná teszi; bár Kazinczynak épen a nemzeti művelődés kifejtésére irányuló nagy gondolatát, a melyből erényei és hibái sarjadzottak, félreérti és pártoskodó ízlésének túlzásai miatt azt is megrója benne, a minnek a hatását másfelül ő is dicséri: Kazinczy pályájának első felét a *Törisek és Virágok* megjelenéséig helyesen fogja fel, törekvéseit tisztán nyelvi szempontból éles világításban mutatja be; s e mellett a *Mondolat*-ban való részesség miatti gyanúl teljesen elhárítja magáról. Szó sincs róla: Kazinczy emberi gyöngeségeit könnyebb volt észrevenni, mint izgató tevékenységének az egész magyar közéletre való rendkívüli hatását; finnyás és pártos ízlésének túlzásait könnyebb a nevetségig feltüntetni, mint ez ízlésben a magyar stil újjáalkotására munkáló hathatós eszközt meglátni. Nem csuda, hogy Kisfaludy a történeti szempontot nem eléggé méltatja kemény ítéletében. Másfelül viszont Kazinczy fordításainak a nyelv művelésére való hatását senki sem méltányolta addig igazabban, mint épen Kisfaludy. Kazinczy — úgy mond — korszakot alkotott volna fényes tehetségeivel, fáradhatatlan szorgalmával, gazdag ismereteivel és literatori bájaival, ha idegenszerűségeivel újabban annyira nem csigázná nyelvünket, s ha az első szerepre vágyása s feltétlen tekintélyt követelő magatartása egész sereg ifjú írók magával nem ragadna. Az igaz, hogy Kazinczy a kelleténél magasabb fokra emelte azokat, a kiknek költői szelleme és ízlése az övét követte; azonban a Kisfaludy műveinek bírálatából «csapodárságot és irigységet» kiolvasni alig, csak ráfogni lehet. Kazinczy különösen nem tudta feledni azt a vádat, hogy «*kivált* a német tudós újságokban *önmagának* és másoknak, kik imádói, legcsekélyebb darabjait is oly fennen dicséri és magasztatja, a miként a legnagyobb remekeket sem lehet jobban». Pedig ebben Kisfaludy nagyon közel jár az igazsághoz; csak abban téved, hogy kifejezéséből úgy látszik, mint ha azt mondaná, hogy nemcsak a német, hanem a magyar lapokban is magasztalta Kazinczy önmagát és követőit, holott addig a század elején magyar folyóirat nem is volt. Valószínű azonban, hogy Kisfaludy egyszerűen csak a Kazinczy leveleire czéloz, s így teljesen igazsága van. De abban határozottan téved Kisfaludy, hogy Kazinczy szavai már hitelvestettek lettek volna, hogy «akár dicsér, akár gyaláz, már senki fel sem veszi». Kazinczy elkeseredett ellenségeinek, Sághy Ferencz-

nek és Fazekas Mihálynak a hangja és felfogása ez. Semmi sem mutatja inkább, mint ez a vélemény, hogy íróink pártokra szakadtak s heves harczot vívnak egymással. Nemcsak az írók s általában a közélet emberét bírálják, hanem a magánszemélyt is; a mit Kazinczynál elkerülni majdnem lehetetlen is volt, s Kisfaludy annál kevésbé tudhatta ezt, mert mint mondá: «hazafiságának és gyengeségének tüze hamar kipattog minden írásából».

Hogy a *Mondolat* kiadásában s terjesztésében Kisfaludy ártatlan: abban nincs okunk kételkedni. Kazinczy azzal támogatja a Kisfaludy elleni gyanúját, hogy egy Dunán túli meghitt barátjától kapta a hírt. Pedig mielőtt ily adatot kapott volna, már gyanúsította Kisfaludyt minden alap nélkül, csupán azért, hogy egymás közötti levelezésük megszakadt. Kisfaludy szavainak hitelt adhatunk, hogy ő «szíve kiömlésével teljes leveleinek dobra üttetését» nem tudta volna túrni, noha most biztosra vehette, hogy sorait az egész magyar íróvilág megismeri. Ő egészen ellentéte volt Kazinczynak, a ki jóformán minden levelét többekhez intézte. Hogy egyéni jellemük is ellentétes: nem szükség bizonyítani. Kisfaludy a maga jellemének «gyermeki őszinteségét, egyenességét s igazságát» különösen hangsúlyozza, s hogy «az irigység, hamisság, csapodárság, dicsekedés, kevélység, meghittség, részrehajlás, gúnyolódás távol vannak természetétől»: mégis a Kazinczy bírálatának némely pontjai folyvást táplálták neheztelését. Különböztet nem mondaná, hogy Kazinczy «reáfogta», hogy ő Petrarcát az énekek és dalok laistromában is követte; hogy Kámban született, s hogy Báróczy társaságában tehetségét kimivelhette. Itt legfőlebb az adatok pontatlanságáról lehet szó, nem pedig ráfogásról, a mit Kazinczynak azután könnyű volt megczáfólnia, valamint Báróczy jellemét is megvédelmeznie.

Hogy Ruszek Kisfaludynak e sorait Kazinczynak meg nem küldötte, másoknak pedig megengedte, hogy lemásolhassák, semmikép sem mutatja Ruszeknek békélni tudó nemeslelkűségét, szelidségét s egyenes jellemét oly fokon, mint a milyennel dicsekedett. Kazinczy nem kutatta ennek az okát s készebb volt hinni, hogy Ruszeknek csakugyan elfogadható mentsége van, semhogy őt megsértse. Annál inkább haragudtak ifjú barátai, kivált Szemere és Kölcsey, a kik a mester tekintélyének nagy csökkenését szemlélték az ő békülékenységében. Szerintök Kisfaludyval nem kellett volna többé szóba állania; még Horváth Andrást is oly ellenségnek látták, a kivel egyaránt veszedelmes a további harcz is, a kibékülés is.

Kazinczy úgy vélte, hogy ha Kisfaludy levelét csak az ő követői olvasták volna, bizvást válasz nélkül hagyhatta volna; de mivel többen lemásolták s társas összejöveteleken nyilvánosan is olvasták, bajos lett volna felelet nélkül hagynia. Fel is szólította Ruszeket, hogy a mint Kisfaludy levelét közölte másokkal, elvárja tőle, hogy az ő válaszával is hasonlóképen cselekszik. Nemcsak magáról, hanem Daykáról és Báróczyról is szükségesnek látta elhárítani «az igazságtalan vádak, a vad és alacsony szitkokat», a melyek lelki nyugalma annyira felzavarták. Mert hiába ismétli, hogy Kisfaludy levelét hideg vérrel olvasta, majdnem egy évig minden levele mutatja, hogy csak erőt akart venni fellázadt érzésein; hogy csak színelte a nyugalmat, voltaképen «kinok között vergődött». Hogy a saját személyének való tömjénezés vádjait csak csekély részben sikerült eloszlatnia: épen levelei mutatják; de hogy Dayka műveinek költői értékét s Báróczy emberi jellemét szerencsésebben védelmezte, azt már kortársainak is el kellett ismerniök. A Verseghyről Révaihoz intézett levelének közzététele nem az ő hibája. Kétségtelen, hogy Verseghy jellemének, a melyhez csakugyan sok szó fért, a nyilvánosság előtti kemény kritikája sokakban kelthetett visszatetszést; de a kik ezért Kazinczyt oly kedvtelve vonják felelősségre, feledik, hogy ő az érintett levelet nem a nyilvánosság számára írta, s igaza volt Kisfaludynak, hogy Kazinczy e tettet csakugyan megbánhatta, jöllehet most váltig hangoztatta, hogy nem volt oka megbánnia, mivel «a Kisfaludy által sokat sokszor meggondolatlanul írni szeretőnek nevezett Kazinczy nem akarja magát jobbnak nézetni, mint a milyen». Azonban Kisfaludynak e támadása most még inkább megerősítette az ellene irányzott fondorlatokról való gyanúját, s még inkább hitte, hogy a Sággy és Verseghy szelleme mételyzte meg a «Horváth András, Ruszek, Pápay, Takács és Kisfaludy itéletét is.» (3279., 3280., 3306. sz. lev.)

De még Kisfaludynak «e legistentelenebb rágalmozása» sem csüggesztette munkakedvét. «Nem bánom én, hogy bántattatom — írja — az engem vigyázóbbá teszen. Oztán a hol *let* van, ott vannak összeütődések.» Szemere csak a Horváth András kifogásaira írott «igen derék feleleteket» óhajtá meghagyni s elküldeni: «hadd érezzék mindketten (Horváth és Takács) s többen s mindnyájan, hogy alacsony vádak nem alacsony férfiúhoz nem hatnak fel». Csak azokra legyen — úgy mond — gondunk, a kik tanulni akarnak s tudnak is; a makaeszkodókkal úgy sem boldogulunk. De

később, midőn azt hallja, hogy Somogyi Gedeon épen a *Mondolat* címképe ellen tiltakozik, azt hirdetvén, hogy azt társai sugalmazták, — nagyon örül azon leveleknek, a melyeket Kazinczy Takács-hoz, Ruszekhez és Horváth András-hoz írt.

Dessewffy szerint Kisfaludy maga magát bosszította meg, érezvén, hogy «még rossz drámát (t. i. *Hunyadi János*) sem lehet írni csupán ősi nyelvünk segédelmével». Sárközy csudálkozott, hogy Ruszek oly könnyen meg tudta Kazinczyt nyerni, holott «már külső caractere» is vigyázatra inthette volna. A mire Kazinczy azt feleli, hogy ő ravaszság nélkül, de okosan fogta fel a Ruszek jellemét; különben is mindig hitt annak «a szép biztatásnak, hogy a virtus soha sem veszthet, ha érette megölnek is».

Nemzetünk szerencséjére Kazinczyt hiába vették célba a támadások. Épen azok, a kiknek itéletét s izlését ő is becsülte, ügyekeztek érzéseit csillapítani, lörekvéseit javálni, harczí kedvét éleszteni. Sokszor természetesen a támadók erősebb ostromszereket használtak, semhogy a Kazinczy oldalán küzdők sértetlenül maradhattak volna; de Kazinczy törhetetlenül hitt a győzelemben, a melyet folyvást a maga részén látott. Ez öncsalás táplálta bizalmát, s egy-egy erősebb ostrom idején jól esett barátaira támaszkodnia. A tekintély dicsősége mindig előtte lebegett s megóvta az ellankadástól. Ungvárnémeti Tóth László világosan kimondja, hogy csak Kazinczynak és Horvát Istvánnak kíván tetszeni. Kis János az izlés nemesítését Kazinczy munkáinak elterjedésétől várja; valahányszor felolvastatja egyik-másik fordítását, mindannyiszor «elragadó gyönyörűséggel» látja, mily szerencsésen míveli nyelvünket. «Barátom — írja — csendesen nézheted, ha némelyek jobb és bal kezed felől zúgnak is úgy nevezett újításaid ellen. Míg a tudomány és izlés úgy vezetnek, mint eddig, bizonyos lehetsz a maradék köszönete felől, ha ugyan még valaha literaturánk arany ideje fel fog tetszeni.» Dessewffy annak tulajdonítja a Kazinczy elleni támadásokat, mivel híres ember. «Olyan embert — írja — mint te vagy, csudálnak vagy rágalmaznak a korbéliek, néked fölüllemelkedettnek kell maradni az illetén incselkedéseken; szemeidet egkeknek szegezvén, tipord alattad az irigységet.» Horváth Ádám a maradék hála-jával ügyekszik vigasztalni Kazinczyt: a nemzet «száz esztendő mulva megvallja érdemeit s megismeri azokat a valódi gyöngyökről». Még Döme Károly is «forró becsülője» a Kazinczy «sok érdemeinek és a hanyatló nagyokkal nemcsak nem hanyatló, hanem

mind tüzeesebben reszkető fáradhatatlan igyekezetinek». Horváth András, jóllehet Kazinczy újításainak módjait elítéli: «benne a halhatatlan érdemeket kétszínűség nélkül s meleg meghatódással tiszteli». Sőt még Kisfaludy Sándor is bevallja, hogy Kazinczy «volt az első, a ki nyelvünkbe azt az édességet, kellemetosséget, hajlékonyságot, könnyűséget, lágságot és csint beléolvasztotta, mely nélkül nyelvünk a finomabb érzemények kiejtésére soha sem lett volna alkalmas», és hogy egy nyelvbéli szépségeért tiz hibáját is megtudta bocsátani.

Ezekkel szemben Döbrenteinek a Zrinyi-kiadásra vonatkozó ellenvetéseit nyugodtan fogadhatta, kivált mivel a kiadás nem is úgy jelent meg, a mint Kazinczy tervezte. Helmeczy is megszólta a mestert, hogy a *Messias* fordítását abba hagyta, holott Trattner később mégis hajlandónak mutatkozott kiadására. Trattnernek ezt a készségét is arra magyarázza Kazinczy, hogy a közönség ízlése lassankint mégis az övé után igazodik. (3242., 3305., 3307., 3318., 3334., 3344. sz. lev.)

A harc izgalmainak közepette határozza el végleg, hogy Erdélyt s Erdélynek előtte kedves házait meglátogatja. 1805 óta, midőn először volt Erdélyben, többször tervezgette már, hogy újra Erdélybe utazik s több időt tölt ott, mint első alkalommal. Vonzották Erdély természeti szépségei, s másfelül az ottani magyarok életével is bővebben óhajtott megismerkedni. Mindenek fölött azonban mégis kedves barátainak s barátnőinek viszont látása ösztönözte, hogy ifjúkori eszményképének, Gyulay Ferencz grófnének és szeretetre méltó gyermekeinek társaságában néhány örvendetes napot eltölthessen; hogy Wesselényi Miklós bárónak, az «ifjúság díszének» 1814. évi látogatását viszonzza; Cserey Farkast, a lelkes műkedvelőt, Cserey Miklóst, a jeles szónokot és államférfiút és Sipos Pált, a kiváló vallás-hölcselkedőt stb. saját tüzhelyöknél fölkereshesse.

Erdélyi barátai örömmel várták s jó előre készítgették az útirány terveit. Cserey Miklós kísérőjeül ajánkozott, valamint Döbrentei is, az ifjú Gyulay Lajossal és Wesselényivel. Úgy szerették volna, hogy huzamosabb időt tölthessenek Kazinczy társaságában, tehát vagy júliust vagy szeptembert kívánták az utazásra fordítani. Egyedül Cserey Farkas biztatta kevés sikerrel; nem mintha nem örvendett volna ő is a rég várt látogatásnak, hanem honfiai tartotta méltatlanoknak a Kazinczy látogatására. «Megléhet — írja — hogy én hibázok ítéletemben, de mégis csak a mellett maradok,

hogy a mostan élő erdélyiek közül igen keveseket ismerek, a kik egy emberséges ember, és nevezetesen egy Kazinczynak ismeretsége érdemesek volnának.» Ez az alaptalan itélet korán sem vette el Kazinczy kedvét az utazástól, annál kevésbbé, mert Döbrentei elragadtatással festette előtte, mily boldog napokat fognak élni, s hogy mennyien várják már oda Kazinczyt, a kinek utazó szándékát elbíresztelte. «Barátom — írja Döbrentei — reszketek előre örömemben, ha elgondolom az úton való együttlételem.»

Eleinte úgy tervezte Kazinczy, hogy husvétra lesz Zsibón s az ünnepeket Wesselényiéknél tölti; hogy magával viszi legkedvesebb gyermekét is, a tíz éves Eugeniát. Kazinczyné azonban, Wesselényi tanácsára, nem igen akarta kis leányát a hosszú útra elereszteni. Egyelőre hát apja is lemondott e tervről. Aztán Döbrentei rábeszélésére az utazás idejét is megváltoztatta s megint csak arra a gondolatra jutott, hogy ha már feleségét nem viheti magával, legalább Eugeniát fogja elvinni, kit midőn Gyulay Karolina, az ő «szeretett leánya» karjai között lát, életének egyik legszebb pillanatát éli.

Döbrentei úgy kívánta az utazás tervét megállapítani, hogy Kazinczy júliusban lehessen Erdélyben. Wesselényi azonban akadályozva lesz, hogy velök utazhasson, mert «a ménessel bánás és egyéb gazdaság» miatt a nyarat Zsibón tölti. De a Gyulay-család ezt az időt szeretné legjobban, mert szeptemberben csak nagyon kevés ideig lehetnének együtt. Júliusban a Gyulayné lovain mehetnének, egy kocsiban hárman, noha Döbrentei «valamivel vastagabbcska az ő kedves barátainál, Kazinczynál és Gyulay Lajosnál». A szeptemberi idő azért is alkalmatlan volna, mert a visszaútazás már októberre esnék, s az akkori csipős hideg idő megárthatna Kazinczynak. Igaz, hogy Wesselényi szeptemberben tovább lehetne társaságában, de akkor meg viszont a Gyulay-család volna akadályozva. «De — így végzi Döbrentei a tervezetést — akár júliusban, akár szeptemberben érkezel, valamelyikünknek meg kell fosztva lenni a veled lételem örömeitől, mivel mind együtt semmikép nem mehetünk.» Arra is kéri Döbrentei Kazinczyt, hogy Szemerét el ne hagyja magától.

Ezt a tervet sem látta Kazinczy elfogadhatónak. Ő pünkösdre akart Zsibón lenni s onnan barátaival körútra indulni. De Döbrentei ebbe sem akart beleegyezni; ezt épen a legalkalmatlanabb időnek mondotta, mert akkor sem ő, sem tanítványa, sem Wesselényi nem

mehetnek vele; őt magát meg csak nem engedhetik egyedül idegen földön. Most hát Döbrentei megállapodása ez: induljon Kazinczy úgy, hogy június 20-ka körül Zsibón lehessen, a hol Wesselényi fogadja; onnan Wesselényivel együtt Kolozsvárra menne, s ott Döbrentei s tanítványa fogadják. Kolozsvárról kísérni fogják Kazinczyt ők is, Wesselényi is, legalább Nagy-Enyedig vagy Maros-Vásárhelyig. Onnan Wesselényi visszatér Zsibóra, de ők ketten tovább is kísérni fogják Bonyhára, Andrásfalvára s azután a délkeleti részekre, egészen az ország határáig. «Barátunk, híven szeretett barátunk — írja Döbrentei — nyujts nekünk örömet, jőjj e planum szerint. Mert mi téged egyedül nem bocsáthatunk idegen úton, helyeken járkálnod anygalkáddal.»

Ezt a tervet Kazinczy el is fogadta. Ápr. 21-kén írja Döbrentei-nek, hogy jún. 19-kén, török-szakad, Zsibón lesz, nemcsak azért, mert barátai úgy kívánják, hanem mivel a saját körülményeivel is egyezik leginkább. Krasznáról meg Zsibóra s kérni fogja Cserey Farkast, hogy akkor ne menjen vele, hanem csak két-három nap mulva, hogy örömei Zsibón «megosztottak» ne legyenek. «Örökkévalóságnak való napokat fogunk élni, édes barátom — írja Döbrentei-nek — s kipótoljuk, a mit a sors nekünk eddig irigylett.»

Június 11-én csakugyan meg is indult Kazinczy leányával s ennek szobaleányával négyes fogatán Erdély felé, rettenetes vízáradsoktól megrongált úton Nyíregyháza irányában, honnan Anarcsra tartott. Innen útbá ejtve Petneházát, hogy ottani kis birtokát megláthassa, Mária-Pócson s Levceleken át Debreczen felé ügykezett, a honnan szülőföldjén át Nagy-Váradra ért; innen azután Kraszna felé folytatta útját. Június 24-ikén lépte át az erdélyi határt s Krasznán, a betegeskedő Cserey Farkasnál harmadfél napig pihente ki először az út fáradalmait. A szakadó záporok s az a hír, hogy Wesselényi, anyjával együtt Kolozsvárott, Cserey Miklós pedig Maros-Vásárhelyt vannak, arra birták, hogy útját Perjén át Kolozsvárnak vegye s csak haza felé menőben pihenjen meg Zsibón és Tihón (Cserey Miklósnál). Június végén ért Kolozsvárra. Döbrentei s tanítványa, Wesselényivel együtt, az ablakból látták, hogy Kazinczy kocsija befordult utcázokba, s mind a hárman eléje szaladtak. Wesselényivel ekkor három napot töltött. Meglátogatta a gubernátort, Döme Károly kanonokot, a kinek elbeszélte a Dunán túli írakkal való vitáját; ugyancsak itt láthatta Bölöni Farkas Sándort s a kis Kelemen Lajost, a ki tizen-nég éves letére már számbavehető kísérleteket tett a köllészetben.

Innen Maros-Vásárhelyre indult, Bogátig «rettenetes magasságúombok bérezein» kerülgetett, s Bogáton két napig kellett vesztegelnie, mivel a megáradt Maros eltépte a hidakat s még kompon sem kelhetett át. Maros-Vásárhelyt azonban műizlésének is adhatott némi táplálékot a Teleki-könyvtárban, a melynek őre, Szabó András, a könyvtárnak minden nevezetességeit bemutatta. Innen fél napi mulatás után Andrásfalvára tért, a hol Gyulay grófnénál egy héti g pihent. Itt Döbrenteknek, a ki eddig mindig vele volt, felolvasta a *Pályám emlékezete* töredékeit, a debreczeni codex másolatát s pandektáinak nevezetesebb darabjait. Majd ismét útra keltek Szeben felé, a hol két napi tartózkodása alatt a Bruckenthal-féle múzeumot nézegette, kivált a képtárt, a melyet még nem látott «jobban elkészült szem», mint az övé. Szebenből Dédácsra tértek, a honnan két nap múlva Kazinczy Krassó-megyébe, Szpatára indult, sógorának, D'Ellevaux Jánosnak a látogatására. Tizenhat napjába került, míg ismét visszajuthatott Dédácsra. Krassói kirándulása sok örömet szerzett neki, mert Lugoson nevezetes híreket hallott, löbbi között, hogy Napoleon Elba szigetéről Párizsba térvén: «első látogatását Davidnak, a festőnek adta.» Mind e mellett mégis megbánta, hogy oly sokáig időzött sógoránál, mert míg ő oda járt, a hunyadmegyei főispán, Jósika János b., búcsút vevén a megyétől, a gyűlésen hunyadmegyei táblabíróvá akarta őt felesküdtetni. Mily szép lett volna, ha őt, a magyarországi író Erdélyben ilyen kitüntetés éri vala, mert «e megtiszteltetést nem Kazinczy Ferencz nyerte volna, hanem Kazinczy Ferencz, az író, a magyar író».

Dédácsról Branyicskára rándult ki Kazinczy a Gyulay-család társaságában, hol a nagy Fráter György kápolnaját megilletődve szemlélte s egy szép epigrammban örökitette meg e látogatás emlékét. Azután a vajdahunyadi várban tisztelte «Hunyadinknak nagy árnyát»; majd Sipos Pált kereste föl Tordoson, a kinél Naláczy István b. és Zeyk Miklós társaságában kedvére mulatott. Megfordult a gyógyi fürdőben, a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban is, majd Gáltón, Maros-Ujvárott és Tordán. Innen ismét Kolozsvárnak tartott s két napi időzés után elváltván Döbrenteitől s az ifjú Gyulay Lajostól, Tihóra tért, a hol egy feledhetetlen estét töltött Cserey Miklóssal, azzal a «nagy emberrel», a kit «sok esztendőök óta csodált és szeretett». Cserey Miklós is legbecsesebb napjai közé számlálta azt a napot, a melyen régi barátját láthatta. Az erdélyi látogatás Zsibón ért véget, a hol Kazinczy öt napig mulatott Wesselényi és Bölöni

Farkas társaságában; ezek el is kísérték lóháton Hadadig s együtt létük utolsó éjszakáját fenvirasztva töltötték. Wesselényi egy szép angol fejű paripával ajándékozta meg, s Cserey Farkas hasonlókép küldött neki egy szép csikót. Szept. 7-kén ért Magyarország határához s 10-dikén délelőtt Széphalomra. Gyermekai hallván, hogy atyjuk akkor nap megérkezik, bár ő meg akarta lepni családját, mind eléje szaladtak, a mint kocsiját az úton megpillantották. Elője sietett felesége is: «sírtak, fuldokolva sírtak mind a ketten».

Kazinczynak a fél nap hiján három hónapi erdélyi útja nagy anyagi áldozatokba került, de nem bánta meg, hogy régi tervét való-síthatta. Mert — úgy mond — «szebb három hónapot, ha ide nem számlálom, a mit a szerelem ada, soha nem éltem». Örvendett, hogy barátai kérésének engedve, azt az «áldott földet» és a «világ-nak szeretetre legméltóbb háza népét» (a Gyulay-családot) és azokat a jó és nagy embereket láthatta, a kik új oldaláról ismertették meg vele a magyar jellemet, a magyar műveltséget. Még soha sem teljesült jóslat kevésbbé, mint a Cserey Farkasé, mert «Erdélyt még idegen inkább meg nem szerette». Csudálkozott Kazinczy, hogy még a legnagyobb házaknál is magyar volt a társalgás nyelve; csak egy asz-szonylyal találkozott, a ki németül szólította meg, s az is magyar-orzági volt. De találkozott olyannal is, a ki a *Gr. Török Lajos*hoz írott s az *Erdélyi Múzeumban* megjelent epistoláját gyönyörrel olvasta.

Ezért még útközben elhatározza Kazinczy, hogy leírja erdélyi útját levelalakban: hadd ismerjék honfiai azt a szép földet, a mely a magyarságnak egyik erős vára, s a hol még a hagyományos magyar vendégszeretet is nemesebben nyilatkozik, mint nálunk. Dessewffy Józsefhez szándékozott e leveleit intézni, s csakhamar bele is kezdett művébe; de majd tíz évbe került, míg kiadásra elkészíthette. (3180., 3181., 3190., 3198., 3202., 3218., 3229—3234., 3237., 3238., 3241., 3243., 3244., 3246., 3247., 3248., 3251 3264., 3288., 3310., 3311. sz. lev.

Nemcsak az a körülmény, hogy leveleit mindazokkal meg akarta még kéziratban ismertetni, a kikről említést tett, késleltette az *Erdélyi levelek* megjelenését, hanem a nyelvújító harcznak mind jobban erősödő izgalma s anyagi állapota is. Tetemes adósság súlyosodott reá, s gyermekeinek a nevelésére is sokat kellett áldoznia. S hogy e tekintetben valamit segítsen helyzetén, két szabolcsi előkelő család, a Bónis és Bekény urak két-két leánygyermekét együtt nevelte és

neveltette a maga gyermekeivel; francia nevelőnőt, magyar tanítót és zongoramestert tartott házábanál. Felesége s maga is nagy gondal és helyes paedagógiai érzékkel vezették és tanították a gyermekeket nemcsak az elemi ismeretekre, hanem az erkölcsi élet alapfogalmainra, sőt a tánczra is; Kazinczy maga járta a minétet Eugeniával.

Különben is Kazinczy ez időben a köznevelés és tanítás kérdéseivel is behatólag foglalkozott. Még 1815. októberében részt vett a színi (Abauj-Torna m.) egyházkerületi gyűlésen s a falusi iskolák tanítása módjáról és szervezéséről fontos véleményt mondott, a melyet sokan helyeseltek. Többi között az erkölcsi élet iránti nemesebb fogékonyság fölébresztését sürgette s a vallásnak a felnőtteknél való tanításáról elmélkedett. A sátoralja-újhelyi új papot, Major Józsefet, 1816. virágvasárnapján vezette be hivatalába, midőn, húza-virágszin frakkot öltve «a legfényesebb auditorium előtt monda egy installationalis beszédet», a melyet az egyház ki is akart nyomtatni, de a terv — úgy látszik — abban maradt. Kazinczy a sátoralja-újhelyi egyház két papi hivatalát egyesítvén, elérte régóta ápolat célját s főgondnoki tisztségéről nem sokára lemondott.

Anyagi csapások érték egymásután. Konyhája 1816. márcz. 29-én kigyúlt két ölnyire lakóházától. Nagy szél fújt, s már-már az a veszedelem fenyegette, hogy lakóháza is megég. Szerencséjére a szél másfelé csapott, s így csak konyhája égett porrá, házában s jószágainak nem történt bajuk. Másfelül pedig épen midőn Erdélybe készült, kapta a jogügyi igazgató újabb felszólítását, hogy az 1801-ben fizetett fogsági tartásdíja hibás számítású levén, még mintegy ötszáz forintot kell fizetnie. Nagy gondban volt e miatt. De mind konyhája újra építését, mind fogsági tartásdíja kifizetését lehetővé tették a jólelkű emberek. Döbrentei s a két Gyulay-testvér megküldte neki, ismeretlenül, az ötszáz forintot. Comáromy István pedig épületanyagot szállíttatott hozzá. Sőt Dunán túlról is megküldte valamely ismeretlen tisztelője a fiscus követelése költségeit; azonban ő csak a levelet kapta meg, a pénz elveszett a postán. Örömmel fogadta ez anyagi segítségeket, úgy levén meggyőződve, hogy «a pénzt csak közhaszonra adta az Isten, mint a vizet». Különben ő is, ha ereje engedte, szívesen segített a megszorúttakon. Azt tartotta, hogy «a ki venni kevély, adni fősvény». Mélyen megindúlva panaszkodik, hogy milliók közt sincs egy is, a kit a sors inkább sujt, mint őt. Nemcsak az osztozkodás alkalmával károsították meg, hanem azután is csak rossz akaratot tapasztalt rokonainál. «Elöttem — mondja —

be van zárva minden útja a keresésnek, a mivel gyermekeimet boldogíthatnám.» Iliába kért kölesön nagybátyjától, a dúsgazdag Kazinczy Pétertől; kérése siket fülekre talált. Az emberek azt hiszik, hogy a ki könyvet ír, annál a pénz el van veszve. «Kölesön nem kaphat, hogy speculáljon.» Egészsége is többször megromlik ez idétt. Rheumatikus betegsége arra kényszeríti, hogy a szobát őrizze; felesége hasonlókép betegeskedik. «Ritkán öltem kedvetlenebb napokat — írja Döbrenteinek. — Lelkem homladozásba jött, beborúlt egem.» (3147., 3158., 3163., 3173., 3176., 3184., 3185., 3193., 3316., 3324., 3331., 3338. sz. lev.)

E mellett a szigorú időjárás csapásai, a melyek egyébiránt az egész országra súlyosodtak, szintén akadályozták sorsa javulását. Az 1816-ki januári rettenetes hózivatarok, a melyek mindenféle nagy károkat okoztak, a barmokat elpusztították; a földárja a vermekben levő gabonát elrothasztotta, a házakat megrongálta. Az őszi vetések még az elvetett mag visszaadásával sem biztattak, s a szegény népet az éhhalál fenyegette. Semmi remény, hogy a nép kiteleljen, s így nem csoda, hogy «egyre takarodik ki ebből a tartományból». (Erdélyből). Krassó megyében a nép gombával és szilvával csillapította éhségét. Kazinczy is kénytelen jobbágyainak tartozásait elengedni, mert nincs lelke, hogy a betevő falattól is megfoszsza őket. A közbiztonságot napról-napra jobban veszélyeztettek a zshiványok, útonállók. Bihar, Szabolcs és Szatmár vármegyében egy, hetven haramiából álló banda fosztogatott épen akkor, midőn Kazinczy Erdélybe utazott. Jó szerencse, hogy őt elkerülték. A Dunán túli falvak tele voltak rablókkal, kik «a mezőn a szántóvető embert is ruhájától megfosztották.» Édes Gergelyt is fölkeresték, pinczejét fölverték, méhesét megdézsmálták. Így járt Horváth Ádám is, a kinek kamaráját és pinczejét ürítették ki. A Gyulay-családnál is fessegették az ajtókat, s csak Döbrentei ébersége s töltött puskája riasztotta el a gonosz embereket.

S ilyen körülmények között sem veszi tekintetbe a kormány az adozó nép nyomorát, hanem folyvást sürgeti a hadi adót s országgyűlés nélkül hajtatja be. A só árát ismét két frrtal emelte. A szellemi élet pangása még az oly szépen indúlt vállalatot is, mint az *Erdélyi Múzeum*, végromlással fenyegeti. Döbrentei már megmegszüntetéséről gondolkozik. S csak Desseffy és Kazinczy lelkesítő buzgalma önt új erőt a szerkesztőbe. Lészay Dániel panaszolja, hogy egész Erdélyben összesen csak hat előrefizető jelentkezett az V. és

VI. füzetre. Ennek okát a főiskolai tanárok ósdi szellemében keresi, a kik az irodalom haladásáról mit sem tudnak. «Bizony vékony takaró a magyar hazában a verses dicsőség — panaszolja Gyöngyössy János — megfázik az alatt, sőt meztelen is marad a mindennapi élet módja és háztartás.»

Kevesen veszik észre, hogy bizonyos jelenségek mégis magukban hordják a jövő kifejlődés csiráit. Dessewffy sejtí a jobb jövőt. «Minden tekintetben nagy dolgok csiráznak Európában, de lassan érnek» — írja. Meglepi azonban, hogy a szellemi élet haladása ott is akadályokba ütközik, a hol kevésbé várhatná. A magyar játékszín ügye iránt erősebb fogékonyság kezd ugyan mutatkozni; de — úgy tetszik — ezt sem jó szemmel nézi a kormány, mert «tanít és magyarul». Igaz, hogy a megyei rendek, a kik Pest megyének e tárgyban küldött felszólításán tanácskoztak, több helyütt vajmi kevés áldozó készséget mutattak iránta; sokan a vallás és erkölcs megromlásának tartották. Az ilyenek ellen fakadt ki Cserey Miklós is, fájdalmasan vallván be, hogy «az igazságot a trónus jobban őrzi, mint a hazafiak». Az ilyenek ellen szólalt fel a megyegyűlésen Ötvös János, szathmári ifjú nemes. «Csak azt mondom — így szólt — hogy minekutána a theátrum a pallérozódottság legjobb iskolájának tartathatik, s úgy tartom, az urak nem igen akarnak, hogy azoknak számokat szaporítsuk, a kik pallérozódás nélkül maradtak: ha talán vesznünk kellene is, nem jobb-e magyarul vesznünk, mint németül?»

Íróink közül már többen sejtik, hogy derengeni kezd. Kölcsey örömmel hallja, hogy «mégis találkoznak, kik szemeiket és füleiket a jónak s szépnak érzése eránt készakarva be nem zárják». Döbrentei büszke öntudattal emlegeti, hogy folyóírata két-három oly ifjúval hozta őt érintkezésbe, a kiktől sok jót vár, s a kik őt dicsőíteni fogják. Kazinczyt is öröme hangolja e jelenség, s abban bizik, hogy Erdélyben gyorsabban halad előre a magyarság, mint az anyaországban. Dessewffy lelki vigaszt talál a Döbrenteihez hasonló hazafiak működésében, s óhajtaná, bár csak most született volna, úgy megeríthetné «a két hazának virító napjait». «Nem fog — írja — mindenkör cz a homály rajtunk feküdni, és úgy hiszem, hogy már fiaim is napfényt fognak látni.»

Kazinczy folyvást törhetetlenül hitt a magyar jövőjében. Láta, hogy irodalmunk «bizonyosan előre fog menni», s ennek ösvényén a szellemi haladás egész mivoltában megindul. Biztató jeleket sejtett

erre nézve abban a készségben, a melylyel «a jobb igyekezetek most hamarább találhatnak előmozdítókat, mint atyáinknak s őseinknek idejében». S bár olykor rajta is erőt vett a csüggedés: minden parányi jelenség újabb ösztönt adott neki, hogy a harcot tovább folytassa. Ebben talált vigasztalást anyagi gondjai ellen. S az a tapasztalat, hogy a nyelvújításnak már is szembetűnő sikereit szemlélhette, folyton táplálta lelkesedését s elszántságát. (3142., 3159., 3173., 3177., 3180., 3195., 3249., 3259., 3262., 3294., 3299., 3300., 3314., 3316., 3324., 3327., 3343., 3347. sz. lev.)

Dr. Váczy János.

3140.

Kazinczy -- Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom Martz. 2d. 1816.

Kedves barátom,

Imhol megyen 5dik, 6dik, 7dik és 8dik Kötetem számodra, és ugyan ezen Kötetek Nagy Gábor Úrnak. Méltóztassál, kérlek, kezéhez szolgáltatni. E' napokban kaptam-meg Pestről 's szerencsém hogy Miklós Öcsém megyen Semlyénbe, 's leviheti. A' 9dik, első, 2dik, 3dik és 4dik Köteteket mind Te vetted, mind Nagy Gábor Úr, 's így nálatok megvan mind a' kilencz Kötet.

Én mind ez ideig nem láttam az *Ó és Új Magyarot*. Teljes czimje, mellyet csak most látok Trattnernek egyik Catalogusában, mutatja, mit várhatok benne. — Fiat justitia, pereat mundus. Ha neki van igaza, győzzön ő. A' precarius uralkodás úgy sem tartós. De még mind eddig az Orthologusok felén olyanok szállaltak-meg, a' kik nem ismerkedtek-meg azzal a' mit magyarul is olvashattak volna. — Nem tudom, láttad e az Universitásbeli Magyar nyelv Prof. Czinke Úrnak Tóth Lászlóhoz írt Epistoláját. Én igen szeretem mikor az ellenfelen olly férjfiak szállalnak-meg; kivált mikor osztán nekik Tóth Lászlók felelnek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. E' tavasszal meglátlak. Feleségem tisztel. A' Tek. Asszony kezét 's gyermekeidet, kik két esztendő olta is nagyot nőhettek, csókolom.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kazinczy Lev.» III. kötetében.]

3141.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom Martz. 2d. 1816.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Nyomatásaimból egy héttel ezelőtt kaptam exemplárokat Pestről. 'S Miklós Öcsém holnap indulván Semlyénbe, örvendek, hogy a' kis Nellinek megküldhetem a' hátra maradt 5, 6, 7, és 8. Köteteket. — Az Osszián 2dik Kötetében álló Glossárium képzelhetetlen melly sokakat megengesztele a' Neologusokkal. Szemeket meresztenek arra, hogy nem tudták hogy olyan szavai is voltak Lexiconunknak. Én meg nem szűnök üzni dolgaimat míg meg nem győznek, hogy nekik van igazok. Az Ó és Új Magyart még nem láttam. Ha a' Munka olyan mint czímje, úgy tudom hogy kevés tekintetet érdemel; 's így annál jobb hogy petyeg.

Most egy Ungvár-Németi Tóth László nevű ifju lépe fel a' Neologusok közt. Ha engem nem tömjénezett volna, én fognám őt tömjénezni. (Pataki Deák volt, 's Házi Tanítója a' Jesztrebi Rhédey-nének. Most görög verseit adja-ki.) Ehhez Czinke Ferencz Universitásban Prof. Ur írt egy Epistolát, mellynek egyik pentametera ez:

Oh Jézusch Krisztusch, légy te, te, példa örök.

Ugyan ha illyet mi íránk, Neologusok, nem támadna e kaczag ellenünk? De nekik minden szabad.

Ennek az embernek egyik distichonát így parodiroztam:

Pontziusch, oh halld ezt, oh bámulj rajta Pilátusch!

Czinké Ferencz Úr is szórt hasogatva beszél.

Tisztelje az Ur nevemben a' Tek. Asszonyt, 's csókolja a' kedves Nellit. Hát a' kis Eugén mint nevekedik? Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok szíves tisztelettel

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Egyebekről nem itt.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3142.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Ritkán bútsúzik el tőlünk a' múlt- és ritkán köszön be a' jövő esztendő, hogy bennünket különbféle esetek által az emberi sors viszontagságaira ne emlékeztessen. A' múlt December kettős gyászt hozza reánk, Feleségem igen jó és igen betses testvérit, Matkovich Pálné Aszszonyomat Győrben, tüdő gyuladás által; és Testvérije Súlyom Károly feleségit, Pesten, száraz betegség által, betses életektől meg fosztván. Szomorúságunkat nagy aggodalom és sok nyughatalanság is követte, fiatskánk Januarius közepin terhes betegségbe esvén. A' hat első napon mindennapi hideg (febris intermittens quotidiana) ábrázatja alatt jelent meg nyavalyája, nagy és terhes, 8, 9 órákig tartó el nehezedésekkel, mellyek alatt torka fájt, nyak szirtje meg merevedett; a' hidegből és azt követett forróságból ki otsúdván, ismét nyelhetett szabadon és mozgathatta a' nyakát. Ezen bajok el háritása után, heted napon, hidege tartós folytába valóvá lett, és tsak mértékire nézve enyhült a' jobb óráiban: (abiit in continuam remittentem) de ereje nagy mértékben le verettetett, éte, kedve, nyugodalmas álma oda lett, és ezen szomorú állapotja három hetekig bennünket a' félelem és reménység között lebegő bizonytalanságba tartott: de már hálá Istennek! elébbeni elevensége, kedve, éles szava, tsendes nyúgodalma vissza tért, étel kívánása olly' nagy, hogy egész nap küszködnünk kell mérséklésével.

Térek a házi bajokról a' közönségesekre: nálunk az idők járási rettenetesek; a' melly kárt Januarius' 29e a' barmokban tett, fél milliónál többre betsültetik tsak a' Debretzeni határon; Ujvároson még több, hol, nem tsak a' Földes Uraság, hanem a' határnak egy nevezetes részit árendáló Örmények is igen sok barmaikat el vesztették; Bihar Vármegyének tsak a' Sár-réti járásában többet ölt meg az akkori hideg 22,000 juhnál, 's így több Vármegyékben is. Városunknak nagy részin nem tsak a' pintzéket vette fel a' víz, hanem a' házakat is meg rongálta és már 200nál többet tett lakhatatlanná. Az élelemre való minden gabona neműekben igen sok kárt tett a' föld árja, mind itt a' mi határunkon, mind a' Hajdúvárosokon, mind a' Mezőségen egész Túríg és Keviig, félig és fellyebb is fel.

vévén a' vermeket, és a' benne lévő életet haszna vehetetlené tévén; már is igen nagy a' drágaság: de még szükség is leszsz.

Palinódiát énekelek Kedves Barátom: erősem állítottam vala, mint emlékezhétel reá, nyájas és paskó nélkül való vetekedéseink közben, hogy a' Német nyelv tellyességgel alkalmatlan a' Deák és Görög versmértékre; és a' napokban akadtak kezembe mostani Pataki Professor, akkor pedig, mikor írta, Ujvárosi Predikátor T. Szathmári Dániel Úrnak egynehány német Hexameterei, mellyek ellenkező vélekedésre hoztak; ezeket, ha nintsen terhedre, ide le írom, belső érdemekre nem terjeszkedvén, hanem tsak mechanica alkottatásokról szóllván:

202104

Mit Josephs Anknft weicht der langwierige Winter,
Selbst das Sonnenlicht glänzt heller für die Szaboltscher,
Welche des Erzherzogs Josephs Kaiserliche Hoheit,
Des besten Königs bester Statthalter in Ungarn,
Als der Heerrührer vom Ritterstande, bescheinet.
Gleichwie die ganze Natur von dem Berg roge gemacht wird,
Und entwickelt sich verjüngt durch Ruhe von innen:
So sind alle belebt durch majestätische Blicke
Des milden Palatins, der sich mit Gnade herablässt.
Biedere wetteifern, Dank und Pflicht ihm zu beweisen,
Ein wahrer Joseph glänzt hier am Tage Josephi,
Sogar der Kummer frohlockt bey diesem Ereigniss;
Jedes Herr schmiegt sich zum Throne des Ewigen empor,
Und bittet für dich Joseph; feierlicher, als sonst,
Glück, langes Leben, Kraft, dauerhafte Gesundheit,
Freud' sonder Wechsel, zum wahren Pfande der ew'gen.

A' Méltóságos Grófnét Ő Nagyságát Feleségemmel és gyermekeimmal egygyütt alázatosan tisztelem, kedves gyermekeiteket velek egygyütt ölelem, és néked is az ő szíves tiszteleteket jelentvén, és mindnyájunkat tisztelt barátságodba és szíveségedbe ajánlván, maradok

Debretzenben, Mártzius 3-án, 1816.

tiszteleő és szerető barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3143.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Martz. 4d. 1816.

Az én Carloszomnak.

Kedves barátom,

Agyban írom e' leveletem. Rég olta betegeskedem; de a' dolognak nem lesz úgy hiszem, következése. De baj hogy dolgozásaimban nagyon hátra maradok.

A' mi Csereink közlé Veletek azon leveletem, mellyben egy nevezetes hírt olvashatál Hardenberg és egy elébb Johnes, tovább Jache névvel nevezett Vendége felől. A' hírt én két különböző úton vevém, 's megértvén hogy azt a' Hírhozó Gróf Desóffy Józsefnek is elmondotta, méltónak tartám megkérni ezt, hogy mondja-el levelében nekem is. Imhol veszem levelét, 's az eddig hibásan közlött hírt most már hiba nélkül közlöm. Minthogy a' Gróf a' levelet Secretáriusa által íratá, nem gondolom, hogy vétenék a' barátság ellen, ha a' hírrel együtt azt is elmondom, hogy ezt kitől vettem. — Desóffynek ezt egy Bertholdi nevű Ex Kapitány mondá-el, ki Bécsben lakik, 's sokat forog a' legnagyobbak közt. A' mi Ministereink, 's az idegenek is tavaly, társaságokra méltóztatták.

Midőn egy nap az Európai Diplomaticusok Prussz. Minister Herczeg Hardenbergnél mulatnának, egy Jahn nevezetű idegen lépe-be a' Herczeghez, kit ez minden Vendégei előtt megölelt. — Én, úgymonda ez, most szállok-le szekereimből. A' Berlíni szabad Kőművesek Lózsijától küldtettem, megkérdeni Herczegségedet, hogy a' Congressus, melly a' Fejedelmekért az Ujságok szerint már olly sokat teve, teve e valamit az emberiségért is. — A' Vendégek eliszonyodtak a' szóra. — A' Herczeg azt felelte, hogy tettek, sokat tettek az emberiségért is, ebédre hívta másnapra, 's megígérte neki, hogy papirosokat fog rakni elébe. Addig is vedd, Uram, azt a' biztatást, úgy monda, hogy a' feketékkel üzött kereskedés az emberiség dicsőségére eltöröltetett.

Jahn azt felelte (de ezt elhagyá levelében D[essewffy]), hogy emberek ugyan a' feketék is: de a' fejérek is azok. 'S a' Vendégek a' szóra még inkább eliszonyodtak. — Jahn nagy fej és derék hajto-

gatások nélkül ment. Ez az ember Cancellariusus volt a' Tugend Vereinnak, mellyet a' Király tavaly védelmezett, most megtiltott.

Midőn Jahn ment, a' Würtembergi Minister és egyy Austriai Generál megszólalának, hogy egyedül a' Herczeg eránt viseltető tekintet némította-el ezen impertinens ember eránt; külömben ők ötet megtanították volna. Hardenberg azt adta tudtokra, hogy Jahn igen jól vág, szúr és lő, 's nem tanácsolja hogy valaki kikössön vele. Leginkább nem pedig pennával. —

Az én bajom a' sok ülés. Tavasszal kertészkedni, lovagolni fogok, 's az vissza adhatja egészségemet. Régolta sínlek.

E' napokban végre megkapám Egmontomat. Gonoszúl van nyomtatva, mert nem Helmeczi volt Correctorom. Az ő szemei most gyógyítás alatt vannak. Sokat emlékeztem Rólad és Pózáról. Élj szerencsésen, kedves barátom. Húsvétkor boldog lesz látástokban
Kazinczyd mpr.

Emil épen most hoz hozzám egyy elasticus táblácskára rajzolt fejet. Tudakozom, mi az? 'S Thalie rajzolt egyyet szabad kézzel. Sokkal jobb mint várhattam. Így bosszíroza 1805ben az én Carlozom viaszlovakat.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

3144.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Nagyon, nagyon, drága kedves Barátom!

Öröm nékem tölled az Öröm is. Kritikádat a' legnagyobb gyönyörrel vettem; úgy bász ugyan Barátoddal, mintha ellenségem lennél, de azért tselekszed, hogy a' barátság el ne vakíttson. Ölel-nem kell hát ellenségemet. A' mit Te barátságból tézel, magadat üldözömmé öltöztetvén által, azt a' Német Journalisták, az az repten-írók, természeti vetekedésből (aemulatio) mindennap tselekszik, és hol az irigységnek, hol a' haragnak által-engedvén pennájokat, a' leg-gyűlöletesebb érzetekkel haladnak a' tövisekkel pólált Hiper-critika Társaságában a' szép Tudományok és Mesterségek gyönyör-ködtetésekre készült Pallyáján. Így megy a' leg-szebb Tájon, a' leg-virítőbb Mezőkön és a' leg-egyenesebb úton keresztül-kasúl a' sebessen forgó szél; mindent maga körül, még a' világos Napot is

és a' tiszta derült-levegőt, el-lepvén setét-homályos temérdek porának fellegével.

A' gyűlölség és szeretet közt terjedő szoros közön kell megállani az Igazítónak, és azért, mivel Te, hozzám viseltetett barátságod' feltéséből az ösvény bal-részére ki-tsaptál, engedd-meg, hogy magamat az innettső oldalon védelmezhessem, és azt, a' mi oktámasztot Kritikádban, elfogadván, a' többinek okokkal ellene álhaszak. Így mind rám, mind rád nézve, az az: mind a' Kritikusra, mind a' Kritizáltatottra nézve hasznos fog lenni a' Levelezés. Rendel mégyek észre-vételeiden.

Nem tudom mit tenne akármellyik Magyar Író is, de nekem olly nehezen és tsoportosan fekszenek a' Magyar Litteratúrának akadályai szívemen, hogy már individualitásom, az az: személyességem vagy személytetességem is meg-kívánta, hogy így kezdjem a Bé-vezetést: *Minden akadályok mellett-is* etc. E' nem közbe-vetett beszédtag. Előbb kell lenni az akadályoknak, hogysesem a' Hazafiúság rügoi azokon keresztül törhessenek. Semmi sem segíti úgy az előadás természetességét, mint az úgy nevezett Ordre Historique dans les idées, az az mikor úgy következnek az Ideák, a' mint természetek szerént ki kellett fejtődniük az Író vagy Beszélő fejében, — az az: a' mint a' gondolkozás közben sorban következtek. Ezt e' rendet, ezt e' sort talán tsak akkor kell változtatni, mikor vagy az Energia vagy az Euphonia meg-kívánja.

Ha ezt a' kitételt *Hazafiúság' rügoi* tsak azért kellene változtatnom, mert azt egy Magyar és Német Író sem merné mondani, meg-hagyom; hát tsupán tsak kopott metaphorákkal légyen szabad élnünk? azt kell meg-mutatni, hogy rossz pénzt és rosszszúl költsönöztem, és ekkor mindjárt el-vetem.

A' *Született Nyelv* expressio tam figurata, quam usitata. Ennek helyébe nem a' jobb, hanem a' hidegebb vagy vizenyősebb Írók mondanak Anya-Nyelvet vagy Anyait.

Folyvást. Képet ütő kitétel, és ollyan világos mint a' tiszta folyam tseppjei a' derült Ég alatt.

A' *több meg több*: erre azt mondod, hogy nem egészen tett-hető, szinte azt mondhattad volna, hogy felette szép, de én tsak a' helyes okkal szem között szünök-meg Tamás lenni.

A' *válogatott elmében* is van valami, úgy mondasz, a' mi különösen hangzik írásban. Ollyan szerentsétlen vagyok, hogy nem érzem

ezt e' valamit, de azért nagyon érzem, hogy Te a' válogatott elmék közzé tartozol.

Hemzseg az igyekezet: Ne neheztelj, hogy az igyekezetnek életet adtam, és azt mozgásba hoztam. Meg-lehet, hogy az illetén kitétel nagyon kölleményes, de szeretem az ilyen hibáimat.

»A' kik eddig egy ez előtt« ectr. Phrase un peu embarrassée. De azért nem érthetetlen és valóban construálható. Azonban Orá-tzióba, nem Praefátióba való. Ha kérded, miért? megmondom: A' Szószóllat (Oratio) többnyire hosszabb szokott lenni, és így bókolhat olykor olykor a' halgató figyelme, akárhogy tartsa is azt ébren az órálló' szószóllása. Hellyel helyel izgatni kell hát a' Figyel-mezőt, a' gondolatot egész végig felfedező szónak hátrább tételével, tsak hogy felette meszsze ne essen.

Nem tagadom, hogy a' való fót-szó, azonban már sokszor tapasztaltam, hogy hibázik valami, ha ki-hadgyuk. Lehet é p. o. a' szerfelett való kendőzés helyett mondani, *szerfelett kendőzés?* Jede Sprache hat ihre Flickwörter. Helyes azokat lassan lassan ki-küszö-bölni, de halkal és lassan kell haladni, és szoktatni rá a' Magyar Publicumot.

Az elmebéli mív neked nem tetszik, és azt így fordítod: Ver-stands-Werk; mivel pedig ez Németül nem jól hangzik, azt gon-dolod, hogy az elmebéli mív nints Magyarúl. 'Te ugyan a' sok fordí-tások által nagyon szaporítottad és simítottad Nyelvedet, de szint-azzal a' Magyar ki-tételek' valóságos értelmét gyakran elvesztetted. Elmebéli mív, vagy a' mi még jobb: elme-mív, jól van mint Logice, mint Hungarice. Nem a' gondolat kényyesebb vagy fényesebb ki-fejezéséről, nem a' szebb Munkák' dolgozásáról akartam én szól-lani, nem az elme munkálkodását, hanem azt a' mit a' Frantzia egy szóval mond-ki: «Ouvrage d'esprit», akartam kitenni. Ha mond-hatom elme-fáradság, vagy elme-gyakorlás, sokkal szebben mond-hatom elme-mív. Ha mondhatom a' dolog elő-adása, miért ne mondhatnám még szebben a Mív elő-adása? 'Te azt így fordítod: Arbeits-Darstellung, holott fellyebb magad a' Mívet Werk-nek nevez-ted. De rosszszúl van é mondva még a' Német Génius szerént-is: Die Darstellung des Werkes? Kérlek, ne gondolkodj Németül, mikor vagy Magyarúl irsz, vagy Magyar Munkát kritizálsz.

Én úgy tettem: *Bajnok Nemzet.* 'Te így változtatod: Bajnok-Nép. Nem akarod tellyességgel el-hinni, hogy a' gondolkozó és érző ember soha sem tesz sehová is semmit ok nélkül. — Tsinálhat

Paralogyszmust, — érezhet hibásan, de bizonyosan ok és érzet nélkül nem mond 's nem ír egy szót-is.

A' nyújtott és zavaros szólmányt (l'phrase) így fogom tehát változtatni, és azok is közzülünk, a' kik eddig kételkedtenek arról, hogy egy ezelőtt tsupán Bajnok Nemzet Ázsiai Nyelve itt Európának közepette alkalmas lehessen az elmebéli Mivek' elő-adására etc.

A' Tisztások, Új-szósok, Kül-szósok Tenéked nem tettzenek, azt mondod: hogy ezek sem nem jók, sem nem szükségesek. Annak hogy nem jók, okát kell adni, én pedig szükségeseknek tartom, mert ezt e' szót: Xenologus Tiz Vice-Ispány sem érti Magyar-Országban, már pedig azt talán tsak meg fogod engedni, hogy Jussok van a' többi 42. Vice-Ispányoknak is, hogy azt a' mit irsz, érthessék. Az én három szavaim érthetők. A' Superintendens Öry szintügy fogja érteni azokat, mint a' Sz.-Mihályi Oskola Mester, és az Egri Érsek szintügy mint a' Polgári Szekrestyén. A' Deakos, Németes és Frantziás Magyarok' számokra pedig új szavaimnak értelmeiket két vonás közzé mellékezem. Ha a' sós jó szó, a' szós sem lehet rossz. A' Kül-szókkal tsak akkor kell élnünk, a' midőn vagy réglől fogva már bé vannak véve, vagy ha ninsenek-is, nem lehet helyettek könnyen és nagy erőltetés nélkül újjakat koholni.

Fremder Mensch, *Videki ember*, és így Vidékség vagy vidéki-ség (mert ha mondom Nemzettség, mondhatom Vidékség is) alkalmasint kifejezi a' Fremdartigkeit-ot, mert a' Provincializmus értelme szorossabb; provinciális, táji. Világos, hogy nem a' szürke Barátok' Provinciálisáról szólok. Ha Felség jó szó, miért volna a' túlság rossz? A' Fejedelnek per figuram hívattnak Felségeknek. Szabad minden élő Nyelvnek úgy szaporittatni az élő Irók által, hogy a' költsönös értelmű szavakat tulajdon értelemben vegyék vagy viszsont. — de ezen utolsó esetben jól kell tudni költsönözni. Azonban a' túlság nem szép szó, igaz, de nem lehet minden szó szép, és nem is kell hogy legyen. De sok szép, sok hathatós szókra kell találhatnunk egy Nyelvben. Még a' kemény hangzatiakra is szükségünk van olykor. A' választásban áll a' Mesterség, hol, mikor, és minőt kell választani?

Ollykor ollykor és helyyel helyyel: taftologia [!], az az: szószaporítás; tellyes igazságod van, kihagyom hát az ollykort és a' helyyel helyyelt másuvá fogom tenni.

Hát mitsoda egyéb a' *passage* értelme, mikor azt teszi Stelle, mint contentum? Taglald tsak. De mást is tehet, t. i. Inhaltot. Hát

mennyi szó teszen több különbféle dolgokat külön külön össze-szerkeztetésében a' Beszédnek minden Nyelven a' Világon?

Igaz, hogy *Blick is más, Ansicht is más*; de Blick pillantat, Ansicht pedig tekintet. — Ugyan nem mondod é, hogy ez, vagy amaz dolgot úgy tekintetted? az igaz, hogy tekintet Ansehen is. Nem bánom, mond hát az Ansichtokat Nézeleteknek, de ebben valamely kitsinyítő értelem láttzik feküdni. Und man hat zuweilen grosse Ansichten. Nem lehet minden szót minden Nyelvből egészen általtenni, de nem is kell, mert minden Nyelvnek más a' Géníussa.

Ha a' végső Anekdótáska nem volna hasonlatosság végett fel-hordva, bizonyosan úgy tenném a' mint írod: «*Aszszonyom, pirosítsd hát csak az egygyik orczádat.*» De én nem a' pirulásokat vagy piritásokat vagy pirosításokat, hanem a' túlságokat, a' mázolásokat akarom el-mellőztetni, és így meg kell a' hasonlatosságnak maradni. Te a' gondolatomat szebbé tennéd, de erőtlenebbé. Ne gyengítsék soha is a' Kellemek a' gondolat' erejét és hathatosságát, hanem tsupán mérsékeljék. «Il y a du piquant en cela lorsque le confesseur parle avec le plus grand respect à sa pécheresse.» Ha a' Frantzia ki-tudná mondani a' Nagyságotat, bizonyosan ki-tenné ezen össze-szerkeztetésben, ha p. o. egy Hertzegné kérte volna ezt a' Tanátsot Gyontatójától, sokkal tsípössebb lett volna a' Pap felelete, ha így lett volna: «Ne fardez qu'une joue, Princesse» mintha így: «Ne fardez qu'une joue Madame». — Ámbár a' Frantziának a' leg-első Hertzegné szintúgy Madame, mint a' leg-utolsó Halászné. A' Dámák mázolják magokat, és így a' Nagyságot a' helyén van, és a' Familiaritás ezen esetben nem ellenzheti a' Nagyságotat. Ennyit Kritikádról.

Azt, a' mit jövendőlsz, Barátom, nem fog bé-tellyesedni. Nekem Magyar Dajkám volt, és csetsemős koromtól fogva Magyar Cselédek voltanak körülöttem. Néném, Gróf Szirmainé neveltetett. Négy-esztendős koromtól fogva egész tizenegygyig Szabolcs Vármegyébe' Ó-Fejértón laktunk, tsak a' Teleknek egy-néhány Hónapjait töltöttük Kassán. Tizenegy esztendős koromba' Kolozsvárra küldöttek, a' hol három esztendőt tölték, osztán Pestre jöttem. Hazám Nyelve' nem volt első Nyelvem. Későbbi utazásaim ugyan félbe szakasztották a' magyar szóllás-gyakorlását, de én akkor is, a' hol és a' mikor lehetett, és a' mint kitelt tőlem, Magyarul beszéltem és olvastam. Már régen tudtam Magyarul, minekelőtte Frantziául kezdettem volna beszélni. Tizen-két esztendős koromba' még egy szót sem tudtam

Németül. Meg-van még most is valahol magyar Fordításom Ciceróból de Senectute. Ezt Tizen-négy esztendő s koromba' készítettem, Koppi vezérlése alatt. Annyi igaz, hogy vannak olly napjaim, a' midőn nem tudok folyvást és hibátlan beszélteni semmi Nyelven is, más-kor pedig pereg a' Nyelvem. Róllunk, ha nem hibázom, ezt az ítéletet fogják tenni: Dessewffy talán leg-többet olvasott Frantziául és Deákul, valamint Kazinczý Németül. Láttzik hogy Dessewffy kevesebbet fordított mint Kazinczý. — Kazinczý szebb, fellengőbb 's kellemetesebb Író, de Dessewffy azért nints tűz és hathatóság nélkül és bizonyosan populárisabb. Kazintziban több Mesterség, több báj, Dessewffiben több természetiség van. Dessewffiből válhatott volna ki-gyalúlt Író, Kazintzý az. Dessewffy mint Író nem jöhet parallelába Kazintzival, mert ő keveset vagy semmit sem bocsájtott Nyomtatás alá életében; azonban az ő Stylusa, bár millyen gyalúlatlan és mértéktelen, még-is inkább a' jó Társaságbeli Köz-beszéd Stylussa, mint Kazintzié, melly keresettebb és mesterségesebb, sőt ollykor tarkább-is. A' leg-társaságtalanabb Nemzet Nyelvének némelly híres Írói valának Kazinczý vezetői. Dessewffy senkit sem vett magának különösen például. Mint hibái, mint tökéljei ennen valók, és a' Frantzia könnyűség tsak azért tetszik meg rajta, mert az természetében van, és mivel egyátallyában sokat olvasott Frantziául. Nem tagadom, hogy a' Német Nyelv Géníussa nem hasonlóbb a' Magyaréhoz, de egyátallyában a' Magyar Nemzetéé bizonyosan rokonnabb a' Frantziáéval. Ennyit magunk magunkról; bízzuk a' többit a' Közönségre' az az a' Publicumra és a' Jövendőre. Nem kell a' szép nagy rózsát az alacsony violához hasonlítani. «Inter similia non inter diversa facienda est comparatio. Tu es inter viburna cupressus.» Örvendjünk különbözésünknek, használjuk azt javunkra. Én néked folyvást ívenként meg-küldöm Munkámat, igazíts benne. Látod, hogy azt a' minek helyes okát adod, szívesen elfogadom. Légy hát olly' barátsággal erántam, és tarts méltónak okaid' előadására, mert nagy meg-vetésnek a' jele Német módra Kritizálni, és kurtán oda hánni, e' nem jó, ez el-ragadó. — Ezt a' Frantziák nem tselekszik. Te belőlem tökéletes Író, én pedig tökéletes Kritikus akarok tsinálni belőled. Nem elég vegyíteni a' ditséretet a' czáfolással. Élünk egymás hasznára, gyönyörűségére, és becsüljük 's szeresük egymást. Enn szeretetem soha sem volt nagyobb barátságomnál.

Maradok színetlen igaz örökös régi barátsággal, Kassán Mártzius 4ikén 1816.

hiv Jóskád.

Íróim¹ hibáit ne nekem tulajdonítsd, lehetetlen nekem lassan olvasnom által a' magam munkáját, tsak hetek múlva a' dolgozás után jön meg olykor az erre szükséges phlegmám. Tiszta szívemből sajnálom, hogy beteg vagy, de az én lelkem bizonyosan betegebb még a' te testednél; úgy járék mint Horátz, minekutánna az ifjabbik Paulus Maximushoz utasította volna Venust, és azt hitette volna el magával:

Me nec faemina, nec puer,
Nec iam spes animi credula mului,
Nec certare iuvat mero,
Nec vincere novis tempora floribus.

így végzi: Sed cur, heu Ligurine, cur
Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis te ego somniis
Jam captum (captam) teneo,
Jam voluerem sequor.
Te per gramina — [Martii]
Campi, te per aquas, dure, (dura) volubiles.

Lukrétz, ámbátor a' negyedik könyvét írta, még is meg ölte magát.

Nékünk költőknek a' lelkeink nem úgy vannak teremtvé mint másoknak, — te testvér lélek, fogsz engemet érteni, és fogsz tudni rajtam szánakozni, — tudom az orvosságot, két ige: tutus eris, fuge, fuge, nec respice Romam etc. minden orvosságot a' mellyet tsak tudtam, elő vettem, és ez után is elő fogok venni, de idő kell a' mély sebnek. — Ilyent még nem gyógyítottam életemben, mert a' beteg lelkem még testi egészségemet is kezdi rágni. — Szégyen — gyalázat! — igaz, — de a' fene fene, — és azt máskép kell gyógyítanod a' kezeden, és máskép mikor szívedbe esett. — Nevesenek a' mindennapi lelkek, de te szánj! Oh malheureux plaisir d'un coeur melancolique!!!

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

¹ Eddig idegen kéz írása, csak a mi innen következik, azt írta maga Dessewffy J.

3145.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos, 4. Marty. 816.

Kedves Barátom!

Kormány Széki Tanácsos Kenderesi Urhoz tett Válaszod közlését igen köszönöm. Nagy örömem volt látni, miként egyjeznek gondolatink egymással: mert én is a' szerint válaszoltam. Meg irtam, hogy az emberi gondolat nem tanál egyébre gondolatnál; és e' mellet még Isten nélkül van az ember: nem ő emelkedik Istenhez; hanem Isten száll le ő hozzá, s. a. t. Te ezeket így fejezted ki, s igen jól: *Nem tudjuk; de szentül hiszszük, hogy van Isten.*

Én e' mellett egy egész új Caputot készítettem feleletül, melj 7 ivből állván, ide nem iktathatom, hanem tsak a' Caput végibe tett Ajánlást, melj e' szerint van, mint következik.

Haec illa sunt, Magnifice Domine! quibus meum obsequendi Tibi studium testatus sum. Neque enim certamen mihi Tecum esse putavi, sed cum Adversario, quem in Tuis Reflexionibus mihi oppositum inveni. Fecisti, ut Amicus, ne sententiis discreparemus, qui eadem essemus voluntate: necumque idem sentire, aut me Tecum voluisti. Fecisti ut Literarum Fautor idemque Cultor Arbiterque, ut Mssptum Opusculi mei non pervolveres modo, sed Tuis etiam Reflexionibus dignarere: quod a Te benignius, antequam lucem opusculum videret — ac non ut omnino ne videret — factum esse intelligo.

Te provocante crevit Opusculum insigni Capite de Rationalismo et Mysticismo, quod quasi Nucleum esse volui: ut hic jam studiose digestis partibus, propiusque adductis, synmetria totius operis uno sub obtutu clarius distinctiusque se ostenderet: simulque appareret contradictiones, quas passim occurrere notasti, non absolute tales, sed Relationum Oppositarum Antitheses fuisse.

Nunc itaque Caput hoc, quod a me Te auspice elaboratum est, non tam Tuis Reflexionibus oppositum volo, quam Tibi dedicatum.

Quodsi Tibi satisfecero, mihi certe plus, quam satisfactum esse gratulabor. Vale.

Ugy látom, hogy az Idealismust nem törheti által: erre mit irtam, ki jegyzem a Caputból.

— Non dicimus vitae subsidia non esse expetenda; sed ob aliud, non pro se expetenda. Unum esse, in quo omne pretium,

omnemque realitatem ponimus: id vero extra hujus vitae rationes versari; cetera nihil esse ducenda. — Huncne tu idealismum aspernaris: quia hunc, et non alium tibi oppono? Idealismum non empiricum postulo, ut quae cernis oculis, manibus contractas, de iis dubitare te velim. Qualem ergo postulo? Qualem fides et religio postulat: ac si tibi certum est in Deo realitatem esse omnem: cur tibi contradicis: nam Deus nec cerni potest, nec tangi. Sed, ut mihi videtur, Deum idealem habes, Mundum autem realem.

Ismét más heljen, minthogy a' Hitet is rossz értelembe vészi, azt mondom. — Tolle fidem et religionem e statu, invenies rei formam tantum mutata esse; ceterum homines etiamnunc in statu Naturae versari. Nam si legibus cautum est pro illis, qui opibus, qui conjunctione, qui favore praevalent: de quo nunc etiam, nisi de jure fortioris cogitandum est.

Quis non videt in lubrico homines stare, nisi voluntatem humanam humanasque rationes regat quaedam alia superior sanctiorque voluntas, quam suo nomine conscientiam vocamus.

Libertas ipsa sibi legem ponit: sed nihil hic ultra jam quaerendum est: cur ponat? Ponit sine ratione: quid? si etiam contra rationes; quia libere ponit, neque quaerendum putat: an expediat posuisse? ut illi quaerere solent, qui rationem ineunt, quid inde lucri? quid commodi resultet? An sine hac libera libertate Graecia Codros et Lycurgos, an Roma Regulos Mutiosque vidisset? Quae tanta fuit in Regulo libertas? (nam temeritatem non vocamus) *At qui sciebat, quae sibi barbarus tortor pararet.* Patriam, inquis, voluit salvare. Hactenus rationem facti video sed quaero: Cur salutem patriae duxit vita cariore? Quae hujus ratio reddi potest? An de gloria, de fama nominis cogitavit? quid enim aliud potuit in eum redundare? At facti magnitudo satis eum defendit, ut tantus vir cum Herostrato comparetur. Quominus facti ratio apparet; hoc magis eminent libertas etc. De ezeket talán meg érem, hogy nyomtatásban olvassad.

Nem látszik hogy utóbbi levelemet vetted volna: hogy nézed a' Himfyre irt versemet: kérlek ugy ne nézd valahogy, mintha Antiepigramma akart volna lenni: csak egy öszve békéltető gondolat van benne, melj mindenik részről eleget tészen. A Te részedről nyitva áll a' magyarázat ezen kérdésre: Hányad része állja ki a' tüzet? Mivel én csak annyit mondok; hogy a' mi tüzből eredett, a' bizonyoson ki állja. — A 2dik Distichon egy intés K. F-hoz

hogy ne érezze magát megsértettnek, mivel a' Te Recensiod virággal kínálja ötöt, nem Tövissel. El ne felejtsd erről ítéletedet meg írni. Még függőbe vagyok a' Censurától: miheljt[ ] ki jó az Admittitur, azonnal el foglaltatom a' Nyomtató sajtót számomra. Már 55 Caputokra szaporodott a' munka. Élj szerentsésen kedveseiddel egyetemben.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3146.

Horváth Ádám — Kazinczyna.

Kedves Barátom!

S[árközy] Barátunk levelébül az[ ] olvasám a fársáng' utólján, hogy Te ő tőle kérdezted, mit tsinálok én? Abbúl tanultam meg: mi az oka? hogy én a' Postán nem találok régtől fogva Leveledet, úgy kell lenni, hogy Te engem' válasszal adósnak gondolsz; én pedig azt alig hihetem: hamarébb azt, hogy levelem el tévedt. Mivel azomban Barátimnál még akkor is nehéz bünösnek tartatódnom, mikor nem vagyok az; bünömbül lehető tisztulás-fejébe imé egy éneket zárok ide; melly ha nem egész- vagy nem folyó-értelmü: annak tulajdonítsd; mert tele akartam ezt rakni Götseji szó-járással: hogy láthasd valamelly árnyékos vonásit az (Révai szavaként) egyik *vivum linguae Archivum*-nak: úgy talán tsak nem teszeli neki, mint 1782 tájban egy Szentkirály-szabadjai nemes ember (Veszprém mellett), a' kinél szálva voltam mint földmérő, akkorban, mikor azt a' Holmibeli értetlen éneket irtam: *Tsipke-bokor, kormos agyag* 's at. Ő meg találta az asztalomon azt a' tréfát, mig én a' mezőn voltam; el olvasta a' Feleségének, és az azt dictálta alá, 's az Ura hűségesen oda is irta: *Tűt is, árt is, selymet is: varrjuk be a' seggét is*: Atyja-fija lehetett a' menyetske annak a' tsak akkor tájban ki múlt Sz. király szabadjai *Szente* nevű pásztor Poétának: a' ki oskolába soha sem járt, hanem gyermek-pajtásaitul tudakozta a' betüket, és azokat a' *pásztor botjára* fel metélte; 's utóbb irás tudó, sőt nevezetes Rhythmicus Poeta lett belüle; de mikor én ismertem, akkor már a' Deák Poetákból is sokat el recitált be téve.

Arra is felelek hát, hogy mit tsinálok? meg gyónom rendel: Télen nyáron akkor kelek fel mikor a' nap szokott nyár közepén; és egész délig író szobámban dolgozom, tsak reggel a' tselédimmal

ülve szóllok kettőt hármát: — a' gazdaságra a' szerint ügyelni Klári' dolga: — Délben eszem mértékletesen, de az elégségig; mert a' hajnali fölöstököm, melly kávéból áll, már akkorra meg éheztet; ha magam vagyok, fél óránál tovább nem tart az ebédem: akkor nyomba le fekszem, és aluszom másfél vagy két órát; akkor ha munkában vagynak tselédim, meg tekintem őket mintegy egy óráig; 's ismét az író asztalom mellé ülök, és dolgozom napnyugotig; akkor a' tomborámot (klavikordium) veregetem harmonice, mint Deák korunkban szoktunk énekelni, három hangra, de csak fél kézzel, mintegy fél óráig; akkor gyertyát gyujtnak, és én ismét dolgozom kilencz óráig; a' mikor vatsorálok olly röviden, hogy tizedfélkor már fekszem, és olvasok pipa közben addig, míg szem héjjaim el-nehezdednek; — De te nem azt kérdezted ugy e? — hanem hogy mi az, a' mit dolgozom? — Addig mig ez itt egész foglalatajában látható Censori vélekedést Groff Amade Ó Excellentiája meg nem küldötte, a' ki akarta ki nyomtatlatni 47 énekimet: mellyek pedig már kemény investigatio után Bétsbül is sérelem nélkül meg fordultak — dél előtt többnyire literatúrában dolgoztam: — attul fogva egy kis amaritudóval jut eszembe, hogy a' Te egyszeri intésed vagy assecuratiód, hogy t. i. Erato kedvezőbb szerelemmel fogadna engem' mint a' philosophia — nem ütött be; hogy az én Literatori munkáimnak Posthumusokká kell lenniük; és éppen első destinatiójokra vissza essenek; 's éppen utóljára a' Horváth István Mátyás és László (!) királyink védelmezését recenseáltam; 's hosszatskán irtam benne arról is a' mit felüled meg jegyzett Horváth István; az előtt pedig a' Rhudolphiást végeztem, mellyet a' Bétsi censura jóvá is hagyott, és már nyomtatódik. — Azolta mondom, — ne hogy kötött kézzel kelljen dolgoznom: más tárgyát választottam Délelőtti foglalatoságimnak. — Egy nagy universale Lexiconba kaptam; a' mellynek hogy végit érhessem, nem reménylem; — Ez nem akkora lessz, mint Ladvoat vagy Broughton, még nem is akkora mint Hofman, vagy Iselin, hanem maga az A betű is lessz annyi, mint az egész Hoffman, nem is fordítás lessz a' régibb Lexiconokból, hanem helyvel helyvel sommás recensiója is azoknak, és nem csak Historiai, Geographiai 's at. elő adások lesznek benne a' Magyar nyelven; hanem Grammatica, Poesis, Physica, Mathesis, Naturalis Historia, orvos tudomány; és minden ördög, a' mit vagy tanultam már, vagy könyves házambul ki balházhatok. — ha én el nem végezhetem, talán lessz még utánnam valakinek ollyan *dühe*, hogy folytatja.

Dél után — mivel már 25 esztendő s Levita vagyok, és még a' Vallásomnak semmi közre botsáthatót nem tsináltam (mert a' Reformatio' Historiáját a' másokból szórúl szóra által írott datumok miatt Gr. Telekÿ nem merte ki nyomtattatni) a' Moses könyveinek tsinálók egy olyan indexet, a' milyen Index Erythraei Virgiliusra: szándékom vólt az egész Bibliára; de ez is el vonna négy-öt esztendőt; — másra is kell az idő: melly pedig már rövid, — sokat el-tarisznyáztam belüle fiatal koromban: Mosest a' tavaszra elvégzem: — az után mást választok. — Mert a' Budai censurának egy gánts-nélkül helyben hagyható munkával adós vagyok: 's fel tettem, hogy az *Inchofer Ecclesiastici Annalessébül* ki vonom azokat a' sok féle tsudákat, mellyekkel rakva van; és azt magyarrá fordítva ki nyomtattatom.

Rövid az idő, sok a' munka. Halódó Atyánként majd egyszer azt kell mondanom: Én Istenem! be sok dolgom hátra marad. — Az ugyan való, hogy ha engem a' szokott életem módjában nem háborgatnak, — értvén tsak a' vegetans életet — mert azt a' vékonyabbal már mesterség volna meg háborítani: — biz' én még el élhetnék tizenöt 's több esztendeig; addig pedig ilyen szorgalommal mint én szoktam, a' Photius Myriabibliconját is meg-lehetne írni: nem tsak az én el kezdett Bibliothekámat: de a' test-eröltetés, el véttve, óhatatlan: ha ismeretlen jön hozzám; ebéd után el-nem-buhatok előle: néha pedig Bajomba is tsak kell mennem; ott pedig ha egy hétig huzamost lakom, meg betegszem: holott mikor abbul a' béka-fészekbül ebbe a' tiszta levegőbe jöttem; ott egészséges voltam, itt tsak nem meg haltam: — jele hogy én is levegő égi, és nem tüzi ember vagyok — a' mint hizelkedtem magamnak fiatalabb koromban.

Hát téged' mint biztatnak élet-erőid? — nyughatatlanul várom Leveledet. — P. Xurban 5-a Mart. 1816.

h. h. e. b. H. Á. mpr.

Götsei falusi Ének.

Fuss *Terézsi!* (a)! mi lelé, Nézzed a' *tik-ház* (1) felé
 Udvarunkb' mi röpdözött A' *majorságok* (2) között?
 Szárnnyel a' *kan póka* (3) tsattog,
 Gágog a' lúd, *gócza* (4) sáppog:
 Tán az a' hozzánk kapott *Kánya* meg' rajtok tsapott.

Mennyi kárt tett, a' *tsufos* (5)

Már, az a' tsudálatos (6)?

Benne van ide-lova

Iluszon öt *forintoba*: (7)

A' mináp (8) is ő hordá-el

Tiz *pizzellém'* (8) az *Annyáel* (9),

Danna (10) hogy bújjék bele,

Gyötröhödjék meg (11) vele.

Egyszerít (12) meg a' *manók* (13)

(Mert ebül szabá *Tsitsók* (14)

Boronábul (15) a' falat,

Róka is be-tér alatt)

Mind a' *jószágba* (16) tekerték;

Ott meg egyig *együ-verték* (17);

'S *attúl* (18) a' *derék*, (19) ha is,

Sározatlan még ma is.

Mert tsak érnék-rá magam,

Vagy magam, vagy az Uram; — —

De mikor, hol *rittnya* (20) jár,

Hol reá más dolga vár;

Uraságunkra is *rá-ért* (21)

Messze künni (21) fokla fáért (22),

És ha, nints minn, felele,

Majd *hitet hányat* (23) vele.

De pedig *tegnap* (8) előtt, Egy ötsém hozzánk *be-jött*, (24)

Vele mig ebédelénk, (Eczetes *vászsút* (25) evénk),

Fölnek e? (26) vagy *lenek* (27) mentek?

De közel már sohol *nintsek* (28),

Itt körül *ökreimek* (29)

'S már talán nem enyimek.

a. *Terézi*. Így mondja a' Götsei ember, mert benne [1] a' *h* betűt nem ismeri; egymás mellett pedig ezt a' két consonanst *Trézi* nem szereti, mint mindjárt lessz más példa is.

1. *Tik-ház*, ezek meg betsülik annyira a' barom fiat is, hogy azoknak az óljok is szint úgy ház, mint az övék — különben is ők a' falukban többnyire konyhákban laknak, de kéménytelenekben, sok ha egy szobája van, és ritkának kályhás, hanem a' szőlő hegyeken a' tehetősebeknek van kályhás szobája, kamarája, konyhája.

2. *Majorságok*- itt pluralisban mondják; a' mi Komáromi, Fejér', Győr' Vármegyékben 's több világos vidékjein e' Tuladunai kerületnek tsak *Majorság*, vagy *Bavomfiak*.

3. *Kan poka*, ez közönséges túl a' dunán mindenütt, pulyka helyett; a' ki szebben akarja mondani, *polkának* mondja.

4. *gócza*, katsa vagy récze.

5. *tsufos*, meg vetést jelentő szó, a' mint közönségesen is olyan valamit tesz; de itt különösen, ha azt akarja mondani: Oh hitvány, vagy alá való ember: - ezzel él: Oh tsufos!

6. *tsudálatos*, utálatos vagy gyalázatos helyett mondják itt, kisszebitést jelent; én örömet reformálnám őket, hogy ne vegyék el a' közbenjárónak ezt a' *titulussát*, de már a' Consiliariusok el-tulajdonították ama' másikat, *tanátsos*.

7. *forintoba*: *forinba* helyett, mert ő sokallja tsak az *ut* két consonanst is egymás mellett, hogy még *b* is legyen utánna, az már felesleg volna, hanem *o*-t szúr közibe.

8. *piselle*;¹ *tsirke*, és ez nem tsak gyermek szó, hanem a' legvénebbek is úgy mondják, még kisszebb a' *tsirke* (8. lásd alább).

9. *Annyáel*, *annyával* helyett; ez nem a' *cadentia* kedvéért van így írva, hanem götsei Dialectus; igen sokat ejtenek így; nem tudom valaha a' régiebbek *Euphoniát* kerestek e abban, hogy a' toldás' consonánssa ne egyezzen meg a' gyökerével; de itt széltire így mondják, *tselédnek*, *béresnek*, *Juhásznak*, *kalánnel*, kínál vannak? 's at.

10. *Danna*; ördög helyett mondják itt, és kivált Asszonyok tsak ezzel káromkodnak; *Danna* bujjék bele; *Danna* vigye el. — Stajerben volt valaha egy kísértet, úgy tetszik, a' 16-ik százban (Discursus mensalis Patrum Petrinorum-ban olvastam) egy magas várban; melyet *Abba Donnanak* hívtak; ezek a' Muraközi Horvátok pedig szomszédi a' Stajereknek és az ő nyelveken talán *Donna* tesz *Dominat* is; innen kellett ennek az ördög-jelentő Donna szónak származnia.

11. *gyötröhödjék meg*; a' helyett a' mit a' Somogyban gyakorolnak, hogy *reszekedjék meg* — annyi forma, mint *dühödjék meg*. NB. nem mondja ám, hogy *gyötröhödjön*, hanem attika dialectussal, *gyöttöhödjék meg*.

12. *egyszerit*, annyi mint egy részit; — Komáromban erre: meg tsináltad e mind a' mit reád biztam? azt felelnék: *kit tsináltam*, *kit nem*; itt pedig ezt: *egyszerit meg*, *egyszerit még nem*; ennek a' Menyetskének is egyszeri tsirkéit a' kánya kapta el, egyszerit pedig a' vetésben agyon verték.

13. *manó*, kísértet, vagy holmi nem egész hatalmú ördög: hol hordoz az ördög? — itt: *hol teker a' manó?*

BEJÁVATÁSOK ÉS KÖZLEMÉNYEK

¹ A szövegben *piszellé*-nek írja.

14. Tsitsók *Istvännak* diminutivumja.

15. *Borona*: tölgy [!] vagy fenyő fából vastagon faragott törzsök, melyekből egymásra rakva, és a' végeiket be metélve, tsinálták a' házakat, míg meg nem fogyatkozott az erdejek. — (Már most sövényből is, sárbul is szokták rakni) pedig jobban illene a' borona szó a' sövény falra.

16. *Jószágba* az az vetésbe; de így hívják a' ki tsóplett gabonát is általjában; és ennek speciéssei a' búza, és gabona; mert itt a' gabona nem búza, hanem tsak rozs.

17. *együ* az az öszve; öszve vonva kétség kívül az *együvé*-ből.

18. *attúl*, eo non obstante; — jól meg loptak, de attúl meg nem szegényedem.

19. *Derék* — szakassa [!] a' háznak; — hány derékből álló az épületed? két *derék* már kész, a' harmadik még nem.

20. *rittnya*: *irtani* vagy *ortani*; ez elébb *irtok* volt, azután *rittok*, és personalis infinitivus *rittania*, öszve vonva *rittnya*, mint *innia*, *innya*: Ezt először Baranyában hallottam, azután itt.

21. *rá ért*, *red érett*; *Be rosszkor érett rá*; ez másutt is van sok helyenn.

22. *fokla* fáklya helyett. — Itt gyertya helyett fenyő fával világít a' köz nép, azt vékonyra hasogatja; annál esznek, fonnak is; — némelly Uraknál még az Istúlóban is mernek vele élni.

23. *hítet hányat*: megesküdtet, — ha azt mondom, hogy nints vonós marhám, mellyen fokla fáért menjek; nem hisz az Uraság, hanem esküvésre kénszerit. Ezt tsak a' minap tanultam: egy erdő pásztort küldöttem a' Szolga Biróhoz levéllel, hogy esküdtesse meg a' hűséges gondviselésre; 's mikor vissza jött, kérdeztem tőle, mit mondott a' Fő Biró? azt felelte: *Hítet hányatott velem*: mindjárt eszembe jutott az Avar Chagán esküvése a' Száva hidjánál.

24. *be-jött*, a' *Trochaeus* mérték miatt irtam accentus nélkül, mert itt Erdélyiesen mondják *bé-jött*.

25. *vázsá* itt ez *apróbab*; nem az a' tsaknem-lüvelyknyi, mellyet Komárom körül öreg babnak hívnak, hanem a' közönséges hosszúkás *bab*, a' mi Somogyban *Ráts borsó*.

26. 27. *Föl*-nek, *alá*-nak, itt declinálják az ilyen elől- vagy utol-tételeket is; 's azt tartom, ha comparálni lehet fellyebb, alább; miért nem declinálni *Fölnék* emeld, *lenek* nyomd, *visszónak* szorítsd.

28. *nintsek*, *nintsenek* helyett; ő úgy veszi a' *nintset* mint noment; a' mi el-veszett, az *nints*, a' mik elvesztek, *nintsek*: ezt hát én nem olyan öszve-vonásnak tartom, mint a' somogyi ember éppen grammaticae mondja *meg-üttem*, *nem sütték* ezek helyett, *meg ütöttem*, *nem süttötek*; — mert ez tsak a' *nints*-et pluralizálja.

29. *ökreimék* — Ezt nem tudom ki menteni, — Asiai szokás ellen való a' kettőztetése a' pluralisnak.

8. a' 2dik versben *mináp* az utolsóban *tegnáp*; itt accentussal mondják a' közbeszédben, nekem az első jól jött a' metrumba, az utolsó hiba, ott az énekben nem mondom accentussal.

Egy régi Juhász ének van *Si quis vivit jucundus*, abból van ennek a' notája travestálva, Trochaicus mértékhez alkalmaztatva.

Copia.

Opusculum Manuscriptum, cui titulus est: *Magyar Arion*, post Dedicacionem Praefatione didactica, cantilenis, et in has notis tam literatis, quam musicis constans; cum Auctor in textu cantilenarum miscellanei argumenti Nobilitati Hungariae ex suscepta contra Gallos, quos frigida allusione passim *Kokasok* appellat, expeditione redeunti voces ignaviae plenas affingit, Ductorem Expeditionis dehonestat, Monarchas Napoleonis, tunc adhuc Imperatoris foederatos, immemor ejus, quod Summus etiam noster Princeps illi adversus Russos adstiterit, cavilletur; Eidem Napoleoni absurdam Confessionem (*Gyónás*) et absolutionem adscribat, ac denique ad scurrilia quoque delabatur; in subjunctis vero adnotationibus, hos defectus pluribus aliis accumulat, ad Typum admitti non potest. Quod proinde cum hac opinione Auctori suo restituendum remitto. Budae 17-a Xbr. 1815. Mich. Aloysius Trenka m. p. ad Exc. Cons. R. L. Revisor librorum.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

3147.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Martz. 6d. 1816.

Kedves barátom,

Én Februariust ágyban töltöttem jobbára, 's ágyban vagyok most is. Ez a' kedvetlen történet elakasztott mind dolgozásaimban mind levelezéseimben. Utolsó leveled vételekor mingyárt elkezdém jegyzéseimet fiadnak verseire papirosra tenni, a' mint a' különböző írás is mutatja; de alig végzém-el a' Sonettre tett jegyzést, félre

kelle tennem a' munkát, 's csak ma vehetém-elő. — Melly igen örvendek én, hogy illy Atyának illy fija van! 's melly igen örvendének, ha az Atya — 's miért ne tegyem mellé, a' fiú is? --- barátim nem volnának. Az Isten tartsa-meg ezt a' kedves gyermeket neked és a' hazának, sőt az emberiségnek. Mondjad a' mi kedves Lajosunknak, hogy ötlet a' barátságunk legszentebb érzései közt örömmel ölelem. A' Gróf Gyulainé gyermekei engem fogadott-atyjoknak néznek. Kérem Lajost, nézzen ő is úgy, 's kérem, ne szűnjön-meg látatni velem szerencsésebb productiójil. De ne siessen kilépni velek a' Publicumba.

Literatúránk bizonyosan elő fog menni. Erdélyben eggy Bölöni Farkas Sándor nevededik annak nagy reményeire. Szül. 1795. Január' 15d. És így már nem gyermek. Verse még rossz; de prózája kimondhatatlanul szép. Nékünk ebben Schillerünk nevededik, 's úgy hiszem, hogy nem lesz Schiller manqué. Szegény lévén, B. Wesselényiné megparancsolta a' fijának, hogy hívja asztalához *minden napra*. Képzeled mit nyer ez az én fő Kedvenczem ez által a' jobb társaság' tónjára nézve. Gárdához vágy, 's óhajtom hogy eljuthasson oda, a' hol Báróczy, Barcsay, 's Bessenyei nevedtek.

Végre a' Horácz Leveleit beköté a' Könyvkötő, 's teljesíthetom parancsodat, melly engem kevélyé teszen.

Most olvasom Gróf Desőffynek jóvoltából a' Göthe Életét: *Aus meinem Leben*. Olly szerencsés Conjunctúrák közt nem vala csuda így kifejtődni. Neveltetett volna csak P'atakon az én időmben! Nálunk a' Göthei, Wielandi, Schilleri 's Herderi talentom sem lehet egyéb mint a' mit látunk. Kivált ha Calvin tanítványa, kinek szeme nem lát festést, füle nem hall muzsikát. Ez a' Vallás ellensége a' szépnek, 's melly nyomorult pótlólékot ad érte? A' Színben, Torna Vármegye, Octoberben tartott Superint. Gyűlés engem is deputált a' legalsóbb (Helységekbeli) Iskolák Organisatioja eránt vélekedéscmet adni. Febr. 14d. betegem és sietve adtam azt 3 árkusra; de lelkekre kötém a' Vallás felől szóllván, hogy a' szép' érzését, mellynek nagy befolyása van az erkölcsiségre is, ne hagyják gond nélkül, 's ne vesztegessenek sok időt a' dogmák és Mysteriumok' nem szükséges magyarázatjára, 's tanulására, mert épen ez viszen végtére is a' valóban rettenetes incredulitásra. Ott megmondám, hogy szeretném ha azok a' kik e' részben Iskolai könyveket fognak dolgozni, megismerkednének a' *Te Vallástalanság* etc. nevű Munkáddal. Ellene szegém magam annak is, hogy az iskolából kijött és már férjhez

mehető leányok vasárnaponként délután catechisáltassanak, 's kimondám, hogy az a' moralításra nézve több kárt teszen mint az az egész Catechisatio hasznot. A' helyett azt javaslám, hogy a' Communio előtt való vasárnap ezek a' Predikátor házában, nem egyenként, hanem együtt, catechisáltassanak, még pedig általhág-hatatlan tisztjéül tévén a' Papnak, hogy ott nőtelen férjfi meg ne jelenhessen. Azért vagyunk vallástalanok, édes barátom, mert a' Vallás nem Vallás. Ezt is megmondám nekik. Hallom, hogy Lónyai (kinek be kelle küldenem) 's egy két mások nagyon is jól vették. Túl vagyok azon esztendőken, a' hol Vallásbeli különözések által akarjak figurírozni: de szükség, hogy az olly szent dologban mint ez, bátran szólljunk. Az az átkozott prudentia sok kárt teve a' világon.

A' leghitelesebb kütföböl jött egy hír Gróf Desóffy Józsefhez. Ő azt elmondá másnak; ez egy 3diknak, 's ez a' 4diknek. Én 5dik valék. Ugyan azt attól is hallám, a' ki épen attól vette a' hírt, a' kitől Desóffy. De ez talán nem fogta-fel olly híven mint D. Én tehát Desóffynak írtam eránta. Minthogy ő a' levelet Secretáriusa által íratá-le, nem fogja balúl vehetni, ha a' hírt Veled is közlöm, 's Desóffyt megnevezem. — J a h n Úr Bécsbe érkezék tavaly. Leszállván kocsijáról, egyenesen ment Herczeg Hardenberghez, hol épen az Europa sorsa Arbiterei dolgoztak. A' Herczeg Jahnt megölelte, 's előmutatta Vendégeinek, de a' kik között nem voltak Fejedelmek. Jahn ezt mondá: Engem a' Berlieni Szabad Kőművesek Lozsija küld, megtudni Herczegségedtől, mi történik az emberiségért, mert hogy a' Fejedelmekért elég történt, a' Köz Ujságokból látjuk. A' Herczeg kérte, jelenjen-meg más nap, elébe teszi a' papirosokat. Addig is vegye azt az örvendetes hírt, hogy a' feketékkel kereskedés aboleálva van. — J a h n. Die Schwartzten sind Menschen; aber die Weissen sind es auch. — Hardenberg ebédre hívta, 's Jahn ment sok complimentek nélkül. — A' Diplomaticusok, kivált a' Wirtenbergi Minister és egy Austriai Generál azt mondák, hogy csak a' Hardenberg eránt tartozott tisztelet cselekvé, hogy azt az impertinens embert érdeme szerént meg nem taníták. De H. intette őket, hogy hagyjanak békét, mind pistolyt, mind kardot, mind tollat igen is jól tud forgatni, 's a' Prussz. Armadánál vitézül viselte magát. Jahn Cancellárja volt a' Tugend Bundnak.

Nem örvendesz e a' Lengyel Nemzetnek? — Én nagyon. Élj szerencsésen édes barátom.

Jó czéleből tudósítottam B. Pr[ónay]nét, hogy Illyés *rosszul* nem beszélt a' házról, sőt kért, engednéd meg, hogy senmit ne szóljon. — Ez a' *nemszólás* a' Báróné előtt kedvetlen, mert gyanús. Parancsolá hogy vegyem elejét a' gyanúnak. Nálad erre nincs szükség.

[Eredetije Kis Gyula bútokában.]

3148.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Horácz Leveleivel 's a' hozzájuk tartozó jegyzésekkel bánjal saját ítéleted szerint: izléseidhez tökéletes bizodalmam van, 's változtatásaidból még az olyan esetekben is tanulnék, melyeket talán meggyőződéseim szerint helyben nem hagyhatnék. Kivált a' Prosában a' szók' helyezettetését Tőled szeretném tanulni és igen le-kötelezsz, ha ezen tekintetben szorosán fogod a' dolgot venni.

Beregszászinak semmi Uj-Munkáját nem-esmerem, ha tsak az *Ó és új Magyar* nem ő tőle van, melly a' mult napokban kezeim közé jött, 's mellyben leg-inkább Pelhe kritizáltatik. Általában még-éddig itt nálunk nehéz volt uj Magyar könyveket kapni: ezután talán könnyebb lesz, mint-hogy *Vigand* könyváros Posonyból ide jött lakni. Ez Trattner-től már kapott két pakét Magyar könyveket, de nem tudom, lesz-é szerentséje az el-adáshoz.

Igen sajnálom, hogy Tóth László versei még eddig hozzánk nem kerültek. Mind ítéleted mind az a' szép kis darab, mellyet Leveledbe zártál, nagyon óhajtja velem az egész gyűjteményt. Vigandnak már committáltam meg-hozatását, de ha az is ily soká késik az uton, mint az említett két pakét, ugy több hónapokig kell még reá várakoznom.

Trattner egy utazásos gyűjteményt szándékozik ki-adni. A' Redactorságot magamra vállaltam, de nagy részént mások által fogom a' fel-veendő darabokat fordítani, vagy inkább ki-vonatni. A' munkástársoknak egy-két rendből való utasítást adok, mellyet ilten Veled is közlök, azzal a' kéreessel, hogy vélekedésedet, kivált ha az enyimtől különbözik, tudtonra adni méltóztassál. Az utazások kiadása az olvasót nagyon kedveltetelné 's az olvasó publicumot öregbithetné, de nem kevés vesződsegem van azzal, hogy melly utazásokat válaszszak ki. Tsak valahol egy Catalogue raisonné akadhatna kezembe,

mellyből az efféle újabb Munkákat betsek szerént meg-esmérhetném! Mert sokakat öszve vennem 's annál inkább is öszve olvasnom lehetetlen. Azomban is csak a' Bétsi gyűjteményekből fogok válogatni; de nem tudom, eleget teszek é Trattnernek és az olvasó Publicumnak, ha olyan darabokat fordéttatok, mellyek ez előtt tiztizenöt esztendőkkel bortsáttattak közre. Igen megköszönném, ha az egész dolog eránt gondolatodat velem közlenéd, 's az által vagy planumomban meg-erősítenél, vagy jobb utba igazítanál.

A' te munkáid kétség kívül számos olvasókra találtak, mint-hogy Trattner ki-adásokat tsüggedellenül folytatja. Vajha betsültténének is érdemek szerint 's terjesztenének mindenféle jobb-izlést, mint a' millyen, ó fájdalom! még körülöttünk szélteben uralkodik. Isten hozzád. A' legtisztább indulattal vagyok

forró tisztelőd és barátod,

Sopr. Martz. 7dikén 1816.

Kis János.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3149.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Édes Uram Bátyám!

Megérkezésem óta háromszor voltam Pesten, de mind a' háromszor olly annyira elfogva bajaimtól 's annyira kizárva az időből, hogy barátaink közül néhányat kellett látogatás nélkül hagynom, mint Virágot, Kultsárt, Sztrokayt; Prof. Fejérrel Trattnernél jöttem öszve, a' midőn Universalis Geographiájának Correctur-Bogeneit tekintellé, a' Zsoltárok Fordítójának szavával élvén, ugyan ott Szent Györgyivel is. Tóth László egy udvarban tart szállást Bekény bátyám fiával, 's a' gyermeket megkeresnem ígéretem tiszte volt volna, 's egy úttal ezen új társunknál is elkezdhettem volna az ismeretség szövését. A' mi most haladt, elmúlni nem fog. Külömbben is nagy szükségem vagyon arra, hogy ezen irónkba belé studirozhassam magamat, hogy abból a' fonák ítéletből kibontakozhassam, mellyel versei eránt viselitem. Átállva kell vallanom, hogy azok engemet megilletlenül hagyának. Az Agrai felavatás, Máriusz, sok Epigrammja, Apológjai, a' Menyegzői Idyll, a' két hátulsó Epistola — ezek Kazinczy előtt csudálatot érdemlő remekék; nekem pedig, nekem, a' tanítványnak! alig tűntek szemembe. Onnan van e ez így, hogy én

a' könyvet utazásom alatt — Patakon Miklós sógorkám Praeceptorától kértem-ki Ongáig — futva 's figyelmetlenül 's poetai szempillantás nélkül olvastam keresztül? vagy onnan inkább, mert ezen műveken általam nem ismért szín van előtve, mint péld. o. a' Dramán? Minden tekintetre magamban kercesem a' hijt, a' fogyatkozást. Nem most vagyok először illy esetben; többször megtörtént velem, hogy nem tetszék valamely műv, 's végre studiózni kezdtem, 's szemeim felnyíltak. Ezt követem el ezen művek körül is. Bánom hirtelenségemet, hogy Helmecezinak azt mondám felölök, hogy nincs benne érzés, Decipit frons prima. Annak, hogy Tóth is a' mi felekezetünkben áll, én is felette örvendek, valamint Révaistóságának örvend Horvát, a' ki, maga H. mondá ezt nekem 's azt hogy Tóth által kérve volt, Kultsár újságaiban a' nyomtatást hirdette volt.

'S nem mondtam avagy írtam e Édes Uram Bátyámnak, hogy Horváltól tudom, hogy Révai a' Ierem szót a' Biblia MSSből vette, melly Virágnál elégett. Ezen szó, ugymond H., *gynaecium* értelmében fordul elő.

Zöld hantból Séllyét emelek.

Baróthi. Kassán 1789. IVd. r. lap 168.*

Minap Helmecezivel igen szép pillantásokat töltöttem. A' Pestiek között csaknem egyedül Ő az, kivel a' mi gondolatjaink legtöbb részben megegyeznek. Beszéli, hogy Makaynak asztalánál gyakorta meg szokott támadtatni némely vendégektől, 's Makay gyönyörködik midőn ő hevesen mentegetődzik. Helmecezi a' *Sellynek* örül, 's örül mindazoknak, mellyeket nékie a' Messziás felől én említgettem. De hát a' Mélt. Esedező? Nem ír a' Édes Uram Bátyám, hogy a' nyelvbíróásra nézve mi is azt hisszük — kivéven a' népet — a' mit Ő Nagyságossága? hogy a' Tudósoké a' Sélly, de a' nyelvtudósoké, azoké, kikben megvan a' mit Herder Calligonejában a' való Kenner-től kíván: kennen u. können. Grammaticus és Lexicograph csak Statisticusai a' nyelvnek: az Írónak van hatalma a' Constitutiót rontani, építeni s' változtatni, terjeszteni, egybevonni; ő parancsol 's példát ad 's törvényt, 's a' nép engedelmeskedni tartozik, és nem viszont 's megfordítva épen úgy mintha a' község igazgatná az Isten igéjének hirdetőjét, 's nem a' községet a' Pap; 's ha itten 's

uő * Szabó Dávid Versei. I. Kötet. — Kazinczy F. jegyzete.

más ezer esetekben így, miért nem a' nyelvben is? A' Somogyi Administrator nem örömet bizná Vármegyéjének kormányát a' Sonctdallóra 's ennek társaira: én sem nyelvemet öreá 's tudósaira. Költse a' fülmile dalját önnön érzése után, 's nem igazgattatva a' tudós de zengzetlen baglyok által 's ha igazgattatni valamellyiknek a' kettő közül csak ugyan kelletik, légyen az első a' valóban első, 's még ekkor is megtörténhet, hogy egyik a' másikának azt veti ellen, a' mit a' Zsodomainak Lothnak, 's mi fognák (!) Beregszászi Urnak: Te jövevény vagy a' mi városunkban, te szabz e törvényt? I. Mos. X/X. Ezt tiszteletes Szombathy Uram szájából, ki levelem végződése felé érkezett, 's arról beszéllgetvén most, milyen érthetőnek kell lenni a' predikázióknak, Szent Pált emlité, hogy ez így szól: a' mit a' nép nem ért, hogyan mondhatna arra Áment! Kár hogy ezt Beregszászi Izsák mellől elfeledé!

A' napokban egy ifjú, Lónyay László, Ódát küldé hozzám, 's meghívott versekben levelezni. Orthographiája: éjjel egésségben. Versét így kezdi:

Nem képes; áldást, angyali záporok
 Le húlta által, sokszorozó egek;
 Hálákat adni, néktek, a' föld
 Megrepedett horizonja, a' vak
 Aszáj hevétől; annyira: múnt mikor etc. etc. etc.

*

Péczel. Martz. 8d. Kerepesről 11d. 1816.

[Eredeti je a Szemeretár VI. kötetében.]

3150.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom Martz. 10d. 1816.

Kedves barátom,

Miklós öcsém eddig kezembe juttatá nyomtatványaimat. Az azokkal ment levelet, ha számlálásomban meg nem tévedek, én talán épen azon pillanatban irtam, a' melyben te irtad az általam most vettet, 's ebben a' képzeletben valami fekszik, melly szívemnek igen

kedves. — Szomorú hírek, de csak hogy a' te küszöböd mellett elméne az öldöklő angyal. Gyermekeink' halálok egészen másként illet-meg bennünket mint rokoninké; ez egyben őket szabad kevésbbé szeretnünk mint magunkat. Egyéberánt Consil. Sólýom Urat, kit 1785 körül szerencsés valék látni, annál inkább sajnálom magam is, mivel azon csapás után, melyet két esztendő előtt szenvedé, a' Gondviselés több új csapásaival megkímélhette volna.

: Közlött német verseid elakasztották számban a' szót. Én annak Íróját szívesen tisztellem, mert tudom hogy benne igen sok erő lakik. De a' szent Jehováért, minek nyúl az ember az olyanhoz, a' mihez nem tud? Azt tenni a' mit ez a' nagy tudományú ember, ki egyszersmind igen jó ember is, nincs vakmerőség nélkül. Más dolog valamely nyelvnek reguláját igen jól tudni, más ismét azon az idegen nyelven verset is írni. Még az sem sül-el mindég óhajításunk szerént, midőn azt a' magunkén írunk.

A' mit itt a' német versekről mondek, azt mondhatnám az *Ó és Új* (nem Újj — mert *szépp e, kékk e, csúff e?*) *Magyar* felől is, melyet a' leggyötrőbb várakozás után Martziusnak 7dikén végre szerencsém vala venni. Ez a' tanult férjfi igen sokat tanúlt-meg Ciceróból és Horáztból; bár ezt is megtanulta volna; quid ferre recusent etc. De hiszen a' nyelv és Liter. dolgában minden competens bírónak gondolja magát, 's mikor osztán munkához fog, akkor kénytelen látni, hogy akarni nem elég. Ez az általam nem csak nem ismért, de nem is gyanítható Tudós igazságtalan ítéletei által magán nagy meztelenségeket láttat, és ezek által felekezetének 's ügyének nagyon árt. Mert, mondd-meg magad, kedves barátom, mit mondjak én, mit mondjon az én Helmecczim, a' ki csupa láng, (egy szép, hat lábnyi magasságú fiatal ember, kiben minden darabossága mellett sok erő, sok érdem van) midőn lap 19. azt látjuk, hogy ez bennünket a' *Vignette, Originál, Camée, Sváda, Zeüsz, Aestheziusz* miatt leczkéz? Mi lesz műbelölünk ha már a' *Vignette* és a' *Camée* is az Index vocabulorum prohibitorumba rekesztetik? 's mint tészük-ki ezt magyarul, 's így az *Originált* is? A' *Zeüsz* és *Aestheziusz* ugyan talán csak a' végében álló *z* miatt jutott ide, de ha Helmecci és én elnézzük vád nélkül, ha valaki azt, a' Czinke szava szerént, magyarosan mondja (lásd Czinkének levelét Tóth Lászlóhoz és viszont) nem nézheti e el az *Ó és Új M.* nekünk, ha azt nem magyarosan mondjuk? De nem; ezt az Urat az szédítette illt a' leczkzésre, hogy nem kell *Zeüsz*, mert ott a' *Jupiter*, lám Rómában is... De nem

nyereség e az, ha két forma is van? egy e a' Versírónak akár *Zeuszt* kapja, akár *Jupitert*?

Művész nem kell, azzal mi csak meg akarjuk különböztetni magunkat a' pórseregtől. — Ezt ugyan mosolygás nélkül mi nem hallhatjuk. Bár az *Ó és Új Magyar* Irójában is volna egy kis dózisa az ilyen viszketegnek; nem írt volna illy igaz de fertelmes magyarsággal, melly szint olly rossz magyarság, noha nem vétkes (némelly kis eseteket kivéven), mint a' méltán megczáfolt magyar-németség! — Míves francziául *fevre*, mint arany míves *orfèvre*. Mívész francziául *artiste*. 'S a' kettő közt nagyobb a' különbség mint a' Debr. Pap és falusi Levita közt, noha mind a' kettő Isten' szolgája. — *Jóslat* és *Jósló*, vagy *Jósoló* nem kell, mert ott a' jó jel, és *Jellátó* vagy *magyarázó*. — *Gyönyör* sem kell, mert ott a' gyönyörű *ségeesség*, mint Beregszászinak nem jó a' *hívtelenség* mert ott a' *hüSÉgtelenség*. — *Szorgalom* nem jó, a' *szorgalmatosság* jó. Elhiszem, ha az ember mindég gubás auditorium előtt papolna: de néha ódát is kell írunk. *Diadal* nem jó, mert ott a' *diadalom* — ezt is *tudományul fogja* venni a' Poeta. (zur Wissenschaft) — Az általam csinált *fennség* sem jó, nyilván mert a' *ség* adverbhez nem ragasztatik, hanem csak adjectívhez és néha substantívhoz. Csak hogy a' *Felség* jó, ha a' *fel* adverb is. — A' már bevett idegen szók helyett nem kell új szókkal *alkalmatlankodni* (igy írja valahol, de a' helyet nem lelni). Kár hogy a' Debr. Gram. írásakor nem tanácslá ezt; hadd maradott volna-meg a' *Supinum*, 's ne lett volna *Hanyatló*. Mik is nem jutnak még a' mi Leczkézőink' agyaikba! — Én nagyon örvendek az *Ó és Új Magyar*nak, 's óhajtom hogy sok ilyen írások irattassanak. Mi nyelvrontók bizony ejtünk hibákat, az én 9 kötetem tele van marginális correctúrákkal. De mi csakugyan jobban és szebben írunk, 's mi a' jó intésnek nem szegezzük így ellene magunkat. Hát az a' tanács az *lj* cránt, az mutat még Logicát, az!

Én Aprilben meglátlak, 's viszem legidősbb leányomat. Éljen szerencsésen, kedves barátom, ajánlom magamat igen hecses barátságodba. Feleségem tisztel. Gyermekedet ölelem, a' Tek. Asszony kezeit szíves tisztelettel csókolom

örök tisztelőd.

Kazinczy Ferencz.

3151.

intézet

Takács József — Kazinczynak.

Tekintetes

Kazinczy Ferencz Úrnak
viszontagló szíves tisztelettel.

Takács József.

Ne magyarázd' Nagy tekintetű Úr, roszsza, hogy régen írt szíves levedre illy későn veszed válaszomat. Több mentő okaim közé tartozik, hogy egy veszedelmes forró nyavalya sok ideig ágyban fektetett. Ebből nagy nehezen fel-lábbadozván, jónak véltem a' közelgető Pesti Vásárt meg-várni, hogy annak alkalmatosságával Trattner Könyvnyomtató által Horvát Andrásunknak ide mellékelt hosszabb Irását-is¹ kezedhez juttathassam, oly biztos reménység' fejében, hogy az ellenkező ítélet, bátor itt ott valamivel nyersebben van-is ki-ejtve, nem fog a' neheztelésre okot szolgáltatni. Meg kell egyenes szívvvel vallanom, hogy sokakban egy értelemben vagyok vele; és Nyelvünk 's Literaturánk iránt viseltető szeretetemhez képest nagyon fájlalom én-is, hogy egy időtől fogva több magyar könyveink, a' sok tsigázott új szavakkal, és viszsza-tetszhető ki-ejtésekkel való élés által, még a' tanultabb Félnél-is, homályosokká, 's azért olvasások unalmassá, sőt gyűlöletessé válik. Ha ez így tart, nem hogy közelitenénk a' ditsó tzelhoz, hanem inkább távozni fogunk tőle. Te, nagy tiszteletű Uram, leg-többet tehetsz, hogy a' káros el-tévedés előtt még jókor bé-vágattassék az út, melyre hazafüi buzgósággal, 's tellyes bizodalommal igen igen kérek.

Hítvesedet, Ő Nagyságát, Veled együtt mind Feleségem, mind én szívünk szerént tisztellyük, 's azon belses szívésségért, mellyel Magatokat hozzánk meg-alázni méltóztattatok, meg-ujjityuk érzékeny köszönetünket. Győr Mart. 10kén 1816.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

¹NO. 1 L. a jegyzetek között.

3152.

Nagyváthy János — Kazinczynak.

Somogy Vármegyében, Csurgón 10. Mártii 1816.

Nagyváthy János Kazinczy Ferencnek kellemes Vénséget.

Mikor az Orvosok meghasonlanak, a' betegnek meg kell halni. Félő¹ hogy a' magyar nyelv így ne járjon. Messze vagyok, de mégis látom, hogy a' 19dik Században a' tanult emberek épen úgy tsúfolják el egymást Jottistáknak és Vistáknak, mint az értetlen gyermekek a' 18dik Század közepéig Pullusoknak, és Gallusoknak kiabálták egymást. Valóban fáj a' betsületes embernek, midőn ezt, és azt tapasztalja hogy sok szép törekedésedeti a' nyelv körül az eszetlenség egy ostoba Mondolattal fizeti meg. A' meghasonlás már annyira erőtvett, hogy a' beteg azzal meg nem gyógyúl, ha egyik ágyról a' másik'ra visszük. A' Felelet Szerzői, bár jó talpkövet vetettek legyenis Munkájoknak, nem sokat segítettek. Directe kellett volna nekik azt megmutatni, hogy a' Mondolat íróji jót rosszal össze kevervén, némellyeknek a' nevetésre, másoknak pedig a' nyelv javítástól való elidegenedésre nyomos okot szolgáltatnak.

Ugy gondolnám tehát, hogy legjobb lenne egy Szótárban a' Magyar Közönségnek azt a' javítást röviden, és okokkal együtt elejébe-terjeszteni, a' mely 30. Esztendők alatt a' nyelven tétetett. A' mely módot most követünk, rossz: mert a' gúnyolás nem meggyőzés, és a' hol meggyőződés nints, ott követő sints.

Talán egy Irónk sints, a' kinek valami érdeme nem volna a' javításról: de az a' Munkával együtt vagy megholt, vagy elvan hányva. Össze kell tehát szedni egy kis Könyvbe, hogy a'ban mind az Ifjak, mind az Öregek, kivált pedig a' Hazának Nagyjai, a' kik szívből ohajtják tudni, mennyire ment már a' magyar nyelv? egy nézéssel átláthassák a' szók után tett okokból, melyik írás módja, vagy új szó jó? helybehagyható, vagy szükségtelen. Erősen hiszem, hogy egy ilyen rövid Okos-Szótár sokkal több követőket, és kedvelőket fog szülni mint az új szókkal, és írás módjával megterhelt Tudós munkák. Ezekben az Olvasó, midőn az új szókra bukkanik (ennek semmi okát, vagy analogiáját nem tudván) megütöközik, megharagszik, és a' régi mellett megmarad.

¹ Nagyváthy J. a' hosszú *ő ű* hangokat *ö—ü*-vel jelzi.

Oszd fel hát Édes Barátom! Abéce szerint azok közt a' Nyelvkedvellők között az említett Okos-Szótárnak kidolgozását, a' kik egyenes, és nem görbe úton készek a' nyelvet pallérozni, de nem tsiszolni: ajánlván nekik, hogy ide tsak azon új szokat, és írásmódját iktassák be, a' mellyek jobbságának helyes okát adhatják röviden. A' jobbnak talált új szót és írásmódját írják a' bal oldalra távol egymástól nagyobbad betűkkel, Abéce szerint; a' rövid okokat pedig a' jobb oldalra.

Hogy ezen ideirt gondolatom jó szívből fojt, azon tudom nem fogsz kételkedni. De hogy az kivihető, és a' tzelt tsak részbenis elérje? bölts itéletedre bizom: de egyszersmind kérlek, hogy ha rajzolatomat nem találodis a' tzelhozvalónak, azért elne ved, mert nints meg párban. Talán idővel valaki haszonra fordítja. Én magamis segiteném azt kivinni, de 26. esztendőktől fogva olyan dologban fáradok, a' melly minden időmet elveszi, és hihető hogy belé halok. Légy egészséges, és szeress továbbis.

hiv barátod

Nagyváthy János több T. Vármegyék Táblabírója npr.

Egy két példát ide mellyékezek a' felebb említett képezet szerint, de nem azért hogy benned nem bizom, vagy hogy mások ezeket nem tudnák: hanem azért hogy közönségesen véve ezekben legtöbb hibát ejtvén Iróink, nem káros azt újra megkérödzeni. Ha a' kezdet most jól üt ki: tudom idővel Supplement, vagy Appendix fogja azt követni, Teis magadért igen nemesen fogsz bosszút állani: a' mi az én tzelom egyik.

nyelv- és írásmód-
tan

tan

Okos Szótár.

1816

A.

A', az, E', ez. — A' z betű a' Consonánsok előtt el szokott maradni, és ezt az elmaradást a' z helyén egy Commával jelentik ki sokan: de mivel a' z betűnek helyére irt Comma a' szót kettészakasztja, és ez tsúnya, mások a' Comma helyére a' következő Consonát teszik kettőztetve. Az igaz hogy így a' Szó nem szakad meg: de hát így minden Consona előtt ezt kellene tselekedni. Így pedig sok ezer betűvel szaporítatik haszon nélkül akár mellyik Könyv.

A'nak, E'nek. A'ban, E'ben. nem így Annak, abban, arról: mert így a' többitis így kellene írni: Akkalap. Assátán. Azzászó.

An, en. — Ezen pótoló szók előtt a' Consonát nem kell kettőztetni, hanem csak az *An, ent* hozzájok ragasztani, p. o. nagy, nagyon, vigan, ingyen. A' *hosszan*, és *lassan* nem jó példa, mert a' gyökérben van két sz, és két s, nem a' suffixunában. A' gyökér ez, hosszú, lassú. Innen lessz hosszuan, lassuan, öszvehúzva hosszán, lassan.

At, et. — Hasonló Suffixumok. Ezekkel sok új szókat lehet, sőt szükséges analogice tsinálni. p. o. Betűzet. de már *Mondolat* nem jó, mert a' gyökér nem *mondol*, mint a' gondolatban, gondol: hanem 3. persona *mond*. Innen hát azt lehet csak tsinálni *Mondat*, dictio. Fűz, fűzet, sütet, hozat. 's a' t.

Atyja, Anyja, Bátyja. Ezeket épen így kell írni: mert a' gyökér Atya, Anya, bátya. tegyük hozzá a' Possessivum pronoment *ja* propter Euphoniám: lessz belőlle Atyája, Anyája, Bátyája, mint kutya kutyája. Tanyája. Az elsőbkekben miért, miért nem: én nem tudom, a' Suffixum *ja* előtt kinarad az *a* és leszsz Aty-ja. Ilyen vocalis kihagyás a' magyarban sok van. p. o. Unalom, unalma. fájdalom, fájdalom. az *m* előtt 3. persona mind az *o*, mind a' *j* betűt kihagyja.

Azzal, Ezzel. Nem jó hát Avval, Evvel: mert a' gyökér az, ez. és így hogy ez megmaradjon a' znek kell kettőztetni. Így van *vasal*. Vaj-jal. gyöngy-gyel. 's a' t.

B.

Ban, Ben. Sokan ezt a' szót vagy két *n* betűvel írják, vagy az egyik *n* helyett Commát irnak. A' mi a' dolgot illeti, egyik se hibázik, hogy ez szükségtelen mind a' kettő. Ha a' Frantziák a' kezdőnek az *n* betűről azt megmondhatják, hogy azt az orrából kell kimondani, miis megmondhatjuk a' Tanulóknak, hogy azt úgy kell hangoztatni, mintha kétszer volna írva.

Bubola. A' Kolompért így nevezi a' közönséges ember Somogy Vármegyében, és így ez provincialismus. De a' provincialismust szabad közönségessé tsinálni, ha nints már a' provinciájukban ugyan azon dolognak magyar neve. Másodszer. A' provincialismusból azt kell választani, a' mellyik a' dolgot legmagyarosabban kifejezi. p. o. A' párnát a' tizza mellett jónak tartják mind két felől. Másutt ezt Vánkosnak hívják. Harmadik helyen pedig Főallynak nevezik; és ez legjobbis, mert van Derékally mindenütt, tehát lehet Főallyis mindenütt.

Ból, Böl. Ez az Irásmódja közönségesebb az egész Országban, tehát jobbnak is lehet tartani, mint a' *bül, bült*. Így lessz hát a' többiis, tól, töl, ról, röl. 's a' t.

Czipó, Czigány. Közönségesen a' Magyarok a' *e* betűt vagy *cz* vagy *tz* betűkkel írják: de miért szaporitják a' betűket, okát adni nem tudják. Minthogy tehát a' magyar írásban mind *e*, mind *k* találatik, jobban tselekszünk, ha a' Czigányt így írjuk Cigány, Ferenc, és a' Káptalant K-val.

E.

III

Elméjek, Emberek, 'Sebjek. Rosszúl írod tehát Elméjök, 'Sebjök, mert a' possessivum pronomennek pluralis Nominativussa Mink, titek, őjek, és nem őjök, és így elmé-hez is tsak ennek kell ragasztatni, jek, vek, ek, és soha sem ök.

Egyetem. Universitas, igen jól van mondva, és jobb a' Minden-ségnél, a' melly azt teszi Omnitudo. Az Egyetem pedig nemis új szó, mert ez régen megvan az Ablativusban, vagy Adverbiumban: Egyetelemben, universim.

F.

Fi, Baromfi, Urfi. Nem mindenkor azt teszi Filius, hanem in sensu diminutivo annyit teszen, kis, vagy kitsiny Barom, Úr, etc. mert a' Magyarok úgy látszik nints semmi kisebbitő Suffixuma. Innen ha valamit kisebbitő értelemben akarunk kimondani, így szólunk: Kis gyermek, kalán tej, tsepp bor, falat, vagy morzsa kenyér, tsipet só 's a' t. A' mit mi diminutivumnak tartunk, az a' Tót nyelvből és ennek rokonjaiból ragadt a' mi Szóinkhoz, és így az iska, eske betűzet a' magyar szó végén valóságos tót diminutio. p. o. Panaeska, dusitska. Uratska. Jóska. Miska. Hiba hát az Uratskából ezt a' gyökér szót tsinalni Urats. De minthogy a' tska, ka, ke diminusus [?] Suffixumok igen régen beházasodtak a' magyar nyelvbe: méltán lehet kérdezni: ki kelle vagyis leheté most azokat hányni?

M.

IV

Mitsoda. Quid miri? A' mirumot az Orzágnak nagyobb része így mondja: Csuda, tsudálkozni, és így a' nagyobb részhez illőbb, hogy magunkat tartunk. Hogy a' Mitsodában *u* helyett *o* betű vétetik fel, az tsak azért történik, hogy mind az *i* mind az *u* az Acutakra tartozik. Ezt pedig a' magyar szájj nem örömet mondja ki: azért is örömetebb él ezzel, Hazafiság, mint ezzel Hazafitáság.

Méltóztasson, Méltóztassa. Tehát semmiképen nem jó a' méltóztassék. Méltóztasson van a' Conjunctivusban in Statu absoluto, v. inconstructo. A' Méltóztassa pedig ugyan ott in statu constructo. p. o. Méltóztasson irni, és Méltóztassa őt, vitesse el a' fát; ígyis lehet ezt a' regulát tenni: Méltóztasson ante Infinitivum, Méltóztassa ante Accusativum. Közönségesen a' Verbumok konjugálásáról a' kezdők ezeket tartásák meg:

1. A' magyar nyelvben négy nevezetes konjugálás van: de a' köztök való különbség tsak az Indicativus, és Conjunctivus mód praesenssében és Imperfectumában tetszik ki leginkább, és a' Parantsoló módban: így

2. Első konjugáció lehet a' Subsistentiát jelentő, vagy Intransitivum Verbumoké. p. o. Alsom, ázom, fázom, vágyom, lakom, eszem, fekszem. etc. Ezek az 1. személyben *m*, a' 2-ban *l* betűt, a' 3-ban *ik* betűzetet vesznek, a' Conjunctivusban pedig *éket*, *ázzék*.

3. Második az Activum, és Potentiale Verbumok hajlogatása. Ezek az 1. Személyben *k*, a' 2-ban *sz* betűt, és a' 3-ban *t* vesznek fel mint a' Potentialék, az Activumok pedig a' gyökér szót fejezik ki. p. o. Mondok, sz. és mond. hozatok, veretek, tsz, és hozat, veret.

4. Harmadikra tartoznak ugyan az Activum, és Potentiale Verbumok in statu constructo, a' mellyek az 1. Személyben *m*, a' 2-ban *d*, és a' 3-ban *ja* betűzetet [vesznek fel], p. o. mondom, d, mondja, hajtóm, d, tja.

5. Negyedik konjugációt tsinálnak a' *d e m*, *g e m*, *k e m*, *l e m*, *p e m*, *r e m*, *s e m*, *s z e m*, *t e m* és *z e m* betűzetbe végződő szók in statu constructo: in statu absoluto pedig a' Második konjugációra tartoznak. p. o. fedem, teszem, d, fedi, teszi, méretem, ed, méreti. A' Grammatikákban a' szükséges paradigmák e'képen készülhetnek.

J. vagy Jotta.

Ezzel a' betűvel legtöbb bajok lévén az Íróknak: jegyezd meg rá e' következőket:

Jotta. 1. Ez a' betű a' birtok jelentő Nomenek végén nem pusztá pótoló syllaba, hanem a' possessivum Pronomennek ője, őve, őe (suus, a, um) hátulsó fele: mert az első syllabája az *ő* a' Nomeneknek előjébe tétetnek, és így a' possessivum pronomeneket méltán lehet separabile pronomeneknek nevezni. p. o. *Őveszszője*.

2. A' többi possessivumokis, *Enyim*, *tiéd*, *mienk*, *tjete*k, hasonlóképen kétfelé válnak, és az *én*, *te* a' Nomeneknek előjébe tétetnek

mind a' két Numerusban, és az im, ed 's a' t. azoknak hátulsó syllabájokhoz ragadnak.

3. Ezen possessivum pronomeneknek második syllabájok a' szépség miatt a' Nomenekben uralkodó vocalisokhoz alkalmaztatják magokat: és így lessz osztán ebből, az enyim kalap, ez: az én kalapom, a' te anyád, az Ő szöllője. 's a' t.

4. Még a' praepositíókkal, vagy igazábban a' magyar postpositíókkal ezen possessivum pronomenek téletnek öszve, p. o. én vel-em, te alatt-ad, ő ellen-e. Innen kérdés ha valljon az Activum Verbumokhozis in statu constructo nem ugyan ezen possessivumok ragaszlatnake? Ha nem ez okból esik meg az *én hallom, te nézed, ő várja*. én más honnan ki nem tudom a' dolgot magyarázni. és más sem.

a. Ezek ha így vagynak, a' birtokot jelentő Nomeneknek helyes írására ezen generalis törvényeket lehet szabni: a' mellyek alól tsak kevés szók vétetnek ki.

a.) Az a, o, u, ő, ü, b, d, gy, ly, ny, ty, p, t, j betűkbe végződő szók, a' possessivum pronomenek *ője, öve, őe* utolsó syllabáját veszik fel, keveset kivéven, a' harmadik szeméjben. A' Verbumok pedig még a' g, k, l, m betűk utánis a *je* possessivummal hajtogattnak a' 3dik Szeméjben. Excipe, láb, lába, zsebe és zsebje. sebe v. sebje, természete, talpa 's a' t.

Ha már a' possessivum pronomen *ője, öve, őe* annyira bele van szöve a' magyar nyelvbe, el kell dölneni azon Regulának, hogy a' hangot épen azon betűkkel szükséges írni, a' mellyek a' hangot legigazábban lefestik.

b.) Némelly Nevek ugyan a' birtokos ertelemben, és a' 3dik szeméjben a' possessivum pronomen-ben előforduló *je* syllabából a' j-[t] kihagyják, és helyette *v* betűt vesznek fel. p. o. tő (radix), töve, köve, szó, szava, szaru, szaruja, contracte szarva. Itt hát nem szükség a' 'Sidó nyelvre szorúlni.

c.) Azok a' szók, a' mellyek c, es, s, z betűkbe végződnek, ugyan a' *j* betűt kihagyván, az említett betűket kettőztetik, p. o. Vas, vas-sa, méz-ze, kincs-cse, csúcs, csúcs-csa. A' ki azt mondja, hogy a' kettős betűkbe végződő szók, p. o. gyöngy, melly, bálvány, épen így kihagyván a' *j* possessivumot a' szók végén, az utolsó Consonát kettőztetik, 's így kell írni gyöngy-gye, melyly-lye, a' nyelv természete ellen nem vétetnek a' kettős betűkbe végződő szókra nézve. (de azok világosan bibáznak, a' kik így irnak: Aty-tya, Any-

nya, faty-tya; mert a' gyökér nem Aty, any, faty 's a' t. hogy azokat a' birtokos értelemben lehetne kettőzni, hanem Atya, anya, 's a' t.) Azonban hogy itt a' nyelv természete ellen semmi hiba sem esik, azt kérdem a' Nyelv kedvelőktől:

1. Valljon a' tj, lj, nj, gj kinyomják e igazán, vagy lefestik e azt a' hangot, a' mellyet mi ejtünk, mikor ezt mondjuk: az ő bátyy-a, melyly-lye. Bizony nem.

2. Valljon az y betű, ha az g, l, t, n betűkhöz ragasztatik, igazábban ki festik é azt a' hangot, a' mellyet akarunk? Bizony nem, ha tizenkétszer kettőztetjük, sőt hármaztatjuk is a' gy, ly, ny, ty betűket.

3. Ha már sem azok a' kik így irnak: melj, meljje, rongy, rongy-ja, sem azok, a' kik így irnak Személyly, személyly-lye, remény-nye 's a' t. nem rajzolják le igazán a' magyar hangot: szükséges é, kell e sok rossz képpel festeni az igaz hangot? vagy okosabban tselekszünk, ha két rossz közül a' kisebbiket választjuk, és kevesebb betűvel festjük az igaz hangot? Úgy látszik, hogy a' mit kevesebb munkával, és költséggel meg tehetünk, nem kell rosszabbnak tartani annál, a' mi több munkával, és költséggel szint-olyan rosszúl készül meg; sőt időt, papirost, és pénzt nyerünk általa, 's a' nyelvet se teszszük se rosszabbá, se jobba azzal, mint a' mitsodás természete szerint. Én egy árkus nyomtatványban, a' szükségtelen betű szaporítás miatt 1451 felesleg betűt számláltam meg. Ezen betűket, 32-tővel vévén egy octav sort, úgy találtam, hogy egy egész levelet, és felet in 8-vo foglalnak el egy árkusból, és így egy 50 árkusból álló könyvben öt árkus papirosért, és ennek megbetűzősécért kell haszontalanul fizetni, és fáradni. Vesse fel akárki, kelle e' képen a' könyvet a' Közönség kárával drágítani? bizony nem. E' mellett még igen tsúnyáváis teszi a' nyomtatást, ha ugyan azon betűk sokasítva állanak egymás után; még pedig minden haszon és szükség nélkül.

Ha ezen gazdaságos irás, és nyomtatás módja nem tetszik: még egy könnyebbet és gazdaságosabbat tsinálhatunk ennél. Melly-nél fogva a' Jottistáknak és Ipsilonistáknak gyermekekhez illő tsüfos nevezete a' nyelv kára, és a' tanulóknak terhe nélkül egyszeriben megszűnik.

Az így eshetik meg; ha a' kettős betűket egyszer irjuk, és kettőztetve olvassuk: Hogy azt mind mi, mind a' Tanulók egy látásra megtudhassák, hol kell őket kettőztetve hangoztatni, tsak

az *y* és *s* betűk farkára írjuk vagy messenek a' betűmetszők egy punctumot így gy. ly. ny. ty. ts. cs. és másutt maradjanak ezen betűk farkaik az írásban fel rántva, a' nyomtatásban pedig hegyesen. Így p. o. gy. gy. ly. s. t. Ez a' kis pont az írást nem rutítja, és a' Tanulót se terheli többel, mint eddig: mert neki mostis csak meg kell azt magyarázni, hogy kell azt ki mondani, ha két gygy, két lyly betűt 's a' t. talál.

d.) Utolsó törvény a' *j* betűről az, hogy az ag, eg, k, l, m, om, ar, er és v betűk után a' possessivum pronomennek utolsó betűjét veszikfel a' Nomenek a' 3dik szeméjben, és a' *j* betűt többnyire elhagyják. p. o. Szépség, szépsége, nyaka, nyoma, fara, vara, szive. 's a' t.

Kivétetnek harag-ja, kar-ja, és az *ar*-ban kimenő idegen szók, kantár-ja 's a' t. A' hol hibáztam, igazítsa meg, a' ki rá ér.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3153.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Краснон 11дик Март. 816.

Kedves Barátom!

Február. 21kén költ nagy becsű Leveled mellé zártakot azonnal hogy vettem, illő heljeikre meg küldöttem. Sainálva értettem hecses egésségednek változását — magam is az egész télen iljen formálag [!] bailódtam. Bölöninek születés napjára irt verseid leg szebb érzéseimet gyönyörködtetik, és a kötöt beszéd remekei közt első heljen tisztelem asztot — szép a gondolat és erő vagyon a gondolat ki fejtésibe, Tudományos valóság az egészbe, szelid, nemes érzés az egész munkába. Bölönirül én is asztot tartom, a mit Te és Te rólla így vélekedvén, még jobban meg erősödöm iránta viseltető opiniomba. Meg vallo, nagyon ohaitom segíteni sorsán, és e végre a mi töllem ki telhetik, teljesíteni bizonyossan annyival kevesebbé el nem mulatom, mivel ez által a Haza és Nemzet ellen hibáznám.

A Carlosznak irt leveledbül aszt látom, hogy olj vélekedéssel vagy irántam, mintha én az Erdélji utazásod tárgyába nem akartam volna Néked felelni. Sainállom, meg vallo, ha iljetén illeten, sőt goromba hidegséget csak fel is tehetsz róllam: azomba Döbrentey-

nek e tárgyba irt válasszát eddig vévén — ebbül által láthatod, hogy én kívánságodat, tecczésedet azonnal ugy teljesitettem, a mint azt töllem igen becses Barátságod meg kívánnya, és imhol haljad már itt az okát is annak, hogy az utazás plánumának jóvállatára miért kértem volt én Döbrenteyt és miért nem magam irtam meg asztot Néked azonnal. Meg lehet, hogy én hibázok itéletembe: de még is csak a mellett maradok, hogy a mostan élő Erdéljiek közül igen keveseket ismerek, a kik egy emberséges ember és nevezetesen egy Kazinczynak ismereségire érdemesek volnának — én eszt e képpen olj álhatatossan hiszem, hogy hamaráb lehetne belöllem Unitariust csinálni, mint ezen hiedelmemtül el tántoritani: az az oka, hogy önnön hazámba hazámfiaival való torskodást mint valamelj veszedelmes dolgot kerülöm, és Kolosvárra vagy eggyyszer be megyek és Döbrenteyn kívül ha keresek is társalkodást, örömelebb lelem aszt fel egy szegény Kalvinista papnál, mint azon fényes kerületekbe, a hol a fény alatt álnok alacsonyág lappang. Meg engedj Barátom, hogy ilj confessiot tészek Hazámrul — fái ez nékem, méljen fái, hogy iljet tenni kintelen vagyok. Ebbül tehát által láthatod, hogy én nem vagyok arra alkalmas ember, hogy egy jó Barátomnak, ki Erdéljt meg akarja utazni és ismereségeket csinálni (mert csupán az utazásra tudnék plánumot én is adni, és pedig a tudományos utazásra), plánumot javaljak. Én noha Erdélji, még se vágyok ismereségekre — söt szivembül ohajtom, hogy a leg nagyobb részit azoknak, a kiket ismerek, soha se ismertem volna, isszonyu meg romlott, el vetemedett fái lakja most eszt az Erdéljt — ha ide jösz, tapasztalni fogod — de vigyáz! mert eiső tekintetre külsője ezen embereknek el reiti a belől lakó átkozott rosz Daemont.

Én ugyan nem ohaitom, nem kívánom, hogy ezen mostani epochába idegenek Erdéljbe egyéb tekintetbül utazzanak, hanem Bányái és természet ajándékinak kedvekért — ezek bizonyára meg érdemlik: az álatok országába azomba az Emberi Nemnek czifrán járó része, igen kevés kivétellel érdemetlen arra. Naláczi István egy igen is derék ember ám — és juthat eszedbe, hogy ez előtt már sok esztendőkkel figyelmetessé tettelek Tégedet erre az emberre; a mi üres koponyájú nagyaink és ez az egész Austriai Monarchiába leg hitványabb Hivatalos test, az Erdélji gubernium, Bolondnak tarttya 's hirdeti őtet — hogy Naláczi tett és tészen oljanokat, a miket elhagyhatna, ez igaz — de miért tette és miért tészi? közelebbtrül kell meg tekinteni.

Barátom! eszt hiszem és vallom én mostani szánásra méltó állapottyarul szegény Hazámnak — bár igaz lehetne, hogy hibás és téveljgő volna az én hitem. — Élj boldogul, és fájdalmaid oszlojanak el lökélletessen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

3154.

Kazinczy — Helmeucz Mihálynak.

Széphalom Marz. 13. 1816.

Kedves barátom,

Végre nekem is van szerencsém dicsekedhetni az *Epiphaniával* — feltűnt nekem is az isteni *Ó és Új Magyar*. Prof. Vályi-Nagy addig hajházta, míg megkapá, 's általküldé nekem Marz. 7dikén. — Nagy gyanúm volt hogy azt Dr. Szentgyörgyi József Úr fogta írni; de styl, orthographie és minden mutatja, hogy nem ő írta, hanem valamely más érdemes tagja a' Kalvinista Magyar Rómának. Szentgyörgyinek harmad nappal ezelőtt ezt irám:

Annak sok tudományú Írója sokat megtanult Ciceróból, Horátzból; bár ezt is megtanulta volna: Quid ferre recusent, quid valcant humeri. — De hiszen a' Nyelv és Lit. dolgában Competens bírónak képzeli magát minden, 's csak akkor látja midőn ő is ír, hogy akarni nem elég. Az Író nagy meztelen ségeket látat magán, 's felekezetének 's ügyének sokat árt. Mert mondd-meg magad, édes barátom, mit mondjak én, mit mondjon az én Helmeuczim, a' ki csupa láng, (egy szép, 6 lábnyi magasságú fiatal ember, kiben sok erő, sok érdem van), midőn ezeket látjuk? Most értem én, miért tüzelte ő Tr. Úrat, hogy ezt az *Ó és Új Magyar*t, mellyet ő még kézírásban olvasott, nyomtassa. — Non defensoribus istis tempus eget. A' *Vignette, Camée, Originál, Aesthesis, Svada, Zeusz* tehát (l. 19) rossz; ezeket az Index vocabulorum prohibitorumba kell rekeszteni. A' szent Jehováért, mi lesz belőlünk! mit akarnak ezek a' mi Orthologusaink!

*Művés*z nem kell. Mi ezzel 's az effélékkel csak a' pór seregtől akarjuk megkülömböztetni magunkat. Bár e' viszketegből az *Ó és Új M.* is kapott volna egy kis dózist, nem írt volna olly nem vétkes ugyan, de gazos Magyarsággal, melly szint olly szenvedhetlen mint az általa a' könyv legnagyobb részében czáfolgatott németes Magyarság (a' Pelhée.) — *Mives* faber, fevre, aranyműves

orlévre — *Mívész* Artista, Künstler: 's e' kettő közt nagyobb különbség van, mint a' Debr. Predicator és a' falusi Levita közt, noha mind ketten Istennek szolgáji. — *Jóslat, jósolat, jósoló*, omen, augurium, augur nem kell, mert ott a' *jó jel, jellátó, jelmagyarázó!* — Gyönyör nem kell, mert ott a' *gyönyörűSÉG*esSÉG, mint Beregszászinak nem jó a' hívtelenség, mert ott a' *hüSÉGTelenSÉG*. — *Szorgalom* nem mert ott *szorgalmatosság*. Elhiszem, de az ember nem mindég papol gubás Auditorium előtt, néha Ódát is kell írunk. — *Diadal* nem jó, noha a' *viadal* jó. Az általam csinált *fennség* (Celsitudo, Sublim.) nem jó, nyilván mert a' *ség* adverbhez ragasztatik benne, holott az csak *adject.* 's igen kis számban *substansz* mellé illik. Csak hogy a' *Felség* (Majestas) jó. A' már bevett idegen szók helyett nem kell magyar új szókkal alkalmatlankodni, és még sem jó az Original, a' Vignette, a' Camée, 's talán a' portrét és Miniatúr is. Kár hogy ezt a' Munkát későn írta, és nem akkor midőn a' Debr. Gramm. dolgozói, p. o. a' Supinumot *Hanyatlónak* nevezték — melly érthetetlen ugyan, és még is bizony jó, és nagy nyereségére van nyelvünknek. Barátom, mik nem fognak még a' Nyelvrontók' leczkézőjikknek agyaikba jutni! Hát az a' tanács az *lj* eránt. Az mutat még *Logicát!* az! — — —

Jó hogy *Ó és Új Magyar Uram* megszóllalt. Bár többen is követnék, hogy annál inkább felelhetnénk nekik, hogy annál hathatósabban szólhatnánk azokhoz, a' kik a' valót keresik. Én bizonyosan fogok, csak reá érhessek. — Osztan ez az *Ó és Új Magyar* egy új Epigrammal szaporítá töviseimet, mellyet itt vészesz. — Epigramm, Mese, és Allegoria. —

Müller Jósefet kifizettem Szemere által az Octóberben küldött könyvekért. Azután ismét küldé egy csomót; azt is megküldém a' Kassai Dilizsáncé által. 9 ftot Kulcsárnak az Ujságokért Müller által küldöttem. — Az Eggenberger Contója de 3a Octobr. ez:

Wielands Briefe	f.	9. —	9
Erd. Muzéum		3.30	6
		12.30	15

En soha sem láttam a' Wieland leveleit: igen a' Muzéumot.

Ugyan kész e már az Erd. Muzéum 4dik füzete 's a' Rumi Monument. 2dik kötete? Az én Praefatiom benne van e?

Hogy van szemed, édes barátom? Jobban e? — Én fekszem. Beteg vagyok. Ezen egész esztendőben gyengélkedem.

[Fredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3155.

Döbrentei Gábor — Kazineczynak.

Kolozsvár Martz. 13d. 1816.

Tisztelt Barátom,

A' mi szeretett Cserey Farkasunktól tegnap előtt érkezett ide, Miklóshoz irt leveled, mint a' Bölöni-Farkashoz írott is. Ime, most a' jövő nyári utazásról olly bizonyosat írok, melly mellett környülményeink miatt meg kell maradnunk.

Ha Pünköstre jönnél-bé Zsibóra, úgy ott ölelni fogunk. Miklós, Lajos, Bölöni és én, 's Kolozsvárig vissza jövfünk veled. Lajossal én a' várost Juniushan még nem hagyhatom-el, mert Censurája Juniush utolsó hetében lesz. Miklós pedig a' jövő Augusztushan adja examenét a' Jusokból, 's így Juniushan útra Veled nem mehet.

Ha Julius 2—3. 4. napján érkezel-meg ide Kolozsvárra, akkor Lajossal én kísérni foglak egész azon úton, mellyet már Neked ajánlva kiküldöttem. Mi akkor úgy is Andrásfalvára megyünk 's onnét később Dédácsra. De, Miklós, az elébb említett okból nem jöhet, nem még azért is, hogy ő az egész útat lóháton akarván tenni, az idő Juliushan meleg 's hev. Lóháton azért kellene menni, mivel a' hámos lovaik közül kettő most, Februariushan, már 15 anya kanczákkal együtt méfelyben megdőglött: kettő csikózó, kettővel pedig nem mehet.

Miklós csak a' jövő Szeptemberben utazhatik. Ha akkor jönnél, akkor meg ő teszi-meg Veled az útat, mellyet tenni akarsz. Mi Szeptemberben Dédácson leszünk: az egész ház. Minket tehát akkor csak Dédácson fogsz találni, én ott foglak régen várva reszketve ölelni. Elébb ugyan úgy gondolkodtunk, hogy Szeptemberben, mikor Te, Miklóssal jönnél, mi előtökbe jönnénk, Enyedig, vagy Tordáig 's egybeesatlódvan tennők-meg a' circulust. De, a' Grófné az idén itt épített, 's azt mondja, annyi költséget az útra nem adhat.

Mellyik időt fogod már most választani? Juliust vagy Szeptembert? Hogy mi, kik itt egymást szeretjük, Veled mind együtt men-

jünk, irt környüállásaink miatt, nem lehet, 's még is mindegyikünk akarna Veled menni.

Ha Juliusban jössz, 's Lajossal 's velem, útunkról ezen plánt teszem elődbe:

Minket Kolozsváratt találsz, 's itt ölelünk mind a' hárman. Innen, (csak az fájna hogy Miklós itt marad) megyünk *Tordára*: hol sóakna a' Rómaiak idejéből, 's a' híres Tordahasadéka. Tordáról, ha kedved lesz, megyünk, Toroczko *Szent Györgyre*, itt, mint hallou, Svajczi vidék. Onnan *N. Enyed*, a' nagy hírű rest Kollegyiom, mellynek aluvó Professzorait kívánnám, hogy útag leírásában jól meggerebeneznéd. Enyedről vissza, Maros-Ujvár, itt sobánya. Tovább Ugra, hol Gróf Haller Gábor lakik. M. Vásárhely, a' Bibliothéka. O. Andrásfalva. Egész Juliusban itt lesz a' Grófné, Lottival, Fannyval 's Constanceszal. Lovaidat 's szekeredet O. Andrásfálván hagynók, hogy lovaidd nyúgodjanak. Innen mennénk a' Grófné szekeren 's lovaival Három Székre a' Székely földre. (Ha akarnál, Andrásfálváról Sz. Udvarhelyre is bérándulhatnánk, hol most Zombori van.) Három Szék, 's onnan Brassóba, Gróf Mikó, Fejérvárm. Fő Ispán kisérni akar a Grófné szerint, mivel magát arra Lajos kedvéért ajánlotta. Gróf Mikó Háromszéken bír. Mulatságod nem lesz Ő Fő-Ispánságával, hanem a' szállásra nézve mind Háromszéken mind Brassóban, jót fog velünk tenni. Brassóban, nekem egy igen szeretett barátom lakik: Bölöni Mihály, 's ott a' gyönyörű kilátás Háromszékre 's Oláh Országba. Brassóból, Fogaras vidékén keresztül jönénk Szebenbe. Brassó és Szeben között a' Porumbáki Üveg esür, a' Verestoronyi passzus.

Szebenben Buczy Emil és a' Bruckenthal Galeriája 's Bibiothékája, 's az öreg Secretarius Seivert. Szebenben Özvegy Türi Lászlóné házához szállanánk.

Szebenből, Szászsebesen keresztül K. Fejérvárra, Hunyadi János és László hamvai a' nagy templomban; Római régiségek a' Püspök kertjében, 's Batthyáni Intézete. Innen, Szászváros, hol Kerekes Ábel, Tordas, a' mi kedves Sípосunk. Tordással általellenbe a' Maroson túl Bábolna, hol B. Naláci István. Tordashoz 11 $\frac{1}{2}$ óra Dédács, ide mind együtt érkeznénk, hol a' Grófné Julius végén már várna. Dédácsra jönne a' Grófnéval szekered is, lovaiddal együtt, 's ismét ott nyugodnának. Dédács gyönyörű hely. Csak Dédács, csak az, soha sem Andrásfalva, a' kopár hegyü, héfenekelt! Dédácsról ismét a' Grófné lovaival a' romantos Hátszeg vidékre, Vajda Hunyadon

keresztül, a' Demsusi római templom megnézésére. Onnét ismét Dédács. Mikor a' szomorú válás közelítene, akkor Déván, Körösbányán keresztül kísérenék-ki. Körösbánya mellett van Lunka, a Grófné jószága. Ott ismét meg állanánk, hogy lovaidd a' hosszszasabb útra nyugodjanak. Lunkáról az út Arad Vármegyébe, Halmágyba megyen keresztül, 's mi Halmágyig kísérenék. Vagy ha nem erre akarnál menni Krassóba, úgy Dobra felé mennénk.

Igy az út igen jó lesz. Tordastól fogva Sípost sehol se hagynók-el magunktól.

E' szerint mind magadra nézve velünk commoditással fogsz utazni, mind lovaiddat tekintve igen jó lesz, ha azok nyugszanak Andrásfalván, 's Dédácson, mig mi járunk.

Lottid arra kér, hogy kis Angyali leányodat el ne hagyd magadtól, 's add neki osztán Andrásfalván által, ő gondját viseli, mig Dédácsra érkezünk.*

Cserey Farkast kérdezém ha jó é velünk? Nem felelt erre 's úgy hallogatom hogy gazdálkodása nem fogja engedni. Téged csak nem fog hátráltatni a' gazdaság, Juliusban, hiszen ott lesz jó Gazd' Asszony Feleséged, ki engem többé nem szeret.

Én, Miklós megsértése nélkül, arra kérlek, nagyon kérlek, érkezzél meg ide Kolozsvárra Julius 1. 2. napjára. Kifogom esinálni, hogy lovaiddra itt se költesz.

—

Ho

—

Martz. 14.

Ma kapám a' Muzéum IVdik füzetjét, tele nyomtatási hibákkal. Herderi fordításod benn áll minden hozzám küldött verseiddel, de sok hibákkal. Hogy elvannak rontva más darabok is! Ma irtam Trattnernek mingyárt, hogy e' szerint az V. VI. füzetekkel megállok, mig itt a' betük fel nem állittatnak. Helmeczy üres hangot monda, mikor azt ígérte, hogy jól fog corrigálni.

Az utazás, tiszteltje 's szeretettje szivemnek! el ne maradjon.

Lajos, Miklós ölelek.

Döbrenteid.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

* Miklós pedig arra kér, hogy leányodat el ne hozd, mert félti, ne [hogy] az úton baja legyen. — Döbrentei G. jegyzete.

3156.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kolozsvár. Martz. 15kén 1816.

Kedves, édes Barátom,

Még rebeg lelkem az örömtől, melybe az én Republicai Idolumom, Cserey, s a Te leveled lelkemnek Barátja, hozának. A Te leveled, s abba e ki ragyogló sor: «Sophiének elolvastam leveled s ő is barátnéd lett.» Ezt azzal a hangal érzém lelkembe csendülni, a millyennel a rebegő Szerelmes elfogadja Kedveltje Szeretlek-jét. Döbrenteynek mutatám ezt, s azzal búcsuzatlan hagyám el őt, künn kiörülni magam. Mert ki tudná ezt kiállani, hogy az egész világgal ne kívánja örömét közleni, hogy magát magának ki ne beszélje. Utamba, mintha a Mennyei a megboldogultak első órája meglepését kívánta volna velem éreztetni, egy Cseléd által adja egy 2 Esztendő olta elhalgatott, hajdon igen kedves Barátném két sorú czéduláját. O ez igen sok egyszerre elrészegedés nélkül kigyózni! Mint az égnek boldogsági közt megöszült Cherubim, mindenbe a legfelsőbbet elérve érzém magam. Rengve a föld lábaim alatt, arany phantáziák közt lebegve lépdelgettem, s körülnéztem magam, ha nem nevéte [!] valaki, hogy magamba beszélek. — Egy Koldus utamba állott alamizsnát kérni, utolsó — s minden pénzem kimarkolva oda szórtam neki. Ha én örülek, örvendjen az egész világ s a mankóján tipegő is. Cserey ritka, példátlan ember, a nélkül hogy ismert volna, czélom elősegéllésébe igen buzgó volt. Ollyanokból mint Cserey, Dezsőffy s Vesselényi szeretnék én egy Republikát álitani. — Cserey azt írá nekem, hogy igyekezni fog kiszabadítani a katona Jurisdiction alol. Ha ezt elérem, kívánatimnak egy része bé leszen telve az életbe. Ekkor több leszek egy Milliók Birtokosánál; mert s z a b a d s á g o m leszen; az Anyám nem fogná ezt felül élhetni örömébe; mert igen sokat szenved miattam. Őt most is ugy szolgál-tatják, mintha én otthonn volnék, s ezt mind pénzen kell. Én e miatt jószágombol is majd kifogyok, minden háborura Lovat s Montourt kelle állitanunk. 'S mindég kell készen tartanunk.

Mit dolgozol most, édes barátom; munkájid 8-dik Kötetét s a Múzeum 4-két mindennap várjuk. Pesthről már elindult. Én régolta már semmit sem fészek, Just tanúlok éjel nappal; a héten Cenzúránk lessz, s betegségem miatt nagyon elmaradtam. Az Austriai

Annalisokba nézegetek belé; ugy e ezekből sok a Tiéd; mert ismerem gondolkodásod. Bezzeg jól van mondva Hubaira: *Non satis adparet, cur Versus facitet*. Az ilyeneknek csak bizonyos ideig tart Poétai Furiájok s osztán Adieu Mu-zsák. — Ossziánodba nagyon belé szerettem, bajaim között is, minden nap felolvasom egy énekét; nekem jobban esik ezt magyarul olvasni, mind németül, így pedig nem sok fordítással vagyok. — A minap estve csak ketten vacsorálánk a Báronéval, sokat beszélénk Ossziánrol, mihellyt belesz kötve fordításod, magyarul olvassa, addig is elévévé Rhodét. Ezt csak azért íram-meg, hogy hány Asszonyt találsz, a ki Ossziánt érezze, s így érezze. — Mit mond Ossziánra a Tatár Beregszászi? *Non Scriptor facit linguam*, sed **Usus**. Jól van Beregszászi Úram, keresse kegyelmed a Cobi pusztákonn s a Zsidó nyelvbe *Ususát!* Olvasám Analogiáját, vagy miféléjét; semmi Ember! írkalása nem fogja felül élhetni ötét, addig *Fidibus* lett, mint már nálam. Az ilyeneknek az Olvasóit iszopba hordozó Gubás Gazda Pethei stíl kell.

A napokba egy igen derék Ifjuval ismerkedtem-meg, Baloggal, B. Vesselényi Farkas Nevelőjével; én Döbrenteinél látám őt előbb, s ő is engem; egy fertály óra alatt ugy öszve jövének, mintha esztendők óta ismernék egymást. Igen szép lelkű, csupa idillisch s ebbe a fakba próbál írogatni. — Még egy igen lelkes Gyermekek nevével ismerkedtetlek-meg, e valaha bizonyoson az elsők közzé fog tartozni. A gyermek még csak 14 Esztendő, Kelemen Lajos, a Kollégyomba Tanítványom volt; én látva benne az igen szép ész, serkentgettem, olvastattam s az írásba beléhoztam. Addig érlelgettem, míg a Döbr. ismeretségére méltónak gondoltam lenni; a minap hozzá vivém, ő igen elbámult munkáján, s az én szeretett Gyulay Lajosom mindjárt meghívá ebédre az Anyjához. Egy darabját fel fogja venni a Múzeumba; a Gyermekek csupa Sentimentalitas, Göthem, Schillerem neki adtam; nagyon szerettem volna, ha ilyen koromba annyi lehessek, mint ő most. Ha én nem fognék is semmit tehetni, legalább ezt én adom a Hazának; még két Tanítványomból sokat reméllek. Meg kell lenni, hogy Kolozsvárból egy poétai iskola induljon-ki.

Nekem a Miklósok háza Athéné; mit nekem az, hogy több félét eszem mint más képen enném, s hogy Cseléd áll a hátam megett! hanem ez a ritka lelkű Asszony, Miklós, Döbrentey s Lajos. Ugy bámulok közlök, mint a litkokra felavatandó görög gyerek. —

Látjuk e egymást Zsibón? O, jőjj el hamar Pümköst, hadd élje lelkem a Phaedoni időt! — Hát az utazásból lessze valami? O bár én is mehetnék; de nekem csak Augustig lehet Erdélybe lennem. Nekem ugy tetszik, mint ha egy nagy szerencse várna engem napnyugoton. *Kenszt du das Land* etc. Mi fog ott érni, még azt sem tudom hol s hogy lehetek Pesten e vagy Bécsbe? Bár Pesten lehetnék s Szermerét láthatnám; — nem tudok kifogyni az írásból, nekem annyi van hozzád írni, lelkemnek Barátja. Ne hülj el tőlem, ha kétségbe nem akarsz ejteni. Téged örökre, örökre tisztel s szeret

Bölni Farkas Sándor mk.

Még verseimre nem kapám jegyzéseid.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3157.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz. 17d. 1816.

Édes barátom,

Ez kilencedik levelem azok között, a' mellyeket ma egy húzomban irtam, 's ezeknek hármá csaknem egy egész ív volt. De nem tikkadt-el az én lelkem, mikor hozzád kell szállanom. — Nagyon köszönöm tudósításodat, kedves barátom, a' Casseli születésű Asszony eránt. Ime már, megirtam a' levelet egy Bécsinek hogy jőjön, mert az én Lóyanom Martz. első napján, visszahíva atyja által, a' ki haza jött az Olasz Országi táborból, 's 60 esztendő ember lévén, gyermekét maga körül akarja látni, bennünket elhagya. Pour dire le vrai, jó leány volt, de elmenetele nem nagy kár. —

Géniem nem jó velem többé hozzátok, le kelle mondanom ezen örömömről anyjának okai miatt. — Elhalad szándéklott útam is Júliusig. Csak te, csak Carlosz, csak Cserei, nem külön, hanem mind négyen velem együtt, tehetnénk akkor osztán ezt az útat. Barátom, éljük-ki eggyeszer magunkat; ki tudja, fog e ez többször megtörténhetni? 'S ez a' szép barátság nem érdemel e áldozatot? nem e azt, hogy ez valamely emlék által perpetuisáltassék? Wesselényi ébresztette-fel bennem 1809. a' poetai spiritust; már akkor el vala végezve, hogy erőmet verselésben nem próbálom. Ha az a' nagy lelkű gyermek lángba nem hozott volna, a' magamhoz nem bízás talán nem engedte volna, hogy többé merjek, kivált hogy

Sonettjeim 's az Oltave Rime kifárasztott [!]. Cserei következett utána. Te még virág nélkül maradtál mind eddig, valamint Kis, Virág, Lolott, Gyulainé, Theréz, és némely igen szeretett barátom, holott Vida, Helmecczi 's végre Szemere és Szent Miklós 's Bölöni is, azt kaptak. — Kapsz azt bizonyosan, mint Kis is és a' többiek: de mikor? azt nem tudom. En Sugallómat soha nem provócálom, mert azt tapasztaltam, hogy olyankor soha sem tudtam boldogulni. Emlékezel a' Gyulaynéhoz 's Lolotthoz kezdett Epistola' sorsára.

Decemb. oltá sok darabokat írtam, 's közölhetnék veled két darabot, a' mellyre ezt fognád mondani: Soha sem hittem, hogy ezt is merd. Engedd-meg, hogy ebből most titkot csimálhassak.

Martz. 7d. végre vettem az O és Uj Magyart. — Pethével érdeme szerint bán. De különben nekünk Nyelvrontóknak nagy elégtételt ad 's maga a' lizta, de csinatlan, gazos, szemetes magyarság miatt érdemel olly dorgálást, feddést, mint Pethe a' németesség miatt. — Beregszászi lap V. ezt mondja: Cui non moveat bilem *irgalmatosság*? mert B. a' maga imáds. könyveiben *irgalmus Istent* lelt. Nem mondhatjuk e el tehát az O és Uj Magyar ellen: Cui non moveat bilem *szorgalmatosság*, holott ez azt mondja hogy rossz a' *szorgalom*. — Ez azt mondja hogy nem kell *Mívész* (Artiste, Künstler), mert kész a' *Míves* (faber, fevre, aranymives, orfèvre). *Fennség* nem jó, nyilván azért mert a' *ség* csak adjectiv mellé szokott ragasztatni, kivéven némely noient, *népség*, etc. Csak hogy *Felség* (Majestas) is ilyen: 's ha lehet felség, miért ne fennség (sublimitas, Celsitudo)? — Hát még a' Vignette, Cameo vagy Camée, Zeus, Aesthesis! — Kivánod, édes barátom, 's felelni fogok Muzéumodban mind Beregszászinak, mind Zsomborinak, mind a' Debreczeni O és Uj Magyarnak, egész modestiával. Csak türelmet (Geduld, Döme szava), mert sok dolgom van, 's sokáig valék beteg.

Most Gróf Teleki Lászlónak egy hosszú és fontos levelére kell felelnem a' Nyelv' dolgában. Januar. 10d. írt, 's betegségem miatt eddig nem felelhettem. Csak lovagolhatnék! csak szelődülne az idő! addig nem lehet. —

Ha Berzsenyihez írt Epistolám talán legközelebbi Füzetedbe bemegyen, kérlek a' vége felé ezt: Xenidion 's Magyarcsa, változtassd így: *Xenidion 's Etelyke*, az a' Magyarcsa felette nemtelenül hangzik. Az Etelyke jobb mint az Etelke, mert az *ly* a' németeknek kimondhatatlan hangzás. A' negyedik Füzettel még nem láttam.

A' BORZ ÉS AZ EVET.

A' tunya Borz szennyes gödrében nézte szökéseit
 Egy ágról más ágra az Evetnek: — gödre felett az.
 A' Pánnak szentelt agg tölgyben vette lakását.
 Hé rokon, úgy mond a' tunya Borz, te felejtéd e hogy négy
 Lábtívá tevé téged is a' természet? idétlen
 Góg az, hogy te lakást a' földön lelmi pirulatsz,
 'S a' tollas nép közt lakozol. Társ, szállj-le mi közzénk.
 Légy a' mik mi vagyunk, 's hagyd ugrálásodat. Ugrik
 Medve Komám, ugrom magam is: de mi tisztelen ugrunk.
 Hallotta a' leczkét az Evet, 's a' tisztos Borznak
 Ezt felelé: társak volnánk: de te Borz vagy, egyéb én.

Ezek a' prosaicus emberek mindég azt kiáltják nekünk, hogy
 mi poetaibbak ne másszunk, ne ugorjunk olly magasra. Jöjjenek
 utánunk, 's nem lesznek alattunk. Én ennél jobb tanácsot nekik
 adni nem tudok.

Megolvasám ismét leveledet, melyet tegnap Prof. Vályi Nagy
 Ferencznek és Kézynak itt lélekor vevék, és így sietve olvasték, 's
 látom hogy nem Júliusban, hanem inkább Septemberben kellene
 mennem. Én arra készebb vagyok. Septemberben kevesebb dolgom
 lesz. Tanácskozni fogunk, mikor menjek. Beszéljünk útunkról leve-
 leinkben. Öröm annak csak képzelete is. Hát ha még Szemere
 jöhetne. De néki juta bezeg egy ördögné a' Folnesics magyarsága
 szerénl. Barátom, melly igen óhajtánám ennek az idvezülést, hogy
 a' szegény Pali szabadúlhatna-meg tőle!

Kenderesyhez írt Epistolám régi, csak nevét tettem elébe.
 Nem tudtam kihez intézzem. Azt a' philosophémát azért dolgoztam-
 fel, hogy lássam, mint öllöztethetnék magyar szódba, 's a' tárgy
 soványságát az elejével és utoljával akartam feleleveníteni. — Egyéb-
 eránt egy reflexiót. Jól tesszük hogy látni akarunk szemeinkkel:
 de nem jól tesszük, hogy szemeinket mindennek látására alkal-
 matosnak képzeljük.

Vályi Nagy kész Homérnek XVI énekével: még egy harmada
 van hátra. Patakon akarja nyomtattatni. Én ha Munkáimon által-
 esem, egyedül verseimet akarom bővíteni, javítani, hogy valaha
 megfelelhessenek a' várakozásnak. Sietni kiadásokkal nem fogok.

Vályi Nagy mondja, hogy Patakon IX Köteteim nagy revolutziót csináltak az ifjúság' izlésében. Gyönyörrel olvassák. — Szemere beszéli hogy midőn 1808. Szívképző Regéim megjelentek, Pesten négy ember volt a' ki értette. 1812. már elfogytak az exemplárok, noha Laskai visszaküldé, a' mit a' mi Csereink neki adott által. Így lesz az most is. — Bár csak én hét Kötet Pandektáimat magammal vihetném Erdélybe; de az 3500 lapot teszen. Kincs lesz az a' Maradéknak, kivált miolta nevezetesbb leveleimet párban oda írogatom. Csaknem ugyan annyit teszen dolgozásaimnak Maculatuma. Azokat is bekötetem, noha nagy része nyomtatásban megjelent.

Muzeumodban én még recenseálni szeretném ezen IX Köteteimet, 's kimutatni a' megigazítást kívánó helyeket. De én annyi ideával járok, hogy alig lesz időm valaha teljesezésre hajtani. Csak még sokáig élhetnék!

Vályi Nagy a' Vidához és Bölönihez írt Epistolákkal megelegvedve látszott lenni. Csak tegnap estve olvasta. Megvallom, ezek nekem is igen kedves darabjaim. Azok a' sublimis Epistolák veszteni kezdik előitem egykori kedvességeket; azokat szeretem inkább, a' mellyekben a' szív szóll, 's ilyen a' Vidához írott. Azonban a' Bölöniében is van érdem.

Élj szerencsésen, édes barátom. Mondjad Carlosznak, hogy ő Ő, 's én Kazinczy vagyok; esőkold Lajost, esőkold Bölönit, az én nagy reményemet. Téged feleségem esőkol és gyermekeim.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

324

3158.

720

3158.

Kazinczy — Holéczy Mihálynak.

Holéczi Mihály Úrnak

szíves idvezlését

Kazinczy Ferencz.

Kecskeméti József Úr néhány napok oltá az én házamban vagyon; leánykák' tanítása végett vettem ide. Tőle értettem, hogy az Úr szerencsésen versel, 's ezt bizonyítá tegnap Pataki Professor Vályi-Nagy Ferencz Úr is, ki most Homéért görögből 's hexameterekben fordítja, ismervén az Úrnak némelly verseit, mellyeket vele Kecskemétink közlött. A' kit Géniusa a' Poezis felé vezérlett, én attól sokat várok, ha nem csak Verselő, hanem Poeta is, úgy bizo-

nyosan igen jó, igen nemes lelkű ember. De az Úr egyszer-smind fortepiánót is ver, 's németül igen jól beszél és ír, 's nekem ilyenre volna szükségem. Házamnál egy francia születésű Nevelő lesz; az a' ki volt, e' holnap elsőjén ment-el tőlünk. Gyermekeimet szemeim előtt nevelem; két leányaim 9 és 7 esztendő alatt még, csak a' férjhez menéskor mennek-ki kezeimből, a' két fiú, 5 és 3 eszt. alatt, csak midőn felserdülnek. Ismerem a' házi nevelés' veszedelmeit 's a' köz nevelés' hasznait: de amannak szerencséjül 's ennek veszedelmeit is ismerem, 's a' kettőt az által egyesítem, hogy házamnál állítottam egy kis iskolát. Kecskemétink azt mondja hogy az Úr személyem eránt hajlandósággal viseltetik; 's minек-utána szerencsém van ezzel dicsekedhetni, csak azt mondom, hogy az Úr feleségemben is barátnéját fogja lelni, mert ez olly jó teremtése az Istennek, a' kit kevés ember láta-még, hogy meg ne szerette volna; kevélység és phantasiák 's minden hamisság nélkül. Gyermekeim jó gyermekek, 's nem talentom nélkül, házam pedig nyugodalom' helye. Az Úr, ha azt a' hívást, mellyet Kecskeméti teve nevemben, elfogadja, barátunk lesz. A' vidék gyönyörű, körül vagyok ölelve erdők és szőlőhegyek által, de úgy hogy előttem két órányi távol-ságra kies térség nyúl-el; Ujhely, Zemplénynek Gyűléses Mező-városa egy órányira van tőlem keleti-dél felé, 's ott és velem áltellenben kezdődik a' Tokaji bort termő *Hegyalja*. Fogadja-el az Úr hívásomat, 's írja-meg, melly feltételek alatt 's mikor jöhetne. Én Kecskeméti Úrnak 200 fntot adok esztendőnként; minthogy az Úr Musikát 's Német nyelvet 's egy két tudományt tanítana, az Úrnak ennél többet adhatnék. Éljen szerencsésen az Úr 's fogadjon, tartson-meg barátságába. — Széphalom Martz. 17d. 1816.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 29. sz.]

3159.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Hlyefalván Mártius 18kán 816.

Kedves Barátom!

Minek előtte innen ki indúlnék, válaszolok a' múltt Hónap 17kén irtt barátságos leveledre; melyet ez előtt egy héttel vettem. Sok a' dólgom, de ezt még se mulatom el.

Leg elébbis önnön állapotomról, 's Hivatalomnak mivóltáról

irok; mellyekről, a' mint azon levelednek 7dik Szakaszzában említett, C[serey] F[arkas]tól és D[öbrentei]től heában tudakozódtál. — Én, Barátom, Oskoláimat bé végezvén, 1790ben az Itilő Mesterek' és a' mellettek lenni szokott Cancellariák' (Tü Patvariának nevezitek) vissza állításának alkalmatosságával, Cancellista lettem a' Néhai Tudós Cserei János Cancellariáján, a' ki Erdélynek elfelejtethetlen Itilő Mestere, nekem pedig negyedizen való Vérem volt. — Jelen lévén az 1790—91beli nevezetes Diaetán, Sz. Márton napjára bé mentünk M. Vásárhelyre, a' Királyi Tábla helyére, 's ott voltam, elébb mint Cancellariae Director, azután mint Substitutus Protonotariális Protocollista, kit a' Néhai Bátyám úgy meg bizott volt, hogy egészszen reám merete bizni a' Cancellariáján levő Ifuságot, mikor a' Regnicolaris Deputatioval, mint tagja, Bétsbe fel ment. Nekem nem volt több Testvérem, egy Húgomon kívül, ez 1792ben Februariusban meg holt: az Anyám a' ki nevelt, (mert Apámat 3 esztendőskoromban el vesztettem volt) vigasztalhatatlannak láttzott, engemet haza hívott, 's Mártius végivel haza mentem. Nem volt kedve Anyámnak hogy el távozzam esmét mellőlle; én a' Természet szavának engedelmeskedtem; — de otthon lenni, üdőtöltés nélkül, — egy eleven és szerelmes ifiúnak, — bajos volt: — csak hamar elvégeztetett hogy *meg házasodjam*; — 's az Erdélyi Úri Házok leányai közül azt a' kit leg tökéletesebbnek ismertem, — G. Lázár Istvánnak és G. Haller Ersébetnek (a' Gábor Testvér Nénnyének) nagyobbik leányát, *Rósit*, 21 esztendőskoromban elvettem. Semmit sem kaptam véllé, — nemis kerestem, — egy igen derék, szép, nemes érzeményű, nagy olvasásu, hív Feleségnél; — és, a' mint azután ki telt, jó Anyánál a' gyermekeinek! — Én evel meg elégedve voltam, az Anyám külön jószágotskát szakasztott, 's *gazdálkodva* és *olvasva, tanulva, fordítva*, — a' miben gyermekségemtől fogva gyönyörködtem, — töltöttem el 8¹/₂ esztendőket; — azt ki véve, hogy a' Gubernium ottan-ottan hólni Commissiókba vagyis Deputatiókba elküldött, a' Vár megyék Gyűléseit pedig szorgalmatosan jártam; — — 1800ban Karácsonkór meghimlőztem az Anyámnál *Tihón*; — a' feleségemis hasonlól a Szüléinél, *György falván*: én fel gyógyúltam, de a' Feleségem és egy szép 3 esztendőskor fiam elhóltak: — 's két leánykám maradott. Esztendő múlva, részszerént gyermekeim tekintélből, részszerént önnön kedvemből, a' meghólt Feleségem testvérét, *Klárít*, elvettem. Evelis jól éltem, szép Aszszony volt 's kedvemben járó: — tsakhogy nem szerette úgy a' könyvet mint az első, a'

ki bennem az olvasáshoz való kedvet még nagyobbra nevelte volt. Magános falusi ember voltam evelis 1804ig: ekkor egy Bétsben lévő jó barátom, Udvar. Cons. Wayna Antal, hírem nélkül bé tétetett a' K. Táblára supernumerarius Assessornak. El fogadtam, hogy a' Haza szolgálattjától magamat elhúzni ne láttassam, és az Anyámnak kedvit töltsen, a' ki a' Hivatalviselésről sokat tartott. — Supernumerarius voltam 1813ig: ekkor történt, hogy G. Nemes Ádám, a' *Tilgungs-Deputatio* V. Praesesse, a' *Háromszéki Fő Király Biróságára*, melyre resolválva volt, le nem jöhetvén, le jöni nemis akarván, 's ő Felsője parantsólván, hogy Háromszéknek Fő Administrator rendeltessék, Administratorrá lettem. A' Székely Nemzetről tudd meg: hogy annak a' Fő Ispánnya maga ő Felsője; Székenként pedig Fő Király Birói vannak, a' Vármegyék Fő Ispánnyaival egy ranguak, az Administrator pedig *Interimális Fő K. Biró*, mint p. o. Rhédei Biharban, mert annak is van Fő Ispánnya — T. S. — 1813ban, 14ben, a' meddig Brassó Vidékében a' pestis tartott, nagy collisiókba jöttem volt a' Guberniummal, de az Udvar kedvesen vette a' magamviséletét, 's engemet Consiliariusi Titulussal ajándékozott meg. 1815ben a' K. Táblánál Actualis Assessorrá lettem, de az Administratióbanis meg hagytak, és így, Polgári állapotomat véve: vagyok *Act. Tab. Assessor, Háromszéki Administrator*. 's **patkontza** *Consiliarius!* Tudodé mit teszen ez a' szó? járé nállatok? *Opposituma* a' *töllyesnek*: a' virágokról mondgyuk, p. o. töllyes székfő, patkontza székfő, — vagyis inkább *szegfő*, — mert vigyáznom kellene hogy előtted a' nyelvben ne véttsék. — Már eddig lettem volna ezt az Administratiót, mert Jöszágim meszsze létek miatt káros, de a' Cancellarius G. T[eleki] S[ámuel] tartóztatott. — Ihól az én állapotom, Hivatalom, 's Biographiámnak egy része! —

Jeles történet a' mit Jache-ról és Hardenbergről irsz! A' mit Jache az *örökös békességről* mondott, bajos volna refutálni; kivált annyi Századok demonstratiói után!! A' Tugend-Vereinről a' jutott eszembe, mikor leveledet olvastam, hogy annál a' Lasterverein erősebb szokott lenni. —

Jól mondod! Sándor olyan nevet szerzett magának a' milyent kevesen tudnak vagy akarnak! Ha az a' Nemzet lábra áll (lábra kell pedig állania, ha a' Constitutiója nem tsupa maszlag) éppen annyi jót várok belőlle, a' mennyi rossz elrontását követte. A nagy jónak és a' nagy rosznak némelykór tsak egy megindittas kell, mint

a' sik helyen elhajtott golyóbisnak, 's addig menyen, a' meddig a' lassu surlódás vagy a' megakadás mentét megnem állítja.

A' Falusi Oskolákról való opiniodat szeretném egészben látni: a' Debretzeni Vásárban találhatnál alkalmatosságot, Sibóra vagy Krasznára utasítva, velemis közleni. A' Nép neveléséről való gondoskodásnál alig lehet nemesebb. Azonban: Helvetius mondása jut eszembe: *Quelques hommes illustres ont jetté de grandes lumières sur ce sujet, et l'éducation est toujours la même. Pourquoi? c'est qu'il suffit d'être éclairé pour concevoir un bon plan d'instruction, et qu'il faut être puissant pour l'établir.* —

A' mi a' Subsídium sürgetését illeti: meg nem foghatom mit akarnak véllé. Ha arra akarnak szoktatni, hogy *adózzunk*, mondanák meg egyenesen, 's *Angliai módon* reális vehetnének; — tsak osztán egyebeketis lehetne abozképest igazítani: mert a' Hazánk megismértt. javára miért ne áldoznánk esztlendónként? de abban hogy a' Fejedelmem' leányát 's Onokáját degradálták, a' Hazámnak még tsak meszsziről sem látom hasznát: lehet hogy butaságom okozza! — Adni arra, hogy p. o. a' Nevelés dólga jobb lábba tétessék, — vagy hogy az industria fel élesztessék, — a' Tudományok terjedjenek, — a' Commercium könnyebbítettessék és gyarapodgyék, — kész minden értelmes *Nemes ember*: de ezek a' Törvényszerzés tárgyai, 's ott kell kérni a' hól ezek meghatározotathassanak. Bizony azt sem tartom kívánatosnak, hogy a' Bétsi Burgnak újra építésére fizessék; de ha ő Felsege Budán vagy Székes Fejérváron akarna Regiát építeni, 's tudnám hogy azontúl ott lakik, örömet adnék!! — Azonban ezeket C. M. írja K. Fnek, de az Administrator minden beszéllő tehetségét arra fordította, hogy a' Háromszékiek a' kívánt Summát adják meg, és tsak abban vétett, hogy a' *Repartitiót későre tsinálhatta meg*, 's azért az Udvar megis pírongatta; -- holott azután sem ígérték ezek a' nyakas Székelyek, sőt annál inkább nem ígérték, mivel repartíálva vólt. — Már egyébről.

Hogy az élők között az első Magyar Író vagy, azt régen tudom; hogy a' Neologismusba felettébb és igen sebessen belé ereszkedtél, azt sem tagadhatom! A' Te érdemedet a' Magyar nyelv dólgában minden helyes itéletű ember megismeri; — de, ha meg nem bánt kissébb-látásu Barátod, arra kérlek, hogy *tsak abban újíts a' miben szükséges!!* Minden nyelvnek meg van az ő tulajdon természete; ezt lehet *mívelni*, de nem kell *megváltoztatni*. Mindenekfelett pedig azt kívánnám tőled, hogy a' nyelv szépítésében inkább a' Görögöt

vagy Deákot (mert ezek, ha holt nyelvek is, örökké szépnek maradnak), mint a' Németet vedd hímül. Amazok nem annyira ellenkeznek a' miénkel. A' Német nyelv magában széppé lett, sok pallérozás által, — de a' ki Magyarúl a' Németek szóllás formái szerént beszéll, meg bántya a' Magyar nyelvet; lehúz az érdemből; — mert azt láttatik ítélni, mintha ennek nem vólnának a' másikéhoz hasonló vagy azoknális nagyobb szépségei. — Én ugyan Hozzád képest gyenge vagyok a' Litteraturában, de azt elmerem mondani: hogy a' Magyar a' maga nyelvének tulajdonságaiban nem alább való a' Németnél! Ezt, ha személyesen együtt lehetnénk, példákbl meg mutatnám; — miért fatsarjuk hát Német rámára? — Meg engedj mérészségemről!! tiszta szívből ered bátorságom, melyel Nemzetem első Litteratorának gondolatimat felfedeztem. A' mi pedig az újj szók alkatását illeti: arról azt tartom: hogy a' *minek nints neve, adni kell: de tsak annak, a' minek nints*: a' minek van, miért adjunk? — Már pedig, az egészsz nyelvet, tellyes ki terjedségében, tudni kellene annak, a' ki meg merné határozni, hogy ezt vagy amazt nem lehet ezen a' nyelven ki mondani. Ki az? — Kétekedem hogy Nemzetemben legyen tsak egys! — A' minek egyik Tartományban nints neve vagy igéje, van a' másikban, a' *hol elnem felejtődött*. A' szók kűtfejét ott kell keresni, a' hol *egy nyelv* uralkodik, a' népnél, Századoktól fogva. Ilyen a' Székely föld. Itt sok magyar szó van, a' mi nints tudva küllyebb. Miért? Azért hogy itt eleitől fogva minden ember Magyarúl beszéllt. A' hól a' Tudósok a' deákéri, a' gálánsok a' németért önnön nyelveket megvetik, ott sok szók és sok igék elvesznek, mert a' nevezetesebb dolgokról nem beszéllnek a' Nép nyelvén. — Még [!] egyszer kértelek vólt, hogy álljunk öszve egynehányan a' *két országból*, és készítsünk egy Lexicont. — Ez elmúlhatatlanul szükséges; mert külömben egyik Tartományban egy Magyar Nyelv, másikban más főrmálódik; 's az ellenkezés miatt idegen nyelvhez fojamodunk! Ebben énis ajánlanám gyenge segedelmemet: Döbrönteit pedig (a' ki megbetsülhetetlen ember közöttünk) sokat tenne. Vedd fontolóra: 's meg ne neheztely hogy kezéd alá szóllok! —

Hazánkat akarod meg látni? Válaszsz erre olyan üdöt, mikór én vagy Farkas, veled járhasson valamelyikünk: a' régiségnek szép nyomait találod, mesterséges mivelődést keveset. — Engemet itt ne keress: Ha Sibóra jösz, és Tihón leszek, egy órányira fel-találsz. Ha ott nem leszek, Kolosváron vagy M. Vásárhelyen talál-

kozhatunk. Én bánom hogy Hivatal viselésre adtam magamat: de már benne vagyok, és elhagyni átallom. Mundus opinione regitur. Hogy mire szántak el, nem tudom; de sajdítom. Nem vágyom reá, de ha a' nagyoknak úgy tetszik, legyen; *jóra fordítom*: noha sokkal kevesebb jól *tehet* az ember a' Hivatalban, mint a' mennyi *rosz* szat *tenni kéntelen*. — Tsókollak: Válaszodat *Tihóra*, per *Debretzen*, *Somlyó*, *Brád* el várja, érdemeidet tisztelő igaz barátod,
Cserey Miklós mpr.

Felcségem vissza köszöntet, 's bizonyos lehetz hogy tudja tisztelni érdemeidet. A' Tiédet szómmal tiszteld.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 26. sz.]

3160.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 20. März 1816.

Theurester Freund,

Ihren Brief vom 6. März überbrachte mir die letzte Post. Haben Sie die Reise nach Igló angetreten, so werden Sie bis jetzt schon in Igló seyn. Auf jeden Fall ist es gut, wenn ich meine Antwort an Ihren Herrn Vater adressire.

Meine Frau wiederholt Ihnen die Offerte, Ihre Amélie in die Rcihe ihrer Kinder anzunehmen. Finden Sie es gut, dass sie hier erzogen werde, so bringen Sie sie her oder lassen sie in den Händen Ihres Cousins in Kaschau, woher ich sie abholen werde. Sie soll uns immer auf ihren würdigen und von uns geliebten, und so sehr liebenden Vater erinnern, und gewiss keine Kränkung leiden. Ich bin nicht reich, ich habe Schulden, und für mich grosse Schulden; aber das Kind meines Freundes, den ich so sehr liebe, wird mir nie zur Last.

Könnte ich Sie selbst von Keszthely retten! Ich zittere von dem Gedanken, dass Sie mit einer nicht kleinen Familie privatisiren wollen. Lassen Sie mich alles wissen, was Sie vorhaben. Ich nehme an Ihrem Schicksale Theil.

Ich schreibe Ihnen im Bett: seit den ersten Tagen des Jahres liege ich fast immer. Ein Kopfrheumatismus und andere Zufälle plagten mich wechselweise.

Umarmen Sie unsern Genersich, und sagen Sie ihm, dass ich ihn von ganzer Seele liebe. Leben Sie wohl, theurester Freund.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3161.

Kazinczy — Terhes Sámuelnek.

Széphalom, márcz. 20. 1816.

Tisztelendő ur, Különös bizodalomú Drága jó uram!

Ágyban írom e levelemet; Január első napjai óta csaknem mindég fekszem, és hogy levelemet az urhoz intézem, annak egyik oka az is, hogy így ne kellessék két levelet írnom; az ur mind az egyik mind a másik nagyfalusi háznak barátja s bátor vagyok reményleni, hogy levelemet vagy legalább annak foglalátját közleni fogja az Ur, s kérem az Urat, hogy ezen baráti szolgálatot tőlem megtagadni ne méltóztassék.

A mi négy gyermekeink egészségesek és nekünk épen oly kedvesek, mint eddig; nincs semmi panaszunk ellenek. Tanításokról s előmenetelekről akarok csak számot adni.

Mintegy két hete, hogy toronyai születésű Kecskeméthy József uram, ezelőtt publ. tanító Rév-Komáromban s kevés eszt. előtt tanítványa prof. Vályi Nagy Ferencznek Patakon, házamba vagyon és a gyermekeket leczkézi a vallásban és holmiben, a mik magyarul taníttatnak. Ezen ifjúban nagyon megáldott az Isten; jobbat nem kívánhattam, ilyet nem reménylettem, semmi gorombaságot a gyermekek ellen sem mi nem engedünk neki, sem ő nem enged magának: s a mellett még is elég erős nekik remonstratiókat csinálni. Minthogy leánygyermekeket még a gyenge esztendőkbén is nem tanácsos férfi nevelő által úgy neveltetni, hogy egy felvigyázó ne legyen, soha velek különben nincs, hanem feleségemnek jelenlétében s olykor a magaméban, s ha ez nem lehet is, én mindég a szomszéd szobában vagyok; mindent látunk, mindent hallunk. Méltóztassék az ur elhítelve lenni az eránt, hogy a gyermekek tulajdon *szüléjikknek* házoknál több gond és hivebb kezek alatt nem lehetnének. A gyermekeknek épen a küszöbük előtt van a retirada s a tanítónak megtettük a kérést, hogy soha oda ne menjen. Velek egy szobaleány hál s a pitvarajtó be van zárva.

Bónis Theréz és Miczi folyvást olvasnak s folyvást fordítanak francziául és a mi több, feleségem fenn szóval olvas s Theréz alig talál valamit, a mi iránt felvilágosítást s magyarázatot kívánjon. Hogy ezen az előmenetelen bámulhasson az Ur, méltóztassék, Tek. Bónis Sámuelné asszonyt kérni, hogy midőn aprilisban szerencsénk lesz itt tisztelhetni, az urat is magával hozza. Prof. Kézy ur itt vala márcz. 16-án, producáltuk s ez a barátom, a ki a gyermekekkel és vélem együtt tölté a karácsoni innepeket Lasztóczon, ezen nem tudá eléggé csudálkozni, Vályi Nagy Ferencz úr és az asszony pedig tánczokat nézte nagy meglepéssel. Tánczleczke csaknem minden estve tartatik; most *menuetet* tanulnak s én magam is járom velek. Ez lévén a legszükségesebb és legnehezebb; minthogy ez ad igazi állást a testnek, arra pedig mind a négy gyermeknek igen igen nagy szüksége van, azon leszünk, hogy ezt aprilisig jól járassák. De hiszi-e az Ur, hogy még abban is vesznek formalis leczkét, hogy mint kell legnagyobb rendű házakhoz belépni, hogy kell ott ülni, mint illik szólani, mint búcsúzni. Mint kell ismét oly háznál, a hol kevesebb *etiquette* van, mint az oly háznál, a hol mintegy mindennapiak vagyunk? Az ur tudja, hogy ez talán még szükségesebb mint a Geogr. és Hist., noha ez sem fejet sem szívet nem formál. Azonban erre is van gond. Én Furke után készíték nekik egy kis compendiumot ezen két tudományból magyar nyelven.

Gouvernantunk márcz. 1. ment el s a kolozsvári ismét beállott b. Wesselényi Józsefhez, kinek házat már elhagyta volt. Szerencsére, rettegven, hogy így járok, correspondentiába tettem magamat egy Mdlle *Genotte* nevű személylyel, kit Bécsben láttam, szül. Brabançon, igen tiszta pronuntiatióju személy. Anyjával és vele s testvéreivel jöttünk össze s hallván, hogy francziául beszélnek egy kis gyermekhez, én kezdém a beszédet s nagy volt örömek, midőn a feleségem franczia beszédét hallván, ezt kiáltotta az egyik: «Madame, vous êtes née française?» Decemberben megszólita az atya magától, hogy leányának szerezzek helyt valamely háznál. Kérem, várjon addig; mig a kolozsvárral véget érek. Csak most kapván a hírt, hogy ez nem jó, márcz. 13-án meg hívtam magamhoz. Májusban itt lehetne már. Ha ezt megnyerem, nem fogom sajnálni, hogy a tavaly lehozottat az atya visszahívá, jó leány volt, de más érdeme ugyan nem igen vala. Az, a ki felől szólok, sokat ígér, beszédbe eredénk vele s mondánk neki, hogy egy nevelő miatt jöttünk fel s ő akkor hogy szóla a nevelésről, hogy ha ez már

akkor fel nem volt volna általunk biztatva, bizonyosan ezt hoztuk volna le.

A kassai musicus megcsalt, beküldtem jókor az előpénzt s más szél érte, nem hagyja el a várost. A sógorasszony tehát azt engagirozza, a kitől ő maga tanult, pedig ő prima vista játszik és ezt a tudományát attól az öreg embertől vette. Hogy ismét meg ne csalattassam, kétfelé tettem lépésemet. Így vagy egyik vagy másik csak eljő. Valamit lelkiismeret és becsület tőlem kívánnak, azt szentül fogom teljesíteni s ez Tek. Bónis urat megnyugtathatja.

A mint feljebb mondtam, a gyermekek ellen semmi panaszunk. Phantasiék s holmi erőtlenségek mind a négyben vannak, de hiszen gyermekek s azért vannak itt, hogy semmit meg ne szenvedjünk. Látják, hogy azt tulajdon gyermekeinkben sem szenvedjük. Nékem magamnak vélek még semmi összeakadásom nem volt, leánygyermekek levén, jobb, ha az olyan esetekben a feleségem viszi a szót. Én a becsület érzésén szoktam igen nagy kémeléssel tenni s igen nagy szeretettel a leczkét. Kivált a csak félhazugság utálatosságát is volt alkalmatosságom e napokban éreztetnem az egyikkel, de a kit meg nem nevezek. Valaki Eckarthausennek nevetséges imádságos könyvéből lefordítá azt a misei éneket, melyben az áll, hogy híjába az áldozat, ha a szív nem tiszta; menj ember, békélj meg s úgy gyujts tönjént s ezt az én excerptáimból felolvasá Theréz s véget érvén, én kérdém: Theréz, ugy-e szép s a háromnak egyike, ki azalatt mindég játszott az én gyermekcimmel, minden pirulás nélkül és nagy készséggel felkiált! Bizony szép! s én figyelmessé tettem, mely rüt szem és orcza nélkül mondani nemvalót. Tisztelendő úr, mely öröm volna az nekünk, ha mi valaha azt látnánk, hogy ez a mi hív felvigyázásunk és gondjaink nem valának *sikertelenek*. Lelkiismeretünk legalább azt fogja mindég kiáltani, hogy mindent megtettünk, a mit lehetett.

Ajánlom magamat az Urnak szives tisztelettel Tisztelendő Ur az Urnak

alázatos szolgálója
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a *Irodalomtörténeti Közlemények* 1892. évf. II. köt. 402—404. lapjain.]

3162.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Kazinczy István bátyámat minden órán várom a' vásárról: általa mennek a' vártak, 's Helmeczytől illy renddel:

Báróczi képe,
 Bölcsek köve,   119
 Boufflers,   71
 La Rochefoucauld,   11
 Rigó,   11
 Rádaytól és
 Horváth Ádámtól levelek,

tőlem pedig Garvenak I és II. Kötetei. Trattner szerint már útban vannak az

O és Új Magyar,
 Nemz. Plutarch,
 Erd. Muzéum IV. Köt.

Helmecki azon csudálkozik, hogy olyak is kéretnek tőle, mellyeket esztendőnek előtte visszaküldött:

Themistoclesz,
 Emilia Galotti,
 Minna.

A' Farkas' toldalék-levele Kedves Uram Bátyám' papirosai között fogott eltévedni: nem lelem azt, 's aliglan említem.

Az egész vásár alatt többnyire Helmecczivel 's Törtelyi baráténkkal mulatgattam: Vitkovicsnál csak egyetlen estvét töltöttem. Tőle tudom, hogy vihor a' tót nyelvben éjszakai szelet jelent. De bár Pistával jöttem volna öszve. Sok újságokkal vár, monda Vitkovics; hogy valamelly Magyar MSS fedeztetett volna fel; hogy datum van arra, hogy Ovid magyar nyelven dolgoza verseket, 's hogy és hogy — de a' miket V. nem tudta elmondani, mert ő testestől lelkestől Prokátor.

Vasárnap Trattnernél ebédeltem. Hoblikot legelőszer itten látám. Ő azt beszéllé, hogy a' Veszprémi Vicispán Alszolgabírónak substituálván Somogyit, így szólla: Minthogy Néhai Somogyi Úr meghalálozott . . . Kaczaj támadt, 's a' Vicispán megzavarodva igazítá

meg magát. Csupa nyomor az a fattyu. Hoblik szekerésének szájában: Szerszeny: serény, gyors, fürge; Somogyban. Ezt is II.-lől.

Horvát Pista nem kárhoztalja az Ujítókat, de nem követi; monda Trattner. Én pedig lelkem ismerete ellen nem írhatnék, felele Helmecki. — Láttá e már Uram Bátyám a' Jelentést a' Messziás' elébe? Az Kultsár tollából folyt. Bár azt említette volna a' Jelentő, a' mit Herder mond:

Es ist Klopstock der erste Dichter unseres Volkes, der so wie Alexander Macedonien, die deutsche Sprache seiner Zeit nothwendig für sich zu enge finden musste; der sich also in ihr eine Schöpfersmacht anmasste, diese zur Bewunderung ausübte u. noch zu größerer Bewunderung nicht übertrieb: ein Genie das auch in der Sprache eine neue Zeit anfängt. So viel Galle seine Art des Ausdruckes bey dieser u. jener Herde mag erregt haben; so sehr sie durch dummes Lob u. dumme Nachäffung entweiht werde — mit allen Schwächen u. Fehlern bleibt sie eine mächtige hohe Sprache. Und nicht einmahl bewundere ich sie so sehr wenn sie aus den Höhen des Himmels der Götter die Sprache Sions u. Tabors spricht, als wenn sie aus den Tiefen der menschlichen Seele Gedanken u. Empfindungen nicht spricht, sondern Gestalten bildet. Hier ist er für mich am meisten Dichter, Weiser u. Psycholog.

A' *halhatatlannak nem halandóra* lett változásának, 's ehhez hasonlónak 's hasonlandóknak felette örvendek a' magam és Értelmesebbek képében. — Tóth Lászlóval még sem lehettem, Aloyzzal sem: ez még sincs Pesten: a' levél Széphalomról Vitkovicsnál várja. Még egy újságot! Prof. Fejér Ruszektől azt a' hirt vevé, hogy egy Szala Vármegyei Assessor Tacitus fordításával készen vagyon. A' Kisfaludy Tragoediája elejébe a' réz még nem érkezett el.

Péczel, Martz. 20d. 1816.

Az anyám minden levél irásomban megkérdi, ha tiszteltem e nevében Kedves Uram Bátyámat 's a' Mélt. Grófnét.

[Eredetije a Szemerétár VI. kötetében.]

3163.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Martz. 24d. 1816.

Kedves barátom,

A' mire utolsó leveled felhatalmaz, az eránt épen kérni akaralak. Sokat kihagyál a' Wieland Jegyzéseiből, 's az a' vágyásom van, hogy a' Magyar Olvasó mind bírja a' mit ez a' nagy ember a' mellé a' nagy ember mellé felvilágosításúl monda. Való, hogy W. néhol hosszabb mint talán lenni kellene, de non sunt longa, quibus parum est quod demere possis. Szemem előtt tartván azt a' mi a' te tolladból folyt, hozzá fogok tehát ezen Jegyzések' és Bevezetések' lefordításához, 's Aprilben és Májusban ez lesz minden dolgom, valamikor a' Klopstock Messziása kifárasztand. Augustushan így sajtó alá mehet Horátnod, még pedig úgy, hogy azt előbb végig fogod tekinthetni.

Engem Január. 10d. egy valóban tiszteletemet is hálámat is érdemlő levelével tisztele-meg Gróf Teleki László. Alig érezhető fonaloknál fogva igyekszik a' maga feléhez vonszani; emlékeztet azon időkre (1783ban), midőn barátságban éltünk — 's légyen szabad előtted (de csak előtted) feldicselkedni, hogy ez az ő atyjának 's Cornidesnek *parancsolatjából* esett — 's a' levél' végében arra int, hogy *érezzem méltóságomat*, 's ne polemizáljak. Egy illy levél, a' mint már említém, nekem tiszteletemet is érdemli 's hálámat is, de megtérni nem tudok. Ez idén igen kevés napokat kivéven mindég feküdtem, 's mentve lehetek hallgatásomért; de nem tudnám magamnak megbocsátani, ha tovább is hallgatnék. Ezt dolgozám e' napokban, 's még soká nem leszek vele kész, mert úgy írom, hogy, (elhallgatván 's kitalálhatatlanná téven a' Gróf nevét) Töviseim és Virágaim mellé tétethessék. Minthogy vele harczolnom kellene, ő pedig annak nem kedvelője, a' levélben ítéletemet adom az Ó és Új Magyar felől, a' ki vele alkalmasint egy hitben van, 's ez a' ravaszkodás megment holmi kedvetlenség' mondásától, az pedig hogy a' levél T.hez szól, tónusomat nem engedi élessé válni. Ez a' zsíros-szájú fija Debreczennek 's Kálvin Jánosnak, rettenetes egy Nyelvtanító, 's azt gondolja hogy elég a' Cicero Orátorának 's Horátnak némelly eltanult helycivel paradirozni. — Ezen levellemmel együtt fog nyomtattatni az a' mit Wieland és Garve a' Német Nyelv ügyében mondtak.

Én magam keveset olvasok fachomra nem tartozót, 's az Utazási-Munkák megnevezésében parancsolatodat nem teljesíthetem: de még ma írok Gróf Dezsőffynek, a' ki *mindent* olvas és szertelen lelke szerént mindent *tud* is, hogy nevezze-meg a' legjobbkat, 's azonnal közlöm Veled feleletét. — Ez az általam csudált és szeretett nagy ember most Nyelvünk eránt készül valamit írni, melly javalásodat nehezen nyeri-meg. Bevezetését láttam 's eliszonyodtam. Kívánta hogy minden sorát, minden szavát critisáljam, 's megtettem a' mit kívánt, de ő nem vala megelekedve crissimeimmel, 's mint nálunk Íróknál szokás, neki kedvesebb a' magáé. Nem egészen barátja a' Neologismusoknak, de maga nekem még nagyobb Neologus mint az én olly kevesek által becsült Helmeczim, kit én egy második Aristotelesnek¹ nézek. Érjen-meg csak, akkor fogja látni a' haza, mit bírand majd benne.

Minthogy engem képzelődéseim mindég egy pontról más pontra csálnak, most azt a' vallást kell tennem, hogy ha kész volnék már a' Messziással, egyenesen a' Ciceró' Levelei' fordításának állanék. Megengedem, hogy az ő tolla és az enyém igen keveset hasonlítanak egymáshoz; de úgy hiszem, hogy fordítói souplessemet annyira legitimáltam, hogy magamnak nem szerencsétlen sikert ígérhetek itt is.

Most pedig ne vess azon a' mit ide zárok. Még nem kész, de közel vagyok végéhez; egy óra alatt meglesz; de én csak akkor dolgozom versben, mikor a' poetai bohóskodás lelke önnként jó reám. Hans Sachs juta eszembe, 's megolvasám két darabját 's így leve ez. A' vén poetizáló Suster pedig a' Pucelle d' Orleanst véteté kezembe, mellyet van hús esztendeje, hogy nem olvastam. Melly szép fej és melly inmorális gaz lélek! nem a' szent helyek' profanatióját értem; de mit mondjak arra, hogy a' nagy Friedrichet, egykor *imádott* barátját, a' *tambourokra* emlékezteti. Elj szerencsésen, kedves barátom.

Farsangi-alak járul hozzád,
Nagy férjfi; vedd e' parolát.
Te ötöt így (az az lárvában) nem ismered?
Pedig ő neked jó embered,
'S ha érzed e' hív kézszerítást,
Helyébe, tudom, nem kívánsz mást.

¹ Előbb *Xenocratesnek* volt írva, de ezt Kazinczy F. kitörölte.

Orczám, úgy a' hogy látod, viaszok,
 De én magam egy új Hans Sachs.
 Csizmákat, mint ő, még nem varrtam,
 De verset halmokkal faragtam,
 'S tán nem rosszabbakat mint ő,
 Mikor a' jó kedv rám néha jó.
 Csak hogy engem versre édes tűz
 'S a' szárnyas Isten' nyíla úz;
 Őt inkább az a' kegyelem,
 Melly a' Suszterektől nem idegen,
 Melly világítja a' Jakob Böhméket,
 Látni angyalkákat, ördögcséket.
 Őt gyúlaszták vastag Postillák:
 Engem piros pozsgás Fringillák.

Van nékem is egy Postillám;
 De meg nevét nem mondom ám.
 Mikor elhamvadzik tüzem,
 'S haszontalan töröm eszem',
 Körmöm' haszontalan' rágesáalom,
 'S ki belőle a' rímet még sem vájom,
 Előveszem kis könyvemet,
 'S mingyárt fellelem rímemet.
 'S a' verset nagy halommal szórom,
 Pedig sem ráspolyom sem srófom.
 Derék könyv! jobb mint Schmétius;
 Nem t'dott annyit Horatius,
 Ő, a' ki öltözve fényességbe,
 Úgy ment-fel, mint hattyú, az égbe.

'S mit is akartam mondani?
 Úgy! — hogy más alakba állani
 Okos emberhez nem illetlen.
 Ember nem lehet az szűnetlen,
 'S illyet magok a' nagy Istenek
 Igen is gyakran miveltenek.
 Ki szép bikává változott,
 'S a' teng'ren egy lyányt ált'hozott,
 Ki galambbá lón, ki gerliczévé,
 Ki farkassá, ki rút tevévé,
 Csak hogy czéljához elérjen,
 És keresett jutalmat végyen.
 Én egyebet nem keresek,
 Mint hogy víggá tehesselek.

Ruhád miatt te nem mégy bálba,
 Engem betegség vága az ágyba;
 'S így a' farsang jó napjaiban
 Mind a' kettőnknek része van.

Hallád te híret Jupiternek?
 Az atya volt az első embernek,
 'S így osztán a' többinek is.
 Van egy könyv, Homerusnak hívják,
 Az úgy mondja hogy ez a' buják
 Adott lakókat az égnek is;
 'S azért őt így tituláztatja:
 „Istenek és halandóknak atya.“
 E' fajtalan Isten eggyeszer
 Látni akarta volt hogy az ember
 Ez árnyékföldön mit csinál,
 'S mint hajdan a' jó Mátyás Király,
 Elfedve királyi méltóságát,
 Ál névvel járta be országát,
 Merkúriusnak egyet int,
 Találjon egy kis csínyt megint,
 Hogy az ő kedves ágyas társa
 Elillantását meg ne lássa.

Merkúr az ilyenre magát
 Nem kérette soká, tehát,
 Felséges atyám, királyom, mond,
 Az a' te fiadnak csak kis gond.
 Felséged várja kis békével,
 Merkúr mindent felér eszével.

Már itt van 's vállán egy csomót hoz,
 'S így szóll a' mennyei királyhoz:
 Vegye csak magára Felséged
 E' megkopott kék köpenyeget,
 Vonja-fel e' málybőr czizmát,
 Itt e' nadrág is; 's e' nád pálczát
 Markolja a' jobbik kezébe,
 'S e' sinkót nyomja-bé fejébe:
 Én e' gubát vetem magamra,
 'S szőrös bocskort fűzök lábamra,
 'S Uram így szegény legény nemes-ember,
 Jó-magam pedig tót süheder.

Júnó lenéze az ablakon,
 'S meglátta őket az udvaron,
 'S ők az egek' királynéjának
 Nagy mélyen főt és térdet hajtnak.
 Hé Sára, e' két idegen
 Talán tőlem éhen megyen.
 Menj, tudakozzd Mihály mestert,
 Jól tartotta e e' két embert.
 A' Kultsár nyisson kamarát;
 Ne szánja a' kenyeret, szalonát.

De míg a' királyné így beszéll,
 A' két idegent elhordta a' szél,
 Szépen kiérének a' várból
 'S a' tót süheder ekként szól: etc. etc. etc.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3164.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Mart. 24d. 1816.

Kedves barátom,

Nekem boldogabb életet adtak az Istenek, mint neked; de nekem többel is tartoznak: én hetedfél esztendőt másként tölték mint te, 's ez poltolékok érdemel: mintegy egy hét olta minden-nap tánczolkok 8 esztendős leányommal és anyjával, ki neki és négy más, (idősbb, de nem idős) Kisasszonykáknak ebben is leczkét ad. Bécsből hozott Nevelőm Martz. elsőjén elment, 's még az új nin-csen itt. — 'S úgy neki eredtem a' tánczknak, hogy megifjodva képzelem magam. Jó a' desipere ősz hajjal is. De hagyjuk a' tréfát.

Szertelen ember vagy te azzal a' Lexiconoddal, és hogy te még Mózesre is dolgozol Index omnium vocabulorumot. Az *αλλοτρια*-k magamat is eléggé gyakorlanak: de én a' Mathuzsálem' életéig nyujthatnám-ki napjaimat, 's az efféle még sem jutna eszembe. Én a' helyett az *Ó és Új Magyar* Írójától tanulom, hogy nem a' csigá-zott, darabos, németes magyarság, hanem a' zsiros-szájú magyarság a' szép magyarság. Az Isten áldja-meg érte hogy erre tanít, mert nála nélkül fel nem értem volna eszemmel soha. — Benne és Beregszásziban ugyan kapa a' Nemzet Nyelvtanítót. Azonban kell lenni B-ban valaminek mert Szathmár Vármegye 1500 futnál

bővebb jutalmat colligála neki, a' Debr. Consistorium pedig 100 fttal, holott az idéten hűségű Űzzát az Úr Isten egygy menykővel sújtá meg, hogy a' feldőlni akaró frigyládát ő akará megtartani.

Ámbár szívesen sajnálom hogy triumphusod elmult, nagyon kaczagtam a' Cenzor háta s ítmányán, mellyel téged Verseidnek MSmával megajándékozni méltóztatott. És melly okoknál fogva tiltja a' Munka megjelenését! Leveled és ez a' czédula be fog menni Excerptáimba, mellyet én a' Cicero Tírójának példája szerént, Pandectának neveztem, és a' melly már meghaladá a' 3500dik lapot. Közleni fogom ezt és a' dolgot Gróf Dezsőffy Jóseffel, mert a' hajdan imádott most kaczagott Nagyt ő is ilyen Versekkel tisztelgeti néha.

Tudod e, hogy Batsányi mint rab hozatott haza Párizsból? és hogy most, talán Brűnnben, *nem* látja a' napot? Tettét 1809. tudod. A' szerencsétlen Párizsban is gyűlöltetett, a' mint azt Fő Ispánom Ujhelyben publice beszéllé, 's én, a' ki az ő lelkét ismerem, igen könnyen elhiszem ezt. Párizsban megcsalva látván reményeit 's mint Magyarhoz illik, haza vágyván, szélnek fordítá köpenyegét, 's azt remélte, hogy nem csak kegyelmet, hanem érdemlett nagy jutalmat is fog venni. — Bár az Isten szánná-meg, mert ex inferis nulla redemptio.

Sokat nevettem Göcsei dalodon, melly előttem a' nyelvre nézve nagy becsű acquisitiócska. Jó ismerni a' nyelvet minden abstufungjaiban. De te ik wasz nikt wasz iszt dasz Abstufung, én pedig magyarul nem tudom. — A' *sörje* nálunk *gyűrű*, rectius *győr* nevű csemete.

Ez egyszer érd-be, édes barátom, egy rövidke levéllel, mert küldenem kell a' postára. Ne hidd, hogy én veled olly etikétesen bánjak, hogy azt várjam hogy te felelj. Egyéb bajok tartóztattak. Rég olta panaszkodhatnak barátim, hogy nagy restség szállá meg a' levelezni soha nem restet. ¹

-119 [Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.] 1911

114

¹ 1816. 29dik Mártzius. — Horváth Á. jegyzete.

3165.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Mart. 25d. 1816.

Kedves Barátom!

Sepsi Praed. Major József ur Újhelybe váratik, én fogom oratiómmal installálni, mihelyt lejön a' papi székről. Az oratiót kidolgoztam; nagy magasztalással szóllok hozzá, hogy a' népet arra kényszerítem, hogy a' szent szolgálókat tisztelje, nem úgy mint nálunk a' Kálvin fiainál szokás. Elhintve sok van benne az én gondolkodásomból, 's kilesem, melly effectet fog tenni, de látni még sem tudnak, van fülök, és még sem értenek. Legbajosabb az, hogy azt hiszik hogy látnak, és értenek. Kolosvárra azt írtam, hogy miolta Voltaire józan észet predicált, az eszes szégyel ésszel bírónak láttatni.

Rettenetes dolog az a' nagyon materialis józan ész, melly mellett a' Kolosvári ur harczol. A' poesísnak az a' haszna is nagyon, hogy az embert egy fentebb józan észhez vezérli, legalább olyat sejdített.

Mart. 18d. egy Kolosvári Kály. deák pro tempore theatralista jött hozzám a' nagy Kazinczyt csudálni. Elrémültem e' szóra. Az egész Erdélyt isméri, 's azt mondja hogy az egész világon nincs nagyobb Philosophus mint Köteles Sámuel Prof. M.Vásárhelyt, az mind tudja Kántot, Schellinget, Fichtet. Kérdeztem, ha isméri e' Sipos Pált? Azt felelte: nem, de nem nagy kár, csak apró munkákat írkal. Minthogy okát is adta mondásának, elhivém róla mit a' böles Seneca az illyekre mond. Mind a' mellett nem mondhatom hogy nehezteltem isméretségén, csak azt sajnálom hogy öt óráját életemnek alkalmasint ellopá. 'S azért a' nagy K. csudálása nem Entschaedigung, azért lehetek én néki nagy, miért te kicsiny! Lám én kilencz kötetet nyomtattattam, és még sem hiszem el magam, mert Kulcsár arra tanít hogy a' Klopstock Messiasát fordítsam érihetőn, mellyre magamban sem erőt, sem akaratot nem érzek. Él szerencsésen, leveled vételekor többet.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

3166.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Martz. 26. 1816.

Szeretett lyányom,

Én Júniusban látom-meg Andrásfalvát. Pünkösdtől Zsibón töltöm Lajossal, Döbrenteivel; onnan Krasznára, Kolozsvárra, Vásárhelyre, Gernyeszegre, Bonyhára megyek; onnan az Erdély Mennyországába, hol a' kis Zseni ajakán függ majd a' kedves testvérenek; 's Andrásfalváról Szebenbe, megnézni a' Galleriet, úgy Tordosra 's Bábolnára, 's ki Aradnak. Ez a' plánom. De Döbrentei Zsibón még sokat meg fog változtatni; előmbé adván, hol kell mit megtekintennem. Látom, hogy ő velem sorba akarja járatni a' sóaknákat, de nekem azokra kevés gondom; embereket és szép helyeket akarok inkább látni, 's szép formákat, elevenen és festve, az az vásznan festve, nem arczon festve. — Édes Lyányom, képzeli Nagysád, melly kedves út lesz ez nekem. Zseni nélkül nem megyek; minthogy anyja 's ifjabb testvérei nem jöhetnek, jőjjön ez velem. — Thalie vacsoránál már alszik, Emil csupa tűz; ővele az egész úton bajom volna, 's Antoninnal még több. De Zsenivel úgy mehetek mintha már megnőtt leány volna. — Lolott, Nagysád és ő együtt. Ő majd a' Nagysád karjai között! a' Nagysád ölében; mert ő olly kicsiny, mint Súsie volt az őkorában. — Életemnek az lesz egyik legszebb pillantása.

A' Gouvernante tehát visszaméne, 's hallgatja a' fonószobában a' Meséket. Én azt az Asszonyságot ezelőtt 14 esztendővel láttam, 's nem gondoltam hogy mesécskéket hallgasson, — inkább hittem volna, hogy férje lel abban örömet. Midőn tavaly Bécsben valék, egy nap betértem egy fogadóba, arra kérvén feleségemet, hogy minthogy ott senki sem ismér, együnk ne nyitott szobában, hanem köz helytt. Egy asztalkánál egy öreg ember ült, és három vagy négy Asszony, és egy 8 esztendős fiú. 'S a' gyermekhez francziául szólnának. Ez engem arra vont, hogy a' gyermekhez francziául szöjjak, 's elkezdődék a' beszéd. Sophie belé vonattatott. Eh Madame, vous êtes née française? kérdé az Öreg. Nem, Uram, felele ez, én Magyar vagyok. Nem akarták hinni. Elbeszélének hogy egy leányért jövének fel a Hernalszi Stiftből levinni. Egy rettenetes kövér személy lecsapta szemeit eggyeszerre, 's az atyja mondá, hogy az ő leánya is nevelő volt. Beszélének, mert kérdé, hol vagyunk szállva, 's Február-

ban levelet vevénk tőle, hogy leánya, agée 34 ans, nem lelhetne e helyet a' mi vidékünkön. Ennek tehát irtunk, hogy adja tudtunkra kívánságait, mi elfogadjuk, ha elfogadható lesz. Pronunciatiója igen tisztán francia, németül nem is szóllott, de félek hogy ha megharagszik rám, ketté repeszt, olly erős, olly testes.

A' mi Loyánunk barátság' érzéseivel méne-el Martzius első napján. Atyja haza jött az Olasz Armadától, letette szolgálatját, 's gyermekét magánál akarja látni. Mi benne csak egy jó leányt vesztnék, de csak egy *jót*, és semmit *egyebet*.

Éljen szerencsésen édes leányom. Sophie csókolja Nagysádat. Jelentse tiszteletünket a' kedves Susienál, a' kinek képzelem, melly kedves lesz látni egykori imádóját 's ennek gyermekét. Therézt meg fogom tudakozni mit parancsol. Vondernothné megnyerte a' pert, de a' Septemviratus irgalmatlan pénzt fizettet vele, a' mint hallom.

Maradok a' leghívebb tisztelettel

Nagysádnak alázatos szolgálója
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3167.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz. 26. 1816.

Kedves barátom,

Az Erdélyi út. engem éjjel nappal elfoglalva tart. De mikor menjek oda? mikor mehetek oda? nem tudom. Pünkösdkor látni benneteket leginkább lehet reménylenem. De úgy meg leszek fosztva azon nagy örömtől hogy Carlósz't, 's téged, Lajost sokáig bírhasalak, hogy egyiteknek vagy másiktoknak társaságában láthassam-meg Erdélyt 's annak nevezetesebb helyeit, és a' mi helyeinél még intresszántabb, embereit. Most az a' gondolatom, az a' plánom, hogy Pünkösdkor Zsibón leszek; onnan megyek Krasznára. Ugy Kolozsvárra, Vásárhelyre, Gernyeszegre és Sáromberkre, Bonyhára, Andrásfalvára, Szebenbe, Tordosra 's Bábolnára, 's Lippára a' Sógoromhoz. Igy meglátom Susiet és Lolottot, 's az én szívem két gyermeke, Lolott és Zseni szemem előtt fogják ölelni egymást; mert bár mi nagy tekintetű a' Carlósz' akaratja előttem, én a' gyermek nélkül nem megyek. Feleségem 's ifjabb gyermekeim nem jöhetnek, jőjön

hát ez, 's legyen poltolék azért, hogy életemnek egy holnapját nélkü-
lök töltöm-el. A' ki Bécsig együtt utazhatott velem, 's éjjeli 12 óráig
is eltúrta a' fennléte, a' szomjat, az éhséget, ezt is eltűrheti. Osztán
vedd, mint fog kifejtődni lelke ez út alatt is! melly öröm lesz
nekem, hogy ő illetni fogja a' Zsibó nagy Asszonyának kezeit, hogy
Carlósz, téged, Lajost, Bölönit csókolni fogja, csókolni Csereynket,
Lolottot 's Andrásfalvi testvéreit. — Barátom, légy atya, 's érzeni
fogod, hogy nekem okom volt elvinni magammal a' szeretett
gyermeket.

E' napokban egy Kolozsvári Kalv. Deák, ki a' Kállai Magyar
Játszók közt játszik Ujhelyben, kijöve hozzám csudálni a' nagy
Kazinczyt. Ezek valának szavai. E' szókra kivert a' hőség, és mind
az történt velem, a' mi a' Vitkovicshoz írt Epistola' elején áll.
Félre ütém a' *csudálást* 's elbeszéllettem vele, mint kellene bejárnom
Erdélyt; mert ő Erdélyt bejárta egészen, hozzá tévén: *gyalog*. Az ő
tanácsa ez volt: Tordáról Vásárhelyre, Andrásfalvára, Bonyhára 's
le a' szép síkon Tordosra. De én Szebent a' Galeria miatt, meglátom,
török szakad; és így tanácsát nem fogadhatom-el. — Az én Sipo-
somról keveset tart a' legény; ellenben Molnost, a' Krisztustagadót,
's Zsomborit, kinek predikációját ő is sokszor elmondta már, a'
mint mondja, de senkit nem annyira mint Vásárhelyt Kötelest, 's
a' szerencsétlen *nagy* nem tudom kit, a' ki egy Grófnét veve-el, a'
világ első Philosophusainak declarálta. Tetszék nekem az, hogy
Erdélyt annyira szereti, hogy Erdélyen kívül neki nincs világ. Szent
és boldogító érzés, még ha nem igaz is. — Kedvemre mulattam
vele magamat, csak tanult volna többecskét, de felette keveset
tanult; 's minthogy vele én nem beszélhettem, őtet hagytam velem
beszélni a' mint neki tetszett, 's még azt is örömet hallám, hogy
az Unitarius deákok szederjes ruhában járnak, 's a' Trinitariusok
által *berbécseknek* csúfoltatnak. Beszéllé azt is, de nem tudom
botránkozva e vagy javallva, hogy ezeknek Templomaik ajtaja felibe
ez van írva:

AZ EGYEDÜL VALÓ ISTENNEK.

'S tudakoztam tőle, hogy hiszen ő is csak egyet hisz, 's öly
formán felele, mint Napoleonnak az Egyipti Pyramisban a' Török
Pap: Az Istené a' bölcseség, ő egyedül tudja mindent,
melly annyi mint a' Magyar paraszt szájában ez: Tudja az ördög!
mit kérd Ked éntőlem illy bolondságot. —

Ne neheztelj Helmezcire a' IV. Füzet hibás nyomtatásáért. Nem ő corrigálta az iveket; az ő szemei Tóth Pápay híres Oculista' curája alatt vannak. Ha magad nem hagyta meg, melly darabok vétessenek-fel itt, úgy alig ha Tr[attner] maga nem tette a' szép rendet: mert ő szeret az Auctorok' dolgába p[er]fuschirozni. Ezért jelentek-meg az én IX Köteteim is illy szépen, ezért a' W[esselényi] képe illy szép metszésben. Ossziánt 3 Kötetre akarta osztani, hogy vékonyabbakká válván a' Kötetek, annál többet nyerjen. Megírtam hogy két Kötetnél többet nem fog tenni. Nem használt, mint semmi nem szokott nála. Fionghál mellé Kómalát és az Ossziánénak sem ismert Berrathont vevé, mellynek legutól kellett volna állani, 's így látván, hogy oly vékony kötetet csak nem adhat, két kötetre osztá, midőn késő volt. 'S Temora, VIII. Énekben, legutól. — 'S a' czímlapon III. Kötet; pedig csak két Kötet van. A' Jehova mentse-meg az író-t az illyen a n massend Nyomatatótól. — Tegnap levelemben közlé velem Jelentését a' Messziás eránt, 's parancsolja millyen legyen a' dolgozás.

Horvát Elek írja Szombathelyről hogy 'Te a' Muzéumot abba akarod hagyni a' 8dik Kötettel. Ne cselekedd azt, édes barátom, ne hagyj a' Nemzetet Folyó-írás nélkül. Sok jót tevével vele és sok jót fogsz. Én azt óhajtanám, hogy a' Hálai, Jénai, Bécsi, Párizsi Journalokból sok articulust vennél-ki, 's adnál valaha nekünk is Intelligenzblattokat. Erre haszontalan buzdítottalak, pedig tudod, hogy sok ember, még ha tudós is, inkább ezért tart 'Tud. Ujs. leveleket, mint a' Recenziós részért. Erre nekünk is nagy szükségünk volna. — Midőn a' Kultsár Ujságleveleinek czímlapját (a' hátolsó oldalou) ez idén megláttam, azt hittem, hogy no, no, no, végre, — 's imhol jó egy Toldalékban a' ridiculus mus. 'S ezt kelle így *igérni*? Tőle ne várjunk semmit. Az az ember szoros függésben van a' Túl a' Dunaiaktól, 's nem egyebet csinál mint azt, hogy ellene akarja magát vetni a' megfordíthatatlan szirt-pataknak.

Tudod e hogy a' *Hunyadi híz* már olvastatik? hogy reze is kész? Horváth Elek írja hogy látta Kresznericsnél. — Takács Judith egy levelet kapta Dijonból, 's abban három magyar stanzácskát, melly compliment, de nem sokat ér.

Eljetelek szerencsésen mindnyájan, ti kedvesek! Sophie protestál, hogy barátsága el nem hullt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. bod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3168.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 26. März 1816.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich gratulire Ihnen zu Ihrer unterbliebenen Reise. Was würden Sie bey der fatalen Reise, auf dem Weg zwischen Pesth und Szikszó ausgestanden haben! Was würde das gekostet haben! —

Ich habe Ihrer Weisung nach an Sie unter der Adresse Ihres Herrn Vaters geschrieben. Meine Frau bietet sich wieder an, Ihre Tochter zu übernehmen. Sie ist fast in den Jahren meiner Töchter, sie kann mit ihnen erzogen werden, und lernen ungrisch, deutsch, slavisch, französisch. Wir betrachten sie als unser Kind. Überlegen Sie alles, handeln Sie frey, und lassen Sie sich weder durch Freundschaft und Vertrauen, noch durch Misstrauen und Delicatesse, sondern nur durch Erwägung des Wohls Ihres Kindes leiten. Mir wird es immer sehr angenehm seyn, das Kind eines Mannes bey mir zu sehn, den ich so sehr schätze, so sehr liebe. In bessere Hände kann das Kind nicht, abgelegt werden. — Sophie ist eine vortreffliche Erzieherin. Sollten Sie, was ich sehr wünsche, Amélie uns selber bringen, so werde ich Ihnen zeigen, was meine Tochter Eugénie durch ihre Mutter geworden ist.

Den ersten März ist Fräulein Loya von uns weg. Ihr Vater, 68 Jahre alt, kam von der italienischen Arnee zurück, und forderte sie zu sich: sein Wille war nie, dass seine Tochter Gouvernante werde. Auch ihr Hang war es nicht. Sie war rein an Sitten und Grundsätzen, und das war ihr Verdienst. Wir schieden mit vollkommener Freundschaft. — Ich erwartete eine andre aus Siebenbürgen: allein ehe ich mit ihr eins werden konnte, trat sie in das Haus, welches sie mit Kälte verliess, um ein Mädchen Institut in Klausenburg zu bilden, weil es nicht gehen wollte, zurück. Ich erwarte jetzt eine geborne Brabaçonne, 34 Jahre alt, stark wie ein Riese, die mir wegen ihrer schönen Sprache während eines Mittags Essen in einem Gasthofe sehr wohl gefiel. Wir, das heisst meine Frau, ich und Eugénie, speisten an einem Tischchen, und ein Herr mit zwey oder drey Frauenzimmern und einem kleinen Knaben bey dem andern. Sie sprachen französisch, wir ungrisch; das fiel ihnen

auf; und da ich zu dem Knaben einige Artigkeiten französisch sagte, so kamen wir in ein Gespräch, in das sich auch Sophie flocht. Der Franzose schrie [!] mit der dieser Nation eigenen Lebhaftigkeit: Mais, Madame, vous êtes née française. — Non, Monsieur, war die Antwort, je suis hongroise. Wir erzählten nun, dass wir eine Gouvernante aus dem Institut von Hernals zu übernehmen, nach Wien gekommen sind, und dass wir bey den Salesianerinnen einquartirt wären. Ich merkte, dass das Mädchen selbst die Stelle angenommen haben würde; aber da wir bereits bey Loyan engagirt waren, so war über diesen Punct nichts gesagt. In Febr. erhielt ich einen Brief von dem Herrn, der meine Adresse im Kloster abholte. Er machte mir den Antrag, und ich schrieb, dass er mir die Bedingungen berichten möchte.

Ich vereinige in meinem Haus und bey der Erziehung meiner Töchter und meiner Söhne die Vortheile der öffentlichen und Privat-Erziehung, um so die Gefahren beyder zu vermeiden. Ich habe vier Töchter zweyer Befreundeten hier. Die zweye dürfen nicht französisch lernen, aber die Eltern der zwey andern fordern auch dieses. Diese da sind seit dem 11ten Sept. hier; Sophie führte sie selbst an, und nun liest die ältere geläufig und fast ohne Stocken französisch, versteht und übersetzt das Gelesene, und horcht Sophie zu, wenn sie liest, und versteht eben so gut als wenn sie selbst läse. Sophie führt sie auch im Zeichnen, sowie an Handarbeiten an. Eine Menge gestricktes und gesticktes haben sie für sich selbst gearbeitet. Abends wird getantz, Sophie und ich, und der junge Mann, der ihnen im Ungrischen und in der Religion (die 4 Mädchen sind Reformirt) Lectionen gibt, tanzen mit. Bis auf das Menuet, welches meine Sache ist, können sie schon ziemlich tanzen; aber das schöne Kind Eugénie ist die Grazie des kleinen Balls, und das umsomehr, weil sie vor zwey Jahren schon Lectionen im Tanzen nahm. Die 4 Kinder sind unbehüflich, weil sie zu Haus (im Szabolcser Comitatu) vernachlässigt waren. Der junge Mann ist recht sehr brav. Mit Ende des Faschings erwartete ich einen Musicus, aber dieser bedachte sich anders und blieb in Kaschau. Wer die zwey fremden Kinder vor 7 Monathen, und die andern im Novemb. gesehen hat, wird sie kaum erkennen.

Wie wünschte ich, mein lieber Freund, dass Sie eine Pfarre, wie die des Predigers Gamauf in Rajka erhalten könnten. Ich kenne kein schöneres Loos. Eine geräumige, sehr gut gebaute Pfarre,

hübsche Einkünfte, ein liebes Weib, einen Haufen hübscher Kinder, eine kleine Bibliothek, eine sehr kleine Sammlung von Cameen in Gypsz, ein Klavier, und keinen Grundherrn im Ort. Wie viel Zeit würde Ihnen da übrig, zu literarischen Arbeiten bleiben. Und so nah zu Wien, Pressburg, Raab und Oedenburg! —

Auch das wäre gut, wenn Sie in die Stelle des Potkoniczky kommen könnten. Sie würden in Genersich einen Freund haben, und wären nah zu Igló, Leutschau. Machen Sie, dass Superintendent Kis Ihnen hilft.

Dass der 2te Band Ihrer Monum. noch nicht frey bey der Censur ist, schmerzt mich. Ich glaube, auch dieser zweyte Band würde bald vergriffen worden seyn. Dókus hat mir noch nichts incassirt; ich hatte seit dem 1. Januarius nicht zehn Tage, wo ich hätte ausgehen können. Ich will ihn betreiben, und das Geld an Sie abschicken lassen.

Hajdu. Woher wir das Wort haben, weiss ich nicht. Odú, lapú, kesztyű, lábtyű, sarkantyú, karmantyú, szapú, tetű, csepű, sind ungrisch.

Horváth Ádám in dem Szalader Comitát theilte mir folgendes mit. «Opusculum Ms., cui titulus est, *Magyar Árion*, — — [sth., mint a 3146. számú levélben.]

Leben Sie wohl, theurester Freund!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3169.

Kazinczy — B. Retzer Józsefnek. *W*

Báró Retzer Józsefhez,

Martz. 27d. 1816.

Ich bin kühn, den allgemein verehrten Freund alles Guten und Schönen um eine Stunde zu rauben, damit ich von ihm Berichtigung und Belehrung über einen Gegenstand erhalte, welcher mir, einem Ungarn, fremd seyn muss, und in welchem ich meinen Landsleuten von der deutschen Zunge nicht ganz trauen zu können glaube. Wie würde ich mich glücklich schätzen müssen, wenn der Edle meine Zudringlichkeit entschuldigen, das Undeutsche, welches sein Ohr in meinem Vortrag beleidigen muss, so wie das Sonderbare, wozu mich das Gefühl meiner Schwäche in dieser Sprache verleitet,

übersehn, und mein Bestreben, meinem edlen Volke der Monarchie zu nützen, seine Sprache und seinen Geschmack zu bilden, billigen, und das Vertrauen, welches mich zu ihm, den Niegesehenen, führt, als das Merkmal meiner Verehrung annehmen wollte.

z. k. m.

Bey einem Volke, das noch keine Musterwerke der Plastik und Malerey besitzt, und bey welchem noch Thon und Farben zu edleren Arbeiten unbrauchbar befunden werden, muss man wohl damit anfangen, dass man ihm brauchbaren Thon und gute Farben gebe, und dass man Aug und Sinn durch Aufstellung von Statuen in Gyps und durch Copien auf Tuch und in Kupferstichen schärfe. In dieser Epoche würde selbst das erhabenste Künstlergenie nur ungeformte Originale liefern, wäre es gleich andererseits gefehlt, wenn man seine Kräfte an Originalen Arbeiten nicht versuchte. -- Dieses waren meine Ansichten, verehrter Hr. Baron, als ich im Jahre 1788. zuerst Gessners Idyllen, dann Herders Paramythien, Wielands Diogenes, u. Göthes Stella etc. ins Ung. übersetzt habe, u. mich in reimlosen u. gereimten Poesien übte. Die Nation nahm alles dieses mit einem Beyfall auf, der mich beschämen musste, aber mir nothwendig war. Ein grausames Verhängniss riess mich im J. 1794. ins Verderben, aus welchem mich gute Götter erst nach 6 $\frac{1}{2}$ Jahren retteten. Während dieser langen, bloss in Contemplationen verlebten Zeit dachte ich über dasjenige, was ich zuvor mit dem Bilde der Farbenverfertigung bezeichnet habe, viel nach, u. sah, dass unsere Sprache u. unsere Litteratur, wenn sie glücklich fortschreiten soll, eben den Weg zu gehen hat, den die der übrigen Nationen vor uns gegangen sind; dass keine sich des Beyspiels derjenigen, die die Bahn schon glänzend durchgelaufen sind, erwehren kann u. soll; dass jede Sprache ihr Eigenthümliches hat, aber da die Litteratur der Alten und der Neuen die Litteratur jedes gebildeten Menschen ist, u. diese Gemeinschaft uns aus dem engen Raum des Patriotismus in die höhern Regionen des liter. Cosmopolitismus hin zieht: wir dieses Einheimische mit dem Fremden zu vereinigen, diesem color patrius durch diese ausländische, ideale Physionomie einen höhern Reiz zu ertheilen haben. Ich entschloss mich also gefeilte Übersetzungen von Musterwerken aus fast jeder Gattung der Stylistik und der Kunst zu liefern, u. gab 1808. sechs Erzählungen des Marmontel, und im folgenden La Rochefoucaulds Maximen, sammt dem

franz. Original u. der deutschen Übersetzung von Friedr. Schultz heraus, damit der gelehrtere Leser meine Übersetzung mit dem Franz. u. Deutschen vergleichen u. sehen könne, wie geschickt diese schöne sonore, nur nicht gebildete Sprache sey, sowohl die Leichtigkeit u. Eleganz der Franz., als auch die Stärke u. den Reichtum der Deutschen zu erreichen; sobald sie ihre bessere Schriftsteller walten lässt, u. sich von dem Wahn befreyt, dass derjenige fort-rücken kann, der aus seiner Stelle sich zu rühren zittert. Einige der hartnäckigsten Orthologen waren wirklich bekehrt, besonders fand man La Rochefoucaulds Übersetzung glücklich: aber die Masse der Nation konnte weder den zwey Übersetzungen, noch den zwey übersetzten Werken viel Geschmack abgewinnen, und die Hirten des Volkes meinten, Salomons Werke seyen doch etwas ganz anders als die Maximen des Franzosen.

Im Jahr 1812. gab ich die hinterlassenen Gedichte des Prof. Dayka, der Neolog, wie ich, war, heraus, — wiewohl ich unter allen unsern Schriftstellern, die Hyperorthologen auch hieher gerechnet, nicht einen einzigen kenne, der nicht auch Neolog wäre, — und im folgenden (1813) acht Bände Schriften des Obersten bey der Garde Báróczi, der als Fürst unserer Sprachverderber verelut u. gescholten wird, weil er der schwerfülligen Sprache Glätte zu geben gewusst hat. Ich lieferte ihre Biographien, beide hatten mich durch ihre Freundschaft beehrt, und in diesen verarbeitete ich die Apologie des weiseren Neologismus, der bey einer noch nicht ausgebildeten, durch grosse Schriftsteller noch nicht fixirten Sprache eben so Statt hat, als er in einer schon abgeschlossenen nicht geduldet werden kann. Meine Lehren waren: dass man den Götzen Gebrauch, eben so, wie den der an Plathheit grenzenden Verstaendlichkeit, für den obersten u. einzigsten Richter in Sachen der Sprache u. des Geschmacks nicht halten müsse: — dass man sich zu dem Ideale aller Sprachen zu erheben habe, u. alles das, was die Sprachen im allgemeinen zu verschönen im Stande ist, gelte auch im ungrischen: — dass poetische u. prosaische Bücher- u. Umgangssprachen etwas ganz verschiedenes seyen, u. dass diese Verschiedenheit in das Unzählige geht: — dass es nicht wahr ist, wenn der bloss ungrisch u. lateinisch verstehende und sprechende Ungar behauptet, Latinismen können im Ungrischen geduldet werden, weil der typus unserer Sprache die Lateinische geworden ist, aber nichts aus den lebenden Sprachen geborgte. Ich zeigte wie Virgil und

Horaz von Hellenismen strotzen, dass Horaz Daunus agrestium regnavit populorum u. abstinet irarum u. magna Olympia coronari gesagt habe; dass Plautus u. Terenz u. Lucrez u. alle andere Dichter Roms Neologen waren; dass Catull seine griechisch gedachte Gedichte dem Vater der röm. Beredsamkeit zuzueignen die grosse Vermessenheit gehabt habe: dass der peregrine, transmarine Properz für keinen Sprachverderber galt u. gilt. Ich wies die Leser an Heyne u. Mitscherlich, u. selbst an Cicero, der Wörter auch geschmiedet hatte, u. der den Varro, weil er Roms Volk und Sprache non copia tantum rerum sed etiam verborum bereichert hatte, gelobt hat, — und beschloss mit dem, was Plinius sagt: Quae tanto maiorem apud doctos habere gratiam debent, quanto minorem apud indoctos habent.

Fremde Wendungen u. Phrasen in die Sprache einzuführen, wenn solche auch bey den ungelehrten u. keine fremde Sprache kennenden Ungarn ziemlich gekannt waren, das liessen unsere Orthologen noch angehn, wobey ich aber bemerken muss, dass Orthologie fast immer mit einer ziemlich crassen Unwissenheit gepaart ist. — Aber dass wir uns unterstanden statt üresség (Leer-ig-keit) die veraltete radix ür — statt édesség (Süss-ig-keit) éd, das Süsse — statt háladatosság (Dank-ge-big-keit) hála (Dank) — statt szorgalmatosság (Fleiss-ig-keit) szorgalom (Fleiss) zu sagen, — aus gyönyörűség (hoher Grad des Wohlgefalnes an irgend etwas) gyönyör (Wollust) zu machen, um dadurch das uns fehlende Wort zu geben, — aus szenvedek (ich leide), szenvedelem (Leidenschaft) — aus szellés (spiratio) szellem (spiritus) zu bilden, damit bey uns Geist und Seele unterschieden werden können, das empörte sie, weil sie fanden, dass diese Benennungen nicht einmal nöthig sind. — Noch mehr empörte sie die Vermessenheit, dass wir sogar ganz neue Wörter schufen — freylich eine That, die die gerechteste Rüge verdient haben würde, wäre die Beschuldigung nur wahr gewesen. — So wenig Interesse diese Darstellung für einen Nicht Ungarn haben mag, so bin ich frey, mein Hr. Baron, Sie um ihre Geduld anzuflehen.

Luft hiess bey uns vom Anfange her levegő ég (schwebender, wellender Himmel), Geduld békességés türés (enckigkeitliche, friedliche Duldheit), Tugend jószágos cselekedet (gutheitliche Neugung). Wer das hört, muss glauben, die Sprache stehe auf einer niedrigen Stufe ihrer Rohheit. Wir kühnern

Philologen sahn, dass diese Schlacken weggeworfen werden müssen, denn alles dieses ist doch etwas ganz anders, als wenn der Franzose den Essig *vin aigre* (ausgesprochen *winäg're*, wie ein Wort und kein *compositum* mehr) nennt. Da hier nur ein gewagtes *Salto mortale* helfen konnte, machte ich aus **L**(evegő) **ÉG** das *lég* (Luft); — Döme, Priester, aus *tűrök* (ich dulde), *türelem* (Geduld), und ich wieder aus dem *erény* des Prof. Szabó Dávid *rény* (Tugend). Die *Radix* des Szabóischen Worts *erény* war *erő* (das lateinische *vis*); aber das *ő* quiescens am Ende würde nicht *erény*, sondern *ervény* gegeben haben, wie *kelő kelevény* tuber, u. *nyelő nyelv* (von *nyelek* ich schlinge) *nyelv*. Zu diesem kam, dass *erény* den Leser zweifelhaft liess, ob es aus *erő* (*vis*) oder *ér*, *erek* (*vena, venae, rivus, rivi*) herstamme. Über dieses ist unsere Sprache mit den Vocalen *e* überhäuft, u. die Anzahl der Monosyllaben muss man bey uns [zu] vervielfältigen suchen, denn diese sind bey uns ziemlich selten, u. taugen zu Compositionen mehr als die polysyllaba.

Jeder der Sprachgelehrte ist, wird fragen, warum wir nicht in ähnlichen Fällen uns mit fremden Wörtern behelfen, und es ist nöthig, dass ich auf diesen Einwurf antworte.

Die ungr. Sprache ist mutter- und tochterlos. Jedes fremde Wort, das sich in den Fluss unserer Rede mischt, gibt in unsern Ohren (wenn das Wort nicht ein *nomen proprium* ist) eine unerträgliche Dissonanz. Würde die deutsche Sprache das lateinische Wort *patientia* nöthig haben, so nähme sie es mit der franz. deutschen Endung *Pazienz*, wie *Jurisprudenz*, auf, die ungrische nimmt sie, wie alles andere, mit der abstechenden lateinischen Endung *ia* auf, *és épen ezért hangzik osztán mint mindenkor idegen*. Unsere Alten verdarben die fremden Wörter: *Incarnatio* *Karácson*, *Pentecoste* *Pünkösd*, *Episcopus* *Püspök*, u. sie thaten daran recht wohl; die Wörter sind dadurch völlig nationalisirt, u. gelten für ursprünglich ungrische, man denkt nicht mehr an ihre fremde Herkunft, und sie beleidigen das Ohr nicht mehr.

Zu diesem kam der Bettelstolz unserer Schriftsteller aus dem vorigen Jahrhundert. Dass die Sprache arm ist, das wollten sie nicht eingestehn: sie halfen sich durch Umschreibungen, die wenig taugen, und durch Verwechslungen der Ideen, welches bey dem Dichter, wie wir dieses bey den Griechen sehen, angeht, bey dem Metaphysiker aber nicht Statt haben kann. So blieb uns nichts-

anders, als wo es die Noth erforderte neue Wörter zu schmieden, übrig, wobey wir darauf sahn, dass sie ungrisch klingen, kurz u. sonor sind, u. nicht irre führen. — Was muss der Ungar sagen, wenn er in seinem Wörterbuch weder für *Tugend*, noch für *Muth* ein Wort findet, und in Herder auf die Stelle stosst: Wenn ein Volk das Wort nicht hat, so hat es auch die Sache nicht, — denn *Muth* ist bátorság bey uns, und bátorság bedeutet nicht Muth, sondern Sicherheit.

Ich glaube, wenn es auch spät ist allgemein gekannte (nicht ganz neue) Sachen mit einem ganz neuen Worte zu bezeichnen: so ist es doch besser, wenn sie einen neuen Namen haben, als gar keinen. Schriftsteller dürfen auch dieses wagen, so wie Epaminondas sein Vaterland sine imperio gerettet hat. Steht es dem Botaniker frey, Pflanzen, welche noch keinen Namen haben, oder die einen irrigen, niedrigen, übelklingenden hatten, mit einem ganz neuen zu bezeichnen: warum nicht dem Schriftsteller, der das horazische tantum series juncturaque pollet, zu befolgen weiss, und seinem Vortrag, seinem Stil so viel Reiz gibt, dass man ihm seine Freyheiten gerne verzeiht.

Ich arbeite eben an der Apologie des Neo- und Xenologismus. Dieser Band wird zuerst meine vermehrten grammatischen u. ästhetischen Epigrammen enthalten, welche in dem Junihefte 1811. der Wiener Annalen eine mehr als gütige Recension erhalten haben. Diesen [!] soll die Recension der IX Bände Übersetzungen folgen, welche Trattner in Pest 1815. herausgab, und dieser wieder die Apologie der Neologismen. Den Beschluss macht mein lieber symbolicus: Wielands Schrift wider Adelung in dem VI. Bande seiner Supplemente, und was Garve über die deutsche Sprache schrieb. Dann kommt zuletzt Klopstock's Ode (Werke, 7. B. S. 3.) Unsere Sprache an uns, deutsch u. ungrisch, um meinen Lesern zu zeigen, wie Klopstock], der hier wider das Fremde eifert, fremd u. neue spricht.

Und eben diese Ode Klopstock's ist das, m. H[err] B[aron] welches mich um Ihre Unterstützung Sie anzulehen antreibt. Ich bitte Sie erfurchtvoll, die Beilage übersehen u. mich belehren zu wollen, wo ich gefehlt habe. Ja, leiten Sie mich nach Ihrer ausgebreiteten, allgemein anerkannten Gelehrsamkeit in allem, was ich Ihnen vorzulegen kühn war. Ich suche Wahrheit, u. will nichts, als was wahr ist, verbreiten.

Dass die Schriftsteller, frey über die Sprache walten, das ist,

dass sie alles wagen dürfen, das leuchtet denen, die nichts lesen, mit dem Zeitalter nicht fortschreiten, und umso mehr laut sind, nicht ein. Und doch lehren das auch unsere Schulen. Grammaticus non erubescit soloecismum, si sciens facit, sagt schon Seneca, und wir haben hier nicht bloss das Beispiel seiner [!] Verse stets feilenden Horaz, sondern auch seine Lehre. Consuetudinem vocabo consensum eruditorum, sagt Quintilian. Müssen Neuerungen in einer lebenden Sprache u. in dieser auch in der Büchersprache seyn, so muss sie ja jemand beginnen; und finden diese Beyfall, so ist der horazische Usus u. der quintilianische Consensus eruditorum da. Und wenn der bessere Schriftsteller seinem Zeitalter voran u. nicht nachgehen soll; wenn der bessere Schriftsteller nicht bloss darauf, was schon da ist, sondern auch was da seyn kann, zu sehen hat; so ist, glaube ich, meine Sache gerettet.

Ich beschliesse, verehrter Hr. B. meinen Vortrag mit einem Epigramme der erwähnten Sammlung, von der ich eine gute Wirkung erwarte:

DER SPRACHVERDERBER.

Es verdarb, weil er erbauen wollte, Palladio. Sein Zeitalter
 Sah in ihm eine geraume Weile nur den Verderber.
 Der Künstler fühlte sich, und Dir will Ich, sagte er,
 Gesetze und Muster geben, nicht du sie mir.
 Und siehe, da steht das herrliche Theater, und beweiset wer hier
 mehr ist,
 Ob der Künstler oder ob du knechtischer stumpfer Gebrauch.

Ich beharre mit vollkommener Verehrung

Mein Hr. Baron

Ihr unterthänigster Diener

Széphalom d. 27. März 1816.

Kazinczy Ferencz mpr.

Philologische Anmerkungen, Zweyfel, Fragen über Klopstocks Ode Unsere Sprache an uns. Lászd Pandektamat VII. K. lap 17.¹

Nazion die mich redet. Ich schlug über das hier vorkommende Wort *Nazion* Adelung's grosses Wörterbuch, und das synonymische von Eberhard nach; aber, dass hier nicht *Volk* hätte stehen kön-

¹ A mondott helyen ez észrevételek nincsenek; hanem a *Glottomachusok* 284—285. lapjain olvashatók, a mint itt következnek.

nen, das sehe ich nicht ein; in einer *Ode*, und in einer *Ode*, welche die *Reinigkeit der Sprache* zum Gegenstand hat, stösst mich das Wort zurück. — Wir Ungarn sind hier reicher als die Deutschen: *Volk* ist uns *nép*, und Nation *nemzet*. — *Die mich redet* . . . scheint mir ein Gallicismus. Man sagt ja nicht *das Deutsche* reden, sondern deutsch, adverb.

Der deinen so viel — vielleicht ein Latinismus: tuorum tam multi.

Verbilden — muss ein neu aber gut geschaffenes Wort seyn. Bei Adelung und Scheller kommt es noch nicht vor.

Gestalt mir geben etc. Hier mag das Pronomen *Eine* vor dem Wort *Gestalt* fehlen. Auch ist die Wortordnung mehr griechisch als deutsch.

Weise Kühnheit — neu gesagt, für *besonnen*.

Wie einst du warest — scheint auch undeutsch.

Unton — vielleicht wollte Klopstock sagen: *widrig falschen Ton, wie Unthat*, nicht etwas das *keine That*, sondern eine *hässliche* ist. Ein sehr kühn geschaffenes, aber von Niemand nachgebrauchtes Wort.

Die bildsamste — Eine Behauptung, die der Grieche, Lateiner und Ungar nicht eingestehen werden. In Hinsicht auf die Syntax ist die deutsche doch sehr unbildsam. — Doch in sehr vielen Rücksichten wahr; sie ist wenigstens nicht wie die, mit der sie im ewigen Antagonismus steht, sie aber doch ewig copiert.

Wager — neu.

Umschaffungen — Ich glaube Klopstock deutete hier auf Wörter, welche jetzt eine ganz andere Idee bezeichnen, als sie einst bezeichnet haben. Sollte das seyn, so bitte ich um einige solche Wörter, mit der Anzeige was sie einst bezeichneten, und was sie jetzt deuten. Ich gestehe kein solches gefunden zu haben. — Wir Ungarn haben einige solche Umschaffungen: *bajnok* und *hös* etc.

Tigerin —

Verbrühet — gallicismet. — Bei *gallicismet* muss man, wie ich denke, das *ver* sich vordenken. Aber wenn *verbrühet*, warum nicht *vergallisirt*, und umgekehrt, warum nicht *verbritticismet*? 577

Hellänis bildete sich durch sich selbst! — Das musste sie, weil sie keine Vorgängerin hatte; wiewohl sie sich auch so nicht bloss *durch sich selbst*: sondern auch durch die Aegyptin und Phönizierin bildete. — Und was würde Deutschland dazu gesagt

haben, wenn Klopstock das gethan hätte, was der Heldendichter der Hellänis that, wenn es sonst wahr ist, was der Biograph sagt: *Αυτος ποιησε.*

[A levélnek Kazinczytól készült másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3170.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Martz. 28d. 1816.

Tisztelt kedves barátom,

Superint. Kis meg van kérve Trattner által, hogy a' legjobb Útazók' Írásaikból dolgozzon újakat, 's tőlem tudakozza hogy miket dolgozhatnak. Én a' régibb és újabb Classicusokon kívül, úgy szólván, semmit nem ismerek, 's épen az Utazások szakában, Brydonon és azokon kívül, a' kik Olasz Országot a' Mesterség miatt járták-meg, talán egyet sem nevezhetnék. Megigérttem neki, hogy Téged tudakozlak-meg nevében, mert a' te *erszényed* és *láng lelked*, 's tegyük hozzá, *erős lelked*, mindenre reá ér, és mindenre kiterjeszkedik. Kérlek tehát a' köz jóért, érettem, és Kisért, hogy megolvassván a' mit ide rekesztek, 's ezt visszaküldvén, tégy egy kis Jegyzést az olly Útazók neveikből 's Munkájiknak czimjeből, a' melly ezt a' szeretett barátomat vezérelhesse. Én azt osztán megküldöm neki.

Göthének életét nem olvastam, hanem *mohón faldostam* — engedj meg a' nemtelen kifejezésnek. Sok örömekeket, sok új ideákat, sok ismérteket köszönök barátságodnak. Az innepek után mingyárt Nagyfaluba fogom küldeni, hogy a' becses könyvet vehessd-vissza. — Most minden időmet a' Nyelven tett elmélkedés foglalja-el. Bár az Orthologusok' felén valaha már tanult és elkészült ember szóllalnámeg, nem olyan mint Beregszászi és az Ó és Új Magyar. kit, reménylem, eddig ismersz.

Döbrenteinek tegnap vett leveléből látom hogy az Erdélyi Muzéum 4dik Füzete kész, de hibásan 's igen hibásan van nyomtatva. Én még nem láttam.

Hát Te, kedves barátom, haladsz e a' Nyelv eránt szólló Munkában? Némelly Jegyzéseim nem nyerték-meg javallásodat; de azon örvendek, hogy fel nem akadtál. A' Nyelv eránt való ideáink azon dolgok' számába tartoznak, a' mellyek körül nincs helye a

Demonstratióknak, 's így nem csuda ha a' fejek meg nem egyyeznek. Itt is elmondhatjuk a' mit Haller monda: Wir irren insgesammt, nur jeder irret anders. Azonban ha valakivel óhajthatnék egygyezésben lenni, úgy azt az egész Magyar földön senkivel nem óhajlanám inkább mint veled, kinek a' természet geniet, magad pedig magadnak tudományt, még pedig Classicusokból meritettet adál. — Csak egyyet, édes barátom: Nem hiba az, ha te francziául, én németül gondolkozom. Catull, sőt Horátz is, mint Propertz és Lucrécz görögül gondolkoztak, 's deakül írtak. Egészen görögül gondolkozni 's deák szókkal görögül, egészen görögül írni, az vétek volt volna: de nem egészen görögül — az nálok nem hiba. Ez nekem tántoríthatatlan hitem.

Leveled végén előhozott Horátziusi panaszod a' Voltaire' panaszát jutató eszembe. *Vie sans desirs*. Ennél nagyobb gyötirelem nincsen. Én úgy gondolkozom, hogy férjfi nehezen jut erre a' boldogtalan boldogságra; legalább magamban azt nem tapasztalom szer felett: de az asszonyi nemben hamar kihál ez a' finis honorum, 's Perikleszt érteni, hogy Aspasia mellé lyánykát fektete, 's addig gyönyörködteté magát lelkiképen az Aspasia kecaseivel, míg testiképen osztán az ifju lyány kebelében lelt örömet. Éljen igen szerencsésen, tisztelt, szeretett nagy és jó ember.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4n. 32. sz.]

3171.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Cseke. Martius' 28dikán 1816.

Édes Uram Bátyám,

November oltá most válaszolok legelőbb a' hozám [!] írt levelekre. Édes Uram Bátyámtól vettem kettőt, Palinktól négyet. Nem mentem magamat, de jóvá fogom tenni restségemet azzal, mert ezután igen gyakran fogok írni. Adja az Ég, hogy ezen ígéretemet a' környülmények ismét kegyellenül semmivé ne tegyék.

Uram Bátyámnak December 18dikán írt levelében a' Zsombori értekezéséről van szó. Én azt mind eddig nem láthattam, mert Debreczenbe már két vásárkor hijába küldöltem könyvért. Képzelve Uram Bátyám e' szenvedést! Bilkey, úgy írta Palink, Szathmárra költözött, ha ez igaz, úgy talán állapotom ezen részben könnyebbé tétetik, mert midőn árvizek nincsenek, innen Szathmárra fél nap tart az út. Ludas

Matyit még is a' napokban látni fogom. Szegény Pete! de miért akar az verni a' ki kimélés nélkül verettetik? Nem elég lenne e szegénykének ha jó bűvő helyet keresne és találna?

Ha Uram Bátyám, Litteraturánknak korunkbeli történeteit nem írhatja is azon okból mivel magáról kell szollania, szerencsés gondolat lenne még is ha sokakat ezen tárgy felől papirosra tenne. Litteraturánk' történeteibe senki sem fűződött úgy mint Uram Bátyám. Uram Bátyám Rádaytól és Bodnártól fogva csak nem minden Individuumokat ismert, 's a' később korú historikusnak olly fonalakat adhatna kezébe, millyeket a' Marmontel' Memoirjai a' XV. Lajos' korabeli francia Litteraturára nézve. Én ugyan egy illy Memoirt, mint itt mondok, szeretnék néhány évek után kezembe venni, 's minekutána ezen mostani perek elcsillapodtak, annak segédje által a' történeteket hideg vérrel kifejtgetni.

A' Rudinai Apátnak levele mutatja, hogy csak ugyan találkoznak embereink, kik szemeiket 's füleiket a' jónak 's szépnak érzése eránt készakarva be nem zárják. A' Horvát név becses név kezd lenni a' Litteraturában, ez a' Veszprémi Kanonok, a' Téli Plébanus 's a' mi Pistánk valóban szeretetre méltó három ember. Szemere írja, hogy Pista 50 forintonként hordja Virágnak az ajándékot csak hogy Horáztot fordítgassa. Melly szégyen egy Festetichnek, egy Illésházinak! de mikor fogja a' Publicum érzeni mi legyen ezen dologban szégyelni való? ¹

A' Vidához írt Epistolát gyönyörrel olvasám, óhajtanám tudni ha ki van e nyomtatva, és ha igen, hogy mit mond reá Réti Jakab és Ripókvári Márk Úr?

A' December 29dikén írt levélben két Epigrammát vevék, a' Nyelvrontókat 's Erdősit, 's a' legnagyobb öröm, mellyet az olvasás alatt érzék, az volt, hogy a' Tövissek újra nyomtattatnak. Vágnünk kell, ostoroznünk kell 's Publikumunkat ezen nyomvasztó indolentiából felráznünk. Hogy elleneket támasztünk magúnknak? Jó, de ügyünk, mivel igazságon fundálódik, el nem veszhet soha; osztán érdemel az tekintetet, hogy Debreczennel, Petével, Gyárfással 's több e' félékkel nyugalomban legyünk? A' Jó akkor tetszik-ki leginkább ha a' rosszakat maga ellen ingerli. Ha a' Tövissek még nyomtatás alatt nem volnának, méltóztassa Uram Bátyám az *Arbuscula* mellé írt jegyzésékét velem közleni. Ha az van a' jegyzésben, a' mi

¹ Itt egy sort olvashatatlanul kitörült Kölesey.

nekem homályosan jut eszembe, úgy egy kis igazítást kíván. Meglehet, hogy gyanításom fundamentum nélkül van, de az Uram Bátyám dicsőségét sokkal inkább szívemen hordom, mint sem a' miatt aprólékos gondokra is ne bocsátkozzam.

Az Uram Bátyám könyvei közül nincsen más nálam a' Révai Nagy Grammatikáján. Vig Lászlón 's Beregszászinak Magyarische Sprachlehre-jén kívül. Ezeket Pali hagyta volt nálam, 's legelső alkalommal visszaküldöm. Még a' Vater Allgemeine Grammatikja volt itt, de azt Pred. György Úr még a' múlt nyáron magához vette.

A' mi engemet illet, én élek mint a' mindennapi ember:

percunctor quanti olus et far,

az az, hogy én gazdálkodom és vásárra járok, 's midőn hon vagyok, nem mondhatom henyeségemet *honestum otium*nak mint Cicero, sem Horáttzal azt, hogy *domesticus otior*. 'S magából ezen pedant citálásból láthatja Uram Bátyám, hogy én kifelé tanúlok, még pedig a' *felét* nem in futuri notione vévén Beregszásziként, hanem in praesenti. Szánjon Édes Uram Bátyám és nevéssen!

Hogy engem Debreczenben 's Debreczen körül legalább is olly kárhözatra méltónak ítélnék mint egy Renegatot, azt gondolhatja Uram Bátyám. Prof. Ercsey, úgy mondják, egyik leczkéjén közönségesen kelt-ki ellenem, 's ez az egyik Heros, ki velem bajt vivni készül. Bátyánk Csanádi István (*piae memoriae* t. i. a' tudomány' dolgában, mert külömben erősen feltette magában, hogy még tíz esztendeig meg nem hal) az *Epistolae obscurorum* említést maga ellen vette. Ki gondolta volna, hogy az Öreg Úr erővel bele akarja magát a' Litteratori perekbe bójtatni? A' V. Palatin Cons. Péchy Imre sem látta jónak kimaradni, 's azt hiszi erős calvinista hittel hogy a' Major Zefyr' levelében a' *Diantre malheur* ötöt csipdesi. Mit gondol Uram Bátyám? A' *Diantre malheur*ben keresni szűrást nem épen ollyan e, mint mikor azt az Arcadiában keresték? Debreczenben gyermekkoromban még ismertem azt a' bohót, a' ki Pred. Béjeit hátha verte mert köhögött, 's ezen most előszámlált három anekdoton közt mi a' külöbség?

Azt mondja az Írás, hogy Habakuk Profétát az Angyal üstökénél fogva ragadta-meg 's szilkeével együtt néhány száz mért-földnyire Dánielhez röpítette. Ha csüdák ma is törtémenek, én valami illyet kívánnék magamnak, hogy Uram Bátyámhoz 's osztán

Palihoz röpítettvén, a' Litteratori állapotokrol jobb ismeretet vegyek, mint most birok 's tudjam, mit kellene leghasznosabbat dolgoznom. Mert a' múlt nyár olta kevés Napokat kivévén innen messze menni lehetetlen volt a' rendes útazás' módján, 's lehetetlen még most is. Nagyobb árvizekre mint a' mostani négy vala, nem emlékeznek a' legvénebb emberek is, ez előtt csak négy nappal is a' szomszéd faluba hajón voltunk.

Ne hagyja Édes Uram Bátyám némellykori hallgatásaim miatt magát erántam meghidegülni, 's írjon, mint eddig, jóltevő barátsággal; ha én valaha Litteraturánknak hasznot teendek, az egyedül Uram Bátyámnak 's Szemerének, munkája leend, kik engem sötét környülményeimben is magamnak nem hagytak. A' szeretetre méltó Grófné' kezeit csókolom, azokat a' kedves kicsinyeket ölelem. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám, hálám örökre becses barátságáért el nem alszik soha.

Édes Uram Bty. Kőlcsey Fer. mpr.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3172.

Bölöni Farkas Sándor -- Kazinczynak.

Mart. 28kán 1816. Kolozsv.

Édes Barátom,

Miklóstól későn jövék haza, ő fekszik szegény a lábán levő sébével. Nem alhatom. Elé vevém a Lipsziai Conversations Lexicont s elolvastam belőle a Göthe életét. Mindég te lebegtél előttem olvasásom alatt s köszöngtetém, hogy figyelmessé tevél reája. Életemnek a legszelídebb, nyugtatóbb érzései nélkül lettem volna, el lesznek vala azok bennem aluva, ha Göthét meg ne ismerjem. Ó de nekem most ő sem ad enyhülést, elcsüggedté teszen, s azzá minden egy idő olta. Magyarázhatlan Bánkodás s buslakodásra vonul mindég lelkem. Nem hoz nekem örömet a' Tavasz, mély sírásra fakasztgat, s szomorgóvá teszen. Mért van ez így? ki magyarázza meg nekem? Titkos, magamnak is meg nem fejthető messze okait érzem, pedig én is kívánnék örülni. Nehány Apróságot irtam mostanság. Ó mert jól esik a teli szívnek, ha magát Papirosára kiöntögetheti! Így keltek ezek is:

Baloghhoz.

Hadd-el Kedves, hogy sírjak, hogy reád
 Borulva üntsem-el fájdalmim.
 Hagy halgatnom, ne kérd okot mi ad,
 Ah, nékem is Titkok Keservim!!
 Csak a ki a hév Vágyást ismeri,
 Werthert s Wilhelm Meistert olvassa,
 Csak a ki őket tudja érzeni,
 Mért sírok én, csak a tudhatja!

Az Ifju sohajtása.

Ne kérd miért könnyez szemem
 Éltem legszebb korába!
 Ne kérd miért dobog szívem
 Az örvendők sorába.
 Ah messze vannak czéljaim
 S tett nélkül tűnnek napjaim!! —¹

April 10kén.

Egy hete már hogy félbe hever e levelem, azolta sem könnyűhöz, sem pennához nem nyulék — o rettenetesen bétölt, édes barátom, a mivel homályosan rebegteté magát lelke — oda van minden reményem — A Guberniumnál lefolya ügyem. Nem proponálának a Gárdába; mert Katona fiu vagyok! s. t. e. O atkozott interessze, sors közötti különbség; a Koldusnak gyermeke is legyen örökre Koldus, ha Kunyhóba kelle születnie! O Görög ország, hogy nem születtem volt benned! — Képzeled e millyen a könnyekbe kiömleni nem tudó elfojtódott Bánat? képzeled e hogy van örökös, elbusult csüggedésbé annak lelke, ki Hazájának szánva magát, azért élve s égve, abból örökre számkivettetik? s képzely engemet — Nekem minden vágyásom oda volt szegezve, minden szebb óráim oda halasztva; előre dobzódám a képzelődésbe, mit

¹ Még egy harmadik verset is közleni akart, de utóbb kitérülte s csak e két sort írta le:

A könnyűk.

O folytatok bánatnak könnyei,
 Enyhülnek fájdalmim keservei . . .

nem fogok én ott tehetni. Oda van minden! Olyan melegen kértem őket, olyan forrón, a mint az Istenhez kell imádkozni. Mindent ígértek, függőbe tartottak s itt van gyümölcse. Kiürült reám nézve a Jövendő. Istenem, már most mit tegyek? Érzem, el kell vetnem magamat. Itt kezdődtek-el előre sejtet szerencsétlenségim napjai.
Örökre szeretőd
Farkas Sándor mk.

April 11kén a hold világnál.

O, a kit el hagyál Te Istenem,
Ah azt elhagyja osztán a Világ is.
El hagyta engem s elvéd mindenem,
El hagyta mindenek — s reményem is.

Hijába van hozzád imátkozásom,
Hijába — elvasult [!] eged nekem.
Átokká vált immár fohászzkodásom,
Ne hagyj-el — o híj vissza Istenem!!!

Nem lehet ugy e hogy Te el hülj azért Tőlem, hogy panaszkodom? Ezt nem tenném, ha határtalanul nem bíznám benned s nem szeretnék. Nekem csak Te vagy s Döbrentei az egész világon a kiért élni kívánok.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

xx

3173.

Kazinezy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom Martz. 30d. 1816.

Kedves barátom,

Megbecsülhetetlen az a' barátság, a' mellyet te énerántam bizonyítani meg nem szünsz. Köszönöm a' tudva való parancsolat közlését. A' hol olly excessusok történnek, ott én mindég a' Fő-Ispánokat vádolom. Miért nem bocsátják a' dolgot vótumra, ha a' voksok meghasonlanak? Excessusok azért történnek, mert a' Fő Ispánok nem csak *candidálni* akarnak, hanem *választani* is, s a' mi épen annyit tézen, *mások által választatnak, de erőszakkal*.

Zrínyinek rezeit én sok esztendők olta bírom; de azokat hasznavehetetleneknek nézem. Ohajtottam volna, hogy az én idolumomnak igaz képét vehesse tőlem a' Nemzet. De hogy lehetne illyet remélni

attól a' phantasta és némelly alacsony lelkek által orrán hurezolt Nagytól?

Igen szép az, hogy Te most is vivél könyveket Trattner-től. Ha illyel sokan tennének, ott volnánk e a' hol vagyunk? — Leveled vétele után mingyárt elővevém az Erdélyi Muzéum első füzetét, 's felhánytam a' citált lapot. Én B. Prónay Sándornak installatorságát hihetetlennek néztem, mind természeti hibája miatt nyelvének, mind azért is, mert Administrator nem szokott installáltatni: de a' hirt nem a' Muzéumnak, hanem Döbrenteinck úgy adtam a' mint vettem. — Leveled elijeszte, hogy *Somogyot* bántottam Berzsenyinek nem ismerése miatt; 's most látom, hogy *nem Somogyot* bántottam, hanem az *egész Nemzetet*, 's nem B. miatt, hanem minden jobb fejei miatt, 's e' szómat vissza nem vonhatom, mert igaz szó. Magamért nem panaszkodom. Szemere eránt mit mutat Pest Vármegye? 'S nem érdemli e? — Glatz Jakab Bécsi Luth. Predik. írta az említett Német Munkát, és ő is igazat mondott. Nem einigen, hanem der meisten. Mert hány Tekintetes Úr olvas? Vagy azt is érdemnek vegyem hogy némellyek olvasnak? — 'S mit olvasnak? Becsfilik e a' jobb Írókat? Vagy csak azokat a' kik szunnyókálás alatt is érthetők?

Az Ó és Új Magyar Írójáról ezt írod: — Többet adott Pethének az Ó és Új Magyar. Téged is értett homályba. Még sem lehet az illy Hazafira haragudni, sőt örülni kell hogy tudnak, és nem helytelenül, recensealni, 's ki is mernek állani a' gyepre. — Barátom, való a' mit Pethének szükségtelenül feszes, erőltetett, németes magyarsága felől mond. De hát ez a' zsiros-szájú magyarság a' mellyel az Ó és Új Magyar él, — ez lesz e a' jó Magyarság? Eltérsni a' közönséges Magyarságtól ott szabad és ott kell, a' hol szabadságunkkal valamelly erőt vagy szépséget vásárlunk-meg a' nyelvnek. Um nichts und wieder nichts azt nem szabad tenni. Az Ó és Új Magyar Írója sokat citál Ciceróból 's Horáztból, de kívül, hogy lelkeiket (den Geist von ihnen) meg nem kapta. 'S melly nyavalyásságok a' miket nekem mond? — *Szorgalom* nem jó, holott Beregszászi lap V. ezt kiáltja: Cui non commoveat bilem *irgalmatosság*? Nyilván mert van *irgalom*. Ugyan ezt kell mondani a' *szorgalmatosság* szóra is. De a' Tiszteletes férjfiúnak, nemcsak a' Bibliát és Zsoltárt kellene forgatni, nemcsak falusi predikatziócskákat kellene írni, hanem versecskéket is, 's tudná, ha a' Poéta kívánhatja e a' *szorgalom* szót. — Neki a' *diadal* is rossz. 'S a'

Murányi Vénus Gyöngyösijét miért nem tetszik megolvasni? Miért nem Páriz Pápaít a' *jósólatra*? 'S minthogy olly felette járatos Ciceróban; azt kérdeném tőle, ha nem szerencse e, hogy az augurium, augur, omen magyarban is kapnak szót? Nagy baj az, hogy minálunk az is bíró akar lenni a' Nyelvben, a' ki azt nem tanulta. Bár ne merne kiállani a' gyepre. Mert így csak a' hibákat propagálja. — Ime te is *ilj, helj*-et et caet. írsz ezen leveledben, mellyre ez a' tudatlan Orthographus vezérle. Soha absurdusabb idea még ember fejéhez még nem járult mint az. Hát *mételj* (igazán *mételj*) spondéus e vagy trochéus? hát *kehely* (calix) pyrrhychius e? vagy jámbus: *kehelj*? — Rendes hogy mi vagyunk a' Nyelvrontók, 's Beregszászi a' Nyelvvétő, * meg ez az Ó és Új Magyar, 's Somogyi Gedeon. a' ki azt sem tudta mit teszen és tehet öklelni.

Engem Martz. 29dikén csaknem porrá égete a' konyhám — nem a' szakácsom — mert az józan volt, 's nem vala nagyobb tüze mint lenni kellett, 's zsirt nem önte a' tűzre, mint ők szoktak. 17 öles hosszaságú épületemtől két ölnyire sem volt az a' pont, a' meddig a' rettenetes láng nyúlorgott, 's a' szél épen ez felé fűjt. De elmondhatom Horattzal:

Dis pietas mea
Et Musa cordi est.

egyszerre csapott más felé a' szél, 's így tizenegy lovam 's minden egyéb épületeim megmaradtak. Majorosom teheneimet nem felejté ott, mint két kocsisom. — Csak konyhám ége-el. Eggy órával később rettenetes leve a' szél. — Comáromy István és testvére Menszáros Lászlóné nagy rémülésben voltak, 's ezt az igen szép és igen jó Asszonyt ijedtében kilelé a' hideg.

E' levelet, édes barátom, tánczólo gyermekeim között from, 's talán veszed észre rajta, hogy zavarban írtam. Megengedj. Öllelek tisztelettel, szeretettel

Apr. elsőjén.

Már le vala pecsételve levelem, 's ismét fel kelle bontanom, hogy Neked egy igen szép tettet beszélljek-el. Örvendj neki, barátom, 's nézzd mit teszen a' Lufton. — Irám, hogy Menszárosnét kilelte

* Beregszászi azt tanítja, hogy protegere, defendere nem *védek, védsz, véd*, hanem *vétek, vétsz, vét*, — és így nem *védelem*, hanem *vételem*. — Így ő Nyelvvétő, — az a' ki *elvéti* a' Nyelvet, mi *nyelvvédők* a' kik azt *védelmazzük*. — Kazinczy F. jegyzete.

a' hideg ijedtében. Feleségem meghallá ezt, 's oda szaladt, mert Mikóháza nyárban csak egy sétáló hozzám. Most is dél után ment oda Sophie kocsin, 's vacsorára haza jött. Comáromi kérte miben lehetne szolgálatomra. Arra kértem hogy szarufákat és zsindelet vétessen mintegy magának, mert Magistratuálist kevesebbé csálnak a' terminus meg' nem tartása által mint nem Magistratuálist, 's 30 fntot zártam levelembé, mintegy előpénzül. Ma délután vissza küldé a' pénzemet, 's kért, hogy hadd vihesse ő az egész fa terhet. — Ragyogó cselekedet, és ollyat [!] a' millyet én kiszabadulásom olta még nem tapasztaltam. Melly jól esett volna az illyen még az Anyám haláláig; noha heten osztozván egyformán, most is reám fér. Declaráltam hogy megbosszúlom a' szép tettet, 's kitrombitálom. Az kötelesség, édes barátom. Úgy fényljen a' ti világosságtok, hogy mások is látván azt, dicsőítsék az atyát, az az másokkal hasonlóan bánjanak. — A' ki mástól szégyell venni segedelmet, az kevély. Én minden haszon tekintés nélkül örömmel veszem ezt, mert benne csak a' szép lelket és szép tettet nézem.

Szathmárban felolvastatott Pest Vármegeyének levele a' Magyar Játékszín eránt. Zúgtak a' Te embereid, édes barátom: azért nevezem a' tiednek, mert te mented a' meisteneket. — Ekkor felkele Ötvös János, Báró Wécsey Gábornak veje, egy fiatal, francziául, görögül, anglusul tudó Ur, 's ezt mondá. Nem fogok szóllani arra, a' mit az Urak a' Theatrum ellen az erkölesiség, vagy inkább vallásosság tekintetéből mondottak, mert arra mások már feleltek, 's tovább szóllani róla haszontalan. Csak azt mondom, hogy minekutána a' theatrum a' pallérozódottság legjobb iskolájának tartathatik, 's úgy tartom, az Urak nem igen akarnák hogy azoknak számokat szaporítsuk a' kik pallérozódás nélkül maradtak, ha talán vesznünk kellene is, nem jobb e magyarúl vesznünk, mint németül? — Nézzd, barátom, hogy kell **egy** jó fejnek vívni a'

meistenekkel.

Én annyira ellensége vagyok a' Meisteneknek, hogy a' két *Nyelvtető* bízvást elmondhatja, hogy csak azért csinálom a' Nyelvrontást, mert másokkal nem akarok egy úton járni. Nem én, barátom. Az idvezség is a' *keveseké* — pedig oda te is én is vágyunk, csak hogy nem felette nagyon.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 158. sz.]

3174.

Kazinczy — Helmezy Mihálynak.

Széphalom April. 2d. 1816.

Kedves barátom,

Ez az ifjú a' ki neked ezt által nyújtja, Pataki Prof. Vályi Nagy Ferencz barátomnak fija. Mutassd eránta azt a' jóságot, a' melyet atyjának érdemei kívánhatnak, és ha szereid engedik a' kiménetelt, vidd-el *Virágnak* látására, melly neki annál interesszántabb lesz, minthogy ennek és az ő atyjának külsője egymáshoz sokat hasonlítanak. Bár ez legalább egy exemplárt hozhatna az Erd. Múz. IVdik Füzetéből 's a' Magy. Plutarch' 2dik és 3dik Kötetéből! Pénze elég lesz kifizetésére. —

Mint tetszik Neked a' Messziás eránt tett Jelentés az Ujságban? — Én magamban sem erőt sem akaratot nem találok úgy fordítani a' Klopstock' dolgozásait, hogy azt minden érthesse. Az olyat az olly zsiros szájú emberektől kell várni, mint az Ó és Új Magyar Írója.

Elj szerencsésen, kedves barátom. Mondjad Kultsár Úrnak, hogy én Dilizsánszon küldtem pénzt Müller József Könyvárosnak, 's ennek kezéhez küldém a' Hazai Tudósításokért szőlő 9 fntot is, 's még eddig nem vettem sem a' minden postával érkezöket, sem a' Januárius olta elmaradtakat. Kénytelen vagyok az Ujságokért szőlő pénzt mindég alkalom által küldözni, mert már kétszer jártam-meg az Ujhelyi postára feladott pénzzel. Ölelünk szeretettel, tisztelettel.

Tudod e hogy Zephyr egy szép kis sárga Mopszlival Marz. elsőjén tartotta első lakadalmát?

Kivül: 1

Tekintetes

Helmezy Mihály Úrnak. — *Pesten* Landstrasse úczán, a' Huszár háznál.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

1 Vályi Nagy F. a' következőket jegyzi meg e levélre: *Jegyzet*. A' Nagy Ferencz' fija, kiről benn emlékezik T. Kazinczy Ur, itthon maradt: más alkalommal fogja Pestet meglátogatni. N. F. mp.

3175.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Mig én Gombán, Káván, Bényén és Gyömrőn osztogatám-kilátogatásunkat, az alatt István bátyám házunknál hála, 's a' Széphalomra elkészittettek az anyámtól által vevé — ugyan az alatt Kedves Uram Bátyámtól két levelem érkezett. Hogy ki az Ó és Új Magyar szerzője? Trattner azt mondá nekem, hogy egy kálvínista Predikátor. Pethének Utóljáróját nem olvastam; de nem is óhajtom. Azt óhajtom inkább hogy az Uram Bátyám válaszát olvashassam a' Mélt. Esedezőhez. Bár el ne feledné Uram Bátyám arra emlékeztetni ezt és egyebeket, hogy Uram Bátyám első volt ki a' Kassai Muzéumban Barczafalvinak szavai ellen kikölt. «Nem a könnyen érthetés a' fő czél a' szép íróban, hanem a' szépség.» Így Uram Bátyám a' Grófhhoz. 'S íme:

«Hr. Adelung geht von dem Grundsatz aus: dass verstanden zu werden, die Absicht der Sprache, u. also möglichrösste Klarheit u. Bestimmtheit ihr höchstes Gesetz sein. Dieser Grundsatz an sich selbst ist sehr alt; aber völlig neu scheint mir die Anwendung, die H. A. davon macht. Neben dem höchsten Grundsatz, denke ich, sollen noch andre bestehen; das höchste soll nicht das einzige seyn, nicht so tyrannisch über die Sprache herrschen, dass die Erreichung jedes andern durch sie bezielten Zweckes unmöglich werde. Nur aber ist der Zweck der Sprache nicht bloss: Gedanken, sondern auch Bilder u. Empfindungen mitzutheilen; zu erwärmen, zu vergnügen, zu rühren. Nicht diejenige Spr. also ist die vollkommste, in welcher die Deutlichkeit, mit Aufopferung aller Lebhaftigkeit, auf den höchsten, ersinnlichen Grad steigt; sondern diejenige, welche in der glücklichsten Verbindung beiden Zwecken zugleich dient, u. nicht bloss dem Philosophen, sondern auch dem Redner, dem Dichter, gerecht ist. etc. etc. etc.

Ueber Artikel, Hülf- u. Personen Wörter der neuen Sprache. Vorgelesen in der Kön. Akademie der W[issens]chaften.
ENGEL.

Pápay Sámuel készen van Adelungnak Stylistikájával; nem volna e jó az Anti Adelungerek által megelőzni? Ilyen már Wieland,

ilyen Garve, 's talán mellettek állhatna Engel is, 's talán Herder és Bürger is, a' két utolsó legalább a' Jegyzések között? Ez a' Vorlesung csak másfél ivnyi.

A' BORZ és EVET, kétség kívül a' Tövisek és Virágok közzé, gyönyörű! Ennek annyival inkább örvendek, mivel ott az Acsopi fabulák formája még nem fordult elő. Bár a' Jegyzésekben ehhez egy kis értekezéseske járulna a' felől: mi a' próza és poesis? A' magyar Hans Sachsot olvasván, Schiller Wallensteinjának Lagerére s a' Monakra emlékeztem. Uram Bátyám a' munka alatt ismét egy új oldalról studirozá nyelvünket. A' kezdet curiosussá tevé az Egész eránt. Nem volna e czél ellen némellykor négy rimet kolompoztatni egymás után, 's a' rimet nem rimnek hanem kádentziának mondatni Jankóval? Hát az a' mit — Wieland a' Gráziákban, Musen u. Busen — Virág a' rimes versek csufolása alatt említgetni szokott: Szegény Legény? ¹ Vályi Nagy nagyon várattatik Pesten; képzelheti Uram Bátyám, mint? Hirdetni fogom, hogy mennyire haladt.

Die Sprache ist (mit Montaigne u. Plato zu reden) eine so leichthinschwebende dämonische Kunst — un art léger, volage, demoniaque [!] — dass diesem geflügelten Wesen nur mit Mühe, oft den Geist tödtend, Fesseln angelegt werden konnten. — Így a' Meta-kritika czáfolója. Nem adhat vagy okozhat e ez egy epigrammot? Jobbal nem tölthetem be az üret, mint ha a' mi ezek után következik, kürom. Jeder Sinn, jede Leidenschaft, jedwedee Alter, jeder Stand, jede Gesellschaft haben ihre Sprache; angemessene Eigenthümlichkeit der Worte u. Wortfügungen ist allenthalben ihre schönste Zier, ihre bequemste Kampfrüstung:

Pflegling* és

Irrsal:

Meg vagynak e ezek Adelung Lexiconában? Jó volna tudnunk és tudatnunk az Adelung és Cramer Lexiconai között való külömbséget is. Örvendek, hogy Kölescy feleletet dolgozik Beregszászinak; az én bizonyos jövendölésem hazudtolójának; de inkább akarnám, hogy mindent, mindent Uram Bátyám mondana el! Péczel, April 2d. 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

¹ Itt Szemere P. két sort olvashatatlanul kitérűll.

* Pflegling megvan Adelungnak Lexiconában. — Kazinczy F. jegyzete.

3176.

Kazinezy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Apr. 4d. 1816.

Kedves barátom!

Régen várt leveledet vettem Mart. 29d., 's nagyon örvendek hogy legalább egy sorát bizonyos helyre adott levelemnek javalhatod. Nekem úgy tetszik, hogy immodestia, midőn az ember magát olyanba avatja a' mihez érezheti, hogy nem tud. Ez az ember e' részről 's más dologban is megjegyzteté magát velem. Halálíg vitatja, hogy a' németeknek nincs hexameterek, mert az egészen nem olyan, mint a' görög, deák, és magyar, 's minthogy néki nincs füle, a' német nyelv vapulaljon. Tegnap estve a' feleségem fenn szóval olvasa Schillerből, ki a' Voss Homerjának néhány sorait citalja. A' feleségem a' Dactilusnak, és Spondeusnak soha sem hallotta hírét, és mégis tökéletesen olvasta a' hexametereket; magyarázza hát meg ezt az Erscheinungot az, a' ki bennünket néz megvakúltaknak.

Igy van ez a' nyelvrontás ellenségeivel is, melyet néki kimélttel, és barátsággal szemére vetettem, és mégis nekik van fenn. Kalvin Jánosnak egy hivatalos, de mégis együgyű fia, egy *Ó és Új magyart* írt, és abban vádolt engemet a' *szorgalom* szó miatt hogy *én* csináltam, de ő nem tudja hogy Beregszászi pag. V. így kiált-fel: «*Cui non commoveat bilem vox: Irgalmatosság!!!*» Nyilván mert imádságos könyvében talált *irgalom* szót; — nem mondhatjuk é: *Cui non commoveat bilem vox: szorgalmatosság.* De ezek az idealismus ellenségei mindég az empiria mellett állanak, és ha nincs előttök valami, nem hiszik hogy *lehessen.* Így vádolja a' *viadal* szót, noha előtte auctoritast nyerhetett volna Gyöngyösi Istvánban. *Jósolat* néki rossz szó, pedig Párizspapai is említi, 's a' ki Cicerot fordítaná, 's az *augurium*ot jósolatnak nevezné, nem jó volna, — mert néki erre van szava a' *Jójel.* Végtelenül szép az, a' mit Schiller mond a' *naiv* és sentimentalische Dichtungban, *Kleine Schriften* IV. B. az illy csak könnyű érteni nem akaróknak. [!] Mind ezek nekem nincsenek ellenemre, szöllani kényszeritenek, és én annak örvendek. Fogok, de csendesebben hogy az olvasó ítélhessen. Pethét keféli, de méltán, mert eltávozni a' közönséges beszédttől csak ott kell, a' hol általa vagy energiát, vagy szépséget

letünk, — bizony Pethe a' maga *pengő aranyával*, rosszul szólott. De az ártatlan ember nem tudja, hogy nem csak jól kell magyarul írni, hanem szépen is, 's Ciceronak ez a' *világos tanítása* a' zsiros ajkú és szájú magyarságot oly vétkesnek kiáltja mint a' németel.

Epigrammád engem a' legtávolabb távolságra sem sérte-meg, 's hogy bánthatnál meg *te engemet*, nem vagyok én oly irritabilis.

Mart. 29d. délkor 11 órakor könyhám elboritá a' tűz, házamtól csak 4 ölnyire van eselédim' háza. Képzelheted, mint lettünk volna oda. De a' szél egyszerre megfordúlt; ha később gyúl vala, porrá ég, mert kóválygó szél fútt. Könnyű képzelní, melly szerencsétlenség *érhetett* volna, de nem *ért*.

Te azt írod hogy Szászvárosi polgár Solymosi Pál a' Gymnasium-bibliothecájának egy oly törökbuza-kórót adott, mellyen huszonegy eső áll; szép; — 's már azt kérdeed ki tett többet a' Gymnasiumra nézve: Solymosi é a' törökbuza kóróval, vagy Barscai Ákos Magnus Princeps Transylvaniae, ki «Átok» alatt rendel testamentumába halála után jószágaiból az oskolának negyven köből búzát esztendőnként a' maradékok által kiszolgáltatni, és azolta a' maradéktól *executioval* sem tudja a' Gymn. felcsikarni. — Már így többet tett Solymosi. Éljen a' jó polgár.

Júniusban Erdélyben leszek. Pünkösztöt Zsibón töltöm, onnan Krasznára, M. Vásárhelyre, Bonyhára, *Tordosra*, Bábólnára, 's onnan Aradon, Váradon, Debreczenen keresztül ismét haza jövök. Azon leszek, hogy útam semmiképen el ne maradjon. *Meglátlak*, 's kiélem magamat véled, édes barátom. Oh milly boldog óra leszen ez, de ne engedje az Isten, hogy ez utolsó légyen, — hajam ősz, de mind e' mellett még sokáig élhetek, igen, még sokáig *élünk*, egyszernél többször meglátjuk egymást, vagy *itt*, vagy *ott*. Élj soká, sokáig boldogul.

Tisztellek, csókollak szünetlen szeretettel, édes barátom, oktatóm, tanítóm.

Örök barátod

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-ki lipcsei kiadásban.]

3177.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Drága kedves Barátom!

Reménlem hogy jobb egészségben talál levellem. --

Nem írod ha megkaptad é a' könyveket, én két napig Újhelybe mulattam, de meg nem látogathattalak, úgy el voltam foglalva a' magam dolgaival. Elégtételt kerestem, egy embcremet majd hogy meg nem ölték a' Vámos-Újfalusiak, és kaptam is a' leg-nagyobb készséggel és igazsággal. Két Pörbe Sedrialis Praesesnek delegált az első V. Ispány, az egyyikbe a' magam véleménye ellen jelen-tettem-ki a' többség ítéletét, de mint az egyyikben, mint a' másikban újra meg-győzött a' tapasztalás, hogy az igazság kiszolgáltatása rendje nállunk újra-születést kíván. A' ki nem akar, nem votizál, a' kinek tettzik, az ítélete ki-mondása előtt oda hagyja az Ülést. — «Formae Juridicae necessariae sunt, et inventae fuerunt ad justitiam tuendam et asserendam, non autem ad perimendam, aut prorogandam.» Azonban nálunk a' perlekedés formái igen gyakran az utolsóra fordittatnak, és igaz az, a' mit Lafontaine mond:

.... on nous mange, on nous gruge,

On nous mine par des longueurs:

On fait tant, à la fin, que l'huitre est pour le juge,

Les écailles pour les plaideurs.

A' bon homme szokott feledékenysége szerint el-felejtette a' Prokátorokat.

Újhelyben egynehány Magyar Szín Darabokat láttam, egy nagy Szímben, a' hol többen pipáztak. Eszembe jutott Theszpisz, és targontzája. A' talált Gyermekeket jádzották és más nap Clavigót. A' Fordítás jó mind az egyyik, mint a' másik Darabban, de nekem Clavigo nem tettzett, mert a' leg-gonoszabb fő személynek is részt vétetőnek kell lenni a' Szomorú Játékban, nem pedig meg vetendőnek. Clavigót nem úzi sem a' Sors, sem valami nagy indulatok, végre, midőn vérében sokáig fetreng a' horzadó nézők előtt, tsupán tsak megvetni lehet ötet, nem pedig vagy utálni vagy szánakozni rajta, vagy egyszersmind mint utálni, mint szálni. A' Temetés a' Játtzó Színen sikeres ugyan, de tsupa színjátékos fortély, coup de Theatre, nem

kell pedig a' Szomorú Játéknak tsupán tsak olyan fortélyokra szorúlni. Tsudálkoztam, hogy Te fordítottad ezt a' Darabot. Nem magam voltam a' ki így érzettem és ítélem. Délután egynehány verscimet kellett némellyeknek le-diktálnom. Elő-jöven Homerus neve, úgy diktáltam: Homerusz, de Szemere Albert és a' többiek is azt mondták, hogy Hómerusnak kell mondani a' Homeruszt Magyarúl. . . Azt felelém nekik, hogy meg-haragszol, de ők ki-keltek ellened. Lásd, barátom, be nehéz a' szebbet és a' jobbat is az emberekkel el-hitetni.

Minden nap várom Szekereimet Sz. Mihályról.

Elfelejtettem neked a' minap meg-köszönni azon Krizisedet, a' mellyben azon Ki-tételemet igazítod: «A' *Hazafiúság rugói több válogatott elméket vezetnek.*» — Tellyes igazságod van, a' rugók nem vezetnek, ha tólnak, taszítanak, vagy hajtanak. — Derekasán vetted észre a' hamis metaforát. Nagyon kell őrizkednünk a' hamis Metaforáktól. — A' Metaforának igaznak kell lenni, de helyesnek is, az az: tsak ott kell Metafora, a' hol vagy bé nem érünk ['] a' tulajdon ki-tétellel, vagy a' bé-hatást nevelni akarjuk. Lehet festeni sok Metaforák nélkül-is. A' Déli Poesis abban különbözik az Északitól, hogy nem halmozza úgy a' Metaforákat, és hogy jobban válogatja azokat. Él jő egésségben és ne kételkedj szeretetéről és tiszteletéről

Kassán, Ápr. 4-dikén 816.

hiv Barátodnak

G. Dessewffy József mpr.

VIAZÁ HIRDELŐ

1847. ÁPRILIS 4. DÍKÉN 816.

Megint kaptam egy Levelet Döbrenteitől: közlöm azt.

Parantsoltál velem, hogy írjam-meg ha el-boesátom Virginiám Nevelő-néjét. Ez igen derék személy, nem fiatal már, jó erkölcsű, takarékos, minden kézi-munkához tudó, és jó rend-tartó. Tudd a' belső gazdasághoz-is, igen jól pedig és értelmesen. Nints esmeretek nélkül. Jó Familiából van. Friburgi lyány. Nem rosszszúl beszél Francziául, de igen németes az ejtése, és tsupán ezért bocsjátom-el, mert a' feleségem nagyon kívánja, hogy jó Franczia ki-mondása legyen Virginiának. Én neki tsak 400 ftot fizetek esztendőnkint papiros pénzben. Feleséged nem kaphatna alkalmatosabb segédet a' belső házi igazgatásban. Nem azért ajánlom, hogy megmenekedjem tőle vagy téged megsaljalak. Az Esztendeje nálam September elcivel végződik, de én a' 9-ik Holnap végével tartozom neki megmondani, hogy elbocsajtom vagy megtartom é? Minden esetre elbocsajtom, és ha nem talál helyet magának, a' magam költségén

vissza küldöm Bétsbe, a' honnan el-hoztam, ha pedig helyt talál-is magának, akkor is a' magam költségén ahoz küldöm a' ki fel-fogadja. Mindennap el küldhetem.

Kolozsvár, Martz. 18d. 1816.

Tisztelt Méltóságos Gróf Úr!

Azon szerentse, melly engemet a' M. Gr. Úrnak a' múlt hónap 3-ikán írtt Levelében 's általa újra ért, szárnyakat füz. Bóldog elragadtatás érzésében vagyok, valahányszor arra gondolkodom. Külömben is minden napot a' Jónak terjesztésére, a' hol tsak alkal-matosság adja magát elé, de minden napot a' Hazának is, ha látom hogy néki méltán áldozhatom. Ennek virágzása szép elgondolásában ömledezve köszönöm azon 100 Rftokat, mellyeket a' M. Gr. Úr az Erdélyi Muzeum előmozdítására nyújt. Köszönni fogom olvasóim előtt-is.

A' IV-ik Füzet negyed nappal ez előtt érkezett meg hozzám. Minden kéréseim hijában voltak, a' Corrector tele hagyta nyomta-tási hibákkal, mellyek néhol az értelmet elforgatják. Kintelen vagyok most azokat itt ki-nyomtattatni az Erdélyi Előfizetők számára. Ez arra kintelenit, hogy a' következő Füzetekkel meg-álljak, míg vagy Pesten jobb által-nézőt nem kapok, vagy itten, a' mint ígéret vagyon, új betűket nem állitanak fel. Az V-ik Füzetbe jó A' Francia Nyelv kimivelése történetei, hol sok Francia Írók nevei, könyveik for-dúlnak elé, 's ez vígyázatlan szemek alatt zavarékká lenne. De, ha később is, minden bizonnyal adok ki még négy Füzetet. Ott meg-állok, mert tanítványommal azok ki-jöveteléig talán Bétsbe fogok menni, 's magam is el-kezdett Munkáimat, a' fel-vétetendő némely Darabok szükséges általnézéseisi miatt nem folytathatom. 'S azt a' mi lelkünkben leng, ha teljesítetlen hagyjuk, fáj.

A' jövő Debreczeni sokadalomra innen ismét mennek-ki vásá-rosok, 's valamellyiktől kiküldöm a' M. Gr. Úrnak a' IV-ik Füzetet Prof. Sárvárihoz, ki akkor a' pénzt is béküldheti.

Ha megengedi a' M. Gr. Úr, egyik következő Füzetet a' M. Gr. Úrnak fogom ajánlani. Tudom azt, hogy az Érdemnek inkább tettzik a' megtiszteltetés, ha czzel elé-készítés nélkül lepettetik meg, 's kényessége nem igen hagygya maga tudtával belé-avatkozni. Mind azon által mikor nem hizelkedő tisztel bennünket, akkor a'

tiszta meg győződésből jött indúlatot elfogadhatja a' mohó önnön-szeretnek még tsak árnyékától is távozó Érdem. Lehetetlen nekem az, hogy a' nem való 's az érdemctlen előtt, akár mint ragyogjon is, magát lelkem meghajtsa, habár testem a' társasági Convenientia tónjából meg-hajlik-is, de a' tiszteletre tisztán méltót lángolva ölelem lelkemben.

Ezen ajánlást akartam közleni még elébbi Levelemben, de a' Postára sietés meg-zavart 's elfelejtettem. Akartam még azt-is tenni, hogy a' M. Gr. Urat, a' Muzéum egyik következő Füzete élébe mejjképéért meg-instáljam. Ezt is most teszem. Kérem a' M. Gr. Urat, ne tagadja meg tőlem ezen örömet. Ha tétteni fog a' IV-ik Füzet előtt álló néhai Referend. Cserey Farkas mejjképén Nagy Sámuel munkája, méltóztassék a' M. Gr. Úr békülden jól talált 's művészi kezekkel készített képét, 's Nagy Sámuel a' jövő nyáron metzteni fogja. Nagy, Cserey Farkas Képét 200 Rft. metzette, 1000 nyomásért 120 Rft. kíván. A' papírosra nézve arra instálnám a' M. Gr. Urat, méltóztatnék Bétsbe felírni 6 kontz Bázeli nyomtató-papírosért, 's ide az én nevem alatt le-küldetni. Lehet találni Fein Basler Druckpapier Nro 11 auf dem Kohl-Markt bey'm Frühling, vagy auf dem Hohen-Markt bey'm breiten Stein, vagy am Stock am Eisen.

Azon kívánnék lenni, hogy azon Füzetbe, melly élébe e' Kép jönne, a' legjobb munkák jöhetnének.

A' M. Gr. Úrnak béküldött szép versezetje: Az Embert szerető Imádsága, a' VI. Füzetbe vagyon írva. Ila nem engedi-meg az Igék végződése változtatását, alája fogom nyomtattatni jegyzésemre tett jegyzéseit, 's az okot, melly ezeket szülte. Én a' mellett állok, a' mit irtam. Ezen gondolat: *Egy szabad nemzet nyelvének féken ugyan, de könnyen járó féken, szabadon kell indulni, excellens.* Ezt tartom én is az Anglus nemzet geniuszában, de egyéb változtatások szabadságára nézve, mellyet egy Genie, a' bátor gondolatok 's az érzés leg-kényesb nuánszai festésében tehet. Az érzés és fantaziának oly el nem veszihető gyengédségei vagynak, hogy azokat sokszor tsak a' nyelven tett új szabad változtatásokkal lehet és kell kinyomni. 'S a' Genie is nem az usus-ból lévő teremő lélek lévén, nyelvének is el-kell távozni az usustól. De azon rendet, mellyet az emberi elmének eredeti elrendeltetése önkénti harmóniás szabásai szerint tart, 's a' nyelvben is minden előre gondolás nélkül magának csinált, úgy gondolom, nem lehet elrontani, 's kény szerint változ-

tatni. Azoknak a' tapasztalás körén belől lévő elme tiszta elé állításai (repraesentationes purae) regulái szerént kellett a' nyelvek eredetekor származni. 'S ez a' *justesse* meg-tartatást kíván. Ilyennek nézem az *ik* 's a' nem *ik* verbumi végződést.

Beregszászi valójában borzas Genesisből Izsákot és Esaut cital!.. Ő a' vén Izsák maga! Attól tartván, ne hogy az Ős Atyák, ha feltámadnának, minket meg nem értenének, azok, kik a' művelődés korában élnek, kik hatalmasan érzik magokban, hogy a' szokást nemesíteni kell, ne merjenek-é tovább menni? Méltán szólhat a' Patriarcha Izsák Folnesicsek rontásai ellen, de más Principiumot kell vala feltennie, melly a' nyelv Ideáljához vezessen. Kinyomtatatom a' M. Gr. Úrnak róla tett jegyzését is, csak a' borzas szót elhagyom.

Most akartam a' Schiller Ideáljai fordításáról is írni, de egy Reform. *très chrétien* Pap hozzám jöve, 's azt beszéllé, hogy prédikációkat ada ki illy cím alatt: Sz. Péter Apostol által egy bokréta köttetett virtusokkal ékeskedő Keresztyén. I. Tom. Nyolcz szál drága gyöngy. II. Tomus. Melly kin illyen, az Ibam Sacra viában eléadott látogató miatt *Schiller* Ideáljait későbbre hagyni, mivel a' posta mingyárt indul.

Vagyok a' leg-hívőbb, leg-melegebb érzés tiszteletével

A' Mlgos Gróf Úrnak

alázatos szolgája

Döbrentei Gábor mpr.

NB. Hamarjában csak ugyan leírom ide a' mély lelkű éneket, mellyet a' minap hozzám egy 14 esztendőös gyermek hozza.

A' Sz a b a d s á g.

A' Szűz Szabadság
Szent Isteneknek
Kedvenceze, lyánya,
A' Ditsó 's Nagy!

Hősök nevelték
Fegyver között őt;
Lágy pihe párnán
Nem szunnyadott.

A' fegyveres nép
Lármázó zajja
'S kürt harsogása
Kecs-dall neki.

Líhegve fárad
'S forró verítették
Húl homlokáról
Vas terhe alatt.

Csak a' vitézért,
A' bátorért ég,
'S nem gyenge szívet
Véd fegyvere.

A' resttől el fut,
Csak a' scrénynek
Ad szép jutalmat
'S ditsó nevet.

Csak a' nemesnek
Tészen fejére,
Izzadt fejére,
Zöld cser levélt.

A' bölc's Athéne
Elfajza 's többé
Virító napja
Fel nem derült.

De a' ki ötet
Vitézi tűzzel
Elébb magához
Édesgeté,

A' bújaság lágy
Ölébe csalta
Rómának hajdan
Erős falait.

'S osztán a' bújá
Korts lágy ölébe
Elfajzik, attól,
Attól fut ő.

'S a' szűz Szabadság
Távol repüle,
'S ledüle Róma
Igája alatt.

'S nem híjja vissza
Ót az igának
Teher nyögése,
Nem hallja ezt.

Így hunynak el majd
Hajdan vitézink
'S nagy nemzetünknek
Ditsó feje.

'S ah! nem jő vissza
Többé keblünkbe,
Fajúlt keblünkbe
A' hősi lyány. —

Melly erő! melly fantázia 's csinos érzés. Pope nem írta így 12. esztendő's korában Ode on Solitude-jét. A' gyermek neve Kelemen, fíja egy Guberniális Cancellistának. Ebédre invitáltattam Tanítványommal, 's örvendek, hogy vele barátságosan beszélt, 's Virgil Eneiszét adá néki olvasni. Melly öröm nékem, hogy a' Muzeum illyent fejtegethet. A' nagyobbak között négyet buzdita még az Erd. Muzeum dolgozásra. Egyik munkája a' IV-ik Füzetben áll e' címmel: Az estve inneplése.

Instállom a' M. Gr. Urat, méltóztassék e' verset Kazinczyval közleni.

Fel van e állítva S.-A.-Újhelyben a' Gyórnél elesett Vitézek' emlékköve? Én a' véleményt ki akarnám adni a' Muzeumban.

Lesz e szerentsém megkapni a' Muzeum számára a' M. Gr. Úr filologiai Munkáját, melly az új és kül szósokat illeti?

Feleletem késését jobb karomnak két hétig tartott fájdalma okozta, nem írhattam miatta.

Tekintetes Úr!

Nagy meg-liszteltetésnek néztem a' T. Úr szándékát, mellynél fogva egy Füzetjét az Erdélyi Muzeumnak nekem akarja ajánlani. Bé telik azzal a' T. Úr irántam viseltető szivessége a' nélkül, hogy mely képem a' Homlok-lapon mulatódjék. Én ezzel nem szolgálhatok, mert nints itt valamire való Képiró. Fiatal koromban, a' midőn még nem az avúlt képek közzé számláltak, egyszer is másszor is le-ábrázoltattam magamat, de úgy mondták mindég mások, hogy soha se voltam eltalálva. Most már maga az idő is érdemetlenné tesz engem ezen betsületre. Vénül az ember orczája, és a' testi világban tsak azt kell előadni a' mi tettzhető. Én Schillerrel tartok:

Az életben minden tsupán ismétlődik,
Örökké fiatal tsak a' Fantázia,
A' mi soha sehol nem esik 's tévődik,
Tsak az egyedül nem az Enyészet fia.

Tartsa az Úr Isten a' 12. esztendős Poétát!

A' mi azt a' Kérdést illeti, hogy szabad é mondani *lankadol* lankadsz helyett, ennek eldöntésére a' következendőket el kellene igazítani.

1-ör. meg kellene mutatni, *hogy az emberi elmének eredeti elrendeltetése önkénti harmóniás szabása szerint* van a' lankadsz, a' lankadol pedig tsupán kény szerint való változtatás. Én úgy érzem, hogy a' lankadol harmóniásabb.

2-or. azt kellene megmutatni, hogy minden magyar Fülnek a' lankadsz kelletősebb, mint a' lankadol.

3-or. hogy sehol se mondják a' két Hazában lankadol, hanem mindenütt tsak lankadsz.

4-o. hogy úgy kellene beszélni, *eltellel jó reményekkel*, nem pedig el-tellessz jó reményekkel, holott az elsőt sehol se mondják, ámbátor a' 3-ik ejtésben, eltelik, ikben végződik.

5-ör. Végte're, a' mi legfőbb, azt kellene megmutatni, hogy a' régi Görögök jó ízlés és minden harmónia nélkül való emberek voltak, mivel gyakran ugyan azon egy ejtésnek kijelentésére több különböző ejtésű formáik valának, melly formáknak bősége is nyelveket segítette, szépítette és még inkább költeményesítette.

Nem gondolom hogy mind ezeket olly könnyű legyék megmutatni. Kérem édes T. Uram, ne fogja parttyát a' szoba szennyes (Pedantz [!]) Grammatikásoknak, kiknek írásaik ugyan sok jót, de sok ingót, bingót is foglalnak magokban.

Maga a' Debr. Grammatika sok helyütt ollyan nevettséges, hogy a' tudós Túlságoknak (extremitás) példája lehet. In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.

Miért nem akarja a' T. Úr Berekszászit borzosnak nevezni? nem tehetek róla hogy nem sima. *Gallo turpius nihil est Priapo*, úgy mond Martiál. Ne heréljük a' hathatós kitételeket.

Írjon nekem a' T. Úr Tokajnak Sz. Mihályra, Szabolts Vármegyében Bétsi útazása előtt. A' Magyarok Istene segittse ott a' Németek közt, és ójja a' T. Urat a' Correctorok és Censorokkal való küszködésektől. Nints türhetelenebb fajta ezeknél és a' harmintzadosoknál; mind ezek, mind amazok a' jó portékát lesik, hogy a' roszsznak hitele meg ne csökkenjék. Kérem levelezzen velem a' T. Úr Bétsből is. Az egész nyarat Sz. Mihályon fogom tölteni. Útba esik Sz. Mihály az Erdélyből Bétsbe menendőnek vagy viszsza.

Hát tsak a' 10-ik Füzetig mehet az Erdélyi Muzéom? hát még ott is annyi az akadály? én azt gondoltam hogy tsak ez itt az akadályok Hazája. Még a' Magyar Theátrummal is alig mehetünk valamire. Hát még a' mulattságost is üldözik? mert tanit és gyalúl. — de nem lesz mindég úgy, és nem is lehet. Tu contra audentior ito, quo Tua Te Fortuna vocat. Be szeretném ha tegnap jöttem volna a' Világra! Láthattam volna a' két Hazának virító napjait! nem fog mindenkor ez a' homály rajtunk seküdni, és úgy hiszem hogy már újain is napfényt fognak látni. A' T. Úrhoz hasonló Hazafiaknak törekedései vigasztalják és eltöltik reménnyel telkemet, és orvosolják szomorúságomat, melly ellepi ollykor szívemet, és a' melly mindég vígadozz, valahányszor az ollyan emberek keblében mint a' T. Úr, kiönthetem. Öntöm, öntöm, öntöm tehát önledezve, maradván a' legigazabb tisztelettel és hálával.

⁵⁷ [Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

3178.

Kazinezy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, April 5d. 1816.

Tisztelt barátom,

Épen most veszem az ide zárt levelet,¹ 's nem késnék azt postára tenni, hogy annál hamarább vehessd, de a' mennyire tudom, te postán csak Eperjesről veszed minden leveleidet, 's nem soha Tokajból. — Bár ellenkező volna foglalatja! bár általam vehetted volna a' mit kerestél! — Ha nem tévedett e meg az, a' kitől a' keresett Instrumentum felől a' hírt vevéd? — Egyéberánt én Szemerét nem nézem annak, a ki, ha azt bírná, kész nem volna azzal szolgálni, 's Neked szolgálni.

Ha eránta valamelly bizonyosbb hírt veendesz, ne feledd, hogy ön mindenben kész vagyok teljesíteni parancsolatodat, a' mi tőlem kitelik.

Martz. 29d. délben 11 órakor tűz támada nálam, 's fél óra alatt fedél nélkül volt konyhám. Engemet csapás nem eggy hamar ragad-ki esendemből, csak személyemet s' feleségemet 's gyermekeimét ne érje; azonban tüzet látni, melly, a' mi nehezen és soká épült, kevés pillantatok alatt semmivé teszi, nehéz. Lakóházam' fedelétől csak két ölnyire nyúlt-el a' láng. De

Dis pietas mea

Dis Musa cordi est --

ezt mondom-el Horáttzal. Valóban esuda forma volt, hogy a' szél, midőn égni kezdett a' konyha, épen lakó házam felé fújt, 's eggy-szerre más intézetet veve délest felé, hova bizvást fúhatott, mert elejét vevém ott. Szakácsom józan volt, 's nem volt nagy tüze. Az volt bajom, hogy a' konyha Septemberben épült, 's tapasztos kéményemben valamelly repedéskebe vevé magát a' tűz. Hogy így ne járjak többé, kőből építem kéményemet. --

Megengedj, kedves barátom, hogy most hamar végzem el leveletem. Élj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

¹ A levél mellett nincs semmi melléklet; a szövegből kitűnik, hogy Szemere István levelére czéloz.

3179.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassa, Aprilis 7dik napján 816.

Kimondhatatlanul szeretem Barátom!

Ugyan mit vesződünk hát, ha a' te tántorithatatlan hited az a' mi az enyím? t. i. hogy nem kell sem egészen deákul, sem egészen németül, sem egészen Frantziától gondolkozni, és Magyar szókkal írni, sem pedig úgy mindenkor Magyarul gondolkozni, hogy a' Deák vagy Német vagy Frantzia szóllások módjait ne követhessük. Az előtt hosszú mentébe jártak eleink, most pedig kurtát viselünk, feszes Frantzia szabását, hogy a' tagok merősége (protervitas) jobban ki-tessen. Ugyan lehet é mondani, hogy a' mostani Magyar menték nem magyar menték? és így igaz az, a' mit mondasz, hogy az az érzéstől, a' test állásával (combinálva) öszvetve [!] függ, hogy miképp legyek kivágva a' mente?

Ugyan derék az Ilyás elejének fordítása az Erdélyi Muzéumban, soha sem gondoltam volna hogy egy Grammatikás így tudjon fordítani.

En, ha Kiss vólnék, Zimmermann Zseb-Könyvét forditanám, a' melly 1800-ban kezdődött, és mind eddig folytatódik. Meg-vannak már nállam 15. Darabjai. Minden Esztendőbe egy jön ki, — a' Czímje ez :

Taschenbuch der Reisen, oder unterhaltende Darstellung der Entdeckungen des 18-ten Jahrhunderts, in Rücksicht der Länder-, Menschen- und Produktenkunde. Für jede Klasse von Lesern. Von E. A. W. von Zimmermann. — Mit Kupfern und Karten. — Leipzig.

Ez az a' Zimmermann, a' ki nem régiben meghaláloza, és a' ki a' Német hathatós írók sorában a' Nemzeti Kevélységről, a' magánosságról, és a' Geographiai Zoológiáról írott Könyveiben díszesen élni fog a' Maradéknál. Ő nem volt buta egybeszedő (Compiler), hanem bölcs, jó ízlésű lélek, a' ki, mint a' méh, hasznos és édes mézzé tudta tenni azt a' mit szivott, akár virágokból, akár máshonnan szivta. Ő egészen Kisünk plánját megelőző, csak azt gyűjtötte egybe, a' miben minden gondolkozó és érző ember részt vehet. Igen nagy becsű ez a' Zseb-Könyv, nagyon tárgyához alkalmaztatva (vagy alkalmaztatólag) van írva, és nem mindenütt találattik annyi hasznos, fontos és szép esmeret a' lelkét gyönyörű-

séggel táplálni akaró Olvasó' számára. Forster, Sprengel gyűjteményeik, a' mellyeket szintűgy birok, sok régiebb utazókat is foglalnak magokban, mellyeknek írásaik nintsenek ki-szemetskélve, és így nagyon pozdorjások; de Tzimmermann mindent vellőzgetett (medullam extraxit), és, mivel több új utazásokat hosszájokban olvastam, mondhatom hogy helyyesen. Nagy ajándékot tészen a' Hazának Kiss Úr, és egészen gyönyörű czéllýához képpest, ha az említett Zseb-Könyvnek fordításához fog. Én részemről nagyon kevélykedni fogok abban, ha az én Javaslásom és buzdításom ötten igyekezetre valamennyire hajtandja. Neked pedig nagyon köszönöm, Kedves Barátom, hogy velem Kis Úrnak Köz-hasznú csélszását nem tsak közleni méltóztattad, hanem egyszermind gondolatomat az iránt ki-tanúlni igyekeztél.

Ismét írtam neked a' minap Sógorod által.

Nem írsz semmit egészségéről, e' pedig fő dolog. Ujházy Samu végén tántorog. Kár az embert [!]; nem egy könnyen szántam így valakit. Szép lélek lakott ebben a' fogyó testben. Ast

Neque Diana pudicum
Liberat Hyppolitum,
Nec Thesea valent abrumpere charo,
Vincula Pirithoo.

Munkámban haladok, de a' minap közbe jöve Berzeviczy Gergely Könyvetskéje, a' mellyet a' Bétsi Kongresznek bé-nyújtott, az Indiai Világ-Kereskedésről, és a' mellynek fordítására és közrebocsátására megkért; éppen ma vagy hólnap végzem, azután megküldöm Sárvári Professornak, hogy nyomtattassa-ki, mert Berzeviczy a' maga Ideáit a' Kereskedéstelen Magyarok közt is el-akarja terjeszteni. Meg-tevéim barátságéból a' fordítást, ámbár tudom, hogy a' Magyaroknak Hazájok Kereskedésérül kellene inkább gondolkozniok, mint a' Világéről.

Az Ó és Új Magyarot emlited, ezt e' Munkát nem esmerem. Ugyan küld meg nekem Sz. Mihályra, vagy ird-meg, hol kaphatom. A' Nyelvről azt tartom, a' mit Garve a' Módikról, hogy az avúltakban a' leg-újjabbakhoz, az újjakban pedig a' leg-avúltabbakhoz kell tartózkodni.

Egösségem nem a' legjobb. A' vak aranyér a' vesém és májam lételét kezdi velem éreztetni. Az igazán egészséges ember tsak egyátalyában érzi lételét, és él a' nélkül, hogy az élet eszkö-

zeit érezze magában. Magunkban kell érzenünk mindent, de nem kell ennen magunk lételet tagonként éreznünk. Verum necesse fuit esse aliquid extremum, úgymond Cicero: et tamquam in arborum baccis, et terrae frugibus maturitate tempestiva victum atque caducum. — Majd meg-próbálok valamelly fördőt, a' hol orvosolni fogom, nem pedig úgy mint eddig, múlatni magamat. Ollykor a' Spleen bánt, holott nem vagyok Angoly és kevés szén-gőzet szív-tam életemben. A' heves Italokat-is alkalmasint mellőztem. Ha a' jövő Nyár ki-gyógyít, úgy, hiszem, hogy fogok még egy darab ideig élni, de ha nem, kevés esztendőket ígérek magamnak. Az igaz, hogy az ez idei Tél nem vala kedvező az egészségnek, még a' fiatal emberek is kezdék sejdíteni, hogy változik az Ég hajlatunk, és még Spanyol Országba is nagy és tartós hideg uralkodott. Így forgatódik minden módon nem tsak a' Föld, ha az Ég is. — Újra ollyan hurut fogott el, hogy alig tudok lehelleni. Azonnal Hűsvét után leindúlok. Közöld velem, ha mi újat tudsz a' Magyar Litteratúra pályáján. A' jövedelmezés dólga (Finances) új változást fog szenvedni. Azt mondják, hogy egész Európában új, kissébb, de egyenlő értékű pengő pénz fogna forgásba hozódni. Már ez ugyan nem volna palástolat (palliativum). Minden tekintetben nagy dolgok tsiráznak Európában, de lassan érnek. A' nagy Gondviselés némán dolgozik. Öllek száz ezerszer, Kedves Barátom, és a' legjobb egészséget kívánom neked

hiv Jóskád mpr.

P. S. A' Debretzeni Költséges Templomotokba forrás támada. A' Görögök és Rómaiak némelykor a' forrás mellett építettek Templomokat, nálatok ellenkező történik. Be szép mese magyarázta volna ezt a' történetet Attikában! de a' ti vallástok képtelen, az az: Sine Imaginibus, mert egyébaránt okosabb mint sok más — de ki mívelt eszű embercknek való, vagy pedig ollyanoknak, a' kiken nem igen nagyon erős és heves indúlatok uralkodnak. A' hol az érzés képek által nem segítetik, ott ritkán lehet szelid indúlatokkal a' durvákat ostromolni és zabolázni, de a' derék emberek a' ti vallástokban többet érnek, érdemesebbek, mint a' derék emberek a' többi Keresztény felekezetekből.

Azt [!], a' mit Perikleszről említesz, nagyon szép és jó is, még Szent Dávid Király sem volt annak ellensége. Felix qui potuit. Azonban a testi tehetségnek nem mindég következése a' Morális is.

Ez e' gyönyörű orvosság Fejedelmeknek, Királyoknak, Ország Igazgatóknak való, és igaz a' magyar példa-beszéd, az erősebb b---k. Botsánatot kérek, hogy oly hibásan másolta le Leiróm leveletemet.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

3180.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvártt April 8d. 1816.

Szeretelt Barátom,

Martz. 17dikén irt leveledet April. 4dikén vettem. Melly örömek virágai nyíltak eleibe érzéseimnek, látván hogy Juliusban akarsz jönni. De, vége felé levelednek Szeptembert említesz, 's ha Carloszra nézve örvendtettem is, magamban elszomorodtam.

Mindent elkívántam újra követni, hogy vagy B. Wesselényiné küldje fíját Juliusban, vagy Gr. Gyulainé minket Dédácsról Szeptemberben előtökbe küldjön. De, mindegyiknek akadályoztató okai vagynak, 's ha ohajtanak is, egyeztetni utazásunkat nem lehet. Carloszt kívántam arra beszélni, hogy Censuráját a' Törvényekből Juniusban adja, de ha adhatna is, Anyja azt mondá, hogy neki elkertülhetetlenül szükséges a' jövő nyáron Zsibón lenni, mivel a' ménesben e' télen, metely miatt sok kár esett, 's így rendeléseket, igazításokat kell tenni a' ménessel bánás és egyéb gazdaság körül. Szeptemberben is egyedül a' te kedvedért fogná tenni Carlosz az utat, mert különben ez esztendőről azt egészen elhagyná. Gróf Gyulainé pedig ismét azon okokat hozá elé, mellyeket már megírtam, hogy előtökbe, ha jónétek, miért nem küldhet minket. 'S hozzá tevé, hogy lovai, mellyekkel küldene, sem győznék meg a' nagy utat, mert Julius első hetében minket innen O. Andrásfalvára vitet, Julius végével Dédácsra megyünk mind, Augusztusban (t. i. mind csak úgy, ha Te velünk Juliusban nem jössz) Gr. Bethlen Ádámné Vácán lesz Zarámban feredés végett, 's oda is jární fogunk, 's újra hogy Szeptemberben a' lovakkal a' nagy circulust megtegyük, mellyet már Juliusban úgy is tennünk kellett, nem lehet. Forspontot pedig Erdélyben nem lehet kapni. — A' Grófné azt iratja velem, 's a' te Lottid is, hogy igen nagyon sajnálják, ha Juliusban nem jössz, mert úgy kétszer örvendhetnének társaságodnak, Julius elején 's közepén Andrásfalván, Augusztusban pedig, mikor mi utunkból

megtérnénk, Dédácson 's azután ismét Vácán. Dédácsról Vácáig el is kísérenének, a' mi egy napi járó föld. Én pedig Lajossal még tovább kísérenélek talán ki Magyar Ország széléig. Ha pedig Szeptemberben jössz, úgy a' Grófné 's Lotti Neked egyedül Dédácson örvendhetnek.

Ezen örömök mellett, utazásod könnyebbségét is tekintve, mindenkép azt akarnám én, hogy az utazás Juliusban eshetnék-meg, ezen okokra nézve. 1. Lovaid Andrásfalváig jöven, húzamos pihe-nést kívánnak. Itt kinyughatnák magokat, mivel Andrásfalváról bé Három Széken, Brassón, Fogarason, Szebenben keresztül Dédácsra a' Grófné lovaival mennék, Te, Lajos, én egy Szekérben, 's ha kívánni fogod, a' te legényed 's a' miénk. Egy szekérben hárman jól elférünk, ámbár Döbrentei valamivel vastagabbacska az ő kedves barátjainál, Kazinczynál, 's Gyulai Lajosnál. Mikor a' Grófné Dédácsra megyen, akkor üres szekerredel mennek lovaidd a' Grófné suite-jében 's Dédácson ismét nyugosznak. Így a' bójövetel 's kimenetel közben jó ideig nyugodt lovagnak semmi bajok sem leszen. Mert magad lovaival kell jönnöd. — Ide teszem, hogy ha a' mi Szemc-rénk is jönne Veled, úgy csak egy legényt fogunk vinni, 's a' Tiedet Andrásfalván hagyjuk, ki osztán onnan Dédácsra jó szeke-reddel. 2. Rád vigyázni kívánó baráti érzésem el nem hallgattatja velem azon félelmemet, hogy, ha Szeptemberben jössz, vissza mene-teled Októberben fog esni. Vallyon édes Barátom, nem árthatna é meg Neked, ki, a' mint írod, betegeskedel, 's hamar meghülsz, nem árthatna é meg a' Szeptember vége felé való, 's az Októberi csipős hidegü idő? — Igaz, hogy, Juliusban 's Augusztusban (ha csak ismét oly felfordult idők nem lesznek, mint már három esztendő oltá) nagy melegek vagynak, de ezen segítenék. Mi, itt ha utazunk, hajnalban felkelünk nyáron, 's a' hívéssel megyünk 10 óráig. Dél után 3 felé indulhatnánk.

Ezeket látom könnyebbségedül Juliusban, 's meg kell írnom. Mondtam mindezt Carlosznak is.

Cserey Farkasról nem tudok bizonyosat ha jönne é? Még e felől nem írt. Tegnapra vártam bé ide, de csak expressusa érkezett, hogy a' rossz utak miatt későbbre kellett halasztani jövetelét. Őtet várva nem feleltem Neked tüstént másnap leveled vétele után. B. Wesselényiné azt mondja, nehezen hiszi, hogy Csereynk eljöhetne. Elég fájdalom, hogy útunkban nem egyesülhetünk.

Ha tehát Juliusban jössz, úgy velünk léssz, 's Carlosz itt

marad, a' mit nagyon fájlok. Ha Szeptemberben, úgy ő vele mégysz és minket Dédácson találsz. Nekünk Október végével kell ismét ide bójönnünk. Ha Juliusban jönnél, talán, hogy többet lehessen ő is veled, Carlosz ki menne elődbe Zsibóra, 's ide békésérne. Itt pedig megkérnök, hogy 3—4 statzióig késérjen bennünket, a' mit hiszem megtenne. 'S ez által pótolódnék a' további veled nem lehetése.

Igazán írod, a' szivemből írod-ki: éljük-ki valahára magunkat. Barátom reszketek előre örömben, ha elgondolom, az úton való együtt lételt. Csak mindenkor az jut eszembe, hogy, ha velünk jössz, Carlosz nem lesz velünk. De, akár Juliusban, akár Szeptemberben érkezel, valamelyikünknek meg kell fosztatva lenni a' Veled léteit örömeitől, mivel mind együtt semmiképen nem mehetünk. Válassz magad, Julius és Szeptember között. Ha Lajossal 's velem találsz jönni, úgy Julius nekünk lessz szent. Ha Carlossal, akkor Dédácson foglak gondolatban mindennap benneteket kísérni.

Lotti nagyon sajnálja, hogy Eugénied veled nem jó. Én, mint Neked 's mint gyermekednek is meleg érzésű barátja, ha szcretném is látni a' kis kedves alakot, azt mondom, helyesen teszed, hogy gyermeket olly hosszú útra nem hozsz. De, mindenre kérek, Szermerét el ne hagyj magadtól. Elhültem arra, a' mit felesége természetéről írál. Szegény Pali! Ielkemből sajnálom. Ha úgy van a' dolog, úgy Pali még könnyebben jöhet.

Felelj kérlek mind ezekre mihelyt leveletem veszed.

A' Múzeum IVdik füzetje 3 hét olta kezemben van. De, ez engem elkedvetlenített mert *teljedes* tele nyomtatási hibával. Nem tudom ki lehetett illy gondatlan Corrector. Kéntelen voltam a' hibák jobbitásait itt kinyomtatni. Küldöm azokat, — 's láthatod az Erdélyi typust. Már öt esztendeje miólta mind sürgetem őket, hogy új betűket hozassanak. Az V. Vldik füzet Kéziratját, melly készen áll, nem merem addig küldeni, míg Pesten jobb Correctort nem talállok. A' *Magyarcsát* fogom változtatni.

A' Borz és az Evetben nagy könnyűség van. Ugrik

Medve Komám, ugrom magam is, *de mi tisztesen ugrunk*. Ez igen jól festő rend. Felfogom venni a' Muzéumba, mint azt a' szép darabot is mellyet Csereynkkel közlöttél. Én azt ki akartam írni leveledből, de hirtelen jött az expressus 's Cserey kívánta vissza a' levelet. De, megkapom tőle, vagy ha talán eddig változtatni fogtál volna, küld-meg magad.

Beregszászin kaczagynom kellett a' hol Izsákot, Esaut emliti. Ő a' vén Izsák maga! Annak a' tisztos Öregnek nincs semmi Nyelv-filozofiaja, csak száraz Etymologus. Az ötödik füzetben említve lesz tőlem, hogy az Izsákos sinórmérték a' nyelv elévitelében semmit sem ér, 's épen ott fogom emliteni, hol a' francia nyelvnek sok új szóllásokkal való élémozditása megmutattatik.

Gróf Dessewffy József 100 Rftot küldött Pr. Sárvárihoz, hogy nekem a' Muzéum élésegítésére ide beszállítsa. A' Grófnak szeretném megjekpét valamelyik következő füzetbe, 's ezt nem a' küldött pénzért, mert ez a' gondolatom régi, 's az előtt, hogy tudósított, akartam megkérni, de hosszú levelem mellett is, melyet neki küldöttem, elfelejtettem. Ezt az embert nagyon tisztetem.

Számot tartok tehát ígéretemre, hogy Beregszászi, Zombori, s az Ó 's Új Magyar Munkájokra felelni fogsz 's a' Muzéumba adod.

A' Szalamandrint 's Egmontot még nem olvashattam-el egészen. Klarikát, 's Fernando 's Egmont között való jelenést néztem legelőbb is, azok nagyon tetszenek. De hol Titus és Boufflers? A' hiradásban mindég látom; 's ide nem jött.

Tanácsos Kenderessy tisztel. Most küld ismét választ, 's észrevételeket leveledre 's episztoládra. Tegnap este olvasta-el előttem. Az éléhozott Ontologicumokat még egyszer kellene olvasnom, egyéb részei felől levelének, egyszeri hallásra, azt mondom, hogy Vele tartok. Nem hihetem, hogy Te Manesz principiumait hinnéd. Erről többet, majd Juliusban, az úton.

Örvendve emelkedik lelkem annak irására, a' mit most akarok Veled közleni. --- Minap hozzám Bölöni egy 14 esztendő, Kelemen nevű gyermeket vezet, 's ez a' gyermek nekem olly verseket ada által, melyeken hültem, gyúlongtam, 's a' Nagy lélek tüzét csudáltam. Itt közlöm Veled a' Szabadságról írt gyönyörű éneket. Bölöni Schilleri heves, indulatos, mérész makacssággal az Ideálokig veszélyezve verekedő tűz; a' gyermek Kelemen csendes, szeliden hevülni látszó, 's még is magas, még is melegítő Góthei lélek. Lajosommal ebédre invitáltattam a' gyermeket, a' Grófnéhoz, hol szívesen látták. Lajos barátsággal bánik vele, odaadta neki Virgilius Eneiszét, 's ajánlá neki Horatziust. Harmad izbe jöven hozzám a' gyermek, mondam neki, hogy a' Szabadság dalát a' Muzéumba felveszem. Csak a' nevem ki ne legyen téve, mondá. 'S miért, talán fél, édes öcsém, hogy az Atyja meglátja? (Mert vevém észre hogy az Apjának nem meri mutatni verseit.) Nem, felel, szomorogva, a' gyermek

külömben is csendes komoly, Atyám úgy sem olvassa a' Muzéumot. 'S ezt egy kis fájdalommal látszott mondani. Minap is szöll, kértem Atyámat, venné meg Virág' Horatzius leveleit, 's nem vette meg. Erre a' gyermek sirva fakadtt. Néztem 's az én könnyeim is hullottak. Feltevém mingyárt magamban, hogy én neki megveszem. 'S még hát nincs meg a' könyv, kérdém. Már megvettem, mert Anyám adott rá pénzt. O, kiálta érzésem, az Anyák nekünk gyermekeknek szelid Őr Angyalaink. — A' múlt héten ismét hozá egy versét. Ismét csudáltam ezt is. Csak dolgozzék szorgalmatosan édes Őcsém, biztatám, tanulja meg jól Kollegyiomi leczkéjét is, hogy ott is becsülete legyen, vigyázzon erkölcsi tisztaságára, 's ne mutogassa verseit, 's legyen a' Poézissel addig titokban, míg nagy erővel elé nem állhat. Nekem hozza-el minden dolgozásait, hogy utasíthassam. Kérdezém tőle, hogy' tetszenék neki Göthe, kit olvasásra Bölönitől kapott. A' gyermek nagyon szereti. Megvettem, monda, Schillernek zsebbeli formatumu Theatrumi első darabját, 's most azt olvasom. Adott tanítások után, azt mondám neki, hogy legyen vig, legyen hozzám teljes bizodalma, 's tartson engem biztos barátjának. Erre ismét elöntötték szemeit könnyei, sirt, 's mikor letörölgette a' szép könnyeket, akkor vallá meg, hogy Schillernek mind a' három eddig kijött darabjait megvette, de a' második 's harmadikra nem volt pénze, hanem költsön kért 4 Rftot. Semmit se nyughatlankodjék, mondám, azt én megszerzem. Elbeszélém mind ezeket Lottinak, 's kértem hogy Gróf Bethlen Ádámtól, az ő unokabátyjától kérjen pénzt a' gyermeknek könyvre. Adott, 's én a' 4 Rftot a' gyermeknek által-adtam, 's e' mellett Mathissonnak legujabb kiadását, megvéve Gr. Bethlen Ádám pénzén 7 Rfton.

A' Gyermekek Apja Cancellista itt a' Guberniumnál. Unitarius. Így van nekem itt három Unitarius Poéta tanítványom: Bölöni-Farkas, Kelemen, és Székely Sándor, kinek Odáját örömmel fogod olvasni a' Muzéum Vdik füzetjében. Így van, két Reformatus ifjú vezérlésem alatt, Füzesi, kit már ismersz, 's Balogh. Füzesi tegnap előtt volt nálam. Leteszem már minden makacskodásimat, monda maga, által látva, melly külömbég van a' Kollegyiomi 's a' tiszta Izlés közt. Ő most ide két órányira, Pata faluban Levita. Keres jobb Papi statziót, hogy dolgozhassék. Balogh, nagy részént általam jutott B. Wesselényi Farkashoz, fija Nevelőjének. Egy Geszneri ifjú.

Mond-meg nekem Kazinczým! nem gyúlhatok é öröm lán-

gokra, ha ezen ifjakra gondolkodom. Nem büszkén emelkedem a jövődbe, hol ezen Ifjak Erdélyt is valahára emelni fogják, csendesen magas érzéssel várom az időt, mellyben ezen tanítványaim az Utba-igazitót dicsőíteni fogják. Az Erdélyi Muzéum nem hijában van kiadva. Az füzte ezeket velem egybe. Nincs szebb mint látni azt, hogy a' Törekedő után mint jönnek a' Nagy Sereg közül szép lelkeik vonattatása által kiválva, Azok, kik a' Koszorú elcibe méltán mennek. Most tapsolj Nekem, barátom, most mond hogy lakhelyem utjában van a' Menyországnak. — Haljak meg bár most, nem éltem hijában, utánam jönnek az általam felbuzdítottak, kik a' lángolva szeretett Hazát, annak dízére élve szeretni fogják.

Te Nekem, édes Kazinczým virágot akarsz füzni? Lelkem magasbbat lát (engedd mondanom) mint sem hogy hiú lehessen, 's így egyedül a' koszorú nyújtás nem csiklandoztathat. De szívem elmerült, szemeimbe megyen baráti könnyeivel, midőn azt meg-gondolom, hogy Te hozzám azon melegséggel vagy, mellyel én téged gyermek koromtól fogva lélekben öleltelek. Hallasd ezen szózatot velem, midőn Erdély felé fordúlsz, 's Egeriád int, hogy Döbrenteid-hez akarsz szállongani, ird akkor azt, a' mit a' tölt kebel a' léleknek gyujtva nyujt, 's én, megfelejtkezve minden hír 's névről, egyedül érzéseidben 's a' magaméiban élve, olvasom episztoládat. Ezen sorok írasa Sternei érzékenykedésre hoznak [!] 's eszembe juttatják a' kincsül eltett könnyeket.

Hogy feleségedről is találok hírt leveledben, annak nagyon örvendek. Csókolom kezét, hív tisztelettel, 's csókolom kedves gyermekeidet. — Repüljenek a' Napok, mellyekben láthat

Döbrenteid mk.

A' SZABADSÁG.

A' szűz Szabadság

Szent Isteneknek — —

[stb., mint a 3177. számú levélben.]

Több verseit másszor. Itt: Ex ungue leonem.

Kolozsvár April. 8d. 1816.

Levelem végezte után jut eszembe, hogy ha Cserey az egész utat nem tenné is velünk, bé fog Krasznáról ide kísérni, 's itt mind együtt leszünk.

Tegnap beszélénk Kenderessyvel, hogy ha Juliusban jössz, úgy itten tiszteletedre egy társaságot adunk. 'S az én öt ifjaim akkor még mind itt lesznek, kik téged látni vágnak.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3181.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsv. April. 10d. 1816.

Szeretett Barátom,

Ma reggel 9 órakor vettem becses leveledet. Mingyárt felmentem Carloszhoz (mi az alsó szobákban lakunk) 's beszélgettem az útazás felől. Most 11 az óra, mert sok minden egyéb felébe ereszkedtünk. 12kor megyen a' posta, azért reptébe ezeket.

Kérünk mind hárman, ne jöjj Pünkösztkor. Mi volna az, hogy mi Téged egyedül hagynánk jární Erdélyben, pedig akkor egyikünk sem mehetne Veled. 'S csak Zsibótól Kolozsvárig éljünk é együtt, 's mi tudjuk hogy Te e' földön jársz, 's mi Téged innen e' városból kísérjünk gondolatunkban, 's E g y e s É g y e d ű l, Angyalkáddal. Nem, Barátom, mejjedre reptülve kiáltom, ez nem lehet, ez ne legyen. Carloszsal most így végeztünk, s mindenre kérünk mind ketten megegyezett akarattal, maradjon plánomod így, mint én most írom.

Jöjj Te 's érkezzél Zsibóra Junius 19—20dika körül. Akkor Carlosz ki megyen acceptálni Zsibóra. Ott lesztek együtt: Onnét mentek Krasznára. Krasznáról vissza Zsibóra. Zsibóról, ha Csereynk jó, vele, ha nem, Carloszsal jössz bé Kolozsvárra, hol mi várni fogunk; ide jöttök Junius utolsó napján vagy Julius elsőjén. Itt mulatsz a' meddig Neked tetszik. Innen mi (én, 's Lajos) is megyünk Veled a' ki szabott vagy a' mint Neked fog tetszeni kicsinálendő úton, 's Carlosz kísérenni fog 's Velünk jó N.Enyedig vagy M.Vásárhelyig. Onnét vissza jó 's megyen Zsibóra dolgai igazítására. Így Vele is élsz 10—12 napig, M. Vásárhelyen túl mi megyünk Veled a' hova csak akarsz, mint Vásárhely környéken Sáromberkre, M. Vásárhelyről Bonyhára, Andrásfalvára. Itt hagyjuk lovidat, hogy nyugodjanak. Háromszéket 's Brassót megkell látnod. Brassóból Fogaras Vidékének jövünk Szebenbe, onnét Fejérvár, Tordas, Bábolna, Dédács, 's ki kísérünk egész Magyar Ország széléig. Irtam már

tegnap előtti postával, hogy Dédácsról a' Grófné is kísérni fog Váczáig. Sőt ha Te, Lippáról Pestnek mennél, meg lehet, hogy én addig kísérnék. Mert Pesten dolgaim volnának, 's egyedül jönnék vissza.

Igy maradjon hát a' planum, kedves, szeretett Kazinczým. Kérünk mind hármon, tedd e' barátságot 's jöjj e' szerint. Igy mindenikünk él Veled, 's Te mindenikünkkel. Carlosz ezzel lemond a' Szeptemberi várásról, 's egészen meg egyezik, meg nyugszik, ha az út e' szerint lesz téve. Barátunk, híven szeretett Barátunk, nyújts nekünk örömet, jöjj e' planum szerint. Mert mi Téged Egyedül nem bocsáthatunk, idegen úton, helyeken járkálnod, Angyalkáddal. Mondom, mind meg vagyunk ebben egyezve, Carlosz elődbe megyen, kísér, mi Veled megyünk. Hova kell e' nyárra több öröm. Kazinczým, így jöjj.

Bölöni-Farkas le van verettetve, mert a' Gárdához nem mehet. Katona-fiú. A' Gubernátorhoz magam vittem instantziáját, kérttem, esedeztem, az Udvar rendelését hozta elé. Azt mondtam neki tegnap, hogy talán te ajánlhatod B. Prónay Sándorhoz, vagy valahová, Házi Secretariusnak. Gondolj valamit. Csak az a' baj, hogyha haza nem kerül 's szökik, az Anyját addig fogva tartják, míg fiját elé nem keríti. Illy példák vagynak.

Hozzd tehát a' Te örömdet, a' Te Eugenedet, a' Te Erdélyi Barátid lelki gyermekét. 'S engedd előre, hogy az úton én vigyázzak rá. Barátom! én jól tudok gyermekkel bánni, mert az ártatlan lelkemet szeretem.

Losung! Juniusz végével Zsibó, Juliusban Velünk utazni. Ezen öröm részegedésében nyujtom karjaimat Hozzatok, Széphalomra 's öllelek a' legfőbb szeretettel.

Pali jó é, jöhet é Veled?

Abc.

Eddig irtam e' levelet tegnap előtt. Bé is pecsételtem volt 's küldöttem a' postára. Már későn volt, bezárták. Ma kivágtam, 's a' lineájig állót újra irtam. Még ezeket teszem ide.

Tegnap Carlosz Anyjával is beszéltem az út felől, meg mondtam azt, a' mit az első levelen látsz, hogy Carlosz Zsibón acceptál, bójó ide Veled, 's bennünk kísér N. Enyedig, vagy M. Vásárhelyig. Igy igen jó lesz, mondá a' Bäróné, 's írja-meg az Úr, hogy maradjon e' mellett az utazás, mert így legjobb lesz. Gr. Gyulainé is nagyon örvend, hogy Julius, és Szeptember így egyeztetett. Ma

olly hévvel, mint tegnap előtt, hívlak tehát, szívemnek barátja, ne irj semmit ellenére planumunknak, jöjj, mikorra hívunk. Én úgy láttam, hogy feleséged, eszessége 's szivessége mellett igen jó Gazdasszony is, a' Juliusi 's Augusztusi nyári mezei munkákat Ő jól véghez fogja vitetni. Lottid örömben van, hogy Eugeniet esókolhatja. Én, magamra nézve is érzéseim mélyével instállak, jöjj így, hogy sokáig Veled lehessek, 's töltsd-bé vágyását a' Te éretted lángolt 's lángoló ifjúnak.

Rendes az, a' mit a' Nálad járt Erdélyi ifjúról irsz. De, azok, a' miket beszéllett, nem úgy vagynak. Majd azokról itt létedben.

Trattner mindent ígér, hogy a' következő füzetek hibátlan nyomtatással fognának megjelenni. Ha a' IVdik füzet olly elforgatott értelemmel nem jött volna ki, már eddig az V. Vidik füzetnek Kéziratja Pesten volna. De, azolta hozzájuk se nyultam.

Örömet folytatnám a' Muzéumot VIII füzetten túl is, de környülállásom nem fogja engedni. Két esztendő mulva Lajossal vagy Bécsbe vagy más Univerzitasra megyünk, azután utazni. Egy esztendő belé telik, míg az V. VI. VII. VIII. füzet ki jő. 'S nekem magamnak sok elkezdett Munkajim vagynak, mellyeket végezni akarok.

Intelligenzblattot, mint te kívánod, lehetetlen adnom. A' mindenféle ujságok egybe olvasása, excerpálása hátráltatna egyéb dolgaimban. Így is a' Munkákkal elég dolgom van, midőn a' Tiédet kivéve, majd mindeniknek stylusán kell igazításokat tennem. De meg fogom kérni itt Pater Korost, kinek azon Ujságok többnyire mind járnak, 's ha Ő megteszi, örömmel megteszem.

Sághy irt volt nekem Kisfaludy Hunyadija felől, hogy, Kisfaludy maga kéret engem, adnám-el itten beküldendő példányait. Feleltem, hogy igen nagy örömmel.

Fekete Ferencz, ki Angliában járt, készen van a' Spectator extractusával, anglusból. Gróf Bethlen Daniel ad költséget a' nyomtatásra. A' 72 esztendő's Fekete Ferencz, most Robertson V. Károlyát fordítja. De ez titok. Ar öreg Ūr nem akarja tudatni, hogy ő a' fordító.

Junius és Julius, édes jó Barátom. Reszketve várom levelédet, mint erre való feleletet. Mindenre kérlek, máskor ne jöjj, hanem csak akkor.

Öllelek.

Döbrenteid mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3182.

Helmeeczy Mihály - Kazineczynak.

Pest, April 10kén 1816.

Kedves barátom,

Végre megjelent «Hunyadi János egy históriai Drama Kf. Kisfaludy Sándor által Hunyadi képevel 's metszett czimlappal, amaz Höföltől, ez Karactól 8. mintegy 22 iv Garmond». Hazafüségöt lehel az egész darab 's Neologismet. Milly kár hogy a' tumida ubertas 's a' hypersynonymismus Szentilonába küldötte a praecisiót! Jám-busza rettenetesen szabad, de még is szép csak azért is mert Kf. szájából görgödez. Nemzetiségünk ragyogóbb szinnel nem volt még a' Regéken 's Hunyadin kívül semmi darabban festve. Melly sok Inversio, *ki, ha, hogy* elhagyás van benne! Neologonjaiból ide iktatom a' jelesbeket: *hős, diadal, édeleg* (V[er]segi után liebkoset, zártelt), *bősze* (a' bősül radixa, mondhatni *bősz* is, mint ősz, melly régen megvala jegyzeteimben a' vesanus' idea festésére), *zöréj* mint robaj, kacaj, *türctem, emlék, fondor, öszveszakul, lelkendez, ámul* mint bámul, *szorgol, módol* (solicitat, modificat), *Nádor* (nádorispán helyett mindég és mindenütt az egész drámában), *inneplő* — feyerlich, *czafra* = ringyó, *helyzet, helyhezem, alkalmazom* (mindenkor és mindenütt), *külön* (pro különös mindenkor és mindenütt), *való* = wahr, *fejdelem* (mindenkor és mindenütt), *szörny, igaztalan, ábrázni* pro ábrázolni, *enyh, folyamni* pro folyamodni, *vágy, inger, gyűlölet, gúny, környözni* pro környezni, *éh* pro éhség, *szomj* pro szomjuság, *ör, csiklandék* (= illicium, irritamen), *támolyg, szökell, apród* = page, *hajdan* kor és így adjective a' *hajdan, magány, bel* érdem 's így adjective a' *bel szót, futamni* pro futamodni, *zúr-ni* (a' *zúr-zavarnak* első ize verbaliter) 's a'.

Lelket barátom a' Messziásra! Ezek mind mellettünk fegyverkeznek. De te a' Messziást ne küldd le Trattnernek a' nyomtatás' idejéig vagy egyedül az én tudtommal 's csak egyedül az én kezcimbe, mert a' kétlakú Criticasterek árthatnának 's Trattnert leverhetnék. Trattnernek csak akkor kell tudni a' Messziás' ittlétéről midőn szedetjük, ezt mondtam Palinknak is, ki a' mult vásár' alkalmával nálam hált. Szép estvéket tölték. Szinte mindég éjfelutánig beszégettünk fel. Klopstock' Messziásának Előbeszédébe tedd be azt szóról szóra a' mit Herder Klopstockról Abhandlung über die deutsche

Sprache und Literatur pag. 92, és 93 mond. Ez a' kötet első a' Herder' munkái közt mind a' Tübingi mind a' Bécsi kiadásban.

Versegi kész M. Grammaticájával az Iskolák' számára. Horvát mondja, kinek a' mult hó' végén leánya (házasságának első zsengeje) lett, rettentő eretnek még most is mindenben. Grammaticáját elvégezvén, most Metamorphosiszeit fordítja Ovidnak.

Virág néhány Mesét Phaedrusból 's Horátnak néhány fordított Ódait adta ki e' napokban «Költemények» név alatt in 8. 2 iv.

Ősszel a' *Csalfaság'* nuanceait vevéd osztályozva tőlem, most a' *bolondságot*. A' Deak nomenclatio Kant szerént van oda mellékelve.

Einfältig = *együgyű*

Dumm = stupidus = *buta*

Albern = *kába*

Thor = *bolond*

Irrereden = *hagymáz* = delirium

Wahn = *rütet*, régi szó

Unsinnigkeit = *bádutság* = amentia

Verrücktheit, Wahnsinn = *téboly* vagy *tébolyodás* = dementia

Wahnwitz, Aberwitz = *döreség* = insania

Stumpf, blödsinnig = *tompa, tompaérezékü* = hebes

Toll = *bösz*, Kisfaludiként *bösze* = vesanus. Tollheit = *böszültség*, 's így tollkühn = *böszmerész*

Mania = *Örültég* vagy *Öröm*, mig örül-ből, öröm.

Grillenfänger = *eszélős* = phantast, enthusiast = *dühönc*

Schwärmer = *ábrándozó*.

Luxus = *fényelem, fényelmes*

Schwelgerey = *pazarfény*

feyerlich = *ünnepély, ünnepélyes, mint terepély, terepélyes, mert az ünnepi = feyertäglich, ünneplő = feyernd, az ünnepély adj. és subst. vehetnök.*

Fest = *szilárd mint csalárd, mert szil-ánkosnak mondják az olyan fát, melly nehezen törik, a' szilfa is elég fest másként.*

Schwächling = *Gyengéncz*

Drilling = *hármancz*

Witzling = *elméncz*

Bildling = *képczencz*

Abenteuerling = rémzencz, Abenteuerer = rémzelős, rémzelgő, substantív: rémzelet.

Wollüstling = belénd a' régi beléndekkedem szóból (Révai Elab. Gr.) rövidítve

Praecox = elevérő, Bodrogekői szó, frühzeitig, frühklug.

Györgyre megmaradok a' Huszár háznál, de a' második emeleten fogadtam magamnak szállást.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3183.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Az a' mit Trattner cselekszik rettenetes. Méltóztassék elhinni Kedves Uram Bátyám, hogy ezen ostrom többeké. A' Recenziók és Tövisék ellenségei vannak itt rejtekben; Trattnernek gorombasága egyenesen az ő mívek; a' Recensensre, a' Sugallóra haragszanak ők, 's azt hiszik, hogy Uram Bátyám benne a' személyt sértette meg 's ők is a' személyre fenekednek: az az újítása Kazinczynak csak ürügy. Oda vagyunk, Kedves Uram Bátyám, ha Trattnert elveszítjük; minden Apologia haszontalan lesz, legalább addig haszontalan, míg Uram Bátyám él. Nyelvünk és Literaturánk képében instálom Kedves Uram Bátyámat, méltóztassék Trattnert szeliden oktató levél által észre hozni. Én elmondanám neki, hogy légyen figyelmes arra, hogy nyelvünk azon epochában vagyon, melyben minden író, de minden, minden! változtat rajta, azt a' mit! hogy magok az újítás ellen kiáltozók is újítanak, hogy még az olly popularis író mint az Ember kimiveltetése szerzője, Prof. Fejér, 's egyebek is újítanak, 's ebben csak a' 30dik lapig is sok tanulni valóra talál a' Vidéki Úr 's a' Könyvkötő, mint:

Heveny.

Ingerlet.

Láthely.

Kinyilvánkozik.

Találmányosság.

Érzék.

Vita.

Rajt' lételünk.
 Rajt' múltatunk.
 Kertelet. (figura.)
 Tudakosság. (Mathesis.)
 Hoszsz. (Linea.)

Azután Klopstockra térnék, 's elmondanám a' mit felőle Herder és Jenisch mondanak. Lehetetlen, hogy az oknak ne engedjen. Ezen felül minden kéméletlenséget elmellőznék; egyedül azt a' just hagy-
 nám fel magamnak, hogy a' Messziást úgy írjam mint Kazinczy, nem pedig mint Trattner vagy a' Halasi vagy Nagy Körösi Kön-
 pektor [!] 's Nagy Vázsonyi Tábla Bíró Úr. Ha ezen levél énhozzám
 szólva szölland Trattnerhez, én azt neki által fogom adni, 's meg-
 teszem a' mit a' hazafiúság szent tiszte parancsol. Jó lesz megkérni
 Helmeцит is, hogy a' Messziás elejébe is azt függeszse, azt hagyja
 függesztetni: Helmeცი ügyelése alatt. De mind ezeket maga Kedves
 Uram Bátyám jobban tudhatja, mint hogy az én tanácsom 's javas-
 lásom szükséges volna. Csak Trattnert és Helmeцит el ne veszítsük!

Az Apológiát a' Révai parancsolva tanító tonjában ohajtanám
 látni. A' napokban az a' gondolat fordúlt meg bennem, ha nem
 lehetne e a' «*Nyelvívvelés*» egy különös tudomány? 'S ha nem
 lehetne ezt oly forma renddel előadni, mint péld. o. az Universalis
 Grammaticát? Ez így a' legfogatosabb Apológia lehetne. Azonban
 a' Wieland, Garvé Aufsätzei is sokat fognak használni. Nem emlé-
 kezik e Kedves Uram Bátyám, ki mondotta ezt a' Reformatio kez-
 detekor: Ecclesia non diu mansit virgo? A' Magyar nyelv szűzes-
 ségét kesergőknek ezt lehetne felelnünk. Holnap várom ünnepre
 Tóth Lászlót hozzám. Beküldöttem érte és Cseresznyésért a' Bekény
 fijjával. Nekem a' lovaim közül a' legjobb, legserényebb 's legifjabb
 ma döglött meg. Beteg volt 's a' Kocsis későn adá tudtomra.
 Midőn az orvoslót hivatám, már késő volt. Új Gazdának ez nagy
 csapás. Kedves Uram Bátyámnak boldogabb 's szerencsésebb inne-
 pet ohajtok.

Péczel, April 12d. 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3184.

Kazinezy -- Döbrentei Gábornak.

Széphalom Apr. 13d. 1816.

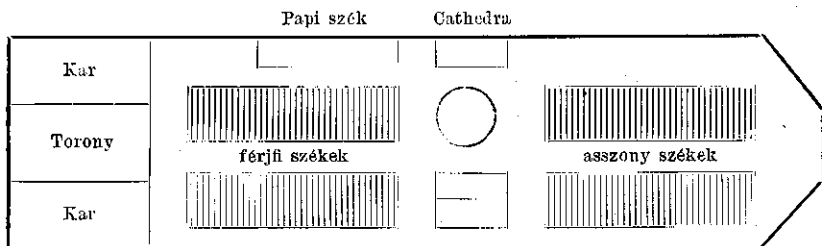
Kedves barátom,

Gróf Desöffy két leveledet közlé velem az ezekre adott két válasszal. Valamint annak örvendek kimondhatatlanul, a' mit Te írtál ennek az általam tisztelt, csudált, szereteft nagy és jó embernek: úgy viszont kimondhatatlanul sajnálom, hogy ezt a' nagy és jó embert felünkön nem láthatom. Nem lévén reményem hogy használhassak előterjesztéseimmal, kénytelen vagyok hallgatni. — «A' szabad Nemzet Nyelvének szabadnak kell lenni — a' mondol lágyabb mint a' mondasz — az *árny* nem jó, mert *kemény*» — Barátom, ha tudod, mennyire tiszteltem ötet, mennyire szerettem ötet, érzed — — — De abba hagyom, mert épen vacsorára hívnak: fel van találva.

Nekem az elmúlt Vasárnap, mely Virág Vasárnapja volt, egy igen nevezetes napom vala. Az Ujhelyi Templomban a' legfényesebb Auditorium előtt mondek egy Installationális Beszédet.

Magyar Országban az első Protestans Ecclesia Ujhely vala. Egy Dévai Bíró Mátyás nevű Sacerdos, az az Mise mondó Pap, kiment Luthert látni 's hallani, haza jött, megtérítette a' hely Földes Urát Drágfi Gáspárt, 's ennek segédjével Ujhely Lutheranussá lett, később Kalvinistává. Azolta itt mindég két Predikátor vala fel nem osztott hatalommal, jussal, egyenlő tekintettel. — E' miatt örökké veszekedtek egymással az Ecclesia tagjai. Midőn ön két esztendő előtt Curátor lettem, lángolt a' Gvelfek és Gibellinek tüze. György József ifjabb Predikátor tehát azt javasla, hogy válasszanak olly Curátort, a' ki nem lakik benn. Szerencsére nevem ajánlott, mert eleim az Ujhelyi Ecclesiának Curátorai 's Benefactorai voltak, 's az Ecclesia megválaszta. György József így arra unszola az Ecclesiát, hogy a' két Papságot olvasszák össze, 's helyet csinált, Szathmár Németibe menvén. A' megmaradt idősbb Pap jó ember, de csak jó ember. Sok hánykódás és nagy áldozatok után meggyezénk hogy legyen egy Papunk, 's Kecskeméti, látván hogy neki menni *kell*, elbúcsúzott. A' Superintendentia tavaly Szinben

(Torna Vármegyében) helybe hagyá a' végzést. György József nekem azt sugta, hogy titkon tanuljam-ki, eljönne e a' Szepsi Predikátor (Szepsi Kassa és Torna közt). Végre Ujhely meghívá, 's ez resolválta magát. De alig resolválta magát, 's némellyek, a' kik magok szerettek volna ide jönni, némellyek mivel hittek a' vak hírnek, el is ijesztették, hogy Ujhely mindég veszekedik. Major József megbánta hogy elfogadta a' hívást; de késő volt. — Nagy rettegések közt Apr. 2dikán beért Ujhelybe, 's Apr. 7d. beköszönt. A' Templom nagy, új, csinos. Tele volt minden féle vallású hallgatókkal.

A' Karban Pataki Deákok énekeltek az úgy nevezett Harmóniát. A' Cathedrával általellenben egy 3 székekből álló asszonyi ülés van, de most én és az Eccl. Elsőji oda ülénk, hogy Installationális Beszédemet a' Pappal szembe állván mondhassam; így férfiak 's Asszonyok legjobban hallhattak. Köztünk az Ur vacsorája 's keresztelés asztala volt; 's a' székek előtt szobából oda hordott székecskék.

Az új Pap elmondá igen szép Predikázióját; az olyan volt mint a' Manna, melyből kiki olyan étket csinálhatott, a' millyet akart; elbeszélte melly veszedelmes a' fél cultúra, 's azzal végzette, hogy vétkes curiositás tudni akarni, melly szövetség van az Isten és az között a' ki tőle eredett, 's ez nap Hozsiannákkal fogadtatott. Első periodusa olly szépen volt szöve, hogy Oratoriai tekintetéből is elbájolt mindent a' ki az ollyat becsleni tudja. Maga egy igen szép ábrázú, szép hangú, gravis, 36 esztendős sűgár férjfi, nem frakkban, hanem Longában és széles palásttal.

Én búza virágszín frakkban, előttem a' ponceau színű sipka fekete asztrakánnal, 's történetből 's nem elkészítve, egy ezékaszín uniformisú Kapitány és egy világos kék mentőjű Huszár Hadnagy közt ülék. Megtettem a' rendelést, hogy midőn a' Pap lejjő, el ne kezdjek az éneklést. Így én Laicus részt vettem az isteni tisztelet

tartásában; Curátor lévén fél-Laicus voltam. Halld már most a' beszédet. A' Pap fenn állva hallgatá székében, az előbbi Pap és a' mostani Káplánnal egy székben a' Cathédra mellett.

(Igy papoia egyszer Voltaire Fernéyben. De nekem nem leve 's nem lesz bajom érte, mint Voltairnek volt.)

Tekint. Nemes Ecclesia!

Vissza tekintvén a' legközelebb elmúlt 2 esztendőre 's elnévén mely hánykódásokon kelie keresztül mennünk, míg hajónkat egy csendes révpart fogadható el, hol többé hánykódások nem várnak, nem lehet örvendve ezt nem kiáltanunk: Újhely újjá vagy on szülve; de újjá tűz által született — mert újjá csak tűz által születhetett. Eggy az akol ezentül minálunk is, T. N. Eccl., eggy minálunk is a' Pásztor, és a' kettő, a' szeretetre legméltóbb emberben, minálunk is eggy immár. 'S ez a' régen ohajtott szerencse, az a' nyugalom, mely zivatarokkal küszködő Ecclesiánkat most várja, a' melyet zivatarokkal küszdő Ecclesiánk ime már bir, nem volt e ez méltó, hogy érette áldozatokat tegyünk? hogy érette azokat a' rész szerént nagy terheket szenvedjük, a' melyeket szenvedünk? Felejtsük ezeket, eresszük neki szíveinket a' legigazságosabb öröm érzésének, lobbantsuk lelkeinket a' bennünket szerető Istenség háládatos inadására, a' ki reánk hozá e' szép napot, 's ismerjük meg hogy ide az a' láthatatlan kéz vezérle, mely a' lelki világban a' szerént érlel mindent eggy grádicsról más grádicsra szintén a' tökéletességig, a' mint azt a' testi világban a' föld termései körül, észre vehetetlenül ugyan és még is tagadhatatlanképen cselekszi. Mutassuk-meg hogy ezen atyai gondoskodásra érdemetlenek nem voltunk, hogy nekünk a' köz jó több mint minden, 's világosságunkat hagyjuk úgy fényleni hogy azt lássák mások is, 's gerjedhessenek hasonló tisztaságú lángokra. Azon fölül azt tenni külömben is kötelesség, nekünk azt eggy közelebbi ok miatt is illik cselekednünk, mert rágalmazóink nem követtek e el mindent hogy úgy híreszteltünk-el, mint a' kik közt nyugalom nem lakhatik? holott, ha igazságosok volnának, kénytelenek volnának meg-vallani, hogy némelly botlásaink inkább hibás organisationknak vékei voltak mint a' miéink, ha tagadni nem akarjuk is, hogy az emberiség' gyarlósága szerént a' veszélyes úton eggy 's másszor mi is megsikamlottunk.

Te pedig Nagytiszteletű Nemes és Nemzetes Férjfiu, ki bennünket tanításaid és szép életednek példája által vezérelni, egy testté még szorosbban öszveforrasztani 's a' világ előtt tisztáknak bizonyítani megjelenél, légy tőlünk szeretettel, bizodalommal, tisztelettel elfogadva annak nevében, a' kinek nevében hozzánk jössz. Jól érezzük mi, melly áldozatba került neked, hogy te azt a' szép Gyülekezetet, melly téged 11 eszt. olta bírt, és a' melly téged nekünk olly nehezen engedett által, elcsikotulva a' tégedet ijesztők sugallásai eránt, elhagyád; jól érezzük mi, hogy szeretetednek 's bizodalmadnak e' nagy bizonytsága által tőlünk mit érdemlettél és mit érdemlesz. Minden szem, mellyet körültekintve Papi székedből magad felé látál emelkedni, mutatta neked, hogy mi mindnyájan azonként vagyunk elbájolva szelidségednek azon szép lelke által, melly arczodról sugárizik, mint azok tapadtanak első meglátásodra beléd, a' kik téged ezelőtt ötödfél holnappal Szepsiben megláttak, 's kérésekkel hogy hívásunkat elfogadni méltóztassál, addig ostromlottak, mig téled remélve tértek vissza közinkbe. 'S ez a' szeretet nem fog kihalni keblünkben; Ujhely téged a' szerént fog szeretni, mint téged a' te Szepsid szerete; mert hogy itt még inkább szerezessél, azt azért neuu ígérjük, mivel lehetlent ígérni nem akarunk. Vetélkedni fogunk nem Szepsivel (— dieses Szepsi hier so oft schallen zu lassen, war für Major ein sehr angenehmes Compliment; es zeigt wie sehr er dort geliebt war) — hanem veled, 's abban fogunk vetélkedni, hogy te szeretsz e inkább minket vagy mi téged (auf eine sehr schonende Art wird es erinnert dass die Pflicht zu lieben gegenseitig ist); 's ez a' vetélkedés fogja szövní köztünk azt a' boldog egyyességet, mellyet semmi gyanú meg nem tántoríthat, semmi incselkedések el nem olthatnak. Te miközzénk nagy fényel jössz; ismerjük Papi érdemcidet, tudományaidat, mellyek által azt érdemléd, hogy te is azoknak számokba számításál, a' kik a' Pataki Collegiumban a' Theologiai Professorságra leendő választásra kinevezettetek. De engedd mondanunk, hogy midőn te hozsz fényt Ujhelynek ellenébe, Ujhely is fényt hoz ellenedbe Neked: — a' Gondviselés téged abba a' székbe ültete, mellyben egykor Dévai Biró Mátyás ült, ki Magyar Országban itt gyűjte legelőbb a' megújított Tudománynak Ecclesiát, a' ki Ujhelyből sugározta ki mindenféle azt a' tüzet, mellyet ő Luther atyánknak szövétneke mellett gyűjtött vala-meg; a' Gondviselés téged abba a' székbe ültete, mellyben még nem sok idő előtt egy Katona

Sigmond, egy Benkő József, egy György József (so sucht, so ergreift der Freund jede Gelegenheit seinen Freund — und György war mir das — zu ehren) — mind tudományaik, mind hatalmas ékesen szóllások által magokra, Ecclesiánkra, Vallásokra fényt vontanak. Ezeknek emlékezetek is cselekedte, hogy mi illy tulajdonokkal ragyogó férjfiat kerestünk, a' millyet benned feltaláltunk (dieses macht das Licht, welches Hrn. Major vielleicht hätte brennen können, mild). Fogadd-el köszönetünket bizodalmadért, kérésünk teljesítéséért. Lakozzál új barátid közt örvendve sorsodnak, 's éreztesd velünk, éreztesd mindenekkel, hogy te bennünket szeretsz. Bocsásson Isten áldást bejöveteledre 's itt mulatásodra, 's adjon zöldellő erőt hivatalod' folytatásához, 's ne szűnj-meg lenni mienk, míg érdemeid felsőbb polczokra emelendenek. Mi magunkat ajánljuk hűségedbe, vezérlő barátságodba.

Mingyárt a' hogy innen kimegyünk, Consistoriumot fogunk tartani, T. N. Eccl., hogy Tiszt. Major József Ur hivatalának ezen egyik fontos részébe is bévezethessék. De míg oda megyünk, teljesítsük végső kötelességünket Tiszt. Kecskeméti János Ur eránt is, ki e' Gyülekezetben 22 eszt. olta a' szent hivatalt dicséretesen viselte, 's szeretetünkre 's háladatosságunkra magát sokképen tette érdemessé; hova nevezetesen azt is kell számlálnunk, hogy ámbár számos gyermekeket nevelt, Ecclesiánk birtokát tulajdon kárával szaporítani hajlandó volt; valamint azt is, hogy ámbár más óhajtása nem leheté, mint hogy ott élhesse el hátra való napjait, a' hol ifju napjait eltöltötte, hivataláról önnként lemondá, csak hogy a' két Predikatorság eggyszerre kiüresedvén, ez a' kettős hivatal eggyesülhessen. Köszönjük meg hűségét erántunk, 's kérjük, hogy bennünket kedves emlékezetében tartson meg, 's örvendjük hogy egy ennyi érdemü Predikatorunk eránt hűségünknek 's háladatosságunknak ezen két nehéz eszt. lefolyása alatt is olly nagy jeleit adánk, 's így azt remélhetjük, hogy ez az elváló barátunk is akként nem szűnend-meg bennünket szeretni, mint mi nem őtet.

Végezzük-el isteni tiszteletünket, T. N. Eccl., 's térjünk-el innen eltelve azon örvendetes érzéssel, hogy ma lett idvezése e' háznak.

Midőn a' 2dik § végére értem, Prof. Rozgonyi, ki tőlem négy lépésnyire állt, olly csattanást ada javallása jeléül nyelvével, hogy általa csaknem zavarodásba jöttem. Az ebédnél ismétlette a' java-

lást. Ez *nagy dolog* attól, a' kinek gyengéje az, hogy soha sem látott még embert, a' kit becsülni tudott volna. Kérdezzd Sipos barátunkat, 's elbeszéli mely különös characterü ez a' különben jó és sok tudományú ember.

En ezen napot két szép tettel tettem örökre emlékezetessé. Reá birtam Consistoriumunkat, hogy a' Lutheránus Kapitány IIidegkövy Antalt tegyék Consistorialistává, — és ime reá mentem a' példa nélkül való szép tetre. — 2.) hogy reá birtam az elsőket, hogy a' Papnét ültessék az *első székbe*. Györgyné a' második székben ült. Képzeled mibe kerülhetett ezt végre hajtani egy kisvárosiság lelkével küszködő Gyülekezetben.

Martz. 29d. 11 órakor délben konyhám kigyúlt. 2 öl nem vala házam és a' láng közt, 's a' szél erre fújt. De Dis pietas, mea Dis Musa cordi est, elmondhatom Horáttzal; egyszerre más felé csapott a' szél, 's így károm csak a' konyha teteje. Szeptemberben épült az; a' kemény tapasza megrepedt, így esett a' gyúladás. Tűz kevés volt, 's szakácsom nem vala részeg.

Éjfélt van, abba kell hagynom. Éljetek szerencsésen, kedves barátim, mindnyájan.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3185.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom Apr. 14. 1816.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

Communió'n valék Újhelyben, 's a' templomban adak kezembe az Uram Öcsém kedves levelét. Ha szemüvegem velem volt volna, ott olvastam volna el azt, mert én épen ma esztendeje, Györgyén Pest Várnegyében, Báró Prónay Simonnak házá'nál, tapasztalám, hogy négy eszt. oltá gyengülni kezdő szemem üveg nélkül többé egy szót sem olvashat-el. Apr. 18dikán vettem Pesten üveget, és azolta mindég ennek segédével olvasok 's írok. — En az Uram Öcsém barátsága felől nem kételkedem, mint Uram Öcsém nem fogott az enyémen: de még is ez a' levél egyszerre felgerjesztette szeretetemet. Melly jótétel az hogy a' távol valók egymáshoz írhatnak!

Uram Őcsém vad vidéken lakik, hova tudományos hírek alig jutnak-el. Bár csak az eránt lehetnék bizonyos, hogy leveleim mindég kézhez jutnak, 's késedelem nélkül jutnak kézhez. De im ez a' Marz. 28d. írt levél is ma húsvét első napján ért-el hozzám. Az ilyennek látása leveri az embert, 's elveszi kedvét az írásra. Ennyi idő alatt én Párizsból is vettem már leveleket.

Mindenek előtt magamról adok híreket, azután dolgaimról, mert ha ezeket bocsátom előre, azoknak interesszéjek eloszol. — Én Januar. oltá mindég betegeskedem a' nélkül hogy beteg volnék. Fejemben vagy köszvényt érzek, vagy rheumát. Heteket töltöttem ágyban, 's holnapokat úgy, hogy küszöbömön ki nem léptem. Házam Nevelő házzá vált, mert akár mit mond a' Diantre malheur, én leányaimat soha, flaimat ad annos pubertatis ki nem adom kezeim között, 's a' publica nevelés Vortheiljait úgy egyesítem a' privat nevelés' szerencsájivel, hogy idegen gyermekeket veszek ide. Bónis Sámuel és Bekény János Urnak két két, öszveleg négy Kisasszonykáik itt vannak, 's feleségem a' két Bónist annyira vitte, hogy már francziául folyvást olvasnak és értenek, 's értenek ha előttök sebesen olvasztatik is a' könyv. Bécsből lehozott Nevelőnk Martz. 1-jén méne-el, vissza kívántatván az atyja által, ki az Olasz Armadától érkezett haza, szolgálatját letette, 's leányát magánál akarja látni. Most egy mást várok Bécsből; egy Kálv. Ifju itt van, 's Magyarban ad leczkéket a' négy idegen gyermeknek, de a' feleségem szüntelen jelen van a' leczkén, én a' szomszéd szobában, vagy épen ott. Most várok egy Musicust is; fortepiánóm excellens van. Eugénie képzelhetlen örömköket ad, Thalie sincs talenek nélkül, Emil még csak most kap a' tanulásba. Antónín még nincs három esztendő. Ennél húsozabb, esontosabb gyereket nem lehet képzelni; ő az egészség' képe. Csuda, hogy Emil sok testi erővel bír. Makacs mint az atyja, de benne nincs malitia. — Tavaly Szeptemberben egy konyhát építtettem 6 ölnyi távolságra házamtól azon út mellett melly Bányácska felé visz, és így Kelettől Nyúgot felé. A' kémény tapasztának meg kelle repedni, a' tűz oda veré magát, Martz. 29d. déli 11 órakor a' kémény kigyúlt, a' szél a' lángot lakó házam felé hajtá, de egyszerre az istálók felé kezde fujni, 's így az áldozat a' konyha fedeléből állott. Elmondhatom Horáttzal: Dis pietas mea, Dis Musa cordi est. Látván hogy csak a' konyha fedelét vesztém-el,

még szerencsésnek tartám magam. Így örvend a' kit kerékbe akartak törni, 's csak fejét veszik. — A' feleségem tüköre az Asszonyoknak; csudálni kell melly türelemmel viszi tanítói kötelességeit. Nagyon kemény a' gyermekekre, és még is szerettetik. Most literatúrai híreimre.

Trattner azt írta Decemberben, hogy Gróf Teleki László Egmontomhoz ide adá az atyja' rezét, 's kért, köszönjem-meg; a' sógora pedig B. Prónay Sándor 250 ftot ada neki atyjának, B. Prónay Lászlónak, képére, melly a' Messziás első Kötetéhez tétetik. Tr. azt kívánta, hogy ennek köszönném-meg ezt, Teleki Lászlótól pedig kérjem a' magáét a' Messz. 3dik Kötetéhez. Megcselekedtem. Mind Prónaynak mind Telekinek irván, szőllek velek a' Beregszászi Pudendája felől, 's elikbe raktam a' Neologismus és Xenologismus ügyét. Prónay nem felelt; Teleki igen, egyg árkusnál hosszabb levélben 's kér hogy Esdekléseinek bizonyos Őait olvasnám-meg, kárhóztatva szól a' Mondolatra adott feleletről, de kémélő kárhóztatással, 's kér, hogy *Írói Méltóságomat ne felejtsem-el*, 's ne tegyemki magamat új bántásoknak.

Kémélve akartam felelni, 's hogy ne vele láttassam perleni, azt vártam, hogy láthassam az Ó és Új Magyarat, hogy azt bánthassam, ne az ő levele állításait. Végre Martz. 7dikén láttam az Ó és Új Magyarat; az nyavalyás egyg irás; kárhóztatja a' szorgalmat, jósolást, fennséget, gyönyört, 's azt mondja hogy nem kell művész, mert van művés; egyéberánt azt mondja, hogy mi az efféléket csak azért cselekszük, hogy magunkat a' pór seregtől akarjuk megkülömböztetni. — Azt irám Telekinek, hogy beteg vagyok, ha jobban leszek, felelni fogok tiszteletemre 's hálámra olly igen méltó levelére.

Febr. utolsó napjaiban Tr. nekem egyg levelet ír, abban megleczkéz, hogy rosszúl dolgozom, még azok is kárhóztatnak a' kik levelekben tisztelve szóllanak hozzám, 's ha úgy dolgoznám a' mint *kellene* etc. etc. Azért ő declarálja, hogy ha a' Messziást úgy nem fordítom a' mint azt a' Publicum óhajtja, ő neken soha semmit nem nyomtatattat többé. Ezen levelet egyg másikkal, mellyet 14 nap után írt, egyg Copertában küldé-meg nekem. Tehát 14 nap sem tudá észére hozni. Én reá nem feleltem, nem is fogok, de a' Messziást félre tettem, ha soha nyomtatást nem lát is, 's Szemerére bíztam, hogy végezzen vele, jól vagy rosszúl, nekem mind egyg.

Szemerének a' levelet megküldtem, hogy tudhassa mint kell vele bánni. Azonban a' Kultsár által dolgozott Jelentés a' Messziás eránt kiméne a' Publicumba, 's abban Tr. és Kultsár azt ígéri, hogy a' Messziás érthetőleg lesz dolgozva. — Ez annyi, hogy a' IX Kötet tehát nincs érthetőleg dolgozva. — Istentelen clique az a' Kultsáré a' nagy édesség mellett. — Azt a' fiatal embert vagy mások szelesítik-el, vagy maga szelesíti-el magát. Kultsárnak megírtam, hogy én a' Messziást érthetőleg fordítani magamban sem erőt sem akaratot nem érzek.

Trattner ellen ezen felül három 's több panaszom van. 1.) Nyolczadik Kötetemet irítóztató errátákkal nyomtattatá. 2.) Ehhez az egy Kötethez oly kopott betűket vétete, hogy ezt alig lehet a' többihez tartozónak ismerni. 3.) Tilalmam 's protestatióm ellen szabott rendet a' daraboknak, azt vette-fel a' mi tetszett, elvettette a' mi nem tetszett. 4.) A' Kis János Verseiből nekem 10 exemplárt ígért, 's midőn kértem, eltagadta, 's csudálkozott rendes kívánságomon. Felkerestem ígérését levelei között, kivágtam a' sorokat, 's megküldém neki, declarálván, hogy már a' 10 exemplár nem kell; egyedül azért küldöm a' levél szeletét, hogy láthassa hogy csak azt kértem, a' mit önnként ígért. Azt felelte, hogy tolla botlott-meg; a' *Kis János Verseit* írta, de az *én 3 Kötetemet* ígerte. Pfuj, pfuj, édes Uram Öcsém. — 5.) a' Zrinyi Verseit kértem hogy nyomtassa az én formatumomban. Méltóztatott nem tenni. — Ebből láthatja Uram Öcsém, hogy nekem nincs felette nagy okom vele trafikálni.

Én Segédek a' Magy. Nyelv és Liter. ismérctére czim alatt akartam egy Kötetet nyomtattatni. Ebben ezek álltak volna: 1.) Töv. és Vir. igen bőv magyarázatokkal. 2. Felelet Beregszászinak. 3. Az Ó és Új Magyarnak. 4. Recenziója az én IX Köteteimnek nem magasztalva, hanem a' botlásokat kimutatva (Ossziánomnak mind a' két Kötete előtt ez áll: HÁROM KÖTET. holott csak KETTŐ; de mit gondol azzal Tr., inkább hiba legyen, mint hogy ő új titulust nyomtasson. — A' Karthon' végéből 2 lap ki van hagyva. Tr. azzal sem gondol.) Megjavitanám ezen Recenzióban azon botlásokat is, quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura. — 5.) Wieland Aufsatza Adelung ellen, Supplem. VI. Band, melly Uram Öcsémnek, Szemerének 's nekem Liber Symbolicusunk. — 6. Garvenak két Értekezése; de annak vagy el kell maradni, vagy megmutatni hogy a' M. Nyelv nem ott áll, a' hol a' Német már áll. — 7.) Klopstocknak Puristai Odaja,

mellyben azt tanítja, hogy a' Német Nyelvet nem a' más Nyelvek után kell mívelni és mímelni, hanem die Sprache muss aus sich selbst gebildet werden, azonban ez az Óda is tele van Neo és Xenologismusokkal.

Martziusban egy 3 árkusnyi levelet írtam Báró Retzer Józsefnek, ki Bécsnek első Literátorai közzé tartozik; elébe adtam igyekezeteimet, 's hogy a' IX Kötet miből áll, 's *miért* fordítottam darabjaimat; elbeszéllem mit írtam a' Dayka és Báróczy életekben, 's kértem, javallja igyekezeteimet vagy világosítson fel, mutassa-ki, hol hibázok, mit kellene még elmondanom mint a' Német Lit.ból vett példákat, 's a' Klopst. Odájának Neo és Xenologismusait magyarázza. Levelét talán Májusban fogom venni.

Döbr. kér, hogy Beregszászi, Zombori és az Ó és Új M. ellen írjak egy Értekezést az Erd. Muzéum számára. Döbr. valóban megtért, és már ő papolja az Evangeliumot. Gróf Desöffy József két levelét közli velem Döbrenteinek, a' Döbrenteinek adott tulajdon válaszával. Dezsöffy arra kéri Döbrenteit, hogy a' szabad nemzet Nyelvét ne tegye a' Gramm. sklávjává. Nem lágyabb e, ugymond, *mondol* mint *mondasz* és *mondasz*? De nézzük hát a' Grammat. Az *árny* Dezsöffynek rossz, mert *kemény*. Továbbá azt tanácsolja hogy vegyük a' Schriftsprachéba a' Magy. Nyelvnek minden dialektjét. Így bánt *Homér*. — Ezek rettenetesek, de Dezsöffy el nem áll, sőt egy Munkát dolgozik most Magyarúl a' Magy. Nyelv dolgában. Én Dezsöffyt szeretem, csudálom, tisztelem. Nem lehet tehát nem sajnálnom. Nem akarja érteni a' se és sem különbségét; a' *es* és *ez* sigláját neveti.

Vidához írt Epistolám in 4o van nyomtatva mint a' Szemeréc. Az az Epist. nagyon tetszett a' Jóknak.

Ungvár Németi Tóth László Medic. Candidatus kiadta Verseit. Czinke Ferencz egy distichonokban írt Epistolával köszöné meg az ajándékot, 's abban inti Tóthot, ne csigázza a' nyelvet, *szőr hasogatva veszünk, rény renyhe neve a' virtusnak*. Utolsó distichje ilyen forma :

Pontius oh halld ezt, oh bámúlj rajta Pilatus,
O Jézus Krisztus, légy te, te, példa örök!

Ezen distichonban azt vátatja hogy az *us* terminatiót nem *sz* hanem *schnek* kell pronuciálni. — Tóth hexameterekben felelt és nyomtatva. Soha gyilkosabb ütést Czinke nem kaphatott. Hogy

tetszik pentameterere. *Példa örök az az örök példa.* És még is ő papol, hogy a' nyelvet ne csigázzuk.

ARBUSCULA.

Látta hogy a' vad nép, melly ötet pisszegi, tapsol

A' rossz játszóknak, Roscia, 's tűznek hevült.

A' te javallásod pór rend, úgy monda, gyalázat,

Mesteri játszásom csak lovagénak örül.

Imhol a' Jegyzés. — Horat. Sat. I. 10. Roscius tisztelt színjászó vala Rómában: innen trópussal Arbuscula *Roscia* nevet kapott. — A' ki az első distichon Synchysisén felakad, tanulja-meg mi a' Synchyzisz, 's construálja Horátnak két első sorát az Odák III. K. utolsó darabjában. Eddig van a' Jegyzés. Nagy köszönettel veszem mindég botlásom kimutasását, 's kérem Uram Öcsémét, mutassa-ki.

April. 16d. Ezt a' levelet ma vevém elő hogy elvégezzem, 's most látom, melly zavar. Így van az mikor az ember ritkán látja egymást, és elragadtatik a' véletlenül jött öröm által, 's alig tudja kibeszélni magát. — Midőn ezt eddig irám, érkezik a' testvér hügom férje Consil Dercsenyi, 's mondja hogy Beregszász felé veszi útját vissza felé. Tehát csomómat általadtam neki, 's leveletem hirtelen végzem, mert mingyárt megyen. Első postával tudósítson Uram Öcsém, vette e. Ajánlom magamat becses barátságába.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3186.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Apr. 15d. 1816.

Tisztelt, kedves barátom,

Holnap reggel indul Nagyfaluban lakó Klobusiczky Úr vissza Újhelyből Nagyfaluba, 's ezen alkalmatossággal jónak látom visszaküldeni két könyveidet, noha azokat szerettem volna még egyszer megolvasni. Nincs időm reá, sokképen el vagyok foglalva, sok a' dolgom, 's így a' könyvek haszontalan fognának nálam heverni. Vedd vissza őket a' legszívesebb, legforróbb köszönettel. Kibeszélni lehetetlen örömeidet kóstoltatál velem.

Döbrenteinek leveleit és válaszaidat is igen nagy örömmel olvastam, 's leginkább azért is, mert szeretem hogy Téged, a' kit én nem győzők szeretni, csudálni, a jók szeretnek, tisztelnek. A' lánglelkű Döbrentei szerelmes beléd, mint mind azok a' kiknek lelkek van. Minthogy az opiniók és izlések hatalma igen nagy, 's talán meggyőzhetetlen, én nagyon örvendek, hogy Döbrentei ellened perel és velem tart. Széplelkű nagy Ember, engedd, hogy szabadon szóljak. — Rettenetes az nekem, midőn Te azt mondod, hogy a' szabad nemzet nyelvének szabadnak kell lenni, -- rettenetes az, hogy Te a' Homér' példája szerint helyt akarsz adni minden dialektünknek a' Könyvirás' nyelvében. — Nyelvünknek, igenis hogy szabadnak kell lenni, 's meg kell ismerni hogy a' *nagyobb ok* több mint a' Grammaticus' czirkalma 's lineája. De azt tegye e az, hogy mondolt is szabad legyen írunk, sőt csak mondanunk is, mert a' *mondol* lágyabb mint a *mondasz*? — mert *mondsz*-ot senki sem mond, és mondani senki nem fog. 'S a' Homér' példája mit bizonyíthat ott, a' hol az ő nyelve és a' mi nyelvünk egy categoriába nem eshetnek? Ki ismerheti most annak akkori állapotját? — szabad eltávozni a' Grammaticától, de nem szabad Grammatikai törvényt nem-ismerni. — Az *árny* neked nem jó mert *kemény*. Hát a' *szárny* kemény e? 's semminek nem veszed e hogy az *árny* szebb öszvekapcsolásokat ad, hogy szebb származtatásokat enged? *Árnyálló* és *árnyékoló* — *árnyékóra* és *árnyóra*.

Clavigó felől azt tartják, hogy a' Német játszószinnek nincs regelmászigebb darabja. Neked az azért nem tetszik, mert a' fő személy megvetést érdemel. Ő szánást érdemel nekem; jó, de gyenge ellent állani a' nagyra-vágyás' késértetének, és egy megromlott erkölcsű barát' istentelenségének. Ilány Tragoedia' fő személye *gyilkos*? — Tégedet talán az teve hideggé, hogy a' fabula csak a' vie privée scéniájából van véve, nem a' vie publique-éből. Nekem az is tetszik, hogy ott egy sok lelki-erővel bíró, 's ezen lelki erő által semmiből nagygyá lett embert látok ott; tetszik, hogy egy Könyvirót látok benne. — De meglehet, hogy Clavigó ifjú esztendeim örömeire emlékeztet, és nekem ezért is olly igen kedves.

Nekem e' napokban fényes napom volt. Az Ujhelyi Templomban, az isteni tiszteletnek közepette, egy igen pompás Auditorium előtt vala szerencsém egy Installáló Orátiót elperorálnom, melyet közlenék veled, ha időm volna leírni, de el vagyok foglalva, 's a' nálam nevelt négy nagyfalusi leánykák Tanítója haza kered-

zett az innepek miatt, különben leíratnám. De nyomtatva olvasni fogod. Azt hittem, hogy a' dicséret eránt alkalmasan hideg vagyok, és hogy a' mások javalását alkalmasan hidegen tudom hallani, mint a' hogy a' tudatlanok' gáncsolásaikat, titkos kevélységből, még örvendve hallom. De most láttam, hogy nem vagyok annyira philosoph mint gondoltam. Prof. Rozgonyi, ki egész hosszú életében még nem talált tiz embert, a' kit méltónak nézhetett volna javalására vagy becsülésére, egyikik § végeztével egyet csattanta nyelvével, 's hallottam azt, pedig tölem négy lépésnyire ült, 's úgy mondják, hogy fejével is egyet billente reá, 's nem allhatá meg, hogy az ebédnél complimenteket ne tegyen, ámbár sem én, sem más az Oráció felől nem szólla. Sok tudós hallgatóm volt, négy vagy öt Prof. vala jelen Patakról, 's ezek közt Kézy is. — Nem én nyomtattatom, hanem a' Consistórium.

Kérlek, ird-meg nekem, Tokajból vészesz e levelet postán, vagy még minden levelet az Eperjesi postán adsz-fel, 's onnan veszed a' mi érkezik.

Lyányaim nevelőjök Martz. elsőjén hagyta-el, mert atyja haza érkezék az Olasz tábortól, szolgálatját letette, és ezt magánál akarja látni. Gróf Gyulay Lolotte Erdélyből kinala-meg egy másikkal, de míg a' levél hozzám jött, az az Asszony megbékélt B. Wesselényi Józseffel, kinek házat elhagyá, 's visszament oda. Már elakadtam volna, midőn Bécsből egy Genotte nevű Úr, kivel egy fogadóban ebédlek, és a' kinek 34 esztendős leányával ott voltam, megszöllita, ha nem fogadnám e el leányát. — Engedd mondanom a' történetet. Ők valami hatan ettek egy asztalkánál, mi, az az feleségem, én és 7 esztendős leányom, magyarul beszéllénk. Egy hat esztendős fiúcska leszalla székéről 's a' leány ehhez francziául szólott. Én valami nyájasságot mondtam a' gyerekekhez, 's a' leány atyja hozzám francziául szólla. Minthogy én hamar elakadtam, feleségem leve a' szöllő, 's Mons. Genotte felkiálta a' francziának és magyarnak tulajdon patrioticus örömben: Ah Madame, Vous êtes née française! Így beszéllénk, hogy egy leányért jöttünk fel a' Hernalsi Institútból. Genotte erre mondá, hogy az ő leánya is nevelő vala Lengyelországban. Tudakozta hol vagyunk szállva, 's eloszlánk. A leány igen ékes pronunciatióval szöll, született franczia, 's igen bölcsen beszélla a' nevelés felől; ha engagirozva nem voltam volna Loyánnal, kérdést tettem volna, ha ezt megkaphatnám e; feleségem is, én is megszerettem a' leányt; noha igen húsos és

nem épen szép képű, pedig én egész életemben nagy praedilectióval voltam a' karcsúk, vékonyak eránt. Decemberben Genotte elment a' Salésianákhoz, 's elkérte annak a' Chevalier Hongroisnak adreszét, a' ki Májusban ott vala szállva. 'S ime jó a' levél: Monsieur le Chevalier! Az idő nehéz egy sok gyermekű atyának; a' leányom Magyar Országra szeretne menni. Etcet. Visszairtam neki, hogy épen tractatusban vagyok egy Erdélyi nevelővel; ha ez el nem sül, nagy örömmel elfogadom. Martziusban irtam újra, hogy tudassa velem conditiojít. — Úgy látom, erszényem ezt el nem bírja, 's azért nem felel, mert megírtam, hogy Loyánnak 400-t adtam. — A' Wesselényi Józsefnél lévő asszony 1250 frtot von esztendőnként. Ezt sem vettem volna tehát.

Így épen jökor ér az a' kegyességed, a' mellyel nevelődnek ide engedhetését jelented. Én erre számot soha sem tartottam, és ámbár feleségem sugallását követve kértelek, hogy ha el találod ereszteni, tudassd velem, megvallom, hogy a' kérést átallva tettem, noha hozzád határtalan bizodalmam, mert ismerem szivedet, lelkedet, megbecsülhetetlen barátságodat. — Ha terhed nélkül csik eleresztése, ha lánykád kára nélkül eleresztheted, küldd, kérlek (ezt *ígérted*, 's azért merem kérni) Május első napján. Mondjad, hogy én hozzád képest minden tekintetekben semmi vagyok, de 400 frot papirosban én is adok, 's feleségem és én ötöt nem subordinált, hanem velünk minden tekintetekben coordinált barátnénknak fogjuk venni 's tartani. Itt úgy lesz mint tulajdon szülőjénél, nem lesz elterhelve munkával, mert a' tudományos holmit két férjfi nevelő fogja vinni; ő csak nyelvben tanítsa gyermekeinket, 's felvigyázással legyen reá. Feleségem leczkéket tart minden nap, mint Loyánnak itt léte alatt tartott mindennap. Várok ezen felül még egy francziául szöllő leányt. Mindenek felett arról tedd bizonyossá, hogy itt a son aise lesz, hogy a' nap alatt nyugalmasabb emberek közt nem élhet, csak phantáziáji 's bolond praetensióji ne legyenek, 's férjfire ne legyen szüksége, mert én azt tenni nem akarom, 's nem szeretném, ha férjfi nevelőimmal tréfáji volnának.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Sietve irtam levelemet. Vetted e azt, a' mellyben a' V. Ispán Szemeréét közlém?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

3187.

Kazinczy — Terhes Sámuelnek.

Terhes Sámuelhez.

Széphalom, april 15. 1816.

Tisztelendő ur! Különös bizodalomú drága jó uram,
érdemes barátom!

Engedje meg az ur, hogy azt, a ki nekem barátom, a ki irántam barátsággal viseltetik, barátomnak nevezhessem is. A mi gondolkodásaink, a mint ezen levélnek egy sora is mutatja, nagyon egyeznek. Én is ezt mondtam volna, a mit az ur mond: «Ha magyar nem volnék» s a t.

Az ur levelét tegnap a templomban adák kezembe, hol épen kommunió miatt valánk mind az öten, azaz: én és az én négy leányaim, jelen. Ott csak azt tekintém meg: kiktől jöttek a postáról érkeztek? Klobusiczky úr jelen volt a templomban, s élek az alkalommal, hogy válaszat vigye. Kedveskedem egyszersmind az urnak tulajdon IX kötetimmal, s kérem, hogy a gróf Desöffinek szöllöt méltóztassék kezébe juttatni. Az én köteteimre csak egy szót.

A mely országban még a szép mesterségek (a plasztika és grafika) nincsenek virágzásban, s originál nagy műveket nem lehet reményleni, mert sem az ízlés, sem az agyag és színek (a nyelv) nem olyanok még, a milyeneket kívánni a nagy művekhez kell; ott nem tehetünk jobbat, mint azt, ha az idegen nagy munkákat, a státuákat gipszöntvényekben, a festéseket vagy kópiákban, vagy Kupferstichekben másolgatjuk, s ez által kezünket az olyanok dolgozására elkészítjük, másoknak ízléseket és szemeket formáljuk. A kik magok nem dolgoznak, nem értik: mit tesz a dolgozóknak az a panaszok, hogy az agyag és a szín (a nyelv) nem kész, s a kocsisom meg nem tudja fogni, hogy a magyar nyelvet hogy tarthatja valaki szegénynek, holott ő azon minden ideáját kinyomhatja. De a metafizikus, a poéta, az orátor minden nyomon elakad. Az «*Ó és Új Magyar*» írója azt mondja, hogy rontjuk a nyelvet, mert *szorgalmatosságból* ime *szorgalom* leve, mert *fenséget* csinálunk, holott *ség* nem adverbiumi, hanem adjektivumi ragaszték, hogy nem kell *mivész* (artiste), mert van mives (fèvre, orfèvre) s több efféle sületlenségek. Nem fojthatom el szatirai vénámat. Mi lenne abból,

ha Canovát, Fügert, Párizsban a nagy Dávidot, az Ó és Uj M. kedveért, mivesnek neveznék. Nem olyan-e ez, mint mikor a magyarországi primást Eszterházy Imrét, Szirmay Imre kapitány 1751. a Dietán plebánus uramnak szólította? A mives: artisan, Handwerker, a művész pedig herczeghez invitáltatik ebédre.

— — 1

hogy ő az én favoritom. Micziből soha sem lehet rossz, soha! Therézből lehetne rossz, ha rosszakkal vagy eszetlenekkel lenne. Ha hát emberséges ember akarok lenni: azon kellennem, hogy ő erőt kapjon soha rosszra nem lehetni. A nagy keménység vagy a nagy elkényeztetés őtet elronthatná. S bár, ha tőlünk elmennek, csak szép tónusú és jó emberek társaságában lennének s vissza ne essenek az *ugy fázom hogy*-os emberek tónusába. Adjon Isten neki valaha egy eszes, meg nem romlott és vele az én módomal bänni tudó férjet. Az én kis Therézem szeszek, flauzerok, kapricok nélkül, de azokat szépen kell vezéreni tudni. Én úgy hiszem, hogy Theréz engem szeret, s ezt dicsekedve mondom az urnak.

Bekény Micziben sok jó van, és mind ő, mind Borceza [!] bizonyosan jobbak, mint voltak. Használt az a szörnyü megvetés is, a mellyel nem régiben és azólta mindig a nem igazmondás ellen kiköltünk. Tisztelendő ur, becsületes embernek mely öröm, ha majd azt fogja mondhatni magának: *Lelket nyertem!*

Ez a két gyermek nálam nélkül szerencsétlen volna! Felette igazságtalan volna Bekény ur, ha azt gyanítaná, hogy mi ezek eránt nem vagyunk azok, a mik Theréz és Miczi eránt vagyunk. De azt csak szabad négy szem közt kimondanunk, hogy Miczi és Borceza nem Theréz és Miczi. Nem azon töröm én magam, hogy ezek francziaúl nem tanulnak, hanem azon, ha való-e, hogy nem kell egyebet tanulniok, mint németül jobban, asszonyi munkát és nyelvet. Mert ezt mondogatták, de már nem mondják.

Gouvernante lesz májusban, de a muzsikus elakaszt. Minthogy én azt hiszem, hogy muzsika nélkül nagy hítja van a nevelésnek, (így a Görögöknél,) muzsikus bizonyosan lesz, s minél hamarabb lehet lesz. Isten a bizonyosságom, hogy mindent elkövettem, de rúttul meg vagyok játszva. E felől tegye bizonyossá Tisztelendő Ur t. Bónis urat és aszszonyt. Ha itt lesz a muzsikus, akkor rajta leszek, hogy a mit eddig elmúltak, kipótoltathassék, s ki lesz pótolva.

1816. Az itt következett 4 lap elveszett. — Az első közli jegyzete.

Feleségemnek és magamnak tiszteleteinket méltóztassék átadni az ur, s tartson meg becses barátságába. Ne mulassza el az ur a feljövételt, az urra szükségem van, hogy legyen tanúja az előmenetelnek. Alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

Ugy tetszik megirtam, hogy Márc. 29. konyhám kigyúlt és elégett. Diis pietas mea et Musa cordi est. 4 óraker délben történt, pedig a szakács józan volt s nem vala nagy tüze.

[Megjelent a *Sárospataki Füzetek* 1861. évf. V. füz. 70. l.]

3188.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynyak.

Nagy érdemű Férfiú!

Kedves Barátom!

Minap az examenekre készülés, közelebb ismét görög verseimbe merültöm annyira el fogott, hogy szinte két böcsös Leveledre kellett adósnak maradnom. Válaszom, mellyet ezennel írok, mind a' kettőnek fontosb pontjait célba veszi.

Mayerfy a' szíves emlékezetnek, mellyet egyik leveledben róla tevé, nagyon örvendett, 's eszébe jutott neki azonnal, hogy Mitterpacher képe nyomtatványiból neked is kedveskedjék. Ezek ama' négy képek, mellyeket Mészáros István, ki most kevés korig nálunk mulatott, jeles, 's nem közlelkű Ifjú kezeidhez szolgált. Sok ember kellene nekünk olyan, mint Mayerfy. az ő céljai nagyon nemesek! Mitterpacher képe nyomtatványiból, egy belőlök 5 forint, öszve akar csinálni 1000 forintot, hogy ezt jutalomul tegye fel annak, a' ki ama' néhai tudós Férfiúnak Oeconomiáját magyarra leg jobban le fordítandja. A' könyv ára, mind öszveséggel, akármennyire menne is, az Eszterházy Regimentje sebet kapott vitézinek rendeltetik.

Horvát szeretetre méltó ember. 's nekem, kit Ő is igazán szeret, kedvesem, 's jóakaróm. mutatja barátságát erántam mind érzékeny hajlandósága, 's tettetés nélkül beszéde, ha ottan ottan meg látogatom; mind pedig ama' közönséges kedvező ítélete, mellyben könyvemet egy fél ívnyi Toldalék között, a' Hazai Tudósításokban nov. 5. ki hirdeti. Neked, és neki, kettőtöknek kedvét meg nyerni előttem egész Publicum jóvá hagyása. —

Ezekon kívül, mellyekre leveleid adtak tárgyat, nem mellőzhetem el, hogy néhány ifiakra, kik neked Tisztelőid, figyelemessé ne tegyelek.

Illyenek:

Szathmáry József, Mihálynak, ama' híres Pesti Prokátornak rokonja, Prokátor maga is, és Agens, jeles ifjú, ki a' polgári világban is nagyot reménylvet magából. Ő írta ezen Odácskát, mellyet ugyan csak Mészáros Barátom fog által küldeni. Vagynak neki sok szép versei, ízléssel, 's csinosan, mellyeket már részint nekem, részint Cseresznyésnek ajánlott ítélettétel alá. A' mi Orthographiáját illeti, még abban úgy látszik, nem egészen állapotodott. a' Baberra nézve pedig nem igen olvasta meg a' töviseket, minekelötte vele élt volna. —

Szögyények. ketten. jeles ifiak, kik munkáidban gyönyörködnek. János, a' nagyobbik különösen kedves Gyermek. sokat várhat belőlök mind Zemplén V. megye, mind a' tudós publicum. — Csókollak öllelek

Pesten April 19dikén 1816dikban tisztelő hű Barátod,

Ungvár-németi Tóth László mk.

[Fredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3189.

Szűcs Dániel -- Kazinczynak.

Petneházán 19. Apr. 816.

Tekintetes Úr!

A' széna árrából — melly mind elköltt — ide rekesztve küldök 244 Frtot, a' még itt maradt széna ára 47 ft, melly közös; kin van még a' folyó esztendei Regálék arendája is. ha bejön, felküldöm.

Az étellel nagy baj van. Mert hogy idejében el nem vivődött, a' vermek feláztak, 's most már némellyek, a' kik fizetni készek lettek volna is, e' miatt nem fizethetik.

A' Tavasz[i] étellel még több leszsz a' baj. — Mert a' mint a' múltt esztendei Decemberben is írtam, nagy részének semmi sem termett. Átallyában fizetni kérésemre nem akarják. Nints hát más mód, minthogy az executiót nékiek insinuáltassuk. Jó lenne ha a' rendelendő executio idejére magok a' Tekintetes Urak lejőni méltóztatnának. — 6-a May két hétig Fixumaink lesznek. A' Fixumok

után következendő hétre talám megnyerhetném valamelyik szomszédban lakó Szolga-Bíró Ur kijövetelét. Méltóztassék a' Tekintetes Ur ez iránt Tekintetes Kazintzy József Urral egyet értőleg valamit meghatározni, 's engemet tudósítani. Azonnal insinualtatom az executiót.

Most ismét Fatum alatt van Petneháza. A' Földben lévő Őszi vetés alig ha az elvetett magot vissza adja. — A' Tavasz[i] alá való Földeknek nagy része is víz alatt fekszik, sőt a' házi kertek is; és e' miatt az osztályra szükséges mérést végbe vinni lehetetlen. —

A' Tekintetes Úr kívánságát a' Jószág arendába való adása iránt mind Urakkal és Nemesekkel, mind Zsidókkal, mind ide való, mind Beregh Vármegyei szegény emberekkel közlöttem, de olly móddal senki sem veszi ki. —

Többire Uri Gratiájában ajánlott állhatatos Tisztelettel maradtam A' Tekintetes Urnak
alázatos szolgálja
Szűts Dániel mpr.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3190.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom April. 21d. 1816.

Édes barátom,

Júniusnak 19dikén, török szakad, Zsibón leszek, nem csak azért, mert te és az én kedves Carlószom, a' Sophie kedves Carlósza, így akarjátok, hanem azért is, mert dolgaimhoz leginkább ez illik. Várjátok azt minden kétség nélkül. Krasznáról megyek Zsibóra, 's kérni fogom Cserei Farkast, hogy ne jőjön velem, hanem harmad nap mulva jőjön utánam, ha tetszik; 's ezt azért így, hogy zsiói örömeim meg nem osztottak legyenek. Örökkévalóságnak való napokat fogunk élni, édes barátom, 's kipótoljuk a' mit a' Sors nekünk eddig irigylett.

Sophie köszöni azt a' szép tanácsodat, hogy míg én boldogságok közt úszkálандok, ő vigye a' gazdaság' terheit. Ez bizony szép barátság tőled eránta, azt mondja. Ő is szeretne részese lenni örömeimnek; de csak úgy, ha a' leányom' frajczimerévé tudna által változni; a' maga személyében ő Erdélyt látni nem óhajtja. — Ha Carlósz látná hogy ez a' *tiszta lélek*, ez a' *gyermeklélek*, mint függ

őrajta egyes egyedül, mint tartja ötet magát és Prónay Simonnet az egész emberiség Repraesentánsainak, úgy, ha ez csak csalódás volna is, örvendene neki. Ha Carlósztól jó hír, 's levél a' szép Ninitől, akkor e' háznak öröme van, akkor ő boldog, akkor nincs semmi kívánsága. Előveszi tollát, 's sűrva írja levelét Ninihez.

Helmecczy tudósít, hogy végre megjelene Kisfaludinak Hunyadija, 's hogy az tele van Neologismusokkal. Ime, barátom, lássuk most, mi, kik a' jó felen állunk, ha Beregszászának 's az Ó és Új Magyar-nak 's azoknak van e igazok, a' kikre a' mi Dezsőffynk borz os epithétje illik. Én a' didaxis tónjában akarék írni a' Neologismus védelmére, de van e annak apologiára szüksége, midőn Horváth András Zirczben, Kisfaludi Hunyadiában új szókkal, új constructiók-kal élnek? — Azonban Muzéumod számára megírom a' mit ígértem.

Szemere Pali nem jó, mert nem jöhet.

Hogy a' mi kedves Bölönink megcsalattatott, azt te sem sajnárod inkább mint én, de most semmit nem tanácsolhatok. Hagyjuk azt akkorára, midőn együtt leszünk. Mondjad neki hogy levelét együtt vevém tegnap estve ezzel a' tiédde, 's köszöntsd a' kis Kelement. Ezt látni fogom; dala valóban lelkes dal gyermektől. Eljetez mind, mind, szerencsésen. — Levelem holnap indul; még ma Ujhelyben kell lenni, 's rakas az a' mit el kell készítenem.

(A' Manichéusság éles tréfa, és nem egyéb.)

Kivül: 1

À Monsieur Monsieur de Döbrentei. Debrecin. à *Clausenbourg*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3191.

Kazinczy — Helmecczy Mihálynak.

Széphalom Apr. 21d. 1816.

Édes barátom,

Melly örömököt ada nekem ismét leveled! — Hunyadi János is tele van hát Neologismusokkal. — Kell e több Apologiája a' Neologismusnak mint az hogy Hunyadi János és a' Horváth András' szép Zircze tele van új szókkal, új syntaxissal, új színű structú-

1. A levél zárlatán ép piros pecsét.

rákkal. És mi kételkednénk e azon, hogy a' mi tanításunk győzdelmeskedni fog a' pokolnak (irigységnek, kajánságnak, tudatlanságnak) kapujin? Nem, barátom, hadd izzék az az édes Ulysses és társai a' magok mesterségeiket, dühösködjenek ellenem, azt nekik elhallgatom; csak ügyem, a' Nemzet' java, triumpháljon.

A' *bössz, zörej, türelem, ámul, szorgol, Nádor, czafra*, kivált pedig a' *csiklandik* szép szók. A' *hajdant* én is vöm adjective, 's mennyi szavam van azoknak számokban a' mellyeket te Hunyadiából kijegyzél! *Hős, diadal, emlék, fondor, inneplő, helyhezem, való, fejdelem, szörny, enyh, inger, gúny, éh, szomj, magány, bel* mind előfordúlnak az én IX Köteteimben vagy Verseimben.

Mutassuk-meg, édes barátom, hogy mi nemesebbek vagyunk mint ellenségeink; ne nézzük kitől jó a' szó, de jó e, és hogy tőlök jó a' szó, legyen előttünk még kedvesebb.

Asztalomon épen készen álla levelem az öreg Trattner Úrhoz; elébe akarám vinni panaszomat fija ellen, fájdalommal, de kímélve. Leveled megváltoztatta gondolatomat 's a' levelet eltéptem, hogy el ne küldhessem. Legjobb lesz azt tennem a' mit te tanácsolsz; leküldöm a' MSt hozzád, 's te tedd a' mit jónak ítelsz. De az ifjú Trattnerhez ezután retegve fogok írni, 's ha lehet egészen elkerülöm.

Kölescy újabb levelében is unszol, a' mire ő és Pali rég olta unszolnak, hogy írjam meg életemet. — Elővevém papirosaimat, 's két nap olta folytatom. Szebb mint képzelní mertem; ha tovább is így megyen, igen szépen fog elsülni. Titulusa ez:

1807. VI. A. 1. 107. 31. AZ ÉN ÉLETEM.

29. barálimnak, Literaturánk' barátjainak,

's legközelebbi gyermekimnek.

KAZINCZYTÓL.

Ilyen forma a' Göthe Aus meinem Lebenje is; tudnillik a' titulusa, mert különben a' kettő közt nincs hasonlatosság, 's úgy írom, mintha azt nem is olvastam volna. Nem Chroniconi renddel megyen a' dolog, hanem poetai öszvefűződéssel, és a' mi benne legjobb, meleg szívvel és az elmének, jó kedvnek, csintalanságnak elég benigna venájával.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Ez úttal igen rövid vagyok. Sok leveleket kell még ma írnom. — Zephyrnek a' fijaszkáji derekasan vastagítják az anyjok' hasát. Két három hét múlva meglátjuk a' kis fiúkat.

— dühöncz¹ —

A' te szavaid között sok excellenst kaptam. Illyen az elméncz, illyen az innepélyes. De *bolond* nem *Thor*, hanem *Narr*.

Kivül: ²

à Monsieur Monsieur de Helmecki

à *Pest*,

Landstrasse. Haus Huszár.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3192.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, April. 21d. 1816.

Édes barátom,

Imhol a' Gróf Dezsőffy válasza, szóról szóra:

En ha' Kis volnék, Zimmermannak Zsebkönyvét fordítanám, mely 1800. kezdődött, és mind eddig folytattatik. Megvannak már nálam XV. darabjai. Minden eszt. egy darab jó-ki. Címje: Taschenbuch der Reisen, oder unterhaltende Darstellung der Entdeckungen des XVIII. Jahrhunderts, in Rücksicht der Menschen- und Produktenkunde. Für jede Classe von Lesern. Von F. A. W. von Zimmermann. Mit Kupfern und Karten. Leipzig.

Ez az a' Zimmermann, a' ki nem régiben meghalálozott, és a' ki...

[stb. mint a 3179. sz. levélben.]

Eddig Dezsőffy az én szeretett, csudált barátom, de a' kinek stílusában nem tudom mi van, a' mi reám igen visszasan hat.

Tegnap vettem Helmeckinek tudósítását, hogy a' Kisfaludi Hunyadija végre megjelent. Szerencsére Debreczenbe írtam, hogy

¹ Itt a levélben Kazinczy F. nagyobb hézagot hagyott, nyilván több új szót akart még oda írni.

² A levél zárlatán ép piros pecsét.

az ott holnap kezdődő vásárban vegyék-meg, ha már kapni lehet, 's küldjék, 's így meglátom. Tumida ubertas, egymásra halmozott synonymumok és a' felette szabad jambus, a' mint H. írja, a' munka gyengéje, jobb oldala pedig a' ragyogó Nationalismus mint regéjiben. — Bár csak ezt a' két szót ne láttam volna ragasztékképen a' többi mellett, mert én a' K. regéjít soha sem tudtam szépeknek lenni. — Kisfaludy is szófaragó, a' minek én nagyon örvendek. Mig elég színünk nem lesz, addig nem festünk nagy munkákat, és én nem nézem új e a' festék, csak jó legyen, 's olykor megelelégszem ha *nem jó* is, csak *tegyen szükségemről*. Él szerencsésen, kedves barátom. Ma levelem rövid, de sietek.

Kivül: 1

Főtisztelendő Kis János Superintendens Úrhoz. Pest, Győr, Soprony.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3193.

Kazinczy — Holéczy Mihálynak.

Hóléczi [!] Úrnak Kazinczy.

Sietve írom ezt, 's Kecskemétink már indul hogy feladja leveleinket. — Nagy örömmel vettem az Úr becses levelét, 's ez azzal biztat, hogy én az Urban nem csak gyermekeim tanítóját fogom találni, hanem barátomat is, és dolgozó társamat. Megfontoltam mit adhatok az Úrnak, 's négyszázat ajánlok. Vessen számot az Úr magával, ha ennyiért ott hagyhatja e zsírosabb fizetését. A' Poeta vivit siliquis et pane secundo: de minthogy az ember nem csak az Isten' igéjével él, hanem kenyérral is, 's a' divinae particula aurae ruha és egyéb nélkül el nem lehet, ne tegyen olly lépést a' mollyet megbánhasson. Itt az Úrnak igen kedves élete lesz. Mindenek felett tudósítson haladék nélkül, jön e, 's mikor jön, ha jön. Én Juniust és Juliust Erdélyben töltöm. Ajánlom magamat barátságába. Széphalom Apr. 21. 1816.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

3194.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kolozsvár April 22kén 816.

Édes barátom,

Sok ismerősid, jó emberid vannak szerteszélyel. Segijthet rajtam. Döbrenteivel sorsomról beszélve, ugy egyezénk, hogy írjak hozzád. Ne legyek terhére, alkalmatlanságára a T. Urnak, kedves barátom! Tanácsoly nekem valamit: mit tegyek, hová menjek. Tudom, kaptad most nem rég írt levelem. Nem szerethetnél e nekem környülményeimhez való valami jó Conditiot? — Pesten vagy Budán szeretnék valami Gyermekek-tanítói hivatalt kapni, hogy bár kosztom 's szálásom lenne utánna, még Törvényeket vagy egyebet halgatnék ott, 's valami más útam nyilna. Vagy ha itt nem lehet, másuva 's más conditióra is elmennék. — Erdélybe nem maradhatok s nem akarok maradni. Döbr. ezt ambitionak nevezi. Akar mi legyen s akar mi érjen, el kell mennem!! Szerencsétlenség ér elég, azt tudom. Végezetimnek hagyom magam, akar mi legyen elrejtve nekem a jövődőbe. — Szeretném erről akár micsoda esetbe is hamar választ kapni; mert ha e nem lesz, mennem kell [a] Regimenthez.

Örökre-örökre szeretőd

B. Farkas Sándor mk.

Kivül: *

Kolozsvárról.

Zemplén Vármegyében Tkts *Kazinczy* Ferencz Urnak. Debreczen, Tokaj, S. A. Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3195.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Szt-Mihályon, 1816. 23-ik Aprilisben.

Édes, Kedves, szeretetre méltó Ferentzem!

Úgy jártál hát mind én tavaly ilyenkor. Istennek hála hogy tsak a' konyhád vala az áldozat, de én jobban tűrhetem a' szeren-

* A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

tsétlenségeket, és lessz is részem benne, mert a' jövő Őszkor gabonát fog kelleni vennem a' vetésre. Vizzel vagyunk körül véve, közepette pedig a' Sziget el ászott földje repedez, és az elrothadott magok felett a' kenyér szűkit fogjuk siratni. Ha jól cleve nem folyamodnak az alsó Vármegyék az Országló székhez, és ez jökori rendeléseket nem tész, nem tudom mit fog őszkor vetni a' szegény ember, és a' jövő nyáron aratni?! Annyi már bizonyos, és ezen semmiféle esső nem segíthet többé, hogy az őszi vetések még a' magot sem adandják vissza. Nagy öröm várja azon Atyámfiat, a' kik Jekelfalusiné halála után annyira irigykedtek.

Szóllani fogok e' napokban Hinterfät Adelaid Kis Asszonnyal, és ha, valamint reméllem, szivesebben választja a' jó helyet mint a' vissza menetelt Bécsbe, első Május körül, elébb vagy utóbb egynehány nappal, vagy elküldöm vagy elhozom hozzád, vagy írok neked.

Köszönöm a' leg nagyobb szívességgel mint neked mint Szemere V. Ispánynak jó akaratát és készségét, nem kételkedem hogy ide adta volna a' bizonyító levelet, ha meg lenne nála. Annyai just illet a' keresett levél, és így nem a' Dessewffy Familia rubricája alatt lehet meg találni, relationem Palatinalem in facto bonorum Ecsedianorum; azomban elhiszem, hogy e' sints meg, noha Bozóky azt mondja hogy bizonyossan ott látta légyen.

E' napokban küldém el Sárvári Professzornak Berzeviczy Gergelynek azon munkáját magyarul, a' mellyet ő a' Bécsi congressz- nek németül bé adott.

Nagyon szivessen fogom olvasni beszédedet; tudom bizony, hogy Rozgonyi még nem halott olyan Prédikátort, mint Te vagy. El mulasztám a' minap vissza küldeni Kis Úrnak jelentését a' nevezetes utazások tár-házárul, ide rekesztem tehát.

Örvendek hogy mulata és gyönyörködtete tégedet Góthe élete le-írása. Újra elküldhetem ha parantsolod.

Kérlek küld meg az Ó és Új Magyar, én majd mindég Sz.-Mihályon leszszek ez idén, és így a' Tokaji Postárul fogom hozatni leveleimet.

Minek előtte még jobban haladjak munkámban, el akarom olvasni Beregszászi utolsó értekezését, mivel az előbbenieken alkalmasint által főrekedtem, tegnap kaptam belé, sok haszontalan tudomány van benne, a' mint kezdem észre venni; kár úgy vesztegetni az ismércteket, azomban már eddig is némellyekre találtam,

a' mellyekkel nem ellenkezem. Jó hasznát lehet venni ezeknek a' tudósoknak ex professione: ők ugyan nem mindég építőmesterek, de jók, köveket, téglát és meszet hordani; de tsak resultátumok' következtetéscibe ne ereszkedjenek, mert ahhoz ritkán tudnak.

Betsületemre mondhatom neked, hogy nem tudnám el tartani, ha annyi gyermekeim volnának, a' mennyiszter, hol itt, hol amott, ezt a' szóllást halottam: *mit mondsz.*

Hát te azt rettenetesnek mondod a' Poczisben a' mit a' Görögök tselekedtek? Horácz nem úgy gondolkoza. Vos exemplaria graeca nocturna versate manu, versate diurna; hát azt a' nemzetet nem lehet és nem kell é venni például, a' melly a' nyelv kimivel-tetésének leg főbb pótzán álla? inkább kell talán a' darabos és egyszerismind aprós németeket, vagy pedig a' szerfelett kényes Frantziákat? Nem a' zabolátlanságot, hanem a' szabadságot prédikálom én; nem mind regula az, a' mit a' Grammatikások annak mondanak: úgy é hogy mondják mind szaporodjál, mind szaporodj, ámbar *szaporodik* a' jelen lévő időnek harmadik ejtése az egyesben? Miért nem mondhatnám tehát lankadsz vagy lankadol, noha így ejtem, *lankad*, a' jelen lévő időnek harmadik személyét az egyesben? Vegyétek észre, Kedves Barátim, te szintúgy mint Döbrentei, hogy én nem mondom hogy lankadsz rossz, hanem tsak azt mondom, hogy lankadol is szokásban van, hogy a' nyelv szokást bajos regulázni, hogy lankadol jobban hangzik mind lankadsz, és hogy végtére nyer vele a' nyelv, ha több külömb külömbféle hajlászai vannak ugyan azon egy ejtésnek ki jelentésére. Úgy látzik, hogy én türedelmesebb vagyok nállatoknál. Ne legyetek hasonlók azokhoz, a' kik mindég csak a' sola salvificát emlegetik, — Dogma nélkül való és zabolátlan vallás é azért a' Reformátusoké, mert nintsenek annyi kised, aprós és lántzra szorult practikái? In vitium ducit culpae fuga si caret arte. A' Szárny szó is ugyan kemény, de közte meg az árny között az a' külömb-ség, hogy amaz köz forgásban van, ezt pedig tsak még most bé akarjátok vétetni; jobb szeretném a' Szárny helyett szárnyék, mint az árnyék helyett árny; a' Csendrül, Kegyrül gyanitják alkalmasint, hogy régi elveszett, elavúlt gyökerek, ezeket hát annál inkább lehet fel támasztani, mert nem rütül hangzanak, és mivel nem is egészen egy az értelme a' Csendnek és a' Csendességnek; ugyan mit mondanátok annak, aki p. o. azért, hogy sok nyersen hangzó s van a' magyar nyelvben, és mivel könnyen támadhatna

ollyan Beregszászi forma származtató, aki a' szót farkas, a' farkbúl (deriválná) folytatná, mit mondanátok, mondom, annak, a' ki a' farkast kurtítás vagy cuphonia végett farknak nevezné? Ne vegyettek rossz néven őszinteségemet (candorem), hanem örvendjetek inkább, hogy jó és egyenesszívű barátotok van, a' ki azt a' mit igaznak vél, barátságos levelezés közben kereken ki mondja néktek.

Ha tudtam volna hogy Ifjúságod' Kedves emlékezeteihez van kötve Klavigó fordítása, (a' melly magában jó fordítás), nem szóllottam volna rólla: én, Kedves Barátom, nem esküdtem sem a' Frantzia, sem semmi más oskolához; én is azt tartom, hogy az otthonos (privát) életben szintűgy találhat magának tárgyokat a' Tragédia, de azt is hiszem que le scelerat soit homme publique soit homme privé, doit être interessant et pas méprisable; nem a' nagyravágyás, hanem a' hiúság tevé gyilkossá Klavigót, ne felejtse el Svift mondását: Er wusste nicht stolz zu seyn, vor lauter Eitelkeit.

Feleségednek kezeit tsókolom.

Tanátsodra az előljáró beszédemben a' vidékséget vidékiségnak igazítottam, mert meg gondoltam azolta, hogy a' nemzetség nem a' substantivi nominativo nemzet, hanem a' tertia persona verbi nemzett származik, e' szerint a' nemzetséget talán két t-vel kellene írni, de nem mindegyik jó írónk írja úgy.

Éppen most nyújtja be egy Taksásom esedező Levelét rimekben, sok jót kér elég rossz versekben, de nehéz megtagadnom mindent a' collegámtól. --- Csókollak száz ezerszer; javúl az egészségem, de még nem olyan jó a' mint volt, és ki tudja vissza tér é valaha egészszen?! Azomban ismértem már több egészséges öreg embereket. Úzöm a' Görög nyelvet, már értem az Új Testamentomot; nem tudom meg tanulni a' regulákat, nem is töröm rajtok fejemet, az én előmenetelem az Eszterháról esorgó víz csepjeitől lassan lassan kivájt kőhöz hasonlít.

Quid magis est durum saxo, quid mollius unda?

Dura tamen molli saxa cavantur aqua.

Az Isten boldogítson, Kedves Barátom, és a' hozzám viseltetett barátságodat soha se hagyja fogyni. Maradok a' legtisztelőbb szíves szeretettel

Iliv Jóskád. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

3196.

Horváth András – Kazinczynak.

Tekintetes

Kazinczy Ferencz Úrnak

Horvát András

különös tiszteletét!

Köszönet Neked, jeles Férjfiú, azon forró barátsággal tele leveledért, mellyel Februar.' 13dán szerentséssé tevel. Ha kiöntött szívességedért a' költsönt, ámbár azt méltán kívánhatnád, vissza kellene adnom: feleletemnek nagyobb részét evvel tölteném meg. De Te, ki magadban a' Szent Eleink által meg-telepített boldog földön eléggé ragyogsz, ki nem a' hiú árnyékot fogdozod, hanem a' valót öleled, 's kit törekedésed még kezdő¹ munkáidban az örökké-valóság felé ragadott, nem szép szokat, nem üres nyájaskodást, hanem szívességednek helyesen meg-felelő érzéseket kívánsz tőlem. Ne legyen pedig abban kétséged, hogy ezekkel orántad az én szívem tele vagyon. Mindenkor azt fogod tőlem hallani, a' mit egykor hallottál: 's ha bár egy, vagy más vélekedésben téled el-térek is, de azért Benned a' halhatatlan érdemeket kétszínűség nélkül, 's meleg meg-hatódással tisztelem. — A' Magyarnak karakterei között egygyik, és ugyan a' legnemesebbik, a' bátor, és egyenes ki-mondás; de úgy, hogy ezzel valaki az ellene vívónak sértésére vissza ne éljen. Még a' legerősebb okok is meg-bádjadnak, ha személyes bántásokkal vagynak meg-tűzdözve. Engedd ki-mondanom, nagy tekintetű Úr, hogy én azon Leveledben, mellyet a' múlt idén Tek. Takács Úrhoz botsátál, közben-közben kéméltlenségekre botlottam. Te ott ellened agyarkodó öszve-esktívésről beszélsz, mellyhez minket, 's más mind rólad, mind egyébbként józanúl gondolkodókat hozzá értesz, és el-el-véve némelly keményen hangzó ki-fejezésektől nem tartóztatod tolladat; mellyek a' szelidebb érzéshez szokott füleket kedvetlenül verdesik. Hadjuk mi ezt a' keletlen kovászt azoknak, kiknek innýök savanyú, 's durva étkekhez szokván, az edesebb táplálatnak kellemeit nem ismériik. Nem sáppadt, hanem vidáman mosolygó képpel mondjuk-meg egymásnak, a' mit nem a'

¹ Horváth A. a hosszú ő ű hangokat ö ű-vel jelzi.

vak meg-átalkodás, hanem a' tsendesen fontoló elme igaznak mutat előnkbe. Ha az indulatokra halgatunk, ezek igen is a' makrantzos-ságot parantsolják; de mi foganattal? Az igaz előtt hályog huzódik szemeinkre, és a' gyűlölségnek szikrái addig pattognak széellyel, míg végre lángot vetnek, mellyet utóbb meg nem olthatunk, ha egész igyekezetünket rá fordítjuk is. — Én azon levélben, mellyben gondolatimat Tek. Takács Úrnak ki-fejtettem, meg-mondottam már, hogy legalább mi semmi Ellened fegyverkező öszve-esküvésről tsak legkissebbet sem tudunk; 's most újra kérlek, szűnjél-meg ezt hinni, és az ezen vélt pontból háborodásodnak ki-fejléseit meg-illetődve emlegetni. Igen is, mi okozunk Tégedet, hogy a' még soha nem hallolt neológiát, melly nyelvünket az el-bomlásnak széléhez késérné, ha ez egy-kettőé, 's nem az egész Nemzeté volna, szer felett szereted, buzgón terjeszted, és örülsz, hogy annak Alkotója vagy; ezt mi bánjuk, de Téged szeretünk: mert ha igyekező lelked a' tzél ellen vezet is, de szándékod az, hogy a' magyar égre új ragyogást hozz. Igen is, én kész vagyok hinni, hogy a' Te szándékod ez; szent és ditső szándék! de bátran ki-mondom, hogy az arányt el nem éred; 's ha Te el-érnéd, bár félig, ha Magyarok lennénk, anynyira késért a' nyelv-rontásnak szeretete, melly névvel ditsekszel. — Vallyon mi nyereséget hozol nyelvünkbe, hogy szavainkat, ha tetszik, ok nélkül meg-tsonkitod, máshol ellenben kettőt-hármat is úgy egybe aggatsz, hogy nem tsak a' ki-mondás, de a' tsupa rá nézés is boszúság? 'S Te el-hiszed, hogy törzs, tusa, idv, szemöld, jól vagyson mondvá? Te, ki ezt hiszed, azt kívánod, hogy a' vadkanpamlagot, mellynek ideája olly vad, mint maga a' szó, egy szónak tartasuk? Sokat, igen sokat tudnék illyet fel-hozni. Látod-e Uram, principiumodnak fonákságát? — Mi nyereséget hozol nyelvünkbe, hogy a' költsön vett szókat német vagy frantz végezetekre kénszerítéd, mellyben olly szerentsés vagy, hogy többet nem is szükség tenned nyelvünknek gyalázatjára. Tudnod kell, hogy vezérséged után tempel-t írnak; 's Te ezt jóvá hagyod? — Mi nyereséget hozol nyelvünkbe, hogy a' szó-szerkeztetést a' magyar szóllásnak törvényéből ki-forgatod, és hogy sok helyen érthetlenségre szaggatsz. A' homályosság soha nem volt az írásnak ékessége. Ótsárlod azokat, kik a' könnyen érthetőkön kapnak. Én pedig ellenben kérdezem: mit ér az nekem, hogy szememet, szájamat öszve kell rántoznom, hogy, nem mondom az egésznek, hanem tsak egy-két paragraphusnak értelmét ki-lessem? Ez ellen panaszolkodott Seneca: Quidam

prae fractam et asperam (compositionem) probant; disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse juncturam. Virilem putant, et fortem, quae inaequalitate aurem percussat. Ide nem kell glossa.

Az én vélekedésem az, hogy az író, még az olly matériát is, melly természeti mivolta miatt az érzésnek, és tapasztalásnak körén kívül lévén, nehezebb meg-fogású, tartozik, a' mennyire tsak lehet, világossá, az az érthetővé tenni, és a' kétes értelmű ejtéseket vigyázva el-kerülni: mert akár oktatni akarunk, akár gyönyörködtetni, az ideákat tisztán kell festenünk; ha így nem, unalmat szerzünk; mert hányadik az, ki az el-bújtatott értelemnek ki-keresgetésében szívesen fáradjon? E' mellett attól is méltán tarthat, hogy a' való értelmet, eszének jártatása után sem találja-el. Ne kívánd, hogy ezt írásidből ki-szemzett példakkal gyámolítsam; nints rá kedvem, 's crem is szolidebben ver, hogysen a' szemközt-szegezéseket, 's a' vitára készítő ingerléseket gyönyörködésemnek tárgyává tegyem. — Uram! botsáss-meg szabad ki-creszkedésemnek! Jó néven veszed Te, a' mi abból a' szívből fejtik-ki, melly magát erántad le-kötöttnek érzi. Meg-ismérem én azt Benned, hogy a' nyelvnek, és az Isméreteknek olly hatalmával bírsz, hogy a' hol akarod, a' tisztaságban, és kellemetességben senki Elődbe nem hág. Ezt bizonyítják régibb munkáid; ezt az újak között Herder' pálya-írása, melly az Erdélyi Muzeum IVdik Füzetének gyöngye.

A' mit Ahlwardtból Osszsiánod előtt fel-hozál, nem éppen üti-meg a' mértéket. Neue Wörter sind ein wohlerworbener Reichtum. Ez igaz, tsak hogy véle nem kell vissza-élni. — Es ist meine ernsthafte Meinung, dass sich jede lebende Sprache nach irgend einer alten *Knechtisch* bilden müsse, wenn unsre Schriften dauern sollen. — Éljen a' jámbor ezen maga szabta regulájával, nem irigylem, de engem rá nem bír, hogy el-fogadjam. A' Magyarban, valamint törvényes alkotmányára, úgy nem különben nyelvére nézve a' rabszolgaságnak még említésére is vért pözsdit. Ezen fellül, a' régi simultabb nyelveknek historiája is ellenkezőt mutat. Kell, kell más nyelvbéli szöllásokat is követni, de képesint, nem úgy, hogy a' magunké az amazokban egészen el-süllyedjen; nem úgy, hogy szinte füleinket hasítsa, 's szemeinket öklölje a' kézzel fogható idegen ráma. Azok, kik több nyelveken olvasnak, az illyeneken könynyebben által szöktetik szemeiket, (ámbar nem minden sérelem nélkül) mivel füleik a' többszöri gyakorlás által hozzá szoktak azon

idegen hangnak hallásához; de a' tsupa, 's nem mondom, tudatlan Magyar bajszát morzsolgatja rá. — Vagy ha Előtted Ahlwardtnak mondása szent, és által-hághatatlan, mit vélsz, nagy tekintetű Úr, helyesen mondotta-e Seneca: Cum adsvevit animus fastidire, quae ex more sunt, et illi pro sordidis solita sunt, etiam in oratione, quod novum est, quaerit: et modo antiqua verba atque exoleta revocat, et profert, modo fingit, et ignota deflectit, modo id, quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax translatio, et frequens. Én ugyan ezt hiszem, és ezt vallom.

Te Uram! az eddig titkon munkáló gyűlölségnek hartzzá lobbanását kerested, mondod. Te magad legjobban tudod, mennyiben mondottál igazat. De, hogy mind a' titkon munkáló gyűlölködésnek, mind a' ki-törő hartznak szövétnekét élesztetted, és most is élcszted, az való: mert különöségeid olyanok, melyek tsak a' serdülöket nem ingerlik, és még is azt akarod, hogy a' kik veled nem tartanak, profánusok legyenek. Ezt nevezed tehát érdemednek? De a' Te érdemed, hidd-el, hogy ennél felségesebb. Én azon helyhezben, hol Te vagy, a' tudatlan sereg által bé-tsúsztatott hibákat irtogattam volna, de az erőszaknak bűne nélkül. Hogy némellyek igyekezetedben kevélységet, pajzánságot kerestek, ahhoz nem szóllhatok, sem téged ezzel nem vádollok; de az titkolatlan, hogy olly valamire törsz, a' miben az elsőséget senki veled meg ne oszthassa. Lássad, ha ezt bokros nyugtalanságaidnak jutalmává teszed-ki; tsak meg ne tsalatkozzál.

«Illő volt, hogy a' sötétség valaha választassék-el a' világo-ságtól, 's Íróinknak 's Olvasóinknak Közönsége, melly eddig magányosan tévesztő derengésben őgyelgett, az egyik, vagy másik zászló mellé térjen!» Ezt Uram, Te irod. Én pedig azt vélem, hogy sem az el nem oszlatja a' sötétséget, ha az eddig magányosan tévelygők két felé szakadnak; sem e' mostani idő az, melly a' sötétséget a' világosságtól el-választaná. Ha Te Uram, arról a' sötétségről beszélsz, a' mellyről én értlek, kérdezem: Az el-múlt husz esztendőknben, felénk számlálva, a' kilentz magyar Szűzek közelebb mentek-e ahhoz a' tetőhöz, honnan a' világosságot az ő tellyes fényében láthatni, vagy azon meredek bértznek oldaláról vissza fordulván, amaz ingoványos lapány felé ereszkednek, hol a' sötétség tanyázik? Mutass-cló ez általad magasztaltt idő szakaszból olly nyomos Magyar Írókat, kik a' Classicus névre érdemesek, vagy tsak olyanokat, kik a' 17dik Századnak jelesebb Íróival, és a'

18diknak második felében élttekkel fel-érhetnének. Legtöbb előmenetelt látunk a' Poézisban. De a' Poézis tsak az igyekezésnek jele, nem a' tökéleté. A' Poéta a' nyelvnek, és phantasiának hatalmával inkább az érzékiséget forgatja, 's inkább a' bámulást, és bádjadást tartja feszülésben, a' Tudományok' Országából ki-szededetvén a' nyájasat, és kellemetést, mintsem a' közül, a' miből a' lélek erősítő, 's tartós táplálékot sziv, a' mi mély, és magas, az ő egész ki-terjedésben foglalja magát. Elég az nekünk, hogy ezek között Kisfaludy, Kis, és Berzsenyi nyerték a' Nemzetnek tapsolását: azok, kik nem a' Neologianak szabásai szerént mentek; és ezek közül az első az, kit te úgy szeretsz ditsérni, hogy gyalázásának sem vagy nem akarója, noha annak magasztalásában az egész ditső Haza soha ki nem fárad.

Az Erdélyi Muzéum nagyon hasznos munka; sok Írókat közelebbről meg-ismértet velünk; 's vagy tsak ebből is tapasztalni, hogy a' nem Neológok szélteben kedvesebbek a' Neologoknál. Ki nem gyönyörködik egész a' fel-olvadásig mind abban, valami ott Döbrenteinek édes tollából foly? és még is, midőn Te, Feleidre öllel szöröd a' ditsérést, sem ezt, sem Berzsenyit tsak kevésben sem részesíted. Uram! az értelmet nem lehet békóba verni, 's ha nem akaránk is, meg-kell engednünk, hogy annak, a' mit a' legnagyobb Rész szépnek vall, szépnek kell lennie. Igen is illő, hogy a' sötétség el-választassék a' világosságtól, de úgy, a' mint Te hozzá fogsz, szántsándékkal homályt keresvén, el nem választatik. Uram! a' Te neologizálásod terjeszti a' sötétséget, nem szellegesíti. Az a' principium, mellyel azt fedezitek, magával hordozza a' zavarodásnak el-kerülhetetlenségét. Nátatok az autoritás (talán a' magatokét ki-vévén) a' nyelvnek belseje, és a' közönséges ítéletnek egybehangzása nem próba-kövek, hanem az ész. Igen is ész kell hozzá, hogy valaki írhasson. De ki az, a' ki magát esztelennek vallja? hány fél-eszüek írnak, és még is úgy fenn hordozzák nyakokat, mintha Apollo ő általok szólott volna? Az eszből fejlik-ki az okoskodás, és hány felé téved az ember okoskodásával? Nem tsak a' külön-külön vett Individuumok ellenkeznek egymással, de ugyan azon egy Író önnön maga ellen meg-hasonlít. Ha az észen kívül nints más Kritérium, úgy jókká kell hagynunk a' legnagyobb képtelenségeket, mellyeket valaha ember ki-gondolt; mert az is, ki ezekkel elő-áll, észen fundálja magát. — Tehát egymás ellen vívók között tsak az leszsz pöre-vesztett, a' ki maga felől meg-vallja, hogy esze nem volt; erre pedig még nints példánk. Lám Helme-

czinek Menyegzői Verse nem más, mint az idétlenségnek 's elmebódulásnak lantzba fűzött szedeménye; 's tudom, hogy ő még sem azt hiszi, a' mit én itt róla írok, hanem hogy én csak ezért is a' pór seregből való vagyok. Ő pedig a' fel-világosodtaknak egyik legérdemesebb tagja. 'S te ezt nem fogod a' külföldi újságokban legtsipősebb tollal recenseálni, a' mit némelly Orthologokkal mívelni szoktál. Ne is tselekedd ezt. Ne tudják ők, hogy nálunk még is vagynak olyanok, a' kik csak aprólékokban is tévesztő derengésben ögyvelenek. Sőt arra kérék, hogy csak a' szebb munkákat, kedvező ditsérettel késérve ismertesd-meg velek. Tudod, mit akarok mondani. Neheztelsz ezekért, de Te inkább botsáss-meg, hogy úgy itélek, a' mint eszem javálja, 's úgy a' mint az értelmet közönségesen hangzani hallom. Te Uram, azt látszol hinni, hogy a' Veled nem tartók bele unnak a' hartzba, és a' te tetszésed legalább ezzel győz. Ne hidd ezt. Inkább fel fognak éledni; vagy ha ez úgy nem lenne is, a' későbbiek fogják az igaz ügyet fel-fogni; azok, kik alig hiendik, hogy Kazinczy Magyar volt. De olyanok is lesznek, kik a' 18dik Századnak le-folytán és a' 19diknek elején éltet két különböző Személynek tartandják.

Még egyet mondok, fogadd tsendes elmével. Ha csak azoknak nyílnak-meg füleid, kik neked temjénnek enyésző füstjével kedveskednek, de az igazat vagy nem akarják, vagy nem tudják megvallani; kiknél csak az szép, a' mi új, és különös, kik sem a' régiségnek szentséges titkaiba nem néznek, sem az elő-haladó culturát mind a' két oldaláról nem vizsgálják: úgy haszontalanul kérsz-meg bennünket, hogy a' mit Benned nem javallunk, bátran ki-mondjuk, 's vélekedésünket magyar egyenes szívűséggel Elődbe terjeszszük. Ha egyedül azokat veszed-fel meg-hitt barátid közé, kik tsodálnak, és imádnak: azt kell hinnem, hogy meg-győzettetni soha nem akarsz, vagy hogy tévedésedet szégyelled annak vallani, holott Te erre mindenkor késznek ajánlod magadat. A' ravasz ide 's oda hajlangó szavakkal tsal-meg: de a' kendőzetlen barátságna engedd-meg, hogy egész szívét ki-öntse Előtted. Mind az által, nem reméllem, hogy ezzel gyűlöléseidet érdemelném, sőt tellyes bizodalommal vagyok, hogy azon baráti szeretetet, mellyel Erántad égek, tőlem el-fogadod, 's velem viszont meg is osztod. Téten. Aprilis' 24én. 1816.

Helmeczi Vidához írt Epistolából mind eddig nem küldött.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3197.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Cseke. April' 25dikén 1816.

Martius' végső napjai oltá ez harmadik levelem Édes Uram Bátyámhoz. Egyet már régen elíndítottam, másik, nem minden szívfájdalom nélkül, öszvetépetett, ezen harmadiknak óhajtók jobb sorsot.

Néhány napok előtt a' szomszéd Nagy Arbol Papi gyűlésekről jöttem haza. Ott vala a' Gyarmati Cath. Esperest Hamborszky is, 's tőle Bilkeiről tudakozódtam, kiről azt írá Palink, hogy Szatmárra költözött 's az Antimondolat' kézírata más hasznosb philologiai jegyzetekkel együtt nála vagynak. [!] Hamborszkytól ezeket tudom.

Régen vártak Szatmárra egy ifjat Pestről, 's az néhány hetek előtt meg is érkezett, de neve nem Bilkei hanem Pap Ferencz, jeles ifjú, mintegy huszon-egy éves. — Ezen tudósításra elakadtam, 's Helmeccinek elkereszteltetése jutott eszembe, 's azon pillantatban feltevém, hogy Uram Bátyámhoz folyamodjam 's B. eránt magamat útba vezettessen. Ha ez a' Pap Ferencz B. lenne, úgy kettős nyereség hárámlana reám, egy mert Litteraturánkhoz ez által valamennyire közelebb eshetném, más mert a' tévejgésben levő kéziratok megkerülnének. Beszélt az Esperest valami Bilkeiről [!] is, mint oly ifjúrol, ki nincsen talentum nélkül, de a' disciplina alól kicsapongott 's elszökött, de Püspök Klobusiczkytól vissza fog parancsoltatni. Az Esperest megelőző barátsága szerént ígerte, hogy addig is míg én magam Szatmárra mehetnék, onnan számomra tudósítást fog hozatni, de minthogy könnyen megeshetik, hogy Pap és Bilkei két különböző személyek, úgy engem a' Pap el nem igazíthat, hanem Uram Bátyám.

A' Nagy Arban öszvegyült Papok közt két poetáskodó Atyánk-fijára találtam.

Egyik azon Szabó András kit Uram Bátyám csak írásaiból, én csak személyéből ismerek. Idős, nagyobbára ösz 's úgy látszik szegény. Nagy Szekeresi Predikator volt, onnan Csenger Újfaluba rendeltetett nem messze Károlytól, most ismét változott, de még nem tudom hova? Sok affectiót mutatott erántam, tudakozta ha vagy-

nak-è Német Verselőim 's nevezetesen Schiller, azt mondá, hogy Arpaideszen dolgozik, de panaszlá, hogy könyvei nincsenek. Mit érjen ez az ember, nem tudom, gyanítom, hogy az Arpaidesz azon szerencsétlen tudománybol veszi kezdetét, mert Csokonai is azt akart készíteni. Kért, hogy levelezését fogadnám-el.

Másik Kis Áron egy ifjú Pap Naményban (de nem Vásáros Naményban, hol Lónyaiék laknak, hanem itt a' mi Vármegyénkben, tőlem nem messze), eleven, 's nem minden elme nélkül. Ennek egy csomócska verseit minap Kis Szekeresen Domahidi Uraknál láttam, 's azon versek méltók hogy felőlök beszéljek Uram Bátyám előtt. Három nemében irattak a' poesisnek, Epigrammák, dalocskák 's Horázi Ódák. Az Epigrammák épen olly rosszak valának mint a' Bürgeréi németben. A' dalocskákról sincs mit mondanom, de a' Horázi Ódák első tekintettel mutatták, hogy nincsenek vocatio nélkül iratva. Ezek épen úgy vagynak Horázból által véve mint a' Horátz' ódái Görögből 's a' Menágiuséi Horázból. Egy, melly Szabó Andráshoz vala intézve, különös impressiót csinált bennem. Description kezdődött 's a' végén valóságos Horázi makaességgel csapott ki. Ez az ember ifjú lévén, még sok válhatna belőle, ha jó kezek közé akadna. Egy Kis János ellen írt expositulatioja mutatja, hogy ő is Csokonainak vak imádóji közé tartozik. E' nehezíti az ő haladását a' jó ízlés útján. Mert ha Bürgert méltán feddette Schiller az alacsony kifejezések miatt, bizony Csokonait százzszorta méltóbban lehet. Az is megjegyzésre méltó ezen Kis Áronról, hogy írásaiban *kecs* 's más újítások találkoznak. Nem igaz-e a' mit régolta hiszünk, hogy a' mi ügyünk elébb utóbb minden tudós és tudatlan Adelungjainknak (hogy Gotschedeinket ne említsem) ellenekre is triumphálni fog? Minden tanulni 's haladni szerető ifjú a' mi útonkon fog a' pálya felé törni.

A' Papok — in actis suis visitationalibus — nagy dícsérettel (ne mondjam, entuziasmussal) emlékeztek György Józsefről a' Németi Papról. Neki tulajdonították a' Németi iskolák' nagyobb virágzásokat is. A' róla olvasott hosszú Litániából ez is fejemben maradt, hogy a' Németi lakosok ezen kedves Papnak új esztendei ajándékuil tíz köböl búzát és száz Rftot vittek a' fizetésén kívül. Úgy látszik hogy Györgyöt közönségesen szeretik, de minden bizonynal még sincs sok ellenségek nélkül. Ő a' fíjának, mint tudja Uram Bátyám, két nevet adott. Ezt valaki besugta a' Superintendentián (Debreczenben!) 's a' Szatmári Tractus' Seniorához végzés

jött, hogy a' bevádoltatottat *dorgálná-meg*. De ez a' Senior in petto megtartotta a' végzést, úgy-mondják 's Györgynek nem csinált kedvetlenséget. Nem érdemi-é ezen Anecdotácska — a' 19dik százból — hogy az Apomnemoneumák közé irattassék? Nehezen érünk, nehezen!

Végzem ezen Papi gyűlésről szolló protokollont, engedje az ég, hogy másszor jobbakkal 's méltóbbakkal jelenhessek-meg. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám 's ne tartson válaszáira méltatlannak; ha rólam akar valamit tudni, nem mondhatok egyebet Ovidnak azon distichonjánal

Da veniam fasso, literis quoque fraena remisi,
Ducitur et digitis litera rara meis.

Ezen szörnyű állapotban egyedül a' hasonlíthatatlan Baynek olvasása vigasztal. Ietek olta nem tudok rajta kívül semmit olvasni, 's ez a' társaság reménylem hogy csak halálommal fog elhagyni. Csak az a' nagy baj, hogy nincs erőm leírni a' gondolatokat, mellyek olvasásakor seregestől tolakodnak fejembe. De lesz talán még jobb idő is, osztán jobb semmit sem írni mint valami rosszat. Mit esinál az én Emilem? nincsen nap, mellyen róla nem gondolkoznám, mert engem minden érdekel a' mi Uram Bátyámhoz tartozik.

Kölcsey Ferencz.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3198.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Én most itten keresztül menő utomba M. Vasárhelyre, a hová a Tabulae Praeses Gróf Kemény Sámuel instellatiojára megyek — íróm ez levelemet Hozzád a mi Döbrenteynk asztalán. A melj Plant eő Erdélji utazásodról utolsó két Leveléibe irt Néked, az bizonyosan Reád és ez eljárásodra nézve leg jobb, leg tőkéltesebb — erre nézve tehát én is esztet nem csak ajánlom Néked, sőt kériek is, kövesd asztot. Így tehát Te Junius 20-ka táján léssesz Sibón. Kövesd eszt kedves Barátom, és szeresd hív tisztelő barátodat

Cs[ere]jt.

[K. és h. n.]

Kivül: 1

Tekintetes

Kazinczj Ferencz Urnak. p. Debreczen — S. A. Ujhelj — Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. V. köt.]

3199.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Zala Egerszeg, 1-a Mai 1816.

Igen sijetve kellett az én Levelemnek hozzád utaznia; ha ez is olly gyorsan jár, talán meg előzi azt a' Zala Vármegyébül hozzád menendő literatori tilalmat, melyet, hogy, már Husvét előtt készültek küldeni, egy ebéd felett hallottam: a' tilalom abbúl fog állani, hogy hagyj békét az újításoknak, és értetlen irás' módjának, mivel (ugymondnak) a' nyelven az olyanokkal halálos sebeket ejtessz. — Millyen lessz a' Levél Stilussa, nem tudhatom; hanem, használ talán, ha azt meg előzhetem: készítsd el magadat annak el fogadására.

Boldog életedet sokallom; de nem irigylem: én, ki valaha dühös tánczos voltam, azt már nem tehetem sérvésem miatt, — sőt még hosszatska járkálással sem váltogathatom fel egész napi ülésemet. Sedet, aeternumque sedebit Infelix etc. hanem már én is, hogy majmolhassam mulatozásodat, tánczoltatok Kláriveral, magam tomborázok neki estvéként.

A Bibliothecából majd küldök egynehány articulust, a' mellyek grammaticai szabásúak; de most egy Tudományos Románt kell írnom, melly munkás óráimból sokat el foglal.

Az O és uj Magyart a' múltt héten olvastam el Sárközynél N. Bajomban; a' ki akkor alkalmatlan hidegleléssel vesződött; ha magamnak meg szerezhetem: jegyzéseket teszek reá az Adversariamban.

Az Arionnak még egy szerentsét készüli próbálni Groff Amadé. Batsányit sajnálom, de semmit sem tudalom.

Götsei Dalomat időnként toldom; azolta is tanultam tőlök ezt, *meg-világodott*, a' hosszabb meg világosodott helyett, és *keserven*, mintha mondaná *keserüen*, kcservesen helyett.

A levél zárlatán ép piros pecsét.

A' *Sörje* most már nekem is jut eszembe, hogy Debreczenben *gyürü*, fekete gyürü, és így Somogy ezt francziásan prononciálja, mint a' *Györgyöt*. De Sárközy protestál, hogy az más fa neme, és ő majd reá igazít, miben különböznek. Most talán ez elég. — hanem hogy tele legyen levelem, imé ide zárom ezen jegyzésemet a' Horváth István Védelmző irására. régen ki irtam már ezt számodra; ha talán neked bántásodra van, szakgasd el; és nekem is ird-mog, mert én nem örömet vettek. Isten veled, mint fellyebb
H. Á. mpr.

Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás, hies Magyar Királyoknak Védelmztetések, a' Nemzeti Nyelv ügyében. Tekintetes Tudós Schwartzner Márton Úr vádjai és Költeményei ellen; irta Horvát István T. N. Fejérvármegyének Tábla Birája, Pesten Trattner Ján. Tamás betűivel 1815.

p. 3 Sőt leg-ujabban nagy érdemü Kazinczý Ferencz Barátom is hitelt adván Széphalmon, Abauj Vármegyében, tova a' Pesti nagy Bibliothecáktól a' diplomaticus Iró' hitelének, így panaszolkodik: «A' Nemzet akkor kapta végre a' tsinosodásnak első szikráit, midőn a' Magyar Ifjúság' színe 1348-ban a' Nagy Lajost Nápolyba követte: hogy az ennek királyi testvérén elkövetett undok gyilkosságot meg bosszulja; 's három évnél tovább mulatván ott, mint a' diadalmas Roma a' meg győzött Graeciaból, olasz mesterségeket 's tudományt, nyelvünknek sok új szót 's a' Tokaj hegyeinek Formianum szőlő tőkét hozott vissza. Ő maga, ez a' nem tsak névvel nagy király, majd veje, a' szerentsétlen Zsigmond, továbbad Zrednai Vitéz János Esztergomi Érsek, végre Mátyás, alkottak ugyan Academiákat, de ezek a' tsendetlen időben tsak hamar el enyésztenek, 's ennek a' hazai nyelvre nem vala semmi gond. Hiszen maga a' könyveket vesztegetni szerető Mátyás is, nem birt annyi böltességgel és hazai szeretettel, hogy a' Nép' énekeit, mint Nagy Károly azokat, a' mellyeket a' maga népe dallott, feljegyezni parantsolta volna 's a' Budai igen gazdag Bibliothecájában nem taláztatott egy magyar könyv is.» *Jegyz. 5. Erdélyi Muzzeum, Kolosvárott, 1814. — Első füzet — a' Adik és 5dik lapokon.*

Jegyzések a' tit. Horvát István Úr által készültt, és e' folyó 1815dik esztendőben Pesten ki jött Lajos és Mátyás Királyok' Védelmztetésére:

p. 1. A' Scholasticusoknak nyelvek — — el nyomatni engedték, — és általjában a' Schwartner Ur elő adott szavaira: — Ez a' Schwartner Ur' panassza, vagy ha ugy tetszik vádja, — mert a' mennyiben vád, ha bár erős is és kemény, de tsak mintegy uton kívül szórja vád-nyilait, — olly takarva van irva; hogy illyes feleselő pirongatásokkal nehéz ellene ki kelni: kivált ha ő menteni akarja magát, és kis módosítással ki veheti élibül a' tiszteltt Királyink' ellen tett véttségét. Nem tulajdonitom hibaúl sem Horvát István Urnak, sem más Tudós földimnek, ha fel fedezi a' mesterséges ál órczát: de a' szent igyekezetnek kevés sikerét várom Schwartner Ur életében: a' kinek már a' hely, mellyen ül; — a' külső tudósokkal való öszve függés, — belül számos tanítványi' kegyessége, — sőt sok valóban betsülendő Munkáji is nagy tekintetet szerettek: Hanem, ha ki ollyan munkát írna Magyarúl mint az ő Diplomati-cája; és ott alkalmas jegyzésekben tenné ki az ő, akár vigyázatlanúl, akár akarva ejtett hibájit, igen sokat segítene a' dolgon: 's at. (ez hosszú jegyzés, 16 lapból áll ritkább írásban mint ez.)

p. 3. 4. Kazinczy Ferencz Barátom is — — nem találtatott egy Magyar könyv is. — Ennek a' panasznak is az utóljából az tetszik ugyan ki, hogy ez a' Tudós Barátunk is más után írt. De ő már nem titkolja szándékját, — nem szinéli a' dolgot; hanem nyilván szemére hányja Nemzetünknek a' késő tsinosodást. De ismer-nünk kell őtet belülrül, ha szavairúl itélni, 's kivált ha reá felelni akarunk. Régibb és tehetősebb elő mozdítója ő a' Magyar nyelv derékségének, mintsem hogy bal szándékból írta volna ezen sorokat, mint más némellyek, a' kik írni magyarúl vagy nem szeretnek, vagy nem tudnak, de motskolódni, igen. Az emberi állat ugy van alkotva, hogy midőn ő a' több állatok felett leg derekabb, sőt ugy szólván Ura a' többeknek; ugyan akkor ellenben egy sints, a' ki olly érzékenyül ismérne Urat, mint ő. — Minden embernek van valami bálványja, kinek szeretetből önként, kinek félelemből, kén-telen: Én most tsak kettőnkül szólok; mindenikünknek van, és mindenikünknek szeretetből. Én a' Régiségnek vagyok imádoja, Kazinczy az ujságot magasztalja, 's mindenikünk okát tudja adni bálványozássának. — Ugy tetszik, hogy volt már nekünk errül szó váltásunk, 's magamról vallhatom, hogy nekem édes volt; nem fej-tegetem hát azt itt, hogy mellyikünknek van igaza? hanem tsak

† Horvát Á. általában igen sűrűn és apró betűkkel írt.

állításomat újítom meg, hogy valamint én a' régiséget, úgy ő az újságot dicsőíti: én a' régít természettel szépnek, született szépnek vallom, ő pedig új munkával szereti szépiteni a' természeti szépet. Nem rég a' tisztelt Barátunkhoz írott egy levelemben meg róttam *Dalhámot*, hogy az ujakat szerentsébbeknek vallja az Anya nyelveknél; 's ő azt felelte, hogy igaza van *Dalhámnak*: *Dalhám* annak, hogy a' nevezetesebb német Böltsek, *Leibnitz*, *Heineccius*, *Puffendorf*, deákul irták munkájikat, azt az okát adja: *forte germanica lingua tunc non satis exculpta illustriorum notionum signis defuit*; ellenben ugymond: *Galli, Angli et Itali praeclaros suos partus exculto sermone Patrio edunt, atque ita aliis Gentibus stimulos et necessitatem offerunt suae linguae*. (Szép Deák! kár lett volna neki németül írnia.) És imé az én Kazinczim mintha véle öszve sugott volna, éppen azt mondja, hogy a' Magyar Ifjúság 1350 táján, az Olaszoktól a' többek között sok *új szót* is hozott: ugyde azt mondja ám *Dalhám*, hogy azért szerentsébbek az új vagy tsináltt nyelvek, hogy *citra anxietatem vires, quasque exteras civitate donant*; hát ugy illett volna, hogy ők kapkodjanak a' Magyar Ifjaktúl magyar szókat, mert hiszen a' diadalmas *Roma*, ha meg egyezett is abban a' *Lajos* Táborával, hogy *diadalmas*; de Olasz Ország Graeciával abban nem, hogy a' Görög *Anyá nyelv* (leg alább ugy tartják), akkor is mástúl vett *Roma* szókat, mert tsak nem felít a' Görögtúl vette, hát miért nem *Lajos* alatt is *Nápoly*? De kész a' Barátomnál a' felelet, mert a' tsinatlan Magyar Ifjúság nem volt Tudós Graecia. — 'S hát! nem a' *Longobárd-Cimber* ragadvány tsinálta e a' Deák nyelvet olasszá? és ezek voltak e szelidebb 's ki miveltebb népek a' Hunnusok ideje táján, mint a' Magyarok 1348-ban: kiknek pedig *Cimber* neveket *Plutárk* rabló tolvajnak magyarázza, ő ugyan régi némethül, *Festus* pedig *Gallusból*. — Hátha! ha hoztak is új szókat, olyan régi Hunnus szókra kellett nekik akadniok, a' mellyek az *Atila*' idejében ragadtak meg az Olaszoknál: Nem mondom ezt magam oktábúl, mert a' *Longobardok*on kívül a' mi nyelvünket is azok közé szokták számlálni a' történet írók, mellyek az Olaszok' régi Romai nyelvit el ficzomitották, *Gothus*, *Hunnus*, *Vandalus*, *Longobardus*, 's tudhatni is azt a' Historiábúl, hogy sokszor sok ideig, résszerint dúlták, résszerint birták Olasz Országot Eleink, nem tsak az *Atila*' és az *Avar Chágánok*' idejében, hanem mint Hungarusok is: 899túl fogva egész 948ig igen sok izben laktak huzamost Olasz Országban, és így akkor is volt alkalmas-

ságjok tanulni Olasz Mesterségeket, és ha ragadt egyiknek nyelve a' másakra, eleget ragadhatott; de nehezebben a' magáéhoz körme szakadtáig ragaszkodó Magyarra az Olaszé, mint az Olaszra a' Magyaré. — A' Mária Királyné alatt 1382ben, és így 1348nál későbbben történt Biblia fordításában, mellyről a' Védelmeztetés is p. 18. emlékezik, meg lehetne latni, ha, és mitsoda új Magyar szók tsusz-
tak be a' Magyar nyelvbe? — Azonban, távoly legyen, hogy én általában fogva ellene mondjak a' tisztelt Barátom' állításának. — Tudom, hogy ő sem szopta az újjából. — Hogy az olyan szer-
számok', ruhák' 's akarmelly más eszközök' neveit, mellyek nálunk szokásban nem voltak, vették Atyáink az Olaszoktól, se nem költemény, se nem szégyen: Vettünk ollyakat más nemzetektől is: *Puruszléknak* mondja a' Magyar paraszt a' mellyre valót német után, ha nagyobb, *laiblinak* is; *Püspöknek* az irástudó és a' Fő Papot a' Görög után; *Királynak* neveztük még I. István előtt a' koronás Fejedelmet *Tót* névvel; így, élünk a' *Gróf, Herczeg, Dékány, Segrestye* 's más idegen szókkal; mert azok, a' miket ezekkel jelentünk, nálunk nem voltak; és ez költsön esik, mert a' mi bostkorunkat is, gatyánkat, tsákónkat magyarul nevezik a' szomszédok. — Hanem — a' tudományok' és mesterségek' műhelyjévé is miért teszed Barátom! éppen ez időben Olasz Országot? — Fő okát a' Magyarokra nézve tsak abban látom, hogy akkor jó darab ideig laktak ott; mert sem Róma valamiben, hanem ha a' birodalmi törvénytudományban, nem volt különös, 's nem is lehetett volna annyi egyházi zürzavarban; sem valami nevezetes találmányról nem emlékeznek a' történet írók másrul, mint, hogy a' *Venetusok* 1380ban már éltek az Ágyúval; de ezzel is elébb éltek a' miveletlenebb *Maurusok* az *Algiri* háborúban 1344-ben. (azt mondja Mariani János Spanyol Jesuita in Hist. Hisp. L. 16. c. 11.) A' szép mesterségek 1276diktől fogva, a' mikor még Romának a' Fő Papja is deáktalan ember volt, a' ki tett ideig, és így 72 esztendő alatt mennyire gyarapodhattak? a' Vulturai, vagy Vulturárai Péter Püspök' levele, mellyről a' Védelmeztetés p. 35. emlékezik, példát mutat, hogy 135 esztendővel későbbben külömb volt a' Magyar Éneklő kar, mint az Olasz, holott ma az Olaszt tartják legszebb éneklőnek. — Ő, t. i. Péter Püspök IV. Sixtus Pápa' Követeje volt Mátyásnál; tulajdon szavai ezek: *habet Cantorum Capellam, quam nullam praestantiorum vidi.* — De, hát, azon nevezetes idő szakasz előtt, nem Magyar Országi találmány volt e a' Magyar Királyné

vize? melyet *Zapata* Romai orvos annyira betsült, hogy mindenre hasznos szernek, *universalis* medicinának tartotta: mert, hogy Sz. Erzsébeth Királynénk, Róbert Károlyné azt egy tündér Remetétül kapta volna: mikor Schwartnerral vagy Kazinczival beszélek, arról nem szükség feleselnem; 's talán arról se, hogy azt a' *receptát*, ugy, a' mint akar a' *Splényi* Familia' kéz irassai között, akar a' *Podogaster Ferencz'* régi *breviariumjában* találtatott, a' Királyné Deákul, és nem inkább Magyarul írta volna meg. — De — hát a' papiros nem Magyar Országi találmány e? Cornides Dániel 1309rül mutatott egy Levelet, melly ilyen rongybúl csináltt papirosra vólt írva, a' mikor még sem Francz, sem Angol, sem Német Országban ilyenre nem irtak: és ha erre Kazinczý Barátom azt mondaná, hogy a' levelet Magyar Országból ugyan, és az Erdélyi Püspökhöz, de *Gentilis Cardinalis*, a' Romai Udvar' követje írta, és így a' találmány lehetett Olasz: nekem elég lessz az, hogy nem az 1348diki tsinosodás szülte, és ha olasz vólt a' találmány; éltünk Olasz mesterségekkel az előtt is.

De, hogy már a' magam nyájas hangján is, melyet az én Barátom jól ismer, szóljak valamit: lett e hát a' *Formianumi* szőlő tökből a' Tokaji hegyen is *Formianumi* bor? mert a' Balaton mellé hoztak már a' Mézes Málérul is Vesszót, és az is tsak Balaton mel léki bort termett: 's jobb e a' *Formianumi* mint a' *Tokaji*? — van e benne arany? — mert a' Tokaji szőlő vesszőben hogy van, *Becher Joachim Consiliarius* és ki-kiáltott *Alchimista* mondja, — valahol *in Physica subterranea*. — Söt a' *Szerémi* bor is jobb, vagy leg-alább Mátyás alatt jobb vólt, mint az Olasz bor. Galeot mondja cap. 27. *Vinum Sirmii montis tanta est suavitate, ut par aut simile in toto terrarum orbe difficile est reperire*. — És az ottani szőlők is teremnek természet szerint való aranyat: (nem tsak ollyat mint én néha napján jegyzésbe tettem a' Becher elébbi *textusára*, hogy *Lengyel aranyat* bizonyosan termett még az én gyermekkoromban is.) mert ugymond Galeot: *Nascitur ibi aurum ad similitudinem virgulti, simile asparago; nonnunquam vero sicut Capreoli circa truncum vitis intorti ad magnitudinem plerumque duorum Cubitorum, quod nos vidimus saepe — — ego quoque ex hujusmodi aureis virgultis annulum possideo*: — Ugy mondja mint szemmel látottat: — én hazugságba nem hagyhatom — — és ha, Te, Barátom nem hiszed, engedd meg nekem is nem hin nem neki, hogy nem vólt Magyar könyv a' Mátyás *Bibliothecájában*,

annál inkább, mert ezt csak tagadás' — amazt pedig állítás-képpen mondja.

Mivel még ide is tér valami; — ez se maradjon üressen. — p. 4. ez van: *Vachler Lajos azt írja, hogy a' Magyar nyelv a' Reformatioig csak a' köz élet nyelve volt* etc. Ez előtt 33 esztendővel Veszprém-ben láttam egy eredeti ajándék levelet, melly elébbi e a' reformationál? nem emlékezem: de az jut eszembe, hogy így kezdődik: *Mi Mindszenti Margita Asszony, Veszprém Vár völgyében lévő Boldog Asszony Egyházának Apáczja Asszonyinak Fejedelem Asszonya Isten engedelmeibül.* Meg kell lennie vagy a' N. Veszprém Vármegye Archivumában, vagy a' Ns. Tatay Familia levelei között.

p. 53. Galeot' szavaira, *nam apud Hungaros sunt vocabula, quae in u desinunt* etc. Minekutánna fel hozom a' 13dik századbeli tüzesvas-Törvény' jegyző könyvében lévő magyar neveket, és azokat a' Melius Péter 1568diki orthographiájával öszve mérem: uton kívül ezt teszem utánna: Több szót az öszve hasonlítás kedvéért nem szaporítok — — — Ezen tüzes-vas-törvény-alkalmatosságával arról szólok egyet kettőt, a' mit egy régi Törvénytudó Hazánkfija, *Kitonits János* mond *in Direct. Juris Hung. method. c. 1. zvaes. IX. et XV. Hic tandem cessaverunt duo illa gentilitia Judicia, candentis ferri et ferventis aquae, quibus gens Hungara, contra id quod dicitur: noli tentare Dominum Deum tuum, ab anno 969. quo S. Stephanus natus est, usque annum 1309, quo Carolus Rex coronatus est, per annos 340. usa est — — ex quo qui volet (u. m. az 1550diki könyvbül) diversa barbara nomina Hungarorum plusquam satis cognoscere poterit, certis judicariis exemplis ab anno 1214. usque 1235. — — —* Más egy idegenebb valaki a' tüzes vasnak a' kettős viadalt, *Duellumot* teszi párjául, — és ez már inkább is illik egy hadakozó nemzethez. — De mindenik csak Magyart emleget: bár csak már, ha ez nem, leg alább *Kitonits* szótt volna beszédje' fonalába egy *is-t*: De éppen ő nevezi *Gentilitia Judicia*, melly pedig *nemzetit* tesz, mintha magának a' Magyar-nak lett volna ez tulajdona: Noha én el hiszem, hogy ez *Gentilia* akart lenni; mert a' másik értelem némü-nemü tudatlansággal is vádolná *Kitonitsot*. — Szegény Magyar! pedig Te Pogány korodban ezt nem gyakoroltad, hanem akkor kezdted, mikor első keresztyén királyod született, — maga mondja a' vádolód, *Barbarus* mondják Őseid neveit, mellyeket keresztyén, de Magyartalan Papjaid keresztyén betűkkel nem tudtak magyarosan ki írni: — és csak nálad

volt az a' pogány szokás, melyet talán valahányszor régi szertartásidra vissza akartál térni, mind annyiszor el hagytál, 's tsak ugy gyakoroltad, mint akkorban tsalhatatlan keresztyén szokást; most pedig már nevetséges babonát. — A' *boszorkányt* hitte a' Magyar keresztyén korában, és meg is próbálta, ha nem ül e le a' gyanúba vett vén Asszony a' vízben? és az[t] Pogány korában nem tselekedte: holott ellenben *Jornandes keresztyén* — Ravennai Püspök, nem tsak hitte, de a' Magyarokat is azoktól származtatta: Elébbi szokás volt ez a' tüzes vas Német, Angol és Francz Országokban és a' kezdettül fogva tovább is tartott, mint a' Magyarnál; (mert *Bricciustul* fogva a' Lajos Császár első tilalmáig 440 esztendő van; az V. István Pápáéig pedig 487.) — és azután is szeltire éltek vele. — a' Magyar Országának pedig tsak 340-t ad *Kitonits*: — Csak hogy itt *Judicium ferri candentis et aquae ferventis* neveztek — Deákul: amazok pedig *Ordalia* névvel, vagy Belga nyelven *Ordecl*, vagy németesen *Urtheil*. — A' Magyarnál keresztyén Papok készítették-el, Misével, a' tüzes vasat: és még a' *Rituale* is, leg alább a' *Váradí*, igen nagy részben *Anglus ritualcából* van véve. — És az Ordaliunak azoknál nem is tsak ez az egy két neme volt: mert a' *Purgationak*, vagy Isten' ítéletinek, *Judicium Dei*, melly mindenkor valamely tsudával történt: ez az *Ordaliun* volt a' leg főbb neme, és a' *Purgationak* sok ágai közönségesen *Ordalia* neveződtek; ugy, mint a' tüzes vas, *forró víz*, *hideg víz*, *kereszt jel*, 's maga is az *Oltári szentség*; a' *kettős viadal*; A' *birosító* [!] vagy *törvényes falat*, *offa judicialis*, t. i. *árpa czipó* és a' *kiátkozott sajt*, *caseus execratus*. Lásd az *Ajmon* Francia Historiájában L. 5. c. 34. a' 876diki történeteket, és *Sigebertnél* a' 966dik esztendőt; általában pedig az Isteni ítéletekrül az *Anglus Spelmannt in Glossario Archaeologiae*. Volt az idcje, mikor 12 meg tüzesített Szántó vashúl állott az *Ordaliun*. Való, hogy az ilyen tsuda tévó próbálásoknak volt példája a' régi, ugy-nevezett *Pogányoknál* is: a' *Strabo Feroniai szenteltt berke*, ugy *Eustat*: L. 7. az *Arteconi forrás*, *Achilles Tatiusnál* is *Ephesus* mellett egy forrás: *Plin. Hist. Nat. 7: 2.* azt mondja: *Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae sunt paucae, quae vocantur Hirpiae, quae sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non adurantur*; (ezek sok szegény Alpörösöknek használhattak volna Váradon) de nints is több tüzes példa a' régi Pogányoknál: hanem ha a' Sz. Irásbelieket ide vesszük) ismét ugyan ő és *Solinus*

a' *Sardíniaiak*ról azt mondják, hogy mikor esküsznek, vízzel meg lotsolják szemeiket: ismét Plin. l. 28. c. 2. *Tuccia Vesta* Papnéja rostába' hordta a' vizet, hogy a' gyanúból tisztúlhasson: *Claudia* a' terhes hajót az övén húzta, Liv. l. 29. s több ilyenek: de tüzes vassal éppen csak a' keresztyének éltek; és a' többit is, ha a' Pogányok' tsudáji hasonlatosságára el fogadták: elég szégyen! — de csak nem olyan szégyen a' *Catachumenus* Magyar Nemzetnek, mint volt *Briecium*nak a' *Turoni* Püspöknek, a' ki kezdte a' tüzvel való Ordáliumot, még pedig a' Pápa' pártfogása mellett. — Aggóttak e róla, a' későbbi világosabb időkben, akár az Egyházi, akár a' Világi főbkek, hogy a' tsudák által gyakorlott vizsgálás meg szűnjön? nem mondhatok bizonyosat, mert egyebekben nem igen irtóztak a' tsudáktól. — Azt láthatni a' *Trienti* nagy gyűlés' végzésiből Sess. 25. de Reform. c. 19. hogy az *Ordalium*nak tsudátlanabb részit, mellyet nevez *Detestabilis duellorum usus, fabricante Diabolo introductus*, kárhoztatta: és Császárt, Királyt, Fejedelmeket, Jóságos Urakat, a' kik ezt birodalmaikban meg engedik, kiátkoz, sőt jóságjaiktól is, a' hol a' *monomachia* történik, meg fosztja őket: ac Jurisdictione et Dominio, Civitatis, Castri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; — a' többiről pedig semmi tilalmat nem tesz: holott ez az ördög-faragta mesterség az előtt a' Papok közt is nem csak szokásban volt; hanem a' *Decretaliában*, fő Papi törvényekben van példa; hogy az *áldozást* is meg engedte a' Pápa olyan Papnak, a' ki a' küszködésben a' mutató ujjából egy darabotskát el-vesztett, de nem akkorát, hogy a' miatt az Oltári szentséggel ne bánhatott volna: a' *Trienti* tilalom után is pedig a' fent említett *Spelmann* — — Juretest hozza bizonyosságul, hogy *Anselm* nevű *Laoni* kaptalan Custossa, kettős viadallal meg győzött vagy nyert egy ártatlan ötvöst. — De már ez, és a' több *Ordalium*ok még is más nemzetknél, még a' tilalmak után is nem volt vad, és pogány szokás. — Hanem a' Magyaránál minden vad, minden sene, minden Pogány; a' mit mások, a' keresztyenség' Fejedelme' vagy figyelmetlenségével, vagy engedelmével, vagy jóvá hagyásával is tesznek.

p. 56. *Galeof* Olasz létére nehéznek tartotta a' Magyar *Orthographiát*. — — Nagyobb baj az, hogy minekutánna már nyelvünk elég tsinos — — — szintugy erőlködünk rajta, hogy a' Deák irásban a' Magyar neveket — — deákosan meg földhassuk; A' tüzes vas törvény' protocolumából ezt: *Abbas* — — *inpetiit quosdam de*

furto, scilicet Baztha de Peles, item Bencii de Vecher et Cheke: ma így írják: *Baszthoium de Peles, Benköium de Vetser et Cseke.* — *Horváth János*bul lett *Joannes Horváthus, Bél Mátyás*bul *Belius.* Így osztán *Illésházibul* elébb lett *Illéshazius,* az után az *Illést* deákositván *Eliashazius,* végre *Joh. Gotofredus v. Tuaeus* ezt az értetlen szót csinálta belüle: *Elias Hazeus.*

Kedves Fraterem!

1817. 9. 2.

Az a' Kis Faludi a' ki a' Pirongatoriamban van; éppen a' Himfi; — és ő azt felette, mikor el olvasták: *nego expositionem.* Én rólam nincs szó, sem tartomány — Hiszen én meg is irtam a' Declariomban, hogy az én Országom nem e világból való. Hanem az *Ariont,* melyet Groff Amade akart ki nyomtatattani, a' Pesti Censor, vagy is Budai (mert így írja: *Budae 17-a Xbr. 1815. Mich. Aloysius Trenka, ad. Exc. Cons. R. L. revisor Librorum*) egy hosszu és tsufos opinioval vissza vetette: vissza esett hát szegény Arion arra a' leg első Destinációjára, hogy *Posthumus* munka marad; hijjában ígertem meg a' Bétsi Investigationnak, hogy *Typusban* adom ki: — ott azomban a' kéz írás ellen, az érintett *Declaratio* mellett nem volt ki fogás.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

1817

3200.

Ruszek József — Kazinczynak.

Kazinczynak

A' Magyar Literatura Véd Angyalának

Hazaifüi Üdvöt. — J. 1817. 9. 2.

Tekintetes Ur! Gondos Rumink kezéből vett bütsös Levele olly igen váratlanul talált vala meglepni engemet, hogy örülnöm kellene e inkább, avagy pirulnom reá, hamarjába nem tudnám, mert ha magamnál valakit más tudóssabbnak látok is, az még annyira nem érdekel, hanem leg fellebb ha vörsönös [!] iparkodásra

1817.

1. Innentől kezdve végig egy szelet papirosra van írva, s nem valószínű, hogy Kazinczyhoz szölt volna, inkább, úgy látszik, más valakinek küldte Horváth Á. mint izenetet vagy rövid tudósítást.

hevit, de a szelídségbe, és békélni tudó nagy lelkűségbe már nem örömmöt látom meg győzöttetve lenni magamat. A neheztelés én reám volt, nekem kellett volna tehát előbb¹ a gyanut, és az erre épült neheztelést, melly nekem fajt vala, elszélesztenem, mast pedig szinte meg is előztettem még pedig egy olly Férfiutul, a ki ha tsak Figyelmeire méltatja is, hát már kérkedő nyeresége egy magyar serdülő Irónak. Barátsága pedig tellyes boldogság; mellyel élni nekem bátor se módom se érdemem nintsen, annak széplelkű ajánlását mégis két kézzel fogom, és nem késcm itt az egész dolgot az ő maga valósá[gá]ban mentségül elő adni.

A' neheztelésnek én két okát láttom, első a Levélnek válasz nélkül hagyása, de nem is volt ez az én első szándékom, hanem midőn naprul napra hallogatnám, utóbb a sok kézrül kézre adással azon első Levél végképpen elveszett, 's nem volt mire válaszolnom; de amugyis az egész Levelet, inkább tsak a benne meg irt Recensionak terjesztése végett, gondoltam hozzám írva lenni; a mit megis tettem; és én közlöttem a Lipsziai tudós újságbéli Recenziót is az egész Weszprémi Publicummal, és én voltam a Bohógyi Gedeonnak is, történetbül taval a Savanyó vizen első Mutogatója.

Másik okát a neheztelésnek ismét, a Moudolat készítésében találom, de ebben nekem semmi befolyásom nem volt, sőt én előttem is, mint t. i. másokkal egygyütt érdeklött Rész előtt, magát a Könyvet szorgalmatossan titkolta a Szerző, 's egyedül tsak tartalmát említette, hogy t. i. ujdun uj vad szavakbul 's szollásformákbul fog állani, a millyeneket p. o. Bartzafalvi Szabó Dávid 's Peretsényi Nagy László munkáiban talál, de Kazinczyt, kiben ilyeseket én nem is igen láttam, Gedeon soha még tsak elő sem hozta, én pedig nékie, ha már valami szépet akarna, Folnesits Alvináját ajánlottam 's adtam is volt által, mellyet ő még akkor nem ismért; 's nem is tudtam én meg előbb a Szerző igaz szándékát, még az első Árkusnak correcturája mások után nekem is történetbül kezembe nem akadt, hol egyszersmind magamat is kitűnőképpen láttam érdekeltetni; mellyen minthogy nem tsak meg nem indultnak mutattam magamat, hanem hideg vérrel még több ollyasokat számlálnék munkáimbul elejbe, tehát minden előbbi tsekély ösméretségünk mellett is azt a bizodalmat nyerte erántom, hogy a midőn negyedik Ivének szedése alatt hivatalbul kénytelenítetnék Weszprémbül el

¹ Ruszek J. a bosszú ő ű hangokat ő ű-vel jelzi.

menni, annak correcturájára engemet kérne meg, a mit annak megmutatására, hogy a bökésért nem neheztelek, szokott szelidséggel néki megis tettem; és vajha mások is mind tsak halgatva fogadták volna a Mondolatot, mert akkor a mit én ezen okos planum, 's értelmes elő szó nélkül készült könyvrül előre jövedöltem volt, eddig már azt régen elfelejtette volna a világ.

Kisfaludy Sándornak sem volt tudtával a dolog, és Somogyi Gedeonnal talán máj napig sem ismerős a mennyire én tudom, és hogy a Tettes Urra leg kissebbet sem haragszik, azt is merem állítani, hanem tsak neveti az eilene való törekedéseket, és a Tekintetes Úrnak ebbéli gyöngeségeit, ugy, a mint azt egy szabadon élő Nemesnek büszkeségétül valaha tsak várni lehet, mert én közlöttem véle a Bétsi Recensioját is, midőn Zirtzen által taborozó helyére sietne, 's magam láttam, mi tsekély háborodással vette az egész dolgot, a minthogy vehette is, minekutánna tellyes ölégétéle volt, az egész publicum meg eggyező helyben hagyásában, mert ezen közmondás, vox populi vox Dei, ugy vélem, még nem vesztette el nálunk a maga erejét. —

Kisfaludy Sándorral személyessen közlöttem megszóllittatásunkat; mellyre el nevetvén magát, kikérte magának az egész Levelet és rája maga fog általam írásban felelni, mert egyenessen semmi levelezésbe sem akar többé, hogy t. i. ugy mint Versegi ne járjon, a Tettes Urral ereszkedni. — Voltak kik az egész Levelet ravasz-ságra akarták mint reám mint Himfyre nézve magyarázni, de én a Tettes Úrnak erköltsi Characterét még ezen oldalrul nem igen ismerem, elmebéli szép tehetségeit pedig, 's hazafiai serénységét, de kivált Fordilói Talentumát, minden különböző vélekedéseink mellett is örökre tisztelni és áldoni fogom; nem is voltam soha vagy leszek (Praetor de internis non judicat) egyéb magasztalója, ha mindjárt ugy recenseálna is valaki mint Kisfaludit egykor, kivált ha ezt magam már előre, vagy leg alább egyttal mindjárt megkapni szerentsés lehetnék.

Tessék mind ezeket őszinteségem örök zálogául venni attul a ki
 Tekéntetes Úrnak ^{1816.} hiv tisztelője 's Barátja
 Keszthelyen 1-ő Máj. 1816. e. Ruzsek József mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3201.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Nagy Mihály, 2-ik Máj. 816.

Drága Kedvesem! Mesterem!

Mindég közbe jön valami, a' mi fel tételeinket változtatja. Szűrtén Familia gyűlés van hatodikban, nagyon kér Bátyám Vétsey Miklós, hogy el ne mulasztam, mert valóban reám nézve gazdasági tekintetben is szükséges, hogy oda mennyek, és mivel az erdők már felméréstettek, a' magam részetskéje iránt rendelést tégyek. Szány tehát hogy tsak később jöhettek, és hogy az én érzéseimmel nekem az esztendő leg szebb holnapjában is az ilyenekel kell bajlódnom!

Reményilem hogy kifakadt a' kelés feleséged tiszta kebelén. Ne keljen ott más, tsak a' mi ott lakik úgy is, a' jóság tudni-illik és a' te tsokjaid hév érzése. Ölelni foglak egynehány nappal később mint reméltem. hiv Jóskád mpr.

Kivül: *

à Monsieur Monsieur François de Kazintzy. par Ujhely à Széphalom ou Kiss Bányátska.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3202.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Május 3d. 1816.

Kedves barátom,

Muzéumod' 4dik Füzetét April. 29dikén vettem Ungvár-Némethi Tóth Lászlótól. Excellens Füzet. Melly vétek volna ha te a' VIII-dikon elhagynád ezt. Mit használál vele a' Nemzetnek, 's mit fogsz még használhatni! Én hígyjem e hogy 'Te ezt abba hagyhatod? Nem, barátom. Bécsből vagy nem tudom honnan is fogod folytathatni, csak akard. Hogy a' munkába belé fáradhatal, képzelem, de ne gondolj a' fáradsággal.

* A levél zárlatán kettétört piros pecsét. — A külső címzéssel egy lapon idegen kéztől a következő megjegyzés olvasható: Judaeus nondum satis fecit promissioni pro parte Dni Spectabilis Pólya mp.

Algarotti után dolgozott darabokban otromba botlásokat találtam, 's ott a' legvastagabbakat. Mikor csak hibásan nyomtattatik is a' szó, már bajos és kedvetlen, hát mikor tévesztő értelmet is ad a' botlás! Illyen lap 41. a' hajad helyett tett bajad, 's még illyenebb a' 39diken a'

Hébe, a' szent helyből, e' helyett kelyhből.

a' mocskos izlésűek örülni fognak a' Typhóthéta' botlásának, 's azt fogják mondani hogy ott a' *hely* stigmát teszen, noha a' *kelyh* is azt Jupiternél, de ez nem adott volna mocskos ideát.

Minthogy a' könyv estve jött, 's más nap reggel Gróf Desöffy József betoppána hozzám, 's ő ment ugyan fél óra mulva, de dolgot adott, a' verseken kívül egyebet még el nem tudék olvasni belőle. De a' versek jók. Excellens a' Cserei Biographiája is, 's szépen van írva. Ez azt cselekszi hogy Csereit a' jók a' Nemzet Indigesei közt imádják, 's őtet fija apothéisálta. — A' portrait — kilele megpillantására a' hideg. Nagy Sámuelnek legalább vállat és dolmánygallért rajzolni kellene tudni, ha szemeket rosszul dolgozik is. Ez nem sokkal jobb mint az Ehrenreich Wesselényije, mellyet ha akkor láttam volna mikor még ideje volt, kész voltam volna megvenni, és öszve meg öszve törni.

Június 10dikén lesz tíz esztendeje, hogy én lakni Széphalomra jöttem. Ezt a' napot itt inneplem, 's másnap indulók hozzátok. 19dikben Zsibón leszek. De elébb talán Krasznán. Elébb e itt, elébb e Zsibón, nem tudom; de 19dikben bizonyosan Zsibón. — Mondjad a' mi Bölöninknek, hogy utolsó levelét tegnap előtt vevém. Nem felelek reá, mert nem tudok mit felelni; de meus hic labor est. Addig is teszek lépéseket míg vele leszek. De vele szóllanom kell elébb. Bátorítsd. Ne csüggedezzen. Jól lesz minden.

Gróf Desöffynek siető útja vala; fél órát tölte nálam. Vasárnap ide jó, itt hál, hétfőn dél után megyen. Oda adám neki olvasásra Aprilben dolgozni kezdett *életemet*, melly három Könyvben, 's egygy vagy két Kötetben fog megjelenni ez idén vagy esztendő alatt. Az első megyen azon napig, mellyben Iskoláimat bérekesztém 1779. Júl. 13dikán. — A' második elfogattatásom napjáig, 1794. Dec. 14d. — a' harmadik kiszabadulásom napja oltá 1801. Június 28dikáig. A' Munka berekesztéséig Fogságomról nem lesz szó. — Holnap vagy még ma Pesti Jurátusságom fordul elő. Látni fogod, egygyütt fogjuk olvasni Kolozsvártt a' mi addig kész lesz.

Ez a munka formális ángoly kert a' compositióra nézve. Új meg új interessánt scének, 's mindenik váratlanul jó, mindeniknél kedves a' mulatás. Hol magamat festem, hol azokat, a' kiket csudáltam, példányaimná tettem, hol a' kort, hol a' costümöt, hol a' tudományok 's iskolák állapotját, hol a' nyelvét 's Literaturáét. A' tón hol komoly, hol eleven, hol humoristisch. Sem a' Franklin' élete nem forog előttem, azt Brünn és 1796 oltá nem olvastam, sem a' Marmontelé, sem a' Göthéé (ezt Febr.-ban olvasám, de csak reptébe 's félre tettem, hogy munkám copie ne legyen); magamból van szedve minden, 's mindennel meg vagyok még elégedve. De te, Szemere, Kölcsey, Helmecki, Szent Miklósi, Tóth László, Kis Superint. olvasni fogjátok, hogy itéleteteket értsem. Mert képzeled melly zivatar vár érte. Azt sem fogják nekem elnézhetni, hogy életemet írni merem.

Élj szerencsésen kedves barátom. Csókold Carlószot, Lajost, Bölönit. Mélt. Kenderesy Úrnak egygy hosszú genialis levelét vettem. Olyan az mint a' Höllen-Breughel' festései. Setét és világ, anygali szépségű emberiségek és ördögök egygyütt. Alig várom hogy a' Valónak ezt a' tiszteletes barátját szívemre szoríthassam.

Életemnek második könyve pagina 85. így kezdődik :

Sept. 9d. 1779. patvariára mentem Milecz Sámuel Urhoz, ki Kassán lakott. Abauj¹ és Torna Vármegyének Táblabirájához, 's a' Keglevics-ház Tornai és Sztropkai jószágainak Fiscalisához. Atyja, Posonyi Predicátor, ezt a' fíját gonddal nevelte, 's a' természet neki olly jó mértékben adá minden ajándékait; de a' csaknem asszonyi csinoskodás 's apróságos rendhez szoktatott élete nem engedték hogy lelkének szokatlan kimiveltetést adjon; azt ő Verbőczy mellé talán nem is nézte épen szükségesnek. Csinosabb embert, csinosabban tartott szobákat mint az övéi, nem láttam; vasárnap reggel oltá szombaton estig minden pillantásban azon helyen lehetett volna látni író-szereit, ollóját, papirosát, húsz harmincz darab könyvét; 's az idegen azt mondhatá, ha be lépett és őt nem az első hanem a' hátulsó szobákban lelte, hogy ezeknek lakosa rég oltá nincsen honn. Az illy csinos embereknek ritkán marad idejek, egyebet is csinálni. Egy jól-nőtt, széparczú, komoly de nyájas, igen

¹ Innen a levél utolsó pontjáig idegen kéz írása.

nemes-lelkű, igen jó ember, kinek minden baja, minden vétke az volt, hogy nem mervén házassági jelentést tenni, közel ötven esztendő t ridegen élt-el. Házára 's konyhájára egy nálánál éltesebb, rövid, zömök, csillogó-szemű, fogatlan asszonyság, egykori Prókátor-társának özvegye viselt gondot, 's az alsóbb szobákban lakott, mi ketten a' négy vagy öt felsőbbekben. Principálisom az öreg, zömök, csillogó-szemű, fogatlan, imádkozni 's énekelni nagyon szerető német-asszony halála után, jóval később mint a' hogy én onnan eljöttem, úgy házasodék-meg, mint azok szoktak, a' kik felséget kérni sokáig nem mertek, 's későn jutnak annak értésére, hogy asszony nélkül lenni nem jó, asszonnyal, kivált széppel és fiatalkával, nem rossz.

Ez a' magát örökös hallgatásra kárhoztatott jó ember nem ereszkedik ugyan velem nyájaskodásokra, és ha hozzám szóllania kellett, elebb mindég egyet pirult; de nagy gondja vala, hogy minden Cselédi szolgálatoktól megkiméltessem. Azok akkor még a' patvaristáknak kötelességeik voltak, 's kevés patvarista dicsekedhetik az én szerencsémmel, hogy a' eszimahúzás' és eszimatisztítás' tudományában nem gyakoroltatott. Épen arra degradálnom magamat, kedvem ugyan nem volt, 's még kevesebbé volt volna, ha az kívántatott volna tőlem; de magok a' szolgálatok is elvesztik azt, a mi benne alacsonyító van, mihelytt önnként és csak figyelemből tészük; 's így én magamat Principálisom eránt azoknak örömmel vettem alájuk. Gyermekeink egykor cselédek voltak, most Urfiak; egykor rabok voltak, most senkitől nem függnék, senki eránt nem mutatnak figyelmet: mind ez hiba, mind amaz; de amaz nem vala olly veszedelmes következősü. Ha útra menénk, ámbar engemet a' természet esatlósnak nem szült, nem csak köttettem, hanem kötöttem is párnazsákját, 's ha az út egyenetlen vala, látván hogy Principálisom minden billenésre magán kívül van, 's nem remeg kevesebbet mint a' nyaktörés, ki szöktem mellőle 's kis sullyommal helyre igyekszém hozni kocsinknak korbáját a' mint az tőlem kitölt. 'S ollyankor ő mindég elpirúla, szintén füleitig, 's nem tévedek-meg ha azt hiszem, hogy ez a' pirulás nem csak a' félelem által vala támasztva, hanem a' Sternei Hermeneutica szerént azt is tette, a' mit mi közönséges emberek e' szóval szoktunk tulajdon cselédjeinknek is jelenteni: *K ö s z ö n ö m*. De az én Principálisom köszönni is szégyenlett, hogyne szégyenlett volna tehát leányt kérni?

Én a' portrékat 's costumeket apróságos gondokkal festem-ki,

's meg lehet, hogy ezek által némely Olvasómat elűnasztom; de nekem épen ezek az apróságos vonások látszanak leginkább érdeklőknek, midőn a' nem láthatott emberek felől vagyon szó. 'S mi teszi különben azt, hogy midőn nevezetes ember' szemléléséhez van módunk, látni óhajtjuk azt, ha vele beszédbe nem eredhetünk is? 'S minthogy a' múlt idők magyar costumjeit a' maradék nem látja majd a' szerént rezekben, mint a' XIV. Lajos' korabeli Párizsiakat a' Picartéin 's a' Chodowieczkyéin a' nagy Király' korabeli Berlinieket; ezek az én vonásaim poltolékul lehetnek e' részben a' később nyomoknál. — Milcz Úr eggy Májusi szép vasárnap levendulaszín ruhájába öltözött, 's a' térdig-érő nyusztal-prémzett mente mellé karmazsin-szinű atlasz arannyal igen ékesen 's igen gazdagon ki tűzött lájblit veve. Nadrága' szijára eggy horgon felakasztá könnyű ezüst kardját, melly csaknem horizonti lineában álla oldalán; fejére három szegű kalapot teve-fel, jobbjába nádját vevé, 's így ment öszve nem öltött karral a' biczegő, fogatlan, de tűz szemű Pl...¹ né oldala mellett ki a' templomba. Hajait röviden hordá, 's azok a' gallér körül fel kondorítva állottak, púderesen, pompodésan. Később kopaszágát tourral fedte-be 's minthogy így fejének első felével változtatást teve, változtatást teve egyszersmind a' hátulso felével is; 's a' fel kondorítgatott hajak czafliba fonattak. Én nagyon nyalkácska soha sem valék; pedantság nélkül, szántam az időt az olyanra, 's az igen csinos embert alig nézhettem mosoly nélkül; de ezt az Urat mind a' mellett nem leheté csudálnom; soha az én szemeim szebben-chaussirozott embert nem láttak; 's fel nem tudtam érni, mi világ csudája lehet, hogy ennek lábain egészen másként álla, mint más Ádám Atyánktól származott emberkéén az ezüst keskeny sarkantyúval ékeskedő kordoány-csizmácska. Nem jött ki az a' maga *innata* formájából még mikor megkopni már elkezdett is, holott az enyém, és a' másoké már az első napokban, hogy a' Balás Uram' Officinájából kiléptek, tele valának ránczokkal. Alig tudom elhíttetni magammal, hogy Verbőczinek szebb-csizmájú követője lett volna, vagy valaha lehessen.

Ebéd után Tornára kelle kimennünk. Az idő szép volt, 's éjszakára Tornai Vice-Ispán Barczý Imre Úrhoz akaránk menni, 's így Principalisom jónak látá meg nem változtatni öltözetét; úgy üle-fel a' posta kocsiba, a' mint délelőtt öltözve volt. De midőn

¹ Az eredetiben is így.

már messze valánk a' Várostól, borongani kezdének a' fellegek, 's Nagy-Ida és Szeszta között reánk jöve egy rettenetes, de hamar elment zápor, úgy hogy a' felkondorított haj csirizzé vált, az atlasz lábli pedig, két köpenyegen keresztül is jól megázott. (Embertelen szive van Olvasómnak, ha a' csinos embert e' rettenetes esetben nem szánja.) Én ötlet szántam, nem magamat; rajtam nem vala annyi rontani való, 's fiatal ember még örül, mikor a' veszély *nagyságot* éreztet vele, mert az az érzés néki váratlan. Felettünk dörgött az Ég, ropogott, 's a' Menykövek hullottak, de a mint látszék, nem közel. Nem látván sehol veszedelmet, emlékeztem Klopstock felől, ki az égi háborút gyönyörködve nézé, 's Vernetnek ismeretes rezére; 's ez még bátrabbá tett, a' veszélyt velem még inkább feledteté; Azomban most ismét csattana, 's úgy tetszett hogy a' lángfolyam az előttünk fekvő Szesztát érte; egy két perczig semmit sem láttak szemeink, magam is meg rándúltam; de szegény Principalisom úgy kapá-bé fejét, hogy a' két fő nagyot koczana; 's az övé nagyot koczanhata, mert félig hajatlan volt. Valóban úgy volt a mint hittük; a' villám Szeszta alatt egy embert leüte egy keskeny ösvényen. Ketten mentek haza felé Szepsi tájékára, 's az elsőbb látván hogy társa nem felel kérdésére, visszapillant, 's ezt elterítve látja. Homloka veres volt, jobb pofájáról a' láng el perzselt a' bajúsz és a' két három hét olta nem beretvált szakált, 's a' patkós bakkancsot le szakasztá 's messze el rúgta egyik lábáról.

Épen érkezik Cserei Farkasnak levelében rövid levelkéd és a' Grófnédé. Én Június 11dikén indúlok hozzátok. A' többiről ott szöllumk. Zsenie velem jó. — Sophienak jobb emlőjén egy nagy kilis támada 's nem akara megfakadni. Tegnap a' Chirurgus lánczétával nyitott rajta mély sebet, 's fél meszely genyecséget kiveve. Rettegtem e' napokban életéért is. 14 nap olta feküdt; most semmi baja 's fenn jár. Az új Gouvernante itt van. Megelégedve vagyok vele. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

Épen érkezik Cserei Farkasnak levelében rövid levelkéd és a' Grófnédé. Én Június 11dikén indúlok hozzátok. A' többiről ott szöllumk. Zsenie velem jó. — Sophienak jobb emlőjén egy nagy kilis támada 's nem akara megfakadni. Tegnap a' Chirurgus lánczétával nyitott rajta mély sebet, 's fél meszely genyecséget kiveve. Rettegtem e' napokban életéért is. 14 nap olta feküdt; most semmi baja 's fenn jár. Az új Gouvernante itt van. Megelégedve vagyok vele. —

Épen érkezik Cserei Farkasnak levelében rövid levelkéd és a' Grófnédé. Én Június 11dikén indúlok hozzátok. A' többiről ott szöllumk. Zsenie velem jó. — Sophienak jobb emlőjén egy nagy kilis támada 's nem akara megfakadni. Tegnap a' Chirurgus lánczétával nyitott rajta mély sebet, 's fél meszely genyecséget kiveve. Rettegtem e' napokban életéért is. 14 nap olta feküdt; most semmi baja 's fenn jár. Az új Gouvernante itt van. Megelégedve vagyok vele. —

3203.

Kazinczy -- Kászonyi Dánielnek.

Kassai Provinciális Commissárius Kászonyi Dániel Úrnak,
Széphalom Majus 3d. 1816.

Fáy János barátom egy két eszt. ezelőtt tudatta velem hogy ő gondolatlanul levelemet felküldé a' bátyjának Referendárius Mélt. Fáy Barnabás Úrnak, hogy azt a' 'Tekintetes Úr látta, és hogy általa igen érzékenyen megbántatott. Mivel soha sem vala szerencsém a' T. Úr látásához, nem tehettem egyebet, mint hogy azt az órát várjam, melly engem valaha e' szerencse részesévé fog tenni; 's azt annál inkább valék kénytelen várni, mert nem emlékezvén többé, mi állott a' levélben, nem enyhíthettem volna a' T. Úr neheztelését, nem tudtam volna szavaimat vagy magyarázni, vagy menteni. Azonban épen ma esék tudtomra, hogy ez a' neheztelés még az idő hosszasága által sem alhatott el, 's így kötelességnek tartom a' Megbántottat kérelmeim, követéseim által vonszani szelidebb gondolatokra. Engedje meg a' T. Úr hogy szállhassak; nem kérek egyebet. Nekem ez a' neheztelés nagyon fáj, mert elvágta azt a' reményemet hogy azzal a' férjfiival barátságban fogok valaha állhatni, a' ki egyéb közönségesen tisztelt érdemein kívül azzal is dicsekedhetik, hogy hazánkban a' szép' érzését 's ismőretét elterjeszteni mind igyekezett mind szerencsés volt. Őszve akadtunk, őszvebomlottunk, még minck előtte egymást látánk. De hányszor történt-meg, hogy két szebb érzésű, jobb gondolkozású ember épen az által leve barátta hogy őszvebomlásba jutott? 'S ha a' Mesterség' szeretete által azok nem lesznek jobbakká, a' kik magokat ennek tisztelőji gyanánt nézetni akarják: melly halást lehessen a' Gratziaáknak 's Músáknak iskolája a' babarusokra?

Fáy János nekem 1812. Octób. negyven ezer bankó forintra becsült Numismatica Gyűjteményét kezembe adá azzal a' teljes hatalommal, hogy neki azon vásárlanék képeket. A' becsület 's a' belém vetett bizodalom úgy kívánta, hogy minekutána a' pénznek Bécsbe fel kelle menni, felvigyem ugyan, de a' nekem adott hatalommal ne éljek. Általadtam azt egy német-embernek, hogy tekintse-

meg, belsűltesse-meg, 's érettek adjon képeket az én választásom szerint. (Ez Braun Festő volt, Udvari Schätzmeister, az az képbecsülő, a' Vám miatt, mellyen sem ki sem be nem eresztettek képet az ő becsülése nélkül.); 's vissza vévén ismét tőle, Mélt. Referend. Vajna Úrnál hagytam, mert Mélt. Fáy Ur akkor Bécsben nem volt. Általam és az én hibám által egy réz fillér sem vesze-el a' Gyűjteményből, sem más által nem, a' mennyire tudom. Mint-hogy Fáy azt bízta rám, hogy legelőbb a' Német ember képeit nézzem-meg, 's egy Fél-németét (Prof. Hess Mihály, Egri fi, ki velem mindég magyarul szólla), úgy osztán a' Tek. Úrét 's Mélt. Vajna Úrét; legelőbb a' Németét, úgy a' Fél-németét, 's végre a' Mélt. Vajna Úrét tekintem-meg. A' Tek. Úr lakása távolabb vala szálláshoz mint az övék, 's így történt hogy ide legkésőbb mehettek. Fáynak megírtam ítéletemet, 's leginkább egy Gaudentis Ferrariénak mondott Nativitást szerettem-meg Consil. Vajna Úrnál. Ez egészen elfogott, 's ennek megvétclét óhajtottam mindenek felett. Fáy még a' Hondekoeter' kakasától, tyúkjától 's csirkéjítől is igyekeztem elvonni, mellyet Fáy Vajnától csakugyan megveve, mert ha az a' kép igen szép kép volt is, a' tyúk és kakas nem emberi alak. — Nem lévén a' Tek. Urat a' háznál, 's a' Tek. Asszonytól 's ennek Asszonya anyjától igen kegyesen fogadtatván, sőt itt még azon örömmel is élvén, hogy a' Tek. Asszonyban egy megholt kedves barát-némnak, Gróf Rhédey Lajosnénak élő portréját leljem-fel, nem képelem mint írhattam volna én akár azokról a' kiket láttam, akár arról a' kit nem láttam, sértől. Ha a' Gyűjtemény eránt voltam igazságtalan, az vagy onnan jött hogy sietve néztem, és hogy hozzá nem értek, vagy onnan hogy a' német embertől vett szókat adtam-által Fáynak; vétkem mindenik esetben megbocsátható. Barát barát-nak mindent mondhat, 's én nem láthattam előre hogy az én Fáy az a' gondolatlanságot fogja elkövetni hogy leveletem másokkal is megolvastatja. De ha a' megbántás enyém is, méltóztassék a' T. Ur meggondolni, hogy neheztelésének tudása két három eszt. oltá eléggé hagyja szenvednem, 's vétkem expiálva van. Ujra követem a' T. Urat, 's könyörgök nem csak bocsánatjéért, hanem barátságáért is; mihelytt alkalmam lesz, szóval fogom azt tenni. Minekutána a' nekünk kedvező sors a' T. Urat az én szomszédombba hozta, illő, hogy barátja a' Mesterségnek a' Mesterségnek egyik barátját barátjának tekintse, 's kincseinek vele közlése által a' Mesterség' ismeretében, mellyben a' falun lakó nem haladhat, előbb vigye, előbbre

menni engedje, hogy ebben vezére legyen. Megbocsátani a' bántást a' nemeslelkűnek nem nehéz, 's én a' T. Urat ezeknek számába számlálom. Maradok szíves tisztelettel.

[Kazinczytól készült másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3204.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 5. May 1816.

Theurester Freund,

Diesesmahl einen sehr kurzen Brief; ich erwarte stündlich den Grafen Joseph Dezsöffy, der den 30sten April bey mir war, und heute zu kommen, morgen hier zu verweilen versprach, und der Brief muss gleich nach Ujhely, weil die Post morgen geht.

Sehr lieb ist es mir, dass Sie unsere Amélie selber bringen, dass ich Sie endlich sehe, spreche. Wie lange habe ich dieses Glück gewünscht! Lassen Sie sich aber sagen, dass ich den 11. Jun. ganz gewiss nach Zsibó und Klausenburg aufbreche, und vielleicht einen ganzen Monath ausbleibe. Könnten Sie nicht anfangs August hier seyn, dass wir uns gewiss treffen? Ich werde Ihnen hierüber bald wieder schreiben. Machen Sie Ihre Anstalten so, dass Sie hier im August seyn können. —

Gregor Berzeviczy übergab dem Gr. Dezsöffy ein Schreiben, das er über ein Asiatisches oder Amerikanisches Commerz dem Congress in Wien eingereicht hatte, mit der Bitte es in das Ungrische zu übersetzen. D. that es, und es wurde in Debresin gedruckt.

Ich ergab mich den Wünschen meiner Freunde, die in mich zu stürmen nicht aufhörten, und bin beschäftigt mein eigenes Leben zu schreiben. Der Titel ist: AZ ÉN ÉLETEM. — barátimnak, Literatúránk' barátjainak, legközelebb gyermekimnek. — Kazinczytól. — Das erste Buch, das bis zum Schluss meiner Schuljahre reicht, ist beendigt. Ich bin nun auf der Patvarie in Eperies, im 2ten Buch. Das 3te Buch machen meine Dienstjahre. Mein Unglück bleibt ganz weg. Nicht ein Wort davon und was Bezug darauf hat. Das 4te Buch beginnt mit den Worten. Ezer háromszáz nyolczanhét napi hézag! Melly hosszú idő. etc. etc. In dieser Arbeit habe ich kein

Vorbild.¹ Franklins Autobiographie las ich 1796. — Marmontels vor 7 Jahren, und Göthes in zwey Tagen, so dass mir kaum etwas in Erinnerung davon blieb. Alles ist mein, was die Anordnung betrifft. Es kommt nichts Erdichtetes vor, dass das Werk dadurch gewinne. Bey gewissen Lieblereyen meiner Jugend gebe ich fremde Namen, und sage, dass ich hier zu Dichtungen meine Zuflucht nahm, weil die Sache die treue Darstellung nicht gestattet. — Es ist ein schöner englischer Garten, wo ich den Leser von einer interessanten Scene zur andern unvorbereitet hinleite, durch Gänge, die bald jugendlich heiter, bald trübe, bald traurig, düster, schreckend sind; Lanne und Yorickischer humour hat hier ein grosses Spiel, und das Werk wird sehr anziehend durch die kleinlich ausgemahlten Porträte von denkwürdigen Menschen, die nicht mehr sind, und die Costüms und Sitten der vorigen Jahrhunderts. Leben Sie wohl, theurester Freund!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3205.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Teljes mértékben örvendek a' kedves hírnék: némely részben úgy tekinthetem azt, mint serkentetéseim, unszolásaim 's kéréseim gyümölcset, nem de? Én legalább ezzel csapodárkodom magamnak. De bár bővebben méltóztatnék Uram Bátyám tudósítani: egész 's 's pontokat szeretnék olvasni 's studirozni; 's lesz e valaha szerencsém olvashatni 's mikor? mert én késő ősznél hamarabb nehezen leendek Lasztóczon. Tűzzel vassal gazdálkodom; 's passióval pedig! Azonban nem messze felcsem a' Hamburgi Dramaturg intését: 's mindennap olvasok — azt a' mit. Kisfaludynak Hunyadyját másodszor végeztem. Imhol Jegyzéseim Lexiconom és a' Pandekták számára:

Fanyar adject. Helyhez verb. Alázat. Csend, béke, nyugalom. MardoZ. — Hogy láz lehetne búra vagy öröme. — Rám mordúlt.

¹ Valószínűleg ide tartozik Romy K. Gy.-nek a levél végére írt következő jegyzete:

«Mein Leben, Von Scume.» — Ich werde es in[s] Deutsche übersetzen.

Fenn Bécsben. Tilos. Vándor. Védő; de nem az, a' ki Beregszász-
nak üt 's vét. *Az Újlaky, a Batory.* Így Kiszf. a' vezetéknevek előtt.
Férjemnek édelgő ölében. Szebben viragozzék innen túl;
pro: ezen túl. Arcz. Vid. Beregsz. — Te azt, időn kívül, Kegyes
etc. etc. Inger. v. Beregsz. Döglelet. Folyam verb. Külső subst. Hiv-
telen. vid. Beregsz. — Félreértés fogta őket öszvetéveszteni. Esztrag;
mint Molnárnál, noha ennél esztÉrag. — Mert minden órán eljő-
vendő tüzzel || És vassal eltiporni Téged. Ad notam: eljövendő itélai
eleveneket és holtakat. Tanácsnok. Őr. Pór. Hála pro háladatoság.
Látszat. Legitten. Eszmélkedgyünk. Vész. subst. Apród. Gyilok. Sanyar
pro sanyargat. Hajdankor vid. Beregsz. És nemzetünk sérelmeit
megtorlani pro bosszúlni! Te látszasz. Valód' tökélltérce
fordítsd. Őszinte képedet kaczagja. Tünemény. Vid. Debr. Gramm.
Mereven (adject.) keménység. Nő (nőstény) orosz lány. Kívánat. A' ki
legott 's legakkor etc. etc. Kellem, kellemes. Vid. Vers. Gramm. és
Tiszta Magyars. hol a' kellemet ajánltatik a' rossz *kellem* helyett. —
Hogyke. Zordon. Rosszallani. Fanyalog a' fanyalodik-ból. — Ámulás.
Lovag. Legitt. Segéd. Giszkra. Czikázó villám. Ijedelem, ijedelmet.
Mindenegy, mindenki. Kéntsük (kényszerítsük) Hanyadyt. Vizslat
verb. Tar. Róna. Ifullámzó. Minden a' mit mond 's teszen || Egy
földfeletti ihletésnek látszattya. A' szent Vezér mindennap ö n n ö n
miséz. *Önnön, maga* nélkül a' verb. mellett! Hogy megláttam őket,
majd ki rugta *volna* szívem magát kedvébe. *Kanót (cz).* Düh. Kettő
most figyelmünk' pontya. Roppanny öszve a' Törökkel. Haragra
fortyant. Ráhajtót fúvat. Énekfergeteg. Vakon, bőszen elindul a'
Pór. *Essen.* Mindörökkén. Erőt vesz rajta a' sérelem érzése Battyá-
nak megszegyenítettése felett. Riant (praes.) a' melly vas. Szágúld.
Kör. Hadrobaj, fegyverzőrej. Diadal. A' folyvást (való nélkül) beszéd.
Áthágja. Bajtárs. Köny; vid. Beregsz. — — —

'S kell e felelet a' Takácsianistáknak? — Kölcseyntől vég-
tére leveleket vevék: ismét dolgozik.

A' Mélt. Grófné kezeit csókolom.

Péczel, Május 6dikán, 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3206.

Pethe Ferencz — Kazinczynak.

A' Nagy-betsü Kazinczy Ferencznek
igaz tiszteletét jelenti

P. F.* Pestről, Május 7-edikén, 1816.

Ha az úgy-nevezett Practica Philosophia' létét vallanunk kell, melly már eddig is elme és ész elleni vad-vélekedés: úgy Te, nagyhasznú Magyar Lélek, több vagy, mint-sem én, a' ki magamat, minden földivel együtt, egy gyáva, és a' világban egy pertz-idő alatt megfordult Valónak érzem, veled kötődzködhetném. — Képzeld magadat a' hóldbah, a' honnan véletlenül letekintve, egy hangyabojt, mint 3-akkora gombojagot, mint a' mekkora neked az innen láttzó hóld, itt lennt látnál: — annyira, és nem felljebb betsülhetem én ezt a' mi egész földi nevettséges familiánkat; melynek minden tagja, a' maga nyomorúlt szakmánnját, a' practica philosophia' garnirozott piperéjén, valamint a' nekünk tsudállatos hangyák a' magokét, jádza.

Ne igazíts engem, Jó Lélek! a' Profétákra; mert én is jobb szeretnék, a' Gazdagként, az Ábrahám' megtagadott követjével egy pillantatig okoskodni, mint-sem azt a' mit érzek, és teménytelen tapasztalásokból képzelek, elmém' esmérete ellen, másképp' vallani és hinni. Ha Te, Embertársam! azt mondod — tüled, mikor én így szóllok — hozzád; ez nyilvánóságos jele annak, a' mit mondék, hogy az egész létünk, egy más valami előtt, — tsak egy lehellet. Mozgunk, Jó Ember! — de, mire? — egynehány Anyaméhnek-tsinált és nevelt, de tulajdonúl, tunya Herének a' ditsósságére. Minek szaggattjuk 'hát tulajdon testünket, — én Téged, Te engem? — Reggel lettél, már estvére örökre elenyésztél reggeli állapotodból, a' mikorra ezer-meg-ezer más eleven és élettelen tárgy vált belőled: mely változás neked, múltodban, másfelől örök-életet adott és ad véghetetlenül, — sub incognito. De — beszéljünk úgy, a' mint az emberboj' szokása módiba hozta.

Azt mondod, — Embertársaidnak valódi Fénnyé! ennek meg amannak — Barátom! — Ezek a' Te úgy-nevezett Barátid (nekem

* Pethe Ferencz. — Kazinczy F. jegyzete.

egy sints), azok, háromfelől, a' kik nekem a' Te' tulajdon Leveleidet, személyes esmerettség nélkül, megküldötték. Azokban tettél Te engem a' P . . . né Magyar-nyelv' Tanítójával — egy ketretzbe. — Ez az egy fájt — *tsak*. Hanem, — érezvén létünk haszontalanságát, — mely, nagyobb vagy selejtesebb pompát, idővel is híjjába vár, — én azt régen elfelejtettem, és Téged, babráló féregtársaim között, egy legszembetünőbbnek tudlak, és, ha ez a' szó — imádlak — a' *practica philosophia*' kegyelmes engedelmeből, nem tenne többet, mint azt, hogy e' vagy ama' Való méltóbb a' tekintetre mint a' többi afféle: úgy, — imádlak is. — Légy az, Jó Lelkü Magyar! a' mi eddig vóltál, és vigyázz, hogy ezer esztendő, az egész terjedtségre nézve, egy pertz-óránál többnek ne tapasztalj.

Másszor világibb módon fogok írni; melynek megengedése Terajta áll; de az akarat éntöllem függ, akar engeded, akar nem. Élj szerentsésen, Emberbarátom! ha esmersz szerentsét; tekints alá pedig a' szerentsétlenségre, ha olyat is hiszel.

Itt van egy emberi szakmánybeli Tudósítás: — szabd a' világ' állapotjához azt — itt lennt, — ha az által is meggfelelhetsz emberi-vóltodnak. — Pesten, Május' hónapnak fenn említett napján, 's az ott megírt esztendőben.

Még egy-két szót — à la mode.

Igaz-érdemü Tudós Hazafi!

Soha életemben egy szót sem olvastam (mert a' mi nem az én dolgom, ara rá nem értem), a' melyből észre-vehettem volna azt, hogy Neked, Nagy Lélek! ez vagy amaz újj szóm, mellyeket én egy-általjában, mind *problematicè* vetettem a' világ' szájába, *specificè* nem tettett volna. Az említett Leveleiből azt az egyget tapasztaltam *tsak*, hogy azok neked, általjában nem tettzenek: mely engem éppen legkissebbé sem háborított fel, ha azt az egyget kivesszük, hogy egy valóban $\frac{1}{2}$ bolondal — bikáné, matskáné, nyúlné, 'sat. — zavartál egy tsávába. Hogy Magadtól távol iktattál; azt tökéletesen helybe-hagyom: mert én néked bizony tartozom tisztelettel, és én, a' nekem hibának tettző lépéseidért, *tsak* legkissebbé sem tudnálak kárpálni; de, szeretetből és barátságból, sok — talán hasznost? — tudnék mondogatni, ha egymást jobban érdekelhetnök.

Te, tiszteletet érdemlő Atyámfia! Úr vagy; én szegény-legény; az etikette gátat-vetett kettőnk között; de, mondom, tsak egy pillantatig, — míg emberi fővel élünk. Míg élünk, bizz reám olytat, a' minek megfelelhetek; ha lehet, embere leszek. — A' mi Mitterpachert illeti: — neki, még a' porát is tisztelem, mint nem lúnya embernek; melyre bizonyságom az, hogy tsekély Munkáimban ügyeltem ere: — aut nihil. De hogy a' Cícero' bolond planumát, a' Captatio benevolentiae eránt, követte, helyben nem hagyhatom. Én, részemről, jobb szeretek gorombának teltző hasznos lenni, mint tzipra-haszontalan: a' tsinos hazugság nem termékeny — a' mezőn. igaz tisztelőd P.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3207.

Kölesey Ferencz — Kazinczznak.

Cseke. Május' 11dikén. 1816.

Édes Uram Bátyám,

Ma délután egy ágyra dőlve olvastam a' harmincz éves háborúnak történeteit Schillerből. Visszatettem magamat a' Reformationnak vérengző korába 's mind azon irtóztató eseteket végig futván elmém-mel, azt kérdeztem magamtól, mi jobb? a' gonoszt elszenvedni-e, vagy a' jó után újabb gonoszokon keresztül törekedni? ha lehet e reményleni hogy az emberiség ezen az úton a' maga boldogságához közelítsen? és ha lehet e az emberiség' egyik korát a' másiknál boldogabbnak állítanunk? Ezen gondolatok közt nyújták kezembe Uram Bátyámnak April' 16dikán küldött kedves levelét, 's elfeledtem az egészet, hogy egy magányos Barátnak sorsába annyival több hévvel interessáltassam.

Az iszonyú baj, hogy a' levelek innen felette későre jutnak 's ide felette későre érkeznek-el, de rajta segíteni nem tudok. Annyi igaz, hogy az Uram Bátyám leveleit Beregszászból haladék nélkül veszem, mert leveleimnek ide hozatások felől ott rendelés van téve.

Senmi nincs előttem kedvetlenebb hír, mint ha Uram Bátyámat betegeskedni értem. Hányan vagyunk, kik fiatal korunkba firkálgatunk 's majd elfeledjük a' tudományokat, a' nyelvet 's a' pórnéphez lesüljedünk? Uram Bátyám merész lélekkel futotta végig a' pályát 's futni még most is nem szűnik 's ki ne kívánjon Uram

Bátyámnak hosszú tartós egészséget? Én sokáig akarok élni azon reményben, hogy midőn egykor Eugenie és Thalie, midőn az én Emilem 's Antonin a' boldogító oltár előtt fognak állani, Uram Bátyám a' zöld öregségnek minden örömeivel fogja őket szemlélni. Adja az ég, hogy ezen reményem ne foszoljon-széllyel, mint sok mások! — Szeretnék egyszer ismét Széphalmon lenni, 's látni a' szeretetre 's tiszteletre méltó Grófnét a' maga' legszebb foglalatoságai közt. Egy illy tekintet sok évnek únalmaít elfeledtetné.

A' mit Teleki Lászlórol 's az Ó és Új Magyarrol olvastam, nevetésre, a' mit Trattnerrol, útálatra indított. Anyyira igaz tehát, hogy a' pénzkereső lélek minden forma alatt alacsonykodásba vesztie magát. Én nem vagyok Hérósz, én csak az indúlatoknak embere vagyok 's ilyen öszvejövéskor készebb volnék a' Litteratura' ügyét egészen elhagyni mint sem Trattnernek egész existentiáját egy tekintetre 's egy gondolatra is többé méltóztatni. 'S az a' Kulcsár! nem csalt engemet az első tekintet, mert én őtet soha sem tudtam szeretni.

A' Segédekert jó volna kinyomtatni, kivéven a' Garve' két értekezését. Garvénak nyilván nincs igaza, mert ő sem nem poeta, sem nem Metaphysicus, csak popular philosoph. Soha sem lehet a' Német nyelv olly tetőn, hogy neki szükség legyen a' non plus ultra-t elébe mérni. Göthe és Voss nem Garve!

Döbrentei megtért, azt ma vett leveléből látom, de Dezsőffy bizonyoson olly dologba ártotta magát, mihez nem tud. Ne tegyük a' Nyelvet a' Grammatika' sclávjává? Nem affectált hangja e ez a' Genienek? De Homér és Schakcspear másként voltak szabadok, másként ismét az a' Római Császár ki azt mondá: *isti lurcones Grammatici nobis regulam non praescribunt*. Így van a' dolog a' dialectusokkal élésre nézve is. A' Görög nyelv' 's a' mi nyelvünk dialectusai közt nincsen semmi hasonlítás. Osztán millyen volt a' Jóniai Görög' dialectus a' Homér' korában? Hát ha, mint Wolf és Beckers hiszik, az Iliászt 's Odýsszeát nem Homér hanem a' Homeridák különböző emberck, különböző helyeken énekelték? Osztán nem kell-é azt meggondolnunk, miben áll a' nyelv csinosodása? Campe is adott tanácsot a' Németeknek, mint kelljen a' dialectusokat használni, de másként mint D. —

Jól esett, hogy Czinke ismét kapott! haragszom, valahányszor eszembe jön, hogy az a' nyomorék ember még is a' Nemzet' első kathedráján ül. Hát az, hogy a' Palatinnét Folnesics tanítja? Valóban szép öszvejövétel ugyan azon udvarnál Kleinmann és Folnesics!

Miért nem ülhetek én Pesten, vagy akarhol, hogy Litteratori hírek után ne kellene évekig várakoznom, 's könyveket kaphatnék? Mint osztanék ilyenkor korbácsokat, millyeket még a' Római Úr sem osztott Rabszolgáinak!

A' nyomtatványokat hálás örömmel vettem, legegőbb is Egmontot ragadtam 's az isteni két dalt kerestem-ki, melly reám szokatlan, hév érzeményeket borít minden újabb látáskor. A' *Die Trommel gerihret* úgy van fordítva, minél jobban nem lehet, de a' másikat *freudvoll und leidvoll* jól tudtam én, hogy azt lehetetlen fordítani. Megengedjen Édes Uram Bátyám, de midőn a' Magyart akartam olvasni, kénytelen voltam csak a' Németet mondani-el magamnak.

Arbuscula.

Roscius a' Comoediás 's Arbuscula a' Comoediásné közt igen nagy a' különbség. Abban az időben (Cicero és Antonius' idejekben) három nevezetes mima volt Rómában. Egyik *Cytheris* az Antonius' kedveltje, kit a' poeta Gallus Lycoris név alatt énekelt, 's ezen Lycoris az, ki Virgilnak, úgy tetszik, utolsó Ecologájában énekeltek. Másik *Origó* kiről Horatz Sermon. Libro I. Sat. 2. úgy emlékezik mint valami Marsaeus' szerettéről: *Ut quondam Marsaeus amator Originis*. Harmadik ez a' szóban forgó *Arbuscula*, kiről Horatz az Uram Bátyámtól felhozott helyen emlékezik. Említi ezt Cicero is Ad Attic. Libr. 4. ep. 14. *quaeris nunc de Arbuscula. Valde placuit. Ludi magnifici et grati etc.* Ezt tudomra minden Commentatorok így állítják, 's ezen három Lyányt egy társaságban hozzák-fel. Bayle a' maga hasonlíthatatlan Dictionnairjében Art. Lycoris. *Arbusculát* Origoval 's Cytherissel együtt Mimáknak mondja. Az én vén kiadásu Ciceromban is (1606) T. 3. p. 352. a' fennhozott szavaknál *Arbuscula* mellett ezen jegyzést találok *ruina* et meretrice*. Horátz nálam két féle van. Egyik a' Collectio Pisauensisban jegyzések nélkül, a' másik Des Préz' jegyzéseivel a' Dauphin' számára. Itt a' *Marsaeus amator Originis* alá c' van jegyezve: — — *Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origó, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim etcet.* Sat. V. 10. pedig azon sorokra

Nam satis est equit. — — ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit,

* *ruina* typogr. sphalm. pro *mima*. — Kölcsey F. jegyzete.

így kezdi a' jegyzést: *Mima illa cum a plebe — explodebatur.* Ezek szerént az *Arbuscula* Epigrammban 's annak jegyzésében két hiba van. Egyik mert a' férjfi *Roscius* a' lyány *Arbusculával* felcseréltetik, másik mert az *Arbuscula* név mellé ez a' költött név adatik *Roscia*, mellynek onnan egészen el kellene maradni.

Én csak úgy volnék szenvedhető állapotban ha barátimtól gyakor izben vennék leveleket, tudósításokat. Mert nem tudni irtóztató állapot, 's hasonlít a' fogjukban éléshez. A Tisza ismét dúzzad, 's ha kiömlik, ezen levélnek még több napokig kell itt maradnia, ha nem ömlik, ugy holnap után Beregszászba lesz. Ölelem Édes Uram Bátyámat forró szeretettel. Kölcsey Ferencz.

Talán Ernestinél is in clavi ad Ciceronem lesz valami *Arbusculáról*, de nálam Ernesti' kiadása nincs. Horátz' Commentatorit Patakon sorra lehet nézetni.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3208.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Különös bizodalomú drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

A' Kún de Rozsaly és Csathó familiákat illető Levelek Elenchusa végre kezemben vagyon. Június 11dikén indúlok Zsibóra 's Kolozsvárra. Utamba veszem Debreczent, 's által viszem a' Genealogiai írásokkal.

Engem nem szűn-meg verdesni a' Sors. April. 16dikán vevém a' Causar. Regg. Director levelét, hogy fizessek ismét 496 ftot a' reám tett költségek' fejébe, mert a' mit már eggyyszer 1068 ftban fizettem, hibás calculuson épült. Nem liquidáltatott semmi, 's én mindég a' magaméból éltem. — Konyhám Martz. 29d. elégett, 's kevésbe mult, hogy nem mindenem. Valóban nagy jót teszen az Ur, édes barátom, ha rajtam segít.

Ezt most sietve. — Bozóky Ur azt írta nekem, hogy ha maradéka vagyok Oberster Draveczkynek, nekem szolgálhat. Feleltem, de nem vettem válaszáat. Az Úrak barátok. Méltóztassék buzdítani. Maradok a' legszívesebb tisztelettel, barátsággal alázatos szolgálja

K. F.

Ujhely ismét egy excellens Papot kapva, Major Józsefet, Szepsi-ből, ki Patakra vala Theol. Profnak kinézve. April. 7dikén tartá első Predikációját felette fényes Auditorium előtt. A' mint a' Cathedrából leszálla, **az éneklés előtt** én tarték installáló Beszédet. (Igy Ferneyben a' Földes Úr papola.) A' Consistorium ki hagyá nyomtattatni a' Predikációt és Beszédet; de a' Typogr. még nem kész vele. A' Praefatióban elbeszélém az Ecclesia Historiáját, melly azért is nevezetes, mert Ujhely az országban első reformált Ecclesia.

Utolsó farsangban az Ujhelyi bálban Kazinczy István belé ült a' maga *vonás nélkül menő szekerkéjébe* — azért *maga*, hogy a' kereket belölről titkon csak ő tudta mozgatni; de a' Kállai Actorok olly jól maszkírozták lárváját, és az öltözete olly theatrális volt, hogy senki sem gyaníthatá, ki ül a' szekérben. — A' pihenés órája alatt egy kilőtt pisztoly tevé figyelmessé a' Publicumot, 's a' Vármegye szálájának két szárnyú ajtaja megnyílt, 's trombita szó alatt imhol jöve a' szekér két eleven galamb által rózsaszín pántlikán vonva. A' szekeren transparent vala egy nagy quadrát, 's ennek egyik oldalán transparent festve Castor és Pollux lóháton, sisakjaikon csillag. A quadrát másik oldalán e' versek:

Castor 's Pollux dísze a' magas egeknek,
 Ha ti tüntök-fel a' zajgó tengereknek,
 Elcsendesítve van a' tenger habzása
 'S többé nem félelmes a' hajók futása.
 'S mint ti adtok nyugtot szélnek és örvénynek,
 Szemere 's Szögyéni úgy ad azt Zemplénynek.

Az Urnak nem szükség mondanom, kié a' gondolat és a' vers. 'S a' neologus is tud strophizálni, ha akar. De azt ezek az Orthologusok nem hiszik.

Poocs András idevezüle Novemb. 1815.*

Püspöki István, II. József alatt cassirozott Torontáli V. Ispán, a' múlt Zempl. Gyűlésen kitörletett az Assessorok számából a' Repositiók alatt elkövetett Impostúrák miatt Kir. parancsból.

Kriebel Historiographus dolgában az én praesidiumom alatt rendeltetett Zemplényben egy Deputatio. Képzeli az Úr melly kedves nekem ez. Nem valék jelen a' Gyűlésen. Rozgonyi Prof., a' Pataki Plebanus, és Szirmay Mihály Urak a' condeputáltak. Irva

kértem hogy Kövi, Szombathy és Nagy Ferencz is deputáltassék. Bár az Úrnál is kapnék oda szolgáló kincseket. Magam Correspondentiába tevém magam Kriebellel. Január. oltá mindég betegeskedem, és így elhalada a' munka.¹

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3209.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom, Máj. 14d. 1816.

Kedves barátom,

Azon napnak visszafordulóját inneplem, a' melly nekem tavaly a' te meglátásodat engedte. Gróf Dezsőffy József tegnap estve felé jöve hozzám, 's huszonnégy órát tölte nálam; most mégyen-el, 's nem rekeszthetem be jobban a' szép napot, mint ha hozzád repülök, 's tavalyi szerencsémre emlékeztetlek. Boldog nap, melly egy régi óhajlásomat hozta teljesedésbe, és épen akkor midőn már nem vala többé reményem, hogy ez úttal megláthassalak.

Dezsőffy egy nagy rakás írásaimat által vitte szobájába, 's midőn kilencz óraker által menék hozzá, még ágyban lelélem. Felhozták az ebédet, és még akkor is ágyban vala. Sallustomat olvasgató, és Ciceróból dolgozott fordításaimat, mellyek felől még Szemere sem tudá semmit, ki hét holnapot tölte napánál tavaly, hozzám csak két órányira. Ő is ír most valamit Nyelvünk' dolgában, 's Cicerómat minden egyéb dolgozásaim felett kedvelte-meg. Ezt az hiúság nélkül mondhatja, a' ki sem a' köz javaláson nem kap, sem a' javalás' meglagadását nem retlegi. Egy Dezsőffynek javalása megérdemli hogy azzal kevélykedjünk. Ő a' Classicusokat úgy érti a' hogy érteni kell, 's izlése mívelt. Azt kívánta hogy neki e' csomómat irassam-le; mert mikor fog sajtó alá jutni, nem tudom. — Sallustomat öszve hasonlítánk az Originállal és a' Thyvoine francia fordításával, mellyet magok a' Bipontínusok is magasztalnak, 's még egy más francia fordítással, de a' mellynek czímülapja nincs-meg, és így ki fordította, nem tudhatom; öszve hasonlítánk a' sok német fordításokkal is, 's neveltük, hogy a' francia hogy rontotta-el a' Római Író, mert nyelve alkalmatlan által hozni a' color romanust. Caesar és Cato a' Patres Conscriptiket mindég *Messieurs*-eknek

¹ 1816. May 16. percepi. — Nagy G. jegyzete.

tituláztatja, 's ez épen nem a' legnagyobb bolondság a' francia fordítóban; nagyobbakat is ejt az az elrontott nyelv miatt. Én Sallustot és Cicerot épen úgy dolgozám mint Ossziánt és Egmontot. De a' mi Magyarjaink előtt Sallust és Cicero 's a' Deák nyelv ismeretesebb lévén mint Osszián és a' poetai nyelv, csudálkozni fognak, hogy én Nyelvrontó itt kevesebbé vagyok az mint amott.

Olvastam neki azt is, a' mi Beregszászi és az Ó és Új Magyar ellen készül. Bár csak az a' ki a' Nyelv és Literatura dolgában szöll, készülné neki a' munkának. Csudálni lehet, hogy az Ó és Új Magyar Írója melly sületlenségeket mond, meg sem álmodván, hogy a' dolog másként is lehet mint ő gondolja. A' ki csak Predikatókat ír, még pedig azt csak falusi hallgatóknak, nem csuda ha nem érti, miért kell *szorgalom*, holott kész a' *szorgalmatosság*; 's midőn Canóvat 's Fügert Művészből művesnek degradálja, nem olyan e az, mint midőn a' Thereziát koronázó Dietán Szirmay Imre Kapitány Eszterházy Imre Primásunkat Plebánus Uramnak titulázta egy estveli fényes társaságban? Addig verődünk egymásba, míg nyelvünk constabiliáltatik, 's ezt tekintvén örvendenünk kell, hogy jól rosszúl olly sokan szóllanak. 'S ha rosszúl szóllanak is, az is haszonba megyen; könnyebb megczáfolni, 's végre elhallgatnak.

Május 15dikén.

A' feleségem bátyja 's Gróf Csáky Antal, mind ketten vejei a' Szathmári Fő Ispánnak, ma nálam ebédlenek feleségeikkel. Ezek Kisfaludynak Hunyadiját már olvasták, 's nagy magasztalásokkal szóllának felőle. Én még nem láttam, de Szemere egészen közlé velem az Előbeszédet egyik levelében, Helmeczi pedig örvendve ír-ki minden szavait, mellyeken az olly Olvasó mint az Ó és Új Magyar Írója 's a' mi kedves Beregszászink káromkodásokra fog fakadni. Dezsóffy a' könyvet kereste Kassán, 's nem lelte. Én Június 11dikén indulok Wesselényihez, 's nála vagy Kolozsvártt fogom azt meglátni, mert ez a' mi vidékünk nem olvas magyar könyvet. Képzeled hogy Szemerével és Helmeczivel egyenlően fogok örvendezni. — A' *csiklandék* és kivált a' *Nádor* szók gyönyörűek, 's jók sok egyéb változtatások is, mellyek most hirtelen eszembe nem jutnak. Dezsóffy ezt kiáltá nálam: Rendes, hogy a' nyelv romlását panaszolják, 's nem látják, hogy 30 év előtt ezek nem írathattak volna. Én személyem felől nem aggódok: de ügyemnek győzni kell elébb utóbb. Az a' mit Wielandnak Supplem. VI. Band-jából fordí-

tottani --- Adelung ellen védi a' Nyelvrontást --- nekem Liber Symbolicusom. Ha Wieland igazat mond, én is igazat tanítok.

Ápril. 7dikén a' mi nagy ékesen szólfású 's nagy tudományú Ujhelyi Reform. Papunk helyébe egygy hasonló érdemű új Papot hozánk-be, 's ennek alkalmával én, mint Curátora annak az Ecclesiának, egygy Installáló Beszédet tarték, igen fényes Auditórium előtt. A' Consistorium a' Predikáziót és ezt a' Beszédet nyomtatatni parancsolá. Közleni fogom Veled. Örvendek hogy az a' mezőm vala. Az Ujhelyi Ecclesia első Protestans Ecclesia volt Magy. Országon. Az előbeszédben megírtam Historiáját. — —

Élj szerencsésen, édes barátom. Reptében írom e' leveletem. Ma megy levelem Fő Tiszt. Ruszek Úrhoz is, kinek válaszát utolsó postával örvendve vettem.

Örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetiye Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

3210.

Kazinczy — Ruszek Józsefnek.

Hahotai Apát 's Keszthelyi Plebanus

Ruszek József Úrhoz.

Lásd Pandekt. VI. Kötet, lap 455., és Ruszeknek ide betett levelét. Május elsőjéről 1816.

Szépbalom Május 15d. 1816.

Fő-Tisztelendő Apát Úr! Óhajlásomnak fele teljesítve van: az Úr baráti indulatokkal felel engesztelő szóllásomra. Igy, ha annak másik fele teljesítve nincsen is, örvendek hogy a' lépést megtettem. Fogadja-el, Fő-Tiszt. Apát Úr, az Úr szíves köszönetemet megszédüléséért 's nemes lelkének azon esalhatatlan jeléért, hogy inkább híve tulajdon keble' szavának, mint az azok' reitentéseiknek, kik levelemben kémi játékot, vagy ellenségi, kelepezét kerestek. Ezek bennem magokat nagyon megcsalák; az én lelkem nem ismer sem ravaszsgot, sem bosszút. Nekem az inkább hibám, de a' melly hibának én még örvendek, hogy képem és keblem ellenkezésben soha nincsenek, 's azt sem fedik-el a' mit más szerencsésebbek rejtve tudnak tartani, 's kétszínűségekkel leplezgetnek. Csak hogy az a' leplezgetés mindég elárulja magát, 's azon felül hogy semmit nem használ, a' leplezgetőt még nevetségessé is teszi.

Kisfaludit én soha többé engesztelésemmel ingerleni nem fogom, de magamhoz hasonló maradok; az az, az ő nagy érdemeit, mellyeket mind Himfyjének Recenziójában, mind másutt, nevezetesen az általa még nem ismért Epistolámban Berzsenyihez, 's egy új Epigrammomban hirdetek, tisztelem. Az Úr, Fő-Tiszt. etc. ellene törekedést 's gyengeségemet említi. Én Kisfaludi ellen soha nem törekedtem, sem törekedni soha nem fogok, 's illyes gyengeséget, melly, ha különben jól értem vádlóimnak ajakokon a' szót, irigykedés lesz, magamban nem találok. Az ő nagy fénye 's az a' közönséges javulás, mellyet ő elnyert, reám nem vet homályt; nem mintha én fénylenék, hanem mivel Kisfaludi és én egymásnak útjában nem állunk. Én azokra sem irigykedem, a' kikkel egy pályát futok. Eléggé tágas a' tér minden futónak. Virágot ki tiszteli inkább nálamnál? ki inkább a' Zircz' lelkes Éneklőjét? Szemere és Szent-Miklós az a' két Írónk, a' kikre irigykednem lehetne és kellene, ha valakire irigykedhetném; de ezek nekem barátim, 's ragyogva segéllik a' mit én szolgállok; 's így az ő nagy fények engem öröme 's szeretetre gyúlaszt, nem irigykedésre.

Feledjük a' Mondolatot, melly engem első megpillantásakor is csak úgy bánta, a' hogy bizonyosan bántott volna, ha más ellen volt volna is írva, 's most midőn az önn-maga bosszúlá-meg magát, annál inkább nem bánt. A' helyett hogy azt tekintenénk végig, mik történtek azzal, azt tekintsük inkább Fő-Tiszt. etc. hol van bennem a' hiba K[is][f]aludy] eránt. Az e vétkem, hogy egy közönségesen tisztelt Író recenseálni, hogy benne botlásokat lelmi merem? De hiszen a' nap nap marad, ha benne homályt és foltokat lelünk is. 'S nem felemlen áll e az egész tudós Európa, melly a' Recensensekben nem keres alacsonyságokat azért, hogy ők az első Íróknak megsikamlásaikat is felfedik? Schiller Bürgernek és Matthissonnak verseit másképpen recenseálá, mint én a' Himfy Szerelmeit, 's a' magánál még nagyobb Göthe' Egmontja felől kimondá tartalék nélkül, hogy az tele van nagy hibákkal; azonban Göthét a' maga érzelékenysége nem vivé annyira, hogy Sch. eránt elhűljön, hogy Sch-t ellene törekedéssel, irigykedéssel vádolja; Göthe és Schiller barátok maradtak, 's Göthe Sch-nek barátja túl a' siren is. Én úgy hiszem, hogy, ha vétkes vagyok, abban áll vétkem, hogy igazságtalanul terhelém Kisfaludit. De neki elégtét vagyon; tisztelőji azt hiszik, hogy a' vétkeseknek ítelt helyek nem vétkek; ő az én Recenzióm után az marada a' mi volt. Láttam mind az Olvasók nehezte-

léseket mind az övét; 's mint Socratesz álla-fel midőn az Athéni Színen az Aristophanesz' vádjai adattak, én is felállék az Erdélyi Muzéum I. Füzetében, hogy kiki lássa, ki az a' kit vádolniok illik. Ez, és az, hogy Recenziómat Kisfaludynak még a' lenyomtatás előtt megküldöttem, eléggé mutatja, hogy egyenességgel bántam, és hogy ha vétettem, főm ejté a' hibát, nem szívem. Ha Kisfaludy eltiltott volna a' vele közlött Rec. lenyomtatásától, ha megtévedéseimet méltóknak nézte volna az elosztatásra, vagy megszelídítettem volna az írást, vagy nem küldém vala fel az Annalistáknak. Más a' recenseált Írókkal nem közli a' Recenzióját, 's a' Redaction kívül senkivel nem tudatja, hogy az az ő tollából folyt. Vannak a' kik abban lennek vétet, hogy Recenziómat Pestre nem küldém elébb megtekintés végett. De én sem Pesten, sem máshol illy megtekintő tribunált nem ismerek, 's ha szabad volna itt egy nem eléggé nemes szóllással élnem, azt mondanám, hogy a' sok szakács elsózza az étet. -- A' mit Kisfaludynak tisztelőji Verseghinek említésével akarnak mondani, azt én ugyan épen nem értem. Azt hiszik talán, hogy Révaihoz írt levelem híremmel nyomtatattott-le; 's minekutána Régiségeimben erre szóllottam, kevély vagyok e' vádra felelni. — Rosszul fog menni nálunk a' Nyelv és Literatura dolga, Fő-Tiszt. etc. ha bennünket az a' rettegés, hogy szóllásunk valakit megbánt-hat, elnémitand. Bár szabadon szóllana kiki, a' mint tőle kitelik. 'S Prof. Beregszászinak és az Ó 's Új Magyar Irojának nem az a' vétkek hogy szóllottak, hanem hogy készületlenül szóllottak. Egy két Rec., egy két ellenkező énellemem is szóllott, 's minden bizounyal ott lele gáncsot, a' hol gáncs nincsen: de én nem vettem nekik rossz neven, hogy ellenem szóllottak, 's szóllásokat nem magyaráztam ellenségeskedésre, 's nem tartom ragadományoknak botlásaikat kimutatni, ha azok azt érdemlik.

Mi áll a' Lips. Tud. Ujságlev[eleekben] a' Mondolat felől, nem tudom; sem nyomtatva nem olvastam azt, sem barátimnak levelekben. Sem a' köz javaláson nem kapok, sem a' kisipításoktól nem félek, tudom mit ér mind egyik mind másik. A' javalás nekem is kedves, 's a' kisipítást kerülöm a' hogy erőm engedi. De annál szebb koszorú is van, 's azt törekszem elérni.

Rontott mert építeni akart Palládio, etc. etc.

[Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3211.

Kis János - Kazineczynak.

Kedves Barátom!

Egy visitation 's a' miatt öszvegyült hivatalbéli dolgaimon valamennyire által esvén, sietek három utolsó betses leveleidre felelni.

A' fíjam nagy örömmel vette crisedet 's kér hogy köszönjem meg azt helyette. Itt vagynak leveleiből a' maga szavai: «Kazintzy Úr' recensióját mély tisztelettel olvastam. Reménységem felett volt az; mert legfeljebb is azt reménylettem, ezt fogja mondani: szép versek; de most midőn érdemeseknek tartotta őket a' keményebb Crisisre is, mennyivel jobban örülhetek, hogy ezt mondja: *ez a Vágyás szép dal, igen szép*» 's a' t. Attól hogy az én Lajosom a' Publicum előtt verseivel megjelenni siessen, épen nem kell 's nem lehet (legalább most) félni. Alig tudtam reá venni arra is, hogy Verseit Neked 's Döbrenteinnek elhagyja küldeni. Kivált az utolsó nézve azt mondotta, hogy nem szeretné, ha talám én reám tekintvén 's talám nekem örvendetes dolgot vélvén tenni, valamelyik darabját kinyomtattná.

A' nyelv újításra nézve. Ha Gr. Telekynek felelsz, abból, tudom, a' Publicum tanul, a' nélkül, hogy megbotráncozhatnék. De az olyanokat, a' millyenek Beregszászi és a' hozzá hasonlók, az én ítéletem szerint, megnevezés nélkül kellene hagyni. A' Te helyedben vagy semmit sem írnék feleletül az illyenek ellen; vagy ha írnék, tsupán a' Publicum' jobb útra vivése volna tzelom, 's az illy ellenkezőket legfeljebb is nevek' és írások' említése nélkül tsáfolnám-meg. Hadd maradjanak azok az érdemlett feledékenységekben. — A' mi engemet magamat a' nyelvmívelés tekintetében illet, Neked most itt azt mondom, hogy a' nyelvnek mívelését 's következképen az új szók' tsinálását is szükségesnek tartom, ha azt akarjuk, hogy nyelvünken a' tudományok és szép Mesterségek valami tökéletességre juthassanak; de magam nem tsak nem próbálhatok újításokat, hanem azokról ítéletemet sem tartom tanátsosnak a' Publicum előtt kinyilatkoztatni. Az utolsót is legalább okokkal támogatva kellene tennem, az elsőhez pedig ószen 's izlésen kívül kevés szorgalom kívántatnék. Nekem sem az elsőhez sem az utolsóhoz elegendő ürességem nintsen. Mind az a' mit tehetek, tsak abban áll, hogy

pihenő (valóban pihenő) óráimban 's szempillantataimban egy két levél fordítást diktálok olyan munkákból, mellyeknél sem sok ész sem igen finnyás ízlés nem kívántatik. — Kedvem volna az ízlés és elmesség munkáihoz, 's szeretnék Veled futni; de mit tehetne az én elmém az olyan környülállások között, mellyekben vagyok, midőn már esztendőktől fogva alig mondhatok egyetlen egy kedvem szerént való órát dispositiomra hagyattatva lenni, úgy hogy vagy *valaki*, vagy *valami hívtatalbéli munka*, vagy *valami gond* félben nem szakasztana? — Azt teszem tehát, a' mit környülállásaim engednek: örömmel nézem a' szerentséesebbek' igyekezeteit, 's magam, ha már az írást egészen félben nem hagyhatom, olyanokban foglalatatoskodom, mellyekkel a' jó ízlés ellen nem könnyen véthetek. — Ez a' gondolat bírt az utazások' kiadására is. Melly dologban igen szívesen köszönöm a' Gr. Desöffytől kért és nyert útasítást, jöllehet annak nem vehetem egészen hasznát. Miért nem vehetem, azt egy két szóval talám megmondom az első darab előbeszéde előtt.

Ciceró leveleit fordítani édes öröm lessz: 's szivemből gratulálok mind literaturánknak mind Neked. Az első tomust Geistinger' kérésére, (a' mint talám már írtam) lefordítottam én is, de azután ez a' szeles ember félbehagyta a' dolgot, megmásította szándékát; sőt manuscriptumomat sem adta vissza, jöllehet már tsak nem számtalanszor kérttem jó barátim által; 's ő is, a' hazug, mindannyiszor megígérte. Így lévén a' dolog, elkedvelledtem 's félben hagytam a' fordítást.

Lakos, (a' ki most Lintzben van) ismét írja, hogy igen kívánna Szekfalyját minél előb megkapni.

Még egyszer Lajosomra térek vissza, 's Te megengeded, hogy úgy is szőljak veled, mint Atya. Engem ezen jó fíjam még soha sem bántott meg, örömmel pedig sokképen illetett. Tanulására nézve nem tsak itt volt, hanem most az Academiában is első eminens mindenik Professora előtt. — De tiszta moralitásáért sokkal jobban szeretem, mint a' tanulásbéli előmeneteléért. Mennél inkább közelget tanulása végéhez, annál inkább aggódok sorsáról, 's mennél forróbban szeretem, annál szívesebben kívánom boldogulását. Mit tanátsolsz, édes Barátom, hol, Vármegyén-e vagy Királyi Városban vagy mind a' két helyen? ('s ha Vármegyén, milyen Tisztviselőnél V. Ispánnál-e, Fő-Notariusnál-e vagy jó Prókátornál, 's mellyik Vármegyén) vagy tsak Pesten lesz legjobb a' patvaristaságra rendelt időt eltölteni. Német Universitásra is kíván menni, 's kívánságát

már helyben is hagytam; de úgy gondolom, jobb lesz prókátorságra felesküvése után kimenni, mint most.

Élj szerentsésen, édes Barátom, kedveseiddel együtt, kiket tisztelek, idvezlek, tsókolok.

Soprony, Máj. 15dikén 1816.

hív barátod
Kis János.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1816. MÁJ. 15.

3212.

Kazinczy — Helmezy Mihálynak.

Széphalom Máj. 16. 1816.

Édes barátom,

Holnap lesz esztendeje hogy a' mi jó napjaink Törtelen kezdődtek, 's hálátalan volnék a' Gondviselés 's a' mi Törteli vendéglátó barátunk eránt, ha e' napok emlékezetét meg nem újitanánk magunkban. 'S mennyivel nem nevelte ott élt örömeink számát az, hogy én Tégedet ott leltelek! 'S mik voltak a' mi édelleteink ott ahhoz képest a' mit Pestnek lármáji közt, 's az új meg új barát által fel fel kapva, élheténk! A' te barátságod nekem nem csak sok és nagy hasznokat, hanem igen sok és igen nagy gyönyört is ada, 's mi öszve vagyunk forrva örökre 's elszakaszthatatlanúl. Mondjad a' mi Vidánknak, hogy én és feleségem az ő barátságait most is hálásan emlegetjük. Magának írnék, de nincs időm. Mingyárt fogod érteni, hogy valóban nincs.

Mindenek előtt hadd mondjam, hogy Zephyrnek Május első napján megszületett a' magához teljesen hasonló Úrfija. Felesége is Mopszli, de sárga. Minthogy ez is kicsiny, úgy hiszem, hogy a' kis Sylph olyan lesz épen mint az atyja. Mimie három kölyköt szült, de kettejét élet nélkül. Bár csak ez maradhatna-meg. — Most fogjunk a' nagyokhoz.

Gróf Desöffy József April. 30d. betért hozzám; de mivel akkor nap felesége testvérénél Gróf Sztáray Albertnél kelle megjelennie, csak fél órát múlata nálam. Megígérte hogy visszajövöben fél napot tölt itt. Látni akarta dolgozásaimat, 's én neki által adtam Biographiám' első Könyvét, mert még csak az vala kész — általadtam Töviseim és Virágaim újabb exemplárját, 's mind azt a' mit Ripók-

vári Mark Ur ellen irtam és az Ó és Uj Magyar Írója ellen. Általadám a' te Epistoládat vagy ha úgy jobb nevezni, Epithalamiumodat, mert hiszen az Epistola is Epith. is 's magát a' téged Spinosa' tanítványává csinált Ó és Uj Magyar, melyet ő még nem látta, 's kértem, hogy Kassán szerezzé meg a' Kisfaludi Hunyadiját, ha csak kölcsön is. — Desőffy Máj. 5dikére ígérkezett, 's 13dikán ére hozám. De akkor fél nap helyett 24 órát tölte itt nálam marasztalás nélkül. Törteli napot éltem vele, ámbár virradtáig fel nem valánk, sőt ő is, 's betegeskedéseim miatt én is csak hamar vacsora után fekünni menénk.

Megvallá visszaadván kézírásaimat, hogy Biographiámon kívül semmit meg nem olvasott, mert azt sokszor 's nagy örömmel olvasta, 's kért hogy a' többit hadd vihesse-el. Azt nem tehettem; mostani késő megjelenése alatt is kegyetlen kínokat szenvedtem, azt rettegven, hogy papirosaimat elvesztette 's átáll előjönni, de megígértem hogy vele együtt végig futok rajta. Azonban ő, kit Koppi nevelt, és így a' ki a' Classicusokat nem csak szereti, hanem tudományosan érti is, csak Sallustot akará látni, 's kivált a' Caesar és Cátó Oratióját. Azt felolvasám neki, elebe rakván az Originált, és a' francia két, 's igen sok német fordítást. Én a' Patres Conscriptit *Egygybe-írt Atyáknak* nevezem, mert a' ki a' történetet tudja, hogy miért neveztettek így, tudja hogy az *egygy* számba irtakat jelent, nem pedig mint a' németek fordítják: Versammlete Väter. «Ugyan mutassd, mondá, hogy van francziául?» — Oh, mondám, kaczagni fogsz. 'S felhanyám, 's képzeld, az a' Conversatio nyelvében igen ékes nyelv annyira einseitiggá tétetett, hogy a' francia fordításban Caesar és Cato a' Senatust Fő-Méltóságú Rendeknek tituláztatja: «Messieurs», és in secunda persona is mindég Vous. Dezsőffy azt jegyzé meg, hogy az épen olyan, mint midőn a' Corneille darabjaiban a' principes urbis Seigneurnek tituláztatnak. Midőn Salluston által esénk, nem vala eröm titkot csinálni abból előtte, a' mit én még senkinek nem vallék meg, sem szóval, sem tollal, 's Cicerónak Oratiójit kezdém előtte olvasni, legutóbbi dolgozásomat. Ezen D. az elragadtatásig volt. Vacsora után szobájába vitte, 's midőn meghallám kilenczkor eselédjétől, hogy még is ágyban van 's olvas, 's be mentem, felüle az ágyban, 's felém nyujtá-ki a' papirosat, a' Catilina ellen mondott 3dik Oratiót, 's felkiálta: «Barátom neked ez a' legjobb munkád; úgy adod Cicerót, hogy a' magyarban egészen megvan az ő Periodenbauja.» Kért, hogy írassam-le neki

Instructorommal; ő neki igen nagy discretiót ad. — Hadd mondjam-el már most barátom, mi volt czélom ennek fordításában. Látván hogy ezek a' mi ellenségeink dúlnak-fulnak, 's magok sem veszik észre, hogy nem a' mi újításaink rosszak, hanem ők nem tudnak familiárisozódni Ossziánnal, Egmonttal, Yorickkal, az a' gondolat szálla-meg, hogy Cicerónak Oratiójit úgy fordítom, mint ezeket fordítottam, 's nevem nélkül adom ki. Azt lehetetlen hogy gáncsolják, 's én akkor osztán kirukkolok, 's kimondom, hogy az az enyém, 's megkérdem tőlök, hogy Osszián másként van e fordítva. 'S ugyan ezért titokban akarám tartani még előtted és Szemere előtt is, kik nekem legszorosbb barátim vagytok. De Desöffy kivette belőlem a' titkot, 's így megírom a' mai postával Pápaynak is és Ruszeknek, kitől Január. 7dikén hozzá írt levelemre végre Máj. első napján írt válaszát e' napokban vevém. Azt és az arra ismét írt válaszomat megláthatod Szemerénél. Kértem közölje veled. — Én Ruszeket Jan. 7d. megszóllítám, hogy legyünk barátok, 's engesztelje-meg Kisfaludt is. Ruszek hosszas tünődései után felelt, igéri a' barátságot, de Kisfaludi felől azt írja, hogy az *nevetett* levelemre, és másodsor is neveti *ellene törekedésemet és gyengeségemet*. Ez a' gyengeség ezt teszi, *irigykedésemet*. 'S megvallom, ezt én is *nevetem*. De nem vagyok goromba neki azt izenni, hogy *nevetem*. Azt izeni, hogy ő nem nehezelt, de soha nem ír, mert Verseghinek példája előtte van.

Ciceróhoz Apr. közepén fogtam. A' Catil. négy Oratio, pro Milone és pro Marcello fogja tenni a' kötetet. A' deák textus alatta lesz a' Magyarinak, 's sok jegyzések követik.

'S a' Trattner rettenetes levele, mellyben engemet solemnissime tanít *mint kellene dolgoznom*, 's ez a' Cicero, 's Biographiám anynyira elfogtak, hogy a' Messziáshoz hozzá sem nyultam. Arra többé talán nem is lesz szükség, mert én a' Tr. impertinentiáját nem felejthetem. Eggy fiatal tanulatlan ember eggy őszhaju embert, a' Nyomlató az Irót, 's ő azt, a' ki érette annyit tett, őtet annyira segítette. Én hozzá többé nem írok, hanem a' Messziás néhány énekeit Júniusban hozzád küldöm. Lássá, tetszik e kiadnia vagy nem, lássa mit tesz Prónayval 's Telekivel, a' kik neki pénzt adtak a' képekre.

Hát Zrinyit nyomtatják e már? 'S úgy e a' hogy én kértem, vagy csak a' hogy öncki tetszik, kiszakasztván a' mint írja czímet talán nevem miatt. Kérlek, tudassd velem, nyomtatják e már,

's az Erd. Muz. 4dik füzetének fertelmes betűjével e 's az én formatumomban e?

Emil fiam, a' te *Protegéd* (francziául olvassd) ötven kilencz holnapos lesz holnap után, 's ime már meseköltő, és így eltörli magáról azt a' gyalázatot, hogy ő csak fordító — a' mint ezt Ruszek, a' mint látszik, Kisfaludinak szavaival *nevetve* mondja felőlem. Mintha John, Rézmetsző, nem volna nagyobb, mint az Originált mázoló, a' ki azon felül Fesslernek plagáriusa. De Kisfaludi a' vox populi által nagy, pedig a' vox populi vox Dei. (Ruszek.) — Valóban nagy okom van gyengeséget érzeni Kisfaludi eránt. — Azonban a' *csiklandék* szót és a' *Nádort* neki szívesen irigylem, 's pirulás nélkül, 's dicsőségének szívesen örvendve irigylem. De halld az Emil' meséjét, tulajdon szavával.

* Az én ágyam mellé széket raknak éjszakára 's Urfi Uram az én köpenyemen hál, hogy szokjon a' keményhez. Paplanja azonban selyem és pamuttal van tömve. Mintegy tiz napja igen vigan fekvék-le. Papa, mesét, kérem! — «Mit?» — Goliáthot, a' kis Mózeset. Elűntam, mert ezerszer is mondtam. — Zseni tehát Gessnernek két Idylljét mondá el neki. Eggy kis fiu eggy aranyos pálczán elcsesérte a' másikkal azt a' két madarat, a' mit ez elhoza a' fészekből. Emil felkiálta: *Aranyos?* az annyi mint *arany kés* — mert, úgy mond, a' *nozs* tótul *kés*. Nézzd, mondám, az etymológiai embryot. — Midőn Zseni elmondá a' két Idyllt, Emil felkiált: Papa, én is csináltam mesét. — «Volt eggy Isten; osztán volt eggy kutya; osztán az Isten meg a' kutya mindég egygyütt sétáltak. De a' kutya nem harapott; a' kutyanak felül is csak két foga volt, alól is csak két foga volt. Osztán az a' kutya elment a' templomba, 's ott két lábön tánczolt eggy kis leánnyal. Osztán a' kutya elment az erdőbe, 's ott két madarat fogott. De a' kutya a' madarat meg nem ette. Eggy lányéron húst vitt a' madárnak, meg kenyeret, meg sokat egyebet, 's adott a' madár anyjának is.» Ebből álla a' mese.

Más nap elő vettem a' gyerekeket, az Antonin inaskáját, a' frajczimereket, az Instructort, 's tudakoztam, kitől hallá ezt a' mesét Emil. Kisült hogy ipse fecit. 'S képzeld: az Isten meg a' kutya ideája a' Mitscherlich Horáztának tituláris Vignettjéről van véve, hol eggy Géníus eggy lanttal áll, 's mellette eggy csúnya szörnyeteg. A' jelentés az, hogy a' Musica a' fenevadot is szeliddé teszi.

Ma Nepomuk napján az én Septemvirális Sententiám felolvasása rettenetes innepén, oly hideg van, hogy kezem decembra-liter fázik, 's látod annak következtét még betűimen is. Pedig a' szoba fűtve van. Élj szerencsésen, kedves barátom, 's kérlek felelj mingyárt, hogy Wesselényihez teendő útam előtt vehessem válaszodat, hova Június 11dikén indúlok. Onnan Kolozsvárra megyek, Szebenbe, Maros Vásárhelyre.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3213.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Máj. 16d. 1816.

Kedves barátom,

Beteg is vagyok, ki is fáradtam a' levelek' irásában, mellyek most bizony sok áldozatombá kerülnek, mert siető és nagy munkától vonnak-el, de hogyan ne beszéljem-el neked is, mint tölte nálam Gróf Dezsőffy József 24 órát 13. és 14. Májusban?

April 30dikán csak betekinte hozzám. Még akkor estve Gróf Sztáray Albert sógoránál kelle lennie. De meg ígéré hogy Máj. 5dikén ismét itt lesz, és nálam tölt fél napot. Minthogy nem múltathata, által adám neki Biographiám első könyvét, melly iskolai eszten-dőimet foglalja magában, továbbá az Ó és Uj Magyarra 's Beregszászra tett jegyzéseimet, a' Wieland Anti Adelungját, Tövisseim' újabb MSát mellyek mind egy csomóban állanak.

A' Gróf még 12dikben sem vala itt, 's már rettegek, hogy papirosaim elvesztek 's azért ááll hozzám jöni, 's képeled mint vádlám magamat hogy a' magamnak oly sokszor tett fogadást hogy papirosaimat senkinek a' világon ki nem adom, megszegém. De 13dikban estve megérkezék. Familiai Concursusok tartóztatták volt. Papirosaimat vissza hozta mind, de annyira elfogá Biographiám hogy egyebet nem olvashata, a' mint mondá. Superint. Kis 's Sze-mere és Dezsőffy azt tartják hogy én a' magam periodusaimnak originalis görgést és numerust adok, 's ez az ő megjegyzések nekem magantól ismeretlen volt. D. sok helyeket megjegye plajbászával. Látni fogod azt, mert magammal viszem hozzátok. —

Dezsőffy most Sallustomat kívánta, 's Caesárnak és Cátónak beszédeiket. Olvastam azt is, 's néha néztük a' deakot, 's előttünk

álla a' két franczia és a' sok német fordítás. Nevettük hogy a' francziában Caesar a' Patres Conscriptikat *Messieursök*nek nevezni mint a' Corneille Tragoediájiban az egyik 's másik nagyot a' szóló *Seigneur*nek és *Vous*nak, 's Dezsöffy azt jegyzé-meg, hogy a' mi Orthologusaink is ilyen nyelvvé akarják tenni a' Magyart, mi pedig olyanná mint a' Németek tevék a' Németet: — eintönig és vieltönig. — D.-nek örömei elragadtak, 's a' mit még senki sem láta nálam, a' mit még senkinek sem sugtam-meg, elő vonatott asztalom' fiókjából, 's elébe tevém a' Cicero Catilináris Beszédeinek fordítását, melly Milójával 's Marcellusával fog egy Kötetet tenni. — D. ezt tartja minden dolgozásaim koronájának. Vacsora után mingyárt aludni ment, mert ő reggel hamar kél, 's elvitte szobájába ezt.

Kilencz órakor is feküdt még oda által a' hol te hálál. Bé mentem hozzá. A' mint megláta, felült ágyában, fel nyujtá a' papirosat (a' 3dik Oratiót) 's sikoltozott. Kért, íratnám le neki Instructormmal; jól megfizet neki, csak írja. Csudálom, úgy mond, melly híven adod a' Cicero Periodenbauját, melly kivált a' 3dik Oratio első periodusában látszik világosan. És épen ez fásazta-ki midőn fordítám.

Ekkor neki állék az azok olvasásának a' mellyek Beregszászi etc. ellen készülnek, 's mutattam a' Szemere és Sz. Miklósy levelekben a' Kisfaludi Hunyadijának Előbeszédét; én meg akarám magamat tartóztatni a' nevetéstől, de ő világosan nevetett. Miért leve Dráma nem Epopoea. — A' Drámát nem úgy írta mint Poeta hanem mint Hazafi — mit mond annak, a' ki, a' mint előre látja etc. — Ha ez a' kétértelmű hely talán reám van intézve, kénytelen vagyok mondani, hogy nagyon haszontalan tartalék volt, mert én Fesslernek semmi historiai Románját nem olvastam végig.

Végre felolvastam neki a' Bölöni leveleit, azért is, hogy rajta segítsen, ha akar és ha tud. De valamint Bölöninek lelkét és stílját bámúlva bámulta, úgy irtózott-el irtóztató rút keze-írásától. Egy helytt Bölöninek levelében ez áll: «Szeretnék Csereiből, Dezsöffiből, etc. etc. egy respublicát csinálni» 's képzeled melly kedves lehet neki a' tömjén. Az ilyen az igazi magasztaltatás.

Tudni fogod édes barátom, hogy én, ez idén Január. 7dikén Keszthelyi Pleb. Ruszek Úrnak egy engesztelő, békélést ajánló levelet írtam, 's kértem, hogy ne csak ő, de Kisfaludi is tegyék-le

nehezteléseket. Ruszek Május elsőjén felel. Ő békélni kész, de Kisfaludi *nevetelt* levelemre 's tovább ismét *neveti* ellene törekedésemet és gyengeségemet — (az az, a' mint gondolom, irigységemet). — 'S ő nem haragszik, ő *neveti* bántásaimat, de levelet nem ír. Verseginek példája rettentí. Elviszem magammal ezt is, a' Decsi Sallustját is, a' Debr. Hymnariont is, Biographiámat is, Catilinámat is, Hamletemet is, 's a' Desőffy' képét.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3214.

Kazinczy -- Horváth Ádámnak.

Széphalom Máj. 18d. 1816.

Édes barátom,

Végzetlenül köszönöm baráti tudósításodat. Csak meg ne égessenek mint Hussz Jánost, én ugyan mint Hussz János ezt fogom nekik egész phlegmával mondani: O sancta simplicitas! — A' brutum fulmen nem sujt, nem gyújt. — Igyekezzünk én jól írni, ők érteni, 's akkor osztán nem lesz bajunk egymással. Én az Osszián Előbeszédében eléggé világosan szóllék. Azt kellene tudnunk hogy a' Magyar beszéd és Magyar beszéd közt nagy a' különbség, 's a' mi a' levelekben currit, a' beszédben nem currit: hogy curritna hát Ossziánban és Egmontban, a' mi az úczán currit? Ha Trattner felvette volna Rigó Jonathánomat, látnák, hogy úgy magyarul én is tudok mint ők. Cicerót én épen úgy fordítottam, az az juxta easdem leges translationis, mint Ossziánt, és még is Ciceróm őket bántani teljességgel nem fogja. Vallyon fogják e érteni tehát, hogy a' hiba a' dologban vagyon, nem én bennem?

Gróf Desőffy József Máj. 14d. huszonnégy órát tölte nálam. Őtet Koppi nevelte, Koppi még a' Classicusok' értésében is; 's minthogy ő lelkes ember és Koppi tanítványa, a' Classicusokat érti is. Kért, mutatnám neki Sallustomat, 's olvasnánk fel a' Caesar és Cató beszédeit. Előttünk vala az Original, editio Havercampi: előttünk két francia fordítás, és a' sok, igen sok, német. 'S ezeket is megtekinténk. Dezsőffy magyarul, francziául, deákul, németül eggyeránt tud, 's megíthette Sallust francziára, németre, magyarra van e jobban fordítva. Ezek a' te tilalmazni-készülő embereid úgy szeretik a' fordítást, ha olyan, a' hogy a' francia fordít, és a' hogy a'

tiszteleltre olly igen méltó Péczeli fordítá Youngot; az az, ha a' magyar a' franczia Író mentébe, dolmányba, általköltött veres paszomántos nadrágba, vagy gubába öltözteti: de Dezsőffy, 's én, 's a' német fordítók úgy, ha a' görög, deák, német Író magyarra fordítva is görög, deák, franczia, német marad, bár magyar szóval él. Ugyan nem bolondság e az, midőn Thyvoine, a' Sallust fordítója a' Falres Conscriptikat így tituláztatja Caesárral és Cátóval: *Messieurs*, és midőn Cinna Augustust a' Corneille Tragoediájiban *Seigneur*nek? — Barátom, az a' köz javulás, az a' kisipítás egygyeránt érdemlik a' nagy óhajtást vagy nagy rettegést. Én ettől nem félek, amazon bizony nem kapok. Maradjon az első azé, a' ki érte vész és hal, 's nagyon örül a' tömjénezésnek. Neque te ut miretur turba, labores, Contentus paucis lectoribus.

Apr. 16d. ez idén nekem a' Causar. Regg. Director ex offo küldé egy megszólítást, hogy a' reám tett költséget fizessem még 496 ftal, mert az előbb megkívánt és általam már lefizetett 1068 ft. hibás calculus szerént volt parancsolva. Pedig én ott mindég a' magamét költém. — Nem szánsz e? szegény gyermekeim!

Beteg vagyok; az aranyér kínzott, de tegnap már megindúla takonnyal. Megbocsáss a' mocskos tudósításért, 's elj arany érben, de a' melly nem foly, hanem peng. 1

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3215.

Szemere Pál — Kazinczynek.

Édes Úram Bátyám!

Én tegnap előtt voltam Pesten feleségecskémnel együtt. Helmezcit nem lelvén szállásán, Trattnernél keresém. Itt alig mulathattam egy két szempillantást, 's így róla semmit sem írhatok. legalább nem egyebet mint azt, hogy Ruszeknek hozzája küldött levelét mutatá elő nekem, mellyben R. engemet köszönt. Itt jöttem öszve Ormossal is. Ez mondja, hogy Úram Bátyámat megkeresé levelével. Nem szükség tehát a' tudósítás a' felől hogy Ormos Anacreoni verseire praenumeratiót hirdet, sem a' felől, hogy Homer Iliaszának XIII énekével készen van.

1816. 18dik Máj. — Horváth Á. jegyzete. 1816. május 18. 1.

Horvát nincs Pesten; így mondá Vitkovics, a' rettenetességig elprókátorosodott Vitkovics. Erről azt hallám hogy az Allg. Zeit.-ban jelente van Klopst. fordítása Kazinczy által.

Egyet sugallok Uram Bátyámnak; de, a' minden Szentekre! maradjon titok! Virág le van verve Kisfaludynak Hunyadija által. «Jaj, jaj, Öcsém! Csak Senecát vagy mást megtekintett volna! Hát a' versek, mellyekben Verseghyt követé!» Így Virág; 's félre tevé Századjait, 's most teljes erővel Hunyadi László tragoediáján dolgozik. Ezt Vitkovicstól 's ez Horváltól. Instálom Uram Bátyámat a' hallgatásért. A' Pestiek és Budaiak egyéberánt is a' Kazinczy Kurírjának tartanak. Ezért nem megyek örömet Virághoz is. Ó pap 's tud magára vigyázni a' kitől fél 's előttem bizonyosan elzárva marad.

Feleségemet a' jövő Csütörtökön kísérem Vatáig, 's onnan visszatérek.

Péczel, Majus 18d. 1816.

Virág le van verve Kisfaludinak Hunyadija által. Ez nem azt teszi, mint ha Virág érzené hogy olly jót írni ő nem tud, hanem hogy olly rossznak tartja, hogy szégyelli hogy Kisfaludi ollyat ír. Én még nem láttam ezt a' Drámát, de Szemerének levelében már vettem Előbeszédét. Ha az Előbeszéd ollyan mint a' Dráma, úgy Virág méltán jajog.

Széphalom Május 25d. 1816.

Kazinczy Ferencz.

Kivül: 1

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak alázatos tisztelettel. —
Tálya. Sátoralja-Ujhely. Széphalom.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3216.

1192 Cserey Farkas — Kazinczynak.

Maros Vásárhely 19dik May 816.

Kedves Barátom!

En ide meg hülés miatt betegen érkezvén, egy igen terhes, igen veszedelmes nyavalyját álék ki — meljbül csak most tambáskodom fel — nagyon el vagyok gyengülve, és csupán érdemes ember

* A levél zárlatán ketté tört piros pecsét. — [M. 816. 816.]

társom Boldogíthatása tárgya is lehetet az, mely az írásra kis erőt nyuit nékem. Irtam mai datum alatt Ruminak — tudósítottam ötet röviden, hogy gondoskodtam rolla — és egy igen tisztelt Barátom Gr. Teleki Jósef, a korona ör fia (ki most lón Gubernialis Consiliarius) olj plannal van Rumi iránt, mely szerint eő egész életére bizonyossan boldog — kértem ötet, irjon haladék nélkül Gr. Teleki-nek. Tégedet is röviden kérlek, ted bizonyossá Runit, hogy ez olj állapot, melybe egész életére boldogíthatja magát, irnék örömet többet, de Doctorom el tiltot a sok irástul. Neked ennél több nem kell arra, hogy meg ércsed, hogy Rumi Boldogságának bizonyos és álandó talp követ vetettem meg. Élj leg boldogabbul, vagyok tisztelő hív barátod

Cs.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. V. köt.]

Kazinczy Mihályhoz

3217.

Kazinczy — Helmecezy Mihálynak.

Széphalom Maj. 20d. 1816.

Kedves barátom,

Imhol megyen a' Klopstock' Élete és Messziásának első Éneke. Ha Trattner Úr a' maga levelében azon vádjával és leczkéljével, hogy nem a' szerént dolgozom a' mint kellene, meg nem bántott volna, és ha nekem a' vásárokról vásárokra járó Compactorokat nem tette volna tanítóimná, elkészült volna mostanra az egész első Kötet. Ez a' levél büszkeségemet megbántotta, 's elvette kedvet dolgozni. Te lásd már most, vele mit csinálsz. Én úgy hiszem, legjobb volna Tr. Urat arra vened, hogy a' nyomtatáshoz csak Augustusban fogasson. Akkorára haza jövök Erdélyből, 's minthogy az első Kötet' Énekei készen állanak, 's csak kisimítást várnak tőlem és leírást, Tr. Úr Novemberre elkészülhet az első Kötettel, melly VII. Énekből fog állani. Kérd, olvassa-meg a' Kl. Életét; a' mit Kolbe mond, az talán siketté fogja tenni a' Compactorok eránt. Atyjának Complimentet tevék, mert érdemi. Magának nem írok; éreztetni van kedvem, hogy nekem a' levél fájt, 's több ollyannak ugyan magamat ki nem teszem.

Ezen levelében panaszkodik, hogy nem tudom melly vásárban egygy nyomtatványa sem költ-el Munkáimnak. El kellett volna fogad-

nia tanácsomat, hogy minden külön munka külön is árultassék és ne csak öszveleg a IX. Kötet, 's nem volna oka panaszolkodni. Én nem csudálom hogy nem sok vevőt kap 25 forintokon árult Munkákra. Ezeket, kérlek, mondd meg neki. — De Tr. Úr mindég makaeskodik, és soha sem boldogúlhat vele az ember. A' legigazságosabb kérést is megveti, 's azt teszi a' mit akar! Vádolja így önn magát. Egyéb eránt igen is igaz, hogy ha csak nyerni akarunk, Imáds. Könyveket 's Kalendáriomokat kell nyomtatnunk, mert Publicumunk még nem ott áll, a' hol Ossián, a' Szalamandrin, Egmont 's Yorick sok vevőket remélhetnek.

Ruszekhez irt válaszomat 's a' Ruszek' válaszát Januariusi megszözlítésomra Szemere fogja közleni veled. Tartottam tőle hogy te Májust máshol töltöd, 's azért küldém neki, nem neked.

Azolta vettem hírt, hogy Szala Vármegyéből egy Interdictum fog jóni hozzám, hogy írni, dolgozni ezután ne merjek. — Nyugodalomban vettem a hírt.

E' napokban felette rosszúl valék, szédelgettem legkisebb dolgozások alatt. De megindúla rajtam az aranyér, 's jobban leszek. Jún. 11d. indulok Zsibóra, Kolozsvárra, 's Juliusnak közepe táján lések itthon. Tudósíts mi történik a' Messziással, 's Tr. Úr érti e hallgatásomat. Élj szerencsésen, kedves barátom.

Kis Lajosnak, a' Superint. fijának küldöm e' nyomtatványt. Tartsd-meg kezdednél, vagy add-által inkább Sztrokaynak.

Küldöm Szemerének is Esztellt,
 Ossziánt.
 Képszobort.

Ha Klopstockomat nyomtatják, légyen gondod reá, hogy újon-tésú betűkkel 's szép fehér papirosra nyomtattassék, 's ha szemed engedni fogja, tedd te a' Correcturákat. Egmont kopott betűkkel van nyomtatva, 's tele van gonosz hibákkal.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

1816. június 11.

Helmezy Mihálytól

1816.

3218.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár, Május 20d. 1816.

Tisztelt, szeretett Barátom,

Tegnap vettem Maj. 3dikán irt leveledet, melyben Életírásodnak egy töredéke van. Én azt interesszével olvastam, 's Principalisod humoriszticus festésén olly mosolygásokra fakadtam, a' millyenek indító sorait Sternében szeretem. Rég sajnállottam én azt, örvendve is fordításaidnak, hogy Te a' magad lelkedet nem hagyod látni, 's hogy most ezen ohajtgatásom teljesedik, annak nagyon örvendek. A' külföldön annyi szép van, hogy a' legoriginálabb főt is, midőn az a' maga földje szegénységét látja, fordításra ragad [!].

A' Muzéum IVdik füzete hibás nyomtatásának általad említése új bosszúságra hozott. Trattner most mindent ígér. Én ezen hibás nyomtatást Helmeuczynak köszönhetem. Miket nem fogadott, 's miket teljesített. 'S Szemeréhez Velenczéből irt levelelmet még most sem adta által, pedig maga mondotta, hogy vette.

De félre most minden egyébbel. Csak utunkról, a' legszükségesebbeket. Egyébről nem is irhatok. Elvagyok foglalva, 's a' postát nem ereszthetem levél nélkül, hogy tudósításomat Junius 10dikéig vehessd. A' Grófné Jószágai Inspectorra itt van, azzal sok igazítani valóm, 's Gróf Gyulai Istvánhoz, Lajosnak Onkeléhez is kell mennem, mert veszedelmesen beteg, 's Lajost 's engemet mind körülötte akarja. Betegeskedik a' mult Szeptember óta. Ez az Onkel feleségtelen, 's magtalan, 's Lajosom neki a' fiú jószágokban egyetlen egy örököse.

Barátom, örömet, hogy Te jössz, annak annyira örvendek, hogy örömömben alig dolgozhatom, pedig mennyi dolgom van. Mint a' nagy szomorúság, úgy a' nagy öröm is elveszi a' gondolkodást. Csak a' csendes, nyugodt lélek járja-meg az Ideálok empyreumát.

Jövedeled épen jókor esik Lajosra 's rám nézve. Lajos Junius 15dikén Censurát ad a' Kollegyiomban, 's mi várunk itt. Lovainkat itt közel fogjuk tartani, hogy mihelyt ide megérkezel, azokat béhozassuk, 's a' mikor akarsz, induljunk.

De, a' mi Csereynk a' Vásárhelyi Instellatió megbetegedett, 's inbeli hideglelésbe, (Nerven Fieber) esett. A' Doktor csak ugyan

hamar kivette a' veszedelemből. Cserey Miklós Vásárhelyről jöve, 11dikén vala nálam, 's mondá hogy a' Doktor ezen hónap végét mondotta megindulhatásának. Így hát Cserey 19dikén Krasznán fog lenni.

Wesselényi Miklósnak a' lábával van baja. Januariusban a' ló vele elesett, 's a' kengyel vas láb szárán nagy sértést ejtett. Nem engedett a' tanácsnak, ki járt, lovagolt, 's lábával nagyon rosszúl lett. Az meggyógyult, de új lovaglással másik lába sértődött-meg. Most újra fekszik ezen új sebével. De már jobban van a' seb, 's a' Doktor azt mondja, hogy Junius elejéig béggyógyul. Patienseink tehát meggyógyulnak, 's Junius 19dikén Téged várnak Zsibóu és Krasznán. Miklós csókol, mint Lajosom is.

Az Istenre körünk Lajossal, el ne hagyj útadat. Tudósítva vagynak általam már sokan jövedeled felől, 's várnak örömmel. Erre a' Te Döbrenteid elérzékenyedik, 's gyengéd érzésében keresztül lebben elébbi leveledre, mellyben írod, hogy az én Ideáлом, a' Te Sophied, sirva írja levelét Ninihez. Melly Sternei rend az leveledben! Szemem nedvesedett, midőn azt olvastam. Sokszor mondtam már másoknak, midőn az Asszonyokat megtámadák, midőn a' büszke 's magokat egészen jóknak tartó férjfiak a' házassági szerencsétlen életet az Asszonyokra tolták, hogy én ismerek boldog házat, 's az Széphalmon vagyon. 14dikén e' hónapnak Gróf Kornis Ignácékhoz voltam ebédre híva, midőn Buczy Emilnek instelláló ebédje vala, ki a' kicsiny Gróf Kornis nevelésével váltotta-fel Szebeni Professzorságát. Ott vala Gr. Teleky Józska, ez az én Telekym, ott vala ebédén, mivel a' Grófné Teleki leány. Józska Gr. Kornis Sophie Kis Asszonyért ivott, 's ki még Sophie, kérdezé. Széphalmon Kazinczyné, mondtam. Felemelte poharát az én Telekym, 's mind ittunk a' Te Sophiedért. Csókolom kezét.

Több levelemet már nem fogod venni, mert a' posta nagyon későn jár. De te írj. Kisfaludy Drámáját kaptam Sághtól 136 példányban, 's itt árurom.

A' posta óra üt, zárnom kell.

Hozzanak az Egek, lelkem Barátom, kicsiny Angyaloddal együtt.

Szívből lélekből a' Tiéd

Döbrentei mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3219.

Kazinczy — Kőlcsey Ferencznek,

Széphalom Máj. 22d. 1816.

Édes Uram Őcsém, kedves barátom,

A' mi leveleink egymáshoz interesszántok, ha reptében irattnak is, 's ez valóban az lesz Uram Őcsémnek.

Minapi levelét akkor vevém, midőn Gróf Desőffy József 24 órát tölte nálam. Azolta pedig mindég a' Messziás első éneke végső kezű kicsinosításán dolgoztam 's Klopstocknak életén, melly a' Messziás előtt fog állani. Az ma indúl Pestre egy Ujhelyi kereskedő által, ki oda a' vásárra megyen. — Kl-nak életében német nyelven tettem-le azt a' hosszú helyet Kolbéból, a' hol ennek [!] a' Német Nyelv újjá teremtése felől vagyon szó.

Dezsőffy és ez a' munka úgy elfoga, hogy nem csudálom én azt hogy az Uram Őcsém levele mind eddig válasz nélkül áll, 's Uram Őcsém megenged.

A' Sógorom Consiliarius Deresényi van hat hete hogy elvitte Uram Őcsémhez Munkáimnak hátra való Köteteit. Azt mondja hogy fija által adatta-be a' Beregszászi Posta Commissariusnál a' csomót. Tudósítson Uram Őcsém, vette e?

Én Januar. 7dikén írtam Keszthelyi Pleb. és Hahotai (patkoncza*) Apátúr Ruszek Úrnak, hogy szelidüljön-meg erántam 's engesztelje-meg nekem Kisfaludit is. Azok után a' mit R. csinált a' Mondolatban, nehéz vala neki erre felelni. Azt írja vissza első Májusban, és így csaknem négy holnapi tusakodás után,

1. hogy leveletem némellyek stratagemának [!] akarták vele nézetni, de ő az én karakteremet nem ismeri úgy, hogy ezen állítás felől bizonyosan ítélhessen.

2. hogy Kisfaludival közlé a levelet, 's az *nevetve* olvasta.

3. hogy Kisfaludi nem haragszik, de nekem többé nem ír; *neveti* — (nagyon nevető ember az a' nagy ember) — ellene törekedésemet és gyengeségemet — (ez nyilván *irígység* lesz; meg kell vallani, naív egy ember). —

4. hogy ő maga egészen megbékél. De az egész levél igen

* patkoncza kender = üres; patkoncza szegfű = nem teljes virágú. — Kazinczy F. jegyzete.

rendes. Festi mint vala elkínözva megszözlításon által, melly látatá vele, hogy alkalmasan tudom, mit tevé mind ő mind az egész clique. Egyéberánt úgy veszem észre, hogy Tuladuna feltevé magába, hogy nekem soha löbbé nem ír, mellyet sajnálok és nem sajnálok. Pápay nem felelt tavalyi levelemre, mellyet hozzá Bécsi utam után minyárt meleg barátsággal írtam. De én azért neki Máj. 14. ismét írtam. Az vala anniversairje [!] annak a' tavalyinak, mellyen ötlet tavaly látám először.

Egyéb eránt a' esombókos Poeta engem e' napokban tudósít, hogy Szala Vármegyéből egy Interdictum fog hozzám érkezni, melly engem minden további dolgozásoktól eltilt. — Én is *nevettem* e' hírre, 's épen nem olly nyugalom nélkül, mint Kisfaludi fogott nevetelni az én levelemre.

Dezsőffynek mutattam Cicerónak Catilin. Oratiójit, mellyeken ő annyira exsultált, hogy azt tartja minden dolgozásaim' koronájának. Kért, hogy írassam-le neki, hogy addig is bírhasssa, míg ezek 's a' Miló és Marcellus mellett mondottak egy Kötetben megjelennek. Ő azt hiszi, hogy a' Cicerói Periodenbau egészen meg van fordításomban. Megvallom hogy e' dolgozásokomat magam sem tartom rossznak.

Az Uram Öcsém utolsó levele engem arra birt, hogy életemet megírjam. Hozzá fogtam azonnal. Az első könyv sűrűen írva 60 lap, 's tart iskolai esztendeimen végig. — A' második patvaristai életemet foglalja magában. Most írom Eperjesen léteemet. A' 3dik 1794 xbr 14dikéig folyt életemet fogja elő adni. (Fogságom egy nagy hézag lesz; mert azt nem illetem.) a' 4dik lesz a' 28a Jun. 1801. — Ez a' munka egészen Anglus kert. Egy szép az az interessans scénától a' másikkig viszem az olvasót tévesztető úton, úgy hogy soha se tudhasssa, mi fog következni. 'S hol egy nagy ember szobrához 's portréjához, hol kifejtözésem' festéséhez, hol liter. történeteinkhez vezetem, hol az időket festem, 's azoknak costümjeit. A' Chronologiai rendet mesterség sok helyt kitalálni. A' humor, a' csintalanság, a' vig, a' szomorú, a' didacticus partiák szépen váltják fel benne egymást, — 's minthogy a' Franklin életét 1796, a' Marmontelét 1807 olta nem olvastam, a' Góthéét pedig csak reptében, illt egészen originál vagyok. —

Jun. 19d. Zsibón, 23. Krasznán, 27d. Kolozsvártt leszek. Eljen szerencsésen édes Uram Öcsém.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3220.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Tsudált és szeretet Barátom!

Hogy a' Nevelónét eddig nem küldhettem, a' volt az oka, hogy Feleségem maga el akarja vinni hozzád, azomban útazása eddig halasztódott, mivel Ötsét, a' ki ide ígérkezett Pest felé mentében, mind szüntelen várja, ma ugyan küldök egy szekeret Olysóra, de a' nevelónét szekeren nem küldhetem, és így Huszáromat küldöm Nagy-Mihályra, hogy Sógorom felől valami bizonyost meg tudjak; egynehány nap múlva vissza fog érkezni, és akkor meg tudom, eljő é Albert vagy sem?

Ha eljő, rövid idő múlva kell elérkeznie, mert a' Pesti vásár már 8ik Júniusban esik; eljövetele után, vagy ha nem jön, Huszárom vissza érkezése után azonnal indul Feleségem. —

Ne feled el a' mire kértelek. Tsókollak ezerszer, és azért nem kevésbbé forróan, mert hamar.

Sz. Mihály 25ik May. 1816.

hív Szolgád 's Barátod

Jóska mpr.

Éppen most kapok levelet a' sógoromtúl: a' vizek miatt nem jöhet, sietve mene Pestre, és így holnapután indul feleségem.

Kivül: *

191 -fi à Monsieur Monsieur François de Kazintzy à Széphalom
ou Kis Bányátska.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3221.

B. Retzer József — Kazinczynak.

Wien den 30 May 1816.

Hochwohlgebohrner Herr!

Ich ersuche Sie, die durch Zufall verspätete Antwort auf Ihren mir so schätzbaren Brief vom 27. März d. J. nicht dem Mangel meiner Hochachtung zuzuschreiben; ich gestehe Ihnen aufrichtig,

191 A levél zárlatán rongált piros pecsét.

1816

14*

dass mich Ihr Schreiben sehr erfreuet und geschmeichelt, aber auch zugleich beschämt hat, ich muss Ihnen meine gänzliche Unwissenheit der, wie Sie wollen, Hungarischen, Ungarischen oder Ungrischen Sprache bekennen. Ich kann mich nur mit dem vernünftign Theil Ihrer gross- und hochherzigen Nation vereinigen und die Wahl der Werke loben, die Sie liefern, ohne über die Güte der Uebersetzungen urtheilen zu können, und zugleich wünschen, dass Sie bey der Bereicherung Ihrer Muttersprache mögen niemals unseren Horaz ausser Acht gelassen haben:

Dixeris egregie, notum si callida verbum
 Reddiderit junctura novum. Si forte necesse est
 Indiciis monstrare recentibus abdita rerum;
 Fingere cinctutis non exaudita Cethegis:
 Continget dabiturque licentia sumpta *pudenter!*
 Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem —

und Sie sind durch Ihre Meisterwerke gewiss berechtigt von sich zu sagen:

ego cur acquirere pauca
 Si possum, invidior; cum lingua Catonis [et Enni]
 Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
 Nomina protulerit; *licuit semperque licebit*
 Signatum praesente nota producere nomen.

Ich kann mir leicht vorstellen, welche Mühe es Ihnen gekostet haben mag, z. B. die für uns Deutsche fast unübersetzbaren Erzählungen Marmontels zu übersetzen. Das Erhabene ist in allen Sprachen gleich der Conwersationston in jeder verschieden, so wie das Comische. Daher kommt es, dass jeder Anfänger den Virgil leichter und geschwinder versteht als den Plautus, den Voltaire und Racine leichter als den Molière und Scarron, den Milton und Pope leichter als den Wycherley und Buttler. Boufflers Briefe haben Ihnen gewiss mehr Arbeit gekostet als Brydones Aetna! Doch wir wollen lieber von Klopstock sprechen, Sie müssen ihn als den erhabensten Dichter Deutschlands in den zwey verschiedenen Perioden seines Lebens betrachten, in seiner Jugend und ersten Mannsalter, wo er die schönsten Oden, Elegien und die erste Hälfte seines Messias schrieb. Das Ende hievon: und Er neigte sein Haupt und starb, war auch das Ende von Klopstocks Genie. Seine Spielereyen mit der

so genannten deutschen Mythologie, die nicht deutsch ist, seine grammatikalischen Grüblereyen, seine Gelehrten Republik, seine neue Orthographie u. s. w. sind Früchte seiner Altersschwäche, so wie seine letzten Oden. Wie die 6 letzten Bücher der Aeneis tief unter den 6 ersten sind, eben so verhalten sich die 10 letztern Gesänge des Messias zu den ersteren. Sie sind ohne Handlung, die zum Eckel wiederholten Auferstehungen der Todten, bey denen der Leser einschläft, werden durch die zur Unzeit angebrachten, sed nunc non erat his locus, lyrischen Auswüchse den Leser von Geschmack nicht bestechen. Die Ode: Unsere Sprache an uns fällt auch in diese Periode. — So wie das Wort *Ross* in der Sprache zugleich erhaben und nach Umstaenden niedrig ist: *Der Held auf seinem Rosse*, und das *Fiakerross*: so steht es auch mit dem Volk. *Das Römische Volk* ist erhaben, *das Zigeunervolk* is niedrig. *Nation* ist immer erhaben, folglich in Versen dem *Volke* vorzuziehn. — *Die mich redet — Der deinen so viel — Gestalt mir geben* statt des prosaischen: *eine Gestalt — weise Kühnheit, Unton, Wager* sind in einer Ode sehr schön. Vorzüglich schön sind aber *verbilden*, und *Umschuffungen*, die man eben so häufig in prosaischen Schriften als in den poetischen antrifft. Hingegen sind *verbrittet* und *gallicismet* eben so abscheulich wie *verbritticismet* und *vergallasirt* (Csudálni¹ lehet, hogy Retzer nem érzé, hogy Klopstock a' rossz dolgot örülve nevezte rossz szóval, olyan az mint midőn mi a' Tudom. Gyűjtemény dühös Magyarágát *hazafismus*-nak keresztelénk-el) und werden gewiss von keinem geschmackvollen Schriftsteller gebraucht werden. Am Uebelsten ging es Klopstocken, wenn er launig oder witzig seyn wollte, seine Scherze über *naseweis* und *weisnasia*, seine Sinngedichte, besonders das wider die Henriade. Ueberhaupt hat unsere deutsche Sprache eine wächserne Nase, die man drehen kann wie man will, und wie springt der in seinen Originalgedichten so vortreffliche Voss in seinen Uebersetzungen des Homer, Virgil, Ovid, Horaz damit um! Mir geschah es sehr oft, dass ich das Griechische und Römische Original nachschlagen musste, um die deutsche Uebersetzung zu verstehen. Auch bedient sich Voss so vieler Provinzial niedriger und unharmonischer Wörter. Wie rauh ist sein Hexameter! (gegen die eines Denis, meines mir unvergesslichen Lehrers) wie willkürlich ist seine selbst erfun-

¹ A zárjel közti észrevételeket Kazinczy F. később toldotta bele a level másolatába.

dene gegen Ton und Aussprache so oft streitende Prosodie! Ueberhaupt ist es eine wunderliche Sache mit unserem sogenannten Reichthum der deutschen Sprache voll niedriger und äusserst hartklingender Wörter. (Meg kell vallani, váratlan ítéletek. Retzer, a' mint gyanitom, nagy barátja a' franczia Literaturának még azon nemekben is, a' mellyekben ők magok megvallják gyengeségeket. A' Henriás bizonyosan csekélység Homér, Virgil, Tasso, Milton és Klopstock mellett; az olly Költeményben nem józanság az érdem, hanem poetai elrészegülés. Hogy Voss Provinciális szókkal élt, talán igen jól tette. Homérban azoknak nagyon vala helyek. — Hexameterre, ha magának 's tisztelőjinek himni lehet, jobb mint minden más német ember hexameterre. A' német nyelv' gazdagságát még a' nem-német is megvallja; 's a' ki az ő alacsony szavaikat nemesíteni tudja, és velek e' czélra él, ment a' vádtól; hogy ezek darabosan hangzanak, olly vád, melly az egész nyelvet terhelheti.) Alle unsere modernen Sprachen leiden, um den Boileau einen Ausdruck abzuborgen, an einer abundance stérile. Von der so wortreichen, besondern an Diminutiven so kindischreichen italienischen Sprache bekannte mir mein Freund, der grosse Metastasio, selbst (ez is gross?) dass er keine fünfhalbtausend Wörter brauchen konnte. Grammatik und Syntax waren nur bey den Franzosen fixirt (Elég baj Irójknak!). Da ich der orientalischen Sprachen nicht mächtig bin, so lese ich die Werke am liebsten in der französischen Sprache (Kegyelmes Jehova!!!); sie zwingt den Uebersetzer selbst da einen bestimmten Sinn hinzusetzen, wo im Original nur Chaos ist. Doch ich merke, ich werde geschwätziger als eine Äister. Sehen Sie diesen langen Brief als eine Entschädigung meiner verspäteten Antwort an, und als einen Beweis, wie gern ich mich Ihrer Freundschaft würdig machen möchte, um die ich Sie von ganzem Herzen bitte. Lassen Sie sich ja nicht durch schaaale Kritiker und dumme Protektoren von dem Dienste der Musen abwendig machen. Die Musen sind in glücklichen und unglücklichen Zeiten die angenehmsten Begleiterinnen und besten Tröster innen in unserm Leben. Beehren Sie mich bald wieder mit einem freundschaftlichen Schreiben, und seyen Sie von der vollkommenen Hochachtung überzeugt Ihres Verehrers und Bewunders Joseph Freyherrn von Retzer
k. k. wirkli. Hofsekretär und Büchercensor.

Wien auf dem Heideschuss im Erzbischöflichen Hause

Nro 243. im I. Stock.

ndétkozán

Zum Schlusse muss ich Ihnen noch eine neue Schrift empfehlen: Lehrbuch des deutschen Styls von Johann Andreas Werdek Dr. der Philos. und Prof. am Gymnasium zu Coburg. — Coburg u. Leipz. 1816. 8-o 296. S.

[Eredetije és Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3222.

Helmeczy Mihály — Kazinczynak.

322297

Pest Május 31dikén 1816.

K. Barátom,

Trattnernek általadtam Messziászodat. Tetszett neki 's nyomtatni fogja. Te igen elkeseredtél ellene, de, kérlek mérsékelj hevedet a' következesek 's a' nyelv végett. Ő is szeszélyes ember mint mi, 's mint igazlanád tettedet tenmagad előtt ha mind ketten bosszongva egymás ellen emésztenétek egymást. Trattner tüzes fiatal ember 's leplet nem ismér, Te pedig, légyen sérvéd nélkül mondva, némelly tetteidben nem vagy férjfi legalább egész férjfi nem. A' napokban mihelyt vásári bajain túlesik Trattner, irni fog hozzád, 's kérni fogja a' Messziásznak többi köteteit, mert ő csak azon van hogy Augustzusi Vásárra jelenjen meg az 1ső kötet. Ha Julius' közepéig leérkezhetne az 1ső darab' kéziratja, mégis megjelenhetne Augustusra.

Édes barátom, én magam is rettegek correcturáidtól mert némellyekben igen finnyás pántolódásu [!] kezdesz lenni, 's nem értem mint lehet *tele Egmont gonosz hibákkal?* Te édes barátom Orthographiádra nézve sok helyeken hasonlatlan vagy magadhoz kéziratodban, más tekintetben pedig szerfelett erős divinálni teljes izlése-det. Trattner Embereitől nem várhatni azt, a' mit Didotéi vagy Bodoniéi tettek, minden Útmutatásunk mellett is. 'S e' szempontnak soha nem kellene elsikamlani itéleted elől.

Nem szeretem Ruszekhez intézett kunyorálásaidat, noha még Ruszek válaszát nem láttam. Szemere ritkán jó Pestre, 's ha igen, egy két óra mulva fut. József olta noha különben Pesten vagyok, nem látám. — Tót kétszeres sürgetésemre se jelent meg a' képekkel.

Itt veszed tőlem Matthissonnak egy dalát:

Dal a' Távolsból. (Lied aus der Ferne.)

- 1) Midőn az est' vég alkonyodtán
 Eggy néked mosolygó alak
 Gyepályon ültöd' szompolyodtán
 Köszöngve rád el elballag,
 Az barátodnak hiv lelke :
 Melly rád vig nyugtot ihelge.
- 2) Midőn a' hold' kelő világán
 Szerelmid' álma szépedez,
 'S a' tölgyes' minden füvin 's ágán
 Lassú zizeglés rezgedez
 'S kebled rémzelgve emeleng :
 Az lelkem, melly körülted leng.
- 3) Érzesz boldog tévelygésedkor
 Hajdanti boldogságidon
 Mint zephir' csókja kikeletkor
 Oly lágy illentést ajkidon ;
 'S gyertyád lobogva égdegél :
 Az lelkem, oh ne kétkedjél!
- 4) Hallod midőn a' Csillagboltról
 Éj int 's esendeg kis rejteked
 Eol' hárfajaként távolról
 E' frigszót: örökké tied !
 Ah szunnyadj akkor édesdet,
 Lelkem körülted repdesget.

Berzsenyi nyomtattatik, Virág Századjai, 's Carnot Memoirja magyarul. Tiszteld 's csókold képemben Wesselényit 's Döbrenteit. Adieu.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3223.

Szűcs Dániel Kazinczynak.

Petneháza 1-a Jun. 816.

Tekintetes Úr!

Én az executiót a' Tekintetes Úr ide jövetelének idejére akar-
 tam rendeltetni; de a' Szolga Bíró akkor el vólt foglalva, rendelve

van 17d. Juniusra. Azt nagyon sajnálom, hogy a' Majoresco Patay Urral most mindjárt Innep után Nógrádba menni kénytelenítettvén, tartok tőle, hogy még ekkor is nehezen leszek itthon, 13dikban bizonyosan nem lehetek. több mint esztendeje a' miolta ezen úttal tartozom, és mostanra meg vólt már határozva elébb mint a' Tekintetes Ur lejövetelének idejét megtudtam volna. Az Executionalist küldöm, de azzal a' kéréssel, hogy azt Bekával vissza küldeni méltóztassék.

Itt még 47 köből Gabona vólna készen mástól kértt szűszékokban, de mivel több ízben kellett kiszedni, száraztani, bizonyosan kevesebb jön ki belőlök, mint beléjek töltődött. Az Őszszel a' Tekintetes Ur részére elvittek 40 köblöt, Tekintetes Kazintzy Jósef Ur részére eladódott 12 köből, tehát még a' 47ből ki menne Kazintzy Jósef Urnak 28, következőképen tsak 19 marad közre. A' mi kin van, az Executionalistból meglátszik. Szabó János olyan, a' kin nints mit venni. — Beka pedig olyan a' kinek engedni lehet. mert semmi Földet az ő részére ki nem hagytam, hanem tsak őt vékást egy járásban, a' többiben semmit, pedig elég baja van, most különösen a' múltt Ősztől kezdve igen sok vólt. Sok utánna való járással szedte be a' mit be szedett, minthogy az Őszszel sok készület után sem küldtek a' Tekintetes Urak az életért. Sok bajjal tudott két szűszéket is mástól szerezni, pedig ha azt nem kapott volna, most a' 47 köből sem vólna meg.

En ugyan látván a' környülállásokat, szűszéket vétetni akartam, de a' szüntelen tartó árvizek miatt soha sem hoztak a' Tisza hátiak. — Ha hely lett vólna, Gabonából keves maradt vólna kin, s most mindenik azt mondja, miért nem kérték idejében.

Mérést tenni lehetetlen. Mert még a' kert is nagy résziben viz alatt van. Szántó Föld is igen sok.

Viszen Beka 32 F. 42 xr Regalét, 10 Ft. Taksát. ez közös.

Többire Uri Gratiájába ajánlott állhatatos Tisztelettel maradtam A' Tekintetes Urnak alázatos szolgálja Szűts Dániel mpr.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3224.

n. Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Számot adok hosszús halgatásomról. Egész Április lefolyta alatt azzal az édes reménységgel ketsegettem magamat, melyet leveledben tett ígéreted gerjesztett szívemben, hogy kedves Kisasszonykádval egygyütt nálunk leszen szerentsénk tisztelni; és Május elején, képzeld honnan? Kolosvárról tudtam meg, hogy ez úttal el esünk ezen szerentsétől.

Úgyan Áprilisben és Májusban hét szomorú és aggodalommal tellyes heteket töltöttem, kedves Feleségem terhes forró nyavalyában fekvén, olly veszedelmes környül állások között, hogy az első három helek alatt tsaknem bizonyosabb volna halála mint élete. Képzelhéd, mennyibe került légyen nem tsak mint Orvosnak a' józan meg fontolás erány-mértékit meg tartanom, hanem mint földig le verettetett szívü férjnek és atyának, mind az el alélt beteget, mind körülötte siránkozó gyermekeimet felemelnem, vigasztalnom és bátoritanom.

De a' nagy keserűséget végre nagy és kettős öröm váltotta fel, kedves Testvérem, kit tizenyöltz esztendő óta nem láttam, meg gyógyúlt kedves feleségivel és harmadfél esztendő József fíjatskájával hozzánk érkezvén, és nálunk tízed napig mulatván. Az ő itt létek alatt kedves Feleségem egéssége is annyira gyarapodott, hogy nem tsak naponként több izben és néhány órákig az ágyon kívül vólt, hanem az idő igen kellemetes lévén, velünk három izben ki is kotsizott. A' kis atyafiak is hamar meg barátokzván, igen jól mulatták magokat, és nem kevés gyönyörűségünkre vóltak. Igyekezünk Kedves Testvéremmel szoros kötelességeintől szabad minden óráimat haszonra fordítani, sőt a' nappalokat az éjtszakáknak egy részivel is pótolni: de még is melly rövidek és melly kevesek valának azok régen tölt testvéri és baráti szíveinknek költsönös ki töltésire, és melly sok témák maradtak fenn, mellyeket tsak meg illettünk, de ki nem meríthettünk!

Betses munkádnak hátra lévő kötetjeit szives tisztelettel és háládatos köszönettel vettem: igyekezem azokat épületemre fordítani. Nagy Gábor Úrnak az oda küldött darabokat kezihez szolgáltatam.

Feleségem és gyermekeim nagy szeretettel tisztelnek, és velem egygyütt a' Méltóságos Grófnét Ő Nagyságát; kedves gyermekeiteket öleljük, és magamat tisztelt barátságodba ajánlván maradok

Debretzenben, Június 3-án 1816.

tisztelő hív barátod,
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3225.

Kazinczy József — Kazinczy Ferencznek.

Édes Bátyám Uram!

A' Petneházi Gondviselőnk az estve el érkezvén, az általa hozott Irásokból látom, hogy Fiscalis Szűts Ur a tavaji életbeli Restantiánkért Fő Sz. Bíró Patay Urat meg keresvén, az a Petneháziaknak Executio végett Junius 17dik napjára Terminust is praefigált; látom azt is, hogy a Petneházi lakosok hozzánk írtak, a' mellyben rimánykodnak. Minthogy a dolog kettőnket illet, bajos lesz, ha valami módon különböző Feleletet adunk nekik, 's Fiscalis Urra nézve is terhesebb lesz. ezért elébb minek előtte vissza ereszténem Bekát, Bátyám Urammal kívánok iránta szólni.

Hogy ez a rettenetes Fatum érvén azokat a szegény Embereket, valami Engedelemmel legyünk irántok, ámbár nem lenne is szoross contractualis kötelességünk, még is az Emberiséggel meg egyezőnek látom. Noha magában igaz hogy ha olyan Áldás lett volna ott tavaj, hogy egy mag 100 magot adott volna, ők nekünk még sem adtak volna több Arendát, tsak a mit obligáltak. Az a másik kérdés: mit és mennyit relaxállyunk tehát? — Én ugy tartom, hogy az Őszi élet Arendáját justo titulo meg lehet kívánni, ki vévén Bekát, a ki mellett Fiscalis Ur is ír, mert tavaj az ószibe universale Fatum nem vólt, sőt a' vólt a' baj, igen is kövér volt szalmára, meg is dült. és így az ószi életbeli Restantiákat vétetné meg Fiscalis Ur. hogy mérséklettségünknek újabb jeleit adjuk, a ki in natura meg adhattya, fogadjuk el; a ki azt nem teheti, pénzül is acceptállyuk. a mint Fő Sz. Bíró Ur meg fogja határozni. nem kívánván Igasságnál egyebet. A mi a Tavaszt illeti, ez tudva van, hogy közönségesen nem vólt. Ebben lehet nekik engedni, tsak hogy Fiscalis Ur méltóztatna egy Reversalist papirosra tenni, melly

szerént most a tartozó Arendájok fejébe annak felét vagy két harmadát is az Uraság el engedi, a többit pedig ők instantanee fizetik akár in natura, akár a Fő Sz. Biró Ur meg határozása szerént, és ezen Engedelemből ők magokra semmi Obligatiót a mi részünkről nem formálnak, hanem ezt a mostani Relaxatát tsupa Irgalmasságból származott Jótétemény gyanánt veszik.

Mint hogy pedig a mostani őszi vetés ott is bizonyosan hibás, jó lenne ha most ezen alkalmatossággal ugyan azon Reversalisokban ők magokat ujobban le köteleznék, hogy most aratás után a mostani őszi Földektől minden köblösből fele Arendát okvetetlen befizetik, és ezt is, tsak a Földes Uraság irántok való Grátiájából, nem pedig Obligatióból.

Egyébb iránt Fiscalis Urnak leveléből látom, hogy Szabó Jánoson nints mit venni. annál fogva annak többet Földet nem kell adni. hanem Beka az ő Földjét adja ki másnak. Ezek iránt válaszáat Bátyám Uramnak ki kérvén, vagyok Testvére

A. Redmecz 3. Juni 1816.

Kazinczy József mpr. * †

[Eredetije Becske Bálint hirtokában.]

3226.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Sz[éphalom] den 6. Juni 1816.

Theurester Freund,

Die heutige Post brachte mir ein Schreiben von Wolfgang Cserei. Er liegt in einem Nervenfieber zu Maros-Vásárhely, aber schon ausser Gefahr. Der Brief ist kurz, und betrifft Sie. Hier sind seine Worte. —

Irtam más dátum alatt Ruminak; tudósítottam röviden, hogy gondoskodtam róla. Guberniális Consiliárius Gróf Teleki József, fija Józsefnek a' Koronaörnek 's Ugocsai Fő Ispánnak (also Bruder des László, in Pesth) olly plánnal van Rumi eránt, melly szerént ő egész életére bizonyosan boldog. Kértem Rumi, írjon haladék nélkül Telekinek. Téged is kérlek, tedd bizonyossá Rumi, hogy ez olly állapot, mellyben egész életére boldog lehet.

So viel Cserei, ohne mir zu sagen, was Telekis Plan ist. Schreiben Sie also, theurester Freund. Ich kenne diesen Joseph

* Kazinczy F. a levél tiszlán maradt lapjára ezt írta: *Petneháza*.

Teleki nicht; wohl aber einen andern Joseph. Beide hat der Cor-nae Custos Joseph zusammen erzogen und reisen lassen. Der Kanz-ler lobte mir Ihren Joseph noch mehr wie den meinen, und die ganze Welt ist voll von seinem Lob, den [!] man seinem Herzen und seinem Kopfe gibt. — Ich reise den 11. Jun. nach Sieben-bürgeu ab. Darum jetzt so laconisch. Wir sehen uns im Septbr. und Sie wissen wie ich mich darüber freue. —

Auf meiner Reise nach Siebenbürgen werde ich an die Monum.gewiss denken.

[Eredeti je a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3227. *Ullrich*

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Pesten. Junius 6dikán 1816dikban.

Nagy érdemű Férfiú

Kedves Barátom!

A' dolgokban, mellyeket reám bíztál, el jártam, részemről híven, 's illendő szorgalommal, de nem egész foganattal. — pontjaid szerént: — Révai Grammaticáját, 's két anti Verseghieket nem küldhetek, mert ezek Professor Schédiusz Úrnak gondviselése alatt volnának, (kit ezen dolog végett személyesen is meg kértem) 's a' Könyváros Boltokban annyira el fogytak, hogy sohol találni nem lehet, bár a' mint Eggenberger vallja, fél esztendő óta több mint ötven nyomtatványok el kelhettek volna. Ugy hallom, hogy a' Semi-narium padján hevernek. Mihelyest onnan le hozatnak, ígérte pedig Schediusz Úr, hogy egy két hét alatt bizonyosan le hozatja onnan, azonnal első gondomnak, 's tisztelnem tartom, hogy azokat, bár mi alkalmat találok is, meg küldjem. Vig Lászlót maga adott Horvát nekem is, mert még eddig nem bírtam azt, 's neked is, mellyet ezennel küldök. — Gróf Desöffy József velín nyomtatványát, a' mennyit Trattner hozzám küldött, útasítottam Professor Nagy Ferencz Úrhoz. Ő jobban találhat alkalmat, 's módot, hogy azt a' Nagy Falusiak által kézhez szolgáltatassa. — Zrínyi sajtó alatt vagyon, a' mint Trattner állatja. — Az Index Bibliothecae három első kötetét még egyszer megszerzi Horvát Úr, azt ígéri, hanem hozzá tette, hogy ha azt is el ajándékozod, többé nem fog szolgálhatni. — Képedet, mellyet Kreutzinger festett, láttam, — nagyon

igaz képed, meg vallja Donát maga is; hanem még meg nem küldheti, a' mint érteltem, 's láttam is, másolgatja. Erről az Aszszony bővebben fog tudósítani, azt ígérte! Engedelem! hogy illy futólag írok. Rövid idő alatt Pósta által foglak tudósítani. Öllelek, csókollak.

Ung. N. Tóth László mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3228.

Kazinczy — Horváth Endrének. 1

Tisztelendő Horvát András Úrnak
szíves baráti tiszteletét
Kazinczy Ferencz.

Imhol egy nyomtatványa Vidához írt Epistolámnak, ha azt Helmecezi talán meg nem küldötte. Csak most vevém magam is; 's azért megyen illy későn. Bele van fonva ennek végébe is az a' gondolkozás, melly engem egészen elfoglalva tart; élességgel, nem epével, 's így azért, hogy sikere legyen a' mondásnak. Barátim közöttül azok vannak megnevezve, kiket Vida is ismer. — Tegyük azt, tisztelt férjfiú, szeretett barátom, — leveled' végső sorai felszabadítanak e' megszóllításra — 's tegyük egész tüzzel, egész magunk' el szánásával, a' mit a' mind kettőnk által szeretett 's szolgálmi óhajtott ügy' java kíván. Feledjük magunkat; ne gondoljunk vele, veszt e nyer e nevünk; kövessük meggyőződésinket; 's bátran, szabadon; melly, hogy meg ne tévedhessen, szükség, hogy az ellenkező okokat kihallgassuk, 's a' magunk okaikkal makacsság nélkül öszvehasonlítsuk. Leginkább azt tegyük pedig, hogy ha valaki az által a' mit állítunk, meg nem győztetik, ne akaratját vádoljuk, hanem csak megtévedését mutassuk - ki. Vádoltathatik ugyan olykor az akarat is: de hogy az vádoltathassék, szükség, hogy magát igen világosan nyilatkoztassa-ki megátalkodottnak. Szabad embernek szabadon illik szóllani, 's a' ki az ellenkezést nem tűri, dúlni kíván. — Nekem a' te ellenkezésed, nemes-lelkű férjfiú, még kedvesebb mint javallásod volna, mellyről azonban elmondhatom, hogy ha azt volt volna sorsom elnyerni, olly jutalomnak, olly szerencsének nézném, mintha az első bírót nyertem volna meg, mert én

téged már első fellépéseddel olly nagynak találtalak, mint borostyános öregeinknek akármellyikét. 'S mint ott ragada-el poetai nagy érdemeidnek csudálása: úgy ragad-el leveledben gyönyörű prózád. Illy ellenkező által meggyőzöttetni nem szégyen, vele megküzdeni fény.

Mindenek előtt leveled' kezdetének némelly sorait. — A' nagy érdemekkel ragyogó Takácshoz írt levelemet emlited. Én nem panaszlottam talán összeesküvést, melly kevélyen is hangzik azon felül hogy való nem volna, hanem olly lépéseket, mellyek ellenem tétlettenek. Négy barátom van a' bennünket egymástól elrekesztő nagy folyón túl, kik által tudok holmit, 's ők nem mondhatták nem tagadható való gyanánt a' mit tagadni lehetne. Kezemben Ságlinak Döbrenteihez írt gázoló levele, mellyben Döbrenteinek szabadságára hagyatik, hogy azt közölje velem; 's Ságly meg nem nevezi, kik azok a' kiknek nevekben szóll. Te fognád e nekem ellenzeni, hogy ezeknek tudását említssem? nekem, ki a' mint látod, a' nemes és alaktalan meg szállítást kerülöm, 's alaktalan, nemes feddómet szeretettel fogadom? ki mindent felejték, ki békélő kezeket nyujtok azoknak, a' kik erántam idegenséget bizonyítottak? Nehezteléssel említeném nem ismert megintetőimnek bánásokat, ha a' Döbrenteitől vett levél nem hozzám szóllott volna is; 's te nem veszed vad-ság gyanánt, ha az illyet annak nézem a' minék minden nézheti.

Az a' ti vádatok, határ nélkül tisztelt férjfiu, hogy én az új szókat és szóllásokat szerfelett kedvellem, terjesztem, 's örülök hogy a' Neologismusnak én vágyok Alkotója. — Sőt én azt hiszem, hogy minden jobb Iróink Neologusok voltak, 's illyen Zrínyi, Pázmány, Káldi, Gyöngyösi, Szabó Dávid, Révai, Verseghy, Kisfaludy, ki irigylést érdemlő szerencsével csinált a' Nádor-Ispánból *Nádort* és *csiklundékot*, 's Virág, Kis, Dayka, Berzsenyi: 's nevezetesen Verseghynek igen sok szép szót köszönhet Nyelvünk. Illyeket csinálni mind Horátz, mind Virgil, mind Cícero enged. Hogy a' *törzs, ide, tusa, szemöld* szókat jóknak hittem, mutatja a' velek élés; nem lehetetlen hogy elhányom, de csak ha vétkesebbeknek fogom ismerni mint egyéb szavainkat. Te a' *vadkan-pamlagot* fedded. Ha Irásaim újra nyomtattatnának, én sokat megváltoztatnék benne már is. De a' *vadkan* nem leve e már régen egy szová úgy hogy az a' *pamlaggal* nem három hanem csak két szóból látszhatik öszveforradottnak? Illyen levelednek e' szava is: *szemközt-szegzés*. 'S vannak esetek, mellyekben a' szenvedhető szó is jönak vétethetik. — Ha a' ki *Tempel* alatt Keresztyén Eggyházat akar érteni,

nagyon akaratom ellen jár. Ez németül *Kirche*, francziául *église*: az én *tempelem* ollyas épület, a' millyeneket új kertjeinkben látni. — Erőltetettet, érthetlent írni czél ellen van. De nem egyedül Nyelvünknek kimiveletlensége 's Íróinknak bátortalansága cselekszi e, hogy az a' mi németben nem érthetetlen többé, érthetetlen magyarban még annak is, a' ki még jobban tud magyarul mint németül, 's németül *beszélni* sem tud? Suus est cuique poemati sonus, ezt mondja Cicero, 's azt mondja a' mit kell. Sőt nem csak a' poetai 's prózai nyelv, de a' poetai és poetai, de a' prózai és prózai nyelv is véghetetlenül különböznek, 's a' tiszta, szelid Livius mellett Sallust és még Tacitus is, jó Írók, 's Lucrétzet sok Olvasó úgy érti mint a' Tómba-küldött Számkivetett' folydosó Elegiáját, ki az Elváltoztatásokban egészen más, mert ott a' hely kívánt más beszédet. Ezért van egészen más nyelvben, mindazonáltal mindenike magyarul, írva Marmontelem, Gessnerem, Yorickom, Ossiánom, Egmontom, sőt magában Egmontban is Klárika nem úgy beszél mint Margit Asszony 's Machiavell, 's ezek mint a' czéllövő Flämänderek. Ossián neked bizonyosan nem nyerte-meg javallásodat, sőt neheztelni fogsz Johnsonra 's Ahlwardtra: 's ime Döbrentei, kinek édes beszédét velem együtt méltán szereted, 's még négy Olvasó, kinek javallása nekem nagy öröm, javallják ezt, 's az egyik (tulajdon szavait teszem ide) nem győző csudálni, melly szép játékok tesznek a' Hősökben 's régi kor' énekében a' szokatlan szók és szóllások. — Kérdjük sorban az Olvasókat, mit tartanak érthetőnek, 's annyiféle feleletet kapunk, a' mennyiféle az Olvasók közt a' gyakorlottság (melly Tenálad szóba nem jó), hanem az izlés is. 'S ekkor ezt leszünk kénytelenek kérdeni Horattzal: Quodsi me populus Romanus forte roget, cur non ut porticibus, sic iudiciis fruar isdem. — Az általam csudált Zirczet a' Pataki Examenen mutattam ollyanoknak, a' kik deák verseket olvasnak, 's épen azt mondák reá, a' mit Ossiánomra mond egy Megyénk: Nem tudok magyarul; magam sem értem magamat; 's ujjal szeretnék mutatni, de nincs erőm: azomban Patakon ollyanoknak is mutattam, a' kik értették, csudálták.

Énelőttem alig van szebb míve Literaturánknak mint Szemerének a' *Reményhez* írt Sonettója; — ezt a' maga nernében értvén — 's Kisnek Hajós-Énekét csaknem úgy kedvellem mint Menyegzői szép dalát e vagy Ódáját? Hány Olvasó érti a' két elsőbb megnevezett Versezetnek csak nyelvét is? 'S Berzsenyi nem volna e

erőltetett, érthetetlen? Én Berzsenyit nagy Költőnknek tartom, 's szeretem, 's Döbrentei már kilencz hónap előtt tudatta a' Nemz. Ujs. Olvasójival, hogy Berzsenyihez írt Epistolám Muzéumában meg fog jelenni. — Nem bánt engem a' más' fénye; 's bár mások által egészen elfelejtsem!

Igen is, kedves barátom, valami ok nélkül setét, azt kerülnünk kell. De a' Festő a' Zivatarai táblákban 's az Éjjelikben sok feketét rak vásznára, 's Rembrand a' fejeket a' setéttiszta által tevő oly gömbölyűekké. Vedd itt Schillernek egy szavát, 's mondd-meg, érthetetlen e a' németben? 'S a' Magyarok örökké magos legyen a' mi a' Németnek már annyira nem az, hogy még asszonykák is értik? — Te Herderi Pályairásomat méltóztatod javallásodra: Epigrammjaim felől ugyan-azon Füzetben nem szóllasz. Egy Epigrammom nekem többet látszik érni mint húsz oly fordításom. Így nem ítélek egyenlően veled régibb és újabb dolgozásaim felől is. De midőn Te szóllasz így, hiszem hogy a' szó nincs értelem nélkül; csak azt hiszem, hogy Te és én a' dolgot más pontból nézzük.

Az idegen szók' francia és német végezelei eránt semmit nem vitatok, 's a' szokottat nem tiltom. Göthe *Idealismust* mond, Schiller *Idealism*-ot, 's az ő Olvasóik eltűrik a' mit nem szeretnek is.

A' mit Ahlwardt mond, püszditi véredet. — Tiszteletes érzés! — De Róma is szabad Nép' honja volt, még is Horátz 's Virgíl szolgaiasan követték a' görög módot, 's a' deák szókkal görögül verselő Catull azt a' gonoszságot követte-el a' Rostrák' nagy dicsőségével, hogy nem-deák Verseit a' deák Ékesen-szóllás' atyjának merte ajánlani, melly annyi volna, mintha Helmeczi tenné azt a' Neologusok' legnagyobb utálójával.

Bodmernek és Gottschednek példája idvességes következéseket ígér Nyelvünknek, 's én egyedül ezt keresem. Az az elsőség, az a' hír, semmik: többet vesztek általok, mintha mindent elnyernék a' mit nyerhetnék. Nyelvünk 's Literaturánk forrásba jött; élő nyelv és szegény, 's így vele változások fognak történni. Látnád Bölönik leveleit, mint vív az a' hasonlíthatatlan ifju Klopstocki és Schilleri lélekkel. 'S ha Nyelvünk így lesz más nyelv mint volt, veszt e vagy nyer? Tiltva volt e ez az Irónak Rómában, és az Illisszus partján?

Nálunk, tisztelt barátom, nem a' mi kéjünk teszi a' Nyelv' belsőjét, valamint a' régiek tekintete nem. A' *Látiatuc feleim* szavaival 's hajlításaival úgy nem élünk mint Horátz nem a'

Sihyllai könyvekével. Tiszteljük a' Szokást és a' Közítéletet: de azt kívánjuk, hogy az Író egyebet is kövessen mint azt, a' miről Seneca Helviához az 5dik Részben egy való, de nem kedves intést ad. Tisztelt barátom, hányszor küldé-ki az az Aristideszeket, mert Aristideszek? 's hányszor adta a' baltás-vesszőcsomót érdemetlen Consulok' kezébe? Valld-meg: Pázmánynak, Káldinak, Zrinyinek, Illyésnek, Telegdinek, Virágnak magyarságát minden jó magyarságnak ismeri e, vagy csak oly formán tiszteli e' neveket, mint Cicero tiszteltetik sokak által — hallották hogy nagy ember volt. Tégy próbát, szokatlanabb beszédű helyeiket írd-ki, 's kérdd azt a' ki őket nem ismeri, ha a' mit felolvasandasz, jól van e magyarúl, sőt mondd hogy azt Helmeczi fordította: 's meghallod, mit felel. Ilyen az a' Bíró, kinek ítéletétől a' jó Munka' becsé függjön?

Élj szerencsésen, 's díszére, 's javára annak a' nemes nemzetnek, mellyet te szentül szeretsz, és a' melly Téged szeret. Ne tagadd-meg tőlem azt a' mire méltóztattál. Legyenek eggyek sziveink, ha gondolkozásunk nem eggyez is. Azt, a' ki hazámra fényt von, én szeretem, bár ellenségem volna: de kevélykedem szeretetével. — Fő Notárius Tek. Takács Urat és a' Tekint. Asszonyt tiszteld nevünkben szíves tisztelettel, 's mondjad, hogy örvendtetem érdemeinek jutalmán. — Széphalom, Jún. 8d. 1816.

Schiller ueber naive und sentimentalische Dichtng.

Darf man sich also noch über das Glück der Mittelmässigkeit und Leerheit in ästhetischen Dingen und über die Rache der schwachen Geister an dem wahren und energischen Schönen verwundern? Auf Erholung rechneten sie bey diesem, aber auf eine Erholung nach ihrem Bedürfniss und nach ihrem armen Begriff, und mit Verdruss entdecken sie, dass ihnen jetzt erst eine Kraftäusserung zugemuthet wird, zu der ihnen auch in ihrem besten Moment das Vermögen fehlen möchte. Dort hingegen sind sie willkommen, wie sie sind; denn so wenig Kraft sie auch mitbringen, so brauchen sie doch noch viel weniger, um den Geist ihres Schriftstellers auszuschöpfen. Der Last des Denkens sind sie hier auf Einmal entledigt, und die losgespannte Natur darf sich im seligen Genuss des Nichts auf dem weichen Polster der Platitude pfelegen. In dem Tempel Thaliens und Melpomenens, so wie er bey uns bestellt ist, thron

die geliebte Göttin, empfängt in ihrem weiten Schooss den stumpfsinnigen Gelehrten und den erschöpften Geschäftsmann, und wiegt den Geist in einen magnetischen Schlaf, indem sie die erstarrten Sinne erwärmt und die Einbildungskraft in einer süßen Bewegung schaukelt.

Június 9d. — Engedj egy szót egy igen érzékeny vád' elol-tására. Tisztaságomba leplezve hallgatni akarék felőle, más eránt hallgaték vala, de én Neked többel tartozom mint másnak. — Te is azzal terhelsz, hogy én Kisfafudyt úgy szeretem dicsérni, hogy gyalázásának sem vagyok nagy nem-akarója. — Az, a' ki illy ele-venen érzi K.-nak írásaiban a' szépet, nem csuda ha illyen elevenen érzi a' Nem-szépet is; az a' ki tartalék nélkül magasztalja a' mi tömjént érdemel, szabadon kimondhatá az ellenkezőt akkor még, midőn úgy hitte, hogy K. azt úgy veszi, mint Góthe az Egmont felől tett ítéletét Schillernek. Most már hallgatok. Hunyadiját recen-seálni nem fogom, sem semmijét a' mit írand; már esztendők olta nem recenseáltam semmit. De ha Előbeszédét kézírásban fogtam volna olvasni, kitörlöttem volna egész Előbeszédét, vagy legalább e' sorát: *Drámámat nem úgy írtam mint Poeta, hanem mint Hazafi.* — Drámát úgy kell, így nem szabad, az az *nem-poeta Hazafinak* nem szabad. Ha K. Poeta e? az nem kérdés annak szájában, a' ki őt e' részről magasztalta, 's melegen magasztalta. Te szabadlelkű férjfi eléggé nemes vagy ugyan-azt tenni ellenem a' mit én tevék K. ellen. Régibb írásaimat 's a' Herderi Pályairást javallod: vétkes-nek kiáltod sok újabb dolgozásomat. 'S én azt fogom e mondani, hogy engem H. dicsér, de úgy hogy gyalázásomnak nagy nem-akarója? Nem mondom azt: azt mondom, hogy az vagy a' minek lenni a' jóknak illik. *Fari, quae sentiat* — és ezt azért, *ne quid res publ. detrimenti capiat.*

Kivül:

Magyarországi Tisztelendő

Horvát András

Téti Plebanus

Úrnak.

Pest.

Cyőr

Tét.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3229.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Jún. 10d. 1816.

Kedves barátom,

En holnap indulok Zsibóra 's Kolozsvárra. Onnan veszed bővebb leveletem. Most csak azt, hogy kedves leveledet 's tudósításaidat vettem 's örvendek a' vett híreknek 's a' szép Matthissoni dalnak. Szeretném ha Tr. Úr a' Messziáshoz ne mingyárt fogatna, mert nem tudom előre megmondani mikor leszek megint itt. Ne hidd hogy én a' megbántást inkább érzem mint illik; megmutattam azt azzal a' mit Ruszek eránt tettem; de ki tegey-ki magát illy megbántásoknak ha rettegheti hogy megint tétetni fognak? Ha mindent fogsz tudni a mi Ruszek Úr között is 's Horvát András Téli Plebánus Ur között is, és közötttem történtek [!], azt fogod mondani, hogy jól tettem hogy lépéseimet tettem. Így tudására jutottam azoknak a' miket tudnom különben nem lehetett volna. Ez a' nemes lelkű 's szép tollú férjfi (Horvát Andr.) nagy ellensége Nyelvrontásunknak, 's a' te Epithalamiumodra rettenetesen haragszik. Legkülönösbb az, hogy Kisfaludit és Berzsenyit Neologusnak nem tartja, 's szememre veti, hogy én, a' *ki öllel szoktam hinteni felekezetem embereire a' magasztalást*, Berzsenyit még nem dicsértem. Most többet nem mondhatok. Élj szerencsésen, 's ne szűnj meg barátom lenni, szeretni.

Bogáton, Kolozsvár és Maros-Vásárhely között, Július hetedikén, az az 7dikén.

Ezen leveletem, édes barátom, én az Újhelyi postán akarám feltenni midőn ott Jún 11d. keresztül jöttem. — Elfelejtém beadni. — Most elővevém 's mivel itt elég üresség van, ide írom tudósításaimat.

Kolozsvárra Júnus 30dikán értem. Wesselényi, Döbrentei, a' kis, szeretetre igen méltó Gróf Gyulay Lajos ablakjokban néztek-ki az úczára, midőn szekereim oda fordult. Mind hárman előmbe szaladának. Minek fessesem életemnek e' szép örömét? Döbr. mingyárt mondá, hogy Döme Jún. 29ik. ére ide Püspökjével, kinél ő Canonicus a latere. Másnap reggel kerestem kétszer, 's nem volt. 2-a Jul. megkaptam. Mosolygások között fogadott, nyájasan emlékezett egy-szeri barátságunkra, 's elbeszélé *nevetve* hogy látta Takácshoz írt leveletem a' Neologismus Apologiájával. Minthogy ezt látta az Úr, Fő Tiszt. Kánonok, mondám, nekem viszont szerencsém lesz közleni

Téti Pleb. Úrnak ugyan e' dologban hozzám írt levelét az arra adott válasszal. Ekkor nap a' Kolozsvári Nyelvbarátok megjelentek estve Döbrenteinél, ezek közt Gubern. Consil. Gróf Teleki József, testvéröccse Lászlónak, 's Gub. Consil. Kenderesi 's egy Angliát is látott 71 esztendős Fekete Fer. nevű Úr 's igen sokan mások. 'S én ezeknek elébe tettem a' Decsi Sallustját, és a' Debr. Homiliak Apographumát. Magam pedig Dömével olvasám a' Horvát András levelét és az én válaszomat erre. Döme megvallá, hogy ő egészen egy értelemben van Takáccsal, Kisfaludival, Horvát Andrással, 's én megmondám hogy az nekem ellenemre nincs; csak hogy kénytelen vagyok kimondani, hogy én ötet magát, 's a' Zircz Íróját és Kisfaludít Neologusoknak nézem. Ezen, mint mindég, mosolygott; de csudálkozék midőn mondám, hogy én az ő Metastasiói újabb darabjából sok új szóllást, sok új szót excerpáltam, 's a' jóknak úgy örvendtem mint a' Kisfaludi Nádorjának, 's hogy a' Metastasio megett álló Jezsuiták dicséretére írt Elegiát annak ott álló társaival nem győzöm eléggé csudálni. Ez és az a' szíves 's meleg tisztelet, a' mellyel én Kisfaludi, Baróti Szabó, Káldi, Pázmány és Zrínyi felől szóllék, úgy látszik, Dömének szeretetét nekem ismét megnyerték, kivált hogy egyenességemnek egyéb jeleit is láthatá, 's meggyőzetett az eránt, hogy én nem a *gloriolát* keresem, hanem egyebet. Pandectáimnak 7dik Kötetében álla Horvát Andrásnak levele, 's midőn ezt végig forgatá, nagy vágyás támadta benne, hogy bár a' többit is láthatná. Valljuk-meg édes barátom, ezek az emberek azt hiszik, hogy a' mi szófaragásaink csak olly nemű a' babonaságnak mint Otrokoci Etymologizálása. De látván Döme a' mit itt láthata, én legalább úgy hiszem, hogy őbenne jobb idea támadt felőlünk, 's mint én írok neked, ő úgy fog Takácsnak.

Farkas Sándort, a' 14 esztendős Kelemen Lajost és még egy Simó nevű talán 18 eszt. Unitárius Togátust láttam, kimondhatatlan örömmel. Farkas Gardistai növésű ifjú, Kelemen felette kicsiny. Döme nem akará hinni, midőn Kelement meglátta, hogy ő lehet az, a' ki a' szép dalt írta.

Erdélyben sok Dáma volt a' ki látni óhajtott; Gróf Kornis Ignáczné, szül. Teleki vágyott látni azt a' ki a' Gr. Török Lajoshoz írt Epistolát csinálta. Vágytak mások is. A Gubernátor nyájasan fogadott, 's nála ettem volna, ha el nem kellett volna jónöm másnap. Erdélynek más nyelve van a' nagy házaknál mint Pestnek; itt a' Magyar nyelv a' társ[aság] nyelve.

Voltam ott egy examenben is, 's Tordán Prof. Szabó László (Unitár.) azt beszéllé Júl. 4ikén, hogy ő már kapa hírt Kolozsvárról hogy ott vagyok, 's várt, mert tudta, hogy Tordán keresztül megyek.

Júl 4d. elhagyám Kolozsvárt Döbrenteivel és Gyulayval 's megyek M.Vásárhelyre 's onnan Gyulainéhez; de a' szüntelen ömlő esők kiáraszták a' vizeket, 's ime 48 órát töltök itt, míg a viz megapad 's tovább ereszt.

Andrásfalván Júl. 12d. 1816.

Tegnapelőtt estve ide értem. Olly magas hegyeket kelle szeke-remmel meg másznom mint a' Tokaji. Irtóztató hely az Útasnak ez az Erdély. Nincsen nagyítva a' kimondás ha azt mondom, hogy szekerem 's szegény lovaim itt nem kisebb béczezen jártak mint az Ujhelyiek. 'S ámbár kibeszélhetetlen az az öröm melyet nekem az ittlétel ad, nem feledhetem mikbe kerül nekem ez az ittlétel. — Maros Vásárhelyen a' Cancellárius Telcki Bibliothecáját meg tekintetem, nevezetesen végig forgatám a' Museum Pio Clementinum Köleteit és a' Piranesi Rómáját 's egybeleit. A' Classicusok czifra kiadásai itt nagy számban állanak. Aranka barátsággal fogadott, de piszkálá nyelvemet a' beszéd közt telt hibáimért. Nevezetesen a' *Pietismus* szavára azt jegyzé, hogy azzal tarkítom a' nyelvet. Hát a' Philosophiával nem e? *Odimus quae ignoramus vel quae nobis non sunt obvia.* Döbrenteink mindenütt velem van 's neki sok örömekeket köszönhetek. Könyvei közt sok jót leltem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3230. Kazinczy — B. Wesselényi Miklós-nak.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklós-nak.

Széphalom Junius 11d. 1816.

Kedves barátom,

Négy óra reggel; 's délig indulok Zsibó felé. Az Izrael népe nem kerenge úgy mint én fogok csak Zsibóig is, nem csak a' rettenetes vizek, hanem dolgaim miatt is. Azonban 22-dike táján Zsibón leszek. Légyen elég ezt most jelentenem. Még sok dolgaim vannak.

Jelentsd alázatos tiszteletemet annak a' nagy Anyának a' ki illy fiat szült, sőt nem *szült* csak: *nevett* is; 's várj kiterjesztett karokkal. örök tisztelőd: Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

3231.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Június 11-dikén 1816.

Édes barátom,

Én indúlok hozzátok, 's e' levelemet még ma Tokajban adom postára, hogy tudjátok hogy már útban vagyok; 's ezt Tokajban és nem Ujhelyben azért, mert így a' levél legalább három nappal hamarabb ér kezetekbe. — Ma Nagyaluban leszek, holnap Anarcon, holnapután Petneházán, 14dikben talán Leveleken, 15dikben Debreczenben; onnan vagy Ér-Semlyénnek veszem útamat, vagy Váradnak kerülök. A' környülállások fogják megmutatni, merre. Mindenképen Június utolsó napjaiban már Kolozsvártt leszek, Zsibón pedig 20 vagy 22dike körül. Leányom velem jó. Gróf Gyulaynének a' Szerencsyné' képét viszem ajándékba, — nektek csak mutatóba a' Pipszét, a' Debr. Homiliákat, a' Decsi Sallustját, 's dolgozásaimat. Sok olvasni valóuk lesz.

Az én kedves Bölönimet kérd, hogy legyen rajta, hogy láthassam a' kis Kelemet; jelentsd tiszteletemet Mls. Kenderesy Úrnál, 's törd azon magadat, hogy Erdélyben mind láthassam a' mit lehet. Csinálj előre *Catalogum rerum videndarum* — hogy időmet minél jobban használhassam.

Szemere, az istentelen, Máj. 31d. belép a' soha sem látott Szent Miklósynál. Ez tudakozza, kihez van szerencséje. — Szemere felel: Én Somogyi Gedeon vagyok, szolgálaljára. — Szent Miklósyrá mereszté a' szemét, meg nem foghatta, mi a' mennykövet keres nála ilyen ember, 's álmélkodott, hogy Somogyi miként lehet sokatígérő külsőjü 's módú. — Szemere, ki sokat engedé valaha a' theatrális repraesentatio után a' szép Actrix' orczáján levő pirosat a' maga orczája által lekeféléteni, jól belé tanult a' rollók' játszására [!], 's még akkor sem árulta-el magát, midőn Sz. Miklósyr megzavarva volt, sőt azt kérdé, hogy Pesten mit készítenek az Apollón' fiai. Szent Miklósyr visszonozá a' kérdést, 's a' mi Somogyink azt felelte, hogy ők mind Kazinczy ellen készülnek. — Nyílik az ajtó, 's Tóth László és Cseresznyés belépnek, 's Sz. Miklósyr bemutatja a' három vendégnek egymást. Tóth szemét mereszté Somogyira. Végre Szemere elunta a' rollt, 's elmondá neki ki ő. Ezt Sz. Miklósyr a' maga hasonlíthatatlan bájú tollával adja-elő, 's e' levelet olvasni fogjátok.

Barátom, nekem nagy áldozatokba kerül most menni hozzátok, de Wesselényit — (ő a' legelső) — de Csereyt, Farkast és Miklóst — de téged, de Lajost, de Bölönit, de Kenderesit, de Gyarmathyt, de a' Tordai Lantost, de Sípost, de Náláczit, de Kerekes Ábelt, de Gyulayné — nem Gyulayné hanem Süsiet, de Fannyt meglátni — és a' kit *akarva* hagyék utolsónak, hogy itt a' váratlanság benneteket strepirozzon — kit gondolsz, barátom — ki az a' kit nagyon vágyok látni? Azt a gyönyörűen író Philosophust, Szabó Andrást. — Mondjad neki, barátom, hogy az egész Erdélyben nincs *egy* is a' kit látni inkább óhajtsak. Ő az a' kinek tollát én *a' maga nemében* épen úgy csudálom mint a' Bölönit az övében. — De Isten hozzád, és hozzátok barátim! Várjatok kiterjesztett karral.

Kivül:

À Monsieur Monsieur de Döbrentei. — Debrecin. *Clausenbourg*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3232.

Donát Jánosné — Kazinczynak.

Pest den 11ten Juny 816.

Hochverehrter Freund!

Durch Herrn von Tott erhielt ich Ihr werthes Schreiben, worinen Sie, Hochverehrter Freund, die alten Gemälde zu haben wünschten, aber Herr v. Tott kam von dieser Zeit an nicht mehr zu uns, ich gieng zum Herr v. Horwath und bat ihn das [!] er ihn zu uns schicken soll, aber Herr v. Horwath war eben sehr krank, und hat darauf vergessen. Nun Theurer Freund! wenn ich nur den Nahmen Loyan nicht nennen und auch nicht schreiben dürfte, von der Sie etwas wissen wollen, nun so hören Sie; sie kam den 11ten Maerz zu uns halb verhungert, sie sagte, sie hat drey Tage nichts warmes gegessen, als äpfel, und brachte 5 f. einige Kreizer mit, vor [!] den Koffer tragen, von Offen bis Pest, kostet 5 f., so bliben [!] ihr nur die einigen Kreizer, in keinen Gasthof konte sie also nicht gehen, weil sie kein Geld hatte, und eben war Marckt, die Zimmer sehr theuer, aus mitleid nahmen wier sie also zu uns, gaben ihr

számonkötés: 1816. június 11.

1 A levél zárlatán ép piros pecsét. [1816. június 11. napján.]

Bett, Kost und alles was sie brauchte, denn sie sagte, das ihr Vatter in zwey Wochen käme, ja die Zeit verging, und es kam kein Vatter und kein Brief; ich bat sie dan, das sie schreiben soll, den die Zeiten sind schwer, alles sehr theuer, nimand viel [!] bezahlen, und keine Kapitalien haben wir nicht; ich stellte es ihr vor und sagte ihr, sie sollte in einen Dienst gehen, den sie verlangte stets Geld bald 20, bald 10 f. w. w., und gab es für deuteleien aus, ich ermahnte sie, aber den Dumkopf verdros es, denn sie viel klüger seyn, als alle andere Menschen, ich suchte ihr einen Dienst, und die Gräfin Hugenaÿ wolte sie als Gesälzschfts [!] Fräulcin aufnehmen, dreymahl fragte sie die Gräfin, und die Loya gab ihr keine antwort, die Gräfin war darüber böse; ich stälte es ihr vor, aber sie sagte, sie wolle sich von nimanden etwas befehlen lassen, und so war ich 5 Wochen lang geplagt, bies endlich ein Schreiben von ihrem Vatter kam, der ihr Vorwürfe machte, und ihr schrieb, das er nicht kommen kann sie abzuholen, und meldete darinen, das sie 50 f. w. w. bey dem General Komando erheben soll, aber leider nirgends war kein Geld angewisen, der Hauptmann beim General Komando sagte, wen er das Geld erlegt hätte bey seinem Komando, so bekommt er eine Quitung und diese mus er schicken, und dan kan man erst das Geld erheben, das wusten wier aber eher nicht, damit ich sie nur losbrachte, so gab ich ihr auch das Reisegeld: ich mag es gar nicht schreiben, was ich als für mühe hatte, bis ich eine gute Gelegenheit fand; die muste zuerst nach Stuhlweissenburg, weil alda Markt war, und mit einem Kaufman sehr schehl [!] ohne vilen Kosten bis Kanisa kommen kan, den dort sagte der Vatter, schicke er ihr den Bruder entgegen, nun was sie mir schuldig ist, samt Reisegeld beträgt 105 f. w. w. und 30 f. schänkte ich ihr, wofür sie sich nicht einmahl bedanckte [!], den Kost, Frühstück gab ich ihr ja auch umsonst, und ich denke das ist doch eines Dankes werth. Sie sagten, Lieber Freund, sie sei ein unverdorbenes Geschöpf, aber sie ist das verdorbenste, was ich kenne, den sie ist listig, unverschämt und verlogen; ich sagte ihr, wen alle Fräuleins in diesem Stifte so erzogen werden, wie sie, so möchte ich kein Mehrschweindel hinein geben, so viele Menschen, die zu uns kamen, keinem hat sie gefallen, den sie weis ja gar nichts vernünftiges zu reden, kan nicht einmahl gut reden, und dünkt sich doch so weise und so klug, und folget nicht denen Menschen, die doch mehr erfahrung haben, als so ein Fraz, ich binn bös, und noch inmer

bös, weil wier ihr als fremd so viel gethan haben, was sie in ganz Pest nicht gefunden hätte, den bey diesen Zeiten hat man mit sich selbst zu thun genug, und gleichfals ist sie keines Dankes fehic. Nun Lieber Freund, wie Leid war mir zu erfahren, was die liebe Freundin hat müssen für einen Schmerz überstehen, wohl das es überstanden ist, wen nur das wünschen, was nützen möcht, ich wünsche Ihnen ja allen immer stette Gesundheit, Glück und Freide.

auch mus ich noch sagen, das die Frau Baronnin Prónay den ganzen Winter und bis jetzt noch nicht bey uns war, ihr Portraiet ist noch stets bey uns; was glaube ich für Sie, Lieber Freund gehören sollte, und die anderen von Ihnen bittet mein Mann um Geduld, die Graefin Telekyi hat mein Mann jetzt auch gemahlt in grossen Bruststück, sie ist jetzt abgereist; wenn die Gräfin aber wider komt, mus mein Mann sie noch einmahl mahlen; ich freue mich auf sie wie ein Kind, das ist eine herzliche gute Dame, eine wahre Dame, und in einigen Tagen wird der Graf sizen, auch viel die Graefin ihre zwey kleinen Kinder mahlen lassen, auch den Baron Wesselény; sein Ossian ist schon seit einem halben Jahre fertig, mein Mann hat geschrieben, aber der Baron mus wegen seiner Heurath oder Vermählung, wie man sagt, keine Zeit haben zum schreiben, — von meinem Manne folgt an Sie Hochverehrter alles erdenkliche schöne und gute und an Dero Gemahlin seinen Handkus, und ich umfasse Sie beide mit aller Herzlichkeit samt den Lieben Kindern, und bien mit aller Hochachtung

Marie Donat mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtáraban: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3233.

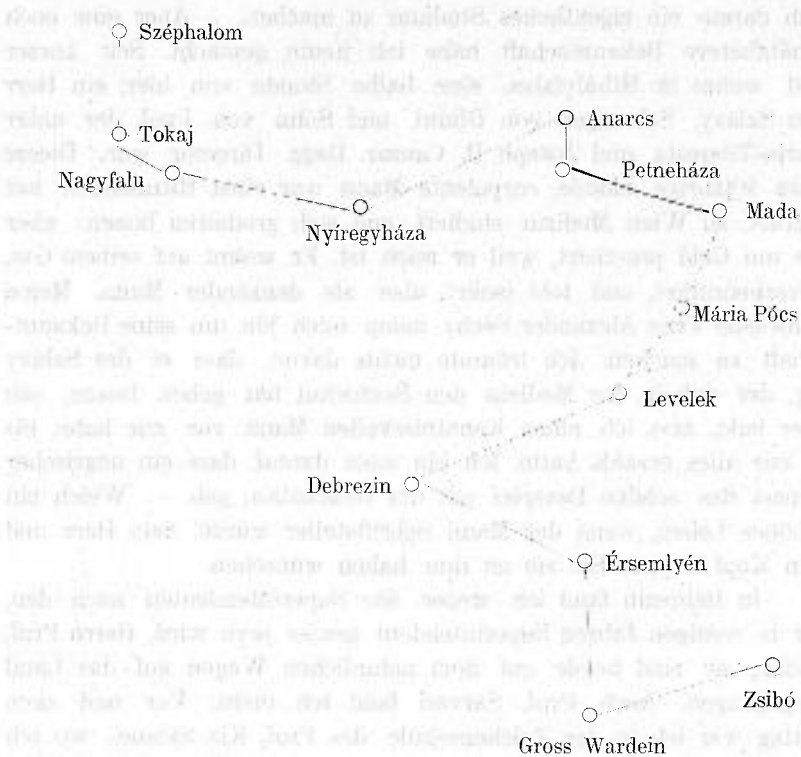
Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Ér-Semlyén, den 20. Juni 1816.

Theurester, geliebter Freund,

Ich habe mein Haus und die meinigen den 11. Juni verlassen, und werde in drey Tage schon bey Wesselényi seyn. Mein Ausflug und die Linie, die ich dabey mache, gleicht dem Zickzack eines Blitzes. Hier ist die Karte meiner Reise bis hieher.

In Mária-Pócs habe ich eine russische Messe bey den dasigen [] Basiliten gehört. Eine russische Messe geht in vielen Sachen von einer lateinischen ab, und der Priester hatte viel *unction*. Ich freue mich das Ding ein einzigmahl gesehen zu haben. Klopstoks Engel schwebten mir vor.

In Anarcs habe ich bey Herrn von Czóbel, dem Sohn einer Gräfin Teleki, und eines Obristlieutenants, der wieder der Sohn eines Generals war, einen angenehmen Tag zugebracht. Es ist ein artiger, gebildeter, guter Mann, und Schwager meines Schwagers Joseph Török, beyde haben die Töchter des Obergespannes des Szatthmarer Comitats B. Nic. Wécsey geheurathet, und seine Frau Leopoldine Wécsey, ist die innigste Freundin meiner Sophie gewesen. Eine schön geordnete Oeconomie, ein schöner Garten und eine Windmühle, die er eben baut, eine kleine Sammlung von Kupferstichen haben mich recht gut unterhalten. — Auch liest er, ohne

sich daraus ein eigentliches Studium zu machen. — Aber eine noch schätzbarere Bekanntschaft habe ich heute gemacht. Seit kurzer Zeit wohnt in Mihályfalva, eine halbe Stunde von hier, ein Herr von Szlávy, Schwager von Ribini, und Sohn von Paul, der unter Maria-Theresia und Joseph II. Causar. Regg. Director war. Dieser etwa 40jährige, blonde, corpulente Mann war einst Rittmeister, hat quittirt, zu Wien Medizin studiert, und sich graduiren lassen; aber nie um Geld practizirt, weil er reich ist. Er wohnt auf seinem Gut, unverheurathet, und lebt isolirt, aber als denkender Mann. Meine Schwester Frau Alexander Péchy nahm mich hin um seine Bekanntschaft zu machen. Ich träumte nichts davon, dass er der Szlávy sey, der sich in der Medizin den Doctorhut hat geben lassen, sah aber bald, dass ich einen Kenntnissvollen Mann vor mir habe, bis er mir alles erzählt hatte. Ich bin stolz darauf, dass ein ungrischer Dynast das schöne Beyspiel mit der Graduation gab. — Welch ein schönes Leben, wenn der Mann Schriftsteller würde. Sein Herz und sein Kopf ist wie Sie sie an ihm haben wünschen.

In Debresin fand ich weder den Superintendenten noch den, der in wenigen Jahren Superintendent gewiss seyn wird, Herrn Prof. Budai; sie sind beyde auf dem nehmlichen Wagen auf das Land ausgegangen. Auch Prof. Sárvári fand ich nicht. Vor und nach Mittag war ich in der Zeichenschule des Prof. Kis Sámuel, wo ich viel schönes sah. Als ich durch Patak kam, erzählte mir Prof. Vályi Nagy, dass in der Hallischen Allg. Lit. Zeitung Ereseis und Ruszeks philos. Schriften grausam, aber sehr gerecht gegeisselt worden sind. Man erräth den Recens[enten] nicht, aber man gesteht, dass dieser in der Philosophie tiefe Kenntnisse hat. Dr. Szentgyörgyi wusste von dieser Recension nichts, und frug mich, ob ich nicht wissen kann, wer diese Werke recensirt habe. Ich sagte ihm, dass ich nicht einmal einen Verdacht auf irgend jemand von unsern Landsleuten haben kann, vielmehr glaube, die Recension sey in Deutschland durch irgend einen Prof. gearbeitet. —

Hathvani Stephan, Prodirector der Academie zu GrossWardein ist unlängst gestorben. Er war katholisch geworden im Jahr 1807. Unter seinen Papieren fand man Delationen wider verschiedene Männer dieser Gegend, sogar auch dreye wider den Administrator Grafen Ludwig Rhédey, der ihm jährlich 400 f. zahlte, weil er lateinische Aufsätze dem Herrn Grafen arbeitete, da der Herr Graf lateinisch die Feder nicht führen kann. Rhédey verbrannte alle

Papiere. Ein Blatt flog durch den Rauchfang und sechs Schindeln brannten ab.

Geben Sie die eingeschlossenen 20 f. dem Daniel Tomka, Ihrem Zuhörer. Das Geld schickt ihm sein Vater in Kovács-Vágás.

Leben Sie wohl, mein lieber Freund. — Ihre Monumenta sollen nicht vergessen werden, wo es Zeit seyn wird.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3234.

B. Hormayr József — Kazinczyna.

Brün am 20. Juny 1816.

Das um einem dringendem Bedürfniss, und einer wohl oft besprochenen, aber niemals ausgefüllten Lücke in einem wichtigen Zweig unserer Nationalbildung, und in dem allgemeinen, und heilsamen Umlauf liberalen Ideen, Genüge zu leisten, unternahm ich am Ende der verhängnißvollen Kriegs-Epoche von 1809, in welche ich Selbst so bedeutend verwickelt gewesen war, das *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, welches bereits seinen siebenten Jahrgang erlebt hat, und seit ich im verflossenen August nach einer langen, und schmerzlicher Entfernung, die Redaction wieder ausschliessend übernommen habe, ein über alle Erwartung weitverbreitetes Publicum gefunden hat.

Wenn die Fächer, denen diese Zeitschrift vorzugsweise geweiht ist, schon an und für sich das höchste, wichtigste, und heiligste des menschlichen Lebens, und vaterländischer, gemeinnütziger Wirksamkeit ergreifen, so ist insbesondere ein in der Hauptstadt selbst erscheinendes Journal, ein wahrhaft wichtiges Vehikel, manchen götlichen Funken anzuregen, und weiter zu verbreiten, das allen Guten leicht erkennbar ein heiliges Feuer auflodere, die Waffen der Publicität sich gerade in der Hauptstadt gegen manches Werk der Finsterniss kehren, manches Unterdrückte seiner Bande dadurch entlediget werde, und jedes emporkeimende Talent Ermunterung finde, und vertrauliche Einführung in den Kreis der vaterländischen Litteratur.

Einem Manne von Ihren Kenntnissen, und von Ihrer eben so vielseitigen als ausgebreiteten Bildung, dürfte dieses mein Journal nicht ganz fremde geblieben sein, und wie es meine liebste Hof-

nung, und mein sehnlichster Wunsch ist, noch weniger für die Zukunft fremde bleiben, da ich mich mit vollen Vertrauen an Sie wende, zugleich von dem Vorsatze beseelt, die Gränzen dieser meiner Zeitschrift weiter auszudehnen, und Sie allen staat- und landwirthschaftlichen Betrachtungen jeder höheren Ansicht, und der vaterländischen Industrie, der Cultur des Bodens und der Menschen, endlich auch den Künsten und zwar: der Königin der Künste, der Dichtkunst vor andern zu rechnen.

Es war ein grosser Uebelstand, dass gerade der grösste, herrlichste, und edelste Bestandtheil unserer Monarchie, Ungarn, und Siebenbürgen beinahe leer ausgegangen sind, während für andere Provinzen reicher Vorrath vorhanden war. Es hat mir an guten Correspondenten in diesem Reiche gefehlt, und diejenigen, die ich hatte, löstten das gegebene Wort nicht — und dennoch je blühender mein Journal sich ausbreitet, je mehr es meine Sorge und meinen Fleiss durch unverkenbaren Einfluss auf mehrere Zweige der Nationalbildung rechtfertiget und belohnt, desto grösserer Schuldner meiner Leser fühle ich mich, und desto redlicher ist auch mein Bestreben, jene Lücke zu ergänzen, welche über Ungarn und Siebenbürgen in meinem Journal leider noch immer fortwaltet.

Sowohl aus meinem schriftstellerischem, und aus meinem Geschäfts-Leben, alles durch mein neuestes Schicksal, glaube ich, Deroselben nicht ganz unbekant zu seyn.

Meine ganze öffentliche Wirksamkeit beschrieb mit nicht geringem Interesse, obgleich mit aller Parteylichkeit vieljähriger Freundschaft, der russisch kaiserliche Staatsrath Meriau, einst durch mich in unsere Diplomatie eingeführt und auch ein Schüler des schweizerischen Tacitus, Joannes Müller, in den: *biographischen Zügen* aus dem Leben deutscher Männer: Leipzig bey Gleditsch 1815, — ein Buch, in welches er für die Geschichte der österreichischen Litteratur überhaupt ungemein viel ganz unbekanntes neues, und anziehendes, wohl auch wichtige politische Andeutungen, und Winke zu verweben gewusst hat.

Dieser Rückblick [!] auf mein, in einem so verhängnissreichen Jahrzehend, nicht ohne Mühe und Gefahr, und mit eisernen Festhalten über gewissen litterarischen Grundsätzen, und politischen Maximen, nicht unnütz oder dunkel hingebrahtes Leben flösst mir allerdings Muth und Zuversicht genug ein, mich in der wahrhaft vaterländischen Angelegenheit meines Journals und dessen bisheriger

Lücke, Ungarn, und Siebenbürgen betreffend, geradezu an einen Mann, wie Deroselben zu wenden, welcher den Patrioten und Litterator seit lange auf eine ruhmwürdige Weise bekannt ist, und dessen Hochachtungsvolle Aufmerksamkeit Sie schon sehr lange auf Sich gezogen hatten.

Unter welchen Bedingungen Sie diesem meinem Journale von Zeit zu Zeit Ihrem [!] Beitritt und Ihrer Mitwirkung schenken wollen, welche Ihm eben so sehr zur Ehre, als meiner Zeitschrift, und dem Vaterlande zum Nutzen gereichen wird, dieses erwarte ich aus Ihrer gütigen Rückantwort des näheren zu vernehmen. Dieses Journal ist ferner durch die Mannigfaltigkeit und Verschiedenheit seines Stoffes, und durch seine Richtung zu heterogen, es steht in Oesterreich zu sehr allein, als dass ich besorgen könnte, eine unbescheidene oder Fehlbitte zu thun, falls Deroselben schon mit irgend einer andern inländischen Zeitschrift in genauerer Verbindung stünden. Zum Behuf unseres künftigen Verkehrs, setze ich meine Adresse hieher: An Herrn Joseph Freyherrn von *Hormayr* zu Kortenburg. K. k. wirklicher Hofrath des oesterreichisch-kaiserlichen Leopold-Ordens Ritter zu Brünn (Abgegeben in der Gastlschen Buchhandlung.)

Als Alterthumsforscher, als Dichter, als einer der ausgezeichnetsten Sammler, als Freund der Nationalerziehung, und durch Wort, That und Leiden der vaterländischen Verfassung und Rechte, ruhet bey Euerer Hochwohlgeboren eine unerschöpfliche Fundgrube der wichtigsten Notizen, und Bemerkungen. Die ungemein liberale Censur, deren sich mein Journal nun schon im siebenten Jahre erfreuet, und der freimüthige Ton, welcher dasselbe, wie ich ohne Prahlerey behaupten darf, seit seinem Anbeginne ausgezeichnet hat, lassen mich glauben, dass Sie dasselbe als keinen unwürdigen Platz für Ihre vortrefflichen Ideen ansehen werden.

Ich thue aber diesen Schritt auch noch mit ganz besonderem persönlichen Zutrauen zu Ihnen durch Ihre nächsten Anverwandten genau mit Ihnen bekannt, und aus Anlass einer gefahrvollen Verwicklung meines unter Oestreichs Scepter ungeduldig zurückstrebenden tirolischen Vaterlandes, Ihr Schicksalsgefährte zu Munkács, in dieser Epoche von Ihrer Frau Schwester und von Ihrem Schwager, Herrn von Derczényi in Munkács, edel und freundschaftlich, auf eine mir ewig unvergessliche Weise ausgezeichnet.

Beÿ so vieler Verehrung für Ihre Person, beÿ so gutem und reinem Willen für die Sache des Vaterlandes, und des Lichtes überhaupt gegen Willkühr, Zwang und Obscurantismus, lebe ich der erfreulichen Zuversicht, dass Sie diesen meinen freundlichen Handschlag auch freundlich erwidern und demjenigen erlauben werden, Sich nähere Ansprüche auf Ihre Dichtung, und auf Ihr Wohlwollen zu erwerben, der niemals aufhören wird mit der ausgezeichnetsten Hochachtung, und Ergebenheit, in Nahmen, und in der That zu sein

Euerer Hochwohlgeborn

gehorsamster Diener
Freiherr von Hormayr¹
Hofrath.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3235.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

A' te leveled tsak mindég későbben ér én hozzám, mint az enyim Te hozzád; az Ujhelyi Posta — hihető — nagyobb figyelemmel van reád, mint az Egerszegi én reám. én a' 18dik Majusi leveledet 16-a Junii vettem: tsak azért késtem válaszolni, mivel elébb Bellatineczről, Gyika Uradalmából (melly Keresztúron túl még hét óra jó úttal) meg akartam fordúlni, ha tüle bizonyos Bétsi híreket kaphatnék Rudolfiásom felül is, de az arany érrül is, melyet nekem kivántál. Errül tsak annyit tanultam tőle is, a' mennyit az újságokból; azzal talán többet, hogy ő, kit mint nagy kereskedőt közelebbrül illet a' dolog, minden vártt intézetek felett lessük ezt a' mostanit, és olyan jóval biztatja magát, a' millyennel tsak lehet: a' másíkrül azt, hogy a' Typographus rest ember, és még eddig sem nyomott többet az első Arcusnál. A' correctiót Groff Telekÿ Bibliothecariussa vállalta el, 's mivel változó dialectusom eránt minap ki fogása vólt neki és más Bétsi Magyaroknak, egy rövid dissertatioban meg irtam nekik, hogy én azt tehetem a' nevezetesebb Görög Poetáknak (sőt deákoknak is) példájok után, kikbül sokat betü szerint ki irtam; de tartozom is tenni, mert a' mi Dialectusink

¹ Csak az aláírás Hormayré, a levél idegen kéz írása.

egymáson nem uralkodhatnak, és szükség sok tekintetebül mindenkinek életét fent tartanunk; a' mi pedig leg több, a' vers' kivált Trochaicus mértéke miatt néhol kényszerítve is voltam.

Kis Faludi Sándornak már ki jött a' Jambusos Húnyadyja, Tuboly László Barátomnak ugy küldött egyet, mint utolsó verses szüleményjét; én Gyikánál láttam, de még keveset olvashattam benne: már hallottam némellyektül, hogy miért nem írta Prosában? azok a' kik ezt kérdik, az én Rudolfiásomról nem fognak hasonlót mondani: Ti ellenben a' kik a' metrumot cadentiátlan szeretitek, reménylem, jót mondotok róla: nekem pedig mind egy; egynehány szépet már meg róttam benne. Én most egy Tudós Románt írok Prosában; sok időmet el vesztem vele; de néhai kedvelt Fő Ispányom, Gr. Althann János emlékezetire nem sajnálom, ha az Ötse és Széke' vissza nyerője Ferencz, ki a' közelebb ki mult Szép Királynénknak udvar mestere vólt, instelláltathalja magát, mert arra az alkalmatosságra készül.

Nekem még a' Te nem rég ki adott munkáid nintsenek meg, 's nem is tudom, mikor kaphatom? mert Pestre nem vagyok járó; minap egy ujságbeli Hiradásbul láttam, hogy egyig [!] darabnak a' Spissich János' képe van előtte: az pedig nekem nints, 's nem is tudtam még eddig hogy kapható; úgy vélem, hogy Te metcezted és nyomattad azt; — ha még van birtokodban, küldj egyet; ne legyen a' Te képed magánosan író asztalom előtt; mert annak mostani Párja nagy ember ugyan, de nem abbúl a' Hámorbúl való. Akkor sem vesz ez a' kép kárba, ha munkáidat meg szerezhetem, mert abbúl a' Tomusbúl ki nem mettzem.

A' 496 forintnak követelése valóban fájdalmas!! — — van e? Arany ered' enyhítésére imé megint két verset küldök a' minapi Götsei Énekhez. — Írta Petri Kereszturban Nyár kezdetin h. h. é. é. b.

H. Á. mpr.

U. I. Hogy mutatják magokat nálatok a' szőlők? — és Te magad szoktad e tsináltatni az asszu szőlő bort? Egy Papom van a' külső Somogyban, Vétsei Jósef, Hegy allyai fi, ő már háromszor hozott nekem onnan, de tsak egyszer valóságost. Szüret után ismét el akarnám küldeni, venni; mert már két esztendeje hogy Nectar nélkül vagyok.

Götseji Ének.

Még alig *világodott* (1), Hogy kitsiny 's már *fáradott* (2)
 Két *loat* (3) im *hajtonak* (4) Vágtatást a' *partonak* (5)
Errenek (6) tart, 's hogy *feleje* (7) Mentem, látom, 'a *Papeje* (8)
 A' *Szekér* (9) szintúgy röpül, Rajta j a' (10) *Czéh mester ül* (11)
Sónyú képü (12) fi szegín (13), Már koros, de *hős legín.* (14)
 Bús egyébüttl, de örül a' *fejér ruhás* (15) körül.
 Vig az Asszonyok' *közöttö* (16). *Érettenk* (17) a' Pap *küldöttö* (18)
Gyöjjön (19) és véle vigyen, Bár mi *keserven* (20) legyen.

1. *világodott*, világosodott helyett; rövidebb is, és jó.

2. *fáradott*; az illyent a' Götsei ember nem kurtítja meg, mert *fáradt*-ban már sok a' consonans egy rakáson.

3. *Loat*, ki hagyja az Asiai lehellő betüt; és sokat mond így, süeg, üeg. 's at.

4. *Hajtonak*, pro hajtanak.

5. *Partonak* pro *partnak*, hogy három consonans ne legyen egy rakáson, Melius Péter tette azt két consonanssal is. NB. itt part a' hegy: és a' hogy tsak szőlő hegy. Dühösködik, pro dühösködik.

6. *Errenek* pro erre, declinálja az Adverbiumot.

7. *feleje* — felém, feléd, feléje.

8. *Papeje* pro *Papé*, sok van itt illyen, és Somogyban is *kieje*, és ez már felesleg való töldás, nem olyan, a' minek a' radicalásban hasznát vehetnénk; mint *kettedre* hívtak vendégségbe, pro *keddre*; mert kedd valaha volt *ketted*, mivel kettedik vagy második nap a' hétben. mint a' Hétfő első — feje a' hétnek.

9. *Szekér*, itt a' paraszt kotsi nem kotsi, hanem *ló szekér*.

10. *Rajta j a'*, mivel két egy forma vocalist neheztel öszve tenni, j-t szúr közébe.

11. *Czéh Mester* pro Egyházfija, Templom' szolgája.

12. *Sónyú* savanyú helyett, a' *só* gyökérbül, a' mi savanyúnk hát *sav*-bül.

13. *szegín, legín*, y nélkül mondják, sőt írják is — a' grammaticusabbak is, mint némelly más anomaliakat is, hiszem helyett *iszén* görögösen.

14. *Hős legín*, az az nőtelen, a' kinek még nem volt felesége (de nem özvegy); talán hát a' Vitéz is azért *hős*, mert Ifjak szoktak többnyire katonáskodni.

15. *fejér ruhás* sequior sexus, a' mi Komárom Vármegyében feje, iseléd; — és, gondolom, hogy ha írni tudna a' götsei Irástudatlan ember

fejér-nek és nem *fehér*-nek írná, mint más sok helyeken, mert a' ki mondásban nem mondja *feér*-nek.

16. *közöttö* pro *közötte*, itt hát a' 3-a persona nem *között*, nem *kő* között, fa között 's at. — és ez éppen olyan, mint a' Károly Magyar Bibliájában sok helyen, Isten vansának [!] közepette 's at.

18. *küldöttö*, küldötte helyett, ellenkezője amaz olyanoknak, mint Anyjael, vérnak 's at.

19. *gyöjjön*, pro *jöjjön* — így — mondják, gyár, gyaj! 's at.

17. *érettenk* pro *érettünk*.

20. *keserven*, pro *keservcsen*. mintha volna *keserűen*, és az *ü*-bül van *e* tsinálva, mint Gr. Szétsényi szokta mondani, suapte helyett svapte.

Kivül: *

Tekintetes, Nemzetes, Vitézlő *Kazinczy* Ferencz Urnak, némelly Ns. Vármegyék Tábla Birájának. p. Pest, Tokaj, Ujhely — Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.] 291

3236.

Kazinczy — Rumi Károly Györgynek.

1816

[A levél eleje hiányzik.]

Ich umarme Sie, theurer lieber Freund. Ich kam hier den
30. Jun. an. Kazinczy.

Den Grafen Joseph Teleki fand ich nicht zu Hause. Heute nach Mittag werde ich ihn gewiss sprechen. Dass Sie seinen Ruf ja annehmen. Siebenbürgen hat gute und viele gute Menschen. Ich lebe hier selige Tage.

Klausenburg den 30. Jun. 1816.

Kivül:

Kolozsvár. 292

Tiszteletes Tudós Rumi Károly György Georgikoni Professzor Úrnak.
Buda, Székes-Fejérvár, Veszprím, Sümeg, Keszthely.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

* Az eredetiben is így, felfogatva következnek a sorszámok.

* A levél zárlatán keltétört piros pecsét.

3237.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Andrásfalván, Küküllő Vármegyében, Júl. 16d. 1816.

Kedves barátom,

Én Erdélybe Júniusnak 24dikén léptem-be, 's azolta az eső mindég esik: oly vízáradások történtek itt, hogy egy helytt két napig kelle veszteglenem minden ok, haszon 's öröm nélkül, és egyedül azért, mert a' Maroson a' rév sem tudá általvinni. Ha körületek is illy esők voltak, a' víz ismét elhordhata egy új Tárházat. Krasznán Cserei Farkasnál harmadfél napot múltattam, Kolosvárt három napot, Vásárhelytt egyet; itt egy egész hét olta heverek. Holnap megyek Szebenbe, 's onnan majd Tordosra a' volt Pataki Prof. Síposhoz, 's B. Nalácsi Istvánhoz, 's ki Krassóba feleségem testvéréhez. Akkor visszafordulok ismét, 's meglátom Károlyfejérvárat, Kolozsvárt és Zsibót, 's úgy megyek hozzád Sz. Mihályra Augustusnak közepe felé. — Utamat írni fogom 's kiadom. Gyönyörű tapasztalásaim voltak; 's minthogy mi Magyar Országi Magyarok Bécs miatt csak Nyugot felé szeretünk járni, 's Erdélyt nem tekintjük-meg, még ha Párist nézzük is: útazásom, ha nyomtatásban jelenend-meg, nem lesz sem gyönyör sem haszon nélkül.

Itt Gróf Gyulay Ferenczné szül. Kácsándy Susie házánál vagyok, 's képzelheted mely örömök közt élek ennek az ifjúságom barátnéjának, szeretetre igen méltó három Kisasszonyának 's fíjának 's Döbrenteinek társaságában. A' Grófné úgy tette a' rendelést, hogy fíja nélkülem Kolozsvárról ki ne jöjjön, 's minthogy hat lova rég olta Kolozsvárt várakozék, ezért jövék-el onnan olly hamar. Egyéberánt én a' magam kocsimon 's négy lovamon járok, velem lévén legidősb leányom. — Ah, barátom, az Erdélyiek nem kevélykedésből járnak hat lovon; négy el nem bírja a' szekeret ezen (!) a' rettenetes dombokon. Olly nagy hegyek bércein járek mint az Ujhelyi hegyeké, és ha Erdély nekem annyi örömet nem adott volna, atkozna ide indulásom' óráját.

Helytartói Tanácsos Puky László Urat itt találám a' háznál. Ő most Commissárius itt. 13 Szász falubeli parasztok panaszkodtak az Udvarnál sanyargattatásaik miatt; az Erdélyiek ezt irtózza nézték, 's most szeretik. Rara animi moderatione maluit invenisse bonos quam fecisse. (Tacitus). Novemb. olta van itt; már felküldé

operátumait, de a' végzés még hátra vagyon. Az egész Erdély helyei fülelnek mi lesz ebből, és még váratlan dolgok történhetnek.

Literárius dolgok felől szóval fogom tenni hiradásaimat. Látám a' 14 esztendő's Kelemen Lajost, kinek versét ismered. Egy Simó nevű Unitarius Togátus is kezd írni, 's jól kezd. A' Socin' fiai fényt vonnak magokra.

A' Leonínus Gyöngyösit láttam. Épen olyan mint a' rézbe metszett képe, csak hogy most nem vala fején a' paróka, 's Tiszteletes Urannak én felette nagy tökit (herniáját) is szerencsés valék láthatni, mellyet a' réz nem mutat. Molnár Borbálát is láttam. A' megvakult Báró Dániel Istvánné Excellnál múlat, kit nem győztem stoicismusa miatt csudálni. Egy széplelkű, németül nem tudó Asszonyág. — Gróf Kornis Ignáczné látni kívánta a' *Gróf Török Lajoshoz írt Epistola' Iróját*; ezt azért írom, hogy lásd hogy az Erdélyi Magyar Asszony jobb e' részben mint a' Magyar Országi, 's a' Gubernátor menyé Gróf Bánffy Ferenczné Döbrenteitől vesz leczkéket a' Magyar Nyelvben, mert sajnálja hogy Silesiai születésű lévén, magyarul nem tud. — Velem a' Gubernátor magyarul szólla, és jól és tisztán. A' neve Bánffy Ferencznének Comtesse Henkel.

Képedet Döbrenteinek kívánságára behoztam, és mivel nagyon kért erre, itt is hagytam. Rézre akarja metszteni. Wesselényi Döbrenteitől azt kívánta, hogy ponyókául viselt mentében metsztessek képed, ne fel öltött mentében, 's mi azt mindnyájan jónak leltük. — Nagy Sámuel rézmetsző rosszul metsz; mi tehát mindnyájan kértük Döbrenteit, hogy a' képet ne ezzel, hanem valamelly Bécsi jó metszővel metsztesse. Azt Döbrentei maga is úgy óhajtja. De erre pénz kell. Abban állapotunk-meg, hogy irattassék Bécsbe, 's tudakoztassék-meg, mennyiért metsz ott egy jobb Mívész, p. o. Höffel, a' ki a' Hunyadi János képét metszé. Te már 100 fntot küldél Döbrenteinek. Kérlek, ne vond-meg tőle nagylelkűségedet ezen kép költségének viselésében is. Ne azért fizess hogy képed metszetik, hanem azért hogy jól metsztessek. Ez által minden jónak nyujtasz szolgálatot. Irtóztató az, midőn a' jó emberek' képe rosszul metszetik. — Kérlek, édes barátom, írd meg Döbrenteinek, leveledet Kolozsváron és Déván által Maros-Némethinek útasítván, hogy ő remélhet e' tőled e' részben segedelmet. Ő September végéig ott leszen, 's szeretné a' képet siettetve metszteni. Élj szerencsésen. Az Isten tartsa-meg becses életedet, 's nekem barátságodat.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3238.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

1816. Tiszteelt kedves barátom,

Kolozsvártt, öszvetalálkozásunknak első örömei közt, 's ott a' hol oly sok soha nem látottat volt szerencsém meglátni, elfeledkezém arról, a' mit neked a' te legszivesebb tisztelődtől hozék. Minthogy még hetekig sem látlak-meg, jónak láttam azt e' levelembe zární. Kérlek, fogadd oly szívvel a' hogy az neked nyujtatik. — Sophie, valamikor a' mi nemünkben lát valami szépet, valami nagyot, azonnal Carlószának képét látja, mint akkor látja mindég a' Niniét (B. Prónay Simonnéét), mikor az asszonyi nem' felségét látja-meg. Minap egy francia könyvet olvasa, hol egy 25 esztendő's ifju festetik igen szép rajzolatban. Ez az én Carlószom! mondá, 's mutatta nekem a' helyet. Midőn lovaimat már fogták, akkor emlékeztetém, hogy azt Neked elhozhatnám; 's ő leült, 's a' mint látod, rossz tollal, 's siető kézzel, zavart elmével leírá. Ha te, kedves barátom, ha te, nagylelkű férjű, az vagy a' ki bizonyosan vagy: úgy az írásnak nem kell magyarázat, 's szeretni fogod a' tégedet szerető Sophiet.

Képzeled milyen vala útam. Bogátig rettenetes magasságú dombok' bércein kerülgeténk, 's Bogáton két nap mulatánk, minthogy a' viz eltépte a' hidakat 's még a' réven sem lelete mennünk. Vásárhelytt Prof. Szabó elvive a' Bibliothecába, 's kérésemre előmbe adá a' Museum Pio Clementinumot és a' Piranesi Rómáját. Melly boldog óra a' mellyben a' kincseket látám! Nála valánk ebéden, mert hogy M. Zejk Dániel Úr ott van, későn tudánk-meg. Ide Július 10dikén értem, 's holnap megyünk Szeben felé. Tegnap Döbrentei az igen szép Fejér-Egyházát látatá velem; Gr. Haller nem vala ott, de azért ott ebédlénk; délután meglátogatánk a' két Búnt, 's igen örültem hogy Nagy Búnon azt a' szeretetre-méltó embert láthatám, 's Jupiterednek 's Bucephalusodnak fjiát. Ez a' félszemű szép Bucephalus gyönyörű teremtés. Midőn ennek csudálásában állék, Gr. Bethlen Gergely azt mondá Döbrenteinek, hogy a' Zsibói Bucephalust ugyan szerencsésen festém Epistolámban: 's ámbár a' dicséret rég olta érzéketlennek talál, ez a' szó kedves vala fülemnek.

Én Erdélyi utazásomat le fogom írni 's kinyomtatatom. A' Magyarországi Magyarok ezt a' szép földet nem ismerik. Bár

Utazásom azt cselekedné, hogy sokan kapnának kedvet ide jőni, 's Erdélynek szépségeivel 's jobb fijaival megismerkedni. Andrásfalván, a' két Búnon, az igen szép Fejér-Egyházán sok szépet láthatnának. Hogy Utazásom annál jobb lehessen, én vissza térek Kolozsvárra. Azt egyszer látni nem elég, 's mit lát az a' ki *sokakat* lát *egy-szerre?* a' ki *együtt* látja azokat a' *sokakat?* — Augustus közepe táján leszek a' *szent helyen*. Várj ott kiterjesztett karokkal, te, öröme, kevélysége az én életemnek. Ajánlj kegyességeibe a' legtisztel-
tebb Anyának. Örök tisztelőd: Andrásfalva, Júl. 16d. 1816.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

3239.

Helmecezy Mihály — Kazinczynak.

Kedves barátom,

Junius fogytát 's Julius elejét Egerben töltöttem; megismér-
kedtem Ivánszkival a' szép buzgóságú 's még szebb lelkü férjfiúval. Visszajövet Mihálykovicsnál [!] tölték fél napot Jászberényben. Most Körösről térvén meg, ezekről futólag tudósítlak:

1) hogy Zrinyid első darabja kész 's a' kép is (Zrinyi Péteré) Cicero mittellel hason formában a' C) darabbal. Nem tudom ki javíthatá az íveket.

2) Berzsényi kész egy Értekezéssel az Újításokról tőlem meg-
toldva. 3) Vidané emlékeztet ígéreted 's fogadásodra, hogy az első legszebb fiját Zephyrnek néki leküldöd, a' mit Szemere Palink által teljesíttetni is kíván. Nem fogja sajnálni fáradságát Palink Vidanéért, ki is férjével együtt üdvezel benneteket.

Messziásodat küldd. — Mint vivéd véghez Erdélyi utadat? —

Loyan rettenetesen megcsalta Donátékat, 's több kárt tett nekik 150 forintnál. Sajnálhatni hogy így visszaélt emberségökkel. Ő aggott 's korhadt ember 's ecsettel keres mindent 's ha így csalatik 's tépetik, mit tesz félre tehetetlen napjaira? Szívrehatólag panaszlák el nekem sérvöket.

Igen régen el vagyok fogva 's magamé igen kevés pillana-
tokig lehetek. Így van nálunk mindenkinek sorsa, a' kinek a' szü-
letés földet, kincset 's birtoki tulajdont nem adott, 's még is mine-
künk, kiket legkevésb *physica necessitudókkal* csatolt a' történet

a' Hazához, minekünk kell adni lelket a' lelketlen dúsokba, a' hivatalokra — 's vagyokra szültekte! Lehetnek é valaha nálunk Broughamok az országgyűlés meghívott tagjai? Én ohajtom, de nem reménylen holtomig.

Apropos! A' Rudinai Horvát kiadta az Eloquentia Sacrának panegyrica részét szép stíllel 's megtoldva példákkal 's a' maga panegyriszeivel. Tele van újításokkal. Adieu.

Sietségemnek tulajdonítsd a' toll 's papiros' esetlenségét.

Jul. 18dikán Pesten 1816.

Kulesár a' napokban a' mint beszéli, Verseghegynek, Sággy által küldött 's már nyomtatás alá kész Grammaticai 's Orthographiai MSmára ezt írta: Antiquam cramben redolet. Man hat durch diess das beste Mittel auf[zu]finden gesucht die Sprache zu renoviren, aber die Gelehrten werden sich keine Mühe ersparen, wegen dieses Missgriff[es] die Universitäts-druckerey zu züchtigen und die Nation von solchen aufgedrungenen Sprachfehlern zu verwarren.

[Éredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3240.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Tisztelt kedves barátom,

A' Kenyérmező szomszédjából írom hozzád e' leveletem, Szebenből jövök, Maros-Vásárhelyről 's Kolozsvárról, 's Krassóba megyek, 's tíz nap múlva ismét itt megyek-el Károlyvár 's Kolozsvár, 's Zsibó felé, 's mintegy öt hét múlva leszek Széphalmon. — Szebenben nagy örömeim közt tekintém-meg a' Bruckenthal Bibliothecáját 's Galleriáját, 's Seivert Úr arra kére, hogy a' Bibliothecát juttassam-el azon szerencséhez hogy a' Te gondjaidra bízott Bibliothecának Indexeit bírhasa, 's megígértem neki, hogy Tégedet erre kérem foglak. Cselekedd ezt, édes barátom, 's bizonyítsd-meg itt is, hogy barátom vagy.

De még ezen felül egy más kérést is kénytelen vagyok tenni. — Eder meglopta a' Bruckenthali Bibliotheca' Kézírásait, 's ezen Kézírások a' Muséumba mentek által. Nem az a' czélja Seivertnek, ki Bruckenthal Gubernátort Onkelének nevezte előttem, hogy ezen innen hozzátok ment Kézírásokat visszakívánja, hanem az, hogy

a' mik innen oda mentek, a' Palatinus engedelmével a' Br. Bth. számára leíratathassanak. Az Eder által oda eladott Kézírások' Catalogusát szeretné látni Seivert, 's ezért esedezem én Tenálad. Kérlek, ne tagadd-meg ezt tőlem, 's írd hozzám Széphalomra, hogy Seivert Úrnak, kit én minden tekintetben igen tiszteletes és szeretetre méltó embernek találtam, felelhessek. — Kánonok Dömével Kolozsvártt valék; sokat beszélénk Takács felől. De ezekről más-szor, mert itt, Gróf Gyulaynénál, erre nem érek. Élj szerencsésen és szeressd

Dédács, Hunyad Várm. Júl. 24d. 1816. Kazinczy Fer.

[Eredeti je a M. N. Múzeum könyvtárában : 1425. Q. L.]

3241.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Dédács, Hunyad Vármegyében,

Júl. 24. 1816.

Tisztelt barátom,

Holnap lesz egy holnapja, hogy én Erdélybe másodszer belép-tem. Kraszna volt a' megnyugvás' első pontja. A' szakadó esők, annak hallása hogy te talán Vásárhelytt, Wesselényi pedig tisztelt Anyjával együtt Kolozsvártt vagytok, arra bírtak, hogy útam Perjén által Kolozsvár felé vegyem, 's haza felé menőben lássam-meg Zsibót és Tihót. Azolta Kolozsvártt három nap múlttam, a' rettenetes áradás miatt Bogáton két nap, Vásárhelytt fél nap, András-falván Gróf Gyulainénál hetedfél nap, Szebenben két nap, 's itt ismét Gróf Gyulainénál két nap. Innen Krassó Vármegyébe szaladok-ki 's Aug. 2dikán lések a' Tordosi Papnál 's Bábólnán, 's úgy útam Károlyvárnak, Gáltónek, Maros-Ujvárnak, (ha tudnillik az az a' hely a' hol a' Gróf Mikes istállója vagyon) Kolozsvárnak veszem, 's úgy látom-meg Zsibót 's Tihót, két egymáshoz még a' kimondásban is hasonlító helyeket, de a' mellyek az által, hogy mind itt, mind ott két csudálva szeretett barátomat fogom meglátni, nekem még hasonlóbbak. — Édes barátom, nekem Erdély nem várt, nem képzelt örömekeket ada. Sok jó, sok derék ember látásához vala szerencsém. Hogy a' legelsőkén kezdjem, eddig a' Gubernátort, a' Thesaurariust 's a' Püspököt látám, de én inkább kezdem a' számlálást Cserei Mihályon, kit kimondhatatlanul megszerettem, és a' kihez

újra elmenék midőn lovaimat már fogak. Illyenek az *én embereim* mint ez a' te lelkes rokonod és az ő katona fija. Ott láttam Elek rokonodat is, de kevés pillantatokig. Az Itélő-Mester Farkast is csak láttam. E' sorba számolom Kenderesit, a' bátort és semmit nem affectalót, 's Fekete Ferenczet, a' szeretetre igen méltó öreget. Gr. Haller Gábor Exc-nál együtt ebédlek a' volt Sógoroddal Gróf Lázár Pállal, B. Naláczai István pedig a' Bruckenthal Galleriejébe vezet-e-l, hol a' sok irtóztató mázolás közt olly darabokat is találtam, mellyek a' Museum Napoleonban sem volnának becs nélkül. Vásárhelytt a' Cancell. Bibliothekájában végig forgatám a' Museum Pio Clementinum és Piranesi Romája köteteit, 's egy főhajtással tisztelém az Apafi és Teleki Mihály oda kitledt képeiket. Hogy Zeyk Dániel ott van, csak akkor tudám-meg, midőn már Bibliothecárius Szabó András ebédre elfoglalt, 's így vele igen kis ideig leheték. Mind ezek felől szóval többet addig is, míg majd utazásomat nyomtatásban fogod olvashatni. Erdélyi örömeimet Zsibó 's Tihó fogja berekeszteni, ott élem-ki magamat kedvemre 's a' mint rég ólta óhajtottam. Várj kiterjesztett karokkal, 's készülj neki hogy veled létem olly tanító legyen, mint minden leveleid. Én azt óhajtom, hogy jövő esztendőben Gróf Desóffy Jóseffel jöhessenek e' szép földre. Grófnédnak kezeil addig is szives tisztelettel csókolom. örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3242.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Rettegnék hosszas és szokatlan hallgatásodon, (mert betegségedet gyanítanám) ha azt nem gondolnám, hogy Klopstock' halhatatlan munkája veszi el minden idődet, mellyet eléb a' levelezésre fordítottál. Ha ezen gondolatom igaz, igen örömet feláldozom ideig óráig azt az örömet, mellyet gyakrabbi leveleid adtak: mert a' napokban némelly munkáidat előttem elolvastatván, elragadó gyönyörűséggel láttam, melly szerentséscn műveled nyelvünket. Barátom, tsendesen nézheted, ha némellyek jobb és bal kezed felől zúgnak is úgy nevezett újításaid ellen. Míg a' Tudomány és Izlés úgy vezetnek, mint eddig, bizonyos lehetsz a' Maradék' köszönete felől, ha

ugyan még valaha Literaturánk' aranyideje fel fog tetszeni. Én sem reá nem érck, sem talám ha reá érnék is, már most alkalmas nem volnék azon a' pályán futni, mellyen futsz; de azt elevenen érzem, hogy az olly Literátor, a' ki így dolgozik, halhatatlan ditsőséget érdemel. Siess arra mennél nagyobb mértékben tovább is érdemessé lenni.

A' fijamnak küldött exemplárt igen szívesen köszönöm. Az nem sokára (egy pár hét múlva) elvégzi Po'sonyban (a' hol az első fél esztendő't első eminens volt) a' hazai Törvény tanulását 's sz. Mihály nap tájban Szala Vármegye első V. Ispánjához Szegedy Kamarás Urhoz megy patvariára, a' ki ötet megszóllításomra egy szép levele szerént örömet magához fogadja, 's örül, úgymond, hogy alkalmossága lesz ez által hozzám való szívességét megbizonyítani.

B. Lakos igen nyughatatlankodik Szekfalyväärt, 's azt írja, hogy jöllehet látni ugyan szeretné újra dolgozásodat, de azt a' magáé gyanánt kiadattatni tellyességgel nem engedhetné. Mihez képest sürgetésére igen kérlek, küld meg kezeírását, mihelytt lehet.
— Változhatatlanúl vagyok

Sopr. Aug. 2dikán, 1816. egyenes szívü tisztelöd 's barátod
Kis János mpr.

U. i. A' tanulatlanabbak 's tanulni kívánók' számára nem volna e jó minden tomus' végén a' szokatlanabb szókat megmagyaráznod? Én részemről szeretném; 's talám az irtózók is jobb gondolatra jönének (legalább a' jobb indulatúak), ha látnák, honnét és mikép vétetnek a' szokatlan szók.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3243.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Szpatán, Krassó Vármegyében,
August. 3dikán, 1816.¹

Különös bizodalnmú Drága Nagy Jó Uram,
nagy érdemü kedves barátom,

Egy hete miolta itt mulatok a' Sógoromnál D' Ellevaux János Urnál, 's holnap indulok Déva felé, 's onnan Kolozsvárnak, Zsibónak,

¹ Válasz Oct. 29-a 1816. — Nagy G. jegyzete.

Debreczennek, 's úgy osztán haza. Képzeli az Úr, hogy elválásunk olta, Kolozsvártt, Maros-Vásárhelytt 's Szebenben melly örömeikkel éltem. Vétek az, nagy vétek, hogy a' mi Magyar-Országi Magyarjaink ezt a' görbe de szép földet meg nem tekintik, 's a' helyett hogy ezt látnák, csak Napnyugot felé tartanak.

A' Sógorommal 's Sógor Asszonyommal szözlöttam dolgaink felől is, 's olvastatám velek az Urnak hozzám eresztett két utolsó leveleit, mellyek bennünket azzal biztatnak, hogy hosszas perlekedés nélkül juthatunk valamihez. Mind ők mind én nagyon rimánykodunk az Urnak, méltóztassék a' Hatháziakat megszözlíteni a' bennünket illető rész eránt. Minthogy annak kibocsátása a' Városnak nehéz volna, mi megelégszünk pénzzel, noha a' Szathmári Fő Ispán által Acsád és az ehhez tartozók miatt magunkat pénzzel kifizettetni nem fogjuk. Az Urnak igen nagy módja van arra, hogy Hatházzal minél elébb éjünk jó véget, 's bár azt nyerhetné-meg az Urtól alázatos kérésem, hogy míg Septembernek első napja előtt Debreczenben megjelenhetek, az Ur nálok jelentést tehetne 's alkura szözlíthatná. Kérem az Urat mindenre, méltóztassék ezt cselekedni, hogy ha majd megjelenek, érthessem feleleteket. De jó volna az is, ha akkor az Úr útasítást adhatna nekem, mint indítsuk-el dolgainkat B. Wécsey Miklós ellen, ki mind bírja azt, a' mit ettől a' familiától Debreczen Városa bírt volt, és a' Debreczenben Kir. Commissáriusságot viselt *B. Wécsey nem tudom kinek* kibocsátott. Bár a' Debreczeni Archivumból documentumom lehetne, hogy mi adatott vissza ennek, az az, hogy az a' kibocsátott jószág miből áll, és érette a' Városnak mi adattatott a' kiváltó Kir. Comissárius B. Wécsey által. Ha az Úr jónak látná, méltóztassék feleségem nevében ezeránt a' Magistrátusnak egy Instantziát beadni, 's rajta lenni, hogy ez a' Documentum expediáltassék, míg én Debreczenbe érek, melly, a' mint már emlitém, e' holnap utolsó napjai körül lesz.

A' Sógorom 's Sógor Asszonyom tisztelik az Urat és a' Tekint. Asszonyt. Én maradok szíves tisztelettel alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mpr.

A' Várad Restauratiónak híret itt hallám Tek. Lukács Józef Úrtól, ki azon jelen vala. Még az Erdélyiek felöle semmit nem tudtak.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3244.

Kazinczy — Gr. Desseswffy Józsefnek.

Dédács, Hunyad Vármegyében,

Gróf Gyulay Ferencznénél, August. 10d. 1816.

Kedves barátom,

Tizenhat napomba került innen általmennem Krassó Vármegyébe feleségemnek testvéréhez, 's onnan tegnap estve érkeztem-meg. Elindulván oda, megigértem a' jó Grófnénak, hogy Aug. 3dikán ismét itt leszek, hogy másnap Dévára mehessek vele, hol Báró Jósika János Hunyadi Fő Ispán, eddig viselt méltóságát le fogná tenni 's búcsúzni fog ekkor nap; minthogy Erdélyben két hivatalt egy személy nem viselhet, ez pedig Gróf Teleki Jóseffel (Lászlónak testvérével) — és Katona Mihállyal most nevezteték Guberniális Consiliáriussá. Sógorom D'Ellevaux tovább tartóztata mint múltatni akarék, 's ezt azért, hogy Lúgosra vihessen, 's ott velem némelly ismeretségeket tétethessen. Megmaradtam, 's midőn Lugosról Aug. 8dikán eljövék, örvendtem, hogy megmaradtam. Ott Lichtenstein Regtbeli Huszár-Major Gróf B e r c s é n y i v e l ismerkedtem-meg, 's örvendtem Párizs felől tett híreinek: nevezetesen hogy Napoleon Elbából Párizsba érkezvén, első látogatását Davidnak a' Festőnek adta, és a' mit ez a' Francia-Magyar a' Palais Royal felől a' velem együtt ötet hallgató asszonyságoknak adott. Voltam egy bálban is, hol Báró Bruckenthálné szül. Gróf Teleki Christinnek 's két eladó leányainak ismeretségét tevém. — De bár melly örömeket ada nekem ez a' Lúgoson létel, átkoztam késedelmemet, midőn ide érvén tegnap, azt hallám, hogy Báró Jósika várt Déván, és azért várt, hogy búcsúzása' alkalmával engem Hunyad Vármegyei Táblabírónak feleskettethessen. Inkább sajnálom ezen megtiszteltetés elmúlását, mint némelly Tiszt midőn kérelme a' Theréziai kereszt eránt elmellőztetik. Barátom, én Magyar Országi Magyar Erdélyivé tétettem volna, 's Jósika által tisztelttettem volna meg, a' kihez e' szókkal végezhetém vala el köszönetemet: Laetor laudari a' Te laudatissimo viro. (Cicero.) 'S e' megtiszteltetést nem K. F. nyerte volna, hanem *K. F. az Író, a' Magyar Író.* — Érezzd melly szerencsétől vagyok megfosztva.

Ez a' lelkes ember ezen búcsúzó Gyűlésen arra vette a' Ren-

deket, hogy ők 12 ezer magyar forintot tettek össze a' Megyebeli két Iskola boldogítására. 8000 frt ebből a' Szászvárosi Kálv. Collegiumé, 4 pedig a' Hátszegi Pápista Iskoláé.

Élj szerencsésen. Most ne várj tőlem híreket. Nem írhatok. De olvasni fogod hozzád intézett 's kiadandó útazásomat, 's azon leszek hogy útamat Sz. Mihályod felé vehessem. Az mához egy hólnap múlva leszen, mert itt is mulatok még néhány nap, Zsibón is, Kolozsvártt is. Vajda Hunyadon, a' Hunyadi János lakja romjain, 's Károlyvártt a' Hunyadi János és László sírjénél 's a' Bethlen Gábor Fejedelem hamvai felett emlékezni fogok rólad.

Döbrenteink itt küldi neked a' 14 esztendő's Kelemen Lajos most Júliusban dolgozott versét:

H A Z Á M.

Lebegjetek, lebegjetek, szent képzetek,
Lelkem-repesve öntöm könnyemet:
Hazám szabad leszen!
Szabad leszen nagy nemzetem!
Vad gyilkolói közt megáll a' Nagy,
'S rajtok felülemelkedik.

Annak kell lenni a' Magyaroknak,
Mit homlokára metszett a' Teremtő.
Csak várd a' testi lánczokat szakadni,
Csak várd; e hév könnyek hijába,
Tán csak hijába nem peregnek.
Tán lángoló sohajtozásim,
Talán e' képzetek' csoportja,
'S e' szent hevülte hív keblemnek
Talán hijába nem repesnek.

Annak kell lenni a' Magyaroknak,
Mit homlokára metszett a' Természet.

3245.

Gr. Dessewffy József -- Kazinczynak.

Édes Ferentzem!

Vettem Leveledet Erdélyből; sajnálom hogy nem fogsz Sz. Mihályon kapni, de tudja már hogy jössz Feleségem, és nagyon szívessen fogadand. Döbrenteinek ma felelek, nem bánom hát, a' rézre metszett képemnek költségit viselendem, mert úgy akarjátok; de nem vagyok el találva, a' mint az egész Világ mondta: Non sic ille manus, sic ora ferebat. Én hát azért fogok fizetni, hogy a' jövődő megsalattasson! Nagyon tiszteletesnek tartom rézbe metszettetni, és minden ravasz szemérem nélkül megvallom, hogy erre nem olly egészen méltónak tartom magamat. Azonban nagyon hizelkedve vagyok hogy Barátim arra érdemesnek tartanak. Nem az ér bennem valamit, a' mi vagyok; hanem az a' mi lehetet volna belőlem, ha más környül állások közt élhettem volna.

Gróf Bánfinét, a' ki most Magyarúl tanul, esmerem, Nagyidán láttam Csákinénál, az Lira még spanyolúl is beszél, egy kevésbé izikornyás maga viselettű, és sokat foglalatoskodik a' maga személyével.

Ma a' felföldi szép menyetskéknak Ideálja volt nálam urával együtt, a' Topolovkay Iffiu Szirmayné, Olasz Országban született, Lengyel Országban neveltete, és a' Magyar Hazát szépíti ki mondhatatlan kellemeivel; kevés Ászonyt esmértem életemben, a' melyrül úgy el lehetet mondani: La grace plus belle que la beauté; e' valósággal Poetai szépség, és az érzékenységgig ragadja a' képzelődést; nem hittem volna hogy 44 esztendő koromban nékem még valamelly alak úgy tetzessen.

Hijába jártam a' fürdőket, a' vak arany ér nem akar látóvá lenni, és nagyon setétiti és homályosítja kedvemet; ha élek, Budára megyek esztendőre, mert a' Tsászár Fürdőt nagyon ditsérik ezen nyavalya ellen.

Elöttem a' képe hogy fogadtak Erdélyben, soha se vólt egyenes a' ditsőség útja, Téged pedig amaz késér mindenütt.

Íme egy felette szomorú verseztem, küld meg Döbrenteinek a' Muscumba.

Homérból is már fordítottam valamit, és pedig egyenesen a' Görögből; Sokrát beszélgetését is Theodottával már lefordítottam Xenofonból; bizonyossan bolondja fognék lenni a' Görög Litteratúra-

nak, be sajnálom hogy azzal nem kezdettem, de nem kedveltették meg velem, és e' nagy hiba volt nevelésemben. Ezeknél a' Görögök-nél majd minden szónak értelme kép.

22ben Sz. Mihályra indulok Kassának; írj nekem gyakran, mert igen szeretlek, és Feleségem szintűgy; azt mondta hogy rég nem látot oly embert, a' ki néki úgy tezett volna. Hogy vagy meg elégedve Adelaiddal? Feleségednek kezeit tsokolom, gyermekeidet ölelem. Tellyességgel nem dolgozhatok semmit folytában az vak arany erem miatt, igen gyakran szédelgek, egy szóval szükölködöm az életnek leg nagyobb java nélkül, az egészség nélkül tudni illik. Istenem, Istenem! tsak álmodat kaphatnám vissza! Józsa azt parantsolta, hogy egy darab ideig vessem a' tűzbe minden könyveimet és irásaimat. Veneris Telesine marito, mitsoda Ónárforma parantsolat! de annyi igaz, hogy tellyességgel ójni kell magamat a' gondolkozástúl. Tissot egy könyvet írt Sur la maladie des gens de Lettres, a' melyben sok bolondot olvastam hajdan a' leg okossabb emberekrül. Ugyan mitsoda az emberi elme? 19 esztendőskoromban egy halálos betegségbe estem, a' melly után egészen el vesztém emlékezetemet, a' melly csak lassan lassan fordúlt vissza. A' Nagy Apám testvére Dessewffy István Hét nyelvekből, a' mellyeken beszélni tudott, tsak a' tótot tartotta meg fejében egy guta ütés után. Mi Dessewffyek a' guta áldozatjai vagyunk, e' nem rosz halál neme; én Cézárral tartok, nem az Officium Rákóczyanummal: minime praevisam: semmit se sajnállok úgy, mind hogy nem szabad a' Görög nyelvet nagyobb tüzzel és szorgalommal folytatnom, a' Magyar munkámat is félbe kellett szakasztanom. —

Ne szeress kevesebbet, mert bomlottabb vagyok. Anch' io fu pittore, et si je ne suis plus rose, j'ai vécu avec elle. Maradok

A. Olsó, 11-a Aug. 1816.

Írj! Szomorú hív Jóskád mpr.

P. S. Igaz hogy a' ponyókás mente kápiratossabb. — Mi újság a' Magyar Litteraturában? Az Erdélyi útazást örömmel fogom olvasni. Elvégezted é már Salustot? Hány Oratiója kész Cicerónak? Halad é a' Biographiád? A' Te pennád mind szépségére mind serénységére nézve fel ér más tizzel, oly sebessen repülsz mint a' Persiai sávós tollú galamb; azt mondják hogy nints szebb és frissebb szálló, de kegyesebb sints. Egész szívembül tisztellek és szeretlek.

Elfelejtethetlen Újházy Samum halálára. 1816.

Sz. Mihályon.

1.

Téged' is hát, Samum! időnek előtte,
Te szép áldott Lélek, Te szívem' Embere!
Ki mindég a' szívét az enyimhez szőtte,
Bé fedett a' titkos Örökség tengere?!

2.

Oh élet angyala, m'ért el nem óltottad
Egygyütt az enyimmel, napjai fáklóját?
A' setét halálnak még most hogy adhattad
A' Jók örömére teremtet Páráját?

3.

Él ő, — de hol? — 's hogyan? — Ó nem élsz Te nékem,
Hijába szeretlek, és hogy szeress, kérlek;
E' szomorú bús föld magános vidékén,
És a' koporsón túl Téged nem ismerlek.

4.

Lehell é valaha egy olly Testvér Lélek?
Melly úgy mint az enyím, vagy szállott vagy égett?
Melly úgy ítelt, érzett, mint érzek 's itélek?
Melly úgy tudá szívni a' hív szívességet?

5.

Nem értem és nem ért engem a' Természet,
Minden él körültem, de Te halva fekszel!
R'ád úgy, mint szívemre, feküdt az enyészet,
Hanyatló hangimra többé nem melegszel.

6.

Halálod emésztő sebe nyílt szívemnek,
Nem fog ez sem fogyni, sem pediglen múlni.
Feszegett köribe minden érzésemnek,
'S tsak veled a' sírban fogok ki gyógyúlni.

7.

Veled halhatatlan, veled porrá legyek,
Kétséges Lelkemnek ez a' kívánsága,
Nem tudom hogy mivé? vállok, hová megyek?
De a' hol vagy, ott lesz Jóskád* Menyországa.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

* Gróf Desóffy József. — Kazinczy F. jegyzete.

818

3246.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Dédács, Hunyad Vármegyében, Aug. 12d. 1816.

Tisztelt kedves barátom,

Tegnap mult-el két holnapja hogy feleségemet 's házam' népét elhagytam, 's Eugénie leányomnak 's leánykésérőjének társaságában Erdélyt járom. Útamat nyomtatásban fogod olvasni: nem írom azt a' mit Erdélyben látni kell, hanem a' mit láttam 's láthatam, 's a' Magyaroknak ez sem lesz kevés, mert hiszen Erdélyt a' Magyar Országai Magyar kevésbbé ismeri, mint Francia és Olasz 's kivált Német Országot.

Kolosvárt ismét fogom látni, de Maros Vásárhelyet és Szebent nem többé. Amott a' Cancellarius Teleki Bibliothecája, itt a' Gubernator B. Bruckenthal Bibliothecája 's kivált Galleriája örök kincse e' Nemzetnek. A' jövő Vasárnap a' Károlyvári Bibliothecát fogom megtekinteni, 's ebben végig forgatom a' Mártonfi Püspök által megszerzett Museum Napoleon Köteteit, mint a' Gr. Teleki Sámuelében a' Piranesi Rómáját és a' Museum Pio Clementinum VI. Köteteit tekintetem. — A' Bruckenthal Galleriáját talán azolta hogy azt Choiseul Gouffier nézte, nem nézte jobban elkészült szem mint az enyém — azzal hízelkedni merek magamnak, 's róla épen azt ítélem, a' mit Choiseul Gouffier monda Báró Naláczai Istvánnak, a' ki azt velem is együtt nézte, mert épen akkor jöve Döbrentei által felkeresve, hozzánk, midőn a' Galleriába már indultunk: Oh pourroit former un joli cabinet de tout cela, melly nem francziának, hanem Magyaroknak szájában ezt tenné: Be sok eb—ta rossz darab némelley kevés jó között. Bruckenthal úgy tud a' képhez mint Mummius. Neki minden jó volt a' mit magasztaltak. Sok Copia van az Originálok között, de excellens Copiak. Illyen a' Correggio Iója, 's némelley Rembrand és Van Dyck 's két Rubens. De a' Guido Sebestyénje, melly nekem még Hieronymusánál is inkább tetszett, a' Napoleon Museumában is helyt találhatna.

Kolosvárra Jún. 30d. értem, 's Wesselényinél valék szállva egy szobában Döbrenteivel és az ő Gyulay Lajosával, a' ki olly szeretetre méltó, a' millyennek ezt a' jó anya gyermekét óhajtottam. (Illyen anyja és három leánytestvére is). 'S azolta Jul. 25dikéig

soha sem valék Döbr. nélkül. Ekkor feleségem testvérének látogatására mentem ki a' szomszéd Krassó Vármegyébe, hol ez férjével, D' Ellevaux-val Szpatai jószágában lakik, 's Aug. 9dikén értem ide. — Engedd itt elmondanom, hogy ezen kifordulásom miatt melly megtiszteltetéstől fosztatám¹-meg. Vigasztalhatatlan vagyok érte, mert nem személyem, hanem Literaturánk fosztatott-meg tőle:

Erdélyben nem szabad két hivatalt együtt viselni, 's így Báró Jósika János, ki most Gr. Teleki Jóseffel, a' László testvér öccsével, és Katona Zsigmonddal együtt, nevezetett Gubern. Consiliariusnak, Aug 5d. elbucuzék² a' Vármegyétől. Jósika Erdélynek olly jó feje mint Cserei Miklós. Lángoltam meglátni, 's lángoltam látni egy Erdélyi Vármegyei Gyűlést is. Gróf Gyulayné elhireszteté [!] itt létemet, 's tudatta Jósikával hogy megjelenek utolsó ülésében. Ez elkészítette Vármegyéjét, hogy a' Magy. Írót fogadják-el Assessornak. — 'S én nem valék itt! — Ha megálmodhatám vala ezt, elhalasztám vala Szpatai útamat. Tegnap nála ebédlénk a' Grófné egész házával. Nagyobb férjfi mint vártam. 'S felesége Gr. Csáky Rosália szint olly nagy Assz. Két kis lyánya lyányomtól elválhatatlanná leve. 'S Branicska Martinusiusnak lakója volt; még áll Kápolnája, 's Jósika régi falainak szennyét respectálja.

Elhozám a' Lakos Románját Döbrenteinek, 's ez azt itéli, a' mit én. Ne siessen vele, sőt sokat változtasson rajta. Sok egyenlenséget lelünk mind ketten nem csak a' stílen, hanem a' Composition is. Közlénk egymással gondolkozásainkat, 's azok tökéletesen egyeznek. Döbr. fel fogja hozzád küldeni a' Kézírást, mert a' postaszekér itt jár-el, 's közleni fogja Crisisünket. — Itt van velem a' Te Horáztod is. Azért hoztam-el, hogy ha elbetegszem, vagy valamelly baj ér, dolgozhassam benne, 's időm hasztalanul ne teljen. Mivel semmi baj nem ért, illetetlen marada a' Kézírás.

Kánonok Dömét Kolosvártt Iclém. 48 órával elébb jött oda Püspökjével mint én. Barátságosan fogada, 's elbeszélé, hogy Téli Takács olvastatá vele a' Neologismus dolgában hozzá írt 's válasz nélkül hagyott levelemet. Szabadon 's bizodalommal szóllék hozzá. A' clique nem szűn meg dolgozni, 's ám dolgozzék ha kell. Ezek magasztalják a' Görög és Romai Classicusokat, de nem akarják hogy mi úgy írjunk mint ezek. Nekik csak könnyen érthetőség kell. Annál könnyebb nekünk győzni.

¹ Előbb fosztaték volt írva, később javította ki vagy Kazinczy F. vagy Kis J.

² Előbb elbácsúza.

A' Leoninus Kocczantyúsit is láttam, de Döbr. meg nem neveze. Visszamenőben ismét leszek nála. Az *ember* olly rettenetes mint az *Író*. Rettenetes herniája szembe ötöl. Szolgai lélek. Dr. Gyarmati egygy második Rousseau. Ezekről bőv képet festek Útazásomban.

Döbr. tisztel a' legforróbb tisztelettel. Ő nekem sok örömet ad minden órában. Holnap a' Hunyadi János várát nézem meg, Vasárnap sirjánál fogom hamvait adorálni. Élj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3247.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Dédács, August. 12d. 1816.

Tisztelt kedves barátom,

Az én útam nagyon elkésett, csak 9dikben érkeztem-meg Krassó Vármegyéből. De a' ki illy jól tölti napjait mint én töltöm mind itten mind Krassóban, az nem panaszkodhatik, hogy útja elkésett. — A' Sógorom D' Ellevaux bevive Lúgosra, hogy lássam a' kik ott laknak, 's egygy ebédnél Piacekné Asszonynál, 's azon bálban mellyet a' Sógorom öccse adott, alkalmasint láttam mind azokat a' kiket látni ott óhajthaték. Ezek között Lichtenstein Huszár Rgtbeli Major Gróf Bercsényit nevezem előtted, és B. Bruckenthalné Exct, kinek kedvéért a' bál tartatott. — Gr. Bercsényi, a' nélkül hogy én adtam volna alkalmatosságot a' Mesterség felől szóllani, a' Museum Napoleont emlegette, mert a' Gróf maga is fest; s így örömem vala érteni, hogy az Elbából haza jött Napoleon legelső látogatást Párizsban Dávidnál, a' Festónél, teve.

Tegnap a' mi szeretetre méltó Grófnénk Branicskára vive által, hol kevésbbé sürprenirozott maga B. Józsika János, mint Grófnéja; 's ez azért inkább mint a' látni óhajtott, és általam nagyon tisztelt, nagyon megszeretett lelkes férje, mert hogy B. Józsika Erdélynek legnagyobb fiai közzé tartozik, tudtam, hogy Grófnéja nagy Asszony, azt nem tudtam. Méltó feleség az illy férjhez. És osztán az a' nyájas két gyermek! Azoknál nem lelhetni semmi szeretetre méltóbbat. 'S a' ház az a' hol Martinuzzi lakott. 'S képzelj ott engem a' házhoz tartozóknak, Gróf Gyulainénak 's négy jó gyermekeinek 's Döbrenteinknek társaságában. Mind eddig, mostani Erdélyi útamban, előttem Fejér-Egyháza volt a' tető. De most már Fejér-Egyházával vetélkedik Branicska, 's ez amazt némelly

tekintetekben felül múlja. Ez is szép, amaz is az. Mindegyiknek meg van érdeme. De a' Dévai sik, a' Kenyérmezején kezdve Brancsikaig, nekem felejthetetlen marad. Józsika, Gyulainé, Zejk, Sípos, Naláczi 's a' Szászvárosiak kiket még nem ismerék, a' legritább vidéket is megkedveltethetnék velem. Millyennek kell lenni a' szép vidéknek.

Holnap Hunyadra teszünk egy religios Wahlfahrtot, 's tisztelni fogom ott Hunyadiaknak nagy árnyát, 's emlékezni fogok ott rólad és Berzsényidről. 15dben Síposnál leszek, 16ban Gyógyon, 17dikben Károlyvártt, 18ban Gáltón, mert Gróf Gyulainé mondá ott hogy itt járok, 's a' Fő Ispán parancsolta hogy megjelenjek nála. 19ben Maros Ujvárt, 20ban Tordán, 21ben 23dikig Kolozsvártt, 25ben Krasznán, 26ban is ott, 's nálad 27ben. Feleségem azt parancsolá, hogy nálad addig múlassak míg Te fogod parancsolni, 's te tudod hogy nálad örömmel múlatok. De ne feledd, hogy harmadik holnapja hogy feleségemet nem láttam.

Cserei Farkas azt jövendölé nekem hogy én Erdélyt nem fogom szeretni. Soha még jövendölés kevésbbé meg nem igazodott, mert Erdélyt soha még idegen inkább meg nem szerette. Én is látok itt gyengéket. De hol nincs az? 's gyenge é az mindég a' mit annak nézünk? Mi lenne a' világból, ha abban gyengék nem találtatnának? Az én kívánságaim igen szorosak, de türedelmesek.

Utazásaimnak vége 's örömeimnek koronája Zsibó lesz. — Gyermekeimet Erdély elhalmozá ajándékokkal: engedd hogy tőled feleségemnek kérjek valamit. Cserei tőled kapa aranyhalakat. Ha anyid van, hogy feleségemnek adhatsz belőlök egy két párt, kérlek ne eressz-el magadtól a' nélkül. Bánta hogy azt Bécsből nem hozza tavaly 's az neki kedvesebb lesz ha Zsibóról veszi.

A' mi Farkasunkat köszöntsd nevemben. Olvastam itt gyönyörű levelét. Az gyönyörű, mint mind az a' mit ő ír, mert írása meleg, sőt lángoló. Bár az ég derültebb volna felette. Cserei tett e lépést? De erről majd szóval.

Engedd mondanom: Krassóba menvén el, 's meghallván hogy B. Józsika Aug. 5d. búcsúzni fog Vármegyéjétől, feltettem hogy itt leszek, 's örültem hogy itt Gyülést láthatok. Az én Grófném mondta neki hogy itt leszek 's a' nemeslelkű férjfi elkészíté Vármegyéjét, hogy az engem Assessornak elfogadjon. Isten és lelke a' bizonyosság reá, hogy e' megtiszteltetésnek nem személyem miatt örültem volna, hanem Literatúránk miatt, 's oda van, mert itt nem valék, 's

Jósika nem Fő Ispán többé. 'S *töle* venni e' megtiszteltetést, a' kire elmondhatám vala Ciceroval: Lactor laudari a te laudatissimo viro.

Élj szerencsésen, tisztelt, igen szeretett barátom. Ő Nagyságának jelentsd a' legmélyebb tiszteletet. Ugyan ezt teszi az egész ház. — Cserei Miklóst lángolok meglátni. örök tisztelőd:

Kazinczy mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

3248.

Sipos Pál -- Kazinczynak.

Lelkem Barátom!

Ki pótolva van minden vesztésem, hogy Patakról — az az a' Te szomszédsgodból — el jöttem; mivel ott nem érhettem volna azt az örömet, a' meljet itt elválásunk után meg értem, hogy Téged ezen a' vidéken, még pedig nagy Contentummal járn láttalak.

Örvendem hogy közelebbről esmérhetted Erdéjlt: Öleljük az iljen Utazót Benned: mert az idegen más nemzetbéli Utazó el van foglalva attól az elő itélettől, hogy itt a' pallérozott világnak enyésző határ szélin jár, és fél barbarusokat fog tanulni.

Örvendem azt is, hogy a' leg jobb helyeken meg fordultál: Késedelmed gondot okozott volt, hogy ne talám valami baj ért; de mivel nints, ugy annak is igen örvendek.

Jőjj — vár ki terjesztett karokkal   holtig hív barátod
Sipos mpr.

U. I. Döbrenteit tiszteld szómmal: mond meg, gondom leszsz, a' kikről irt, azokat meg szerezni, de B. Nalátzi kívánnya hogy a' tudós congressus nálla Bábólnán tartattassék.

Én Titeket ad 15am expresse ebédre várlak, és így egy napot 's egy éjtszakát fogunk eggyütt tölthetni: ugy mégyünk innen ad 16am Bábólnára.

Ugy intézem hogy ad 15a B. Nalátzi nálam legyen ebéden, azért, ne hogy ti az ide jövetelt ebéd utánra halaszszátok, — a' szép Ház Grófnéja, a' kinek kezeit csókolom, meg enged, és el fog hozzám boesátni. M. Zejk Miklós Urat is fogjuk akkorra B. Nalátzival együtt tudósítani. Hát ha Consil. Kenderesi is akkorra meg érkez-nék! mert szándéka le jöni.

Eugeniet csókolom.

Kivül: 1

A Monsieur Monsieur François de Kazinczy

291

à *Dédats*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

32

3249.

30 A

Édes Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Úr! Kedves Barátom!

Régenn neu irtam! nem-is kell csudálni, noha teljes voltam az írhatás' terhével! — Harmad éve hogy Csórt B. Henyével felcseréltem. Nem éppenn kietlen Bakony ez, de Poétának alkalmatlan. Zordon a' nép! képzelné lehet a' régi makkal élöket. Ez a' Helység Nemességből áll, valamint a' szomszéd helyek-is. Minden tudományok az Armalisbann 's eszek a' Donatióbann nyugszik. Úr Isten! jutok-e még valaha valódi emberek közé!? Kisfaludi hozzám három mértföldnyire édesget látogatására, de Széphalom közelebb lenne még-is, hátt Patak? csak szárnyam volna. De majd elisfelejttem mit akarok. Még nem mondtam-le a' Poeziszról, noha csaknem a' szegény Ovid' tánczát járom. A' határunk — ne mondjam — a' falunk-is tele zsvivánnal és a' mezőn a' szántó embert-is ruhájától megfosztják; már magamat-is megkerestek — — — Carmibus metus omnis abest, etc. utinam!!! — No de csak engednem kell a' belső ösztönnek. Ugy látszik a' Múzsák hozzám esküdtek. Szeretlek! és most közelebb a' Poétai Berek mulattatván, a' 233-dik Laponn álló *Mennydörgés* megállapított; mert nekem-is van arról a' Felsőges muzsikai Hangzatról tulajdon Elegiám; de az ellent nem állván-is, kedvem támadt ezt-is hasonló rámára húzni, hogy az enyim mint állhat-ki vele szem közt. Az a' *Compositio* — megengedj Kedvesem — egyg illy gyalúlatlan ézletű Versezőnek mint én vagyok, a' mértékre nézve kedvetlenül hangzik; azért öntém az Ovid' formájába úgy a' mint itt fogod látni. Ítéld-meg Barátom, nem elrontám-e a' nem jól értett Conceptust! mert a' Némethez, a' ki rám nézve beszélni sem tud, nem folyamodhatok, hozzád, Apollójához folyamodok. Ha rá érsz, ird-meg mibenn hibáztam, hogy helyre hozzam. Az új forma ez:

322 230/231 2' 3000 7.

A levél zárlatán ép piros pecsét.

Nagy vagy 's rettenetes Te Világ' Ura, fellegeresztő
 'S fellegekenn járó, hol beborítod Eged'.
 Mint te vagy, olyan erős a' föld' fejedelmei közt nincs,
 Bár tova, mint a' nap' fénye, kihatna szavok.
 „Nagy vagy 's rettenetes“, nekem ezt recsegé füleimbe
 A' dörgés, mellynek hangja velőmre hatott.
 A' míg dörgésed ropogott, némulva fülelt 's most
 Zengeni, *rettenetes!* lantom utánna meri.
 A' nap igen hév volt mikor, intvén Délnek az újjad,
 Délről a' kékes gőz tolakodva jöve.
 'S imhol ezer völgyek 's pezsgő tavak' öblei szülték
 A' felleghegyeket 's ím nyomakodtak elő.
 És villám-lovaidd föld-rendítő szekereddél
 Önnét robbantak széljel ezernyi felé.
 Elragadák azok azt 's fel-alá nyargalva keresztül,
 A' bús fellegekenn szerte ropogva vivék.
 A' nap alábjt 's mind lassúbb-lassúbb leve hangja
 A' vadon erdőnek, melly riadozva nyögött.
 Szárnyaival földet korholt a' fecske 's az apró
 Szúnyogok a' levegőnn félve tanyáztak elegy.
 A' bika feltartván orrát tátogva kereste
 A' szelet, a' melly még özveszorúlva pihent.
 A' fák' lombjai sem lengtek; fúladvá pihegcsélt
 Ekkor az Énekelő 's volt pihegése nehéz.
 Végre parancsoltál a' szélnek: zúgjon erőssenn!
 Melly neki-lódulván, kezde suhítani nagyonn.
 'S a' hosszsan fityegő fellegbenn a' te ropogva
 Rettentő szekered' meszszeke-rengye hozá.
 Ott egymást üzvén szekerednek előtte csavargó
 Üszkeid, a' sűrű gyászt hasogatva törék.
 Nem recsegett még a' szekered, csak zörge: de fúladt
 Már-is az Énekelő 's lett pihegése nehézbb.
 Már dörgő szekered' terhes kerekének alatta
 Megrendült Buda-vár 's reszkete minden üreg.
 Megrendült az egész föld és mély gyomra, belől, a'
 Nagy ropogást hallván, elkomorodva nyögött.
 A' szemfényvesztő villámokat a' süketítő
 Csattanatok' dübögő hangja követte nyomonn.
 Mindenik ez közelebb lönn hírmondója halálnak
 Elbámúlt Nemem és félelem által alélt.
 Ülvén én lesütött fővel, lelkem' fenekénn csak
 A' nagy 's rettenetes szók' nesze hangza belől.

Széljel azonba tüzes villámid üvöltve dühödvénn,
 Egyik szinte mezőnk' zöld kebelébe csapott.
 Másik az elrémültt Duna' mélyjibe rejteze 's a' más
 Végetlen levegőnn, míg elalunna, repült.
 Más az erős cserfát hasogatta 's az Énekelő majd
 Jön másnap koszorút fenni 's elégve leli.
 A' Rózsás oda lett, az erős szelek azt lecsepülték!
 'S a' feldültt kertek' díszzeit öszve-törék.
 Így hullott a' tűz! — de, hogy ók Nememet ne nyilazzák,
 A' szekereenn járó ezt maga hagyta nekik.
 Most már szállítá vizeit, hogy omoljanak és, hogy
 Tócsákká legyenek, gyűljenek öszve vizont.
 A' felleghegyek így lettek mind végre lapályjá
 'S zörge de nem rohogott többször az Égi szekér.
 Felvetem én fejem' és a' Danlos' melyje kitágult,
 Felvidült 's könnyebb lett pihegése neki.
 Már éjszakra haladt az előbbi szekér, de moralyja
 Többnyire még hegyről hegyre bolyonga körül.
 Ekkor már bátrabb orczám' emelém az Egekre
 'S ím' amaz ív, — Isten' hídja Balamber idént,
 Most pedig engeszteltt orczád' árnyéka, szemöldöd (szemíved)
 Isten-atyánk, — ragyogó színbe' Keletre feszült.
 Gyöngyként lepte-el a' felhők' áldása mezőnket!
 Termésinn ragyogó harmat' özönje remeg.
 Nedveibenn vígann legel itt a' csorda, madár ott,
 'S új öröm a' mire már ébred az emberi Nem.
 Engem-is engem-is új érzés serkente-fel és ím'
 Lantom elővévén zengem örülve vele:
 „Nagy vagy 's irgalmas Te borongós Égkiderítő
 'S felleget elhajtó Égi kegyelmes Atya!“
 Ím' ott füstölög a' liget illetette nyiladtól!
 Ám de Nememre szemed' megkönyörülve vetéd.
 Elvala rejtve napod, de megént mosolyogva ragyog már,
 Tűz-súgára 's arany fényt cziterámra lehint.
 És én alkonyodó fényénél szent neved' áldváll,
 Háládó hanggal végzem az énekemet.

5118

Ezt, mondom, azért küldöm hozzád; mert a' Német Composit-
 torral öszvenem-vethetem! 's elmém' szüleménye nem lévén, nem
 változtathatom. Te pedig a' Németbenn gyönyört is érzesz, de az
 én inyemből, ha csak hallom is, víz csorog. Azokbann, a' mik a'
 Berkedbenn vagynak, látom a' Német észet és fájlalom hogy olly

erőszak néz-ki a' tőlök átalvett Darabokból. Én úgy ítélek hogy a' Poéta, mint itt, még akkor-is játszik, mikor a' legfelségesebb tárgy körül foglalatoskodik . . . Jaj be sok változást kellett tennem a' már kiadott verseimem-is! sokat elhánynom, sokat javitanom! Már letisztálva váraokznak ím e' munkáim: I. A' *Keserveim* 3—*Sdik Könyvei* 's a' már két ki-is adott javítva. II. Az *Erdő-Könyv*. III. A' Magyar Teokrit 's Magyar Mondóványaim (Gnoma). IV. A' Parlagi Múzsá. 3 Könyv. V. Az Anakreon' új fordítása egy sereg Anakreonizmusimmal. VI. Most kezdtem-el tisztálni a' *Halhatatlanság' Múzsája* nevűt 15 Könyvbenn, mellyek az ember' utóbbi és állandó végét tárgyazzák, a' lehetőségig felemelkedve. Képtelennek vélnéd hogy ez Dogma és még-is *Epicumot* mutat és Distichonokbann. Ez lesz a' legkidolgozottabb munkám etc. VII. Van Hevesdi nevű Románom-is Hexametrumokbann. 'S többek. VIII. NB. Az Epigrammáimat és Odáimat-is újra megrostáltam, kidolgoztam 's leirtam, javítottam vagy elhánytam 's újakkal bővítettem. Jaj nekem! imé l'estre szándékozom és házamat hagyni nem merem. Nálunk sok a' zshivány — a' falunkbann-is — itt a' ház és pinczeverés, fosztás nem újság. Harmadik esztendeje hogy itt lakom és már a' pinczém' felkotonázták [!], méhesen' felverték. Félek a' kártól. Pedig keves jövedelmemből a' nagyobbik fiam évenként sokat lehúz. Pápa olly drága város, hogy az eggyik fiam kosztja 300 for. A' másik-is menni akar — Nem tudom mint állom-ki a' nagy költséget . . . Barátom! az újabb munkáid' még nem kaphattam. Ide l'osta sem újsággal sem Levéllel nem szolgálhat: mindazáltal Veszprémből, melly ide legközelebb esik, 3 mértföldre, vagy Kanonok Horvát János által, vagy egyenest a' Postáról, hol kerestetni fogom, ha írni nem restelled, megkapom. Kanonok Horvát fogadta, hogy a' mi Könyvet szerzeni akarok, meg hozatja, 's azonba néha ő-is felejt. Élj sokáig és szeress, ki téged szerettek Balaton Henyébenn Szala Vármegyébenn 18. Aug. 1816. 17081 70818 2'

Kedvesem

A' te Édesed mk.

NB. Éppenn mikor ezen Levelemet Veszprémbe akarom-vala elküldeni a' Postára, betoppan ez a' S. Pataki Suplicans, a' ki vitélét szívesen elvállalta. — Vajha mehetnék még vissza a' Pataki Elisium felé! Talám megújúlnék. Elrettentem a' jövendőtől. — Barátom a' ti emlékezetetek vonszon! Majd mászszor meghatározottabb gondolatimat terjesztem elődbe. De míg a' lenne, jó hogy jut eszembe!

A' Pápai Deákok sürgetik a' Magyar Horácztot. Ha megvan az a' kis Dedikatória, mellyet az *Ars Poetica'* elibe akarok nyomtattatni, küld-meg, mert elvesztetem. Külömbenn újat kell csinálnom. É. G.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3250.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Euer Hochgeboren!

Joseph Freyherr Hormayr, durch seine literarische Arbeiten Ihnen gewiss, vielleicht aber auch persönlich bekannt, hat mir beiliegenden Brief zugesendet, und mich ersucht, ihn Euer Hochgeboren einzuhändigen; ich habe bis izt gezögert ihn Euer Hochgeboren zu schicken, denn ich hatte die Hoffnung genährt, mir würde das Vergnügen werden, ihnen meine Aufwartung zu Szép-Halom machen zu können; diese Hoffnung hat fehlgeschlagen, und ich sehe mich genöthigt diesen Brief dahin zu schicken, wo ich selbst gerne wäre. Das Unternehmen des Freyherr Hormayr verdient schon als literarisches Werk allein betrachtete alle Unterstützung; wie wichtig aber uns die gegenwärtige Tendenz einer Zeit-Schrift ist, brauch ich wohl nicht dem grösten Beförderer alles Vaterländischen Wissens zu sagen; Gregor Berzeviczy, Schedius, und einige hiesige Gelehrte haben ihm ihren Beitritt versprochen, diesem Vereine würden Sie die Krone aufsetzen, wenn Sie Hormayrs Beginnen begünstigen wollen. Die Briefe an Hormayr werden am sichersten im doppelten Couvert über Wien nach Brün an die Johann Georg Gastliche Buchhandlung, oder an mich hieher adressirt; die innere Adresse ist: An Joseph Freyherrn Hormayr K. K. Hofrath. Ich bin mit der vollkommensten Hochachtung

Euer Hochgeboren

Ofen am 20ten August 816

ergebenster Diener¹

Johann G. Mailáth mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

¹ Csak az aláírás Majláth J. grófé, a levél idegen kéz írása.

3251.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Kolozsvár Aug. 26d. 1816.

Méltóságos Grófné,

nagy tiszteletű Nagyságos Asszonyom,

B. Bornemisza Pál Benczenczen hétfőn reggel azt beszéllé nekünk, hogy a' Dédacsiak még akkor is sírtak utánunk. Mi Benczenczen még nem sírtunk, mert még velünk vala Lajos és Döbrentei. De minekutána elválánk egymástól, Génie és a' leánya is sírt; én csak elfogott szívvel emlegettem azt a' szép házat a' mellynél szeretetre 's tiszteletre méltóbbat soha sem láttam és látni soha nem fogok. Így teszi Nagysád jókká mind azokat a' kik Nagyságodhoz közelítenek. Ezen érzéssel emlegetém itt Nagyságodat ma Gróf Gyulay Sámuelnének és B. Splényi Ferencznének, 's így fogom ma B. Dánielné Ő Exc-nál, 's holnap után Zsibón és osztán mindenütt. Imádott Süsie, miért nem lakik Nagyságod ott a' hol Theréz lakik és én?

Mingyárt megyek enni Gróf Toldalaginéhoz, kinek házánál Consil. Kenderesi lakik. Azért végzem leveletem. Örök hálát Nagyságodnak minden kegyességeiért.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3252.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak s Karolinának.

Lajosnak.

Édes, édes barátom,

Elváltunk, 's minden lépten érzem hogy elváltunk. Szorulj mellyemre, 's csókolj-meg azzal a' lángoló csókkal, a' mellyel csókolni senki sem tud más, mint az én kedves Lajosom. Melly igen örülök hogy Téged is láthattalak, annak a' szép háznak minden tagjaival, a' mellyhez Te is tartozol. — Berzsenyit itt még sem Guttmannál sem Tielschnél nem kaphatni, és így a' mi Döbrenteink kedvét nem teljesíthetém. Egyéb Commissiójít elvégzem. Schmelzerhez ma 5 órakor megyek leöntetni fejemet. Már megkértem reá. Zsibóról új leveletem veszed. Csókold a' kedves Döbrenteit, 's Com-

tesse Fannynak és Stanzinak jelentsd forró tiszteletemet. Öllek, édes barátom, olly forrón, mint Te szoktál engemet.

Kolozsvár Aug. 26d. 1816. Kazinczyd.

Mélt. Kenderesy Úr megígérte, hogy rezét ide adja, 's azt viszem.

Comtesse Lolottnak.

Imádott barátném,

Miolta Nagysádat láttam, nem merem azon névvel szóllítani, a' mellyel eddig szóllítottam. Nagyságodat nem a' barátság' játékos nevezetével kell nekem neveznem, hanem a' tisztelet' komoly titulusaival. De Nagysád nekem mindég az én szeretett Lolottom. Nagysád az a' kit szívem mindenek felett tisztelet és szeret. Éljen boldogúl Nagysád, 's tartson-meg megbecsülhetetlen emlékezetében.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3253.

Kazinczy — Buczy Emílnék.

Tihó, Aug. 27d. 1816. Kedden.

Kedves barátom,

Hosszas kalandozásaim után Erdélyben, minekutána Vásárhelyt, Szebent, Hunyad Vármegyét szintén Lúgosig Krassóban, megjártam, 's a' Hunyadi János lakhelyét Vajda Hunyadon, 's Cen-Sarcophagusát Károlyvártt megnéztem, megyek haza felé, 's ez estve ide érkeztem, 's már íme láttam azt a' nagy embert, a' kit sok esztendőök olta csudálok és szeretek. Holnap reggel által megyek Zsibóra 's ott mulatok talán Sept. elsőjéig, az az úgy, hogy onnan Sept. 2dikán megyek-el. Hallom, látni akarsz, 's annak örvendek. Jöjj, kiterjesztett karokkal várlak. De jelentsd alázatos tiszteletemet a' Mélt. Grófnénak 's Grófnak, kiket hogy látni szerencsém volt, szinte kevélykedem. Soha még Erdélyt egy Vendége sem látta szívesebb tisztelettel mint én. Itt nagy férjfiakat, 's igen nagy Asszonyokat láttam, 's ilyen mingyárt B. Józsika János és a' Grófnéja. Élj szerencsésen, kedves barátom. Döbrenteit Dédácson hagyám. Ő most Zarádon fog lenni.

Kazinczy mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 54. sz.]

3254.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Kedves barátom!

A' Legényedet elhozták, de beteg, hónap hánytatót adatok neki, három vagy négy nap múlva helyre áll, addig légy Teis Vidékünkben. Vesselényit tsókolom, és neked Feleségem 's leányom szíves tiszteletét jelentvén, vagyok *mon ami* igaz barátod
Tihó, 30-a Aug. 816. Cserei Miklós mpr.

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur François de Kazintzi, mon très cher ami.
à *Sibó.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3255.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 31dik Aug. 816.

Kedves Barátom!

Az estve fél tízre értettem Sibón lételedet — sietnék öleléssedre, ha Bor vízzel nem élnék, és láthatásodért eszt is félbe hagynám, ha az Orvosoktól kemény parancsolatom nem volna ezen curával szorgalmatosan való élésre, és így csak aval maradok, hogy a leg szebb örömöktül meg fosztatva, iszom a torkomat gerezdelő savanyu italt. — Dédácsrul aug. 10kén költ kedves Leveledet utolsó postával vettem — ennek értelme szerint naponként vártalak ide — és meg vallo, nagyon is vártalak. Örvendve értetem Leveledbül, hogy Erdéljt meg szeretted — egy hazafinak kedves dolog lehet, midőn Hazáját oljan embertül, mint Te vagy, kedveltetni, szerettetni láthattya. Én csak a maradok [az] Erdéljiek iránt, a kinek már ismérsz — és meg vallo, ohaitanám, hogy magad is Barátom, sokokat, a kiket hallok tölled dicsértetni, ismernél meg közelebrül. Tudván, mennyi örömök várnak honnyodba — nem is merlek ide hívni — azomba ha lehetséges, kérlek, akár mi rövid mulatásra ted szerencséssé jelen lételeddel nem láthatásodon

1 A levél zárlatán törött piros pecsét. [Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

busuló Barátodat. — Egyik leveledbe emlékeztél volt, hogy a Várad felől Nyiresre vivő paiki ut mellett job kézrül két Acer rubrum állana és én ebbül lapukot külgyek néked — a minapiba Kolosvárra menvén — a leg nagyobb szorgalmatossággal vigyáztam — de sehult az uthoz közel Acer fát semmi nemüt nem találtam -- hanem beljeb az utnál, egy rétes völgynek széllén ál egy szép acer isolalva -- ennek lapjaibul vettem, és küldök is ide zárva, de ez nem rubrum, hanem Acer platanoides. — Feleségem tisztel és nem mulattya maga meg köszönni neve napjára rolla való barátságos meg emlékeződted, Geniet csókoljuk -- Buczit ölelem veled egygütt -- és hogy ha nem láthatnálak (a mit nagy[on] sainállanék), kívánom, szerencsésen térj kedves honnyod kellemjei közö, és szeresd állandólag

Hiv tisztelő barátodat

Cs.

Az acer lapukbul kívánságod szerint Haller Jánosnak is fogok küldeni.

Kivül: 1

711

Tekintetes

Kazinczy Ferencz Urnak. Sibón.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. V. köt.]

3256.

Cserey Miklós -- Kazinczynek.

Tihón. 1-a Sept. 816.

Kedves Barátom!

Leg betsesebb napjaim közö számlálom azt, melyen leg elébb megláttalak; a' következő, melyet pusztás Házomnál egygütt tölténc, hasonló vala, — 's annak örömet a' harmadikon és a' negyediken újjitni kívántam; — újjitottamis, a' mennyiben elnúlhatatlan foglalatosságaim engedték, hogy egy néhány órátkámat látásoddal 's társasággoddal édesítsem. Nem kívántam én azt, (vagyis *nem praetendáltam*) hogy ide fáradgy, — de nemis reménlettem, — — sokkal inkább gondóltam hogy magam szakaszlihatok a' mái órráimból ölelésedre, — 's általis mennék, de éppen le vannak húzva a' patkók a' lovaim lábairól. Hogy Kedveseidhez haza sietz, nem

1 A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

tsudáalom; kívánom szivemből, hogy szerentsésen érkezzél 's egészségben ölelhessed őket, mind részedről mind pedig részekről. A' legényed a' hánytató után jobbskán van, de a' nyelve még nem tiszta, könnyen leüti a' betegség ha orvossággal nem élteted. Én neki egy kalány Swetziai Tincturát adtam, — estvére szekeren által küldöm, de hogy az uton a' szekeredet tarthassa, nem remélem, mert a' betegség az erejéből sokat apasztott, — és így jónak gondolnám ötöt egy ökor szekeren vitetni, leg alább az első napon, — abban Wesselényiné könnyen segéltene [!], — magadnak pedig a' kotsidon egy szekértartót vinni, mert a' meddig Magyar Országba érsz, még lesznek roszsz útaid.

Mólnárékot köszöntöm, tsókolom. Grófnédát ismeretlenülis tisztelem, kezét tsókolom. A' Feleségem és a' Leányom igen érzékenyül sajnálják, hogy több ideig nem lehettek veled, 's köszöntnek szivesen, — a' Bárónénak 's Miklósnakis jelentsd tiszteletünket. Mi tsak holnap vetsernye tájban indulunk. A' Lexicon készítés plánumának ki dolgozását ujjolagis ajánlom, — maradván telyes szívvél

hív barátod

Cserei Miklós mpr.

P. S. Kérlek, tudakozd meg hogy hól lehetne bár tsak 15 vagy 20 butellia jó Hegyallyi [!] aszu szőlő bórt venni és mi vólna az ára? 's tudósits. Én a' pénzt kezedhez küldeném.

Kivül:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzi.

à Sibó.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3257.

Cserey Miklós — Kazineczynak.

Kedves Barátom!

Egy ujj materia adta elé magát, melyről neked irnom kell. Ezt az Atyámfiát, kit nállam láttál, Bogáti Lajost, szüntelen ösztönözem hogy tegyen egy betsületes házosságot: minthogy fiu Testvére nintsen. Horváth Tamás azt erőssíti, hogy a' Fő Prov[incia]lis Co[mmi]ssariusnak Veég Ur eő Excellentiájának egyetlenegy leányát

megkaphatná. Én ezt nem hiszem, — de mégis, — hogy semmit abból a' mi Atyámfia'nak boldogittására szolgálhat, el ne múltsak, — Kérdést teszek neked, *mit gondólsz rólla?* Ez az Ifju ember 30 esztendő's, jó nemzetség, jó Characterú Ifju ember, és jó gazda; de a' Jóságáa éppen nem nagy, tudománya közepes, qualificatiója tsak olyan a' milyen egy Székely földön lakó embernek lehet. Horváth azt mondja, hogy mivel a' Kis asszony nem szép, az apja nem vetné meg a' betsületes szegény legényt. Ird meg mit itélsz? — Horváth azt mondja, hogy Gróf Fáiné válólta magára, hogy oda egy jó Magyar Ifiat szerez: ha tehát Gróf Fáínét ismered, ird meg mit kellene tselekedni? 's lehetncé remélneni?

Az ott lévő'knek jelentsd tiszteletünket, az enyimek ölelnek
Téged, én pedig vagyok igaz barátod
Tihó 1-a Sept. 816. Cserei Miklós.

P. S. A' Hajdudat viszik.

Kivül:

Kedves Barátomnak Kazintzi Ferentz Úrnak szíves tisztelettel.
Sibón.

[Érdelíje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3258.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Már ülök szekerembe, mikor válaszodat veszem. Köszönöm gondolatid közlését. Az Isten, a' ki Téged a' legbetsületesebb embernek és a' Magyar Egen az első Irónak rendeltt, minekutánna Erdélytis láttad, juttasson szerentsésen vissza Honnyodba, hogy azt a' mit meg inditottál, a' Két Hazának meg egyező örömére juttasd. Adieu! Tsókollak! irj nekem, ird meg miként érkeztedél, miként találtad Kedveseidet! — Tiszteld nevemben az ott lévő'ket, és szeressed

Tihó 2-a Sept. 816.

Hív barátodat

Cs. Mikló'st.

* A levél zárlatán ép piros pecsét.

Kivül: †

Spectabili ac Generoso Domino Francisco Kazintzi Complurium
I. Comitatum Tabulae Judriae e Primariis Assessori, Domino mihi
Colendissimo. Sibó.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3259.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom, Septemb. 13d. 1816.

Kedves barátom,

A' *TE principium*. Ez a' legelső levél, mellyet haza-érkezésem
olta írok, mert Te vagy az első mind azok közül a' kiket Erdély-
ben láttam, 's a' barátság és tisztelet áldozatja Tégedet illet, minden
nevezetelnél nagyobb barátom! Mi Carlószunk, valamikor Téged
emlitemek; mindannyiszor emelkedve érzem lelkemet, mert előttem
képe, mi *vagy* és mi *maradsz*. Te vagy mielőttünk az igazi nagy-
ságnak ideálja, 's a' mi hitünk minket meg nem csal. - Oh bará-
tom, midőn én Hadadon a' Canapé mellett ültem, és ott azt csinál-
tam, a' mit, ha meg nem csalatkozom, mind a' jó tónus, mind a'
jó-szívűség, mind a' szempillantás szüksége tölem talán akaratom
ellen is kívántak, mint tiszteltem én a' 'Te magad' viseletedet, 's
hány ízben ragada-meg az a' gondolat, hogy mit fogna mondani
felőled a' Te nagylelkű Atyád, ha egéből lepillantathna, 's ilyennek
láthatna. Ne feledd soha, kedves barátom, ki volt az Atyád, ki az
Anyád, 's mivel tartozol a' te Patakidnak, kik mindhármán Tőled
várják igazi megtiszteltetéseket. Neked intésekre nincs szükséged, de
engedd barátodnak, hogy ő, örvendve azon, hogy olyannak talált a'
milyennek óhajtott, sőt még többnek mint a' milyennek képzelt,
Néked még intéseket is adhasson.

Qui monet ut facias quod jam facis, ille monendo
Laudat, et hortatu comprobat acto tuo.

Én Hadadon elmeneteled után még egész napot töltöttem.
B. Wesselényi Farkas hallani akara tölem holmit, 's teljesítém
óhajtasát. Tartoztam ezzel megbecsülhetetlen jószívűségéért, 's örömet

† Idegen kézzel. — A levél zárlatán kettőtört piros pecsét.

mulattam kedves és épen nem üres társaságában. Néztük a' holdat és Szaturnt, hallgattuk a' Caudella' Muzsikáját 's a' Ménard' éneklését, 's két óra tájban fekvénk-le. Rokonodtól tanultam, 's elcsudálkozám hogy abban a' tárgyban leczkéket is hallgatott, 's haszonnal hallgatott.

Magyar-Országra 7dben igen korán értem, végig jártam a' Károlyi kertet, hogy lássam, mi leve a' nem bölcs ültetésből — *erdő*, 's felkeresém a' két Vice-Ispánt, hogy tőlök híreket halljak. Itt megláttam Ajtay Samuel V[ice] Notáriust, ki a' Magyarúl Olvasóknak olly derék Univers[alis] Historiát ada, 's többekre buzdítottam. Éjszakára Nyír-Bátorba értem, 's Gyulay Lajoshoz onnan méne első levelém.

Bruce Szopor olta szabadon jött egész eddig; valaki elől talált, mind megállá csudálni szépségét, 's én kevélykedve mondtam hogy a' Te ajándékod. Ma ki akarék menni rajta, de esik az eső; 's így eddig még csak Emil ült hátán. — Sophienknak adott ajándékod Hadadon mind elhala. Hihető az üvegben valami állott, mellynek izét és szagát nem tűrhették. Ő azt így is köszöni, 's örvendett azon hírnek, hogy Te ötet a' *mi Sophienknak* nevezgetéd.

Én ide Septemb. 10dikén értem ebéd előtt kevéssel. Az volt szándékom, hogy szekeremet a' domb alatt megállítom, 's magam és a' leányom feljövünk, 's egyszerre nyitjuk-meg az ajtót. De eggy emberem meg tudta valakitől, hogy már Liskán valék, 's hírt ada itt, hogy éjszakára bizonyosan itt leszek. A' gyermekek tehát lesben állanak, 's alig emelkedék-fel szekerem az Ujhelyi úton a' partról, 's csoportosan szaladtak előnkbe. Talán épen azon a' helyen, hol Téged öleltelek volt meg, előmbe jöve a' mi Sophienk. Zokogva, fuldokolva sírtunk mind ketten, 's én egész mértékben érzém, mit vesztettem Erdélyi megbecsülhetetlen örömeim által. E' scéna nem talál szót kifestésére. Nem bánhatom, nem bánom hogy láttam Erdélyt, örvendek sorsomnak hogy azt az áldott földet, a' Carlosz' hazáját 's Zsibót 's annyi jó és nagy embert láttam, de sajnálom hogy három holnapig voltam távol az én szeretetemre legméltóbb asszonytól! Elvesztett örömeimet illő lesz kipótolnom, 's ki fogom: sok ideig nem megyek-el a' háztól. — Gyermekeimet jól találtam, 's az alatt hogy távol valék, nem ére nagy kár.

A' mi igen kedves Buczinknak és az általam szívesen szeretett Kornisnak e' napokban írni fogok. Mondd ezt nekik, ha talán hozzájok írni fogsz. Barátom, a' gyertyán-cabinet a' kis kertben, 's az a'

szép ülő a csorgó kútnál, Néked, Buczinak, Kornisnak, Farkasnak és nekem, örökre szent. Én ugyan oda igen sokszor fogok visszakiváncskozni.

Jelentsd alázatos tiszteletemet 's kézcsokomat Ő Nagyságának; feleségem a' legszívesebb tisztelettel köszöni Ő Nagyságának minden erántam 's leányához bizonyított kegyességeit, Magadat azzal az indulattal, melly túl van minden félre-értethetésen, forróan csókol. Kedves neki is az az indulat, hogy Te tavasszal itt léssesz. Kormányozza dolgaidat a' téged szerető Isten úgy, hogy mindent megkapj a' mit óhajtasz. Senki sem érdemli azt úgy mint Te.

Казинцы мпр. Kazinczy mpr.

Szathmár, Szabolcs és Bihar hajtást tartottak a' 70 személyből öszveállott haramiákra, 's négyet közülök megkaptak, 's Vajdajokat, egy Kovács nevű Nemes-embert három társával felakasztatták jure statario. — Öcsém Ibrányi Antal Úr beszéllé, hogy későbben harminczat ismét megkaptak. Ezt a' hírt Ibrányi azon Szolgabírótól vette, a' ki Relatiót teve eránta Szabolcsban, és így kétséget a' dolog nem szenved. Nekem az útban nem vala semmi bajom.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

1789 91

3260.

191

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Безпалом Септемб. 13д. 1816.

Б. ПОНЕ

Tisztelt kedves barátném,

Harmad napja hogy itthon vagyok, 's ez a' második levél mellyet ennyi öröm, ennyi dolog közt írnom lehet; megenged Nagysád, hogy minek utána a' mi kedves Lajosunknak 's óáltala Nagysádnak is, Nyír-Bátorból már írtam, 's az első levelet Magyar-Országról az elfelejthetetlen Dédácsra írtam, innen Wesselényinek írtam az elsőt. — Oh angyali szívű kedves, kedves leány! melly öröm az nekem, hogy én magamat kiszakasztottam feleségem 's gyermekeim' karjaik közzül, 's megláttam Erdélyt 's Erdélynek tiszteletre 's szeretetre legméltóbb házát, a' Dédácsit! hogy én Nagysádat nem leveleiből csak többé, nem csak idéában, hanem látása után is ismerhetem! Melly öröm az nekem, hogy Géniet magammal vittem erre az útra! hogy azt láttam, hogy a' szeretetre legméltóbb

leány ezt a' gyermeket mely anyaisan szereti! A' mi Sophienk, (így nevezi ötet Wesselényi — nevezze hát Nagysád is így) úgy találja, hogy Genie ezen út által nagyon kifejtődött, következőképen hogy a' mit a' leczkék által vesztett is, a' Nagysáddal lételben kipótolta. A' gyermek feldicsekedett mind azzal a' mit Nagysád vele tett, 's nem csak azzal a' mit neki Nagysád, és a' még mindig szép és jó Grófné, 's Nagysádnak ehhez a' jó anyához méltó testvérei adtak, vesztegetve adtak; 's nevezetesen tegnap estve lábai mellé ült az anyjának, 's Marcsával együtt ketten beszélék, mely napokat élünk mind a' szép Dédácson 's Dédács szép táján, mind az igen igen rút Andrásfalván; 's én mosolygva nézém hogy Génie mint *jöve szinte tűzbe*, midőn Marcsa is beszélle, 's hogy kívánta, hogy *csak ő szállhasson*. A' többek közt Génie azt is beszélle, mint rogyott ő a' sárba, 's hogy vontaki Lajos, hogy osztán oda Lajos is beesett. Nincs olly kicsinység, a' mit ő már sok ízben el nem mondott volna; hogy a' Grófné mint nevette, midőn ő Comtesse Lottit arra tanította, hogy miként kell a' vaját becsináltatni; hogy a' Grófné mint mondá nekem, midőn megigértém, hogy Sophiet reá igyekszem venni, hogy jöjjön a' jövő nyáron ő is Erdélybe, 's hogy akkor más gyermekemet hozom-be: Nein, nein, Génie darf nicht wegbleiben! — 's Sophie meg vala hatva Nagyságtoknak ennyi nem remélt, nem érdemlett kegyességei által. Mondottam Sophienak, hogy Géniet bizvást ott hagyhattam volna, 's ő nem volt volna terhekre Nagyságtoknak. — Ma reggel még ágyban valék, midőn köztök ismét Lotti vala a' beszéd. Látod, Génie, mondá az anyja, ha én meghalok, neked kész anyád van, Lotti téged magához veszen. 'S imhol reá a' felelet; olvassa azt Nagysád a' Génie' hangjával; én csak arról felelek, hogy az mind a' Génie szava: Én biZSony nem megyek; én gaZSdasszonya leszek apámnak; hanem akkol kélni fogom Lottit, hogy jöjjön hozzánk lakni. — Meg fogja e látni Sophie Nagyságtokat, meg fogja e a' jövő nyáron láthatni, ki felelhet arról? annyi való, hogy Sophie Nagyságtokat úgy szereti, mintha már látta volna. — A' Napamat tegnap meglátogatám, 's ötet, 's a' Sógor Asszonyomat 's Sógoromat sok ízben sirásra fakaszták beszéléseim. 'S ilyen vala az is, midőn mondám, hogy Comtesse Fanni Andrásfalván olly ellentállhatatlanul marasztalta-meg, hogy a' midőn a' Grófné és Lotti által meg nem tántorítatánk, kénytelen valék felkiáltani a' szerény 's magához keveset bízó Fanninak azt mondani, hogy megmaradok, 's egyenesen értte maradok.

40 Nagysád óhajtani fogja tudni, mint értem haza, 's ezt beszél-
lem örömmel.

Septbr. 9dikén Liszkán háltam. Egy emberem valamilyen Ujhelyi Asztalosnét hordott volt Mária-Polesra, 's megismerte szekeremet, 's szólott velem. Minthogy ő holdvilágnál Ujhelyig akara jóni, meg-
izentem általa, hogy más nap itt leszek. Baja történt, 's általadta
izenetemet egy más emberemnek, kivel az Ujhelyi heti-vásárban
öszve-találkozott. Így ez csak épen fél órával adhatta által a' hirt
feleségemnek, még pedig megtévedésből úgy, hogy én éjszakára
fognék megérkezni. Feleségem így ebédre nem várt. De három gyer-
mekem 's az itt tanúlok azonnal szaladtak 's lestek. Én csakhamar
felemelkedém egy partocska megől. A' gyerekek sikoltva jöttek
előmbe le a' dombon. Végre Sophie is. Én már régen kiköttem volt
a' szekérből. Mellyemre szoritottam a' legjobb asszonyt a' kit az
Isten teremthete, 's zokogva sirtam. Sok örömet ada nekem Erdély,
's Erdély méltó vala hogy lássam: de soha még három holnapig
nem voltam Sophie nélkül, ez az út pedig fél nap híján épen három
holnapomba került. — Ah, édes Lolott, az életnek sok örömei van-
nak, én Erdélyben igen sok, igen nagy örömökkel éltem, boldogabb
soha nem voltam mint Erdélyben: de — férj vagyok, atya vagyok,
's enyém Sophie.

41 Niekreisnénak tegnap a' Napam által küldém-meg a' levelet.
A' Sógorasszonyom mondja, hogy Niekreis, az az, a' Musikus, e'
télén megholt, 's Niekreisné özvegyen maradt.

Egyéb ujságot a' mi a' Grófnét távolról is interesszállhatná,
nem írhatok, mint azt, hogy az elmúlt vasárnap, Sept. 8dikán,
Comáromy István Fő Notárius és Bárczay Dániel Urnak második
szülött leánya gyűrűt váltának. Ezt maga beszéllé tegnap az Ősém
Comáromy István. A' menyasszony neve Borbála. A' nénje pedig
Bárczay István Ferenczné.

Csókolja érettem és a' leányomért Nagysád a' Grófné kezeit,
csókolja Lajost, 's tisztelje szeretetre olly méltó testvéreit, 's ajánljon
mindnyájoknak kegyességébe, kedvező emlékezetébe. Magát Nagy-
sádat arra kérem, hogy higgye, hogy Dédácsot a' világon senki sem
áldja úgy mint Kazinczy Ferencz mpr.

42 Ez az ujság a' Nagysádnak a' Grófné kezétől érte meg.
[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3261.

Kazinczy Döbrentei Gábornak.

Széphalom Sept. 13d. 1816.

Az én Döbrenteimnek.

Kedves barátom,

En ide Sept. 10d. érkeztem ebéd előtt. Jún. 11dikén kezdvén útamat, az épen három hónapba került. — Sok idő! de mennyi öröm! és melly nagy öröm! Oh, mind a' mellett hogy sok idő, áldalak benneteket, édes barálim, a' kik reá vevétek, hogy a' jó Erdélyt, és a' világnak szeretetre legméltóbb háza-népét meglássam. Így nevezem én mindég a' Dédácsit.

Asztalom' főkjában igen igen sok leveleket találtam. Trattner tudósít, hogy a' Messziást nem nyomtathatja mind addig, míg Előfizetőji többen nem lesznek. Ezt a' Kend[eressy] képe miatt kell tudnod. — Téli Takács József közli velem Horvát András Téli Pleb. Urnak hozzá írt levelét, mellyben ez felel azon levelemre, mellyet én Takácsnak írtam a' Neologismus Apológiájára. Az (tudnillik a' Horváté) sok ívekből áll, és mint az előbbeni, mellyet olvasál, szörnyen vagdaló. Az én feleletem épen olly nyugalmas lesz mint az volt, melly felől Szemere azt írja, hogy tiszteli nyugodalmamat. Rendes emberek. — Olvasád leveletem Ruszekhez, 's láttad hogy én engesztelni akarám általa Himfyt. Ez úgy felele Ruszeknek (az az nekem) mint a' legdühösebb részeg. Soha nekem nagyobb triumphot senki sem adott. Szeretem mikor Antagonistám így producálja magát. Engem vénasszonyinak, kofának, hazugnak, csapodárnak mond és nevez, 's találd miért? Mert azt mondám hogy ő *Kámon* született. (Ezt tehát *én költöttem*, vagy csak a' *tudósító* hibázott?) — hogy ő Vas Vármegyében nem terjeszté a' Mondolatot. (Vétettem e hogy a' Berzsenyi levelének hittem?) Csapodár vagyok, mert magasztalom Báróczit és a' dicséretre semmi esetben nem méltó Daykát. Báróczitól ő semmit nem tanult; az mikor a' Gárdában ő volt, rosszul beszélt, rosszul írt, eggy

rút fősvény

volt. — Dúl, fül, szilkozódik; a' Révai, a' hősökös Révai szeretetét hányja szememre, 's neki Verseghy az ember, nyilván mert Verseghy Ypsilonista. — Ezt a' levelet Ruszek megmutatá Festetics

Györgynek, ez ezt leíratta 's osztogatja mindenfelé, 's nekem így juta kezemhez. Azoknak, a' kiket szívem szeret, magasztalása Himfy előtt kofáskodás, vénasszonykodás. — Hiszed e hogy engem bánt ez a' levél? Sőt igen örvendek neki. Bár minden ellenségem így bánjon magával!

Superint. Kis nagyon javallja, magasztalva, buzdítva javallja Neologismusaimat, 's csak azt sajnálja, hogy minden Kötet mellé Glossariumot nem vetettem. Ez nekem épen váratlan vala, 's nagy ír a' Himfy és Horvát¹ bántásaira.

Szemere írja, hogy Horvát István ötét vastagúl támadá-meg Szent-Miklósinak jelenlétében azért, hogy én Takácsnak és Horvát-nak az általad látott levelet irtam a' Neologismus dolgában, úgy hogy Szemere kénytelen vala hasonlóul vastagon bántani Horvát-tal, Szent-Miklósinak jelenlétében, ki ott talán először volt. Mert a' Pestiek Szemerét és engem egy személynek néznek. — Kenderesi szerént mert én bizony mind azzal nem gondolok.

Tudni fogsz mindent, de én a' Horvát hosszú levelét meg sem olvastam még. Nem volt időm. Jó hogy kibeszélik magokat.

Retzernek vettem feleletét. Az meleg.

B. Hormayr egy igen szép és hosszú levelében hív meg Archívje gazdagítására. A' levelet Gróf Majláth János küldi egy képzelhetetlenül melegen írt levélben. Nem tudom mit adhatok, mert el lesznek fogva. Sok a' dolgom.

Élj szerencsésen, igen igen kedves barátom, 's öleld, csókold a' szeretetre olly igen méltó Lajost. Kazinczy mpr.

Kis sürgeti a' Lakos Románját. Küldd fel jegyzéseiddel. Bersenyinek új kiadását még nem láttam.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. költ.]

3262.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

1816. szept. 13.

Széphalom Sept. 13d. 1816.

Édes barátom,

Jún. 11d. indultam Erdélybe, hol Zsibónál tovább soha sem valék, 's Sept. 10d. érkeztem vissza házaamhoz. Kivéven azt az

¹ E név helyett előbb *Takács*-ot írt.

időmet, melyet szerelem tevé boldoggá, soha szebb 3 hónapja még nem tölt el életemnek. Mi Magyar Országiak nem ismerjük Erdélyt, mert mi csak Napnyugat felé megyünk, ha megyünk. E' szerént jónak látom ezen útazásomat megírni, 's kiadom. Tanulja ebből Nemzetem szeretni a' maga felét.

Erdélyben csak egy Asszonyt leltem a' ki velem németül szólla, 's az is Magyar Országi leány volt, Gr. Kemény Farkasné, szül. Batthyáni leány. Ott a' társaság nyelve magyar. Láttam Kolozs-várt, Vásárhelyt, Szebent, Vajda Hunyadot, a' Hunyadi János Várát, a' Kenyérmezejét, Gyula Fejérvárt, Enyedet, Zsibót, Hadadot. Láttam a' Cancellarius Vásárhelyi, a' Gubernator Bruckenthal Szebeni, 's a' Batthyáni Ignác Püspök Károlyvári B[iblio]thecájikat 's a' Kolosvári, Vásárhelyi, Enyedi Ref. Coll. B[iblio]thecáját, a' Bruckenthal Galleriáját. Ezek felől majd könyvemet fogod olvasni.

A' Fejérvári nagy templomban láttam a' Gubernator Hunyadi Cenotaphját 's a' fejét vesztett Lászlóét 's a' Joh. Hunyadi Milesét, a' ki testvére vala a' Gubernatornak. Hamvaikat kihányta belőlök a' vad kéz. Ott van az Izabella és János Signond üres sarcophagusa is fejr márványból. Bethlen Gábornak és I. Rákóczi Györgynek fekete márványból fejedelmi Cippusok álla. Mártonfi György Püspök 1616ban, midón a' templom a' Protestansoktól elvétellett, kihányatta csontjaikat, 's a' márványból négy oltárt faragtata, 's még sem tudá megemészteni. Órámat kivevém zsebemből, 's reá tettem a' Gubernator sírkövére, hogy új becsét kapjon az ott létel által. Ezt a' Napam atyja hozá-ki Párisból, 's így kettős beese van.

IX Kötet irásimmal kedveskedni fogok Neked. Pesten lesz letéve Vitkovics Prókatornál.

Wesselényi Miklós, ki most 120 ezerig szenvedé kárt ménésében, úgy hogy egy faja, az arabsz, csaknem egészen kihölt, engem egy Anglus atyától Zsibón nemzett, 's ugyan ott török anyától született kurtított farku, hattyunyaku, kosfejü, szarvaslábú piros paripával ajándékoza-meg. Ha jól emlékezem, 18 lovat hozata-ki eggyeszerre hogy közzülök válasszak, 's minthogy nem akartam, maga választá ezt. Gyönyörü teremtés. Kicsiny a' ló, de az ő *Almanzor* nevü Arabsz esődöre is a' nagy istállóban épen illy kicsiny. Farán a' Siren, pofáján pedig az *Eclipsz* nevü Csödör bélyege. 'S ez jele hogy az ajándék nem kivetni való volt. Kevélykedem a' lóval nem csak hogy Zsibói, hanem azzal is, hogy *ajándék*, mert szeretetet mutat.

Nagy Károlyban épen Gyűlést tartának. Felkerestem a' két Vice Ispánt, Ötvöst és Isaak Sámuel — ezt talán ismered, mert ismerheled. — 70 haramia fosztogatni kezde. Bihar, Szabolcs, Szathmár hajtást tartának rájuk, megcsipték Vajdájokat, egy Kovács nevű Nemes embert, ki öt telket bír ÉrSemlyénnek szomszédjában, 's három társával felakaszták. Kótajban hallám, hogy egy Sz[olga]bíró referálá az előtt való nap a' V. Ispánnak, hogy 30 ismét kézre került. Így már csak 36 van hátra. Oly nagy az éhség mindenfelé, hogy ilyenek fognak történni. Erdélyben mind el vitte a' viz a' tengerit, még pedig kétszer vetették-el azt. Midőn Déváról Krassó Vármegyébe mentem-ki, azt láttam, hogy a' nép előbb csak gombával, azután csak éretlen szilvával élt.

Élj szerencsésen, kedves barátom, 's bocsáss meg¹ hogy levelem üres is, rövid is. Oly hosszas távollétel után azt sem tudom mibe kapjak.

[Eredeti je a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3263.

Kazinczy — Takács Józsefnek.

Válasz.

Nagy tekintetű Férjfi, tisztelt barátom, 48 órája, hogy Erdélyi, 3 egész holnapokig tartott útamból haza értem, 's feleségem kezembe adá az azalatt gyűlt leveleim' csomóját. Ebben találtam azt is, a' mellyet hozzám Te méltóztattál eresztetni. Dolgaim nem engedik, hogy Tiszt. Horvát András Urnak levelél most csak meg is olvassam; képzeled, mennyire lehetek illy hosszas távollétel után elfogalva. De mihelytt felszabadúlok, megbizonyítom, hogy az oly ellenkezőt tudom tisztelni.

E' levéllel együtt 4 más e' tárgyhoz tartozó leveleket is kaptam a' csomóban. Ha a' becsület és a' szív szent érzései engednek, pirulás nélkül mutatnám-elő ezeket némellyeknek ellenkezőim közöttül, 's azt kérdeném, ha őket illeti e a' vád, vagy talán engemet.

Kánonok Döme Urat nagy örömem vala látni mind Kolozsvártt Jul. első napjaiban, mind ott Aug. 20d., a' hol a' Hunyadi János és László 's az Izabella és II. János üres koporsójik tisztel-

¹ Tollhibából az eredetiben: még.

tetnek. Ez az Úr nekem elbeszélé, hogy olvasta hozzá írt levelemet, 's kimondá, bizodalommal és barátsággal, hogy ő veletek tart és nem velem. Bár mi kedves volna nekem egy Döme által javalltatni, én az ő ellenkezését bántásnak nem veszem, sőt tisztelem hogy azt mondja a' mit érez. Jól lesz a' dolog, csak erőszak nélkül tégyük a' mit tenni szükségesnek ítélünk. De majd ezekről bővebben. Most csak ezt, hogy minekutána hallám, hogy levelemet olvasta, én is olvastatám vele a' mit Tiszt. Horvát András Úr írt nekem és én vissza; sőt olvastatám vele azt is, a' mit Fő Tiszt. Ruszek Úr írt nekem az erre adott válaszzal. — Én úgy hiszem, hogy nem vétünk vele, midőn az illy leveleket illy férfiakkal olvastatjuk, 's örömmel látom tettemet igazló példátokat.

Látatám Kánonok Úrral Kelemen Lajos Unitarius deakocskát, 's csak azért is látatám vele, és azon Uraságokkal, kiket az én kedvemért Döbrentei öszve híva, hogy a' lelkes gyermeknek tüzet ingerelnék. Az sokat ígér, 's még többet Farkas Sandor, ki ezt a' gyermeket mint iskolai tanítója nevelte. Dolgunk bizony menni fog, 's Erdélyben még inkább mint itt. Hol itt az a' Dáma, a' ki mint ott Gróf Kornis Ignátné, szül. Teleki Anna Assz. az én Epistolámat az Ipmához megértse? Ott én csak egy Asszonyt láttam, a' ki velem idegen nyelven szóllott, 's az Magyar Országi. (Gr. Kemény Farkasné, szül. Batthyáni, testvére Vinczének.)

Elj szerencsésen, tisztelt barátom!

[Eredeti fogalmazványa a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3264.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Septbr. 13d. 1816.

Kedves barátom,

Három hólnapi távollétem után tegnap előtt jöttem haza Erdélyből. Oda Jun. 11. indultam, 's Sept. 10-dikén léptem-be házamba. 12 esztendőök olta még nem voltam illy sokáig feleségem nélkül, 's útam az Erdélyieknek minden hospitalítások mellett pénzbe is igen sokba került. De melly örömeket vásárlék! Szébb három hólnapot, ha ide nem számlálom a' mit a' Szerelem ada, soha sem éltem. Vissza jöttél és veled hoztál magaddal a' szívedet 's

Erdélyben nem leltem több Dámát egynél a' ki magyarul ne tudott volna, 's az az egy is Magyar Országi volt. (Gróf Kemény Farkasné, szül. Batthyáni, testvére Vinczének.) Ellenben leltem olyanokat, a' kik Epistolámat az Ipmához (Erd. Muz. III. Kötet) olvashatják, 's értik. Ez Gróf Kornis Ignátné, szül. Gróf Teleki Anna. A' társaság nyelve ott mindenütt Magyar. Nálunk a' ezifrább házaknál német.

Wesselényinél öt napot tölték visszajövőben Zsibón. Hadadra kísért, 's így másfél nappal valék vele tovább, 's az utolsó éjt felvirradtig álmatlanul tölténk. Ő akkor paripájára ült Farkas Sándorral és cselédjeivel, 's ment. — Melly ifju! 's testére, 's lelkére, fejére, szívére, kedves maga viseletére nézve melly ifju! Tavasszal Göttingába megyen, 's egy szép és nagy szándékot vesz osztán munkába, ha haza jő 's maga gazdája lesz. Engem egy kis termetű Anglus paripával ajándékoza-meg, mellyet Zsibó nemzett és nevelt. Mivel anyja török volt, török vala neve is. Kurtítva lévén farka, 's az ardua cervix, a' szép fej, a' szarvaslábak 's az egész termet érdemelvén hogy Anglus nevet viseljen, (az Atyja Zsibói Anglus mén), 's W. megszölitá Buczyt és Gróf Kornist 's engem, hogy adnánk a' lónak Anglus nevet. Féltem, hogy hirtelen más nevet választanak, 's felkiálték: Wilson, Hutchinson vagy Bruce, 's Buczy és Wesselényi egyszerre kiáltának: Bruce, — 's a' szép piros herélt e' nevet viseli. Én kevélykedem hogy *Zsibói* lovam van, 's hogy az Zsibói *ajándék*. — Buczy Piarista volt, most Világi Pap, 31 esztendő, sokat olvasott németül, franczúl, olaszúl, anglustúl, spanyolúl, deakúl, görögül, 's midőn a' Bécsi Seminariumban volt, Cancellarius Telekivel egyszer három óráig társalkodott, másszor is pedig sokszor. Gróf Kornis Mihály 20 esztendő ifju, a' legszerényebb a' kit képzelhetsz, 's feje tiszta minden bolondságtól, 's lángol tanulni. Buczy ennek két testvérét tanítja, maga pedig többet tanul Buczytól, mint ezek. — Buczy és Kornis kérék Wesselényit, hogy mihelytt oda érek, küldjön hírt nekik. Eljöttek, 's Hadadig kísértek.

Haza érkezvén itt leltem azon leveledet, mellyben philologiai igyekezeteimet javallod. Melly öröm nekem Tetsőled javallatni. Így még csendesebben hallom némellyeknek vádjait. Én minden Kötetem mellé egy okokkal felhordó Glosszáriumot akarék adni: Szemere és Kölcsey 's mások kérék, hogy azt ne tenném, mert annál fogva még ingerleni fogom ellenkezőimet, jobb lesz fallere, a' Horázt értelmében (besiklatni, hogy a' besiklást észre se vegyék).

Most bánom hogy engedtem nekik. — Trattner írja, hogy Messziásomat nem nyomtathatja míg több praenumerans nem lesz. De ezen felül itt leltem Téli Takács József Urnak egy levelet, mellyben a' Téli Pleb. Horvát András Ur levele is áll. Tudniillik azon levelemre, mellyet a' Neologismus dolgában tavaly írtam Takács [Urnak],¹ kivel Bécsi útam alatt erről két ízben szóllék, Takács most feleletet Horvát Andr. Úr által. Az sok ívből áll, 's most meg sem olvashatom, olly sokféle vannak dolgaim 's a' szorgosbb levelek írása. De ha ez csak ollyan, mint a' mit ez a' tisztelt férjfiu már egyszer írt hozzám, úgy feleletet könnyen találok. Legrendesebb hogy barátsággal szóll, de szörnyü vagdalásokkal. Én az elsöre is a' legnagyobb nyugodalomban feleltem, most is úgy fogok. Nincs okom heveskedni, mert nekem lévén igazam, úgy is győzők.

Tavaly Ruszek Apát Urat kértem-meg, hogy engesztelje Kisfaludit. Azt írja, hogy Kisfaludi nevetett levelemre, 's megmondá hogy nekem nem ír. Most felele Ruszeknek, az az, Ruszek által nekem. Ruszek a' levelet nem látá jónak velem közleni, de igen a' Keszthelyi Maecénnel, 's ez leírogattatta, 's kiosztogatta. Így kezembem mása. Kisfaludi gyönyörü fényben producálja magát. Engem hazugnak, csapodárnak, kofának, vén asszonynak tituláztat. *Hazugnak*, mert azt mondom, hogy ő *Kámon* született, holott *Télen*. (Pedig magán állott őrajta, hogy ne hazudjak; mert megigazílhatta volna a' hibát, a' vele írásban közlött Recenzióban. Én arról nem tehetek, hogy a' vett hir hibás volt). Hazugnak, mert azt írom Ruszeknek, hogy a' Mondolatot ő terjeszté-el Vas Vármegyében. (Megnevezni nem fogom Berzsényit a' kitől a' hirt vettem, de a' kik a' levelet látták vagy látni akarják, látni fogják, hogy nem én hazudtam.) *Csapodár* vagyok, mert Báróczit és Daykát magasztalom. Daykának sok darabja van felvéve, a' mit maga elvetett volna: de van ollyan darabja, melly századok után is csudáltatni fog. *Csapodár* vagyok, mert Báróczit 's némellyeket (Kist, Berzsényit, Virágot, Révait, kit h ö r e s ö knek titulál etc.) magasztalom, 's Verseghit, ki neki nagy Nyelvtudós és Poeta, talán mert Ypsilonista, nem magasztalom. — Ő Báróczitól nem tanúlt, mert az az ő idejében rosszul írt és rosszul beszélt magyarul és

rúl fősvény

volt. Kofa és vén asszony vagyok, mert a' kiket magasztalok,

¹ A zárjel közli szó helye az eredetiből kiszakadt.

magasztalásokban ki nem fogyok. — Nekem Kisfaludi szebb elégtételt nem adhatott, mint a' mit így ad.

Ugyan csak most veszem Gróf Majláth Jánosnak levelében Hor-mayrnek is igen melegen írt levelét, hogy Archivjában dolgozzak — és Retzernek feleletét, kinek elébe tettem a' Neologismus eránt folyó peremet, 's kértem útmutatását. Úgy felel a' hogy vár-tam, de nem eléggé hosszasan. Buzdit hogy folytassam a' levelezést.

Melly jói esett, barátom, hogy Horáztod még kezemben vagyon! Gyulay Lajosnál láttam Nitschnek Horáztát. Azt most hozatom. Később jelen-meg szép Munkád, 's a' Csapodár azt több haszonnal fogja olvastalhatni a' Magyar Olvasókkal. Kérlek, ne neheztelj.

Kértem Döbrenteit, hogy küldje vissza neked jegyzéseivel a' mi Lakosunk Munkáját. Arra ime ma írt levelemben is, buzdítom. Tiszteld Lakost nevében is, 's mondjad neki, hogy a' mit Döbrentei és én teszünk, a' legszentebb barátságból teszük [!].

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

3265.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 16dik. Septemb. 816.

Kedves Barátom!

Nyir Bátoron Sept. 7-kén költ kedves leveled tegnap örven-deztete meg — igen nagy örömmel értettem addig szerencsés el érkezésedet — és örömmel gondolok arra is, hogy eddig szeretet Házad népe keblébe a' jóknak örömei boldogitanak. — Sainálva és bizony méltán meg illetődve olvastam leveledbül az én szeretve tisztelt Hannulikom halálát. Arra, hogy eő nem sokáig viheti, el voltam ugyan készülve, még se szégyellem meg vallani és győnni neked, hogy előb el olvasván Leveledet, az író szobamba reiteztem táguállást adni szivemnek, és becsüllöm azon köny cseppeket, melje-ket hulattam érette. Szent érzésű tartozásnak ismerem én eszt nevelöm és jó nevelöm iránt — de még más köteleességem is vagyon iránta és aszt is teljesíthetni gondoskodni fogok, tartozom aval én nékie ugy is mint Nevelömnek, ugy is mint Hazám egy igen érde-mes tudós tagjának — és önnön magamot meg vetném, ha ezen tartozás teljesítésire szent ösztönt nem érze nek szivemben. — Nagyon sainállom hogy vissza utazásodba Hozzád szerencsém nem lehetet.

Én a Bibliothecam Catalogussát Néked meg fogom küldeni, egybekrül pedig tudósítani.

A melj virág laput a károlyi kertből küldöttél, és a meljet le is raizoltál, az, a mint ezen kettőből arányozhatom, a *Georgina purpurea*. Én ezen nevezetes szép plantának 3 speciesseit bírom: *Georgina purpurea* — *coccinea* — *variabilis*. Mind a háromnak küldöm itt virágját, jobban mehetésért közbölsű nagy boglárjokat le vágtam. Nevezetes birtoka ezeknek nállam azért, mert magvaikat a néhai nagy Willdenow küldötte nékem, a ki ezen Plantának adta a *Georgina* nevezetet. Baráttya Petersburgi Professor Georgi emlékezetére.

Nagyon örvendem, hogy Miklós lovaglő kedvednek tölthetésire Lovat adott Néked — örvendem aszt is, hogy alkalmatosságot adál nékem Lovaid szaporithatására, hogy én is valamibe szolgáltassak. A melj pei, csillagos csitkó itt Néked meg tevezett, az jövő Majusba lézsen 2 esztendő — apára Sibói fai, anyára pedig származik egy Arabs ménlótul, meljet a Török háborúkor kaptam volt. Ez Néked itt meg tevezvén, reméllem, nem rosszul választottál, és ehez képest különös, igen ohaitot nyereségemnek tartom avál Néked szolgálhatni. Küldj ei tehát utánna. Lehetetlen, hogy ezen csitkó Néked meg tevezvén, én árát tudjam annak szabni — ved el töllem szeretetemnek, és Barácságomnak jeléül — melj előttem minden pénznel, minden kincsnél becsesebb.

Én most jó kutfőre kaptam kerti kincseimet gyarapítani, Parisba vagyon egy a természet országai tudományát gyarapító institutum: Direction du Journal universel des Sciences medicales. Ez Europa minden részeiből gyüiti a fel tett arannyához szükségeseket és egyszersmint közöl mindeneket, a miket tud, és bír mindenekkel. Én ennek igen nagy érdemü Directorának Doctor Regnault (Medecin consultant du Roi, Directeur du journal universel des Sciences medicales, et Medecin en chef de l'hopital de la garde Rojal) urnak irtam, és eő igen szép ki fejezésü válaszába aszt írja, hogy igen is valamik nékem fognak tevezni, Plantáim gyüiteményibe mindeneket meg küld, csak jegyzést küldjek azok iránt, a miket kívánok, és eszt meg is küldöttem.

Itt sugok még valamit Néked, de csak ugy, hogy egyedül Te tudjad. Eő Felsőgihez intéztem egy kérő Levelet, hogy a kolosvári academiába álicson egy Botanicát tanító Professori széket és kertet is — mind kettő hogy álhasson fel, le irtam, arra kötelezem pedig magamot 1-o, hogy a kert fel álván, aszt azonnal meg töltöm.

magamébul plántákkal. 2-o. minden esztendőben gyarapitom ujjakkal, 3-o. Holtom után egész plántái gyüteményemet hagyom ezen kertnek. Ezen kérő leveletem éppen a mult Postán küldöttem Cancellariusunk Gr. Teleki Sámuel elő Exc-jához, és kértem, nyuicsa be maga, és maga részéről is hathatóssan eszközölje kérésem teljese-désit. Meg válik, mire megyek jó igyokezetemmel.

Szemem, hála az Egeknek, jobban vagyok, feleségem gyógyította meg, az orvosok semmire se tudtak vele menni — raj mézet csepegtetett néhány napokig kétszer a fájós szembe, és ez szépen ki tisztította. — Éljen holdogul.

[Füredtije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3266.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Dédács, Septemb. 17d. 1816.

Kedves Barátom,

Most épen e' pillanatban mene ki szobamból Báró Nalácz József Tisztartója, ma jövén ide Szászvárosról, 's azt a' szomorú hírt mondá, hogy a' mi Siposunk 15dikén estve 11 óraker megholt. Melly rettenetes, szivig-menő itt előszer nekem, most általam Neked. O, én alig bírom a' pennát, egész testemben reszketek, fejem kezd szédülni, mert magam is igen gyenge reconvalescens vagyok. A' hírre lehetetlen vala egyszerre el nem fakadnom, 's a' könnyezés minden idegeimet keresztül hasogatja.

Siposunk halála hírére a' mult Vasárnap, ugy mint 15dikén, ugyan azon Doktortól, ki őtet 's engemet curált, már készítve valék. Nekem erősítő cseppeket küldé-ki, 's egy kis czédulára ezt írta: Siposunk vége felé jár (délután 1 óraker).

Elmeneteled után esős idők lévén itt, sehova se mentem; azután a' kertben dolgoztatás 's egyéb munkához fogás tartóztatott, hogy Síposhoz csak Szeptemb. 5dikén menjek. Akkor félig hideglelősen, megromlott gyomorral találtam. De fenn járt, ki mentünk a' kertjébe, nekem szólót szaggatott, 's dinnyét. Én is tizenket-tőkor érkezvén hozzá, 's a' kertben létünkkor egy más Szászvárosi Vendége is jövén, a' csak akkor parancsolt ebédhez (mert maga egyedül nem akart ebédelni) három óra felé ülénk-le. Addig én szilváztam, szólót ettem. Ebéd után hamar ketten maradtunk kívánságunk szerint, még vele sokaig beszélgettem, ajánlottam neki

az izzasztóval élést, 's orvosoltatást. Felfogadtuk egymásnak, hogy 8dikára Szászvároson együtt leszünk, mint azon nap, mellyen az öreg B. Naláczy József néhai feleségének halotti tiszteletét tétette.

6dikán nekem a' Grófné osztályos dolgában békelletvén hirtelen mennem Dévára, a' hideg ott engem kilelc, kilelt 7dikén is. 8dikán bémentem Szászvárosra, mert az egész ház bément. Sipost B. Naláczi József házánál feküve találtam, 's Dr. Szegedi nem jól létét mondotta. Nekem a' templomból, felén a' prédikatióznak ki kellett jönnöm, mert a' hideg ismét kilelt. A' Naláczi házhoz menék, hidegemmel Siposhoz, de ő alutt, azután a' B. Naláczi Pista szobájába. B. N. Pista lefektetett a' maga ágyába, 's a' két predikatiók, a' 2 órától 5-tig tartott ebéd ideje alatt ott kinlódtam. Gróf Gyulainét ezen ebéd alatt rázta-ki a hideg, Stanczival együtt, még is visszajött ide a' hideg esőben. Engem a' Doktor, épen forróságban lévén, nem bocsátott, hanem annak elmulta után a' maga házához szállított. Szászvároson maradt velem Bája is, barátságból. Hétfőn Dr. Szegedy, Gróf Kún Zsigmondnak, Siposnak, nekem hánytatót adott. Én kedden délelőtt Bájával eljöttem, egy nagy átkozott skatulya china port hozva, Szászvárosról. Báját itt várta a' hír, hogy siessen Dévára, mert a' feleségét a' hideg leli, 's gyermekeit. Neki most egész háza fekszik. Engem kedden délután a' hideg kegyetlenül, de nagyon kegyetlenül kilelt, 's forróságom Szerdán reggel 9czig tartott. Délben ismét elévett 's ujra kinzott Csötörtökön reggel 10 óráig. Délután ujra. Pénteken elhagyott. Azolta nem jött rám, de gyenge, nagyon gyenge vagyok: 'S o, Sipos halála! mint elgyengített. A' Tisztartó azt mondja, hogy este borlevest ett, azután azt mondta, ez az utolsó vacsorám, ezzel befordult, 's megholt. Semmi rendelést nem tett. Ma délután 3 órakor indítják-ki a' holttestet Szászvárosról Tordasra. Már nekem, ez a' mai délután! Mennék temetésére, de félek, hogy vissza esem, 's Siposnak nem a' temetésén kell jelen lennem.

A' Grófnét elhagyta a' hideg. Eljő é ma Stanczira vagy nem, meglátjuk.

Itt a' Vármegyében nagyon sok a' beteg. Kolozsvárról nem is írtál, hogy a' Gr. Haller képét hogy' igazította, már most azzal csak hátramaradást szerzettél.

Innen mind tisztelnek.

Döbrentei mpr.

A kedves Geniet csókolja a' beteg Döbrentei Bácsi.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. költ.]

3267.

Kazinczy — [Döbrentei Gábornak.]

Tisztelt Esmeretlen!

A' Jézus Kristus a' maga csudájit nem tette úgy hogy ne tudja a' felsegéllett, hogy a' jótétemény általa vagyon téve; csak azt tiltotta-meg, hogy ne hirdesse-el, hogy az őtöle jött. Miért rejtél Te el énelőlem? miért fosztasz-meg attól az igen édes örömtől, hogy egy nemeslelkű embert, hogy azt, a' ki velem, feleségemmel 's gyermekeimmel jól [!] teszen, ismerhessem? Kérek, lépj-ki homályodból, 's engedd tudnom ki vagy. Ha parancsolod, hogy széptettedet hallgassam-el mások előtt, fogadom, hogy azt elhallgatom: de hadd ismerjelek én, hadd ismerjen feleségem, idővel hadd ismerjenek gyermekeim 's azoknak gyermekei; hadd nevezzenek akkor, mikor már magad nem lészesz, áldva hamvaiddat! És mivel az emberi sors változandó; ha a' Te maradékid lesznek inségben, 's az én gyermekeimet talán oly karba helyezteti a' történet, hogy akkor ők tehessenek jól másokkal, hadd fizessék vissza a' Te maradéknak, a' mit most Te tevél azokkal, a' kiket a' Sors nyom. Ne higyd azt, hogy ajándékod kevélységemet megsérti; érzem én, a' ki hét egyenlően-osztozott testvéreknek vagyok egyyike, a' ki későn kezdettem látni dolgaimhoz, a' kit a' Sors, kivált az én igen jó, de tévedésekre vezetett anyám' haláláig, mindég nyomott, a' ki négy gyermeket nevelek, érzem én, mondom, hogy nekem semmi jusom nincs gazdagsággal kevélykedni, 's azzal valóban nem is kevélykedem. Nem fogok tehát pirulni ha Jótevőmet ismerhetem. Feleségemnek, gyermekeimnek nevekben, maradéknak nevében, kérek, hagyd tudnom ki vagy, hagyd ismernem azt a' kezét, a' melly engem oly bajból ragada-ki, melly miatt, ha késtem volna a' lefizetéssel, még kedvetlenségek is érhettek volna; oly kedvetlenségek, a' mellyek nehezebbek a' szegénységnél.

Sok nemes lelket ismerek; de adót és adni szeretőt nem ismerek, nem még azon rokonim között is, a' kik még nehezebb állapotomban segíthettek volna rajtam mint a' mellyben most vagyok. Nem akadhatok arra, a' ki felől kirekesztőleg lehessen gyanitanom, hogy ezt az isteni tettet ő tette és nem más. De alig ha nem Erdélyben tette valaki, honnan most jövök, és a' hol ezt a' bajomat,

minden czél nélkül, beszéltem némelyeknek. Erdélyt én nagyon megkedveltem, ott több jókat és nagyokat találtam mint reményleni mertem volt. Nyerni fog vele Erdély előttem, ha ez a' szép tett is onnan jó; 's Téged, ha Erdélyi vagy, ez az ok is indíthat arra, hogy kérésemet teljesítsd, 's velem tudassd ki vagy.

Széphalom, Septemb. 18d. 1816. Kazinczy Ferencz mpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. költ.]

3268.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Egy baráti szives Isten-hoztát! s forró köszönetemet, hogy Kedves Uram Bátyám Palijáról az Paradisumbelcül² is méltóztatott megemlékezni! Erdélyből mind a' három levelet vettem. A' Biographia e' szép út által sokat fog nyerni, nem de?

Kultsárnál a' Franc.³ Pápai Zsoltárjait megtekintendem. De mikor? Azt Istenem tudja, kit szolgálók — a' Gazdák Istene. Még tart nyomtatásom, 's Pestre mennem lehetetlen. Sajnálom hogy Farkasnak dolgában is késnem kelletik. Három tehenem, két borjam 's ugyan annyi hámos lovam megdöglenek, tyukmonynyi jég veri el pénzen szántatott 's pénzen vett tavaszimat, 's zöldséges kertemet az ár' iszapja teszi használhatatlanná, 's a' rozsnak csomója alig ad egy vékat 's a' tisztác nem sokkal többet, valamint a' más határon megmaradott árpác is, 's Arendásom Vatán késedelmezik fizetni 's pedig a' szőlő is oda van jég és ragya 's virágzásakori esőzések miatt, 's azonban még egynehány kilát pénzen szántatnom, 's az idén épített 's hosszára tizenegy 's szélességére hat és fél öl esürömet husz forintos százú náddal fedetnem, deszkával kapuztatnom, továbbá négy ökröt vennem 's új esztendőre cselédeimet

¹ Az itt említett pénzt (500 forintot V. Cz.) adtuk

gr. Gyulai Lottí . . . . 200 f.

gr. Gyulai Lajos 150

Döbrentei Gábor 150

500 f. — Döbrentei G. jegyzete.

² E szót Szemere P. az eredetihez hasonló gót betűkkel írja.

³ A nevet Kazinczy F. javította ki *Paulus*-ra.

fizetnem kellene. Sok baj ez egyszerre. Boldogabb környülményeket kívánok Kedves Uram Bátyámnak. A' Mélt. Grófné kezeit csókolom. Péczel. Szeptemb. 19d. 1816.

[Ercdetije a Szemeretár VI. kötetében.]

1. áq.

3269.

[1816. I. sz. 86. sz.]

Lészay Dániel — Kazinczynek.

Szászváros September 19-én 816.

Méltóságos Úr!

tisztelt nagy érdemű 's Tudós Hazafi!

Mulandóság szomorú példája tárgya irásomnak. Méltóságodhoz való tisztelet bátorítja tollamat megírására. T. T. Sipos Pál Úr nincsen többé az élők közt; azon boldogságban részes, mellyben életében bölcsön vetegetett.

September 4-én a' hideg elé vevé — 7-én magát orvosoltatni Szászvárosra jöve — 13-án jobban érezvén magát, orvos hire nélkül egy köppenyegebe asztalhoz ült — a' hideg azon nap újra elő vevé, minthogy pedig már ekkor beteges és gyenge testbe állott bé: meg nem lábolhatá. rosszabbúl rosszabbúl lett — 15-én az orvosoktól az halálos sententzia kimondatott — estve felé kérdezővén barátja, miként érzené magát? jól, 's mennél hamarabb felkelek, — vala a' felelel. Estve 7 órakor kezdettek tetemei hülledezni, — inkább — még inkább — míg végre estvéli 1/4 11 órakor elnyugvék az Urban. A' körül álló, 's reá várakozó Angyalok örömmel vevék magok közé tiszta lelkét. olyan vala halála órája, mint élete follyása — csendes, nyugalmas.

Meg jegyzésre méltó, hogy éppen azon ház, szoba 's ágy vevének részt a' szomorúságból, mellyek az előtt mint egy hat hohnappal az Idősb Báró N. Nalácz József Ur hitvessééből vevének. El hült Tetemei 17-én minden jóknak kísérések közt kivitettek Tordásra, hogy azokkal várja a' dicső feltámadást, kiknek eltében hűséges Lelki pásztora vala. Halotti pompája ugyan Tordason lessz. Szászvárosi Prédikátor Borsos János, és professzor Keresztes Dániel Urak emelik e' holnap 22-én emlékeztető oszlopát.

Nem gondolván, hogy olly hirtelen meg fog történni, a' mi megesett, semmi tudva lévő rendelést vagyonynyairól, irásairól 's könyveiről nem tett. Ez sajnálható.

Beeses írásait, 's ki nem nyomtatott munkáit csak a' Méltóságod fáradhatatlan buzgósága 's hazafiúsága, — melyet több ízben kintutatott — menthetik meg az örök feledékenységtől.

Leg közelebb való atyafiai, megholt testvér hugának 5 gyermekei, 's azoknak atyjok Herepei.

Barátja Báró Naláczai István Ur vigasztalhatatlan — Tanítványni egyetemben könnyek közt áldók-meg porait, — oh halál! mikor halsz-meg, hogy ő ismét éljen!!!

Ezekről kívántam Méltóságodnak jelentést tenni, 's mennél előbb — jóllehet tarthatok, midőn előbb írom-meg Méltóságod Barátjának halálát, nehogy az által rajta való bánatját tovább tartónak tegyem.

Továbbá bátorodom jelenteni, hogy nállam Néhai Tanítóm T. T. Kerekes Ábel Úrnak élete leírása, általam kidolgozva, némelly írásaival és 100 ívnyi Kézíratival együtt megvagyon; ha azt a' Méltóságod parancsolatjára, Litterariai Historiáját szaporítaná: nagy szerencsémnek tartanám vele szolgálni, egy ívnél nem több. Nem külömben az általam megírt Szászvárosi Gymnasium régi Historiája 's mostani állapotja megírásával szolgálni kész vagyok. —

Én egy vagyok azon két Deákok közül, kik eltelve azon örvendeztető hírről [1], hogy a' Méltás Úr T. T. Sipos Úrnál vagyon: Szászvárosról oda ki mentünk. Mind örökké tartó tisztelettel lévén

A' Méltás Úrnak

alázatos szolgálója

F. Lészay Dániel mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3270.

Ruzsicskay Probus — Kazinczyna.

Prag den 19t. September 1816.

Edler, grossmüthiger Freund!

Dass Sie leben und fortfahren meine geliebte magyarische Nation mit gelehrten Werken zubereichern, überzeugt mich von Zeit zu Zeit die allgemeine Literatur Zeitung, unter andern jene des Monats Juli 816. No. 153. pag. 432. wo es verlautet: «Von Ungerns vorzüglichsten magyarischen Dichter, Franz von Kazinczy, erscheint im laufenden Jahre bei Trattner in Pesth eine magyarische Über-

setzung von Klopstocks Messias in 3 Bänden, mit Kupfern und Vignetten.»

Ich, an dem Sie so hochherzig gehandelt — und selbst, den Sie mit Ihren Correspondenz beehrt, jedoch auch gleich im Jahre 1804 selbe abgebrochen haben, wünschte seitdem tausendmal selbe fortzusetzen, und erbiere mich hiezu mit der dankbarsten Freundschaft nicht nur, sondern ich bitte vielmehr um abermalige Anknüpfung derselben. Dass ich noch lebe, überzeugt Sie diese meine Hand, die Ihnen nicht unbekannt seyn kann, ungeachtet mir das hiesige rauhe Klima — wo die Zwetschgen [!] kaum zur halben Reife gelangen, und dennoch nur 4 für einen Groschen zu kaufen sind — nicht wohl behaget. — Da mir Ihr Wohnort und Charakter unbekannt ist, habe ich den Weg durch die Trattnersche Buchhandlung oder Druckerei eingeschlagen. Wird mein Wunsch begünstiget, so werde in der Folge mit mehrerm [!] dienen; gegenwärtig wiederhole ich nur noch meine Bitte mit Versicherung meines innigsten Dankgefühls und meiner Hochschätzung als Ihr

ergebenster Diener

Probus Ruzsitskay mpr.
k. k. Strassenbaudirektions
Kanzellist und Expeditor.

NB. Nach meiner Unterschrift ist auch die Adresse an mich zu stellen. In dem Amte der k. k. Strassenbaudirektion.

Kivül: 1

Von Prag.

An des Herrn Franz von Kazinczy Hoch und Wohledelgebörn.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3271.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczyna.

Édes Barátom,

Szerencsésen megérkezettél e? Gyakran elgondoltam milyen örömed fog lenni haza menteddel! O be szegény, a ki ilyeket nem érez!

1 A czim fölc idegen kézzel a következő megjegyzés olvasható: «Épen mostan vevém, küldöm is.»

Kedves barátom, én téged megláttalak s veled voltam, s még sem érezhettem úgy a hogy kellett volna életemnek ezt a scénáját. Mert ha valami elstimolja az embert, s ha valami szomorú van az életbe, bizonyosan az, s leverő determinatioja a léleknek, mikor a Muzsák társaságára többé méltatlannak határozza magát; mikor előbbi tüzet, szépeket kívánva tenni vele, hiúságnak nézi; kidisputál magából minden tehetséget valamire 's boszankodik hogy csalódása fundamentomát elébb ki nem találta. Koldus szegényé lessz ekkor a szív, nyughatatlan, elégedetlen s nem érez többé. Ilyen korba találtál te engem, 's ne érts félre ha azt mondóm, hogy boszankodtam, miért kell ismét olyannal jónóm össze, kinek meglátása elébbi hiúságim hozza emlékezetbe.

— Keservesen jön az nekem, hogy mást már ennyi idős korába megértnek s világot ismerőnek látnak, s én még most is inconsequens vagyok sokakba, lázzadozó, tántorgó s különös situatio-kot csináló.

Irtál e édes barátom Pestre? Én October végével indulok,¹ hogy az Universzítási leczkékről se maradnék el, s még máig sem tudom mire s hogy menyek. Valyon kapok e én ott valami conditiot, akár Tanítóit s akár egyebet, hogy szalásomra s bár kosztomra ne költsek, s a mellett Just is járhaszak. Akár hogy is elindulok, annyi költségem leszen hogy addig mehessek. — Valyon édes barátom, valahol M. Országon nem léphetném e egy jó tónusu háznál Nevelői Statusba? Hiszem már Te ismeresz engem, reád bizom, ha gondolod e hogy egy Nevelői Hivatalnak megfelelehetek? Érzem ugyan hogy még sokakra kéne készülnöm 's reformálnom egybe 's másba magam.

Ha Te is úgy gondolod jobbnak, ne tudasd senkivel Vallásom, csak enyit hogy Reformatus vagyok — de nem Catolikus. Nem azért hogy szégyelleném, vagy a mint tán Te is meg vagy győződve, hogy Bigott nem vagyok; hanem ha úgy van ott a' környülmény, ahoz kell alkalmaztatnom magam. Csak abba vagyok Bigott, hogy azt hiszem, hogy minden embernek az én Vallásom kell hinni, ha ebbe az életbe akar idvezülni.

Miklós máig sem jött még haza Szebenből. Mielta ő elment, elolvastam Rákóczi életét, a Nádasdi s Zrinyiék Processusát, gondolhatod micsoda érzéssel. Én minden éjjel Némettel álmodom mostonság.

Pesten talán meglátom Szemerét s Sz. Miklósit. Én nagyon

¹Előbb: *indulni akarnék.*

²Amig sorozat többé nem nézhetek vissza a...

kivánom őket látni, s még is nem tudom miért, rebegek mikor eszembe jut hogy velek találkozom.

Én 20kán Kolosvárt leszek, ha levelet irnál, csak oda adreszáld, tán ott leszek 24-ikig.

Élj szerecsésen tisztelt barátom!

Zsibó 26-ik Septemb. 816.

Szeretőd s becsülöd

Farkas Sándor mpr.

Kivül: *

À Monsieur Monsieur François Kazinczy. — Debreczin, Tokaj —
S. A. Ujhely — à *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

székhelyi iratok

36

(—

3272.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,
tisztelt kedves barátném,

székhelyi iratok

Tegnap estve jöttem-meg Kassáról, 's ma e' levelemem kezdem már virradtakor munkámat.

Kozmán az Urat, az Asszonyt, a' ház két leányát, 's az ifjabbat a' szüléshez már igen közel, együtt találtam. Ott találtam a Szilvási Plebánust is. Az ifjabbnak férje Debreczen tájára utazott-el. Mindnyájan egészségesek, 's örültek, hogy Nagysád felől örvendetes híreket hallottak.

Szilváson ebédeltem, 's ott is elbeszélém Erdély felől mind azt a' mit a' legháladatosabb tisztelet velem mondathattak. Von der Nothné azt kérde Zsenitől, hogy kit szerete-meg leginkább ezen hosszú útja alatt, 's Zseni azt felelte, hogy a' kicsi Mamáját. A' kocsiban Marcsával sokat éneklék most is ezt az éneket:

Ygou

székhelyi iratok

Itt hagynám én ezt a' falut ha lehetne,
Ha engemet Comtesse Lotti nem szeretne.
Papucsomat öszve ütém, 'stbb.

36

Generális Scharlach nekem Kolozsvártt egy levelet ada Kapitány Sisak Úrhoz, a' ki neki nevéje, és a' ki Szilváson az öreg Generális mellett Adjutánskodik. A Kapitány tehát el vala telve örömmel,

* A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

hogy az Onkele felől is hallhata hírt, 's azt is hallhatta hogy Erdély előtté 's a' ház' lakóji 's Vendégei előtt annyira magasztaltatik. Nyomorult irigykedés az, hogy Magyar Ország Erdélyt kancsal szemekkel nézi.

Estvére Büdre értem. Theréz csak akkor érkezék haza Polyxéntől. Képzeli Nagysád az én örömeimet, hogy ezt a' tisztelt baráténkat valaha ismét láthattam. Úgy tetszik, hogy Octóber oltá is nagyot ütődött. Itt valamit Andrásfalván és Dédácson 's a' Nagysád kerületében láttam, nem annyira elbeszéllettem, mint elébe festettem. Soha még Theréz Nagysád felől megnyugtatóbb, kielégítőbb, örvendesebb híreket nem vett. Csudálkozott hogy Nagysád annyira testes és hogy színe mint a' lilium és rózsa, holott ő maga nagyon öregszik. Gróf Was György felől tele van Kassa bizonyos hírrel, 's nekem szeltében tevék a' sok kérdést. Én azt feleltem hogy látom hogy kedves Vendég volt, de hiszen én magam is igen kedvesen múltattam társaságában, mert ő egy igen szép culturájú 's morali-tású fiatal Úr. — A' flagoriában haltam, délig ott múltattam, dél után pedig Budamérba mentem által.

Polyxénnél meg kelle magamat neveznem, mert a' szoba setét volt midőn beléptem. Már erősen estveledett. Elbődült szomorúságában, mert fellépésem azt ígérte neki, hogy a' szokott condolentiát mondom-el Özvegységéhez. Én azt egy szóval sem illetem, mert az olyan nem ad vigasztalást, sőt feltépi a' sebeket. Polyxón tehát hamarébb térhete magához, 's jól esett neki, hogy Zsenit ötvenszer is megcsókolhatta szomorúságában. Ez a' szegény igen jó Asszony nagyon elgyengült, 's nem sokára utána megyen férjének, kitől elkapta a' hektikát. Kezei szüntelen reszketnek a' gyengeség miatt, 's különbben is erősen megöregedett, megütődött. Gyermekeitől megfosztva, 's magánosságában, élete még szomorúbb.

Más nap reggel Kassára mentem-be, 's már az ebédet a' leánnyal és Marcsával a' Kávéházban ettem a' közönséges asztalnál. Senki sem ismert, 's nem tudták hogy ki az az öreg Úr azzal a' kis leánnyal 's Marcsával, mert ez is velünk evett. Egy Katona Tiszt Erdélyt kezdé emlegetni, 's képzeli Nagysád, az Erdély' legbívebb tisztelője melly ömledezésekre fakadt. Szerette volna tudni ki vagyok, de volt annyi világok hogy tudják hogy köz helyen azt kérdeni illetlen. A' Tiszt kérdé: Sie sind aus Siebenbürgen? 's a' felelet ez volt: Nein, ich bin aus diesem Comitat. — Aus Kaschau? — Nein, ich wohne auf dem Land. Itt elakadt, mert soha sem láttak,

senki nem ismert; meg nem tudák fogni, hogy a' ki ennyit tud mondani a' távol földről, hogy lehet ismeretlen a' maga honnjában. Végre egy falusi Úr arra a' bátorságra vetemedett, hogy ő csak megtudakozza [!] ki vagyok, 's elmondám neki becsületes Úri nevemet, 's erre igen nagy hallgatás lón Izraelben. Itt hallám-meg a' szegény Puky halálát, melyet osztán Telekiné és a' Nagy Anyja 's a' Kalvin. Predik. 's Komjáti is bizonyítottak. — Szegény Consiliarius, ő Andrásfalván még nem hitte hogy olly hamar idvezül! De már akkor nagyon el vala gyengülve. Az egész Vármegye szívesen sajnálja, és bizony igen méltán.

Gróf Teleki Jóska Pesten van. A' Grófné a' kis Hanniban él egyedül. Ő is a' legnagyobb örömmel hallá az Erdélyi híreket. A' Grófnak az vala szándéka, úgy beszéllé Krasznán, hogy Fannyt és Hannyt télére Kolozsvárra viszi: de lesz e valami belőle, nem tudom, mert arról semmit nem hallottam. — A' Nagy Asszony igen öszve roskadt. Kibeszéllhetetlen volt öröme mind azon a' mit Nagysád felől tőlem halla. Azt mondá két ízben, hogy Nagysád hat esztendő alatt hat szempillantását sem keserítette-el, és hogy kedvesebb atyjafija nem volt soha és nincs. Bár csak, úgy mondá, az Isten az ő legszívesebb kívánságát engedné beteljesedni Was eránt. Nála mint egy fél órát töltöttem. Zseninek mutattam azt az ablakot, a' mellyen Nagysád kinézni szokott volt, azt a' szobát, a' mellyben lakott.

Kassán még egy rettenetes Commissióm vala: azt kelle hírül vinnem a' minden tekintetben szerencsétlen Quirschfeldnének, hogy a' leánya Sept. 3dikán megholt Zágráb mellett a' Quirschfeldné testvér bátyjánál. Irtóztató scena volt ezt látni. Ez a' szegény asszony utolsó reményeit e' lyányán építette. Elhallgattam hogy a' szegény igen jó leány egy puskával lőtte keresztül a' szívét. Forró hidegben feküdt az egész ház, és ő is. — Sophie 's kivált Zseni, a' ki Nagysádat imádjá, tisztelik Nagysádat, én pedig maradok a' legforróbb tisztelettel

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Széphalom Sept. 28d. 1816.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3273.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Sept. 28d. 1816.

Kedves barátom,

Beküldém Ujhelybe a' Mélt. Grófnéhoz írt levelet, melyet hozzá tegnap estve Kassáról haza érkezvén irtam volt, 's ime veszem a' tiedet azzal a' hírrel hogy Sípos oda van, nincs többé; téged pedig, és a' kis kedves, kedves Grófnénkat és Stanzit, 's Baja Urat 's másokat a' hideg előfogott. Síposunkért tovább nincs mit rettegnem: de értetek rettegek, 's senkiért sem inkább mint a' Grófnéért. Veszedelmes az bizonyos korban; ti még ifjabbak, könnyebben kiálljátok. Édes barátom, rettevésben leszek valamig azt nem írjátok, hogy kigázoltatok bajotokból. A' mi együttlétünk bennünket még elválhatatlanabbul forrasztott egygüvé. Siess tudósítani mint vagytok.

Kedves, kedves Síposunk! Melly jól esett, édes barátom, csak ezért is melly jól esett, hogy bementem Erdélybe. Most azt mondhatom, hogy Magyar Országi barátjai közzül én csókoltam-meg utolszor. Erdélyből kijöven, még Farkast sem csókolám meg, hogy azt mondhassam, hogy onnan a' Wesselényi Miklós csókjával jövök-el.

Ujra megolvassám leveledet. A' Grófnét többé nem leli a' hideg. Hála az egeknek érte! —

Quirschfeld Tincsi Sept. 3dikán keresztül lótte magát, desperatióból, mert bátyja sokat kinzá, és a' mint látszik, erővel akará adni egy Obersterhez; — Consil. Puky 10dben hala-meg — Sípos 15dben. Kinek halálát fogjuk még hallani! Rettenetes a' halál, de senkinek nem annyira mint a' megmaradtaknak!

Nyir Bátori levelemet vetted. Abban irtam hogy Kenderesi nem lelte a' képet, és hogy nem akadtam Nagy Samura. Megengedj, Édesem, annyi baj közt Kolozsvártt azt sem tudtam mihez kapjak. Irtam, de még egyszer írom, Trattner a' Messziást nem adja ki, és így a' Kenderesi képére nincs szükségem, melyet szívesen fájlok.

Berzsenyinek újabb kiadását nem találtam Kassán senkinél. Nagyon nyugtalan vagyok látni.

Szemerének ma jött első levele nyargalva van írva, 's semmi sincs benne egyéb, mint az hogy mi kárai vannak gazdaságában. Ritkák a' betük 's a' levél kurta.

Gróf Toldalaginetól egy levelet vettem ma. Complimentek. Hadadról ír, a' hol láttam.

Élj szerencsésen, édes barátom, 's íj minél előbb, hogy tudhassam, mint vagytok. Lajost szeretettel ölelem. Vigyázz egészségére. Ő nekem igen kedves barátom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3274.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom Sept. 28d. 1816.

Különös bizodalmú drága jó Uram,
nagy tekintetű barátom,

Fél nap hiján egészen 3 holnapig tartott Erdélyi, gyönyörűségekkel megrakott útam. Nem a' sietés kerületé el velem Debreczent, hanem a' haramiáktól való félelem. Minthogy arra nem jöhöttem, levél által vagyok kénytelen kérdést tenni, hogy az Úr méltóztatott e szólni a' Hadháziakkal? 's mit csináljunk, mint induljunk. Talán eddig végig futott az Úr a' papirosokon, és a' mi a' Török familia ládájába való, visszakaphatnam.

A' mi Kalvinistává lett Vak Törökünk Aug. 6dikán meghala. Consil. Puky László Septemb. 10d. Kolosvárt, Exprofessor Sipos Pál Tordosi Predikátor Erdélyben pedig Sept. 15d. Deresényi Ferencznek 6. Aug. Klára leánya leve, Kazinczy István felől pedig az a' hír, hogy szüret után esketteti öszve magát Mudránynéval, szül. Boronkay leány, Sigmondnak és Wladár nem tudom kinek gyermeke.

Láttam Kolosvárt, Vásárhelyt, Szebent, Dévát, Lugost, D'Ellevauxnak lakását, Károlyvárat, Enyedet, Zsibót, Hadadot, 's úgy fogadtattam mindenütt mint egy kedves Vendég. Erdélyt hospitális és artig emberek lakják.

Késő az idő, 's alig birom a' tollat. Maradok szíves tisztelettel.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3275. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Fogadja-el Nagysád, kedves Lolott, kedves lányom, tiszteletét itt is annak, a' kinél Nagysádat szivesebben senki nem szeretheti,

senki nem tisztelheti, 's csókolja kezét Ő Nagyságának képmében, csókolja szeretetre olly igen méltó testvéreit.

Sept. 29d. 1816.

Kazinczy.¹

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3276.

Kis János és Kis Lajos — Kazinczynak.

Soprony, Sept. 30-dikán 1816.

Tekintetes Ur;

Bizodalmas Drága Jóakaró Uram!

Már két izben készültem háladatosságomat megjelenteni a' Tekintetes Urnak, midőn Báróczyt, utóbb pedig egy két verseimről Recensiót volt szerencsém a' Tekintetes Úrtól kapni: de most midőn a' Törvényeknek lelketöldező tanulásáról haza jövön, számomra a' Tekintetes Ur Munkáit könyvtáromban leltem, magamat tovább nem tartóztatathatom, hanem leomlok a' Tekintetes Ur elé 's magam nyilatkoztatom ki forró köszönetemet 's tiszteletemet.

Tekintetes Uram! a' mennyire visszamehetek emlékezetemmel gyengébb ifjúságomba, a' Kazinczy nevet csaknem minden ideájimba beléfonva találok: még alig kezdettem a' betűket tanulni, már jól ismertem a' Tekintetes Ur' pecsétjét 's kézírását; 's akkor is, azolta is kíváncsi kérdéseimre a' Tekintetes Urnak mindenkor csak dicséretét hallottam jó Atyámtól, és valamint hogy Istennek legyen hála nevedett bennem a' szép- 's jóhoz vonzó tűz, ugy nevedett a' Tekintetes Ur eránt való szeretetem 's tiszteletem is.

'S melly kedvesek előtttem egy annyira tisztelt Férjfiúnak olly szép bizonyosságai hozzám vonzó szeretetének: mint Kazinczym, Báróczym 's a' Recensio, mellyre próbáimat méltónak ítélte a' Tekintetes Ur! — Ösztönök lesznek ezek nekem mindenkor a' legbuzgóbb törekedésre, 's jutalmak a' legnagyobb fáradozások után is. — Tarcson meg ezután is szeretetében a' Tekintetes Ur, mert

Néktek kívánok tetszeni csak, Nagyok,
A' kiknek ajkát Istenek ihleték.

¹ E levéllel Kazinczy F. bizonyosan leányának a levelét küldte Gyulay K. grófnőnek.

'S mint én az elhunyt kor' Dicsőit,
Szívemet a' maradék szeresse.

Különös tisztelettel maradok

Tekintes Ur

Bizodalmas drága jóakaró Uram

alázatos szolgálja

Kis Lajos.

Kedves Barátom!

Lajosom, minekutánna a' törvénytannal ditséretesen (mint első eminens) elvégezte, Szala Vár-Megye[i] Első V. Ispánhoz Szegedy Ferentz Kamarás Urhoz ment ezen folyó hónap elein Patvariára. Elmenetele előtt írta ezen levelet, melyet minden változtatás nélkül küldök.

Erdélyben mindenütt kísértelek gondolataimmal: vajha máskép is kísérhettelek volna. Melly irigylésre méltó az olyan utazás, mint a' Tied vala! —

Minden tudósításaidat igen szívesen vettem és igen köszönöm. Ha valamit életemben, Kisfaludynak levelét, mellyről írsz, egészen szeretném psychologicus tekintetből is látni. Ugyan, ha terhedre nem lesz, ird-le 's küld-meg azt számomra. Aligha egy gyanúm, melly szokásom ellen is akaratom ellen is, bennem mindjárt meg-esmérkedésemkor támadott, meg nem igazodik, hogy t. i. K. a' másvallásuak eránt általjában idegen és igazságtalan.

Horátzommal szabadon tehetsz 's tégy a' mit akarsz. —
Élj szerentsésen. K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3277.

Szemere Pál — Kazinczyna.

Édes Uram Bátyám!

A' Kiseknek javallások 's önnön érdemünk' érzése mellett felejthetjük Sümeghet.

Prónay Sándor tegnap délben maga, dél után pedig Majláttal és Schedinssal kerese fel engemet. Én Inversioimat Jenischéi után: «Er hat nicht die mindeste Achtung für seine Ält.», 's némelly cikelyt Aufsatzaimból 's Kölcseytől levelet és verset mutattam elő,

's majd Berzsenyi lett a' beszéd tárgya, 's Prof. Sch. a' Közélet Telet declamálá, a' Báró pedig közben-közben glosszálgata, kérdegete, 's Sch. felele p. o. hogy *bimbaja ex bimbó*, mint *ajtaja, hintaja, bírāja*, ex *ajtó, hintó, bíró*, hogy *esalét* dumetum, hogy a' provinc. által lehet sőt kell bővíteni a' nyelvet, hogy azon kell ügykezni, mennél több Denkform legyen. A' Báró Berzs. IId. Kiadásában azt gáncsolja hogy a' ritka szók nem magyaráztatnak mint Csokonaynál, holott a' verses könyv Volksbuch etc. etc. A' Könyvek osztályát sem hagyá helyben; így kellene:

I. K. Lyricumok.

II. K. Anacreonticumok.

III. K. Levelek 's etc. etc.

A' Barátné ros; az még poetánál sem szabad. Prónaytól tudom, hogy Henriásban Péczeli Barátné-t, Szilágyi Király Asszonyt mondottanak. Közlésre méltó a' Bárónak még azon vallástéte is, hogy ő mélódiasabb sorokat nem halla ezeknél:

Titkon nyílnak az életnek

Legszebb rózsáji,

Mély titokban csergedeznek

Legszebb óráji. Berzs.

Feljebb verses könyv és Volksbuch; igen is Pr. a' sokaságtól méri a' versek becsét. Az, hogy Himfy hirtelen elkölt 's hirtelen Berzsenyi is, ez neki minden recensio felett van. Említém, mit mond Schiller Bürger recensiójában. Schiller pro domo sua; ugymond. De Schedius mosolyga, úgy tudnillik hogy azon mosolygás mind a' Bárónak mind Sch.-nek javallás és nemjavallás volt egyarányt, ad formam: felül is, alól is, benne is! Még egyet. Prónay az Antimondolatot nem tudá hogy tőlem 's Kölcseytől készült: az Uram Bátyám munkájának hívé.

Térck a' Grófra. Ennek több Berzsenyi mint Matthisson. Az az ewige Mahlerey ebben úntat, ugymond; 's B.-nek legnagyobb érdeme: das Nationelle in der Kunst in der Poesie. Neki leginkább a' Magyarokhoz irt ódák tetszenek. Majlát Rádayéknál két balládot declamála *Collántól* (igy ejti *Collánt*), 's két dalt Göthétől, 's még vagy három német Sonettet.

Szó volt a' Pesti Tudományos Gyűjtemény felől is. Különös az, hogy Pr. a' Recensenseket nem az Irók közül kívánna, mert a' Recensionak vox populi-nak kell lenni.

Kisfaludinak Hunyadija is említetett, Gróf, Báró, Professor, Gazda-Literátor — mindnyájan eggy itélettel valánk.

Az Ormosok 's Folnesicssek felől is kaczagtunk. A' Gróf Fabchichot is ismeri.

Mint van Pest 's Buda? 's Virág, Vitkovics 's Horvát Pista? nem tudom. Még nyomtatásomat, szántásomat, vetéscmet, építésemet nem végzém, 's nem szabadúlhatok. Minap eggy estvét Pistánál töltöttem. Eggy derek Pappal ismerkedém meg, Perggerrel, Fejérvárról. Feledém írni Uram Bátyámnak, hogy Miskolczon Ragályi Tamással valék eggyütt, 's hogy R. Aestheticáját készíti.

A' Gyarmathy Lexicona felől térszen kérdést Kedves Uram Bátyám, ha azt vettem e? Nem én még eddiglen. De hát az a' pakét, mellyet Méráról [!] Mikóházán keresztül küldtettem Szépalomra, kézhez szolgáltatott e? Instálok feleletet.

Éljen szerencsésen Kedves Uram Bátyám!

Péczel, Oct. 1. 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3278.

Kazinczy — Helmeeczy Mihálynak.

Széphalom Octób. 2d. 1816.

Kedves barátom,

Trattner Úrnak épen most veszem levelét; csak abból tudom hollétedet. Gondolhattam hogy eloszolván az Iskolák, te is elhagytad Pestet. Ha tudtam volna, hol vagy, nem hallgattam volna eddig, mert a' mi barátságunk nem szenved nem csak elváltozást, de nem csak fogyatéket is. — Miólta haza érkeztem, úgy el vagyok foglalva, hogy még eggy hosszú lajstroma áll előttem azon leveleknek, mellyeket írnom kell, 's minden postán veszem a' feddőző leveleket, mellyek kívánják tőlem a' választ. 'S én azolta eggyet kerültem Zemplény, Sáros és Abauj Vármegyében; az is sok napjaimat elfoglalta. — Láttad e Kisfaludynak levelét Ruszekhez d. d-o. 14. Apr. Az vad és alacsony szitkokkal van tele ellenem. Azt fogod mondani, hogy jól esik nekem; miért teszek-fel az olyanokkal, miért nem bánok velek úgy mint Te. Nem, barátom! Jól esett az, hogy én Ruszeket Januarban megszóllítottam 's kértem, hogy engesztelődjék-meg ő maga, 's engesztelje-meg Kisfaludyt. Azt felelte

R. hogy ő magát szelidségben 's békélni tudó nemeslelkűségben általam meggyőztetni nem engedi; jelentette, hogy némelyek azt mondják levelemre, hogy az csak kémi játék, 's ő az én characteremet nem ismeri; de Kisfaludy levelemre csak nevetett. Én erre válaszó-lék R-nek, 's kértem, hogy Kisfaludyt többé ne ingerelje engesztelésével, 's maga maradjon az a' mit ígére. — Most épen ez a' szelidségben etc. magát meggyőztetni nem engedő Ruszek ezt az említett 's engem mocskoló levelet velem nem közli, de másokkal igen, sőt másait is vétette. Erre felelnem kelle, 's feleltem R-nek. Látni fogod azt.

Bécsből haza jöven tavalý, Takácssal és Horvát Andrással szóllék a' Nyelvrontás felől, 's Takácsnak írtam, hogy megolvassam az általa magasztalt Batsányinak minden nálam találtatható írását, 's kénytelen vagyok mondani hogy azok engem meg nem térítettek. Kértem, hogy Horvát András Úr mutatná-ki nekem Bács megyeiben azon vétkeimet, mellyekről Takácshoz írt, és Takács által nekem Győrben felolvasott levele szóllott. — Takács eggy humánus levélben közli a' Horvát levelét de d-o. 15ae 8br. 1815. sub 20. Mart. 1816. Az ötödfél iv. Horvátnak levele velős nemes Magyarsággal van írva, de olykor élessége szinte a' szurkálásokig viszi. Kimondja a' többek között, hogy az iv papiros (arkus papiros) nevezése által magamra a' tudatlanság bélyegét 's Kritikában járatlanságomét ragasztám. Mert *iv* 1.) arcus, 2.) fornix, 3.) Iris. 's a' német Bogen a' biegentől jó. — Rendes midőn mást vádlunk tudatlansággal, 's kisűl hogy magunk nem tudunk. Én mingyárt gyanítám, hogy az arcus ab *arceo* jön, 's első jelentése az iv. A' bolt pedig és a' szivárvány 's a' Bogen Metaphora által nevezettek így. 'S ha ezek így, miért mi is ne? Mert a' trópus nem germanismus. — Nézém Fábri Thesaur. Erudit. Scholast. 's íme halld. Ab forma instr[umen]t[i] militaris translata vox ad fornicem. etc. De lássd a' könyvet. — Egyéb gáncsolódásait is fogod látni. Rendes emberek. Magyar Autonomiájok az Automaniáig megy, 's még is nekik van feljebb.

Berzsenyinek újabb Kiadását kerestem Kassán mint még Kolosvárt is, Károlyban is. Nincs. Értekezésedtől sokat várok. Beszéltesük-ki őket, barátom, ismerjük őket. Semmi az hogy ők benünket kaczagnak 's tudatlanoknak mondanak.

Zephir ismét defunctus est officiis suis. Novemberben lesznek fiai. Azt a' fiát, mellyet Sylphnek neveztem, minekelőtte haza jövék,

kénytelen vala Sophie elajándékozni, hogy egy kebelkutyácskája elvesztén vigasztalhatatlanul síró barátnéja' könyein enyhítsen. Ide jöttek 's addig kérték, míg magát nekik megadta. De Vidánének parancsolatja teljesítve lesz. Tiszteld őket, barátom, szíves barátsággal.

Irtam Müllernek Donátné által hogy Berzsényit, 's a' Rudinai Apát Munkáját küldje a' Dilizsánszon Kassára. Kérek add által az itt menő czédulát.

Hogy Kultsár Úr azt írta a' Verseghy Munkájára a' mit írtál nekem még Júl. 18dikán, hogy antiquam crambem — jól tette: de már azt nem jól tette, hogy azt veté mellé, hogy die Sprache zu verwirren. Azt mondhatni még a' *jóra* is.

Élj szerencsésen, kedves barátom.

Trattnerhez első Postával fogok írni egész barátsággal. — Téged arra kérek hogy a' Kolosvárról, Zsibórol Pestre jöendő Farkas Sándornak készíts valamely jó háznál házi-tanítói helyet: ő a' törvényt akarja Pesten tanulni. Ez az a' lelkes Neologus Író. Szüléji nem gazdagok, 's barátságtokra szüksége lesz. Te neki leginkább szolgálhatsz. Lakás és asztal kell, 's valami pénz. Tanítani fog hogy tanulhasson.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3279.

Kazinczy — Ruszek Józsefnek.

Ruszekhez.

Széphalom, Octob. 2d. 1816.

Három hólnapi távollétem után megérkezvén Erdélyből, itt lettem, Fő Tiszt. Apát, azon levélnek mását, mellyet Kisfaludy íra, hozzám szállólag, az Úrhoz. Azt az Úr velem nem közlé, de igen másokkal; sőt mások által le is engedte másolatni. Miért nem énvelem, kit az legközelebről illete, azt nekem nem nehéz megértenem: tartott tőle, hogy tüzet támasztand. Miért másokkal, azt nem értem ugyan; de a' ki nekem csak a' minap még azt írta, hogy magát szelidségben 's békélni-tudó nemeslelkűségben senki által nem engedi meggyőzetni, és így a' ki az én megelőző engesztelésemet elfogadta, attól én semmi sérelmest és nemtelent nem várok; 's így készebb vagyok hinni, hogy jó okai ennek is vannak,

mint egyebet, a' mit gondolni is átallok. — Kisfaludynak levele igazságtalan vádakkal, vad és alacsony szitkokkal tölt-el. Midőn a' tüdő ennyit bír, akkor az epének nagyon tele kell lennie. Hadd könnyítsen tehát terhén. Méltóztassék Fő Tiszt. Apát, az Úr elhinni, hogy ha ezt az ő levelét csak két három olyan barát látta volna, kik tudnak mit tettem és mit nem tettem én, hallgatni fognék magamra nézve, 's itt csak barátim felől szöllenék, kik általa igazságtalanul bántattak. De minekutána a' levél köz folyamatba fogott menni, tudom, mivel tartozom magamnak is. És mivel amazt az Úr adta tovább, bízom egyenességéhez, hogy e' levéllel is épen azt teszi a' mit amazzal tett.

Én magam magasztalom magamnak 's engem imádó barátimnak csekélysegeiket, kivált a' Német Ujságokban, — azt mondja K[is][faludy]. Hol hát még máshol? Hol magasztaltam én akár személyemet, akár dolgozásaimat? Tövisseimet én recenseáltam e? Biographiamat én tettem e a' Bécsi Annálok egyik Füzetébe? Az Anti-Mondolatot én irtam vagy írtam e, 's tudtam e Szemere és Külesey mit irtak? Én vagyok e az, a' ki a' Hálai Tudományos Ujságlevelekben a' Mondolatot 's Anti-Mondolatot recenseálta? 'S mind ezeket láttam e valaha kézírásban? Megsejtettem e, mit akar az tenni, a' ki Biographiai tudósításomat fölem kívánta? — Meg kell vallanom, váratlan, sőt igen rendes vádak. Kf. megenged, ha úgy veszem a' mint illik. — Hogy csekélysegeket magasztalok, az meglehet; ismerem Daykának öt hat olly csekélységét, melly tovább fog élni mint sok jobb dolgozásaink. Neki sok darabja van, a' mit én is, ő is elveténk vala, de Verseinek kiseded csomója úgy még kisebb fogott volna lenni. Non sunt ea edita ab illo, sed quasi de domini funere rapta sui. — Kf. 's mások azt ítélik D[ayka] felől, a' mit akarnak; én pirulás nélkül mondom-el még eggyszer, a' mit Életében lap XLVIII. mondottam.

Kisfaludy bizonyos benne, hogy «ha ő nekem tömjént gyujtott volna, még hibájit is fogtam volna magasztalni.» — Lássá tehát, mit mondék a' nekem tömjénező Superint. Kis Horáti Epist. Recensiojában, 's engedje mondanom, hogy, ha Kis meg nem előzőtt volna, Szemerének Vidához irt 's közönségesen csudált Epistolája felől azt mondtam volna, hogy az semmit sem ér. De épen ennek az én Szemerémnek két három csekélységét (Sonettók: Az Emlékezet, és a' Remény) mindég fogom magasztalni.

Reá-fogtam (ezzel fejezi-ki magát) hogy Himfyjét ő laistromozta,

holott Takács. — Melly szertelen reá-fogás! — hogy ő Kámon született, holott Téten. — Mintha Kámon születni szégyen volna, 's én nem tartoznám hinni a' hirt, melyet ez eránt egy a' tájon lakó nekem ada! — hogy ő Báróczy körül talentomát 's nyelvét *mivel-HET*e, holott Báróczy . . . testére lelkére nézve . . .¹

B[áróczy] nem vala szép arczu, de nem vala rút növésü. Beszéde ifjuságában bájoló volt. Rejtezzél a' szomszéd szobába 's mondj onnan édességeket egy szépnak, 's tiéd az: de futni fog, mihelytt meglát. Így kötődtek vele társai, a' Nemzet' legszebb ifjai, egykor, a' mint ezt nekem egy ilyen, Kassai Camer. Assessor Mumhart Úr, beszéllé. A' bájoló beszédü ifju nem lesz rútbeszédü Öreggé, hanemha lelke egész bomladásba jó, a' mi Báróczyn meg nem történt. — Egyéberánt itt nekem kell e hinni, ki itt ismét hazugságot táltam a' világ elébe, és a' ki B-val egy fedél alatt nem laktam ugyan, de B-val sokat társalkodtam, vagy annak, a' ki B-val egy fedél alatt lakott ugyan, de vele szolgálaton kívül talán hármat sem szóllott, a' józan Olvasó előtt nem lesz kérdés. — A' ki atyai 's anyai birtokát még életében rokoninak hagyja, 's még jövedelmeikkel sem osztozik, 's csak fizetéséből él, az nem fősvény, 's a' ki az ifju Döbrenteit, az ifju Kis Sámmelt, az ifju Balkay Pált szeretettel fogadja, a' ki Thurzó György ifju Testőrzőnek társaságában gyönyörködött, mert ez dolgozásokkal járt hozzá, az az ifjuságot nem kerülte, vagy (kivált a' Véghelyi rettenetes halála után) csak a' kaczagókat kerülte. Neki utolsó esztendeiben írt levelei is bájolók; 's hogy az Aloyz és István Beszélgetéseik nem mindenben hasonlítanak ifjabbkori írásaihoz, annak vagy az az oka, hogy itt ismeretlené akará tenni magát, vagy az, hogy az itt szükség nélkül is felhordott idegen szók által egykori Purismusát megpiritsa.

Kisfaludynak némelly vádjai, 's azok az alacsony vad szitkok, nem érdemlenek feleletet; örvendek rajta, hogy nekem ezt az elégtételt adá; de még is egyyet, Fő Tiszt. Apát. — Inkább ismerem én Kisfaludynak mind tollát mind lelkét, mint hogy ötet nézhettem volna a' Mondolat' Írójának, 's Pápaynak azt írhattam volna. A' ki nekem a' könyvet megküldé, megírta a' Pasquillant' nevét is. — Sem a' fájdalmat nem akartam egészen kimeríteni; tudom, mi enyém a' könyvben, és mi másé. De a' mit nekem magamra kell értenem, azt is értem, 's ez nem szertelen érzékenységem (Literátori

¹ Az eredetiben is így, hiányjelekkel.

zsémbelődésem) hibája. — Én azt írtam Pápaynak, a' mit most is hiszek, 's az idő felfedte a' dolgot csaknem teljesen. — 'S ennyit a' Kf. levelére. Mert a' mit én a' hörcsökösnek szidalmazott Révaihoz Verseghy eránt írtam, az nem kívánja hogy magamat mentsem. Paintner is osztozik velem Kf.-nak azon dicséretében, hogy leveleink' a' rossz-szívűség' bélyegét eltörölhetetlenül magokon viselik. Igen is, Fő Tiszt. Úr, nemeslelkűségünket vagy az ellenkezőt leveleink fogják egykor bizonyítani a' Maradék előtt, mint már most.

Az Úr Philos. Munkája Recensioját is csak haza érkezésem oltá ismerem a' Hálai Tud. Ujs. levelekben. Nem lesz szükség mondanom, hogy az nem tollamból folyt, és hogy benne semmi részem nincs; de még is mondom, mert már sokat valék kénytelen mondani, a' mit bennem nem gyanít a' ki ismer. Azonban a' mit a' Rec. az Úrnak a' Recenseálások felől mond, az nekem annyira érzésem 's értelmem, mintha én írtam volna. —

Maradok tartozó tisztelettel. Széphalom, Octób. 2d. 1816.*

Ugyan e levélhez ragasztotta Kazinczy a Sárközy István eredeti levelének egy kis szeletét, a melyen a következők olvashatók:

Somogyi Gedeonról tehát tudósíttattál, hogy publice declarálta, hogy a' Mondolat előtt álló kép nem az ő találmánya. — Hát nem hitted el elébb nekem? — hiszem meg írtam én azt neked egy néhány esztendővel Pestről. Rosszul tartod pedig Társainak Kisfaludit, Takátsot, Ruszeket, mert ezek talám nem is ismériek. Hanem az ő Társa Márton István, Oroszi Pál. — és e' kettő egy. Somogyi Márton Kedves Tanítványa, Oroszival egy Helységbe az az Tót-Vásányba lakik Veszprémhez közel, a' Savanyu vizhez közelébb. Hol nékem is Compossessornak kell még lennem, ha ki vehetem Oroszi kezéből.

* [Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

* Kazinczy F. utólag e másolatra a következőket jegyezte: «Erre Ruszek nem felelt; nem is tudnám, mit felelhetett volna.»

3280.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Hahotai Apát 's Keszthelyi Pleb.

Fő-Tisztelendő Ruszek József Úrnak

tiszteletét mondja

Kazinczy Ferencz.

Kisfaludynak, Fő-Tiszt. Apát, az Úrhoz intézett, de egyenesen hozzám szőlő levelét nekem is kezembe juttatá egy kedvező történet. Igazságtalan vádakkal, vad kifakadásokkal, alacsony szitkokkal eltölt levél. — Mi indítá arra az Urat, hogy azt velem ne közölje, könnyen értem: tartott tőle, hogy a' levél új tüzet fog támasztani; 's ámbár örvendek, igen nagyon örvendek, hogy a' levelet láthattam: e' tekintetéből szívesen tiszteltem, Fő-Tiszt. Apát, az Úr' okait. De mi indítá arra, hogy azt másokkal közölje, hogy megengedje másait vétetni, azt ugyan nem értem. Kértem volt az Urat, hogy feledjük, a' mit én feledni kész vagyok; én az Urat soha meg nem bántottam; én az Úr ellen semmit nem tettem a' mi megbocsátást kívánhatott volna, 's az Úr azt hagyta hinni, hogy engede kéresemnek, azt felelé hogy szelídségben, békélni-tudó nemeslelkűségben magát más által meggyőztetni nem hagyja, 's ezen szavai után nekem egy jó emberben, egy Papban ellenségi indulatot gyánítanom nem szabad, sőt inkább azt kell feltennem, hogy ha azt fel nem érem is, a' dolognak tiszteletes oka lehet. — Ha Kisfaludynak ezt a' levelét egy két meghitt barát olvasta volna, a' ki eléggé ismerné azokat a' mik történtek, hallgatnék, 's örvidenek azon hogy engesztelhetetlen ellenkezóm így festette magát. De minek utána az tovább adatott, szóllanom kell, 's ezen én levelemnek is másai fognak vétetni. El lehet, el illik, el kell háritanom magamról 's Báróczyról 's Daykáról azt a' szennyet, a' melly itt reánk kenetik.

A' Kisfaludy' vádjai ellenem nagyok; őserinte én *uralkodni-vágyó, híren, dicséreten, hangadáson eszenkedve kapkodó, Literatori udvarlókat, tisztelőket, szeretőket, imáddókat hajházó, gögös, Literatori zsémbelő, hiu hírfogással, pletykasúggal, mende-mondával, kofasúggal eltölt asszonytermészetű csapodár és irígy ember vagyok.* 'S e' gyönyvörtü tulajdonok reám egy lélegzettel mondatnak, 's azoknak

múltságokra a' kik csendesek, mutatják, mint tölt-el akkor az epe, midőn a' tüdő ennyit bír. — Én Kisfaludyt lelkes Irónak 's teremő elmének néztem egy Munkájában. De ő az illy vadon lehordott embernek igazságos lesz megbocsátani, ha ez kínjai közt kimondja, hogy nem hitte hogy a' lelkes Író, a' teremő elme illy szerencsés portretírozó is légyen, a' millyennek magát az én képem' festésében bizonyítja, 's illy vad, illy alacsony szitkok' szórdallója, a' ki jó társaságokban élt. Az én két levelem az Úrhoz, Fő-Tiszt. Apát, 's Kisfaludynak ez a' válasza, mutatják melly egészen hasonlatlan két teremősek vagyunk mi ketten, ő és én, 's a' kik e' leveleket olvasandják, tudni fogják mit ítéljenek felőlünk; bizzuk reájok a' dolgot. Igen is, Fő-Tiszt. Úr, a' *sokat sokszor meggondolás nélkül írni szerető Kazinczy* barátjaihoz írt leveleiben vigyázatlanul szöll, mivel úgy hiszi, hogy az illy levelekben a' vigyázatlanság, a' nem-tartózkodás, nem hiba, hanem érdem. Bár sokan tettek volna ezt előttünk mind azok a' kiknek leveleik a' mi korunkra által jöttek, 's most igazabb színben látnánk a' mult idők' embereiket 's szokásaikat. De a' vigyázatlan Kazinczy magának illy szitkozódó Pneumácskakat nem enged, 's kivált akkor nem fogott volna engedni, midőn levelét egyenesen a' szidalmazotthoz intézné, ha másnak küldené is. Mert szemtől szembe mondani másnak vadságokat, az még nagyobb szemtelenség, mint midőn a' szidott azt nem hallja.

Hogy Kisfaludy velem barátkozni sem nem akar, sem már nem tudna, hogy neki velem levelezésben lenni tovább nem tetszik, azt nehezen venni nincs jusom, de igen szívesen sajnálom. A' Himfy' Szerelmeinek Iróját én mindég annak néztem, a' ki a' Nemzet' fiai 's első fiai közt igen tiszteletes helyen áll, 's örültem barátkozásának, kevélykedtem szeretetével. De midőn Kisfaludy velem levelezését félbe szakasztá, a' mint ő mondja azért, mert elirtózott attól a' mit Verseggyvel cselekedtem, a' mint pedig én hiszem azért, mert Recensióm neki fájt, (én azt neki még a' lenyomtatás előtt 's baráti indulatból küldöttem-meg, 's ő ezen Recensio' közléséig egy levelemet sem hagyá válasz nélkül) és azért is, a' mint mondja, mert én őreá *reá-fogtam* holmit: nagy kár, hogy ő, hűséges akarván felöltött characteréhez maradni, — ő nem Tudós, ő csak Szerető, ő csak Hazafi — meg nem akarja olvasni a' mit vagy megolvasni kellene, vagy a' Verseggy és közttem folyt perben épen nem bírószkodni; nagy kár, hogy említett Recensióm' hibás állításait ki nem mutatta, 's reá-fogásaimat el nem némitotta. 'S melly szertelen

reá-fogások ezek! Reá-fogom (e' szóval tetszik neki magát kifejezni), hogy ő laistromozza Himfyjének Dalait és Énekeit, holott azokat a' Kiadó; reá-fogtam hogy ő Kámon született, holott Téten! Mintha laistromozni 's Kámon születni gyalázat volna; reá-fogtam végre, hogy ő mindennap *lehetvén* a' Testőrző seregnél Báróczyval, talentomát 's nyelvét ez körül mívelhette! — azzal a' B-val, a' ki *vénsége vagy természete miatt öly csudálatos, az ifjuságot-kerülő és leszólló, 's viszont az ifjuságtól került, és minden másoktól kikaczagott, testére lelkére nézve kellemetlen ember, 's fősvény öreg Alchymista volt, hogy társaságát minden kerülte.*

Én Kisfaludynál azon gyanúban állok, hogy barátimat azért vakarom, hogy általok visszavakartassam; 's Báróczy már nem él, nekem e' szolgálatot többé nem teheti. De én kevelykedem azzal, hogy barátimról soha másképen nem szólok mint forró szívvél, mert úgy hiszem, hogy azok az illetet érdemlik; 's kivált akkor szólok így, midőn ők bántatnak, 's a' sirból magokat nem védhetik. Nézzük tehát ezt a' kaczagást és kerülést érdemlett, testére lelkére nézve kellemetlen, fősvény öreg Alchymistát, a' kitől Kisfaludy szégyeilett volna tanulhatni.

Én Báróczyt 1786. Augustusban láttam először, mert első Bécsbe-menetelemtkor 1777. még nevét nem ismertem. B. akkor 51, én 27 esztendő voltam; B. rég olta üzte volt Alchymistaságát, én ifjabb valek koromnál is. 'S az Alchymista a' kisedet természetű ifjat, a' tavasz virágai közt repdeső lepét, nem kerülte, sőt barátsággal, nyájassággal fogadta, mert látta, hogy a' lepe férjívá óhajt általváltozni. Így fogadta a' még akkor ifja Döbrenteit, így Kis Sámueilt, így Balkay Pált, a' ki sem Alchymista, sem Iró nem akart lenni, de olajban jól feste, 's fényt ígért mind nevének, mind hazájának. Én egykor ollyankor léptem B. szobájába, midőn Thurzó György Testőrző, most Bihari birtokos, az Öreg előtt olvasgatta Gesszneri dolgozásait, 's az Öreg örömmel, barátsággal nézé az előtte olvasó ifjat. Kisfaludynak vadját tehát nem értem, és ha azt kénytelen vagyok való vádnak nézni, arra is kénytelennek érzem magamat, hogy Kisfaludyt egy rettenetes és gyalázatos történetre emlékeztessem a' Gárdánál. (1795.) Az, igen is, cselekedheté, hogy a' *Vég-helyi barátja* kerülje a' *kaczagó ifjuságot*. — Egyéberánt Kisfaludynak azon szavaira, hogy ha én a' B. Biographiájában B-nak ékes beszéde eránt *ismét* — az az, úgy e, *szokásom szerént?* — *nem igazat találtam a' világ' eleibe,* 'stbb. azt a' jegyzést teszem, hogy

az egyenes Olvasó előtt nem lehet kérdés, B. felől én mondom e valót, a' ki vele ugyan egy fedél alatt nem laktam, de ötszöri Bécsbe-járásaim alatt [vele sokat társalkodtam], kiválthogy ott egyszer holnapokat tölték, 's B-t nem csak a' Gárdánál, hanem szálláson is láttam, — vagy az, a' ki egy fedél alatt lakott ugyan vele, de vele szolgálton kívül hármát sem szállott. B. ifjúságában olly ékes, olly bájos beszédű vala, hogy Kassai Cameralis Assessor Munkhart Urnak szavai szerint, ki együtt szolgálta B-val, szép társai a' nem szép arcú, de nem rút növésű B-t azzal ingerlették, hogy ha valamely Szép a' szomszéd szobából hallaná nyájasságait, megadná neki magát, de cirettenne tőle ha meglátná; 's az ékes beszéd az Öregeket nem hagyja-el, hanemha lelkek egészen bomladásba jön, a' mi B-val nem történt. 'S levelei később korában is ékesen voltak írva, mellyet az Aloyz' és István' Beszéllg. felől nem mondhatok; sőt épen nem értem, hogy a' ki egykor az idegen szókat még ott is kerülte a' hol jól fogtak volna állani, miért tömte-el ezekkel utolsó Munkáját. De ki tudja, nem akarta e magát tenni így ismeretlenné? nem így akarta e megezőfolni hajdani Purizmusát?

'S a' ki atyai 's anyai birtokát még életében rokoninak hagyja, 's fizetéséből él, az nem fősvény.¹

Egyik vádja Kisfaludynak az, hogy én, kivált a' *Német Ujságokban*, *önn-magamnak és másoknak, kik imádóim, legescsekélyebb darabjainkat olly fennyen magasztalom, a' miként a' legnagyobb remekeket sem lehetne jobban, holott valóban csak annyi volt egy égig emelt darabnak érdeme, a' mennyi egy gyermeké, ki, olvasni kezdvén, egy sort hiba nélkül elolvast.* — Meg kell vallanom, hogy Kisfaludy az öszvehasonlításban épen olly mester, mint én talán a' csekély darabok' magasztalásában. Míg ezen csekély darabok nekem meg nem neveztetnek, addig nem fogom megismerhetni vétkeket; annyit azonban mondhatok, hogy az a' Dayka, a' kinek, a' Kisfaludy ítélete szerint, *még dajka kellett volna*, olly öt hat csekélysegeket hagyta, mellyek egykor lekesebb műveknek fognak tartatni mint nekem jobb dolgozásaim 's a' Regék és Hunyadi, ámbár azoknak minden nyomtatványaik elfogytak, az ezeké pedig bizonyosan el fognak. Dayka nem maga adta-ki Verseit; sunt haec de domini funere rapta sui; kénytelen valék azokat is felvenni a' miket ő régen elégetett volna, úgy ismerem izlését: de én, mondjon

¹ Ezt a mondatot utólag írta Kazinczy F. a lap aljára.

rólok és magáról Daykáról a' Világ a' mit akar, azt mondom, a' mit ott lap XLVIII. mondtam, 's Szemerém és barátink egy értelemben van [!] velem. Nem azért magasztalom én az illy csekélysegeket, mert barátimtól vissza akarok vakartatni — nemtelen, de görög szólláson 's mondáson épült kitétel — hanem inkább azért, mert annyira csudáalom ezen csekélységek' szépségeit, hogy meg nem tudom fogni, miként eshetik, hogy ezeket a' Himfy' szép csekélysegeinek Írója is nem csudálja. Meg kell vallanom, Fő-Tiszt. Apát, elnézvén e' vádnak minden részeit, az Úr Kisfaludyja és én, a' mint már feljebb is mondam, és itt kevélykedve mondom, olly annyira nem hasonló két teremtések vagyunk, hogy meg nem foghatom, miként leheténk mi ketten egymásnak csak kevés hónapokig is barátjai. Mert én öfelőle nem merném önn-magamnak is, annyival inkább nem pedig, Fő-Tiszt. Apát, az Úr által neki magának, 's így osztán másoknak is azt a' hazug hírt elmondani, hogy Kisfaludy önn-maga magasztalja magát, kivált a' Német Ujságokban, a' mit ő mond éfelőlem; nem merném, ha ennek világos jelét látnám is, mert el nem tudnám hinni. 'S mit tehet itt az a' kivált, mint feljebb már az az ismét? Hol hát még másutt is? Hol magasztaltam én magamat? hol személyemet? hol dolgozásaimat? Vannak ugyan esetek, a' mellyek megengedik, hogy a' Dolgozó maga recenseálja a' mit dolgozott, 's azt cselekedni én is fogom; de csak fogom még, 's a' világ látni fogja, magasztalás végett fogom e, vagy valamelly más czélból. Van e nekem arra szükségem, hogy magam kürtöljek magamnak, 's nem annyit kürtöltek e mások, hogy magam is sokallottam? A' Töviseket én recenseáltam e? Biographiámat én tettem e az Annálok' egyik Füzetekbe? 'S tudtam e, hogy a' Tövisek recenseáltatni 's Biographiám lenyomtatattatni fog [!], sőt tudtam e, hogy azt valaki írta 's írni készült? Tudtam e hogy Szemeré 's Kölesei mit mondtak az Anti-Mondolatban, 's én tüzeltem e hogy irjanak? Gyalázatos vádjai a' maga haragjával bírni nem tudó Kisfaludinak, mert, a' legszorosbb értelemben is, egészen igazságtalanok. Az illy vád viseli magán a' rossz szívűség' eltörölhetetlen jelét, nem, a' mint ő mondja, a' Verseghy eránt a' hőresökkösnék szidalmazott Révaihoz írt levél. Olvasta e Kisfaludi ezen levelmenek utolsó sorait, mellyek Révait, a' hőresökköst, nem tüzelték, hanem szelidítették? Vagy hát Paintner is a' rossz szívűség' eltörölhetetlen moeskával bélyegzette e meg magát a' Verseghy esztelenkedései által elhevített levelében? De igen! Révait

bántani szabad, egy Verseghyt nem szabad! — Látom hogy Kisfaludy meg én ritkán állhatunk egy ponton, 's hagyom mondani a' dulongót a' mit mondania tetszik.

“ Ő bizonyos benne, hogy *ha ő nekem tömjénezett volna a' világ előtt, mint némellyek, hát én neki még hibájit is magasztaltam volna.* — Én Kisnek megsikamlásait kimutattam a' Horázt Epistolájának Recenziójában, ambár Kis nekem a' világ előtt tömjénezett, 's Szemerének közönséges javallást nyert Epistolája felől Vidához azt itéltem, hogy az semmit sem ér; 's Kis és Szemere nincsenek ítéletem által megbántva, levelezéseket velem félbe nem szakasztották, 's illy vádakkal nem terheinek.

Azzal rekesztem-be vádjaira szólló mentségemet, hogy én Pápaynak nem írtam azt, mintha Kisfaludyt néztem volna a' Mondolat' Irójának. A' küldő tudatá velem, hogy azt Somogyi írta. 's ismertem Kisfaludynak mind tollát, mind lelkét. Én Pápaynak azt írtam a' mit most is hiszek, a' mit tudok, azt, hogy Somogyiból nem maga Somogyi szóll; hogy mások tudták, akarták, hogy a' Mondolat írva van, hogy örültek hogy ott én bántattam, hogy nem ellenzették a' mit ellenzeni lehetett, illet és kellett volna; hogy a' Munka' íveit corrigálták, elterjesztették; hogy egy széplelkű embert Somogyi arra kért, hogy írna hozzá Előbeszédet, de a' mit az nemességgel tolt-el magától. Sem olly érzékeny nem vagyok, hogy magam akartam volna kimeríteni az egész fájdalmat, a' mint azt az Úr' barátja gondolja. Ismertem mi másé és mi enyém. De a' képet, az Ajánlást sem kellett e kimerítenem?

Kértem volt Fő-Tisztel. Apát, az Urat, hogy Kisfaludyt engesztelné-meg. A' kérés őtet csak ingerlette. Többé erre nem kérem. Maga az Úr megengeszteltetve felelt kérésemre; 's hogy továbbá is az maradjon, a' mit reménylenem hagyott, arra most is kérem, 's tartozott tisztelettel maradok Széphalom Septemb. 28d. 1816.

A' Hálai Ujs. levelekben megjelent Recenzióját a' Fő-Tiszt. Apát' Philos. Munkájának nem én írtam, sem a' Mondolatét nem. Erdélyi útamból megérkezvén, láttam mind ezt mind azt, 's legelőször itt láttam. Kivált a' Mondolatét ismét nekem fogja tulajdonítani Kisfaludy, és mások, 's ezeknek szükség mondanom, hogy nem csak nem írtam, de nincs is benne semmi részem. Azonban a' mit a'

Rec. a' Recenziók felől mond, nekem is érzéseim, annyira érzéseim, mintha azt a' czikkelyt én írtam volna.*

Döbrenteihez.

Octób. 2d. 1816.

Édes barátom, Kisfaludinak levele hosszabb ennél, 's nem érdemli azt a' fáradságot, a' mellybe nem leírása, hanem csak megolvasása is kerülne. Ha kívánni fogod, megküldöm azt azon Originálban, melly most a' Szemere kezéhez ment. Mi lehet abban, ebből láthatod. A' mi itt áll, kivált Báróczi felől, kit ez a' dühös ember még sírjában is olly igazságtalanul bánt, az áll azon rövid levélben is, mellyet Ruszeknek küldék. Gyönyörű pajtáság! — Ruszek a' Kisfaludy levelét mutatta Festeties Györgynek, az pedig leíratta mind Archivuma számára, mind másoknak. — Gondolod e, barátom, hogy ez a' gaz tett engem nyugtomból kiforgata? Ne hidd! Nem kell nekem több elégtétel mint a' Kisfaludy levele és annak tudása hogy Ruszek, kit engesztelőnek kértem, és a' ki békélő jobbjomat elfogadta, noha ő volt a' bántó és nem én, ezt tevék.

Ötödfél sűrűen írt iv a' Téli Pleb. levele is hozzám. Mint írjam le azt számodra? Mint küldjem-el? Rendes oktatások, még pedig pirítgatva. 28 vétket teszen-ki Dolgozásaimban, 's egyetlen egyik sem vétek. Azt mondja, hogy tudatlanság bélyegét 's Kritikában való járatlanságomat árulom-el hogy az arkus pápirosat ívnek nevezem, mert az *arcus* 1.) lövő szerszám, 2.) bolt, 3.) szivárvány; 's midőn ívet mondok, annyi, mintha bolt pap. és szivárvány pap[íros]t mondanék. Neki az ív pápiros annyi mint a' puska pápiros. Elmélkedtem 's látám hogy az arcus az arceo-tól jöhet, 's felhányám Fabri Thesaur. Erudit. Scholast. 's úgy van. ab *arcendo*. «a figura instrumenti militaris translatum ad fornicem. Cicero dixit fornicem Fabianum.» — Tehát a' bolt minthogy ollyan mint a' megvont ív (*arcus*), lett *arcus*. 'S épen így én Magyarban. Ne félt hogy nyugtomból kijövök. Nem jövök. De Kisfaludy és Ruszek nekem ezután annyik mintha megholtak volna. — Trattner írja, hogy a' Messziást Januárban nyomtatni fogja. És így kell a' Kend[eressy] képe. Mint vagytok mindnyájan? Meggyógyultatok e? Öllek tégedet és az én Lajosomat, 's a' szép és jó Grófné kezeit 's a' három Kedvesét csókolom. Szegény szegény Sípos!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

* A levél kezdő lapja fölött e jegyzést teszi Kazinczy F. «Ez el nem ment. Rövidebbet írtam; Kisfaludy nem méltó ennyire.»

3281.

Gr. Dessewffy József — Kazineczynak.

Drága Kedves Barátom!

Vártalak, de nem jövé, aspettare e non venire. Az Erdélyi Utazást el várjuk. Kelemen Lajos derék fia, *annak kell lenni a' Magyarinak, a' mit homlokára metzett a' Teremtő*. Dis genitus animosus Infans, adja az Isten hogy jövendő mondó legyék. Az Erdélyi Muzeum ödik Füzetjét még meg nem kaptam, példájára egy magyar gyűjtemény fog ki jönni Pesten, kaptam én is meg hívó Levelet. A' Magyar Theátrumból lesz talán végtére valami, 1000 flot ígértem magam is az 1-ső kő le tétele után, mert a' Ludovicea el ijeszte. Olvastad e Horváth András Buzdító Levelét? e' még Horátnak is betsületet tett volna. E' classicus írás hogy' festi millyennek kéne lenni a' magyarnak, be szeretném ha e' helyen historicus lehetet volna inkább, mint Poéta, és a' midőn bújában az Éjszaki ég sarkhoz akar el ballagni vagy inkább el szaladni, be felséges el ragattatása! ha reá érne az ember az illetén diszes munkának rostálgatására, azt mondanám, hogy a' szép íge, Fejedelmkedik, egy kevéssé kemény, talán jobban hangzana: Fejedlemkedik, sed facile est inventis addere. — Helmetzy Berzsenyinek elibe egy bévezető értekezést iktata, a' melyben sok szép tudománnyal az új szósokat védelmezi: helyessen tselekszik, mert a' Neologismust nem lehet kárhóztatni, ha a' nyelv geniussát fel nem forgattya, és a' szerint még eddig mindnyájan a' vetékedők a' dolog kérgén jártak; azt kell meg határozni hogy mi egy általlyában a' nyelv genius? és külön véve a' Magyar Nyelv geniussa miben áll? erre nem elégséges jártasnak lenni a' napkeleti nyelvekben, hanem Philosophusi fő kell, a' melyben az ész az érzést el nem óltotta, sem pedig az érzés meg nem homályosította az ideák világosságát és tisztaságát. Nekem valamivel jobb az egésségem, és így folytatom munkámat; a' Jó, időt kíván, jól kell meg rágnom gondolatimat, mert tudom előre, hogy meg fognak támadni, készen kell hát lennem meg vivni. Mindég eszembe jut a' mit Malebranche mondott, midőn critisáltak a' Journálokban: Nem olly nehéz volna, ha akarnám, meg győznem azokat, a' kik minden héten egy könyvet tudnak írni.

Tegnap érkeztem Pestről, holnap Kassának Olysóra kell men-

nem, 16ban pedig megint itt lennem, tsak 9berbe megyek egész házammal Kassára.

Hogy vagy meg elégedve Adelaidal?

Mit tsinál Cicero? Salustius? Rajta! rajta! édes Drága Kedves Barátom! Nemzetem Dísze, a' Jövendő' Bálványa, a' mostaniság' Irigységének tárgya; Pascitur in vivis livor, post fata quiescit, quum suus ex merito quemque tuetur honos. Én már lassan lassan fordítgatom Xenofont, a' leg idősbb fiam is már kezd érteni görögül, úgy hiszem hogy meg fog előzni, fiatal és nem gondoskodik magáról, hanem én helyette, érette, és miatta. Egész Házam tsókol, írj gyakrabban, mert ünnepnap nálam, mikor tőled levél érkezik.

Sig. Sz.-Mihályon, Octob. 2kán 816.

hív Jöskádhoz.

Hunyadit éppen most olvasom és Piringer második részét is.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3282.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

1816.

Széphalom, den 3. Octob. 1816.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich eile mit der Post, dass sie meine heutigen Briefe nicht zurücklasse, und habe also nur wenig Augenblicke für Sie. Doch wir werden uns ja sehn. Kommen Sie, und lassen Sie uns die erwünschten Tage ganz genießen.

Machen Sie sich Notaten bis Sie kommen, dass wir dieses oder jenes nicht vergessen. Wir haben viel einander zu fragen, viel einander zu erzählen.

Alle Ihre Briefe habe ich erhalten, auch den letzten von Igló. — Der von Kisfaludy hat mich recht sehr erfreut. Ich werde Ihnen mein Schreiben an Ruszek mittheilen. Es ist in Ruhe geschrieben. Wie klein manche Menschen sind! Und gar die Ruhe predigenden! Vergessen Sie nicht, mir von Ihrem Herrn Vetter die 2. Paplans und etwas von dem Schneider der Gräfin Teleki mitzubringen, und erinnern Sie ihn daran, wenn Sie von Kaschau hierher fahren werden.

Ihr Weg geht durch Bárca, und von da durch Ujvár nach Telki-Bánya, wo bey dem Prediger und fürstlich Breckenheimschen Beamten Stufen und edlere Steine zu sehen seyn werden. Dann

durch Bosva, Pálháza, Mikóháza und Széphalom. — Wäre kein Weg über Ujvár (die Brücke kann abgerissen seyn), so geht Ihr Weg durch

Tornyos-Némethi,
 durch Ujvár oder durch Zsujta nach Telki Bánya,
 Bozsva,
 Pálháza,
 Mikóháza,
 Széphalom schlowakisch Mali Bányácska.

Ich erwarte Sie mit Ungeduld.

Fr. Kazinczy.

A levél borítékán:

À Monsieur Charles George Rumi, Docteur en Philosophie etc. etc.
 à Cassovie.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3283.

Donát János — Kazinczyna.

Pest den 3ten October 1816.

Hochwohlgebohrner
 Hochzuehrender Herr!

Durch Euer Hochwohlgebohrn Schreiben an meine Gattin vom 13. Sept. und überschickten 300 f. wurde ich unvermuthet überrascht, indem ich stets der Meinung war, dass Hochderoselben an meiner Art zu malen kein Belieben finden, besonders da ich einige Äusserungen von Dero Unzufriedenheit darüber erfahren hatte; ich liess also alles angefangene unvollendet. Nunmehr da Euer Hochwohlgebohrn selbst die Vollendung wünschen, werd ich nicht ermangeln, so bald als möglich alle Stücke zu verfertigen, jedoch bin ich bemüssiget um Aufschub zu bitten, indem ich eben jetzt öfters nach Waizen reisen muss, um den Bischoff Kamanh a c z y [!] im grossen Kniestück zu malen; auch verlangt die kleine Kopie des Fräuleins wegen zweimal malen und trocknen bei jetziger Jahrszeit wenigstens 3 Wochen Verweilung. Die 3 kleineren Stücke allein wünschte ich zum voraus zu überschicken, die grösseren 2 Portraits, nemlich Dero gnädigen Gemahlin und des Fräuleins, das Original vom Kreuzinger, dann das alte Gemälde, welches erst neu aufgespannt

und ausgebessert werden muss, zusammen 4 Stück, wie auch zwei zusammengerollte Bilder werden späther nachfolgen.

Was das Portrait Euer Hochwohlgebohrn betrifft, welches H. von Helmeczy behält, will selbes durchaus auch zahlen.

Die Preise, die ich dermalen für Portraits zu nehmen bemüssiget bin, sind :

für ein kleines Bruststück, in der Grösse wie selbes von Hochderoselben Gemahlin zu 70 f., eben so im kleineren Format. Mit Stellung und Hände 90 f.

für Euer Hochwohlgebohrn wird jedes Stück zu 60 f. bleiben.

Das Schreiben an H. Hauptmann von Lojan (nicht von Aspernfeld, wie seine Fräulein Tochter sinnreich erfunden) kann nicht mehr an ihn gelangen, weil H. Hauptmann auf unseren Bericht von der Schuld an uns bereits 60 f. abgetragen hat, wir hatten vorher schon etliche Briefe an H. Hauptmann geschrieben, allein seine verschmizte Tochter hatte die Briefe erbrochen, und verheimlicht, unter dem Vorhände, wie sie uns selbst geschrieben, dass ihr Vater darüber krank werden könnte, bis durch Hr. Rittmeister von Eisenstein durch militärischen Gang endlich ein Schreiben an Hr. von Lojan in seine Hände allein zugekommen.

Meine Marie bittet nebst vielen Empfehlungen an Beiderscits um Vergebung, dass sie nicht fehg sey zu schreiben, indem sie das traurige Loss bei dieser Jahrszeit wieder doppelt empfinden muss kränklich zu seyn, und fast täglich die Schmerzen des Leberdruckes sich vermehren, welches mir viel Kummer macht.

Schlüsslich nebst meinem gehorsamsten Handkuss an Hochdero gnädigsten Gemahlin beharre ich Ehrfurchtsvoll

Euer Hochwohlgebohrn

gehorsamster Diener

Johann Donat mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3284.

Holéczy Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Uram!

Keckseméthynek, ki Battyánál Kis Kálnán, pedig a' mint írja, betegen tartózkodott, legott hogy letettem a' Tekintetes Urnak levelét, üzenetét is hírfül adtam, és sürgettem elindulását. Hogy vele

minden rajta dolgozásom mellett is, melyet Kecskeméthy tud, nem mehettem, valóban érzékenyen veszem. De Tekintetes Uram, reménylcm, véteknl azt tulajdonítani nem fogja, a' mit önnön akaratom ellen kénytelenítettem tenni; 's ha még is csak ugyan vétek, az bocsánatot érdemel.

Most itt ülök papirosaim között, 's felhordom előmbe minden gyermeki dolgozásaimat; mert szinte jól esnék magamat 16 esztendőmre akkori verseimmel, meg musikai Compositioimmal, noha mind kettőben nagyon gyengékkel, vissza varázsolni. Mélyen fájjalom 10dik 's következő koromi firkálásaimnak elveszéseket. Meg is maradtak volna bírásomban ők, a' mint takargattam; de 1810ben Győrött folytatván oskolámat, mikor a' Cursus' közepén sebeim' gyógyítása végett Komáromba haza mentem volna, pajtásaim 's gazd'asszonyom az alatt felszórván papirosaimat, verseimet többé nem találtam, hol a' Diligentiák után felhajtám hátrahagyott holmimért. De kezemnél vagynak 16dik esztendőmtől irtt versezteim; kivéven ismét azt a' csomót, melly, nem tudom ki által, 1814dikbeli dolgozásaimból azon esztendőben veszni ment, mellyről Farnek Dávid barátomnak is látogatásakor panaszolkodtam. Ugyan Farnek, ki Posonyban tanulótársam és Contubernálisom is volt, egy verses gyűjteményét in 12-o kiadta, levelét küldé hozzám, hogy engedjem nékie munkáimat által 's vagy külön kötetbe, vagy összezavarva darabjainkat nyomtassa ki; én azomban szavára nem hajolhattam, mert szégyenleném most is csekélysegeimet világnak adtamot [!] volna — novum teratur in annum — vagy mint első Poétának mutatni meg magát, vagy hallgatni. Sok gúnyolásokat kellett, most már kevesebbet, egy valakitől hallanom poétai törekedésem miatt; de ha meghághatom a' koszorúsoknak és Horácznak lépcsőjüket, mik azok a' gúnyolódások énnekem, és mit gondolok velek? Örömet közlöttem volna Tekintetes Urammal a' megítélés' kedvéért egy két darabot, de tartózkodtam talán nyomos munkájában késleltetni, háborgatni, a' ki vagyok és maradok

a' Tekintetes Urnak mindenkor alázatos szolgája
Komárom, Oct. 5-a 816. Holéczy Mihály mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

ES ÖNSZ 29711 mag: 2909 z901 j0011 011. 29091011 101111
101111 101111 101111 101111 101111 101111 101111 101111 101111 101111

3285.

Kazinczy — Horváth Endrének.

Tisztelendő

Horvát András Úrnak

Kazinczy Ferencz

baráti szives tiszteletét, idvezletét.

Úgy tartom, nagytekintetű barátom, nem teszem rosszul, ha Tek. Takács József Úrhoz Pázmádon Oct. 15d. 1815. irt, de általa velem Martz. 10d. közlött, 's általam csak Erdélyből lett hazaérkezésemmel Septemb. 10d. vett leveledre magadnak adom válaszomat, 's tetszésedre hagyom, látatni azt e' tisztes közös barátunkkal. Sőt erre kérek is. Ennek köszönöm én mind azt a' szerencsét, hogy hozzá Bácsmegyeim' újabb kiadása felől irt leveledet Győrött olvashatám, 's gondolkozásodat nyelvem felől ismerhetem, mind hogy az új leveledet bírom. 'S az az Úr nem nézi magára nem tartozónak a' mit mi írók csinálunk, bár maga dolgozni megszűnt is.

Közel egy holnapja már hogy három holnapi távollétem után ismét házamnál vagyok, 's ennyi idő alatt sok dolgaimon keresztül eshetém; de azon felül hogy egy halaszthatatlan út sok időmet elrablotta, oly sokféle bajok közzül kelle kiszabaditanom dolgaimat, hogy én e' nekem nagytekintetű 's engemet igen közlől érdeklő levelet is csak négy nap előtt olvashatám végig; addig halasztám elővételét, míg bővebb időm lesz megolvasni, 's tüstént felelhetek reá. Kisfaludynak Ruszek Apát Úrhoz erántam, sőt (úgy szölván), feleletképen, hozzám, Apr. 14d. irt levelét, minthogy az rövidebb is vala, nem is kívánt Combinatiókat, korábban elővevém, 's feleltem reá Ruszeknek: de a' Tiéddelel késnem kellett. 'S még így is nem az lesz levelem, a' mi esendesebb környülállások közt lehetett volna, 's ki fogod rajta ismerni a' sietés' jeleit.

Levelednek fő czélja az volt, hogy botlásaimat Bácsmegyeimből kijegyezsd és nekem kimutassd; mert én ezt óhajtottam volt, erre kértem volt Takácsot. Te többet tevé. Takácshoz irt levelemnek némelly cikkelyeit 's állításait is czáfodod. Köszönöm mind kettőt szívesen. Te tudod, hogy épen nem üres szó az, midőn én Téged annak vallak, a' kinek ítéleteit illő ismernem. A' ki így ír

mint Te, az érdemli, az kívánhatja, hogy a' Nyelv' dolgában szóllván, kihallgattassék. De hagyj szabadon kimondanom, tisztelt és szeretett férjfi, óhajtottam volna, hogy Te leveledben tiltottal volna magadtól minden igazságtalan vádat, a' mellyek úgy néznek-ki mintha *bosszúóim* lenni akarnának, 's minden kötődéseket, játékokat, mellyek vagy vastagságok, vagy igen közel járnak a' vastagságokhoz. Olvassd-meg hozzád írt leveleimet, 's látni fogod, hogy azokból egészen más lélek szóll, 's hogy én tőled soha meg nem tagadtam azt a' figyelmet, mellyet ha valaki, te kívánhatsz mind tőlem, mind másoktól. 'S te predikálsz az Íróknak szelidséget, te tiltogatod-el őket a' vastagságoktól, te vádolsz engem, hogy gyanakodásaim engem igazságtalan vádakra fakasztgatnak azok ellen, a' kik Dunátoknak jobb szélén laknak! — Kénytelen vagyok vallást tenni Előtted tisztelt barátom, hogy nekem váratlanul sőt rendesen is esett tőled hallanom azt a' szót, hogy én, ki az árkus papirost *ív*-nek nevezem, a' ki azt **első** nevezém-el *ív*-nek, *tudatlanság bélyegét viselem magamon, 's járatlanságomét a' Kritikában.* Mindentudónak, a' mennyire tudom, magát senki nem nézi, 's maga elhívésének legexaltáltabb órájában sem nézi; 's nem tapasztaljuk é mindnyájan magunkon, kik asszonyi-állat' méhében fogantatánk, hogy némely órában még azt sem tudjuk, a' mit más órában bizonyosan tudtunk, és ismét fogunk tudni, ha az emlékezés hozzánk visszareppen? De még is *tudatlanság* emlegetése olykor, midőn nem mást, hanem önmagunkat hagyja-el az emlékezés, és midőn ellenkezünk arra ingerlések és makacszkodások nélkül, kér bennünket, hogy botlásait mutatnánk ki, épen nincs helyén, 's sohasem lehet kevésbbé, mint midőn *a' tudás és a' Kritikában járatosság* az ő felén áll, nem a' miénken. — Lássuk ezt a' Te gáncsodat legelebb.

1.) Az *árkus papirost* nem lehet *ív*-nek nevezni, úgy mondod, mert az *ív* 1. bolt, 2. lövő szerszám (vagy fegyver), 3. szívárvány; ezekhez pedig az *árkus papirosnak* semmi hasonlósága.

Tudnillik te így alkotod okoskodásodat: Az *árkus* boltot tévén, 's a' régieknek nyíllövő fegyvereket, 's szívárványt; a' ki az *árkus papirost* egy *ív papirosnak* nevezi, olly képtelenséget teszen, mint a' ki azt egy *bolt papirosnak*, egy *szívárvány papirosnak*, egy *puska papirosnak*, egy *pisztoly papirosnak* mondaná.

Látni, hogy te az *ívet* tekintvén, nem nézz benne egyebet, mint azt hogy az *lő*. De az neked olyan megtévedésed, mintha, a'

boltot tekintvén, azt néznéd benne, hogy abban *holmi árultatik*. 'S az annyi, mintha annak, a' ki azt, a' mit a' Papiros-csinálók ein Buch Papier-nak mondanak, legelőbb, kőncz papirosnak nevezte, tudatlanságot lobbantanál szemére; és ezt azért, mert a' *kőncz* csont, és a' kőnczban *velő* van: a' papiros pedig, melly összekerve mind formájára, mind színére hasonlít a' kőnczhoz, nem csont 's benne velő nincs.

De lássuk hát a' kritikai járatlanság' vétjét. — Hogy az *arcus* szó az *arceo* szótól jó, arra ugyan nem kellett sem nagy tudomány, sem nagy divinatioi ajándék. Azonban látni akartam, mit mondanak rá mások, 's elővevém Calepinusomat, elő a' Faber Thesaur. Eruditionis Scholast., 's halld mit mondanak.

«**Arcus**, a quo sagittae emittuntur. Ab *arcendo* dictus, quod hostes arceat: quasi *arcitus* contracte, ut *incessus, volatus* a supino. — Ab forma instrumenti militaris transfertur ad structuram et aedificiū fornitem.» És hogy nem a' *bolt*, hanem a' *tegez* értelmében vétetett először a' szó, azon felül hogy előbb kelle tegez, mint boltzott szobák, megtetszik abból a' mi itt következik: «Caeterum Tullii tempore *fornicem* dicere maluerunt. Spanhem, e veteri Grammatico inedito ad Cic. Verr. 1, 7: *Arcus Latinum non est. Dixerat nempe Tullius ad ipsum fornitem Fabianum.*»

Már, ha Cicero is *arcus*nak mondotta a' szoba' boltját, 's a' később Rómaiak a' Severus 's mások' triumphalis alkotmányaikat, valamint a' később Deákok egy egész arkus papirost; — ha a' Német hasonlóul *Bogennek* ugyanezt a' *tegez'* és *iv'* német már *kész* nevérol, és épen nem onnan, a' honnan Te származtatod ezt (mert a' biegen-ből a' papirosnak ő nem Bogen, hanem Bug nevet adott volna): miért volna tilalmas, miért vétkes a' Magyarok, hogy ő a' nyilat-lövő fegyvernek nem *nyil'* *ellőhetésébeli*, hanem csak *nyilként meghajthatásabeli* tulajdonságát tekintse, 's azt névül átvi-gye a' papirosra? 'S maga az, hogy a' philerának mind deák, mind német neve segéll bennünket, kik e' nyelveket ismerjük, a' most először hallott *iv* nevezet' elértésében, nem ajánlhatja e azt? S' ennél volna e jobb a' te *hajtatod*, melly semmi által nem segélltetik, 's a' philera apróbb behajtásaira is jól illik?

És még egyet. — Ha az *arkust* ki kell rekeszteni nyelvünk-ből, mert idegen: vessük-el (úgy mondod) a' *papirost* is, mert az is idegen. — Én azt soha sem mondám, hogy az *arkust* el kell vetni, 's azzal semmi esetben többé élni szabad ne legyen: de

következik e innen, a' hol az idegent elvethetjük, mert reá szükségünk nincs, a' magunkéval ne éljünk, 's inkább ne éljünk mint a' rúthangú idegennel? Te nekem azt jegyzéd-meg, hogy a' *regio' climáját* másként kellett volna kitennem, hihető azért, mert ott két idegen áll egymás mellett, 's jegyzésed igazságos, noha tudod, reá mit mondhatnók, ha védeni akarnám. Az *árkus papirosnak* épen az a' vétke; 's nem üti e meg füledet az a' két vastag s a' szó' végezetén? — Egyéb gáncsaidra térek.

2.) *Szent Péteri magamban hagyta.* — Hol itt a' véték? Mert a' *hagyta* itt *elhagyta*, mint itt *hagyál*, az az *elhagyál 's én itt maradék.* vagy a' *magam.BAN hagyta* vétkes? De azzal a' mennyire ugyan tudom, minden Magyar él ez értelemben: *magamAT hagyta*, az az *egyedül.*

3. *Várni hagysz.* — Meg nem jegyzéd a' lapot, 's nem emlékezem hol áll, 's így arra sem, melly értelemben; pedig az a' mondat vagy terhelheti vagy védheti. *Irni hagyott nevelöm, nem játszani* ezt teszi: *Nevelöm azt hagyta*, (parancsolta) *hogy írjak, nem hogy játszam.* A' Magyaroknak van factitivuma. De azért hogy az általad javalva előhozott *tudatta velem baját* mondás sem jól van mondva, ne éljek e ezzel: *hagyta tudnom baját?*

4.) *Szívem öröme felülmúl minden kinyomást.* — A' *kinyomás* (expressio, Ausdruck) bánt e vagy a' *felülmúl*, nem értem. Mi lesz belőlünk, ha az olly szókat sem tűrjük, mint a' *kinyomás, behatás, befolyás!* Ez a' gáncsolt kitétel annyit teszen (vagy ne igyekezzünk e röviden kimondani, a' mit különben csak prolixitással mondhatnánk?): *szívem öröme túlhaladta, meghaladta azt, a' mit szavaim kimondhatnának.*

5.) *Boldog fogok lehetni.* — A' lap itt sincs leveledben kifejezve. *Fogék, fogék vala, fogtam, fogtam vala*, ezek az idő' különbségeinek jelei nyelvünkben. — *Boldog fogék lenni* ez[t] teszi: ich würde glücklich gewesen seyn, 's másként így tétethelik által: *boldog fogtam volna lenni.* Az tehát a' kérdés, 1. hogy érdem e vagy véték az Íróban az a' gond, hogy a' volna appendixeket elhagyogatja, ha bár az eggy kiseded erőszakot vagy szokatlanságot kíván is. 2. hogy azért hogy *boldog fogék lenni* jól van, jól van e a' boldog fogék lehetni, hogy ha rossznak találhatik, magam is kitörölöm.

6.) *Elszörtam magamat; az ég elszört.* — A' szóllás nem egyedül a' német kitételen, hanem dolgon is épült. *Gondjaim között*

elszórtam magamat, nem azt teszi: *elszórtam gondjaimat*, hanem ezt: *Miűn a' gondok aggasztottak, elosztottam lelkemet, hogy ezt is azt is tekintse, ezen is azon is vegyen részt, 's így terhem könnyebbedjék.* — Érzem, hogy új a' kitétel, érzem hogy rajta felakadhatni: de mást helyébe, vagy tőrjük. Nyelvünkben több is van, a' mi ehhez hasonló.

7.) *Gyűlongás.* — Tehát neked ez is rossz! *Berzengés, tolongás, kerengés*, ezek rosszak e? Nekem a' *gyűlong* igen szép, mert iterativuma a' *gyűlnak*.

8. *A' gondolat hembereg.* — Der Gedanke wälzt sich, mint egyg hullám a' többi között, nagy erővel.

9. *Pongyola.* — Kitöröljem? Nem én, barátom, sőt kérek mindent, hogy valahol illyet tudnak, hozzák folyamatba. Ez a' németek előtt is ismeretes franczia eredetű *neglizsé*. Én igen sok érdemeit ismerem a' franczia nyelvnek, de semmi tulajdonát nem irigylem annyira, mint azt, hogy az effélékben képzelhetetlenül gazdag, mint a' miénk szegény.

10.) *fityog a' gyermek.* — Ez Bács megyeimben van, 's Bács megyei levelekben van írva; 's a' *fityoggal* én ugyan egyedül a' *Stilistica'* legfenntebb nemeiben nem élnék.

11.) *Bakó tépje ki.* — Bakó annyi mint hóhér, úgy mondják régieink 's Szabó Dávid is a' Kisded Szótárban. A' *Vak Lantos* régi Magyar történet, 's nyelve is közelebb a' régihez, 's bizonyítja, hogy dolgozója nem érdemli azt a' piritást, hogy a' Neológok (de a' kik között a' Zrínyi és Sylvester Grammatikája' kiadója annyira helyet foglal, hogy sokan azt hiszik felőle, hogy ő csak a' dictatori tekintet' affectálása miatt csinál schismát) semmi tekintettel nincsenek a' régi Írók iránt. A' *bakó* azon felül azért is jó lehet a' Németeket utálóknál, mert a' *hóhér* a' Hauer-tól veszi eredetét. — *Tépje ki* nyelvét tudnillik; mert ha a' hely ki nincs is mutatva, erre reá találhatni; — proprie rosszul mondatik, mert *tépni* részenként szoktunk, nyelve pedig egy embernek csak egy van. De az indulat nyelve más, más a' nyugodalomé.

12.) *Ól.* — Tuladuna mond é *ólat*, a' hol másként *istálót* mondunk, nem tudom: de vidékemen, sőt valahol csak magyar lakosok laknak, az *ól* szó ezen értelemben is ismeretes. Az *ól* szint úgy idegen, mint az *istáló* (*aula, Stall, stabulum*), de az *istálón* inkább érzem az idegen eredetet, 's a' *Vak Lantosba* *ól* illet.

13.) *Bélelt foszlán* — annyi mint *bélelt mente*, az az olly

foszlán és *mente*, mellynek *béllése* van. — Ha talán *bélett* tartatnék jól, arra azt jegyezném-meg, hogy a' *béllés* annyi mint a' *béltelés* a' *bel* és *bél* szóktól.

14.) *Dédős* — de hogyan hát egyébképen?

15.) *Enyéim* — volna e rosszúl? Nem olyan e az mint a' *tiéid, övéi, miéink, tiétek, övéik?*

16.) *Lyány* — grammatisch-correct-nek nem nézetik általad. 'S miért? Mert a' grammatisch-correct *lány*. — Meglehet hogy Túladuna azt így mondja, mert megszokta az *ly* hangját hibásan *L*-nek mondani; mint a' hogy viszont Túlatísza azt ez épen ellenkező vétke szerént *Jányinak* mondja. — Igaz, hogy az AndrÉas *AndrÁst* ada. De hogy az *EA* és *IA*, ha előttök lágyítható betű áll *Ynná* változtatja az *E* és *I* betűt, látjuk a' *castanea* és *Matthiás* szókból, mellyek *geszteNYét* és *máTYást* adtak, nem *gestenét* és *Mátást*.

SYKSI 1

17.) Előfordulván itt a' *Túladuna* szó, mellyet én bizonyosan nem gúnyolva neveztem 's nevezek így, valamint az *EgyptOM*-ban nem gúnyolva írtam nagy betűvel a' végezetet, — amannak ment-ségére előhozom a' *Metaphysica* és *Transilvania* nevezeteket, hol elmarada mind a' görög, mind a' deák accusativus, sőt az utolsóban még az eggyik *S*-is. (A' nagy betűknek nagy hasznok van illy esetekben, mert ha a' szó elhúztatik, a' kijegyzeni akart betű nem tűn szembe.) Nem mondunk e *Túladunai Kerületet?* 's nem szebb e az, mint a' *Túl a' Dunán lévő*, vagy a' *Dunán túl fekvő?*

18.) *LéleGzet* neked nem jó, bizonyosan mert a' *lélektől* jó, nem a' *léleGtől*. — De ennek is okai vannak, 's azoknak hallásokra nincs sem neked szükséged, sem elmondásokra nekem időm. Így leve a' *nyakból* nem *nyakgat*, hanem *nyaGgat*. — Ha igazságos akarsz lenni, megvallod, hogy én nem ilyen grammatisch-correct dolgokat raktam Himfyből az Olvasók elébe.

19.) *Grammatisch-correct* német szó, nem magyar. De a' *zar' ἔξοχῆν* sem deák, és még is találjuk deákban, a' *per Parenthesin* sem magyar, 's te még is élsz vele ezen leveledben. Mind ezeket elkerülhetjük, ha akarjuk, és két szót sokkal tetszik kimondanunk. De tartozunk e azzal, ha önként nem jó kedvünk reá?

20.) *Inkábbára* — mint *többére*.

21.) *Úcza* van jól, nem a' Te *útszád*, tisztelt barátom. Azt te nem tudhattad, mert tótúl nem igen hiszem hogy tudj; ti, hála Istennek, a' ti vidékeiteken tótokat nem ismertek. Én tudhattam,

mert már itt úgy is szóllanak. Az *úca* a' tót *ulicza* 's épen ezt teszi. Az *L* betűt elrugtuk, mint az *álgában*. És mint a' hogy vigyázatlanságból íróink az *Ótalomban* felvevék minden ok nélkül, sőt minden okok ellen.

Engedd itt mondanom, hogy nekem a' te leveled *eröködikje* tollad' hibájának tetszik. *Eröködik* a' jó; nem egyedül azért mert úgy van szokásban (ollykor az is ok, de nem mindég); hanem azért is, a' miért *hatalmaSkodik*-ot mondunk és *viszáLkodikot*.

22.) *Közelébb* és *közelébb* — mint *hamarább* és *hamarább*, 's *igazábban* és *igazábban*. Jó mind a' két forma, mert az utolsó crásissal van így mondva az *igazánbban*-ból melyet mutat az értelem. (Ebben téved-meg Kisfaludy a' Ruszekhez írt már említett levélben, hol *kora* adjectivumnak vétetik. A' *korább* annyi mint *koránabb*.)

23.) *Hozzája, melléje*. — Nem jegyzéd-ki hol éltem ezekkel, és így nem tudom sem védeni, sem vétekeknek ismerni. Ha a' Vak Lantosban éltem velek, jól mondottam, mert oda illett úgy.

24.) *Engem ér a tour*. — Úgy tetszik a' Yorick' Leveleiben. De úgy épen jól. Az Olvasó már nevette az étourdi emberke *tourját*, 's itt a' szó pikkántabb, mintha *sorrá* volna csinálva.

25.) *Oroz gyilkos*. — Ez kézzel fogható vétek. De kié? Mert hogy tudtam hogy a' *fur* nem *oroz*, hanem *orozó* vagy *or*, mutatja Gessn. Idyll. lap 63. hol *ormadár* áll nem *oroz*. — A' ki nem régen él szemüveggel, 's ollykor még a' nélkül olvas, megtévedhet a' betű látásában 's nem látásában.

26.) *detaíl* — és

27.) *façonnirozott*. — Ki írja ezt? Szalíe e, és levélben csak, még pedig barátjához, a' ki érti a' két szót, minthogy ezekkel az ő köreiben e' beszélők, a' Német Írók pedig könyveikben is élnek, vagy egy pompás Beszédet felolvasó Tudós a' legfényesebb Auditorium előtt, 's egy ünnepen? Nekem Szalíet vagy így kelle szólílatnom, vagy Horátnak által-hágtam volna e' törvényét: Intererit multum... Hogy ezeket 's az efféléket elkerülhettem volna, nem szenved kérdést, de mire való volt volna ez?

28.) *Chorál fuvalló instrumentek* — vagy ha úgy kell *instrumentumok*, sőt ha kell, *instrumentomok*. — Ezek nem idegenebb szók mint a' *Sophisma* és *Syllogismus*.

29.) *Chór* vagy *Chórus* lehetett vala, vagy *Kar*, mert a' régibb Magyarok *Kart* (nem *Kórusch*-t — ámbar neked, tisztelt

barátom, **excessus** és **excessz** (!!!) hogy a' terminatiókon változtatni merek, és elhagyom az *us* és *um* ragasztékokat. Hát a' *Regement* magyarosabban hangzik e mint a' *Collégyiom*? ámbár a' *Regement*-nek németes végezete van, 's nem felejttem hogy nincs *Regimentum*) csináltak belőle, 's miért ne éljünk mi is a' *Karral*? Én azt hittem, hogy e' sor: *az egész Orchester egy harsogó karba csapott*, még érthetlenebb 's kedvetlenebb lett volna a' *Musika*' értőjének, mint azoknak, a' kik ezek közzé nem tartoznak, az, a' mit mondtam. Bajos dolog olyykról szóllani mint lap 105 sor. 1, 2, 3.

30. *Posztózat*. — Festői kitétel; úgy magunkra vetett posztó (*köpenyeg* — melly szó mutatja barbarus török eredetét), hogy az vállunkról lefolyva, szép festői hajtékot vessen.

31.) *Igely*, — *tövíses disznó*, másként *südisznó*. — A' *südisznó* az e a' mi az *Igel*, nem tudom; hogy a' *sü* magában sem nem értett, sem nem szép, tudom: hogy a' *disznóval* kedvetlen, tudom azt is. Sőt azt is tudom, hogy a' *Nyelv* nyert vele, hogy (alieno fonte cadant parce detorta) így ide által hoztam.

32.) *Onkel*,

33.) *Nevő*,

34.) *Niész*, } idegenek. «A' német és franczia sem tudja kimondani a' *bátyám* és *öcsém*, a' *húgom* és *néném* magyar elnevezéseket.» Tehát örvendek *Nyelvemnek* e' bőségén 's kevélykedem vele. — «A' német és franczia nem vesz tőlünk, miért tehát mi ötlőlök?» Azért, édes barátom, mert nekik jusok van még ignorálni, hogy nekünk van *Literatúránk*, nem úgy mint nekünk az övéket. Szintügy szeretem én *Nemzetemet* mint Te, és a' maga *hazafiságával* kevélykedő 's méltán kevélykedő *Kisfaludi*: de a' *haza*' szent szeretete nem kívánja, hogy meg ne valljam a' mit tagadnom lehet, ha tagadni óhajtanám is. Valljuk meg hogy a' *la cadette* és a' *l'ainée* más mint a' *feleségem*' *atyja*' *testvére*, melly felette jól hasonlít ehhez: *az atyám*' *atyjának atyja*.

35.) *Menyecskéske* — Ez nem *kis kis meny*, hanem *rendes kis meny*, 's olly szép asszonyka, a' kivel kedvünk jöhetne, tréfát kezdenünk. Mikor a' szó illy szerencsésen fest, hogy kérdjem én a' *Grammatikától*, ha ő megengedi e, hogy a' *diminitivumnak* még egy *diminitívumot* adjak? Ez, barátom, nem **excessz**.

36.) A *rénnyt* meg magyaráztam. Azért hogy *Heltai* a' *Rhenust* és *Rhenensist* *Rényesnek* mondá, nincs eloszlatva, a' minek eloszlatni kelle, 's —

37.) azért hogy a' *fazék* nem lehet *faz*: következik e, hogy *árnyék* sem lehet e *árny*?

38.) *tón.* — Jobb e *tónus*? Jól tették eleink, hogy a' módust *móddá* csinálták, és a punctumot *ponttá*, nem *punktommá*. Véték e azt tekinteni a' Nyelv' szépítését óhajtó Irónak, mi szebb? Ám ves-sük össze a' kettőt: *jó móddal elérhetsz ama' pontra: Jó modUSsal elérhetsz ama' punctumra*, vagy magyarosabban *punktOMra* — 's ha szebb a' szó az *US* és *UM* ragaszték nélkül, kárhuztatást érde-mel e, a' ki azokat elhagyja, a' hol úgy hiszi, hogy mehet? — Próbálni szabad e vagy nem?

39.) A' *theáter* azért is érdemel mentséget, mert ámbár *theátert* görög és deák soha nem mondott, a' szó hasonlít a *sequester* és *sequestrum* szóhoz, 's úgy látszik, mintha szabad volna megcsalnia az Olvasót. — Az effélékkel illő egy részről félve bánnunk, más részről türedelemmel.

40.) *Pontzius Pilátus* — Vastag és nem vékony *s* hanggal. Klopstocki Messziásomban minden Bibliai szók így. De mivel azok így, úgy kell e a' *Classicus* Írók' görög és deák neveiket is?

41.) *Sophie, Julie, Cecil.* — Értsük meg egymást, édes bará-tom. Majorosnémat, annyival inkább a' helység' hetven esztendő-s bábáját, én nem fogom *Sophienek, Marienek, Jülienek, Elizának* nevezni. De ha a' Rousseau' Új Aloysiáját fordítanám, *Zsófiát* vagy *Zsófikát* 's *Julcsát* és *Juliskát* fordítsak e? *Bátori Sópia* a' te általad Rákóczy Uramnak szidalmazott Rákóczy Második Ferencz' nagyanyja, nekem sem lesz *Báthory Sophie*, 's ennek a' Rákóczy Uramnak testvére nem lesz *Rákóczy Julie*, hanem *Rákóczy Juliána*; 's Hunyadi Jánosné *Szilágyi Erzsébet* lesz, nem *Szilágyi Eliza*, mint Drapperné a' *Yorick*' Leveleiben 's *Raynál*' Verseiben *Eliza Drapper* nem *Drapper Erzsébeth*. Mindent a' maga tulajdon színé-ben kell adnunk, vagy eltévesztjük a' dolgot. — Kisfaludy a' *Himfy*' kedvesét *Lizának* nevezte, félig új, félig pedánt, 's félig könnyűszerű, félig komoly hanggal, 's még így is jobban, mint ha azt Verseghye-sen *Örzsinek* mondotta volna. —

42.) Miért írok én a' Római 's Görög nevek mellé, mellyek *s*-be mennek-ki *z* betűt, megmondottam a' Tövisék megett. Hogy az idegen neveket úgy kell leírnunk, a' mint mindeniket ők magok írják, a' görög neveket pedig a' mint a' Rómaiaknál leljük, azt én is úgy hiszem. De már azt nem hiszem, hogy *Küpriszt* és *Zeuszt* 's *Eröszt* mondani véték volna; sőt azon felül hogy örülök, hogy a'

Homér' fordítója ezeket görögösen hozza közzénk, látom mit nyerne Verselőink csak az által is, hogy választhatnak a' névben, 's ez által szabadabban mozoghatnak külömben is elég szük verűezéjék között.

43.) *Gvineaiak* — nekem jobb mint *Gvineaiabeliek*. Ez annyi mint a' *Porussabeliek*, *Kassabeliek* és *Budabeliek*. Az én nyelvem a' *Gvi-ne-a-i-akat Gvi-ne-a-jaknak* tudja kiejteni. Nem a' szót elrontani kellene; pedig hosszú 's haszontalan farkat ragasztani mellé, *mindég rontás*; hanem jól olvasni tudni.

Mintegy mind ebből áll, tisztelt barátom, a' mit leveledben találok; mert megtörténhetik, hogy valami szememet megcsalta; de ha valamit elfelejték, az nem azért történt, hogy felelet 's vétkem megvallása nélkül maradjon. Már végig menvén e' negyvenhárom számon, itéld-meg, hányat kell vétkeknek tekintenem, 's nem vagyok e kénytelen akként fakadni ellenkezőim ellen panaszra vagy igazságtalanságok vagy túrhetetlenségek miatt, mint a' hogy ők engem vádolnak, hogy megszeplősítem a' szűz Nyelvet. Az legalább nem **excessz** és nem **tudatlanságból** cred.

Vannak leveledben egyebek is, melyeket nem hagyhatok szó nélkül. — Te nem látod, hogy a' Deák Író irtózatossal is vett által a' Görögből holmit. Elődbe tenném Horátzot, Virgilt, Catullt, de ez neked nem volna elég, a' helyeket kívánnád, 's azoknak kikeresésekre nekem most nincs időm. Engedd hát, hogy Dayka előtt álló Bevezetésemre utasítsalak, 's azon Értekezésre, melyet Helmecci ragasztta Berzsenyi Verseinek második Kiadásához; csak hogy erről azt kell mondanom, hogy mindeddig nem láttam, 's mind Kolozsvártt, mind Nagy Károlyban, mind Kassán híjába kerestem, Patakon pedig híjába kerestetem.

Az interpunctiók' törvényeit szorosbban kellene követnünk mint tészük; valljuk-meg, ha magunk e' részben nem vétenénk is, Nyomatatóink elrontanák dolgozatainkat. A' deák a' *hogy* és a' *melly* szók elöl a' commát sohasem hagyja-el, 's e' részben a' Német velek tart, a' francia pedig nem. E' cikkelyt illetlen' hagyám vala, ha itt nem neveznéd Kölcey *költött Kölceynek*. Szabad e tudnom mit tesz itt a' *költött*? Azt e hogy az a' Kölcey Ferencz annyi mint Kazinczy Ferencz? Hagyd hát, hogy kimondjam: — Kölcey Ferencz Csekén lakik Szathmárban, 's nekem rokonom, Szemerének csak barátja. Azt a' Mondolatra-adott feleletet ezek ketten Péczelen írták, 's én az ő Anti-Mondolatjokat kézírásban sohasem láttam,

nyomatva csak akkor, midőn azzal Pest tele volt. Tudtam hogy valamit fognak írni, de mit fognak, nem tudtam, 's munkájokban csak tanácslási részem is, nincs.

Igy vádol engem Kisfaludy a' Ruszekhez írt levélben, hogy *én magamnak 's másoknak, kik imádóm, csekélyseégeiket remekes gyánánt magasztalom, kivált a' Német Ujságokban.* — **Kivált?** Tehát, úgy e, *másutt is?* Vagy ez a' *kivált* csak ad augendam invidiam van mondva. — Én sem dolgozásaimat, sem személyemet nem magasztaltam, 's sem Német Ujságokban, sem másutt. *Töviseim' Recenziója* magasztalással és igazításokkal 's feddésekkkel jelent meg a' Bécsi Annálokban; sohasem láttam azt kézírásban, sem hogy a' munka recenseáltatni fog, nem tudtam. Ugyan-ott megjelent *Biographiám*, 's a' mint megpillantám, nem örömn', hanem nehezteletés' sikoltásával sikoltottam-fel. Egy valaki kívánta tőlem hogy születésem' napját 's helyét 'stb tudassam vele; de a' hogy az ollyat én kéremki sokszor másoktól, és csak azért hogy valaha a' később korban, 's az Írónak halála után, a' kétségek eloszlattassanak; úgy hittem hogy ez is csak azért kéri tőlem ezt; 's így hogy Biographiám az Annálokban megjelent, az nem mutatja, hogy magam kürtölgetek magamnak. Ha ideje volt volna gátlanom annak kiadását, meg fogtam volna gátolni. Minckutána az megjelent, 's én a' dolgot nem változtathatom, ollyannak nézem azt, mintha képem rézbe metszett volna. Nekem képem is metszve van, metszve van a' Batsányié is, még pedig ezé kétszer, én mind a' kettőt birom; a' Kisfaludyé nincs, 's régen óhajtom, hogy bár volna. Hiuságot, kevélységet az nem mutat; néha *mutatnunk magunkat* kevélység, néha *nem mutatnunk*.

Ruszek Apát Úrnak Philos. Munkája az idén a' Hálai Tudom. Levelekben recenseáltatott. Ugyan ott megjelent a' Mondolat' és Anti-Mondolat' Recenziója is. Kiterjesztem mind a' két vagy három Munkára a' mit feljebb mondtam: én nem írtam egyiket sem, 's csak nyomtatásba-menetelek után láttam. Azonban a' mit a' Recensens az Apát' szavaira a' Recenziók' védelmére mond, az nekem is állításom. — Esztendőök multak-el már miolta én semmit nem recenseáltam.

Ide tartozik egy mondásod tisztelt férfit! «Te a' Tövisekkel a' Németek előtt nem dicsekedtél volna, sőt pirultál helyettem, mert némelly Írók, a' *jelesek*, ezen munkám által megbántva érezték magokat, 's megbántva ki nyilván, ki pedig lesből.» — Szabad e a'

jeles írót megkövetelni? nem szabad e? arra kétféleképen lehet felelni, igennel és nemmel, mert tövisezése válogatja. Schiller Xeniakat írt; a' Munka annyira el van kapva minden nyomtatványában, hogy én nem csak meg nem kaphattam, de nem is láthattam, 's belőle semmit nem tudok mint azt, hogy Gróf Stolberg Friedrich Leopold, ki igen sokat hasonlít a' mi Koronaőr 's Ugocsai Fő Ispán Gróf Teleki Józsefünkhöz, ezt kapta virágúl:

Graf und Christ —

a' többit nem tudom, 's Batsányi, a' kitől a' Xeniak felől tudósítást vettem, többet elmondani nem tudott. Ha az Epigrammnak egyéb részei is illyek voltak mint ez a' három szó, annak elején, meg kell vallanom, hogy a' Schiller' Xeniaji és az én Töviseim közt annyi a' különbség mint a' Késmárki meleg és az Aequatori között. — De lesből lő e, a' ki tudatja, hogy ő az a' ki lő, 's ki ellen lő? Illy igazságtalanok a' ti vádjaitok, nagy érdemű férfiak. — Én viszont azt nem értem, hogy miként pirulhatsz te helyettem ezen Munkámért, mert én vádjaitok után sem pirutok. Ki fogom adni újra 's elhagyom a' mi Kisfaludynak fáj, és a' minek csak akkori Interesszéje volt (a' Lúdhattyút). A' *Németek előtt feldicselkedés* miatt ne pirulj, mert én azt nem tettem. — Non lusisse pudet, sed non incidere ludum.

Mint itt gyanúd igazságtalan, oly igazságtalan vagy Te levelednek Batsányit illető czikkelyében. — Én nem őtet mondtam *tátott-szájú Irónak*, hanem az Anyós mellé írt holmi felől mondtam, hogy azok *tátott szájjal vannak írva*. Ha Daykának Versei, vagy talán Daykának Élete vannak e így, azt én nem kérdehetem; lássa ki ki, minek tarthatja. Azt tanácslod nekem, hogy *azért* ne mondjam *tátott szájjal* írottak amazokat, hogy magamat az indulatosság' gyanújába ne hozzam. Gyanúba jutnunk kedvetlen dolog; de nekem szokásom a' miatt gondolkozásomat megtagadni; a' Kisfaludy által *sokat sokszor meggondolás nélkül írni szeretőnek* nevezett *Kazinczy* nem akarja magát jobbnak nézetni mint a' millyen, 's neki a' gyanu *gyanu*. — E' szavaimat: «Mind ketten jól írunk e; mind ketten rosszul e? azt mások ítélik meg» így glosszálod: «Ha így: tehát nem mondhatom az Anyós' Életét 's Előbeszédét *tátott szájuaknak*, mert már ezzel az ítéző hatalmat magamnak tulajdonítom.» — Barátom, mi játszunk egymással, vagy komoly közöttünk a' beszéd? Alig értelek. 'S azért hogy én crószakot nem

akarok elkövetni a' mások itéletén, azért hogy én mindent abundare sensu suo hagyok, megfosztom e magamat azon hatalomtól, hogy a' dologról azt itéljem a' mit itélni akarok? Vagy az alázatost játszam talán, hogy az indulatosság' gyanúját ne vonjam magamra? Ójjon Isten e' hamiskodástól. Még eddig ezt a' játékot nem űztem, 's nem is fogom.

Batsányi nekem is nemesen járdalló, mint Neked, csakhogy nekem sok helytt feszes, sok helytt épen dagályos. Egyéberánt bánt e engem az ő fénye, mutassa az, hogy Ossianom előtt előhoztam, a' mit tőlem némelly Olvasó bizonyosan nem várt, és a' mi rólam az indulatosság' gyanúját bizonyosan elháríthatná, mutassa az, hogy minekutána magát Anyós' Kiadójának meg nem nevezte, 's a' később kor felejthetné hogy ez az ő érdeme, neki ezért megadtam a' mit érdemel; hogy azon egyetlen darabját melly kezemben vagyon, és a' mellyet hatalmamban volt elnyomhatni, ha az olyat tenni karakteremben volna, az Erdélyi Muzéumba felvételtem. Még két kis éneke van kezemnél; ha azt az Erdélyi Muzéum felvehetné, azt is meg küldeném oda. — Ezek, úgy hiszem, hogy egyebet mutathatnak, mint irigykedést és ellenségi indulatot. A' ki illyet gyanítani tud, mindég fog gyanítani, akármit teszek és mondok.

Egyéberánt a' mit ő a Szűz felől 's az erőszakról mond, az nekem is hitem. Mindent szabad, ha szerencsés csillagzat alatt születünk. De hogy az a' csillagzat a' melly alatt születünk, szerencsés e vagy nem, azt az fogja bizonyítani, a' mit teremtünk.

Megengedj ha az erőszak képe messze vitt. A' levél nem Hozzád volt írva. Úgy Rended eszembe fogta volna juttatni, hogy személyedet meg kell kémélnem. Az, a' kihez a' levelet írtam, meg fogta érteni szavamat, 's tudja, hogy a' *tiszta emberiség*, kivált a' *poétai sugallatok*' 's a' *Mesterség órájiban* sokat máskép néz mint a' félig részeg-barbarus.

Midőn itt magam mellett annyit szóllok, méltó hogy két barátom mellett is szöljak. Kisfaludy a' maga már sokszor említett levelében Dayka felől azt itéli, hogy *neki még dajka kellett volna*, Báróczyt pedig úgy festi, mint *oggy vagy vénsege vagy természete miatt csudálatos, az ifjúságot kerülő 's leszólló, 's viszont az ifjúságtól került, és általa (Kisfaludy által) ha literátori érdeme miatt nem is, de minden másoktól kikaczagott, testére lelkére nézve kellemetlen embert, és fősvény öreg Alchymistát.*

Látom, hogy Dayka sokaknak nem az a' ki nekem; még jó

Íróink közzül is, meg nem tudják fogni, mit dicsérhetek és mit csudálhatok én Daykában. — Őnak Versei non sunt edita ab illo, sed quasi de domini funere rapta sui. Ha ő élt volna, sok általam el nem vetett darabjait elégette volna. Ezt, vagy valami illyet, mondtam az Olvasóknak, de ők azzal nem gondolnak. Mind a' mellett, én D. felől azt itélem, a' mit Életének utolsó lapján mondtam. Melegebb, szebb zengzetű éneket én még a' Kis, Szent-Miklósi, Helmecezi kisdud rimelt darabjaik mellett sem ismerem, mint az a' kettő, melly nála lap 7. és 9. áll, nem szebb strophát rímező *Poetáinknak minden Munkáji közt* mint azt, melly lap 30 így kezdődik: *Én elmerülve bánatomban.*

A' mi Báróczynak rettenetes képét illeti a' Kisfaludy levelében, arra elébb csak azt mondom, hogy az értelmes Olvasó előtt nem lehet kérdés, az itél e felőle igazán, a' ki vele egy fedél alatt lakott ugyan, de vele *talán hármát sem szólt szolgálaton kívül* — vagy az, a' ki vele egy fedél alatt nem lakott ugyan, de valamikor Bécsben volt, 's egyszer holnapokig volt, társaságára méltóztatva látta magát, és a' nagyérdemű Öregtől kedveltetett. Nem csak a' meleg szív vakítja-el az embert, hanem az idegenség is. — Hogy fősvény nem volt, megtetszik onnan, hogy atyai 's anyai örökségét véreinek még életében általadta, még pedig ingyen, 's még jövedelméből sem vett részt, hanem Bécsben fizetéséből élt. Hogy az ifjuságot nem kerülte, onnan, mert a' még ekkor ifju Döbrenteit, Kis Sámuelet, Balkayt a' festőt, ('s hány mást ezen felül) mindég nyájassággal fogadta: -- hogy Thurzó György ifju Testőrzőnek magához szabad bejárást engedte, 's ennek dolgozásait örömmel hallgatta, ezt a' Nyelvben vezérlette. — Ha Véghelynek rettenetes halálára emlékeznek Kisfaludy, érthetné, miért kerülte, miért szóllotta-el Báróczy *az őtet kaczagókat.* — Mint beszélt Báróczy deakúl, nem tudom, sem arra hogy Németül mint beszélt, nem emlékezem; de hogy igaznak valljam a' mit Kisfaludy mond, azt, hogy ő magyarul is rútiul beszélt, azt magamtól meg nem nyerhetem. Rejtezze-el a' szomszéd szobába, 's mondj onnan édességeket egy Szépnek, 's tiéd lesz; de lépj elébe, el szalad — így kötődtek vele ifju korában társai, kik a' Nemzet' legdelibb növésű, legszebb arcú fiai voltak. Beszéde tehát bájoló volt. Az olyan nem hagyja-el az embert öreg korában, ha lelke egész bomlásba nem jó. Illyenek utolsó esztendejében írt levelei. — Hogy az Aloys és István Beszéllgetése nem hasonlít elsőbb Munkájához, az onnan is eredhete, mert nem akarta

magát a' Munka' Irójának nézetni, onnan is, hogy egykori Purismu-
sát az itt csoportosan felhordott idegen szók' által akarta megezá-
folni. Azonban a' ki az aranykereséshez ért, arra itt is reá akad.

Élj szerencsésen. Levelem mutatja, hogy nagy részét itt irtam,
nem le más papírosból. Tarts-meg becses barátságodban, kedves
emlékezetedben. Azt érdemleni mindég nagy vágyása lesz szívemnek,
melly Téged mind tisztel, mind szeret. Takácsnak jelentsd-be színet-
len tiszteletemet. Széphalon Octóber 6dikán 1816.

Octóber' 9dikén.

Kázmérban a' Napam' 21 öles csüre minden benne levő ter-
mással Octób. 6dikán megégett. E' miatt nem mehető postán
levelém. Minekutána az itt marada, engedd hogy az itt álló üres
helyet eltöltsem. — Arra intesz, hogy ne csináljak Schismát. Én
pedig arra kérlek, hogy tegye kiki szabadon valamit a' mindnyájunk
által elősegélleni akart ügy javára tehetünk. Bizzuk a' később időkre,
hogy javallják azok, a' mit javalltokra méltónak ítélnék, 's ne hig-
jük hogy érthetlenné lesz a' Nyelv. Horázt e' részben is egészen
az én felelmen vagyon. Kisfaludy azt írja Ruszeknek, hogy a'
Nyciv a' Nemzet' Palládiuma, és ebben egyet tart velem.
De ő azt is mondja, hogy ahhoz szóllani minden Magyarnak jusa
van, 's azt én tagadom. Ítéletem szerint ahhoz csak annak a'
Magyarnak van jusa szóllani, a' ki Grammatikát is tanult, egyebet
is tett, főképen pedig ízlést igyekezett szerezni a' nem csak Görög
és Római hanem minden élő Nemzetek Classicus Írójik körül.
Barátom, ha az *összeökegyelmezéssel* keresztül lehetne esni a' dol-
gon, ha elég volna franczia, német, olasz és anglus Uramékat *össze-
uramozni*, 's őket *Poenusoknak, Gétáknak, Vandalusoknak* szidal-
mazni, úgy ott volnánk a' hol illenék. De tudjuk mi, mit ér az
illy vad és igazságtalan kevélykedés, ez a' szinte Automaniáig menő
Autonomia. Minekutána nem Deák Uraimékkal és Deák Uraimék
közt, hanem a' Poenusok, Géták, Vandalusok közt is élünk, hijába
való ez a' gyűlölség, mely tőlük még a' jót és a' szükségest sem
akarja elfogadni. 'S ez a' Kisfaludy által grimasznak nevezett idegen
szín idegen szín lesz e ha magunkévá teszük [ ]? Mit mutat a' Görö-
gök' példája, kik a' magok Szűz anyjukat a' Phoenicziai és Egyipti
Nyelvekkel elkoszosítani engedték? Mit a' Római, mely erőszak-
kal is elfogadta első IrójinaK Munkájiban a' görög syntaxiszt és

phrasissokat? Mit minden új nyelv, mellyet Te sem tagadsz? Hogy tulajdon aranybányáinkat ásnunk kell, hogy a' *je ferai faire* és az ich fürchte mich szóllást így *csinálni csinálni fogok*, az az *csinál-tatok*, *félem magamat*, az az *félek*, által nem kell hoznunk, az szükségtelen intés. — Én azt hiszem, hogy jól megy a' ki úgy megy a' hogy minden nyelv ment, és a' hogy a' menést maga a' természet mutatja-ki.

És még egyet, személyemre. — Mivel bántottam meg én Kisfaludít? Recenziómmal? Epigrammommal? De legyen vétkes. Ruszek Apát Urat kértem, engesztelné-meg mint ember és mint Pap. R. elfogadta jobbomat, K. nevetett. Ezen nevetését egy 11 lapnyi sűrű sorokból álló levélben magyarázza. Hogy történt, hogy ezt R. nekem meg nem küldé 's hogy én azt mástól vevém, nem tudom, 's nem akarom kérdeni magamtól. De ti láthatjátok, hogy hireim haszontalan hírek e? Azt mondod hogy te semmi ellenem készülést nem tudsz. Olvassd-meg a' K. levelét, 's látni fogod, hogy mit mond maga K. Azonban az mindennek szabad a' kinek reá kedve van. Te még Ságlinak tettét is mented? Levele kezemben van, 's Döbrentei nem maga írta a' Ságiénak-mondott levelet. Én azt tartom, hogy a' Tanító, az Író szabadon mondhatja-ki ellenkező gondolkozását, 's megnevezheti kinek állításait czáfolja. De először Döbrenteit, a' Kazinczy mételyeitől eltiltani, azután Kazinczynak Döbrentei által küldeni egy gázoló levelet, nem poetai Epigramm és nem Recensensi megszóllítás. És ha én a' Horvát András' Munkájáról adtam volna ítéletemet, még pedig úgy, hogy levelem az ő kezébe menjen, én neki a' tudatlanság' bélyegét 's az excessust nem emlegettem volna. Valld-meg barátom, hogy mi nem egyenlő fegyverrel élünk egymás ellen, 's itt is, mint sok egyéb esetekben: *Vertet vádol veretlen*. Én az maradok a' ki voltam, 's örömet engedem Kisfaludinak azt a' szerencsét, hogy Karakteremre megvetéssel tekintsen, azért hogy az ő általa **hőrcsökösnek** szidalmazott Révaihoz Verseghi ellen írtam. Csak hogy kár, hogy meg nem olvassa a' levél utolsó sorait, 's felejtí, hogy Paintnernek Karaktere az enyémmel egy. Több is kellene még a' Hazafiságnál. De élj szerencsésen, 's szeress. Én tisztellek, szeretlek.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3286.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom, Octób. 7d. 1816.

Édes barátném,

A' mit óhajtottam, megvan. Feleségem ma az én kedves barátnémhoz önn maga sugallatából írta-meg az ide zárt levelet,¹ nem az én tanácsomra, nem az én kérésemre. Benne támadt a' gondolat, lelke öntötte papirosra gondolatjait. Fogadja Nagysád a' levelet azon kegyességével, a' mellyel engem és a' *kicsi Zsenit* fogadta, 's szeresse új barátnéját. Arra nem lesz szükség kénem, hogy Nagysád a' feleségemet t é z z e-meg, a' hogy ő szóllítá bizakodva Nagysádat *tének*. Tézze ötet Nagysád.

A' Grófné feigyogyult hidegéből. De hát a' mi kedves Stanzink? 'S nem lett e még más valaki beteg az Erdély' szeretetre legmél-több házánál? Döbrentei jobban van e? — Ah, édes Lolott! az én kedves Sípósom nincs többé! A' világ nem tudja mit veszte abban a' jó emberben, abban az igen nagy emberben! —

Ajánlom magamat Nagysádnak igen becses barátságába. Nem kérem arra, hogy a' Grófnét 's testvéreit tisztelje, hogy Lajost csókolja. — De emlékezzék Nagysád gyakorta barátjáról, szeresse tovább is.

Nem illik idő, de Marcsa köszönti Thrézsit és Rózsit, Pétert és a' több ismerőseit.

Gróf Rhédey Lajos ellen áll a' Commissio. A' Palatinus nevezte ki Almásy Pál Ó Exc-át Commissáriusnak. Gróf Csáky Sándor, Csáky Károly, Csáky Antal, Gróf Batthyáni, Tisza, Domokos Jakab és Lőrincz, Szilávy György és László 's Bóthy ifjabb László a' Beadóji, 's ugyan vizsik ám. — Csaknem mindenik megjárta Bécsset, 's Rhédey nagyon megszeppene. — A' szegény feleségével meggyezett. Oda hagyja minden Schmuckját, ötven ezret fizet neki 's egy pár lovat, 's Abaujban fog folyni az elválásért a' per, de mocskolódások nélkül. Ezt Comáromi Istvánnak írásban mutatta Patay József.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ L. a jegyzetek közli.

3287.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Octob. 7d. 1816.

Édes barátom,

A' mi kettőnk Sophieje engem az ide zárt levéllel lepe-meg. Nem valami remek portóka, de mutatja melly igen szeret, 's szép képe az ő természetes lelkének. A' levél kész vala talán a' melly nap leveledet vette; de azolta minket egy rettenetes hír ráza-meg; egy 18 eszt[en]dős derék leány, (kit, mivel atyja megholt, a' napam nevelt, neki vér szerént rokonát, 's most nem szinte tiz holnap-pal, általada a' leány Onkelének, Gróf Rogendorff Józsefnek,) elúnván ennek bántásait, és talán attól akarván megmenekedni, hogy egy vén Obersterhez menjen férjhez, Septemb. 3dikán magát puskával keresztül lötte. Képzeled hogy ez a' hír mint hatott-meg bennünket; az nekem Rogendorffné által adatott hírvül, és így róla nem kétségeskedhetünk; 's ez az oka hogy a' levél leírása eddig baladt. —

Édes barátom, én örömet élek, de éltem úgy is, hogy életemnek nem örülhettem igen nagyon; és még is az a' boldonság, hogy szenvedéseimnek véget vessek, nem járult hozzám. A' *reménység* maga is öröm, 's a' ki magát meglövi, az felejtí, hogy képzelt megkönnyebbedését rokoninak 's barátinak könnyeiken vásárolja-meg. Az önn-gyilkosságban annyi férjfiságtalan van mint férjfiság. Én borzadok mikor illyet hallok még idegenről is.

Te eddig haza jövéel Szebeni útaból. Farkasnak Sept. 26d. írt levele szerént még akkor nem valál Zsibón. Képzelem melly örömök közt éltél, 's kevélykedem annak elgondolásában, hogy a' mi Carlosunk útjának némelly helyein rólam gondolkozott, rólam beszélt. Hát ha még ott [!] levelem az ő otlíte alatt érkezett volna!

Atyádnak 's barátodnak sirja nekem most egy új oldalról is tiszteletes. August. 31dikén ölettelek-meg ott. Legyen szent emlékezetedben az a' nap. — A' sarcophagus két oldalaira mit kellessen 's mit lehessen faragtatni, arról sokat elmélkedtem; a' bal oldalára valóval alkalmasint meg vagyok elégedve; de a' jobb oldalra talán más jobb gondolat jó még.

Vesta, a' házi-élet' Istenasszonya megkoszorúz egy előtte térdepelő fátyolba öltöző Asszonyságot. Ennek megette állhatna egy deli ifju, a' más felen pedig lehetne a' Diana Ephesia statuája és

ez előtt egy oltár, 's rajta tűz. — Az Ephézi Diana *sok emlökkel* festetik, minthogy ennek képe alatt a' sokakat-tápláló Természet tiszteltetett. — A' szerencsés Rajzoló az egész követ el fogja ezen rajzolatjával borithatni. —

A' másik oldalra nem tudok még jobbat mint ezt: — Cátó és Brútusz kiterjesztett karokkal mennek elébe egy érkező Nagynak, ki megett néhány követő áll, érdemeinek symboljaival; péld.: némelyik Fascest hozna, Fő Ispáni méltósága' jeleül, egy másik a' Melpomene és Thalia lárvájival, egy harmadik lantjával, negyedik a' gazdaság' attribútjeivel, ötödik egy paripát vezetvén. — Ezen gondolat ellen semmi egyéb kifogásom nincs mint az, hogy a' Cátó és Brútusz már előfordult az Epigrammban, és így itt nem egészen új. De ha ezt nem tekintjük, a' gondolat talán nem rossz. —

Az én kedves barátom, Prof. Sípó Pál, most Tordosi Predikátor, Septbr. 15d. meghala. Melly felséges ember mind tudományára, mind szívére! — Van e az életnek nagyobb keserősége mint az elválás? — Döbrentei is beteg, beteg volt jó Asszonya is. — Rettegek hogy a' halál többektől is megfoszt.

Erdélyből kilépvén ma egy holnapja, 's vissza tekintvén a' dombos földre Szathmárnak sík földéről, egy Epistolához kezdék. Ha meglesz, közleni fogom veled. Imhol kezdete:

Domb 's völgy, meg völgy domb, 's domb és völgy megint,
Nem szép, de áldott föld, Isten veled!
Mint a' Szerelmes néz elnedvesült
Szemekkel a' hív lányka' rejtékére,
A' honnan őt vad sorsa most elűzi:
Akként tekint rád vég pillantatom,
Áldott hazája sok nagy férfijaidnak,
Áldott hazája sok¹ Nagy Asszonyaidnak
'S szorult keblemből lassu fájdalommal
Ez ront-, ez tör-elő: Isten veled!

¹ E három szó helyett előbb ezt írta: 's *kedves lányaidnak*, de később kihúzta.

Istálló-Mesteredtől vett lovamért (az az csikómért) én nem sokára leküldök. Te már akkor nem igen lézesz Zsibón, mert, a' mennyire tudom, Novemb. elején már Vásárhelytt akarsz lenni. Egy nagy barátságra kérnélek. — Azzal nekem az a' czélom, hogy belőle egy hágó lovat neveljék, mert még eddig úgy hiszem, hogy a' csikó nevelésben nekem szerencsés csillagom van; legalább eddig szerencsém volt, 's annyi szerencsém, hogy mások itt irigylették. — Nézzd körül, kedves barátom, ha az a' csikó válhat e szép lóvá; Te azt jobban érted mint akárki. Tudom én hogy a' lovat széppé minden része teszi, nem csak a' Jupiteri 's Bucephaluszi szépen költ nyak. De én a' magas nyakat annyira szeretem, hogy nekem a' nélkül a' szép ló sem paripa. — Ha ennek nem volna szép nyaka (úgy tetszik feje sem lesz az), bírnád reá Weiss Urat, hogy e' helyett nekem azt a' Máj. 6dikán lett sárga kanczát adja cserebe, melly az anyjával egyik Pavillonod alatt állott. Ez a' sárga kancza Novemberben fél esztendő lesz, 's akkor elválasztathatik 's feljöhet. — Merném e reményleni, hogy e' leveletem vévén, mingyárt tudósítasz mellyik csikó jön fel, a' deres e vagy a' sárga? — Brűce-ddel már kevelykedve járok. Élj szerencsésen. Ó Nagyságának jelentsd alázatos tiszteletemet 's kezesókomat. Ugyan erre kér a' leányom is, ki Bodoki Kisasszonyt tiszteli.

Cserey Farkas engem egy csikóval ajándékoza-meg. Az fija a' Zsibói ménnek. — Az elmúlt estve meggyújtották a' Sógorom' 22 öl hosszaságú csűrét Kázmérban, 's minden termése oda égett. — 'S ezt ez idén szenvedni! —

Nézzd belől a' levél borítékját.¹

Bihar Vármegyei Administrator Rhédey Lajos ellen Arad Vármegyei Fő Ispán Almásy Pál Exc. van kinevezve Kir. Commissariusnak. — Feladóji a' volt Vice Ispán Domokos Jakab, még pedig ex officio tette a' vádat, mint Vice-Ispán. — Subscribálták a' vádat három Csáky, Sándor, Károly, Antal, egy Batthyáni, Tisza László, Domokos Lőrincz, Szilávy György és László, 's az ifjabb Beothy [!] László. A' Cassa illetésével is vádolják, 's a' bizonyságokat az Instantia mellé tették. —

¹ A mint következik.

Innigst geliebter, theurer Bruder!

Carlos sucht Vergebung? Ich will Ihr süßes Verbrechen, meinen Ferencz 6 Tage aufgehalten zu haben, durch die Versicherung strafen, dass ich diese 6 Tage, die mein Mann zu Zsibó mit Ihnen, unser Stolz, verlebt hat, zu meinen frohesten zähle. Ich freute mich im Geist, diese zwey gute edle Menschen bey einander zu wissen, und glauben Sie mir, theurer Carlos, mich sollte es wenig kosten, unsern Freund eben so viele Wochen, eben so viele Monathe zu vermissen, wenn er Ihnen dadurch irgend einen Dienst erweisen könnte. Mein Ferencz kann und darf Sie nicht weniger lieben und schätzen als Sophie. Er hat mir viel von Ihnen erzählt, und ich freute mich zu hören, dass Carlos sich nicht widersprochen hat, dass er nicht aufgehört hat unser Ideal zu seyn. Sie sind gewiss mehr als bloss rechtschaffen. Die Natur hat Sie mit allen ihren Gaben reich beschenkt: seyen Sie nicht ungerecht gegen sie, und gegen sich selbst. Unterdessen steht es unserm Carlos gut, bescheiden zu seyn. — Ich schickte Ihnen jenes Blatt aus der Überzeugung, dass Sie in dem dort entworfenen Bild Ihr eigenes erkennen werden, und Ihr junges Gemüth dadurch in seinem schönen Stolz bestärkt werden muss. Mein Carlos ist über die Jahre hinaus, wo ich für ihn zittern musste: aber mein Bruder wird es fühlen, dass sein Ruhm ewig der unsrige seyn wird. Mein Ferencz ist den 10. Septbr. angekommen. Unsere selige Freude kann niemand anderer mehr als Carlos fühlen. Auch Sie werden, sagen Sie, diese fühlen. Ich theile Ihre Freude mit Herzen. Meine erste Frage war nach Carlos und seine Verehrte Mutter. Ich bin Ihnen, ich bin dieser Verehrten Frau, und den übrigen Siebenbürgern viel, sehr viel Dank für die Meinem Manne und meiner Eugenie erwiesene Freundschaft und Gnaden schuldig; sie hören nie auf sich dessen zu rühmen. Leben Sie über alles glücklich, lieber Theurer Bruder, und denken Sie manchmal an Széphalom, wo zwey Herzen für Sie schlagen.

Széphalom d. 7. Oct. 1816.

Sophie mpr.

Aufs Jahr soll ich also Carlos sehen? Täuschen Sie unsere Freude ja nicht.

A borítékon: *

à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi. Debrecin,
Zilaj, Zsibó.

[Eredetiye a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

3288.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Octób. 7d. 1816.

Kedves barátom,

En Sept. 10d. értem haza Erdélyből. Azolta még nem írtam Hozzád; úgy mondják nem vagy Szent Mihályt, 's így levelem haszontalan hevert volna ott; s' más részről annyi dolgom volt, annyi leveleket kelle írnom, hogy nem csuda ha erre reá nem értem, mellynek nem szabad rövidnek lenni. Akár vagyok vétkes ebben, akár nem vagyok, kérek, bocsáss-meg, 's higjy mindent a' mit akarsz, csak ezt ne, hogy hallgatásom tiszteletlenségből erode.

Ismered Kassán Quirschfeldnét, 's tudod hogy ő Rogendorff leány. A' Napam is az; 's minthogy az, elvette 7 esztendős leányát, 's magánál nevelte. Nincs épen két esztendeje, ez a' leány lement Zágráb mellé, hol anyjának testvére, egy két falut bíró árva leányt elvett. Onkele maga jöve-fel érte Kázmérba. Képzeld mi történt ezzel a' derék 18 esztendős és eléggé szép leánnyal. — Az egész ház hideglelésben feküdt, 's talán inhideglelésben, 's már mindnyájan lábbadoztak; ő maga teljesen kigyógyult. Úgy látszik a' leány leveleiből, melye[ke]t titkon írt Kázmérba 's az anyjának, hogy Onkele vele nem jól bánt, (ő különben is fejes ember) 's egy öreg Obersterhez erővel akarta adni. A' leány Sept. 3d. reggeli 8 óraker kilopta az Onkele puskáját 's port és srétet vagy golyóbist a' vadásztarisznyából, kivitte a' Huszárhoz, 's azt hagyta neki, hogy töltsé-meg erősen; Grófja parancsolja. Ekkor magára reteszelte az ajtót, a' puska kakasára 's a' commod lábához sínört köte, megrúgta ezt a' lábával, 's a' lövés keresztül ment szívéen. Egyszerre halva maradt. Onkele a' szomszéd szobában feküdt. 'S a' hírt, (azon változtatással hogy Tincsi (az az Ernesztine) forró hidegben hala-meg.)

* A boríték zárlalán ép piros pecsét.

nekem kelle anyjának bejelentenem. Ezért Kassára mentem-be, 's egy úttal látám Szilvást, Búdót és Budamért.

Quirschfeldné azzal vigasztalá magát, hogy leánya fiatal, 's ki fogja állhatni a' forró hideg' veszedelmét. Sok fordulásokat tettem, 's nem érte-meg. Igen sokára kérdé, de elhott képpel: *Vagy talán már meg is holt?* El lévén készülve a' hírhez, lesütöttem szememet 's hallgattam. Ez jobban elijesztette, 's ismét megtette a' kérdést, 's én ismét hallgattam. Ekkor sirt, mint az oroszlan, kitől kölykei elrablat-tak. Kiömlést engedtem fájdalmának, 's végre megmondám a' napot. Hogy a' lövést is elmondjam, arra nem volt elég eröm. Eljöttem. Barátom, ez a' szerencsétlen asszony nem talált semmi egyéb kiné-zést nyomorúságai között, mint azt, hogy leánya szerencsésen mehet férjhez, 's akkor öreg napjaiban legalább nyugalmas napjai lehetnek. Vess hozzá, milyen lehet neki ez a' csapás. —

Budamérban beléptem, de egy szóval sem említém a' megholt barátot, az asszony fájdalmát egy szóval sem vigasztaltam; elég volt hogy tisztelő 's hallgató fájdalommal jelentem-meg. Polyxén érte engemet. Azonban az első órában mutatta versedet, 's leányához írt leveledet. Mind a' levél, mind a' Versezct legszebb dolgozásaid között helyt kívánhat, 's örömmel küldöm Döbrenteinnek. Ő annak bizonyosan helyt ad Muzéumában. Az még egy két holnap alatt fog sajtó alá kerülni; nincs tehát nagy okom hogy siessek. Polyxént kérni fogom, hogy nekem írja-meg születése, házasodása 's halála napját.

Én Erdélyi utazásom megírásához hozzá nem foghattam még. Minden postanap 8, 9 's olykor 12 levelem megyen postára, 's ez a' munka még eltart egy hétig, 's tovább is talán. Azután ennek fekszem. Levelekben írom-meg, és hozzád.

Hol írtam Neked utolsó levelemet, nem emlékezem reá. Itt csak azt írom, hogy én több nyájasságot képzelni sem tudok, mint a' hogy az Erdélyiek a' Magyarokat fogadják. Mi azt azzal jutalmaz-zuk, hogy őket Gasconoknak csúfoljuk. Jó és nem jó mindenütt van. Gr. Bethlen Imre, Küküllői Fő Ispán és Enyedi Colleg. Fő Curátora, előre küldé embert a' Professorokhoz, hogy én itt vagyok, várjanak készen. Maga vive be Gáldtőről Enyedre, 's ott 24 óráig velem múltata, 's magamat, cselédeimet, lovaimat ő tartotta. Melly Fő Curátor teszi ezt nálunk akármelly Erdélyivel? — B. Jósika János Aug. 5d. búcsúza-el Hunyad Vármegyétől, mellynek Fő Ispánja volt,

(most Gubern. Consiliáriussá neveztetett-ki) 's megértvén hogy én ott leszek akkor nap, a' Megye Elsőjit elkészítette hogy irántam mutassanak megkülömböztetést; ő maga Assessorra fog nevezni. — Nem voltam ott.

A' Gyógyi feredőben B. Bornemisza Leopolddal is valék, 's *akarva* beszéltem rólad az asztalánál. Kérdé, ha te az vagy e a kit Koppi nevelt Kolosvártt. Őh az pajkos ifju volt, monda. — Ugyan ott egy igen derék emberrel ismerkedtem-meg, kinél Erdély keveset ismer készültetbet, Alsó Fejér Vármegyei Fő Notár. Kis József Urral. (Akkor is vele volt a' Smith munkája, Über den Nationalreichthum). Ettől értém, hogy Processustokban Bornemisza ellen egy Aenigmaticus ítélet van hozva: az, hogy keresetekhez hoc Processu nem juthatok. Megígérte nekem hogy bővebben tudósít erről.

Zsibón 6 nap mulaték Buczy Emil Ex Piarista Áldozó Papnak és a' 20 esztendőös Gróf Kornis Mihálynak társaságában, kik ekkor érettem jövének Wesselényihez Deésről. Ott lévén az a' Farkas Sándor is, kinek levelét nálam, álmélkodva szép nyelvén, olvastad, négy igen derék ember közt töltém időmet. W. nekem egy Zsibón született Anglus piros kis paripát ada. De minthogy ennek anyja török fajta, az atyja pedig Anglus (Eclipsz nevet visel a' Zsibói istállóban az atyja) 's anyja miatt az én lovam *Csapuk* nevet viselt ott, W. azt kívánta, hogy Anglus nevet adjunk neki: Egyszerre kiáltám én: Wilson, Hutchinson vagy Bruce, 's két barátom kiálta *Bruce*. Így az én curtátusom Bruce.

Sept. 3d. W. paripán, Farkassal, és Istálló Mesterével, de a' ki visszafordult, 's két inasával, velem jöve Hadadig. Ott 5dben váltunk-el. Wesselényi Farkasnál egy Caudéla nevű híres Fortepianó-verőt leltem, kinek 1200 ftot fizet, és egy Menard nevű francia Exkatonát, ki a' Parisi Conservatoriumban neveltetett, 's egész nap muzsikát és éneklést hallék.

Cserei Miklóssal, az Erdélyi Gróf Desóffy Jóseffel, (ő az első Dietai-Orátor) Tihón, házánál, Zsibóhoz 2 órányira, egy napot tölték, de ő elkisért Zsibóra, 's azután 3szor jött által hogy velem lehessen. Mint pirúlok én Magyar Országért, ha ezek jutnak eszembe! Cserei Mihályt, a' Thesaurarius Consiliáriusát, Szebenben láttam 's egymásba szereténk. Az ám az ember!

Octób. 8dikán.

Kázmérban a' Sógorom 21 öles új csüre, mind azzal a' mi benne találtatott, Octób. 6-dikán megége. A' tűz vetve volt. Ez más időben is szerencsétlenség volna, 's nagy szerencsétlenség. De hát most! ez idén! A' Sógoromat az Ipa ki fogja segíteni bajából. De az még így is nagy baj.

Kisfaludy nagyon producálá magát. — Himfyjét recenseáltam, 's baráti indulatból küldém-meg neki. Azon pillantat olta egy levelet sem vevém. Hallgattam. — Tövisemet kiadván, egyik Epigrammomban ez a' gondolat volt feldolgozva: Az Irók nagyon vétenek, midőn minden dolgozásaikat, verseiket, felveszik kiadandó Munkájikba; a' férges darabok a' szomszédság által sokat ártanak a' jó daraboknak is, 's jobb volna keveset adni, de csak jót, mint sokat, de rosszat is a' jók közt. Ez a' gondolat van adva azon Epigrammnak, melly az ő neve alatt jelene-meg, és a' hol Dayka, a' poétai Mennyország Szent Péterje, Himfynek ezt mondja, minekutána Himfy egy nagy részét verseinek elégette: *Vár az olympuszi Ikar.* Döbrentei kívánta, hogy a' Himfy Recenzióját az Annálokból fordítsam magyarra. Lefordítám, hogy alá vethessem nevemet, mint-hogy magamat az Annálokban megneveznem szabad nem vala. — Ezek reám rettenetes fergeget vontak.

Keszthelyi Pleb. és Hahotai Apát Ruszek Józsefnek része volt az ellenem írt Mondolatban. Maga vallá-meg, hogy néhány ívet a' Nyomtatóban ő corrigált, maga vallá-meg, hogy ő is osztogatta mindenfelé az exemplárokat, tudnillik a' Mondolatéit. Barátságosan írtam neki, még mikor mind ezeket nem tudám, 's semmi szemre vetést nem tettem, mert azt hittem, hogy ő Philosophiai Munkát írván Magyarúl, Idealista lesz a' nyelv dolgában, 's levelem válasz nélkül maradt. — Ekkor tudám meg mit csinált, 's csendesen maradtam. Ruszek egyszer barátsággal szólla felőlem Keszthelyi Prof. Rumival, talán mivel tudta hogy én és Rumi 's Rumi meg én barátok vagyunk, 's Rumi nekem ezt megírta. Én azonnal ismét barátsággal írtam neki, 's kértem, lennének barátok. Sőt kértem, mint Embert és Papot, hogy engesztelné-meg Kisfaludyt is. — Vissza íra szép levelet, de azt felelé, hogy ötöt mások ijeszti tőlem, azt mondják, hogy ez a' békélni akarás is csak kelepcze és Kémi

játék. Ő *characteremet nem ismeri* (mint tetszik ez?), de ő magát széplelkűségben meggyőzteteni nem engedi senki által; 's így velem vala békém kötve. Nem Kisfaludival, a' ki levclenre **nevete**.

Én Ruszeknek ekkor ismét barátsággal feleltem, 's megköszöntem neki hogy inkább hive szíve' szavának mint a' másokénak; 's kértem hogy Kisfaludit többé engesztelésével ne ingerelje. — Halld mi következik most:

Kisfaludy egy levelet bocsáta Ruszekhez tele a' legigazságtalanabb vádakkal, 's verbunkos káplárhoz illő alacsony vad szitkokkal. Némelly sorait a' tizenegy lapnyi sürfien írt levélnek itt fogom neked leírni. Ruszekről csak azt jegyzem-meg, hogy ő a' levelet párban velem nem közlé, de igen másokkal, 's ezeknek meg is engedte, hogy lemásolják. Így történt, hogy egy nemeslelkű ember azt nekem is megküldé. — Ez a' levelet magából a' Kisfaludi kezével írt levélből írta-le. Apát Ūr a' maga moralis emberi 's Papi characterét igen szépen festé e' cselekedete által. A' Keszthelyi Maccsnás a' Kisfaludy levelének helyt ada a' maga Archivumában.

Kisfaludi így festi az én portraitemet: *Én uralkodni vágyó, híren, dícséreten, hangadáson esenkedve kapkodó, Litérátori udvarlókát, tisztelőket, szerelőket, imádókat hajházó, gógós, Litérátori zsémbelő, híú hírfogással, pletykasággal, mendemondával, kofasággal eltölt asszonytermészetű, csapodár és irígy ember vagyok.* — Ezeket úgy a' hogy itt állanak, egy lélegzettel mondja rám. Az epe nagyon tele van akkor, mikor a' tūdó ennyit bir.

Hármat panaszol hogy *reá fogtam*: 1) hogy ő laistromozta a' Himfy Dalait és Énekeit, holott Takács. 2) hogy reá fogtam (e' szóval él), hogy ő Kámon született, holott Téten. (Mintha Kámon születni 's laistromozni szégyen volna, 's én nem tartoztam volna hinni hogy ő Kámon született, ha Superint. Kis, a' ki azon a' tájon lakik, nekem úgy írta.) 3) hogy reá fogtam, hogy ő Báróczyval minden nap **lehetvén** a' Gárdánál, talentomát 's ízlését az ő társágában **nevelhette**. 'S halld miként festi Báróczyt. — «*B. egy vénsége vagy természete miatt olly csudálatos, az ifjuságot kerülő és leszólló, 's viszont az ifjuságtól került és minden másoktól kaczagott, testére lelkére nézve kellemetlen ember, 's fősvény öreg Alchymista volt, hogy társaságát minden kerülte.*» Ezek ismét az ő szavai, úgy a' hogy itt állanak. Lássuk mennyire hasonlít portraitje az Originálhoz. Írhol feleltem.

Én Báróczit 1786. láttam először. Ő akkor 51, én 27 esztendőös valék. B. rég olta üzte már Alchymistaságát, én ifjabb valék koromnál is. 'S az Alchymista öreg a' kiseded termetű ifjat, a' tavasz' virágai közt szallongó lepét nem kerülte, sőt barátsággal, nyájasságokkal fogadta, mert látta hogy a' lepe férjfvá óhajt általváltozni. Így fogadta ő az akkor még ifju Döbrenteit, Kis Sámuel, így Balkay Pált a' festőt (Peintre), a' ki sem Alchymista, sem Iró nem akara lenni. Én egykor olly órában léptem-be B-hoz, midőn Thurzó György ifjú Testőrző, az Öreg előtt olvasta Gessznerből dolgozott fordításait, 's B. örömmel hallá az ifju dolgozót. Hogy a' Vég helyi gyalázatos és irtóztató halála után B. kerülte az olly ifjakat, a' kik őtet kaczagták, az nem vala csuda. Egyéberánt Kisfaludinak azon szavaira, hogy *ha Kazinczy a' Báróczi Biographiájában ismét nem igazat tált a' világ elébe* 'stbb, azt a' jegyzést teszem, hogy az egyenes Olvasó előtt nem lehet kérdés, B. felől én mondek e valót, ki vele egy fedél alatt nem laktam ugyan, de valamikor Bécsben valék, 's az egykor holnapokig történt, B-t gyakran, 's ollykor szálláson is láttam, vagy az, a' ki B-val egy fedél alatt lakott ugyan, de vele szolgálaton kívül, a' mint mondja, talán hármat sem szóllott. B. ifjuságában *épen bájoló* beszédű volt. Rejtezze a' szomszéd szobába, 's mondj onnan édességeket egy szépnek, 's tiéd lesz: de lépj ki onnan, 's futni fog. Ezt mondogaták neki ifju társai. 'S a' szép beszéd nem hagyja-el az öreg embert, hanemha lelke egészen bomlásba jött, a' mi B-val nem történt. Hogy fősvény nem volt, megtetszik onnan, hogy atyai 's anyai jószágát még életében rokonainak hagyá, 's a' jószágnak még jövedelméből sem veve részt, 's csak fizetéséből élőködött. — Leveli később korában is ékesen voltak írva, melyet az Aloyz és István beszélgetése felől ugyan nem mondhatunk; de ki tudja, nem így akará e ismerhetetlenné tenni magát? nem így akará e megczáfolni egykori Purizmusát? mert ez a' Munkája tele van idegen szókkal, melyeket valaha még ott is került, a' hol jól fogtak volna állani.

Továbbá azt veti szememre Kisfaludy ezen Ruszekhez írt levelében, hogy én öm-magamnak munkáit magasztalom, kivált a' Német Ujságokban. Ez rendes vád. Én pedig bizonyossá tehetem Kisfaludit, hogy azt soha nem cselekedtem, sem a' Német Ujságokban sem másutt. Midőn Biographiámat belé nyomtatták a' Bécsi Annálisokban, ezt leginkább lehetett volna gyanítani felőlem. És még is mondhatom, hogy elsikoltám magam neheztelésemben, midőn

megláttam ott, mert azt hittem, hogy a' ki azt a' Biographiát tölem kívánta, csak magának kívánta, a' mint én szoktam olyat másoktól. Provocálhatnám magamat annak bizonyítására, a' ki azt a' Redactor-nak megküldé, hogy én nem gyanítottam, miért kéri. Egyéberánt ugyan ilyen Biographiájok van ott másoknak is, és így nincs miért pirulnom inkább, mint Superint. Kis, Prof. Németh, 's Rumi 's Berzeviczy Gergely pirulhatnak. —

Végre kimondja, hogy ő bizonyos benne, hogy ha ő nekem úgy tömjénezett volna a' világ előtt mint mások szoktak nekem: én neki még hibájt is magasztaltam volna. — Ez legjobban meg van czáfolva az által, hogy én a' nekem tömjénező Superint. Kis botlásait egész szabadsággal kimutattam az ő Horácz Levelei első Kötetje Recenziójában, és hogy én a' Szemere Vidához írt Epistolája felől, mellyet minden csudál és tisztel, azt mondom, hogy az semmit sem ér. — De ez a' vád azt is világosan mutatja, hogy Kisfaludinak fáj az elvont tömjén. 'S elvontam e én azt a' hol érdemlette? Nem a' legszivesebb magasztalással van e recenseálva a' hol jó volt? — Leveleink annak mutatnak bennünket a' mik vagyunk, 's ez nekem elég.

Te sajnálni fogod, édes barátom, hogy nekem ilyen bajaim vannak, 's azt fogod mondani a' mit a' Pethe cselekedetére írt levelem sajtóla-ki belőled. Jó az hogy ez így van. Nem bánom én hogy bántattatom; az engem vigyázóbbá teszen. Osztán a' hol *élet* van, ott vannak öszveütődések. Csak én ne tegyek rútat, miattam tehet más, ha az nekem kedvetlen is.

De élj szerencsésen. Itt küldöm a' mit számodra Trattner-től kaptam. Mondjad Ő Nagyságának, hogy kegyessége kevélylyé teszen, 's bár érdemelhetném kedvező ítéletét. Ha nem érdemelem is, köszönöm hogy rólam úgy itél. — Adelaid Kisasszony ma is olyan mint a' minek első pillantással ismertem. Jól vagyunk egymással, de én nem nagy barátja vagyok a' vén icányoknak; duzzognak. Fén az ifjakat szeretném, ha ideje volna hogy válasszak. A' ki e' holnap 27dikén belép 58dik esztendejébe, 's szereti feleségét 's háza' boldogságát, az affélének békét hágy. —

Rhédey Lajos Grófnak Commissiója felől többet tudsz mint én. 'S meglássd, még sem lesz baja. Drevenyákot is deferálák, 's úgy mondják, minden alattvalóji alá irták neveiket, úgy hogy Udv. Consil. Urat megsujtá egy kis gutácska. De abból 24 óra alatt helyre állott.

Az előtted ujság lesz, hogy Lajos Rhédey Gróf a' maga elűzött feleségével Contractusra lépe. Fizet neki ötven ezret, és két szekérbe való lovat, gyémántjait vissza adja, de a' helyett azt kívánja, hogy divortialis pere az Abaúji Törvényszék előtt moesok nélkül folyjon. — Öllelek tisztelettel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3289.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Octób. 8d. 1816.

Kedves barátom,

A' te Vendéged Horváth Úr azoknak számokba való, a' kik meg nem gondolják mit beszélnek, 's csak beszélnek, hogy mondjanak valamit, és magoknak másokat legalább addig lekötelezhesse- nek, míg kistül hogy semmit sem mondtak. Ez Excellenzia Gróf Fáy Ágostonné házánál van egy Commissarius leánya, de az nem a' Magyar Országi Fő Provincialis Commissarius Végh István Exell. leánya, hanem az Abauj Vármegye Vármegye-házabeli Commissariusé; a' kettő közt pedig olyan forma a' különbség mint a' Magy. Orsz. Prímás között, kit 1740. a' Dietán egy estveli társaságban egy Lutheránus Úr így tituláza, hozzá szólván: «Plebánu s Uram!» és egy városkabeli Plebánus között. Ez a' leány Gouvernante az Ő Exc. házánál, 's ha gazdag e, onnan vethetsz hozzá, hogy a' Vármegye-házaknál lakó Commissariusoknak titulusok ezelőtt csak húsz esztendővel is még, *Porkoláb* volt sok helyeken. — A' leány nem szép, nem ifju, nem gazdag, Pécsinek hívják atyját, de a' *Péchy* nevet viselő, de Péchi-ujfalu praedicatumot viselő Urak protestatiót adtak-be, hogy ez a' **Pécsi** (nem *Péchy*) magát az ő familiájokhoz ne ragassza. Külömben a' leány igen derék leány. — Ezt tisztem volt neked hírtül adni. A' dolog feől ne kételkedjél, mert az nincs külömben.

Biharban áll a' Commissio Rhédey Lajos Gróf ellen. Commissarius a' dologban Almásy Pál Arad Vármegyei Fő Ispán Exc.-ja leve. A' Palatinus akaratjából neveztetett-ki ez.

A' dolog így történt. — Domokos Jakab Első Vice Ispán látván hogy el van végezve, hogy ő kimaradjon székéből az ott

Július első napjaiban tartott Restauratió, tizenhárom Arkusra írt delatiót teve a' Palatinus által az Udvarnál Rhédey Lajos ellen, kevés napokkal a' Restauratio előtt, 's ex officio, mint Vice Ispán, a' ki nem hallgathatja-el hogy Gróf Rhédey által melly vétkek követtetnek-el. Ugy mondják, hogy a' Cassa Manipulatioja felől is szörnyű dolgok állanak benne, de egyik czikkelyre emlékezem: Rhédey 2000 ftot offerála, lefizette, és ismét kivette az adások közzül. Rhédeynek egyik barátjánál meg van itt a' Delatio írásban, de megrövidítve, az az in Extractu. Ez, noha nagy barátja az Administratornak, azt mondja, hogy az ő megbuktatására egy czikkely is elég. Domokos a' próbákat a' Delatióhoz adnectálta.

A' Restauratio előtt a' Vármegye Eleji elmentek Rh-hez, 's kérték, hogy testvér öccsét Rhédey Ferenczet ne candidálja második V. Ispánnak; mert ha igen, ők fel fogják adni ennek depeculatiójit 's kegyetlenkedéseit. Az Administrator megígérte, hogy candidálni nem fogja, 's meg vállá, hogy testvére nem arra való. Nem is candidálta, de az elkészített sokaság Rh. Ferenczet még is kiabálta, 's az Administrator megtette. Ekkor Gróf Csáky Sándor 's Károly 's Tisza László 's mások mingyárt kimentek a' Sessióból, 's megmondták, hogy ők tesznek róla. Ezek, 's Gróf Csáky Antal, Gróf Batthyáni, Szilávy György és László, Domokos Lőrincz és Beothy ifjabb László subscribálák az új Delatiót, — 's felmentek Bécsbe egyik a' másik után.

Rh. nagy Gyűlést indicált, 's megparancsolta a' Szolgabíráknak, hogy a' Nemességet igen nagy számban gyűjtsék be, tudtára adván, hogy a' *Status* deferáltatott.

Be állván a' Gyűlés, 's elmondván a' tüzesítő Beszédet R., felállá Domokos Jakab volt V. Ispán, 's elmondá, hogy ő lévén a' panaszló, declarálja, hogy a' Statusokat ő nem illette, mert nem illethette: 's panasza egyenesen az Administrátor 's ennek öccse ellen van. Igy Rh. elakada, 's a' Nemesség csendesen nézé a' dolgot.

Rh. valóban nagy bajban 's félelemben van. De azért nem következik, hogy ő fog vesztetni, sőt én részemről alig ha azt nem várom hogy ő lesz a' győztes.

Ez a' hír tégedet interesszálhat, mert nagy. — Ha Rh. sokat tehet, sokat tehetnek vádloji is. Három Csáky 's egy Batthyáni, a' két Szilávy, kinek testvére a' Personálisné, nem örömet marad hazugságban.

Zsomborinak még nem irtam, de bizonyosan teljesítve lesz parancsolatod. Élj szerencsésen, édes barátom. A' Mélt. Grófnét 's szép leányodat tisztetem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3290.

Kazinczy — Lészay Dánielnek.

F. Lészai Dániel Úrnak

Kazinczy Ferencz

szíves idvezletét.

Ifjainknak közönségesen az a' vétkek, hogy merészebben tolják elő magokat mint a' szerény *γνώθι σεαυτὸν* engedi, 's eltelve magokkal, feledik, hogy ott nem lehetnek még, a' hova azok juthattak, a' kik igyekeztek és öregedtek. De Cicero megmondotta már, hogy a' *γνώθι σεαυτὸν* nem csak azért parancsoltatott hogy többet ne tartsunk magunk felől mint illik, hanem azért is, hogy kevesebbet ne. Elfordítván tehát szememet azon kérdéstől, hogy mennyire juthattam én azon az úton, a' mellyre felleptem, és hogy egy érdemes ifjúnak mennyire lehetett volna oka hogy felém ne közelítsen; én most midőn az Ur levele által azon órára emlékeztetem, a' mellyben Tordoson valék, az Ur ellen épen ellenkező vádra fakadok, 's felette sajnálom hogy az Ur magát velem közelebből meg nem ismérteté, hogy az Urat barátimnak szorosabb körébe beirhattam [volna.] Ezer példáim vannak nekem arra, hogy némely kezdő már első fellépésekor ott áll, 'a hol az, a' ki esztendőök olta igyokszik; és ha az Úrnak elébe számlálnám azokat, kik engem barátjok gyanánt tekintenek, látná, hogy én ösztült hajaimmal olly kevéssé keresek elsőséget és felsőséget mások előtt, mint a' történetnek egyik, vagy másik adományával. Felejtsük tehát korainknak külömbségét, 's engedje meg az Ur, hogy azt a' jeles ifjat, a' ki ennyi érdemmel ragyog, és a' ki nekem illy barátsággal jön előmbe, úgy tekinthessem mint azt, a' kit nekem maga helyett Sipos hagyta.

Az ő halálának híret' egy hete hogy Döbrenteinek leveléből tudom. Melly elme, melly tudomány, melly szent szerénység, melly szív mind ahoz, a' ki néki szeretetre méltónak látszott! A' világ benne egy nagy elmélkedőt, egy lelkes költőt, egy hatalmas

beszédtartót, eggy nemes jó embert veszte! És melly társalkodót a' Maros szép környe.

Én az Urnak mégis nagyon köszönöm hogy ezt a' szívemet érdeklő történetet nekem megküldötte. Ha barátim elhagytak, akarom tudni, hogy többé nincsenek.

Hogy az ő neve, és az ő nevével együtt a' nemzeté megtiszteltessék, 's munkája világot lásson, az legforróbb igyekezetemnek egyike leszen. Az ő tanításai nálunk kevés javallást nyertek, mind azért mivel itt a' gondolkodást is normákhoz akarják szabva látni, mind azért, mivel azt a' mit ez a' nem testi világba' szállongó Poeta-Philosophus mond, mi fel nem érjük, meg érteni nem tudjuk. Sok arimathiai József a' Zsidóktól való félelem miatt megtagadja mesterét, és füleket is vagdal, ha rá ijesztenek.

Nagyon köszönöm az Urnak azt a' hírt is, hogy tudatta velem, hogy holmije felől rendelést nem tett. Bár azt tudhatnám hogy papirosaival, képemmel, és leveleimmel mi történt.

Mind a' Kerekes Ábel biographiáját, mind a' Szászvárosi collegium historiáját nagy örömmel fogom olvasni. De kérhetném é az Urat, hogy ezek mellé tenné még Kerekes gyűjteménye darabjainak Catalogusát, még pedig minden darab melié, ha Originalisok é vagy csak Copiak? Ezt nekem a' postaszekér (Diligence) felhozhatná Kassaig, az itt következő Adresse alatt:

à François de Kazinczy

K a s c h a u ,
Széphalom.

Zemplén Vármegye épen eggy historiai tárgyakra rendelt deputatioban engem tisztelt meg a' praesességgel, és abban, ennek a' Catalogusnak nagy hasznát vehetném. De kérném az Urat, hogy ennek megküldését ne halassza. Éljen szerencsésen az Ur, és tartson meg becses emlékezetében. Széphalom, Oct. 8d. 1816.

Felbontám a' levelet hogy még egyre kérjem az Urat. Mindent elkövetek hogy [Sipos] megtiszteltessék. E' végre halotti beszédeit, 's verseit is, valamit kaphatok, kiadom, ha ezt a' munkát más nem teszi meg. Hogy úgy tehessem a' mint illik, jegyezze ki az Ur, mikor leve Szászvárosi Prof., és mikor szűnt meg az lenni, 's ezen szolgálátja alatt melly nevezetes dolgot tett, 's hol monda akkor vagy az alatt halotti vagy más beszédeket.

[Megjelent az 1846-ki lőpcsei kiadásban.]

3291.

Kazinczy — Takács Józsefnek.

T a k á c s n a k.

Széphalom, Octób. 10d. 1816.

Ma indul Tiszt. Téli Plebánus Horvát András Úrhoz válaszom, de Szemere Pálhoz Péczelnek kerülve. Nem vala időm, hogy azt neki is lemásoljam, Irómnak pedig nem akarám kiadni; 's így azt Szemere is láthatja, 's ő fogja megküldeni e' tisztelt barátunknak. Ne vegye ő rossz neven e' bánásomat. Szemere velem azon-egygy mind gondolkozására mind barátságára nézve, 's az illy levelek ha nem arra valók is hogy kinyomtattassanak, igen is arra valók, hogy barátinktól látassanak. De te se vedd nehezteléssel, nagytekintetű barátom, hogy a' válasz Horváthoz megyen. Tudom a' rend mit kíván minekutána a' levél téled jött. De hiszen az úgy is fog közölni Veled. Sőt fogadd-el újra meg újra köszönetemet, hogy a' becses birtokkal megajándékozá. Bár Horvátnak gáncsai, feddesei, vádjai, gyanúji, piritásai, egy két helytt még szúrásai és vastagságai is (mert illyek is vannak a' levélben) meg nem térithettek: volt az a' hasznok, hogy még vigyázóbbá tesznek dolgozásaimban; 's az is haszon, nagy haszon. Bizony szenvedni itt sem árt.

De a' levél előttem más tekintetekben is igen kedves volt: alkalmat nyujta nekem, ismerni, mivel vádolnak még a' jók is, a' milyennek én Horvátot mind vallom mind hiszem. És mivel tisztának érzem magamat, azt a' haszontalan, azt a' (legyen tiszteletlenség nélkül mondva az illetlen szó) bohó, azt a' csak gyanún-támadt vádak' csoportját, mellyel nem csak Kisfaludy terhel, hanem még az olly ember is mint Horvát, magamtól ellöknöm, meghazudtolnom. Tisztelt férjfi, tisztelt barátom, jó ember magáénak nézi a' más' ügyét ha meggyőzetik a' felől, hogy másnak igaza van. Engedd hogy elődbe tehessem a' dolgok' folyamatját, magyarázatok nélkül, a' hol a' dolog ollyat nem kíván.

En Himfynek Szerelmeit — az az egy Munkáját Kisfaludinak, mellyet neki szívesen irigylek — mert Regéjit és Hunyadiját 's a' mit 1809. prózában írt, elkülönösödött finnyás izlésem nem irigyelheti — recenseálám. Rajtam álla nem tudatni, hogy az tollamból folyt. Megküldém önn-magának, baráti indulatból, hogy ha mit változtatva óhajt látni, megigazithassam; melly azonban nem azt teszi, hogy

magasztalhassam, ha kérni fog reá, a' mit gáncsoltam vala. Vége szakada levelezésének. Azt írja Ruszek Apát Urnak April. 14d. 1816. hogy velem levelezését azért szakasztá félbe, mert elirtózott a' höresökös Révaihoz Verseghy eránt irt levelemtől; melly, ha őt halljuk, rossz-szivűségemnek eltörölhetetlen bélyegét mutatja. — Erről alább, hogy a' fonal itt meg ne szakadjon.

Később Töviseimet adám ki, 's az ő nevét-viselő Epigrammban épen azt mondám, a' mit Recenzióban mondottam volt. Himfy a' poetai Mennországba jut, de csak a' Purgatorium tüzén általmenvén. Ez az Epigramm eggyzersmind azt tudatja a' mit Recenzióban mondék, hogy vét maga ellen a' ki sokat akar adni, és hogy a' kevés néha több mint a' sok.

Szabad e recenseálni? Szabad e így recenseálni? Kisf. csak azért koszoríztatott e meg virágokkal a' Recenzióban, hogy, mint az áldozatok' állatja, megölethessék, azt én senkitől nem kértem, ha némellyeknek rettegése, kik tudják hogy sok Író alkalmasint virág nélkül fogna megáldoztatni, azt mondják [!] is a' mit én tagadni merek. Azt sem kértem hogy Recenziómat szabad e kiadni a' nélkül hogy Pesten megtekintessem. Mert Recenzióikat oda mások sem küldik 's mégis recenseálnak. Ezek közt és közttem csak az a' különbség, hogy ők nem ismertetve recenseálnak, én pedig magamhoz és Kisfaludyhoz bízakodva, a' magamét Kf.-nak előre megküldvén.

Szabad e Epigrammot írni? Töviseket és Virágokat írni? azt sem kértem. Ott a' Schiller' Xeníaji. — De ha való, hogy Németország ezeket a' Xeníákat örömmel fogadta, 's csak némelly megdörzsölt Író jajgatott 's dúlt 's fült; ha való, hogy a' köz haszon miatt még korbácsolások is eshetnek; ha való, hogy a' ki lő, de tudatja hogy ő lő, 's hogy ki ellen lő, az nem orgyilkos: úgy én Töviseimért jót állok.

Melly fergetőget vona reám ez a' Recensio és ezek az Epigrammok, tudjuk. Hogy Kf. a' Mondolat' szerzője, azt én Pápaynak soha nem írtam. Egyebet írtam, 's mit kelle, mit lehet, az nem kérdés; a' dolgokat jól fel fedte az idő. Hogy a' Mondolatban sokan vevének részt, közelebről vagy távolabbról, az kétséget nem szenved. Bocsületes ember az illyet ellenzi ha ellenzheti, 's ha nem ellenzheti, mindennel tudatja, hogy útálja. Ez az a' mit én Pápaynak írhattam; mert hiszen midőn a' könyvet vevém, vevém a' Somogyi Gedeon' nevét is.

A' dolgok még sem szüntek-meg; azután is történt holmi, 's a' Mondolaton kívül is történt. Vett leveleim nem olyanok, a' mellyeknek nem kell hitelt adnom, 's nem azért irattak, mert könnyen hiszek, és szeretek ilyeneket hallani. Tagadni lehet e, hogy a' Mondolat (Gróf Festetics Györgynek asztalánál elosztogattott?) az a' Mondolat, a' mellyhez Te, nemeslektű férjű (nekem mondott szavaid szerént) azért nem írtál Előbeszédet, noha Somogyi Gedeon tőled ezt kívánta, mert az a' könyv nem is könyv. 'S Ruszek osztotta-ki azt ott, a' maga Philos. Munk. nyomtatványaival együtt. Ez is hiú hír e? 'S az a' Ruszek, a' ki a' Mondolatnak néhány ívét a' Nyomatóban maga tisztogatta-meg a' Betűrakó' hibázásaitól, 's így hihető a' számárparipát is elérte?

Azonban Prof. Rumi Úr tudósíta, hogy R[uszek] Apát Úr barátsággal szólla vele felőlem. Ámbár első levelem válasz nélkül marada, én azonnal írtam az Apátnak, kértem, feledne mindent — szerencsére nekem nem vala mit felednem magamra nézve, 's békélő jobbot nyujtottam neki. Arra is kértem, 's úgy kértem mint jó-embert és mint Papot, engesztelné-meg Kisfaludyt.

Az Apát azt felelé, hogy magát békélni tudásban 's nemeslelkűségben más által meggyőzetni nem engedi, 's ámbár jelenti, hogy mások lépésben kelepczét keresnek, 's kémi játékok, 's ő characteremet nem igen ismeri (!!!), azon biztatással végzi levelét, hogy barátságát szabad vala reménylenem. — Kf. felől azt ír, hogy ennek elébe tette kérésemet, de ez *nevetett*.

Bizonyossá tettem, hogy lépésem szíves keresete vala barátságának. Kértem azon felül hogy Kft engesztelésével szűnne-meg ingerleni.

Melly levelet írta Kf. az Apátnak Apr. 14d., tudni fogod. Lehetetlen hogy azt ne láttad volna, minekutána az még a' Keszthelyi Archivba is bevitetett, és sok másai vétettek. — Apát Úr azt nem közlé velem: de bírom hiteles mását.

Abban Dayka és Báróczy öszvegázoltatnak. Mik ők? Semmik. 'S B[áróczy] ugy festetik mint egy nevetséges, immoralis bolond, kit minden kerül, minden kaczag, a' ki nem vala méltó, hogy Kf. vele szolgálaton kívül csak hármat is szólljon. — Oh, így teljes szabadsága legyen Kfnak, felőlem annyi rosszat mondani, a' menyit tetszik.

D[aykát] és B[áróczy]t védenem kelle, 's a' B-ről mondott dolgokat nyomtatva is fogom meghazudtolni. Tartozom ezen felül

valamivel magamnak is. Ezekről H-hoz írt levelem is szól; itt nincs okom előhozni.

Ezeket végig tekintvén, tisztelt barátom, méltóztassál megítélni: én vagyok e vétkes, vagy Kf.? Kf. e a' széplelkű vagy én?

Csak Ságkira egy szót. — «Én dictátoroskodni akarok.» De én elmondom a' mit ügyünkre szükségesnek itélek, 's mindent a' szerént hagyok írni: a' mint akar. Hol az erőszak az én részemen? hol ijesztem én az Írókat, a' Nyomtatókat, hogy Munkáji el nem fognak kelni, ha ennek, amannak mételyeitől nem őrizkednek? Hol öntöm-ki dühömet más előtt, szabadon hagyván ennek, hogy közölje leveletem az öszvegázlottal? És mégis azok hirdetnek szeretetet, azok panaszkodnak erőszak és vadságok ellen, a' kik illyet tesznek.

Verseghy mocskokra fakadt írásában Révai ellen. Személyes bajom Verseghyvel nekem nem volt, 's behunytam szememet bizonyos tetteire, mellyektől az én érzéseim iszonyodnak, és a' mellyek miatt én Verseghyt nem szerethetem. De szántam barátomat, Révait, és ennek ügyét, mert ez nekem igaznak tetszett. Barátsággal írtam Révainak, kit a' szitkokat-önteni szerető és derekasan tudó Kf. hörcsökösnek titulál, buzdítottam ügye' védelmére, 's azt írtam neki a' mit barátja írhatott, a' mit Paintner is írt. 'S ez a' tisztelt ember is a' rossz-szivűség' eltörölhetetlen characterét hagyta e levelén, vagy csak én? 's mi áll az én levelem' végében, azt Kfnak nem tetszik e megoldvasni? — Menjen ő, a' merre menni akar! Nekem ez legyen utolsó szóm szidalmaira. Az illy gondolkozású ember, a' ki Báróczyt, Révait, Daykát káromolja, hadd káromoljon engemet is. — De te méltóztassál megtartani azon indulataidban, mellyek felől mind házadnál lett elfogadtatásom, mind utolsó leveled is bizonyossá tesznek.

Élj szerencsésen. Széphalom, Octób. 10d. 1816.

[Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3292.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Octób. 11d. 1816.

Édes barátom!

Már kész vala levelem, 's be akarám küldeni Újhelybe, midőn Oct. 2dikán írt leveledet vevém. Erre is felelek tehát egy úttal.

Igen bölcsen tevéd ajánlásodat a' M. Theatrumra. Horvát Andrásnak Buzdítását még sem láttam, pedig van esztendeje miolta keresem. Nagy jót tennél vele ha nekem kölcsön adnád, vagy számomra leíratnád. Csak hogy, ha leíratod, in 4-to parancsold, hogy bevarrhassam Pandektáimba. Horvát igen szépen ír, 's lelkes jó ember. A' Stilisticának sok neme van; őrajta deák Iróktól tanult izlés tetszik, és a' Templomi Beszédtartóké, 's az nem rossz; sőt ha a' deák Irók alatt csak Classicusokat értünk, igen jó. Ő annyira Magyar, hogy az új Nemzetek' Literatúrája neki nem is Literatúra, 's ezeket Nyelvekre 's Literatúrájokra nézve Poenusoknak, Gétáknak, Vandalusoknak nézi (tulajdon kifejezése ez), 's Te tudod, melly igazságtalan ez az ő ítélete. Odit, quae ignorat. Az Autonomiának nem kellene épen Automaniáig menni.

Berzsenyinek Versei megett a' melly Értekezés áll, azt én még nem láttam. Kerestem Kolozsvártt, Nagy Károlyban, Kassán, de nincs. Irtam Pestre, 's még nem vettem. De Helmezcitől sok jót várok.

Mi a' Nyelv' Géniusa, 's a' Magyar Nyelv' Géniusa — azt bajos meghatározni. Nekem az ollyannak tetszik, mint ha a' Képfaragótól azt kívánnánk, hogy adjon réfet, melly mutassa-meg, hogy az emberi test' Musculaturáját mint kell faragni. A' törvény nem annyira azt tanítja, mint kell csinálni, mint azt inkább hogy mit nem kell. És még így is, bár bizonyos törvényekre akadhatunk, végre azt látjuk, hogy a' mi általjában nem jó, egyes esetekben jó. Philosophusi fő kell, a' mint írod, tanulás, a' minden Literatúrával dicsekedhető régibb és újabb nemzetek nagy Irójik körül mivel izlés, és egy bizonyos Aesthetikai érzelem, 's az a' bajunk, hogy a' mi férjfiaink, kik magokat nálunk a' Nyelv' dolgában hallatják, ezekkel nagy mértékben nem bírnak, sőt ide számlálván magamat, igen kis mértékben bírnak, sokan épen nem bírnak. — A' dolog a' poco piu és poco meno sarkain forog, 's az ismét a' kérdés, mi a' sok, mi a' kevés, mi az elég? Az ideák' világossága és tisztasága jó vezércsilag; de ez a' kettő nem minden Scillát [!] és Charybdiszt kerültethet el velünk. — Nehéz azt fixálni, a' minek természete miatt lehetetlen fixáltatni. Pedig Horázt már megmondá, hogy az (tudnillik a' Nyelv) mindég változik, és annak mindég változni kell. A' Nyelv' célja az, hogy gondolatainkat 's érzéseinket legvékonyabb, legtestetlenebb hanyatlékjaiban (nuances) is fesse. Nem fogja azt, ha a' korrallal nem halad. — Ezen kívül azt kívánom tőle, hogy totum teres atque rotundum legyen, és simplex duntaxat et unum. Ha magyarul irván

szükségtelen idegen szót hozok elő, péld. ok. *élégett a' domusom*, vagy *élégett a' domusom' Dachja*, nem lesz simplex. De ezen törvény ellen nem vét az, a' ki a' prolixitás elkerüléséért, vagy a' világosságért illy szavakkal él: *Philosophus, Sophisma, Fortepiano, Chorál, Ouvertür*, és ha familiáris tónú levélben 's annnyival inkább beszédben szóll, illyennel: *détail, façonnirozott*, mert ezt érti a' kinek kell.

'S mivel a' Nyelv' tisztasága nem csak az idegen szók, hanem az idegen szóllások által is megköresosíthatatik, kerülnöm kell az illyet: csinálni csinálni fogok, *je ferai faire*, vagy *félem magamat*, ich fürchte mich, mert kész a' *csináltatok 's a' félek*, 's rövidebb 's épen azt mondja a' mit amaz. De ne tegyem e ki ezt: ich habe mich zerstreut, ich suche Zerstreung, holott ebben képet (Metaphora) hozok által?

A' szó és szóllás szaporítónak félve kellene bánni, az Olvasónak türelemesebben, 's megalkhatnának.

Adelaidról már írtam. Jó leány, jól jövéünk-ki vele, de a' gyermekeket únalommal vezeti, hamar fellobban rajok, 's szeretném ha többet tudna, ha módja szebb volna. Tökéletest hijába keresünk, 's a' tökéletesség is sokszor subjectív.

Miolta hazaértem, 's annak tegnap egy holnapja mult, egy két elkezdett versezetnél semmit sem csináltam [egyebet], pedig mindég írom — leveleimet az Erdélyiekhez 's másokhoz. — Öllelek tisztelettel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3293.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, Oct. 11d. 1816.

Édes barátom,

Junius 11d. indultam Erdélybe a' Menyeddal, Eugénie, az az in diminutivo *Zseni*, leányommal, 's Sept. 10dike vete haza. Azolta annyira el vagyok foglalva a' levélírással, hogy meg fogsz nekem engedni, hogy Neked csak most írok.

Nem járál e te Lövön ez idén? — Feleségem kezéhez az alatt egy levél érkezett, mellyet ott tevének postára. A' kézírás erőltetett hogy reá ne ismerjek; azonban sokat hasonlít a' tiédhez.

Abban e' szók állanak: *Egy kis pótolék a' K. Fiscus számára.*
A pecsét ez ¹ —

Valamelly jó ember vagy jó asszony meghallá hogy a' Fiscus rajtam ismét 496 f. 4 xrt praetendál a' reám fordított költségekért, s osztolni akara terhemben. De a' postán feltörék a' levelet, 's a' levél üresen jött. Nem tudom, ki irta, nem tudom mi volt benne. Én nem értem, hogy az efféle szép lélek hogy nem éri-fel azt, hogy a' becsületes ember az illy adások által soha meg nem piritatik. Én ugyan akkor is jó neven veszem majd, ha egy czedula, mellyet 25 fnton vevék, a' Hluboschi és Pitschini Dominium birtokába beültet is. — Azonban én a' 496 f. 4 xrt lefizettem a' Fiscusnak. Ha te küldéd a' pénzt, kérlek, tudassd velem. Mi barátok vagyunk. Sőt tudassd, ha tudod ki küldé, ha nem te vagy is az.

Tegnap Sárközy Urral, a' ki Comáromy leányt veve, ismerkedém-meg Mikóházán Fő Notar. Comáromy István Úrnál. Ma Patakra mentek, 's feljövénék hozzám. Emlegettelek, úgy, a' hogy képzeled. Mondd-el nekem, barátod e ez a' rokonod vagy talán épen testvéred?

Comáromy István Sept. 8d. váltta jegyet Bärcey Daniel Úrnak Borbára leányával, ki 16 esztendőös leány, és igen jól nevelt teány.

Édes barátom, ne legyen terhedre, ha neked valamit beszéllek Philologiai bajaimról, 's higj szent állításomnak, epe nélkül mondom; higj nekem, nem bizgatom a' darázs fészket; higj nekem, még örülök e' bajomnak; ezek vigyázóbbá tesznek dolgozásaimban, 's úgy festik magokat, hogy ez nekem triumphus.

Midőn tavaly Bécsből haza jöttem, Téli Takács velem a' Magyar Nyelvről beszéllvén, kimondá miket nem szeret, 's a' Batsányi Magyarságát magasztalta. Én kimondám neki, hogy B. nekem feszes, sőt dagályos: a' Stilisticának sok neme van, a' mellyben azzal a' Magyarsággal nem élhetünk. Azonban megígértem hogy haza jövén, új figyelemmel fogom megolvasni valamit B-tól bírok, 's megírom neki, ha tanácsát elfogadhatom e'?

Ezt megtettem, 's ő viszont megígérte, hogy a' Téli Plebanussal, Horvát András Urral fclirakatja minden vétkeimet, mellyeket ez Munkáim újabb Kiadásában találand. — Ez meglett, 's Horvát, a' ki nem csak tiszteletre igen méltó Író, hanem tiszteletre igen méltó ember is, egy úttal szememre hányja, hogy én dicsekedtem a' Németek előtt Töviseimmel (tehát hogy ezt a' Munkát én recen-

¹ Kazinczy F. tollrajzban itt adja a pecsét képét.

seáltam) 's Kölceyét *költött* Kölceynek nevezi, nyilván azt hívének hogy a' név alatt én lappangok. — Melly suppositiók ezek, 's a' Mindentudó Isten tudja hogy én sem magamat, sem dolgozásaimat soha nem magasztaltam, ezeket vagy akarmit a' mit dolgoztam, soha nem recenseáltam. Hiszen az illy szemtelenség eszes emberhez nem járulhat.

Ruszek Apát Úr a' Mondolatnak néhány árkusát corrigálta a' Typographiában, 's az exemplárokat disseminálta (ezt maga vallá Szemerénck) 's a' Festetics György asztalánál lévő sok Vendégek között is számos exemplárokat osztogata-ki. Azonban tudván Ruszek, hogy Runi és én barátok vagyunk, egyszer Rumival felőlem barátság tónusában szólla. Rumi, mint becsületes ember, a' ki örül hogy békességet szőhet, ezt az utolsót nekem megírta. Én azonnal nyújtam békélő jobbjomat Ruszeknek, 's kértem, mint *jó embert* és *Papot*, hogy engesztelné-meg Kisfaludyt is.

Ruszek felel. Nem engedi magát széplelkűségben senki által meg győztetni. Ő tehát barátom, noha vannak, a' kik azt mondják hogy e' lépésem csak kémi játék és kelepceze, 's *ő az én characteremet nem igen ismeri* (!!!) — De Kisfaludy a' levélre csak *nevetett*.

Visszaírtam Ruszeknek, hogy örvendek megbékélésén. A' nevetőt ne ingerelje engeszteléseivel. — 'S hallid mit csinálja az, a' ki magát széplelkűségben senki által meggyőztetni nem engedi.

Kisfaludi hozzá egy 11 [lapnyi] sűrű sorú levelet ír ellenem, melly engem irigy, csapodár, hiúságon, dictatoroskodáson esenkedve kapkodó, zsémbelő, mende mondán, pletykán kapó embernek fest -- egy végtében mint egy vén asszony; azzal vádol, hogy magam kürtölök magamnak és azoknak kik imádóim, **kivált** a' Német Ujságokban. (Hát hol még másutt, ha ott **kivált**?) Azt mondja, hogy reá fogtam hogy ő laistromozta Himfyjét és hogy ő Kámon született; (mintha laistromozni és Kámon születni gyalázat volna) hogy reá fogtam, hogy ő Báróczival *lehetvén*, talentomat 's nyelvét kimívelhette, holott ő a' mindenek által került és kaczagott, öreg svény Báróczival szolgálaton kívül hármat sem igen szóllott Ő, ugymond, bizonyos benne, hogy ha engemet úgy tömjénzett volna, mint mások, én neki hibájit is magasztaltam volna. Az én magasztalt Daykámnak *még dajka kellett volna*. Mikor a' tudó ennyit bír, akkor nagyon tele van az epe.

Ruszek ezt a' levelet nekem meg nem küldé; de ha igaz volt volna, hogy szégyellené magát békélni tudásban más által meg-

győztetni, közlötte volna e másokkal? Hallgat cselekedete felől, Festetics György pedig a' Kisf. levelét Archivumába betéteté, 's sok copliájit vették, 's így reménylem Te is meglátod. Énnékem egy barátom megküldötte.

[Vége hiányzik.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 158. sz.]

3294.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón Oct. 13-án 816.

Drága Kedves Barátom!

Óhajtvá vártam tudósittásodat szerencsés hazaérkezésedről, 's mégis későre válaszlok reája, — de tudom hogy bé veszed ment-ségemet, mert Teis Apa vagy. Éppen abban az időben vettem volt, mikór a' fiam igen rosszúl vólt, a' kit szinte elszalaszték, 's a' ki még mostis az ágyban fekszik.

Lelkemből örvendem hogy egésséggel 's a' veszedelmek között veszedelem nélkül érkeztél meg. Hogy személyesen megismerked-hettünk, részemről is igen örvendem, — gyakran emlegetünk Téged a' Feleségemmel 's a' leányommal, — és tsak azt sajnályuk hogy hosszszabbatska szerentsénk nem lön a' veled lételhez. Jó hogy Kedveseidet egésségben taláitad! Hogy a' Csüröd nints úgy meg-rakva mint más esztendőkben, azt sokakkal együtt eltűrheted. Non, si male nunc, et olim sic erit.

Itt a' szük termésen kívül a' gondolatlan Administratióvalis bajlódunk; és ezek egyesülve azt a' következtést szülik, hogy a' népünk szüntelen takarodik ki ebből a' Tartományból. Igaz is hogy Erdélynek nagy részében nints mivel ki telleyen.

Az aszszuszöllőbórból elég vólna nekem 24 butellia; azt is oda akarnám küldeni a' hová említettem. Mindazonáltal nem sokára megirhatom hogy megveszemé az egész átalagot? mert tsak attól függ ha egy bizonyos summa pénzemet felvehetem. Úgy osztán az egész árát megküldöm, és arra foglak kórni, hogy a' mi a' 24 butellián fejl megmarad, vétesd egy kissébb edényre, — 's valami módon, az én költségemen, küld el. Erről tehát a' jövő levelemben bizonyosabban írok.

Hát a' Magyar Lexicon készítéséről nem gondoltálé valami Planumot? — A' Feleségem, leányom Tégedet, 's velem együtt Grófnédát tisztelvén, állandóul vagyok igaz Barátod, szolgád
Cserei Miklós mpr.

P. S. Kolosvárról azt írják, hogy engemet maga Ő Felsége, — és éppen maga — valami dólgekban, — de nem írják miben, — a' Militaris és Civilis Status között eligazitandóban — Regius Commissariusnak tett. Officialiter még semmit sem vettem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3295.

Kazinczy — Buczy Emílnék.

A' szeretett Buczynak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Felkerestem, barátom, a' mit Zsibón ígertem, 's ime küldöm. De nagyon kérlek, olvastassd azt minden jókkal, olvastassd azt a' minden jók' legjobbikával, kinek kis kertjében, kinek csorgó kútjánál oly szép örömekeket éltünk. — Grófnéd nem fog ebben részt vehetni, mert a' deákság szépsége előtte rejtve van. De a' tett' szépségét csudálhatni fogja, 's e' miatt azt ime beszéllem.

Midőn Napoleon 1806. Berlinbe bement, Herczeg Hatzfeldet olly formán hagyá a' Király a' városban, mint a' mi Urunk hagyá Bécsben Gróf Wrbnát. Ez katonai parola alatt fogadta-fel, hogy Napóleon ellen semmi lépést nem teszen. Azonban hazafiusága arra csábította-el, hogy Királyának titkon levelet küldje, mellyben intések voltak, mint lehetne Napoleont megrontani. A' levél elfogattatott, 's Napoleon elzáratta Haczfeldet [!], a' levelet pedig az újságokban kinyomtattatta.

Hatzfeldné Napoleonhoz ment gyászba öltözve 's viselősen. Napoleon a' szenelő mellett fogadta-el az esedezőt. Meglágylt szive, látván az asszony' szenvedéseit, 's azt mondá neki, kezébe adván a' levelet, mellyet ruhájának oldalzsebjeből vont vala elő, hogy míg a' levél existál, addig férje kegyelmet nem remélhet. A' remegő asszony csak a' szót értette, nem azt a' tekintetet is, mellyel Napoleon inte, hogy a' levelet vetné a' lángba. Napoleon másodikszor

mondá-el a' szót, 's ismét inté az előttök égő tűz felé, 's az Asszony megérté az intést, de nem mert hinni. Ekkor Napoleon harmadszor mondá-el a' szót, 's harmadszor inté, 's hogy az Asszony felbátorodjék, elfordítá a' tűztől tekintetét. Az asszony tűzbe veté a' levelet. *À present il est sauvé!* mondá Napoleon, ezen isteni szó által elhárítván az asszonytól azt az alázó kénytelenséget, hogy neki férje' életét megköszönje.

A' könyv czímje ez : *Commentarii de bello Germanico*, auctore Jo. Car. Serra. Pars I. 1806. 72. lap. Pars II. 1807. 86. lap. in 8-o. Párisban, Didotnál. — Én nem láttam a' könyvet, de recenseálva van a' Jénai Lit. Ujs. 1808. No. 13. — Imhol a' hely :

Ad haec cum lacrimans coelum illa obtestaretur, ob invidiam et falsis denunciari hominem testibus: En, inquit Caesar, index noxae; factum, sodes, purgato. Tunc consciam culpae epistolam feminae tradit. Ut gravida sinu mulier viri notas et consilia simul agnoscit, intercluso ferne spiritu concidit. Cujus miseritus rursus Caesar: Bonum animum habe. Indicium, quod manu teneo, abolere igni fas esto. Ubi nulla sceleris vestigia extare contigerit, nil tibi et reo metuendum erit. Paruit illa confestim dictis, redemitque conjugem conjunx, eminente inter pietatem clementia. Aber die Krone von Schilderungen dieser Art ist die Erzählung von dem Eintritt in Potsdam, und von seinem Verweilen an Friedrichs stillem Grabe. So glücklich wie hier hat der Verfasser in dem Prägnanten und Sententiösen des Ausdrucks, wie in dem Sentimentalischen der ganzen Beschreibung, und der sinnreichen Verknüpfung der Begebenheiten mit seinen römischen Vorbildern vielleicht nirgends gewetteifert. Hic palatium principis, amplissimi juxta horti, atque haud procul omni vacuae cura verbo magis quam re tenuis aedes (Sanssouci). Statuae hortos, aedes picturae magnifico sumptu ornabant. Effulgabat ubique Fridericus Magnus. Cubiculum, in quo ille vita excesserat, nulli post merito patiens heri, Caesar avidè circumspexit, admiratus virum vir. Templum deinde iniit, ubi eadem ferne ante annum die Bastarnarum rex (russischer Kaiser) prima hujusce belli semina jecisse fertur. Major nunc hospes expers marmorei artificii sepulcrum Friderici invisit. Non adeuntem satellitium aut strepitus, non jacentem imagines et anaglypha indicant. Sociat praesentes inter silentia fama rerum.

A' könyvet méltó volna meghozatni valamely Bécsi Correspondens által. Alig képzelhetni szebb deákságot. A' Commentariust

de bello Sarmatico küldöm midőn Novemb. elején a' Zsibón vett csikómért leküldök.

Te engem nagyon leköteleznél, kedves barátom, ha nekem azon jegyzéseidet, a' mellyeket, kiírván a' Horázt' Graecismusait, Kornisunknak ajánlottál és ígértél. Azoknak nagy hasznokat venném, midőn most a' Neologismusok' Apológiáját fogom dolgozni. Kérlek cselekedd azt. Leveleim Tokajon 's Ujhelyen keresztül jönnek hozzám, mert Széphalom Ujhelyhez csak egy óra. Él szerencsésen.

[K. és h. n.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 54. sz.]

3296.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 16dik October 816.

Kedves Barátom!

Gróf Wass Sámuelné azt bizta reám, hogy unokájának (kit háznál neveltet) az általad ismert B. Jósika János fiának szerezzek egy nevelőt: azt írja nekem: «Kein mensch in der Welt versteht es besser, als Sie, was ein Erzieher für eigenschaften haben muss um einen jungen menschen für unser Vatterland zu erziehen und in jenen eigenschaften zu verfullkommen, was jeder bürger der welt nöthig hat; also suchen sie mier einen nach ihren wohldünken und ich werde alle ursachen haben mit ihm zufrieden zu seyn.» — Fizetése leszén esztendőnként 600 Rf., szállás, asztala, Doctor, patika, mosás, szolgálat etc. etc. mind a Grófné részéről — el végezvén pedig a nevelést, kap 4000 Rforintokat; akármiljen Vallásu, csak Vallása légyen. Ezekhez képest Te, B. Jósikát és Jósikánét ismervén személjesen, kérlek, légy munkás, hogy egy jó nevelőt kaphasson a fent tisztelt Grófné. E tárgyba, és ugyan esztet kérve írtam ma a mű Kissünknek is Sopronba, és egész reménységgel vagyok, hogy általatok bizonyossan fogok boldogulni.

Én most Neapolisbul egy ottan quartierba lévő igen jó Barátom Tisztától magokat kaptam, az Ischia szigettyébe és a Vesuv lábás porondjába termő három féle gyapott, Pistatia és grenod alma magokat; a' két utolsó és a 3 elsőnek is nagy része már meleg házba földnek adattak.

Élj boldogul, és légy mentül előb, mert szorgos, teljesítője kéresemnek.

Kivül: *

v. *Somlyo*.Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. Debreczen, S. A. Ujhelj,
Széphalom.

[Fredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3297.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Octób. 18d. 1816.

Kedves barátom,

Most érkezik Berzsényid, 's azonnal neki állék Értekezésednek. — Leverted a' Hydra' fejét, mint győzedelmes Bajnok; de ne hidd, hogy új fejei ne serkedjenek. Bizonyosan fognak; nem mindennek való tudomány ez. Némelly szem nem láthatja a' világot, mert nyilván van ugyan, de rajta vastag homály ül. — Azt kérded, hogy róla mit ítélek, tudnillik Értekezésedről; 's ime már feleitem. Soha még úgy jobban védve nem volt.

Némelly szavaidra azt lehetne kérdeni, hogy minek az. Péld. ok. *félenkíteni*, holott kész a' *félenkké tenni*. De a' felelet is kész. *Szépíteni* nem haszontalan azért hogy van *széppé* ('s ha a' *szépités* annyi mint *szobbítás*) és *szobbé tenni*. Nem csak azt kell adnunk a' mire szükség van, hanem azt is, a' mi bővölködesre tartozó.

Epistoláddal is igen igen meg vagyok elégedve. Szép és magas; csak hogy komolyabb mint Menyasszonynak kell. Olly formán jössz-ki benne, mint Szemerénk a' Vidához irtban; 's te, mintha philos. poetai Predikáziót tartanál. Több könnyüséget kerestem benne.

Szólj Szemerével. Nála vannak Kisfaludinak Ruszekhez irántam irt dühös levele, 's az enyém Ruszekhez, Takácshoz és Horvát Endréhez. Élj szerencsésen. —

Értekezésem a' M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.

M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.

BRANYICSKA,

Hunyad Vármegyében. A' kised Kastély Cardin. Martinusiusé volt.

* A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

BÁRÓ JÓSIKA JÁNOSHOZ,

ki Hunyad Vármegyei Fő Ispán vala, 's most lett Kormányszéki
Tanácsos. Igen jó fej.

Martínuzinak itt áll kápolnája, 's az útas — —

[stb., mint a 3301. számú levélben.]

Branyicskán voltam Aug. 11d.

Farkas Sándornak sorsát ismét meg ismét szívedre kötöm.
Légy rajta hogy mint házi Tanító valamely becsületes háznál
lakást, asztalt, és költségre való pénzt kapjon.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

3298.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Octób. 20d. 1816.

Kedves barátom,

Rettegésben vagyok miattatok; te magad is hallgatsz. —
Barátom, ha a' Grófnét, ha azt a' jó négy gyermeket, ha téged
elkapna a' halál! Oh ne hagyd kimondanom, ne hagyd végig-gondol-
nom e' gondolatot. — Engem is körülfooga minden baj; én szenvedek,
Sophiem szenved, anyja talán halálos ágyában fekszik. Lelkemet
egyedül a' dolgozás vidítja-fel, és némelly olvasás. 'S ilyen vala
mingyárt Helmezcinknek Értekezése a' Nyelvbeli Ujítások felől,
mellyet önn-magától, de Vályi Nagy Ferencznek küldve, tegnap
előtt vettem. Leverte a' Hydra' fejét. De új fejek fognak ismét nőni.
Nem mindennek való tudomány az.

Én írom Erd. Útamat. Ma pedig ezen Epigrammom készült-el.
Már régen hordom magamban.

BRANYICSKA.

B. Jósika Jánoshoz.

Martínuzinak itt áll kápolnája, 's az útas — —

[stb. mint a' 3301. számú levélben.]

Jelentsd kézsókjainkat a' legjobb négy léleknek, 's öleld a'
mi kedves Lajosunkat. Élj szerencsésen igen kedves barátom. Zseni
a' Gouvernánttal és Thalieval a' nagy-anyja talán utolszori látá-
sára ment.

Felőled Helmeczi egy két helytt kedvesen emlékezik Értekezésében. Prof. Rumit láttam már. Itt volt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3299.

Horváth Ádám – Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Én nem leheték olyan buzgó szaporán felelni Leveledre, a' milyen hamar irtál Te nekem Erdélyből lett vissza térésed után; más Leveleimre vártam, mellyekből meg tölthessem ezt, hogy üresen vagy pusztán ne menjen: de a' Posta ritkán volt soványobb mint most; tsak el-küldöm hát ezt a' félig-meddig üreset; hogy ne váraoztassalak. Melly jól esett volna nekem, ha valaki tsak két sorban meg-írta volna, hogy Te nem írhatasz nekem, mert nem vagy otthon: sok gondolatokban voltam, — kivált az én Kazinczy Klarim, hogy mi bajod? nem esett e rajtad valami váratlan? — mind addig míg Pesten 7ber elején meg fordulván, Helmeczy Úrtul meg tudtam Erdélybe lett utazásodat. Hogy Erdélyt kár jobban nem ismernünk, azt én tudom: elég nyomorúság, hogy én soha benne nem lehettem; hanem tsak a' Szath[m]ári Erdőd-Száda' határ szélein egy két lépésnyire.

Kilencz kötet írásodat örömmel veszem; nem tsak azért hogy a' Te írásod, hanem fő képen, hogy a' Te ajándékok; fel keresem ha Pestre megyek. de én azokból még is sajnálom ki mettzeni a' *Spissich'* képit, és így azt még is tsak küldj különösen, hogy (a' mint irám) a' Te képed páratlan ne függjön író asztalom felett. Hát Te mi hasznát tudod venni a' Veselényi Miklós ajándékjának? talán még olly boldog vagy, hogy lovagolhatsz is -- én már nem. — Erdélyi utazásodat ki nyomatnod, ha azt magad' költségén teszed, nagy áldozat a' Hazának — ha meg tudja betsülni a' jó szándékok — kivált tőled, a' kit a' minap a' Director is új költségbe döntött. Neked ugyan a' születés hasonlíthatatlanul többet adott mint nekem; de nem is volt az a' módod keresni, a' mi nekem; azonban a' pénz' változás, 's az azt követett drágaság olly szűkre szabta lepedőmet, hogy messze nem nyujtózhatom, — még annyira se, hogy tsak kis írásokat is ki nyomassak: 's néha kárhoztatom is magamban, hogy írásim posthumussága felül tsak nem esküvéssel

fogadott szándékomat, 's talán nem is philosophusi ingerbül meg változtattam: videbamur enim (Ciceroként) quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti.

A' szükség itt is sok embert tolvajjá és rablóvá tesz, és mi nálunk többnyire nemest és félnemest (Agilist), mert más nem lakik. Én mikor ide költöztem, azt véltem, hogy a' Sapha [!] havasoki igasságos Argippiak, vagy az Indus Calystaiak közt lakom; és ezek az együgyü emberek lopni sem tudnak; vásznat fejezítettünk a' havon, záratlan udvarban télen által hetek számra; és azt estvéneként be szedni, vagy akarminket félteni, gondolatunkban sem volt; de már a' múlt télen a' szőlőbeli pinczemet be vágták 's nem hagytak többet egy akó bornál, holott ugy is kevés volt; négy hordót egészen ki szürtyöltek, és 20 köből téli almát el vittek; azután itthon nem létemben itt a' háznál a' tseléd szobából be nyiló kamarámnak az oldalát ki vágták, és négy disznóból nem hagytak egyebet, mint egy orját és mint egy 10 font hájat; azt sem betsületbül, hanem a' setétben nem akadtak reá, szegeletbe lévén akasztva; az idén is próbálgattak már, de mikor itthon vagyok, félnek az *Electrumom*tól; a' mezőről a' mi kevés termésünk volt, 15 darab földön volt öszve rakva, ki nagyobb, ki kisebb; és egyrül se tudtuk a' kereszteteket hítja nélkül be hozni; némellyeknek kinn a' mezőn a' buza kévéiknek, számosznak pedig, az elejét el verték, és félig ki tsépelve ismét öszve rakták: itt hát a' szükség tsinálja a' tolvajt, nem az alkalmatosság. Én már javasoltam közel lakó Barátimnak, hogy a' gyanús parasztokat Actio nélkül szállítsuk be a' Vármegye tömlöttzébe, a' nemesseket pedig Actio mellett kerítsük be; és mindenikünk egyet, vagy a' kinek jobb módja van, többet tartson el ott mint rabot, míg bővebb világ nem lessz; mert másként mindenünket el lopják; és azt proportio nélkül tselekszik; de ha meg tartanak is a' mértéket; ők azt nem tudják, hogy én hétszerhét esztendőös koromig azért futottam-fáradtam, hogy azon túl a' keresettnek jövedelmébül holtig el-tudjak-élni, és még is ebben a' három esztendőben már tőkét kellett bontanom; 's nekik annál kevesebb jár: de ha szépen kérnének, még is inkább adnék, tsak ne lopjanak: azt ellenben jó formán tudják, hogy én sem törvényrel, sem azon kívül embert nem ölök.

Láttad e már a' Kisfaludi Sándor Hunyadiját? Jambicusokkal írta, de nagyon szabadon: én már írtam neki hogy a' másik kötetet Trochaicusokban írja. — Én is olyanokban írtam a' Rudolphiaszt;

és most Pesten létemben a' Palatinus Ő Cs. K. Herczegségétül meg kérdeztem, ha meg engedi e hogy neki dedicáljam;? azt felelte, hogy meg; 's mindjárt meg is küldöttem Bétsbe a' már nagyobbára kész nyomtatvány eleibe a' *Dedicatiót*: egy kis kedvet tsinált a' Herczeg, mert úgy tettik, hogy mások felett meg különböztetett; de akkora kedvet még se, hogy ki ne sijtellem volna a' lármás városbül.

Élj szerentsésen édes Barátom és szeresd a' Te

P. Xurban 20-a 8br. 1816.

H. Ádámodat mpr.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

3300.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón. Oct. 20-án 816.

Kedves Barátom!

A' Hórváth Tamás projectumáról való Tudósittásodat szívesen köszönöm. Eleitől fogva kételkedtem a' dologban.

Rhédei Lajos, a' mennyiben meszszirol tudhattuk, jól áll a' Felséges Udvarnál, mindazonáltal ha olyanok bizonyosodnak ki ellene, a' mik az Administratio principiumival ellenkeznek, lehet hogy bukkik. Tsak úgy mutattya Barátom a' tapasztulás hogy a' Constitutio és a' Szabadság sokak által palástúl vétetik tzelýok elérésére; — de az igasságot a' Tronus jobban őrzi mint a' Haza-fiak. Szomorú igasság, de igasság! — Rhédei elébb nagy Patriotát jádzott: — de minekutánna hatalomra verekedett, úgy mondják hogy nagy Despotává lett volna; — én nem tudom, csak hallottam: — 's ha nem az igasságnak, és a' jórendnek előmenetelére fordította hatalmát, — méltán fog büntetődni. — Az igaz Patriotismus az igasság szeretetén épül, — 's ez igen ritka. Hogy sokra ne terjedjek, be végzem leveletem aval hogy Feleségem 's gyermekeim szívesen köszöntenek, én pedig vagyok

igaz barátod

Cserey Miklós mpr.

Kivül: * [Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

À Monsieur Monsieur François de Kazintzi Assesseur des plusieurs Comtéés du Royaume d'Hongrie. p. Debretzin —

à Széphalom.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

* A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

3301.

Kazinezy — B. Jósika Jánosnak.

Méltóságos Báró Kamarás Ur és Kormányshéki Tanácsos,
nagy tiszteletű Méltóságos Uram!

Én a' Méltóságos Bárót tisztelem minekelötte láttam volna, 's Augustusnak 11dike örökre emlékezetes nap marad: olly nagy-nak, olly nemesnek, olly hívnek találtam azt, a' kit nagynak, nemesnek, hívnek képzeltem, a' millyennek találni óhajtottam volt. 'S én a' Méltós. Ur eránt kegyességei miatt is le vagyok kötelezve.

De ha tartozásomat ismerem is, ezeket örömezt elválasztom a' hála érzéseitől, hogy tiszteletem annál tisztább maradjon; mert tartozhatunk ollyaknak is, a' kiket tisztelnünk nem lehet. 'S mint emelte érzéseimet annak tudása, hogy a' hol ez a' Jó lakik, az valaha Martinuzzinak birtoka volt. Így leve az itt menő Epigramm. Én a' gondolatnak és versezetnek e' formáját annyira megkedveltem a' Görög Anthologia után hogy az nekem szint olly kedves, mint az Olasznak a' maga Sonettója, melly egészen Epigramm, de csak rímezett sorú és tizen négy sorú, midőn a' Görög nem kíván egyebet csak hogy igen hosszú ne legyen. — Mások is mondják, magam is érzem, hogy nyelvem csak azoknak érthető, a' kik azt érteni belé tanultak. Így legyen szabad azt prosába-öntve is ide tenni még pedig mind azon gondolatokkal, a' mellyek a' versben benne vannak:

Branyicska.

B. Jósika Jánoshoz.

Martinuzzinak itt áll kápolnája, 's az útas

Ált-néz a' Maroson, 's áldja, sohajtja nevét.

A' kápolna ledől: de az útas nézi hol állott

'S a' bibort viselő nagy Papot emlegeti.

Tűnnek az esztendők szeretett nagy Férjfi! 's te is tűnsz

A' maradék keresi 's nem leli nyomdokodal.

Óh, mikor elmegyén itt, bár azt is mondja: Kazinezy

Itt lele férjfit az hely jó Ura' karjai közt.

Ime, amott áll Martinusiusnak már már öszve omlandó kápolnája, 's a' ki a' túlparton elmegyén, által pillant a' Maroson, 's áldást mond a' szerencsétlenül elveszett nagy ember' nevére, kinek halálát még most is szánja. A' kápolna ledől; de a' hazáját szerető Útas megáll 's kérdi az itt lakókat: Hol az a' kiseded templom, a' mellyben a' Cardinal misézgete? 's emlegeti a' Római bíborral megtisztelt Püspököt. Ah, minden múlandó! az esztendők mindent megemésztenek! A' mi egykor Martinuzzié volt, most a' Tiéd, 's mint ő, te is el fogsz tűnni. De mint őtet keresé itt a' tiszteletre lelkesedett útas, úgy fog tégedet is keresni 's nem lel. Óh mikor házad előtt elmegyén 's Téged emleget, mondja ezt is: Kazinczy boldergabb vala mint én; Ő láthatta azt a' Nagy embert, én nem láthatom! mely szép szerencse vala neki ettől, kit ő itt csudála, megöleltetni!

Valóban Méltós. Ūr az a' meleg érzés, melly utolsó pentameteremet elfoglalta, nem csak azért áll ott, hogy a' Versezet nyerjen vele, hanem azért inkább, mert szívemben letem.

Maga a' Mélt. Ūr, mind azon beszédjeinkkel, mellyek a' forrás mellett a' kertben folytak, és a' hol én a' Mélt. Ūrtól Müllernek munkája felől kedves hírt hallottam, a' tiszteletre méltó Grófné azon **szent** érzésekkel, az a' kedves kis tánczó, az a' kedves kis tipegő, ki az én Zsenimet, vagy Branyicskai nevével Milimet, annyira megkedvelé, hogy elereszteni magától, vagy tőle elmaradni nem akart, örökké előttem lebegnek.

Mutassa-be a' Méltós. Ūr, kérem alázatosan, tiszteletemet Ő Nagyságának a' Grófnénak, 's kérje a' kedves Pepit és Tónit, hogy kis vendégeket tovább is szeressék.

Maradok örök tisztelettel

A' Méltós. Bárónak

Széphalom, Október 21d. 1816.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

[Másolata az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

3302.

E. U. W.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Dédács, Októb. 21dikén 1816.

Kedves Barátom,

Nyír-Bátorból jött leveled már egészségem visszaállításában lett, hova nagyon sok kellett. Az emberek itt mind olly nehezen nyervek vissza elábbi állapotjokat. De, nem lele irásod Siposunk után vágyásomon kívül, őt most sem felejtetem, 's Tordas mellett mennem mindég kedvetlen lesz. Nála tudám magamat e' tájon egészen magammal oda haza lelmi, mindenemben részt veti, 's minden vele volttomban tanulhattam tőle. B. Naláczy Pista élete megírásáról gondolkodik, 's téged akar, leveledre, mellyet nálunk mutatott, teendő válaszában megkérni, hogy Siposunk Pataki életéről tudósítsd.

Nem válaszlék mingyárt leveledre, mert a' Vidik füzethez kellett dolgoznom, azonban jöve Széphalomról is, oda szerencsés megérkezésed felől való tudósításod, ma pedig Ruszekhez tett feleleted közli leveled. Itt említem azt is, hogy tőled, Benczenczen fájdalmas elválásom után ide érkezve kaptam egy leveledet, melly Szept. 25dikén 1815. van írva. Abban egy Jelentésed áll, a' felől, hogy te a' Mondolatba bé nem folytál, 's ezt hírüladatni Szemere és Kölcsey kívánják. Láthatod hát okát, miért nem jelene az meg, mind eddig.

A' mi jó Grófnénk ma küldé-bé Dévára hozzád írt levelét. Abból látod egészségét. De, Stanczit el hagyta bár a' hideg, 's ismét elévette. Most csak ugyan harmad nap olta nincs baja. Lajosnak, Lottinak, Fannynak nem volt semmi bajok 's nincs. Lajossal én harmad nap mulva indulok Kolozsvárra, a' Grófné pedig leányival a' mi indulásunk után négy-öt nappal később Andrásfalvára, az általad is már látott irtózatos csúf helyre, lelkem temetőjére. — Válaszodat tehát ezután Kolozsvárra intézni kérek.

Bája István nagy örömmel vette leveledet 's kérésedet teljesíteni kész. Én is serkentettem, emlékeztetve, hogy ugyan arra, (Branyieskát kivéve) már ez előtt ő esztendővel kértem. Akarta, hogy együtt feleljünk, én is irván rendeket az ő levelébe, de a' hideglelés újra elévette, 's nagyon el is gyengítette. Hozzá írt leveledet én vivém neki a' postáról. Ne vétsd-el máskor nevét, melly ez: Borbátvizi Bája István. Te, Felső-Szilvási Bájának találád irni.

Expressus küldetvén fel innét Kolozsvárra, Berzsényit, 's Kis János Utazások tárháza első Kötetét meghozattam. Berzsényi úgy tevő a' Nagy Pálhoz irt Odáját újra-bé, mint nálad láttam Kéziratban 's az nagyon jól esett. Kihagyá ezzel kezdődő Odájának: *Én is éreztem*, utolsó strófáját, 's az nagyon rosszul esett. B. Naláczy Pista elkérte tőlem az új Kiadást, 's minthogy Kolozsvárott megkaphatom, általadám. Annyira sajnállá az említett sorok kimaradását, hogy az újba plajbással irta bé azokat. A' Magyarokhoz irt Odájának, (Romlásnak indult) két utolsó alkaikumát is elkellett volna hagyni, mert vizsgálódás oda nem illik. Legújabb darabjai közt, ha nem esalódom, a' hozzám 's Takács Judithhoz irt Episztolája legeslegszebb. A' mi Miklósunk a' hozzám irtnak adá minden egyes újabbjai közt az első helyet. Wesselényi Miklós itt mútatott nálunk Szeptember utolsó napjaiban 's Október elsőhjein 10 napot. Jött Gáldtőre, 's onnét Gr. Bethlen Imrénével 's a' két Kis Asszony-nyal ide. Most ezen ház Zsibón fog lenni, mert oda szándékozott. Örvendtettem, tőle hallva, Farkasnak nyert esztendején. — A' Berzsényi versei után tett vélekedés Helmecezytól sok olvasással 's lélekkel van írva. Győződve állítom, vizsgálódásaim 's megfontolások után, hogy egy két lustrum eltelésével a' Neologismus fog elől lenni. Sok lefog addig hullani a' mostani változtatásokról, mint az egyébként nem is lehet, de a' köznép beszédje védőjinek bizonyosan több lépcsőt kell fel felé lépni, mint a' Neologusnak vissza. Akar, nem akar, a' genialis lélek, kéntelen a' töretlen nyelven változtatni. Bízvást szabad hinnem, hogy a' Muzéum Vdik füzetében álló Munka, a' Francia Nyelv elemeiteléről világosításokat tesz. Ezen füzetet tegnap reggel kaptam. Benn áll a' B. Józsikához tett Ajánlás, benn a' Te Episztolád Berzsényihez. Nyomatási hibák ebben is vagynak, de nem olly bosszontók, értelem elfacsarók, mint a' IVdik füzetéi. Papirosa is jobb. Rajta leszek, hogy Nagy Samu jól (jól úgy é? de nem lehet) készítse Gr. Haller László képét. Ha a' késés engedné, Johnnak küldeném, de Trattner 's Eggenberger írja, Előfizetőjüm neheztelését a' füzetek elmaradásaért. Nem érti a' mi Publikumunk a' sok akadályokat. Örvendek, hogy Messziásod kijő. Kenderessy képét, 's a' nyomásokat, hozzád é, vagy Pestre küldjem.

John nekem választ írata, hogy Gr. Dessewffy József képét csak küldjem. Árra 30 -60 species arany lehet. Februarius elejére elvégzését igéri. Irtam Gr. Dessewffynek e' felől, 's a' képet, mihelyt kivetethetem a' kaputból, mingyárt küldöm.

Nem fogod elfelejteni ígéretedet, de még is újra kérlek, küld mihelyt csak végzed, a' Catilina Oratiókat, Herderi fordításodat, 's a' Nyelvrontókat.

Töled, szeretett Barátom, Aug. 19dikén váltam-el, 20dikán általmentem Németibe. Ott beszélgetésünk szerint Szerne Lőrincz élete fordításához fogék. Ezt bocsátám előre:

Szerne Lőrincz élete.

A' különös, tulajdon genialitásu anglus Szerne Érzékeny utazásait, 's levelezéseit Elizával, e' Hazában magyarul is megismertetni, helyes választás volt. Bár a' fordítás az eredeti anglus textből eshetett volna.* Szerne azon Irók közül való, kiknek egész értését tanulni kell annak, kibe az azokkal rokon humort által nem játszotta. Ki a' változó érzések' minden apróbb nyílásai mélyével bír, kit az Izlés minden lelki munkálódásnak jó megválasztására vezetett, az, vagy egyik, vagy másik segédével feltalálja a' szokott utról elcsapó Munkának rejtett szépségeit is. Vagy a' ki Genie, az a' legkisebb nüánszig tud élni, érezni, érezni a' Genie teremtő szál-longásaiban.

Elmaradván a' magyar fordítás mellől Szerne élete, Fordítója barátságos kívánságából közöljük itt, a' hogy az a' Bécsi anglus kiadásban áll. A' legtitkosb érzések nyíltszívű, 's nevető Megvallója tisztelőjinek kedves lehet dolgozásokra készülő mostani ifjainknak, 's fejeket az idők jövődjében felemelőknak hasznos. Mennyit nem munkál ilyenekre egy megszeretett genialis Iró élete!

Szerne, egy Hiberniai Katona-tiszt fija, Clomwellben született, déli Hiberniában, Nov. 24d. 1713. 's a' ttb.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

* Azért maradott-ki Eliza utolsó leveléből e' gyönyörű érzés: I beg, that our correspondence may be from the heart, and not of the heart — therefore no compliment. Kérlek, legyen levelezésünk (vagy írjunk szívből) szívből, nem szívért.

Akarod é, hogy ez így jöjjön-ki? — Döbrentei G. jegyzete.

3303.

Kazinezy — Döme Károlynak.

Széphalom, Tokaj és Kassa között, oct. 22. 1816.

Főtisztelendő kanonok Úr! Haza érvén sept. 10., házamnál lettem Takács és Horváth András téli földes és plébanus uraknak válaszát azon levelemre, melyet főtiszt. kanonok úr, a mint nékem Kolosvártt mondá, látott. Minthogy az úr azt látta, és minthogy az úr nyelvünknek és literatúránknak nem csak barátja, hanem tisztelt mívese is, legyen szabad elbeszélnem, a mik főtiszt. kanonok úr által már ismért dolgainkra tartoznak. Nem hiszem, hogy Takács és Horváth ezért neheztelhessenek; s ha e levelek nem arra valók is, hogy kinyomtattassanak, barátinkkal, s nyelvünk és literatúránk barátjaival miért ne láttathatnánk?

Horváth úr negyvenhárom vagy hibát, vagy csak botlást szede ki legközelebb kiadott dolgozásaim közül, melyeket én azoknak nem ismerhetek. Egyike ezeknek az orozgyilkos volt, mely nem a nyomtatott kötetekben, hanem Takács úrhoz írt levélben állott. Ez nem az én botlásom, hanem vagy *tollamé*, mely elfelejtette a z mellé vetni az ó betűt, hogy az participiummá váljon, a mi most 3-a pers. praes. Indicat.; vagy *szememé*, mely esztendő olta él üveggel, és így annak szolgálatjához még nem szokott egészen. Tudtam, hogy a radix az *or* adject., s innen ormadár, és hogy ezt tudtam, mutatja Gessnerem Idyll. 63.; s ha nem tudtam volna is, ha magamé volna is a hiba, s nem tollamé, lehetne-e, kellene-e szégyellenem, hogy én is botolható vagyok?

Horváth úr talán semmit sem lele oly rossznak az általam csinált rosszak sorában, mint hogy az *árkus papirost* el mertem nevezni *ív papirosnak*; s kimondá, hogy azt tenni tudatlanságot árul el, és járatlanságot a kritikában. Tudnillik ez az általam szívesen szeretett és tisztelt ember azt hiszi, hogy az *arcus* deákban *bolttot*, *tegezt* és *szivárványt* jelentvén, melyhez az *árkus papirosnak* semmi hasonlósága, én, a ki e nevet adtam, oly képtelenséget követék el, mintha *boltpapirost*, *tegezpapirost*, *szivárványpapirost* mondtam volna. Én viszont azt mondom, hogy Horváth úr azt is tudatlansággal vádolhatja így, a ki a németek Buch Papírjeket *konez papirosnak* mondá, s ezt azért, mert a *konez csont*, s benne velő

van, a papirosban pedig velő *nincs*, és az *nem csont*. De valamint a *Buch Papier* lehetne *koncz papiros*, mert öszvetekerve jól hasonlít a *konczhoz*: úgy az árkus papiros lehet *ív papiros*, mert úgy hajlik mint az *ív*. Nem kell arra nagy jártasság a kritikában, hogy azt tudjuk, hogy az Arcus, az arceótól jó; a dolog szinte tolja magát szembe. De megtekintém Calepinust s a Faber Thesaurus Eruditionis Scholasticae-t, s ezt lelém: a forma instrumenti militaris transfertur ad structuram et aedificii fornicem. Osztán a dolog is szólt: előbb volt *nyíllövő eszköz*, mint *boltozott szoba*. S maga az igazolja tettemet, hogy mind a deák, mind a német az árkus papirost *arcus Bogen* név által jegyzi (bizonyosan nem a magyar nevezte azt árkusnak), s ez segéli az új nevezés kitalálását.

Horváth úr ezeket is hibáknak veszi: *enyém*; *dédös*; *gyúlon-gás*; *várni hagysz*; *magamba hagyta*, mely legalább nem németismus; *bakó tépje ki*; *gyermek fityog* familiáris levél stíljében, s többeket ilyeket. De ha mind ilyen, a mit a nyelvben rontok, úgy gondok nélkül fogok lenni. Van factívumunk, de azért a *várni hagysz* nem rosszabb mint az *írni hagysz* s több. Éles ott is a hol az *us* terminatiókat elhagyom. De a *mód*, és *pont*, 's *kar* (chorus) mutatja, hogy ezek jobbak *us* nélkül, mint *ussal*, kivált ha az *us* ragasztékot *uschnak* ejtem erdélyiesen; vagy inkább székelyesen, kik a mennyire tudom azt deákban is úgy ejtik.

Azolta, hogy haza értem, vevém Helmecczinek azon értekezését, melyet Berzsényink Versei elébe függeszte. Ítéletem szerint ügyem jobban nem védelmeztethetik. Méltóztassék főtiszt. kanonok úr azt megolvasni. Én is elmondom majd a mit szükségesnek tartok, de most elfoglal erdélyi utam írása. Azt az egyet legyen itt szabad mondanom, hogy *Pontzius Pilátus* nekem se lesz *Pontziusz Pilátusz*. Tudnunk kell hol szabad újítani, hol nem. Nincs regula kifogások nélkül.

Talán mutatóm, főtiszt. kanonok úr, az úrnak azt a levelemet, melyben Ruszek apát urat megszólítám, hogy legyünk jól egymással, s kértem mint jó embert és papot, hogy engesztelné meg Kisfaludyt, hogy felejténé a mi történt. Szerencsémre én Ruszek úr ellen semmit sem tettem, semmit! Ruszek úr a Mondolatnak néhány íveit korrigálta a typographiában, s kiosztogalta mind ide oda utazván, mind a keszthelyi nagy asztal vendégei között, s gróf Festetics György azt mondogatja, hogy apát úr a Mondolatban is nagy érdemeket szerze magának a nyelv védelme körül. Apát úr azt felelte,

hogy békélni tudó nagylelkűségben magát senki által meggyőzteni nem hagyja: elfogadta jobbjomat, s azt hagyá hennem, hogy barátom. Kisfaludy felől azt írta, hogy leveletem közlé vele, de ez *nevetett*. Azonban april 14-d. Kisfaludy hozzá egy 11 lapnyi levelet írt eltelve szidalmakkal, s istentelen vádakkal ellenem. Ezt a levelet apát úr velem nem közlé, de megengedte, hogy sokan mássát vegyék, s egy valaki így küldé meg azt nekem. *Barátomtól, megenyesztettől* ezt nem vártam. Én magam kürtölök magamnak, kivált a német Tudom. Újságlevelekben. (Hát még hol, ha ott *kivált?*) Hogy én magamnak, és (csak) barátimnak, kik imádóim, magasztalom kicsin-ségeinket; hogy ő bizonyos benne, hogy ha nekem tömjénzett volna, én az ő hibáit is magasztaltam volna, (én a superint. Kis által fordított horáti epistolák hibáit kinutattam; a verseket Msban olvastam, a mit ott leltem hibának, s Kis megigazította, nem nevezhettem hibának, s Szemerémnek Vidához írt epistolája felől mindjárt akkor, mikor az megjelent, azt hittem, a mit Szemere most hiszen, hogy rossz; de sok esztendeje, mióta semmit nem recenseáltam.) Azzal vádol, hogy reá fogtam, hogy ő lajstromozta a Himfy Szerelmeit, holott Takács; hogy reá fogtam, hogy ő Kámon született, holott Téten; mintha Kámon születni gyalázat volna, mintha én nem tartoznám hinni, a mit nekem ily hírekben barátim írának; reá fogtam végre, hogy ő Báróczytól *tanulhatott*, holott az egy neveltséges, fősvény, embereket kerülő, ifjaktól kaczagott, ifjakat leszólló bohó ember volt, kivel ő szolgálaton kívül talán hármat sem szólla. — S ezt az a Báróczy, a ki nem vala fősvény, mert *minden ősi javait* még életében rokoninak hagyta, s még jövedelméből sem osztozott, s fizetéséből élt; azt a B-t. a kinek a Véghelyi halála után igen nagy oka volt az *öt kaczagó* ifjakat kerülni, és a' ki az ifjú Döbrenteit, Kiss Sámuel, Balkayt, Thurzó György ifjú gárdistát nem kerülte. B. tehát, úgy látszik, csak azért bántatik, hogy én lakoljak.

Horváth úr is *Kölcsey Ferenczet*, ki Szemere Pállal írta az Anti-Mondolatot, *költött* Kölcseynek írja említett levelében. Kölcsey pedig nem költött név, s én az Anti-Mondolatot nem is láttam kézírásban soha. — Hagyjuk ezeket. — Engedje meg az úr, főtiszt. kanonok úr, hogy ezek helyett egy epigrammomat tegyem ide; s méltóztassék mutatni kanonok Bibliothecarius Cseresznyés úrnak.

Branycska.

Báró Jósika Jánoshoz.

Martinúzzinak itt áll kápolnája, s az útas — — —

[sth. mint a 3301. számú levélben.]

Az úr érdeme az, hogy felette folyóan írja distichonjait, az enyém talán, hogy igen is szövedékesen. Imhol értelme: Az az útas, a ki tudja, hogy ama kápolna a Martinúzié volt, tisztelet által lelkesedve néz által a Maroson, s áldja nevét, kesergi halálát. Ah a kápolna oly régi, hogy már nem állhat soká. De a ki később jó ide, tisztelet által lelkesedve kérdi: hol állott az a kápolna, s emlegeti a hőst. Tűnnek az esztendő, szeretett nagy ember, s mint Martinúzi nincs többé, úgy nem lépsz egyszer te is, s a maradék nem fog lelni. Oh mikor itt elmegyen, s nézi a házat, a hol laktál, bár ezt is mondja: Ez a hely, a hol egyszer Kazinczy ezt a nagy ember látta! — Maradok szives tisztelettel alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

Feledém mondani, hogy én magamat soha nem recenseáltam, magamat soha nem kürtöltem ki, a biographiám megjelenésekor a bécsi Annálokban elrévültem. Azt hírem nélkül tette oda egy barátom.

[Megjelent az *Uj Magyar Muzcum* (1857) VII. évf. 487—491. lapjain.]

3304.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Erdélyből való vissza jöveteledkor betses személyedet, azolta pedig kedves leveledet, nagy kívánsággal vártam: de talám engemet tartottál adósodnak, és annál fogva nem írtál, melly adósságot igen örömet el vállalván, imé fizetni kezdek.

A' mi vidámságunknak ege ritkán szokott tartósan tiszta és felhő nélkül lenni, úgy elmeneteled ólta is azt szomorú fellegek környékezték. Kis Elekünket az itten uralkodó szaggató számár hurut (tussis ferina) olly nagy mértékben elő vette ez előtt mintegy hét héttel, hogy egy éjszaka kilentzszer tizszer is fel kellett kelnünk hozzá és fel ültetnünk, hogy a' meg fuladás veszedelmitől meg ment-sük; köhögésinek rémítő hangja el hallott a' harmadik szobába is;

nem csak az orrából folyt a' vér nyöltz vagy kilentz izbe, hanem negyedfél hétig minduntalan szorongattatásban kellett lennünk, hogy vagy a' tüdejében valamelly ér meg szakadván, a' vér fog el ömleni, vagy agyékbeli szakadás által egész életire nyomorékká fog lenni. Ekkor rész szerint az orvosi szerek, rész szerint az időnek jobbra való változása által jobbra fordúlt betegsége, hideglelése szelídült, köhögése ritkult, szaggató erejét és rémítő hangját el hagyta, és noha még most sem szűnt meg egészen, de semmi erőszakja nintsen, 's nem tiltja a' mozgást és szabad levegővel élest.

Egy kéréssel alkalmatlankodom Kedves Barátom: úgy értem, hogy most Pesten bizonyos Érdemes Férjfiakból álló Társaság szándékozik egy hónapos-írást meg indítani külömbféle tudományos tárgyakról, lesznek a' Társaságnak meszsziabbról levelező és résztvevő Társai is: igen kívánám tudni, ki ennek indítója és kik nevezesebb tagjai? Én ezt jót-ígérő tüncménynek tartom, minden pallérozott nemzetek ezen az úton kezdték a' nyomos olvasásra való kedvet és hajlandóságot fel élesztetni, az írókat is erejeknek 's tehetségeknek próbálgatására serkenteni.

A' Méltóságos Grófnét Ó Nagyságát alázatosan tisztelem, kedves gyermekeiteket, nevezetesen a' tőlünk gyakrann emlegetett gyönyörű Genie Kisasszonyt isókolom, és Feleségem 's gyermekeim alázatos tiszteletének jelentésével maradok

Debretzenben Október 22én 1816. tiszteelő hív barátod,
Szent-Györgyi József. ink.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3305.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kazinczy Ferenczuek Szemere Pál
szíves tiszteletét!

Édes Uram Bátyám! Kérem mindenekre Uram Bátyámat, tartóztassuk-vissza leveleinket, a' Horváthoz 's Ruszekhez szöλλökal. Legyen miénk a' szebb triumph, az önnön magunkon vett győzedelem; 's ezen érzés, öszvekapcsolva egygy más, de ehhez hasonló érzéssel Megtámadóink eránt, egyszersmind elégtétel, egyszersmind bosszu is lehet. Tégyük ezt édes Uram Bátyám. De Horváthoz 's Ruszekhez választ küldeni, talán illik és kell? Végye tehát

H. a' gáncsaira tett igen derék feleleteket, 's nem semmit más: Ruszek előtt Kisfaludy levelének történeteit elbeszélni elég. Hadd érezzék mind-ketten 's többen 's mindnyájan, hogy alacsony vádak nem-alacsony férjfiúhoz nem hatnak-fel. 'S ezt az Uram Bátyám mentségeinek elmielőzése talán legszembetűnőleg fogná festhetni. A' levelek postára téételét a' legközelebbi tudósításig elhalasztandom. Addig is méltóztassék Uram Bátyám figyelemmel lenni az eránt hogy e' jelenvaló levelezés valaha Publicumunk elejébe fog terjesztethetni, 's megtörténhető, hogy Kaz. ezen ő Megtámadójit vagy biographiájában vagy a' Neologismus apologiájában említeni kénytelen lesz. Kíméletre emlékeztetem én itt Uram Bátyámat, de nem Amazok, hanem önnön maga eránt. 'S — Stolz will ich den Spanier! Akarmit lármáznak lármázóink, Dux Regit examen; 's példány nem lehet egyéb mint példány; 's Uram Bátyámnak nem lehet nem dictatoroskodni. 'S osztán Jeder in seiner Sprache; warum nicht ich in der meinen? Így Faust 's általa Göthe, 's miért nem mi is? Mi minden esetben lássunk dolgainkhoz, 's gyűjtögessünk azoknak, kiknek tanulni mind tehetségek mind akaratjok vagyon: az elmaka-csultakat hagyuk el; velek semmi úton sem fogunk boldogulni. Minap Wielandban a' következőkre találtam: Diese Geschichte war zu heilig in meinen Augen, um sie zu verschönern zu wollen; u. das einzige, was ich bedauere, ist, dasz ich sie nicht noch einfältiger, noch gothischer u. holzschnittmäsziger, habe vortragen können. De Horvátnak meglehet Wieland is csak jámbor Wieland, mint a' hogyan az Osszián praefatióban citált német Író — a' Jámbor! Nagy az Uram Bátyám hűti, mint a' Biblia egyik Heldinéé, ha azt hiszi, hogy a' Horvátokat capacitalni lehet. Hogy ne felejtsem, Wieland ezen munkájában egy új szót csinála, ezt: Spaszling. Das Wort Spaszling, u. m. W., für Spaszvogel u n Plaisant, nach der Analog. v. Witzling u. a., ist meines Wissens, neugestempelt. Ob man ihm Cours geben will, steht nun dahin. A' szokatlanabb szók elfogadására számtalan példákat kellene felhoznunk. *Besonnenheit*, das Gegentheil von dem gebräuchlichern Unbesonnenheit. *Blick*, für Augenblick. (Mint pillantás pro szempillantás.) *Drang* für Drangsal. «Einem allen Drang anthun» sagt man noch hier u. wieder in der gemeinen Rede. *Frommen*, einem; einem nützen. (mint Schillernél: Was soll mir die Fremde *frommen*? 's egyebeknél) *Groszmuth*, sagt Logau nach der Analogie der Wörter. *Muth*, *Hochmuth*. *Honigthum*, ein Wort, welches unser

Dichter zum Scherze gemacht hat, nach der Aenlichkeit des Wortes Märtyrerthum. *Kosen*. Dieses zwar ist ziemlich rar geworden. Der Übersetzer des Don Quixotte hat es sehr wohl gekannt, und ihm im 4. Keile S. 459. eine sehr glückliche Stelle gegeben. Der lächerliche Sancho sagt daselbst von den so genannten F. Ziegen am Himmel: Ich kosete mit diesen Ziegen drey bis vier Stunden. Das zusammengesetzte Zeitwort *lieb-kosen* wird noch überall gebraucht. Don Quixotte felől lévén itt szó, ohajtánám hogy azt literaturánk az Uram Bátyám dolgozásából nyerné.

Egykor maga Uram Bátyám vallá azt, hogy Szép Literaturai munkájiból a' Comiche Gattung hibáz. Nem lehetne e e' hézagot Don Quixotte által kipótolni? Nem lehetne e ezt holzschnittmäsizig 's gothisch dolgozni? 'S azon dolgozás, nem fogná e az [!] osztán a' Horvátokat megczáfolni, hogy Kazinczy a' tisztelendő Régiségeket studirozza? Oh én e' pályán is ezer koszorút látok lebegni az Uram Bátyám fürtjei felett. 'S melly nyereség volna nyelvtünk egész masszájának. Ki a' Don Q. német fordítója? Ismeri Uram Bátyám? Ezen kérdésemre és kérésemre feleletet instálok. Térjünk a' szókhoz. *Magd* u. *Knabe* in der edeln Bedeutung des Puella u. puer. Auch das Diminutivum davon Mägdchen oder Mädchen kommt bey unserm Logau in der edeln, anacreontischen Bedeutung vor, welche uns vornehmlich ein neuerer Dichter so angenehm u. geläufig gemacht hat. Emlékezzetük Uram Bátyám Rádaynak jegyzésére az Orpheusban a' *lyányka* szó felől. *röthen* für roth machen. Ki hinné, hogy ezen szavakat *Besonnenheit*, *Blick*, *Drang*, *frommen*, *Groszmuth*, *kosen*, *Mädchen*, *röthen*, nem sok idővel ez előtt még magyarázni kellett mint szokatlanokat? Pedig úgy van. Beyträge zur Kenntniz der deutschen Sprache. I. Wörterbuch über Friedrichs v. Logau Sinngedichte. Lessing. 1759. Ezt és ehhez hasonló eseteket jó lesz tudatnunk a' Neologism apologiájában. Édes Uram Bátyám, van e példa Virgilben vagy talán inkább Horáciban az ilyenekre: *ingredier*? (Igen is Hor.: *digito monstrarier*.) — *Metutum*. — *Volta pro vultus*. — *Impete pro impetu*. — *Canceris pro Cancri*. — *Cresse pro crevisse*. — *Ordia*. — A' *famul* pro *famulus*. Íme *Lucretz us* term. nélkül, 's a' Horvátok a' *tón*-t gáncsolják, 's nekünk ezt, magyaroknak! A' *famul*, így szöll magyarázóm, *Ennius*ban is előfordúl 's egyebeknél a' *Debil* 's *Facul* és *Difficul*. — *Forsit* pro *forsitan*, ez is *Lucretznél*. Így *itiner* pro *iter*. Az *Archaismusok* mint szüntek meg *archaismusok* lenni némelly nyelvcckben, erre is hasznos

volna példákat mutatnunk: a' német nyelvben találhatnánk. Elfeledém fellyebb a' Spaszling szónál, hogy Wieland a' kézen vagy inkább ajakon forgó de nem eléggé nemes Spaszvogel helyett is csinála új szót, 's ezt olly munkában, mellyben azt sajnálja hogy azt nem eléggé gothisch és holzschnittmászíg dolgozhatta. Olvasnak e, studiroznak e, combinálnak e a' mi Kritikusaink? De hiszen ők kevélyebbek 's eltöltebbek önmagokkal mint ezt cselekedhének. Édes Uram Bátyám a' Neologismusok védelmét készítse el mentől hamarabb: arra nagy szükségünk vagyon. 'S — íme e' fecsegéssel helyre hoztam minapi rövidségemet. Azolta ismét egy lovat nyuzattam, egy pedig takonyban vesze el tőlem. Illy csapások között nem csuda, ha hasonló vagyok a' felingerlett, felboszantott makacs gyermekhez, ki mérgében ahhoz sem szóll, kil szeret. Egyébaránt írok vagy nem írok Uram Bátyámnak, 's sokat avagy keveset, semmi esetben nem lehet Uram Bátyámnak kétsége szeretetem 's tiszteletem felől. Bár azok, kiket Uram Bátyám a' barát névvel megtisztel, csak ezred részben érdemelnék a' megbecsültetést, mint én! Rumi sorait visszaküldendem. Most vastag e' boríték. Éljen szerencsésen Uram Bátyám!

Péczel, October 24d. 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3306.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Octób. 27d. 1816.

Édes barátom,

Imhol küldöm Kisfaludinak levelét, mellyet látni óhajtasz, 's igen nagyon örvendek rajta hogy azt látni óhajtod. Azt gyanítod, hogy abban Vallásbeli idegenség van, elfedve legalább. Nekem dátumjaim vannak, hogy Kisf. a' Vallásbeli dolgokat nem úgy tekinti mint én: de azt az idegenséget itt még is nem keresem; és még is, édes barátom, teljesen meg vagyok győzve, hogy itt is Catholicismus dolgozik, tudnillik Catholicismus Literarius. Horvát András Téli Pleb. Ur, ki már a' maga Zirczében Bethlen Gábort és Bocskayt és Rákóczy II. Ferenczet, kiket én rossz embereknek nem ismerhetek, átkozta, nagy ellensége a' Philologiai *lelkiismeret szabadságának*, int hogy *Schismákat ne csinálják*, int hogy az *eggyiséget* ne szag-

gassam felekezetekre. Ez pedig formális Catholicismus, 's válaszom nem mondta neki hogy az, de mutatta hogy értem hogy az.

Minekelőtte a' Kisfaludi levelét elődbe tennem, hagyd mondanom mik történtek. Barátom, látni fogod hogy én a' széplelkűségnek gyönyörű aktját követtem-el, és hogy keresztyénebb vagyok mint a' ki azt mint felszentelt Pap, tanítgatja. — A' dolog ez:

Alig hagyá-el a' sajtót a' Mondolat, midőn azt nekem egy valaki, kinek nevét sem hallám soha, megküldé, *megírván ki írta 's ki segítte a' nyomtatást.* Hiheted e, hogy én olly kevésbé ismerem a' Kisfaludi stílusát, hogy a' Mondolatot az ő Munkájának nézzem? hiheted e tehát, hogy én ezt írhattam volna Pápaynak? De tudtam, mutatták némely helyei, hogy az a' Pasquill non sine numine divum van írva, 's ezt írtam Pápaynak, és nem azt a' mit Kisfaludi mond hogy írtam.

Látván hogy az újításokat gyűlölők nagy serege dühösködik, két Philosophust szállítottam-meg barátságos levélben, 's levelem czélja csak az volt, hogy mint Philosophusok, védjék a' jó ügyet azok ellen a' kik azt, mivel nem értik, megtámadták. Sem a' Pápai Márton István, sem Ruszek nem felele; sőt Ruszek Pápara ment, mutatta levelemet, 's dúlt fült ellenem. Ezt nekem megírták. Hallgattam. Szemere azután öszveakadt Pesten Ruszekkel, 's nem tudván hogy Ruszek a' Mondolattal tart, kimondá, melly igazságtalan, melly nemtelen tettet tesznek azok a' kik a' Mondolatot terjesztgetik, 's mint mutatják tudatlanságokat. Ruszek azt mondá neki, hogy övele most is van néhány exemplar Mondolat. A' tüzes Szemere azt felelé, hogy a' ki azt azért hordja, hogy terjessze, gaz ember és bolond, 's Ruszek elnyelte a' falatot.

Ruszek azonban Festetics György által úgy praesentáltatott Vendégeinek, hogy ez nem csak a' Philosophiában tett nagy szolgálatot a' Nemzetnek, hanem a' Mondolat körül tett szolgálatjával (also Mitarbeiter) a' Nyelvnek is. 'S Ruszek a' Complimentnek ellene nem monda, sőt a' Festetics György asztala Vendégeinél Philos. Munkájának exemplarjaival együtt a' Mondolat exemplarjait is osztogatá-tá-ki; minden Vendég egyszerre két exemplart kap ajándékban, úgy hogy Rumi visszaadta a' Philos. Munka exemplarját, 's csak a' Mondolatét tartá-meg, mert amazt már bírta. Midőn a' kiosztótól tudakozá: Was wird ausgetheilt? ez vala a' felelet: zwey Werke des Hrn Abt Ruszek. — Tudta e Kisfaludi mi fog Somogyi

által kiadattatni, vess onnan hozzá, hogy nekem Takács József, dimidium animae Kisfaludianae, azt beszéltte Győrött, hogy Somogyi Ötet (Takácsot) kérte-meg, hogy írna Praefatiót a' Mondolathoz; de én (ugy mond Takács) azt nem tettem, mert a' könyv nem is könyv. — Én nem csak azért nem írtam volna, sőt nem csak nem írtam volna, hanem ellenzettem volna is; és ha Somogyi nem engedett volna, megírtam volna annak a' ki ellen Mondolat íratik, hogy íme ez 's ez készül, de nekem benne részem nincs, 's az egész világ előtt eloszlattam volna a' gyanút, hogy abban részem van.

A' Mondolat megjelené, 's én, tudod, hallgattam. Szemere és Kölcsey a' bohó Olvasókhöz akarának szállani. Abban sincs részem. Magokban támada a' gondolat, magok írták a' mit írtak, én azt csak nyomtatva olvastam.

Pápay Ruszeknek írt, hogy őrizkedjen Runitól; ő Kazinczynak nagy barátja. 'S Ruszek Rumival felőlem barátsággal szólla. Ezt nekem Rumi megírta. Én azonnal írtam Ruszeknek, hogy Runitól értem hogy ő felőlem barátsággal szólla vele. Felejsünk mindent, 's legyünk jól egymással, ha talán egymást nem szerethetjük is, 's kérem, mint jó embert, mint Papot, engesztelje-meg nekem Kisfaludit.

Felel, hogy ő szelídségben, békélni tudó nemeslelkűségben meggyőzetni magát senki által nem engedi, 's elfogadá jobbomat, noha némellyek rettentik, hogy ez a' lépésem csak kelepce és kémi játék, 's ő az én characteremet nem ismeri. Ez alkalmasint annyi mint ha azt mondaná szemembe, hogy némellyek azt mondják hogy én gazember vagyok 's ő nem tudja az vagyok e. Azonban Kisfaludy a' levélre, ugy mond, csak nevetett. Visszaírtam neki, 's kértem, hogy barátságának örvendek; Kisfaludit engesztelésével többé ne ingerelje. Ezen két levelemre, mellyben Kisfaludi nem bántatott, írta Kisfaludy Ruszekhez azt ddo 14. April, mellyet látni itt fogsz.

Fő Tiszt. Apát Úr, Olvastam Kazinczynak az Urhoz írt levelét. Kár, hogy hazánknak ezen elsőbbek közzül való Literatora olly asszony természettel bír, és az asszonyi tulajdonságok az esztendőkkel nem hogy enyésznének, hanem mind inkább erősödnek, nőnek, és szembe tűnőképen hajlanak személyes valójában (persönlichen Wesen). Mert hát az egyedül uralkodni vágyódás a' tudományos társaságban, a' híren, a' dicsőségen, a' hangadáson olly esenkedve kapkodás, a' Literátori Udvariókat, tisztelőket, szeretőket,

inádókat hajházó gőgösség, az a' szerfelett való affectálás, és a' sok más nyelvekből vett grimace, az a' Literátori zsémbelődés, az a' hiu hírfogás, az az írói pletykaság, mende monda, mellyek természetét különösen kijelelik, 's mind ezek mellett az a' sok szép, jó, kellemes és tetszetős, a' mi írásaiban olly magához vonszó — mind ezek nem valóságos asszonyi tulajdonságok e, mellyek az embert hol magához édesgetik, hol vissza taszítják. —

Én megvallom hogy Kazinczyt míg úgy írt, a' miképen első Munkáji vagynak írva, a' legődesebb Magyar Írónak tartottam, kivált midőn még tanuló koromban írásaival ismerkedni kezdettem; és talán soha sem is kívántam volna írni magyarul, ha őáltala bizonyossá nem lettem volna arról, hogy olly édesen lehet magyarul írni mint ő tudott. De most már émelyletökké lettenek írásai. Kazinczyt én annak tartom a' Magyar Írók között, a' ki ha olly temérdek, és néha nevetséges, néha épen a' magyar vért fel is bosszontó különösségekre nem vetemedik vala (noha eredeti Munkáját keveset ismerem, de már fordításai által is); Nyelvünkre és Literaturánkra nézve epochát csinált volna, és fáradhatatlan szorgalma által, a' mellyet egy Magyar Íróban sem ismerem, bőv tudománya, hatalmas lelki tehetsége, és mind azzal a' mi egy Nemzetnek Nyelvét 's Literaturáját fényre hozza, olly nagy és mély ismeretsége által a' Magyar Nyelv és tudománybeli miveltséget, ő maga talán egy századdal előbbre mozdította volna. És épen az az ő egyik fő érdeme, hogy az a' tehetős, a' ki maga is eredeti remekeket írhatna, remekeket fordít, hogy az eredeti összehasonlítván magyar másával, a' magyar tanulhasson. De már látom, és valóságos hazafiúi fájdalommal mondom: Vége mindennek! K., kitől arany időt ígértem Nyelvünknek, nem hogy előbbre segítene, hanem vissza taszít bennünket az által, hogy idegen Nyelveket majmozó különösségeivel felzavarja Nyelvünknek eredeti tulajdonságát, és tagadhatatlan literátori bájai által másokat is, kivált az idegen nemzeti és nyelvbéli culturával félig ismeretes ifjakat és írócskákat elcsábítván, egész felekezetet formái, dictátorkodni akar, és minden dicsőségét ebben látatik találni.

Én mind ezt nem indulatoságból mondom K. felől, hanem valóságos belső meggyőződésből. Anch' io sono pittore, én is ismerem, értem és érzem a' francia, olasz és német nyelvet, Literaturát és Szép Mesterségeket; de azért nem áldozom-fel olly könnyen nemzeti eredetiségemnek és tulajdonomnak szüzességét,

noha vannak és voltak olly törzsökös Puristák, kik engem is vádoltak már ezen félről. (ein seltsam klingendes Bekenntniss. Kisfaludy hätte durch die ihn betreffende Kritik aufgeregt werden sollen, um weiter nachzudenken). A' mit Kazinczy én erántam kegyesen mondani méltóztatik, azt én ő eránta jobban megbizonyítottam minden alkalmatlóságban. (So? also wir müssen uns gegenseitig achten. Asinus asinum fricat.) Én az ő érdemeit jobban megismerem mint akármellyik az ő exaltált majomkövetői közzül, kik az ő még is nagyobb esmeretekre épült különösségeit gyengébb tehetségeik mellett elragadtatott csabulással 's mint egy dőre bősze kórsággal annyira űzik, hogy maholnap a' Magyar a' Magyart sem fogja már megérthetni. —

A' Nyelv a' Nemzetnek legdrágább Palládiuma. A' nyelvel olly ádáz újításokkal tagolni, gyilkolni és zavarni mint sokan merészlík, valóságos crimen laesae nationis, és ehhez minden Magyarnek van szöllőja (das ist eben das Unglück der Sprache, dass unberufne ungelehrte Ungern über die Spr. schalten wollen), ezt akadályoztatni minden Magyarnek kötelessége. És valóban bűnösnek érzem magamat azért, hogy ezt én is eddig elmúlasztottam. (Dazu müsste [er] mehr gelernt haben.) De én irtózom a' Literatori villongásoktól; a' mint veszem észre, úgy is már sokan készülnek a' harczra. (De Helmecci Berzsenyinek Versei előtt bevághatta kerekjeiket).

Én K-ra nem haragszom, sem azért hogy Tövisében úgy kibökdözte Himfymet, és kikalkulálta, hogy majd semmi türehető sem maradt belőle (ja, ich habe ihn ins Fegfeuer, aber dann auch in den Himmel geführt), sem azért hogy Recenziójában minden mézes szavai mellett úgy lerakta munkáimat. (Wirklich ein sehr weit hingehender Stolz, wenn er nicht einmal mit so viel Lob genug hat). Egy embernek ítétele soha sem lehet egészen igaz (?), kivált a' genialis és poetai Munkákra nézve; mert ezeket szintén olly relative érezzük és állítjuk mint az asszonyi szépségeket. Regéim az ő kegyetlen Recensorjoknak állítását megczáfolák az által, hogy minden hibájik mellett, mellyeket magam is megismerek, valóban olly sok embereknek tetszettek, kiknek ítéletek felüti Kazinczyét, és az által hogy már mind elkelték. (Also von dem Werth einer Schrift zeugt der schnelle Absatz der Auflage!) Sokkal jobban bosszankodhatnám én, ha ex professo Literátor volnék azon, hogy kivált a' német Tudós Ujságokban Kazinczy önmagának és másoknak, kik imádóji, legcesekélyebb darabjait is olly fennyen dicséri és

magasztalja, a' miként a' legnagyobb remekeket sem lehetne jobban, holott valóban csak annyi volt egy évig emelt darabnak érdeme, a' mennyi egy gyermeké, ki olvasni kezdvén, egy sort hiba nélkül elolvasott. (Kivált a' Német Ujságokban. De hát hol még másutt? Kisfaludi nekem tulajdonítja a' mit mások tettek. Hát ha nem csekélység a' mit ő csekélységnek néz? Rumi nálam vala Octob. 14dikéig mind öszve mintegy 60 órát, ő beszéli hogy Ruszek is azt hiszi, hogy minden Magy. Munkákat én recenseáltam és recenseálok a' Bécsi 's más Tudom. Ujs. levelekben. Ez rendes gondolat). Az illy ok nélkül való és aprólékokra vesztegetett erőszakos dicséreték 's mintegy öszvebeszélt egymásnak magasztalása Nemzetünknek nem dicsőség: csecsemő korát jelenti nemzeti culturánknak. De én sem Tudós, sem Literátor nem vagyok, hanem csak Hazafi; azért én senkinek sem helytelen gyalázásán nem bántok, sem helytelen dicséretén nem örvelek, és soha sem egyikre sem másokra felelni, vagy pennaesatába ereszkedni nem fogok. Hazafiság lévén valómnak legerősb indulatja, ennek nyelvén beszéle szívem más hasonlóképen érző szívekhez. A' ki ezt nem érti, és mást keres vagy talál bennem, lássa. (Kisfaludi mahlt hier sein Bild sehr getreu, u. ohne es zu wissen.)

Vagy hát azt gondolja K., hogy a' mit ő mond 's állit, az mind szent igaz? 's a' miként mondja, az mind a' Grátziák' báj-övéből van kiolvasva? Azt gondolja e, hogy ha ő Daykának közepszerű poesisát remekeknak kürtöli, minden Magyar a' ki poetákat olvas és ért, és nyelvét jobban tudja egy falusi Mesternél, mingyárt ok és ész nélkül elhiszi 's utána mondja és állítja? azt gondolja e, hogy ha ő Versegit mocskolja, gyalázza és nevetségessé teszi, Versegit, a' kit különös orthographiáját és Szolnoki Dialectusát félre tévén, minden Magyar dicsérjen és magasztaljon, Versegi már szemre van ítélve? Vaj nem! Azért Dayka még is az marad minden értelmes Magyarnek itélete szerént, a' kiből lehetett volna talán annak fele, a' mit K. állit felőle, ha a' kora halál őtet el nem ragadta volna: Versegi pedig az, a' kitől Kazinczy velem és másokkal együtt sokat tanulhat a' magyarságra nézve. Egyedül V. az, a' kinek új szavait többnyire még Magyaroknak és elfogadhatóknak találtam. 'S hogy V. vel úgy bánhatott K. a' mint bánt és tudva vagyon, talán hogy Révainak kedvét keresse, azért vontam én [magamat] vissza K-tól, azért szakasztottam félbe vele kezdett levelezéseimet (nicht unmöglich, aber nicht wahrscheinlich. Der Brief

von mir, den er unbeantwortet liesz, war eben der, in welchem ich ihm die noch ungedruckte Recension seines Himfy mitgetheilt habe), noha volt az ideje, hogy Kazinczynak egy levelét sokért nem adtam volna. De, mondom, K. egy csapodár, asszonytermészetű ember, kitől tartózkodni jó és tanácsos, kivált annak, a' kinek ő poetai élet és halál birájává Daykát tevė (das ist doch wohl hier handgreiflich), azt a' kinek még valóban dajka kellett volna, hogy poetai gyermekségéből emberré neveltessék. (Man sollte bedenken, dass non hace sunt edita ab illo, sed quasi de domini funere rapti sui. Wäre D. bey'm Leben gewesen, als seine Gedichte gedruckt werden [!] sind, er hätte fast alle, bis auf 5 oder 6 Stücke verbrannt. Aber Én elnerülve bánatomban S. 30 ist doch die schönste Stanze die unsere Sprache aufzuweisen hat, so wie Homályos bánat dűlja lelketem und das folgende Lied das schönste, heisseste Lied ist). Meglehet ugyan hogy én, profánus, D-nak nagyságát meg nem tudom fogni, fel sem tudom érni elmémmel: de ha magamnak nem hinnék is, hiszek másoknak, kik velem ugyan azt tartják D. felől. Nyúgodjék békével a' jámbor, és köszönje-meg hogy már megholt, mert így még is nagyobb érdemet vitt a' sírba mint vinni fogna ha még élne, és olly barátja lévén K-nak mint K. beszéli (u. wie es seine Verse zeigen), most szoros barátságból K-val ő is úgy törekednék nyelvünknek rongálására mint némellyek. K. már anynyira vitte vélekedéseinket a' mint veszem észre, hogy akár diésér akár gyaláz, senki fel sem veszi, mert minden ember azt tartja felőle hogy részre hajló, csapodár és irigy. Ezt én sajnálom (sed non valde), mert megvallom gyengeségemet, hogy midőn őtet olvasom, most is mindég azt érzem, a' mit érzeni szoktunk egy olly néha napján kedves asszony eránt, kinek emlékezte édességgel és bosszusággal tölti-el sziveinket. Úgy látszik, a' holdogult hőresökös Révai sokat rontott Kazinczyn, ki ha erősebb lélekkel bírván, magához hasonló maradott volna, mai napig is bálványá maradt volna minden olvasó Magyaroknak. (Nolo tanti adorari.)

A' Literátori levelezésekre nézve általában azt állítom, hogy minálunk Magyaroknál nem úgy vagon mint p. o. Németországban, hol a' hazára nézve kevés a' tekintet, kevés érzés uralkodván, minthogy a' német cosmopolita; a' haza ónálak csak abstracta idea, és a' Tudós, Literátor, Író, Poeta, csak tudomány kedvelésből vagy kenyér keresésből vagy hivatalból dolgozik. Minálunk a' Literátorság csupán csak hazafiság; a' kinek azzal

kellene kenyérét keresni, az éhel szomjal veszne. A' hazafiság pedig sok bajjal van minálunk öszvekötvé. Miként járhatna egy szíves lelkes tudománykedvelő Magyar hazafi, a' kinek szíve kiömlésével teljes levelei akármi okból a' közönség dobjára üttetnének? K. sem bánná, tudom, ha ama Versegghi felől Révaihoz szőlő levele, melly szerzőjének characterében a' rossz szivűségnek kitörölhetetlen nyomát hagyta maga után (durch was? etwa dadurch dass ich meinem angefallenen Freunde, der eine gute Sache wider Versegghy vertheidigte, mit dem Muthe beysprang, mit welchem la Fleur in Yoricks Reisen seinem Herrn sich näherte, als der Polizey-Licutenant im Begriff war, ihn gefangen zu nehmen? Hat denn K. auch den Schluss meines Briefes gelesen, oder es handelt sich vielleicht bey ihm blosz darum, wie Versegghy zu entschuldigen und ich sammt dem durch ihn und seinen Takács gehassten Révai als schuldig erklärt u. ausgeschrieen werden könne. Bischof Paintner that was ich. Ist auch er mit Schande gebrandmarkt?) Azért én senkivel semmi tudós levelezésbe keveredni nem akarok. Az én hazafiságomnak és egyenességemnek tüze hamar kipattog minden írásomból.

A' Mondolat. — Midőn 1813. Füreden múltam és hallottam, hogy Somogyi Gedeon, kit én mai napig is csak egy két szeri látásból ismerek, ezen czím alatt ír egy szatirát, meg sem álmodám, hogy az olly tűzre adjon alkalmatosságot a' mint történt. Én Somogyival soha a' Mondolatról egy szót sem szóllottam (qui per alium, per se), azt azonban Veszprémben hallottam többektől, hogy ez nem egyéb, hanem egy kis ostor azoknak számára, kik Nyelvünket szilaj kények szerint gondolt új szavakkal, beszéd módjokkal, fordításokkal, gallicismusokkal, germanismusokkal korcsosítják. Hogy a' Mondolatot olvastam (pedig azt a' szerzőtől magától kaptam ajándékban), teljes ártatlanságomban vettem ugyan észre, hogy K. sok helyeken csapdostatik benne, sőt olly őszinte voltam, hogy néhány csapást magam is vállaltam, a' mit talán én is K-nak köszönhetek: de hogy azt K. egészen magára vegye, nem gondoltam, és sajnálom is hogy az egész fájdalmat ő akarja kimeríteni, holott másokra még többeknek kellene azokból háramlani. (Ich habe wohl gefühlt, dass mit mir auch andere gezüchtigt werden; aber was zeigt das Kupfer? was die Zueignung? und in welcher Proportion steht das was andere, u. das was ich erhalten habe?) Pápaynak azt írta K. hogy engem tart a' Mondolat szerzőjének.

Én nevettem és ezt gondoltam: Be nem ismer engem K., de lássa. Jó vénában kellett akkor lennie, hogy az ő tagadhatatlan szorgalmából mások Munkáját ítélgetni, nekem is tulajdonított valamit, nekem, ki, ha ülő természettel jobban meg volnék áldva, bár azt a' sokfélét győzném végezni a' mibe kaptam. Most azt olvasom K. levelében hogy a' Mondolatot én terjesztgettem Vas Vármegyében (Finer unsrer geliebtesten Freunde über die Donau schrieb es mir). Hat esztendőől fogva, miolta Kámi jószágunkat sógorommal Bezerédinek által adtam, tavaly voltam egyetlen egyszer Vasban; akkor is nem Mondolatárulásra, hanem Kos licitációra Patyou, Gróf Festeticsnél. (Wie wenn Kisfaludy una fidelia duos parietes dealbavit?) Pletykaság, kofaság! Ha Pythagorásznak állítása igaz volna, valóban azt gondolhatná az ember, hogy egy néhai elmés, kellemes, tüzes kofának lelke szorult legyen elvétésből Kazinczyba.

Én K-ra, a' mint mondom, haragudni nem tudok, mert azzal hogy iskolai regulákhoz magát egészen szabni nem akaró Músamat leszóllotta, személyemet meg nem bántotta, mint Verseghiét egykor: de ezt nem is tanácslanám sem K-nak, sem másnak akárkinek. (Sapperment, das sieht aus als wenn man mit einem Duell bedroht wäre). Én K-t, úgy mint Literátort, tisztelem, becsülöm, mert ha rongálja is külöködő kórsága által nyelvünket, hát volt az ideje, hogy javította, szépítette, gazdagította is, és ha igazak akarunk lenni, tehát meg kell vallanunk, hogy ő volt az első, a' ki nyelvünkbe azt az édességet, kellemetességet, hajlékonyságot, könnyüséget, lágy-ságot és csint szerencsésen belé olvasztotta, melly nélkül nyelvünk a' finomabb érzeményeknek kiejtésére soha sem lett volna alkalmas. (Die Nachwelt wird, hoffe ich, sagen, ich habe getrachtet ihr ausser diesen auch Kraft u. Reichthum zu geben). Én ha K-ra nehezíttem is néha, akkor volt, midőn eszelős majmait az ő vezér zászlója [.] alatt nyelvünkön olly szörnyü erőszakot tenni tapasztaltam. De én őtet soha nem moeskoltam, sem szóval, sem írásaimban; a' nevetni valót megneveltem, a' dicséretve valót és méltót megdicsértem; egy nyelvbeli szépségéért meg tudtam neki tíz hibáit is bocsátani. Az én embertermészetemnek tulajdonai gyermeki őszinteség, egyenes-ség, igazság; tudományi tehetségemnek csekélységét megismerem: de megismerem bennem azt is, a' miben kevés van hozzám fogható. Az irigység, hamisság, csapodárság, dísekedés, kevélység, meghittség, részrehajlás, gúnyolódás távol vannak természetemtől, míg az annyira fel nem ingereltetik, hogy magamon kívül vet. (Ein rechtlicher

Mann sollte auch dann nicht ungleich seiner selbst seyn.) Heves vagyok, de senkit akarva meg nem bántok. Meg nem foghatom tehát, mint adhattam arra okot, hogy K. annyira elismerjen, félre értsen. Azért én K-val barátkozni se nem akarok, se nem tudnék már. Bizonyos vagyok benne, hogy ha K-nak úgy temjéneztem volna a' világ előtt mint némellyek, hát K. még hibáimat is magasztalta volna ('s Kisfaludy ebben bizonyos). De ezt én senkinek nem teszem. És K. azért akar azzal most rajtam bosszút állani, hogy még ollyat is fog reám, a' mi soha eszembe sem volt. Rám fogta azt is, hogy Petrarkát még az énekek és Dalok' laistromában is követtem, holott erről soha nem is álmodtam; Takács magától cselekedte, hirem nélkül; én kész lettem volna Himfyhez még egy részt írni inkább, mint sem csak egyik részét laistromozni. Általában a' sokat sokszor meggondolás nélkül írni szerető K. ollyat is ír gyakorta, a' miről jobb volna magát elébb bizonyossá tenni mint sem írja. Úgy rám fogta, hogy én Kámban születtem, holott én házasságom előtt Kámot soha nem is láttam; egyéberánt is az feleségem jószága. Reám fogta ő hogy a' Testőrző seregnél Báróczinak mindennapi társaságában lehetvén, talentomaimat 's nyelvemet kimivelhettem. Nem ismerte ő Báróczit, ha ezt mondja. B. midőn én Bécsbe kerültem, nem tudom vénsége miatt e vagy természete miatt olly csudálatos, az ifjuságot kerülő és leszólló, 's viszont az ifjuságtól került, és ha literátori érdeme miatt tölem nem is, de minden másoktól kikaczagott, testére lelkére nézve kellemetlen ember, fősvény öreg Alchymista volt, hogy társaságát minden ember kerülte. Én részemről talán hármat sem szóllottam vele a' szolgálaton kívül. Soha embert rútabb hüvelyből, rútabban magyarul, németül, deakül beszélni nem hallotam; úgy hogy én szinte most is bánúlok rajta, hogy az a' B. lehetett Kasszandrának fordítója, a' kit én B-nak ismertem. És így én, ha írásai formáltak is valamit rajtam, személyének semmit nem köszönhetek. Én B-nak K. által írt Biographiáját ugyan nem olvastam, de ha ellenkezőt tálalt volna ismét (wie oben kivált, ad augendam invidiam) a' világ elébe, mint sem a' mi igaz, tehát én ugyan ötet soha meg nem fogom hazudtolni, de megbocsásson, ha nevetni fogok magamban. (Und siehe már meghazudtola! B. war nicht geizig, denn er liesz all sein Angeerbtes noch bey seinen Lebzeiten seinen Verwandten, gratis, und ohne auch die Einkünfte zu theilen. B. floh junge Leute nicht; ich war, 1786. selbst jung, Döbrentei, Kis Sámuel, Balkay der Mahler, Thurzó der Gardist,

wir waren von ihm geliebt. Aber da zwey Gardisten den Rittmeister der Garde Véghelyi meuchelmörderisch tödteten, so hatte B. Ursach diejenige von sich zu entfernen, die über ihn lachten. B. war weder in der Jugend noch im Alter schlechter Sprecher). Megvallom én az egész világ előtt, hogy ha van valami jó magyar nyelvemben és írásomban, azt én K-nak, Virágnak, Verseginek, és főképen Szabó Dávidnak köszönhetem, és annak, hogy megfordultam Magyar Ország-nak több részeiben, és Erdélyben is.

Tettem már rendelést K. Munkájának meghozatása eránt. Alig várom hogy Ossziánját olvashassam. Noha fordítani nem szeretek, Ossziánt magyarra tenni még is mindég nagy kedvem volt, csak a' békességes türés hibázott. Ha a' szerencsétlen Batsányinak Magyar Ossziánját megkaphatnám, csak azért is kinyomtatattánám, hogy ezen kedves Bardusom duplán éljen Magyarúl.

Hunyadim már kész. Előre tudom hogy K. vele nem fog megelégedni. (Diesen Herrn sticht der Muthwille und die Sucht gebilligt zu werden). De ki tehet az ő elkülönösödött finnyás ízlésének? (Also bloß dieser sonderbare Geschmack kann ihm den Beyfall versagen? Szemere schreibt mir, Alex. Prónay, Graf Majláth, Schedius, er, Szemere, sagen von Kisfaludis Hunyadi was ich sage). Csak azért sem fog megelégedni vele, hogy a' szabad jámbusok mechanismusában Verseghi módját követtem. Csak Szemere Pál K. után ne bősziüljön; mert az a' kevés a' mit ez eddig írt és én eszmerek, igen kedves előttem. Még eddig csak a' régi Kazinczynak nyomain láttam ötlet járni nyelvével.

Bocsásson-meg Fő Tiszt. Úr hosszú levelemért. K. annak tárgya, a' ki mind jobb mind bal felől tekintve, igen jeles ember, és a' kiról vagy semmit vagy sokat lehet csak írni. Egyéberánt magamat szívességébe, barátságába ajánlván, tisztelettel vagyok, Sümegh Apr. 14. 1816.

aláz. szolg.

Kisfaludi Sándor.

E' levelet nekem meg nem küldé Ruszek. De mind a' mellett hogy velem megbékélt 's barátomnak mondá magát, letette a' Festetics György Archivunába, 's sok másait engedé vétetni. Így kaptam-meg azt.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3307.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihály, 28dik 8berbe 1816.

Hires, szeretem Barátom!

Két nagy szerentséllenséget jelentossz nékem, a' mellynek egyyike segithetetlen, a' másikon pedig még az én szánakozó szívem sem segithet ezen felette rosz esztendőben.

Ha Te azt érzéd Budamért a' mit én, úgy sajnállak, tsak halála után Ujházimnak mérte ki fájdalommal egészen azt a' mély szeretetet, a' mellyel eránta viselteték. De térjünk derültebbekre. A' Túlhegyi Magyar Gazkonok felette emberséges, és érdemet betsűlni tudó Emberek, Téged' éltedben, Pukit pedig hólta után úgy a' mint kelle, meg tisztelének; ezen tettek igen ditséretessen festi őket; szép esmértségeket tevél, de ők még szebbet, veled megésmernkedvén személlyessen. engemet is Erdélybe hij Döbrentei, dolgom is lenne ott, azomban nem hiszem hogy szívesen látnának, mert kereseteim vannak ottan köztök, az oszlályos Atyafiakat pedig sohasem szereti a' Rokonság. Horváth András buzdítását ide zárom erga restitutionem; Helneczy Bévezető beszédjét Berzsényi új kiadásához Levélben meg nem küldhetem. hozasd magadnak tehát Pest-ről, Ossianodat meg kaptam. Hunyadit olvastam, fagyos, jeges termény, ha az egészet mint Drammát nézed, de itt amott tüzzel tellyessek részlettjei (Details). azt mondja a' bévezető beszédben, hogy tsupán hazafi érzelmeket kívánt gerjeszteni; mintha jó Drammában ezt véghez nem vihette volna? egynéhány Jelenések nagyon tettegtek; a' Characterek is alkalmasint jól vannak rajzolva és végig meg felelnek rajzolatlyoknak; tsudálkozom, hogy a' gyáva és habozó László Királyt úgy mérte ki tálalni a' mostani Uralkodás alatt, és hogy meg engedték a' kinyomtatást, a' hasonlatosság nagyon szembe tűnő, de talán abban állott az udvariság, ezt észre nem venni.

Toldit beszéltetvén, szerentsésszen sckszipirált, de azért nem kellett volna egyszerre mind a' három Egységet artzúl tsapni, és Damma helyett Beszélgetésben (Dialogue) historiát írni; helyvel helyvel nagy szabású szerentsés hasonlítások találtnak, és erős etsetel színezett festések; nem tudom észre vedél é, mennyi szavaidat fogadta el a' Mondolat ki adásának részesse, és így tettel

vagy meg boszúlva, maga magára mondotta a' sententiát Kisfaludi, érezvén, hogy még rossz Drammát se lehet írni, tsupán ősi nyelvünk segedelmével. Azt is észre vettem a' 4dik Felvonásban, hogy ő is úgy mondja *tsillapodj*, nem pedig *tsilapodjál*, és így, ha ez hiba, leg alább Dunán lúl is szokássá vált, és e' szerint újra meg győződöm mind a' két formának helyességéről, mert minden nyelvben a' szokás még többet nyom a' Regulánál, én legalább így tartom; és pedig Césár Júliussal, a' ki ezt szüntelen vitatta Varro ellen; nem szükség hogy fel hordjam neked Aulus Gelliuszt ennek meg bizonyítására, nem akarlak unatkoztatni.

A' mit valamely nyelv géniussáról mondasz, a' talán csak félig igaz, nem lehet azt ugyan úgy meg határozni mint a' Hypothenusza négyszögjét, de lehet úgy mint p. o. valamely Nemzet karakterét meg szoktuk határozni fő vonások által, és ez elegendő, mert a' nagyobb kertekben is nem a' palánkok, hanem a' széles árkok formállják a' határokat, és nem a' mogyoró 's másféle apró kisebb tsemetékről, hanem a' roppant izmos magos tölgyekről esmerjük a' Tölgyest. Örvendek mind neked, mind az egész Hazámnak azon új szóért, melyet olly felette szerentséssen teremtettél, a' *nuance* helyett: *Hanyatlék*. Mi felséges ez a' magyar nyelv! hogy lehet belsejéből, méhéből, alkotni, csak akarni kell és el kell telve lenni a' magyar léleknek azzal, a' mit a' magyar nyelven ki akar repíteni. *Andabatarum more pugnatur*, Kedves Barátom, ha valameunyre leg alább, meg nem határozódik a' nyelv geniussa, de nem kell aprólékosan húzni a' határt, nem kell azt úgy meg szorítani, hogy alig sétálhass, hanem mindég kintelenitessél a' régi közben forgolódni, azomban úgy se kell tágítani, hogy a' másét egészen úgy tedd magadévá, hogy ne is láztatasson, mi vala eleitül fogva tulajdon örökséged. A' nagy hódítók mindég el hibázzák, mert a' nagy határok közzé nehezebb egyformaságot ragasztani a' külömbféleséghez, a' külömbféleség pedig egyedül nem bélyegezhet semmit is. *Les sages gouvernements ne font des conquettes que pour s'arrondir*. A' böles országló szökek tsupán annyi Tartományt hódítanak meg, a' mennyi szükséges egy bátorságos és meg állandó határ kerületre. A' Tzeholi kert Kínában nem kert, ha Tartomány, Swartz Úr kertecskeje pedig Kassán merő tsetsejáték és szorult kis tzigfráság, eleget lehet járni, szökni, szaladni és futni a' Bruki kertben is a' Lajta mellett. A' Persziai Paraditsomok nem annyira az emberek mint az állatok számára valának készítve. Túl viszen

mindenben a' határozatlanság, és minden mesterségben a' se nem tágas, se nem szoros határok közt felségesen haladni a' leg nagyobb mesterség.

Te híres ember vagy, azért akasztalódnak beléd Vágy-Társid; olyan embert mint Te vagy, tsudálnak vagy rágalmaznak a' korbeliek, néked felyül emelkedtetnek [!] kell maradni az illetén intselkedéseken, szemeidet Egcknek szegezvén, tipord alattad az irigységet; én Báróczit tsak egyszer láttam életemben, nem esmertem az embert, Irássai inkább ketsegtettek mint Phizonomiája, de nem a' külsőrül kell tenni ítéletet, mikoron a' belső forog kérdésben; mindenben alá írom ítéletedet, de azt el nem fogod velem soha hitetni, hogy Szemere Pálnak Vidára írt versei nem szépek. Jól emlékezem hogy Fantaziája sűrűn hordta néki a' felséges gondolatokat, e' pedig a' fő dolog; Recte scribendi principium est sapere et fons. Feleségem, magzatim köszöntenek, Adelaidot ölelik. Két fiatal leány van Házamnál, és még sints baj velek, mind a' kettő rendes, az egyik pedig jól el készült is. Tsókollak ezerszer, írj a' mennyiszer csak lehet

hív barátodnak

Jóskának.

Ú. I. 15dik 9berben már Kassán leszek.

Most a' hogy keresem Horváth buzdítását, eszembe jut, hogy Kassán hagytam az új quártélyomon. El küldöttem már Döbrenteynek a' keservezetett Újházymra.

Sajnálom¹ hogy hijába kellett várnom haza érkezésekor Erdélybül férjem kedves Baráttját. Egy ünnepemtül fosztódtam meg, két Egymást, és hazájokat, és a' Tudományokat szerető Barátok együtt lételét nem szemlélhetvén! — Azt látom a' Tekintetes Úr leveléből, hogy tsupán férjemnek karjaimbül elragadtatása végett várhatom ide, de akkor a' következő szomorúságomat megelőző, további vígasztaló mulatásával ki fog kelleni derítenie.

Ezer öclés egész Széphalomnak mind töllem, mind egész házomtól. Maradok a' leg szívesebb tisztelettel

A' Tekintetes Úrnak

Alázatos Szolgálója

G. Desőffy Eleonóra mpr.*

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ Innen a levél végéig Dessewffy J.-né kézírása.

* az az Sztáray Eleonóra Dezsőffy Józsefné. — Kazinczy F. jegyzete.

3308.

Nagy Gábor — Kazinczyna.

Tekintetes Ur!

Hadház a' Parlagból semmit se bir; mert a' mit abba birt, abból a' maga Lineájára eső részt Báró Vécsei kiváltotta 's bírja. Minthogy pedig az Acsádi, Buzitai és Mártonfalvi portiókat is ő bírja; ötet kellene megcitáltatni. De elebb meg kell tudni, ha nem mentek é ezek Osztályba a' Gróf Török Lineájával; minthogy a' Nagy Anyjok Vécsei leány volt. Meljet mihelyest meg írt a' Tekintetes Ur; azonnal megcitáltatom.

Egyéb eránt állandó tisztelettel vagyok A' Tekintetes Urnak
Debreczenben Okt. 29én 816. alázatos szolgája
Nagy Gábor mk.

Citáltassék. Másodszor is megkértem ma B: Vécsey Miklóst a' jószág kiadására. Nov. 13d. 1816.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3309.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczyna.

Édes barátom,

Azt gondoltam hogy Erdélyből nem irok neked többé levelet; én még itt vagyok. Épen indulóba voltam Pestre 's Wesselényi barátom nem bocsáta-el, hogy a télen maradjak még vele M. Vásárhelyt. Én hát Tavaszig Vásárhelyt leszek s felesküszöm a Cancellariára; ugy gondolom hogy ez akár micsoda esetbe is hasznomra fog lenni; bár ha már praejudiciummal el vagyok is telve, hogy Pesten egy nagy szerencse várt reám. Halld csak, hogy jártam a meghatározásal: Én nem akartam maradni s Miklós kívánta, időt adott gondolkozásra; el voltam egybe s másba is merülve, ez 's amaz is vonszott Pestre. Vannak néha oly órák, mellybe [!], a mint Wallenstein mondja, a Sorsot magunk előtt látjuk, s a jövődönök minden homályain által pillantuuk. Ilyen órába voltam, 's kértem eltem Geniuszát, hogy jelense-meg nekem, ha jobb lessze elnemenem; ezzel szunyodtam-el, 's Szemerét láttam egy *szántó földön*

előmbe jöni: egy magas szál barna bajuszu ifjat; s jött Kölcsey s Sz. Miklósy, s mások, kiket a' szebb órákba egy tündér ismeretlen világból előmbe jöni álmodtam. Ők engem köszöntöttek, ajánlották barátságok s én semmit sem tudtam szólni. Reggel egy Cseléd jött szobámba egy pohár téjjel; mind ezek jó jelek voltak s én még is maradtam. Tavaszig tehát itt leszek, addig azt gondolom, inkább fog valami nyilni, hogy bizonyosabban mehessek fel, mint a hogy most tehettem volna.

Nekem a General-Commandórol megjött a jövő Szeptember végéig szabadságom, s még is azt írja az Anyám, hogy a Regiment most is háborgatja hogy engem hívjon haza. Nem lehet ezeket semmire menni.

Én semmit sem halhatok a Literatúrárol, Szemere sem írt régen, vallyon ő hol vagyon?

Szálásunk M. Wásárhelyt leszen a Sz. György utzába; én egy Francziával lakom egy Szobába; azt gondolom hogy tőle a nyelvbe s Fechtírozásba profitúrozni fogok. Mi a jövő héten indulunk, írj, kérlek szeretettel. Miklós ölel, s én is igen szokszor —

Zsibó, 816. 30-ik 8ber.

tisztelő, szerető barátod

Farkas Sándor mpr.

Kivül: *

À Monsieur Monsieur François Kazinczy. — Debrecin, Tokaj, S. A. Ujhely — à *Széphalom*.

[Éredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3310.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Oct. 31d. 1816.

Kedves édes barátom!

Jún. 11dikén indultam útnak Erdély felé, 's Sept. 10dikén értem haza, 's így útam fél nap hiján három teljes holnapokba került. Ez a' 3 holnap életemnek legszebb szakai közzé tartozik. Az Erdélyi nép hospitális, nyájas, jó nép, 's hospitalitása nem abból áll, hogy az embernek enni adnak. Gróf Bethlen Imre 3 nap látott házánál, 's Fő Curátora lévén az Enyedi Collégiumnak, azon felül

* A levél zárlatán ép piros pecsét.

hogy Küküllő Vármegyei Fő Ispán és Sz. István keresztese, megértvén hogy az Enyedi Coll. Bibliothecáját akarom látni, előre levelet küldö a' Professoroknak, hogy várjanak elkészülve, maga bekísért oda, 's 24 óráig ott tractált. Hol Magyar Országban az a' Fő Ispán és Fő Curator, a' ki ennyit tegyen egy Erdélyivel, akárki legyen az?

A' Gróf Teleki Sám., a' Bruckenthal és az Erdélyi Püspök Batthyáni Bibliothecáikat, a' Bruckenthal Galleriáját, 's a' Vásárhelyi, Kolosvári 's Enyedi Collégium Bibliothecáikat végig néztem, jegyzéseket csináltam, 's utazásomat most dolgozom, 's kiadom. Erdélyt Magyar Ország nem isméri; innen fogja.

A' Nyelvre nézve is sok jegyzéseket tettem. Egy Erdélyi Idioticont tölem fog venni Literatúránk. Döbrenteivel egy holnapig együtt utaztam. Olvastam némelly Iróinknak leveleiket 's Criticájikat, 's nevettem rajtok epe nélkül. Csudálkoztam a' többek közt Prof. Sárvári Úrnak azon levelén, mellyben péld. ok. ezen Epigrammámon akad-fel:

Üss, csak szóllani hagyj, mond — —
Honja ellen nem *költ*.

Költ ugymond Sárvári Úr, nem jó. Igy a' Magyar nem szóll. Fel kellene hozzá. — 'S így egy Tudós szóll, a' ki tudhatná, hogy nem rossz ez: Discite justitiam moniti, et non temnere Divos — és quem vocet (az az invocet) divum populus ruentis imperi rebus? Ohajtanám hogy Prof. Sárvári Úr olvashatná egy Gedő József nevezetű Unitárius Földes Úr levelét Döbrenteinél, a' ki nem csak azt tudja mi jó, hanem azt is, mi lehet jó. Barátom, kifáradtam már hallani ezt a' sok Criticastert.

Helmecezi egy igen derék Értekezést teve a' Berzsenyi Versei' újabb Kiadásában a' Nyelvbeli újítások felől. Tudom hogy az elnémítani sokakat nem fog: de azt is tudom, hogy sokakat elnémíthatna. 'S örömmöm van látni hogy Superint. Kis egészen az én részemen van. Ki írja a' Tudom. Gyűjteményt, vagy inkább ki a' Redactora, nem tudom. Úgy hiszem egy kis Areopagus álla öszve Pesten, mellynek Prof. Fejér és Kulcsár bizonyosan tagja lett. Trattner engem is megszóllita, 's küldöttém is valamit. De én annyira el vagyok foglalva, hogy most semmi nevezetést nem adhatok.

Hogy fiadat az Isten megtartotta, annak nagyon örvendek. Már rettegtem hogy ez is elhott, mert a' levél kezdete retlenetes képet

terjeszt előmbe. Eljertek mindnyájan igen szerencsésen és sok ideig. Jobb lelkeket az Isten nem teremthete mint titeket. K.

Egy Unitárius Tudós 1790 vagy 91. vala Spaldingnál Berlinben. Cujus Confessionis Protestans es, amice? kérdé Spalding. — Remegve mondá a' Kalvin emberének, hogy ő Unitarius. — Ez kiterjeszté karjait, 's neki ment: Salve mi popularis. Nos idem credimus, quod vos.

Tordán az Unit. Templomban egy Luth. templomra szedtek Collectát. A' pap székében ültem, mert egy deák tartá a' szent tanítást. Ez kérdésemre azt felelte, hogy Erdélyben csak úgy szabad a' Collecta, ha a' Gubernium arra hatalmat ad. Ha ez meg van, akkor még az utolsó Schismatica Ecclesiára még a' Pápista templomban is szedetik az.

[Megjelent a «Kazinczy-Lev.» III. kötetében.]

3311.

Gyöngyösi János — Kazinczynak.

Méltóságos Úr,

Bizodalmas Nagy Jó Uram!

Ez előtt egy postával leve szerentsém venni a' Mélt. Urnak hozzám postán utasítani méltóztatott betses levelét. Nem késem a' válaszzsal.

A' mi a' tisztelt levélben engemet illet, ámbár érdemetlennek esmérem magamat, hogy az én nevem-is azon emlékezetnek templomában annyi érdemeseknek sorában fel-függesztessék; mind az által, hogy ne láttassam a' Mélt. Úrnak kegyes ajánlását, mint valamely alaton cynicus, meg-vetni: ezeket bátorokodom magam felől meg-jegyezni: Születtettem 1741-ben Novembernek 4-dik napján a' Szilágyban Krasznán, a' hová való Pap vala az édes Atyám. Tanulásomat még igen gyenge koromtól fogva kezdtem és folytattam a' Kolosvári Collegiumban, hol a' Deakkori Cursust-is végezvén, a' Leidai Academiában három esztendőig töltöttem tanulásbéli időmet. 1771-ben kezdtem papi hivatalomat, és mind itt Új Tordában már 45 esztendeje, hogy szolgálok. A' ki-adott két darabban lévő Verseimen kívül, több ki-adott nyomtatott munkáim nintsenek. Hanem még épen most ismét hátra lévő versetskéimet, melyeket közelebbi

esztendőkbén szabad óráimban néha irogattam magam mulatságára, ismét rendbe szedtem, és mintegy 22 arkusokban ki-fogom rövid időn egy harmadik darabban ki-botsítani (!), mellyek között vagynak hang-mérték szerint szabott Versek, olyan formájuk-is, a' millyeneket, vagy egy párt, bátorkodtam ide zárni, és a' Mélt. Urral egész tisztelettel közleni, olyan bizodalmam mellett, hogy nem fogja a' Méltóságos Ur alkalmatlanságul venni bátorkodásomat. Instálom-is alázatosan, méltóztassék a' Mélt. Ur vagy egy minutát azoknak meg-olvasására fordítani, azután félre le-tenni, mint bizony magokban tsekélyégeket, de a' mellyek legyenek a' Mélt. Ur előtt való alázatos udvarlásomnak tellyesztői. Említett darabotskához hozzá fogok toldalékul ragasztani egy kis irást nyelvünknek hang-mértékeiről. Nem engedte illy népes eklesiában tsak egyedül való szolgálomnak terhe, hogy én nevezetes valami munkával a' közönség' piattzára ki-álljak. Predikatzioim kettő, három, a' mi typusban ki-jött, ügyelést sem érdemel.

Leányomra nézve, tsudállom, ki tehetett emlékezetet a' Mélt. Ur előtt ő rolla, mint Poétriarol. Talám abból eshetett valaki által, hogy ő, igaz, a' Magyar Litteraturában, és a' Versekben különös gyönyörűségít tartja, azokat örömet olvassa; de e' mellett inkább a' gazdaszszonyságokat illető tárgyakban kivánta magát tökéletesíteni. Egyébaránt alázatos tisztelettel köszönöm, hogy a' Mélt. Ur méltóztatott ötet kegyes emlékezettel, noha érdemetlenül meg-tisztelni.

Szivem szerint sajnállottam, hogy ama' szerentsés alkalmatossággal, mellyben a' Mélt. Ur Döbrentei Urral együtt hozzám magokat meg-alázták vala, még-is olly szerentsétlen lettem, hogy a' tsupa szemléléssel maradék. Mikor azután néhány napokkal mástol meg-érttettem, kit tisztelni volt szerentsém; nem tudtam, magamat piron-gassam é, egygyüségemen, hogy kérdést nem tettem, kihez lenne szerentsém? a' ki tsak valami a' Groff Urfihoz tartozó személyről gondolkoztam: Vagy pedig Titt. Döbrentei Urra vessek, hogy nekem e' szerentsémet ki nem jelenté. Azon igen rövid idő alatt alig-is szállhaték keveset Döbrentei Urral, leg-ottan tsak fel-kelvén, el-siete, mig magamat eszembe vehetném. Így tsak ugyan én ezen a' néma játékon által esém, melly fel-vonásban láta a' Mélt. Ur egy vén papot a' maga egygyüségében, a' ki már a' nyugoti ponthoz közelget, és nem tsuda, ha ügyelésében hanyatlott: de én-is szerentséltettem legalább annak bár látásával, és már képzeletembe ragadt tekintetével, kinek érdemeivel tellyes a' két Magyar Haza.

És most elég ennyi-is énnékem. A' mint Enyeden hallottam, és a' T. Prof. Szabó Urhoz szóló levélből-is örömmel látám, szándékozik a' Mélt. Ur még a' mi Erdélyünket jövődében-is meg-látogatni. Ha még addig a' Nagy Gondviselő életemnek kedvezni fog, örömmel kívánok szemben menni még olyan fel-vonással-is, mellyben, a' kik most tsak szemmel beszélheténk együtt szemben, akkor beszédben-is költsönözhetjük a' Mélt. Ur' hozzám járulandó le-creszkedését, én pedig tartozó szives tiszteletemet. A' mikorra előre bátorkodom ki-kérni, hogy én lehessek az a' szerentsés vén *Masinéssa*, a' ki *Scipiust* [!] egygyügyü szállásomra fogadhassam.

Szives és tellyes tisztelettel vagyok

A' Méltóságos Urnak

alázatos szolgálja

Uj Torda 31dikén Octobernek 1816 Gyöngyösi János mk.

Méltóságos Groff Kemény Miklós Ur ó Nga Menyegzőjére 1813.
Septemberben.

Vén tehetségem 's fogyatéokra szállott
Vers-erem! fél-holt meg-eröltetéssel
Groff Kemény Miklóst telepedni kísérd
Hymen ölében.

A' kit egy Ország anya-méhe szült-ki,*
Nagy Karok 's Rendek' kebelek fogadta,
Hymen a' nyájas Cytheréssel együtt
Most szülik ujira.

Ott selyem pólát veti néki *Jáno*,
Készített tejből feredőt Diana,
A' kilentz Músák körül udvaroltak
Músika szóval.

Most pedig vidám *Erató* galambok'
Pelyhe-tollukból vete páros ágyat,
Tölt selyem párnát *Ericébe* költött
Gerlütze-tollal:

Feddhetetlenség' keze szülte hószín'
Leplet-is feljül-terített: boritván
Szüz 'Susánnának műhelyébe készültt
Ágy-takaróval.

* Született a' Groff 1791-ben, épen az akkori ország gyűlésének alkalmosságával Kolosváratt. — Gyöngyösi J. jegyzete.

Castor és Pollux, tsuda, mint születtek
Tindaris' kettős szüleményi, kétszer:
 Így az Ifjut, lám! szüli másod izben
 Párosodása.

Ifju Groff! tartott valamig magános
 Életed, még tsak vala félig élted;
 Most vagy élő már, mikor a' világnak
 Ujjra születél.

A' világnak tsak? — de biz' az Hazának,
 Nemzeted' márvány-remek-oszlopának,
 A' kiből majdon farag a' Jüvendő
 Egy Magyar Atlást.

Nézzük! ujjabban születik az ifju
 Groff Mag egy hív Pár' ölelése mellett:
 Ott az érző szív' foganatja munkás
 Édes erővel.

Magnes a' vassal ha nem egyesülhet,
 Benne lélek nints, erejébe meg-holt;
 Költi-fel lelkét szeretője' kedves
 Érdekelése.

Míg magánosság' fia, míg az itju
 Nötelen, méltán se nem él, sem érez;
 Párja keblében nemes élet, érzés
 Ott születik-ki.

Ugy van! a' Szép Nem' kegyes oskolája
 Férjfiak' szívét ki-mivelní, birhat
 Élтетő 's egy ujj szüleményt teremtő
 Fontos erővel.

Bölts *Apollónál* eleget tanulhatsz,
 Untat ott még-is fenyték hatalma:
 Édes és vonszó pedig egy *Minerva*
 Hív tanítása.

- 2 Egy Lycaeumban tanítók' agyakból [!]
 Gazdagon rakhatsz tudományt fejedben:
 3 Igy tudós léssz, boldog azomba nem léssz
 Oskola-porból.

Édes és mézzel teli kedves érzést
 Boldog életben elegyíteni szükség!
 Más tudóson, más pedig e' világon
 Boldogul élni.

Nintsen erköltsöt szelidíteni hasznosbb,
 Mint az erköltsös feleséggel élni,
 Ennek ártatlan kebelébe leg-jobb
 Oskola készült.

Nem sok az, bár mit tudomány gyalulhat
 Férjfiban, ámbár keveset gyalulhat:
 Ezt tsak egy bölts 's jó feleség hatalmas
 Jól ki-simítani.

A' szelíd, jó 's bölts feleségek oh melly
 Drága mesternék, tanító vezérek!
 Eszre sem veszszük, mikor ök tanitnak,
 És mi követjük.

Nállok a' leczkék hitetők, azomban
 Édesek, könnyük, követésre győzők:
 Szívesen hódol, hajol, enged ott a'
 Férjfi tanitvány.

Tsak mosolygások, vagy apolgatások,
 Kedves és elmés tsevegések által
 Bé-rölyök a' szív' mivelésre munkás
 Titkos erővel.

A' mikor nyájas kis enyelgetéssel
 Tettzenek, 's tisztább szeretettel égő
 Szemmel ök néznek, kurusolnak akkor
 Nagy hatalommal.

A' mikor harmat tsepeg ajkaikról,
 Tsergedez méz 's tej-patak inyeikről,
 Mindenik tsepbenn elegyítve lappang
 Virtusi nektár.

Mind ezekbenn olly hatalom 's crösség
 Rejtezett, mellyel bizonyítani leg-főbb
 Próba: sem *Plató*, *Stagiríta*, sem Kant
 Ennyire nem győz.

Hasznos embert, jó hazabéli polgárt,
 Bölts Elöljárót, igaz ügybe Bírót,
 Sőt Keresztyént-is ti tsináltok olykor
 Aszszonyi letzkék!

Mert kiket szívből szeretünk 's betsüllünk,
 Kikkel egy lélek' kötelébe léptünk,
 Társaságokban hamarébb tanulunk
 Épületünkre.

Ujj erős formát, tudományt azoktól
 Öltözünk, törvényt nemesebbet érzünk,
 Ujjra sőt benne születünk elébbi
 Indulatinkban.

A' mi több: Ott a' szeretet' leg-édesbb,
 Leg-nemesbb 's tisztább neme, mely az élet'
 Lelke, melly nélkül nem-is él az ember,
 Élve de meg-holt.

Ott emelt oltárt ez az isten-aszszony
 Tiszta 's erköltsös feleség ölében:
 Ott van a' *Moral'* feje, 's ott az erkölts'
 Talp-köve nyúgszik.

Ez, tsak ez páros szeretetre nyomja
 Feddhetetlenség' bizonyos petsétjét;
 Oltalom, sőt *Palladium* tsalókák
 És török ellen.

Hármason boldog, 's igazán szerentsés
 Groff *Kemény Miklós*, mikor ifjusága'
 Zöld tavaszszában sietett ölében
 Illy feleségnek.

Groffi Párjának kebelébe, mint egy
 Földi nyugalmas paradízba¹ szállván
 Egybe-summázott körül e' világból
 A' mi tsak édes,

A' mi tsak szent 's jó 's ha mi nyugodalmas:
 Itt talált bárkát olaj-ág hozással,
 Mint Noé széljel repeső galambja,
 Meg-telepedvén.

¹ E szó mellé Kazinczy F. négyyszeres felkiáltó jelet írt veres plajbászszal.

Ifju Groff! már nem vagy az a ki voltál,
 Már egész Polgár nevet érdemelsz: most
 Ugy születettél, nevedkedve, hogy légy
 Nemzeti Héros.

A' Jelenlevő örömébe Néked
 Tapsol, és szemben nevet a' Jövendő,
 A' remény bimbós rügyeit felölled
 Termi kövéren.

Ifju pályádnak kies életére
 Virradott más ujj betses élet, a' melly
 Ujj világ' tisztán ki-derültt piattzán
 Ujj levegőt sziv.

Más vagy, ujj ember, foly eredbe más vér;
 Fél valál, már most az Egészre nőttél,
 Ujj barátság', ujj örökös szövetség'
 Sorsosa lettél.

Ujj nevet vettél, meg-avult az első,
 Indulat más ujj hiteget 's vezérel:
 Ujj erős érzést okozott Ez, ujj más
 Izelítéssel.

Ujj arany békót visel a' szabadság
 Nállad, ujj törvény kötelezte szíved':
 Ujj teremtmény vagy, röviden ki-festve,
 Ifju jeles Gróff!

Boldog ujj élet' neme! oh szerentsés
 Változás! Isten' keze' rajzolatja!
 Meg ne változzál, sok időkre terjedj
 Vig folyamattal.

A' Királly benned meg-ölelje Hívét,
 Zárja mejjedben Haza' népe szívét,
 Vélled a' köz-jó erejét nevelje,
 Égig emelje.

Két Vadak! már két szelid eggyesült Szív!
 Dám-vad, és Vad-ketske szerelmes egy Pár!
 Kedves ujj Prédák, kiket a' Cupido'
 Nyíla vadászott!

Éljetek, függvén az örök szövetség'
 Könnyü, tsak gyengén szorító bilintsén,
 Hív barátságna^k mezején virágzó
 Friss legelőben.

Tek. Wiski Sándor Urhoz, mikor egy hónap el-telésével mind
 kedves Felesége, mind első szülött fia meg-holtak.

Kettős kereszték' sullya alatt nyögő
 Kedves Barátom! jöjj közelebb: Veled
 Eggyütt kesergő Jánosodnak
 Hív kebelébe magad' pihend-ki.

Mélységet a' más mélyre kiáltozó
 Terhes keserved' fel-dagadásiból
 Engedd, el-árkoljunk fejedről
 Két szemeimre nyitott tsatornán

Sírjunk! Te nem tsak; sírjanak én velem
 Minden barátid két esetid felett:
 Így a' meg-osztott könny-özönnek
 Árja talám hamarébb apad-meg.

Irtózik a' nyers fájdalom egy hamar
 Vigasztalástól, míg eleven sebe:
 Sokkal tanátsosbb a' keservest
 Vélle zokogva le-tsillapítani.

Könnyezni síró Kedveseink előtt
 A' Szenvedőnek tsendesítő segéd:
 Egy hív barátságna^k ki-buzgó
 Könnye meg-oltja barátja' könnyét.

Érzem, Barátom! bánatod' árajait:
 Klárádnak, az hív, bölts, okos és serény,
 Jó szívü Társodnak halála
 Két szemeimből özönt fakasztott.

Oh Istenem! még ujj vala mély sebed,
 Hát más tsapás a' nyers elevenbe vág,
 A' nagy reménységnek Fiát-is,
 Sándorodat kebeled szalasztá.

Mint egy le-tsattant rettentés tüzes
 Villám után más még iszonyubb le-tsap;
 Épen hasonlók udvarodra
 Kétszeresen lövett tsapásid.

Midön helyetted képzelem én magam
 'S rollét tserélvén, játszom-el estedet,
 Porbann ülök véled, 's fejemre
 Hamvaidat le-borulva hintem.

Hajdon menyegződ kellemes innepén
 Lantolt örömmel víg *Eratom*: körül
 Szökdöstek ugros landerisben¹
 Udvarod' és majorod' határi.

Kertednek ékes sor-növevényei
 Tántzban kerültek lantom után: holott
 Ernyős diófád hajtogatta
 Égi magos tetejét dalomra.

Most már kesergő *Melpomeném* veri
 Bús trémuláját kétszeres esteden,
 Gyászban borult sárgulva kisdéd
 Édened' éktelenültt meggyéje.

Pusztát tserélt-fel *Pindusi* kerted-is,
 Könnyekkel a' kis *Castalisod* buzog,*
 Gyászol diófád 's *Eridáni*
 Búslakodó jegenyére váltott.

Oh mennyi gyász! oh mekkora változás!
 Hát bünösebb volt Viski sokak felett?
 Hogy még tsoport-bút rajta a' Nagy
 Gondviselő' keze halmazott-meg.

Távozz bal-ítélet! ne fetsegj bolond
 Igéket: itt mérges fogaid' ne fend:
 Távozzatok meszszebb ti Jóbnak
 Sértegető nem igaz baráti.

Szerette Viskit, mint örökös fiát
 Jó Attya, menny 's föld nagy Zebaót Ura,
 Titkos tanátságával homályos
 Kárpit alatt fiait vezéri.

Formálja a' jobb embereket kemény
 Kézzel, nem a' test' kényne szerint nevel,**
 A' próba-pályán szenvedésre
 Állit, erőszakosan szorongat.

¹ Itt Kazinczy F. zárjel közé felkiáltó jelet tett.

* Kertében levő szép kis forrás.

** *Deus bonum virum in deliciis non habet, experitur etc. Seneca.* — Gyöngyösi J. jegyzetei.

Ellenkezöleg vészi-fel eszközit,
 Mellyekkel egy bölts tzélra ki-néz szeme:
 Meg-foszt, hogy inkább többet adjon;
 Hogy fel-emeljen, azért aláz-meg.

Meg-vér, hogy inkább a' fenyték alatt
 Böltsen neveljen leg-derekasbb fiat:
 Mérgest itat, hogy mézet adjon,
 Nyit sebet, úgy, hogy az orvosoljon.

Bízzál Barátom! mert fia vagy kegyes,
 Jó, szent Atyádnak: mennyei kéz vezet.
 Most még homályban látsz, 's nem érted,
 A' mit akart, ezután tudod-meg. (Ján. Ev. 13: 7.)

Hogy, mint setétből hozza-ki fényedet,
 Mérges falatból *hyblai* mézedet,
 Kettős sebedből gyógyulásod',
 Omladozásból-is épülésed'.

Drágább arany légy kintse között, azért
 Tisztit salaktól bölts Urad a' sebes
 Tűzben: Hitednek 's Virtusidnak
 Így betsesebb neme 's árra lészen.

Hát még ama' fő Virtus, ama' szelíd
 Tűrésnek áldott leg-betsesebb neme
 A' próba-tételnek kohában
 Készül-el az hamu 's tűz-műhelyben.

Ezt a' világ és Isten előtt magoss
 Virtust el-érvén, évig emelkedel,
 Ezzel leg-első rangu Hérók'
 Rendibe győzedelemmel ülhetsz.

Im' egyj olaj-kút a' Gileád' hegyin,
 Midőn kesergő Versem alól ki-foly,
 Ebből merítvén *Melpomeném*
 Balsam-olajt sebeidre töltsön.

Mikor Tisztelendő Hegedüs Sámuel Ur egybe eskettettnek kedves Mátkájával Abats Theresiával N. Enyeden 1809-ben.

Áldott Nap! a' kék ég ragyogó szeme!
 Abrontsod utját a' mikoron futod
Szüzben: Szülötted 's hív barátod
 Most ugyan-abba nyomod' követte,

Szüz Jegybe lépett, hol mikor egyesült
 Egy lélek, egy test két Szeretők' hitén,
 Boldog szövetségnek selyemből
 Fontt kötelével övedzi *Hjguen*.

Már Nap vagy-e' hát oh Hegedüs! ihol
 Bé-zár ölbenn eggy okos és nemes
 Szüznek leg-állandóbb szerelme,
 Melly tsak az érdemet, észt betsülli.

Itt állapotj meg *Szüzbe*: kerüld-el a'
Kettőst, Oroszlánt, Scorpiót: öklelő
Baktól, Bikától meszsze távozz:
 Thesia Szüz Jegyed; Ebbe szálj-bé.

Vagy bölts *Apollo'* társa ha vagy, kegyes
Dafnét ölelgetsz. Nem fut előttd Ez,
 Sőt vélléd egyben-kapszolódva
 Ő terem érdemeidre laurnst.

Vagy még *Mincvát*-is ha közelbb akarsz
 Párodnak, im' leszsz mássa Therésiád,
 Tsak hogy sisak nints a' fején, sem
Gorgonos artzulat a' pai'ssán.

Ugy kell. Ez épen, kit Hegedüs szeret
 Párjának, az hol nyerje-meg És az Észt,
 A' Virtus a' Virtust szerentsés
 Párosodással az Ég' Urától.

Az Hit magában szent, nemes és erőss,
 Még-is tsupán egy kénszerítő kötél;
 Nem több, erőszak' vas bilintse,
 A' Szeretet kötelet ha nem font.

E' Párt nem az Hit, sőt Szeretet köti
 Frigyben; nem-is két száj, hanem egyesültt
 Két Szív arany-lántzát kötötte,
 Angyali párosodás' remekjét.

Örök szövetség' angyala fedje-bé
 Őszültt időknek krónika-sorjain
 Ártatlan éltek' bíbor-ágyát
 Édeni tejbe mosott lepellel.

Menybéli harmat hintse-meg ajkokat
 Szentül ki-tisztultt tseppjeivel: holott
 Tsók permetezték, olyan édes
 A' leg-utolszori, mint az első.¹

Terjedjen Erdély' hét kerítésein
 Bennek betses két Név, Hegedüs, Abats:
 Jó-szívüségnek sok remekjít
 E' Nevek egybe-folyása szüljön.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3312.

Cserey Farkas - Kazinczynak.

Kraszna 31dik Oct. 816.

Édes Barátom!

Két igen nagy becsü levcladre most egyszerre tészem meg feleletemet, meljnek oka az, mivel nehány napokig nem voltam itthon. — October 3dikán költ Leveledbül különös örömmel értem, hogy a Csikóval kedvedet lelem — e volt ohaitásom, és már most szerencsét kívánok. Apára nézve Sibói originalis fái, az nagy apja testvér volt a' Caesaral, az anyja egy nállam el holt originalis Arabiai Ménlótul szármozik, kirül a -Török háborúba egy Basát löttek meg, és én vettem volt Oberster Fischertül, a Koburg Herczeg Adjutansatul. Ebbül jó hágó mén Ló válik, ha egyszer evolvalodik mind szépsége, mind ereje. A nyakba nem hib[ás], eleje, hátulja jó, fején az arabság eléggé látszik — nevet adj teczésed szerint nékie, az enyém csak az, hogy szerencsét kívánnyak hozzá.

¹ Ez egész versszak mellé a lap szélére Kazinczy F. kettős felkiáltójelet tett.

Elborzadtam olvasására azon szörnyű esetnek, meljen az a szánásra igazán méltó kis asszony által ment. Ugyan mikor szűnnek már meg az emberek az ész, a szív javallatira kevesebbet ügyelni, mint önnön capritziaik javallatira? A halált megjelenteni képezem, melj igen sokba került légyen Néked. — Kisfaludinak csudálatos szentnek kell lenni; a Te véllé való bánásod azomba mi fényt ad néked ugy is mint embernek, ugy is mint Litteratornak. Azon ígéreted, melj szerint Kisfaludival és Ruszokkal folytatot Levelezéseidet Bibliothecámba le tészed, el kevélyit engemet, kellemetes kötelességemmé teszi pedig a maradéknak érdemes voltok szerint által adni.

October 17kén költ Leveledbe irt kívánságod szerint a Gr. Dessöfynek Bogártelkérül irt Leveledre jegyzéseimet következendőkbe tészem meg:

«Egyedül egy hegy üté ki magát a merre Belgrádot képzelém etc. etc.» (esz a hegyet Wlagaszának nevezik, fenyves, és itt készül az a sok Deszka, sindelj, lécz, etc. a mit olj feles számmal szállítanak Debreczenbe és Károljba.) Erdéjlt Te a Nyiresi tetőrül láttad meg — a mint az emlitet csinált uton balra tértél Nyires felé és a tetőnek élire érteztél, honnan Nyiresre be leitetél — jobbra az ut Hunyadra megy. A mint a Meszes hegyén Perjérül által mentél, leitetél le azon csinált utra, melj Váradrul Fekete tó felé Erdéjbe be megy; ezen ut nevezetik Paiknak — készittette pedig Jósef Császár, és már most romlodozásra juttatta az Erdéj imádot Gubernatora, hogy az ut Hunyad felé a maga és familiája birtoka felé mennyen. — Az Nagy Almás, a Vár ruderaíru csak annyit tudok: hogy az a régi Csákiak Várok volt — ki idejébe és hogy jutot mostani desolalt állapottýára, noha ez iránt tudakozódtam, meg nem tudhattam. A Gróf Wassné Istállójába hány Ló oljan, tudni nem lehet, nincs az oljan regulázott állapotba, mint a Sibói — és a Grófné inkább speculatióra tarttya a lovakot, nem ugy, mint Sibón, hol a nemessebb Lovaglás divatban van. Hol töb, hol kevessebb a Ló, télire van leg több, mikor az auf gestelt iffü Lovak be köttetnek. — Hirschfeld nincsen most meg nékem: éppen Gr. Wassné volt, kitül nem nyughatván, által kellett nékie engednem; hanem a Gr. Wassnak emeltetett oszlop Hirschfeldbül [van] véve az, a mi ottan Hagedorn emlékezetére ál. — Krasznán és seholt e táiba nem fedik olj bolondul a házakot, mint Kalotaszegen — erre nézve az olj

proportio nélkül való fedeleket kalotaszegi fedélnek is nevezik. Kalotaszegnek pedig neveztetik a Wlagasza havas alja, melj Kolosváron innen egy jócska kerületet foglal magába Kolosvármegyébe — lakossai a táinak különössek szokásaikra, öltözetekre, geniusokra nézve, nagyobb részint jó gazdák¹ kéntelenségéből is, climájok és földjek mostohaságára nézve. — Hogy mind a Hallerekről, mind a Csereyekről tudhas: catalogussommal el küldöm Néked a Benkő Transilvaniáját — ebből mind két familiakrül vehetsz tudósítást. Lebrechtért írok Kolosvárra. — A Desőffynek írt Leveled gyönyörű, és örvendem, hogy Hazám ujjabban e képpen lesz ismeretes. A B. Jósika Jánoshoz intézett Epigrammád szép izléssel, valóság érzéssel, nagy lélekkel teljes. —

Én a Csikóval Catalogusomat fel küldöm — egyéb kevésségeimről mit tudjak írni, csak azt, a mit Magad is láttál. Van egy festet és rézre meczett képekből való nem utolsó gyüiteményem. (A Néked meg tevezett két Antoninus Barát fő az olta, hogy figyelmet érdemlette, világosabb helyt ál.) Vagyon egy kis gemmakbul Római, görög és Egyiptusi darabok — Weegwoodbul készült, Lipsiából hozatot urnám, ugyan onnan Volterrabel Wasen, gips Büstének, a Néked is meg tevezet szép régi stilusu Candelabre (Herbarium maritimum), a két Indiakon termő gyümölcsökből kis gyüitemény — tengeri csigákból, ércz és föld nemekből collectio, meljnek nagyobb része külföldi; vannak Hetruriai edényeim; vannak régi Római régiségek, sírhalmi edények, 's e félek. A könyvek catalogussába még nincs két ritkaság: Cardinal Báthory Andrásnak pergamenten gothus betűkkel nyomtatot Breviariuma, és Don Quixotnak első kiadása Spanyol nyelven; eszt nékem a híres Birkenstok fia ajándékozta, hogy Bibliothecámot diszesicse. Vannak régi kéz irások is jócska számmal. — Kertemet láttad, az ahöz tartozó gyüiteményemmel szaporitom naponként, tudod, hogy Hazám számára gyüitöm azokat, valamint mindent a mit csak gyüitök. —

Cancellariusunknak Gr. Teleki Sámuel Exc-nak vettem Válaszszát — imhol közlöm Veled.

A Milgos Urnak mult holnap 12-kén hozzám utasitot ki nyilatkoztatását a kolosvári fő Oskolában Botanicanak tanítása és a végre egy Botanicus kertnek fel álitása iránt — dicséretre méltónak találja az Udvari Cancellaria, de hogy azt nagyobb meg határozással Fel-

¹ Az eredetiben: gazdag.

séges Urunknak eleibe terjeszthesse, szükségesnek ítélte az iránt a kir. Guberniumot meg halgatni, miheljt pedig a Guberniumnak informatioja és opinioja fel érkezik, el nem mulattya a Migos Urnak köz jóra intézet Planumát a lehetőségig segedelmezni, és arra nézve Felsőleges Urunknak kegyelmes resolutioját kérni. Bécs 8dik Oct. 816.

Miheljt vettem, azonnal irtam azon gubernialis Consiliariusoknak, kiktül remélhetem, hogy jól gondolkozni tudnak, és kértem, jó opinioval segedelmezzék jó szándékomat. Meg válik, mire mehetek, unversucht lass ich nichts.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3313.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Novemb. elsőjén, 1816.

Kedves barátom,

Utolsó postával vettem az angyali Lolott első levelét, és, a mint már íráom, az előtt a' Lajosunkét. Az engem nagyon megnyugtatót, mert látom, hogy Te kigyógyultál bajodból, és hogy csak a' szegény Constance szenved. Bár erről is azt hallhassam, hogy elhagyta a' hideg. Ohajtanám, kedves barátom, hogy benneteket örökre kerülne minden veszedelem, minden kedvetlenség. Rajtam az elég nagy mértékben megsokasodott most: Sophiem betegeskedik, én sem vagyok jól. Ritkán éltem kedvelenebb napokat. Prof. Kézy minap itt volt, 's kért hogy ne dolgozzam. Elmosolyodtam tanácsára, 's azt kérdém viszont tőle, hogy nem érti e ő hogy a' dolgozás elveri kedvetlenségemet, 's munkában tartván lelkeimet, azt gyönyörködteti is?

Az estve végig futék a' Dr. Gyarmathi jegyzéseim, mellyeket I. és IX. Köteteimre teve. Mi lenne úgy az én dolgozásom, ha az ő igazításai szerint változtatnám-meg a' mit dolgoztam. Azt írja, hogy az ő personale, az az reale, 's igazat mond. De következik e innen, hogy rosszul van mondva:

Nem gondolok *vele* = azzal.

Neki mentem a' víznek.

Hozzá fogtam a' munkához.

Légy *rajta* az az légy *azon*, hogy ez 's ez megtörténjen.

Láttad e már a' Berzsenyi Verseinek újabb kiadását? 's mit mondasz a' Helmecezi Értekezésre? Addig üzzük a' dolgot, hogy végre kisül hol kell megállanunk, mert valljuk-meg, szégyenlősködés és hamiskodások nélkül, én magunkról nem hiszem hogy itt vagy ott tovább ne mentünk volna mint kell. Emberek vagyunk mi is. De mi bizonyosan az igazság felén állunk, a' Neologismusok ellenségei bizonyosan a' másik felet:

O barátom, miért nem írhatom én Erdélyi Utazásomat a' te szobádban, hogy vezess a' hol vezetőre van szükségem! Kérlek, segéj-ki bajomból, 's írd-meg késedelem nélkül:

1.) Micsoda ház az a' hol Gróf Teleki József Gubern. Consil. Júl. első napjaiban lakott? Ott, a' mint a' kapun bemenénk, bal-kézre valamely Inscriptio áll, 's abban a' *péntek nap* sokszor fordul elől. Ezt azért kérdem, hogy felírhasam.

2.) Melly nyomtatott munkában áll a' Károlyvári templomban álló Hunyadiak Sarcophagusának Inscriptiója? hogy azt elmondhassam?

3. Hogy hívják azt a' helyet Vásárhely és Szent Benedek között, a' hol a' Toldalagiak laknak?

4.) Mit lehet elmondani a' Teleki László vagy József Bibliothecája és Naturalien Kabinetje felől? hol áll az? és melly háznál?

5.) Híreket a' Kolosvári Magy. Theáter felől.

6.) Híreket Simon Kőmetsző, Schmelzer Kőfaragó, 's Nagy Sámuel Rajzoló Prof. felől. hol születtek? mikor? 's Simon miolva van Kolosvártt? Nagy Sámuel ki fizeti? a' Collegium e vagy a' Város?

7.) A' Gubernium épülete hol áll? hol tartatnak az ülések? hol az Archivum? hol a' Diaetái ülések?

8.) Kinek hívják azt a' Festőt, a' ki a' Lajos képét festette? Avellarius vagy Avenarius? 'S mi ő? Francia és Olasz nyelv mester?

9.) Ki tanít festést, ki szabdalkozást, ki lovaglást?

Buczynak ezer meg ezer idvezlést. Kornis, tudom, Vásárhelytt van. Hát Buczy hol lesz? Kelement köszöntsd; őneki egy csomó könyveket küldök. Élj szerencsésen, kedves barátom, 's öleld a' kedves Lajost.

Mélt. Kenderesi Urat tiszteld forró tisztelettel.

El ne feledd, kérek, megírni nekem még pedig első leveledben, melly darabja az Fügernek, a' melly a' Lajos szobájában függ, és a' mellyet Nagy Sámuel tuschba copirozott, szállani akarok róla.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3314.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Imádott leányom, barátném, mindenem!

Nagy gondoktól szabadíta-meg Nagysádnak rég óta nyugtalansággal várt levele, mert ebből látám, hogy Constance-on kívül mindnyájan egészségesek, 's ezt a' kedves barátnénkat is csak a' hideg leli, melly nagy baj ugyan, de nem veszedelmes, 's olly fiatal korban nem káros. Bár azt mondhassa Nagysád első levelében mellyet atyjához és leányához fog írni, hogy Constance is teljesen felépült. Csak az őszi Andrásfalvának rettenetes hegyei közt öszverekedt ködök Nagyságtokat mind el ne betegítsék. Igen is, imádást-érdemlő igen jó Lolott, Andrásfalva nekem a' Nagyságtok' emlékezete által sem válhat széppé; rútabb helyet gondolni sem tudok, mint szebbet nem, mint Dédács és Némethi. Én Nagyságtokat mindig e' két helytt fogom képzelni még midőn ott nincsenek is. Nem képzelheti Nagysád, melly öröm volt nekem kinyomtatandó Leveleimet ott írni, a' hol Dédácsot és Némethit festettem, 's azt a' szép sétalót a' Sztrigy és Maros között. Gyönyörű hely! Oh maradjon rajta sokáig emlékezetem! Azért óhajtom azt, mert ez egyesülve van a' Nagyságtokéval, a' mi Lajosunkéval és a' mi Döbrenteinkével. Jobb lelkek egy csoportban a' nap alatt sincsenek.

Feleségem testvére, D'Ellevauxné Novemb. elsőjén jött-fel hozzánk, 's férjét mindennap várom utána. Szalárdon múltott Csáky Antalnénál négy hétig, 's onnan Anacsra jött a' Csákyne testvérehez és a' Kázméri Sógorasszonyunkéhoz, 's három kocsit egygyütt tette meg az utat, hogy a' haramiáktól annál bátrabbak lehessenek. Nem volt semmi bajok; de épen tegnap vettem levelet, hogy midőn Szűnyog Farkas Úr a' Diószegi szüretre lement, öt kocsival, mert veje is vele volt, 's Consil. Leszkaynak két Kisasszonyai, a' haramiák reá ütöttek, puskákat szegeztek a' férjfiak mellyeikre, 's minden kocsiból kifogtak egy egy lovat, 's elvették arany óráikat, 's talán

pénzeiket is, 's elillantottak. Rettegek, mi történhetett volna velem 's leányommal, ha Károlyból Debreczen felé jöttem volna.

Vette e már Nagysád az én Sophiem levelét? Arra kérem, hogy fogadja-el szeretetét, 's tekintse őtet is azon kegyességgel a' mellyel férjét és leányát tekinti. Az én képeimet és a' Zseniét most várom Dónáttól. Mind ez mind az indulni fog Nagysádhoz dilizsánszon, mihelytt eljő.

Édes Lolott, én hét eggyeránt osztozó testvérnek vagyok egyyike, és még is osztályomban egyy szót nem tettem, annál inkább nem játszottam ravasz játékot. Pedig sorsomat elrontották szenvedéseim. Mondja-meg nekem Nagysád, mint lehet rútat tenni? Én készebb volnék koldulni mint csalni. Érti Nagysád, hogy ezt miért mondom; azért mert szánom a' Grófnét, kinek bajt csinálnak ok nélkül. Éljen szerencsésen Nagysád.

[K. és h. n.]

Kazinczy.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3315.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Széphalom, Nov. 4-ikén 1816.

Kedves barátom!

Ennyi baj, ennyi gond, ennyi munka, ennyi levélírást közt nem emlékezem, feleltem e leveledre. Én rajtam sokszor megtörténik. Ha már feleltem volna, halld újra a mit képeddel eltölt lelkem mondat.

Leveledet elolvastam feleségem előtt, hogy Téged ő is ismerjen, szeressen. Barátom, te nagy reményekre neveled; a természet neked sok ajándékot ada, Döbrentei pedig szívesen igyekezett használni azokat. Most mingyárt belépsz azon esztendőbe, a mellyekben a hazának tudni kell, hogy te vagy, és hogy Anyád és Nevelőd nem ok nélkül vesztegették reád gondolataikat, hogy Wesselényinek és Farkasnak társasága neked is használtak [!]. Bizzál magadhoz, s mutasd meg a világnak, hogy magadhoz bizni van okod. Könyvcsinálás nélkül is lehet azt mutatni, s téged csillagzataid talán más célra vonszanak. Lesd ki magadban, mire hivatál, s tedd a mit ez a vizsgálás parancsol. A nagy ember mindenütt nagy.

Ma Lolottnak nevenapja van, s Zseni egyget álmoda hozzá a

nélkül, hogy tudta volna, mely nap ez. — Küldd által neki ez idezárt levelét.¹

Én erdélyi leveleim irásában minden nap tovább haladok. De azokban felette sok a hézag. Kénytelen leszek azt csak ezen hézagok kipótlása miatt is beküldeni Döbrenteinek, mihelytt a Munka készen lesz. Bár azt Erdélyben dolgozhattam volna! S bár Leberecht Geographiáját elhoztam volna Döbrenteitől.

Csókold ezt a kedves barátunkat, édes Gyulaym, csókold Buczyt és minekutána Farkas már nincs közöttetek, a kis Kelement. Buczy Professor leve-e? s hol van? Szent-Benedeken, vagy köztettek? Ide teszem munkám előbeszédjét, de a mihez talán még jó valami.

Magy. Ország nem ismeri Erdélyt. S megszokván, hogy csak arra tegyük útunkat, a merre nekünk a nap enyész, feledjük, hogy Erdélyt egy velünk testvérnép, hogy Erdélyt nemzetünknek egyik fele, s egy nevezetes és némelly tekintetben nálunknál boldogabb fele lakja. Én magam is Zsibónál és Krasznánál nem voltam soha beljebb. Érzettem vétkeket, le akarván azt mosni magamról, s ez idén Jún. 11d. útnak indultam oda, s az a teljes 3 hónap, melyet útra fordíték, életemnek legszebb szakai közzé tartozik. S a mit láttam, elbeszélem az Olvasó közönségnek s Levelekben beszélem el, hogy így némelly apróságot is legyen szabad elmondanom, mellyek az egész közönség elébe nem tartoznak és más alakban el nem fogtak volna mondathatni és mégis némelly Olvasók előtt mind most, mind a később időkben, igen kedvesek lesznek. Bár ez közzülünk sok másokat arra indíthasson, hogy azt a tiszteletes földet megtekintsék, bár ez némelly balitéleteket, mellyekkel ők emitt-amott terheltetnek, rólok elfordíthassa! bár ez őket és bennünket a kölesönös atyafiságos szeretetre gyúlaszthasson!

Erdély velem azt tette, a mit ritka Erdélyivel tenne az én szorosabb hazám s én Erdély eránt örökre le vagyok kötelezve. De halámat örömet elválasztom azon tisztelettől, mellyet ez a föld tőlem, a hála érzésein felül is, érdemel, hogy ez annál tisztább legyen. A mit én tapasztalék ott, más is fogja tapasztalni, csak azon érzésekkel jelenjen meg az Erdélyieknél, a mellyekkel én léptem közzéjük. A Pro és Contra minden nemzetnél feltalálattik, úgy

¹ Valószínűleg az előbbi szám alattit.

monda Yorick öreg Tisztje; s a ki nem kívánja, hogy minden úgy legyen másutt mint nálunk, az kevés dolgon fog felakadni. S még kérdeni szabad ha ez így jobb volna-e?

Fügernek melly darabja az, a melly szobádban függ Prof. Nagy Sámuel által copirozva? Ezt elmondom Utazásomban, és így kérlek vagy te, vagy Döbrentei, írjátok meg. Nem emlékezem többé melly darabja. Meglehet, hogy Nagy Sándor, mikor az orvos üvegét kiüríti.

Prof. Nagy Sámuel hol született és mikor? Mint kezdé, és hol rajzolás tanulni? Mikor ment fel Bécsbe, mikor jött le? Czetter Sámuellel volt-e szövetségben? Most ki által fizettetik, s mely ház az a mellynél tanít? Kiknek hívják azon Deákjainkat, a kiknek nála láttam Calligraphiai specimeneket?

Báró Dániel Istvánné Exc. kicsoda vezeték és keresztnéve szerént? Ki volt első férje, ki a második? s ettől s amattól kik gyermekei?

Kinek hívják azt a festőt a ki a te képedet festette olajban? Avenárius, vagy Avellarius, vagy hogy? — Bár ez által Döbrenteink is festetné magát. Jól talál s nem csinál az arczból etrange arczot. Az én képem és a Zsenié Lolottunk számára most jó Donáttól hozzá, s mihelytt elérkezik, mingyárt megyen hozzátok. Barátom, minden embernek le kellene magát festetni, mihelytt jó festőt kap; mert minden ember meghalhat. Pataki Mózes fiatal ember volt s melly szerencse, hogy meg van képe!

A Pesti Tudom. Gyűjtemény számára beküldém Manicheusi Epistolámat, mert egyebem nem volt, s Trattner kért, hogy adjak valamit. Az Erd. Muz. V. füzetét még nem láttam.

Nagyon kérem Döbrenteit, ne késsen nekem ezen kérdésekre felelni, s Simon kőmetszőnek tegye papirosra Biographiáját, ha csak hűsz sorban is; hol született, hol tanult, mi olta van Kolozsvárt? Mi nevezetes dolgokat dolgozott?

[Megjelent a «Gr. Gyulay Lajos Naplótöredékeiből» (1874) cz. mű 220—223. lapjain.]

3316.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 4. Nov. 1816.

Mein theurer geliebter Freund,

Nehmen Sie dieses Schreiben als den innigsten Glückwunsch zu Ihrem Namenstag und zu Ihrem neuen Leben in Carlowitz an. Segen in Fülle überströme Sie, er möge Ihnen die Schläge des Geschicks ersetzen, den [!] Sie in Oedenburg und nirgends mehr als in Keszthely gelitten haben. — Unsere Amélie ist gesund und führt sich gut auf. Glauben Sie nicht, dass ich Ihnen jetzt oder hinfort unwahre Nachrichten ertheilen werde. Sie äussert Talente, Lust zum Lernen, selbst dann, da sie niemand zum Lernen aufordert. Maliz haben wir in ihr noch nicht gefunden und glauben auch nicht, dass wir hinfort finden werden. Hang zum Geitz zeigte sie gleich in den ersten Tagen; sie wollte nicht erlauben, dass irgend ein anderer ihr Buch oder was immer anrühre. Sophie schenkte ihr ich weiss nicht was, doch nur unter den Bedingung, wenn sie gegen andere eben die Gefälligkeit haben wird, welche sie von andern fordert, und das Geschenk und die Lehre hat sie ganz umgeändert. Einst stiess sie eine der zwey Bónis, und als diese sich wehrte, so biss sie sie in die Hand. Die Sache geschah vor allen andern, und wir fragten sie in ihrer Gegenwart aus. Nun sollte sie in einen Winkel, der Arrest heisst. Sie weinte, sie flehte. Meine Frau stellte sich unerbittlich. Als sie fortfuhr, ward sie dispensirt, und seit der Zeit gab sie keine Ursach zur Klage. Auch ist sie eitel, als Kind. — Nicht war, ich bin hier die Schönste? fragte sie ihre älteren Gespielin[en]. Man gab es ihr lachend zu, und sie ward lachend gestraft; ein Mahl rieb sie sich mit Gummi elasticum und glaubte dadurch röther gefärbter zu seyn. Wir sagten ihr, sie sey sehr roth, zu roth: aber zur Strafe, dass sie schöner seyn will, als ihr die Natur zu seyn befahl, sollte sie die Röthe nicht wegwaschen. — Ich wünschte mein theurer Freund, alle Fremden sollten so seyn, als es Malie ist.

Als Sie weg waren, hat sie nicht geweint; Sophie sagte ihr, Ihr Vater sey auch ich, und von jetzt ich. Aber einige Tage nach

einander rief sie immer Sie mit Weinen, bis wir merkten, dass dieses nur dann geschah, wenn etwas anders geschah, als sie wollte. Da dieses auch so nicht geschah, und wir ihr sagten, dass es darum nicht geschah, weil sie falsch war, blieb das Weinen ganz aus. Sie wollte auf den Wagen, so oft jemand ging oder kam. Ich nahm sie in die Lese nach Ujhely, und das ohne den [!] fremden Kindern, und sie ist befriedigt. Amelie ist wirklich ein sehr gutartiges Kind, aus dem alles werden kann.

Ich lebe jetzt Tage, die mir ungenossen verfliegen. Möglich das dieses ein körperlicher Zustand ist. So war es selbst dann schon, als Sie hier waren. Ich erwarte die Wiederkehr ruhig; dann ist mein Geist froher, freyer, und ich will ersetzen, was jetzt nicht geht. Auch meine *Briefe aus Siebenbürgen*, das einzige Geschäft, das ich jetzt vor mir habe, geht nicht so wie ich es wünsche, und ich besorge, dass mir manche Erinnerung schwinden kann.

Die Räuber in dem Szaboleser Comitai treiben ihre Gräuel noch immer fort. Herr von Szúnyogh, Schwager des Vice Palatinus Péchy, ging mit fünf Kutscher in die Lese von Kóly im Bihar Comitat. Es waren mehrere Herrschaften, die den Gang machten, um so sicherer zu seyn. Sie wurden überfallen; man legte Pistolen an die Brust der Herren und der Diener, spannte aus jedem Wagen das beste Pferd aus, nahm ihnen Sackuhren und Geld weg, und gingen ihren Weg. Dieses geschah vor etwa zehn Tagen. Ich habe die Nachricht von dem leiblichen Bruder des Schwiegersohns des Herrn von Szúnyogh. — Leben Sie wohl geliebter Freund. Ich erwarte mit Ungeduld Ihre Nachrichten.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3317.

3317.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Bodog ember kij kegyet
leneknek tanachyaba ne
m yarth! ees ky býneseknek wta

¹ Rummy K. Gy. jegyzése: In Hormayrs Archiv steht ein lobpreisender Auszug der Berz. Abhandlung über die Bauern in Ungarn. Ich habe K[azinczy]s Rec. zur Widerlegung eingeschickt.

ha nem allóth! ees kÿ weşedelmnnek
zekenbe nem wlt.

De w akaratiya wrnak terwenije
be' gondolkodÿk w nekÿ terwenije
be' eÿel ees napal.

Ees lezen mykeppen folÿo vÿznek me
llette ÿlteteth fa kÿ w ÿdeyebe ad
ya w gÿemwlcheth.

Ees w lewele el nem hwl' ees mÿ
ndeneketh tezen bewlteth
nek.

(hajlat = hajlék)

Holwul eletted allapom. Cras.

wÿgaz meg = wÿasztalj m.

kenÿemel* leplemeth megharmatozom.

Meghaborwlt een szemem meregtwl.

ÿgen zorgalmatost zegÿenÿek

Mykorth. eÿellenemeth.

ÿgaztalansagomath. (!) igazságtalans.

eÿyembe. (egyetembe.)

menendes wagÿok chodulatws lako

dalmnak helyere. orzagly — (országly)

kÿlemb kÿlemb. (sine *föle*. Debr. Gram. ellen.)

Alapeek kÿralne azony the ÿgod

felel belenus aranyas eltezethbe.

Elfeledÿed. Ayandok. Kazdag

Ees bel mennek kyalnak lako

dalmnaba. Ees bel telÿesehed.

fÿÿgÿelmemeth. Megfegÿlek tegedeth.

mewetnek.

hatalmazoth. (hatalmaskod.) Menÿbelel

tekynthe embereknek fÿjajra hogÿ

lathnaya. holoth nem wala

felelm. nap nÿwgodason. Zamo

rwsagh. Een zepesgemtwl en

fetemeyen zakadanak en hwsom

hoz. Bodog ember kÿ fely

* könnyemmel sine van. Beregszászi ellen. — Szemere P. jegyzete.

Wrat ees parancholatyaba
 ygen akaratws Epwltelik.
 finit' psalteru Anno domi 1539.¹
 x. frēm paulum de papa.¹

Véglére teljesíthetém Kedves Uram Bátyám kívánságát. Pestre szombaton délután értem, 's akkor napomat csűrömhez tett vásárlásaim 's szekereim kiküldetése foglalak el; estve Vitkovicsnál voltam; ő Bánatban státuál. Vasárnap reggel Horvát Pistát látogatám meg. H. [a] Tud. Gyűjteményhez Diplom. értekezéseket készít: mutatá. Láttam újonnan szerzett könyveit is: láttam azokat is, a' miket ő az Uram Bátyám autographiai kincsei közé gyűjt, mint Palat. Józseftől két Handbilliet az Orsz. Biróhoz a' zürzavaros időkben, Praytól 's egyebektől írás — egyebektől, mert én elfelejtém, kiktől. Engemet Virág Száz. II. Kötetével ajándékoza meg. Innen Budára Virághoz menék. Szívesen fogadott. *Ezt én másnak nem mutatnám*, mondá V. mikor a' Hunyadi László tragoed. felolvasá. Az egészen, gondolatról gondolatra, a' Bessenyey munkája után készült. 'S *nincs ezen dolgozás Virág érdemén alól?* kérdém, 's mosolygott. A' Drámákról beszélénk; 's a' Handlungról benne. Virág Senecát említgeté, 's a' jambusokat. Megajándékoza Horat. leveleivel 's fabulájival, melly utolsókat ő *Költeményeknek* nevezi. Nem érti V. a' mi Jambusainkat, a' Kazinczyéit, 's úgy látszik hogy értetni [!] sem akarja. Emlitém Kisfaludy Hunyadyját is: V. hallgatott, pedig Vitkovics előtt káromlotta. Értettem a' hallgatást, sőt értem az egész fogadtatást. Az a' szertelen öröm-mutatás azon, hogy *Uraságomat* láthatja, 's köszönete azért, hogy több ízben keresém 's nevemet ajtajára feljegyzém, azon declaratio, hogy *tragoediáját másnak nem mutatta volna*, 's mind ezek mellett e' bizodalmatlanság 's tartózkodás! Ő más hozzám mint eddig. Uram Bátyámról nem emlékezett, mint az előtt mindég, mindég! Délután Kultsárra jött a' sor. Képzellheti Uram Bátyám nyílt karjait 's complimentjét elfogadásonkor. Környülményeim tudakozá a' gazdaságban: mondék holmit. Irok e még? Igen, olykor. Vendége jött 's egy Nápolyról szálló német munkácskát ada által, hogy mulatnám magamat, míg ő a' más szobában dolgát végzi. Bejött 's polit. tárgyakat kezdé: én a' Literaturába léptettem által. Verseghy *della*

¹ E két sort Szemere az eredetihez hasonlóan gót betűkkel írta.

Crusca társaságot akar állítani, így beszéllé K[ultsá]r. Hogyhogy? *Grammatikáját Nyitray által iskolai könyvvé tételé* 's talán Czinke is az ő szolnokiságát tartozand tanítani. V[erseghy] még többet akar: parancsoltatni a' Consil[ium] által, hogy a' javallással megkoszorúztatandó Grammatika szerént írjon minden Iró, és így az övé szerént. Ezek segédtársai Verseghynek: Prof. Varga, Ságbi, talán Virág, talán Kisfaludy és Takács és Horváth András és Pápay, a' főfő pedig Nyitray a' Consiliumnál. Verseghy ezt és ezeket elhittette hogy a' Helmezcismus, Kazinczysmus a' Révai philol. principiumainak következtetjé; 's így a' Folnesics és Vandza szokatlanságai is onnan. A' Révaianismusnak pedig nem lehet hathatósabb czáfolatja, mint Verseghy principiumai. Bár Uraságod recenseálná! Most, most kellene! Ígértem: talán. Látja e Uram, unde derivata clades? A' parlamentomi modestiájú ember végre okádja epéjét; 's elég nemességgel, lappangva 's orzással! Mondja K[ultsá]r, hogy Verseghy megküldé Grammatikáját 's K[ultsá]r ezt írá a' Kézírásra: antiquam cramben recoquit 's folyvást ez után németül rövideden e' tónban. Tóth Laczi már megkeresztelkedett. Ezt Kultsártól is, Horváltól is hallám, 's azt hogy Tóth Aestheticán dolgozik éjjel és nappal. Sok beszélgetéseink alatt setétedni kezdett, 's előkérém a' Pápai Zsol-tárjait. Szolgált vele, 's ő olvasgata, én pedig a' Mss-t jegyezgetém, a' mint jegyzéseim mutatják. Kértem Gotsched Gram[matiká]ját. Más napra ígérte 's ebédre invitált. Én ma 12d fél óraker elvégzém dolgaimat, 's a' cseléddel, ki kérdezni jött, az alkalom érettem mikor jőjön? (NB. Virág mostani verseiben jöVj, jöVjön-t ír) megindultam gyalog, 's délután negyed fél óraker már hon valék, jelentvén utamban Kultsárnál, hogy jönnöm kell. De Gotschedet tehát látni fogom. Kijegyzem mik voltak gáncsai, mellyek Adelung idejében gáncsok lenni megszűntek. Így fogok cselekedni Adelunggal is. Arra emlékezni fog Uram Bátyám is, hogy Adelung a' Magazinjában Ueber den Styljében * is gáncsolja azokat, kik ezen archaismusokkal élnek: weilen pro verweilen, *hehr* 's egyebek, mellyekre most nem emlékezem, de a' mellyekkel most minden él. Így gáncsolja Adelung az *auffer*-rel csinált szavakat is. Minap Göthe Eugeniájában az *aufferbauen* szó juttatá ezt eszembe. A' neologismus apologiájában nem lesznek haszontalanok az illetén datumok. Közleni fogom Uram Bátyámmal.

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám! Péczel, November 4d. 1816.

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

* über den Stil. — Kazinczy F. jegyzete. Göthe's Eugenie

3318.

Kazinczy -- Horváth Ádámnak.

Széphalom Nov. 8d. 1816.

Kedves barátom,

Imhol a' kívánt kép. Trattner metszeté egy rossz Metszővel, mert ez olcsón dolgozik. Én így is örvendek hogy metszve van; sok jó ember örülni fog rajta, hogy a' nagy embernek képét láthatja.

Láttad e, barátom, azon levelet, mellyet Kisfaludy írta Ruszeknek April. 14dikén? A' dolog ez. Szükség hogy te mindent tudj; 's úgy ismerlek, hogy fogod venni hasznát, midőn azt látandod, hogy az ártatlanság bántatik. A' bántásokkal nem gondolok: de azzal gondolok hogy reám fognak holmit a' miről sem hírem sem tanácsom.

Midőn a' Mondolat kijöve, egy valaki, kinek nevét sem hallám az előtt, megküldé azt nekem postán, 's megírá hogy azt Somogyi Gedeon írta. Minden mutatta hogy azt nem írta Kisfaludy, de azt is minden mutatta, hogy azt nem maga írta Somogyi. Ugy is volt: Takács Fő Notar. Úr meg vala kérve, hogy írna Előbeszédet a' Mondolathoz, 's ez azt nem cselekedte, mert a' Munka nem is Munka. Ezt Takácsnak szájából tudom. Én, ha ilyenre voltam volna megkérve, nem csak nem írtam volna Előbeszédet, de ellenzettem volna is a' Pasquill kiadását, 's ha nem engedtek volna ellenzésemnek, tudtára adtam volna a' Megbántottnak, hogy ellenzettem. Takács és Kisfaludi olly barátok, hogy a' mit az egyik tud, a' másik is tudja. — Ezekhez azt vetem, hogy Somogyi engem olly oldalokról is illet, a' mellyeket ő nem tudhatá [!] felőlem; 's innen természetes hogy azokat neki ollyan sugdosta, a' ki tudta. De hadd ne magyarázzak mindent és hadd ne ragasszam egyjüvé ideáimat. Tedd azt te magad.

Én a' Mondolatot alacsonyságnak néztem, de soha sem kísértetem az a' gondolat, hogy reá csak egy betűt is felcljek.

Meg nem foghatám, hogy lehet így az, hogy a' ti Pannoniátokban az egy Berzsenyin kívül egy fej sincs, a' ki akkor még szabadosnak nézte volna a' Nyelvrontást; mert hogy azt a' közönséges ember kárhoztatja; azon fel nem akadtam. — Nem

hogy személyem nyerjen, hanem hogy ügyem segéltessék, Pápai Prof. Márton István Urnak is, Ruszek Apát Urnak is írtam, 's kértem, hogy a' Nyelv ügyének fognák pártját, 's midőn jobb főkkel lesznek, mondják-el a' mit ítélnék. Eggyike sem felele, 's kevés idő mulva egy levelet vevék, hogy Ruszek Úr Pápán volt, 's a' Professorokkal etc. etc.

Azonban Szemere írja, hogy Ruszekkel öszvetalálkozott 's R. neki azt mondá hogy akkor is voltak a' Mondolatnak exemplárjai ládájában, az az akkor is osztogatta még. Szemere hevesen azt mondá neki, hogy a' ki a' Mondolatot terjesztgeti, az nem lehet becsületes ember. Írá Szemere azt is, hogy annyi már tudva van, hogy a' Mondolat árkusait Ruszek corrigálgatta a' 'Typhetha' hibá-jitól. Én hallgattam 's a Pasquillt épen úgy néztem mint Izsák Sámuel nézte a' Dieta alatt az ő ellen írtat megvetéssel és teljes nyugalomban.

Ruszek a' Keszthelyi Gróf asztalánál osztogatta-ki a' Vendégek között a' maga Philos. Munkáját és a' Mondolatot, mint Apát Urnak két Munkáját. (Ezt mondá az osztogatásra rendelt ember) 's Gróf Festetics azt mondá, hogy az ő kegyelmeit Ruszek az által is érdemlette, mert a' Mondolat által nagy szolgálatot tön a' Nyelvnek.

Szemere és Kölcsey Anti Mondolatot írtak. Mind arra a' mi becsületes embernek szent, esküszöm, hogy mind addig nem tudtam mit írtak, míg a' Munka kijött, 's én még csak nem is tanács-lottam hogy írjanak.

Ruszek ekkor azt mondá Ruminak, hogy bánja hogy köztte és közttem kedvetlenség adta elő magát, 's Rumi megírta nekem hogy a' Ruszek indulatja szelidre vált.

Én azonnal nyújtottam neki jobbornat, kértem, feledné a' mit csinált, mert én semmit nem csinálván, semmit nem felejtetek. Sőt arra is kértem, hogy Kisfaludit mint jó ember és mint Pap engesztelné meg. Azt felelé, hogy ő békélni tudásban más által magát nem engedi meg győzteni, elfogadta jobbornat, bizonyossá tevé hogy ő barátom akar lenni, noha vannak, a' kik azt mondják hogy ez csak kelepce, 's ő az én *characteremet nem ismeri* (hogy tetszik neked ez?) ő tehát jól akar lenni velem, de Kisfaludi csak neve.

Én bizonyossá tettem, hogy engesztelő levelem nem játék: egyéberánt kértem hogy Kisfaludit engesztelésével többé ne ingerelje.

Ekkor Erdélybe mentem. Midőn vissza jöttem onnan, asztalo-

mon lelém egy jó ember levelét, a' ki szóról szóra leirá számomra azon levelét Kisfaludinak, melyet ez Ruszekhez írt Apr. 14d. 1816. — Ruszek azt velem nem közlé, de közlé másokkal, sőt a' Festetics György Archivjába letette az Originált, 's meg engedte hogy mások párvját vegyék. — Ime barátom, ő nem tudta higyen e characteremnek. Nekem nem kellett volna az ő characterének hinni. — De hidd-el ez a' bánás nekem triumphus.

Olvassd-meg kérlek Kisfaludinak e' levelét. Az 11 lap sűrűn írva. Azzal vádol, hogy magam kürtölök magamnak kivált a' Német Ujságokban, 's ez a' legistentelenebb rágalmazás; én sem személyemet sem dolgozásaimat soha sem magasztaltam sem a' Német Ujságokban sem másutt. Hogy én imádókat szerzek magamnak a' kik tömjénezenek etc. Báróczi egy nevetséges bolond volt, a' kitől ő semmit nem tanulhatott, Daykának még dajka kellett volna, 's én reá fogtam hogy ő laistromozta Himfyjét, holott Takács, hogy én reá fogtam hogy ő Kámon született, holott Téten. Mintha laistromozni 's Kámon születni szégyen volna, 's én ezeket itt tudhatnám, 's én nem tartoznám hinni a' híreknek, míg meg nem czáfoltatnak.

Ezeket csak pro notitia vedd. De arra kérlek, hogy ha előtted is mondja valaki, hogy magam kürtölgetem magamat, mondd, hogy hazud a' ki ezt állítja. Élj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3319.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón Nov. 9kén 816.

Kedves Barátom!

G. Bethlen Imréék a' minap bé tértek hozzám, — Sibóra mentek, énis által menék tegnapelőtt, — Tégedet igen szivesen emlegettek: azt mondá Imre hogy őis ir neked.

A' házasság, a' mint látom, tsak meg leszsz, de nem mindgyárt. A' telet Miklós M. Vásárhelyen tölti, a' Királyi Tábla mellett. E' nem rosszsz gondolat, ámbár nem mindennek tetszik.

A' Tokaji aszszuszöllőbört nem vehetem meg egészszen, mert úgy fordúlt a' dolgom hogy egy Jőszágot kell ki váltanom, 20,000 forintot kell le tennem; hanem 12 vagy 15 butelliát (de ugyan jó legyen!) végy számomra, ird meg az árát, 's aztis ird meg hogy

hová tegyem le a' pénzt? 's mennyit? Conventió s pénzelis ki fizetem ha akarod, oda a' hová rendeled; — téged pedig arrais kérlek hogy azt a' 12 vagy 15 butellia Tokajit petsételd bé, tsináltasd bé egy Ferschlagba, 's küld fel Vajna Antalnak Bétsbe, és ird meg két rendel röviden hogy *én küldöm, mint jó barátomnak, 's tsak azt sajnálom hogy most keveset küldhetek*: többet ne irj.

Meg engedgy hogy evel a' tsekélységgel fásasztlak! talám a' több részénekis találkozik vásárossa, engemet most cz a' Jószág váltás gától hogy egészszen meg nem vehetem: az a' jó barátom pedig, jöllehet reá nem szorúlt, szívességemet kitsinyben sem veti meg.

Már a' fiamis annyira erőssedett hogy hólnapután indulhatok; menyek elébb Vásárhelyre, onnan Háromszékre, 's talám Csikbais, mert a' Felsőes Udvar reám bizván a' Limitanea Militiának a Civilis Statussal való viszzongásai iránt az Investigatiot, abban járn kell, 's leszsz elég unalmas fáradság.

Újságokat írnek neked, de itt semmi sint. A' Feleségem 's a' leányom, a' kik Tégedet velem együtt szivesen emlegetnek és gyakran, köszöntetnek, 's a' Te nagy érdemü Grófnédatis velem együtt tisztelik, a' ki a' Brassai postán, per Clausenburg leveledet várván, változhatatlanul vagyok

igaz barátod
Cs. M. mpria.

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur François de Kazintzi Assesseur des plusieurs Comtéés d'Hongrie. per Debretzin — Ujjhely, à *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3320.

B. Lakos János — Kazineczynak.

Lincz Novemb. 9d. 1816.

Engedd meg, kedves Barátom, hogy azon meghitt hangon szólítsalak, melyre magad méltóztattál akkor, mikor életem még remény volt. Sok idő tölt azóta, de sajnálva érzem, hogy a valóság a várásnak meg nem felelt. Minden arra mutatott hajdan, hogy a hazai literaturának bennem új segédje támad. De életemnek neme,

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

a nyugalomnak tölem mindig messzelése nem engedték, hogy magamat úgy kimívelhettem volna, mint kinek kinek szükséges, a ki azon szép dicsőségre számot tart. Nekem kisdéd eróm tudásába megkell elégednem azon minden hazafival közös érdelemmel, hogy hazámat szeretem s a literaturát mint a haza magasztaltatásának főbb forrását tekintem.

Mind e mellett is több esztendőök előtt, midőn Itáliát elhagytam, némely rajzolatokat tettem papirosra, a melyekből végre mint valamely egész, Szekfalvy Lajos származott. Írtam, — mert a belső ösztönnek ki kelle magát mondani szóba és képekbe; írtam, — mert nékem, mint mindennek, egy világ nyílik fel, midőn a valóság oly kimért, oly száraz és a phantasiát oly egészen kitiltó. Magyarúl írtam pedig, mert magyarúl érzek és érzésemet földemmel megosztanom legholdogabb. Midőn elkészült Szekfalvy, kívántam azt véled, Kissel és Kisfaludyval megtekintetni, és ha ízlésteknek megfelel, közrebocsátani.

Esztlendeje elmúlt, hogy azt Kis néked megküldötte, s tudtomra adta a mit néki írtál, hogy szándékod újra dolgozni. Igen örültem vettem azt a hírt, nem mintha ajánlásodat elfogadhattam volna (hogy t. i. a te kidolgozásod után az én nevem alatt jöjjön ki), hanem mivel például és remekül szolgált volna nekem, mint mit kellett volna előadnom. De úgy tetszik, édes Barátom, hogy ezen szándékról vagy megfelejtkezéssel, vagy lemondottál. Sajnálnom kell, ha így van, mert vesztek véle. De ha így van is, arra igen kérlek, méltóztassál legalább becses ítéletedet velem közleni, és a nálad lévő irományt Kis barátunkhoz a hozzám küldés végett visszaütsíteni. Némely ismerőseimmel kívánnám azt közleni, nincs pedig itt semmiképen módom a nálam lévő skártétákból azt újra leiratni. Én tudom, mi akságba [!] került annak, mely nálad van, Bécsbe leiratása, s pedig mégis tele hibákkal.

Minden levelem, mely Kishez megy, rólad tudakozódik, de Téged magadat, a ki egészen a tudományoké vagy, nem mérészeltelek megszólítani, igen tudván, hogy becsesebb időd, mintsem azt az én semmiségeimre vesztegethetnéd. Egyébiránt is, minden a mi Tőled kijön, felkeres engem, akármely országba légyek is, és így dicsőségnek fia, Te, nékem mindig és mindenütt jelen vagy. Örültem mutogatom a nem értőknek is, hogy nyelvünk virágoz.

Ha rólam is némely tudósítást kívánnál, ime kurtán: Major vagyok a General Staabnál. Carriert nem tettem, de a kereszt

melyet 1809ben szerencsém vala megnyerni, kipótolja valamennyire a gyorsabb előmenetelt. Nem bántam meg, hogy katonává lettem, — sokat láttam, próbáltam, tanultam. Ép vagyok, bár 1810ben a jobb szárom eltört is. Hymen nekem fáklyát nem gyujtott, ámbár már kélszer színt a meggyujtásnál állott. Most a múlt Májustól fogva felső Austriába vagyok, ezen ország mappirungjába. A telet Linczbe fogom tölteni.

Kevéssel akartalak terhelni s íme azon hibába estem, a melybe két régi ismerős és [!], ha egymással találkozik. Vedd szívesen a mit szívesen irtam és hidd, hogy minden időbe és esetben vagyok hív tisztelőd.

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 36. sz.]

3321.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Nov. 10d. 1816.

Kedves barátom,

Te eddig Vásárhelytt vagy, s ámbár különben is tudtam volna szavaid után hogy ott lészesz November elején, Farkas Sándornak tegnapi vett levele ez eránt még bizonyosabbá teszi. Óhajtom hogy ott mulatásod oly kedves és hasznos lehessen a' milyennek azt remélted. —

Vetted e leveleinket, a' Sophiét és az enyémekeket? s mit mondasz a' faragás eránt adott ideára? Óhajtanám, édes barátom, hogy az egy levelek' írása' cikkelyében nagy Úr ne volnál, kik nem örömet írnak; de hogy abban légy nagy Úr, hogy legalább írass. Parancsolj a' mi kedves Farkasunkkal, s ő fog írni.

Cancell. Teleki Sám. Exc-nak Octób. 30dikán irt. válaszát vettem a' Bibliothecáját illető tudósításokkal, mellyeket azért kértem, hogy elmondhassam Erdélyi útam megírásában. Nagy képét a' Bécsi Galéria akkori Custósa Tusch János festette, úgy írja ő Exc. s kérek ezt méltóztassál tudatni Prof. Szabó András Úrral, kit a' legbarátságosbb indulattal tisztetek. Kérd ezt az Urat, hogy a' kívánt tudósításokat ez az Úr is méltóztassék sokára ne halasztani, mert már nagy szükségem volna azokra. Még eddig illyeket csak Tordai Predik. Gyöngyösi s Doctor Gyarmathy Sámuel Uraktól vettem, s a' Munka azért nem haladhat úgy a' hogy kívánám.

A' Sógorom az éjjel érkeze hozzám Krassó Vármegyéből. Beszéltem hogy nem kaptam lovakat sem nálad, sem Gáldtón, sem Hadadon, sem Benczenczen, hol igen szépeket kaphattam volna, ha Gróf Lázár Benedek kettőt külön akart volna adni, de a' készen álló hármát négyesbe vala tanitatni kedve. Beszéltem azt is, hogy a' pénzt kezedenél akarám hagyni, de nem vetted-fel, mert két egymáshoz illő lovaid a' Ménések' nagy szerencsétlenségei után nem voltak. A' Sógoromnak elég lenne, ha két lovat 1500 forintnál vagy ne feljebb vagy ne alantabb, legalább tavasszal kaphatna, 's meg lehet hogy csikóid közt *akkor már* található két egyyüvé illőt. Pellyeket szeretne, ne bizarr színűt, 's minthogy a' vidék a' hol lakik, dombos, ne legyenek 15 maroknál kisebbek, de ne is sokkal nagyobbak, csak szépek, vidámak, 's szépen járásra szokottak. A' pénz nálam van, 's mihelytt ír nád hogy vannak lovak, letenném Kassán, 's által küldeném, 's akkor a' Sógorom elvitetné. — Nagyon leköteleznél, édes barátom, ha Stallmeisterednek parancsolnál ez eránt, 's tudatnád velem mit várhatok. Csak csödör ne legyen, nem bánja ha kanca lesz is, noha mindenek felett herélteket óhajt. Én úgy hiszem, hogy Ménescid károk után kanczákat Te is örömet nem adsz.

Élj szerencsésen, páratlan Ifju, nekünk imádva szeretett barátunk. Sophie Kázmérről van beteg anyja körül.

Kazinczy mpr.

Tegnap azon könyvekkel mulattam magamat, mellyeknek első Kötetét Te is olvasád. Melly szép! —

[Eredetiye a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

3322.

Lészay Dániel — Kazinczyinak.

Méltóságos Úr,

tisztelt nagy érdemű, 's Tudós hazafiú,

Hozzám ereszteni méltóztatott levelét tisztelettel vettem ez Hónap 3-kán. Azon egy néhány perczek, mellyeket mindjárt olvasására fordítottam: éltem legörvendetesebb 's kedvesebb percei közé fognak számláltatni. Melly kifejezhetetlen öröm, hogy csekély írásom meg nem vettetett! Melly kegyelem, hogy engem levelére

méltóztatott! Melly tulajdon tudósi leereszkedés! melly irigyelhető szerencse, hogy az idvezült Nagy Sipos munkáji, 's élete folyására tartozó datumok megszerzésére, és megküldésére engem bizott-meg Méltóságod! Ah! Zeusz böles Leánya, igaz a' mit mondtál: a' valódi Tudós ritka becsületű, leereszkedő, nemes természetéhez nem fér az alább valóknak igyekezeteket megvetni.

Illy szent érzések lobogtak buzgó 's ifjú mejjemben, midőn azonban egy kedves parancsoló kéz inte, hogy járnék-el a' mi reám bizott.

A' Kerekes Ábel Úr gyűjteménye Darabjai' feljegyzését levém tzelzásba elsőben, mivel arra van szükség közelebből. Ezt az gyűjteményecském meg írásával van szerencsém küldeni, 3¹/₂ iv.

A' mi az elhunyt Siposunk versezeteit és Halotti beszédit illeti, ezeket irhatom: Eddig elé megszerzettem egy Szomor-Játékát, mellyet 1784-ben a' Szászvárosi Gymnaziumbeli Tanulók eljátszodtak — két Halotti Beszédét — Barcsay Ábrahám árnyékához írott verseit — ugyan Barcsay Epitaphiumát — Frankfurtba (1793) kijött Halotti verseit. Igéretbe is vagynak esmerősseitől egynehány darabok. Ha írásait megvizsgáljuk, a' hol csak gondolom hogy lesznek, tudakozódni fogok munkájiról. Életére is a' kívánt datumokat megszerzettem. Továbbá Méltóságod e' részben is buzgó hazafiúságát örömmel jelentém Tiszt. Borsos János első Predikatorunknak, 's mivel személye vala az idvezültünk atyafiai egyik osztoztatójok, megkérém, lenne munkás írásai megszerzésében; örömmel 's készséggel ígéré tellyesítését, mondván: mennél hamarébb elfognak jönni az atyjafiai, 's akkor a' Méltóságod becses Levelét megmutatván, által kéri a' mi kívántatik. Meg cselekedte. E' folyó Hónap 9-én meg nyerők azokat, 17-én fogunk ki menni Tordásra, hogy a' tzelra valókat válasszuk-ki.

Mivel pedig az atyafiai későbbre érkeztek-meg Enyedről 's egyebünnön, mint a' határozás vala, szándékomat nem tellyesíthetem, melly e' vala: Tzelom volt [hogy] a' posta szekér közelebbi leindulására (13-ára) munkáji öszve-szerzésével készen leszek; akkorra határoztam Kerekes Tanítóm élete, kéziratái Catalogusa, Gymnaziu-munk esmérete, egy szóval a' reám bizottak csomós leküldését; de mivel a' Sipos Úr írásai még nem kerültek kezemre, az említett kissébb munkák pedig egy fontot (mivel kevesebbet a' posta szekér nem veszen fel) nem nyomnak, most csak a' sietőbbet küldöm, a' többeket elhagyván a' posta szekér másod izbéli lemenésére.

A' Méltóságod Donáth által festett képe, valamint Leveli is egy érdemes birtokosra szállottak. A' kép, az egyik osztoztató Tiszt. Borsos János Úrnak ajándékozott. A' Levelekre így tett szert: rá vette az örökösöket, hogy egy Sipos Pál nevű nem osztozó atyafinak adatassanak által. Meglett. Ennek megmondotta négy szem közt okát cselekedetének. Tzélja volt, hogy birtokába jussanak magának, és az Cancellista ifjú Sipos Pál által engedé T. Borsos János Úrnak azokat.

Magamat tapasztalt nemes szívűségében ajánlván: állandóul maradok

Méltóságodnak örökös tisztelő szolgálja
Szászváros Novemb. 10-én 816. F. Lészay Dániel mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3323.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

A' Sógorasszonyom, rettegven a' tolvajoktól, elsiete Szaládról Anaresig Debreczen mellett, a' Sógorom pedig, ki ma éjjel érkeze ide, nem vala szerencsés az Urat házában találni. Így a' leveleket el nem hozhaták, 's az Úrral nem tanácskozhattak, mint kelljen cselekednünk.

Az Acsádi, Buzitai és Mártonfalvi birtokból Báró Wécsey Miklós Exc. 's az atyja Sándor, a' Generális, a' részt nekünk ki nem adta; külömben az Ipmam nem szóllította volna meg ezeknek kiadások eránt kevés holnapokkal halála előtt. De itt egy nagy baj vár reánk. A' Török Lajos fija elvette a' Wécsey Miklós leányát, 's ez dolgunkat elnehezítheti. — Én azt tartom, hogy jó lesz minden esetre, ha a' Sógorasszonyom D'Ellevauxné, és a' feleségem, együtt lévén itt most, elébb Ő Excját megszóllítjuk (!) levélben, hogy a' bennünket illető részt adja-ki. Tennénk-meg e' lépést, hogy W. ne mondhassa, hogy megbántottuk. 'S ime ezt a' lépést, ma, Novemb. 13d. postára tett levelem által megtettem. Kértem Ő Exc-ját, hogy részünket nagylelkűen adná-ki. De minthogy az efféle lépés ritkán szokott sikeres lenni, 's azt a' megszóllított csak Com-

plimentnek veszi: jó lesz, ha az Úr, nagyérdemű barátom, a' maga ígérete szerént. Ő Exc-át megecáltatja. Bizonyosan tudom, hogy a' B. Wécsey Susána maradékai ezen jószágokból részt nem vettek; hiszen az lparam kevés holnapokkal halála előtt megszállítá ez eránt B. Wécsey Miklós Exc-t.

D'Ellevaux Sógorom, mihelytt megfagy, le akar menni innen a' Bánátba, 's akkor én is lekisérem Debreczenig, hogy szerencsénk lehessen szállani az Urral. Ajánlom magamat becses barátságába, a' Tekint. Asszonyt szívesen tiszteljük mindnyájan, 's maradok hív tisztelettel

az Urnak, kedves barátomnak
Széphalom Novemb. 13d. 1816.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mpr.

Melly esztendőben és melly nap volt az égés Debreczenben? 's hány folio Kötetből álla az elégett Collectio Manuscriptum? — Méltóztassék ezt veleni tudatni, hogy feljegyezhessem az Epistola alá adandó Jegyzésekben.¹

Ugyan e levélhez mellékelte Nagy G. Fazekas Mihály következő sorait:

Jól tudom hogy a' Gramaticusok, és Vers-Szerzők dühe sokkal engesztelhetetlenebb a' Theologusokénál; mert ezek tsak halálig üldöznek, amazok ellenben a' holtakat még kevésbé kimélik mint az élőket: de még is a' régi Kazintzi eránt való tisztelet arra késztet, hogy a' mostani Kazintzit még egyszer és utoljára egy dologra figyelmetessé tégyem u. m. Hitesse el magával, hogy valahányszor Debreczen, és Csokonai ellen meg tsapja a' szelet, mind annyiszor a' maga betsülettiből sujt le egy szeletet és ezt a' maga ellen való hartzot már annyira vitte, hogy ha egy két bérlett Tótok az Annaleszben néha nem povedálnának rólla, a' Világ eddig egészen elfelejtette volna. Hitesse el magával, hogy egy Philosophuszhoz semmi sem illetlenebb, mint a' Papismusz és Aristocratismusz szüntelen tartó ostroma alatt szenvedő testnek utolsó rugást akarni

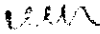
¹ Nagy G. jegyzete: *Kazinczy*. Jött. Nov. 30-a 816. Válfaszoltam] Dec. 31-a 816. 19x. nem tsak ezekre, hanem a' több Jussokra is, meljek a' 817. 1-a Jan. Manualémba fel vagynak jegyezve. Ha Jan. 28-káig nem jöhet, Febr. 15-ke után jöjjön.

adni. Hadja el tehát, ha még van annyi, magán uralkodható ereje, a' Renegátok és Kitsapottak Páljáját, 's a' sárral való mázolás helyett fordítsa olyan művekre nagy talentumát, mellyek mind Hazájának, mind magának örökös dízére váljanak.¹

Fazekas mpr.
Censor.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3324.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Nov. 14d. 1816.

Kedves barátom,

Tegnap vettem Oct. 21d. írt kedves leveledet, a' B. Nalácsi Istvánét, — ezeket emlitem legelőbb nem tiszteletlenségből, hanem azért, mert ezek dolgainkra tartoznak — de szívem a' Grófnéét és a' szeretett Lolott levelét említhette volna, mellyet ez a' jó és kedves leány a' maga Zsenijéhez lelkének egész kiömlésével hozszo-
szan írt. —

Barátom, mint horzadtam-meg annak hírére, hogy az Erdély', hogy a' Világ' legszeretreméltóbb háza népét olly szerencsétlenség érhető vala! Képelem a' szegény, és mindentől igen is rettegő Grófné mit szenvedé, mit szenvedé magáért, mit gyermekeiért. Hála érte Istennek hogy te jelen valál, 's hogy töltött fegyveretek volt, hogy a' gonoszok elűzettek. Bár megkapathatnának! Ha valaha, most kell a' rettentő példa.

B. Nalácsi Sípósnak Biographiáját fogja irni. Patakon élt napjai felől tudósítani fogom. Sajnálom hogy Sípósnak is nem élt. A' ki nem szeret, az nem élt magának.

Cserei Erdélyi Leveleimre sok jó Tudósításokat küldé. Most engem ezek foglalnak-el egészen. De lelkem bomladozásba jött. Be borult egem. Az ismét fel fog derülni. Illy állapotban a' dolgozás a' bukergető, de a' dolgozás nem sül el olly jól mint midőn az ég mosolyog. Télnek is, ősznek is kell lenni, nem csak tavasznak.

¹ Nagy G. jegyzete: Kazinczy Epistolájára, 811-ki Deb. Tűzről való Jegyzése Fazekas Mihálynak. — Széphalomra vinni.

Ruszekkel és Horvát Andrással folytatott leveleimet látni fogod. Méltó az hogy lásd. — De halld csak mi van most Munkában. Ezeket Szemerének Nov. 4dikén irt 's tegnap vett leveléből írom.

Verseghy egygy Magyar Academia della Cruscat akar állítani. Nyavalyás Grammatikáját Consiliarius Nyitrai által iskolai könyvvé téteté, 's Versegi még azt akarja parancsoltatni, hogy ezután minden Magyar az ő Gramm. szerint írjon. Segédtársai ezek: Prof. Varga, Ságbi, talán Virág, talán Kisfaludi és Takács 's Horváth András és Pápay, a' fő fő pedig Consil. Nyitrai. Versegi ezt és ezeket elhitette, hogy a' Helmezcizmus, Kazinczysmus a' Révai philologiai principiumainak következetje, 's így a' Folnesics és Vandza szokatlanságai is onnan. A' Révaianismusnak pedig nem lehet hatható-sabb czáfolatja mint Verseginek principiumai. Ezek mind Szemerének szavai. Kultsár haragszik ezekért Verseghire, 's kérte Szemerét, hogy recenseálja a' Versegi Grammatikáját.

Ungvár Németi Tót László pápistává keresztelkedett-meg 's Prof. lesz a' Természeti Tudományoknak Egerben, mert az Érsek ötet nagyon becsüli. Phaedrusból el lehetne mondani: Quid interest cui serviam, elitellas dum portem meas? Csak az általlépés oly kedvetlen következtetésü ne volna! Azonban Winkelmann is azt tette, 's nem rut. Hatvani Váradon azt tette 's rüt.

A' Sárvári jegyzésére Szemere ezt mondja: Adelung haragudt hogy verweilen helyett weilent is mondanak az írók. Én eddig csak a' temnót mondtam a' költ mentségére, és ezt Quem vocet (invocet) divum populus ruentis imperi rebus? Szemere nagyon járatos a' philologiában.

Berzsenyinek újabb kiadása eránt veled tartok. Hozzád irt Epistolája és a' Malvinához, a' Magyar Társasághoz excellens; de én belé kezdek unni abba a' komolyságba, a' millyennel p. o. az én Epistolám Dezsőffyhez egészen eltölt. Berzsenyi a' leglelkesebb 's nagy tanulású ember, és lyricumban ő az első emberünk, tudnillik mehr im Liede als in der Ode, de a' melly nem azt teszi, hogy ő az Ódában is nem az.

Csak a' Dezsőffy képe igen szépen sülné-el. El ne feledd megírni Johnnak, hogy a' jobb pofa széleskén van hagyva. Vonjon több haját a' fül és orcza közzé. Leginkább pedig azon legyen, hogy az arcznak minél több Grátziát adjon, denn D. ist der geistreichste und liebenswürdigste, äusserst bezaubernde Mann, sogar dem Gesichte nach, so wie er es dem Geiste nach ist.

A' Catilináris Oratiókat küldöm mihelytt lehet.

Szterne eránt bizvást mondhatod a' mit írsz. Ne legyünk érzékenyebbek mint lenni kell. Én angolúl nem olvasok, de előttem vala az anglus textus is általellenben a' Frenais franczia fordításával, 's sok helytt belé tekinték az anglusba, 's divinationom és a' német fordítás útba vezettek.

Mint bánt Shakespear Ben Johnsonnal?

Látod (ugy írod) hogy a' Trattner Tudom. Gyűjteménye a' Kisfaludi által is követett sereg tonját fogja követni. Barátom, annál jobb hogy áll az Erd. Muzéum, és hogy Kultsár sem hozzánk sem azokhoz nem tartozik. Nem árt az értelnék nem eggyezése.

Csak én Erdély eránt az igazság meg sértése nélkül teljesíthessem határtalan hálámat! Csak Dezsőffyhez intézett Erdélyi Leveleimet elvégezhessem és jól végezhessem! Csak ti küldjetez erre tudósításokat! Midőn minden kész lesz, akkor beküldöm hozzád a' Munkát, hogy Te, Consil. Kenderesy, talán Fő Notar. Kis Jősef Urak, 's némelly jobb fejek, de minél kisebb számban láthassák, 's csak akkor megyen osztán sajtó alá.

Sinon kőmetező felől kérlek ne halasszd tudósításodat és tudassd velem, remélhetném e, hogy ő nekem rézre (nem aczélra) egy pecsétnyomót ezimerrel messen. Ha igen, beküldöm a' pecsétet és rajzolás, mert valamiben változtatva lesz az.

Nagy Sámuel Prof. felől is várom Biographiai tudósításodat. Élj szerencsésen, kedves barátom. Csókollak és veled Lajosunkat, Buczynkat. Consil. Kenderesitől még nem vettem levelet. Mi lehet annak oka? Hát Mélt. Fekete Ferencz Úr mint van? — Dr. Gyarmathytól vettem már levelet; ha Kolosvártt talál lenni, tudakozzd, kapom e a' kért könyveket. Ne vedd rossz neven, kedves barátom, hogy olly sokszor alkalmatlankodom kérdéseimmel, leveleimmel.

Comtesse Fanny tehát Wasné lesz. Áldás a' két igen nemes lélekre. — Öllelek benneteket, ti kedvesek, ti jók!

Szemere rendes gyengeségeket ír Virág felől. Melly kicsiny az ilyen nagy. De imádkozzunk, hogy ne jőjjünk kísértetbe.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3325.

Donát János — Kazinczynak.

Pest den 16ten Novembr. 1816.

Hochverehrter Freund!

Ich hab die Ehre zu berichten, dass ich die drei kleinen Portraits auf Holz gemalt bereits den 14. Novemb. dem Postamte franco an Kaufmann Rumi adressirt übergeben habe, auch wiederhole ich die Versicherung und zugleich meine gehorsamste Danksagung für die gütigst überschickten dreihundert Gulden.

Diese Kopien sind mir schwer geworden, weil überhaupt Portraits kopieren und verkleinern äusserst fatigant ist; ich werde mit einem Gesicht nach der Natur zu malen in 2 Stunden fertig, zur Kopie brauch ich einen ganzen Tag, und bei aller Anstrengung: das Auge auf das Original-gemälde heften, und schnell auf die Kopie wenden, macht das Auge stumpf, so zwar dass man mehrere Zeit braucht wiederholt beide Gemälde zu vergleichen. Den Laokoon konnte ich nicht wohl anbringen, da der Raum zu enge, und so ganz klein zu malen würde mein Auge nicht aushalten.

Sobald es nur möglich werden die anderen Stücke bald folgen, nemlich die Portraits der gnädigen Gemahlin, des Fräuleins, das von mir gemalte der Baronin Pronay, und dasselbe vom Neugass, Ihres vom Kreuzinger, dero jugendliches, und des alten Ritters in allen 7 Stück.

Die Baronin Pronay ist auf mich ungnädig, welches aber nicht meine Schuld ist, sie verlangte alle 3 Fräuleins auf ein Bild, wie sie sich umfassen, nun bracht die Baronin das mitlere Fräulein mit nach Pest, welches ich am Gesicht untermalte, dieses geschah im Sommermarkte vor einem Jahr, nächsten Markt würde sie das jüngste Fräulein mitbringen, allein gekommen war Niemand, ich solte unterdessen das älteste Fräulein malen, welche hier in Pest in der Kost ist, nun läst sich die Gruppe nicht eher formiren, bis ich das jüngste Fräulein angefangen habe, welche weder im letzten Frühjahr, weder im Sommer nach Pest gebracht worden, das älteste Fräulein ist am meisten versteckt, diese könnte ich darnach allzeit malen, weil selbe stets in Pest bleibet, allein die Baronin, welche

von solchen Dingen keine Kentnisse hat, hat für gut gefunden das ganze angefangene Bild nicht malen zu lassen, hat auch eine Kopie vom Ragozyy [!] bestellt, welche ganz fertig ist, auch diese nimmt sie nicht, überhaupt wurde weder der Preis noch die Zeit der Verfertigung bestimmt. Mit dem Portrait der Baronin Pronay wuste ich mich [!] gar nicht zu helfen, denn da ich selbe malte, war ich in grosser Verlegenheit, denn sie war ganz kupferfärbig roth im Gesichte, welches colorit unmöglich war nachzuahmen, da es nun vollends des Hr. Barons Beifall auch nicht erhielt, so desperirte ich gänzlich zu ein Paar Gemälde zwei Jahre zuzubringen.

Auch der Baron Wesselény [!] hat mich eben so gut regalirt, er bestellte vor einem Jahr im Februar einen Ossian nach Fieger* zu malen, 3 $\frac{1}{2}$ Schuh hoch, und 4 Schuh breit, der accord war bestimmt 500 f. die Zeit der Verfertigung aber unbestimmt, da man ein solches Gemälde nicht in einem Fort bearbeiten kann, so glaubte ich, ich könnte es nach Gelegenheit machen, weil man doch mitunter Geld zu verschiedenen Ausgaben braucht, ich hatte das Stück im Januar 1816 vollendet, ich machte es dem Hr. Baron schriftlich zu wissen, ich erhielt das gegen recepisse von seiner Hand unterschrieben, allein er würdigte mich keiner Antwort, und das Stück bleibt mir, welches jeder Kenner sehr rühmt, Baron Potnanczky [!] hat es gesehen, und seinem Beyfall darüber geöffnet. eheu!

Und so gehet es mir von 12 bis 15 Seiten, von welchen ich keine Bezahlung erhalte, oder welches angefangene Portrait sie gar nicht ausmalen lassen; ich bitte sehr um Vergebung, dass ich Sie Hochverehrter Freund mit meiner Traurigkeit beunruhige, ich will also schliessen, nebst vielen gehorsamsten Empfehlungen an Beiderseits von meiner armen kranken Marie bin ich mit vollkommener Ehrerbietung

Hochzuverehrender Freund

Dero

gehorsamster Diener
Johann Donat mpr.

Das Portrait der Baronin Pronay mach ich Ihnen hiemit zu einem Geschenke.

* Kazinczy a név mellé írta: *Gérard*.

Dieses vom Neugass kann ich ohne Rührung gar nicht ansehen, denn es ist nicht gezeichnet, nicht koloriret, weder Licht und Schatten gehörig vertheilet, noch weniger dass man darin einige Aehnlichkeit finden könnte, und doch erhält es Beyfall!!! eheu jam satis est!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3326.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár, Nov. 17d. 1816.

Kedves Barátom,

Dédácsról elindulásunk előtt tudósítottalak holmikról; azon levelemet, November elsőjéig, mellyen a' Tiéd költ, nem fogtad venni. Abban megírtam volt, hogy egészségünk helyre állott. De, most megint én vagyok rettegésben a' Te, és tisztelt feleséged gyengélkedése miatt. Bárcsak minél előbb kaphatnám azon tudósításon, hogy a' zivatar elmúlt.

A' mi Grófnénk most ismét a' szép Andrásfalván van, leányai-val. Genied levélkéjét oda fogom hát küldeni. A' kicsiny kedves író, az *Ér mellett állt a' gyermek* elénekelésére tanítónémat ölelem.

Consil. B. Józsika János már folyvást itt fog lakni, a' minthogy Október elején bé is jött. Béjövételünk után néhány nappal valék nála. Sokat emlegettünk. Mihelyt ürességem lesz, mingyárt megyek ismét Hozzája, 's Branyicskára irt, neki bizonyosan kedvesen esendő versedet, megmutatom.

Helmezy Értekezése felől megírtam vélekedésemet, meg, magának is! — A' Muzéum Vdik füzetje egész pakétban még nem érkezett-meg hozzám, de Nagy Sámuel sincs készen Gr. Haller László képével. Ez egy szavát meg nem tartó, magát dolgozásaiban elveszellelt [!] ember. De, Johntól kapék levelet, 's mennyire örvendek, hogy kézírását birhatom. Olly nagyságú képet, mint a' Tiéd, 60 aranyért metsz. Megírtam Gróf Dessewffynek. Édes Barátom! melly nemes lelkű ez a' mi Grófunk minden tekintetben. 'S melly ész, elmés leveleiben! Éltem újat derül, miolta vele levelezésben vagyok. Tőled elbúcsúzásunk után nem sokára kaptam egy levelét, mellyben mindenfélekép írja, hogy képe kimetszetését meg nem érdemli. Én azt irám, hogy midőn arra kérem, tudom kit kérek, 's kinek adom

tiszteletemet; irám, hogy egy Gróf* találkozott Erdélyben, ki csinosan más által a' Muzéum számára 400 Rftot ígért, de úgy, ha maga költségein kimetszetelt képét egyik füzet elébe felveszem. De, én nem tisztelhetvén azon Grófot, az ajánlást magamról jó módjával eltoltam, 's ott a' hol kellett, okaimat meg is mondtam. Olvasd csak mit ír Gr. Dessewffy. «Mit fog mondani a' 400 Rforintos Gróf? e' szép summa, és jól esett volna a' Muzéumnak, azonban még jobban esik a' becsületnek, hogy el nem fogadta az Úr; azon leszek (de ez idén nem lehet és bántás is volna a' fenn nevezett Grófra), hogy idővel ez a' 400 forint kipótólódjon a' Muzéumnak.»

Gróf Dessewffy, pótoldjont ír; ebben egymással meg nem egyezhetünk, pedig arról minden levelünkben szó van. — Tudni fogod felőlem, édes Barátom, hogy nem a' 400 forinttal dicsekszem előtted, hanem, hogy illy nemes szívű emberek diszesítik a' világot. Gr. Dessewffy igéri Erdélybe jövetelét.

Lajos, tanítvány-barátom, a' mult Szeredán kezdette a' Törvényeket publice járni. Mind a' Jus Naturaera, mind a' Jus Transylvanicumra új Professzorok lesznek, de még az Udvartól nem érkezett-meg kineveztetések. Azért ma egy hete instáltam-meg a' Gubernátor Ő Excellját rendelés tételre. Megtevé, a' régi Jus Trans. Professzorát kértvén, hogy folytassa tanításait, míg az Új bé jó Magyar Országról. A' Jus Naturae-éval is elkezdette, reméllvén hogy úgy is ő lesz resolválva. Szándékom, hogy Lajossal ez esztendőben itt maradjak, mostanhoz esztendőre M. Vásárhelyre menjek, hogy ott a' praxist tanulja. Két esztendő alatt tehát Erdélyben végezzünk.

Forgattam már az általad kiadott Zrinyit. Édes barátom mi egymáshoz egyenesek szoktunk lenni, megsérteni nem akarás nélkül irom hát, hogy az én, 's a' mi szegény Patakynk által kicsinált planum szerint a' mi kiadásunk jobb lett volna; a' Zrinyiek életírása Patakytól, a' Hősi versezetről, 's a' Zrinyiász érdeme felől való szó, tőlem. Ide lett volna még füzve az; mennyire ment nálunk a' poezis neme? Az az, semmire, valóban majd semmire, de a' kritikák hasznosak lettek volna. Te, Szemere, Kölcsey engem akkor megtámadatok, hogy erőmet szélllyel osztom, 's látván kedvedet, által engedém.

Kérdéseidre, a' mint most lehet, tüstént felelek.

Azon ház, mellynél Gróf Teleki József Kormányszéki Tanácsost találtuk, az Ó-várban, magáé. Láttam volt még régi állapotjában.

* Ez Gróf Lázár József. — Kazinczy F. jegyzete.

A' Gróf tán 3—4 esztendő olta építeti. A' bémenetelnél, a' kaputól balra bérakatott régi kövön lévő felirást most nem lehet jól folyvást elolvasni, mert a' kő megrepedezett 's kitört. De, meg van Mátyási Józsefnek, a' híres, nevezetesnek *Semminél több valamijében*, ott, a' hol Kolozsvárról folytatja versecskéjét.

A' M. Vásárhely és Sz. Benedeki volt statziónk közt való falunak neve, hol a' Gr. Toldalagiak birnak, Koronka. Egy óra M. Vásárhelyhez.

Gróf Teleki László Bibliothekája a' belső Farkas utzában van. Jegyzésül lehet, hogy ez egész Muzák utzája, ebben van alatt kezdve a' kő kerítésnél a' Reform. Collegium ezen felirással: Musis et pietati sacrum. Melly esztendőben, még egyszer megnézem. A' Kollegium mellett álló [!] nagy Reform. templom megett a' Kolegyiomnak rossz, piszkos betűkkel szennyeskedő Könyvnyomtató-műhelye. A' Kollegium sora végén van a' Lyceum épületje, 's a' Piaristák Klastroma, mellynek egyik oldala a' Tordai utzára szolgál. A' másik soron által ellenben a' Piaristákkal a' Lyceum rossz, csúf nyomtatásu typografiája, 's az Ország háza. E' mellett a' Magyar theatrum nagy épületje; ezen felül irással, zöld betűkkel: Az ERDÉLYI NEMZETI JÁTÉK-SZIN. 1813. Rossz ízléssel készült épület. E' mellett az említett Bibliotheka. A' Gróf házánál egy elebbi, Oláh Szakácsa a' házi-Gondviselő. Ennek meg volt 's van parancsolva, hogy senkit is bé ne bocsásson, könyvet már épen ne adjon-ki. B. Wesselényi Miklósnak, Atyja halálával mintegy nevelésére fő vigyázónak vagy minek nézvéen magát a' Gróf, Miklósnak megengedte a' bémenetelt. Vele 's Patakyval zárattuk bé néhányszor magunkat, akkor láthattam hogy a' főbb fakok [!] Görög 's deák Literatura, Hisztoria, Szép-tudományok. De, újra meg fogom, ha csak lehet, nézni. 1814ben, Bécsben személyesen instáltam-meg a' Grófit, hogy ott olvashassak, 's könyvet kihozhassak. A' nagyon kerek, 's grandezzával tett felelet volt: Nem. Mert így azt mások is meg kívánnák. E' nagyon igaz. Épen ma hallám az öreg Fekete Ferencz Úrtól, hogy a' Gróf minden itt lévő könyveit Pestre fogja vitetni, a' többi ott lévőivel egyesítésből.

Cons. Gróf Teleki Józsefnek Állati-Gyűjteménye M. Vásárhelytt van a' maga házánál. Minthogy ezeket a' hiúban (padlás) tartja, 1810ben, veszedelem közt mászkáltam-fel oda Lajossal. Nagyon sajnáltam, hogy ezen kitömött Négy-lábúakat, Madarakat, halakat, Bogarakat a' molyal hagyta megetetni. Nem ajándékozhatta volna é a' Vásárhelyi Kollegiumnak?

A' Kolozsvári Magyar theatrum felől hosszú tudósítást fogok küldeni, 's ha fel veszed, egész kiterjedésben. Semmit sem ér az nálunk hogy csak a' jót dicsérjük publice, 's a' bohókat nem merjük meg támadni publice. Szegény Pataky! ő akarta kidolgozni a' Magyar Játék Szín történeteit. (Az öreg Prof. Pataky, a' miénk Atyja, a' mult Szeptemberben holt-meg.)

Simon Kőmetsző a' néhai Püspök Batthyáinak nyomtató-műhelyében volt factor. A' püspök mind azt ígérte volt neki, hogy betűjit neki testálja, mivel talán fizetését rendben ki nem adhatta. Simon a' betűk felett most is perel a' Batthyániakkal a' Debreczeni Districtualis táblánál. Metszett darabokat a' Liechtenstein Bécsi Kabinetje számára is. Itt majd egyedül csak Gróf Teleki Imre 's B. Wesselényi Miklós dolgoztattak egyszer kétszer vele, 's leginkább pecsétnyomó metszésből kell neki élni. Mit metszett még, lásd a' Muzéum 1ső füzet. Tudósító Levelek, Művész hírek.

Mind ennek, mind Nagynak, 's Schmelzernek születések idejét meg fogom kérdezni. Nagyról osztán akkor bővebben. Schmelzert Gróf Bethlen Lajos hozta-le magával Bécsből a' jövő Januárban lesz esztendeje. 400 Rftot ígért volt neki, hogy Kerlésen az ő számára dolgozzék. A' Kerlési kertnek 's épületnek Erdélyben nagy híre van. Gazdája egyéb pazérlásai közt majd mindenét Kerlésre költötte, úgy, hogy most alig van mije. — Schmelzer ki menván Kerlésre, ott dolgozott, nem tetszván neki az elrongyollott faluban lakni, bé jött ide, kérte a' Grófot, hogy maradhasson itt, 's ígérte, hogy fogadott Munkájit elvégzi, de neki inkább javára lehetővén a' városi lakás, mivel másoknak is dolgozhatik, kért engedelmet az itt dolgozhatásra. A' Gróf hirtelen ember, kardot rántott, 's így akarta kinszeríteni a' kimenetelre. Schmelzer nem ment. A' Gróf a' toronyba záratta. Schun. a' Gubernátorhoz ment panaszra, a' dolog abba maradt. Csak ugyan benn maradt, 's itt készítette-el a' Grófnak fogadott munkájit. Készült vissza Bécsbe ezen haragjával: Ich soll nur nach Wien kommen, so weiss ich gewiss, dass kein Künstler mehr nach Siebenbürgen kommt. Csak hogy itt maradjon, Báró Józika Miklós dolgoztatott vele a' múlt nyártól fogva, 's most is neki dolgozik szobrokat, Fenesi kertjében. A' múlt héten találkozám B. Józika Miklóssal az utszán, 's kért engem is, hogy Schmelzert ajánljam mindenfelé, hadd kapna munkát, hogy Erdélyből ki ne menjen. Lajos képét Avenariusszal festettem magamnak. Avenariusnak előbb az Anyja jött be Erdélybe, Méltós. Petrityevit Horvát

Károly gyermekeihez, azután béjött Avenarius Fejéregyházára Gróf Haller Jánoshoz. Onnét ment Gróf Bethlen Imréhez, hol most is van, mint Rajzolás tanító 's Klavirmester. Ereje a' festés. Kasszeli. Járt Rómában, Párizsban. A' nálunk lévő kép, Lajos szobájában; Antiochus Stratonice, Erasistratus. Füger után Nagy Sámuel Bécsi tanuló korában másolta; Akadémiai examenre, 's a' mint mondja, érte jutalmat kapott. Én most két esztendeje láttam meg Nagy Samunál, megvettem tőle 18 forinton magamnak, üveg alá csináltattam, felfüggesztettem csak azért is, hogy egy művésztelen nemzetbelinek munkája.

Igen ohajtom, hogy Utazásod leírását legelőször velem közöld. Ha akarod, Kendercseyvel együtt olvasom-el, 's pótoljuk a' hol talán kell. Kendercsey még nem jött vissza Szálláspataki jószágából. Déván Október elején voltam vele.

Wesselényi Miklóst mára várom-bé, Farkassal. Megyen Vásárhelyre a' Királyi Táblához, 's vele Farkas is.

Kornis eddig ott van, Buczy Szent-Benedeken, hol Gr. Kornis Ignácz lakik. Talán béjőnek Januariusban, talán nem jőnek. Ő levelet írni nem igen szokott, így hát nem tudok felőle semmit.

A' tőlem Magyar nyelvet tanuló Grófné a' Gubernator Menye, nagyon beteg, két naptól fogva valamivel csakugyan jobban van.

Öllelek szívből, szívből Benneteket mindnyájan. Szeretném tudni, mint tetszett neked Lajosunk levele. Lundsán [!] irta, 's nekem nem mutatta-meg. Első levél, mellyet meg nem mutatott.

örök híved

Döbrentei Gábor mpr.

(Ha fel fogadod, hogy semmi viszont adást nem tészesz, talán meg fogod tudni, kitől ment Hozzád az 500 forint.) Ismét öllelek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3327.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,
nagy tiszteletű Nagyságos Asszonyom!

Ma az én Zsenimnek neve napja van. Úgy hittem hogy ebédre haza jön Kázmérből, hol Sophieval az öreg Napamnak betegeskedései miatt íme már 18 nap olta mulat; de felkelünk az ebéd-től, és még nincsenek. Estvére bizonyosan itt lesznek, mert lovaim már tegnap estve ott várták. Ha érkeztek volna, kénytelen volt volna Nagyságodnak eránta Dédácsról Oct. 6b. 20dikán írt levelében kijelentett kegyességét megköszönni, 's felelni a' kedves Kis Mamájának hosszú levelére, 's így az ő neve napja általa és általam a' Nagyságod és a' kedves Lotti emlékezetével volt volna méltóképen innepelve. — Minthogy elkésett, pótolja-ki azt másszor.

Én ezt a' gyermekemet kimondhatatlanul szeretem; oly jó mint az anyja, kit én Nov. 11dikén, lakadalmamnak tizenkettődik-szer előfordult napján, oly annyira szereték, mint mikor hozzám eskettetett. 'S neveli a' gyermekhez vonzódást az is hogy termete is emlékeztet anyjára. Képzelheti tehát Nagysád, mint hízelkedik atyai érzéseimnek 's gyengeségeimnek az, a' midőn Nagysád óránta ezen levelében oly kegyességgel emlékezik. Hogy én szeretem őtet, imádott Süsie, az nem csuda: de azt nem egészen tudom megfogni, hogy a' gyermek másoknak is csaknem közönségesen tetszik, mert arra okot másoknál nem látok. Látja Nagysád, az én szememben pedig a' Branyicska' kis Pepieje a' szeretetre méltó gyermek, csak egészségesebb, csak erősebb alkotású volna.

Branyicska jutat eszembe egy újságot, 's Nagysád megengedi, hogy itt megszakasszam a' beszéd' fonalát, 's itt mondjam-el. Jekelfalusy József Cs. K. Kamarás Úr, ki elvette volt B. Wécsey Farkasné, 's utána meggazdagodék, most elvette a' Gróf Csáky Jánosné 14 esztendőszép leányát.

A' Nagysád kedves és igen méltán kedves Fannija az én gondolatom szerént igen szerencsésen választta, mert én Gróf Was Györgyöt egy igen jó indulatokkal bíró 's szép kimiveltetésű ifjúnak találtam; 's ha valamely ifju illy tökéletességekkel bír, azt lehet reményleni, hogy a' leány vele szerencsés lesz, csak akkor lelte légyen magát szerencsésnek, mikor öszve költék. Ez a' Sakra-

mentem tele van titkokkal, és jó titkokkal; 's egyike ezeknek mingyárt az, hogy megmagyarázhatatlanul köt-össze két szívet. Én nem ismerek boldogságot házasságon kívül, noha nem tagadom, hogy valamint a' házasság, ha jó, mennyország, úgy ha rossz, poklobb mint minden pokol. Lotti felől, a' mi Lottink felől, szólék mind Therézzel mind Polyxénnel. Nincs a' barátságnak szentebb tiszte mint az illy szolgálatok. De édes, édes Susie, hol találunk olly embert, a' ki Lottira méltó legyen? Nagysád nekem azt a' complimentet teszi, hogy Lottinek (!) eggy Kazinczy volna való. Tegyen harmincz esztendőssé Nagysád, adjon annyi fényt a' meny-nyivel annak kell birni a' ki Lottit elnyerheti, 's én azonnal Andrásfalván termem, 's megmutatom hogy Lotti szerencsés lesz. 'S higyje Nagysád, hogy valamint Sophiehez érdemének érzésén felül engem az is nagy erővel vont, hogy ő a' Török Lajos leánya, ki nekem a' Bárczay József és Kolozsi lineáján (emlékezik Nagysád a' tréfára) második atyám .vala: úgy, ha majd harmincz esztendő, szép és ragyogó ifjúvá válok, Lotti felé az ő sok érdemein felül az is nagy erővel vonna, hogy ő Susienak leánya. Lottinak lelke magát minden szavában, minden cselekedeteiben festi. Boldog lesz az az ifju a' kinek ő nyújtja kezét.

Nagysád ezen levelében festi, miért szereti annyira Andrásfalvát, mely énelöttem akkor veszte sokat, mikor Dédácsot és Németit, azt az igen szép 's áldott két helyet láttam. Ha nekem Erdélyben lakást kellene választanom, 's szabad volna felejtennem Zsibót, 's két három más helyet, én lakásomat bizonyosan a' Dédácsi szép völgyön venném. Gyönyörűséggel emlékezem mindég ott élt napjaimra.

Nagysád nagy rettenést álla-ki, midőn ajtajit feszegették. Az olyan a' legbátrabb lelket is megijesztheti. Képzeli tehát Nagysád mit szenvedénk a' történet hallására. Hála legyen Istennek, hogy Nagysádon semmi nem történt egyéb mint az ijedség.

Éltesse Isten azt a' tiszteletes Asszonyt, a' ki Erdélynek a' szeretetre legméltóbb négy gyermeket szülte 's nevelte, és a' ki mostanig megtartotta lelkének ártatlanságát 's lelkének gyermeki-ségét. Ez nekem mindennapi könyörgésem, s' higyje-el nekem Nagysád, tulajdon gyermekeimen kívül senkit sem szeretek úgy mint a' Nagysádeit. Tartson-meg engem Nagysád kegyességeiben, 's éreztesse hogy bennünket mindnyájunkat szeret.

Nagyságodnak

Széphalom Nov. 18d. 1816.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

A' kedves Lotti vette e már Sophiennak levelét?

Épen ma Nov. 24dikén veszem Pestről Donátnak a' Festőnek levelét, hogy már Kassa felé elindítá az én képeimet és a' Zseniét. Mihelytt megkapom, azonnal küldöm Lottinak mind a' kettőt.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3328.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Péczel, Nov. 18d. 1816.

Kedves Uram Bátyám!

Sietek lecsendesíteni Kedves Uram Bátyámat, 's viszem az hírt, hogy a' levelek Keszthely és Tét felé még a' múlt posta napokban, 's tehát mingyárt akkor, a' mint a' rendelést vevém, elindítottanak.

A' Döbrentei és Gyarmathi criseikért én a' Kultsáréival kedveskedem. Nálam vannak Baróthinak *Orthographiabeli Észrevételei* novellistánkknak kölesönözéséből. A' könyv' lapjain ólommal tett jegyzéseket lelék: azok Kultsár keze; 's imhol némellyek.

Baróthi: igazán vezetni *Nyelvünk' tanításokat* etc.

Kultsár: Rossz mondás!

Bar. Nem *szépen jönc-kí* az illy sokféle jel.

Kultsár. Ez igen németes mondás. Magyarúl: Nem jól, nem szépen esnek.

Bar. A' *magokban hangzók*. Vocal.

Kultsár. Rossz nevezet.

Bar. Az i *tsapongó*.

Kultsár. Talán *T s a b d i*.

Bar. Némelly Vármegyékben *Ólég, böts. föl* etc. etc. E' részben ellenkezőt tart a' Magyaroknak legnagyobb része, és az előszámláltattakban az ő-t többnyire e-re fordította.

Kultsár. Ez Dunán túl állandós Dialectus — — tehát nem hiba — — Az egész Kerületek szőejtése nem hiba.

Van e példa a' szemöldre ex szemöldök? Péczelen a' *Vakondok-túrást* *vakond-túrásnak* hívják: ha a' *vakond-túrás* jó, nem rossz a' *vakond* is. 'S tehát e' szerént a' *szemöldöt* a' Czinkék 's Beregszásziak is eltűrhetik bilis nélkül.

Kivül :¹

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak. *Tálya. Sátor-alja-Ujhely. Széphalom.*

[Eredetije a Szemeretár VI. kötetében.]

3329.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Novemb. 25d. 1816.

Kedves barátom,

Eggy holnap előtt irt leveled sokáig hevere kezeimben. Te már indulóban valál Kassa felé, midőn arra felelnem kellett volna, 's így egy napról más napra haladván a' válaszolás, az végre csaknem egészen elmaradott.

Két szerencsétlenséget említék levelém' elején — ezt írod, 's ezt veted mellé: *az eggyik ellen nincsen segítő szer, a' másikkban, e' terhes esztendő alatt, a' te szánakozó szíved sem könnyíthet rajtam.* — Méltóztassál elhinni, szeretett és tisztelt barátom, hogy nékem e' panasszal annyira nem vala szándékom érzékeny szívednél fogva megcsapolni erszényedet, hogy többé nem is emlékezem, melly szerencsétlenséget panaszlék. Engedj olykor kifakadást az engem nyomó tehernek. Én mikor erőm engedi, örömetest segíték azon a' kit a' sors elakasztja, 's úgy hiszem hogy ezt velem is örömetest teszi az a' ki látja terhemet 's erőt lél magában könnyíteni terhemem; 's valamint nem vagyok kevély visszatolni a' *nemes lelkű idegen' segítő jobbját*, annyival inkább *barátomét* — a' mit a' feketevérű Rousseau teve: úgy, midőn olly jó emberre akadok, a' *adhat is, 's szívesen is ad*, nem az hogy kevélységből elhallgatnám segédjét, sőt azt dicsekedve híresztelem-el. A' ki másnak szép örömmel szokott adni ('s e' szerencsémnel dicsekedhetem), az nem szégyenel venni mástól, 's azt mondja, akár vegyen akár adjon, a' mit Minna von Barnhelmben mond a' Majornak Káplárja: *Fogja ezt a' pénzt, Major Úr; ezt is köz haszonra adta Isten, mint a' vizet.* Nem kínálhatna-meg engem annyival a' Keszihelyi Musagéta, hogy örömetest el ne venném: de ha Gróf Dessóffy József tenné azt, emlékeztetném gyermekeire, kik hozzá közelebb állanak mint én.

¹ A levél zárlatán rongált piros pecsét.

Annak bizonyosságául a' mit itt említék, engedd mondanom, hogy midőn bennünket Munkácsra vivének 's Beregszászon meghálunk, a' Vásárra felgyülekezett paraszt nép tolakodva hozott nekünk kosarakkal dinnyét, szilvát, diót, baraczkot, 's volt köztünk némelly, a' ki azért neheztelni kezdé. Szlávinak egy nemes ember két forintot ada húszas pénzben, 's Szláv el nem vette, sőt elmondá annak kevélyeckén, hogy pénzére nincs szüksége, mert az neki elég van. Én a' hat húszast nagy örömmel és szíves köszönettel elvettem, 's ritkán volt életemben kedvesebb hat húszasom. — De ellenben Szláv fősvény vala segíteni másokon; én pedig négy holnap alatt mindennap tápláltam négy embert; 's midőn eleresztettek, hetven darab könyvet hagyék társaimnak. — Egy szóval ád az a' ki vesz: de a' ki venni kevély, adni fősvény.

Barátom, milliók közt van e valaki a' kit a' Sors inkább nyomna mint engem; tudod mint loptak mind egy mind más felől, én pedig nem loptam senkit, 's osztályomkor egy szóra sem nyitoltam-meg számat, hanem nyilammal megelégedtem. Előttem ezen felül be van zárva minden útja a' keresésnek, a' mivel gyermekeimet boldogíthatnám. Hijába kértem kölcsön a' gazdag bátyámtól Kazinczy Pétertől 2000 fto szüretre 1809 és 1810, hogy asszuszólót csináljak, 's kivévén a' mit belé tettem 's rajta nyertem, tőke pénzét 's kamatját visszaadtam volna. Azt hiszik az emberek, hogy a' ki könyvet csinál, annál el van veszve a' pénz, 's költsön nem kapok hogy speculáljak.

Ennyi szerencsétlenségeken felül jöve a' Fiscus, 's a' reám tett költségek fejébe, noha mindég magamét költöttem ott, 's minden liquidatio nélkül, azt parancsolja 1801. hogy fizessek 1068 fto. Költsön vettem pénzt erre, 's az a' költsön vett pénz még máig is nyom,¹ s ime ez idén új parancsot érkezék, hogy hibás volt az első parancsot, pótolékül még fizessek 496 f. 4 xrt. Ezt Erdélyi útam előtt vettem. Ott, meg sem álmodván hogy érzékeny fülnek beszéléném, elmondám néhol. Midőn haza érek, nem sokára, 500 f. le vala téve Kassai Kereskedő Fried Sámuel Úrnál, hogy azt nekem egy ismeretlen barátom nevében adja által a' Fiscus kielégítésére. Dilizsánszon jött a' pénz, 's Fried eltiltatott, hogy ne tudassa velem kitől és honnan, 's Fried megállá a' parancsot. Én az ismeretlenhez egy megköszönő levelet irtam, mellyben emlékeztetém, hogy

¹ Ez szó helyett előbb ezt írta: *fizetetlen*.

a' Krisztus megtiltotta ugyan a' felsegéltnék hogy el ne mondja mit veve és kitől vevé: de, hogy az ötöt ismerje, azt megengedte.

Azt hittem, édes barátom, hogy JX Kötet írásaim egy két ezer fntot hoznak-be, hogy hat vagy hét ezer [frt.] adósságomból valamit lefizethessek. 31 exemplárt ingyen oszték-ki, 's kérdd, kérlek, hány forintot vettem be? Ötvent. Nem csinálhatnátok e ti jobbak azt, hogy példának okáért tíz exemplárt ebből *nagy* és *jó Uraknak* tolnátok nyakokra úgy, hogy ők azért nekem (tudatva velem, vagy nem tudatva neveket) nevezetes summával kedveskednének. Mi volna az péld. ok. egy Illésháznak? Nekem pedig, kin ötödfél gyermek sullya fekszik, 's a' kit adósság nyom, nagy segéd volna. Ne hidd hogy a' Nagyok fűsvények. Nem azok, ha *jó és lelkes* ember száll szívekhez. — De bocsáss-meg terhem' szavának, 's vedd ezt csak panasz, nem kérés gyanánt.

Leveledben sok van a' mire felelnem kellene, de lelkem most szenved, nem függeszthetek reá egész gondot. Azt másszor pótolom-ki. Hogy Kisfaludi *csilapodjót* mond 's nem *csilapodjált*, nem inutolja hogy mind a' két forma helyes, hanem hogy az Író *néha* és *félve* 's *licentiával* a' nem szarvas botlást megszenvedheti. A' mit Te állítasz, barátom, hova viszen az? Igen is, a' szokás több mint a' törvény, de csak *néhol*. Világos az, hol nem parancsolhat a' szokás a' törvénynek.

Jelentsd lelkes és szép Grófnédnak a' legszívesebb tiszteletet részemről 's ajánlj kegyességeibe. Válaszolni fogok magának, de később. Most lelkem nem arra való. Élj igen szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3330.

Sárközy István — Kazinczynak.

N. Bajom 28. Nov. 1816.

Kedves A[tyámfia]! 's Édes Barátom!

3 Lövő esméretes előttem, egyik a' Sopronyi utba Czenkhez közel, a' másik Zala Vármegyében, Zala Lövő, 3dik Vasba, mely németül Schütz. E' két utolsóba tsak egyszer voltam házasságom első esztendejibe, az elsőbe igen sokszor, de 4 esztendő óta nem. Örülnék ha azon szép tselekedet az enyím volna! akarki petséttye alatt ért volna is Levelém Kedvesed kezébe — a' czimer előttem

esméretlen -- van nálon egy — de a' 3 tsillag veres mezőbe van, nem kékbe. — Valami nagy Familiáé — fent pedig már van — meg lehetne tudni Müllertől, ha azon jó szívű Anoným, el akarván titkolni jobb keze tettét, más petséjét nem költsönözte volna. — másoknál is nagy collectiókat tudok, de én későn kezdtem el. — Örülnek, mondom, ha én lehetnék, örülök azon is, hogy van olyan szív akárki melljében is. — Jutalmazza meg neki a' leg főbb Aumon., de meg van már neki az ő Jutalma az ő szívébe, ámbár fájdalom czélját el-nem érhetette is.

Én azt gondolni se tudtam volna hogy Téged olyannal is affligaljanak! Kivánnám minden Interessentiam mellett is hogy bár a' Hlubovszki* Dominium pótolná vissza! Interessentiám abból áll, hogy magam is, Kotsi Horváth vöm is tettünk reá. — de én örömet és Lelkemből néked cedálnám Jussomat cum Clausula: Nullum Jus etc. sőt nunc pro tunc által is adom és oda voveálok. Ezen említett Vöm pedig olyan bohó, hogy mióta az efféle Lottók módiba jöttek, talám egyet se mulatott el — eben híjjába — és sokszor sok numerust is vett. — ugy hogy egy jó nagy Spieltischnek superficiessét egészen be fogja, és quodlibet mutat ha ki rakja. — 's mint afféle jó kedvű Fi, még most is el járja Képzelődesével Dominiumjait, 's szórja a' sok bon motskat.

Mitsoda Sárközy lehet az, kivel Mikóházán öszve jöttél, és Komáromi Leány Felesége van — Komáromba való születés é vagy Komáromi nevű Familiabeli? mert egy Ketskeméli Sárközy házosodott Komáromba és jól — de ugy tetszik, már Felesége meg halt. És ez semmi Rokonom, ha tsak az nem nexus, hogy Katona volt, — vallyon hová való Sárközy lehet az? a' kit még Testvéremnek is gondolhattál, — bizony szeretném tudni, mert még szegény Édes Atyámnak irt hajdan Patak tájjáról egy Sárközy, és deducalta hogy ők is Tsaló-Közből szármoztak oda, (hol Nádasd praedicatumunk fekszik) és a' hol temérdek Sárközy van, annyira hogy a' nexust se tudjuk egymás közt. Ha azon Patak tájjékiak közül való, aligha nem Atyafi, és vagy Griff vagy Farkas czímerrel él. — Testvérem nem igen derék árnyékokot vetne nevcimre, ha nállatok meg fordulna, most se tudom jól szerivel, hányodán vagyok miatta, annyi confusiót okoz. — De engedd meg Édes Lelkem, hadd mennek által ezen a' filumon Patakra, mivel az a' Sárközi is oda ment. —

* Hlubosi. — Kazinczy F. javítása.

A' Te Vöd Sárközj Kazimir Fiamat, ki most 1-i Anni Jurista Pesten, sok okokra nézve szeretném a' jövő Esztendőre Patakra küldeni. Él é még akkor és abba a' kvalitásba Kövi? vagy é olyan esmerős Patakon, hogy szállás eránt tudakozódni tudnál? és mikor kezdődik ott a' Diligentia? — Ugy értettem hogy azok oly heterogeneus emberek, hogy non ita sicut alter, hanem Septemberbe kezdik az Oskolai Esztendőt — már én nem bálnám ha Mahumed futásától kezdenék is, de az bajos volna, hogy Augustusba végeződ-vén Pesten, haza se jöhetne szopni (vagy birsalma kását enni, melyet nagyon szeret), hanem tsak indulna Patakra. — perse hogy tsak a' János fővételi vásárosokkal, mert ő K[egye]lmével biz annyira nem mehetnék, sem Lovaim nem mehetnének.

Philologiai bajjaidat hozod elől Lelkem! — 's kérsz hogy ne legyél véle terhemre — az az jubes renovare dolorem: fájdalom! ott voltam én akkor, mikor Rumi és többek előtt el olvasta Ruszek Kisfaludi Levelét in Originali — de tsak azért halgattam egy karfához (Barre) támaszkodván a' Georgicon kertyébe, mivel el-fárodván, a' több nézőkkel tovább nem mehettem, hanem ki akartam magamat nyugodni. — Ruszek egy nyájjas beszédű 's szép tekintetű czukor ember, ki igen kedves színekbe szokta öltöztetni előadásait — gondolom, irásait még szebben hímzi — de nem könnyen esmerhető e[mbe]r. — Nagyon bele néztem Lelkébe, — de sok burokba van nálla a' jónak kised bimbótskája, — hogy itt is egy kevésé botanisáljak. — tsudállak ha esméretlen oly hamar karjai közzé vetéd magadat — holott már külső Characterje inthet prendre garde. — egy már idvezült B[arátom] utolsó szava ez vólt: most egyszer hittem Papnak, most is meg tsalt. — hallám tehát én K[is] F[aludy] hosszi Levelét, de hogy F[estetics] Archivumába tétette volna, nem tudtam, — hanem ha tetette, nem nézhetem vétkes oldalrol — mert ő valami a' Literaturát tárgyazza, mind el-rakattya, de véle vissza nem él. én is reá kértem némely esmérősimet, hogy ha lehet, szerezzék meg számomra, hogy néked tüstént küldhessem; de még nem kaphattam — R[uszek] pedig akkor oda nem adta senki-nek — Már tehát nékem nem kell, ha Te bírod.

Meg keresett Levele által Trattner engem is — de excusatiom oda ment ki, hogy még sok foglalatosságim miatt kötelezést magamra nem valóhatok — de valósággal el is idegenülhet akarki a' Literatrorságtol; mikor inkább penna hartzra, mint közös munkálódásra kellene bé lépni —

Én még semmit se szólok az ujjításodra — csak várok — mai postával olvasám Kultsár 40dik Toldalékjába Ungvárnémeti Tóth László verseit — és benne nagy gyönyörűséget találtam. — Szeretném tudni, cujus generis homo? — — de nem úgy ám, mint az egyszeri Mendicans felelt a' Professorának: Masculini. Azomba ha én közre nem lépek is, hogy henyélve töltsen mint a' féle pipás nemes ember életemet, ne is gondold. Én többire dolgozó asztalom mellett ülök, kivált télen — Lieblings foglalatosságom a' Botanica — mint hajdan Rousseauanak öregségére. ha egy füvet vagy virágot determinálhatok, annyira örülök neki, mintha véle egy egy teleket szaporítottam volna. — De egyéb munkátskákat is hagyok a' maradéknak. Angliának Reformatioját és az Anglicana egyház sarkalatos articulussait a' Helv. Confessioval paralellisalva le irtam — de még nem olyan 's nem is lehet, hogy az nyomtatást láthasson. Meg köszönik talám gyermekim. — Most Isten hozzád — egy nagy urnak temetési pompájára indulok — Kitől az Isten soká meg mentsen! 's éltesen gyönyörködve! — de igen sok is már Levelem, mellyeket Postára készítettem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3331.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Novemb. 30d. 1816.

Kedves barátom,

Imhol érkezik Novemb. 17d. irt leveled. Kedves nekem mind az, a' mi a' szeretett földről jő: de semmi sem lehet oly kedves, mint a' mi titóletek jő, Dédácsiak — mert én benneteket e' névvel szeretlek inkább nevezni, mint a' mellyet nektek Andrásfalva adhatna. — Oh barátim, mikor leszek én valaha ismét közötetek! — Hálátlanok vagyunk a' Gondviselés eránt; a' jelent nem becsüljük egész becse szerént; külömben nem néznénk oly irigylendőnek mikor ellúnt.

Tehát töletek jött az 500 f. — És így Fried által küldött levelem a' te kezedbe ment. — Gondoltam azt elébb: de osztán ismét nem gondoltam; igen szerencsésen alaklátok be magatokat. — Oh áldom Isteneimet, hogy megengedték tudnom, kitől jött az isteni cselekedet. — Ne félj hogy visszaadjam: kevelységem nekem ez

által nincs megbántva, 's annyi teher nyom, hogy vissza nem adhatnám ha akarnám is, 's rettent a' jövendő 's gyermekeimnek száma. — Kérlek, kedves barátom, tégy félre minden tartalékot, 's ird-meg a' mit tudni vágyhatok.

Ha ez a' teher mást nyomott volna, 's nekem tudtomra esett volna, hogy ez a' méltatlanság őtet el akarja süllyeszteni, noha e' nélkül is eléggé el van, — én ugyan vagy egészen vagy egy részben enyhítésére voltam volna. 'S a' ki máson kész segíteni, nem veszi megszegyenítésnek, ha őtet is segítik mikor arra szüksége van. — Nem vagyok olly fekete vérű mint Rousseau, ki barátjainak segélő karját is visszatolá, még pedig durván, kevélyen.

Méltán álmélkodol a' mi Dezsőfűnknek meggyőzhetetlen makacságán — egyébként nevezni nem tudom. Minthogy Kisfaludinak Hunyadijában ez fordul-elő csilapodj, azt mondja Dezsőffy, hogy jó tehát ez is, a' csilapodjÁL is. — Melly következtetés, 's mi lesz úgy a' Nyelvből, a' Grammaticából? Te Dezsőffyt nem szereted, nem tiszteled úgy mint én, mert én régebben ismerem: de rettegek, hogy a' mit a' Nyelv eránt kezd dolgozni, kiadja. Mert, ha kiadja, nagyot fog ártani nevének.

Zrinyit, tudnillik az enyémel, még nem láttam fedelem alatt. Csak Kassán pillantám végig míg egy két perczig kezemben vala a' könyv. Trattner be nem várta Értekezéscmet. Azt most adom-ki máshol. Nem az én hibám hogy Tr. ennek kiadásával sietett 's be nem várta a' mit hozzá tenni akartam.

Nagyon kedvesek voltak tudósításaid a' tett kérdések eránt, 's kérlek hogy a' mikkel most elmaradtál, küldd minél előbb. Én régen nem dolgozom semmit, mert semmi sem akar menni. Catilinát elővevém számodra, 's elvettem. De végre fog, 's nem sokára veszed azt Postán. — Gyermekeimnek nevelője beteg, hideglelősen haza érkezett Komáromból, hová Augustusban méne. Ezzel leiratom számodra a' Téli Pleb. levelét.

Dónát Pesti Festő Nov. 16d. azt írta hogy a' Lolottnak készített képek (az enyém és a' Zsenié) Nov. 14dikén általadattak a' Dilizsánsznak. Még nincsenek kezemben, de nühelytt megérkeznek, mingyárt küldöm hozzád. Élessze-fel annak látása sziveiteket a' mi szeretelünkre. Élj szerencsésen, édes barátom! élj szerencsésen, szeretett Lajosunk! 's szeressetek.

A' Nitsch Horázzát meghozatám Bécsből, 43 f. 24 xr.

Decemb. 8dikán.

Tegnap a' Wesselényitől ajándékban birt lovon Kázmérban valék. A' Dónáttól várt képek már Kassán vannak, a' Sógorasszonyom, Török Pepiné, felbontotta a' ládácskát, 's maga fogja kihozni negyed nap mulva. Én pedig első alkalmatossággal küldöm hozzátok.

Szemere Pali írja, hogy Somogyi palam publice protestal, hogy a' Mondolat előtt álló réz nem az ő találmánya, sőt kimondja hogy társai azt hire nélkül tevék oda. —

Barátom, szólj most. Hát nem mondtam e? Kisfaludi és Takács a' Túladunai ikercsillag.

Lakos ír Linzből, sürgeli Románját. Megírom neki hogy tőled fogja venni, és hogy arról te és én egyet hiszünk.

A' Catilináris első Beszéd kész számodra. Küldöm első postával. Az talán elég lesz egy Füzetre. De ha kell, küldöm mind.

Dec. 9d.

Avenarius Lajost igen jól festette. Kérlek festessd te is magadat. Ki felel arról hogy még soká élsz, 's reá érsz magad festetni? Vedd, mi volna az, ha Patakinak képét nem bírná a' Világ?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3332.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 30dik. Nov. 816.

Igen kedves Barátom!

Itthon nem létem alatt érkeztek ide Nov. 1sőjén, 3dikán és 16kán irt igen nagy becsü Leveleid, melyekre most egyszeribe válaszlok. Istálóm már dömve [!] tele volt a télire abba be jönni szokott lovakkal, mikor az iránti kívánságodat vettem: hogy Sibón lévő Lovadot el hozassam — öröm készséggel teljesítetem volna azonnal kívánságodat — irtam tehát, aszt nem tehetvén, a Nénémnek, és el küldöttem a Weisznak szöllő Leveledet is — kértem nénémet, hogy Istállóm tele lévén, had maradhasson ottan Lovad — feleletibe aszt írja, hogy igen nagy nyereséginek tarttya aszt cselekedni. Weisz pedig az ide zárt választ¹ küldi. Mikor tehát nállam

¹ Nincs a levél mellett.

lévő Csikkód után küldesz, akkor én Sibóru! el hozatom ide Lovadot, leg jobb lesz pedig Tavaszig őket el nem vitetni, mert a mostani idő és ut nem alkalmas iffiu Lovak transportyára. Nálam¹ lévő csikkódnak neve tetszésed szerint légyen Bolbole.

Már most Nov. 1sőjén irt leveledbe foglalt pontokra válaszlok.

1. Azon a réten, melj Ip és Széplak közt Magyar országot Erdéltül el választtya, nem a Kraszna, hanem [a] Berettyó vize folj keresztül Széplakon által Margitának vevén directioját, és ennek eredete vagyon egy Tusza nevezetü Erdőmbe.

2-o. Nem Ipan, hanem Ipon szokás mondani.

3-o. A Szilágyság ál Közép Szolnok, Kraszna, Zaránd Vármegyébül. Zaránd Vár Megye és a Kővári Districtus is része az ugy nevezetet Partiumnak, de Szilágynak nem nevezetik. Hogy Ferdinánd alatt jutottak ezek Erdéljhez, ennyit tudok, de többet nem, noha egy időbe Praytul is tudakozódtam ez iránt.

4-o. Vásárhelji Doctor Kovácsnak Antal a kereszt neve.

5-o. Küküllő Vármegye Dicső Szent Mártonba tarttya gyüleseit.

6. Vásárhelj mellet azt a heljet, hol egykor Gyulay Istvánné, most Prof. Nagy Györgyné lakott, Koronkának hívják.

7. Erdéljbe a Vármegyék gyü!lései azok, mik Magyar országon generalis congregatioknak hivatnak. Marcalis szék nevezetét veszi onnan, hogy az erre meg jelenni tartozók el maradásokért a Törvénybe meg határozot Marcat, argenti gravis ponderis kötelesek fizetni.

A 8dik pont az Erdéljieknek, a mindennapiakot értve, a legkényesebb oldalát érdekl, és errül bővebben nem is tanácsos szólni, én részemrül szégyelleném is, ha az embereink szolgáltatása módját le írva látnám — azonba errül most szóllani még nem is lehet, mivel a mint gyanítani lehet, Erdélj közel vagyon azon idő ponthoz, meljbe Urbarium adatik nékie.

Nagyob gyönyörüséget lehetetlen annál érezni, meljet Erdélji utazásodnak 2dik levele élesztet szivembe — fogad el ennek irásáért leg forróbb köszönetemet; itt pedig tezéseid szerint arra jegyzéseimet: N. falunál, melj tele van tömve a Bánffiak nagyob és kissebb udvar házaikkal, által kelle haitanom a Berettyón (mert

¹ Az eredetiben tollhiba: nálad.

Bolbo! lévő a szövegben.

ez és nem a Kraszna folj ott keresztül) — a gondal mívelt kertek említése ki maradhat, mert az egész N. faluba nincs csak egy gondal mívelt kert is. — A Rostnál Lipsiába jasp-onixba meczet képedet magába foglaló gyűrű 22 darab Magyar opálokkal van környékezve. — A feleségem napalijába lévő quodlibetes kasztenbe láttad azon szép munkája csattos arany papagait, melj a Nagy Fridriché volt. Ez nyakán egy kis nyakra való alatt ki srófolódik, abba volt a hadba magával hordozni szokott mixturája, alatt ki nyílik, és ott találattik egy kis kalánka, meljel a csak ugyan ott lévő mélységbe a dosist egybe keverte; a talpán pedig a Prusszus korona alatt verzogen Fridricus Rex — és ez volt tábori peeszttye, meljnek historiája az, hogy egykor a Lagerit a mi Horváttyaink fel vervén, a királj sátora is kezekbe jutot és eszt egy Benók nevezetü Magyar Országi Referendariusnak ajándékozta egy a Horvátoknál szolgáló Oberster attyafia, ő pedig mind jó Baráttyának, az én apámnak ajándékozta. Láttad Te aszt nállom, és így csak azért hozám elő, hogy eszedbe juttassam — a nagy Fridriché lévén, méltó említést tenni rólla. — A Dolgozó szobámba függő képek közt megérdemli [az említést] a kanapén feljül függő festése Fithnek, meljet 1636dik eszt. festet, és a meljet Te igen megdicsértél. A kertbe, hogy ezüst fáczányokat is tartok, kérlek, említsd, az itt ritkaság, annyival inkább, hogy itt szaporodnak is. A Wesselényi emlékje jó helyt ál, mert az a kerítés, a melj most ahoz közel van, el jön onnan, miheljt a kiljeb ültetett fák valamennyire nőnek, és így azon helynek egészen más formája lesz. Az anglus ültetések közt vannak exot. fák: Liriodendron tulipifera. — Gleditschiának 3 nemei, töb nemü Rhussok, Sorbusoknak, Hibiscusoknak, Acereknek, Crataegusoknak, Juglansoknak, Robiniaknak, Salixoknak, Spiracaknak, Cornusoknak, Sambucusoknak külömbféle nemei. Ailanthus glandulosa, Cercis Canadensis, etc. Siliquastrum, Lonicerak (NB. a tartarica is megérkezet), Hipophae rhamnoides, Celtis australis, Pinus Balsamea, larix cembra és töbek is; Juniperus virginica, Aristolochia Siphon, Koelreuteria paniculata, Ptelea trifoliata, Coronilla emerus, Carpinus orientalis, Calisanthus floridus. — Fraxinus pendula (e nevezetes kőris-fa, ugy nyulnak le ágai, mint a szomorú füzé). Ilex Europeus, Lycium barbarum, Mespilus pyrocentha, Morus papyrifera, Platanus orient., occid., hispanica, Tilia cordata, americana, Vitex agnus castus, és még többek is. — Én, a még élt, Wildenowal Botanikai tárgyakra correspondealtam szorgalmatossan, és sok kincseket küldöt

kertembe, így most Parisbul Dr. Regnault, ki ott Directora a Journal universel de sciences médicales institutumnak, Médecin consultant du Roy, és a gardáknak is fő orvosa; Berlinbül a kir. Botanicus kert Directora, Otto; Prágába Gróf Canal, és Doctor és Prof. Nowodowski; Bécsbül Boos, Császári kert[i] Director. Ezek a nevezetesebbek; hanem kerti Dolgokkal kereskedőkkel Bécsbe, Pesten, Prágába, Ulmába, Regensburgba, Dresdaba és több helyeken is van ismeretségem. Neapolisbul pedig katona tiszt által kaptam magokat, ki igen méltó, hogy emlísem, a Splényi Regementyébül Majer nevezetü kapitány. Malmaisonbul is hogy kaptam egy szép plántát, el ne feleicsd, kérlek, említeni. A Bibliotheca, kéz irások és réz meczések laistromaikat a viz keresztli vásárcor a Fazekas kezébe küldem Debreczenbe, tégy rendelést, hogy valaki tölle számodra által végye. — Köszönöm, hogy aszt [!] a gyönyörü kötelességre fel ébresztél, hogy a Kaprinai képe mássát a Nemzeti Muzeumba külgyem; e meg lesz bizonyossan, és ocsmány vétek volna, ha meg nem tenném.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3333.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Ugy látom hogy az én leveleim mindég korábban érnek hozzád, vagy is hamarébb mennek, mint a' Tied én hozzám, én tsak tegnapi vettem ez utolsót, és abban néhai Barátunk' képit, annál nagyobb örömmel, mennél erősebben vártam.

Panaszod nagy, — méltó — és engem igen érdekel. Azt véltem, hogy már régen által estél rajta — 's vélhettem; mert a' mint neked meg irtam, ha levelem el-nem tévedt (nem tévedt pedig, mert úgy tetszik, mintha irtál volna valami ollyast, a' mi arra való válasz volt); ehez a' Pannoniaiak már régen készülnek; de én máskép' érttem a' szándékot; úgy tudni illik, hogy ők többen, köz akarattal akarnak neked irni (nem pedig egyik a' másiknak), hogy a' nyelvet ne rontsd, hagyj-fel az újításokkal: 's im', most, ki Keszthelyhez két órányira lakom, olly messzirül tudom-meg, hogy Kisfaludi Sándor irt Ruszek Apátúrnak: — lehet, hogy ők talán nem tudtak öszve egyezni, mit irjanak öszve fogva neked? hanem

egy irt olytat, a' mi mindnyájának tesszen. El hiszem, hogy amaz Te is örömebb vetted volna, 's nekem is az vala mozgatója hir-adásomnak; hogy ha előre meg-tudhatod a' törekedést, készen leszel reá egynehányszor el mondani a' görög alphabetet az olvasás után. — így pedig már engem' is egy kis zavarba hozott az az akár bosszú állás, akár sértés: És noha engem üstökömnél fogva is nehéz a' barlangombúl ki húzni — kivált Keszthelyre; még sem vólnék rest utat tenni azért, hogy azt a' 11 lapot láthassam: de ha tsak ott olyan characterbe nem öltözem, a' millyenben téged meg tsaltak; előre is látom hogy hijjába fáradok; nekem azt nem hogy le másolni engednék, de meg se mutatják, hanemha vagy másutt meg kapom; vagy magamat ellenségednek tettetem; a' mit én alig tudnék tenni, hanemha halálos esetekben; 's azt is tsak úgy, ha te szerfelett kívánnád az életet. Várom kell hát olyan alkalmazosságra, mellyben velek más tekintetesebb ember' asztalánál öszve jöhessenek: és magok ki találják sértő tetteket, és vagy meg-mutatják vagy ki-vonását el-beszélik a' levélnek: a' midön méltó ösztönöm lessz meg-ismertetnem mind velek, mind többekkel érdemedet is, characteredet is. Itt körül belül neked nints barátod, avagy tsak munkáidnak, és literatori erőlködésednek épen nints, még az sem, a' ki Kisfaludinak épen nem barátja: el vagynak a' felől hitelve, hogy Te és a' veled tartók rontják, vesztegetik a' Magyar literaturát. És gondold — épen tegnap, minekelötte leveledet ki vettem a' Postárúl, utamban vólt (vásár lévén Egerszegen) a' Zsoldos (György Szombathelyi könyvkötő' sátora, 's épen akkor tűnölődött rajta Zsoldos, hogy kilencz kötetbül álló munkádat egy Ur, ki a' másik vásárkor vele meg hozatta, most vissza küldötte; de a' mit már én tíz tizenkét lépéssel előbb egy barátomtól meg tudtam, a' ki kérdezte is tőlem, hogy jó volna e azt neki meg venni? mert ugymond N. N. vissza küldötte; én javasoltam; de meg tudtam későbbben hogy nem vette meg — drágállotta. Zsoldos hát kérdi tőlem lassú hangal mintegy titokban, ha igaz e? hogy én amaz Ūrnak a' ki vissza küldötte, ajándékoztam volna a' Te munkádat, mivel az, azt az okát adta a' vissza-küldésnek: meg kellett az igazat mondanom, hogy, nekem nints is az a' kilencz kötet, hanem Te ajándékoztál meg vele, és még nints kezemnél; sőt én magam is annál az Ūrnál láttam elősször, a' ki most vissza küldötte. minekutánna leveledet olvastam; el-találtam a' ragadó nyavalyát, de egy kis zavarodásba jövéni miatta, nem tudtam olyan derék fi lenni

mint *Klari*: mert az uton vissza jövet beszélvén neki, hogy mit tett ez az Ifju Úr munkáiddal? azt felelte a' Derék Leány, hogy ha most úgy vólna 50 forintja mint mikor a' vásárba bé-ment; mindjárt meg venné amannak szégyenére, neked pedig valamelyes satisfaciódra. — De már én akkor le tsilapodtam, 's meg-magyaráztam neki, hogy nem annyira a' vissza küldés volt a' véték, hanem annak az ingerje; ha mi meg-vennénk tsak, Zsoldos nem vallana kárt, de a' Te gyaláztatásod még is meg maradna.

Az én Arionom' Censorjának tsak azért is meg botsáthatatlan marad a' vétke, hogy az a' *Didactica P[rae]fatio*, a' mint ő nevezi, nyomtatatlan maradt: a' hol a' Mondolatot ártatlanul meg rágalmaztam én is; noha úgy, mint egy részre-hajlatlan jó barát, a' ki noha az új szónak és idegen idiotizmusoknak nem vagyok jó akarója, de betsülök minden literatori igyekezetet, annyival inkább érdemet: meg irtam azt is, hogy mivel sokszori és igen régi tanátsomra nem tetszett a' többségnek reá állani, hogy egy régi, egy közép idei és egy új Auctort sokan, igen sokan, valahányon tsak hozzá térhetünk, recenseáljunk, szónként, betünként és pontonként, 's abbúl a' sok recensióbúl tsináljunk egy közönséges Grammaticat is, Dictionariumot is, sőt ha tettzik, ornata syntaxist is, öszve szedvén azt a' sokat, egyenlítővén négy vagy öt olyan ember, a' ki többféle Dialectusokban jártas: én hát ime recenseálok a' magamét, ki jelelem a' constructiokat, ki-nyomásokat, idiotizmusokat, Dialectusokat, szókat, accentusokat, quantitast és mindent, okát adván, miért tettem ezt vagy amazt? meg mondtam továbbá, hogy miként kell vetélkedniek a' különböző felekezeteknek, mellyek közül egyik sem bizonyos, hogy ötven, száz, vagy több esztendő múlva mellyiknek szójárása lessz az uralkodó? — Ha ez a' kis P[rae]fatio világot láthatott volna, talán az a' Keszthelyi levél nem lett vólna olly dühös. — A' mi engem' illet, rajtam nem múlik, hogy minden elő adatandó alkalmatossággal, azok előtt, a' kik a' felüled való Vélekedés' dolgában meg vagynak ígézve, (kiváltt ha egyszer ama' közönséges tsatán által eshetem) ki mentsem meg-sértett érdemet 's kiváltt erköltsödöt: reménylem, hogy Pesti barátid, a' kik látták a' Keszthelyi levelet annak egész foglatjában, nem lesznek restek recenseálni azt, és le tenni egy ollyan Archivumban, mint a' Keszthelyi, 's juttatnak belüle nekem is. — Bizom magamhoz, hogy azt ad hominem senki sem tudná érezhetőbben meg tenni, mint én, de azt talán magad sem javallanád; ki vévén, ha úgy tehetem, a' mint

írány, valamely közönségesebb öszve jövésben. Egyébbaránt valamint Te magadat a' tetemes meg-sértődés után is nyugodttnak vélléd, és leg inkább tsak a' *pedántságról* való híreztetésedet szégyenled; úgy én is sokkal nagyobb triumphusnak nézem részetről: ha száz esztendő múlva meg vallja érdemedet a' maradék 's meg ismeri azokat a' valódi gyöngyökről, mint a' Nagy Sándor szarvassait az arany perecekről. Én mindég azzal vigasztalom magamat; dolgozom és mindenfélét dolgozom, a' mások gustusára vetett valamely nagy figyelem nélkül; 's az örökké valóságtól várom az ítéletet; ha ki nem várván halálatot, mint a' Sinaiak a' fejedelmekét, és az Egyiptomiak minden emberét, még életemben meg teszi munkámról a' gúnyolást; más könyvemben vagy P[rae]fatio vagy jegyzésképen, vagy paizst, vagy dárdát is fordítok ellene: de külömben a' másét nem hántom; kevesebb gondom arra, mi rútat, mint mi szépet találok benne;? és a' szópért szívesen meg-ditsérem, a' rút felül szívesen halgatok; hogy vagy ellenkezésre ne ingereljem, vagy literatori szorgalmát ne kedvetlenülítsem. Meg-ditsértem én a' Kisfaludi Hunyadiját is; noha ő az én énekimet gyalázní még nem hallotta; de akkor a' tsudálkozásig halgatta, sőt tsudálkozását híreztetni sem általlotta; én még a' Himfire is egy pár verset irtam mentségül, mert a' ki rágalmozta, nem jó oldalról hántotta: Ellenben téged' nem tsak azzal vádolnak, hogy magad kürtölteted magadat: hanem hogy némellyeket magad is ki kürtölsz, mint a' többek között *Bersenyit*, a' kit ők más szempontból nézvén mint Te, kevésre betsülnek; 's semmi más különöst nem látnak benne mint a' metrumot. — Most hogy levelem el ne késsen: be rekesztem — Elj és szeresd b.

Petri Kereszturott 30-a 9br. 1816.

H. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

3334.

Szemere Pál — Kazinczyna.

Kedves Uram Bátyám!

Irtam volt egykor hogy Gál Gazsi Abonyról ismerősöm, 's hogy ennek testvérét Vicsipán Kún fia vette feleségül 's ez úton ő Somogyit ismeri, 's mint ismeri, irtam volt azt is. A' múlt napokban ismét találkoztam Gázsival: anyja' testvére' 's sógora' társasá-

gában jött Somogyból. Legelső beszédünk a' Mondolat 's Andimondolat volt. G[azsi] vastaglotta a' Bohógyi nevet 's az Előszót. Sőt úgy kellett, mondám. Grammaticai volt a' pör 's így a' Grammaticusok törvénye szerint: Quo te quisque rogat casu responsia detur! A' szamaras rézért még ez is kevés. Beszélé G[azsi], hogy **Somogyi** mind e' mai napiglan protestál a' réz ellen: esküszik mennyre földre, hogy az nem az ő találmánya, 's azt vallja hogy ezt társainak még ellenzette is. Társainak? 'S kik azok? 's nem tapogathattad ki? Somogyban Kisfaludira van a' gyanu, 's Gál is úgy hiszi. Én pedig a' Correctúr-ívek Revisorát, Ruszek Urat, gondolom inkább. Végtére magam is arra térek, a' mit Döbrentei íra Uram Bátyámnak: mind hasznos, mind szükséges volt a' felelet a' Dunán-túliaknak. De még feledék valamit Bohógyiról, Gazsi után: Hogy Gedeon készült ellenem, 's az tartóztatá vissza, hogy hallá, hogy én a' Szilassy házzal nexusban állok; Hogy ő Kölcey ellen írni fog, 's már Biharból levelet kapott a' felől, hogy Kölceynek atyja Káplár volt, 's garázda 's részeges 's több ilyen mendemondák. Hát az értésére van e Uram Bátyámnak, hogy a' Bohógyira felelet készült, 's az Trattnernél vagyon, 's Tr. Vitkovicsnak kivallá, hogy azt az Erd. Gyöngyösinek most Budán lakozó fija, ki egy időben itt Péczelen Fáy Mózsínál Informator volt, az előtt pedig Debreczeni Togatus, készítette?

Azon hirt is nehezen fogta Uram Bátyám hallani, hogy Kazinczy az Ó és Új Magyar ellen írt, 's jambusokban, 's e' verseket már Trattnerhez fel is küldötte. Virágtól vettem ezt, 's azt is, hogy Kanonok Horvát Theolog. periodicus Irást kezd, 's Virágot társúl meg hívá. Nagyon örülök annak, hogy Uram Bátyám Virágot szeretettel szándékozik meggyőzni. Bár mennél hamarabb írna hozzá Uram Bátyám! Meg vannak e már Költeményei 1816. Széphalmon, 's Horátz levelei? V[irág] egy helyen elidálni is bátorkodott, 's mond vágy-at, gyönyör-t, év-et etc. etc. Ha parancsol velem Uram Bátyám, bővebb jegyzéseket is közlendek. Íme jönnek nyomainkba, bár késedelmezve is!

Minapi kérdésemre nem vettem Feleletet, a' Gotsched 's Adlung kárhóztatásaira tudnillik, ha azokat Uram Bátyám a' neologismus felől szölván, használni fogja e vagy nem? Lucretzből vett példaimra is hallgat Uram Bátyám. Most ismét egy kérdést! Egykor szándéka volt Uram Bátyámnak magyar tájakat festeni. Ez mind eddig csak szándék maradott. Nem lehetne e a' Biographiá-

ban e' táj-festést megpróbálni? Instálom Kedves Uram Bátyámat, méltóztassék a' Clavis in Homerum titulusát megküldeni. Illy munka, úgy tetszik nekem, kettő vagyon. A' jobbikat meg akarjuk hozatni Gyurinak számára. —

Alázatos tiszteletemet az egész Ház eránt!

Péczel, Dec. 2d. 1816.

[Eredelje a Szemeretár VI. kötetében.]

3335.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Fogj karjaid közé, fordítsd el tekintetedet azon szemektől, mellyek leg drágább kincsek elvesztését bús, és méltó bánatok árjai között zokogják. Az, a kinek magasztalt tökéletességeit tisztelted; a ki hogy Nemének Disze volt, senki náladnál jobban se érezni, se meg ítélni nem tudta, az én Hitvesem, Barátom és mindenem, Tegnap délutáni Két és Három óra közt véletlenül érkezett mejjbéli vértójlás miatt ez¹ életbe nincs már karjaim között, de ölelem őtet ott is, a hová virtussai vitték. Mit érzek, melly habok hánykódásai közt lebegjen éltém árván maradt hajója, ne kivánd, hogy említsem. Légy Te illy szomorú esettől örökre ment, és engedd, hogy becses szeretetedbe ezutánis lelhessem enyhülését olly nagyon méltó fájdalmaimnak. öllelek és vagyok

Krasznán Dec. 5-én 816.

hív tisztelő Barátod

Cserey.²

Kivül: *

Tekintetes Kazinczý Ferencz urnak. p. Debreczen, S. A. Újhelj, Széphalom.

[Eredelje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

¹ Az eredetiben tollhiba: ezt.

² A levél idegen kéz írása, csak az aláírás Csereyé.

³ A levél zárlatán kettétört fekete pecsét.

3336.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 9. Dec. 1816.

Theurester, geliebtester Freund,

Mit ihrem ersten Brief aus Carlowitz erhalte ich zugleich das Blatt von Kulesárs Zeitungen, in welchem Ihre Anstellung dort dem Publicum bekannt gemacht wird. Ihr gutes Geschick mache, dass Sie hier viele Jahre bleiben können. Ich bin umso freyer Ihnen dieses zu sagen, weil Sie selbst mir erzählen, was man über Ihre so oft veränderte Lage sich zuflüstert, wenn ich gleich Ihnen meinen vollen Beyfall gab und gebe, dass Sie Schmölnitz wegen Oedenburg, dies wegen Keszthely, und dieses blindlings verlassen haben.

Lassen Sie sich dadurch nicht schrecken, dass Carlowitz von Kant und Fichte nichts hören will. Man kann alles, wenn man phlegma hat. Cornides erzählte mir in Pesth 1783. einige gute Köpfe haben den Redactor eines critischen Werkes unter Theresia angefahren und ihn gefragt, wie er so listig seyn kann, dass er, der vorurtheilloseste Mann die besten Stellen irgend eines Werkes als etwas tolles anführt, und die ungereimtesten Dinge mit vollen Backen ausposaunt; und der Beschuldigte zeigte ihnen, dass er dieses aus Liebe zur guten Sache, nicht wegen persöhnlichem Wohl thue, und seine Beschuldiger gaben ihm Recht. Sprechen Sie von Kant und Fichte nie mit Lob, aber stellen Sie es Sr. Excellenz vor, dass Sie von diesen zwey grossen Menschen, die sich in der Philosophie Namen erwarben, unmöglich schweigen können. Sagen Sie also bloss historisch, wer sie waren, und was sie gelehret haben. Guten Köpfen ist das genug, und nicht gute Köpfe gewöhnen selbst durch ihr Lob nichts.

Die Stelle, in der Sie mich mit der Verstimmtheit Ihrer Seele bekannt machen, hat mich tief gerührt. Ich stelle mir keinen Kerker schrecklicher vor. — Ich kenne diese Ihre Lage nicht, aber auch ich war verstimmt. Ich versichere Sie, dass wenn mit Ihnen andere, die mich sonst kannten, gegenwärtig gewesen wären, diese hätten sich in mir nicht gefunden, so niedergeschlagen war ich, so das entgegengesetzteste von meiner sonstigen Gluth. Ich glaube dieses

werden Sie aus meinen zwey Briefen auch abgemerkt haben. Und die gänzliche Unfähigkeit etwas zu arbeiten, bis meine gute Stunde wiederkommt.

Stellen Sie sich vor, Somogyi Gedeon protestirt wider das Kupfer, das vor dem Mondolat steht und declarirt es palam publice, dass er von der Zeichnung, dem Stich, ja auch der Angabe dieses Kupfers ganz und gar nichts wusste; seine socii hätten das Kupfer ohne seinem Wissen arbeiten lassen und den exemplaren des Mondolat beygefügt.

Sie werden mich fragen: Kik azok az ő társai? Und ich sage Ihnen, ich weiss es nicht; aber ich glaube, dass seyen die zwey Dioskuren des Túláduna, nemlich Kisfaludi und Takács, — und ihr Schildknapp Ruszek. — Ich wurde wünschen, dass dies herauskomme, und wenn es meinen Feind und mich beträfe.

Die Vorrede zum 3ten Band der Monum. Hung. geht heute an Trattner ab. Ich bat ihn, die Vorrede mit Sorge aufzuheben. Dass sie ja nicht mehr wegbleibe.

Ihre und unsere Amelie führt sich so gut auf, dass wir mit ihr vollkommen zufrieden sind. Sie recitirt eben den Katechismus meiner Frau. Es ist wenigstens eine Übung für das Gedächtniss, welches auch bearbeitet werden muss. — Sie fangt schon an zu schreiben. Talente fehlen ihr ganz und gar nicht, und zwischen den fremden Kindern ist sie unstreitig das vorzüglichste. Ihre Aufführung ist sehr gut. Sie schläft in dem Zimmer, wo wir gespeist haben sammt meiner Frau, meiner ältesten Tochter und den zwey Stubmädchen [.]. Seit vier Tagen hat sie einen Rothlauf am Fuss, Sophie erkannte es gleich, und behandelte sie wie sie behandelt werden musste. — Leben Sie sehr wohl, theurer geliebter Freund.

Gestern kamen 40 f. in meine Hände für 10 exemplare Monum. des 2 Bandes.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3337.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom Decemb. 10d. 1816.

Kedves barátom,

Köszönöm hogy Donatiót adsz a' Hlubosi Dominiumra. Csak nyerd meg hát elébb. Higj nekem, ha ennek urává lésszesz, nem lesz eléb kívánni valóm mint az hogy én és az enyémekek életben, egészségben, nyugalomban maradjanak.

Sárközy János Ur felől nem tudok egyebet mondani, mint azt, hogy Bátyám Kőlyi Comáromy György Urnak leányát 1803 táján elvette, 's Pesten lakik, 's ott meggazdagodott, 's most a' Herczeg Bretzenheim Pataki és Regéczi két Urodalmát esztendei 160,000 pengő pénz forintért arendálja. Minthogy Pesten lakik állhatatosan, és minthogy neked ott sok barátid vannak, ezektől felőle inkább vehetsz híreket. Comáromy György Gener. Perceptora volt Abaujnak, 1784. Octob. Ord. Notar. leve, 1785. Praesese volt a' Subalternum Judiciumnak, 's Diétai Követ 1790. a' fija most Abaujnak Fő Notáriusa. Ezek mind ketten méltók arra hogy magadat nekik barátjoknak tartsd.

Prof. Kövy él és tanít és gazdagodik, mert magát nagyon fizetteti. Fiadnak szállása nem nála lesz, hanem Prof. Vályi Nagy Ferencz Úrnál, ki mind maga mind felesége a' legszebb moralitású emberek. Ezek barátjai azoknak a' kiknek szállást és asztalt adnak, 's felvigyáznak erkölcsökre is; a' több Professor a' maga kosztosaival keveset gondol. — Te neheztelsz hogy Patak Septemberben kezdi a' diligentiát, holott más iskolákban akkor kezdődik a' Vacatio. De e' részben Pataknak van igaza. Caniculában nem igen van kedv tanulni; akkor jobb otthon lenni, pihenni, 's a' ki szegény szülék gyermeke, segítheti atyját az aratásban, széna csinálásban.

Csudálkozol hogy meg nem tudtam tanulni Laczkovicstól hogy a' Ruszek formáknak nem kell hinni. — Barátom, én őket ismerem, 's úgy hittem nekik a' hogy kell. Ravaszság nélkül írtam, de nem írtam okosság nélkül, 's így semmit nem vesztettem, sem semmit nem veszthetek. Higyjünk annak a' szép biztatásnak, édes barátom, hogy a' Virtus soha sem veszthet, ha érette megölnek is, higyjük a' Napoleon szavát: *a' legjobb politica az egyenes lelkiismeret.* —

Ime a' te leveleddel együtt veszek egy új tudósítást az eránt hogy Somogyi palam publice declaralja, hogy a' Mondolat előtt álló réz nem az ő találmánya, rajzoltatása 's metsztese, hanem az ő társaié. 'S ez az a' mit én első meglátása olta gyanítottam, hittem, mondtam. Kérded, kiket tartok társainak? Felelet, Kisfaludit, Takácsot, Ruszeket. — Ne higyd hogy ez engem hánykód-tasson; képzeltetetlen phlegmával nézem mintha másön történt volna, de azért szint úgy gyűlölöm a' gaz tettet mintha nem történt volna rajtam. — Egyéberánt a' Neologismus és Magyarság felől való per olly per, a' mellyhez kevés ember ért, noha maga felől minden azt hiszi, hogy ahhoz ő is ért.

Azt kérded, ki az az Ungvár Némethi Tóth László? — Kevés holnapok előtt Pataki Togátus volt, 's Privatus Praeceptor a' kis Rhédeyeknek Jesztreben. Görögül verseket is ír, még pedig jól. Régen túl van némelly bolondságokon. Betoges testtel bírván, iszonyodván a' Theológiától, Medicinára adta magát, 's ezidén keresztet vete magára, 's az Érsek Professornak teszi Egerben. Vallást változtatni kedvetlen dolog; de azt tette Winkelmann is, 's duo cum faciunt idem, non est idem.

Tudod e hogy Fráter Pista barátunk megholt? Én ezt csak Erdélyi útam alatt tudám meg, megpillantván a' hűgomnál Péchy Sándornénál hallotti czimerét.

Azt mondják, Lajos Rhédey Gróf ellen rütül megyen a' delatio Investigatiója. Azonban meglássd, kivágja magát, ha nehezen is. — Divortialis pere a' 16 esztendő szép feleségével ezen terminuson kezdődött-el Kassán. Élj szerencsésen, kedves barátom.

Egy hét olta mariázst játszom feleségemmel úalmunk előzésére kevésbbé, mint azért hogy azt lássuk, ki nyeri el Hlubost. Elmondám neki, hogy ha te nyered-el, enyém lesz Hlubos, 's már kezemben van a' Fassio. Ő tehát a' játékban a' te személyedet viselő, 's csaknem mindég kinyerte partiáját, noha csak November olta kártyázik. Ha ő nyert, a' Sárközy Repraesentansa nyert: ha én nyertem, én nyertem: így is, úgy is nyertünk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 158. sz.]

3338.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Tisztelt kedves leányom 's barátném,

A' mi Zsenink valót ír:¹ igen nagy vala örömrünk, hogy Dónát valaha megküldé a' képeket, és hogy azok alkalmasint jól készültek. A' Zseni képe jól hasonlít ahhoz, mellyet Dónát tavaly Aprilben feste, az enyém pedig az én Kreutzinger által 1808. festett képemhez; de Nagysád ítélje meg majd, ha barátja 's kis barátnéja találva vannak e; mert én ha képet látok, felejttem nézni, el van e a' kép találva, csak azt nézem, ha hasonlít e valamiben ahhoz, a' kit adni akar, 's a' physionomia nem kapott e visszásságot. Igy Németiben a' Nagysád imádott anyja bizonyosan jól el van találva, de az arcz szenvedhetetlen, car le regard a quelque chose d'étrange, ellenben a' Bánusné képe, ha jól eltalálva nincs is, felette szép kép. — A' mi Zsenink' képén azt szeretném, ha a' szem volna másként, de ezt teszem ki a' magamén is. Azonban hagyjuk a' mint van, 's örülrünk hogy így is bírjuk; 's engedje Nagysád hogy én azon örvendezzem, hogy a' kedves gyermek képe nálunk kettőnknel lesz-meg, Nagysádnál és nálam. Valamikor Nagysád egy tekintetet vét erre a' két képre, emlékezzék, hogy azok a' Nagysád' két leghivebb tisztelőjít 's barátjait mutatják. —

Nekünk egy Saxoniai születésű 's Juris prudentiát tanult Claviermesterünk akada, a' ki a' Claviert igen jól veri, igen igen jól, 's jó moralitású embernek látszik. Már csaknem egy holnapja hogy itt van, 's még nincs okunk nem örvendni birtokának. Zseni már olvassa a' kótákat, 's reményilem esztendő mulva játszani fog valamit. A' Mester nagyon meg van elégedve vele, mi pedig a' Mesterrel, mert szorosán fogja ugyan a' tanítást, de nem nehezíti-el. Ujság itt nincs más mint az hogy Gróf Csáky Antalné szül. Gr. Szűnyog Josepha megholt: de ezt talán már irtam. Éljen szerencsésen édes Lolottom, 's fogadja-el Sophienek, nekem és Zseninek gratulatióját az új esztendőhöz. Kézesókomat a' Grófnének és testvéreinek, 's szíves köszöntésemet Dr. Gyarmathynak, 's a' Búniaknak 's Fejér Egyházán Hallernek.

[K. és h. n.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ 1816. decz. 12-kén kelt levelében.

3339.

Juhász János — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Kedves Barátom!

Már régen kívántam szíves Leveledre felelni, de mivel Kecskemétj viszá nem jöl hozzám a Kalotsai utazásáról, hasztalanul várakoztam reája, és így hol legyen, nem tudom, mert nálunk hideg lelésben fekvén, utóbb ki gyógyulván, tőlem el bútsúzott, és Kalotsára mondá, hogy az Érsekhez fog menni, és ot talán pápista köntösre szert fog tenni, — talán eddig már Libériát is hordoz, gondolnám, de bizonyossat róla írni nem tudok. Eszt jelentvén, vallom magam holtig szerentsésnek lenni, ha szereted

Pesten 12dik Decemberbe Juhász * hív Barátodat.
haidan szomorú holnapban.

Anno 1816.

Kivül:

Spectabili ac Perillustri Domino Francisco Kazinczy I. Comitatus Zempl. Tabulae Jud[icia]riae Assessori. etc. etc. Tit. Domino mihi sing. colendo. p. Cassoviam. *Széphalom.*¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3340.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Széphalom, Dec. 13d. 1816.

Gróf Gyulay Lajosnak.

Kedves barátom, nem tudhatván hol van a mi imádott Lolotunk, Andrásfalván-e, vagy Vásárhelytt, vagy talán nálatok, e levelet² neki általod nyujtom be. S bár ezzel együtt az a két kép

* Kazinczy F. a levél elejére és végére egyértelmű jegyzést tett, a mint következik: Juhász János Pesten a' Rochusz Kápolnájánál, az az a' Városi Ispótálynál, Plebánus, egykor Praemonstratensis, tovább Világi-Pap. Velem fogoly. — Ez az Expraemonstratensis Juhász János fogva volt velem Budán és Brünben, most Plebánus a' S. Rochus kápolnája mellett levő Pesti Kórházban.

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

² L. a 3338. számú levelet.

is mehetne, mellyről Zsenink szól. — Oh édes barátom, áldjuk annak hamvait, a ki elsőben feste! Melly örömöket teremte az az egymástól messze lakóknak, az egymástól örökre elszakadtaknak.

Dónát ezen Lolottnak menő két képen felül nekem még egy harmadikat is küldé, melly Wesselényinek vala destinálva, de a melly olly szerencsés, hogy W. nem fogja bal néven venni, ha azt még neki sem adom, hanem maradékimnak tartom meg. Ő most útra megyen, és így minek küldeném neki? Mikorára visszatér, copizálva lesz akár ez a fej, akár az, mellyről ez vétetett; és így W. semmit nem vesz abbán, hogy a mi neki vala elszánva, az visszatartatik.

Döbrentei emlékezik azon képemre, mellyet Kreutzinger feste 1808. Az olly mű, melly valaha a Belvederben fog függhetni, ezt mondták róla némelly festők Bécsben. De K. a képben csak a szenvedőt akarta festeni, s a képben valami van, a mitől lelkem minden reá pillantással elretten. Leküldvén azt Dónáthoz, kértem, hogy ezt a visszásságot vegye-el, de egyébiránt egészen úgy dolgozva a Copiát mint a Kreutzingeri original, — s ez megyen Lolott-hoz. — A másik eránt, melly marad, az vala kéréssem Dónáthoz, hogy a képet tegye ifjabbá, úgy a hogy 1801. lehettem, midőn haza szabadulék. Ezt Dónát a Musculaturának s Anatomianak mély tudománya szerént olly szerencsésen tevé, hogy nincs senki, a ki még szerencsésebben tehetné. Egyedül abban téveszté a dolgot, hogy nem 1801-re, hanem 1794. ifjitotta meg, az az nem akkorra mikor én *kijöttem*, hanem akkorára, a mikor *bementem* — s ez az esztendő nem kevésbbé interessant czikkelye életemnek mint amaz. Ha képem valaha metszteni fog, akarom, hogy más képem ne metszettezzék, hanem ez, mert ez minden képeimnél szebb is, igazabb is, lelkesebben készült is. A haj fekete, mert akkor még az utolsó szálig az volt; s a tüzes szem jobb felé van fordítva s nem a nézőre pillant. Ezt magam hagytam így. Az ajak nyugodalomban van, nem mosolyog, és még is vidám poetai phantasia lebeg a képen. Ha Bécsbe megyek, felviszem ezt is, a Kreutzinger képét is, s kérni fogom Kr.-t, hogy ha lehet, a szemet és száját fesse az 1808-ban dolgozott képen úgy, a hogy azt itt Donát festette.

Barátom, ha Avenárius úr Kolozsvárott vagyon, kérlek, vedd reá Döbrenteit, hogy magát neked festesse, pendantúl a tiédhez, a hogy Wesselényi és Pataki vannak festve Dónát által.

Ne halassza azt tenni Döbrentei, s képzelje, hogy ha Pataki

akkor nem tette volna, mikor Velenczében járt, fél esztendő mulva nem festethetett volna. — Mit csinálnak az én Erdélyi barátim? vagy inkább csak a Kolozsváriak? Buczy köztetek van-e? Professor lett-e? Consil. Kenderessy megjött-e Hunyadból? Emlékezik-e még rólam? Tiszteld őtet és Buczyt, kedves barátom, tiszteld, öleld a mi Döbrenteinket, s higyd, hogy minden szempillantás, a melyben rólatok emlékezem, innepe az én szivemnek. Éljj szerencsésen, kedves barátom,

örök hived,

Kazinczy.

[Megjelent a «Gr. Gyulay Lajos Naplótöredékeiből» (1874) cz. mű 223—225. lapjain.]

3341.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnénak.

Nagy Méltóságú Báróné,

mély tiszteletű Nagyságos Asszonyom,

Mélt. Cserei Farkas Úr leveléből értem, hogy Nagyságod azon csikó eránt, mellynek Zsibóról leendő elvitetésére én ezt a' barátomat megkértem, azt méltóztatott vissza izenni, hogy annak a' maga lovai közt telelést enged. Fogadja-el Nagyságod alázatos köszönetemct kegyességének ezen újabb bizonyágáért. Tudtam én azt, hogy Nagyságod ezt erántam újobban bizonyítani hajlandó: de ismervén az ez idei terméketlen esztendőt még Erdélyben is, sajnosan nézem, hogy a' haramiáktól való félelem miatt a' csikóért korábban le nem küldheték; mert most már felhozatni a' fagyon nem volna tanácsos. Ha a' csikó meg nem sántúlt volna akkor midőn Zsibóról eljöttem, felhozhatám vala magammal.

Ugyan az a' posta a' melly nekem Krasznáról ezt a' jelentést hozta, hozott egygy más levelet is azzal a' hírrel, hogy a' Nagyságod' tiszteletre-méltó testvére özvegyen marada. Legyen szabad, Nagy Méltóságú Asszony, szót adni egygy gondolatomnak, 's ezt Nagyságodnak elébe terjeszteni, hogy ha az javallást nyerhet, Nagyságod az én kedves barátomnál a' maga nagy tekintete által annak hathatós előmozdítást adhasson.

Az én barátom Octób. 28dikán lépe be 44dik esztendejébe. A' gyermektelen özvegy az illy korban még házasodhatik, 's én úgy hiszem hogy Mélt. Cserei Úr fog is házasodni. Gróf Gyulai Lotti

minden tekintetben méltó volna választására, 's egyyike a' másikat boldoggá tehetné. Lottinak olly culturájú férj tehetné szerencsáját, az én Csereim pedig igen nehéz izlésű ember lehet, ha Lottit annak nem nézi a' kinek én, — mert én bölcsőbb nevelésű gyermekeket nem ismerek mint az Andrásfalviak. A' Vallás az az egyy pont, a' mellyen felakadhatnak; de én szégyelleném ha Cserei e' részben kevesebb philosophiával bírna mint a' mit fölöle minden eszes ember várhat; Lotti túl van azon, úgy hiszem, hogy egyy tisztafejű Pápastához menni idegenkedhetne. Ha mindent akarunk bírni, 's ha azt hisszük, hogy minden bírathatik egyyütt, úgy boldogok soha nem leszünk. — Én e' gondolatomat a' mai postával írom-meg Mélt. Cserei Úrnak, 's kérem, hogy ha házasodni akar, ne halassa sokáig. Megújítom kérésemet Nagyságodnál is, 's alázatosan esedezem, hogy ha jönak látja, méltóztassék úgy vinni, hogy a' dolog elsülhessen.

Feleségem alázatosan tiszteli Nagyságodat, 's ajánlja magát kegyességeibe; leányom csókolja kezeit alázatos tisztelettel, én változhatatlan hűséggel maradok Nagyságodnak Széphalom, Decemb. 14d. 1816 alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

3342.

Kazinczy — Pónori Thewrewk Józsefnek.

Hogy korunk halad, azt, mind a mellett hogy az egyyik kor alkalmasint hasonló a másikhoz, és az emberi dolgok sok tekintetekben csak karikaként forganak, fel és le, s hátra és előre, nevezetesen bizonyítja az a készség, a melylyel a jobb igyekezetek most hamarabb találak előmozdítókat, mint atyáinknak s őseinknek idejekben. Őket egyy bizonyos szégyellősködés tartóztatá a jönak elősegelésétől: mi azon erőnk felett is mohón kapunk; 's én részemről, midőn némelly elakadást sajnálkozva tekintek, a részvevőknek nem annyira hidégségeket vádlok, mint ezt az itt említett melegséget, melly nem vete jól számot a dolog által megkívánt és az őaltalok nyujthatott erő között. De ha elakadni a jönak sokszor még károsabb, mintha meg nem indítatott volna, s ez az emberiség javaért buzgót leverheti is: valljuk meg, hogy a jelenés biztató inkább mint csüggesztő. Ki fog azon felakadni, hogy a gyermek,

járni kezdvén, orra bukik? s ki fogja abból azt következtetni, hogy az orra-bukott jární soha nem fog?

E gondolatokat támasztotta bennem az Úr levelének hozzám érkezése, mellyre némelly kedvetlen történetek miatt csak most felelhetek. Gyönyörű azt látni, hogy a tiszteleltre s szeretetre olly igen méltó Sipos halála a jókat olly igen megilleté, és hogy ez a halál az ő barátjait egymásnak barátjaivá igyekszik szerkeztetni. Fogadja el az Úr szíves köszönetemet, mind azon jóságáért s baráti indulatjaiért, mellyel előmbé jöve, mind levelében zárt becses ajándékaiért. Siposnak Életét Mélt. B. Naláczí István Úr fogja megírni: de azt én másként tiszteltem meg.

Ajánlom magamat az Úrnak szívességébe, 's kérem, hogy F. Lészay Dániel Úrnak idvezletemet s köszönetemet újabb leveléért általadni méltóztassék.

Széphalom, Decemb. 14d. 1816.

[Megjelent az Athenaeum 1874. VIII. évf. 1894—5. hasáb.]

3343.

Gyöngyösi János — Kazinczynak.

Méltóságos Úr!

nagy bizodalmu drága Jó Uram!

Decembernek 6-dikán vala szerentsém tisztelettel venni a' Mélt. Úrnak November 10-dikén költt betses levelét. Melly egy felől sajnos érzékenységgel érdekelte szívemet, midön olvasnám, hogy azok a' rendek a' Mélt. Úrnak beteg ágyából szármoztak. De más felől nem lehetett nem örülnöm annak a' reám mosolygó szíves hajlandóságnak, mellynek nyájás ki-fejezéseitől meg nem tarthatták a' Mélt Urat akkori — oh legyenek tsak bár akkori — erőtelenkedő környül állásai. Ugy izelitettem azokat — noha magamat méltatlannak esnérem — mint a' sajtóbol ki-folyó edesebb mustot. Tisztelem azt a' maga-biró egésséges lelket, melly talpon áll akkor-is, mikor a' test ágyban fekszik.

Mivel a' melly lélek a' virtusban örül,
Fel-emeltt fővel jár a' szenvedés körül.

Adja a' Kegyelmes Gondviselő, hogy ez én rendeimnek szerentséjek lehessen a' Mélt. Urat friss és a' köz-jóra munkás erőben, 's egésségben tisztelni.

Méltóztatik a' Mélt. Ur feleletet kérni tőlem arról, hogy mely tájban kezdettem metrumos magyar verseket próbálgatni, és minémű előttem lévő példákbol vettem ezt a' gondolatot? Láttam még gyermek koromban egy 's más koros magyar könyvekben annak példáit imitt-amott; apró kis rendetskéket, és darabotskák-is már az én gyermekségemben repdestenek Kolosváratt a' félék még typusban-is, hol lakadalmiak, hol a' Kalendáriomokban, de leonina forma nélkül. Azután pedig a' Molnár János *régi jeles Épület* könyvében-is találtam hang-mértékes Verseket. Az ilyen példák mozdították-meg érzésemet, mikor érezném, mely igen alkalmas légyen a' mi nyelvünk, hogy ilyen rá-mára-is vonattassék. Majd azután 1764-ben, és 65-ben két esztendeig praeceptorságot viselvén a' Počtica közönséges Classisban, ott tanítványaimmal gyakorlásban vétettem; de a' leonina formát töllök el-tiltottam, mivel az a' gyakorlást még nehezítette volna. Irtam elejekben már akkor regulákat egy kis magyar prosodiarol, 's hang-mértékeiről, mely akkor közöttök divatjában terjedett, de azután, hogy ki-számaztam, meg-szűnt terjedése, nem akadván gyakorlói. E' felett unalmat-is tapasztaltam abban, hogy mindég tsak azzal a' 4-es meg-szokott strófákkal éljünk, (a' kettősök-is tsak a' félék valának) és mindig tsak azon egy bakot nyuzzuk; ugy-is azok-is az *asclepiadea* formából vétettek vala minden metrum nélkül által, az egyenlő hangu végezetekkel tsupán el-formálva. Azért szükségesnek éreztem, hogy valamint a' mező annál gyönyörösegebb, mentől több színü és formájú virágokkal ékeskedik: ugy nagyobb gyönyörösegre, és nyelvünknek-is nagyobb tökéletesítésire szolgálna, ha a' Verselésnek mezején több különbözö, és a' Római 's görög metrumok szerint formáltt Verseket láttatnának és terjednének: mikor még a' Teremtő-is a' sokféleségben találta a' tökéletességet a' természetnek alkotásakor.

Hogy pedig a' leonina formára-is hajlottam azután, annak oka volt a' Magyar Közönségnek akkori közönséges iz-érzése, mellynek semmi nem volt kedves, hanem ha e' féle tsemegével trágyázattott. Még a' folyó beszédü oratziókban és predikatziókban-is, sőt más könyvekben-is — milyen a' mely ma-is olvastatik, a' *Liliomok völgye* — kedves volt az a' forma. Ugy gondolkoztam azért, hogy ez által a' tsemege által hamarébb lehet meg-izelíttetni a' görög és római Verseket formáit, mely nélkül azok izetlenek, büzetlenek voltak, kivált az aszszonyi nem előtt. Tudva vagyon, hogy egy nemzetet az ilyen gyermekégi gustustol, mint a' gyermeket a'

tsetstől, nem lehet egyszeriben el-választani, hanem tsemege által kell lassanként el-szoktatni valóságosabb eledelre, nemesebb iz-érzésre. Azon-kivül-is tsak meg kell vallanunk, hogy bajos dolog a' füleket meg-tsalni, és azokat meg-szokott kedves musikájoktól, u. m. az egymásnak meg-felelő hangoktól egy átájjában meg-fosztani. Azt-is ugy tapasztaljuk, hogy semmi-féle meg-rögzött, és majd természetté vált szokást tsak egyszeriben ketté vágni nem tanátsos, hanem annak reformatiojában tapogatva kell és halkal elébb-élébb menni, még mint egy észre vehetetlenül tökéletességre lehet vinni. Még a' Vallásnak nagy Mestere-is, és az ő Apostoli-is halkal reformáltak, és egy darabig sok régi dolgot, a' mi indifferens, vagy hasznos-is volt, meg-hagytak, hogy kedvezzenek az emberi gyarlóságnak, és könnyebben meg-nyerhessék annak hajlandóságát. Ellemben hogy a' mi 16-dik Seculumbeli Reformatorink egyszeriben ketté vágta minden Vallásbéli vissza-éléseket; tudjuk, mitsoda sok bajjal, és még külső erővel-is, igen nehezen terjeszthették-el az evangyeliomi tisztább tudományt. Nem rosznak látszik hát azt a' regulát követni a' magyar poésis reformatiojában-is, hogy engedjünk elébb abban, a' mi magában indifferens, u. m. az ugy nevezett Cadentiában, melly olly igen meg-rögzött kedves a' közönség nagyobb része előtt. Az én tsekély gondolatom szerint nem-is tartanám disztelennek, hogy a' római módi szerint szabott köntösre azt a' kis magyar paszamántot-is ottan-ottan reá varjuk, hogy inkább tessék, tsak hogy annak valóságát ne abban keressük, ne legyen egyedül való forma, és közönséges; hanem szabad tetszés szerint való, minthogy bajos dolog a' gustus ellen disputálni. Meg-vallom, azt sem láthatom által, hogy ha a' *Rimet*, vagy Cadentiát örömet meg-szenvedjük a' mi rendesen bévett négyes Strófaikban, a' kettősben, és más ritmusainkban, miért ne lehetne meg-szenvednünk a' görög és római forma magyar versekben-is. Azt mondják, azért, mert ezekben épen nem volt szokás, én hát az ellen ne tsináljak idétlen formát, melly azokhoz nem illik. Igen-is ne, ha deák Verseket irok. De ha magyart; más a' tekintet, mert a' mi nyelvünk szabad élő nyelv lévén, nem köteles, hogy mindenben rabszolgája legyen a' régieknek követésében, hogy azokkal maga gustussa szerint ne élhessen. Illó, hogy ha más nemzetet követünk valamiben, ne tégyük épen magunkat az ő szokásoknak szolgájává, hanem éljünk magunk élő szabadságunkal. Talám majd minden Europai Statusoknak törvények a' Római[ból] vették eredeteket. De egyik sem tette magát annak rabjává, azért,

hogy régi, hanem kiki a' maga állapotjához alkalmaztatta. És abban semmi disztelenség nintsen. Ha a' régi görög építményeknek formája a' mostani Európai módival némely résziben egyben foglaltatik és formáltatik, ha egy Antik-kép egy új módi szép szép¹ ramban tétetik, nintsen talám abban semmi disztelenség. Ha nekem tetszik a' magyar nadrágra német stífelt vonni, vagy a' kurutzos magyar mente mellé kalpag helyett kalapot tenni fejemben, keresvén benne az én commoditásomat, szabadságomban vagyon, abból nekem senki sem parantsolhat, és senki sem tsufolhat disztelenséggel, szabad vagyok magam gustusommal. De nagyobb szent példát-is találunk. Még az Evangéliomnak Nagy Szerzője-is nem tartotta disztelennek, hogy a' régi Sidó tzeremoniáknak szokásaiktól ['], és a' régi görögöknek mind hadi, mind játéki szokásaikból sokakat által-formált az evangyeliomi tiszta Vallásra és egyben foglalta; még sem merjük mondani, hogy ez disztelenség légyen, sőt azok a' szokások ékesebbekké lettek és feinabbakká az evangyeliomi formában. Illyen felséges példánál pedig sokkal kissebb egy Nyelv', vagy poesis' tárgya.

Méltóságos Kedves Ur! Ezek az én tsekély gondolataim, mellyek engemet mind arra birtak, hogy még igen ifjuságomban a' görög és Római formát nyelvünkön gyakorlásban végyem, mind pedig arra, hogy az úgy nevezett Rimben, vagy cadentiában öltöztetni disztelenségnek és illetlenségnek ne tartsam. De a' melly gondolataimat én nállamnál tudósabbaknak itéletekre botsítani kész vagyok; disputatióban pedig ereszkedni másokkal már vén korom-is lévén, épen idegen vagyok. Ez egyet alázatosan instálom a' Mélt. Urtol, és minden jóakaróimtol, ne gondolják fölöllem azt a' képtelenséget, mintha én a' Cadentziás verseket bálványomnak, és a' vers-írás valóságának tartanám. Távol vagyon az én töllem. Irtam inkább ez előtt illyent, mert ezt-is el-tűrhetőnek véltem nyelvünk pocsissében, sőt szükségesnek a' különbségre nézve, mert én annál tökéletesebbnek tartom a' Nyelvet, mentől több formákra szabattathatik, de tsak jó móddal. Méltónak tartom ezt-is a' türedelemre leg-alább, hogy a' kik illyen izléssel vagynak, találjanak azok-is, a' miben gyönyörködjenek, mivel lehetetlen, és haszontalan erőlködés egy Nemzetnek minden tagjait azon egy gustusra venni. Én természetesnek találom, hogy engedjünk-meg a' poesis' izlésének-is olyan szabadságot, mint

¹ Az eredetiben is kétszer van.

a' vendégségekben-is a' készülésnek; melly külömb külömb-féle izü és készületü 's nemü ételek tétetnek-fel, hogy kiki maga izlése szerint ehessék: hol olyan ételek-is vagnak, mellyektől némelylek undorodnak, de ugyan azonokat [!] mások nagy gyönyörködéssel eszik. Mikor én eleinte az ilyen forma Verseket irtam, akkor nem tapasztaltam, hogy a' közönség kedvetlenül fogadta volna: sőt még most-is vagnak hazafiak elegen, kikről meg-kell vallanunk, hogy mind tudományok, mind jó érzések vagnon, kiket nevek szerint nevezhetnék, kik épen ilyen itélettel vagnak, de a' kik azért érzékenyítő Critica alá vonattatni nem tudtak. Tsak ugyan én látván már vénségemben a' nevedő erőt az olyan színü metrumos verseknek ki-irtására, leg-ottan rim nélkül való a' féle forma Verseket is eleget irtam, hogy a' Criticanak kemény itélete alatt ne maradjak, és a' mellyekben én épen ugy gyönyörködöm, és olyakat-is nem sokára a' közönség eleibe botsátok: hanem örökösen még-is a' rimesekről egészen le nem mondhatok, ne láttassam azt azért tselekedni, hogy a' sok pirongatásra meg-szégycstem volna magamat, és kárhoztatnám elébbeni bünömet.

A' leányom nagy tisztelettel köszöni a' Mélt. Urnak rolla méltóztatott meg-émlékezését, és mind köszöntő, mind pedig ébresztő szavait, mellyekre magát olly nevezetes Hazafitól érdemetlennek tartja. De már néki késő olyan munkához kezdeni, melly az életre meg-kivántató más fontosabb meg-szokott munkáktól el-foghatná. Bizony vékony takaró a' Magyar Hazában a' Verses ditsőség. Meg-fázik az alatt, sőt mezitelen-is marad az minden napi élet módja és ház-tartás. Én ugy kivántam ötöt nevelni, hogy a' leg-szükségesebb tzelra alkalmas lehessen. A' Virtusnak tanulása és gyakorlása, a' jó tzipó sütés, jó-izü ételek főzése, tsinos varrás, fonás, szövés, köntösöknek készítése: Ezeket tartottam illendőbbnek és hasznosabbnak-is az életre. *Nisi utile est, quod facimus* etc. De azomban Takáts Juditnak, Molnár Borbaranak, Újfalvi Kristinának munkásságait magasztalom. A' különböző környül-állások formálgak a' lelket külömböző tzelokra.

Meg-szaladott a' pennám hosszabb levélre, mint a' mennyire terjedni szabad vala. Méltóztassék a' Mélt. Ur bizodalmas méréségemnek meg-engedni, hogy annak hosszszas olvasásával bátorkodtam alkalmatlankodni. Leg-alább bizom, hogy ha gondolataimban hibásnak találtatom-is, avagy tsak prokátorom lészen a' poetának szava:

Si tamen erravi, caussas [!] habet error honestas.

Hogyha hibáztam-is én, helyesek mentségi hibámnak.

A' Mélt. Ur nyájas köszöntését T. Barabás és Szabó Uraknak tudtokra adtam. Kik-is viszontagolják tiszteleteket.

Végre örökös tisztelettel vagyok

A' Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája

Ujj Torda 15ik Decembr. 1816.

Gyöngyössi János mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3344.

Döme Károly — Kazinczynak.

Tekintetes Úr

Sok érdemű,¹ tudós Hazafi!

Hogy betses levelére későtskén válaszolok, tessék, kérem, mostani hivatalom' sokféle tömött foglalatosságainak tulajdonítani, ne készségem' fogyatkozásának, a' ki, ha nem hagyhatom is helyben minden újításait a' Tek. Úrnak, mellyek által majd nem egészen ki kellene mintegy idegenülni szép nyelvünknek a' maga természeti valójából, mindazáltal forró betsülője vagyok litteratori sok érdeminek, és a' hanyatló nagyokkal nem csak nem hanyatló, hanem mind tüzesebben reszkető fáradhatatlan igyekezetinek. De hogy én magamat a' tudós Tsatazók közé elegyítsem, Isten őrizz! Jobb nékem kívül, 's távul állva a' hartz mezejétől, bátorságban 's tsendesen tanulni a' birkozóktól, mint közikbe vegyülve, ne talán oda ragadtatni a' küszködés' hevében, a' hová ragadtatva lenni őket látom, — úgymint a' személyes sértegetésre, motskolódásra, gyűlölségre. Az én egygyűgyű szegény Philosophiám, mint valamelly pokoltól, úgy irtózik az ilyenektől.

Azonban talán nem fog a' Tek. Úr megbántódni, ha megvallom, hogy a' közlött versekre tett magyarázó jegyzésnek elején ezen szavakon : *«Az Úr érdeme az, hogy felette folyóan írja distichonjait, az enyém talán, hogy igen is szövedékesen»*, nem tud eligazodni gyarlóságom. Mert ha *igen is szövedékesen* írni distichonokat, érdem, *felette folyóan* írni, talán nem lehet az. Látom ugyan, hogy ilyen különböző tulajdonság különbözteti egymástól a' deák Classicusokat is; de mivel ők ezen különbözés mellett is jelesek, egygyütt

¹ Döme K. a hosszú ő ű hangokat ö, ü-vel jelzi.

azt is látom, hogy magában akár a' folyóságban, akár a' szövedékességben, nem áll a' versnek jelessége, a' Poetának érdeme, hanem más-valamiben, 's ennek a' más-valaminek akár a' *folyóság*, akár a' *szövedékesség* tsak némü némü olyan Charactere, mellynek egygyike sem szüli magán a' Poeta érdemét, jelességét. — A' *felette valóság* pedig, valamint mindenben másban, úgy itt is hiba inkább, mint érdem. E' szerint hát tsak az lenne már a' kérdés, hogy hol, 's miben tűrhetőbb a' *felettevalóság*' hibája, a' *folyóságban*-e, vagy a' *szövedékességben*? — Ha felteszszük példában, hogy azon egy magas, és szép gondolatot ketten ejtenek 's fejtenek-ki egy, vagy több versekben: de az egygyik *felette folyóan*, és érthetőleg, a' másik *igen is szövedékesen*, és úgy béburkolva, hogy fejtegető jegyzés, világosított magyarázat nélkül éppen nem, vagy tsak felette nehezen, tapogatva, 's találgatva lehetne jutni a' szövedékesen-mélységes Poeta' értelmére: én részemről azt vallom, hogy mindenkor inkább akarnék az elsőnek hibájába esni, mint a' másodikénak, ha mind a' kettőjét el nem kerülhetném. Egyébképpen is, homályoson, szövevényesen írni verseket, Epigrammátskákat, nem kerül sokba. A' történetek' nagy tengerének végetlen sokaságú tseppjeiből úgy hullathatok én oda egygyet kettőt valamely setét rázélzással, hogy még, a' mindent felkutatott, 's általölelt Tudós sem veszi mindenkor, mindgyárt észre, vagy éppen nem is tudhattya, mit akarok, hová tzelzok, ha tsak meg nem fejtem néki. Röviden kimondva: az én egygyügytűségem inkább szereti (salvo meliori) a' világos szépet, mint az érthetetlen mélyet.

A' *Töviseket és Virágokat* nem láttam ekkorig. A' napokban közlötte velem Döbrentei Úr azokat. Itt olvastam, a' mit csak hallomásból tudtam eddig, a' *Tűzbe-felét*. Ha feltehetnők az igaz sérelme nélkül, hogy azon meghagyott igen kevés részetskén kívül, mellyet *vár az Olympuszi kar*, a' többi mind tűzbe-való, a' hová igazittatik, és vettetik, úgy valóban igen szép vólna ez a' rövid kis Dialogus. Egészsen érzem én annak, *mint versnek, és poetai gondolatnak* betségét, 's tűzét: tsak az a' kár benne *előszöör*: hogy Daykának szájába van adva a' kárhoztató, vagy üdvözítő, a' poklot, vagy mennyet osztó nagy Ítélet. — Daykának, mondom, a' ki minden ő érdeme mellett is Kisfaludihoz igen kitsiny. *Másodszor*, hogy felette nagyon ritka, 's egy kis rozsdarágástól imitt amott talán szakadozott is vólt a' rosta, melly oly könnyeden, 's oly sokat eregetett-által, vagy omlasztott inkább, mint tűzbe-valót. Jó,

hogy mind keresztül nem hullott rajta, 's fogott-fel még is valamit. — Ha nem tévedek, úgy látszik nékem, hogy ebben a' szép Dialoguskában megelőzte a' Költő' heve az igaz-látást, 's nem az igaznak, és valónak érzésében fogantatott ez a' fenn tsapongó poetai láng-gondolat, hanem, minckéntanna egy bizonyos neki melegedett játszi képzeletben, 's tüzes elragadtatásban született ez, úgy és akkor leve épen égő áldozattyává ennek amaz. — De hová vetemedtem? — Irtózom a' hartztól, 's itt már csak nem hartzba keveredtem Kisfaludi mellett. — Nem; csak különböző ítéletemet bátorkodtam nyilatkoztatni az ő felséges munkájáról: ennyi pedig talán szabad vala, és én, ha karddal, puskával fenyegetne is valaki, még akkor is ki merném mondani az egész tudós világ előtt, hogy Kisfaludinak Himfye minden hibái mellett is (annyira kurusló ő, hogy ő benne néhol még a' hiba is szépnek tetszik) előttem átallyában véve remek munka, 's a' maga nemében egygyetlen-egy: mert ámbár látok én is benne némely gyengébb szabású darabokat a' többihez képest, de egygyet sem látok éppen tűzbe-valót a' poesisre nézve; igen igen sok van pedig, a' mi elég fenn költt és erős egész' az *Olympuszi karig* emelni a' halhatatlanság' szárnyain Alkotóját. — Kérem, ne vegye rossz néven a' 'Tek. Úr szabadon kimondott ítéletemet a' különbözősért: mert ha helytelen az, és gyenge, úgy én inkább szánakodásra, mint neheztelésre vagyok méltó, a' ki különös tisztelettel maradok

Kolosvár, Decembr. 16dikán 1816.

Alázatos szolgája

Döme Károly mpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3345.

B. Jósika János — Kazinczynak.

Tekintetes Ur,

Nagy érdemü Barátom!

Mind Szent Hava enyészten hozzám utasított becses levelével az én érdemes Barátomnak szerencséltettem. Ennek olvasása újra meg erősített engemet abban, hogy a leg pallérozottabb elmék a leg

1816. DECEMBER 16. T. P. A. 117. sz.

¹ Kazinczy F. a nevezett kézírati gyűjteményben e levél után lemásolta a feleletet is «Válasz reá» czímmel (1816. decz. 23.). L. a 3349. szám alatt.

jobb szivek, leg kevesebbel is meg elégedők: amannak tulajdoníthatom, ennek köszönhetem, hogy Méltóságodnak Személyem 's hozzám tartozandóimhoz bizonyított barátságát, szeretetét meg nyerni szerencsés lehettem. Örömmel emlékeztetnek becses levelének minden sorai azokra a rövid ugyan, de emlékezetem sorából soha ki nem törölhető kedves órákra, melyekben szeretett anyai nyelvem pallérozójával, Hazámnak egy nevezetesebb írójával közelebről meg ismérkedni szerentsém lehetett. Ritka szép munkáji távulról is tisztelést gerjesztettek szerzőjökhez, de csak igaznak marad az, hogy a valóba tanult, igazi jó szívü ember hasonló a szép miniatúr festéshez: véghetetlen az, a mit a közelítéssel nyér.

Homer teremő lelke egy leányka felett való versengésből a leg szebb Poémát szülte. Az én érdemes Barátom csekély kunyhómat vette szép versezete tárgyául. Kőre metzve díszesíteni fogja az a Maros partyán álló mohos bástyát, azért pedig, mert el vagyok hitelve benne, hogy sokszorta inkább örökösíti annak íróját, mint a kihez idézve vala. Bár ki mit tartson a Görög, vagy Deák rámára vont magyar versezetről, vélekedésem szerint az igazi szép izlésben a Görög 's Deák írók mestereink, 's hogy anyai nyelvünk rámajokra jól alkalmaztatható, Méltóságod szép Epigrammja is eléggé bizonyítva. Érdemét ennek minden meg ösméri, hálálni nékem főbb kötelességem, mint a kihez idéztetett, 's bár eszt telyesíteni csekély rendgeim elégségesek lehetnének.

Gyarmati Ur engemet is, még többször a fűvészséget kedvellő feleségemet, gyakran látogat meg, 's hogy barátságos beszélgetésünk Széphalom jó birtokossáról gyakran folydogál, el hinni méltóztasson. Ohajtyuk gyakran, hogy bár hegyeink Erdélytől el ne ijesztették volna. A jó, az érdemet becsülni tudó szivek gödrök között is tenyészhetnek; ha ezek az én érdemes Barátomat meg nyerni elégségcsok, még talán betses személyéhez itten szerencsénket remélhetjük.

Feleségem tisztelte mellett kérem Méltóságodat, hogy részemről tiszteletemet érdemes Grófnéjának is bé mutatni méltóztasson. Leánykáim a nevének meg felelő Kedves Zsenit gyakran emlegetik, ohajtyák, ölelik. Végre Méltóságodat azon kérvén, hogy engemet szeretetével, barátságával ezutánra is szerentséltessen, egész tisztelettel vagyok

alázatos szolgája

Kolozsvár December 16-án 1816.

Jósika János mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3346.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Illyefalván Xbr. 20án 816.

Kedves Barátom!

A mint meg örvendtettem hogy tegnap, a' hozzám érkezett levelek közül egyik Tölled jó, éppen úgy meg szomorodtam hogy mindgyárt legelső rendjeidből betegeskedésedet értettem. Ha szíves kívánásom foganatos leszen. már eddig felköltél ágyodból, helyre állott erővel, egésséggel, 's a' bé közelgető páratlan esztendőbe jobb lábbal fogsz bé lépni, hogy még sokszámuakon szerentsével 's eleven-séggel haladhass keresztül, például szolgálva másoknak a' nemes érzeménynek és az értelem 's szép izlés terjesztésére fordított törekedésnek úttyában.

Köszönöm' énis Erdély nevében (mert az e' félékben kiki az egész helyett szólhat), hogy utozásodat avall a szép szándékkal irod, melyet leveledben említesz, hogy t. i. le reszely a' nagyobbik Hazá-nak a' kissebbiket nem ismerő fiaim a' bal itéletekből. Valósággal nem tsak jóságot gyakorlandasz ezt tselekedvén, hanem igasságotis; mert bárha sokban felyül haladis munket az a' tágosabb és bővöl-kedőbb Órszág, de nem mindenben. — A' mi a' Titulusokat nézi, nem tsudalom hogy a' Magyar Országiak a' mü vissza élésünket utályák, mert magamis ünöm. De miért kellene azért egymást ünni? - Minden Órszágnak vannak egy vagy más vissza élési, idétlen szokási, bizony a' Magyar Országiak sem mondhatták hogy nekik semmi sints. Régebben, kivált a' Magyar Fejedelmek idejében, Erdélyben sem volt az a' vesztegetés a' Titulusokkal a' mi most uralkodik: a' Fejedelem Nagyságos volt, egyébaránt a' régi levelekben tsak a' Magyar Országi leg nagyobb Urakat, a' kik ittenis Urodalmokat bírtak, mint Tökölit, Csakit, az Erdélyiek közül pedig az egyetlenegy Pétsit találok Nagyságos nevezettel tiszteltetni. De annakutánna a' Fejedelemség Felsőgesre szállván, és sok egyenlő tiszteletü Uri Házok lévén ebben a' kis Órszágban, melyeknek elei vagy Magyar Órszágon Regni Báróságot (Palatinusságot, Judex Curiaeséget etc.) vagy itt Fejedelemséget, régebben Vajdaságot viseltek, ezeknek némelyike Grófi vagy Bárói titulust váltott, 's a' nagyságolást fel-

vette, a' többi pedig, hasonlóan tartván magát a' Hazában, nem igen akarta meg adni — vagy magátiis Méltóságosnak nevezette, onnan hogy az ő eleji is viseltek Méltóságokat. Sokat tett erre az is, hogy Erdély a' Magnasokat külön Statusnak nem tartya, 's a' mü Publicistáink azt állityák: hogy a' Decretalis Magnasok tsak a' Regni Bárók (u. m. a' Palatinus, Judex Curiae, Banus Croatiae, Vojvoda v. Gubernator Tansilvaniae, és a' Fő Ispányok); — mely szerént egy eleváló 's értékes [!] vagy nevezetes Hivatalbeli Erdélyi Nemes ember a' Grófnak, Bárónak nem mondgya Nagyságos Uram, hanem Méltóságos Gróf v. Báró Uram, 's magais, ha vagy maga visel Fő Hivaltalt (Dignitatem Diplomaticam) vagy apja, nagy apja viselt, a' Méltóságos Titulust nem recusálya. Magában semmiség, de annak jele, hogy itt mü a' Titulatus és non titulatus Fő emberek között nem igen nagy külömbséget teszünk; 's ha p. o. Baro Brukenthal, a' kinek a' Szüle apja Szebeni Szóts vólt, nagyságotlatik, és az ő Praefectusa (ha kitsiny rendű emberis) Tekintetes titulussal él, illőnek tartjuk, hogy egy Nemes emberből lett Consiliarius, Fő Ispány, Itilő Mester, vagy egy nagy Előktől származó Béli, Bartsaai etc., ha titulust nem vásárlottis, megkülömböztetve legyen, és Méltóságosnak neveztessek. — Innen van a' vissza élés eredete. De miért nem veszik ezt nehezen az Alsóbb Rendnél? Illőe hogy a' Kalmár, a' Szabó, a' Timár, etc. *Ur*-nak neveztessek? már pedig Magyar Órszágon azok mind *Urak*. *Ur* tulajdonképpen *Lord*-ot vagy *Grand*-ot teszen; *Uram* Monsieurt; — lehetnek *Uramék*, de nem *Urak*! — Mond meg hát a' Magyar Órszágiaknak: hogy botsássák meg mind addig a' mü idétlen vissza élésünket az érdemesebb sorra nézve, a' meddig müis a' Tü hasonló idétlenségü vissza élésteket a' Vargákra nézve meg botsátyuk.

A' Feleségem, leányom szívesen köszöntenek; a' Feleségem remarquirozta hogy nem emlékeztél meg rólla leveledben; én pedig vagyok igaz barátod

Cs. M. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3347.

Lészay Dániel — Kazinczyna.

Szászváros Dec. 21-kén 816.

Méltóságos Úr,

tisztelt nagy érdemű 's Tudós Hazafi 's Tanító m,

Közelebbi Levelemben jelentém a' N. Sipos papirosai kikérését. Kiválasztásokra le is mentem Tordasra, 's a' mit futólag hánytvetett irásai közül nevezetesnek láttam, bévittem Szászvárosra; de midőn jobban megvizsgálám azokat, nagy csudálkozás fogott-el, hogy olyan fejnek csak annyi irásai voltak volna; egyebet nem gondolhattam, mint az örökösök, 's mások által lett szélyel hordatásokat, 's hogy ezt gondolni vagy on okom, látni fogja Méltóságod alább.

A' nevezetesebb dolgozásinak Catalogja ez:

- a.) 21 Közönséges és Sátoros Innepi predikátiók.
- b.) Két halotti orázió. Jusa Istvánné Gellen Marie (Sárospatakon 1810) 's Fiscalis Ügyész Török György (Szászvároson 1811) felett.
- c.) Két Halotti Prédikázió; 'Sombori László (Szent Györgyén 1812. Sept. 2-kán) 's Dobrai István (N. Rápolton 1812) felett. Nem találtam-meg pedig Fő Hadnagy Jenei Mihály († 1813) és prof. Baló Sámuel († 1814) felett mondott oráziókat, 's Gróf Gyulay István († 1816) felett mondott prédikátiót.
- d.) Tractatus Doctrinae de conciiis sectionibus Geometricae Explanatae, auctore Paulo Sipos, Transilvanó Hungaró etc. h. t. cive Universitatis Vindobonae. — Dédicalva vagy on G. Teleki Jósefnek év-szám nélkül. 20 ív.
- e.) A' Világosodásnak és a' Keresztény Vallásnak egyszer's-mind való terjedéséről. 1809. Ezen munkának elejéből megvan 4 ív, az utolsó 3¹/₂ ív is megvan, a' közepéből 8¹/₂ ívet nem találtam. Méltán gyaníthatom, hogy ennek elveszésekor több irások is elszakítottak.
- f.) Gondolatok a' Valóságról (jobb volt volna a' Lényről), 2 ív, ugyan ott az örökké valóságról egy néhány versek.
- g.) Fohászkodások. Az Uralkodó Felsőgról, ország-gyűléskor — Méltó halálra menő Ember fohászkodása (jobb volt volna fohássza) —

Méltatlan halálra menő Ember foh. — magát megölni szándékozó Ember fohássza.

h.) Deák Versek; in Illust. Victoriam Caroli Coronae P[rinci]pis.

i.) Gondolatok ezen czim alatt: Das ich — Freyheit — Gott — Mensch.

k.) A' Tüneményről, 1 iv.

l.) Úr vacsorája felett mondandó agenda.

m.) Barcsay Ábrahám Epitaphiuma. Ezt, úgy tudom, Méltóságodnak felküldötte kinyomtatni.

Vagynak még elhúnyt ivckben: a' Phil. Theologiájának némely részei — Németül irt Trigonometriájából egy néhány iv; 's egyebek is, mik Sajtót nem érdemelnek.

Tudakoztam B. N. Naláczy Istvántól Levelem által: hogy nincsenek e nálla valamely munkáji elhunyt Barátjának? Válaszában a' többek között emlékezik egy magyarul irt Philosophicumáról, melyet Sipos T. Döbrentei Úrnak adott által Bábólnán; Ez, elmene-telével azt itt felejté, 's az Író vissza vivé-magával Tordásra; megküldötte e, nem e? annakutána azt Döbrentei Úrnak, nem tudhatom; nem sokkal azután történvén halála. Ha megküldötte, jó — a' bizonyos, hogy írásai közt nem találtatott; ha külömben: valakinek kellett eltenni láb alól egyebekkel együtt.

Én ezeket szereztém-meg:

a) Szomor-Játék. Eljátszodták a' Szászvárosi Gymnaziumbeli Tanulók 1784-be; 5 $\frac{1}{2}$ iv; versekben.

b.) A' Halhatatlanságról irt versek. 2 iv.

c.) Gróf Kun Sigmondné Tornya Klára felett mondott oratzió kinyomtatva.

d.) Báró Nalácziné felett mondott prédikázió, kinyomtatva.

e.) Trigonometria etc. kinyomtatva 2 iv.

f.) Az akaratról, válasza egy Barátjához, $\frac{1}{2}$ iv.

g.) Barcsay Ábrahám árnyékához irt versei.

h.) Barcsay Ábrahámné G. Bethlen 'Susánna neve napjára irt versei Sáros Patakról, 1805.

i.) Deák versei Isaicus halálára, kinyomtatva.

Vagynak ígéletbe is némely versei. Közelebből Barcsay Ábrahámnéét is megfogom keresni, azt gondolom, ő Nagyságánál is lesznek. —

December 6-kán esett Szászvárosi Vásárkor találkoztam Sipos Úr egyik örökösével, prédikátor Segesdi Jó'seffel, 's tuda-

koltam, atyafiának többi írásai hol lennének? Ez erősíté, hogy egyhez sem nyúlt, hanem Herepeit okozá, mint ha ő vitt volna el belőlek; ígéré azonban, iránta fog írni nekie. —

Már a' fenn előszámlált Darabok megküldését, ígéretem szerint, addig nem telyesíteni helyesnek tanáltam, míg Méltóságodtól nem lessz szerencsém tudni: le küldjem e mind egyik Darabot? el e [a] prédikáziókat 's a' Trigonometriát is? nincsenek e meg közülek Méltóságodnál némelyek? sat. Ha ezekről engem tudósítani fog, én azonnal, mellyeket parancsol, akár mind egyvig őket, posta szekér által leküldöm, 's ott kiválasztatnak, mellyek kinyomtatni valók.

Boszankodva értettem, melly kevésre becsülik az Erdélyiek Muzeumjokat — egész Erdély az 5-ik 's 6-ik Füzetre csupán csak 6 előfizetőt küld-fel. Bezzeg dicsekedhetünk!!! Én ezen füzetekre gyűjtöttem vala 15-öt, 's által adtam volt N. Kerekesnek a' felküldés végett, 's ezt halála előtt kevéssel tettem — azonban meghal — a' pénz nincs felküldve, 's abból én semmit sem tudtam. A' nyáron beszéllék Döbrentei Úrral az iránt, mondja, hogy csak neveket vett. Az örökösektől tehát azt visszakívántam; azok benn lévő fizetésére igazítottak. 'S Professzorunk a' pénzt még nem szolgáltatta kezemhez, hogy felküldhessem azt. azonban elakart fordítani szándékomtól: mondván, ha a' pénz kikerül, az előfizetők közt osszam ki: én arra nem állék: ámbár a' Muzéumot Luft-schrift-nek nevezte. non dicam stulte — — — Hor.

Csak ilyenek a' mi Erdélyi professzoraink a' Magyar Literatura iránt!!! 's melly tanítvány jurat in verba magistri, nem csuda ha idegenedik egész fényben diszló, 's szép Literaturától; nem csuda ha regis ad exemplum componitur, midőn Tanítójától olyakat hall; innen lehet kimagyarázni az Enyedi, Kolosvári, M. Vásárhelyi Kollegyomok miért nem állitnak elő csak egy előfizetőt is? —

Egy Luft-puristával vala beszéd-csatám közelebb. Ez az ujtásokat kárhoztatá — én védlém [!], hasznának okait adván. Más nap által vevé Berzsényinek, Hazánk Flakkuszának Versei' 2-od izbéli kiadását. Az értekezéssel együtt elolvastván — im szelidülni kezdett, 's a' triumphust az ellenkező, de jobb résznek engedé. —

Az eddig neutralista Borsos Prédikátorunkal öszve jöttem házánál; olvasni találtam a' mostanig töle nem látott Ábel halálát, azt mondá rólla, hogy az eredetinél becsesebb 's szebben vagon

párosítva a' dolog a' stíllel. Dicséri a' rény, felület 's sok más új életre hozott 's csinált szokat, mint a' mellyekre nagy szükségünk vagyon. Többeket is szólott 's szólított Méltóságod dicséretire, de mellyeket szemérmetesége megírni eltilt; 's a' hízelkedés, — a' valójában nemes szív megvetni láttatik a' dicsőséget 's hideg vérrrel halgatja érdemlett dicséreteit. 'S nem szinmutatás ez — ő nem gondolta, hogy én megfogom azt írni Méltóságodnak. — Itt is betelik: placere bonis, quam plurimis.

Sipos Biographiájára tartozó minden jegyzésimet által adam Ponori Töröknek, ő az magájét is hozzá toldván, mennél hamarabb le fogja küldeni.

Ujra szomor-hirmondó vagyok. Sipos Úrnak szakácsnéja, 's azon Deák, ki egész nyáron Tordason vala, Szilágyi, elhunytak, és így, ha Méltóságod ujra szerencsétletne ide jövetelivel, hárommal kevesebbet találna életben azok közül, kiket a' nyáron Tordason látott volt.

Oktasson, miben hibázok, szívesen veszem 's instálom is. — közelebről újra elolvasám *Báróczy* életét; Barcsay 's Bessenyeinek öszve hasonlítása úgy felbuzdított 's töltett-el kellemmel, mint *Salust*nak Caesar 's Cató, Justinusnak: Filep 's fia öszve hasonlítása.

Tarcsa-meg számos tisztelőji 's Baráti közt örök tisztelő szolgálját is, Lészay Dánielt mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

3348.

3348.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Édes Leányom,

Sophie itt üres helyet hagyta; engedje tehát Nagysád hogy ezt én foglalhassam-el, 's Nagysádnak, imádott Asszony Anyjának 's kedves testvéreinek boldog új esztendő-t kívánjak. Tegnap estve vevém Nagysádnak azon levelét, mellyben a' szeretett gyermekének

¹ 1816. decz. 22. kelt levelében.

azt írja, hogy a' Fejéregyházi két kis Haller Nagyságtoknál volt,¹ 's hogy Nagysád útban látta a' Nap' fogyatkozását. — Igen is, azt a' szép jelenést, melyet én elég hosszú életemben ekkor láttam *legelőbb*, mi is néztük itt; minden más esetekben az ég olly tele volt felhővel, hogy azt látnom eddig soha nem lehetett. — Ez az esztendő nekem e' részről is felejthetetlen. 'S mennyi sok szépségeit láttam ezen felül a' természetnek. Ott Gyógyon az a' szép vizszakadás! mindég előitem képe. 'S én annak látását is az én Gyógyi négy barátneimnak köszönhetem. — Nagysád a' legnemesbb lélekkel mentségére kél ezen levele' utolsó czikkelyében egyg valakinek, 's azt a' mi történik, megtévedésnek nevezi. Nem vitatok semmit, mert a' dolgokat nem ismerem a' szerént a' hogy kellene. De én borzadok akár a' mocskosságtól, akár a' bosszantó 's elposhadt makacskodásoktól. Ki kívánja hogy valaki azt a' mi övé, másnak hagyja? De ha kérdés támad, ez enyém e? kell e arra jó emberek közt Bíró? kell e izetlenkedés? — Kívánok Nagysádnak és az egész jó háznak örvendetes esztendőt, 's ajánlom magamat becses barátságába. Eugénie csókolja tisztelettel kezeit.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3349.

Kazinczy — Döme Károlynak.

Válasz reá.²

Széphalom Decemb. 23d. 1816.

Epen érkezik, Fő Tiszt. Kánonok, az Urnak válasza. — Nekem úgy tetszik, mintha nem értettetném, 's alig tudom érteni, mint esik és mint eshetik, hogy nem érttettem, mert a' dolog igen világos. Túrje-el, Fő-Tiszt. Kánonok az Ur, hogy magamat a' magam egész valóságomban látathassam. A' midőn e' magyarázatokra ereszkedem, a' legcsalhatatlanabb jelét adom tiszteletemnek az Úr eránt, mert csak azoknak gondolunk ítéletekkel, a' kiknek személyek előttünk tiszteletes.

¹ Előbb így írta: *voltak*; utóbb kitérülte.

² T. i. Döme Károlynak 1816. decz. 16. kelt, 3344. számú levelére.

Felette kevélynek kellene nekem lennem, ha én azt kívánnám, hogy a' mikben én új útát török, azok mindeneknek tessenek, 's nagyon tapasztalatlan volnék, ha azt reményleném. Sem nem vártam azt soha, sem soha nem kívántam, 's a' kik ezt a' kevélységet keresik bennem, meglelédhetnének azzal, hogy kevélynek én magam vallom más részben magamat — abban, hogy, mint Arbuscula, nem mindeneknek, hanem csak némellyeknek javalásokat keresem 's óhajtom. Ha én az Urat, Fő Tiszt. Kánonok, e' kevesek közzé számlálom e, mutatja az a' szíves tisztelet, mellyet én első ismeretségem oltá mostanig minden alkalmakban bizonyítottam, 's az a' meleg közelítés, a' mellyel én mind Kolozsvártt mind a' Püspöki lakban, az Urhoz tolakodtam; mutatja az a' figyelem, a' mellyel az Urnak versei felől legszorosbb barátim előtt is, hol ítéletünket szabadon hallathatjuk, szoktam szólni. Az tiszta javalás, 's nem azért tétetik, hogy én is megnyerjem az Ur' kedvező ítéletét, mert hiszen azt az Ur nem is tudta, 's most hallja először. A' mit írtam minap, hogy az Úr versei ömlenek, holott az enyémekek nehéz munkával vannak pörölyözve, nem teszi azt, hogy én az Ur dolgozásait nem becsülöm. Mind így, mind úgy jó lehet a' munka.

De nem talál helyt minden mindenütt.

Az boldog, a' kit nyájas Istene

Keggyel vezérel a' saját nyomon.

A' miket a' Duna jobb felén történt dolgok felől írtam, nem azért írtam, hogy az Ur részt vegyen perünkben, hanem mivel illő, hogy a' mik történnek, Literaturánknak illy buzgó barátja is tudja. Tudományos pert folytatni nem gyalázatos, ha gyalázatosan nem folytatjuk. A' ki ezekben szóll, ahhoz látszik nekem hasonlítani, a' ki tagja valamelly tribunálnak, hol *hallgatni* mindennek megengedtetik, 's szabadon és bátran mondja-ki a' mit a' köz ügyre hasznosnak ítéel. A' mi Magyarjaink azt tartják, hogy ott szólni harag, gyűlölség, és irigykedések nélkül nem lehet; 's ebben ugyan rettentesen csalatkoznak. Midőn Prof. Fejér Úr 1815. April. 19d. Kultsárnak házánál vádat teve ellenem, hogy én Kisfaludinak 's másoknak munkájikat recenseáltam, Vitkovics és Szemere egyszerre pattának-fel 's azt kérdék tőle, hogy miként vádolhat ezért valakit épen az, a' ki nagy javalással vette, hogy Képlaki Wilhelm Czinke Ferencz Urat olly irtóztatóan recenseálá? Én még azt kérdeztem volna tőle, hogy miképen vádolhat ezzel engem az, a' ki maga szólíta-meg,

hogy Pályairását a' M. Tudós Társaság felállítása eránt recenseáljam. — Valljuk-meg, Fő Tiszt. Kánonok, nem az okozza neheztelésünket, hogy Munkáink recenseáltak, érezzük mi a' Recenziók hasznos és szükséges voltát; hanem az hogy nem tömjéneztetünk mindég.

Az Úr, Fő Tiszt. Kánonok, Epigrammomat : *Tűzbe felét*, betű szerént veszi, a' hogy azt — ítéletem szerént — semmi Hermeneutica nem véleti. De e' részben mások is épen így tévedtek-meg, 's az nem az én hibám. Mit itélek a' Himfy Szerelmei feől, tudva van; 's minthogy most is azt hiszem, állok Recenzióért. Daykának is vannak hibás versei, de ő nem maga adta-ki azokat. Ellenben van hat hét olly darabja is, melly századok mulva is csudálatni fog. Maradok etc.

[Kazinczy másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3350.

Kenderessy Mihály — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Nem rég az ideje, mióta Ulpia Trajana omladékai szomszéd-ságából, születésem helyéről, Szálláspatakról, ide érkezem.

Tulajdon honomban boldog napokat tölték hat hétig, procul negotiis — ut prisca gens mortalium. Visszajövet itten vevém két igen kedves leveleidet egyszersmind. Harmadnap múlva nátha, hideg-lelés lepett meg, de most mi itt mind jól vagyunk : fiam is Vásár-helyen törvényes királyi táblánk mellett, virgoncz, jó kedvű és tanul nagy örömmel; olvastuk szerencsés visszaérkezésteket, és kedveseid óhajtott boldog létét : szeretettel öleljük és csókoljuk őket.

Te minket erdélyieket dicsérsz jószívűségünkért, melylyel fogadtunk s pedig reád háramlik dicséretünk.

Mi hogy távolabb vagyunk monarchiánk fővárosától, a finom hízkeledés, nyajas kétszínűség és minden undokságok fészketől, és legközelebb scytha eleink tanyájokhoz, holott sátorozott a durva derékség : annál természetesebb lehet tehát bennünk az, hogy minden embert úgy fogadjunk mint érdemi, s ha tapasztaltad jószívűségünket, épen az bizonyította érdemeidet és neved becses voltát.

Hazudott Schlötzer uram, mikor Erdélyről azt mondotta : da wo die Menschheit aufhört, igazabb az : da wo die feine deutsche

Falschheit aufhörte. Kérdéseidre igyekezni fogok a télen pontonként megfelelni. Siposról, kedves barátunkról, kinek én is nagyon fájdalom halálát, azt írod: Ő nem él! Csudálkozom, barátom, hogy írható ezt így. — Él ő! — Az ő látható formája néki életet nem adott: élt ő, minekelőtte láthatóvá lett volna. — Az úgy nevezett halál csak a testi formában való elevenségtől és épen nem az élettől fosztatta meg őtet. Mikor a testről azt mondjuk, hogy meghalt, nem azt jelenti, hogy a mi benne élt, nem él; hanem csak azt, hogy az élet, azaz, az istenségnek benne kinyilatkozott ereje, vagy önönsege, már azon formát többé nem eleveníti, hanem széjjel oszlatás által más formákba változtatja. Azt is írod, neked a' halál mindig irtózatos. Nekem sem kedves azokra nézve, kiket szeretek: egyébként ha jól megfontoljuk: a mi testünk egy quodlibet, csiga, béka, sertés-kolbász, répa, murek, alma, dió, narancs, ananasz, liszt, por, víz, vas, sастéj és ezerckből való compositum; s ha ezek mind oda vissza térnek ex compositione per resolutionem: ugyan mi méltó okunk lehetne panaszkodni, midőn ezen külső látható eszközökre többé szükségünk nincsen. A mi szemmel látható, az csak maga helyén lehet jelen; a mi pedig mindenütt jelen van, valaminthogy oszolhatatlan, úgy csak láthatatlanul, az az észszel, vagy gondolattal, és nem szemmel lehet látható. De épen ez az utolsó látás vég nélkül dicsőségesebb az elsőnél, mivel a szemmel való látást egy pillantat félbeszakaszthatja, az ész látása pedig azokban, kik magok magokba kinyilatkozva vannak (sui conscii), határ és hely nélkül való, in linea progressiva in infinitum. Szüntelen vágyunk, hogy ha lehetne mindenütt jelen lehessünk, ezen vágyás lelkünknek fundamentumos tulajdonsága: midőn Siposról ezeket írom: mi hárman együtt vagyunk. Midőn te külső formámat láttad, az én valóságos tulajdonomat, tudniillik lelkem tulajdonságait nem láthattad világosabban, mint ezen papirosra leírt betűkből, mert ezek épen olyan szemmel látható tulajdonaim, vagy inkább eszközeim, mint kezem, melylyel írok és ajakaim, melyekkel megcsókoltalak; de még is csak egyedül az én szemmel láthatatlan lelkem az, a mi magáról azt mondhatja, én vagyok, élek, nemcsak, sőt látható külső eszközeimmel építék, török, rontok, hangokat, betűket teremtek s a többi ezer meg ezer jót s rosszat csinálók, a mik ez egészre nézve mind egyaránt szükségesek.

Veled egyetérték ezekben, Sipos ékes deák, szép poéta és tiszta lelkű jó ember, jó barát volt, de philosophus nem mély, ha csak azt a vakhitben, vagy mysticismusban nem keressük. Az ő

tudva levő munkájának, melyet úgy helyesebben christológiának lehetne nevezni, majd mi köze sincsen a philosophiával, kivéve némely németeknek sertől szeszés és izolált idealismusokat, kiknek philosophiájok olyan, mint a nominalis való a papiros pénzben, csupán creditumon, fidesen és nem a gondolatnak a valósággal való harmoniájában fundáltak.

Feszler levelét nem soká leírva kiküldöm; fiamtól már hazulról elváltam volt, Szemerét barátsági szeretettel köszöntöm, kedveseidet öleljük, csókoljuk, s vagyok

Kolozsváratt Xbr. 24-kén [1816]

hív barátod

Kenderesi Mihály.

[Megjelent a *Figyelő* 1885. évf. XIX. köt. 206—208. lapjain.]

3351.

Nagy Gábor -- Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Hosszas halgatásomat barátságtalanságnak, vagy restségnek ne tulajdonítsa. Rajtam annyira megszapordtak a' sok Fiskálítások és Ágentziák, hogy dőlgom elég volna harmincz Prókátornak. Felelni régen akartam; de jól és hosszsza.

A' Dellevaux Urral való lejövetelt ha Januarius 28káig nem teszi a' Tekintetes Ur; halaszsa Februarius 15ike utánra. Addig a' Kállai Fixumokon leszek.

Ha Báró Vécsey Miklós még nem felelt; mihelyt levelit veszem a' Tekintetes Urnak, azonnal megcítáltatom. E' végre az egész Vécsey Genealogiát el kellene hozzám küldeni, melj meg van a' Török Archivumba. Ki lehet ezt úgy venni, hogy G. Török József ne vegye észre mit akarunk. Az ő nexusa nem akadály; mert csak a' G. Török Sónia Antónia, és Mária Susanna nevel kezdem. Az ő nexusa miatt a' T. Ur Gyermekei nem szenvedhetnek.

Ugyan ez és nétalán más kezdendő Perek miatt új Procuratoria Constitutiót kell mind a' két Grófné (Debreczenisen Gróf Aszszony), mind a' T. Ur nevibe küldeni. Az elébbeniek elmúltak esztendősök. Jobb lenne in Ordinarium Fiscalem usque revocationem constituálni. Így nem kell minden Esztendőbe újj.

A' Debreczeni tűz támadt 3a Aprilis 1811 délbe 12 órakor a' Czegléd utszai kapunál, s Czegléd utszának nagy részét, Szent

Annát egészen, Varga és Várad utszát egészen, Miklós utszának nagy részét estveli hat óráig megemésztette. Nevezetesebb megégett épületek ezek: a' Pápista Templom és Piaristák Residentziája, Fejérlő Vendégfogadó, Serház, Kálvinista és Pápista Ispotály, és az Ispotálybeli Ref Templom. Sok emberek és állatok is oda égtek; sokan holtig koldússá lettek. Nekem minden Jószágomon 's házamon 's házbelimen kívül megégték a' Képek Gyűjteményem 's Bibliothékám, a' miljen edj privátusnak se volt itt, 33. in folio lévő 's bekötött kézírások Gyűjteményével edjűtt. Legjobban sajnálom könyveim között Baylét, Diderot Encyclopaediáját, Cicerot, Heyne Kupferes Virgiliussát, Mitserlich Horátiussát, Voltaire, Rousseau, Freret és Wieland minden Munkáját, és a' Magyar Historiára való számos könyveimet. A' Kézírások között pedig 3. Tomust, mely mind Eredeti volt, nevezetesen edjbe benne volt minden Erdélyi Fejedelmek alatt Erdélyben tartatott Diéták Actái és Articulusi a' Fejedelmek tulajdon aláírások 's peesétjek alatt, melyet edj időben Gróf Szécsényi Eö Exc. is kért tőlem.

Már most számolni fogok arról, hogy mi hasznát vettem a' nekem általadott Leveleknek.

1. Csathó de Fige Successorok, kitől jö a' Tekintetes Ur, 1618ban elzálogosították a' Bács Aranyosi Jószágokat Barkóczinak, kiről per Successionem ment Klobusiczkira, ki elzálogosította a' mostani birtokosoknak Eördög Dánielnek. Ezt zálogos perrel ki kereshetem, csak küldje el a' T. Ur a' Csathó de Fige Genealogiát és a' Genealogia próbáját a' Csathó de Fige leányra, ki Vinnai leánynak Kazinczy Andrásnének anyja volt, a' Kazinczy Familia Levéltárából.

2. Parlagi Jusson Nádudvar eránt is szép pert indíthatnék, ha a' Parlagiból Csapi, Csapiból Vécsey, Vécseyből Török Condescensis eránt való Levelek elküldödnének. Ebbe már G. Török József is Actor lehetne, valamint a' következőkbe is Acsádon kívül. Szép Nádudvaron csak edj telek is; mert 500 hóld az appertinentiája.

3. Az Erdőbényei fél Kúria és szőlő eránt Reluctorius pert kell indítani. De tudnom kell, ki bírja most.

4. A' Kázméri per eránt, úgy reménylem, nem sokára hasznos Levelekkel szőlgálhatok.

5. A' Pásztói perennalis Fassio Invalidatióját magamra vállalom, csak a' szükséges Levelek általadassanak.

6. A' Sávolyi Jószágot ki bírja most, a' Henninger Maradék é,

vagy Idegen? ha Idegen, mikor, micsoda titulus alatt, mennyibe idegenítettett el?

7. A' Tarczali Fejér-Agyag nevű szőlőt ki birja most? Ha idegeny; miképpen?

8. Az Ónodi perennalis Fassio csak magános pecsét alatt lévén, a' Királyi Táblán kezdett Invalidatorius Per Institutumának condescendálni kell. Ennek, mint zálognak, az Eperjesi Tábla a' Birája. Arra nézve pedig, hogy az Özvegy Gróf Török Jósefnét mint Coacqvisitrixet, illetve fele, Kövy Prof. Urral edj vélekedésbe nem vagyok. Igaz az ő principiuma a' *valóságos* Coacqvisitióról; de a' *simulata* Coacqvisitióról, miljen ez, nem igaz. Mert az Ónodi acquisitionának a' Pásztóki (!) Ósinek eladása volt a' fundamentoma, mint azt a' Pásztói perennalis Fassio megmutatja. Addig nem Acqvisitor senki, míg az Ósit helyre nem állítja. Implicat, hogy Coacqvisitor legyen az Aszszony, mikor a' Férje nem Acqvisitor.

9. A' Magyar Hegymegi 's több Részjóságot Hont és Nógrád Vármegyében Török József 1736-ba Vajda Lászlótól visszaváltotta; kinek adta azután el, 's hol a' Záloglevél? — Ezt nem csak a' kezdendő per miatt írom; hanem notálni is kell az Ósiek abalienatiójára. Valamint azt is, hogy

10. Török József 1738ba a' 'Sarnói Ósi Jóságot is eladta 2000. fton Fáy Gábornak.

11. Szinyei Merse Anna Török Ferencznének az Anyja Fáy leány volt, annak Zokolyi. Ezt én privative tudom; de próbák kellenének az Török Archivumból reá. Mert Zokolyi Jusson sok szép Jóságot perelhetnék.

12. Ugyan azon Archivumból nekem több Jussok kikeresése végett párfjaltatni kellene ezen az Elenchusba megtaláltatokat. Ugymint:

Fasc. B. Nro 17. Elenchus Literalium Pásztóviensium.

C. 66. Consignatio Literalium Pásztóviensium.

C. 68. Extractus Lelesziensis Nadányi et Abráczfi

D. 98. Genealogia Török, Pongrácz, Révai, Juszt, Rátkay et Pongrácz.

D. Nr. 102. Genealogia Bajomiana. Vécseiiana.

H. 89. dto Merse de Szinye.

dto 90. dto Török de Szendrő. A. G.

dto 91. dto Semsey.

13. A' *Kázméri Per* eránt mibe legyen most a' dolog; van é vagy nincs *Compromissum*, nem tudom. Egyéberánt ez a' reflexióm, hogy fél embernek lenni, fél lépéseket tenni, nyomorúlt dolog. Midőn G. Török Józsefnek minden sorai és lépési atyafiságtalanságot mutatnak; egész erővel kell vinni a' dólgot. Hogy Pásztó, Savolyán, Hegymeg és Sarnó Ösiek voltak, tagadhatatlan. Hogy Pásztó Ónod miatt adódott-el, a' Pásztói per. *fassio* mutatja. Ha tehát *actu* meg volna is Ónod; osztoznának benne a' leányok; mert *cederet in redintegrationem avitorum*. Ha a' Gróf *Consiliarius* Vaynak azon híres *substitutumbeli* *principiumához* ragaszkodván, azt mondja, hogy Kázmér Ónodnak *Substitutuma*, maga fegyverivel öli meg magát; mert Ónod meg az *elidegenített avisilumok* *substitutuma*. A' *qvártát* se Savolyánból kellett volna kiadni: hanem Ónodból. — Egyéberánt míg az Özvegy Grófné él, *Oszályos Pert* kezdeni nem lehet; hanemha ő is vagy *Compromissumra* megy, vagy írásbeli meg-edjezésit adja. A' Gróf *Testamentoma* *Coramisánsait* megkell a' *Testamentomlétele* és *foglalati* eránt eskettetni. A' *Compromissionalis* *Pereknek* pedig soha sincs végek: költségesek is. Jónak tartanám mindazáltal a' *Compromissumot*, de csak úgy, hogy törvényes *Biróba* u. m. vagy az *Eperjesi*, vagy a' *Debreczeni* *Tablába* *Compromittálnának*, hogy a' *Levásákor* mindjárt az *Elenchusa* a' *Leveleknek* adódjon elő, 's *remotis Exceptivis* mindjárt in *merito* *allegáljanak*, de *Triplikánál* tovább ne, 's fél esztendő alatt *Concludálják*, *Salva extra Dominium graduali apellata*; és mind ezeket *sub poena Columniae et amissione Causae ac Vinculo 2000 aureorum* *Cop. in Specie toties qvoties eadem Lite desucendo*, *observálják* a' *Felek*. Kemények ugyan ezek: de emberséges ember soha se fél a' kemény feltételektől; mert tudja, hogy csalni nem akar. Ha erre rá áll, jó. Ha nem áll; majd mást gondolok vele, *oljat* pedig, a' mit meg nem köszön. Szeretném, ha azon dolog ide hozódhatna; mert itt én dólgoznék benne, 's itt mindenik Fél a' legdisinteressátusabb *Birákra* talál; nincs *Vécseynek* is *semni influxusa*, ha csak *Szuhányira* nem, de a' *non coronat*. Ugy kell valahogy a' dólgot vinni, hogy ide *Compromittáljanak*. Most egy jó újj *Assessorünk* akadt *Pálffy József Szabolcs Vármegyei fő Szolgabíróban*. *Praesestünk* még nincs. *Hirlelik* *Szent Iványi Urat*

Bihari Commissarius *Almásy Pál* *Eő* *Exc. Dec. 14n* elment. Itt a' *Városon* *Restauratio* volt *Melczer Commissariusága* alatt. *Birónak* megmaradt *Simonffi*, *Polgármester* *Reviczky Gábor*. *Uj*

Senátorok Fáy János Borsodból, Tikos István, Orbán István és Lukácsi András. Notáriusok Komlósi Dániel, Dömsödi Gábor és Nagy Sándor.

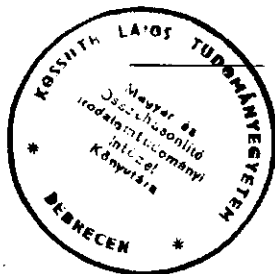
Ezzel berekesztem ezen elfutó esztendővel edjűtt leveletem. Edj óra múlva elenyészik ez is, 's elfutásával a' mi múlandóságunkat eszünkbe juttatja. Óh bődlog Örökkévalóság! mely vigasztaló 's kedves ideát nyújtott az emberi hiúságnak az a' Bölcs, ki először a' Halhatatlanságot feltalálta! De kár volt, hogy visszaéltek ezen ideával a' fekete lelkek! A' Halhatatlanság léte vagy nem léte az, a' miről méltán el lehet mondani: Óh Igazság! mindenek keresnek tégedet, 's fáj ha megtalálnak!

Mig pedig eljöne az az pillantat, mely bennünket az Ármányékok Országába visz; menj Levelem! vidd az én szeretett 's tisztelt Kazinczymnak az Uj Esztendei köszöntést. Mond meg neki, hogy bődlog Uj Esztendőt kíván, minden áldásokkal teljest, mind magának, mind szeretett Grófnéjának, mind neveletlen Gyermekeinek az ő hóltig mindenkor hív Debreczenben Dec. 31n 816. éjjeli 11 óra
Nagy Gábor[a] m. k.

U. I. El nem felejthetem, hogy az Erdélyi Gyűjteményben gyönyörűséggel olvastam a' Tűz eránt nekem küldött Epistolát, melyet valamint első olvasással szerettem, azolta is valamikor olvasok, jobban szeretek. Azok a' szép versek: Óh hagyd Zénónak etc. mindég fülembé hangzanak.

2. Edj időben ígérte nekem a' Tekintetes Ur, hogy a' megboldogúlt Gróf Török Lajos Ur Europäische Annalenjeit, 's más politicus Hónapos írásait általadja olvasásra. Ugy reménylem, hogy Gróf Török József Fő Nga se fogja ezt difficultálni. Ha kérésem teljesíthető; hozza el a' Tekintetes Ur magával.

[Eredelije Becske Bálint birtokában.]

JEGYZETEK.

3140. A levél 2. pontjára nézve l. a *XIII. k.* 2990. és 3131. számú levelét s ezeknek jegyzetét, továbbá a köv. levelet.

3141. 4. sor: «Az *Osszián* 2dik Kötetében álló *Glossarium* . . . » Az összes művek VII. kötete végén (24. ív) olvasható a hét lapból álló «Glosszárium», a melyben hatvan új képzésű, a régi nyelvből fölelevenített vagy a tájnyelvből általánosított szót magyaráz.

2. kikezdés 3. sor: Ungvármémeti Tóth László «Házi Tanítója a' Jesztrebi *Rhédeynének* . . . » Valószínűleg Rhédey Lászlónának, a későbbi zempléni szolgabíró anyjának. L. Nagy I. id. m. IX. köt. 743., 748. lapjait.

A levélben id. versre nézve l. a *XIII. k.* 571. lapját.

3142. Szentgyörgyi József a felesége két testvérének, *Matkovič Pálnének* és *Sólyom Károlynének* haláláról emlékezik. Az elsőre nézve l. a *VII. k.* 1577. számú levelét s ennek jegyzetét; a másodikról Szentgyörgyi J. nem tesz egyebütt említést. V. ö. a 3150. számú levéllel.

2. kikezdés 2. sor: «A' mely kárt Januárius' 29c a' barmokban tett, fél milliónál többre betsültetik tsak a' Debretzeni határon . . . » A Hazai és Külf. Tud. 1816. évf. 11. (febr. 7-ki) számában közöl először tudósítást a jan. 29-ki időjárásról: Pest vármegyében «oly szörnyű hideg, zivatar, oly nagy hó és rettentő szél volt, hogy a házak fedeleit elhordta, sok ezer juhok megfagytak, sőt számos szarvasmarhák is elvesztek» stb.

Ugyan e lap az 1816. évf. 13. (febr. 14-ki) számában a következő tudósítást közli: «*Tisza Földváról* Febr. 5-ikén 1816-ban. Egész Januarius hónap az utolsó három napokig folyvást olvadással telt el, 's egész napokon is eltartott a' sűrű bűdös és állatláthatatlan nagy köd, míg végre 28-ikán egészen kitisztult az ég, tsípös éjszakai szél állott elő, 's virradóra már az útnak indult Tisza jegét ismét megállította, 's dél előtti 8 órára olly hó zivatart hozott, hogy ahoz hasonlóra az életes emberek sem emlékeznek. A' szél mind inkább inkább dühösködött, 's tsak 31-ikén virradtakor csillapodott le. Irtóztatók és leírhatatlanok azon károk, melyeket ezen hatvan órákig folyvást tartó hó zivatar okozott; a' szabad ég alatt tanyázó Gulyákat, Birka és juh nyájakat vagy falkástól a' hó alá temette,

vagy széllyel szórván, a' mezőségen többnyire előlte, a Körös vize mentében oly sürűen feküdt a' dög, hogy sok helyeken nagy kiterjedésig, egyik dögrol a' másikra kellett lépni; 's ily veszedelemnek nemcsak a' szabad ég alatt tanyázó harmok valának lárgyai: hanem még a jó istállókban teleltettek is; mert sok nagy épületeket ledöntött 's a' marhákat oda nyomta, másutt egész istállókat bé temetett. Sok erős épületek, templomok és számos tornyok károsodtak meg; sok útzók és pásztor emberek fagytanak el. Ily szomorún kezdődött nálunk az esztendő, pedig már külömben is nagy aggodalomban valánk őszi vetéseink eránt, a' mellyeket a' sok miliom egerek, a' mellyek még most is, ellent nem állván az őszi és téli időnek sokféle viszontagságai, többnyire életben vagynak: tőből egy átaljában kirágtanak!»

A következő számban ezeket olvassuk: «Egyik érdemes Levelezőnk Debreczenből így ír a' tudva lévő zivatarról: «Vasárnap előtt lágy meleg idők jártak, és itten nemcsak a' lapányos [?], hanem a' dombos helyeken lévő házaknak pinczejük is vízzel megteltek. Ez nagy nyughatatlankodásba hozta a' Lakosokat, mivel a' városnak földjéhez képest semmitől kevesebbet nem tarthatnak, mint a' víz veszedelmétől. De hétfőn kettős lett a' rémülés; mert tiskorgó hideg, tömött hó és szörnű szél támadott. A' zordon idő folyvást tartván, oly hó fúvatagokat támasztott, mellyek most is bátyamódra felemelkedve látszanak. Ezen hó az alatsnyabb házakat el temette, a' szűkebb udvarokat egészen eltöltötte, sött még a' tágas utzákat is járhatatlanokká tette. Hogy az Ország útakon is hasonló lehete a' zivatar, abból meg tudhattuk, mert a' héti vásárra sem szekér, sem ember nem érkezett. Harmad napra az útakról hét megmerevedett testeket hoztak be, mellyek közül egyet nagy nehezen sok keféis után tsakugyan életre hoztak a' Rorbélyok.»

«Aradról. Febr. 8-ikán. Melly rémítő dühösséggel hatalmaskodott vidékünkön Jan. 30. és 31-ik napján az iszonyú fergeteg, azt igazán le írni lehetetlen. Reggel három óratájban kezdődött és más nap délutánig folyvást tartott a' rettenetes szél, sürű hó és ezzel kezdődött kemény hideg. A' zavaros orkán öszsze vissza fogatott mindent. Az előbbi engedelmes napok miatt a' szabadon talált gulyákat a' Marosba hajtván, elfullasztotta; a' jubokat sok ezenként vagy a' vizenyős fokokba ölte, vagy halmokra hóval eltemette; a' méneseket szerce űzte 's a' hó fúvatagokban sülyesztette; a' magános útzókat marhástól elakasztotta, 's a' másfél ölnyi magasságú hóval elborította. De ezen irtóztató és sok milliómokra menő károk mellett leginkább érdekli szívünket azon szerentséflenség, mellyet haza térő Veléseinknek egy tsapatja szenvedett. Ezek útközben a' Sámsonyi foknál (hivatalbeli jelentés szerint 17 ember és 50 ló) a' szörnű hó miatt fenakadván, a' rettenetes hidegnek áldozatai lettek. — Melly szomorú eset, midőn magok után gyászos emlékezetet hagynak, egyszersmind megújítják azt a' régibb bírt, hogy 1772. hasonlóan téli időben Ns. Arad Vármegyének síkjain egészen a' Tiszáig nagy káraitól emlékezetes Zivatar dühösködött.» — L. Gorove Lászlónak «Az 1816. évi Január 29—30-iki fergetegről» című cikkét a Tudományos Gyűjtemény 1819. évf. VI. füzet 57—70. lapjain.

3143. A levél 2. és 3. pontjára I. a *XIII. k.* 3050. és 3112. számú leveleit s a rájuk vonatkozó jegyzeteket.

3145. 14. lap alúl 7. sor: «Hogy nézed a' Himfyre írt verscimet?» L. a *XIII. k.* 3113. számú levele végén.

3146. 16. lap alúl 9. sor: «Egy nagy universale Lexiconba kaptam... Ez nem akkora lessz, mint *Ladvoeat* vagy *Broughton*, még nem is akkora, mint *Hofman*, vagy *Iselin*...» A Horváth Ádántól említett lexiconok cízmei:

Ladvoeat (Jean Bapt. —) Dictionnaire hist., phil. et crit. portatif, etc. Paris, 1752, 2 vol. Horváth Á. talán inkább a német kiadást ismerte, a mely «Histor. Handwörterbuch von Patriarchen, Kaisern, Königen, Fürsten, grossen Feldhern, heidnischen Gottheiten, Pápsten» cízmmel jelent meg, Ulm, 1760.

Broughton (Thom.) Historisches Lexikon aller Religionen seit der Schöpfung der Welt bis auf die gegenwärt. Zeit. Aus d. Engl. 2 Theile; Dresda, 1756.

Hofmannus (Joh. Jac. —) Lexicon universale, historiam, chronologiam, etc. explanans. Lugd. Batav. 1698. 4 köt. folio.

Iselin: Allgemeines historisches-geographisches Lexicon, von I. vermehrt. mit Supplement; hat rész, fol., 1730—1740.

17. lap fölül 11. sor: *Inchofer Eccl. Ann.* Inchoffer Menyhért nevezetes műve: Annales Ecclesiastici Regni Hungariae ab anno Christi 6—1059, négy kötetben, Pozsonyban 1795—97. jelent meg.

U. o. 2. kikezdés 7. sor: «A' *Photius Myriabibliconját* is meg-lehetne írni.» *Photii Myriobiblion*, sive bibliotheca librorum, quos legit et censuit Photius; gr. edidit D. Hoeschelius et notis illustravit; latine vero reddidit et scholiis auxit And. Schottus. Fol. 1653.

3147. 22. lap. alúl 10. sor: «A' Szinben... tartott Superint. Gyűlés engem is deputált a' *legalsóbb* (Helységekbeli) *Iskolák Organisatiója* eránt vélekedésemet adni.» Ez a «vélekedés» meg is van kéziratban a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz. alatt. A Kazinczy eredeti munkái között fog megjelenni.

23. lap alúl 2. sor: «Nem örvendesz e a' Lengyel Nemzetnek?» Kazinczy kétségtelenül a bécsi congressus határozataira czéloz, a melyeknek egyik pontja értelmében Sándor czár alkotmányt ígért Lengyelországnak s ígkrétét meg is valósította. A czárnak ez intézkedését még a későbbi időkben is magasztalással emlegették. Többi között Deák Ferencz is, a ki 1833. nov. 23-kán mondott beszédében így szólt: «Sándor, az oroszok császárja, fényes diadalmi után polgári alkotmányt adott a hatalma alatt levő lengyeleknek, s ez neki fényesebb dicsőséget, több forró köszönetet szerzett, mint véres győzdelmei.» Sajnos, hogy Sándor czár uralkodása végén, még inkább pedig Miklós czár uralkodása elején a lengyel alkotmány az orosz államférfiak játéklapdája lett; ezért tört ki 1830-ban a lengyel forradalom.

3148. 4. kikezdés: «Trattner egy *utazásos gyűjteményt* szándékozik kiadni.» Ez a gyűjtemény meg is jelent Kis János szerkesztésében, az I. kötet 1816. közepén. A Hazai és Külf. Tud. 1816. évf. 17. (aug. 28-ki) száma a következők közli megjelenését: «*Nevezetes utazások Tárháza*. Több Tudósokkal együtt készítette 's kiadta Kis János. — Első kötet — Park utazása Afrika belső tartományában, Bourbon, Francia 's Javan szigeteiről és Dahom Országról szóló némelly tudósításokkal együtt. Pesten, Trattner J. T. betűivel és költségével. 1816.

A' hasznos isméreteknek eszközlő tsatornája nyílik meg ezen tárházzal. Az embereket és országokat ismérni múlattató gyönyörűség a' magános embernek; kalauz a' mások igazgatásában foglalatoskodó Tisztnek. Nem múlaszthatjuk tehát el, hogy a' Szülőket és Tanítókat ezen munkára ne tegyük figyelmetessé, mely folytában a' legujabb és legjobb utazások Leírásait fogja magában foglalni.»

3149. A levél 4. sora: «Prof. Fejérrel Trattnernél jöttem üszve, a' midőn *Universalis Geographiájának* Correctur-Bogeneit tekintellé.» A Hübner-Fejér-féle universalis geographia megjelenését a Hazai és Külf. Tud. 1816. évf. 44. (jún. 1-ei) száma hirdeti a következőkép: «Ezen nagy munka, melynek kiadásához nem kevesebb bátorság, mint erő kívántatott, egyik kintse léssen Literatúránknak; mert őt vastag kötetben fogja közleni a' hasznos ismérteket Nemzetünkkel. Méltó örömmre gerjeszthet bennünket tsak azért is, mert a' Német kiadásoknál sokkal tökéletesebb 's bővebb léssen. — Mind a' régi, mind az újabb testi és lelki világot a' legjobb kütfökből igazabban megismérteti. De Hazánkra nézve kiváltképen hasznos léssen, mert sok credefi Datumokkal hővelkedik. Köszönet tehát mind a' Kiadó Urnak, mind T. T. Fejér György Prof. Urnak, a' kí, valamit egy Tudós Férfiútól, egy fáradhatatlan munkás Irótól és egy buzgó Hazafítól várhatni, azt itten bőven teljesítette.»

25. lap alúl 11. sor: «Tóth László egy udvarban tart szállást *Bekény* bátyám fíjával...» Szemere valószínűleg *Bekény János* szabolcsi földbirtokost érti, a kivel anyai ágon rokonságban volt. V. ö. a 3161. számú levél jegyzetével.

26. lap alúl 14. sor: «*Makay*nak asztalánál gyakorta meg szokott támadtatni (Helmeczy).» Célzás Makói és Geleji *Makay Antal* létszemélynökre, a későbbi veszprémi püspökre, a ki 1756. febr. 24-kén született Rozsnyón s 1825. jan. 8-kán halt meg Sümegen. L. Szinyei J. id. m. VIII. köt. 411., 412. hasáb.

U. o. alúl 10. sor: «De hát a' Mélt. *Eszedező?*» T. i. Teleki László gr., az *Esdeklések* írója; Kazinczy is így nevezi löbb ízben.

27. lap kikezdés: «A' napokban egy ifjú, *Lónyay László*, Ódát küld hozzám.» *Lónyay László* 1791 körül született s 1865-ben halt meg; Borsod vármegye szolgabírája volt hét évig; 1848-ban nemzetőri őrnagy és képviselő volt, valamint 1861-ben is képviselő. Úgy látszik, ifjúkori művei kéziratban maradtak; csak egy verses műve jelent meg nyomtatásban, 1861-ben. Pesten: *Széki gr. Teleki László* czímmel. L. Szinyei J. id. m. VII. köt. 1383. hasábját.

3151. A levél 6. sora: «Jónak véllem . . . *Horvát Andrásunknak ile mellékeltt hoszszasabb Irását-is kezedhez jutlatni.*» Takács József Horvát Andrásnak az 1815. okt. 15-kén kelt és ő hozzá intézett fölötté hecses levelére czéloz, a mely egész terjedelmében itt következik:

Pázmándon, October' 15én. 1815.

Tekintetes Téli Takács József Tábla Bíró Urnak

Horvát András köteles üdvözetét!

Tekintetes Uram! A' Pannóniai szent hegynek tövében; itt, hol a' legelső lélekzetet vettem, jöve kezemhez az a' belses levél, melyet Tekintetes Kazinczy Ferencz Ur, — *Széphalomról, Jul. 10. 1815.* Tekint. Uraságodhoz botsátott. Ezen

most oly igen bánatos magányomban, hol boldogult édes Atyámnak elfelejthetetlen emlékezetével küszködöm; ha bár szívemtől a' szükséges tsendesség mind inkább távozik is, érkezést vettem magamnak azon fontos levélre egy-két észrevételt tenni, melynek egynehány sorai engem is illetnek.

Jó néven veszi a' tisztelt Ur azon leveletem, melyet a' Tis Ur, előtte Győrött fel-olvasott, azért, mivel abban a' különböző vélekedés, a' mennyiben a' magyar Stílusnak némely ágait érdeklí, személy-sértés nélkül vagyon elő-adva. Én azt hittem mindenkor, hogy a' becsület, és cultura mást meg sem szenved. Igen is, méltó tekintettel kell nekünk emlékeznünk nem tsak a' jelen hallókról, de a' leg-távulabb lévőkről, 's a' holtakról is. Alatsonság abban elmésséget keresni, a' mi másnak gyalázására szolgál. Ez pedig, úgy tetszik, magyar nyavalya. Minek is köszönheti a' Magyar mostani roskadt voltát, ha nem az örökös zivakodásoknak? És ámbár előtte vagyon a' száz meg annyi példa, melyekből megjózanodhatott volna, még sem akar a' maga kárán tanulni. Tsak a' literaturai hadra vessük szemeinket, mit látunk egyebet a' tenger meg-hasonlásoknál? Itthon lévén, kevesen vagyunk, kik ugyan azon nyelvhez, mely a' hazai nevet viseli, just tartunk, és ebben is a' sok vitázkodás hány felé szaggat bennünket? Nem hogy egy szívvel lélekkel azon volnánk, hogy azokat, a' mik köztünk a' külömb-séget teszik, leg-szelídebb móddal el-igazítanánk, de meg-kérlelhetetlen agyarkodással egymást tsapkodjuk, és annyira viszzük, hogy perünket, nem a' nyelv' ügye mellett, hol kezdtünk, hanem a' személyes sértegetéseknél végezzük. Gonosz tsillagzat, mely ezt a' meg-fordíthatatlan végzést hozta felőlünk! — Nem, nem kell ezért a' rosszat jónak vallanunk: de okok legyenek azok a' fegyverek, melyekkel mind az igazat támogassuk, mind a' nem igazat meg tsáfoljuk; a' személyes vagdalkozásoknak itt semmi helyök. Bizony sok Tomus tsak azért nem válik a' Szerzőnek betsületére, mivel a' sulykot kelleténél meszszebb hajtotta. Kár, hogy némely szerentsés Elmék szebb korokat illyenekkel élík le, és tsak azt veszík észre, hogy midőn nyomosb munkára készülnek kezeiket tenni, a' végső nap szemekre alkonnyodik.

Tekintetes Uram! meg mondom, a' mit érezek. Helyben nem hagyhatom Kazinczy Urnak Batsányi felől hozott kemény itéletét. Én nem vizsgálom, hogyan lépett ő, mert az nem ide való; de az ő magyarságában férjfiás hathatóságot, és bizonyos titkos erőt veszek észre, mely nem a' hüvelyen tartózkodik. Az ő keze alatt a' Magyarnak nyelve, valamint Nemzeti méltósága meg-tartja a' tulajdon karaktert. Az ő írásaiban niintsenek kénszerített tszfrázások, de vagyon öly bámulást gerjesztő pompa, melynek én nevet adni nem tudok. — *Batsányi sokkal igen keveset mond*; Ez ha úgy vagyon, Daykában előbb igaz lészen. Ha az, ki úgy ír, mint Batsányi, titott szájú, mi névvel tiszteljük sok mostani Iróinkat? Követem-e én őt, vagy nem, nem tudom, mert én szolgál módra senkihez sem enyvezem magamat; de hogy Batsányinak nyelve kellemetes hangot ad füleimnek, azt érzem, és úgy tartom, hogy mennyivel közelebb járok hozzá, annyival tökéletesebbé tettem írásomat. Felette fájlam, hogy Kazinczy Ur az Ányos' Munkájának Elő-beszédében a' Szűzről fel-hozott hasonlítást félre érti. Én kérem az Exegetáknak egész Seregét, tekintsenek bele, és mondják meg, ha nem ez-e az értelme: A' Magyar Nyelv olyan, mint a' jól nevelt, szemérmes, minden szépnek, 's jónak el-fogadására alkalmas Szűz, kit ha illendő módját tudod, és boldog tsillag alatt születéll, tetszésedre, (nem kívánságodra) hajthatsz. Az a: nem durva-

sággal, nem pajkossággal, hanem illendő magad alkalmaztatásával meg nyertted hozzád vonzó hajlandóságát. — Mi ad itt okot a' boitránkozásra? miben nem igaz ez? Mert a' mondottakból érthetni, hogy a' ki ezt a' Szűzet tetszésére akarja bírni, betsületes embernek kell lennie. A' rábírásnak módjáról pedig nyilván mondja, hogy illendő legyen. Nem kell a' tudatlanokat és a' nem olvasókat hamis ideákra vezetni. Ha ez igaz nem volna, következnek, hogy egy szemérmes Szűz sem menne férjhez. — Erőszak!!

Batsányinak vannak érdemei a' haza előtt, sok és nagy érdemei. Éppen ezért a' *tútott szájú* epithetum nem illik rá. — *Kevély mosolygással ítelt ő az én Marmonteli Regéim felől.* Éppen azért nem akarom magamat az indulatoságnak gyanújába hozni. — *Mind ketten jól írunk-e, mind ketten rosszul-e? — azt mások ítéljék meg,* ha így, tehát én nem mondhatom őtet *tútott szájúnak*, mert már ezzel az *ítélő* hatalmat magamnak tulajdonítom. — Azonban Virgil' idejében is találkozott, a' ki felőle azt mondotta: *nobis sic rure loquuntur*; azért ez Virgil' nevének még sem ártthatott. *Livius és Cicero, Sallust és Tacitus etc. nem egyenlőleg írtak.* Úgy, de egyik sem tett *salutis mortalist a' deák* nyelvben; mind meg maradnak azon eredeti kuforrás mellett, mellyhez atyafiságot tartottak, mellyből Elejik mind tudományokat, mind nyelvöknek bővítését vették; és minekutánna a' Római nyelvet meg gazdagították, magából a' nyelvből vették a' további bővítéseket. Hamit a' Görögöktől költsönöztek, olyant t. i. a' mit magoknál fel nem találtak, úgy fogadták-el, hogy az idegen ki-meneteleket a' Római nyelvnek természetéhez szabták, kivévén akkor, mikor a' szó az eredeti formában a' deákos hajtogatást meg nem szenvedte. Hogy ez így vagyon, mutatják a' Római Classicus Könyvek, 's különösen bizonyítja Cicero, midőn a' görögből teendő Fordításokról szólván, maga felől azt mondja, hogy élt *verbis ad nostram consuetudinem aptis.* A' fenn citált Római Írók különböznek, mivel a' munkáló lélek mindenikben különböző; innen vagyon, hogy ez magasabban repdes, amaz alantabb marad gondolataival; hol a' választott tárgy is sokat tészén, 's ezen tekintetből a' stílusnak lehetetlen egyenlőnek lenni. — Mert Horátnak Hexameterciben szunnyadozik az a' tűz, melly Ódáiban lánggal ég? ime a' mértéknek tserélése is ugyan azon egy Íróban milly különbséget okoz! — De jól vagyon, tehát csak annyira távozzanak egymástól a' Magyar Írók, a' mennyire a' Rómaiak, és tsak azokban, a' mikben ők: hiszem, hogy nem léssen olly igen megbotránkozható egy-mástól való eltévedésünk.

Kérdezi T. Kazinczy Ur, ha a' magyar szint nem úgy vesszük-e, hogy az ne *nem magyar*, hanem tsak ne a' *nem szokott* legyen? Felesleg való kérdés. Minden időben voltak Írók, a' kik az itt értett nem szokott szín szerént írtak. A' ki ezt nem tudja, semmit sem tud. Ilosvainak Toldi Miklósa, és Pázmány Péter között kiki észre veszi a' különbséget. Jelenteni látszik Kazinczy Ur, hogy mi semmi szépítést nyelvünkön nem akarunk meg engedni, hanem talán azon stílust akarjuk fel-hozni, mellyen az Argirus, Stülfrid, Brunsvik, Magdolna etc. vagnak írva? De még is kegyesebb ő hozzánk, mintsem hogy ezt jelentse. Tehát mit? A' sűrűn el-rakott francz, és más idegen foltokat számlálja a' nem szokott színhez, 's a' mi ezek nélkül szükölködik, a' tsupa, vagy szokott magyarhoz, mert valami szép, úgy mond, az mind magyar. Ezt én így értem, de azt nem tudom, hogy hogy igazítsam el? mert a' Franczban szép lehet az, a' mi a' Magyarinak fogait szedi, 's a' t. Áldja Kazinczy Ur annak hamvait, ki a' szőlőtövet Tokajnak hegyeire

hozta; Érttem a' izélozást, de nem hagyom helyén. Mert noha én is áldom azt, ki ily nemes vesszőket plántált földünkbe, de azokat is áldom, kik a' magyar szözlást nem Berlinből, nem Párisból, hanem a' Szittya Földről Pannoniába hozták; 's tudnék én Tokajra oly szőlőtöket küldeni, melyeket a' Tokaiak meg nem köszönnének; 's tudom azt is, hogy nem minden plántát szerentsés más idegen tartományba által tenni.

Igazabban kérdezhetem én itt: minek nekünk azok az öszve halmozott idegen szók, és tulajdonképpen nem magyar szókötések? melyek megkívánják, hogy előbb mind magunk, mind Olvasóink ezt az idegen nyelvet tanuljuk és annakutánna kezdjünk magyarul (az az: nem szokott magyarul) mind érteni, mind vakargatni. Ha ebben áll a tsinos magyar szín, úgy adjon Isten jó éjtszakát édes nyelvünknek! Nem, — én váltig meg nem engedem, hogy a' Francz nyelv, — úgy mint francz, tsinosabb, 's bővebb legyen a' magyarnál, hatsak mind azt, a' mit a Gallo-Francus a' maga barbarus nyelvéhez imitt amott lopdozott, Francznak nem canonizáljuk. Az ő bővítésének nem saját kutfje meg vagyon, mely a' Római nyelv; melynek szavain, a' mint Pápay Ur ki ejti, egyet tekerint, és készen áll a' Francz szó. Köszönöm szépen! Így hát mi nagyot véttünk, hogy a' 18dik Századnak derekán divatba vett magyarságot el-hagyjuk, és a' most contemnált deák locutiónak perfectióját minden zelosus Patriótának a' legnagyobb energiával nem recommendáljuk. Ez lenne osztán a' nem szokott szín: ellenben Bessenyecinek, Bárólzinak, Batsányinak, Faludinak, Molnárnak etc. írásiban a' köz, vagy szokott szín. Én azt itélem, hogy ha kinn a' Francz iznek szeretele annyira erőt vett, hogy szembetűnőképpen néki tönjéncz, írjon az Haza liainak inkább egészen franczúl, mint Rákótzí, vagy írjon egész arasznyi mindenből öszve zavart texusokat, mint a' régi controversisták deákokat: de az erőszaktól irtózó, 's kényességére sokat tartó magyar nyelvet ősi birtokából ki ne forgassa. — Idem amor exitio est pecori, pecorisque Magistro. Én Hallert, ki Telemakot meg magyarosította, százszerre érdemesb haza-nyelv szeretőnek tartom, mint Rákótzí Uramat az ő Memoriájával. — Úgy de szükségünk vagyon az idegen szókra. Ezt nem tagadjuk, de azt nem akarjuk, hogy a' hol szükségünk nincs, ott is graecisáljunk, latinisáljunk, gallicisáljunk, germanisáljunk. És mivel a' graecisálás szóba jó, meg jegyzem itt azt, hogy azért nem mindjárt graecisálunk, ha írásainkban görög nevek fordulnak elől. A' Régiekről szölván, a' régi tulajdon neveket el nem kerülhetjük; sőt az ideáknak tisztasága kívánja, hogy némelykor az appellativusokat is meg tartsuk, de nem úgy, hogy az ő Orthographiájok ellen francziáson, németesen, vagy magyarosan írjuk-le, mint p. o. *Cüprisz, Erosz, Bachusz, Vénusz, Szaturnusz* etc. Úgy de a' Görögök így mondották ki. Hadján. Ezért annyi még is igaz marad, hogy a' kik így írják, vétének az eredeti ellen. Más az, ha a' Francz, Német az idegen tulajdon neveket, 's egyéb költsön vett szókat a' maga nyelvének tulajdonságához idomítja: hagyjuk meg a' Magyarnak is, hogy régen privilegiált szokását meg tartván, nyelvének nyersesége szerént mondja-ki azokat, de az írásban hagyja meg az eredetét. Vagy arra kényszerítem-e én a' magyar Tanulókat, hogy p. o. a' Hiszekegyben ne mondják: *Pontzius Pilatus*, hanem *Pontziusz Pilátusz; Jeszusz Krisztusz; Efeszusz városa, Titusz Püszpök* etc.? Mint meg fitzomodik szemünk, midőn látjuk, hogy a' Német a' magyar szókat a' maga orthographiájához tekeri, a' mit én a' Mappákban gyakran bosszankodva látok. *Schomlo — Patschka, Pakon-Schak — Pasz-*

mant. etc. A' Német még inkább nevetne, ha mi így íránk: *Unzer Fater, ter tu piszt* etc. azonnal kérdené: *Vaz szakt er? ví srájb't er?* — és mért Kazinczy Ur is nem írja Szép Litt. 9. K. p. 54. *ekzaltált lélek?* p. 51. *muzikálisch zengés?* p. 72. *rezignált vágyás?* etc. A' Francz pedig a' maga nyelvén a' mi Orthographiánk szerént inkább tétovázna, mint az a' ki setében tőt keres. Minek tehát az Orthographiákat meg zavarnunk?

Hogy pedig a' latinizálás felől szót ne szaporítsak, tsak egyet kérdezek. Az *us, ius*okat a' tulajdon nevekből mind ki ejtsük, mint a' Németek közül egynéhányan tselekesznek, név szerint Zapf Gallerie der alten Griechen und Römer, és írjuk: Plin, Liv, Tit, Tacit? etc. Leg-jobb, tartsunk közép utat. Némelyekből ki hagyhatjuk, kivált mellyek hosszabbak, mint: Virgil-ius, Horátz-ius etc. de ezekben sem mindenütt, mint: Romulus, Appius — Manilius etc. A' rövidebbekben tartsuk meg, mindenkor szemeink előtt viselvé az, hogy az írásnak fő tulajdonsága az értelmesség, 's mind azt szorgalmasan távoztatnunk kell. a' mi ezt vagy késleti, vagy meg zavarja, leg-inkább a' tulajdon neveken. Ezt tselekszi maga Kazinczy Ur ugyan azon levelében, mellyre ez a' jelen való értekezés intézve vagyon, hol így szóll: Livius és Cicero, Sallust és Tacitus etc. De a' tisztséget, és hivatalt jelentő szókban is, midőn t. i. az idegeneket meg tartjuk. úgy vélem, jobb volna az *us* és *ius* mellett maradnunk, mintsem német, vagy francz ejtegetések mellé állanunk. p. o. Prelatus, Cancellarius, Notarius, Archivarius etc. Az *us* végezettel meg hagyott idegen szók, p. o. *tonus, thronus*, nem sértik füleinket, mivel magunknál is vannak hasonló végzetűek: *hus, koldus, kapus* etc. A' Patronymicumokat is jobb meg hagyni: *Hollandus, Danus, Portugallus* etc. mint nékik más végezetet adni, hatsak magyarosan nem ejthetjük: p. o. *Orosz, Angoly, Spanyol, Olasz, Lengyel, Török*.

A' tulajdon nevekről: *Sophie, Jülie, Cecil* etc. Ezeket tehát mi magyarok is így írjuk? miért? mivel a' Franczoknak, Németeknek így írniok tetszik. Meg bortsássanak ő Kegyelmek, nekünk a' nyelvben törvényt nem szabnak, és a' már régen bé fogadott idegen neveknél meg szokott ejtegetését fel nem forgatják. A' mi Őseink ezeket *Zsófi*, v. *Zsofiának, Juli*, v. *Juliának, Ceciliának* mondták; sokakat pedig egészen el-változtattak, mint: *Meskó, Béla, Gellért, Endre, Zsigmond, Lörintz* — *Sarolta, Neste, Trézsi*, etc. Én tehát Magyar létemre tartok a' régi Magyarokkal, kik ugyan azon eredeti kultúrából vévén ezeket a' neveket, nem akarták a' pittyedt Francz ajakon ejteni, hanem: miképpen ezek a' magok nyelvéhez kanyargatták a' vég ejtéseket: úgy ők is azon egy jussal, 's szabadsággal éltek. — A' Magyarok Stephanust Istvánnak mondják; ez tehát ma ne legyen jól mondva, és mondjuk helyette: *Etienne?* *József* helyett *Zsozef, Ferencz* helyett *Franszoa?* etc.

Szükségünk vagyon az idegen szókra. — Jól vagyon; de ebből nem következik, hogy ha nékem a' keresett szó franczúl, vagy németül előbb eszembe jut, mint magyarúl, amaz válaszszam. Így: *szerelem accentje, façonirozni, Sklávne, regio di mája 's prodüktjei, impondálni, impregnálni*, 's t. ef. millyenekkel a' Szép Litt. impregnálva vagyon; nevezetesen pedig folyó írásban, és ugyan sűrűn. Nem érdemlik-e meg régibb Íróink, hogy az ő könyveiket forgassuk? mellyekben sok nem szokott, vagy inkább ki szokott szavainkat is feltalálnók, és a' természeti magyar szóllásnak módját is a' mostanival egybe vetvén, a' dertét a' liszt-lángtól meg választhatnók. Nem volna-e jobb a' több féle környék-szóllásokat

próbára huznunk előbb, mint az idegenekhez koldus fővel járulunk, kik e nélkül is, mint vakok a' színről itélvén, oktalanúl katzagják nyelvbeli szegénységünket? És ha ugyan mit ujonan alkotnunk kell, ne sajnáljuk fáradságunkat. folyamodjunk magához a' nyelvhez, ennek egész térségét járjuk meg vizsgáló elmével; talán vagy Horátnak juncturája, vagy az etymon vagy az analogia, vagy másmi segítségünkre lesznek. De ki a' mostani Irókon kívül nem akar hotsátkozni, ki a' régi kutfőket keserli: az efféle vizsgálódásokkal, ha akarna is, merem mondani, nem sokra menne. Nem nehéz volna ezt példákból is meg bizonyítanom, ha a' hoszszas ki-ereszkedésnek helye, és ideje volna. — Azt ingyen meg engedem, hogy az uj találmányoknak el-nevezésekre idegen szókat kell fel-vennünk, hova a' mesterségeknék el ágazásait is értem, milyenek a' *Chemia*, *Mechanica*, *hadi tactica* etc. és sokkal okosabbnak találom, ezekben az egész Európátúl el-fogadott nevezetekkel élnünk, mintsem olly valamely koholmányokat vásárra hoznunk, melyekről okosan előre tudhatjuk, hogy kelendők nem lesznek. Meg kell vallanunk, hogy ebben a' tekintetben Újság Iróink méltó dícséretet érdemelnek.

De vannak némelleyek, mellyeket ugyan anya-nyelvünkön is ki tehetünk, még is, mivel az idegen szó, ugyan azon értelemben hathatósabban, vagy kedvesebben hangzik, jobb evvel élnünk. Így p. o. *phantasia* — *gratia* — *symphonia* — *systema* etc. Legyen úgy, eddig sem tartottam ellent, sőt magam is szeretem; de kivált prosában* kéméllyve. A' Poetának mindenben több a' szabadsága. Az illyesekben egy, most virágzó Nemzet sem mutat szemetet küszöbünk előtt, ha magára tekint: mert ezek, és ugyan feles számmal ollyanok, mellyeket ők velünk egygyütt a' holtaktól bírnak. Holott azt is meg kell vallaniok, hogy ha az ezek által jelentett ideákat saját nyelvökön ki-ütni tudnák, vagy is, ha olly gazdagok volnának, hogy minket is megajándékozhatnának, úgy nem szededetnék más udvarán a' forgáts hulladékokat. — Mit? attól kérjek én költsönt, ki maga is nyakig adós? Attól-e, ki alig hogy valamit adott, katzagva pirítsa artzámat, hogy magamat adóssává tettem? Én nem. Ha a' költsönvételt el nem kerülhetem, oda megyek inkább, a' hol találom azt, a' miből ő is gyarapodását vette; megyek ahhoz, a' kinek szemrehányásától nem irtózom, mikor gazdaságomnak ügye kívánja, és úgy, hogy nemzeti betsületem kárát ne vallja. Tsak hogy a' tárgyat soha egynek ne vegyük: mert a' melly külső, és mellyékes raggatások ebben szépség gyanánt vagynak, amabban türhettelenek.

Más kérdés az, hogy ezen idegenből el-fogadott szókat hogyan ejtegezzük? p. o. mondjuk-e: *gratia*, *phantasia*, *symphonia*, *systema*? etc. vagy *gratie*, *phantasie*, *symphonie*, *system*? etc. Én így vélekedem: Midőn a' Német és Francz az efféle szókat magáévé tette, gondja volt arra is, hogy nyelvének természetéhez kanyarítsa, mintha már ez által az indigenátusi billyeget reá nyomná. Így mondja a' Francz a' justificatiót *Zsüsztificaszionnak*, — az Olasz Cicerot *Sziszzerónak*,** a' Német Vätert. — a' hangra vigyázzván, *Faternek*, olivát olifennek. A' Magyar, ki a' *privilézst* nem ismeri, de privilégioma mellett él hal, más lörvények alatt ad az idegen szóknak hazafiságot. Így ő nem mondja: *Crone*,

* prosában, hol az illyeneknek inkább van helyek.

** Csicserone NB. — Kazinczy F. jegyzetei.

Matron, Tavel, Rom, Moldau, Raab, Tyger, Music etc., hanem: *Korona, Matróna, Tábla, Róma, Moldova, Rába, Tigris, Muzsika*. Nem mondja: *element, firmament, temperament*; hanem: *elementom, firmamentom, temperamentum*. Nem: *Nil, Ind, Tyber* — hanem: *Nilus, Indus, Tiberis* etc. Vagy szép volna-e, ha valaki a' *Tábla-Bíró*t *Tavel-Bíró*nak mondaná a' Neologianak accentje szerént? — Mondjuk tehát, és írjuk: *gratia, harmonia, symphonia, systema* etc. Az okát könnyű ki találni: mivel már magában a szűz nyelvben számtalanok az ilyl végzetek, melyek után a' hasonló végezetű idegenek a' fület nem sértegetik. Sőt a' Magyar azokat is, melyek az idegen nyelvben e vel végződnek, szereti a' maga nyelvén a ra változtatni, 's nem mondja *galleere*, hanem *gallya, musquette — muskéta — Cither — czitera*. Mire a' Verbumokban számtalan a' példa. Így: nem *formíren, agíren, probíren*, hanem *formálni, agálni, próbálni*. A' Német ellenben az a-t e-vel szereti fel váltani: *fenestra — fenster, pompa — pompe, porta — pforte, regula — regel, anchora — anker* etc. 's ugyan ezért írja, és mondja: *symphonie, harmonie, sympathie* etc. Éljen ő az idegen szók körül a' maga jussával, én nem háborgatom, de én is élek a' magaméval.

Gunyolódni látszik Kazinczy Ur, hol EgyiptOM, ParaditsOM vég két betűit nagy figurákkal (vagy figur-okkal?) festi. De nem adja okát, mért ez rútabb, mint *Egyipt, Paradiz*? Én sem fejre, sem szemre nem nézek, mert barátságért az igazat nem illik el halgatni, hanem mellő, hogy magyarán ki mondjam: Ez *excessus*, nem *excessz*. Én, *Egyiptben, Paradízben*, magyarul értvén, szépséget nem látok, de az *om* végezetnek fundamentomát látom; t. i. a' régen bévett, 's már ez által canonizált szokást, és az eredetibez való közelítést, melynek egyikét sem illik töled hozzád tsigáznunk. A' Németnek szokása az idegenekben a' vég vocalist el-harapni: *Koch — scrupulos — favorabl — recht — justitz, provinc — Rom — Griech — Korinth — fundament — temperament* etc. de ez nekünk nem törvényünk. — Fő Tiszteletű Kis János Superintendens Ur nem ma érdemlette, hogy a' Magyar Tudósok közt álljon; ő pedig így értekezik egy helyt: «Az *um-on*, vagy *om-on* végződő szókat, p. o.: *Collegyiom, Teátrum* — libátlanoknak tarthatjuk, minthogy a' szép hangú görög *on* végződéssel rokon végződések van.» — Hogy *Paradisum, Egyptum*, deák accusativus, tudjuk. Miért választották legyen a' régiek éppen ezt a' végzetet, és meg nem tartották a' Nominativust, ók lássák. Ha ók ezzel hibáztak, mi szükség a' régi bibát uj hibával orvosolni? *Paraditsomot* el nem ronthatjuk; *Egyiptom* helyett pedig jobb volna tennünk *Egyiptust. Athenásról* nem igen érdemes szót tenni. Kiki tudja, hogy ez accusativus. Én sem *Athénét*, sem *Athénást* nem javallom; nálam *Athéna*. A' Deák *Párist* pluralisban teszi ki; e' szerént ha mondjuk: *Athene*, tehát kell mondanunk: *Parisii*, nem *Páris*. Ha én a' görög Thébét Thébának mondom, nem véttek; Lám nálók is ennek patronymicumja: *Thebais, Thebanus*. *Athén* csak úgy lesz jó, ha a' Neologianak principiuma meg áll; de ekkor a' principium helyett is *princip-et* kell írunk. *Atheneiek*, nem szép ki-mondás. Vagy nem szebb: *Galata-béliek*, mint *Galatziaiak*? Melly rút Erd. Muz. 2. F. p. U. Molnos Dávidnál: *Gvineáéjia!* Mitsoda ajak és fül szenvedheti ezt?

Továbbá: minden nyelv megtartja azt a' szabadságot, hogy némelly elfogadott idegen szókat, el forgatva és a' maga természetéhez idomilva mond-ki,

majd több, majd kevesebb változtatással. A' magyar is él ezzel a' privilegiummal. Így mondja: *Püspök, Káptalan, Kereszt, Kurutz, Kántor, Pünköst, ereklýe*, 's a' t. Mért ne lehetne most is okkal móddal a' fel veendő vendégszókat inkább a' magyar ajakhoz kanyarítani, mint akár mely más nyelvhez nyesni?

Ha az új szóknak alkotásáról való beszédbe akarnék merülni, sokat kellene mondanom. Tsak röviden fejezem-ki vélekedésemet. Attól-fogva, hogy a' Magyarok Pannoniában meg-telepedtek, sok oly tárgyakkal ismerkedtek-meg, mellyek felől azelőtt semmit nem tudtak. Ők ezeknek nem mindenkor az idegen Nemzetektől kölcsönöztek neveket, úgy a' mint fellebb mondám, hanem alkotás által újakat is adtak. Ilyenek lehetnek ezek: *puska*,* *ágyú*, *pattantyú*. Mellyek, mint észre vesszük, mivel többnyire a' műszerek körül állanak meg, könnyű őket az egész Nemzettel elfogadtatni. De az elvont** tárgyokról való előadásokban, kivált szabad kény szerént, 's leg-alább gyanítható ok nélkül való új szokat a' Nemzetre kötni, nem hiszem, hogy foganattal járjon. Ilyenek: *rény*, *lég* 's a' t. Ha pedig ezek az új szók éppen olyanok, mellyek más ugyan azt jelentő szóknak, bár költsön vettek legyenek is, ki-tolásokra tzeloznak, az alkotó a' Közönségnek neheztelését, sok ha el-kerüli. Vegyük fel például az *Árkust*. Egész Magyar Országban így mondják: *egy arkus papirost*. De ezt meg kell igazítani, mert *arcus* tagadhatatlanul deák szó, és magyarul *ívet* tesz, azért *ív* legyen. Én pedig vizsgálom, jól vagyon-e ez mondva? Mire nézve így okoskodom: *Arcus* jelent *boltot*, *ívet*, *szívárványt*. Kérdem, mellyik magyarázat illik az oly formába öszve hajtott papirosnak jelentésére, a' millyen a' most nevezett árkus papiros? Itt a' kérdést a' hasonlóságnak kell el-intéznie. A' *szívárványhoz* az árkus papirosnak semmi hasonlósága. De ha igaz, a' mi igaz, a' *bolthoz*, és *ívhez*, színt' annyi: hanem mind a' három meg-eggyez abban, hogy bizonyos hajlatot formál; 's ez adhatott a' deáknak okot, hogy valaha *arcus*nak nevezte, mivel az öszve-sodrott, vagy gömbölyített papiros valóságos hajlatot formál. Innen a' Német jól mondja Bogen, de nem azért, mintha az *ívhez* hasonlítana, hanem mivel az egész darab két lapra öszve vagyon hajtva. Ha tehát én, ki máshol az idegen szóknak imádó-jok vagyok, ezt az idegen szót ki-vetni akarom, nem elég, hogy azt nézzem: Bogen *ív*. hanem tudnom kell, hogy Bogen a' biegen-ből vagyon származtatva, és így talán jobban mondanám: *egy hajtát papiros*, valamint mondom: *egy kötet fonál*, *egy füzet dohány*, *egy vágat*, v. *egy fogat széna*, a' kötés, füzés, vágás, fogásból. Így származott kétség kívül a' Deákoknál *volumen* a' *volvo*-ból. De mért kárhoztassuk a' deák *arcust*, ha a' deák a' görög *íríst* meg-tartotta, noha a' *szívárvány*nak jelentésére *arcusa* volt. Itt tsak a' jelentés különbözik, de a' következtetés egyet próbál, hogy t. i. a' régen meg-magyarosított *arkust* bizvást meg-tarthatjuk. Ha pedig elvégezve vagyon, hogy utnak cresszük, úgy vélekedem, hogy az *ív* helyett más nevet kellene néki adnunk; mert annyi bizonyos, hogy az *arkust* *ívnek* el-nevezni, a' tudatlanságnak billyegét, vagy is a' Kritikában való járatlanságot árulja el. — Mivel pedig papiros is görög-deák szó, melly bizonyos leveles növénynek a' neve, ezenn is ki kell adni, hogy a' magyar szóllás ezzel is tisztább legyen?!

* puska, tót.

** abstract. — Kazinczy F. jegyzetei.

Megvallom, sokat rágódtam rajta, mért és hogyan tesz *rény* annyit, mint virtus, erkölcs? Származására nem akadok, a' régibb Iróknál nem találom. Az egy Heltainál olvasom: *rényes forint*. Tegyük a' forint helyett más Substantívumot p. o. Aszszony; Bizonytalán más világon is nevetni fogja Heltai. Vagy fordítsuk meg, mint a' szép Litt.-ban találni: aszszonyi rény; mivel Heltainál Rén Rény folyvást Rajnát jelent, az jó ki ebből, hogy a' Rajna két nemzet vesz fel. — Fel-hozom itt még F. T. Kís János Urnak szavait; Igy ír ő: «Az olyan új szókban, mellyekben a' származtatás nem esmerszik meg, a' mellyek mintegy gyökerek, p. o. *rény-lény*, nehéz elhinni, hogy boldogulhassunk. — Az előttem esmeretes nyelvek, midőn egyszer Könyvírók' nyelvévé lettek, új gyökér szókkal nem gazdagodtak 's a' t.» — Úgy de az új szebb hangozatú, mint az ő. Erre egy az, hogy miképpen az ízlés különböző: Ugy nehéz azt meg határozni, mellyik legyen szebb hangozatú. Más az, hogy ha minden nehezen hangzó szavainkat el-akarjuk tserélni, akkor bútsút kell vennünk magyar nyelvünktől. Harmadik végre az, hogy egy élő nyelv sincs, melly e' nélkül volna. — Igazán mondja Versegi Ur: «Ha könnyen és értelmesen lehet az idegen szót magyarra fordítani, mondgyuk azt magyarul. — Az olyan idegen szókat, kivált ha technicusok, mellyeket értelmesen, és röviden ki nem lehet tenni magyarul, tartsuk meg amint vannak.» De azért nem abban áll a' Stilusnak szépsége, hogy Isten tudja mi barbarus szavakat mintegy hajoknál fogva elő-rántsunk, és rájok fogjuk, hogy azok magyarul is szépek; vagy pedig, hogy az örök időktől fogva fenn álló magyar szavakat fundamentom nélkül meg tsonkítsuk. Általában és kivált a' két tagú neveket holt gyökerekre vissza rakogatni, nem szerentsés. Igy *árnyék*-ből nem tsinálhatok *árnyat*; mert ha ez szabad, a' szabadság meg-határozva nem lévén, minden több tagú szavainkat egy tagúakra reducálhatjuk, és szavaink azt mondhatják egymásnak: hodie mihi, cras tibi. Lehet tehát *fazék* helyett *faz*, *Rétes* helyett *rét*, *ország* helyett *or* v. *orsz*, *erdő* helyett *er*, *ökör* helyett *ök* 's a' t. Már az eleven gyökerű szavaknál bátrabbak lehetünk, de itt is nagy kémélléssel, nehogy kitessek rajtunk a' *Dux regit examen*. Igy nem mondhatom ember helyett *em*, falat helyett *fal*, noha mindeniknek jelentő gyökere vagyon; ellenben mondhatom: *bets*, *betses*, mert amaz valóságos eleven gyökér, a' mint a' tagadó *betstelen* mutatja. *Dits* v. *düts*, mert a' *ditskedem*, *ditsérem* ige rá vezet, hogy a' *dits* v. *düts* eleven gyökér, hol az *er* tsak epenthesis, az euphonia kedviért. A' dísznek analogiája is kalauzom, *dísz*, *díszes*, *dísztelen*, *díszeskedem*, valamint: *eszés*, *esz*, *esztelen*, *eszélős*, *eszélősködöm* etc. Ezen okból *ürt* nem kárhoztatom, mellyből ágazik *üres*, *ürülök*. Ámbár azt is jól tudom, hogy a' Deák nem mondja: *vac*, *hon*, *glor*, *rat*; hanem *vacuum*, *vacuitas*, *honestum*, *honestas*, *gloria*, *ratio*; noha ezek is mind több tagú szók, és azt is tudom, hogy *vacuum*, és *vacuitas*, *honestum* és *honestas* között derekas különbség vagyon. — A' Tts Ur nem azt állítja, hogy egészen ki vessük, hanem, hogy az effélékkel felette sűrűn ne éljünk; ez pedig úgy vélem, nem helytelen kívánás. Sándor István urat én tisztelem, de az ő authoritása tsak annyit ér előttem, a' mennyit okai nyomnak; egyébbként, ha t. i. az ő tapogatásait ki fogás nélkül követnénk, messze mennénk, hogy ne mondjam: tévednénk. Ő maga is meg vallja, hogy sok helyen tsak elmefuttatását gyakorlotta. Vakmerő az, ki magát a' nyelvnek urává teszi; Nem vagyunk Urai, hanem gondviselői, és jussainak fenn tartói. *Az örök Bölcsesség mennykövel sújtá-meg azt, a' ki a' kegyelem'*

ládájához kapott, hogy feldőlni ne engedje. De mi okból? mivel az Istennek gondviselését kétségbe hozta. Így járhat az is, ki úgy bizik magához, mintha az ő támogatása nélkül a' magyar nyelvnek alkotmánya el dülne.

A' Deák a' görögtől gyakorta irtózatos erőszakkal is vett holmit, 's a' német a' frantziából, deákból, 's végre most igen sokat a' görögből is. Nem tudom, én nem látok-e, vagy hogyan van? de azt, hogy a' deák a' görögből irtózatos erőszakkal vett légyen valamit, nem látom. Sőt igen is vigyázott, mert saját nyelve' járásának természetéhez igazította, a' mit által vett, vagy, hol ezt nem tehetete, a' görögöt épen meg-hagyta. (Nem vagyunk annyira tudatlanok, hogy ezt ne tudnánk.) ez pedig nem erőszak; egyébként Homérusnak fordítója, ki mind a két nyelvet velősen értette, (Raymundus Cunichius.) szölván Cicerónak deákosított szavairól, nem mondhatta volna: quae (verba,) vel singula, vel plura inter se nexa et copulata, nihil haberent insolens, et odiosum, sed essent haec Romanorum, aequae at illa erant Atticorum auribus accomodata. Így vigyázott Cicero, így vigyáztak minden Római Irók, hogy az erőszakot elkerüljék, midőn a' görög Könyveknek hasznokat vették. — Hogy a' deák a' görögtől költsönözött, úgymint leg-simultabb Nemzettől, melly akkor existált, mely főképpen a' tudományokra nézve, nemcsak a' Rómaiakat, de a' Világnak minden Századit felül-haladta: jól tette. Lám ő a' Gallusokkal, Renusokkal és Germanusokkal is társalkodott, még sem vett bé egyiktől is nyelvbéli szeplőt. Nemde mihelyst a' Gothusok, Longobardusok nyelvvel össze házasodott, oda lett a' szűz deák nyelv? Sándor I. Urnak gyanakodását, mintha a' deák nyelvből a' mostani olasz, és ugyan maga szerént fejlett volna-ki, a' nélkül, hogy a' változást idegen nyelv mozgatta volna elő: lássa, a' ki hiszi, de én nem hihetem. Más a' deák-parasztnyelv, más ismét az olasz a' deáknak ellenébe téve. Én e' tárgy felől beszéltem mostani, és alkalmasint tudós olaszokkal, kik vélekedésemet jóvá hagyták. Ha az valamit próbálhat, a' mit Sándor Úr mond, igaznak kell lenni, hogy a' Gothusok, és Longobardusok úgy beszéltek, mint a' mostani német Irók írnak. Az tsak ugyan bizonyos, hogy a' deák nyelv, a' Nemzeteknek közibe keveredésével megzavarodott: de mi nem levén kéntelenek, ezt a' nyelvbéli zavarodást önként hozzuk Etele nyelvébe? Távul légyen. Hogy a' Németek száz, és annyi foltokkal meg-tarkázták nyelvöket, sem ditséretökre nem válik, sem követésünket nem érdemli. Sőt ők is, ha jót akarnak, valamint az igát le-rázták nyakokról, úgy előbb utóbb ezt a' szennyet is lemosogatják, a' mint hogy már is emlegetük. Már az is gyalázat volt, hogy az alkotó erőnek tehetségét vagy nem bírták, vagy nem próbálták, 's a' magok' tűzhelyén más kalanával ettek. — Vagy nem úgy. Mentségökre szölok. Az uralkodó Nemzetnek akarátja ragadta el őket. A' Francziának politikai interesséje kívánta, hogy főképpen a' Német nyelvet a' magáéhoz gyalulja, a' mit a' Világgyőző Rómaiaktól tanult, kik valahol diadalmas zászlóikat feltűzték, ottan tüstént a' Római nyelvnek 'uralkodását terjesztették, jól tudván, hogy a' milly nyelven beszéll az országnak előbb-kelő, és nagyobb része, a' féle Nemzetté válik az Ország is. A' Francziák, kik a' hadviselésben a' Rómaiakat nyomon követték, a' foglalásoknak organizálásába sem maradhattak el tőlök, a' mit a' vélök szomszédos tartományokban, a' mit Lengyelországban világosan látunk; mert így reményllették, hogy francz lelket oltanak a' német testekbe; és ha az Isten tsudál nem tett volna, a' büszke Nemzet el-érte volna tzelját. Úgy gondolom, a' magyar is tanulhat a' progressionak ezen veszedelmes következéséből. — A' *Német a' Fran-*

ciából etc. mert ez akkor módi volt, mikor a' Német nyelvét tisztogatni kezdette. meg nem mérvén előre, hogy egykor érte saját kárával fog adózni. Ugyanis, ha a' mennyei Gondviselés a' Francia plánumon keresztel nem húzott volna, látni való, hogy ez az affectált, ez a' szabados kölsönzés mit szült volna. Mi lett az Alsatziai és egész Rajna mellyéki Németekből? Nem ök-e majd tsaknem a leg-fanatikusabb Francziák? Mi szerzette ezt, ha nem a' nyelvnek tökéletes el-tserélése, melly bizonynal nem egyszerre esett meg, hanem lassú lépésekkel ért oda, a' hova 14-dik Lajos a' dolgot terelni kívánta. És mi eredjünk erre az utra? Véljük-e, hogy meg-bonsátaná Etele, hogy az ő unokájának Árpádnak unokái, annak a' Nemzetnek nyelvén szisztegenek, mellynek tulajdonképpen szöllván nints is saját nyelve; mellynek a' földén ő ditsőséggel vitt meg? — A' Francia nekem a' kölsönözésben ne legyen példám. Ő a' deákból nem kölsönözött, hanem véle őszve keveredett, és a' vad, 's szelíd nyelvből egy közép nyelvet tsinált. — A' Francia, Német most a' görögből gyarapítja nyelvét; Tehát gazdagabb a' naptamadati nyelv, tehát édesebb, mint a' nyugoti. Ez pedig a' mi nyelvünknek szülőföldje. Tehát a' mi nyelvünk ezen jussal elsőbbséget érdemel. Tehát mi is ezen ditsérrt példa után Keletre viszsza. nem nyugotra! Annnyival is inkább, mivel az eredet szerént keleti nyelv, mind honjára, mind accentusára, mind édességére közelebb való hozzánk, mint akármelly nyugoti nyelv, bármelly híres légyen is ez culturájáról. Annnyival is inkább, mert homogenea homogeneis magis cohaerent. De határt kell tennem magamnak, mert széndékom ellen már meszsze is mentem. Ohajtja Kazinczy Úr, hogy bár én némelly sorokat jegyeztem volna fel azokból, mellyeken az új Batsmegeyeiben fenn akadok. Azon levélbe nem volt szükség azt bé-foglalnom, a' mit személyes együtt létünkre hagytam. Ime tehát itt teszek eleget. Mit keresnek a' magyar Könyvekben: *Onkele—Niesz, Nevő?* Mit *detalj, fuwalló instrument, chor, chórul, façontrozni, Igely,* és több illyenek? Ezen progressio szerént maholnap canonizálhatjuk a Herr-*Vettert* és *Fraumámot, a' herr Nachbar,* és *landsmannt* is; Van-e ezek közül tsak egy is a' régi, 's leg-jobb Iróinknál? Ugy de a' régi Iróknak a' Neologok előtt semmi tekintetök. És miért? Talán ök nem jól tudtak magyarul? Vakmerőség volna ezt mondani. Olvassuk meg a' 16dik és 17dik Századokból a' jobbakat, fogjuk látni, hogy tisztább magyarok voltak ök, mint némelly Neologok. Nem az ortographiára nézve mondom, hanem a' szavaknak tisztaságára, természetes el-rakására, 's a' magyar nyelv minden tulajdoninak megtartására nézve. Igen is, ha a' Neologusok tarka-barkáját vesz-szük a' magyar nyelvnek ékességei gyanánt, úgy meg kell vallanunk, hogy ök nem voltak ékes Irók; de ha a' véltt ékességek valóban azok-e, ez ismét más kérdés. Mi tette onkelét szebbé, mint Bátyám, vagy Öcsém? Ugy de ez az Atyafiságnak izét nem ejti-ki. Semmi az. A' beszédnek környüllálsaiból el-érta az olvasó azt is. Frater—Bruder, soror—Schwester; ezek sem ejtik-ki a' testvérségnek idősb, vagy ifjabb voltát, azért az idegenek még sem veszik fel tőlünk azt, a' minek híjával vagynak, hanem inkább körül-írással élnek: natu major—minor, der jüngere Bruder — die ältere Schwester. Nem tisztább magyar szó a' szász Heltainak *Könyöklője*, mint *Kanape?* Vagy mivel *Túsz* kiavúlt, most Geiselt vagy mit tegyünk helyébe? Olvasom Illyésnél, hogy *tolvaj* praedó-t, latró-t jelent, nem *fur-t*, mert ez nála *orv—orzó, lapó,* hogy *felekedő-társ* annyi, mint *compars*; olvasom Pázmánynál: *hegyes-szeges írás,* — *megjegyezni valakit* (reprehendere), *kérődni valaki ellen* etc. ne tessék ez nekem? olvasom Káldiban: *magát szerencsétletni,*

pro: periculosam rem aggredi. Tehát tanulom, hogy *szerencsétletni*, nem annyit tesz, mint *szerentsét kívánni*, hanem *magát szerentsére kitenni*. — Az *írásokat hasogatni, hasogatni, az az fejtegetni*. — *Nem találhat mondani*, az az: non tibi contigit apposite dicere. etc. Észre veszem Illyés András Erdélyi Püspöknek könyvéből, hogy a' hol két substantivumnak egymás mellé kerülésében az egyik birtokot jelent, azt nem mindenkor teszi Dativusba per *nak-nek*, hanem szemesen vigyáz az euphoniára: Így: *Moyses tábláit* — Az Úr Testamentoma hajlékának, és szekrényének nevével etc. ugyan ott: *Ipa*, nem *ipja*, vagy *ipája!* — Ugyan ő nála, Káldinál, Molnár Albertnél találom, hogy melly igéket az egyes 3dik személyben *ik*-kel hajtogatnak, a' félig multakban, és ohajtó módban is meg hagyják nekik a' *k*-t, egyebekben pedig meg nem jelenik. Tehát ki-hozom ebből, hogy Verseyi Úr, tsak a' maga provincialismusának oltalmára gondolta azt ki, hogy az *ik* mindenütt elvethető paragoge. Ha tehát én a régi Iroknál fel-találom sok kiavultt gyökeres szavainkat, ne fogadjam-e azokat vissza? Inkább tselekszem ezt, hogysen valamely időtlen ujságot támaszszak, vagy idegen szót vegyek-fel. Ha én látom, hogy a régi Irok egyenlőképpen formálták a' szókötéseket, és pedig úgy, a' mint egy hatalmas dialectus most is él velek; fel-válttam-e én azt vendég ajakhoz nyesett szó kötésekkel? szóljon ismét az én deák Homérusom: In quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere. Ezt Cicero képében mondja, és hozzá-teszi: Immo vero id nequaquam facere necesse habuisti, siquidem insolentiam orationis quam ambo illi (Aeschines et Demosthenes) omni opere vitabant, effugere volebas. eaque afferre, quae tuorum civium consuetudo minime repudiaret. — Ki nem látja itt Pápay Urnak azt a' fundamentomos állítását, mellyet ő Nyelvszokásnak nevez, elevenen és természetesen lefestve? valamint azt a' regulát is, mellyet kell mindennek, valaki egyik nyelvből a' másikra valamit által tesz, meg-tartani. — Ezeket szemem előtt tartván, mondjam én: *hagylak várni?* ha mondhatom: *tudassam véle bajomat*, Litt. 9. K. p. 42. itt is mondhatom: *váratlak*, v. *várazoztatlak*. Melly ige hajtogatás tsak a' magyarnak tulajdona, mivel egy nyugoti nyelvnek sincs factitivuma. — Én mondjam, hogy *engem a' vidék el szór*, vagy *magam magamat el-szórom?*! — *fáj nekem látni* — *engem ér a' tour* — *boldog fogék lehetni* — *szívemnek öröme felül halad minden kinyomást*. — *Szent Péteri magunkban hagyja* etc. 'S mért nem így? Azért, mivel kézzel fogható idegen constructiók; mivel nem szoktunk így magyarul beszélteni, 's nem is szokhatunk, hatsak minden régibb, és ugyan classicus Iroinkat az érdemlett tiszteletből kitudni nem akarjuk. — Nem, — nem kell a' régieket meg vetnünk, sőt a' köteles tiszteletnek ösztöne parantsolja, hogy azoknak, kiktől mindenünket vettük, nyelvöket is betsületben tartjuk, és mind alattomos, mind nyilván való támadói ellen oltalmazzuk. — El-hiszi ugyan Kazinczy Úr, hogy azok is magyarok; de ez nem elég ő néki. Ő nem szokott magyarságot kíván; az az, a' mint ki-tetszik, idegen ráhára tsigázottat; vagy szenvedt ezt az erőszakot a' nyelvnek belső, 's régen meg-állapodott alkotmánya, vagy nem. Én akár ezt hagyjam helyén, akár azt, hogy a' Magyar Kalpaghoz, mentéhez térdben szegett nadrágot kössön valaki, 's széles tsattal szorítsa lábafejéhez a' száratlan tsizmát.

De így ír egy derék Tudósunk: «Némellyek a' régi magyar könyvekhez járulnak világosságért; nem ugyan hogy azokat egészen kövessék, hanem tsak hogy belőlök azt szedgyék-ki, a' mi hypothesisaikbe illik.» Azt talán tsak nem akarja az Author, hogy a' régieket mindenben, 's egy hajszálig kövessük, hogy most is

írjuk: *tahát — kedig — ekkédig — mevetek — kazdag — kench — együld — hajtanája — ütnéjek — ötözöm, pro öntözöm.* De azt sem akarhatja, hogy őket semmi tekintetbe ne vegyük. Hogy világosságért a' régiekhez folyamodunk, mi vétek ez? tehát ugyan hová, ha azokhoz nem? — «De csak hypothesisseiknek támogatására szedegetnek-ki belőlök egymást.» hiszen az élő világ látja, és meg ismeri, hogy nem minden el fogadható, a' mi a' régieknél divatban volt: de a' nyelvnek mostani járása amavval által ellenbe téve, a' Kritikának segítségével meg mutatja, mi el nem fogadható, mi helybe hagyható. Tegyük fel egy két példát. — Némelly Iróink egész undorodásig *ódom, ödömöznek, írodom, nyomtatódom, küldődöm, etc.* Mondhatom én azt, hogy az efféle hajtogatók csak a' magokba visszatérő igékben alkalmaztathatók, p. o. Az ajtó be-tevődik, a' kötél öszve fonódik, etc. Az *ólik*nek pártfogója erre nem hajt, mert azt állítja, hogy ez csak szabad kény szerént költött regula. Én tehát méltán azt mondom néki: Nézzük meg, Barátom, a' régibb Magyarok így beszéltek-e, a' régibb Irok így irtak-e? És fogadom, hogy egynél sem fogja úgy találni. Már nem helyes-e az én kihozásom ebből, hogy az ódom ódom formát öszve vissza forgatják, 's véle a' magyar szöveget rontják. — Ismét: Némelly Iróink pedig, olyanok is, kik az elsők közé kívánnak bé ártatni, a' *j*-val szertelenül élnek; másol ellenben, hol *j* kívántatik. *l*-t vesznek fel. Miért? mivel a' Hazának egy nagy Kerületében a' köznép így beszél: *fákja, tavaj, tajiga, bogja, nyavaja, mejj, fejhő, tejjes, hej, tengej, sujok, alytó, gyültöm, gyultom.* Ezek a' jó Urak nem tesznek választást a' paraszt, és könyvbéli nyelv között, 's elég hogy ők írnak. Mondhatom én, hogy ez a' jó, és szelíd ízlésnek fogyatkozása, hogy meg nem fontolt pajkosság, vagy némellyeknél szánt szándékkal való különösködés. Mondhatom azt is, hogy a' beszélenni kezdő gyermeknek ki-ejtésére emlékeztet, kinél az *l* és *r* nehéz kimondatú betűk lévén, *j*-val váltja fel őket, és így mondja: *Apám ujam, adjon ked kenyejet, ejdője menek. Szajadj gyejek, mejt fajkas ugjik jád. Az istájjóbu ejopták a' Jájó jovunkat. A judak ej jepüjtek.* Nem mondom, hogy minden gyermek így beszél, de igaz, hogy a' nehéz nyelvű mind így beszél, így beszél a' fel oldatlan nyelvű koros is. Ezzel a' nyelvvel lépjen tehát az Iró az ő Nemzete elejbe? — Hogy a' pajkosságot és különösködést okúl vetem, ezzel senkit sem akarok bántani; csak kérem a' jámbor Philologust, vigyázzon jól ugyan azon egy faluban a' beszédre, és fogja észre venni, hogy találatnak, kik nem csak az ott közönségesen szokásba-fel-vett hang-ejtéstől el-távoznak, de még a' szókötésben, és phrázisokban is elütnek a' nagyobb résztől, mintha ez által magoknak a' közönségből való ki-számolására just nyernének; mert oratio vultus animi est. Sen. — Mondhatom végre, hogy a' *j* és *l*-nek egymással való el-tserélése a' nyelvnek tisztaságát meg-zavarja, 's némellykor az az értelmet is kétségessé teszi. Így, ha olvasom: *nyájás ember*, méltán kételkedhetem, ha az Iró nem akart-e nyálasat érteni? Így ezek: alak — ajak, fal — faj, hal — haj, malom — majom, nyál — nyáj, tál — táj, tél — téj, tolás — tojás, fúlni — fújni, szál — száj etc. mely könnyen egy másnak helyébe túsúzhatnak, kiki látja, valamint azt is, hogy az olvasót meg-akasztják. — De én akár mit mondok, találkozik, ki azt feleli, hogy saját bögrém mellé szítom a' tüzet. Azt mondom tehát, Barátom! tegyük félre minden előítéletet, üssük fel egynehány régi jobb könyveinket, nézzük-meg, miképpen találjuk azokban ezeket, 's a' hasonló szavakat írva? Erre nem mondhatod, hogy a' részre hajlás szöll belőlem. Csak elhiszed, hogy a' mint ők folyvást irtak, akkor az volt a' tinosabb, az az: a' könyv-

író nyelv; pedig azt sem mondhatod, hogy azt a' nyelvet az ujjokból szopták, azt sem, hogy attól fogva valakinek oka, vagy jussa lett volna a' betűknek ímez el-forgatását a' nyelvbe tsúsztatni. Már pedig hiszem, hogy ott fel nem leled azt, a' mi vitatásodnak oltalmára szolgálna. 's a' t. Tehát semmi hasznok sints-e a' régi Könyveknek? tehát ne járuljunk hozzájuk világosságát?

Meg-botsát nekem Kazinczy Úrnak jó szíve, ha még mást is jegyzek-ki Szép Literaturájából, a' mi nekem nem tetszik. Vannak benne alacsony ki-fejezések. Így Bátsmegyei' Level. p. 74. *gyulogás*. 85. *vadon szép körny*. 92. *a' gondolat hembereg*, 104. *pongyolájában ki néze*. 108. *posztózatomba vonulva*. 151. *a' gyermek fityeg*. Vak Lantos. 207. *bakó tépje-ki*; *ól* pro istálló. 222. *menyecskecske, bélelt foszlán*. 319. *dédös* etc. — Igaz, hogy Kisfaludy Úr nem írt grammatisch correct; de mondjunk igazat. Kazinczy Úrnál is vagynak ilyenek: *hozzája* — *mel-léje* — *enyéimék* — *közelebb* — pro közelebb — *inkábbára, lyány* pro lány, *léleg-zet* pro lélekczt. *uccza* pro utsza etc.

Még egy van, a' mit szó nélkül nem hagyhatok. A' szavaknak sűrű öszve raggatása, és az interpunctióknak meg-kevesítése, a' beszéd értelmének rövidségével. Midőn a' szavakat külön írni, és interpunctiókkal meg-jegyezni kezdték, oda tzelezták, hogy az írt beszédet az olvasásra nézve könnyebbítsék, hogy a' szem akadózás nélkül egyszerre fel-fogja azt az értelmet, mely bizonyos jelek közü vagyon szorítva; meg-tartván a' nagyobb, vagy kisebb pausákat, valamint beszéd közben tselekedni szoktunk. A' szavaknak mérséklet el-választása mind a' ki-mondást segíti, mind az értelmességet világosítja, úgy annyira, hogy mennél inkább el-távozzunk ezen segél-eszközöktől, annál jobban meg-zavarjuk mind a' kettőt. Ha ezt tenni az írásnak tökéletességéhez tartozik, úgy foglaljunk öszve minden szavakat meg-szakasztás nélkül, és vessük-ki az interpunctiókat, mint az írástudásnak tsetsemő korában tselekedtek: valamivel kevesebb papiros kell akkora nyomtatványhoz, a' mekkora most Dayka. Nem elég úgy erőlködni, mint a' költött Kölcsény: comma comma comma semicolon comma. Ez mind értelen nyavalgás. Okokat, győző okokat hozzon-fel a' jámbor, melyek megmutassák, hogy a' comma, és semicolon nem, vagy hol szükséges? Látni való, hogy ez majmozás, és úgy tetszik, hogy a' majomról és a' rókáról költött mese. Szép. Litt. 9. K. p. 292. ide szép világosságot ad.

Azt is kérdezem én a' legillőbb tisztelettel, mert nints kedvem akárkít is meg bántani; mért osztja Kazinczy Úr a' magyar Irókat Neologokra, és Anti-neologokra? valyon szereti ő a' magyar szíveket megszagatni? Legyünk mind Magyarok! Az egyenes öszve-tartó szív, a' nemesen gondolkozó lélek, a' buzgó törekedés, és a' szent hazafiuság tegyenek bennünket édes Nemzetünk előtt ismeretessé, nem a' neologismus. Ne szaggassuk fel azokat a' sebeket, melyek halálos ágyba döntötték ezt az egykor boldogtalan Hazát! Ne tárjunk kaput a' meg-hasonlásoknak, melyekre az emberi beteg szív úgy is igen hajló. Nem; ezek az elnevezések jót nem szülhetnek, hanem arra valók, hogy az öszve-tartó szeretetnek azt a' kis lángját is meg-oltsák, mely még annyira, a' mennyire pislog. — Én tsak nem rég tudtam meg, hogy mi Puristák, Antiquariusok vagyunk. Ez ugyan a' különöségeken való kapozást [!], mely némellyeket tsiklándoztat, el-zárja tőlünk; de nem akarva is dilsóli józan igyekezetünkkel, mellyel nem új nyelvet alkotni, hanem a' tisztát, a' régít, az előhaladó tsinosságnak lelke szerént kellemesíteni, és gyarapítani iparkodunk. Nem fáj az nekünk, nem is szégyen,

hogy antiquariusok vagyunk: tsak azt nem szeretjük, hogy az egymást gyűlölésnek méreg magva a' magyarok között el-hintetik. — De a' Világ magát meg nem hazudtolja. Mundus opinione regitur. Mindenkor voltak, részszerént kiket az újításnak lelke borzogatótt, részszerént kik azt faldosták. Látom, hogy a' mennyei Homérus' tudós Fordítójának szavai e' mostani időre is alkalmazhatók, ki így ír: Hoc tempore tantum est fastidium vetustatis tanta novitatis veluti prurigo, ut nulli a proposito sibi fine aberrare turpiter malint, quam usitatis antiquorum itineribus eodem pervenire. — Lássá már akár mit érez itt, de én leg-alább magamról véle együtt mondom: Qui, hoc morbo, atque adeo hac insaniam laborant, sua instituta, suaque commenta sibi habeant, me hominem e veteri disciplina, veterum institutis uti patiantur. — Vajki szép igazság ez annak, a' ki a' szépet, és igazat egész erővel keresi, és öleli!

Senki ne vélje, hogy én másokban tsak a' gántsokat keresem elő. Ez sem mesterség, sem ditsőség. Ha Kazinczy Úr maga nem kívánta volna, hogy minapi állításomról számot adjak, én bizonynal azokat, a' miket itt fel hoztam, soha toll-hegyre nem vettem volna. De így, tartozom vele a' Barátságna és az Igazmondásna. — «Soha sem bánt az engem — így ír ő maga felől, — ha valaki hibámat felfedezi, 's ha kémélve, 's önn magamnak teszi, azt még köszönettel is fogadom.» Így tsak az gondolkozhatik, ki a' jót egész erővel keresi. Illik is gántsainknak vizsgálására, 's megismertetésére leg-alább a' tudós világ előtt szabad nyílást engednünk; mert kevély az, ki magát hibátlannak tartja. Senki felőlem ne vélje, hogy én a' szépet, 's jót másokban vagy irfylem, vagy nem betsülöm. Buzgó részvevő vagyok én abban, valami Nemzetemnek ditsőségére válik. — Én tudom, melly igen szeretek azokban a' szépségekben gyönyörködni, mellyeken magamat szinte el-felejttem, és mellyek tsak a' nagy Kazinczy' szép elméjének lehetnek tulajdoni. Ah, melly gyönyörűn, melly édesen fejti-ki magát ebből a' szerentsés tollból a' nemzeti nyelvnek hatalma, ereje, bősége, fennjárása, valahol Kazinczy akarja! Áldja meg őtet a' Magyarok' Istene, és tartsa sokáig édes Nyelvünknek ditsőségére, Nemzetünknek gyönyörködtetésére!

Már véget akarék levelemnek vetni, 's íme még talállok egy két sort, mellyet észre-vétel nélkül által nem futhatok. — Gyanúja vagyon Kazinczy Urnak, «hogy az ellene dolgozó Seregnek egy része azért esküdt reá veszélyt, mert ő Révait tartja nyelvünk' egyik fő Bajnokának». Én az egy Somogyin kívül Kazinczy Ur ellen dolgozót nem tudok; de azt tudom, hogy Kazinczy Urnak Kiszfaludy' munkáira tett két ízbéli recenzióját, úgymint ollyat, melly a' kénéllést meg nem tartotta, a' dunántúl sokan nehezteléssel vették, 's talán tsak egyedül Kiszfaludy maga volt, ki azt nemes szízzel, 's meg-vető mosolyodással fogadta. Jól tudom én, hogy Kiszfaludy sokkal inkább boszonkodott Somogyi' mondatjára, mint a' maga ellen élezett Recenzióra. Hányadik tenné ezt? Tudom azt is, hogy a' Töviseket és **Berkeket** * sokan nem legjobb kedvvel vették, mert azt hitték, hogy **ottan több jeles Iróink**, ki nyilván, ki lesből, **meg vannak tövisözve** a' nélkül, hogy hibáik kijegyzetnének. (Én magamról szöllok. A' **Berkekért** ** Kazinczy Úr helyett pirúltam, és nem mertem volna véle a'

* Virágokat akara írni.

** Virágokat itt is; az elvont sorok mutatják, hogy mind a' két helytt a' toll írt megtévedve Virágok helyett Berkeket. — Kazinczy F. jegyzetei.

Németek előtt dítsekedni.) Természetes pedig az, hogy annak sérelmét, kit szeretünk, magunké gyanánt vesszük, 's néha akarátja ellen is védelmére ki állunk. Én nem hiszem, hogy tájunkon valaki a' nagy Révainak a' Literatúra körül tett fáradozásainak érdemét peressé tenné, 's az ő hervadhatatlan koszorújába töviseket szúrna. Ha vannak, a' minthogy vannak is, kik őtet, nem mindenben követik, nem mindjárt következnek, hogy ellene vannak. Maga Kazinczy Úr is, noha sokakban Révaianus, de sokakban nem az.

A' múltt napokban fül-heggyel hallottam, hogy Kazinczy Úr abban a' vélekedésben vagyon, mintha a' mi vidékünkrol többen is részt vettek volna a' Mondolat össze-rakásában. Sajnálom, ha ezt a' gyanút reánk is ki-terjesztené, kik előbb hírét sem hallottuk, mint mikor már prés alatt volt. Hogyan is készült volna az a' mi akaratunkkal, vagy segítségünkkel, holott most sem hagyjuk helyben? Én szembe meg-mondanám Somogyi Úrnak, bár őt soha nem láttam is, hogy el-vétette az arányt. Azt is megkérdezném tőle, ha vallyon a' homlok-kép a' Szerző képe helyett áll-e? Nem szeretem az ilyen parasztos durvaságokat a' magyar könyvekben. De a' Felelet-is agyra esett ám! Erre, ha valamire, lehet mondani: Si tacuisses, Philosophus mansisses. A' Mondolat nem annyira ártott Kazinczy Úr nevének, mint némelyek gondolják; sőt semmit sem ártott. De árt a' Felelet. Mert ebben eggyik zavar a' másikat tolja, a' tárgyat üti véti, — vagy talán tárgya sints. Ő akarván meg-mutatni, hogy Somogyi nem okokkal, hanem kisebbitésekkel kelt-ki Kazinczy Úr ellen: maga majd alig tud ki-gázolni a' betstelenítő terminusokból; 's végre még sem az jó-ki belőle, hogy Kazinczy Úrnak ügyét oltalmazta, hanem hogy jó lett volna kofának. Pedig a' minn igen boszondodom, sokan azt hiszik, hogy Kölcseynek kezeit Kazinczy Úr vezette légyen. Az illy eszelős vadság nem fér Kazinczy' szívéhez! de nem is szorúl ő illy bárdolatlan Prókátorra. — Így nyavalygunk szegény Magyarok, és a' jobbakra fordítható drága időt így tékozoljuk!

Kazinczy Úr meg-nevezi azokat, kik oránt nehezteléssel vagyon. Ságít, és Somogyit oroz gyilkolóknak mondja. Sajnálom, hogy e' kettőt össze-párosítja. — Sági Úr egy levelet olvasott fel egykor előttünk, melyet Döbrentei Úrhoz írt. Kit arra is kért, hogy Kazinczy Úrral közlené, mivel nagy részről őtet illeti. Ez-e tehát az or-gyilkolás? mert *oroz gyilkoló* nints grammatisch correct* mondva. — Én örülök, hogy Sági Urat ismértem, és ugyan úgy, mint egyenes, ki-nyílt szívű Magyarot, buzgó Hazafit, és fáj, hogy azon Úrtól, kit hasonló érzéssel fogok körül, gyilkolónak olvasom. De emberek vagyunk! Hanem az mit tesz: «ellenem kiküldtessenek?» — úgy tetszik, ez paralelluma annak, hogy a' Dunán túl vagyon egy, Kazinczy Úr ellen dolgozó sereg? Ha volna; az ő dilsőségét nevelné; de egy Somogyi Gedeon nem sereg. — Ellenségei közé számlálja Kazinczy Úr Ruszeket is, és Kisfaludyt. — Kisfaludy és Kazinczy Úrak között mi adott okot a' haragra, ha már így kell szölnom, nem tudom; de az szép, hogy ez a' harag nem költsönös, mert a' meg-bántatott fél megbántója ellen kissebbítő szavakra, vagy írásokra még eddig nem fakadott. Ruszeket jól ismértem, mert

* De a toll, ha hibát ejt, és ha az üvegszemmel, még a' levél írása előtt kevés hetekkel élni kezdett szem még nem látja, hogy az oroz mellől elmaradt az ő betű, az talán csak nem lesz ungrammatisch, és uncorrect? Gessn. Idyll. or-madár áll lap 63. 's az correct. — Kazinczy F. jegyzete.

tanuló társak voltunk. Ő leg-jobb szívű, és érzésű ember, ki a' jót betsülni tudja. — Meg-lehet, hogy valamely alacsony-lelkű hír-hordók, kik egyebet sem tudnak, mint tsabolni, correspondentziákat fitogatni, betsületes embereket egymásra bujtogatni; meg-lehet, mondom, hogy Kazinczy Urat majd ez, majd amaz ellen fel-ingerlették. Nints ok nélkül, a' mit mondok. De kár, hogy Kazinczy Úr könnyen hisz, és az ily tsergő szarkákat magától el nem rezegeti. Tsak hogy emberek vagyunk. *Obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. Tacit.*

Per parenthesis. Találom Kazinczy Ur' Levelében: *Túladuna*. Ez ő nála annyit tesz, mint Regio v. provincia Transdanubiana. Én úgy tartom, hogy ez roszszerűn vagy magyarúl mondva, 's a' ki úgy írni vagy szállani kezdett, magát szorosán a' deák szerkeztetéshez szabta: Trans-danubianus. Mert az én vélekedésem szerént, ha a' deák praepositiót *trans* túl elöl meg-tartjuk, így kellene mondanunk: túl a' Dunán, nem túl a' *duna*, mert ez azt tesz: trans est Danubius. Ha túl a' Duna, tehát úgy kell érteni, hogy rajtunk is túl vagyon a' Duna; ez pedig nem igaz, hanem az igaz, hogy in sensu geographico túl a' Dunán vagyunk. Így már ezt a' vég *an* syllabát kell ejtegetnünk ily formán: túl a' dunán-iak. De ez a' magyar füleket sérti, mert a' Magyar a' deák praepositiók helyett postpositiókkal örömeosebbsé él, 's így mondja p. o. a' Dunán túl, Tiszán innen, Péter előtt, Pál után. etc. Ha ez igaz, tehát az is igaz, hogy így kell szerkeztetni: Dunán túl, és a' végső *túl* szótagot ejtegetni így: Dunán túliak, Tiszán inneniek; vagy még jobban: Dunán túl valók, Tiszán innen valók. Így taláni a' régieknél is, nevezet szerént: *Magyar Postilla*. Irta Zvonarits Mihály, Sárvári Evangelicus Pap, és Dunán innen való Superintendens. Tsepreg. 1628. — L. Sándor I. Magyar Könyvház. p. 25.

Vélellenül eszembe jut valami, a' mi e' jelen-való vizsgálódáshoz egyenesen nem tartozik, de méltó, hogy meg-fejtés alá vessük, és a' mi ez: ha a' Dunán túl valóknak rövid ejtéscik helybe hagyhatók-e, vagy válaszszuk inkább azt a' dialectust, melly a' szókat nyújtja, vagy e' kettőn kívűl nem volna-e jobb, és lehetne-e közép utat váltanunk? Én ezen már rég-től-fogva jártatom eszemet; de most más dolgom lévén, vélekedésemnek közlését máskorra halasztom, ha addig is valamely jó szándékú Philologus meg nem előz.

Neheztelésére lehet Tekintetes Uraságodnak hosszas levelem, de nem tehetek róla, hogy kevesebbel be nem érhettem. Lelkemen el nem tudtam vinni, hogy olly fontos levélnék, milyen Kazinczy Uré, nyomosabb tzikelyeit vizsgálat alá ne vegyem. — Éltem pedig azzal a' szabadsággal, mellyet erre maga a' Tisztelt Úr adott; azzal a' szabadsággal, mellyel éltem volna, ha Ő, nálunk létekor az ily tárgyaknak elő vételekre alkalmatosságot nyújtott volna. — Reményelem, meg-feleltem azokra, a' mikre Ő engem fel-kért, bizván, hogy félre nem érti egyenes-szívűségemnek nem titkolt, nem is tétovázó szavait; sőt ezután is meg-isméri bennem, hogy a' jót egész erővel keresem, és nem a' tekintetek, hanem az igazságnak teszek áldozatot: ámbár igen jól tudom, hogy obsequium amicos, veritas odium parit.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

1956

3153. A levél 4. sora: «*Bölvőninek születés napjára írt verseid legszebb érzésimet gyönyörködteték.*» Kazinczynek e szövegben levő epigrammja *Bölvőni Farkas*

Sándorhoz címmel összes költeményei közt is megjelent. (A Toldy-Bajza-féle kiadás, 152. lapján.)

3154. Az egész levelet v. ö. a 3140. számú levéllel. (Látni való, hogy Kazinczy nem egészen azt írja Helmezczynek, a mit Szentgyörgyinek írt.)

41. lap 1. kikezdés 4. sor: «Oszlán ez az *Ó és Új Magyar* egy új Epigrammal szaporítá töviseimet, melyet itt vészesz. Epigramm, Mese és Allegoria.» Úgy látszik, Kazinczy tévedésből elfeledte az ígért epigrammát mellékelni, vagy külön papírosra írta s így elkallódott. Melyik volt ez epigramma: nem tudni bizonyosan; de abból, a mit az idézet végén olvashatni (Epigramm, Mese és Allegoria): azt következtethetjük, hogy *A borz és evet* címűt küldötte el Helmezczynek. V. ö. a 3157. számú levéllel.

II. o. alúl 2. sor: «Ugyan kész e már az *Erd. Múzeum* *4lik füzete* 's a' Rumi Monument. 2dik kötete? Az én Praefatiom benne van-e?» Az *Erd. Múzeum* IV. füzete kevéssel az előtt hagyta el a sajtót; l. a köv. levél végét. Ellenben a *Monumenta Hungarica* II. kötete bizonyosan valamivel később jelent meg, mert a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. csak a 17. (aug. 28-ki) számában közli a következőket: «*Monumenta Hungarica*, az az Magyar emlékezetes Irások. Öszveszedte 's kiadta Rummy Károly György... Második kötet. Pesten, Trallner Ján. Tamárnál, 1816.

«Már kedvesen fogadta a' Magyar közönség ezen gyűjteménynek első részét, annyira, hogy minden példái elkeltek. Nem kevesebb kedvezést ígérhet magának e' második kötet is, mivel abban a' Magyar Historiára nézve ritka és fontos darabok foglalhatnak. Ezen az úton kiki apróbb historiai darabokat közölhetne a' hazával, és jövődjére a' Historikusoknak eddig esmérletlen világot gyűjthetna.»

Kazinczy előszava nincs a II. kötetben. Az előszót maga Rummy K. Gy. írta, de egy szó említés sincs benne Kazinczyról. A kötet Széchényi Ferencz gr-nak van ajánlva.

3155. 43. lap fölül 18. sor: «Gróf *Mikó*, Fejérvárn. Fő Ispán, kisérni akar...» T. i. Hidvégi *Mikó István* gr.

Alább 5 sorral; «Brassóban nekem egy igen szerett barátom lakik, *Bölöni Mihály*...» Valószínűleg ugyanaz, a kinek «ABC és olvasókönyv» című munkája 1820-ban jelent meg, Brassóban.

44. lap 6. kikezdés 2. sor: »Herderi fordításod benn áll minden hozzám küldött verseiddel.» Az *Erd. Múzeum* IV. füzetében az előbeszéd után olvasható Herder pályairásának Kazinczy F-től való fordítása: «A' szép Tudományok' Befolyásáról a' felsőbb Tudományokra, Gyulay Lajos gr-nak ajánlva». Ugyane füzet Kazinczy F-nek még két versét közli: a *Szirmai Jánoshoz* és a *Margit Szigetén* című sonettekkel.

A mi Döbrentei Gábornak azt a szándékát illeti (mint alább 3 sorral írja), hogy az V. és VI. füzettel várni fog; úgy látszik, teljeseedett is, mert csak négy hónap mulva küldött az V. és VI. füzet iránt tudósítást a Magyar Kurirba, a melynek 1816. évf. 11. (aug. 6-ki) számában a következők olvashatók:

«*Híradás az Erd. Múzeum V-dik 's VI-dik Füzetjéről.*

«Az V-dik Füzet Kéziratja Pestre ki vagyon küldve 's már nyomtatatik. Mihelyt az el leszzen végezve, a' VI-dik Füzetnek készen álló Kéziratja is mingyárt

küldetni fog, 's így ezen két füzet egymás után hamar megyen a' Titl. Olvasók' kezekbe.

«E' két füzet is az Előfizetés útján jelenik-meg. Az eddigi Előfizetők ígéretünk szerint megkapván a' füzeteket, reménnljük, bizodalnokot már megnyerhettük, 's a' kinok kedve van az Intézet előmozdítására, pénzének elvesztése miatt való gyanútól vissza nem tartóztathatik. Tsak arra kérjük azokat, kik egy elébbi Jelentésre, az V-dik 's VI-dik füzetért négy Rfittal már előfizettek, ne sajnáljanak még egy Rforintot adni, mert a' nyomtatásnak sokkal meg drágulása miatt most az V-dik 's VI-dik füzetet öt Rft-nál alább adni nem lehet.

«A' barátságának 's hazafiságának szent felmelegedésű érzésével kéri a' kiadó ezen itt megnevezendő Urakat előfizetés bégyűjtésére. 'S mivel tapasztalta, hogy akármelly félre eső vidékben is tudott a' Nemzeti nyelv terjesztésének dicső érzéseitől buzgóságra lelkesített Hazafi előfizetőket gyűjteni, szabadságot vesz magának kérelemre, hogy a' kik az Intézetet hasznosnak tartják, minél több Előfizetőket szerezzenek. Nem merné a' Kiadó ezen kérést tenni, ha titokban is önnön hasznát sejténé; de a' Hazának boldog szeretete tsak egyedül annak dicsőre törekedést éreztetvén, tiszta érzéssel bátor a' Közönség eleibe kilépni, megnyugtatólag intvén a' Hazza érzései, hogy a' kérésben a' Köz-Haszon meleg óhaj-tása reszket lángjaival.»

(Az előfizetést gyűjtők felsorolása után így folytatja Döbrentei G.):

«A' Kiadónak szándéka, hogy az V-dik füzet elébe Fenelon Telemakjának szép nyelvű fordítója, néhai Mélt. Gróf Haller László, Máramarosi Fő-Ispán mejjképe jöjjön, a' VI-dikhoz Mélt. Cserneki és Tarkői Gróf Dessewffy József Uré. De tapasztalván a' közbe jöhető akadályokat, megtörténhetik, hogy minden sietetés mellett is a' képek a' füzetek megjelenéséig el nem készülhetnek. Ezen esetben a' Muzéumot folytában vevők a' mejjképeket a' VII-dik 's VIII-dik füzettel veszik . . . . Júl. 16. 1816. D. G.»

3156. 46. lap 1. kikezdés: «A napokban egy igen derék ifjúval ismerkedtem meg, *Baloggal.*» Ez ifjúról Döbrentei G. is tesz említést a XIII. k. 2967. számú levelében; l. e levél jegyzetét, valamint e kötet 114. lapját.

Alább 6 sorral: «A gyermek még csak 14 Esztendő, *Kelemen Lajos.*» 1801. okt. 8-kán, Kolozsvárott született, hol atyja, K. Zsigmond kir. fő kormányzéki kancellista volt; bölcséleti tanulmányait az unitarius főiskolában, a jogiakat a kir. lyceumban végezte. 1821-ben a kir. fő kormányzéknél tiszteletbeli írnok lett s itt maradt különböző tisztségben 1836-ig, a midőn az erdélyi udv. kancelláriához helyeztetett át; egyszersmind nevelősködött Pálffy Pál gr. mellett. 1848 márcziusától kezdve előbb a vallás- és közoktatásügyi, néhány hónap múlva pedig a pénzügyministeriumban működött mint fogalmazó, később titkár. 1849-ben nagy nyomorral küzdve, halt meg. *A szabadság* című versét Döbrentei G. folyóirata is közölte, VIII. f. 80—82. l. Ezen kívül egy pár verse a Szépliteraturai Ajándékban és az Uraniában jelent meg, a N. Társalkodóban pedig több cikke, nagyrészt névtelenül. V. ö. Szinnyi J. id. m. V. köt. 1367—9. hasábjával.

3157. 48. lap utolsó kikezdés: «Ha Berzsenyihez írt Epistolám talán legközelebbi Füzetedbe bemegyen, kérek a' vége felé ezt: Xenidion 's Magyarcsa,

változtassd így: *Xenidion s' Etelyke.*» Az epistolát Döbrentei G. az V. füzetben csakugyan közölte a kért változtatással a 128. s köv. lapokon.

49. lap. alúl 2. kikezdés: «*Kenderesyhez írt epistolám régi...*» Ilyen epistola Kazinczy verses művei között jelenleg nincs; de bizonyos, hogy a Sipos Pálhoz szólót akarta Kenderessyhez címezni. Mivel Sipos Pál meghalt, s mivel ez epistola, úgylis metaphysikai kérdésről szól, ezért akarta a czímet megváltoztatni; azonban szándékáról később ismét lemondott.

3158. *Holéczy Mihály*, a kit Kazinczy gyermekei mellé tanítóul hív Széplahomra, 1795. okt. 16-kán, Komáromban született s Nagy-Szokolyban (Tolna vm.) halt meg 1838. márcz. 29-kén. Iskoláit szülőhelyén s a pozsonyi ág. ev. lyceumban végezte, onnan Komáromba ment tanítónak, de már 1816-ban Csákvárra költözött, s honnan nem sokára a nagyszokolyi egyház választotta meg lelkészül. Sok különböző verses és prózai művet írt a korabeli lapokba és folyóiratokba; két kisebb műve önállóan is megjelent. L. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 992—4. hasábjait. A Kazinczy meghívását nem fogadta el, mivel — úgy látszik — jövedelmezőbb állása volt. Vörösmarty a köv. epigrammát írja ellene: *Pörkezdő* czímmel:

Híres nagy pörnek te valál kezdője, Holéczy;

Tudn'illik: magas a tölgyfa, te makkja valál.

Ugyanis Holéczy, a ki a Tudományos Gyűjteménynek szorgalmas munkatársa volt, az 1828. évfolyam I. füzetében «Portugalliai Henrik» című értekezésével több mint tíz évig tartó irodalmi vitára adott okot. V. ö. Vörösmarty M. Összes munkái, rendezte Gyulai Pál, Budapest, 1885; VIII. köt. 7, 366. lapjaival.

3161. Az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1892. évf. 402—404. lapjain Szinnyei Gerzson közölte e levelet, a többi közt a köv. megjegyzéssel kísérve: «A levél íratása idején Terhes S. nagyfalusi lelkész volt; a nagyfalusi urakkal (Bónis, Bekény, stb.) jó lábon állott. Nemcsak tudós, de művelt ember is volt.»

Terhes Sámuel Sályon (Borsod várm.) született 1783. nov. 25; meghalt 1863. jan. 7-kén mint rimaszombati ref. lelkész. Elemi iskoláit szülőhelyén, középiskoláit Miskolczon, felsőbb tanulmányait pedig Sárospatakon végezte; 1809-ben a szabolcsmegyei fölkelő rendek a lovasezred tábori papjává választották meg; a köv. évben a szabolcsmegyei Nagyfalú lelkésze lön s itt tizenegy évet töltött, s 1821-ben Pelsőcz (Gömör vm.) hívta meg papjául. Innen hat év mulva Kassára ment, a hol nagy tevékenységet fejtett ki az irodalomban. 1836-ban a rimaszombati ref. egyház hívta meg lelkészül, a hol közhasznú munkásságát majdnem haláláig folytatta. 1859-ben nyugalomba lépett, s az egyház nagy ünnepélyvel ülte meg ötven éves papi jubileumát. A tizes évek végétől körülbelül a szabadságharczig alig volt valamire való irodalmi vállalat, a melybe Terhes S. nem dolgozott volna. Tőle való a népdallá vált köv. kezdetű ének:

Nem lesz mindig éjszaka;

Megvirad még valaha.

Irodalmi pályáját *Ziza vagy az én tüzem* című népies költeményeivel kezdte; h. n. 1811. Ungvárméti Tóth László egyik görög epigrammjában megtámadta

őt, mint tehetségtelen versíró; e támadásra Terhes S. héber nyelvű epigrammákkal felelt, a melyekre egy, a keleti nyelvekben kitűnő tudós rabbi azt jegyezte meg, hogy «ezeknél már Jeremiás próféta sem tudott volna különbeket írni». Első költői kísérlete még sárospataki deák korára esik, ekkor írta a köv. verset: «*Örömdall*, melyet Mélt. Nagy-Lónyai, Vásáros-Naményi és Barátszeri Lónyay Gábor Urnak, Zemplén vármegye első alispánjának tiszteletére» szerzett; 1808. Két más verses műve: *Magyar Árpádiás*, vagy is első vitéz magyar vezéreink életeknek s viselt dolgaiknak leírása, kis alexandrin cadencziás versekben, Sáros-patak, 1818; — *Szűrony*. Epigrammai költemények, Kassán, 1844. — A *Felső-magyarországi Minervába, Társalkodóba, Athenaeumba* számos cikket, értekezést írt, részint történelmi tárgyúakat, részint a korabeli prot. egyház belső életéből. L. a *Vas. Ujs.* 1863: 23. sz.; *Házi Kincstár*, 1863. IV. 146. l.; *Prot. K. Naptár*, 1864. X. 92. l.; *Hölgyfutár*, 1859: 59. sz.; *Magyar Sajtó*, 1863: 17. sz. — Vörösmarty a köv. gúnyos epigrammát írta ellene:

Terhes, meg voltál terhelve, de már kiürültél:

Mennykövid elhulltak, s most magad omlol alá.

57. lap 2. kikezdés: «A mi négy gyermekeink egészségesek.» T. i. *Bónis Mária* és *Bónis Teréz*, *Bekény Mária* és *Bekény Borbála*. A két első *Bónis Samu* szabolcsi alispán és b. *Dániel Borbála* leánya; a másik kettő *Bekény János* szabolcsi földbirtokos leánya. *Bekény János* kétszer nősült; 1791. ápr. 24-kén vette nőül Vatai Vattay Mária-t, a ki 38 éves korában, 1812. jan. 20-kán halt meg. Második neje Négyesi Szepessy Zsófia volt 1812. decz. 18-tól kezdve. Amattól 13 gyermeke született, emeltől két leánya. *Bekény Mária* Kenessey Ferencz felesége lett, *B. Borbála* (1805—1865) pedig *Boronkay Zsigmondné*. L. *Illéssy J.* «A Mikófalvi Bekény család», Budapest, 1902, 147. lapját; v. ö. a 3187. számú levéllel.

58. lap 1. kikezdés alúl 2. sor: «Én *Funke* (a szövegben hibásan *Furke*) után készíték nekik egy kis compendiumot.» *Kazinczy Funke K. Ph.* Wörterbuch der alten Erdbeschreibung. Weimar, 1800 (12 földabroszszal) című munkájára céloz.

3162. 61. lap fölül 7. sor: «Látta e már Uram Bátyám a' Jelentést a' Messziás' élébe? Az Kultsár tollából folyt.» Szemere bizonyosan *Kulesár István*-nak oly jelentésére céloz, a melyet *Trattner J. T.* megbízásából írt a *Kazinczy fordításáról*; ezt a jelentést kétségtelenül ez időtájban közölte is a *Hazai és Külf. Tud.*; azonban én nem tudtam ráakadni; nyilván külön lapon volt s elkallódott. De valamivel későbbről találtam egy jelentést szintén a *Kazinczy fordította Messias* kiadásáról a *Magyar Kurir* 1816. évf. 30. (ápr. 12-ki) számú Toldalékában; s mivel az ekkor közlött efféle jelentések tartalma meglehetősen hasonlított egymáshoz, vagy épen szó szerinti lenyomata volt egyik a másikának; s mivel a jelen esetben könnyen föltehető, hogy az ismert jelentés körülbelül ugyanaz, mint a melyet *Kulesár* írt és közlött a maga lapjában: ide iktatom a *Magyar Kurir*-nak id. helyéről, a mint következik:

«*Klopstock*' *Messziása kiadatásáról*. Mély tisztelettel és érzékeny háladatozottsággal említem a' nüt már *Ts. Kazinczy Ferencz* Ur szép *Literaturája* 8-dik kötetében is tselekedtem, hogy a' *T. T. Magyar Publikum* számos *Előfizetés*szel,

némelly Múltóságok pedig Rézre metszett képekkel vagy ezekre megkívántató költségekkel gyámolították eddig való igyekezeteimet. Ez nékem új ösztönül szolgál, hogy tovább is igyekezsem Nemzeti Litteratúránkat tehetségem szerént gazdagítani; mert ez csak úgy emelkedhetik, ha a 'Tudósok' fáradozásait a 'Kiadók', ezeknek költségeiket pedig az Olvasók segítik.

«Én részemről új példáját akarom adni hazafiúi készségemnek, és ama híres Német Irónak, Klopstock Urnak, halhatatlan munkáját, a' *Messiást*, szándékozom közre bocsátani. — Minden Nemzeteknél az által gyarapodott leghathatósabban a' Litteratura, ha az eredeti Irók mellett más idegen Nemzeteknek remek munkáik is azon nyelvre fordítottak. Vannak ugyan már az Epicum Poema neméhez tartozó mind eredeti munkáink, mind fordításaink. A' hazafi örömmel nézheti *Zrinyinek* Ádriai Tenger Szyrenáját; *Gyöngyösinek* Murányi Venusát és Kemény Jánosát: de ezek mellett még is nyereségnek tartjuk, hogy *Szabó Dávid* Virgil Encisét; *Bessenyei György* [?] Milton Elvesztett Paraditsomát; *Pézeléi* Voltér Henriását nyelvünkre fordította. Azért Litteratúránkra nézve hasznos szolgáltnak tartottam, ha azon jeles munkák számát Klopstock Messziásával nevelném. Erre nékem óhajtott alkalmatosságot nyújtott Tek. Kazinczy Urnak fáradhatatlan szorgalmatossága, a' ki, valamint más derék munkákkal ditséretesen tselekedett, ezen szent Epepeját is folyó beszédben nyelvünkre fordította. Ezen Tudós Férfiúnak a' Classicusokkal való belső esmértsége kezességet nyújt, hogy ő Klopstocknak magos gondolkozását nem csak előri: hanem Neimzetünknek *könnyen érthetővé is teszi*: Mellyre nézve reménylem, hogy Hazánkiai ezen minden Keresztény előtt tiszteletes tárgyat kívánva fogják olvasni, s' engem annak kiadására Előfizetéseik által hathatósan segíteni.

«A' munka három részben jelenik meg, közép nyoltzad rébten, olly betűkkel 's, olly tiszta papiroson, mint T. Kazinczy Urnak Szép Litteraturája kilencz kötetlei. Minden kötethez egy egy Rézre metszett kép és egy Vignet járúl. A' képek ezek: Nagymélt. Tóth-Pronai Prónay László Ó Exc-ja; Nagy Mélt. Gr. Hallerkői Haller József Ó Exc-ja; Mélt. Gróf Széki Teleki László Ur Ó Exc.

«Az egész munkára 9 forinttal lehet előfizetni azon Érdemes Hazafiaknál, kik e' Jelentés végén megneveztetnek. Első része elkészül az Augustusi vásárra; második és harmadik része Novemberi vásárra. — Az előfizetés határideje csak Medardusi vásárig tart: — Kérettelnek tehát méltó tisztelettel minden Hazafiak, kiknek a' Nemzeti Litteratúrának gyarapodása szíveken fekszik, hogy ezen szándékomat annál inkább segíteni méltóztassanak; mivel az eddig kiadott munkákra megkívántató költségeket is nagyobb részént tulajdon erszényemből pótoltam, hogy Nemzetünk ditsőségét, a' mennyire tehetségem engedi, e' részben nevelhessem.»

3165. 2. kikezdés: «Rettenetes dolog az, . . . melly mellett a' Kolosvári ur harczol.» Bizonyosan Kenderessy Mihály, a ki Sipos Pál theologiai felfogásával ellenkezett.

3167. 72. lap alúl 12. sor. «Mídon a Kultsár Ujságlevelének címlappját (a' hátulsó oldalon) ez idén megláttam, azt hittem, hogy no, no, no, végre. — 's imhol jó egy Toldalékban a' ridiculus mus.» Kazinczy a Hazai és Külf. Tud.

A jelentés vége hiányzik a laphól.

Az előfizetés...

első félévi czímlapjának belső felén «Emlékeztetés» czímmel közölt Kulcsár Istvánnak következő ígéretere czéloz: «Most talán itt vagyok az az idő, hogy, ha a' Hazafiak szándékomat gyámolítják, Nemzetünk dízére 's nyelvünk virágoztatására
 • olyan fontos lépést tehessek, melyet bizonyára kiki örömmel fog látni. A' *Nemzeti Literaturának*, és a' Házi s' Mezei Gazdaságnak *különös Toldalékok lesznek szánva*. Mellyre nézve igyekezelemet minden Hazafiaknak jóvoltokba ajánlom.» — A *ridiculus muson* nem érthet mást Kazinczy, mint az egyes könyvekről közölt rövid híradásokat, például a *Nemzeti Plutarchusról* az 1816. évf. 14. (febr. 17-ki) számú Toldalékában. stb.

U. o. alúl 6. sor: «Tudod e, hogy a *Hunyadi ház* már olvastatik?» Kisfaludy Sándor *Hunyadi János* című drámájáról a Hazai és Külf. Tud. 1816. évf. 44. (jún. 1-ei) számában a következő jelentést közli:

«*Hunyadi János*. Historiái Dráma. Irta Kisfaludi Sándor. Budán a' Kir. Magy. Univ. betűivel, 1816.

Régi óhajtása volt az a' Nemzetnek, hogy a' mit Attila, Árpád, és Mátyás Udvarában énekelve hallottak Elejünk, ugymint a' Nemzeti Hősöknek nagy tetteiket, mi is az időhöz képest méltóságosabb formában láthassuk. Ezen kívánságnak eleget tett T. T. Kisfaludi Ur, midőn egy olyan Nagy Férfiút állított ki munkájában, kit az akkori világ tsudált, a' mostani felsőcsesen magasztal. Fessler, Hormayer [!] a' Németeknek jelesen lefestették Hunyadi érdemeit historiái munkáikban. Kisfaludi Ur azt nekünk annyival kellemetesebbé tette, hogy szabad Jambusokban adta elő és érzékeny hazafiúsággal fűszerezte. A' munka előtt Hunyadinak gyönyörű képe nagyon; a' nyomtatás pompás; formája közepszerű nyolezad. Ára a' Papiros szépségéhez képest 4—10 forint. Nagysága 308 oldal.» V. ö. a 3182. számú levéllel.

3169. *Retzer József Frigyes* b. 1754. jún. 25-kén Kremsben (Brümmer Lexicona szerint: Bécsben) született s 1824. okt. 15-kén (Br. szerint: 17-dikén) Bécsben halt meg. Atyja a bankegyesület tanácsosa volt, s a császár 1800-ban bárói rangra emelte. Retzer J. nagyon gondos nevelésben részesült az apai háznál; 1762-től a Mária Terézia katonai akadémiában tanult 1774-ig s ekkor a bankegyesület hivatalában mint gyakornok kedte közpályálat; majd 1782-ben udv. fogalmazó lett s a köv. évben a könyvvizsgáló hivatalnál mint censor működött. József császár meg is bízta őt a könyvvizsgálat 1766—1787. évekbeli történetének megírásával, a mely munkát elvégezvén, az udv. kancellaria titkárává neveztetett ki, s ebben a hivatalában maradt, míg nyugalomba nem vonúlt. Wurzbach id. m. XXV. köt. 343—6. lapjain a következőleg jellemzi nyilvános pályáját: «Retzer's schriftliche Thätigkeiten ist nichts weniger als Epoche machend, ja man kann sie nicht einmal bedeutend zu nennen, als Dichter war er sogar unbedeutend; aber er wirkte im Ganzen anregend, suchte in seiner Eigenschaft als Censor den Eifer für Lektüre und Aufklärung zu wecken u. zu fördern, eine Eigenschaft, die seinen Nachfolgern in diesem gedankenmörderischen Amte vollends abhanden gekommen war; er schrieb in Prosa einen für seine Zeit guten Styl, besass selbst eine ungemein grosse Belesenheit, machte sich um die Ausbreitung der engl. Literatur in Oesterreich durch die Herausgabe einer mit gutem Geschmacke zusammengestellten Anthologie verdient, trat mit Schriftstellern des Auslands in vielfachen Verkehr und schürzte somit das durch manche Verhältnisse gelockerte

Band mit Deutschland von Neuen etwas enger.» — Magánéletében is ritka jószívű férfi volt, szolgálatra kész és a szegények gyámola. Szép könyvtárát is sokan használták. Idősb korában mint agglégény bizonyos tekintetben különc volt magaviseletében s ruházatában. Nevezetesebb művei: 1. Gedichte aus dem K. K. Theresianum, Wien, 1774; — 2. Des Herrn Racine Briefe, aus dem Französischen übersetzt, u. o. 1776; — 3. Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets, I—VI. köt., u. o. 1783—1786; — 4. Sieben Gedichte, Berlin, 1806. Ezekon kívül számos irodalmi vállalatban tevékenyen közreműködött, az ifjabb írókat gyámolította, műveiknek kiadót szerzett, vagy maga kiadta. V. ö. H. Kurz, Geschichte der deutschen Literatur, Leipzig, 1873. III. 7. a. és Allg. Deutsche Biographie XXVIII. köt. 275—6. lapjaival.

3170. A levél 4. sora: «*Brydonon* . . . kívül . . . egyet sem nevezhetnék.» Brydone Péter «*Tour through Sicily and Malta*» című könyve 2 köt. Londonban, 1773-ban jelent meg; francia fordítása Demeunier-től, Parisban, 1775-ben, német fordítása Zollikoffer J. G-től Lipsében, 1777-ben jelent meg.

3171. 85. lap fölül 8. sor: «Uram Bátyám Rádaytól és *Bodnártól* fogva csak nem minden Individuumokat ismert.» Kölesey *Bodnár Antal* egri egyházmegyei papra czéloz, a ki Dayka Gáborral együtt tanult a pesti központi seminariumban, s a ki előbb az egri gymnasiumban, később pedig a lyceumban tanított 1800—1809 között. Színműveket fordított, p. o. Az asszonyi fortély, vigj. I. felv., a melyet 1794-től kezdve többször előadtak. L. Szinyei J. id. m. I. köt. 1132—3. hasábjait.

85. lap 2. kikezdés: «A Rudinai Apátnak levele mutatja . . .» Czézlás Horváth Jánosnak a *XIII. k.* 3040. számú levelére.

3172. 2. kikezdés 3. sor: «Hogy lehetne illyet remélni attól a' phantasta és némelly alacsony lelkek által orrán huzzott *Nagytól*?» Kazinczy Festetics György grófot érti, a ki a Dunán túli írónak, Kazinczy ellenségeinek, pártfogójuk volt.

90. lap fölül 4. sor: «Leveled vétele után . . .» L. a *XIII. k.* 3139. számú levelét s annak jegyzetét.

U. o. 14. sor: «Szemere eránt mit mutat Pest Vármegye?» Kazinczy hihetőleg arra czéloz, hogy Szemere Pált a színjáték körüli buzgóságáért Pest vármegye táblabírájává választotta.

92. lap kikezdés: «Szathmárban felolvasztatott Pest Vármegyének levele a' Magyar Játékszin eránt.» Az 1807-től 1815-ig Pesten működő színészárságot egyesek buzgó tevékenységén kívül kétségtelenül Pest vármegye pártfogása tartotta fenn; ekkor azonban a vármegye áldozó készsége is kimerült, illetőleg más vármegyét is bele akart vonni a játékszin pártfogásába s azért több alkalommal, az 1810., 1811. és 1815. években «körleveleket intézett a megyékhez a színészet pártfogoltatása érdekében». Kazinczy, úgy látszik, az utolsó körlevél tárgyalására czéloz. Szathmár vármegye különben már 1815. jan. 20-kán fölirt a helytartó tanáchoz a magyar játékszin ügyében. «Azon véleményben vannak, hogy miután «a hazai nyelvnek minden lehető módokon való virágoztatása és közönségesse tétele a nemzeti előmenetelnek a nationalis Character s Politica existentíája meg-

maradásának egyik leghatalmasabb rúgója», erre pedig a haza külső környülállásai akadályt nem vetnek, miért kötelességöknek tartják a haza «főbb oszlopainál» esdekelni.» «Erre nézve a legfőbb eszköznek a magyar nemzeti játszótársaságot tartják, mely nemcsak hogy a nyelv pallérozását segíti elő, «hanem a fölött még az erkölcsöket is szelídíti és az érzékenységeket, melyek nélkül az ember holt állat volna, gerjesztik és táplálják». Esedeznek: «mivel az a nemzeti öltözetben ezen Hazában még mind ekkoráig csak kezdőképpen s minden felsőbb pártfogás nélkül lábbadozott volna», hogy annak állandósítása iránt intézkedni kegyeskedjék. Kéri, hogy «a nemzet díszéhez illő módon leendő megfundálására segedelemmel és útmutatással járulni kegyesen méltóztassanak». «E kegyelmes pártfogás egyesekel úgy, mint hatóságokat is áldozatra fog ösztönözni s ezután nem fog senki sem késelemeskedni «ezen közös és boldogító egységet célzó tárgynak vagyonjaik egy részével hathatós áldozatot tenni és ezt a Haza oltárára készséggel följánlani.» L. Bayer József id. m. I. köt. 395. s köv. lapjait.

3174. A levél 7. sorában Kazinczy a «*Magyar Plutarch*» 2. és 3. kötetét kéri. A vállalat *Nemzeti Plutarchus* czímmel jelent meg, s róla a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (febr. 17-ki) 14. száma Toldalékában a következőket olvassuk: «*Nemzeti Plutarchus*, vagy a' Magyar Ország, és vele egyesült Tartományok' Nevezetes Férfiainak élelírásaik. Kölesy Vince Károly és Melcer Jakab által. Pesten, 1815—1816. — Midőn Német Ország nemcsak általjában az ő Nevezetes Férfiait; hanem különösen egygyik másik rendbelieket is különös gyűjteményekben a' feledékenységtől megmenteni igyekezett, és azoknak életek olvasása által a' korosabbakat mulattalni, az ifjakat serkenteni szerentsésen törekedett: igen díszéretes szándék volt híresebb Hazánkfiainak is bővebb leírások által dicsőíteni és a' Nemzetünkbeli nagy példákat feléleszteni. E' végből Trattner Ur nevezetes költséggel 4 kötetben oly eredeti munkát készítettet, mely reánk nézve az afféle külföldi Irókat szükségtelenekké tehesse. E' fáradságot a' fellyebb tisztelt Hazafiak magokora vállalták és jeles szorgalmatossággal végbe is vitték. A' munka 4 részből fog állani, és mindenik egy nevezetes történetet ábrázoló képpel fog díszeskedni.» Közli a két első darab tartalmát; a másodikban olvasható a többi között Wesselényi, Párizpápay, Koháry, Bél, Faludi és Báróczy, a III-ikban Erdősi Sylvester János, Gyöngyösi István, Born Ignác, Kempelen Farkas, Baresay Ábrahám, Révai Miklós és Katona István életrajza.

3176. A levél 4. sora: «Ez az ember e' részről 's más dologban is megjegyzetét magát velem.» Kétségtelenül ismét Kenderessy Mihályra czéloz Kazinczy. 97. lap 3. kikezdés: «Te azt írod . . . » E ponthoz a levél lipcei kiadásában a következő jegyzetet írja a kiadó:

«1809be a' Szászvárosi gymnasium a' Barcsai családdal egyezett, hogy a' 40 köböl évenkénti buza adás helyett, a' B. család adóssa lesz az oskolának 3000 V. ftal. — fizetve az azután járó 180 V. f. kamatot évenként; — de fájdalom, hogy e' pénz se fordítódik a' «hagyott» végre: «szegény tanulókat kenyérral ellátni».

3177. 100. lap alúl 16. sor: «Az V-dik füzetbe jő A' Francia Nyelv kimívelése történetei.» Meg is jelent a Döbrenteitől emfített czikk ily czímmel:

«A francia nyelv kimivelésének történetei s prózaikusai munkáinak megvizsgálása, Eichhorn után», a füzet 3—69. lapjain.

U. o. utolsó kikezdés: A mit e pontban ír Döbrentei, érdekes, hogy később Bajza József a Döbrentei elleni harczában Dessewffyre vonatkozólag ugyanezt a gondolatot ismétli, csakhogy nagyobb határozottsággal és szabatosabban.

101. lap 3. kikezdés: «A' M. Gr. Úrnak szép versezette: Az Embert szerető Imádsága, a' VI. Füzetbe vagyon írva.» Dessewffynak itt említett verse csak a VIII. füzet 84—88. lapjain jelent meg.

103. lap alúl 6. sor: «Fel van e állítva S. A. Ujhelyen a' Győrnél elesett Vitézek' emlékköve? Én a' *véleményt* ki akarom adni a' Muzéumban.» A *véleményre* vonatkozólag l. a VIII. k. 1919. számú levelét s ennek jegyzetét. Döbrentei újra lenyomatta az Erdélyi Múzeum VI. füzetének 180—189. lapjain.

105. lap utolsó kikezdés: «Hát tsak a' 10-dik Füzetig mehet az Erdélyi Muzéom?» Az *Erdélyi Muzéumból* valóban csak tíz füzet jelent meg; *szándéka* volt ugyan Döbrenteinek a nála levő kéziratokat külön kiadásban (nem a folyóirat folytatásában) közzé tenni, azonban ez a terve nem valósult.

3179. 2. kikezdés: «Ugyan derék az *Ilyás* elejének fordítása az Erdélyi Muzéumban.» Célzás Révai Miklósnak az Erd. Muz. II. füzete 154—171. lapjain megjelent 572 sornyi fordítására, a melyet Helmezy Mihály közölt a következő bevezéssel: «Az Iliász' első Könyvének itt következő 572 Versei halhatatlan Révainknak († 1807. April' elsőjén) 1801-ben készült fordítása, Amaltheájából, melly Tek. Tud. Schedius Prof. Urnál vagyon, nyertem 's közlöm ezeket saját kézírata után a' Nagy Üdvezültnek.»

108. lap fölül 1. sor: «*Forster, Sprengel* gyűjteményeik . . . sok régiebb útazókat is foglalnak magokban.» Dessewffy a következő művekre céloz:

Forster (Joh. Rhein. —): Reise um die Welt, oder Cook's zweite Reise. Für die Jugend bearbeitet. Altona, 1805. Ezen kívül Forsternek több eredeti és fordított hasonló tárgyú műve jelent meg a XIX. század elején.

Sprengel (Math. Chr. —): Auswahl der besten ausländ., geograph., statist. und historischen Nachr. zur Aufklärung der Länder u. Völkerkunde. 14 rész. Halle, 1794—1800. Ezen kívül több oly műve ismeretes, a mely Nagy-Britanniáról, Kelet-Indiáról, Észak-Amerikáról, s a legnevezetesebb fölfedezésekről szól.

U. o. 3. kikezdés 1. sor: «A' minap közbe jöve Berzeviczy Gergely Könyvetskéje . . . a' mellynek fordítására és közrebotsátására megkért.» Dessewffy Berzeviczy Gergelynek «Ansichten des asiatisch-europäischen Welthandels» (Pest, 1808. és 1814) című munkáját érti, a mely Dessewffy fordításában a *Tudományos Gyűjtemény* 1817. évfolyamában jelent meg.

3180. 113. lap fölül 3. sor: «Az ötödik füzetben említve lesz tőlem, hogy az Izsákos sinórmérték a' nyelv elvételében semmit sem ér.» Célzás «A francia nyelv kimivelése», stb. című dolgozatára, a melynek 27. lapján csillag alatt e jegyzet olvasható: «Az emberi elmének a' szerint való elémentele, a' mint képzetek bővülnek, tisztulnak, theoriai fejtegetése megmutatása nélkül is eléggé világos e' példából (Fontenelle-hez fűzi e megjegyzést), mint kell haladni, bővülni egy Nemzet nyelvének, annak tudományi, művészi 's társasági művelődésével. 'S attól tartván, ne hogy az Ős-atyák, ha feltámadnának (!), minket meg nem értenének,

azok, kik a' művelődés korában élnek, kik érzik magokban, hogy a' szokást nemesíteni értik, ne merjenek e tovább menni? Az Atyák nyugodjanak, ha valóságos nagyok voltak, tetteik' szent hírében; az unoka pedig, ha képzele van arról, a' mitől az atyáknak nem volt, adjon annak szót is. Csak akkor bír a' nemzet valamelly dologgal, mikor arra szava is vagyón. — A' *kidolgozó' jegyzése Prof. Beregszászi Urnak ezt illető vélekedésére.*

114. lap alúl 9. sor: «Székely Sándor, kinek Odáját örömmel fogod olvasni a' Muzéum Vdik füzetjében . . .» Székely Sándor *Az ember* című alkaiosi versszakú költeménye az Erd. Muz. V. f. 138—141. lapjain jelent meg.

115. lap kikezdés: «Te Nekem, édes Kazinczým, virágot akarsz fűzni?» Kazinczy régebb idő óta szándékozott Döbrenteihez epistolát írni, mint a hogy Berzsenyihez s másokhoz írt, de az alkalom egyre késelt; most újra emlegette Kazinczy e szándékát, de sem epigrammot, sem epistolát nem írt; a hűszas évektől fogva pedig elhidegült a két jó barát egymástól, s így a tervezett «virág-fűzés» végkép elmaradt.

3181. 118. lap alúl 9. sor: «*Fekete Ferencz* . . . készen van a' Spectator extractusával, anglusból . . . A' 72 esztendő Fekete F. most Robertson V. Károlyát fordítja.» Fricsi Fekete Ferencz az erdélyi közcletnek egyik kiváló alakja a XVIII. század végén s a köv. század két első évtizedében; az 1790—4. közti országgyűléseken mint kir. hivatalos fontos szerepet játszott. Tagja volt annak a bizottságnak is, a melyet az anyaország gyűlésére küldöttek az unio érdekében; midőn azonhan visszatért, Gyulay Sámuel gr. bevádolta, hogy ott épen ellene munkált. Fekete F. tisztázta magát a vád alól, s az ügy kiegyenlítődt. A kolozsvári színészetnek is hatalmas pártfogója volt. L. Szinnyei J. id. m. III. köt. 289. hasábját, a hol Szinnyei a levélben említett adatokra nézve Kazinczynak 1817. febr. 22. Kis Jánoshoz írott levelére hivatkozik; látni való, hogy Kazinczy Döbrentei jelen leveléből merítette adatait. Megemlékezik róla az *E. L.*-ben is több helyen, így a 315., 316. lapokon: «Az 1791-ben Kócsi János alatt felállott erdélyi magyar játszó társaság sokat keresett volt, de a játszó gondatlan költések miatt annyira jutott, hogy senki sem ígérhetett nekik egyebet, mint elosztatást. Wesselényi pártjokra költ, s az 1794. diéta 55. ülésében érdekökben előterjesztést teve. Ezen előadás után a rendek kiküldték Fricsi Fekete Ferencz urat, assessorát a kir. táblának, hogy készítene plánomot.» V. ö. Bayer J. id. m. I. köt. 499., 500. és 512. lapjaival.

3182. A levél eleje: «Végre megjelent *Hunyadi János*, egy historiai Dráma Kf. Kisfaludy S. által Hunyadi képevel 's metszett címlappal, amaz *Höfelltől.*» V. ö. a 3167. számú levéllel s ennek jegyzetével. — *Höfel Balázs* 1792. május 27-kén Bécsben született s ugyanott halt meg 1863. szept. 17-kén. A bécsi képzőművészeti akadémiában tanult, Quirin Márk tanítványa lett s később veje. 1820-tól kezdve a neustadti kath. akadémia tanárául működött. Rézmetszeteit korában nagyon ismerték; Donát János képei közül számosat rézbe metszött.

120. lap fölül 3. sor: «*Versegi kész M. Grammaticájával az Iskolák' számára.*» Verseghy F.-nek csakugyan ez évben jelent meg *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae* cz. műve, a szerző megnevezése nélkül. L. Császár E. Verseghy F. élete és művei, Budapest, 1903; 311. s a köv. lapjait.

Alább 2 sorral ezt írja Helmecey: «Grammaticáját elvégezvén (Verseghy), most Metamorphosiszeit fordítja Ovidnak.» Verseghy Ovidius Metamorphosisából másfél éneket fordított le és «Sághlynak küldte barátsága emlékéül, azzal az ígérettel, hogy ha marad ideje, folytatja munkáját és talán be is fejezi. Ígéretét nem válthatta be; viszonyai úgy alakultak, hogy Ovidiusát csonkán kellett az utókorra hagynia.» Megjelent Sághy F.-nek a Verseghyről szóló művében. L. Császár E. id. m. 362. lapját; Császár valamivel későbbre teszi Verseghynek Ovidiussal foglalkozását, de tévesen, mint e levél mutatja.

3188. A 140. lapon *Szathmáry Józsefet* említi Ungvárnémeti Tóth László s egy ódáját küldi Kazinczynak. Valószínűleg az a Szathmáry József Ede ez, a kinek három alkalmi verse nyomtatásban is megjelent 1831-ben, Nagyváradon. L. Petrik bibl. m. III. köt. 497. lapját.

U. alább a *Szögyényekről* emlékezik. Szögyény Ferencznek, 1816—1827. években Zemplén vármegye alispánjának, több gyermeke volt: *János*, a kit a levélfő is megnevez, a bécsi ministeriumnak tanácsosa volt s 1852-ben halt meg; *Mihály*, a ki a nádori irodában kezdte hivatalos működését, de már 1824-ben meghalt. Talán ez a másik Szögyény, a kit Ungvárnémeti Tóth L. nem nevez meg. L. Nagy I. id. m. X. köt. 847. lapját.

3190. A levél végső sora: «A' Manicheusság éles tréfa.» Czélzás a Sipos Pálhoz írott epistolájára, a mely így kezdődik:

Manicheussá lettem, 's azt hiszem,

Azt valлом, a' mit új religióm

Hogy higyjek, valljak, nékem is parancsol, stb.

3191. 143. lap fölül 3. sor: «Hadd úzzék az az édes Ulysses és társai a' magok mesterségeiket...» Kazinczy Kulcsár Istvánt érti, a ki a nyelvújításban titkos ellenfele volt; társai közé sorozza Fejér Györgyöt, Báthory Gábort, stb.

3197. 3. kikezdés: «Régen vártak Szathmárra egy ifjat Pestről... de neve nem *Bilkei*, hanem *Pap Ferencz*.» Minden valószínűség szerint Bilkei Pap Ferencz növendékpapot érti, a ki már 1815-ben írt egy alkalmi verset és Kazinczy hívének vallotta magát. 1797-ben született s 1853-ban halt meg. A teológiát a pesti központi semináriumban végezte, s egyike volt azoknak az áldozatra kész növendékeknek, a kik Berzsenyi költeményeinek kiadására filléroiket összerakták. 1821-ben szenteltetett pappá, s utána budaörsi káplán lett, majd a bécsi nevelő-intézetbe helyeztetett át; innen Pestre helyezte az esztergomi érsek, 1830-tól kezdve pedig Esztergomba tanúlmányi igazgatónak. 1832-től 1853. októberéig varbói plebánus volt, okt. 18-kán párkányi plebánus, de még azon év decemberében meghalt. Alkalmi versei és egyházi beszédei 1815—1830 között nyomtatásban is megjelentek. L. Szinnyei J. id. m. X. köt. 277. 278. hasábjait.

156. lap alúl 7. és 157. lap kikezdés: «A' Nagy Arban öszvegyült Papok közt két poetáskodó Atyánkfijára találtam. Egyik... *Szabó András*... Másik *Kis Áron*.» Az első talán ugyanaz, a kinek egy magyar és latin verse Nagyváradon, 1811. és 1812-ben nyomtatásban is megjelent, s a ki az előbbi évben

Kazinczynak egy «alcaica ódát» küldött. Erre tesz czélzást Kölcsey, midőn így ír: «Szabó András, kit Uram Bátyám csak *írásaiból*, én csak személyéből ismerek.» V. ö. a XII. k. 2932. számú levelével.

A másik *Kiss Áron*, a ki 1788. okt. 27-én Ó-Fejértón (Szaboles vm.) született s 1834. febr. 4-én halt meg mint bodpaládi lelkész. Tanulmányait Sárospatakon végezte 1808-ban s a köv. évben Szatmár-Németiben káplántanító volt, később a szomszédos Vetés papja. 1815 őszén kismaményi pappá választották; s ekkor ismerkedett meg vele Kölcsey Ferencz. Tizenhét esztendeig volt kismaményi pap, 1832-ben költözött Bodpaládra, hol mint egyházmegyéjének főjegyzője végezte életét. Számos alkalmi verse jelent meg 1808-tól kezdve majdnem haláláig; sőt kéziratban is több verses és prózai műve maradt fenn. Úgy látszik, a *Mondolatra* írt *Feleletnek* nagy ellensége volt, legalább két olyan kéziratot őriz irodalmi hagyatéka, a melyet valószínűleg ő maga írt, s a melyben Kölcseyt és Szemerét, mint a *Felelet* szerzőit, erős gúnynyal ostorozza, védelmébe vevén Somogyi Gedeont. A két kézirat czime: «Magyarázat a Mondolatra egynéhány Levelekben. Kiadta Megyefi Ignác 1815-ben» — és «Egyvelges Levelek. Összeszedte Megyefi Ignác.» L. az Irodalomtörténeti Közlemények, 1896. évf. 473—482. lapjait, Szinyei J. id. m. VI. köt. 257—259. hasábjait és az Uj Magyar Athenas 212. lapját. Érdekes, hogy Kölcsey őt is az újítók közé sorozza, noha «Csokonainak vak imádóji közé tartozik.»

3198. A levél kezdete: «Én . . . a Tabulae Praeses Gróf *Kemény Sámuel* instellatiójára megyek.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (okt. 16-ki) 31. számában olvassuk erre vonatkozólag: «Ő Tsász. Kir. Felsege Nagy Mélt. Magyar-Gyerő-Monostori Gróf Kemény Sámuel Urat Ő Exc-ját, Val. Titk. Tanátsost és Fő Kormányzékai Tanátsost az Erdélyi Fejedelemségbeli Státusok Praesesévé nevezni méltóztatott.»

3199. A miről Horváth Ádám a levél elején tudósítja Kazinczyt, nem más, mint Kisfaludy Sándornak 1816. ápr. 14-kén Ruszek Józsefhez írott levele. V. ö. a 385—393. lapokkal.

159. lap alúl 5. sor: «Az Arionnak még egy szerentsét készül próbálni Groff Amade.» Amade Antal gr. Zala vármegyének főispáni helytartója volt, mint a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (márcz. 13-ki) 21. számából kiténik:

«*Szala Vármegyéből*. Ezen N. Vármegyének Örökös Fő Ispánya Mélt. Gróf *Althán János* meghalván, Ő Tsász. Kir. Felsege helyette Nagy Mélt. Gróf *Althán Ferencz* Ő Exc-t, Tsász. Kir. Kamarást és Belső Titkos Tanátsost, az Arany Gyapju Rendének Vitézét és Sz. István Magyar Király Rende Nagy Keresztesét, Spanyol Országí Grandot, Goldsburgi és Marstetteni Bárót, Ő Felsegének Fő Udvari Mesterét nevezte ki: de úgy, hogy Nagy Mélt. Gróf *Amade Antal* Ő Exc-ja mint eddig, a' Ns. Vármegyét tovább is kormányozza.» V. ö. a 3235. számú levellel.

163. lap alúl 12. sor: «Mariani Spanyol Jesuita.» Mariani János főbb történeti művei: *Historiae de rebus Hispaniae libri XX.* Toleti, 1592. fol.; — *La Historia general de España, con el sumario y tablas*, Madrid, 1780. fol. 2 köt. u. ez illusrálva Valencia, 1783—96. 9 köt.

166. lap alúl 14. sor: «Lásd *Ajmon*' Francia Historiájában.» Horváth Ádám hibásan írja a történetirőt *Ajmonnak*; a mű, melyre hivatkozik, ily czimű:

«Aimoini monachi . . . D. Germani a Pratis, libri quinque de gestis Francorum; eiusdem Aimoini libri duo de inventione et translatione corporis S. Vicentii, nunquam antea impressi, Abbonis discipuli Aimoini libri duo, de obsessa a Nortmannis Lutetia, chronicon casinense Leonis Marsicani, cardinalis . . . Inventio Placidi abbatis ac sociorum ejus martyrum; liber miraculorum B. Mauri, levitae et abbatis, hactenus praelo typographico ignotus . . . et alia plura . . . omnia autem studio ac opera fratris Jac. Du Breul. Parisiis, 1602—3. fol.»

3200. 169. lap fölül 17. sor: «Ën közlöttem a Lipszai tudós újságbeli Recenziót is az egész Weszprémi Publicummal.» Czélzás a *Mondolat* és a *Felelet* bírálátára, mely az Allg. Literatur-Zeitung (Halle u. Leipzig) Ergänzungsblätter-jének 1816. évf. (áprilisi) 39. számában jelent meg s egész terjedelmében itt következik:

«Leider sind die literarischen Pasquille auch in der ungrischen Literatur eingerissen. Das *Mondolat* ist gegen einen der ersten magyarischen Schriftsteller — *Franz von Kazinczi* [!] — einen classischen Dichter und Philologen, gerichtet, und eben so ungerecht als grob. Die beissende und witzige Antwort darauf ist nicht von dem angegriffenen hochherzigen Gelehrten, sondern von zwey andern vorzüglichen magyarischen Schriftstellern, *Szemere* und *Kölcsey*, deren Namen zwar auf dem Titelblatte nicht stehen, die aber, ihrer guten und gerechten Sache gewiss, sich im Publicum selbst als Verfasser nennen.

«*Kazinczy* hat theils durch seinen wohlverdienten Ruhm sich Neider zugezogen, theils durch seine sinnreichen aesthetischen Epigramme, *Tövisek és Virágok* (Dornen und Blumen), (Széphalom, 1811), und eine nicht schmeichelhafte aber gerechte Recension von *Himfy's Szerelmei* (Himfy's Liebesliedern) viele Feinde gemacht. Selbst die Religion, in welcher er geboren ist — das reformirte Glaubensbekenntniß — macht bey vielen seiner Landsleute sein Unglück, ungeachtet er — aufrichtig zu gestehen — unter den Katholiken mehr aufrichtige Freunde hat, als unter seinen Glaubensgenossen. «Hát b— a' lelkét, az a' Kalvinista lesz Dictátor köztünk? «d. i. «also — (den rohen Nationalfluch muss Rec. unausgesprochen und unübersetzt lassen) dieser Calviner wird unter uns der Dictator seyn?» fragte ein sonst sehr gelehrter und aufgeklärter Schriftsteller im Gespräch einen Mann, der den schwarzen Talar trägt. Einige Neider und Feinde *Kazinczy's* gewannen nun einen jungen Mann — *Gedeon Somogyi* (Sohn eines reformirten Predigers und Schwager eines verdienten reformirten Seniors), dessen Name allgemein bekannt worden ist — zur Abfassung des schändlichen Pasquills *Mondolat*, dessen Erscheinung jeden edel denkenden, für Wissenschaft und Recht glühenden Unger mit Unwillen erfüllt hat. Es wurde in *Weszprim* gedruckt und ein katholischer Geistlicher und zugleich Schriftsteller würdigte sich herab, nicht nur die Correctur des Pasquills des Calviners zu besorgen, sondern auch nach Möglichkeit die Verbreitung der gedruckten Exemplare zu befördern. Man glaubte den grossen Dichter und Philologen, auf welchen Ungern mit Recht stolz sein kann, am besten bey seinen Neologismen angreifen zu können, und daher sucht das Pasquill diese lächerlich zu machen. Deswegen ist schon der Titel *Mondolat* ein lächerlich neugeschmiedetes Wort. Es soll *Rede* bedeuten, taugt aber nichts, denn es giebt kein Wurzelwort *mondol*. Der angebliche Ort *Dicsshalom* (Ruhmberg) ist dem *Széphalom* (Schönberg) nachgebildet. Mehrere Feinde des

Dichters, die ein schwarzes Kleid tragen, sprechen *P* anstatt *D* aus, um einen obscönen Sinn herauszubringen. Da es dem Spott und der Schadenfreude ein Leichtes ist, auch das Ehrwürdigste lächerlich zu machen, so ist kein Wunder, dass der Dichter auf dem Titelkupfer mit mancherley Attributen nach dem Tempel des Ruhms auf einem *Esel* reitend lächerlich dargestellt wird. Das *Mondolat* selbst, bestehend aus einer Zueignung, einer Vorrede und einer Rede (*s'il en est!*), ist ein *Cento*, gewunden aus allem, was der Dichter schrieb. Wörter (alte und gebräuchliche und neue) und Redensarten, anerkannt gute und solche, die manche für schlecht halten, sind ohne Wahl und ohne Verstand, zusammengeflochten, und mit von Hrn. *S.* und Consorten neugeschmiedeten Wörtern und lächerlichen Redensarten verbunden, ohne eine andere Absicht, als um dem Dichter nachzuspielen und ihn bey Unkundigen und Schadenfrohen lächerlich zu machen. Von S. 51 bis 102 steht ein Wörterbuch von neugeschmiedeten Wörtern. Dieses hatte eigentlich viel früher zum Theil Hr. Dr. *Szent Györgyi* in *Debreczin* aus den Werken von *David Szabó* und andern zusammengetragen, aber keinesweges zu diesem Zweck; allein es kam Hrn. *S.* in die Hände und dieser nebst andern vermehrte es und liess es ohne *Szent Györgyi*'s Wissen, zu dessen grossem Erstaunen und gerechtem Unwillen abdrucken. Da nun in diesem Wörterbuch wirklich viele von *David Szabó* und andern gegen die Grammatik und den Genius der magyarischen Sprache neugeschmiedete lächerliche Wörter vorkommen, z. B. *Képzelmész* für *Költő* (der Dichter), so macht sich Hr. *S.* über diese auf *Kazinczy*'s Kosten lustig. Dagegen stehen in diesem Verzeichniss wirklich viele gute neugemachte Wörter, die Beyfall verdienen, z. B. *Kecs* (Der Reiz), *ásványesméretség* (Oryctologia), *dörgő* (der Donnerer), *iktatás* (die Einführung, Installation, Statution), *rény* (die Tugend), *vízépités* (Wasserbau) u. s. w. Eine Sprache, deren Bildung noch nicht vollendet ist, kann nicht ohne Neologismen seyn. War es *Cicero* erlaubt neue Wörter zu bilden und thun dies noch heut zu Tage die Deutschen, warum sollten nicht die Magyaren das Nämliche thun? Man verletze nur nicht bey den Bildungen neuer Wörter die Regeln der Grammatik und den Genius der Sprache, und davor nimmt sich *Kazinczy*, der seine Sprache philosophisch studiert hat, wohl in Acht. — Anstatt des ehemals gewöhnlichen Schlusses, *Et haec omnia in Gloriam Dei et Laudem B. Virginis* steht ganz hinten das aristophanische Froschgeschrey: *Brekeke! Brekeke!! Brekeke!!! Koáx!* — Erfreut hat den braven *Kazinczy* dieser Eselweihrauch freylich nicht, aber er brachte ihn nicht aus seiner philosophischen Ruhe. Man erwartete, er würde erbittert antworten und Schadenfrohen das Schauspiel einer gelehrten Klopffechterey geben; allein man täuschte sich. Er schwieg und zwar mit Recht. Das elende Pasquill konnte ihm bei Gutdenkenden nicht mehr schaden, als wenn ein muthwilliger frecher Schulknabe einen Esel gemahlt und darunter seinen Nahmen geschrieben hätte. Dagegen glaubten die achtungswürdigen ungrischen Schriftsteller *Szemere* und *Kölcsey* jene Frechheit nicht ungeahndet lassen zu müssen, und verfassten die Antwort auf das *Mondolat*. *Kazinczy* hat nicht den geringsten Antheil daran genommen, weder durch Mitarbeit, noch durch Rath. Gegen den Willen der Verfasser ist auf den Titel *Bohógyi* anstatt *Somogyi*, und das Wörtchen *néhai* (weiland) gesetzt. Die aus mehreren Stücken bestehende Antwort ist von (?) vielem Witz geschrieben, und *Somogyi* dürfte sich in Zukunft schwerlich gelüsten lassen, noch ein *Mondolat* zusammen zu schmieren.

Das Motto ist:

Tandem sua Poena Nocentem
Insequitur passusque sapit tum denique stultus.

«In der Vorrede erzählt der unterzeichnete *Franz Kölcsey* einige Züge aus dem Leben des Hrn. *Somogyi*. Man erfährt daraus, dass er schon in seiner Jugend in dem reformirtem Collegium zu *Pápa* einen Hang zum Pasquill und zum mimischen Ausspotten hatte und dass er dadurch den Lehrern und Schulvorstehern so verhasst wurde, dass sie ihn aus dem Collegium zu stossen beschlossen, was jedoch ein Lehrer aus Mitleid hinderte. Auch erfährt man, dass die von Dr. *Szent Györgyi* im Jahre 1809. verfasste kleine Schrift über schlechte Neologismen in *Weszprim* durch Beyträge vermehrt und diese Hrn. *S.* zur Verarbeitung in ein Ganzes gestellt wurden. Dann folgen zwey Briefe an *Somogyi* von einem quiescirenden Major, datirt *Péczel* am 18. Juli 1814. Sie sind von *Paul von Szemere* in derbem Soldatenton verfasst. Der Officier wäscht ihm gehörig den Kopf. Der gerade barsche Major sagt am Ende, S. 5.: «*Megvívni? én te veled? Katona Sicariussal? Nem, Ócsém, tégedet csak korbácsolni kellene.*» (Duelliren? Ich mit dir? Ein Soldat mit einem Meuchelmörder? Nein, Brüderehen, dich brauchte man nur zu karbatschen.) Dann ein naiver Brief der jungen Wittve *Zafyr Czenczi* an den Vf. des *Mondolat*. Hierauf: *A' Busongó Amor, egy hajnali édes Andalmány Teremtménye Bohógyi Gedeonhoz* (der trauernde Amor, eine Morgenphantasie an *Gedeon Bohógyi*) von *Szemere* in *Péczel*, sehr komisch, besonders wo das Gespräch des Vfs des *Mondolat* mit dem Esel und mit dem Satyr beginnt. Es folgt der Brief eines der Vfr der Debrecziner Grammatik, den die Debrecziner freylich beleidigend finden werden. Nun kommt eine komische poetische Epistel des Versificators *Matthaeus Högyész* an *Gedeon Bohógyi*. Ferner ein Brief an *Bohógyi* aus *Péczel* vom 28. Juli 1814. im breiten transdanubianischen Dialect. Den Schluss machen komisch-satirische Gedichte mit den Aufschriften, *A' Lepe a' Mondolatos feje felett* (der Schmetterling über dem Kopfe des Mondolatisten); *a' Satyrus a' Mondolat Írójához* (der Satyr an den Vf. des *Mondolat*); *a' Szamár a' Mondolat Írójához* (der Esel an den Vf. des M.); *a' Magyar Pegasus a' Mondolat Írója ellen* (der ungrische Pegasus gegen den Vf. des M.); *a' Lant* (die Laute). Auch die Anmerkungen zu den Gedichten enthalten viel Witz. In dem Gedicht *A' satyrus* u. s. w. kommt kein anderer Vocal vor als das *e*. Solche Gedichte zu verfassen ist in der magyarischen Sprache leichter als in jeder andern, weil in ihr das *e* sehr häufig vorkommt. Prof. *Varjas* in Debreczin gab im Jahre 1777 ein langes magyarisches Gedicht heraus, in welchem man durchaus keinen andern Vocal, als das *e* findet. Solche Gedichte, deren Abfassung man jedoch *difficiles nugas* nennen muss, haben einen sehr elegischen Ton.

Schade, dass die Antwort auf das *Mondolat* uncorrecter gedruckt ist, als das *Mondolat*.

3202. 172. lap fölül 1. sor: «*Algarotti* után dolgozott darabodban olomba botlásokat találtam.» Cézélás az Erdélyi Muzeum IV. füzetének 93—108. lapjain megjelent következő című dolgozatra: «Az anyai nyelven írás szükséges voltának megbizonyítása. Algarotti szerint, Olaszból.»

U. o. fölül 13. sor: «De a' versek jók.» Az Erdélyi Múzeum IV. füzetében a köv. versek jelentek meg: *A költő*, Vitkovics Mihálytól (28—29. l.); *A kétféle nagyságok*, németből, R-től (30—31. l.); *Epigrammák* (12), Kazinczytól (37—39. l.); *Szirmai Jánoshoz és A' Margit szigetén*, Kazinczytól (40—41. l.); *Nina*, 1810. I—III. —y-tól (a m. tud. akadémiai példányban meg van jegyezve, hogy ez az y Buczy Emilt jelenti); *Álmadás, Laura halálára*, D-től (ugyanazon példány szerint: P. Thewrewk József; 44. l.); *Kívánság*, Kőlcsey Ferencztől (45. l.); *Szép-laky*, az alkalmatlan látogató, N-től (Buczy Emil, 45. l.); *Az estve' inneplése*, Füzesi Józseftől (91—93. l.); *I. II.* 1806, Buczy Emiltől (109—110. l.); *A halál-ról*, id. Cserey Farkastól. (171—173. l.)

U. o. «*Excellens a' Cserei Biographiája* is.» A «Nagyajtai Cserey Farkas erdélyi udv. tanácsos és referendárius élete» című biographia ugyanazon füzet 153—169. lapjain olvasható. V. ö. a *XIII. k.* 3043. számú levelével s ennek jegyzetével.

3203. *Kászonyi Dániel* kinevezéséről akkori lapjaink is megemlékeznek; a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (jan. 20-ki) 6. száma ekképen: «Ő Felsőge méltóztatott T. *Kászonyi Dániel* Urat az ő hosszas és hűséges szolgálatjára nézve boldogult Soós László Úr helyett a' Kassai kerületben Provincialis Commissariussá nevezni.»

A Magyar Kurir 1816. évf. (jan. 12-ki) 5. száma pedig a következőleg ír: «Ő Cs. Kir. Felsőge kegyelmesen méltóztatott Tek. *Kászonyi Dániel* urat, hosszas és hűséges szolgálataira való tekintetből, mellyek által magát rész szerént két, úgy mint az 1797-dik és 1801. esztendőök béli közönséges insurrekziók' alkalmatosságával előbb Insurrekzionalis Adjutansi, azután Distriktualis Auditori, rész szerint pedig végezetre a' Magyar Fels. Ud. Cancellariánál az 1802-dik esztendőttől fogva való Ud. Concipistai Hivatalokban megkülömböztetve érdem-sítette, 's egyéb szép tehetségeire 's maga alkalmaztatására való tekintetből is, a' Kassai Distriktusbéli Provincialis Commissariusságra, melly a' Soós László ur meghalálózása által üresen maradtot vala, kinevezni.»

A 178. lapon a következő férfiak nevét említi Kazinczy: *Braun, Vajna, Hess Mihály, Hondekoeter.*

Braun Ádám genrefestő (1750—1827) Bécsben működött.

Pávai *Vajna Antal* kancellariai tanácsos és udv. referendarius volt, Cserey Miklós jó barátja.

*Hess Mihály*ra l. a *VII. k.* 1733. számú levelét s ennek jegyzetét.

Hondekoeter Menyhért hollandi állatfestő, 1636-ban született Utrechtben s 1695. ápr. 3-kán halt meg Amsterdamban, a hol életének nagy s tevékeny részét töltötte; leginkább madarakat (pávákat, galambokat, indiai kakasokat) festett; képei a nevezetesebb európai képtárakban (Amsterdam, Berlin, Budapest, Dresda, München) szétszórva találhatók.

3211. 195. lap fölül 14. sor: «Köszönöm a' Gr. Desöffytlől kért és nyert útastítást, jóllehet annak nem vehetem egészen hasznát. Miért nem vehetem, az egy két szóval talám megmondom az első darab előbeszéde előtt.» Kis János «Nevezetes utazások tárháza, több tudósokkal együtt készítette s kiadta K. J.,

Pesten, Trattner J. T. betűivel 's költségével, 1816» című munkájának nincs előbeszéde; a mit tehát Kazinczynak ír, hogy elfogja mondani, nem teljesítette.

3212. 198. lap alúl 3. sor: «Hát *Zrinyit* nyomtatják e már?» Bizonyosan nyomtatták, mert a kiadás megjelenéséről értesít a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (aug. 28-ki) 17. száma a következőkép:

«Zrinyinek Minden Munkáji. I. és II. Köt.

Régen óhajtották a' Hazafiak ezen munkáknak együtt megjelenésüket. Némellyek meg is ígérték: de e' mostani öszveszedésnek és elintézésnek ditsőssége T. Kazinczy Ferencz Urat illeti. — A' munkák úgy adtak ki, mint a' régi kiadásban valának, még a' betűkre nézve is. — Fő részei ezen Gyűjteménynek: 1) Adriaí Tengernek Sirenája Gróf Zrini Miklós; 2) Idylliumok; 3) Ne bántsd a' Magyart. Az első vitézi Költemény Virgilius Éneisse formájára; a' második érzékeny versezetek; a' harmadik hazafiúi Elmélkedés a' védelmezésről. — Ezen munkák megeczáfolják azon vakmerő vádolást, hogy a »Magyar Mágások nem kedvelik a' Magyar Literaturát»; mert a' kik írnak anyai nyelvünkön, azokat méltatlanság vádolni az idegenségről. A' Kiadó Ur szép papiros és betű, nem különben az eredeti képek szerént metszett jeles két kép által tette a' munkát tetszetőssé. Méltó valóban, hogy azt minden rendű Hazafiak magoknak megszerezzék.» V. ö. a 441. 454. lapokkal.

3215. 203. lap alúl 3. sor: «Nem szükség . . . a' tudósítás a' felől, hogy *Ormos* Anaerconi verseire praeenumeratiót hirdet, sem a' felől, hogy Homer Iliászának XIII énekével készen van.» *Ormós József* földbirtokos 1788. apr. 5-kén született s 1866. jan. 20-kán halt meg. Külön megjelent művein kívül (*Hermesz*, Debreczen, 1822; *Lünkeüsz*, h. és é. n.; *Philoxenos*, h. és é. n.; *Oidipoiusz*, h. és é. n.) a Felsőmagyarországi Minerva 1831. évfolyamába írt egy pár cikket, s 1816-ban a Magyar Kurir (I. 33. számú) Toldalékában *Erato* című fordítására hirdetett előfizetést, azonban Szinnyi J. id. m. IX. köt. 1381. hasábjára szerint sem az *Erato*, sem homéroszi fordítása nem jelent meg.

204. lap fölül 2. sor: «Azt hallám, hogy az Allg. Zeit.-ban jelentve van Klopst. fordítása Kazinczy által.» V. ö. a 3270. számú levéllel.

U. o. 8. sor: «Félre tevő *Századjait* 's most teljes erővel *Hunyadi László* tragoediáján dolgozik» (t. i. Virág Benedek). Virág Benedek *Magyar Századok* című munkájából a II. könyv is megjelent ez év végén; a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (decz. 7-ki) 46. számában erre vonatkozólag ezeket olvassuk: «*Magyar Századok*. Második könyv . . . Ezen második könyv magában foglalja az 1301—1437-ig történt dolgokat. Sok és nagy történetek tézszik ezen időszakaszt emlékezetessé. A' tudós Író ezeket jeles válogatással adta elő, és mindenütt a' históriai biztos forrásokkal bizonyította, úgy hogy ezen rész a' Pragmatica Historiának nevét kétszeresen megérdemli. E' fő tökéletességét neveli az érett tiszta magyarság, a' gyakor fontos mondások és a' személyválogatás nélkül való igazmondás, melly mennél ritkább a' Historicusainkban, annál betesebbé tézsi ezen munkát. Mi ezen Századokat Nemzeti Literaturánkra nézve igaz nyereségnek tartjuk és a' Szerző Úrnak örökös ditsősségére buzgón óhajtyuk, hogy a' Magyar Historiának harmadik időszakaszt is mennél előbb gazdag ismértekkel közölhesse.»

A *Hunyadi László tragoediája* a következő évben csakugyan megjelent.

3216. Teleki József gr., a kiről Cserey F. említést tesz, kitűnő helyet foglal el ez idétt Erdély közeletében. Kinevezéséről a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (ápr. 27-ki) 34. száma a következőket írja: «A' jeles érdemeket mindenkor megismérő és megjutalmazó Fels. Urunk az Erdélyi Kormányzéseknek Val. Belső Tanácsosivá lenni méltóztatott Mélt. Gróf *Teleki József* Urat, az Erd. Kir. Tábla Assessorát; Mélt. Báró *Jósika János* Urat, Ns. Hunyad Vármegye Fő Ispánját; és Mélt. *Katona Sigmund* Urat, Ns. Kővár-Vidéke Kapitányát 's Belső Szolnok Vármegye Fő Ispányi Helytartóját.»

A mely tervről Cserey Kazinczyt tudósítja, abból semmi sem lett. Romy K. Gy. vagy nem fogadta el a meghívást, vagy Teleki József gr. megmásította szándékát. Egyébiránt ez ügyben Döbrentei G. is ír Rumynak; levelét (a melynek eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában van: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz. alatt) egész terjedelmében ideiktalom:

Kolozsvár, Jun. 27d. 1816.

20 Kedves Barátom,

A' mi nemes lelkű Cserey Farkasunk e' hónap 20dikán érkezett ide, M. Vásárhelyről. Itt létében mind vele voltam. Örömmel hallám tőle, hogy általa, Neked Gr. Teleky József, lakhelyet fog adni, Gernyeszeg vidékén. Ha elfogadod ezen meghívást, mely Cserey szerint javadra fog lenni, még inkább fogok örvendeni. Cserey 23dikán kiindult innen Krasznára, nagyon sürgető dolgai miatt nem is várván itt Kazinczyt, 's azt reménylén, hogy vele még Krasznán fogna lenni.

Én mindennap várom Kazinczyt, mert levelét, melyben írja, hogy jó, már utjában adta-föl a' postára, Tokajban. Ha érkezik, két nap múlva indulunk innen, 's utazunk, Juliusban. Augusztusban M. Németiben leszek 's ott maradok Október végéig. Leveledet így vehetem: Temesvár, Déva, Maros-Némeli. A' mult Majus 29dikén hala-meg tanítvány-barátom Nagybátyja, magtalanul, 's Özvegyet sem hagyva; előbb a' beteg körül voltam elfoglalva, azután a' holt testet kísértem-le tanítvány-barátommal M. Németibe. Ezért nem válaszollhattam leveledre.

M. Németibe az út Szászvároson megyen keresztül. Kérdezém ott Kerekes Abelt, 's csak elhültem belé, midőn Kerekes halálát 's temetését [!] kellett hallanom. Prof. Keresztes Dániel azt mondá, hogy utolsó rendelésül hagyá neki minden Írásai egybeszedését, 's a' Megválogatottak kiadását. Prof. Keresztessele ebben megegyeztünk, 's a' jövő nyáron hátramaradt Írásait egybeszedjük. Így tehát, Barátom, a' Ílhistóriai Gyűjteményt nem küldöm-ki, hanem külön Kerekes neve alatt kiadom. Ő eleinte is mind azt akarta, hogy nevével külön jöjjenek-ki 's azért hajlott javaslásomra, hogy az ide való Censor, Secretarius Halmágyi nem engedte-meg, Neked pedig az Udvarlól jöven az elsőhöz engedelméd, hittük megjelenhetését.

A' Monumentajdra való Előfizetéshez még Vásárhelyen az Elmaradtakat egybe akarom gyűjteni. Kazinczyval M. Vásárhelyen megyünk majd keresztül, 's akkor ezt Protocollista Marával, kire a' dolgot biztam, eligazítom. Déváról úgy is megyen Diligence, 's ott a' pénzt a' postára teszem.

Hogy van Öcsém, Keszthelyen, 's mint viseli magát? Tudósíts, jössz-e bé Erdélybe vagy nem? Gróf Teleki József itt nagy tisztelelben tartatik. Szeptemberben jó bé ide a' Kormányzésekhez Tanácsosnak.

A' Réti Papnak fiját, Illyést, ki Sopronyban tanult, Jenából a' tavasszal jött vissza, a' nyáron várom-bé, Gróf Bethlen Gergelyhez, nevelőnek.

Öllelek. Barátod

Döbrentei Gábor.

A' Muzéum Vik füzete kéziratját most küldöm Trattnerhez.

3221. Retzer József a 212. lapon a többi között a következő francia és angol költőket is említi: *Scarron, Wycherley, Buttler.*

Scarron Pál (1610—1660) a francia burleszk megalapítója; nevezetesebb művei: *Virgile travesti* (Paris, 1647—1653), *Roman comique* (u. o. 1651—7); összegyűjtött művei 10 kötetben jelentek meg, Paris, 1737 és újonnan nyomtatva 7 kötetben u. o. 1786.

Wycherley Vilmos (1640—1716) első vígjátéka, a «*Love in a wood*» (1672) című, II. Károly angol király tetszését is nagyban megnyerte, s II. Jakab 200 font sterling kegydíjat rendelt számára a «*The plain-dealer*» (1677) című vígjátéka előadása után. Wycherleyt általában Molière elmés utánzójának tekintették.

Buttler Sámuel (1612—1680) angol satíraíró; *Hudibras* című munkájáról, mely a Cromwell idejében felburjánzó vallási felekezetek és politikai pártok üzelmét teszi neveltségessé, Kazinczy is emlékezik a XIII. k. 3006. számú levelében. Buttler a *Hudibras* című munkájáért II. Károlytól 300 font sterling ajándékot kapott; igen nagy nyomorban halt meg; 1720-ban a Westminster apátságban emléket állítottak neki, s műveit összegyűjtve Oxfordben, 1855-ben adták ki.

3222. 216. lap a levél vége: «*Berzsényi* nyomtattatik, *Virág Századjai 's Carnot Memoirja* magyarul.» Berzsényi Dániel műveinek második kiadása egy hónap múlva meg is jelent; e kiadásról a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (júl. 24-ki) 7. számában a következőket olvassuk:

«*Berzsényi Dániel Versei*, kiadta egy kalauz Értekezéssel megtoldva barátja Helmezy Mihály. Második megbővített kiadás. — Pesten Trattner János Tamásnál 1816. — Az ára 3 frt. 36 kr.

«Ujonnan jelennek meg itten Berzsényi Dániel Urnak lelkes Versezetei. E' kiadásnak nyeresége, hogy az előbbi Poémákat néhol megegyengette 's újakkal szaporította, mellyek a' negyedik könyvben állanak. Már a' Hazafi Olvasók Berzsényi Ur Verseiről köz kedvezéssel ítélnék, fel vagyunk tehát mentve az ő ajánlásától. De nem lehet dicséret nélkül említeni a' Kiadó Urnak buzgó fáradozását, mellyel mind más hasznos M. Könyveket világosságra segíteni fűrekedett, mind azt hosszas Értekezéssel kész volt megtoldani. Ez sokakra nézve szükséges léssen. Helmezy Ur így nevezi: *Értekezés az ugy nevezett Újtásokról a' nyelvben.* Ez a' pör minden Nemzetnél meg volt, midőn ismeretei bővülni, 's frői szaporodni kezdettek. Tsak hosszas hányódás után tsillapodnak le a' gondolatok, mint a' Balatonnak hullámai, 's elérik a' szerentsés Irók azon pontot, ultra quod citraque nequit consistere rectum. — Erre nagy olvasással gyűjtött példa mondásokat hozott elő Helmezy Ur, mind a' régi, mind az újjabb Classicusokból, mellyek szerentsés világosságot gyujtanak.» — L. ugyane tudósítást a Magyar Kurir 1816. évf. (júl. 30-ki) 9. sz. Told.-ban.

Virág Benedek *Magyar Századokjára* l. a 3215. számú levél jegyzetét.

Carnotnak itt említett művéről a következő értesítést közli a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (jún. 29-ki) 52. száma: «A' Királyhoz intézett Elmélkedés.

Juliusban 1814. Carnot Generalis . . . által. Fordította Franciaából egy Hazafi. — Azon nevezetes Férfiú, a' ki a' Francia Nemzetnek a' Revolutió kezdetétől fogva történt sok változásai között tsaknem egyetlenegy példája volt az állhatatosságnak 's meggyőződése mellett való bátor megmaradásának, minekutánna a' Felsőleges Szövetségesek' erejével XVIII. Lajos Király a' trónusra jutott, akkor is hasonló bátorsággal kinyilatkoztatta a' Francia belső Politikáról való gondolkodását, és a' Királynak a' közjó eszközlése végett e' munkát benyújtotta. Ezen Emlékeztetést (Memoire) mások kinyomtatták, 's így egész Európa tulajdonává lett. A' mint [] minden egyéb Nemzetek vágyakodva olvastak, azt egy Érdemes Hazafi velünk is közölni hazafiúi tisztének tartotta. Olvassuk tehát azon erős lelkű Férfiúnak gondolkodását, a' ki valamint a' Mathematikában, úgy a' Politikában is egész Európában a' legnevezetesebbek közül való. Semmi Nemzetet inkább nem illetnek az illy munkák, mint a' Magyart, melly tsaknem ezer esztendőök óta szerentsésen él azon Törvényes Szabadsággal, mellyre mások még most is nagy erőlködéseik által vergődhetnek.»

3227. 221. lap alúl 4. sor: «Az *Index Bibliothecae* három első kötetét még egyszer megszerzi Horváth Úr.» Széchényi Ferencz gr. maga nyomatta ki az általa alapított könyvtár catalogusát 12 kötetben, s ehhez csatolta a kéziratok catalogusát három kötetben. Ez utóbbiról a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (ápr. 13-ki) 30. számában a következőleg ír: «Hazánknak ditsőségére és a' maga jeles nemzetségének örök emlékezetére Nagy Mélt. Gróf *Széchényi Ferencz* Ő Exc-ja jeles Hazafiúságát most újonnan azzal bizonyította meg, hogy az általa fundáltott Magyar Nemzeti Bibliothekának Kézírásokban lévő kintseit, mellyeket Ts. Miller Ferdinánd Jakab Ur rendes Lajstromba szedett, három kötetekben kinyomtattatván, köz ismételre hozta ezen nevezet alatt: «*Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris.*» Sopr. 1815. Ezen szép és költséges munkát a' nagy lelkű Hazafi, mint a' többivel tett, a' Fő Méltóságoknak, Jurisdictionoknak, Tudományos Intézeteknek és magános Tudósoknak ingyen osztogattatja.» L. Fraknói Vilmos *Gr. Széchényi F. életrajza*, Budapest, 1902; 278—280. lapjait.

3228. 226. lap 1. kikezdés vége: «Takács Urat . . . tiszteld . . . 's mondjad, hogy örvendettem érdemeinek jutalmán.» Czélzás Téthi Takács Józsefnek 1816. ápr. 3-kán győrmegyei főjegyzővé történt kinevezetésére, a' minek híret Kazinczy a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (ápr. 10-ki) 29. számában olvasta.

3229. 228. lap. alúl 6. sor: «*Döme* Jún. 29ik. ére ide *Püspökjével*, kinél ő Canonicus à latere.» Döme Károly ekkoriban lett Rudnay Sándor erdélyi püspök oldal-kanonokja, mint Kazinczy írja; de a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (márcz. 2-ki) 18. számában ettől különböző s valószínűen téves értesítést közöl: «Fels. Urunk Fő Tisztelendő *Döme Károly* Urat, mint jeles érdemű Lelki Pásztor és nevezetes magyar Literator, kit Ő Exc. Mélt. Rudnay Sándor Erdélyi Püspök az Izsai Plébániából a' maga udvarába meghívott, a' Gyula-Fehérvári Káptalannak *tisztelhető Kanonokjává* nevezni méltóztatott.»

229. lap fölül 15. sor: «A' Metastasio megett álló *Jezsuiták dicséretére* írt *Elegiát* annak ott álló társaival nem győzőm eléggé csudálni.» Kazinczy a

következő munkában olvasható elegiát érti: «Ismét egyikét játék Melastásióból. Döme Károly által. Pozsony. 1815.» A 433—437. lapokon olvasható a Kazinczytól dicsért költemény. Címe: «Az eltörölt Jézus-társaságáról. *Denis Mihály*, azon társaságnak papja, kir. Tanácsos és könyvtörz. Életének LXX. esztendejében. 1799. fordítottam reá kéretve. 1808.» Az eredeti latin költeményt szintén közli Döme a magyar fordítással párhuzamosan. A magyar itt következik:

A' bölög Rend' tagjaiból már nem sok az élő,
 Mellynek előbb magam is bár mi kis íze valék;
 Mellyet hogy a' Pokol elronttson, valamennyi gonosz dült
 A' földön szanaszét, mind kivezette reá.
 Bérnek örült nyelvek, költött félelmek, irigység,
 Sérdekhő [!] könyvek, kints-szeretnek heve,
 Egybetsoportoztak vesztünkre. 's hanyatlani kezdett
 Űgyünknek nem volt támogatója sehol.
 Hasztalan, hogy sok ezer fiatal szív 's elme tanult jót,
 'S szépet ezen Rendnek gondgya, 's figyelme alatt.
 És hogy ez annyi jeles Nagyokat szült, kiknek örök díz'.
 Fényve tudós hírel tzímeresíti nevek.'
 Hasztalan, hogy tőlünk hintődtek az Isteni törvény'
 Magvai mind város', mint falu' népe között.
 Hogy koronás Főnek, 's alatsen nyomorúlttnak hasonló
 Készség virrogatott itt beteg ágya körül,
 Hogy sokat izzadtunk, hogy még véruinkkel is annyi
 Meszsze vidék ázott szélfében a' nap alatt:
 Hogy nims oly ország, mellyben nem volna felöllünk,
 'S tettinkről a' szent Hit' folyamattya tanú.
 Mind nims haszna. Kizaklatnak, széthánynak, eloszlunk;
 A' tagokat-lekötött láncz keseregve szakad.
 Vádoltak: de sehol meg nem kérdeztek: igazság'
 Úttya szerint ügyünk nem folya székek előtt.
 Háj, ennyit tehetett az erőszak, az öszvefogódzott
 Rosszakarat! melly vak sokszor az emberi szív!
 Tudnillik romlásunkból. Európa, remélve
 Vélted, arany kor fog szállani-viszsa reád.
 Könnyen hívó! nyisd-fel szemedet, nézz-szerzte körösleg.
 Lásd, a' dolgoknak mostani folyta minő!
 Nézzed, az országok mi zavarral fornak! hogyan tör
 Nép a' nép ellen! mint rohan ölni dübe!
 Templomok, oltárok szentségtelenítve pirúlnak
 A' gyilkolt vértől, 's ékek halomba szakad.
 Telkeit a' szántó, házát a' városi pölgár
 Olt hagyván, szanaszét számkivetődve holjong.
 Fittyeket hány a' feslettség az Egekre: szemérem',
 Jámorság', törvény', hit' betse meszsze kikölt.
 A' tüzes Ifjúság minden zabolára neheztel,
 'S élete' rózsáját veszti üdónap előtt.

Nem vagyok én olyan, ki boszút kívánnak az égből,
 Vagy temetésünkben nézzem ezeknek okát,
 Nem: de találkoznak, kik, ha Rendünk áll vala, vélik:
 Mind ez imígy nem esett volna, vagy ennyire nem.
 Mert a' szép ügyért vérünk foly [!] volna, vagy a' nép'
 Észrehozásában nyújthata hasznót erőnk.
 Így mások. Nékem nints illy nagy bízom. Az Égnek
 (Mondom imádvá, 's hiszem) szent akarattya vala.
 'S mint lehet, eljárom társim' sírhalmait, és a'
 Föld' kerekén szélyvel szórttakat átölelem.
 A' kikkel mikoron végső napom engem is aggot
 Öszvekö, azt sírig vinni remélve fogom:
 Hogy majd a' késő maradék, mely részre nem hajló
 Szívvel leszsz, 's társim' tetteit öszveveti,
 Mondgya talán: az idő nem hozott még ekkorig illyen
 Rendet, 's rajta legyen bár, ezután sem hozand.

229. lap alúl 10. sor: «Egy *Simó* nevű talán 18 eszt. Unitárius Togátust láttam.» Kazinczy valószínűleg Kis-solymosi *Simó Ferencz* székelyudvarhelyi születésű képirót érti, a ki Bécsben, Fügernél tanult. Az 1824-ben festett Döbrentei arczképe számos megrendelöt szerzett neki; egy pár képe a M. Tud. Akadémiában látható. 1831-ben Kolozsvárra telepedett, a hol 1836-ban rajztanár lett. Nagy kort ért, mert még 1866-ban is életben volt. L. Nagy I. id. tanulmányát (Századok, 1874. évf. 194. l.).

3233. 235. lap 2. kikezdés: «In Anarcs habe ich bey Herrn von *Czóbel* . . . einen angenehmen Tag zugebracht.» Kazinczy, úgy látszik *Czóbel Imre* nyugalmazott őrnagyra és *Czóbel László* szabolezsvármegyei táblabíróra czéloz, mert ezek élnek akkor Anarcon. L. Nagy I. id. m. III. köt. 204. lapját.

236. lap fölül 4. sor: «Ein Herr von *Szlávy*.» Szlávy Pál beregmegyei főispánnak több fia volt: *Pál*, kancelláriai tanácsos, a ki 1755-ben született; *János*, kapitány, a ki 1773—1831 között élt. Ezek valamelyikét értheti Kazinczy. L. Nagy I. id. m. X. köt. 761. lapját.

U. o. 1. kikezdés 7. sor: «Erzähle mir Prof. Vályi Nagy, dass in der Hallschen Allg. Lit. Zeitung Erceis und Ruszeks philos. Schriften grausam, aber sehr gerecht gegeisselt worden sind.» V. ö. a 3279. számú levéllel s ennek jegyzetével.

3235. 241. lap fölül 11. sor: «Én most egy *Tudós Románt* irok Prosában . . . néhai kedvelt Fő Ispányom, Gr. Althann János emlékezetire nem sajnálom . . .» Horváth Ádámnak a «Zalád és Barragone, Tudományos román» című munkája kéziratban maradt. — Gr. Althan Jánosra nézve l. a 3199. számú levél jegyzetét.

U. o. 2. kikezdés 4. sor: «Láttam, hogy egyik darabnak a' *Spissich János*' képe van előtte.» Spissich J. arczképe Kazinczy fordításainak VI. kötete előtt van.

U. o. alúl 4. sor: «Egy Papom van a' külső Somogyban, *Vétsei József*.» Vécsey József 1760 körül született Pamlényban (Abauj m.) s 1821. decz. 14. halt meg Kaposlyban. Sárospatakon mint «szolgatanúló» sok küszködéssel végezte isko-

lát s a Tornallyai családnál nevelésködött. 1787-ben Kazinczy Kassára hívta elemi iskolai tanítóul, de Vécsey a meghívást nem fogadhatta el folytonos betegeskedése miatt. Papi pályáját 1791-ben, erlangeni akadémiai tanulása után kezdte Inkén (Somogy m.), innen néhány év múlva Nagy-Szokolyba (Tolna m.), majd Kapolyba ment, a hol kevés kivétellel haláláig lelkészkedett. Művei: 1. A keresztény erkölcsi tudomány renddel predikációkban foglalva. Győr, 1796—1803, I—VI db. 2. Okos méhészt, Pest, 1816.

3237. 244. lap alúl 5. sor: «Helytartói Tanácsos Puky László Urat itt találám.» V. ö. a 298. lappal. Bizáki Puky László rövid nekrológiát a Magyar Kurir 1816. évf. (okt. 1-i) 27. számában közli: «Kolosvárott Sept. 10-dikén meghalt Magyar Kir. Helytartószéki Tanácsos Nagys. Bizáki *Puky László* Ur, a' ki Fels. Rendelések mellett N. Küküllő Vármegyébe Kir. Biztos-képpen volt rendeltetve. — Ötet épen munkájának végén érte el a' nyavalya, 's midőn gyógyulás végett Kolosvárra jött volna, ötet a' halál érdemes életének 64-dik esztendejében elragadta.»

3238. A levél első pontjára nézve ide iktatom Kazinczynénak azon sorait, a melyekben Wesselényi képét vélte festeni, s a melyeket Kazinczy át is adott Wesselényinek, mert a Wesselényiek görcsöni levéltárában maig is megvannak. Kazinczyné sorai íme ezek:

Portrait de *mon* Carlos,

lorsqu'il aura vingt-cinq ans.

Carlos est d'une taille élevée, noble, majestueuse; tous ses mouvements ont de la dignité; il seroit peut être trop imposant, si une sorte de mollesse, d'insouciance, ne lui donnoit un charme particulier: on sent que s'il se fâchoit, il pourroit être frère [!] mais on se demande qui voudroit l'offenser?

Son regard est pur comme son ame; le son de sa voix est doux et caressant; il a quelque chose de si attrayant dans ses manières, qu'il semble que vous puissiez seul lui inspirer le mot qu'il vous adresse. Aussi les phrases communes avec lesquelles on se salue reprennent, lorsqu'il les emploie, leur expression première. Bon jour, dit par Carlos, signifie, puissiez vous être heureuse: Comment vous portez vous? C'est véritablement de vos nouvelles qu'il demande.

Un sentiment de grandeur règne dans toutes ses actions; il ne se croiroit pas généreux s'il n'étoit pas un peu prodigue. Personne plus que lui n'attire la confiance, mais sans jamais faire naître la crainte: il n'est ni léger ni trop sévère. Si vous lui avouez une erreur, il s'afflige des circonstances qui ont pu vous entraîner: il pénètre mieux que vous même dans votre coeur, y decouvre des motifs ou des excuses qui vous avoient échappé, enfin, il s'en prendroit plutôt aux travers, aux foiblesses de l'humanité entière, que de vous accuser d'une faute qui ne seroit qu'à vous seul.

On pourroit dire que la colère de Carlos est douce; il appuie si légèrement sur ses plaintes ou ses reproches! La rancune lui est étrangère; la haine lui seroit impossible; et si on vouloit lui faire apercevoir des torts dans ses amis, il fermeroit les yeux, demanderoit grace, en s'étonnant qu'on veuille s'affliger.

A vingt ans Carlos aura des dispositions à la jalousie. Un jour il approchera du moment de compromettre, par son humeur, une femme qui aura à peine eù le plaisir de lui parlé d'amitié. Carlos a de l'honneur, il est sensible délicat, le souvenir d'être si proche d'une faute qu'on ne répare ni n'efface jamais, le retiendra de tomber. Jamais Carlos ne se permet d'être méchant; toutefois, si une expression piquante excite sa gaieté, il n'a pas encore le courage de la blâmer: il ne peut même s'empêcher de sourire; mais on sent que c'est malgré lui, qu'il s'en accuseroit volontiers; et du moins son rire se voit et ne s'entend pas. Si Carlos étoit encore plus jeune on regretteroit l'intérêt qu'il inspire, par la crainte de n'en être pas seule aimée: cependant cette ame si bonne, ce caractère si facile, si aimable, perdroient trop en changeant. Mais peut on espérer de le fixer? osera-t-on se flatter de le consoler seule des les difficultés de la vice, de le prévenir contre ses illusions décevantes? Si je rencontrais Carlos lorsqu'il aura vingt ans, je lui dirois: Défiez vous de vos premiers impressions, de ces entraînements qui font qu'on ne sait jamais si l'on vous retrouvera. Assurez davantages vos qualités; faites que vos dispositions deviennent des principes, sans quoi ces qualités seront peut-être plus à craindre que des défauts.

Széphalom le 10. Jun. 1816.

Sophie votre attachée Soeur.

3239. A levél eleje: «Megismérkedtem *Ivónszkival* . . . Visszajövet *Mihálykovics*nál tölték fél napot.» V. ö. a *XII. k.* 2874. számú levelével s ennek jegyzetével, továbbá a *III. k.* 565., 668. számú leveleivel s a rájuk vonatkozó jegyzetekkel.

A levél 2. és 3. pontjára nézve l. a 3212. és 3222. számú levelek jegyzeteit.

248. lap. 1. kikezdés: «A' Rudinai Horvát kiadta az *Eloquentia Sacranak* panegyrica részét.» Horváth Jánosnak itt említett művéről a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (júl. 24-ki) 7. számában a következő ismertetést közli:

«Az *Ékesszöllás a' Koporsóknál*. Horváth János Rudinai Apátur és Veszprémi Kanonok által. — Veszprémben, 1816.

Kettős e' könyvnek betse. Tanítja, mit kelljen tenni az egyházi Ékesszöllónak, 's azt is megmutatja, miképen lehessen azt tellyesíteni. Eddig tudtommal az Egyházi Ékesszöllásról nállunk senki sem írtt: noha ditselkedés nélkül mondhatjuk, hogy számosan voltak, kiknek egyházi beszédeiket a' köz megtetszés koszoruzta. Annál ditséretesebb munka volt tehát az egyházi Ékesszöllásnak legalább egy ágáról tanitást adni, és arra példát mutatni. Horvát Apátur olly válogatással tanít a' Halotti Beszédekről, hogy e' részben rövideden el-mondotta mind azt, a' mit a' leghíresebb Tanitók előadtak. Oktatásának azzal nyomatékot adott, hogy közben-közben a' külföldi példákat felhozta. De ezen jeles érdemein kívül fő nyereségnek tartjuk azt, hogy saját halotti beszédeit, fő emberek koporsóinál mondottakat, újra kidolgozván, itten lenyomtatatta. Így ének itten Csapodi Lajos Püspök, Festetits Lajos, Bajzáth József Püspök, Festetits János Nemes Kapitány, Millasin [ ] Miklós Püspök. Mellyért midőn az egész Haza köszönetét megérdemli, méltó reménységet nyujt, hogy az ő bővséges olvasása, a' válogatásban mutatott éles elméje, a' hazai nyelvben gyakorlott könnyűsége nem sokára más fontos munkákkal is megajándékozza Nemzetünket.» — L. ugyane tudósítást a Magyar Kurir 1816. évf. (júl. 30-ki) 9. sz. Told.-ban.

Verseghy Ferencznek a levél végén említett munkája ily czímmel jelent meg: «Magyar Ortografia, avvagy Írástudomány, mellyben a' Magyar betűknek helyes kimondása, és írása tanítatik. Budánn, A' Magyar Kir. Univ. betűivel. 1816.» A szerző neve nélkül; megjelent német nyelven is.

3240. 248. lap alúl 4. sor: «*Eder* meglopta a' Bruckenthal Bibliotheca' Kézírásait.» *Eder József Károly* Brassóban. 1760. jan. 20-kán született s 1810. febr. 11-kén Nagy-Szebenben halt meg. Gymnasiumi s egyetemi tanulmányait Budán végezte s a marosvásárhelyi r. kath. gymnasiumban tanított rövid ideig, azután áldozó pappá szenteltetett. József császár alatt az iskolai bizottságban működött s a nagyszzebeni elemi iskolák igazgatója lón. Ekkoriban mélyedt el a szász levéltárak és a gyulafehérvári országos levéltár kutatásába, hogy államjogi s történelmi tanulmányaihoz bő anyagot hordhasson össze. A két Bruckenthal testvérrel, Sámuellel és Mihálylyal szoros barátságban lévén, emezt a szász jogok védelmében hathatósan támogatta és az ő számára írta később megjelent tanulmányait: «Politischer Zustand der Sachsen vor der engeren Vereinigung der drei Nationen» és «Wer waren die Provinciales in Siebenbürgen?» Egyáltalán nagy írói munkásságot fejtett ki; főbb művei: 1. *Supplex libellus Valachorum Transsylvaniae, jura tribus receptis nationibus communia postliminio sibi adseri postulantium, Claudiopoli, 1791*; — 2. *De initiis juribusque primaevae Saxonum Transylvanorum commentatio, Viennae, 1792*; — 3. Erdélyország ismertetésének zsegeje, Kolozsvár és Szeben, 1796 és 1826; — 4. *Breviarium juris Transilvanici, Cibinii, 1800*; — 5. *Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsylvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis, Cibinii, 1803. stb.* Mintegy 85 kötet kézirati gyűjteményét József nádor vette meg 1808-ban 4500 frtért a M. N. Múzeum számára. Úgy látszik, e kéziratok miatt gyanúsította Edert Seivert János, és Kazinczy tőle hallotta a «lopás» híret. Van-e valami igaz a dologban: nem igen tudható. Kollányi Ferencz, a ki a M. N. Múzeum alapításának s fejlődése pár évtizedének adatait a legalaposabb részletességgel áttanulmányozta, úgy vélekedik, hogy miután a gyanúra épen semmi bizonyítékot nem talált, Seivert csak egyszerűen ráfogta Ederre a lopást, de ennek semmi alapja sincs. (Szóbeli közlés.)

3241. 249. lap alúl 3. sor: «Eddig a' Gubernatort, a' Thesaurariust 's a' Püspökököt látám»: T. i. Bánffy György grófot, Haller Gábor grófot és Rudnay Sándort.

Haller Gábornak kinevezéséről történt kinevezéséről a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (jún. 29-ki) 52. száma a következőleg értesít: »Ő Fels. méltóztatott Nagy Mélt. Gróf Hallerkői *Haller Gábor* Urat, Leopold Rende Commendatorát, Tsász. Kir. Belső Tanácsost és eddig az Erdélyi Nagy Fejedelemségben volt Fő Commissáriust az Erdélyi Kamarai 's Bányászi egyesített Tárház Elölülőjévé és Tárnok-Mesterré nevezni.

«A' megüresült Erdélyi Fő Provincialis Commissariusi hivatalra Ő Fels. Mélt. Belényesi *Kosztai István* Urat, eddig a' Fő Kormányzék Tanácsosát méltóztatott kinevezni, 's ez által az ő hosszas és érdemes szolgálatait megjutalmazni.»

A beiktatásról pedig ugyanazon lap. 1816. évf. (okt. 2-ki) 27. számában ezeket olvassuk: «Erdélyben Nagy-Szebenben Sept. 2-án ment végbe az új

Thesaurarius Urnak Ő Exc-jának beiktatása, vagy is hivataljába belépése. A' dolog a' Kir. tárház épületében ment végbe, a' hova mind a' Kir. Kamara, mind a' Bányász fő hivatal összevgyülekezett. Az egész jelen lévő Tisztviselő Urak gyülekezetéhez Gróf Hallerkői *Haller Gábor* val. Tsász. Kir. Belső Tanácsos, Leopold Rendének Commendátora, mint Királyi Tárnok (Thesaurarius) fontos beszédet tartott, mellyre Ő Exc-jának Nagys. Nagy-Ajtai *Cserey Mihály* Kir. Cameralis Tanácsos Ur felelt. Az egész gyülekezet örömmel el volt telve. Ő Exc-ja pedig szívésségének megbizonyítására mind a' két Hivatal főbb tagjait gazdagon megvendégelte.»

3242. 251. lap 2. kikezdés: »B. *Lakos* igen nyughatatlankodik *Szekfalvy*áért.» V. ő. a 3320. számú levéllel.

3244. A levél első pontjában említett Teleki József grófra, Jósika János báróra és Katona Zsigmondra l. a 3216. számú levél jegyzetét s a 259. lapot.

3245. 256. lap fölül 12. sor: «*Józsa* azt parancsolta . . .» Dessewffy valószínűleg Nagybányai Jósa István megyei főorvost és táblabírórt érti, a ki 1778-ban nyert oklevelet, két évig Pesten tanársegéd volt, az után tíz évig Békés-Gyulán működött, onnan Szabolcs vármegye hívta meg főorvosának és e megvétel ötven évig szolgálta; 1841-ben halt meg, 82 éves korában. Művei: 1. Dissertatio inaug. medica de ephialte, Budae, 1778; — 2. Az igaz religiónak védelme a hitelenség állításai ellen; íratott francia nyelven . . . (kézirat a M. N. Múzeum könyvtárában); — 3. Scrutinium aquarum mineralium, Cassoviae, 1799; — 4. A helység bábúinak oktatása. Debreczen, 1823. L. Szinyei J. id. m. V. k. 642., 643. hasábjával.

U. o. folytatólag: «*Tissot* egy könyvet írt.» Tissot C. J. művének teljes címe: «Instruction sur les maladies chroniques pour servir de suite à l'avis au peuple.» 2 köl. Bern, 1791.

3246. A levél 2. pontjában említett *Choiseul Gouffier* az *F. I.* (155. l.) szerint konstantinápolyi francia követ volt.

260. lap fölül 1. sor: «A' Leoninus Kocczantyúsit is láttam.» T. i. Gyönyössy Jánost, a tordai papot; l. e látogatásra nézve a 3311. számú levelet.

3247. A levél 5. sora: «*Piacsekné* Asszony nál . . . alkalmasint láttam mind azokat, a' kiket látni ott óhajthaték.» Kazinczy valószínűleg Piacsek Miklós volt krassómegyei alispán, kir. tanácsos, később udv. kancelláriai titkár és udvari tanácsos feleségét érti. L. Nagy I. id. m. IX. köt. 289. lapját.

3248. Ez az utolsó levele Sipos Pálnak Kazinczyhoz; a két jó barát ekkor találkozott egymással utoljára. Kazinczy — mint a Sipos Pálhoz intézett leveleinek kiadója írja — «Tordoson «utolszor» «élte ki magát» vele. Két nap ült Tordoson, 's egyet barátjával a' szomszéd Bábólnán az «elméncz és könnyűvérű», de sok ismertetű b. Naláczy Istvánnál, kit Szebenben ismerve, tisztelettel említett. Midőn visszatért Széphalmi magányába mondá: «Egy napot tölték Siposnál a'

fejnek és észnek, egyet Naláczynál a' józan esztelenségnek. De mind kettő előltem drága, és igen, igen kedves volt.»

Kazinczy Rummy K. Gy számára a következő adatokat jegyezte föl a Siposról irandó nekrológra vonatkozólag :

N o t i z   ü b e r   P a u l   S í p o s .

Sohn bürgerlicher Eltern in Nagy Enyed, Geb. 1759. den 16. Octob.; gestorb. zu Broos (Szászváros) 1816. den 15. Septbr. Da er sich durch Talente, Fleiss, und eine jungferliche Sittsankeit auszeichnete, so ward er bald Erzieher in dem Hause des Obergespann des Comitats Zarand Baron Naláczí Joseph. Dorther kam er in eadem qualitate zu dem Sohn des Kronhüters Gr. Jos. Teleki und erzog den homonymen Sohn, der als Gubern.-rath 1817. starb. Nun nahm ihn der Siebenbürger Kanzler Gr. Sam. Teleki als solchen zu seinem Sohn Franz nach Wien. 1798 ward er Prof. und Rector der Schule zu Broos, 1805 Prof. der Physik und Mathem. in Patak. 1810 wurde er Prediger in Tordos, der reichsten reform. Pfründe in Siebenbürgen]. Mortuus est virgo et coelebs, wie Newton und Kant. Grosser Canzelredner. Sanfte bescheidene Seele, und fleckenlos. (A M. Tud. Akad. könyvtárában: M. irod. Lev. 4. r. 115. szám alatt.) V. ö. a 3266. és 3269. számú levelekkel.

3252. Alúl 3. sor: «Schmelzerhez ma 5 óraker megyek leöntetni fejemet.» Az *E. L.*-ben (86. l.) erre vonatkozólag ezt írja Kazinczy: «Schmelzer szobrokat ügyesen farag, s még ügyesebben fogna, ha tőle nemcsak szobrok, hanem szép szobrok is kívántatnának.»

Kazinczy kis leánya, Eugenia, a következő sorokat írja apja leveléhez :

Édes Kis Mamám,

Én nem tudok mit írni. De Te az én Kis Mamám vagy, én pedig a' Te hív leányod vagyok. Talán be jössz ma Ó Nagyságával (mert Komjátí várja a' Grófnét — Kazinczy F. közbetoldása), 's még megláthatlak. Él szerencsésen édes jó Kis-Mamám. Csókolom kezét Comtesse Fánnyak és Stanzinak. Eugénie.

3262. 282. lap. fölül 8. sor: »Oly nagy az inség mindenfelé . . .» Erre vonatkozólag a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (jún. 22-ki) 50. számában ezeket olvassuk: «*Erdélyből.* Máj. 26-án. Most Országunkban a' szükség és szegénység nagyon uralkodik. A' köznép legtöbbsnyire Zab és Alakor (Tönköly) kenyérrel él; de azt is felette szűken és drágán kapja; mert az Alakornak vékája 10 huszas, a Zabnak pedig 2 R. forint. A' kitől kitelik, Törökbúza lisztet is elegyít bele, melynek vékája 5 R. forint . . . A' Marha felesleg drága. Száz R. forinton alól nem lehet valamire való Tehenet venni. A' földnépe kifogyott a' Szarvas Marhából, azért a' szántás szűk és drága.»

3265. A levél 6. sora: «Sainálva . . . olvastam . . . *Hannulikom* halálát.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (decz. 25-ki) 51. számában a következő rövid nekrológot írja Hannulikról: «Az Ájtatos Iskolák Szerzetének érdemei, olly jelesek, hogy eránta kiki méltán tisztelettel viseltek, a' ki az Ifjúság' oktatására és nevelésére szánt fáradozásokat betsülni tudja . . . Szomorú tisztelettel tartozunk

az idén el-halt két jeles tagjainak u. m. Tiszt. *Hanulik* [!] *Jánosnak*, a' ki Nagy Károlyban Sept. 3-dikán életének 71-ik esztendejében, és Tiszt. *Elekes Jánosnak*, a' ki Veszprémben, Jul. 4-ikén életének 37-dik esztendejében halt meg. Amazt a' Deák Muzsák siratják; ennek a' magyarok hosszabb életet óhajtottak.»

287. lap 3. kikezdés 6. sor: «Dr. *Regnault* . . . Urnak írtam . . .» *Regnault*-nak egy műve nyomtatásban is megjelent: *La Botanique mise à la portée de tout le monde, ou collection, des plantes d'usage dans la médecine, dans les alimens et dans les arts*, Paris, 1774.

Cserey Farkasnak egy kisebb alapítványáról a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (nov. 2-ki) 36. száma is említést tesz a következőkép: «Mélt. Nagy Ajtai Cserei Farkas József Tsász. Kir. Major Ur önnön nemes indulatjából azt a' jeles ajánlást tette, hogy a' Krasznai Uradalmában ugyan a' Kraszna vizén épített három kerekű malmának minden héten Szombaton a' malom hasznát a' Benyovszki és Splényi Regementek nevelő házainak fogja adni. Melly esztendei hasznot két részre osztva az Erdélyi General-Commando az említett Nevendékek hasznokra fordítsa. Ezen örökös Adományt, melly 1817. Novem. 21-ikén fog kezdődni, Ó Fels. olly kegyesen vette, hogy Mélt. Cserey Major Urnak a' Hadi Tanáts által maga Fels. tetszését kijelenteni méltóztatott.» — L. ugyane tudósítást a Magyar Kurir 1816. évf. (nov. 1-sei) 36. sz. Told.-ban.

3266. 289. lap fölül 7. sor: «Dr. *Szegedi* nem jól létét mondotta . . .» Döbrentei valószínűleg *Szegedi Sámuel* orvosra céloz, a ki erdélyi származású volt, és műve «*Dissertatio inaug. medica sistens physiologiam et pathologiam mucii, Trajecti ad Rhenum, 1772*» czímmel jelent meg. L. Szinnyei J. Magyarország természettudományi és math. könyvészete, Budapest, 1878. 754. hasábját.

3269. Fogarasi *Lészay Dániel* 1798-ban Szászvároson született s ugyanott halt meg 1872. nov. 9-kén. Iskoláit szülőhelyén kezdte s Nagyenyeden folytatta, hol theologiát és jogot hallgatott; 1825-ben a bécsi egyetemre ment s itt négy év múlva orvosi oklevelet nyert. «Szülővárosa még mint IV. éves orvosnövendéket orvosává választotta.» 1848—9-ben országgyűlési képviselő volt s mind végig ott maradt a gyűlésen, a míg egyáltalán lehetséges volt; azután bujdosott, majd kegyelmet nyert és folytathatta orvosi működését. Czikkei a Magyar orvosok és természetvizsgálók Munkálataiban (IV. 1844; X, 1865) s a Zeitschrift für Natur- u. Heilkunde-ban (1851. II. 2. sz.) jelentek meg; doctori dissertatiója 1829-ben, Bécsben jelent meg. L. Szinnyei J., M. Írók élete és munkái, VII. köt. 1120., 1121. hasábjait.

292. lap alúl 5. sor: «Szászvárosi Prédikátor *Borsos János*.» Borsosnak egy műve nyomtatásban is megjelent: «Halotti tanítás a bánatban való magaviseletéről a keresztyénnek . . . Dobay Zsuzsanna utolsó tiszteletére,» Kolozsvár, 1804.

293. lap fölül 5. sor: «Legközelebb való atyafiai megholt testvér hűgának 5 gyermekei 's azoknak atyjok, *Herepei*.» V. ö. a 3347. számú levéllel.

3272. A levél 2. kikezdése: «Kozmán az Urat, az Asszonyt . . . együtt találtam.» Kazinczy valószínűleg Kácsándy József-re és családjára céloz, mint Gyulay Ferencz grófné rokonaira. V. ö. a *M. P.* 383. lapjával s Kazinczynak 1817. jan. 18-kán Gyulay Lajos grófhöz írt levelével (köv. kötetben).

3274. A levél 2. kikezdése: «A' mi Kálvinistává lett Vak Törökünk Aug. 6dikán meghala.» V. ö. a *M. P.* 402. lapjával.

Alább 3 sorral: «*Kazinczy István* felől pedig az a hír . . . » A hír csakugyan igaz volt, mert Kazinczy István harmadik felesége Boronkay Rozália volt; v. ö. a *III. k.* 705. számú levelével s ennek jegyzetével.

3277. A 303. lapon idézett négy sor Berzsényinek *Az esthajnalhoz* című költeményének 3-ik versszaka. (Toldy F. kiadása, 50. lap.)

304. lap fölül 8. sor: «Egy derék Pappal ismerkedém meg, *Perger*-rel . . . » Szemere bizonyosan *Perger József* székesfejérvári tanárt és kanonokot érti, a ki 1823-ban halt meg. L. a Hazai és Külf. Tudósítások 1823. évf. I. 30. számában közölt nekrológiát.

3279. 307. lap alúl 11. sor: «Pirulás nélkül mondom-el még egyszer, a mit (Dayka) Életében lap XLVIII. mondottam.» Kazinczy a Dayka Gábor életrajzának id. lapján a következő véleményére czéloz: «Kedvellék a' Kellem' Isten-néji áldozatomat, mellyet nekik Papjoknak sírján nyújtok, 's emlékezetét tartsák-fenn örök ifjúságban. *Méltóbb e' kegyre közöttünk eddig ugyan még senki nem volt.*»

309. lap kikezdés: «Az Úr Philos. Munkája Recensióját is csak haza érkezésem olta ismerem . . . a' mit a' Rec. az Urnak a' Recenseálások felől mond, az nekem annyira érzésem 's értelmem, mintha én írtam volna.» Kazinczy Ruszek Józsefnek «A filozófiának előljáró értekezései» című műve bírálatát érti, a mely az *Allg. Literatur-Zeitung* (Halle und Leipzig) *Ergänzungsblätter* 1816. évf. (febr.) 22., 23. számaiban jelent meg. Azon pontjai, a melyekre Kazinczy hivatkozik, mint a melyek az ő érzését s értelmét kifejezik, itt következnek:

«Rec. fragt Hrn. Ruszek, warum soll man denn ungrische Werke nicht in ausländischen deutschen Literatur-Zeitungen recensiren, zumal da die Magyaren leider in ihrer Muttersprache keine Literatur-Zeitung und, mit Ausnahme des Erdélyi Muzéum (siebenb. Muscum) gar kein gelehrtes Journal besitzen? Kann man denn in einer fremden Sprache nicht eben so unparteyisch seyn, wie in der Muttersprache, und soll nicht Unparteylichkeit und Wahrheitsliebe jede Recension charakterisiren? Und soll denn der Ausländer nichts von der ungrischen Literatur erfahren, und von wem kann er gegründete Urtheile über die neuen ungrischen Werke erhalten, als von den Ungern selbst, wenn sie sich nur nicht mit Hrn. R. scheuen, auch die Blößen der ungrischen Schriftsteller aufzudecken? Wenn das Ausland von der magyarischen Literatur nichts erfährt, so muss es glauben, die Magyaren hätten gar keine Literatur, und wäre diess nicht ein Schimpf für die hochherzige ungrische Nation? die Ungern sollten die Bereitwilligkeit einiger deutscher Literatur-Zeitungen, auch Werke der magyarischen Literatur, und zwar durch Recensionen, die von Ungern verfasst sind, zur Kenntniss des gelehrten Publicums zu bringen, mit Dank erkennen, zumal da sie, wie wir schon erwähnten, in ihrer Muttersprache keine Literatur-Zeitung besitzen. Es dürfte ferner Hrn. R. schwer fallen zu beweisen, dass in ausländischen Literatur-Zeitungen über ungrisch geschriebene Werke seit einiger Zeit wetteifernd nur abgesprochen wird: Hr. R. belicbe nur die *Allg. Literatur-Zeitung*, die *Leipziger Lit.-Z.* und die oesterreichischen *Annalen* nachzuschlagen, und er wird finden,

dass darin die Werke classischer magyarischer Schriftsteller, z. B. eines *Kazinczy*, *Virág*, *Kis*, *Kisfaludy* und anderer mit Beyfall angezeigt worden sind. Falsch ist es, dass unter den Ausländern Niemand ungrische Bücher liest, ja nicht einmal zu Gesichte bekommt, viel weniger liest. Allerdings legen sich von den sonst sprachlustigen Deutschen noch sehr wenige auf die magyarische Sprache, aber doch einige . . . Auch ist auf einigen Universitätsbibliotheken Deutschlands kein Mangel an ungrischen Büchern, z. B. die Göttinger Universitätsbibliothek hat deren vielleicht mehrere, als Hr. R. und sein Recensent. Ferner bedenke Hr. R., dass in der Gelehrten-Republik kein engherziger übertriebener Patriotismus, sondern vielmehr Kosmopolitismus herrschen muss. Nur durch strenge, aber gerechte kritische Beurtheilungen kann sich die emporkeimende Literatur einer Nation heben. Es ist keine Beschimpfung seiner Landsleute und Nation, wenn man die Geistesproducte ihrer Schriftsteller unparteyisch (halten die Landsleute gegen Fremde zusammen, wie Hr. R. will, so ist schon Parteylichkeit da, und vor dieser bewahre uns der Himmel in der Gelehrten-Republik!) und gerecht würdigt, und nach ihrem Werthe bald lobt, bald tadelt: sonst müssten die Deutschen das Recensiren ganz aufgeben, da ihre Literatur-Zeitungen von allen gebildeten Nationen gelesen werden. Durch beständiges ungemessenes Loben, Verschweigung der Mängel, Blößen und Fehler oder Entschuldigung derselben, und durch Vermeidung nöthiger Zurechtweisungen, die oft unsanft oder hart erscheinen, macht man die Schriftsteller einer in ihrer Literatur emporstrebenden Nation zu bequem, nachsichtig gegen sich selbst, nachlässig und eitel, während sie durch strenge Recensionen oft aus ihrer weiblichen Ruhe und Trägheit und Vernachlässigung des gelehrten Publicums aufgerüttelt und nun strenge gegen sich selbst werden. Endlich bedenke Hr. R., dass ja bey den gelehrten Tribunälen kein Blut fliesst; Dinte und Druckerschwärze ist kein Blut, und die Feder, wenn sie selbst in Galle getaucht wird, kein Schwert. Rec. glaubte diese seine Grundsätze gegen Hr. R. hier aus einander setzen zu müssen, weil sie ihn bey allen seinen Recensionen ungrischer Werke leiten, und die Stelle einer Apologie vor seinen Landsleuten vertreten können. Nach dieser Ansicht will Rec. auch das vorliegende Werk beurtheilen.»

(Itt azután a mű tárgyi híralata következik, számos kifogással, néhol gúnyos hangon; a bírálát végén így ír az ismeretlen recensens:)

«Wir kommen zum ungrischen Stil des Verfassers, den wir leider tadeln müssen. Hr. R. hat keine feste Grammatik seiner Muttersprache, sein Stil ist durch viele Sprachfehler entstellt, und wimmelt von transdanubianischen Provincialismen und orthographischen Fehlern. Rec. sieht nicht ein, mit welchem Rechte Hr. R. in der Dedication behaupten kann (S. V.), er halte es im ungrischen Stil grösstentheils mit Hr. von *Pápay*, als einem ungrischen Philologen vom ersten Range, da er doch von dessen in dem Werke «Magyar Literatura Esmérete» (Kenntniss der ung. Lit.) vorgelegenen Grundsätzen sich sehr weit entfernt hat. Hr. v. P. verdammt mit Recht die Provincialismen und die Ausdrücke des Pöbels, aber mit beiden ist das vorliegende Werk so angefüllt, als wenn ein ungrischer Bauer jenseits der Donau in seiner breiten Mundart es dictirt hätte. Solche Provincialismen und Ausdrücke des Pöbels sind: *nálom* (für *nálam*), *áltol* (*által*), *mast* (*most*), *társóság* (*társaság*), *öleg* (*elég*), *miátt* (*miatt*), *ippen* (*éppen*), *folni* (*folyni*), *bötü* (*betü*), *dütsösség* (*dicsőség*), *ösméret*

(*esméret*), *űdő* (*idő*), *föleresztve* (*feleresztve*), *mindig* (*mindég*), *rúla* (*róla*), *belüle* (*belőle*), *heába* (*hijába*), *nyöl* (*nő*), *a' há* (*a'ková*), *mért* (*miért*) u. s. w. Die mit Auslassung des Accents bewirkten transdanubianischen Verkürzungen kommen auf jeder Zeile vor, z. B. *apátor* (*apátúr*), *szült* (*szült*), *ügy* (*ügy*), *ugy* (*ügy*), *ut* (*út*), *indul* (*indúl*), *tanul* (*tanúl*), *boldogult* (*boldogult*), *mivelt* (*mivelt*), *körül* (*körül*), *kerület* (*kerület*), *tüntek* (*tüntek*), *sziv* (*szív*), *igy* (*igy*), *tul* (*túl*), *nyul* (*nyúl*), *rangu* (*rangú*) *tiszteletü* (*tiszteletü*) u. s. w. Eben so häufig kommen auf jeder Seite die überflüssigen und einem reinen ungrischen Ohre höchst widerlichen Consonanten-Verdoppelungen vor, z. B. *eggyetemben* (*egyetemben*), *tárggyaik* (*tárgyaik*), *egyebb* (*egyéb*), *hallaszt* u. s. w. zumal in den Comparativen, wie *nemesebb*, *gondossabb*, *közellebb* u. s. w. und Adverbien, wie *egyenessen*, *szorossan*, u. s. w. und die Verdoppelung des *t* in der Bildungssylbe *ít*, z. B. *tanított*, *gyámolított*, *mozdított*, *szelesített*, u. s. w. Eben so widerlich ist das transdanubianische *ét* für *ít*, z. B. in *épéteni* für *épiteni*, *segéteni* für *segíteni* u. s. w. Diese Sprachfehler haben wir nur auf den ersten Seiten aufgezeichnet, ihre Zahl durch das ganze Werk dürfte eine Legion betragen. Nirgends hat der Vf. auf die Regeln der bessern ungrischen Grammatiken, z. B. die eines *Révai* (die beste, die wir bis jetzt haben) Rücksicht genommen, als wenn er nie eine ungrische Grammatik gelesen hätte. Einen eignen Missbrauch macht Hr. R. mit der Partikel *meg* anstatt *ismét* (wieder) und dem *hát* für *tehát* (also). Hr. R. kennt gar keine feste ungrische Orthographie. Die Hauptwörter schreibt er bald, wie die Deutschen, mit grossen Buchstaben, bald mit kleinen. *Cs* und *ts*, und *cz* und *tz* braucht er promiscue ohne Unterschied, da doch *cs* und *cz* nur da zu brauchen sind, wo sie einen einfachen Laut bezeichnen, z. B. *csak*, *esalárd*, *csap*, *czomb*, *czím*; *ts* und *tz* hingegen nur da zu setzen sind, wo sie zwey Laute anzeigen, z. B. *taníts*, *segíts*, *buzdítson* u. s. w. Die Interpunctionen sind sehr nachlässig beobachtet. Auf den Periodenbau findet man nicht die gehörige Sorgfalt verwendet. Hr. R. hat mehrere neue Kunstausdrücke gebildet (und diess war in einem philosophischen Werke erforderlich), ob er gleich sonst dem Vernehmen nach den neuen Wörterbildungen in der ungrischen Sprache abgeneigt seyn soll; aber man findet darunter viele schlecht gebildete Wörter, z. B. *nézet*, *tökélet*, *tömedékes*, *bölcselkedmény* (warum nicht das übliche *bölcselkedés*?) u. s. w. die weder mit den von *Kazinczy*, noch mit den von *Pápay* aufgestellten Regeln der Wortbildung im Ungrischen übereinstimmen. Was Hr. R. von *Pápay* entlehnt hat, besteht eigentlich darin, dass er anstatt *ból*, *böl*, *ról*, *röl*, wie sonst die besten ungrischen Schriftsteller schreiben, *búl*, *bül*, *rúl*, *rül*, oder vielmehr nach seiner transdanubianischen Aussprache, *bul*, *bül*, *rul*, *rül* schreibt; allein diess ist gerade der schwächste Theil der grammatischen Anweisung *Pápay's*, und wir glauben, dass dieser achtungswürdige Schriftsteller nach den Erinnerungen der Recensenten seiner *Magyar Literatura Esmérete* diese Schreibart weder hartnäckig vertheidigen noch ändern zur Nachahmung empfehlen wird. Durchaus fehlerhaft ist Hr. R.'s Raisonnement über den Gebrauch des *y* und *j*. Er behält das *y* im Imperativ und schreibt z. B. *élyen* statt *éljen*, und bedient sich des *j* im Indicativ. Er wollte dadurch zwischen den Jottisten und Ypsilonisten das Mittel halten, um nicht der *Ypsilomanie* oder des Gegentheils beschuldigt zu werden. Allein gerade im Imperativ muss nach der Grammatik durchaus

j gesetzt werden, und da er dennoch mit den Ypsilonisten y setzt, so kann er von der Ypsilonomanie nicht freygesprochen werden.»

3281. 317. lap fölül 5. sor: «Az Erdélyi Muzeum... példájára egy magyar gyűjtemény fog ki jönni Pesten.» Ekkor már el volt határozva a *Tudományos Gyűjtemény* kiadása; Trattner a kiadásra, Fejér György pedig a szerkesztésre vállalkozott; nyomtatott értesítéseket küldöttek az egyes írókhoz, elmondva a tervezett vállalat czélját s kérve az illető író támogatását.

U. o. folytatólag: «A' Magyar Theátrumból lesz talán végtére valami...» Dessewffy ezt a reményt — úgy látszik — abból merítette, hogy Kulcsár István megvásárolván a Deron és Jüttner-féle telket, 1814. júniusában be is jelentette Pest vármegye közgyűlésének, hogy ő az említett házhelyet minden nyereség nélkül átengedi a játékszin «felséges czéljaira». A megye elfogadta az ajánlatot s deczemberi közgyűlésében át is vette a Kulcsár-féle telket. Ebből a nemzet meggyőződhetett, hogy «a nemzeti theátrum építésére az első legszükségesebb lépés valóban meg vagyon téve». I. Bayer J. id. m. I. köt. 394. lapját. — Ide járult Pest vármegyének az az ajánlata, melyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (jún. 12-ki) 47. számában olvasott Dessewffy, s a mely így hangzik:

«Nemes Pest Vármegyénck Rendei a' Nemzeti nemes érzéstől lelkesítettén, valamint mindenkor elsők voltak a' hazafiúsági példaadásban, most Junius 5-ikén tartott köz Gyűlésökben is a' Magyar Nemzeti új Theátrumra a' Statusok Kaszsjájából öt ezer forintokat rendeltek, oly nagy lelkű meghatározással, hogy ezen szép Adománnyal még nem akarják ezen hazai czélra való adakozásaikat berekesztetni. Melly jeles ajánlást, ha ezen Nemes Vármegye Tagjainak különös áldozataikkal öszve vesszük, kérkedés nélkül mondhatjuk, hogy ezen Nemesség követésre méltó példát mutatott a' Nemzeti Betsületnek fentartására.»

U. o. folytatólag: «Olvastad e *Horváth András Buzdító Levelét?*»

Horváth András buzdító verse eredetileg ily czímmel jelent meg: »A nemes szívű magyarokhoz a pesti nemzeti Theátrum ügyében. Intézte H. A. 1815. eszt.» Másodszor 1825-ben jelent meg: «Ujra ajánlja az 1825-ki esztendőbeli országgyűlésre összegyűlt hazafiaknak Könyvec Máté.» Horváth A. *«Kisebb költemények»* (Pest, 1832) című műve 57—74. lapjain ismét megjelent ezzel a megjegyzéssel: «Negyedik kiadás.» A vers kezdete így hangzik:

Meddig készültök Magyarok? mindenkor akarni,
S nem cselekedni mikor szüntök? fön hangon atyáink
Hirtelt dolgairul mit használ száraz ajakkal
Belső gyulladozás nélkül kérkedve zajogni?
Mert ha eves sebeimnek okát százfélre csavarja
A fecsegő orvos: nincs kedvem néki köszönnöm,
Ámbár Hippocrates maga légyen is, élesen elszórtl,
Böles mondásokkal meghintett cifra beszédét:
A sértelt letemet vagy vassal süsse vagy irral
Kenyve, de gyógyítson: szavait tarthattya magának.

A játékszinre térve, így folytatja:

— — — Nem hasznunkért, vagy akarni mulékony
Czifra dücsőségért szözlünk: védelme hazánkknak,

S mennyei nyelvünknek, minden, mire törni igyekszünk,
Hogyha ezer gálot nem rakna előnkbe irigylet.

Hol nem szállala meg Kulcsárunk kürtyc? mi forrón

Ébreszt, esdeklík, hogy emellyünk nemzeti játszó-

Szánt: kezdgyünk magyarul szívet lágyítani, kezdgyünk

A már messze haladt szomszéd népeknek utánnok —

Halljátok Lajos és Mátyás, sirotokba lezuggó

Csattogozásokban: «szomszéd népeknek utánnok» —

A simulás futamattyrában kár-túrve haladni,

Fölséges palotát építsünk: nemzeti nagyra —

Tartáshoz méltót: bámullyon rajta, ki bélép,

S benne megállapodik: szemeit foglallya sziréni

Ölet; az elragadó szépség fenckére lehasson

A szívnek. Láttán illesse az égi dücsőség

Minden test-ideget merevítő képe: nem itten,

Tündér-országban gyanakodgyék lenni. Ez élő

Századnak pompás remekét itt lellye, ki ritka

Művet egünk kék boltja alatt keres, és kik utánnunk

Föld méhébe vegyültt porainkbul létre tenyésznek,

Mondhassák: «elhunytt eleink nem voltak idétlen

Vesszeji a tőnek, mellybül szármozniok illett.» —

Igy építve legyen, magyarink, a Pesti theatrom! stb.

V. ö. Bayer J. id. m. 395., 396. lapjaival.

A levél vége: «*Hunyadit* éppen most olvasom és *Piringer* második részét is.» Desewffy a Kisfaludy Sándornak többször említett drámáját érti s Piringer Mihály következő című művét: «Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt.» Első része még 1810-ben megjelent Bécsben, de a második rész csak ez évben, 1816-ban jelent meg u. o.

3284. 321. lap alúl 15. sor: «Ugyan Farnék . . . egy verses gyűjteményét in 12-o kiadta.» *Farnék Dávid* székesfejevári születésű ág. ev. lelkész, a ki 1816 őszétől kezdve a jenai egyetemen tanult s a komárommegyei Szákon predikátor, később esperes volt, több költeményt írt a Szépliteraturai Ajándékba s Uraniába, cikkeket a Tudományos Gyűjteménybe; kéztratait a M. N. Múzeum könyvtára őrzi. Külön kiadott költeményeiről azonban bihl. kézikönyvcink mit sem tudnak. L. Szinnyi J. id. m. III. köt. 197. hasábját.

3285. 335. lap alúl 13. sor. «Ha *Véghelynek* rettenetes halálára emlékeznek Kisfaludy . . . » Véghelyi haláláról Kazinczy többször emlékezik s Glottomachusai 130. lapján e jegyzetet olvassuk erre vonatkozólag: «1795. Ordódi és Csesesz gárdisták ezt az általam is ismért igen kedves embert tulajdon szobájában megölték s portékájit elvitték. Ez januárban vagy februárban történhetett. A két gyilkos Bécsben a glacin felakasztatott! »

3286. A levél eleje: «A' mit óhajtottam, megvan. Feleségem ma az én kedves barátémhoz önn maga sugallatából írta-meg az ide zárt levelet.» A Kazinczy említette levél egész terjedelmében itt következik:

Liebenswürdige Caroline!

Schon lange eiferte ich mit meinem Mann, dass er, und nicht auch ich mit dir in einem Briefwechsel stand. Noch vor einem Jahr wollte ich die Feder ergreifen; aber da ich für dich fast ganz fremd [sein] muss, so sank mir der Muth. Wie wenig kannte ich die sanfte Lolotte, da ich daran zweifeln konnte, dass ich von ihr Liebe werde erbetteln können! Ich glaube nicht, dass du dich Sophies wirst erinnern; aber ich sehe dich mit Theresen in dem Caschauer Saale, klein, so klein, als jetzt deine Eugénie ist. Nun aber machen mich deine viele Gnaden für dieses Kind dreist, dich um deine Freundschaft anzuflehen, und dir die meinige anzubieten; sey gut der Mutter deiner Tochter, die dich unendlich schätzt; lasse uns Schweistern [!] werden, und liebe mich mit ihr.

Eugénie schildert mir deine Freundschaft, deine mütterliche Gnaden; und hört nie auf von dir und euch allen, meine Lieben, zu sprechen. Ich plage sie stets, wieder anzufangen, und mir zu sagen, wen sie wohl unter euch am meisten liebt. Alle! alle! sagt sie; aber Lolly doch mehr, als alle übrigen. — Wohl! sagte ich ihr; bin ich nicht mehr, so hast du an deiner Lolly eine zweyte Mutter; dann ziehst du zu sie [!] hin. Nein, war die Antwort; Sie müssen nicht sterben. Geschähe es aber, so bleibe ich Virthin [!] beym Papa; Lotti will ich von ferne lieben, und nur manchmal sie besuchen. — Das Kind ist doch meine grösste Freude. Als sie bey euch war, so schickte mir eine Dame ein par Handschuhe, die Génie bey ihrer Durchreise bey ihr vergessen hatte. Ich küsste diese Handschuhe, als hätte ich dadurch das gute Kind zu meinem Herzen drücken können. Ja, liebe gute Lolly, Génie hat viel Leichtsinn, sie ist noch nicht bloss an Jahren, sondern auch an Geist Kind; aber sie ist gutmüthig, zuvorkommend, und was das beste unter ihren Eigenschaften ist, wahr, ohne Falsch; ich hoffe sie wird einst mein und dein Trost werden. Danke deiner verehrungswürdigen Mutter für alle die Gnaden, die sie an ihr hatte. Küsse die Hand deiner guten Mutter in ihrem Namen, und danke deinen guten Geschwistern für alle Liebe für Génie. Küsse mir auch Lajos, da er nach der Schilderung meines Mannes, so brav ist. Unserm Döbrentei alles Erdenkliche. Génie lacht noch, dass Döbrentei sie so oft singen liess. *Még az ágyba is kellet Bátsinak énekely.* Und dir, meiner neuen Schwester, was soll ich dir sagen, als dass ich vom Herzen mich sehne dich zu überraschen, und dir mündlich sagen zu können, was die Feder mit dem Feuer zu schildern im Stande nicht war. Lebe recht wohl und glücklich, und schenke mir ganz deine Freundschaft.

Széphalom d. 7. Oct. 1816.

Sophie mpr.

A levél utolsó kikezdése: «Gróf Rhédey Lajos ellen áll a' Commissio.» V. ö. a 3287., 3288., 3289. számú levelekkel, a melyekből kitetszik, hogy a választói szabadságnak az utolsó megyegyűlésen történt megsértéseért vádolták be Rhédey Lajos grófot. A megyei gyűlésről s a megejtett választásról a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf (júl. 10-ki) 3. száma is megemlékezik a következőleg: «Nagy Váradról Júl. 2-dik napján. Tegnap ment végbe nálunk Mélt. Gróf *Rhédey Lajos* Administrator Ur előlülése alatt a' Nemes Bihar Vármegyei Tisztválasztás, mellynek különös módja, és szép következése e' képen határozta meg felkiáltás által a' Tisztviselőket. Ugymint: Első Vice-Ispány lett T. T. Kis-Szántói Lányi Inre Tsász.

Kir. Kamarás Ur; Második Vice-Ispány Kis-Rhédei Rhédey Ferencz az Administrator Ur Ó Ngának Testvére.» stb.

3288. 344. lap. 2. kikezdés 7. sor: «Ő annak (t. i. Dessewffy versének) bizonyosan helyt ad Muzéumában.» Dessewffy József gr.-nak Ujházi Samu halálára írt verse az Erd. Muz. VIII. füz. 83—84. lapjain, *Az ember-szeretőnek imádsága a' naphoz* című pedig u. o. a 84—88. lapokon jelent meg.

U. o. alúl 6. sor. »Gr. *Bethlen Imre* . . . előre küldte embert . . . » Bethlen Imre gr. kitüntetéséről a Magyar Kurir 1816. évf. (jan. 12-ki) 5. száma melletti Honnyi Levelek 5. száma a következő tudósítást közli: «Fels. Urunk kegyelmesen méltóztatott Erdélyben T. N. Küküllő Vármegyének Fő Ispányát Mélt. Gróf *Bethlen Imre* Cs. K. Camerarius Urat, a' Status eránt bizonyított sok és nagy szolgálatai által szerzett érdemeire való tekintetből a' Sz. István Magyar Kir. Rendnek kis keresztjével megtisztelni.» L. Cseréy Farkasnak 1817. szept. 15-kén Kazinczyhoz írt levelét (a köv. kötetben).

345. lap 1. kikezdés: «A' Gyógyi feredőben B. Bornemisza Leopolddal is valék.» Az *E. L.* 246. lapján Bornemisza L. bárót a gyógyi fürdő birtokosának mondja Kazinczy. Bornemisza megvendégelte a fürdő látogatóit, s Kazinczy ekkor ismerkedett meg «Erdélynek néhány tisztelt fiaival s leányival.»

U. o. folytatólag: «Ugyan ott egy igen derék emberrel ismerkedtem-meg . . . Fő Notár. *Kis József* Úrral. Akkor is vele volt a' *Smith munkája.*» V. ö. *XI. k.* 2522. számú levelével s ennek jegyzetével; l. az *E. L.* 245., 246. lapjait. — *Smith Ádám*, a híres nemzetgazdasági tudós műve: *An Inquiry on the nature and causes of the wealth of nations.* London, 1776. 2. köt. 4r. Német fordítása: *Untersuchung über die Natur u. Ursachen des Nationalreichthums*; aus d. Eng. (v. A. Dörrien u. Chr. Garve) 3 köt. Breslau, 1794—96.

349. lap alúl 4. sor: «*Drevenyákot* is deferálák.» *Drevenyák* Ferencznek, úgy látszik, az udvar nagyon pártját fogta, mert épen ez időben újabban is kitüntette. Erről szól a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (nov. 30-ki) 44. száma: «Ő Fels. méltóztatott Takta-Kenészi [!] *Drevenyák Ferencz* Urat, Sz. István Rendje Vitézét, Tsász. Kir. Udvari Tanácsost, a' Szomolnokai kerületbeli Bányá-Inspektort, Alsó Magyar-Országi Fő Kamarai Gróffá és az Alsó Magyar-Országi Szabad Kir. Bánya-Városok állandós [!] Commissáriusává kegyelmesen kinevezni, melly rangjához képest Nov. 16-kán Bétsben a' Tsász. Kir. közönséges Udvari Kamara előtt felesküdt.»

3290. E levelet a *Hunyad* című lap 1881. évf. 52. számában Kuun Géza gr. is közölte, s az ő közlése s az itteni közlés között némely eltérések vannak, a melyeket ide jegyzek (az itteni közlést I., a *Hunyadban* megjelent közlést pedig II-vel jelzem):

352. lap I. 3. sor: hogy ott nem lehetnek még . . .

II. : hogy *ők* ott nem lehetnek még . . .

I. 4. sor: igyekeztek és öregedtek.

II. : » » *öreggebbek.*

II. : De Cicero stb. kikezdés van.

I. 11. sor: az Ur ellen épen ellenkező vádra fakadok,

II. : » » » *az* épen » » »

- I. 12. sor: az Ur magát velem közelebből meg nem ismerteté ...
 II. : az Ur *velem magát* » » » »
- I. 13. sor: hogy az Urat barátimnak szorosabb körébe beírhat-
 tam [volna].
 II. : hogy az Urat barátimnak *szorosabb* körébe be *nem*
 írhattam.
- I. 15. sor: első fellépésekor ott áll, a' hol az ...
 II. : első *fellépésével* ott áll, *hol* az ...
- I. 16. sor: kik engem barátjok gyanánt tekintenek ...
 II. : *a'* kik » » » »
- I. 23. sor: Döbrenteinek leveléből tudom.
 II. : Döbrenteimnek » »
- I. 25. sor: a' ki néki szeretetre méltónak látszott.
 II. : a' *mi* » » » *lenni* »
- I. 26. sor: egy nagy elmélkedőt ...
 II. : egy *mély* Elmélkedőt ...
353. lap I. 4. sor: Ha barátim elhagytak ...
 II. : Ha » *elhunytak* ...
- I. 7. sor: legforróbb igyekezetemnek
 II. : » *igyekezeteimnek* ...
- I. 8. sor: kevés javallást nyertek ...
 II. : » » *nyernek*.
- I. 9. sor: normákhoz akarják ...
 II. : » *akarjuk* ...
- I. 10. sor: világba' szállongó ...
 II. : világban »
- I. 12. sor: Sok arimathiai József a' Zsidóktól való félelem miatt ...
 II. : Sok Arimathiai József *feléri és megérti, de a' Zsidóktól* ...
- I. 20. sor: minden darab mellé, ha ...
 II. : minden » » *feltétvén*, ha ...
- I. 22. sor: itt érkezendő Adresse alatt ...
 II. : » *érkező* » »
- I. 30. sor: hogy [Sipos] megtiszteltessék.
 II. : hogy *Sipos* » »
- I. 31. sor: verseit is ...
 II. : *Verszeteit* is ...
- I. 33. sor: mikor szűnt meg ...
 II. : mikor *szűne-meg* ...
- I. 34. sor: nevezetes dolgot ...
 II. : *nevezetesbb* dolgot ...
- I. 35. sor: az alatt ...
 II. : az *olta* ...

3293. 360. lap fölül 10. sor: «A' Hluboschi és Pitschini Dominium birto-
 kába beültet is.» Az akkori lapok többször (így először a Haz. és Külf. Tud.
 1816. évf. (jan. 17-ki) 5. sz. Toldalékában) hirdetik, hogy a csehországi Hlubosch
 és Pitschin uradalmak «nyilvános kijátszás által» fognak idegen kézre szállani

«Ezen Jószág, melly törvényesen 2.141,058 frtra 's 58 krra betsültetett. 123.400 sorsok által fog kijátszattatni.» Erre czéloz Kazinczy. V. ö. a 467. lappal.

U. o. 3. kikezdés: «*Comáromy István* Sept. 8d. váltta jegyet Bárczay Dániel Unak Borbára leányával . . .» Comáromy István Kóji Comáromy György és Dancs Mária fia, Abaúj vármegye főpénztárnoka, később főjegyzője, 1824 óta alispánja, az 1825—7. országgyűlésen követe, 1777. okt. 27-kén született; neje Bárczay Borhála volt; lakadalmuk 1817. jan. 19-kén tartatott. Első fiuk, József, a kinek Kazinczy volt a keresztlapja. Kazinczy megjegyzi, hogy ő is, komája is, keresztfia is okt. 27-kén született. L. a *M. P.* 387. lapját.

3295. A levél 2. kikezdése: «Napoleon . . . Hercege *Hatzfeldet* olly formán hagyá . . .» *Hatzfeld Lajos Ferencz* hg 1756. nov. 22-kén született Bécsben s 1827. febr. 3-kán hall meg u. o. Midőn 1806-ban a poroszok Napoleon csapatai elől visszavonultak, ipa, Schulenburg-Kehnert gr. (a kormányzó) az ország kormányát reá bízta. Okt. 24-kén történt a levélben ebeszélte esemény, hogy t. i. mielőtt a francziák bevonultak volna Berlinbe, Hatzfeld a királynak levelet küldött, a melyet azonban Napoleon kezébe adtak; a herceget elfogták, de neje közbenjárására csakugyan visszanyerte szabadságát, s még fontos diplomatiai szolgálatokat tett hazájának.

3298. A levél vége: «Felőled Helmecezi egy két helytt kedvesen emlékezik Értekezésében.» — Kazinczy Helmecezy Mihálynak a Berzsényi költeményei II. kiadásához írt értekezésére czéloz, a melynek egy pár helyén csak épen megemlíti Döbrenteit, mint a ki néhány új szót használ; «kedvesen» csak a 21. lapon ír róla: «Caroról . . . *élég meggyőzőleg* szól Algarotti után a' szép lelkű Döbrentei.»

3301. 372. lap 3. kikezdés 2. sor: «*Müllernek* munkája felől kedves hírt hallottam.» Igen bajos megmondani, melyik Müllernek miféle művét érti Kazinczy, de tekintve, hogy ekkoriban erdélyi útjának élményei s az azok alapján írandó *Erdélyi Levelek* foglalkoztatták, valószínű, hogy vagy *Müller Ferencz* «Nouvelle carte des royaumes de Hongrie, de Croatie, de Slavonie et de Transylvanie» (Vienne, 1805) című munkájára, vagy *Müller Jakab* «Die Siebenbürger Sachsen» (Hermannstadt, 1790) című művére czéloz.

3302. A levél 2. pontjához: Az a jelentés, melyre Döbrentei hivatkozik, csakugyan megvan említett levele végén, l. a *XIII. k.* 192. lapját; az Erdélyi Múzeumban nem jelent meg.

373. lap alúl 7. sor: «*Bája István* nagy örömmel vette leveledet.» Borbátvizi Bája Istvánról Kazinczy az *E. L.*-ben több helyen emlékezik, így: B. I. «Hunyadnak egyik érdemes tagja, igen kedves mulattató, s ügyesen és tanultan rajzol, fest és miniaturban portrékat úgy dolgozik, hogy ha a sors és születés arra kárhoztatta volna, ezzel Bécsben is kenyerét kereshetné.» Máshol ismét: «Tételezle kegyeit irántam a grófné (t. i. Gyulay Ferenczné) azzal, hogy velem Déván keresztül jöven, Bája úrnak rajzolatjait s miniaturban dolgozott portréit láttatá. Azok valóban nem alatta voltak reményimnek, hanem felette . . .» Továbbá: Vajda-Hunyad várát «B. I. barátunk nagy hűséggei s igen szépen rajzoló mind

nekem, mind azután még egyszer magának s két különböző pontokból. Ezt Döbrentei 1823-ban fél ív nagyságban köre metszeté.» L. a 175., 179., 215. lapokat.

374. lap fölül 8. sor: «A' Magyarokhoz írt Odájának (Berzsenyi) két utolsó alkaikumát is el kellett volna hagyni . . .» Tudva van, hogy Széchenyi István gr. is többször kifejezte ebbeli véleményét, s ha tekintetbe vesszük, hogy Széchenyi Döbrenteivel szoros érintkezésben volt, nem lehetetlen, hogy Döbrenteitől sajátította el ezt a véleményt.

3305. 382. lap. fölül 17. sor: «Ki a' Don Qu. német fordítója?» Cervantes híres regényét németre többen fordították: *Bastel* fordítása 1621-ben Cöthen-ben jelent meg s többször kinyomatták; *Soltau* V. fordítása Königsbergben 1800—1-ben, *Bertuch* J. fordítása Weimarban és Lipszében 1776., 1780-ban, és *Tieck* L. fordítása Berlinben, 1810—16-ban jelent meg először és szintén több kiadást ért.

U. o. folytatólag: «Emlékezhetik Uram Bátyám *Rádaynak jegyzésére* az Orpheushan a' *lyányka* szó felől.» Az itt említett jegyzet az *Orpheus* I. köt. 103., 104. lapjain olvasható Ráday Gedeon *Eviralla* («Ossziánnak tóldalékjából») című fordításának elején, e mondat alatt: «Te Morvának leg-szebb *Leánykája!* . . .» Maga a jegyzet a következő: «Málvinát érti itten, az ő kedves Menyét, Oskár nevű fijának Özvegést. Az Osszián Német fordításaiban nem tsak a' Leányok, hanem az ifjú Asszonyok-is többnyire Leánykáknak nevezetnek: *Mädchen*. Én úgy ítélem, hogy ezt a' szóllás formáját nyájas elő adásokban mi Magyarok-is bévehetjük; ugyan-is ez a' diminutívum, *Leányka*, mindenkor hízelkedőbb és jelen-több mint Leány.»

3306. 384. lap 2. kikezdés 3. sor: «Hiheted-e, hogy én olly kevéssé ismerem a' Kisfaludi stílusát, hogy a' *Mondolatot* az ő *Munkájának* nézzem?» Kazinczy azt soha sem írta Pápaynak, hogy Kisfaludy S. a *Mondolat* szerzője, hanem csak azt, hogy része van benne, különösen terjesztésében; v. ő. a XI. k. 2637., 2679. számú leveleivel.

Kisfaludy Sándornak a 385—393. lapokon közlött levele Kazinczy másolatában megvan Glottomachusaiban is (M. Tud. Akad. könyvtára: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz. alatt) és pedig csillag alatti jegyzetekkel ellátva. E jegyzeteket, a melyeknek tartalma Kazinczynak ez időben írt leveleivel (3279., 3280., 3283., 3288., 3293.) jóformán megegyezik, ide iktatom.

388. lap. alúl 4. sor: «S hogy V[erseghy]vel úgy bánhatott K[azinczy], a' mint bánt és tudva vagyon . . .» E mondathoz a következő jegyzetet írja Kazinczy: «Nekem Verseghivel egyébjom nem volt, 's Kisfaludi nem egyébre célzó, mint Révaihoz írt levelemre, mellyet Révai a' maga Verseghy ellen írt apróbb darabjaiban hírem nélkül kiadott. Az bizonyosságom, hogy ámbár Verseghinek sem mint Írónak, sem mint Embernek barátja nem vagyok és nem lehetek — ójjon attól engem az Isten! — én Révait nem tüzeltem, hanem enyhítettem, tartóztattam.»

390. lap fölül 4. sor: «K[azinczy] sem bánná, tudom, ha ama' Verseghy felől Révaihoz szólló levele, melly szerzőjének characterében a' rossz szívűségnek kitörölhetetlen nyomát hagyta maga után, *soha írva nem volt volna.*» Az öt utolsó szó Kazinczynak itt közlött átirásában hiányzik. Pedig Glottomachusaiban épen ehhez teszi a következő jegyzetet: «Ha Révai tudatta volna velem, hogy ki fogja adni, megolvastam volna a' levetet, holmit másként írtam volna, de nem

tiltottam volna kiadását. Nem akarok jobbnak látszani mint vagyok, 's nem szégyeltem volna hogy Verseghit, az embert, és Verseghit a' Grammaticust és Író, irtózással szoktam mindég nézni.»

390. lap alúl 1. sor: «Pápaynak azt írta K[azinczy], hogy engem tart a' Mondolat szerzőjének.» E mondatot a következő jegyzettel kíséri Kazinczy: «A Mondolat alig hagyá-el a' sajtót, midőn azt egy ismeretlen nekem postán küldé-meg, megnevezvén Somogyi Gedeont, mint annak Íróját. Én tehát Pápaynak talán csak azt írtam, hogy abban Kisfaludi részt veve. Nem neheztelhet gyanúmról, midőn barátjai azzal még dicsekedtek is, péld. Ruszek Apát, ki azt, mint maga munkáját osztogattatá-ki a' Festetics György' ebédje alatt.»

391. lap fölül 5. sor: «Most azt olvasom K[azinczy] levelében, hogy a Mondolatot én terjesztettem Vas Vármegyében.» Ide Kazinczy a következő jegyzetet írja: «A' hirt Berzsenyitől vettem. Lásd Levelleit. A' mit Berszenyi ír, én azt tartozom nem költöttnek himni.»

392. lap fölül 5. sor: «Bizonyos vagyok benne, hogy ha K[azinczy]nak úgy temjémeztem volna a' világ előtt, mint némellyek, hát K. még hibáimat is magasztalta volna.» E mondathoz a következő jegyzet tartozik: «De hogy van hát, hogy én magasztalom, csudálom, irigylem Himfynek némelly dalát, némelly poétai vagy prózai darabjait, 's a' Festetics' innepén felolvasott Alcaica Ódáját nem irigyelhetem, nem csudálhatom, nem magasztalhatom? Hogy Daykát, Kist, Berzsenyit néhol szeretem, néhol nem?»

U. o. alúl 11. sor: «Az a' B[áróczy] lehetett Kasszandrának fordítója, a' kit én B-nak ismertem.» Ide a következő hosszú jegyzetet írja Kazinczy: «Olvasóm nem képzelheti, mint álmélkodtam én el, midőn Kisfaludynak e' sorait olvastam. A' mi rosszat neki felőlem tetszett e' levelében írni, azt békével tűröm, néhol önszeretetből, mely bennünket gyarló embereket egészen soha el nem hagy, örömmel is: de midőn az általam és ezer mások és jök által szeretett Báróczyt látom igazságtalanul bántatni, már akkor tűzbe jövök. — Igen is, Báróczinak nem juta kedves hüvely (Hülle, külső); magassága csak épen annyi, hogy rövidnek nem mondathatott; arca sem vonásaiban, sem a' színekben nem [olyan], a' mit leánykák szeretnek; de nem is visszalökő; baráti neki ezt szokták vala mondani: rejtezz a' szomszéd szobába 's mondj onnan szépségeket a' leghübb asszonynak, 's tiéd lesz. Kerülte e az ötet nem kerülő ifjúságot, szóljanak mások; de én szobájában leltem egy Gárdistát, ki neki felolvasta a' mit fordított, Generalis Vay pedig azt hirdette, hogy a' legveszedelmesebb idejében ifjúságának Báróczi volt erkölcesinek Védangyala, hogy ha gondolkozásában 's szívében van nemesség, azt leginkább a' Báróczi tanításainak, példájának köszönheti. Igen is, volt egy idő a' Gárdánál, midőn Báróczi kerülte az ötet kerülő ifjúságot; az akkor vala, midőn ezek között némellyek, kiknek számokban Kisfaludy is, *elküllettek* a' Gárdától. Az Alchymia Báróczinak szerencsétlen megtévedése volt, mint több tiszteletes embereknek. De fősvénynek kell e azt mondani, a' ki izlésből vonja vissza magát a' világ' czifrájától, ellenben ősi birtokát 's annak minden jövedelmeit rokoninak hagyja-oda, 's testamentomában tízezer forint tőkepénzzel gazdagítja az Enyedi Kórházat? Báróczit nagyon kedvelé Referendárius Pászthory 's a' nagy Széchényi és minden igazán nagy, 's ezt említeni a' vádra elég.»

393. lap 1. kikezdés utolsó sor: «Hogy ezen kedves Bardusom (t. i. Bacsányi) duplán éljen Magyarúl.» Kazinczy Bacsányira vonatkozólag ezt jegyzi meg:

«Bacsányi 1809. elbággyá Béceset az onnan kitakarodó francziákkal, 's elvitte volt írásait.»

U. o. 2. kikezdés: «*Hunyadim* már kész...» E ponthoz Kazinczy a következőket jegyzi: «1817. Martz. 28 d. — Most veszem Horvát Endrének Martz. 3 d. írt levelét. Kisfaludinak Hunyadija felől azt írja, hogy mind ő, mind Takács nem kedvelhetik a' Kisfaludi' Hunyadiját. Így ítélnek mások is. Nálam a' darabnak nem abban áll a' vélke, hogy jámbusai közé spondeusokon kívül ana-paestusi lábakat is veve, noha én nem pirúlok megvallani, hogy az olly tarkás jambéjont a' tragoediák' gravitásával ellenkezőnek ítélem, hanem egyéb.»

3310. 399. lap alúl 15. sor: «*Gedő József* nevezetű Unitárius Földes Úr...» A Dayka Gábor költeményeire előfizetők között olvassuk Gedő József nevét, a ki Abrudbánya város senátorának van mondva.

3311. 400. lap alúl 3. sor: «A' ki-adott két darabban lévő Verseimen kívül több ki-adott nyomtatott munkáim nintsenek.» Gyöngyössy János verseinek 1790-ki bécsi és 1802—3-ki pesti kiadását érti; azonban ezeken kívül három latin és nyolcz magyar műve jelent meg nyomtatásban, részint alkalmi versek, részint halotti beszédek. I. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 60—62. hasábjait.

3312. 412. lap alúl 5. sor: «*Hirschfeld* nincsen most meg nékem.» *Hirschfeld* Keresztélynek számos botanikai műve ismeretes: Handbuch d. Fruchtbauzucht, Braunschweig, 1788; Kleine Gartenbibliothek, Kiel, 1791; — Theorie der Gartenkunst, 5 köt. Lipsee, 1775—1780. Valószínű, hogy ez utóbira czéloz.

413. lap fölül 9. sor: «*Lebrecht*ért írok Kolosvárra.» *Lebrecht Mihály* ág. ev. lelkész (1757—1807) 1778-tól kezdve 1792-ig számos művet írt, a melyet Kazinczy felhasználhatott az *Erdélyi Levelek*hez; a legfőbbek ezek:

1. Versuch einer Erdbeschreibung des Grossfürstenthums Siebenbürgen, Hermannstadt, 1789; — 2. Die Geschichte der Sachsen. Eine Ballade zur Volksfeier der Installation des Hochg. Michael Edlen v. Bruckenthal, u. o. 1790; — Geschichte der aboriginen dacischen Völker in Abendunterhaltungen, u. o. 1790; — 4. Siebenbürgens Fürsten, eine statistische Zeitschrift, u. o. 1791—2; — 5. Über den Nationalcharakter der in Siebenbürgen befindlichen Nationen, Wien, 1792. Cserey — mint a 3315. számú levélből látszik — az 1. számú művet értette.

U. o. alúl 12. sor: «Don Quixotnak első kiadása Spanyol nyelven.» A híres regény ily czímmel jelent meg: Cervantes: El ingenioso hidalgo D. Quixote de la Mancha. Madrid, Juan de la Cuesta, 1605, in 4-o. Brunet id. m. I. köt. 1747. hasábján ezeket jegyzi meg e műről: «Première édition du premier de cet admirable roman. Elle a 12. ff. préliminaires, 316 ff. de texte, plus la table. Il existe deux éditions faites sous la même date, dans le même format et par le même libraire; mais il est facile de les distinguer l'une de l'autre, au moyen des remarques suivantes: dans la première le titre porte les mots *con privilegio*; le second f. contient au recto la *tassa* et au verso *Testimonio de las erratas*, en date du 1-er décembre 1604. Le privilège pour la Castille, le seul qui soit dans cette édition, commence au troisième feuillet. Dans la seconde, aux mots *con privilegio* (sur le titre) sont ajoutés ceux-ci: *de Castilla, Aragon y Portugal*; et un privilège particulier pour le royaume de Portugal, à la date dn.

9 février 1605. se lit au verso du 3-e f.» — Megjegyzí továbbá, hogy az I. kiadás első része 1605-ben Valenciában újra nyomtatott.

3313. A levél 2. kikezdése: «Végig futék a' Dr. Gyarmathi jegyzéseim.» L. a *XIII. k.* 2984. számú levelét.

A 415. lapon tett kérdésekre nézve l. a 3326. számú levelet.

3314. 416. lap alúl 4. sor: «*Szúnog Farkas Úr . . .*» Szúnog Farkas nábrádi birtokos ez időben. L. Nagy I. id. m. X. köt. 897., 898. lapjait.

3315. A 419. lapon tett kérdésekre nézve l. a 3326. számú levelet.

U. o. utolsó előtti kikezdés: «A' Pesti Tudom. Gyűjtemény számára beküldém Manicheusi Epistolámat . . .» Ez az epistola (*Sipos Pálhoz*) nem jelent meg a *Tud. Gyűjteményben*, hanem a II. és IV. füzethen «Töredékek Kazinczynak Erdélyi Leveleiből» című dolgozat látott napvilágot (II. f. 91—96. l., IV. f. 32—35. l.); a XII. füzethen pedig a Beregszászi és Sipos József munkáinak bírálata olvasható.

3317. A mit Szemere Pál e levél elején közöl, mint a 424. lapon maga mondja, Pápay Pál zsoltáraiból való. Ezt a részt Kazinczy átírta az akkori nyelvre és közölni szándékozott az *Erdélyi Levelekben*. L. itt (Toldy-féle kiadás) a 324., 325. lapokon.

423. lap alúl 1. sor: «Verseggy della Crusca társaságot akar állítani . . .» Grammatikáját *Nyitray* által iskolai könyvvé tette. Nyitray helytartósági tanácsos régi jó embere volt Verseggynek; ő akarta censorra is kineveztetni, a mi azonban nem sikerült; ő vette rá a Helytartó Tanácsot, hogy Verseggy iskolakönyvek írásával megbizassék. L. Császár E. id. m. 307—319. lapjait. Verseggy vallási felfogásában nagy változás történt e tájban; a kath. papsággal szorosabban érintkezett, sőt a nyelvújítást is vallási szempontból ítélte meg. L. Császár E. id. m. 332—340. lapjait.

3318. A levél kezdete: «Imhol a' kívánt kép.» T. i. a Spissich Jánosé, a melyet Horváth Ádám kért Kazinczytól.

3319. A levél 2. kikezdése: «A' házasság, a' mint látom, tsak meg leszsz.» T. i. Gyulay Fanni gr-nő és Wass György gr. házassága; v. ö. a 437., 445. lapokkal.

3323. 434. lap alúl 5. sor: «Egy két bérlett Tótok az Annaleszben nem povedálnának róla . . .» Fazekas Mihály itt valószínűleg a bécsi Annalen der Literatur u. Kunst című folyóiratban megjelent életrajzára czéloz Kazinczynak, a melyet Rumy K. Gy. írt a Kazinczy adatai alapján. V. ö. a *VIII. k.* 1793. számú levelével s ennek jegyzetével.

3326. 442. lap fölül 3. sor: «Meg van Mátyási Józsefnek . . . *Semminél több* valamijében . . .» Mátyási József idézett verseiben három helyen szól a Telekiekről, egy helyen Teleki József gr-ról s kétszer Teleki Lászlóról, de e ver-

seiben régi írást nem idéz; csupán az I. köt. 174. lapján idéz négy sort *Az atyafiúi barátság oszlopából*, de ezt nem értheti Döbrentei.

443. lap fölül 14. sor: «Mit metszett még (t. i. Simon), lásd a' Muzéum 1-ső füzet. Tudósító Levelek, Művész hírek.» Az *Erdélyi Muzéum* 1. füzetének 166. lapján Simonra vonatkozólag ezt olvassuk: «Kolosváratt egy Norimberga tájáról ide jött *Simon* nevű ügyes Kőmetsző lakik. Egy Magyar Mágna Kisfaludy Regéjéből, Bakacsnak Lórájától való elválását metszelte vele gyűrűje kövére.»

U. o. alúl 6. sor: «Báró Józsika Miklós dolgoztatott vele.» Józsika Miklós b., a regényíró J. M. édesatyja, a tudomány- és művészetpártoló főúr, a ki igen becses könyvtárat gyűjtött, meghalt 1824-ben. L. Nagy I. id. m. V. köt. 359., 361. lapjait.

3330. 452. lap alúl 14. sor: «Egy már idvezült Barátom . . .» T. i. Laczkovics János, a Martinovics-féle társaság igazgató-tagja; ő mondta utóljára a Sárközy idézte szavakat.

453. lap fölül 2. sor: «Olvasám Kultsár 40dik Toldalékjába Ungv. Tóth László verseit.» Az emített vers nemcsak Kultsár lapjában, hanem a Magyar Kurir 1816. évf. (nov. 26-ki) 43. száma Toldalékjában is megjelent. Címe: «*Örömenek. A' Párisi Arany Sasnak Pesten a' Nemzeti Muzeumba lett Béavatásakor. Irta Ungvár Németi Tóth László.*» Mutatványúl itt közlöm néhány versszakát:

Pariz, az új Corinth tsinála
Magának egy nagy alkatot,
Míg a' kevély szerentse nála,
'S védelke benne lakhatott.

Mind a' nemes Hellász művészi',
A' nagy Művészek' tárgyaik;
'S mind Róma eltűnt vakmerési',
Majd Francziák' zsákmányaik.

Laóoon, 's Nióbe képe
A' két szerentséden Szülék;
Vénusz, Florencznek kintse, szépe,
'S Heraclesz, egy képtörédék.

Ezek tevének Pantheonná
Egy oly derék épületet.
Mellynek varázsa vonva vonná
Magára a' tekintetet. — —

3334. 462. lap alúl 20. sor: «Az Erd. Gyöngyösinek most Budán lakozó fija.» Lehet, hogy Szemere Pál téved, midőn ifj. Gyöngyössi Jánost a leoninus verselő fiának mondja, s a kérdéses ifjú nyilván ugyanaz, a ki a Helytartó Tanács számvevő hivatalnoka volt, s a ki több verses és prózai művet is írt. L. Szinyei J. id. m. IV. köt. 63., 64. hasábjait.

U. o. alúl 14. sor: «Kanonok Horvát Theolog. periodicus írást kezd . . .» Horváth János 1820 elején indította meg a tervezett vállalatot *Egyházi Értekezések és Tudóstítások* címmel, a melybe Verseghy is dolgozott.

3335. Cserey Farkasné Haller Krisztina gr-nő haláláról a Magyar Kurir 1816. évf. (decz. 20-ki) 50. száma a következő nekrológot közli, a melyet minden valószínűség szerint maga Cserey Farkas írt: «Ezen folyó Fsztdendőben Dec. 4-dikén délutáni két és három órák között véletlenül jött mejjbéli Vértójulás miatt Krasznai jószágában elvégzette nagy betsű életét Hallerkői Gróf *Haller Kristina* az Erd. Nagy Mélt. Feő Kintstartó Gróf Haller Gábor Ur Eő Exe-nak leánya, és Csász. Kir. Camerarius 's Feő Strázsa-Mester Nagyajtai Cserey Farkas

Urnak szeretett Hitvese, életének 36-dik és példás szép Házassági szövetségének 18-dik esztendejében. Nemének díszé volt 's tündöklött mind azon szép és ritka tulajdonságokkal, mellyeknek a' születés fényén kívül is magasztalt tulajdonú érdemeik vagynak: szeretettet mind a' két Nemes Magyar Házában lévő Főrendű Úri Attyafiaitól. Méltán kesergő Féjje mély gyászba borúlt Házában illy kedves kints' birtoka elvesztésén való méltó zokogási közt enyhülését tsak abba leli valamennyire, hogy Nemes Kevélységét érezte légyen annak birtokába: különben illy Hitvesének, Barátjának és mindenének elvesztésén utolsó pihegéséig keseregni a' legigazabb és legméltóbb oka lehet.»

3336. A levél kezdete: «Mit ihrem ersten Brief aus Carlowitz erhalte ich zugleich das Blatt von Kulcsárs Zeitungen, in welchem Ihre Anstellung dort dem Publicum bekannt gemacht wird.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (nov. 30-ki) 44. száma közöl Rummy K. Gy. új állásáról értesítést:

«T. T. *Rummy Károly* Ur . . . ide (Karloviczra) Directornak és Első Professornak megérkezett, 's mindgyárt Nov. 21-én a' nagy Auditoriumban Hivataljához az által kezdett, hogy Deák nyelven az Ifjúsághoz jeles beszédet tartott arról, melly szükséges légyen a' Tudományokat a' jó erköltsel öszsze kaptolni; azután felolvasta az iskolai törvényeket. A' Director Ur tanít, valamint az előtte való, Philosophiát, Természeti históriát, Physikát, Mathesist és Geographiát.»

3342. A levél 4. sora: «Bizonyítja az a készség, a melylyel a jobb ügyezetek most hamarabb találnak előmozdítókat.» Kazinczynak e véleményéhez bizonyára nagyon hozzájárult az a közlemény, a melyet a Hazai és Külf. Tudósítások 1816. évf. (szept. 11-ki) 21. számában olvasott. E közlemény a Dunántúlnak a magyar művelődésre való fontosságáról szól, s elmondja, hogy az írók és Maecenások nagylelkűen segítik nemzeti nyelvünk felvirágzását. «Tsak a' legújabb tetteket említvén, Nagy Mélt. Gróf Szécsényi Ferencz Ó Exc-ja, ki azon kívül is a' Nemzeti Bibliothekát valóban Királyi bőkezűséggel neveli, mostanában T. Tudós *Rummy Károly* Urat a' *Monumenta Hungarica* nevű históriai gyűjtemény második részének neki ajánlásért 300 forintokkal ajándékozta meg; Nagy Mélt. Gróf *Festetics György* ugyan azon tudós Hazafit, midőn most a' Georgikoni Professorságtól bútsúl venne, lovábbi tudós fáradozásokra serkentvén, ugyan 300 forintokkal ajándékozta [meg]; — Nagys. *Inkey János*, Kir. Kamarás Ur T. Tudós *Horvát Ádám* Urnak *Tétényi Leányka* nevű kellemes munkáját önnön költségén kinyomtattván, az Exemplárokat az Író Urnak adta; Nagys. *Festetics Antal* Kir. Kamarás Ur ugyan azon Írónak tudós históriai munkájának kiadatását magára vállalta. Mellyre nézve Házánkról örömmel azt mondhatni: Sunt Maecenates, non deerunt crede Marones.» L. ugyane tudósítást a Magyar Kurir 1816. évf. (szept. 17-ki) 23. sz. Told.-ban.

3343. 474. lap alól 6. sor: «*Liliomok völgye.*» Gyöngyössi János Gerhard Jánosnak Inczedy Józseftől fordított következő munkájára czéloz: «Liliomok völgye, mellyben a földi gyönyörűségekhez szokott ember talál ugyan leg-elébb is kényeskedő lépéseit sértegető tövisekre, de azonnal akad sebeit meg is gyógyítható drága hasznos füvekre . . . Az az: ötven szent elmélkedések, mellyek e világon szerfelett

kapó embereknek ezen világ csalfa hijába-valóságait fel-fedezik és a jobb életre utat mutatnak.» Szeben, 1745. II. kiadás h. és é. (1754) n. A képek alatt csakugyan olvashatók négy soros versek, például az első kép alatt ez a vers:

Gyermeki buborék e' Világi élet,
Mérő serpenyővel el-jő az Itélet;
Pokol tüze füstye lész jutalma, bére
A' kinek nem kellett a' Váltásának vére.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lapok számát mutatják; a csillagos számokkal jelölt lapokon az illető névről vagy tárgyról kissé bővebb felvilágosítás olvasható. A dőlt (cursiv) betűkkel nyomtatott címek pedig az új vagy nyelvészeti szempontból tárgyalt szokat jelölik.

- Abbo. 529.
 Adelung. 94. 424. 462.
 — : Lexicon. 95.
 Ahlwardt Keresztély: Ossian ford. 152. 224.
 — — : az újításokról. 152. 153. 225.
 Aimonus monachus: De gestis Francorum. 166. 529.
 Algarotti. 172. 531. 553.
 Allgemeine Literatur - Zeitung. 293. 529. 545.
 Almássy Pál. 338. 341. 350. 495.
 Althan Ferencz gr. 241. 528.
 Althan János gr. 241. 528.
 Amade Antal gr. 16. 159. 168. 528.
 Annalen der Literatur und Kunst. 545. 557.
 Annalen (Europäische —). 496.
Apród. 119.
 Aranka György. 230.
 Arbuscula. 186.
 L. Kazinczy F. *epigrammjai* között is.
 A talált gyermek. 98.
 Avenarius festő. 415. 419. 443. 470.
Ámul. 119. 143.
 Ányos Pál munkái. 501.
Árkus. 507.
 L. *Iv* czímmel is.
- Árny.* 123. 134. 148. 508.
Ásványesmérettség. 530.
- Bacsányi János. 67. 159. 333. 334. 360. 501. 555.
 — — : Ossian ford. 393.
 — — : írói érdeme. 501. 502.
 — — : Ányos Pál műveinek előbeszéde. 501.
- Bajza József. 525.
 Bajzáth József. 540.
 Balkay Pál. 308. 312. 335. 348. 378.
 Baló Sámuel. 484.
 Balogh. 46. 114. 518.
 Barabás. 478.
 Baresay Ábrahám. 22. 485.
 — — életrajza. 524.
 Baresay Ábrahámné. 485.
 Baresay Ákos fejedelem iskolai alapítványa. 97. 524.
 Barezafalvi Szabó Dávid. 94. 169. 530.
 Baróti Szabó Dávid. 79. 223. 229. 393.
 — — : Orthographiai észrevételei. 447.
 Bastel «Don Quixot» ford. 382. 554.
 Batthyány gr. 338. 341. 351.
 Batthyány-könyvtár (Gyulafehérvárott). 258. 281. 399.
 Bayer József. 524. 526. 548. 549.
 Bayl P. lexicon. 158.

- Bája István (Borbátvízi —). 289. 299.
373. 553.*
— —: Vajda-Hunyad képe. 553.
Bánffy Ferencz gr.-né. 245. 255.
Bánffy György gr. 229. 245. 249. 541.
Bárczay Dániel. 278. 360. 553.
— — leánya, Borbála (Comáromy
Istvánné). 360. 553.
Bárczay József. 446.
Bárczay József (Kazinczy F. kereszt-
fia). 553.
Bárczy Imre. 175.
Báróczy Sándor. 22. 285. 308. 312.
335. 347. 356. 378. 392. 396. 555.
— — arcképe. 60.
— — műveinek kiadása. 77.
— — életrajza. 487. 524.
Báthory Endre bíboros breviariuma.
413.
Báthory Gábor ev. ref. pap. 527.
Becher Joachim. 164.
Beckers gr. 185.
Bees. 508.
Beka Gy. 217. 219.
Bekény (János ?) 25. 500.
Bekény János. 129. 500.
— — leányai Borbála, Mária. (Kazin-
czy F. házában). 129. 138. 520.
Benkő József. 127.
— —: Transsylvania. 413.
Benök. 457.
Beöthy László. 338. 341. 351.
Beresényi gr. 253. 260.
Beregszázi Nagy Pál. 24. 46. 48. 66.
83. 90. 96. 102. 105. 113. 147.
526.
— —: Magyarische Sprachlehre. 86.
— —: Dissertatio phil. 147. 193. 557.
L. *Kazinczy F. bírálatai* között is.
Bertholdy Ferencz. 5.
Bertuch J.: «Don Quixot» ford. 382.
554.
Berzeviczy Gergely. 108. 179. 267. 349.
— — az indiai kereskedésről. 108.
147. 179. 525.
L. *Dessewffy József* gr. művei kö-
zött is.
- Berzsenyi Dániel. 154. 223. 224. 228.
268. 285. 299. 303. 425. 436. 555.
— —: műveinek második kiadása.
216. 247. 299. 303. 305. 374. 415.
436. 535.*
— —: Nagy Pálhoz. 374.
— —: A magyarokhoz. 374. 554.
— —: Dukai Takács Judíthoz. 374.
436.
— —: Döbrentei Gáborhoz. 374. 436.
— —: A Magyar Társasághoz. 436.
— —: Az esthajnalhoz. 303. 545.
— —: Keszthely isteneihez. 555.
Bessenyei György. 22.
Bethlen Ádám gr. 114.
Bethlen Ádám gr.-né. 110.
Bethlen Dániel gr. 118.
Bethlen Gábor. 383.
Bethlen Gergely gr. 535.
Bethlen Imre gr. 344. 398. 427. 444.
551.
Bethlen Imre gr.-né. 374.
Bethlen Lajos gr. 443.
Béjci pap. 86.
Bél Mátyás életrajza. 524.
Bilkey Pap Ferencz. 84. 156. 527.*
Birkenstock. 413.
Bíró Mátyás (Dévai —). 123. 126.
Boeskey István. 383.
Bodmer János Jakab. 225.
Bodnár Antal. 85. 523.*
Bogáti Lajos. 272.
Boileau. 214.
Bónis Mária. 58. 129. 138. 420. 520.
Bónis Sámuel. 58. 129. 520.
Bónis Teréz. 58. 129. 138. 520.
Boos Ferencz. 458.
Born Ignác életrajza. 524.
Bornemisza Leopold b. 345. 551.
Bornemisza Pál b. 268.
Borsos János. 292. 432. 486. 544.
Bozóky (István ?). 187.
Bölcselkedmény. 547.
Bölöni Mihály. 43. 517.
Bősz, bősze. 119. 143.
Braun Ádám. 178. 532.
Breul (Du —) Jakab. 529.

- Briccius. 166. 167.
 Broughon (Thom. —): Historisches Lexikon. 16. 499.
 Bruckenthal Mihály b. 483. 541. 556.
 Bruckenthal Sámuel b. 541.
 Bruckenthal múzeuma. 248. 250. 258. 281. 399.
 Bruckenthalné gr. Teleki Krisztina. 253.
 Brunet bibliogr. műve. 556.
 Brümmer: Lexicon. 522.
 Brydone Péter. 83. 523.
 Buczy Emil. 43. 208. 269. 284. 345. 363. 415. 444. 471.
 — —: Nina, 1810. 532.
 — —: Széplaky, az alkalmatlan látogató. 532.
 Budai Ezsaiás. 236.
 Buttler Sámuel. 212. 535.*
 — —: Hudibras. 535.
 Bürger. 95. 157. 192. 303.
 Calepinus szótára. 377.
 Campe. 185.
 Canal gr. 458.
 Canova. 138. 190.
 Carnot Lázár: Mémoires. 216. 535.
 Catalogus manuscriptorum bibliothecae Nat. Hung. Széchényiano-Regnicolaris. 221. 536.
 L. *Index* czímmel is.
 Catullus. 78. 84.
 Caudéla. 275. 345.
 Cervantes: Don Quixot. 382. 554.
 — — első kiadása. 413. 556.*
 — — német fordítása. 554.
 Chodowieczky Dániel. 175.
 Choiseul Gouffier. 258. 542.
 Cicero. 28. 78. 86. 90. 97. 186. 223. 226. 324. 352. 502. 509.
 —: levelei (ford. Kis János). 195.
 L. a *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Cleynmann Károly. 185.
 Collin. J. H. 303.
 Comáromy György (Kóji —). 466. 553.
 Comáromy István (Kóji —). 91. 278. 338. 360. 553.
 Cornides Dániel. 62. 164. 464.
 Correggio: Io. 258.
 Cramer lexikona. 95.
 Cronwell. 535.
 Csanády István. 86.
 Csapodi Lajos. 540.
 Csathó de Fige család. 493.
 Csáky Antal gr. 190. 338. 341. 351.
 Csáky Antal gr-né. 255. 416. 468.
 Csáky János gr-né. 445.
 Csáky Károly gr. 338. 341. 351.
 Csáky Sándor gr. 338. 341. 351.
 Császár Elemér. 526. 527. 557.
 Csemesz testőr. 549.
Csend. 148. 180.
 Cseresnyés Sámuel 122. 231.
 Cseresznyés (Sándor?) 378.
 Cserey Elek. 250.
 Cserey Farkas (id. —): A halálról. 532.
 — — arcképe. 101. 172.
 — — életrajza (ifj. Cserey Farkastól). 172. 532.
 Cserey Farkas (ifj. —). 5. 38. 42. 44. 45. 52. 55. 111. 112. 115. 141. 158. 204. 207. 220. 232. 244. 261. 270. 286. 299. 341. 365. 411. 435. 455. 463. 471. 534. 551. 558.
 — —: a botanikus kert felállítására. 287. 413.
 — — műgyűjteményei. 413. 456—457.
 — — alapítványa. 544.
 Cserey Farkasné Haller Krisztina gr-nő halála. 463. 558.*
 Cserey Farkas (ítélőmester). 250.
 Cserey János. 52.
 Cserey Mihály. 249. 345. 542.
 Cserey Miklós. 45. 51. 208. 232. 249. 259. 270. 271—273. 345. 350. 362. 370. 427. 482.
 — — véleménye a nyelvújításról. 55. 272.
Csiklandék. 119. 143. 190. 199. 223.
 Csokonai Vitéz M. 157.
 Cunichius Raymondus. 509.
 Cythéris. 186.
Czafra. 119. 143.
 Czetter Sámuel. 419.

- Czinke Ferencz. 185. 424. 489.
 — — : Ungv. Tóth Lászlóhoz. 1. 2.
 28. 132.
 Czöbel Imre. 235. 538.
 Czöbel László. 235. 538.
- Dalham Florian.** 162.
David festő. 138. 253. 260.
Dayka Gábor. 223. 285. 307. 313. 334.
 356. 388. 479. 501. 523. 545. 555.
 — — műveinek kiadása. 77. 490.
Dániel István b.-né. 245. 268. 419.
Deák Ferencz. 499.
Debreczeni codex. 229. 231.
Debreczeni Grammatika. 105.
Decsy J. Sallustius ford. 229. 231.
Demeunier (Brydone műve ford.). 523.
Denis Mihály. 213. 537.
Dercsényi János (Kazinczy F. sógora).
 133. 209. 239. 300.
Dessewffy István gr. 256.
Dessewffy József gr. 5. 6. 23. 45. 63.
 67. 83. 98. 106. 107. 113. 123. 132.
 133. 146. 171. 172. 179. 189. 196.
 200. 202. 209. 211. 244. 250. 253.
 255. 317. 343. 357. 394. 440. 448.
 454
 — — arcképe. 101. 104. 113. 231.
 245. 255. 374. 436. 440. 518.
 — — : észrevételei a Kazinczy F. kriti-
 kájára. 6—10. 63. 83. 99. 185.
 — — : Az embert szerető imádsága.
 101. 525. 551.
 — — : Schiller Ideáljai ford. 102.
 — — levele Döbrentei Gáborhoz.
 104. 123.
 — — : Ujházy Samu halálára. 257.
 344. 396. 551.
 — — : Berzeviczy G. «Ansichten des
 asiatisch-europäischen Welthandels»
 cz. műve ford. 108. 525.
Dessewffy J. gr-né Sztáray Eleonóra.
 99. 255. 349. 396.
Dessewffy J. gr. gyermekei: Aurél.
 318.
 — — — : Virginia. 99.
Dédős. 513.
- Diadal.** 29. 41. 90. 96. 119. 143.
Dics. 508.
Dísz. 508.
Dobay Zsuzsánna. 544.
Dobrai István. 484.
Dókus László (Csabai —). 75.
Domokos Jakab. 338. 341. 350.
Domokos Lőrincz. 338. 341. 351.
Donáth János. 222. 247. 319. 438.
 454. 470. 526.
Donát Jánosné. 232. 320.
Döbrentei Gábor. 38. 39. 42. 46. 47.
 52. 55. 69. 70. 90. 110. 116. 123.
 132. 141. 146. 154. 171. 185. 200.
 207. 223. 224. 228. 231. 245. 258.
 268. 279. 283. 288. 290. 299. 308—
 316. 348. 367. 373. 378. 399. 401.
 414. 417. 435. 440. 453. 550. 553.
 — — : Erdélyi Múzeum. 41. 44. 60.
 72. 83. 93. 100. 112. 118. 154. 171.
 207. 373. 374. 419. 437. 440. 517.
 525. 545. 548.
 — — levele Dessewffy J. gr-hoz. 100.
 132.
 — — : A francia nyelv előmeneteléről.
 100. 374. 524. 525.
 — — levele Rummy K. Gy.-höz. 534.
Döme Károly. 48. 79. 228. 249. 259.
 282. 375. 478. 488. 536.
 — — : Elegia a jezsuitákra. 229. 536.*
Dömsödi Gábor. 496.
Dörgő. 530.
**Dörrien A.: Sámh Ádám nemzetgaz-
 dasági műve ford.** 551.
Draveczy (Gáspár?) 187.
Draveczy (János?) 187.
Drágfi Gáspár. 123.
Drevenyák Ferencz. 349. 551.
Dühöncz. 120. 144.
- Eckarthausen imádságos könyve.** 59.
Eder József Károly. 248. 541.*
Eggenberger József. 374.
Ehrenreich rézmetsző. 172.
Elekes János. 544.
D'Ellevaux János. 244. 251. 253. 259.
 260. 416. 433. 434. 492.

- D'Ellevaux J-né gr. Török Mária. 416.
433.
Elméncz. 120. 144.
Emlék. 119. 143.
Engel János Ker. 94.
Enyh. 119. 143.
Eördögh Dániel. 493.
Ercsey Dániel. 86.
— — : philosophiai műve bírálata.
236.
Erdösi (Sylvester) János életrajza. 524.
Erény. 79.
Ernesti. 187.
Esterházy Imre prinás. 138. 190.
Éd (édesség). 78.
Édeleg. 119.
Édes Gergely. 263.
— — : Menyörgés. 264.
Éh. 119. 143.
Év. 462.
- Faludi Ferencz életrajza. 524.
Farkas Sándor (Bölöni —). 22. 42.
45. 87. 113. 114. 117. 142. 146. 172.
201. 225. 229. 231. 232. 283. 284.
295. 306. 345. 374. 397. 417. 430.
444.
— — : versei. 88. 89.
Farnek Dávid. 321. 549.*
Fazekas Mihály. 434
— — : Ludas Matyi. 84.
L. *Pethe* Ferencz czímmel is.
Fábchich József. 304.
Fáber : Thesaur. Erud. Scholast. 305.
324. 377.
Fáy Ágoston gr-né. 273. 350.
Fáy Barnabás. 177.
Fáy Gábor. 494.
Fáy János. 177. 496.
Fáy Mózes. 462.
Fejedelmekedik. 317.
Fejér György. 61. 399. 489. 500. 527.
548.
— — : Universalis geographia. 25. 500.
— — új szavai. 121.
Fekete Ferencz. 118. 229. 250. 437.
442. 526.*
- Felelet a Mondolatra. 31. 156. 303.
314. 331. 378. 385. 426. 462. 515.
528.
— : bírálata. 307. 332. 462. 529—531.
Felület. 487.
Fenség. 29. 41. 48. 130.
Fessler I. levele. 492. 522.
Festetics Antal gr. 559.
Festetics György gr. 85. 90. 279. 356.
377. 384. 393. 426. 523. 555. 559.
Festetics János gr. 540.
Festetics Lajos gr. 540.
Fichte J. 68. 464.
Fieger Gérard. 439.
Fischer István b. 411.
Fith János. 457.
Folnesics Lajos. 102. 185. 304. 424.
436.
— — : Alvina. 169.
Fondor. 119. 143.
Forster (Joh. Rheinl. —) 108. 525.
Fraknoi Vilmos. 536.
Franklin önéletrajza. 173. 180. 210.
Fráter István. 467.
Frenais «Érzékeny utazások» ford. 437.
Fried Sámuel. 449. 453.
Funke K. F. 58. 520.
Futamni. 119.
Füger. 138. 190. 416. 419. 538.
Füzesi József. 114.
— — : Az este innéplése. 103. 532.
- Galeottus Martius. 165. 167.
Gamauf Theophil. 74.
Garve Ch. 60. 62. 80. 95. 108. 122.
131. 183.
— — : Smith Á. nemzetgazdasági
műve ford. 551.
Gaudentis (Ferrari —). 178.
Gál Gáspár. 461.
Gedő József. 399. 556.
Geistinger József. 195.
Genersich János. 57. 75.
Genotte k. a. (nevelő). 58. 69. 73.
129. 135.
Gerhard János l. *Liliomok* völgye
cízzimel.

- Glatz Jakab. 90.
 Goethe J. F. 114. 183. 225. 381. 424.
 — — : Aus meinem Leben. 22. 83.
 87. 143. 147. 173. 180. 210.
 — — : Egmont. 192.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Gorove László. 498.
 Gottsched. 225. 424. 462.
 Guido (Reni —): Sebestyén, Hieronymus. 258
Gúny. 119. 143.
 Gyarmathy Sámuel. 232. 260. 430. 481.
 — — : Lexikon. 304.
 — — : jegyzetei Kazinczy F. fordításaira. 414. 447. 557.
 Gyárfás (álnév). 85.
 Gyika Emmánuel. 240.
 Gyöngyösy István. 91. 96. 223.
 — — életrajza. 524.
 — — : Murányi Venus. 521.
 — — : Kemény János. 521.
 Gyöngyössy János. 232. 245. 260. 400. 430. 473. 542.
 — — leánya. 401. 477.
 — — : Versei. 402—411. 556.
 — — : predikációi. 401. 556.
 Gyöngyössy János (ifj. —). 462. 558.
Gyönyör. 29. 41. 78. 130. 462.
 György József. 86. 123. 127. 157.
 Gyulai Pál. 519.
 Gyulay Fanny gr.-nő. 43. 232. 277. 373. 427. 437. 445.
 — — házassága. 427. 557.
 Gyulay Ferencz gr.-né. 22. 42. 70. 110. 117. 230. 232. 244. 249. 260. 268. 289. 296. 373. 435. 440. 445. 544. 553.
 Gyulay István gr. 207. 484.
 Gyulay István gr.-né. 456.
 Gyulay Karolina gr.-nő. 22. 43. 44. 69. 110. 118. 135. 269. 276. 291. 300. 338. 373. 414. 416. 445. 446. 468. 471. 487. 550.
 Gyulay Konstancia. gr.-nő. 43. 289. 373. 414. 416.
 Gyulay Lajos gr. 22. 42. 46. 69. 110. 111. 113. 116. 207. 228. 232. 258. 268. 291. 373. 414. 417. 441. 469. 517. 544.
 — — arczképe. 415. 443.
 Gyulay Sámuel gr. 526.
 Gyulay Sámuel gr.-né. 268.
Gyulongás. 513.
Gyűlölet. 119.
Hagedorn síremléke. 412.
Hajdan (m. n.) 119. 143.
 Haller Gábor gr. 43. 246. 249. 541.*
 — — arczképe. 521.
 Haller János gr. 444.
 Haller László: Telemach ford. 503.
 Haller László gr. arczképe. 289. 374. 440. 518.
 Halmágyi censor. 534.
 Hamborszky. 156.
 Hannulik Chrysosthom. 286. 543.
 Hans (Sachs —). 63.
Hanyatlék (nuance). 358. 395.
Hanyatló (supinum). 29. 41.
 Hardenberg Károly Ágost hg. 5. 23. 53.
 Hathvany István. 236. 436.
 Hatzfeld Lajos Ferencz hg. 363. 553.*
 Havercamp. 202.
 Hazai és Külföldi Tudósítások. 497. 500. 521. 545. 559.
 L. *Kulesár* István czímmel is.
Hála (háladatosság). 78.
 Hegedüs Sámuel esküvőjére (Gyöngyösy J. verse). 410.
 Heineccius. 162.
 Helmecey Mihály. 6. 26. 28. 40. 44. 60. 72. 93. 119. 122. 142. 144. 173. 190. 196. 203. 205. 207. 215. 226. 228. 247. 304. 366. 525.
 — — új szavai. 120. 144.
 — — : Menyegzői vers. 155. 197. 228. 366.
 — — : Dal a távolból (Matthisson után). 216. 228.
 — — : A nyelvújítás védelme (Berszenyi D. költeményeinek II. kiadása

- előtti). 246. 305. 317. 331. 358. 366.
374. 377. 394. 399. 415. 440. 535.
553.
- Heltei Gáspár: rényes forint. 508.
- Helvetius. 54.
- Helyhez.* 119. 143. 180.
- Henninger család. 493.
- Herepei (Sipos P. sógora). 293. 486.
544.
- Herder. 61. 95. 119. 122.
— —: Calligone. 26.
  L. *Kazinczy F. fordításai* kö-
zött is.
- Hess Mihály. 178. 532.
- Heyne. 78.
- Hidegkövy Antal. 128.
- Hinterfát Adelaid k. i. nevelő (előbb
Dessewffy J. gr., később Kazinczy
F. családjánál). 99. 136. 176. 211.
256. 318. 349. 359. 396.
- Hirschfeld Keresztély. 412. 556.
- Hívtelenség.* 29.
- Hluboschi uradalom. 451. 466. 552.*
- Hoblik Márton. 60.
- Hoescheliuss D. 499.
- Hoffman (Joh. Jac.): Lexicon uni-
versale. 16. 499.
- Holéczy Mihály. 50. 145. 320. 519.*
- Homeros. 99. 185. 214.
  L. *Révai* Miklós és *Ormós* J. művei
között is.
- Hondecoeter. 178. 532.*
- Horatius. 12. 28. 78. 81. 84. 86. 90.
133. 157. 186. 212. 223. 365. 382.
502.
— — levelei (ford. Kis J.) 22. 62.
259. 286. 302. 307. 315. 349. 378.
— — levelei (ford. Virág B.). 114.
462.
- Hormayr József b. 236. 267. 280. 286.
522.
— — Kazinczyt dolgozótársul hívja.
236—240. 267.
- Horvát István. 26. 60. 61. 85. 139.
204. 232. 248. 280. 304. 423.
— —: N. Lajos és H. Mátyás védel-
meztetése. 16. 160—168.
- Horvát István: Versegly F.-nek írt fele-
lete. 86. 221.
- Horváth András. 30. 85. 150. 192.
222. 228. 283. 322. 360. 380. 383.
424. 436. 556.
— —: Zircz emlékezete. 142. 224.
— —: A nemesszívú magyarokhoz...
317. 358. 394. 548.
— —: az újítás ellen. 150—155.
— — levele Takács J.-hez. 279. 282.
285. 305. 316. 322. 354. 360. 376.
383. 509—516.
- Horváth Ádám. 15. 66. 159. 202. 210.
240. 280. 368. 425. 458. 559.
— —: énekeinek kiadása. 16. 21. 67.
75. 159. 168. 460.
— —: «Csipkebokor, kormos agyag...»
15.
— —: Rudolphias. 16. 240. 369.
— —: Göcseji ének. 17. 67. 159. 242.
— —: Horvát I. «Nagy Lajos és
Mátyás védelmeztetése» bírálata.
160—168.
— —: Zalád és Barragone. 241. 538.
— —: Tétényi Leányka. 559.
- Horváth János. 85. 248. 266. 523.
— —: Eloquentia sacra. 248. 306.
540.*
— — Theologiai folyóirata. 462. 558.
- Horváth János (Kócsi —). 451.
- Horváth József Elek. 72.
- Horváth Károly (Petrichevich —). 443.
- Horváth Tamás. 272. 350. 370.
- Höfel Balázs. 119. 245. 526.*
Hős. 119. 143.
- Hugonay gr.-né. 233.
- Hunyad című lap. 551.
- Hüvely.* 501. 555.
- Ibrányi Antal. 276.
- Időjárás (1816. jan. 29—30-ka körül).
3. 497.*
- Idv.* 223.
- Igely.* 329.
- Iktatás.* 530.
- Illésházy István gr. 85. 450.
- Illésy János. 520.

- Illyés András. 24. 226. 511.
 Illyés nevelő. 535.
 Ilosvai Selymes P. 502.
 Inchoffer Menyhért: *Annales*. 17. 499.
 Inczedy József I. *Liliomok* völgye
 czímmel.
 Index Bibliothecae Széchényianaes, 221.
 248.
Inger. 119. 143.
 Inkey János. 559.
Innepélyes. 120. 144.
 Inség (1816-ki —). 282. 543.
Irgalom. 90. 96.
 Isaak Sámuel. 275. 282. 426.
 Iselin: *Allgemeines hist.-geogr. Lexi-*
con. 16. 499.
Ív (—papiros). 305. 316. 323. 376. 507.*
 Ivánszky Antal. 247. 540.

Jakab (II. —) kir. 535.
 Jahn (Jache, Jones) Frigyes Lajos 5.
 23. 53.
 Játékszín (Magyar —) 92. 317. 523.
 548.
 L. *Kolozsvári* Játékszín czímmel is.
 Jekelfalussy József. 445.
 Jenei Mihály. 484.
 Jenisch. 122.
 John Frigyes. 374. 436. 440.
 Johnson. 224. 437.
 Jormandes. 166.
 Jósa (Józsa) István dr. 256. 542.*
 Jósika János b. 253. 259. 260. 269.
 344. 371. 440. 480. 534. 542.
 Jósika Miklós b. (id. —). 443. 558.
 Jósika Miklós b. (ifj. —). 558.
Jóslat. 29. 41. 90. 96. 130.
 József (II. —) császár. 522.
 József fhg nádor. 370. 541.
 Juhász János. 469.
 Jusa Istvánné Gellén Mária. 484.

Kant I. 68. 464. 543.
 Kaprinay István arcképe. 458.
Kar. 328.
 Karacs Ferencz. 119.
 Katona István életrajza. 524.

 Katona Zsigmond. 126. 253. 259. 534.
 542.
 Kazinczy Andrásné Vinnai Erzsébet
 (Kazinczy F. szépanyja). 493.
 Kazinczy Ferencz életrajzi adatai:
 — — életrajza (Rumy K. Gy.-ól).
 434. 557.
 — — betegsége. 5. 6. 21. 42. 56. 57.
 129. 182. 200. 203. 367. 414.
 — — — anyagi állapota. 140. 145.
 187. 216. 219. 230. 341. 448—449.
 453. 471.
 — — — családi póre. 187. 251. 300.
 397. 433. 492—496.
 — — — fogsága tartásdíja. 187. 203.
 290. 360. 449.
 — — — konyhája megég. 91. 97.
 106. 128. 129. 187.
 — — — egyházmegyei bizottsági
 tagsága. 22. 54. 499.
 — — — egyházi főkurátor. 123—
 128. 134. 147. 499.
 — — — mikép neveli gyermekeit?
 51. 57—59. 66. 74. 129. 136. 145.
 420. 468.
 — — — erdélyi útja. 6. 38. 42. 47.
 49. 55. 69. 70. 97. 110. 116. 141.
 158. 172. 176. 179. 207. 208. 228—
 232. 234—236. 244—250. 251—254.
 258—262. 268—269. 274—276. 280
 —286. 344—345. 398. 401. 534.
 — — — arcképe (Kreutzinger-től).
 221. 232. 438. 468. 470.
 — — — arcképe (Donát J.-tól).
 320. 419. 433. 438. 447. 454. 468.
 470.
 — — — versei kiadása. (Tövisek és
 Virágok). 49. 80. 131. 200. 332. 479.
 514. 529.
 — — — A «Tövisek és Virágok» bírálata.
 I. *Kisfaludi S. levélet* Ruszek
 Józsefhez.
 — — — : A borz és az evet. 49. 95.
 112. 517.
 — — — : A Margit szigetén. 517. 532.
 — — — : A nyelvrontó. 81. 85. 193.
 375.

Kazinczy Ferencz művei:

- — —: Arbuscula. 85. 133. 186.
 — — —: Branyicska. 367. 371. 379.
 413. 440. 481.
 — — —: Erdösi. 85.
 — — —: Himfy. 346. 355. 479. 490.
 — — —: Szemere Pál. 48.
 — — —: Szentmiklóssy Alajos. 48.
 — — —: Szirmai Jánoshoz. 517. 532.
 — — —: «Vénül, vénüljön . . .» 172.
 — — — epistolái:
 — — —: Berzsényi Dánielhez. 48.
 192. 225. 374. 518.
 — — —: Bölöni Farkas Sándorhoz.
 38. 48. 50. 516.
 — — —: Cserey Farkashoz. 48.
 — — —: Dessewffy Józsefhez. 436.
 — — —: «Domb s völgy . . .» 340.
 — — —: Helmezy Mihályhoz. 48.
 — — —: Kenderessy Mihályhoz. 49.
 113.
 — — —: Nagy Gáborhoz. 434. 496.
 — — —: Sipos Pálhoz. 419. 527. 557.
 — — —: Gr. Török Lajoshoz. 229.
 245. 283. 284.
 — — —: Vályi Nagy Ferenczhez
 («Farsangi alak járúl hozzád . . .») 63.
 — — —: Vida Lászlóhoz. 48. 50.
 85. 132. 155. 222.
 — — —: Vitkovics Mihályhoz. 71.
 — — —: Wesselényi Miklóshoz. 47.
 — — — eredeti prózai munkái.
 — — —: Pályám emlékezete. 85.
 143. 172—176. 179. 180. 196. 200.
 207. 210. 256.
 — — —: Erdélyi Levtelek. 244. 246.
 254. 256. 258. 344. 399. 412. 413.
 415. 418—419. 421. 435. 437. 444.
 482. 557.
 — — —: Az iskolák organisatiója.
 22. 54.
 — — —: A neologismus apologiája.
 80. 122. 131. 190. 196. 200. 383.
 — — —: Előszó a Romy K. Gy.
 Monumenta Hungarica-jához. 41.
 465. 517.
 — — —: Erdélyi idiotikon. 399.

Kazinczy Ferencz művei:

- — —: Jelentés az Anti-Mondolat
 iránt. 373.
 — — —: Klopstock életrajza. 209.
 — — —: Papi installáló beszéde. 68.
 123—128. 134. 147. 188. 191.
 — — —: Vélemény a Győrnél elesett
 vitézek emléke megőrkítésére. 103.
 525.
 — — —: Véleménye a falusi isko-
 lákról. 22. 54.
 — — —: Pandekták. 50. 67.
 — — — bírálatai.
 Beregszászi Nagy Pál: Dissertatio.
 113. 131. 132. 142. 557.
 — — —: Horvát I. Nagy Lajos és
 Mátyás védelmeztetése. 160. 161.
 — — —: Kisfaludy Sándor: Himfy
 szerelmei bírálati. 170. 192. 311.
 346. 354. 387. 490. 514. 529.
 — — —: Sipos József »Ó és új ma-
 gyar« cz. műve bírálati. 113. 131.
 132. 142. 557.
 — — fordításainak kiadása. 1. 2. 25.
 27. 50. 80. 131. 205. 218. 281. 450.
 459.
 — — —: Bácsmegyei levelei. 322.
 510. 513.
 — — —: Boufflers levelei. 60. 212.
 — — —: Brydone: Actna. 212.
 — — —: Cicero levelei és beszédei
 ford. 189. 195. 197. 201. 210. 256.
 375. 437. 454. 455.
 — — —: Gessner idylljei. 76. 224.
 — — —: Goethe: Egmont. 6. 113.
 186. 206. 215. 224.
 — — —: Clavigo. 98. 134. 149.
 — — —: Stella. 76. 206.
 — — — Herder: A széptudományok
 befolyásáról a felsőbb tudományokra.
 44. 152. 225. 375. 517.
 — — —: Paramythjei. 76.
 — — —: Klopstock: Messias. 26. 61.
 62. 68. 72. 93. 119. 122. 130. 143.
 198. 204. 205. 206. 209. 212. 215.
 228. 247. 279. 285. 294. 316. 374.
 520. 533.

- Kazinczy Ferencz művei :
 — — — : Lessing : Emilia Galotti. 60.
 — — — — : Minna von Barnhelm. 60.
 — — — : Marmontel : Szívképző Regék. 50. 76. 212. 224.
 — — — Metastasio : Themistokles. 60.
 — — — — : Titus. 113.
 — — — : Molière : Rigó Jonathán. 60. 202.
 — — — : Ossian énekei. 2. 46. 72. 131. 152. 206. 224. 393. 497.
 — — — : Rochefoucauld maximái. 60. 76.
 — — — : Sallustius ford. 189. 197. 200. 202. 256.
 — — — Sterne : Yorick levelei. 206. 224.
 — — — : Wieland : A bölcsök köve. 60.
 — — — — : Diogenes. 76.
 — — — — : Adelung ellen. 62. 80. 131. 190. 200.
 — — — — : jegyzetei Horatius leveleihez. 62.
 — — — — : Salamandrin. 113. 206.
 — — — — : A képszobor. 206.
 Kazinczy Ferenczné Török Zsófia gr.-nő. 47. 58. 69. 73. 74. 92. 96. 129. 130. 141. 176. 208. 246. 261. 277. 338. 339. 420.
 — — arczképe. 438.
 — — levele Wesselényi Miklós b.-hoz. 342. 430.
 — — : Portrait de mon Carlos. 539—540.
 — — levele Gyulay Karolina gr.-nőhöz. 550.
 Kazinczy Ferencz gyermekei : Antón. 69. 129.
 — — — Emília. 6. 69. 129. 158. 199.
 — — — Eugenia. 44. 47. 69. 70. 74. 112. 117. 129. 176. 258. 268. 277. 296. 372. 445. 468. 543.
 — — — — arczképe. 419. 438. 447. 454. 468.
 — — — Thalie. 6. 69. 129.
 Kazinczy István. 60. 94. 188. 300. 545.
 Kazinczy József (K. Ferencz testvére). 141. 217. 219.
 Kazinczy Klára (Horváth Á.-né). 368. 460.
 Kazinczy Miklós. 1. 27.
 Kazinczy Péter (K. Ferencz nagybátyja). 449.
 Kazinczy Zsuzsánna özv. Péchy Sándorné. 236.
 Kácsándy József. 544.
 Káldi György. 223. 226. 229. 511.
 Kámánházy László arczképe. 319.
 Károly (II. —) király. 535.
 Kászonyi Dániel. 177. 532.*
 Kecs. 157. 530.
 Kecskeméthy József. 50. 57. 74. 145. 320. 454. 469.
 Kecskeméti János. 123. 127. *Kegy.* 148.
 Kelemen Lajos. 46. 103. 113. 114. 229. 231. 245. 283. 317. 415. 518.*
 — — : A szabadság. 102. 113. 115. 518.
 — — : Hazám. 254.
 Kelemen Zsigmond. 518.
 Kemény Farkas gr.-né. 281. 283. 284.
 Kemény Miklós gr. menyegzőjére. (Gyöngyössy J. verse). 402.
 Kemény Sámuel gr. 158. 528.
 Kempelen Farkas életrajza. 524.
 Kenderessy Mihály. 68. 96. 113. 116. 173. 229. 232. 250. 262. 268. 415. 437. 444. 471. 490. 521. 524.
 — — arczképe. 279. 316. 374.
 Kerekes Ábel. 43. 232. 293. 353. 432. 534.
 Keresztes Dániel. 292. 534.
Keservezet (elegia). 396.
Képzelmész. 530.
 Kézy Mózes. 49. 58. 414.
 Kiss Áron. 157. 528.*
 Kis János. 21. 24. 62. 75. 83. 107. 144. 154. 173. 194. 223. 250. 258. 280. 283. 301. 349. 383. 429. 506. 546. 555.
 — — : Hajósének. 224.

- Kis János: Mennyezői dal. 224.
 — —: Horatius levelei. I. *Horatius* címmel.
 — —: Utazások Tárháza (Nevezetes —). 24. 63. 83. 107. 144. 147. 195. 374. 499. 532.
 Kis József. 345. 437. 551.
 Kis Lajos. 21. 22. 195. 206. 251. 301.
 — — verseire tett jegyzetei Kazinczy-nak. 21. 194. 301.
 Kis Sámuel. 236. 308. 312. 335. 348. 378.
 Kisfaludy Sándor. 145. 154. 168. 170. 192. 198. 209. 223. 227. 228. 229. 285. 304. 332—337. 346. 354. 383. 412. 423. 424. 425. 429. 436. 455. 462. 465. 479. 514. 515. 546.
 — —: Hunyadi János. 61. 72. 118. 119. 142. 144. 180. 190. 201. 204. 208. 227. 241. 304. 354. 369. 393. 394. 461. 522.* 556.
 — —: neologismusai. 119. 142. 180. 190. 394.
 — — levele Ruszek J.-hez Kazinczy F.-ről. 279. 285. 302. 304. 306. 310. 316. 332. 346. 356. 361. 378. 383—393. 412. 425. 452. 458. 528. 554. 555.
 Kitionich János. 165.
 Klobusiczky püspök. 156.
 Klobusiczky. 133. 137.
 Klopstock. 61. 119. 122. 212. 214. 520.
 —: Unsere Sprache an uns. 80—83. 131. 132. 213.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Kócsi Patkó János. 526.
 Koháry István életrajza. 524.
 Kolbe. 209.
 Kollányi Ferencz. 541.
 Kolozvári Játékszín. 442. 443.
 Komjáti. 543.
 Komlósi Dániel. 496.
 Koppay Károly. 202. 345.
 Kornis Ignác gr. 208. 269. 415. 444.
 Kornis Ignác gr.-né Teleki Anna. 229. 245. 269. 283. 284. 363.
 Kornis Mihály gr. 345.
 Koros Imre. 118.
 Koszta István. 541.
 Kovách Antal. 188.
 Kovács Antal dr. 456.
 Kölcsey Ferencz. 84. 128. 143. 156. 173. 181. 182. 209. 284. 302. 329. 361. 373. 378. 441. 462. 513. 515. 530.
 — — felelni akar Beregszászi N. P.-nak. 95.
 — —: Kívánság. 532.
 Kölesy Vincze Károly. 524.
Könyöklő. 510.
Körny (környék). 513.
 Köteles Sámuel. 68. 71.
 Kövy Sándor. 189. 466. 494.
 Kresznerics Ferencz. 72.
 Kriebel János. 188.
 Kulcsár István. 25. 41. 72. 93. 131. 143. 183. 248. 306. 399. 423. 436. 447. 489. 521. 527. 548.
 — —: Jelentés a Messias ford. iránt. 61. 68. 72. 93. 131. 520.*
 — — vásárlása a Magyar Játékszín céljaira. 317. 548.
 Kurz H. Geschichte der deutschen Literatur. 523.
 Kuun Géza gr. 551.
 Kuun Zsigmond gr. 289.
 Kuun Zsigmond gr.-né Tornya Klára. 485.
 Laczkovics János. 452. 466. 558.
 Ladvoat (Jean Bapt. —): Dictionnaire hist. phil. et crit. 16. 499.
 Lajos (XIV. —). 511.
 Lajos (XVIII. —). 536.
 Lakos János b. 428. 455.
 — —: Szekfalvy. 195. 251. 259. 280. 286. 429. 455. 542.
 Lányi Imre (Kis-Szántói —). 551.
 Lázár Benedek gr. 431.
 Lázár István gr. 52.
 Lázár József gr. 441.
 Lázár Pál gr. 250.
Leányka (lyányka). 382. 554.

- Lebrecht Mihály. 413. 418. 556.*
 -- -- : Versuch einer Erdbeschreibung
 des Grossfürstenthums Siebenbür-
 gen. 413. 418. 556.
 Leibnitz. 162.
Lelkendez. 119.
 Lessing. 180. 382.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Leszkay kir. tanácsos. 416.
Lég. 79.
Lény. 508.
 Lészay Dániel. 292. 352. 431. 473.
 484. 544.*
 Liliomok völgye . . . 474. 559.*
 Livius. 224.
 Logau. 381. 382.
 Lónyay Gábor. 23. 520.
 Lónyay László. 27. 500.*
 Loyan k. a. (Kazinczy F. gyermekei-
 nek nevelője). 47. 58. 66. 70. 73.
 129. 135. 232—234. 247. 320.
 Lucretius. 12. 78. 84. 224.
 Lukács József. 252.
 Lukácsi András. 496.
Magány. 119. 143.
 Magyar Kurír. 520. 540. 551. 558.
 Magyar Plutarch I. *Nemzeti* Plutarch
 címmel.
 Majer. 458.
 Majláth János gr. 267. 280. 286. 302.
 303. 393.
 Major József. 68. 124. 127. 188. 191.
 Makay Antal. 26. 500.
 Malebranche. 317.
 Mara protocollista. 534.
 Mariani János. 163. 528.
 Marmontel. 212.
 -- : Mémoires. 85. 173. 180. 210.
 L. *Kazinczy F. fordításai* kö-
 zött is.
 Marsicanus (Leo --). 529.
 Martinuzzi Fráter György. 371. 379.
 Matkovics Pálné. 3. 497.
 Matthisson. 192. 303.
 Mayerffy Ferencz. 139.
 Márton István. 309. 384. 426.
 Mártonfi József. 258.
 Mártonffy György. 281.
 Mátyási József: Semuinel több vala-
 mi. 442. 557.
 Melezer Jakab. 524.
 Menagius ódái. 157.
 Menszáros Lászlóné. 91.
 Merium. 238.
 Metastasio. 214.
 L. *Kazinczy F. fordításai* kö-
 zött is.
 Ménard. 275. 345.
 Mészáros István. 139.
 Mihákovics József. 247. 540.
 Miklós czár. 499.
 Mikó István gr. 43. 517.
 Milassin Miklós. 540.
 Milecz Sámuel. 173—176.
 Müller Ferdinánd Jakab. 536.
 Milton J. 212. 214.
 -- -- : Elvesztett Paradicsom (ford.
 Bessenyei Sándor). 521.
 Mitscherlich. 78. 199.
 Mitterpacher Lajos. 139.
Művés. 40. 48. 130. 137.
Módo. 119.
 Molière. 212.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Molnár Albert (Szenczi --). 511.
 Molnár Borbála. 245. 477.
 Molnár János: Régi jeles épület. 474.
 Molnos Dávid. 71. 506.
 Mondolat. 31. 169. 192. 308. 309.
 315. 346. 355. 377. 384. 388—389.
 425. 462. 467. 515. 554.
 -- bírálata. 307. 529—531.
 Mumhart. 308. 313.
 Museum Pio Clementinum. 230. 246.
 258.
 Musée Napoleon. 258. 260.
 Müller (Ferencz: Nouvelle carte . . . ?).
 372. 553.
 Müller (Jakab: Die Siebenbürger Sach-
 sen ?) 372. 553.
 Müller János. 238.
 Müller József. 41. 93. 306.
Művész. 29. 40. 48. 130. 137.

- Nagy Gábor. 1. 2. 187. 218. 251. 300. 397. 433. 492.
 — — elégett gyűjteménye. 493.
 L. *Kazinczy F. epistolái* között is.
 Nagy Iván genealogiai műve. 497. 527. 538. 542. 557. 558.
 Nagy László (Perecsényi —). 169.
 Nagy Sámuel. 101. 245. 299. 374. 415. 419. 437. 440. 443. 444.
 Nagy Sándor. 496.
 Nagyváthy János. 31.
 — — : Okos szótár. 32—38.
 Naláczy István b. 39. 43. 232. 244. 250. 258. 261. 262. 289. 293. 373. 435. 473. 485. 542.
 Naláczy József b. 288. 292. 543.
 Naláczy József h.-né. 485.
 Napoleon. 253. 260. 363. 466. 553.
Nádor. 119. 143. 190. 199. 223.
 Nemzeti Plutarch. 60. 93. 522. 524.*
 Neugass. 438. 440.
 Newton. 543.
 Németh László. 349.
Nézet. 547.
 Niekreinsné. 278.
 Nitsch : Horatius. 286. 454.
 Nowodworski. 458.
 Nyelvújítás. 8. 28. 30. 31. 33. 34. 37. 54. 55. 61. 75—83. 90. 121. 130. 132. 134. 137. 145. 148. 150—155. 169—170. 190. 191—194. 211—215. 222—227. 305—316. 317. 322—337. 358. 374. 376—379. 415. 425—427. 452. 458—460. 467. 478. 486. 488. 500—516. 525. 546.
Nyelvvétő. 91.
 Nyitray tanácsos. 424. 436. 557.
Or (orv). 328. 376. 515.
 Orbán István. 496.
 Ordódy testőr. 549.
 Origo. 186.
 Ormós József. 203. 304. 533.
 — — : versei kiadása. 203. 533.
 — — : Iliász ford. 203.
 Oroszi Pál. 309.
 Otrókoci Főris F. 229. 341—344.
 Otto. 458.
 Ovidius. 60. 224.
 Őri Fülep Gábor. 9. 236.
Őszveszakul. 119.
 Ötvös János. 92. 275. 282.
 Paintner Mihály. 309. 314. 337.
 Pataky Mózes. 274. 441.
 — — arcképe. 470.
 Patay. 217. 219.
Patkonca. 209.
 Pálffy József. 495.
 Pálffy Pál gr. 518.
 Pápay Pál zsoldtárjai. 291. 421. 424. 557.
 Pápay Sámuel. 94. 189. 210. 308. 355. 384. 385. 424. 436. 503. 511. 546. 555.
 Páriz-Pápay Ferencz. 91. 96.
 — — életrajza. 524.
 Pászthory Sándor. 555.
 Pázmány Péter. 223. 226. 229. 503.
 Perger József. 304. 545.
 Perikles. 84. 109.
 Pethe Ferencz. 40. 85. 90. 94. 96. 182.
 Petrik G. bibliogr. műve. 527.
 Péchy Imre. 86.
 Pécsi Simon. 482.
 Photius : Myriabiblicon. 17. 499.
 Piacsek Miklósné. 260. 542.
 Picarte. 175.
 Piranesi testvérek. 230. 246. 258.
 Piringer Mihály : Ungarns Banderien. 318. 549.
 Placidus abbas. 529.
 Plautus. 78. 212.
 Plinius. 78. 166.
 Podkoniczky Adám. 75.
Pongyola. 513.
 Ponori Thewrewk József. 472. 487.
 — — : Álmadás. 532.
 Poocs András. 188.
 Pope S. 212.
 — — : Ode on solitude. 103.
 Prónay László b. arcképe. 130. 521.
 Prónay Sándor b. 90. 130. 302. 393.

- Prónay Simon b. 128. 439.
 Prónay Simon b.-né Hirgeist Anna
 24. 142. 438.
 — — arczképe. 234. 246. 438.
 Propertius. 78. 84.
 Puffendorf. 162.
 Puky László. 244. 298. 299. 300. 394.
 539.*
 Püspöky István. 188.
- Quintilianus.** 81.
 Quirin (Mark —). 526.
 Quirschfeldné 298. 343—344.
 Quirschfeld Ernesztin. 298. 299. 339.
 343.
- Racine J.** 212.
 Radvánszky Polixén Ujházy Samuné.
 297. 344. 446.
 Radvánszky Teréz Szerencsy József-
 né. 297. 446.
 — — arczképe. 231.
 Ragályi Tamás. 304.
 Ráday Gedeon gr. 85. 382. 554.
 Rákóczi Ferencz (II. —). 383.
 — — arczképe. 439.
 Regnault. 287. 458. 544.
 Rembrand. 225. 258.
 Retzer József b. 75. 132. 211. 280.
 286. 522.* 535.
 Reviczky Gábor. 495.
Rény. 79. 132. 329. 487. 508.* 530.
 Révai Miklós. 15. 223. 279. 285. 314.
 337. 357. 388. 515. 554.
 — — életrajza. 524.
 — —: *Elaboratio grammatica.* 86.
 221.
 — —: *Iliász ford.* 107. 525.
 Rhédey Ferencz gr. 351. 551.
 Rhédey Lajos gr. 236. 338. 341. 349.
 350. 370. 467. 550.
 Rhédey Lajos gr.-né Kácsándy Teréz.
 178.
 Rhédey (Lászlóné ?). 2. 497.
 Ribinyi János. 236.
Rím. (kádentzia). 95. 475.
 Robertson : V. Károly. 118.
- Roggendorf József. 339.
 Roscius. 186.
 Rousseau. 448. 454.
 Rozgonyi József. 127. 135. 147. 188.
 Rubens két képének másolata. 258.
 Rudnay Sándor. 249. 536. 541.
 Rummy József. 438.
 Rummy Károly György. 56. 73. 168.
 178. 205. 220. 234. 243. 318. 346.
 349. 356. 368. 384. 385. 420. 426.
 464. 557. 559.
 — —: *Monumenta Hungarica.* 41. 75.
 221. 465. 517. 534. 559.
 — — leánya, Amália. 420. 465.
 Ruszek József. 61. 85. 168. 191. 198.
 201. 203. 209. 215. 228. 283. 285.
 304. 306. 310. 346. 356. 361. 377.
 380. 384. 385. 426. 452. 462. 465.
 466. 515. 555.
 — —: *philosophiai műve bírálata.*
 236. 309. 315. 332. 538. 545—548.
 Ruzsicskay Probus. 293.
- Sallustius. 224.
 L. a *Kazinczy F. fordításai* kö-
 zött is.
 Salomon. 77.
 Sághy Ferencz. 118. 208. 223. 248.
 337. 357. 424. 436. 515. 527.
 Sándor (I. —) czár. 53. 499.
 Sándor István. 508. 509. 516.
 Sárközy István. 89. 159. 359. 450.
 466.
 Sárközy János. 446.
 Sárközy Kázmér. 452. 466.
 Sárváry Pál. 100. 108. 147. 236. 399.
 436.
 Scarron Pál. 212. 535.
 Scharlach. 296.
 Schedius Lajos. 221. 267. 302. 393.
 525.
 Schelling Frigyes Vilmos. 68.
 Schiller Fr. 96. 157. 192. 225. 226.
 303. 381.
 — —: *Wallenstein's Lager.* 95.
 — —: *A harminczéves háború.* 182.
 — —: *xeniai.* 333. 355.

- Schlötzer. 490.
 Schmelzer szobrász. 268. 415. 443. 543.
 Schoitus András. 499.
 Schulenburg-Kehnert. gr. 553.
 Schultz Frigyes: Rochefoucauld maximáinak ford. 77.
 Schwartner Márton. 161.
 Segesdi József. 485.
 Seivert János. 43. 248. 541.
 Seneca. 151. 153. 204. 226. 423. 512.
 Serra János Károly: Commentarii de bello Germanico. 364.
 Seume: Mein Leben. 180.
 Séllye. 26.
 Shakspere. 185. 437.
 Siebert. 166.
 Simó Ferencz. 229. 245. 538.*
 Simon kőmetsző. 415. 419. 437. 443. 558.
 Simonffy. 495.
 Sipos József. 1. 62. 94. 96. 190.
 — —: Az ó és új magyar. 1. 2. 24. 28. 40. 48. 60. 62. 66. 83. 90. 96. 108. 130. 147. 159. 183. 190. 193.
 L. Kazinczy F. bírálatai között is.
 Sipos Pál. 13. 43. 68. 71. 96. 128. 232. 244. 261. 262. 288. 299. 353. 432. 435. 490. 542. 543.*
 — —: Theologiai caputok. 13.
 — —: Himfyre írt epigramm. 14. 97. 499.
 — — halála. 288. 292. 299. 300. 316. 340. 352. 373. 473. 490.
 — — munkái jegyzéke. 432. 484—485.
 Sipos Pál (cancellista). 433.
 Sisak kapitány. 296.
 Smith Ádám: Ueber den Nationalreichthum. 345. 551.
 Soltau V. «Don Quixot» ford. 382. 554.
 Solymosi Pál. 97.
 Solyom Károly. 3. 28.
 Solyom Károlyné. 3. 497.
 Sombory László. 484.
 Somogyi Gedeon. 60. 91. 169. 231. 309. 315. 425. 455. 461. 465. 514. 529. 555.
 L. *Mondolat* czímmel is.
 Soós László. 532.
 Sörje. 67. 160.
 Spalding. 400.
 Spectator (magyarúl). 118.
 Spissich János arcképe. 241. 425. 458. 538. 557.
 Splényi Ferencz b.-né. 268.
 Splényi Gábor b. 296.
 Sprengel (Math. Chr. —). 108. 525.
 Sterne L. 375. 437.
 L. Kazinczy F. fordításai között is.
 Stolberg Frigyes Lipót gr. 333.
 Swift. 149.
 Szabó András (bölcseletíró). 232. 246. 250. 430.
 Szabó András: Arpades. 156. 157. 527.
 Szabó János (a Kazinczyék jobbágya). 220.
 Szabó László. 230.
 Szathmáry Dániel német hexameterei. 4. 28.
 Szathmáry József. 140. 527.
 Szathmáry Mihály. 140.
 Szegedi Sámuel dr. 289. 544.
 Szegedy Ferencz. 251. 302.
Szellem. 78.
 Szemere Albert. 99.
 Szemere György. 463.
 Szemere István. 106. 136. 147.
 Szemere Miklós. 26.
 Szemere Pál. 25. 41. 47. 49. 60. 84. 90. 94. 111. 112. 117. 119. 121. 130. 142. 173. 180. 190. 192. 198. 203. 215. 231. 280. 284. 291. 295. 299. 302. 315. 354. 373. 380. 384. 393. 397. 421. 426. 436. 441. 447. 461. 489. 523. 530.
 — —: A reményhez. 224. 307.
 — —: Emlékezet. 307.
 — —: Vida Lászlóhoz. 307. 349. 378. 396.
 — — a német új szavakról. 381. 424. 462.

- Szemöld.* 223. 447.
 Sente pásztor-poéta. 15.
 Szentgyörgyi József. 1. 3. 25. 27. 40.
     218. 236. 379. 398. 530. 531.
 — — fia, Elek. 379.
 Szentiványi (Ferencz?) 495.
 Szentmiklóssy Alajos. 61. 173. 192.
     231. 280. 295.
Szenvedelem. 78.
 Szerencsyné l. *Radvánszky* Teréz.
 Széchenyi Ferencz gr. 517. 536. 555.
     559.
 Széchenyi István gr. 554.
 Székely Sándor (Aranyosrákosi —). 114.
 — — : Az ember. 114. 526.
 Szilágyi. 487.
 Szinyei Gerzson. 519.
 Szinyei József. 500. 518. 523. 526.
     527. 533. 542. 544. 549. 556. 558.
 Szirmay Imre. 190.
 Szirmay Mihály. 188.
 Szirmayné. 255.
 Szláv György. 338. 341. 351. 449.
 Szláv László. 338. 341. 351.
 Szláv János. 236. 538.
 Szláv Pál. (id. —). 236. 538.
 Szláv Pál. (ifj. —) 236. 538.
 Szombathy János. 27. 189.
Szomj. 119. 143.
Szorgalom. 29. 41. 48. 78. 90. 96. 130.
     190.
Szorgol. 119. 143.
 Szogyény Ferencz. 527.
 Szogyény János. 140. 527.
 Szogyény (Mihály?). 140. 527.
Szörny. 120. 143.
 Sztáray Albert gr. 196. 200. 211.
 Sztrokay Antal. 25.
 Szúnyogh Farkas. 416. 421. 556.
 Szűcs Dániel. 140. 216. 219.

 Tacitus. 224. 516.
 Tacitus fordítása. 61.
 Takács József. 30. 150. 223. 226. 228.
     249. 259. 279. 282. 285. 305. 354.
     360. 376. 385. 388. 392. 424. 425.
     436. 455. 465. 500. 538. 556.
 Takács Judit (Dukai —). 72. 477.
 Tasso. 214.
 Telegdy Miklós. 226.
 Teleki Ferencz gr. 543.
 Teleki Imre gr. 443.
 Teleki József gr. (id. —). 333. 484.
     543. 557.
 — — arcképe. 130.
 Teleki József gr. (ifj. —). 205. 208.
     220. 229. 243. 253. 259. 298. 415.
     441. 534.* 542.
 Teleki László gr. 17. 26. 48. 62. 94.
     130. 183. 229. 253. 442. 500. 557.
 — — arcképe. 130. 521.
 — — : Emléklései. 130.
 — — könyvtára. 415. 442.
 Teleki László gr.-né arcképe. 234.
 Teleki Sámuel gr. 53. 284. 288. 430.
     543.
 — — könyvtára. 230. 246. 250. 258.
     281. 399. 430.
 — — levele Cseréy F.-hoz. 413.
Tempel. 223.
Terem. 26.
 Terentius. 78.
 Terhes Sámuel 57. 137. 519.*
 Tholdalaghy gr.-né. 268. 300.
 Thurzó György. 308. 312. 335. 348.
     378.
 Thyvoine: Sallustius ford. 189. 203.
 Tikos István. 496.
 Tissot C. J. 256. 542.
 Tisza László. 338. 341. 351.
 Tomka Dániel. 237.
 Tóth-Pápay. 72.
Tökélet. 547.
Tömedékes. 547.
 Török Ferenczné Szinyei Merse Anna.
     494.
 Török György. 484.
 Török József (Kazinczy F.-né öse). 494.
 Török József gr. (Kazinczy F. sógora.)
     109. 190. 235. 277. 341. 346. 431.
     433. 492. 496.
 Török József. gr.-né Wécesy M. 455.
 Török József gr. (Kazinczy F.-né nagy-
     bátyja.) 300. 544.

- Török Lajos gr. (Kazinczy F. ipa). 433. 434. 496.
- Török Lajos gr.-né (özv. —). 277. 343. 367. 445. 494
- Törzs.* 223.
- Trattner János Tamás. 24. 60. 72. 118. 119. 121. 130. 131. 143. 183. 198. 205. 215. 285. 374. 462. 521. 524. 548.
- Trenka Alajos. 21. 168.
- Tuboly László. 241.
- Tudományos Gyűjtemény. 303. 317. 380. 399. 423. 437. 548. 557.
- Tugend-Bund (Tugend-Verein). 6. 23. 53.
- Tusa.* 223.
- Tusch János. 430.
- Tűsz.* 510.
- Türblem.* 48. 79. 119. 143.
- Túri Lászlóné. 43.
- Tűz (Debreczeni —). 434. 435. 492.
- Úcza.* 327.
- Ujfalvy Krisztina. 477.
- Ujházy Samu. 108. 257. 394.
- Ungvárnémeti Tóth László. 25. 61. 122. 139. 173. 215. 221. 231. 232. 424. 436. 467. 519.
- — : versei. 24. 25. 26. 453.
- — : Felelet Czine Ferencznek. 1. 2. 28. 132. 185.
- — : Örömeinek. 453. 558.
- Űr* (üresség). 78. 508.
- Vachler Lajos. 165.
- Vadkan-pamlag.* 223.
- Vajda László. 494.
- Vajna Antal. 53. 178. 428. 532.
- Vakond.* 447.
- Van Dyck képeinek másolata. 258.
- Vandza Mihály. 424. 436.
- Varga prof. 424. 436.
- Varjas János e hangzójú éneke. 531.
- Varro. 78.
- Vater: Allg. Grammatik. 86.
- Vay Miklós. 555.
- Vágy.* 119. 462.
- Vályi Nagy Ferencz. 49. 50. 57. 58. 93. 189. 221. 236. 466.
- — : Homeros fordítása. 49. 107.
- — fia. 93.
- Verseghy Ferencz. 119. 170. 193. 202. 223. 279. 311. 314. 337. 357. 388. —393. 423. 436. 508. 554. 558.
- — : Magyar Grammatika. 120. 248. 306. 424. 436. 526.
- — : Ovidius ford. 120. 527.
- — : Magyar Ortografia. 541.
- Vécsey József. 241. 538.*
- Végh István. 272. 350.
- Véghelyi testőr. 308. 312. 335. 348. 378. 393. 549.
- Vida László. 196.
- Vida Lászlóné. 60. 196. 247.
- Virág Benedek. 25. 85. 93. 95. 192. 204. 223. 226. 285. 304. 393. 423. 424. 436. 437. 462. 546.
- — : Költemények. 120. 462.
- — : Magyar Századok. 216. 423. 533.*
- — : Hunyadi László. 423. 533.
- Virgilius. 186. 212. 214. 223. 382.
- : Aeneis (ford. Baróti Szabó D.). 521.
- Viski Sándor-hoz írott verse Gyöngyössy J-nak. 407.
- Vitkovics Mihály. 60. 204. 304. 423. 489.
- — : A költő. 532.
- Vízépítés.* 530.
- Voltaire: 125. 212.
- : Pucelle d'Orleans. 63.
- : Henrias. (ford. Péczeli J.) 213. 214. 521.
- Vondernothné (Von der Nath-né.) 70. 296.
- Voss J. H. 183. 213.
- — Homeros ford. 96. 213.
- Vörösmarty Mihály. 519.
- Wass György gr.** 297. 437. 445. 557.
- Wass Sámuel gr.** síremléke. 412.
- Wass Sámuel gr.-né.** 365. 412.

- Werdek J. A.: Lehrbuch des deutschen Styls. 215.
 Wesselényi Farkas b. 46. 114. 274. 345.
 Wesselényi József b. 58. 135.
 Wesselényi Miklós (id. —) b. 274. 526.
 — — arczképe. 72. 172.
 — — síremléke. 339. 457.
 — — életrajza. 524.
 Wesselényi Miklós b.-né (özv. —). 22. 46. 110. 117. 274. 471.
 Wesselényi Miklós (ifj. —) b. 5. 42. 44. 45. 47. 70. 87. 110. 116. 117. 141. 208. 228. 230. 232. 245. 246. 258. 260. 274. 281. 284. 295. 299. 339. 345. 374. 397. 417. 427. 430. 439. 442. 444. 470.
 — — arczképe. 234. 470.
 L. *Kazinczy Ferenczné* czímmel is.
 Wécsey Farkas b.-né. 445.
 Wécsey Gábor b. 92.
 Wécsey Miklós b. 235. 252. 433. 493.
 Wécsey Sándor b. 433.
 Wieland. 94. 95. 122. 381.
 — — levelei. 41.
 — — újításai. 381—383.
 L. *Kazinczy F. forlításai* között is.
 Wigand. 24.
 Wildenow. 287. 457.
 Winckelmann. 436. 467.
 Wolff Frigyes Ágost. 185.
 Wrbna. 363.
 Wurzbach bibliogr. műve. 522.
 Wycherley Vilmos 212. 535.*
 Zapata. 164.
 Zeyk Dániel. 246. 250. 261. 262.
 Zimmermann E. A. W. 107.
 — — : Taschenbuch der Reisen. 107.
 Zollikoffer J. G. (Brydone műve ford). 523.
 Zórej. 119. 143.
 Zrinyi Miklós (a költő). 223. 226. 229.
 — — arczképe. 89.
 — — : művei kiadása. 131. 198. 221. 247. 441. 454. 533.*
 — — : Ádria! tengernek Syrénája. 521.
 Zsoldos György. 459.
 Zsombory József. 43. 71. 84. 352.
 Zsombory László l. *Sombory* L. czímmel.
 Zvonarics Mihály. 516.

TARTALOM.

	Lap
3140. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Martz. 2d. 1816.	1 (497)*
3141. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Martz. 2d. 1816.	2 (497)
3142. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzen, Mártzius 3-án, 1816.	3 (497)
3143. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Martz. 4d. 1816.	5 (498)
3144. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassán Mártzius 4ikén 1816.	6
3145. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 4. Marty. 816.	13 (499)
3146. Horváth Ádám — Kazinczynak. X-urban 5-a Mart. 1816.	15 (499)
3147. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Martz. 6d. 1816.	21 (499)
3148. Kis János — Kazinczynak. Sopr. Martz. 7dikén 1816.	24 (499)
3149. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel. Martz. 8d. Kerepesről 11d. 1816.	25 (500)
3150. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom Martz. 10d. 1816.	27
3151. Takács József — Kazinczynak. Győr Mart. 10kén 1816.	30 (500)
3152. Nagyváthy János — Kazinczynak. Csurgón 10. Martii 1816.	31
3153. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 11dik Mart. 816.	38 (516)
3154. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Marz. 13. 1816.	40 (517)
3155. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Martz. 13d. 1816.	42 (517)
3156. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár, Martz. 15kén 1816.	45 (518)
3157. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Martz. 17d. 1816.	47 (518)
3158. Kazinczy — Holéczy Mihálynak. Széphalom Martz. 17d. 1816.	50 (519)
3159. Cserey Miklós — Kazinczynak. Illyefalván Mártius 18kán 816.	51
3160. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 20. März 1816.	56
3161. Kazinczy — Terhes Sámuelnek. Széphalom, márcz. 20. 1816.	57 (519)

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
3162. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Martz. 20d. 1816.	61 (520)
3163. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Martz. 24d. 1816.	62
3164. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Mart. 24d. 1816. ...	66
3165. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Mart. 25d. 1816.	68 (521)
3166. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Martz. 26. 1816.	69
3167. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Martz. 26d. 1816.	70 (521)
3168. Kazinczy — Romy Károly Györgynek. Széphalom, den 26. März 1816.	73
3169. Kazinczy — B. Retzer Józsefnek. Martz. 27d. 1816.	75 (522)
3170. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Martz. 28d. 1816.	83 (523)
3171. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Cseke. Martius' 28dikán 1816.	84 (523)
3172. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár Martz. 28kán 1816.	87
3173. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom Martz. 30d. 1816.	87 (523)
3174. Kazinczy — Helmecey Mihálynak. Széphalom April. 2d. 1816.	93 (524)
3175. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, April 2d. 1816.	94
3176. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Apr. 4d. 1816.	96 (524)
3177. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassán, Ápr. 4-dikén 816.	98 (524)
3178. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, April 5d. 1816.	106
3179. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassa, Aprilis 7dik napján. 816.	107 (525)
3180. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvártt April 8d. 1816. ...	110 (525)
3181. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsv. April. 10d. 1816. ...	116 (526)
3182. Helmecey Mihály — Kazinczynak. Pest, April 10kén 1816. ...	119 (526)
3183. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, April 12d. 1816.	121
3184. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Apr. 13d. 1816.	123
3185. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom Apr. 14d. 1816.	128
3186. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Apr. 15d. 1816.	133
3187. Kazinczy — Terhes Sámuelnek. Széphalom, april 15. 1816. ...	137
3188. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Pesten april 19dikén 1816.	139 (527)
3189. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneházán. 19. Apr. 816.	140
3190. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom April 21d. 1816.	141 (527)
3191. Kazinczy — Helmecey Mihálynak. Széphalom Apr. 21d. 1816.	142 (527)
3192. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, April 21d. 1816.	144
3193. Kazinczy — Holéczy Mihálynak. Széphalom Apr. 21. 1816. ...	145
3194. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár April 22kén 816.	146
3195. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Szt.-Mihályon, 1816. 23-ik Aprilisben	146
3196. Horváth András — Kazinczynak. Téten. Aprilis' 24én. 1816. ...	150
3197. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Cseke. April' 25dikén 1816.	159 (527)
3198. Csercy Farkas — Kazinczynak. [K. és h. n.]	158 (528)
3199. Horváth Ádám — Kazinczynak. Zala Egerszeg, 1-a Mai 1816.	159 (528)

	Lap
3200. Ruszek József — Kazinczynak. Keszthelyen 1-ő Máj. 1816. ...	168 (529)
3201. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Nagy Mihály, 2-ik Máj. 1816.	171
3202. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Május 3d. 1816.	171 (531)
3203. Kazinczy — Kászonyi Dánielnek. Széphalom Majus 3d. 1816.	177 (532)
3204. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 5. May 1816.	179
3205. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Május 6dikán, 1816.	180
3206. Pethe Ferencz — Kazinczynak. Pestről, Május 7-edikén, 1816.	182
3207. Kölesey Ferencz — Kazinczynak. Cseke. Május 11dikén. 1816.	184
3208. Kazinczy — Nagy Gábornak. [K. és h. n.]	187
3209. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom, Máj. 14d. 1816. ...	189
3210. Kazinczy — Ruszek Józsefnek. Széphalom Május 15d. 1816. ...	191
3211. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Máj. 15dikén 1816.	194 (532)
3212. Kazinczy — Helmecey Mihálynak. Széphalom Máj. 16. 1816.	196 (533)
3213. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Máj. 16d. 1816.	200
3214. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Máj. 18d. 1816. ...	202
3215. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Május 18d. 1816.	203 (533)
3216. Cserey Farkas — Kazinczynak. Maros Vásárhelj 19dik May 816.	204 (534)
3217. Kazinczy — Helmecey Mihálynak. Széphalom Maj. 20d. 1816.	205
3218. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Május 20d. 1816.	207
3219. Kazinczy — Kölesey Ferencznek. Széphalom Máj. 22d. 1816.	209
3220. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihály 25-ik May 1816.	211
3221. B. Retzer József — Kazinczynak. Wien den 30. May 1816. ...	211 (535)
3222. Helmecey Mihály — Kazinczynak. Pest Május 31dikén 1816.	215 (535)
3223. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneháza 1-a Jún. 816.	216
3224. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debreczenben, Június 3-án 1816.	218
3225. Kazinczy József — Kazinczy Ferencznek. A. Redmeez 3. Juni 1816.	219
3226. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom den 6. Juni 1816.	220
3227. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Pesten. Junius 6dikán 1816.	221 (536)
3228. Kazinczy — Horváth Andrásnak. Széphalom, Jún. 8d. 1816. ...	222 (536)
3229. Kazinczy — Helmecey Mihálynak. Széphalom Jún. 10d. 1816.	228 (536)
3230. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Junius 11d. 1816.	230
3231. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Június 11dikén 1816.	231
3232. Donát Jánosné — Kazinczynak. Pest den 11ten Juny 816. ...	232
3233. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Ér-Semlyén, den 20. Juni 1816.	234 (538)
3234. B. Hormayr József — Kazinczynak. Brün am 20t. Juny 1816.	237
3235. Horváth Ádám — Kazinczynak. Petri Kereszturban. Nyár kezdéfin	240 (538)

	Lap
3236. Kazinczy — Runy Károly Györgynek. Klausenburg den 30. Jun. 1816.	243
3237. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Andrásfalván, Júl. 16d. 1816.	244 (539)
3238. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Andrásfalva, Júl. 16d. 1816.	247 (539)
3239. Helmezy Mihály — Kazinczynak. Júl. 18dikán Pesten 1816.	247 (540)
3240. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Dédács, Júl. 24d. 1816.	248 (541)
3241. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Dédács, Júl. 24d. 1816.	249 (541)
3242. Kis János — Kazinczynak. Sopr. Aug. 2dikán, 1816.	250 (542)
3243. Kazinczy — Nagy Gábornak. Szpatán, August. 3dikán, 1816.	251
3244. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Dédács, August. 10d. 1816.	253 (542)
3245. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. Olsó, 11-a Aug. 1816.	255 (542)
3246. Kazinczy — Kis Jánosnak. Dédács, August. 12d. 1816.	258 (542)
3247. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Dédács, August. 12d. 1816.	260 (542)
3248. Sipos Pál — Kazinczynak. [K. és h. n.]	262 (542)
3249. Édes Gergely — Kazinczynak. Balaton-Henyében 18. Aug. 1816.	263
3250. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Ofen am 20ten August 816.	267
3251. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Kolozsvár Aug. 26d. 1816.	268
3252. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak s Karolinának. Kolozsvár Aug. 26d. 1816.	268 (543)
3253. Kazinczy — Buczy Emilnek. Tihó, Aug. 27d. 1816.	269
3254. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihó, 30-a Aug. 816.	270
3255. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 31dik Aug. 816.	270
3256. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón 1-a Sept. 816.	271
3257. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón 1-a Sept. 816.	272
3258. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihó 2-a Sept. 816.	273
3259. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Septemb. 13d. 1816.	274
3260. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Septemb. 13d. 1816.	276
3261. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Sept. 13d. 1816.	279
3262. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Sept. 13d. 1816.	280 (543)
3263. Kazinczy — Takács Józsefnek. [1816. szept. 12.]	282
3264. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Septbr. 13d. 1816.	283
3265. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 16dik Septemb. 816.	286 (543)
3266. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Dédács, Septemb. 17d. 1816.	288 (544)
3267. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Septemb. 18d. 1816.	290
3268. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Szeptemb. 19d. 1816.	291
3269. Lészay Dániel — Kazinczynak. Szászváros, September 19-én 816.	292 (544)
3270. Ruzsicskay Probus — Kazinczynak. Prag den 19t. September 1816.	293

Lap

3271. Bőlöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Zsibó 26-ik Septemb. 1816.	294
3272. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Széphalom Sept. 28d. 1816.	296 (544)
3273. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Sept. 28d. 1816.	299
3274. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Sept. 28d. 1816.	300 (545)
3275. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Sept. 29d. 1816.	300
3276. Kis János és Kis Lajos — Kazinczynak. Soprony, Sept. 30dikán 1816.	301
3277. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Oct. 1. 1816.	302 (545)
3278. Kazinczy — Helmezy Mihálynak. Széphalom Octób. 2d. 1816.	304
3279. Kazinczy — Ruszek Józsefnek. Széphalom, Octób. 2d. 1816 ...	306 (545)
3280. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Octób. 2d. 1816.	310
3281. Gr. Desseffy József — Kazinczynak. Sig. Sz.-Mihályon, Octob. 2kán 816.	317 (548)
3282. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 3. Octob. 1816.	318
3283. Donát János — Kazinczynak. Pest den 3ten Octóber 1816. ...	319
3284. Holéczy Mihály — Kazinczynak. Komárom, Oct. 5-a 816 ...	320 (549)
3285. Kazinczy — Horváth Andrásnak. Széphalom Octóber 6dikán 1816.	322 (549)
3286. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom, Octób. 7d. 1816.	338 (549)
3287. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Octob. 7d. 1816.	339
3288. Kazinczy — Gr. Desseffy Józsefnek. Széphalom Octób. 7d. 1816.	343 (551)
3289. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom Octób. 8d. 1816. ...	350
3290. Kazinczy — Lészay Dánielnek. Széphalom, Oct. 8d. 1816.	352 (551)
3291. Kazinczy — Takács Józsefnek. Széphalom, Octób. 10d. 1816. ...	354
3292. Kazinczy — Gr. Desseffy Józsefnek. Széphalom, Octób. 11d. 1816.	357
3293. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, Oct. 11d. 1816. ...	359 (552)
3294. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón Oct. 13-án 816.	362
3295. Kazinczy — Buczy Emilnek. [K. és h. n.]	363 (553)
3296. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 16dik October 816. ...	365
3297. Kazinczy — Helmezy Mihálynak. Széphalom Octób. 18d. 1816.	366
3298. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Octób. 20d 1816.	367 (553)
3299. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xurban 20-a 8br. 1816. ...	368
3300. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón. Oct. 20-án 816.	370
3301. Kazinczy — B. Jósika Jánosnak. Széphalom, Octóber 21d. 1816.	371 (553)
3302. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Dédács, Octób. 21dikén 1816.	373 (553)
3303. Kazinczy — Döme Károlynak. Széphalom, oct. 22. 1816.	376
3304. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben Octóber 22én 1816.	379
3305. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, October 24d. 1816.	380 (554)
3306. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Octób. 27d. 1816. ...	383 (554)

	Lap
3307. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz. Mihály, 28dik. 8berbe 1816.	394
3308. Nagy Gábor — Kazinczynak. Debreczenben Okt. 29én 816. ...	397
3309. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Zsibó, 816. 30-ik. 8ber.	397
3310. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Szépalom, Oct. 31d. 1816.	398 (556)
3311. Gyöngyössi János — Kazinczynak. Uj Torda 31dikén Octóber- nek 1816.	400 (556)
3312. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 31dik Oct. 816.	411 (556)
3313. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Szépalom Novemb. elsőjén 1816.	414 (557)
3314. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. [K. és b. n.] ...	416 (557)
3315. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Szépalom, Nov. 4-ikén 1816.	417 (557)
3316. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Szépalom, den 4. Nov. 1816.	420
3317. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, November 4d. 1816.	421 (557)
3318. Kazinczy — Horváthi Ádámnak. Szépalom Nov. 8d. 1816. ...	425 (557)
3319. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón Nov. 9-kén 816.	427 (557)
3320. B. Lakos János — Kazinczynak. Lincz Novemb. 9d. 1816. ...	428
3321. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Szépalom Nov. 10d. 1816.	430
3322. Lószay Dániel — Kazinczynak. Szászváros Novemb. 10-én 816.	431
3323. Kazinczy — Nagy Gábornak. Szépalom Novemb. 13d. 1816.	433 (557)
3324. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Szépalom Novemb. 14d. 1816.	435
3325. Donát János — Kazinczynak. Pest den 16ten Novembr. 1816.	438
3326. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Nov. 17d. 1816.	440 (557)
3327. Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének. Szépalom Nov. 18d. 1816.	445
3328. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Nov. 18d. 1816.	447
3329. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Szépalom Novemb. 25d. 1816.	448
3330. Sárközy István — Kazinczynak. N. Bajom 28. Nov 1816.	450 (558)
3331. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Szépalom, Novemb. 30d. 1816.	453
3332. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 30dik. Nov. 816.	455
3333. Horváthi Ádám — Kazinczynak. Petri Kereszturott 30-a 9br. 1816.	458
3334. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Dec. 2d. 1816.	461 (558)
3335. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznan Dec. 5-én 816.	463 (558)
3336. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Szépalom, den 9. Dec. 1816.	464 (559)
3337. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Szépalom Decemb. 10d. 1816.	466
3338. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. [1816. decz. 12.] ...	468
3339. Juhász János — Kazinczynak. Pesten 12dik Decemberbe 1816.	469
3340. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak, Szépalom, Dec. 13d. 1816.	469
3341. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósuak. Szépalom, Decemb. 14d. 1816.	471

	Lap
3342. Kazinczy — Ponori Thewrewk Józsefnek. Széphalom, Decemb. 14d. 1816.	472 (559)
3343. Gyöngyössi János — Kazinczynak. Ujj Torda 15ik Decembr. 1816.	473 (559)
3344. Döme Károly — Kazinczynak. Kolosvár, Decembr. 16dikán 1816.	478
3345. B. Jósika János — Kazinczynak. Kolosvár December 16-án 1816.	480
3346. Cserey Miklós — Kazinczynak. Illyefalván Xbr. 20-án 816. ...	482
3347. Lészay Dániel — Kazinczynak. Szászváros Dec. 21-kén 816.	484
3348. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. [1816. decz. 22.] ...	487
3349. Kazinczy — Döme Károlynak. Széphalom Decemb. 23d. 1816.	488
3350. Kenderessy Mihály — Kazinczynak. Kolozsváratt Xbr. 24-kén 1816.	490
3351. Nagy Gábor — Kazinczynak. Debreczenben Dec. 31-én 816.	492

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Böloni Farkas Sándor. 3156.* 3172. 3194. 3271. 3309.
Cserey Farkas. 3153. 3198. 3216. 3255. 3265. 3296. 3312. 3332. 3335.
Cserey Miklós. 3159. 3254. 3256. 3257. 3258. 3294. 3300. 3319. 3346.
Dessewffy József gr. 3144. 3177. 3179. 3195. 3201. 3220. 3245. 3281. 3307.
Donát János. 3283. 3325.
Donát Jánosné. 3232.
Döbrentei Gábor. 3156. 3180. 3181. 3218. 3266. 3302. 3326.
Döme Károly. 3344.
Édes Gergely. 3249.
Gyöngyössy János. 3311. 3343.
Helmeczy Mihály. 3182. 3222. 3239.
Holéczy Mihály. 3284.
Hormayr József b. 3234.
Horváth András. 3196.
Horváth Ádám. 3146. 3199. 3235. 3299. 3333.
Jósika János b. 3345.
Juhász János. 3339.
Kazinczy — Buczy Emílnék. 3253. 3295.
Kazinczy — Cserey Miklósnak. 3241. 3289.
Kazinczy — Dessewffy József gr.-nak. 3170. 3178. 3186. 3237. 3244. 3288.
3292. 3329.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 3157. 3167. 3184. 3190. 3202. 3213. 3231.
3261. 3267. 3273. 3280. 3298. 3313. 3324. 3331.
Kazinczy — Döme Károlynak. 3303. 3349.
Kazinczy — Gyulay Ferencz gr.-nének. 3251. 3272. 3327.
Kazinczy — Gyulay Karolina gr.-nőnek. 3166. 3252. (— és Gyulay Lajos gr.-nak).
3260. 3275. 3286. 3314. 3338. 3348.
Kazinczy — Gyulay Lajos gr.-nak. 3252 (— és Gy. Karolina gr.-nőnek). 3315. 3340.

* A számok az illető levelek sorszámai.

- Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. 3154. 3174. 3191. 3212. 3217. 3229. 3278. 3297.
 Kazinczy — Holéczy Mihálynak. 3158. 3193.
 Kazinczy — Horvát Istvánnak. 3240.
 Kazinczy — Horváth Andrásnak. 3228. 3285/
 Kazinczy — Horváth Ádámnak. 3164. 3214. 3262. 3318.
 Kazinczy — Jósika János b.-nak. 3301.
 Kazinczy — Kászonyi Dánielnek. 3203.
 Kazinczy — Kis Jánosnak. 3147. 3163. 3192. 3246. 3264. 3306.
 Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. 3185. 3219.
 Kazinczy — Lészay Dánielnek. 3290.
 Kazinczy — Nagy Gábornak. 3141. 3208. 3243. 3274. 3323.
 Kazinczy — Pápay Sámuelnek. 3209.
 Kazinczy — Pónori Thewrewk Józsefnek. 3342.
 Kazinczy — Retzer József b.-nak. 3169.
 Kazinczy — Romy Károly Györgynek. 3160. 3168. 3204. 3226. 3233. 3236. 3282.
 3316. 3336.
 Kazinczy — Ruszek Józsefnek. 3210. 3279.
 Kazinczy — Sárközy Istvánnak. 3173. 3293. 3337/
 Kazinczy — Sipos Pálnak. 3165. 3176.
 Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 3140. 3150. 3310.
 Kazinczy — Takács Józsefnek. 3263. 3291.
 Kazinczy — Terhes Sámuelnek. 3161. 3187.
 Kazinczy — Wesselényi Miklós b.-nak. 3143. 3230. 3238. 3247. 3259. 3287.
 3321. 3341.
 Kazinczy József. 3225.
 Kenderessy Mihály. 3350.
 Kis János. 3148. 3211. 3242. 3276 (és Kis Lajos).
 Kis Lajos (és Kis János). 3276.
 Kölcsey Ferencz. 3171. 3197. 3207.
 Lakos János b. 3320.
 Lészay Dániel. 3269. 3322. 3347.
 Majláth János gr. 3250.
 Nagy Gábor. 3308. 3351.
 Nagyváthy János. 3152.
 Pethe Ferencz. 3206.
 Retzer József b. 3221.
 Ruszek József. 3200.
 Ruzsicskay Probus. 3270.
 Sárközy István. 3330/
 Sipos Pál. 3145. 3248.
 Szemere Pál. 3149. 3162. 3175. 3183. 3205. 3215. 3268. 3277. 3305. 3317.
 3328. 3334.
 Szentgyörgyi József. 3142. 3224. 3304.
 Szűcs Dániel. 3189. 3223.
 Takács József. 3151.
 Ungvárnémeti Tóth László. 3188. 3227.